

1940

Printed at
THE SCHOLAR PRESS,
PALGHAT
March, 1940.

വിഷയാനുക്രമണിക.

സക്തം	വിഷയം	ശ്ലോകസംഖ്യ	പേജ്
52.	സുമന്ത്രരെ മടക്കി അയക്കുന്നതും ഗംഗാനദിയെ കടക്കുന്നതും	102	1
53.	ശ്രീരാമന്റെ ഭക്ഷണം	35	26
54.	ഭരതപാശാശ്രമത്തിൽ ചെല്ലുന്നത്	44	36
55.	യമുനാനദി കടക്കുന്നത്	35	46
56.	ചിത്രകൂടത്തിൽ വസിക്കുന്നത്	41	55
57.	സുമന്ത്രരുടെ പ്രത്യാഗമനം	34	64

ചിത്രങ്ങൾ.

			ഭാഗം
1.	ഗംഗാതരണം	...	21
2.	ഭരതഭരതപാശസമാഗമം	...	329
3.	ശ്രീരാമഭരതസമാഗമം	411
4.	ശ്രീരാമഭരതസംവാദം	460
5.	പാദുകാദാനം	535
6.	പാദുകാപൂജനം	556
7.	സീതയും അനുസൂയയും	568
75.	ഭരതന്റെ ശപഥം	65	227
76.	ദശരഥമഹാരാജാവിനെ സംസ്കാരം ചെയ്യുന്നത്	24	245
77.	ഭരതശത്രുഘ്നന്മാരുടെ വിലാപം	26	250
78.	കുനിയെ ശിക്ഷിക്കാതെ വിടുന്നത്	26	257
79.	മന്ത്രിമാരുടെ അപേക്ഷയെ സ്വീകരിക്കുന്നത്	17	263
80.	വഴിവെട്ടിത്തെളിയിക്കുന്നത്	26	268
81.	ജനസഭ കൂടുന്നത്	16	272
82.	സൈന്യത്തെ പുറപ്പെടുവിക്കുന്നത്	32	276
83.	ഭരതൻ വനത്തിലേക്കു പുറപ്പെടുന്നത്	26	284
84.	ഗുഹൻ വരുന്നത്	18	290
85.	ഭരതനും ഗുഹനും തമ്മിൽ കാണുന്നത്	22	295

86.	ഗുഹന്റെ വാക്യം	25	300
87.	ശ്രീരാമന്റെ ശയനമുതലായവയെപ്പറ്റി കഥിക്കുന്നത്	23	307
88.	ശ്രീരാമശയനത്തെ സന്ദർശിക്കുന്നത്	30	313
89.	ഭരതൻ ഗംഗ കടക്കുന്നത്	23	319
90.	ഭരതാജമഹർഷിയെ സന്ദർശിക്കുന്നത്	24	326
91.	ഭരതനെ ഭരതാജമഹർഷി സത്കരിക്കുന്നത്	84	331
92.	ഭരതാജമഹർഷിയോടു യാത്രപറയുന്നത്	40	350
93.	ഭരതൻ ചിത്രകൂടവനത്തിൻ പ്രവേശിക്കുന്നത്	27	360
94.	ചിത്രകൂടത്തിന്റെ വണ്ണ	27	366
95.	മന്ദാകിനീനദിയുടെ വണ്ണ	20	372
96.	ലക്ഷ്മണന്റെ കോപം	31	377
	പ്രക്ഷിപ്തസൂക്തം		377
97.	ലക്ഷ്മണന്റെ കോപത്തെ ശമിപ്പിക്കുന്നത്	32	390
	ഏട്ടാംദിവസം ഗാനംചെയ്ത ശ്ലോകസംഖ്യ		814
98.	ശ്രീരാമാശ്രമത്തെ അന്വേഷിക്കുന്നത്	18	399
99.	ശ്രീരാമനെ കാണുന്നത്	42	403
100.	ശ്രീരാമൻ കുശലപ്രശ്നം ചെയ്യുന്നത്	76	413
101.	ദശരഥമരണത്തെപ്പറ്റി അറിയിക്കുന്നത്	9	438
102.	ഉദകക്രിയ ചെയ്യുന്നത്	50	441
103.	മാതാക്കന്മാരെ കാണുന്നത്	32	453
104.	ശ്രീരാമനും ഭരതനുമായുള്ള സംവാദം	27	462
105.	ശ്രീരാമന്റെ വാക്യം	46	468
106.	ഭരതന്റെ വാക്യം	36	480
107.	ശ്രീരാമൻ മറുപടി പറയുന്നത്	20	489
108.	ജാബാചിയുടെ വാക്യം	18	494
109.	സത്യത്തെപ്പറ്റി പുകഴ്ത്തുന്നത്	40	500
110.	ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തെ കഥിക്കുന്നത്	36	513
111.	ഭരതനെ ഉദ്ബോധിപ്പിക്കുന്നത്	32	522
112.	പാദുകയെ കൊടുക്കുന്നത്	31	530
113.	ഭരതൻ മടങ്ങുന്നത്	25	538
114.	അയോദ്ധ്യയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത്	32	544
115.	പാദുകാപട്ടാഭിഷേകം	27	551
116.	മുനിമാർ ചിത്രകൂടത്തിൽനിന്നുപോകുന്നത്	26	557
117.	അത്രിമഹർഷിയെ സന്ദർശിക്കുന്നത്	30	564
118.	ദിവ്യാലങ്കാരങ്ങളെ കയ്യാളുന്നത്	54	571
119.	ദണ്ഡകാരണ്യത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത്	22	584
	ഏഴാംദിവസം ഗാനംചെയ്ത ശ്ലോകസംഖ്യ		729
	അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആകെ ശ്ലോകസംഖ്യ		4357

ശ്രീ സീതാ ലക്ഷ്മണ ഭാരതശത്രുഘ്ന ഹനുമാന്ദമത ശ്രീരാമചന്ദ്രസ്വാമിനേ നമഃ

ശ്രീമദ്വാല്മീകീരാമായണം

അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം

രണ്ടാംഖണ്ഡം.

[പുരാ കശലവാഭ്യം ശ്രീരാമസന്നിധാവശ്വമേധയജ്ഞവാദേ സപ്തമ്ഹ്നി അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ചിപഞ്ചാശസത്വമാരഭ്യ ഏകസപ്തതിതമസത്വപത്നം (4382--5169 ശ്ലോകഃ) ഗീതം.

തസ്തിൻഭിനേ ഗീതഃ ശ്ലോകാശ്ച 788.

പണ്ട് കശലവന്മാരാരാൽ ശ്രീരാമസന്നിധിയിങ്കൽ അശ്വമേധയാഗമണ്ഡപത്തിൽവെച്ച് ഏഴാം
ദിവസം അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡത്തിൽ 52-ാംസത്വംമുതൽ 71-ാംസത്വംകൂടി, (4382 മുതൽ

5169 കൂടി ശ്ലോകങ്ങൾ) ഗാനം ചെയ്യപ്പെട്ടു. അന്നദിവസം

ഗാനംചെയ്യപ്പെട്ട ശ്ലോകസംഖ്യ 788.]

ദപിപഞ്ചാശഃ സത്വഃ = അവത്തിരണ്ടാംസത്വം.

[സുമന്ത്രനിവർത്തനം ഗംഗാതരണം ച

സുമന്ത്രരെ മടക്കി അയക്കുന്നതും ഗംഗാനദിയെ കടക്കുന്നതും.]

പ്രഭാതായാം തു ശർച്ചാം പൃഥുവക്ഷാ മഹായശാഃ

ഉവാച രാമഃ സൌമിത്രിം ലക്ഷ്മണം ശുഭലക്ഷണം.

1

പൃഥുവക്ഷാഃ	മഹാധീരണം,	പ്രഭാതായാം തു	പുചന്നാരെ,
മഹായശാഃ	അതികീർത്തിമാനം	ശുഭലക്ഷണം	സദൃശനായ
	ആയ	സൌമിത്രിം	സുമിത്രാസുതനായ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടു
ശർച്ചാം	രാത്രി	ഉവാച.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ഭാസ്കരോദയകാലോഽയം ഗതാ ഭഗവതീ നിശാ

അസൌ സുതൃഷ്ണാ വിഹഗഃ കോകിലസ്താത ക്രജതി.

2

“താത!	“വത്സ!	അസൌ	ഈ
ഭാസ്കരോദയ-	സൂര്യോദയ സമയമാ	സുതൃഷ്ണഃ	ഭരദാജപ്പക്ഷിയും
കാലഃ	ണല്ലൊ	വിഹഗഃ	(ചെമ്പോത്തും)
അയം;	ഇത്;	കോകിലഃ	കയിലും
നിശാ	രാത്രി	ക്രജതി.	അവിടവിടെ ക്രജനം
ഭഗവതീ ഗതാ;	നല്ലതായി കഴിഞ്ഞു;		ചെയ്യുന്നു.

[“ഭഗവതീ” ‘ഭൈർവ്വൈതേജ്ഞി തിതി ഭഗവതഃ തപതീ’, (ചന്ദ്രനോടുകൂടിയതായി) എന്ന് സ.]

ബഹിന്നാനാം ച നിഷ്പാഷഃ ശ്രുയതേ നദതാം വനേ
തരാമ ജാഹ്നവീം സൗമ്യ ശീശ്രുഗാം സാഗരംഗമാം
ഗച്ഛാമഃ സന്ധ്യ പാസാത്ഥം തപരയസ്വ മഹാരഥം.

3

“മഹാരഥ!	മഹാരഥനായ	സന്ധ്യ-	} സന്ധ്യാവന്ദനത്തിനായി
സൗമ്യ!	വത്സ!	പാസാത്ഥം	
വനേ	വനത്തിൽ	ഗച്ഛാമഃ;	നാം പോവുക;
നദതാം	കൂടുന്ന	സാഗരംഗമാം	സമുദ്രത്തിലോട്ടായി
ബഹിന്നാനാം	മയിലുകളുടെ	ശീശ്രുഗാം	ഉഴക്കോടൊഴുകുന്ന
നിഷ്പാഷഃ ച	നിനാദവും	ജാഹ്നവീം	ഗംഗാനദിയെ
ശ്രുയതേ;	കേൾക്കപ്പെടുന്നു;	തരാമഃ	നാം കടക്കുക;
		തപരയസ്വ.	വേഗത്തിലാകട്ടെ.

വിജ്ഞായ രാമസ്യ വചഃ സൗമിത്രിമിത്രനന്ദനഃ

ഗുഹമാമന്ത്രേ സുതം ച ഘോടതിഷ്ടദ്ഭ്രാതൃരഗ്രതഃ.

4

മിത്രനന്ദനഃ	സുഹൃത്തുകൾക്ക് പ്രീ	ഗുഹം	ഗുഹനോടും
സഃ	ഈ [ത്രിപാത്രമായ	സുതം ച	സാരഥിയോടും
സൗമിത്രിഃ,	ലക്ഷണൻ,	അമന്ത്രേ,	വർത്തമാനത്തെ പറ
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ [അത്,
വചഃ	അഭിപ്രായത്തെ	അഗ്രതഃ	മുമ്പിൽ
വിജ്ഞായ,	അറിഞ്ഞ്,	അതിഷ്ഠത്.	വന്നുനിന്നു.

സ തു രാമസ്യ വചനം നിശമ്യ പ്രതിഗൃഹ്യ ച

സ്ഥപതിസ്തുണ്ണമാഹൂയ സചിവാതിഭമബ്രവീത്.

5

സ്ഥപതിഃ	ഈ പ്രദേശത്തിനു അധിപതിയായ	തുണ്ണം	തൽക്ഷണം തന്നെ
സഃ,	അദ്ദേഹം,	സചിവാൻ	മന്ത്രിമാരെ
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	അഹൂയ,	വിളിച്ചു,
വചനം നിശമ്യ,	അജ്ഞകേട്,	തു	ഇതിനെപ്പറ്റി
പ്രതിഗൃഹ്യ ച	ശിരസാവഹിച്ചു,	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
		അബ്രവീത്.	അജ്ഞാപിച്ചു.

അസ്യ വാഹനസംയുക്താം കണ്ണഗ്രാഹവതീം ശുഭാം

സുപ്രതാരാം ദൃശാം തീർത്ഥ ശീശ്രൂം നാവമുപാഹര.

6

“വാഹന-	} “ചുക്കാൻ മുതലായവ	നാവം,	തോണിയെ,
സംയുക്താം		അസ്യ	ഇദ്ദേഹത്തിന്,
കണ്ണ-	} അമരക്കാരനോടു കൂടി	തീർത്ഥം	തോണിക്കടവിൽ
ഗ്രാഹവതീം		ശീശ്രൂം	ഉടനെ
സുപ്രതാരാം	എടുപ്പത്തിൽ കടത്തുവാൻ കഴിയുന്നതും		
ശുഭാം	സൗഖ്യമുള്ളതും	ഉപാഹര.”	{ കൊണ്ടുവന്നു നിർത്തുവിൻ.” (ഏകവചനം ആർഷം).
ദൃശാം	ദപാരങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്തതും ആയ		

തം നിശമ്യ ഗുഹാദേശം ഗുഹാമാത്യഗണോ മഹാൻ
ഉപോഘ്യ ഭചിരാം നാഥം ഗുഹായ പ്രത്യുവേദയത്.

7

മഹാൻ	കീർത്തിയാൻ	ഭചിരാം	മനോഹരമായ
ഗുഹാമാത്യ- ഗണഃ,	} ഗുഹന്റെ മന്ത്രിഗണം,	നാഥം	തോണിയെ
തം		ഉപോഘ്യ	വലിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു
ഗുഹാദേശം	ആ		നിർത്തി
നിശമ്യ,	ഗുഹാജ്ഞയെ	ഗുഹായ	ഗുഹനോടായി
	കേട്ട്,	പ്രത്യുവേദയത്.	വിവരം അറിയിച്ചു.

തതഃ സ പ്രാഞ്ജലിഭൂതപാ ഗുഹോ രാഘവമബ്രുവീത്
ഉപസ്ഥിതേയം നെന്റദേവ ഭൂയഃ കിം കരവാണി തേ.

8

തതഃ	അതിൽ പിന്നെ,	ഇയം	ഇതാ
സഃ ഗുഹഃ	ആ ഗുഹൻ	നെന്റ	തോണി
രാഘവം	ശ്രീരാമനെ നോക്കി	ഉപസ്ഥിതാ ;	തയ്യായിരിക്കുന്നു ;
പ്രാഞ്ജലിഃ	} അഞ്ജലിമസ്കനായി	തേ	നിന്തിരുവടിക്ക്
ഭൂതപാ		ഭൂയഃ	ഇനിയും
അബ്രുവീത് ;	ബോധിപ്പിച്ചു.	കരവാണി	ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടത്
“ദേവ !	“സപാമി !	കിം ?	എന്തെന്നാണ് ?

തവാമരസുതപ്രഖ്യാ തന്ത്രം സാഗരഗാം നദീം

നെന്റിയം പുരുഷവ്യാഘ്ര താം തപമാരോഹ സുവ്രത.

9

“അമരസുത- പ്രഖ്യാ !	} “ദേവകുമാരസുതനാ യുജ്ജോവേ !	തവ ;	നിന്തിരുവടിയുടേതാക ന്നു ;
പുരുഷവ്യാഘ്ര !		സാഗരഗാം	സമുദ്രത്തിലോട്ടൊഴുക
		നദീം	നദിയെ [ന്ന
സുവ്രത !	} സദ്യോത് കൃഷ്ടമായ ധ മ്മാനുഷാനത്തെ ക യ്ക്കോണ്ടുജ്ജോവേ !	തന്ത്രം	തരണംചെയ്യാൻ
		തപം	നിന്തിരുവടി
ഇയം	ഇ	താം	അതിൽ
നെന്റ	തോണി	ആരോഹ. ”	ആരോഹണം ചെയ്യാമ ല്ലോ. ”

അഥോവാച മഹാതേജാ രാജാ ഗുഹമിദം വചഃ

കൃതകാശ്ചോടസ്മി ഭവതാ ശീഘ്രമാരോഹ്യതാമിതി.

10

അഥ,	പിന്നെ,	കൃതകാശ്ചഃ	} ഞാൻ വേണ്ടത്തക്ക ഉ പകാരം ചെയ്യപ്പെട്ട വനായ് ഭവിക്കു ന്നു ;
മഹാതേജഃ	മഹാതേജസ്വിയായ	അസ്മി ;	
രാജഃ	ശ്രീരാമൻ		
ഗുഹം	ഗുഹനെന്നോക്കി		
ഇദം	ഇപ്രകാരം	ഇതി	അതിനാൽ
വചഃ	വചനത്തെ	ശീഘ്രം	വേഗത്തിൽ
ഉവാച	അരുളിച്ചെയ്തു ;	അരോഹ്യതാം. ”	സാമഗ്രികളെല്ലാം കയ റപ്പെടുവിക്കട്ടെ. ”
“ഭവതാ	“ഭവാനാൽ		

തതഃ കലാപാൻ സന്നമ്യ ഖഡ്ഗൈ ബദ്ധാ ച ധനപിന്തേ
ജഗതുകൃണ തൈ ഗംഗാം സീതയാ സഹ രാഘവൈ.

11

തതഃ	ആ സമയം	ബദ്ധാ,	ധരിച്ചുകൊണ്ട്,
തൈ	ആ	കലാപാൻ	സാമാനങ്ങളെ
രാഘവൈ	ശ്രീരാമചക്രണന്മാർ	സന്നമ്യ,	എടുത്തുകൊണ്ട്,
ധനപിന്തേ	കോദണ്ഡപാണികളാ	സീതയാ സഹ	സീതാദേവിയോടുംകൂടി
	യി	ഗംഗാം യേന	ഗംഗാനദിയിലേക്കായി
ഖഡ്ഗൈ ച	രണ്ടുഖഡ്ഗങ്ങളേയും	ജഗതുകൃ.	എഴുന്നള്ളി.

രാമമേവ തു ധർമ്മജ്ഞമുപഗമ്യ വിനീതവത്

കിമഥം കരവാണീതി സൂതഃ പ്രാഞ്ജലിരബ്രവീത്.

12

തു	അതുവരെയും	പ്രാഞ്ജലിഃ	കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ട്
വിനീതവത്	യാതൊന്നും കല്പിക്ക	ഉപഗമ്യ	അടുത്തു്
	പ്പെടാത്തവനായ	ഇതി	ഇങ്ങിനെ
സൂതഃ,	സാരഥിയായ സുമ	അബ്രവീത് ;	ഉണർത്തിച്ചു ;
	ന്ദ്രൻ,	“ അഥം	“ ഞാൻ
ധർമ്മജ്ഞം	ധർമ്മജ്ഞനായ	കരവാണി	ഇനിചെയ്യേണ്ടതു്
രാമം	ശ്രീരാമനെ	കിം ഏവ ? ”	എന്താണോ ? ”

തതോഽബ്രവീദ്രാശരഥിഃ സുമന്ത്രം സ്പൃശൻ കരേണോത്തമ ദക്ഷിണേന

സുമന്ത്ര ശീഘ്രം പുനരേവ യാഥി രാജ്ഞഃ സകാശേ ഭവ ചാപ്രമത്തഃ.

13

ദാശരഥിഃ	ശ്രീരാമൻ	സുമന്ത്ര !	സുമന്ത്രരെ !
സുമന്ത്രം	സുമന്ത്രരെ	ശീഘ്രം	ഉടനെ
ദക്ഷിണേന	വലത്തെ	പുനഃ	തിരിച്ച്
കരേണ	തുകയ്യിനാൽ	യാഥി ;	ചെന്നാലും ;
സ്പൃശൻ,	തൊട്ടുകൊണ്ട്,	രാജ്ഞഃ	മഹാരാജാവിന്റെ
തതഃ	അതിന്ന്	സകാശേ ച	സന്നിധിയിൽതന്നെ
അബ്രവീത് ;	ഇപ്രകാരം മറുപടി അ	അപ്രമത്തഃ	} ഇതുവരെ വർത്തിച്ചിരുന്നതിന്ന് വ്യത്യാസം വരാതെതന്നെ വർത്തിച്ചാലും.”
	രുളിച്ചെയ്തു ;	ഏവ	
“ ഉത്തമ !	“ ഉത്തമനായ	ഭവ.”	

നിവർത്തസ്വപത്ര്യാചൈനമേതാവഭൂി കൃതം മമ

രഥം വിഹായ പദ്ഭ്രാം തു ഗമിഷ്യാമോ മഹാവനം.

14

തു	ഇതുകൂടാതെ	രഥം വിഹായ	രഥത്തെ വിട്ട്,
ഇതി	ഇപ്രകാരവും	മഹാവനം	വൻകാട്ടിൽ
ഏനം	അദ്ദേഹത്തോട്	പദ്ഭ്രാം ഹി	കാൽനടയായിത്തന്നെ
ഉവാച ;	അരുളിച്ചെയ്തു ;	ഗമിഷ്യാമഃ	ഞങ്ങൾ സഞ്ചരിച്ചു
“ മമ	“ എനിക്ക്		കൊള്ളാം ;
ഏതാവത്	ഇത്രത്തോളം	നിവർത്തസ്വപ.”	അങ്ങു് മടങ്ങിച്ചെന്നാ
കൃതം ;	മതി ;		ലും.”

ആത്മാനം തപഭൃന്ജ്ഞാതമവേഷ്യാന്തഃ സ സാരമിഃ
സുമന്ത്രഃ പുരുഷവ്യാഘ്രമൈക്ഷ്യാകമിദമബ്രവീത്.

15

സഃ	ആ	തു	അതിനെക്കുറിച്ച്
സാരമിഃ	സാരമിയായ	ആന്തഃ	ദുഃഖംപൂണ്ടവനായി
സുമന്ത്രഃ,	സുമന്ത്രർ,	പുരുഷവ്യാഘ്രം	പുരുഷോത്തമനായ
ആത്മാനം	തനിക്ക്	ഐക്ഷ്യാകം	ശ്രീരാമനോടായി
അഭൃന്ജ്ഞാതം	വിടനുകളിയതിനെപ്പറ്റി	ഇദം	ഇപ്രകാരം
അവേഷ്യ,	ചിന്തിച്ച്,	അബ്രവീത്.	ഉണർത്തിച്ചു.

നാതിക്രാന്തമിദം ലോകേ പുരുഷേഷണമ കേനചിത്

തവ സദ്രാത്രഭായ്സ്യ വാസഃ പ്രാകൃതവദഗ്നേ.

16

“സദ്രാത്ര- ഭായ്സ്യ	}	അനുജനോടും, പതി യോടുംകൂടി	ഇഥ	ഈ
തവ		നിന്തിരവടിയുടെ	ലോകേ	ലോകത്തിൽ
വന്ദേ വാസഃ		വനവാസമെന്നുള്ളത്	കേനചിത്	ഏതെങ്കിലുമൊരു
പ്രാകൃതവത് ;	{	ഇതുവരെയുണ്ടാകാത്ത	പുരുഷേണ	പുരുഷനാൽ
		തായ അപൂർവ്വകൃത്യ	ഇദം	ഇത്
		മാണ് ;	അതിക്രാന്തം	}
		ന.	അചരിക്കപ്പെട്ടതല്ല.	

ന മന്വേ ബ്രഹ്മചര്യേന്ദ്രസ്ഥി സ്ഥധീതേ വാ ഹലോദയഃ

മാദ്വാജ്ജവയോദ്വാപി തപം ചേദപ്യസനമാഗതം.

17

“തപം വ്യസനം	“നിന്തിരവടിയെ വേർപിരിഞ്ഞ അവ സ്ഥയെ	ബ്രഹ്മചര്യേ	{ വൈദികകൃത്യങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതിൽതന്നെ യാകട്ടെ,
ആഗതം ചേത്,	} പ്രാപിച്ച ഒരുവനെന്നു വെച്ചാൽ,	സപധീതേ വാ,	
മാദ്വാജ്ജ- വയോഃ അപി		{ ഭയ, ന്യായപ്രവൃത്തി എന്നവയിലാകട്ടെ, വാ	ഹലോദയഃ അസ്തി ന മന്വേ.

സഹ രാഘവ വൈദേഹ്യാ ഭ്രാത്രാ ചൈവ വന്ദേ വസൻ

തപം ഗതിം പ്രാപ്തപ്രസേ വീര ത്രീൻ ലോകാംസ്ത ജയന്നിവ.

18

“വീര!	“ധർമ്മവീരനായ	ത്രീൻ	മൂന്നു
രാഘവ!	ഹേ ശ്രീരാമ!	ലോകാൻ ഏവ	ലോകങ്ങളേയും
വൈദേഹ്യാ	} വൈദേഹിയോടും	ജയൻ	ജയിച്ചവനായ മഹാ
സഹ		ഇവ	എന്നപോലെ, [വിജ്ഞാ
ഭ്രാത്രാ ച	അനുജനോടുംകൂടി	ഗതിം തു	സമുശരണ്യനെന്ന അ
വന്ദേ	കാട്ടിൽ		വസ്ഥയെ
വസൻ,	ഏഴെന്നുള്ളിയിരിക്കുന്ന	തപം	നിന്തിരവടി
	വനായി,	പ്രാപ്തപ്രസേ.	പ്രാപിക്കുമാറാകും.

വയം വലു ഹതാ രാമ യത്നപയാടപുപവഞ്ചിതാഃ

കൈകേയ്യൗ വശമേഷ്വാമഃ പാപായാ ങ്ങഖഭാഗിനഃ.

19

“രാമ!	“ശ്രീരാമ!	കൈകേയ്യൗ	കൈകേയി രാജ്ഞി
തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ	വശം	അധീനത്തിൽ, [യുടെ
ഉപവഞ്ചിതാഃ	കൈവിടപ്പെട്ടവരായ	ങ്ങഖഭാഗിനഃ	ങ്ങഖത്തെത്തന്നെ സഭാ
വയം അപി	തെങ്ങളാകട്ടെ,		അനുഭവിക്കുന്നവരായി,
യത്	അക്കാരണത്താൽ	ഹതാഃ	മഹാപാപികളായി,
പാപായാഃ	പാപിഷ്ടയായ	ഏഷ്വാമഃ വലു!	“തീരുമല്ലോ!”

ഇതി ബ്രവന്നാത്മസമം സുമന്ത്രഃ സാരമിഷ്ടോ

ദൃഷ്ട്വാ ഭൂരഗതം രാമം ങ്ങഖാന്തോ രുരുഭേ ചിരം.

20

സാരമിഃ	സാരമിയായ	ഭൂരഗതം	എത്രയോ ഭൂരദിക്കിലേ
സുമന്ത്രഃ	സുമന്ത്രർ		ക്ക് പോകുന്നതായും
ഇതി	ഇപ്രകാരം	ചിരം	എത്രയോകാലം ഒന്നി
ബ്രവൻ,	പറഞ്ഞുകൊണ്ട്,	ദൃഷ്ട്വാ,	ഓത്ത്, [ചിരുന്നതായും
ആത്മസമം	തനിക്ക് താൻ മാത്രം	തദാ	അതിനാൽ
	സമനായുള്ള	ങ്ങഖാന്തഃ	അത്തലാൽ അവശനാ
രാമം,	ശ്രീരാമനെ,	രുരുഭേ.	പൊട്ടിക്കുറഞ്ഞു. [യി

[“ആത്മസമം” തന്റെ പ്രാണസമനായ ശ്രീരാമനെ. എന്നും.]

തതസ്തു വിഗതേ ബാഷ്പേ സൂതം സ്ഫുഷ്ടോദകം ശുചിം

രാമസ്തു മധുരം വാക്യം പുനഃ പുനരുവാച തം.

21

തതഃ	അതിനാൽ	സ്ഫുഷ്ടോദകം	കാലുംമുഖവും കഴുകിയ
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ		വനായി
ശുചിം	അകത്തും പുറത്തും കാ	തു	അദ്ദേഹം വത്തിച്ചിരു
	പട്ടമില്ലാത്തവനായ		ന്ന സമയം,
തം	ആ	വാക്യം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ,
സൂതം,	സുമന്ത്രരോടായി,	പുനഃ പുനഃ	} എത്രതന്നെ കേട്ടാലും
ബാഷ്പേ	കണ്ണനീർ	മധുരം	
വിഗതേ തു	ഒഴുകിയ സമയം	ഉവാച.	അരുളിച്ചെയ്തു. [ത്തിൽ

[“തുംബാണികാന്ത്രപാലംഭേ”, ആപസ്സംബൻ; “ആചാരമേദത്രപാതേ ച” കൃഷ്ണപുരാണം; എന്നീ അത്രക്കൾ വീണ്ടാൽ ആചമനം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന് വിധി.]

ഇക്ഷ്വാകുണാം തപയാ തുല്യം സുഹൃദം നോപലക്ഷയേ

യഥാ ദശരഥോ രാജാ മാം ന ശോചേത്തഥാ കരു.

22

“ഇക്ഷ്വാകുണാം	“ഇക്ഷ്വാകു കലരാജാ	ദശരഥഃ രാജാ	ദശരഥമഹാരാജാവ്
	കന്മാക്ക്	മാം	എന്നെക്കുറിച്ച്
തപയാ തുല്യം	അങ്ങനോടുതുല്യനായ	ശോചേത് ന	ങ്ങഖിക്കാതിരിക്കേണം;
സുഹൃദം	ആപ്തനായ ഒരുവനെ	യഥാ തഥാ	അതിന്നു തക്കവിധം
ഉപലക്ഷയേ ന;	ഞാൻ അറിയുന്നില്ല;	കരു.	അങ്ങ് വത്തിക്കേണ്ട
			താണ്.

ശോകോപഹതചേതാസ്തു വൃദ്ധശ്ച ജഗതീപതിഃ
കാമഭാരാവസന്നശ്ച തസ്തോഭേതദ്ബ്രവീമി തേ.

23

“വൃദ്ധഃ ജഗതീപതിഃ, കാമ- ഭാരാവസന്നഃ തു	“വയോധികനായ മഹാരാജാവ്, സദ്യോപരിയായി ക യ്ക്കാണ്ടിരുന്ന മനോ രഥം സാധിക്കാത്തവ നായി, തന്മൂലം	ശോകോപ- ഹതചേതാഃ ച; തസ്താത് ച തേ ഏതത്	ചിത്തം വെന്തുരുകിയ വനായും ഭവിച്ചിരി ക്കുന്നു; അതിനാൽ തന്നെയാ അങ്ങയോട് [ണ് ഇനി പറവാൻ പോക ുന്നതിനെ ബ്രവീമി. ഞാൻ പറയുന്നത്.
--	---	--	---

യദ്യദാജ്ഞാപയേത് കിഞ്ചിത്സ മഹാത്മാ മഹീപതിഃ
കൈകേയശ്ചാഃ പ്രിയകാമാത്ഥേ കാതും തദവികാംക്ഷയാ.

24

“സഃ മഹാത്മാ മഹീപതിഃ യത് കിഞ്ചിത് കൈകേയശ്ചാഃ	“ആ മഹാത്മാവായ ചക്രവർത്തി യാതൊരു കാര്യത്തേ, കൈകേയീ മാതാവി ന്റെ	പ്രിയ- കാമാത്ഥേ ആജ്ഞാപയേത്, തത് യത് അവികാംക്ഷയാ കാതും.	അഭീഷ്ടം നിറവേറേ ണമെന്ന കാരണ ത്താൽ ആജ്ഞാപിക്കുന്നുവോ, അയത്, അക്കാരണത്താൽ, സംശയലേശമില്ലാതെ ചെയ്യപ്പെടേണ്ടതാണ്.
---	--	--	---

ഏതദത്ഥം ഹി രാജ്യാനി പ്രശാസതി നരാധിപാഃ
യദേഷാം സമുക്തത്യേഷു മനോ ന പ്രതിഹന്വതേ.

25

“നരാധിപാഃ ഏഷാം സമുക്തത്യേഷു മനഃ പ്രതിഹന്വതേ ന	“രാജാക്കന്മാർ, തങ്ങളുടെ സമുക്തത്യങ്ങളിലും, തങ്ങളുടെ മനോഗതി തടുക്കപ്പെടരുത്,	യത് ഏതദത്ഥം ഹി രാജ്യാനി പ്രശാസതി.	എന്ന് യാതൊന്നു വി ചാരിക്കുന്നുവോ അയതിനു വേണ്ടി അതെന്നാണ് രാജ്യങ്ങളെ പരിപാലിക്കുന്നത്.
---	---	--	--

തദ്യഥാ സ മഹാരാജോ നാളികമധിഗച്ഛതി

ന ച താമ്രതി ദുഃഖേന സുമന്ത്ര കരു തത്തഥാ.

26

“സുമന്ത്ര! തത് സഃ മഹാരാജഃ അളീകം	“സുമന്ത്രരേ! ആകയാൽ, ആ മഹാരാജാവ് അപ്രിയം എന്നുള്ള തിനെ	അധിഗച്ഛതി ന; ദുഃഖേന ച താമ്രതി ന; തത് യഥാ തഥാ	അനുഭവിപ്പാനിടവര ദുഃഖത്താലും [രുത്; തളൻ പോകാതിരി ഇപ്പോൾ [ക്കേണം; വേണ്ടതുപോലെ ല്ലാം, അങ്ങ് ചെയ്തുകൊൾക
---	--	--	---

അദൃഷ്ടഭൂമി രാജാനം വൃദ്ധമാർജ്ജുനം ജിതേന്ദ്രിയം
 ബ്രഹ്മാസ്ഥപമഭിവാദ്യേവ മമ ഹേതോരിഭം വചഃ 27
 നൈവാഹമനുശോചാമി ലക്ഷ്മണോ ന ച മൈഥിലീ
 അയോദ്ധ്യായാശ്ചുതാശ്ചേതി വനേ വത്സ്യാമഹേതി വാ 28
 ചതുർത്ഥസു വഷ്ടഷ്ട നിവൃത്തേഷു പുനഃ പുനഃ
 ലക്ഷ്മണം മാം ച സീതാം ച ഭക്ഷ്യസി ക്ഷിപ്രമാഗതാൻ 29

“ അദൃഷ്ടഭൂമി	“ ഇതുവരെ ഭൂമി	ന ;	അപ്രകാരം ശോചിക്ക
	തരിയാത്തവനും	ചതുർത്ഥസു	പതിനാലു [നാലു ;
വൃദ്ധം,	വയോധികനും,	വഷ്ടഷ്ട	സംവത്സരങ്ങൾ
ജിതേന്ദ്രിയം,	ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിച്ചു	നിവൃത്തേഷു	അവസാനിച്ചാൽ
ആർച്ചം ഏവ	പൂജനം ആയ [വനം,	ക്ഷിപ്രം	ഉടനെ,
രാജാനം,	മഹാരാജാവിനോടായി,	പുനഃ പുനഃ	} വീണ്ടും തിരിച്ചെത്തിയ
‘അയോദ്ധ്യായാഃ	‘അയോദ്ധ്യയെവിട്ട്	ആഗതാൻ	
ചുതാമി ഇതി	} ഞങ്ങൾ വന്നു എന്ന	മാം ച	എന്നെയും
ച,		ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനേയും
വനേ	കാട്ടിൽ	സീതാം ച	സീതയേയും
വത്സ്യാമഹ	} വസിക്കുന്നു എന്നതി	ഭക്ഷ്യസി,	നിന്തിരുവടി കണ്ടാൻ
ഇതി വാ			നിക്കുമാറാകും,’ എന്ന
അഹം	ഞാൻ	ഇദം വചഃ	ഈ സന്ദേശത്തെ
അനുശോചാമി	} മനസ്സാപമുള്ളവനായി	തപം	അടത്ത്,
ന ;		മമ ഹേതോഃ	എനിക്കു വേണ്ടി
ലക്ഷ്മണഃ ച	ലക്ഷ്മണനും	അഭിവാദ്യ	വണങ്ങിയ ശേഷം,
മൈഥിലീ ഏവ	സീതയും	ബ്രഹ്മാഃ.	കേൾപ്പിച്ചാലും.

ഏവമുക്തവാ തു രാജാനം മാതരം ച സുമന്ത്ര മേ
 അന്യാശ്ച ദേവീഃ സഹിതാഃ കൈകേയിം ച പുനഃ പുനഃ 30
 ആരോഗ്യം ബ്രഹ്മി കൌസല്യാമഥ പാദാഭിവന്ദനം
 സീതയാ മമ ചാർയ്യ വചനാലക്ഷ്മണസ്യ ച 31

“ സുമന്ത്ര !	“ സുമന്ത്രരെ !	അന്യാഃ ദേവീഃ ച,	മററുമാതാക്കളോടും,
ഏവം തു	ഇപ്രകാരം	മമ	എന്റെയും
രാജാനം	മഹാരാജാവിനോട്	സീതയാഃ	സീതയുടെയും
പുനഃ പുനഃ	പലകുറി	ആർയ്യ	ആപ്തബന്ധുവായ
ഉക്തവാ,	ഉണർത്തിച്ച്,	ലക്ഷ്മണസ്യ ച	ലക്ഷ്മണന്റെയും,
അഥ	അതിൽപിന്നെ	വചനാത്	വാക്കായി
കൈകേയിം ച	കൈകേയിയോടും	പാദാഭിവന്ദനം	പാദനമസ്കാരത്തെയും
മേ മാതരം	എന്റെ മാതാവായ	ആരോഗ്യം ച	ആരോഗ്യത്തോടുകൂടിക്ക
കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവി		ന്നുണ്ട് എന്നതിനേയും
സഹിതാഃ	കൂടെയുള്ള [യോടും	ബ്രഹ്മി.	ഉണർത്തിക്കുക.

ബ്രഹ്മാശ്വ ഹി മഹാരാജം ഭരതം ക്ഷിപ്രമാനയ
ആഗതശ്ചാപി ഭരതഃ സ്ഥാപ്യോ നൃപ മതേ പദേ.

32

“ മഹാരാജം	“ മഹാരാജാവിന്റെ	നൃപ!	മഹാരാജാവേ!
	അടുക്കൽ	ഭരതഃ ച	ഭരതനം
ബ്രഹ്മാ ച;	ഇപ്രകാരവും ഉണർത്തി	ആഗതഃ,	എത്തിച്ചേർന്നവനായി,
	ചാലും;	മതേ	അഭിമതമായ
‘ക്ഷിപ്രം	‘താമസിയാതെ	പദേ അപി	യുവരാജ്യപദവിയിൽ
ഭരതം	ഭരതനെ		തന്നെ
ആനയ;	അങ്ങു വരുത്തിയാലും;	സ്ഥാപ്യഃ ഹി.	നിയമിക്കപ്പെട്ടെ.

ഭരതം ച പരിഷ്ഠജ്യ യൌവരാജ്യേഭിഷിച്യ ച
അസ്മത്സന്താപജം ഭൂഖം ന തപാമഭിഭൂവിഷ്യതി.

33

“ ‘ഭരതം	“ ‘ഭരതനെ	തപാം,	നിന്തിരുവടിക്ക്,
പരിഷ്ഠജ്യ,	പുണൻ,	അസ്മ-	} ഞങ്ങളെ വിചാരിച്ചു
യൌവരാജ്യേ	യുവരാജ്യാധികാര	ത്സന്താപജം	
	ത്തിൽ	ഭൂഖം ച	ഭൂഖവും
അഭിഷിച്യ	} അഭിഷേകം ചെയ്തുക	അഭി-	} അധികമുണ്ടാകയില്ല.’
ച		ഭൂവിഷ്യതി ന.’	

ഭരതശ്ചാപി വക്തവ്യോ യഥാ രാജനി വർത്തസേ
തഥാ മാതൃഷു വർത്തമാഃ സർവ്വാസേവ വാവിശേഷതഃ
യഥാ ച തവ കൈകേയീ സുമിത്രാ ച വിശേഷതഃ
തഥൈവ ദേവീ കൌസല്യാ മമ മാതാ വിശേഷതഃ

34

35

“ ഭരതഃ ച	“ ഭരതനം	വർത്തമാഃ	നടക്കേണ്ടതാണ്;
വക്തവ്യഃ;	ഇപ്രകാരം അറിയിക്ക	തവ	ഭവാനു
	പ്പെടുത്തേണ്ടവനാണ്;	കൈകേയീ	കൈകേയീമാതാവ്
‘രാജനി	‘മഹാരാജാവിന്റെ	യഥാ	എപ്രകാരം
	സംഗതിയിൽ	വിശേഷതഃ ച	പ്രിയമുള്ളവളോ,
യഥാ	എപ്രകാരം	തഥാ ച	അപ്രകാരംതന്നെ
വർത്തസേ	ഭവാനു വർത്തിക്കുന്നു	മമ	എന്റെ
തഥാ അപി	അപ്രകാരംതന്നെ [ഭവോ	മാതാ	മാതാവായ
മാതൃഷു	മാതാക്കന്മാരുടെ	കൌസല്യാദേവീ	കൌസല്യാദേവിയും
സർവ്വാനു ഏവ	എല്ലാവരുടെയും സംഗ	സുമിത്രാ ഏവ	സുമിത്രാദേവിയും
	തിയിലും	വിശേഷതഃ.	പ്രിയപ്പെട്ടവരായിരി
അവിശേഷതഃ	വ്യത്യാസമില്ലാതെ		ക്കേണ്ടതാണ്.

താതസ്യാ പ്രിയകാമേന യൌവരാജ്യമവേക്ഷതാ
ലോകയോരുഭയോഃ ശക്യം നിത്യദാ സുഖമേധിതും

36

താതസ്യാ	പിതാവിന്റെ	ഉഭയോഃ	ഇഹപരങ്ങളായ രണ്ടു
പ്രിയകാമേന,	ഇഷ്ടത്തിന് വിരോധം	ലോകയോഃ	ലോകങ്ങളിലും
യൌവരാജ്യം	വരാതെ നടക്കുന്നതിനാലും,	സുഖം	പുണ്യഫലത്തെ
	യുവരാജ്യാധികാരത്തിൽ	നിത്യദാ	ശാശ്വതമായി
അവേക്ഷതാ,	കോടുംവരാതെ നീതിയോടെ ഭരിക്കുന്നതിനാലും	ഏധിതും	പ്രാപിപ്പാൻ
		ശക്യം. ' "	സാധിക്കുന്നതാണ്. ' "

[“താതസ്യാ പ്രിയകാമേന യൌവരാജ്യം അവേക്ഷതാ, അംഗീകർച്ചതാ” (പിതാവിന്റെ ഇഷ്ടത്തിനുവേണ്ടി യുവരാജ്യപദവിയെ അംഗീകരിക്കുന്നതിനാൽ, ഭവാനും, ജനങ്ങൾക്കും, ഇഹ പരസൗഖ്യത്തെ പ്രാപിക്കാവുന്നതാണ്; അഥവാ “യൌവരാജ്യം അംഗീകരിക്കുന്നവനായ ഭവാനാൽ, ‘താതസ്യാ’ പിതാവിന്, ഇഹത്തിലും പരത്തിലും സുഖത്തെ ഉളവാക്കപ്പെടാവുന്നതാണ്. മാ. തീർത്ഥീയം.]

നിവർത്തമാനോ രാമേണ സുമന്ത്രഃ ശോകകർശിതഃ

തത്സർവ്വം വചനം ശ്രുത്വാ സ്തേഹാത് കാകത്സ്ഥമബ്രവീത്. 37

സുമന്ത്രഃ	സുമന്ത്രർ,	തത് വചനം	ആ സന്ദേശത്തെ
രാമേണ	ശ്രീരാമനാൽ	സർവ്വം ശ്രുത്വാ,	മുഴുവനും കേട്ട്,
നിവർത്തമാനഃ;	മടങ്ങിപ്പോവാൻ വിടനൽകപ്പെട്ടവനായി,	സ്തേഹാത്	സ്തേഹംമൂലം
ശോകകർശിതഃ,	അസഹ്യമായ ദുഃഖംപൂണ്ടവനായി	കാകത്സ്ഥം	ശ്രീരാമനോടായി
		അബ്രവീത്.	ഇപ്രകാരം ഉണർത്തിച്ചു.

യദഹം നോപചാരേണ ബ്രൂയാം സ്തേഹാദവിക്ലബഃ
ഭക്തിമാനിതി തത്ത്വാവദാക്യം തപം ക്ഷന്തുമഹസി.

38

“അഹം	“അടിയൻ	തത്	ആയത്
ഭക്തിമാൻ	അവിടുത്തെ ആശ്രിതൻ എന്നകാരണത്താൽ,	ഉപചാരേണ ന	കേവലം മുഖസ്തുതിയല്ലാതെ
ഇതി,		സ്തേഹാത്	പ്രതിപത്തികൊണ്ട്
അവിക്ലബഃ	യെയ്യുംപൂണ്ട്	താവത്	പറയുന്നതുകൊണ്ട്,
യത്	യാതൊരു	തപം	നിന്തിരവടി
വാക്യം	വാക്യത്തെ	ക്ഷന്തും	ക്ഷമയോടെ ചെവി
ബ്രൂയാം	ഉണർത്തിക്കുന്നുവോ	അഹസി.	കൊണ്ടൊപ്പം.

കഥം ഹി തപദിഹീനോഽഹം പ്രതിയാസ്യാമി താം പുരീം
തവ താത വിയോഗേന പുത്രശോകാക്ഷാമിവ.

39

“താത!	“പുജ്യതമനായുഃജാ	താം	ആ
തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ [വേ!	പുരീം,	നഗരത്തിലേക്ക്,
വിയോഗേന	വിയോഗമൂലം	തപദിഹീനഃ	നിന്തിരുവടിയെക്കൂടാ
പുത്രശോകാ-	} പുത്രനെ ബലികൊടു		തെ
ക്ഷാം ഇവ		അഹം ഹി	ഞാൻമാത്രമായി
	ത്വം പരിതപിക്കുന്ന	കഥം	എങ്ങിനെയാണു്
	ഒരുവളെപ്പോലെ	പ്രതിയാസ്യാമി?	മടങ്ങിച്ചെല്ലുക?
	വർത്തിക്കുന്ന		

സരാംമപി താവന്തേ രഥം ദൃഷ്ട്വാ തദാ ജനഃ

വിനാ രാമം രഥം ദൃഷ്ട്വാ വിഭീഷ്യേതാപി സാ പുരീ.

40

“മേ	“എന്റെ	താവത്	ഇപ്പോൾ
രഥം,	തേരിനെ,	രഥം	രഥത്തെ
തദാ	മുമ്പ്	രാമം വിനാ	ശ്രീരാമനില്ലാത്തതായി
സരാം	ശ്രീരാമനോടുകൂടിയതാ	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ടതുകാരണം,
	യി	സാ പുരീ അപി	ആ നഗരംതന്നെ
ജനഃ	ജനമെല്ലാം	വിഭീഷ്യേത	} തകൻപോകയില്ല
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ടിട്ട്,	അപി?	
			യോ?

ദൈന്യം ഹി നഗരീ ഗച്ഛേദ്ദൃഷ്ട്വാ ശൂന്യമിഥം രഥം

സുതാവശേഷം സ്വപ്നം സൈന്യം ഹതവീരമിവാഹവേ.

41

“നഗരീ,	“അയോദ്ധ്യാപുരം,	ആഹവേ	പോരിൽ
ഇഥം	ഈ	ഹതവീരം	കൊല്ലപ്പെട്ട പടനായ
രഥം	രഥത്തെ	സ്വപ്നം	തന്റെ [കനോടുകൂടിയ
ശൂന്യം	ആരുമില്ലാതിരിക്കുന്ന	സൈന്യം ഇവ	സൈന്യത്തെയെന്ന
	തായി		പോലെ,
സുതാവശേഷം	സാരഥിമാത്രമുള്ളതായി	ദൈന്യം	മൗഢ്യാവസ്ഥയെ
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ടു്,	ഗച്ഛേത് ഹി.	പ്രാപിക്കുമല്ലോ.

ദൂരേഽപി നിവസന്തം തപാം മാനസേനാഗ്രതഃ സ്ഥിതം

ചിന്തയന്ത്യാഽഭ്യന്തനം തപാം നിരാഹാരാഃ കൃതാഃ പ്രജാഃ

42

“പ്രജാഃ,	“ജനങ്ങൾ,	സ്ഥിതം,	സ്ഥിതിചെയ്യുന്നവ
ദൂരേ	എത്രയൊ അകലെ		നായി
നിവസന്തം	} വസിക്കുന്നവനെന്നിരു	തപാം	നിന്തിരുവടിയെക്കുറിച്ചു
അപി,		ചിന്തയന്ത്യഃ,	വിചാരപ്പെടുന്നവരായി
മാനസേന	തങ്ങളുടെ ഭാവനയിൽ	ന്തനം	അക്കാരണത്താൽ
തപാം	നിന്തിരുവടിയെ	അഭ്യ	ഇപ്പോൾ
അഗ്രതഃ	മുമ്പിൽതന്നെ	നിരാഹാരാഃ	} പട്ടിണികിടക്കയായി
		കൃതാഃ.	
			രിക്കും.

ദൃഷ്ടം തഥാ തപയാ രാമ യാദൃശം തപത്പ്രവാസനേ

പ്രജാനാം സങ്കലം വൃത്തം തപഃപോക്താന്തപേതസാം

43

“രാമ!	“ശ്രീരാമ!	തത് സങ്കലം	ആ കല്പിതമായ
തപത്-	} നിന്തിരവടി നാടുവിട്ട	വൃത്തം,	മനോഭാവവും,
പ്രവാസനേ		യാദൃശം,	എപ്രകാരമുള്ളതെന്ന്,
തപഃപോക്-	} നിന്തിരവടിയെക്കുറി	തപയാ ഹി	നിന്തിരവടിയാൽ
ക്താന്ത-			തന്നെ
ചേതസാം	} ച്ച് ട്ടുവിച്ച് മനസ്സു	ദൃഷ്ടം.	പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണ
പ്രജാനാം			പ്പെടുവല്ലോ.
	ജനങ്ങളുടെ		

ആത്മനാഭോ ഹി യഃ പൗരൈർമുക്തസ്തപദിപ്രവാസനേ

സരഥം മാം നിശാമ്യൈവ കർണ്ണശൃണുതേ

44

“തപദി-	} “നിന്തിരവടി വനവാ	തതഃ	അതിലും
പ്രവാസനേ		ശൃണുതേ	ആമുഖമുണ്ട് അധികമാ
	പ്പെടുമ്പോൾ		യി,
പൗരൈഃ	പുരജനങ്ങളാൽ	സരഥം	രഥത്തിലിരിക്കുന്നവ
മുക്തഃ	ഉളവാക്കപ്പെട്ട	മാം ഏവ	എന്നെന്നാത്രം [നായ
ആത്മനാഭഃ	ആത്മശബ്ദം	നിശാമ്യ	കാണുന്നസമയം [ല്ല.
യഃ ഹി,	യാതൊന്നോ,	കർണ്ണഃ.	അവർ കൂട്ടാതിരിക്കയി-

അഹം കിം ചാപി വക്ഷ്യാമി ദേവീം തവ സുതോ മയാ

നീതോടസൗ മാതൃലക്ഷം സന്താപസൃജ്യതാമിതി

45

അസത്യമപി നൈവാഹം ബ്രൂയാം വചനമീദൃശം

കഥമപ്രിയമേവാഹം ബ്രൂയാം സത്യമിദം വചഃ.

46

“ദേവീം	“കൌസല്യാദേവിയോ	അഹം അപി	ഞാനോ
	ടുചെന്ന്	ബ്രൂയാം ന;	പറകയില്ല;
‘തവ	‘നിന്തിരവടിയുടെ	ഇദം	ഇപ്പോൾ,
അസൗ	ഈ	അപ്രിയം	അസഹ്യമായ
സുതഃ	തിരുമകൻ	സത്യം	} സത്യവചനത്തെ
മയാ	എന്നാൽ	വചഃ ഏവ	
മാതൃലക്ഷം	അമ്മാമന്റെ ഗൃഹ	കഥം	തന്നെ
	ത്തിൽ	അഹം	എങ്ങിനെയാണ്
നീതഃ;	കൊണ്ടാക്കപ്പെട്ട;	അഹം	ഞാൻ
സന്താപഃ	ടുചെത്തെ	ബ്രൂയാം ?	പറഞ്ഞറിയിക്കേണ്ട
ത്വജ്യതാം;	വെടിഞ്ഞാലും;		ത് ?
ഇതി	എന്ന്	അപി	ഏതുപ്രകാരത്തിലും,
ഈദൃശം	ഇപ്രകാരം	കിം ച	എന്തെന്നാണ്
അസത്യം	} അസത്യമായ വാക്കി	അഹം	ഞാൻ
വചനം ഏവ		വക്ഷ്യാമി ?	പറയുക ?

[“സത്യം ബ്രൂയാത് പ്രിയം ബ്രൂയാന ബ്രൂയാത്സത്യമപ്രിയം പ്രിയം ച നാസ്തത് ബ്രൂയാ ദേഷ ധർമ്മഃ” സന്താനഃ (മന്ത) എന്ന വാക്യപ്രകാരം. സത്യം പറഞ്ഞാൽ അപ്രിയവും, പ്രിയം പറഞ്ഞാൽ അസത്യവുമായ് തീരമെന്ന് താല്പര്യം]

മമ താവന്നിയോഗസ്ഥാസ്തപദ്ബന്ധുജനവാഹിനഃ

കഥം രഥം തപയാ ഹീനം പ്രവാഹ്യന്തി ഹയോത്തമാഃ.

47

“മമ നിയോഗസ്ഥാഃ, തപദ്ബന്ധു- ജനവാഹിനഃ	“എന്റെ ചൊൽപടിക്ക് നടക്ക ന്നവരും, നിന്തിരുവടിയേയും, കൂ ടെയിരിപ്പാൻ ഭാഗ്യം നേടിയവരേയും വഹി ച്ചുകൊണ്ടുവന്നവയു മായ	ഹയോത്തമാഃ, താവത് തപയാ ഹീനം, രഥം കഥം പ്രവാഹ്യന്തി!	ഈ ശ്രേഷ്ഠതുരഗങ്ങൾ, ഇപ്പോൾ നിന്തിരുവടിയെ കൂടാതെ, രഥത്തെ എങ്ങിനെ വലിച്ചുകൊണ്ടു പോ കും!
--	---	---	---

തന്ന ശക്ത്യാമൃഹം ഗന്തുമയോദ്ധ്യാം തപദന്തേനഹ

വനവാസാനുനായ മാമനജ്ഞാതുമഹസി.

48

“അനഹ! തത്, തപദന്തേ അഹം അയോദ്ധ്യാം ഗന്തം	“പുണ്യാത്മാവേ! ആകയാൽ, നിന്തിരുവടിയെപ്പിരി ഞാൻ [ഞാൻ അയോദ്ധ്യക്ക് തിരിച്ചുപോകുവാൻ	ശക്ത്യാമി ന; മാം വനവാസാനു- നായ അനജ്ഞാതം അഹസി.	ശക്തനാകയില്ല; എന്നെ വനവാസത്തിലും ഒന്നിച്ചിരിക്കുന്നതിന്ന് സമ്മതിപ്പാൻ തിരുവുള്ളമുണ്ടാകേണം.
--	--	--	---

യദി മേ യാചമാനസ്യ ത്യാഗമേവ കരിഷ്യസി

സരഥോടഗ്നിം പ്രവേക്ഷ്യാമി തൃക്തമാത്ര ഇഹ തപയാ.

49

“യാചമാനസ്യ മേ ത്യാഗം ഏവ കരിഷ്യസി യദി, ഇഹ	യാചിക്കുന്നവനായ ഇവൻ മടങ്ങിപ്പോവുക എന്ന തുതന്നെ നിന്തിരുവടി കല്പിക്ക ന്നു എങ്കിൽ, ഇവിടെ	തപയാ തൃക്തമാത്രഃ സരഥഃ അഗ്നിം പ്രവേക്ഷ്യാമി.)	നിന്തിരുവടിയാൽ വെടിയപ്പെട്ട നിമിഷ ത്തിൽതന്നെ രഥത്തോടുകൂടി ഞാൻ അഗ്നിപ്രവേശം ചെയ്യുകയുമാ.
---	--	--	--

ഭവിഷ്യന്തി വനേ യാനി തപോവിപ്ലവകരാണി തേ

രഥേന പ്രതിബാധിഷ്യേ താനി സതപാനി രാഘവ.

50

“രാഘവ! വനേ തേ തപോവിപ്ല- വകരാണി യാനി	“ശ്രീരാഘവ! കാട്ടിൽ നിന്തിരുവടിക്കു തപസ്സിനു വിപ്ല വമുണ്ടാക്കുന്നവയായി യാതൊരു	സതപാനി ഭവിഷ്യന്തി, താനി രഥേന	പ്രാണികൾ ഉണ്ടാകുമൊ, അവയെ രഥത്തിലിരുത്തുകൊണ്ടു തന്നെ പ്രതിബാധിഷ്യേ. ഞാൻ ആട്ടിക്കളയാം.
--	---	---------------------------------------	---

തപശ്ശതേന മയാഽവാപ്തം രഥചത്വാരതം സുഖം
ആശംസേ തപശ്ശതേനാഹം വനവാസതതം സുഖം.

51

“തപശ്ശതേന	“നിന്തിരുവടിയുടെ പട്ടാഭിഷേകത്തിൽ	തപശ്ശതേന	നിന്തിരുവടിയുടെ അനുഗ്രഹത്താൽ
രഥചത്വാരതം	തേർനടത്തുന്നതായ	വനവാസതതം	വനവാസംകൊണ്ടുള്ള
സുഖം	ഭാഗ്യം	സുഖം	ഭാഗ്യത്തെ
മയാ	എന്നാൽ	അഹം	ഞാൻ
അവാപ്തം ന;	പ്രാപിക്കപ്പെട്ടില്ല;	ആശംസേ.	പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

പ്രസീദേച്ഛാമി തേഽരണ്യേ ഭവിതും പ്രത്യനന്തരഃ
പ്രീത്യാഭിഹിതമിച്ഛാമി ഭവ മേ പ്രത്യനന്തരഃ.

52

“അരണ്യേ	“കാട്ടിൽ,	പ്രത്യനന്തരഃ	അടുക്കൽതന്നെയിരി ക്കുന്നവനായി
തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ	ഭവ,	വർത്തിച്ചുകൊൾക, 'എ ന്നുള്ള
പ്രത്യനന്തരഃ	സന്നിധിയിൽ വർത്തി ക്കുന്നവനായി	അഭിഹിതം	അരുളപ്പാടിനെ കേൾ പ്പാൻ
ഭവിതും	ഇരിപ്പാൻ	ഇച്ഛാമി;	ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു;
ഇച്ഛാമി;	ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു;	പ്രസീദ.	കടാക്ഷിച്ചരുളിയാലും.
പ്രീത്യാ,	ദയവുചെയ്ത്,		
'മേ	'എന്റെ		

ഇമേ ചാപി ഹയാ വീര യദി തേ വനവാസിനഃ
പരിചത്വാരം കരിഷ്യന്തി പ്രാപ്താന്തി പരമാം ഗതിം.

53

“വീര!	“പുണ്യാത്മാവേ!	പരിചത്വാരം	ശുശ്രൂഷ
ഇമേ	ഈ	കരിഷ്യന്തി;	ചെയ്യും;
ഹയാഃ ച അപി കുതിരകളും,		യദി	അതിനാൽ
വനവാസിനഃ	വനത്തിൽ വാസംചെ യ്ക്കുന്നവനായ	പരമാം	ഉത്തമമായ
		ഗതിം	ഗതിയേയും
തേ,	നിന്തിരുവടിക്ക്,	പ്രാപ്താന്തി.	പ്രാപിക്കും.

തവ ശുശ്രൂഷണം മുഖ്യാനാ കരിഷ്യാമി വനേ വസൻ
അയോദ്ധ്യാം ദേവലോകം വാ സർവ്വമാ പ്രജമാമൃതം.

54

“വനേ	“വനത്തിൽ	കരിഷ്യാമി;	ഞാൻ ചെയ്യുന്നുണ്ട്;
വസൻ	വസിച്ചുകൊണ്ട്,	അഹം	ഞാൻ
തവ	നിന്തിരുവടിക്ക്	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയെന്നാലും
സർവ്വമാ	സർവ്വവിധത്തിലും	ദേവലോകം വാ	ദേവലോകം തന്നെയോ
ശുശ്രൂഷണം	ശുശ്രൂഷയെ		യാലും
മുഖ്യാനാ	ഉത്തമമായ രീതിയിൽ	പ്രജമാമൃതം.	വിചവെക്കുന്നില്ല.

ന ഹി ശക്യാ പ്രവേഷ്യം സാ മയാഽയോദ്ധ്യാ തപയാ വിനാ
രാജധാനീ മഹേന്ദ്രസ്യ യഥാ ഓഷ്ഠതകമ്ബണാ.

55

“ദുഷ്ട- കർമ്മണാ	} “പാപം ചെയ്ത ഒരുവ നാൽ	സാ	ആ
മഹേന്ദ്രസ്യ	ഇന്ദ്രന്റെ	അയോദ്ധ്യാ ഹി	അയോദ്ധ്യയും,
രാജധാനീ	രാജധാനിയായ അമരാ	തപയാ വിനാ	നിന്തിരുവടിയില്ലാതെ
	വതി	മയാ	എന്നാൽ
യഥാ,	എന്നപോലെ,	പ്രവേഷ്യം	പ്രവേശിപ്പാൻ
		ശക്യാ ന.	സാദ്ധ്യപ്പെടുന്നതല്ല.

വനവാസേ ക്ഷയം പ്രാപ്തേ മമൈഷ ഹി മനോരഥഃ
യദനേന രഥേനൈവ തപാം വഹേയം പുരീം പുനഃ.

56

“വനവാസേ	“വനവാസം	പുനഃ	വീണ്ടും
ക്ഷയം പ്രാപ്തേ	തീർന്നശേഷം	വഹേയം	ഞാൻ കൊണ്ടുപോ
അനേന	ഈ		കേണം
രഥേന ഏവ	രഥത്തിൽതന്നെ	യത്,	എന്ന യാതൊരു
തപാം	നിന്തിരുവടിയെ	ഏഷഃ ഹി	ഇതുതന്നെയാണു്
പുരീം	പുരത്തിലേക്കു്	മമ മനോരഥഃ.	എന്റെ സമ്യാഭീഷ്ടം.

ചതുർദ്ദശ ഹി വഷാണി സഹിതസ്യ തപയാ വനേ
ക്ഷണഭൂതാനി യാസ്യന്തി ശതസംഖ്യാന്യതോഽന്യഥാ.

57

“വനേ	“വനത്തിൽ	ക്ഷണഭൂതാനി	നിമിഷങ്ങളായി
തപയാ	നിന്തിരുവടിയോടുകൂടി	യാസ്യന്തി;	കഴിഞ്ഞുപോകും;
സഹിതസ്യ,	വർത്തിക്കുന്നവനായ	അന്യഥാ	ഇപ്രകാരമല്ലെന്നാൽ
ചതുർദ്ദശ	പതിനാലു [എനിക്ക്	ശതസംഖ്യാനി	നൂറു മടങ്ങു്
വഷാണി	കൊല്ലങ്ങൾ	അതഃ ഹി.	വർത്തിക്കുന്നതാണല്ലോ.

ഭൂതൃവത്സല തിഷ്ഠന്തം ഭരിതപുത്രഗതേ പഥി
ഭക്താ ഭൂത്വം സ്ഥിതം സ്ഥിത്വാം തപം ന മാം ഹാതുമഹംസി.

58

“ഭരിത- പുത്രഗതേ!	} “മഹാരാജാവിന്റെ പുത്രനായി അവതരി ച്ചുജ്ജാഭവേ!	പഥി	ചെയ്യേണ്ടതായ കൃത്യ ത്തിൽ
ഭൂതൃവത്സല!	ഭൂതൃവത്സലനായുജ്ജാ	തിഷ്ഠന്തം	നിശ്ചയംപൂണ്ടിരിക്ക ന്നവനും ആയ
ഭക്തം	ഭക്തനായ [വേ!	മാം,	എന്നെ,
ഭൂത്വം,	സേവകനും,	തപം	നിന്തിരുവടി
സ്ഥിത്വാം	ധർമ്മത്തിൽ	ഹാതും	തിരിച്ചയക്കുന്നതു്
സ്ഥിതം	നില്പനില്ക്കുന്നവനും,	അഹംസി ന.”	ഉചിതമല്ല. ”

ഏവം ബഹുവിധം ഭീനം യാചമാനം പുനഃ പുനഃ
രാമോ ഭൂത്യാനുകമ്പീ തു സുമന്ത്രമിദമബ്രവീത്.

59

ഭൂത്യാനുകമ്പീ	ഭക്തവത്സലനായ	ഭീനം	മനസ്സുകി
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	യാചമാനം തു	അപേക്ഷിക്കുന്നവനാ
ബഹുവിധം	പലവാരായി	സുമന്ത്രം	സുമന്ത്രരൂപമായി [യ
പുനഃ പുനഃ	വീണ്ടും വീണ്ടും	ഇദം	ഇപ്രകാരം
ഏവം	ഇപ്രകാരം	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ജാനാമി പരമാം ഭക്തിം മയി തേ ഭന്തുവത്സല
ശ്രൗണ ചാപി യദത്ഥം തപാം പ്രേഷയാമി പരീമിതഃ.

60

“ഭന്തുവത്സല! “ഹേ സ്വാമിപ്രിയ!	ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും
മയി	എങ്കലുള്ള	പുരീം
തേ	അങ്ങയുടെ	നഗരത്തിലേക്ക്
പരമാം ഭക്തിം	ഉത്തമ ഭക്തിയെ	യാതൊരുകാരണം
ജാനാമി;	ഞാൻ അറിയും;	കൊണ്ട്
അപി ച	അപ്രകാരമായാലും	പ്രേഷയാമി
തപാം	അങ്ങയെ	ഞാൻ പറഞ്ഞതുക
		ന്നുവോ, അതിനെ
		ശ്രൗണ.
		കേട്ടാലും.

നഗരം തപാം ഗതം ദൃഷ്ട്വാ ജനനീ മേ യവീയസീ
കൈകേയീ പ്രത്യയം ഗച്ഛേദിതി രാമോ വനം ഗതഃ.

61

“നഗരം	“നഗരത്തിലേക്ക്	‘രാമഃ	‘രാമൻ
ഗതം	തിരിച്ചെത്തിയ	വനം	കാട്ടിലേക്ക്
തപാം ദൃഷ്ട്വാ	അങ്ങയെ കണ്ട്,	ഗതഃ,	പോയ്ക്കഴിഞ്ഞു,’
മേ	എന്റെ	ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ
യവീയസീ	} എളയമ്മയായ	പ്രത്യയം	} തന്റെ ഉദ്ദേശസിദ്ധി
ജനനീ		ഗച്ഛേത്.	
കൈകേയീ	കൈകേയീമാതാവ്		വന്നതായ് വിശ്വാ
			സത്തെ കയ്ക്കൊള്ളും.

പരിതുഷ്ടാ തു സാ ദേവീ വനവാസം ഗതേ മയി
രാജാനം നാതിശങ്കേത മിത്ഥ്യാവാദിതി ധാമ്നികം.

62

“മയി	“ഞാൻ	പരിതുഷ്ടാ	സന്തുഷ്ടയായി
വനവാസം	വനവാസം	ധാമ്നികം	ധമ്നിക്കായ
ഗതേ,	തുടങ്ങിയാൽ,	രാജാനം	മഹാരാജാവിനെ,
തു,	അതുമുതൽ,	മിത്ഥ്യാവാദീ	} വാക്കു മാറിയവനെന്ന്
സാ	ആ	ഇതി	
ദേവീ	ദേവി	അതിശങ്കേത ന.	ശങ്കിക്കയില്ല.

ഏഷ മേ പ്രഥമഃ കാമോ യദംബാ മേ യവീയസീ
ഭരതാരക്ഷിതം സ്തീതം പുത്രരാജ്യമവാപ്നോത്.

63

“മേ	“എന്റെ	സ്തീതം	അത്യാനന്ദത്തെ
യവീയസീ	} ഏകയമ്മ,	അവാപ്ന-	} ഉൾക്കൊള്ളും ;
അംബാ		യാത് ;	
ഭരതാരക്ഷിതം	ഭരതനാൽ ഭരിക്കപ്പെട്ട	ഏഷഃ	ഇതാണ്
	ന്നതായ്	മേ	എനിക്കുള്ള
പുത്രരാജ്യം	സ്വന്തം പുത്രന്റെ	പ്രഥമഃ	സദ്യോത് കൃഷ്ടമായ
	തായ രാജ്യത്തിൽ	കാമഃ.	മനോരമം.
യത്	അക്കാരണത്താൽ		

മമ പ്രിയാത്മം രാജന്ത്വ സരഥസ്തപം പുരീം വ്രജ
സന്ദിഷ്ടശ്വാപി യാനതഥാംസ്താംസ്താൻ ബ്രൂതാസ്തഥാ തഥാ. 64

“മമ ച,	“എനിക്കുവേണ്ടിയും,	സന്ദിഷ്ടഃ	} ദൈത്യം വഹിക്കുന്ന
രാജന്തഃ	മഹാരാജാവിന്റെ	അപി	
പ്രിയാത്മം	സമാധാനത്തിനായും	അതഥാൻ	വന്തമാനങ്ങൾ
സരഥഃ	തേജരാടുക്കിയവനായി	യാൻ ച	ഏതെല്ലാമൊ
	ത്തന്നെ	താൻ,	അവയെ,
തപം	ഭവാൻ	താൻ	അവരവരോട്, [തന്നെ
പുരീം	നഗരത്തിലേക്ക്	തഥാ തഥാ	പറയപ്പെട്ടപോലെ-
വ്രജ ;	ചെന്നാലും;	ബ്രൂയാം.”	അറിയിച്ചാലും.”

ഇത്യുക്തവാ വചനം സൂതം സാന്തപയിതവാ പുനഃ പുനഃ
ഗുഹം വചനമക്ലീബം രാമോ ഹേതുമദബ്രവീത്. 65

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	വചനം	വാക്യത്തേയും
സൂതം	സാരഥിയെ	ഉക്തവാ,	അരുളിച്ചെയ്തശേഷം,
പുനഃ പുനഃ	എത്രയൊ നല്ല വാക്കു	അക്ലീബം	ശീഘ്രകാരിയായ
	കൾകൊണ്ടു്	ഗുഹം	ഗുഹനോടായി,
സാന്തപയിതവാ	സമാധാനിപ്പിച്ചു്,	വചനം	ഈ വാക്യത്തെ
ഹേതുമത്	കാരണസഹിതമായ	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.
ഇതി	മേല്പറഞ്ഞ		

നേദാനീം ഗുഹ യോഗ്യോടയം വാസോ മേ സജനേ വനേ
അവശ്യം ഹ്യാത്രമേ വാസഃ കർത്തവ്യസ്തദ്ഗതോ വിധിഃ 66

“ഗുഹ !	“ഗുഹ !	ആശ്രമ വാസഃ	ആശ്രമവാസം
മേ	എനിക്ക്	അവശ്യം	അവശ്യമായും
സജനേ	ജനസംസ്കൃതുള്ള	കർത്തവ്യഃ ;	അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായിരി
വനേ	വനത്തിൽ	ഇദാനീം	ഇക്കാര്യത്തിൽ [കുന്നു ;
അയം	ഇങ്ങിനെ	വിധിഃ ഹി	ആജ്ഞയും
വാസഃ	വസിക്കുക എന്നത്	തദ്ഗതഃ.	അപ്രകാരംതന്നെയൊക്ക
യോഗ്യഃ ന ;	യുക്തമല്ല ;		ന്നു.

സോഽഹം ഗൃഹീതപാ നിയമം തപസപിജനഭൂഷണം
ഹിതകാമഃ പിതൃഭ്യഃ സീതായാ ലക്ഷ്മണസ്യ ച
ജടാഃ കൃതപാ ഗമിഷ്യാമി നൃഗ്രോധക്ഷീരമാനയ.

67

“ പിതൃഃ	“ പിതാവിനും	തപസപിജന-	താപസന്മാരുടെ വേഷ
സീതായാഃ	സീതയ്ക്കും	ഭൂഷണം	ഭൂഷകളെ
ലക്ഷ്മണസ്യ ച	ലക്ഷ്മണനും	ഗൃഹീതപാ,	സപീകരിച്ച്
ഭൂയഃ	എപ്പോഴും	ജടാഃ കൃതപാ	ജടകൾ ധരിച്ചുകൊണ്ട്
ഹിതകാമഃ	പ്രിയമായ് വർത്തിക്ക	ഗമിഷ്യാമി;	കാലം കഴിക്കുവാൻ
സഃ	ആ [ന്നവനായ		പോകുന്നു;
അഹം	ഞാൻ	നൃഗ്രോധക്ഷീരം	പേരാലിൻ പാൽ
നിയമം	ശാസ്ത്രവിധിയായുള്ള	ആനയ.	കൊണ്ടുവന്നാലും. ”

[“തപസപിജനഭൂഷണം നിയമം ഗൃഹീതപാ,” താപസന്മാർക്കുചിതമായ അനുഷ്ഠാനത്തെ കയ്ക്കാണ്, അഥവാ ഏതു താപസജന്തനും അതിനുചിതമുണ്ടായ, നിയമാനുഷ്ഠാനത്തെ കയ്ക്കാണ്; എന്നും.]

തത് ക്ഷീരം രാജപുത്രായ ഗൃഹഃ ക്ഷിപ്രമുപാഹരത്
ലക്ഷ്മണസ്യാത്മനശ്ചൈവ രാമസ്തേനാകരോജജടാഃ

68

ഗൃഹഃ	ഗൃഹൻ	രാമഃ ഏവ	ശ്രീരാമൻതന്നെ
തത് ക്ഷീരം	അതിന്റെ ക്ഷീരത്തെ	ആഞ്ചനഃ	തനിക്കും
രാജപുത്രായ	രാജകുമാരനായൊണ്	ലക്ഷ്മണസ്യ ച	ലക്ഷ്മണനും
ക്ഷിപ്രം	ഉടനെ കൊണ്ടുവന്ന്	തേന	അതിനെക്കൊണ്ട്
ഉപാഹരത് ;	സമർപ്പിച്ചു;	ജടാഃ അകരോത്.	ജട പിരിച്ചുണ്ടാക്കി.

ഭീഷ്മാഹുൻരവ്യാഘ്രോ ജടിപതപധാരയത്

69

ഭീഷ്മാഹുഃ	ആജാനബാഹുവായ	ജടിപതപം	ജടധരിക്കുന്ന അവസ്ഥ
നരവ്യാഘ്രഃ	ആ പുരുഷോത്തമൻ	അധാരയത്.	കയ്ക്കൊണ്ടു. [യെ

തേന തദാ ചീരവസന്തേ ജടാമണ്ഡലധാരിണേന

അശോഭേതാമൃഷിസമേന ഭ്രാതാരേന രാമലക്ഷ്മണേന

70

തദാ	ആ സമയം	ജടാമണ്ഡല-	ജടമുടിധരിച്ചവരായി
തേന ഭ്രാതരേന	ആ സഹോദരന്മാരായ	ധാരിണേന	
രാമലക്ഷ്മണേന,	ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാർ,	ഋഷിസമേന	ഋഷിതുല്യന്മാരായി
ചീരവസന്തേ	മരവുരിയടുത്തവരായി	അശോഭേതാം.	വിളങ്ങി.

തതോ വൈഖാനസം മാഗ്ധ്വമാസ്ഥിതഃ സഹലക്ഷ്മണഃ

വ്രതമാദിഷ്ടവാൻ രാമഃ സഹായം ഗൃഹമബ്രവീത്

71

തതഃ	അപ്പോൾ	സഹലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണസഹിതര
വ്രതം	സങ്കല്പം	രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ, [മായ
ആദിഷ്ടവാൻ,	ചെയ്തവനായി,	സഹായം	ആപ്തനായ
വൈഖാനസം	വാനപ്രസ്ഥന്മാർക്കുള്ള	ഗൃഹം	ഗൃഹനോടായി
മാഗ്ധ്വം	അനുഷ്ഠാനത്തെ	അബ്രവീത്.	ഇപ്രകാരം അരുളി
ആസ്ഥിതഃ	കയ്ക്കൊണ്ടുവന്നും		ചെയ്തു.

അപ്രമത്തോ ബലേ കോശേ ദുഷ്ടേ ജനപദേ തഥാ
ഭവേമാ ഗുഹ രാജ്യം ഹി ദുരാരക്ഷതമം മതം.

72

“ഗുഹ!	“ഗുഹ!	അപ്രമത്തഃ	ജാഗ്രതയോടുകൂടിയവ
ബലേ	ചതുരംഗസേനയിലും		നായി
കോശേ	ഭണ്ഡാരത്തിലും,	ഭവേമാഃ ;	ഭവാൻ വർത്തിച്ചാലും ;
	(സ്ഥലം, ജലം, വനം,	രാജ്യം	രാജ്യപരിപാലന
ദുഷ്ടേ	തിരി) എന്ന നാലുമാ		മെന്നതു്
	തിരി സ്ഥലത്തിലുള്ള	ദുരാരക്ഷതമം	ശ്രമസാധ്യമായതെന്ന്
	കോട്ടയുടെ സംഗതി	മതം ഹി ”.	ആർക്കും അറിവുള്ള സം
ജനപദേ തഥാ	നാട്ടിലും [യിലും,		ഗതിയാണല്ലോ.”

തതസ്തം സമനുജ്ഞാപ്യ ഗുഹമിക്ഷ്യാകനന്ദനഃ
ജഗാമ തുണ്ണിമാഗ്ധഗ്രഃ സഹഭായ്ഃ സലക്ഷ്മണഃ.

73

അവ്യഗ്രഃ	ശാന്തനം	തുണ്ണം	തൽക്ഷണംതന്നെ
ഇക്ഷ്യാക-	} ഇക്ഷ്യാകവംശജനം	സഹഭായ്ഃ	ഭായ്യാസമേതനായി
നന്ദനഃ,		സലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി
തം ഗുഹം	ആ ഗുഹന്ന്	തതഃ	അവിടെനിന്നും
സമനുജ്ഞാപ്യ,	വിടകൊടുത്തയച്ചു	ജഗാമ.	എഴുന്നേറ്റു.
	ശേഷം		

സ തു ദൃഷ്ട്വാ നദീതീരേ നാവമിക്ഷ്യാകനന്ദനഃ
തിതീർഷ്ടഃ ശീഘ്രഗാം ഗംഗാമിദം ലക്ഷ്മണമബ്രവീത്.

74

ഇക്ഷ്യാക-	} ഇക്ഷ്യാകനന്ദനനായ	ഗംഗാം	ആ ഗംഗാനദിയെ
നന്ദനഃ		തിതീർഷ്ടഃ,	കടപ്പാൻനിശ്ചയിച്ചു
സഃ,	അദ്ദേഹം,		വനായി,
നദീതീരേ	നദീതീരത്തിൽ	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
നാവം	തോണിയെ	തു	ഇക്കാര്യത്തിൽ
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
ശീഘ്രഗാം	ഒലിവ് അധികമുള്ള	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ആരോഹ തപം നരവ്യാഘ്ര സ്ഥിതാം നാവമിദാം ശന്യൈഃ
സീതാം ചാരോപയാനപക്ഷം പരിഗൃഹ്യ മനസപിനീം

75

“നരവ്യാഘ്ര!	“പുരുഷോത്തമ!	മനസപിനീം	ഈ പിടിവാടക്കാരി
സ്ഥിതാം	തയ്യാറായ് നില്ക്കുന്ന	സീതാം ച,	സീതയെ, [യായ
ഇമാം	ഈ	ശന്യൈഃ	ജാഗ്രതയോടെ
നാവം	തോണിയെ	ആരോപയ ;	കയറുക ;
പരിഗൃഹ്യ,	പിടിച്ചുനിൽക്കൊ	അനപക്ഷം	ഉടനെ
	ണ്ട്,	തപം ഹി	നീയും
		ആരോഹ. ”	കയറിക്കൊൾക. ”

സ ഭൂതഃ ശാസനം ശുതപാ സർവ്വമപ്രതികൂലയൻ
ആരോപ്യ മൈമിലീം പൂർവ്വമാരുരോഹാത്മവാംസ്തതഃ.

76

അപ്രതികൂലയൻ അനുസരണശീലനം	ശുതപാ,	ശിരസാ വഹിച്ചു
ആത്മവാൻ ബുദ്ധിമാനമായ	പൂർവ്വം	ആദ്യം [കൊണ്ട്,
സഃ, ആ ലക്ഷ്മണൻ,	മൈമിലീം	സീതാദേവിയെ
ഭൂതഃ ശാസനം ജ്യേഷ്ഠന്റെ ആജ്ഞയെ	ആരോപ്യ	തതഃ കയറിയശേഷം
സർവ്വം മുഴുവനും	ആരുരോഹം.	താനും കയറി.

അഥാരോഹം തേജസപി സ്വയം ലക്ഷ്മണപൂർവ്വജഃ
തതോ നിഷാദാധിപതിർഗൃഹോ ജ്ഞാതീനചോദയത്.

77

അഥ	അനന്തരം	തതഃ	ഉടനെ
തേജസപി	ത്രിലോകപ്രസിദ്ധനായ	നിഷാദാധിപതിഃ	നിഷാദരാജാവായ
ലക്ഷ്മണപൂർവ്വജഃ	ലക്ഷ്മണാഗ്രജൻ	ഗൃഹഃ	ഗൃഹം,
സ്വയം	താൻതന്നെ	ജ്ഞാതീൻ	കൂട്ടരോടു
ആരുരോഹഃ;	കയറിയിരുന്നു;	അചോദയത്.	തുഴവാൻ പറഞ്ഞു.

രാഘവോഽപി മഹാതേജാ നാവമാരുഹ്യ താം തതഃ
ബ്രഹ്മവത് ക്ഷത്രവശ്ചൈവ ജ്ജാപ ഹിതമാത്മനഃ.

78

മഹാതേജാഃ	മഹാതേജസപിയായ	ആത്മനഃ	ഹിതം പരമാത്മപ്രീതികര
രാഘവഃ അപി	ശ്രീരാമനും		മായതിനെ
താം	ആ	ബ്രഹ്മവത്	പരമപദസിദ്ധിക്കുവേ
നാവം	തോണിയിൽ		ണ്ടുന്നമാതിരിയായും
ആരുഹ്യ,	കയറിക്കൊണ്ട്,	ക്ഷത്രവത്	} ഇഹലോകൈശ്വര്യ
തതഃ ഏവ	ആ സമയത്തിലും	ച	
		ജ്ജാപ.	ജപിച്ചു. [ധത്തിലും

[ബ്രാഹ്മണക്കും ക്ഷത്രിയക്കും യുക്തമായ “ദേവീം നാവം” എന്ന മന്ത്രത്തെ ജപിച്ചു എന്നു (മാ-തീർത്ഥ്യം). അഥവാ, ബ്രഹ്മക്ഷത്രശബ്ദങ്ങൾ ചേർന്നതായ “സൂത്രമാണം” ഇത്യാദി ഋക്കിനെ ജപിച്ചു. (ശോ. രാ.) “സൂത്രമാണമുചാ നാവമാരുഹേദപ ഉത്തരേത്” എന്ന് തോണി കയറുമ്പോൾ ‘സൂത്രമാണം’ എന്ന മന്ത്രത്തെ ജപിക്കേണ്ടതാണെന്ന് സ്മൃതി.]

ആചമ്യ ച യഥാശാസ്ത്രം നദീം താം സഹ സീതയാ
പ്രാണമത് പ്രീതിസംഹൃഷ്ടോ ലക്ഷ്മണശ്ചാമിതപ്രഭഃ.

79

അമിതപ്രഭഃ	മഹാതേജസപിയായ	യഥാശാസ്ത്രം	ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം
ലക്ഷ്മണഃ ച,	ലക്ഷ്മണനും,	ആചമ്യ,	ആചമനംചെയ്ത്,
പ്രീതി-	} ബഹുമാനമൂലം അദ്ദേ	താം നദീം	ആ നദിയെ
സംഹൃഷ്ടഃ ച		സീതയാ സഹ	സീതയോടുകൂടി
	നടക്കുന്നവനായി	പ്രാണമത്.	വണങ്ങി.

[“ഉത്തീർച്ചാദകമാചാരമേവതീയ് തഥൈവ ച ഏവം സ്വാഭാജനസായുഷേതാ വരുണോഽപി സുപൂജിതഃ.” എന്ന് തോണി കയറുമ്പോഴും ഇറങ്ങിയശേഷവും ആചമനാദിചെയ്യേണമെന്ന് യമസ്മൃതി. “നോത്തരേദനപസ്പശ്യ ജലം വിപ്രഃ സദാ ശുചിഃ” എന്നു ഹാരീതസ്മൃതി.]

नौका-रोहण

അനജ്ഞായ സുമന്ത്രം ച സഞ്ചലം ചൈവ തം ഗുഹം
ആസ്ഥായ നാവാം രാമസ്തു ചോദയാമാസ നാവികാൻ.

80

രാമഃ, ശ്രീരാമൻ,
നാവാം തോണിയിൽ
ആസ്ഥായ ഏവ, കയറിയതിൽ പിന്നേ
തം സുമന്ത്രം ച ആ സുമന്ത്രരോടും [യും,
സഞ്ചലം പരിവാരസഹിതനായ

ഗുഹം ച ഗുഹനോടും
അനജ്ഞായ തു തക്ക ഉപചാരവാക്യക
ഉരുളിയശേഷം,
നാവികാൻ തോണിക്കാരോടായി
ചോദയാമാസ. തുഴവാൻ കല്പിച്ചു.

തതസ്തൈശ്ചോദിതാ സാ നൌഃ കണ്ഠധാരസമാഹിതാ
ശുഭസ്തേ ചേവഗാഭിഹതാ ഗംഗാസലിലമത്യാഗാത്.

81

കണ്ഠധാര- } ശുദ്ധയേറിയ തോണി
സമാഹിതാ } ക്കാരോടുകൂടിയ
സാ നൌഃ, ആ തോണി,
തതഃ ആ സമയം
തൈഃ അവരാൽ,
ചോദിതാ ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി ത
ജ്ജപ്തതായി,

ശുഭസ്തേ ച- } നല്ലതണ്ടുകൾകൊണ്ട്
വേഗാഭിഹതാ } ആഞ്ഞുവലിക്കപ്പെട്ട
തായി,
ഗംഗാസലിലം ഗംഗാനദീജലത്തിൽ
അത്യാഗാത്. അതിവേഗത്തിൽ
ചെന്നു.

മദ്ധ്യം തു സമനപ്രാപ്യ ഭാഗീരഥ്യാസ്തപനിന്ദിതാ
വൈഭേരീ പ്രാഞ്ജലിഭൂതപാ താം നദീമിദമബ്രവീത്.

82

അനിന്ദിതാ നിഷ്പലയായ
വൈഭേരീ, ജാനകി,
ഭാഗീരഥ്യാഃ ഗംഗയുടെ
മദ്ധ്യം നടുവിൽ
സമനപ്രാപ്യ } എത്തിയപ്പോൾ,
തു, }

പ്രാഞ്ജലിഃ } അഞ്ജലിഹസ്തയായി
ഭൂതപാ }
താം ആ
നദീം തു നദിയെ നോക്കി
ഇദം ഇങ്ങിനെ
അബ്രവീത്. പ്രാർത്ഥിച്ചു.

പുത്രോ ദശരഥസ്ത്വായം മഹാരാജസ്വ ധീമതഃ
നിദേശം പാരയതേ ചേഷാ ഗംഗേ തപദഭിരക്ഷിതഃ.

83

“ ഗംഗേ ! “ ഹേ ഗംഗാഭഗവതി !
ധീമതഃ ധീമാനായ
ദശരഥസ്വ } ദശരഥമഹാരാജാവി
മഹാരാജസ്വ } ന്റെ
പുത്രഃ പുത്രനായ
അയം ഇക്കാണുന്ന

ഏഷഃ, ഇദ്ദേഹം,
തപദഭിരക്ഷിതഃ ഭവതിയുടെ അനുഗ്ര
ഹം പുണ്ടവനായി
നിദേശം അക്കരയ്ക്കു
പാരയതു. ക്ഷേമമായ് ചെന്നു
ചേരട്ടെ.

ചതുർശ ഹി വർഷാണി സമഗ്രാബ്ധുഷു കാതനേ

ഭാരാ സഹ മയാ ചൈവ പുനഃ പ്രത്യാഗമിഷ്യതി.

84

“ചതുർശ വർഷാണി കാതനേ ഉഷ്യ, സമഗ്രാണി ഹി പുത്തിയാക്കിയവ യായി,	“പതിന്നാലു സംവത്സരങ്ങൾ കാട്ടിൽ വസിച്ചു, പുത്തിയാക്കിയവ യായി,	ഭാരാ ച മയാ സഹ പുനഃ ഏവ പ്രത്യാ- ഗമിഷ്യതി.	അനുജനോടും എന്നോടുംകൂടി വീണ്ടും ഇദ്ദേഹം തിരിച്ചുവരേ ണമേ.
--	--	--	---

തതസ്ത്വപാം ദേവി സുഭഗേ ക്ഷേമേണ പുനരാഗതാ

യക്ഷ്യ പ്രമുദിതാ ഗംഗേ സർവ്വകാമപ്രസാധിനി.

85

“സർവ്വകാമ- പ്രസാധിനി! സുഭഗേ! ഗംഗേ! ദേവി! ക്ഷേമേണ	“സർവ്വകാം അഭീഷ്ടസി ലിഖതേണവചായ പുണ്യവതിയായ! ഹേ ഗംഗാഭഗവതി! ക്ഷേമമായി	പുനഃ ആഗതാ തതഃ പ്രമുദിതാ തപാം യക്ഷ്യ.	തിരിച്ചുവന്നവളായ അതിനാൽ [ഞാൻ സന്തോഷത്തോടെ ഭവതിക്ക് പൂജചെയ്യുന്നുണ്ട്.
--	--	--	---

തപം ഹി ത്രിപഥഗാ ദേവി ബ്രഹ്മലോകം സമീക്ഷസേ

ഭായ്വാ ചോദധിരാജസ്യ ലോകേട്സ്മിൻ സംപ്രദശ്യസേ.

86

“ദേവി! ത്രിപഥഗാ തപം ബ്രഹ്മലോകം ഹി സമീക്ഷസേ;	“ദേവി! ത്രിലോകങ്ങളിലും ഒഴു നിന്തിരവടി [കന ബ്രഹ്മലോകത്തേയും കടാക്ഷിച്ചുരളുന്നു;	അസ്മിൻ ലോകേ ച ഉദധിരാജസ്യ ഭായ്വാ സംപ്രദശ്യസേ.	ഈ ലോകത്തിലും സമുദ്രരാജാവിന്റെ പത്നിയായി ഏറ്റം കൊണ്ടാടപ്പെ ടുന്നു.
--	--	--	--

തത്ത്വപാം ദേവി നമസ്യാമി പ്രശംസാമി ച ശോഭനേ

പ്രാപ്തരാജ്യേ നരവ്യാഘ്രേ ശിവേന പുനരാഗതേ.

87

ഗവാം ശതസഹസ്രം ച വസ്രാബ്ധിനാം ച പേശലം

ബ്രാഹ്മണേഭ്യഃ പ്രദാസ്യാമി തവ പ്രിയചികീഷ്യാ.

88

“ശോഭനേ! ദേവി! തപം പ്രശംസാമി; നമസ്യാമി; നരവ്യാഘ്രേ പുനഃ ആഗതേ ശിവേന പ്രാപ്തരാജ്യേ, തത്,	“മംഗളകാരിണിയായ ഹേ ദേവി! ഭവതിയെ ഞാൻ സ്തുതിക്കുന്നു; കമ്പിടുന്നു; പുരയ്ക്കോത്തമൻ തിരിച്ചെഴുന്നള്ളി ശുഭമായി പട്ടാഭിഷിക്തനായാൽ, അപ്പോൾ,	തവ പ്രിയ- ചികീഷ്യാ ഗവാം ശത- സഹസ്രം ച വസ്രാണി ച പേശലം അന്നം ച ബ്രാഹ്മണേഭ്യഃ പ്രദാസ്യാമി.	നിന്തിരവടിയുടെ പ്രസാദത്തിനായി ലക്ഷം പശുക്കളേയും വസ്രങ്ങളേയും രചികരമായ അന്നത്തേയും ബ്രാഹ്മണക്കായി ഞാൻ നൽകുന്നുണ്ട്.
--	--	--	---

സുരാഘടസഹസ്രേണ മാംസഭൂതൈരനേന ച

യക്ഷേ്യ തപാം പ്രയതാ ദേവി പുരീം പുനരുപാഗതാ.

89

“ദേവി!	“ദേവി!	മാംസഭൂതൈ-	} പലവിധപഴങ്ങളും പാൽ തേനെന്നി വയും ചേർക്കപ്പെട്ട പഞ്ചാമൃതത്താലും
പുരീം	പുരത്തിലേക്ക്	ദനേന ച	
പുനഃ ഉപാഗതാ	തിരിച്ചെത്തിയവളായി		
പ്രയതാ	നിയമാനുഷ്ഠനത്തോടു		
	കൂടിയവളായി		
സുരാഘട-	} തീർത്ഥംനിറച്ച ആയിരം കലശങ്ങളെക്കൊണ്ടും,	തപാം	ഭവതിയെ
സഹസ്രേണ		യക്ഷേ്യ.	ഞാൻ പുജചെയ്യാം.

[യാസ്തനിഷണ്ടുധിത് “അണ്ണഃ, ക്ഷോഭഃ” ഇത്യാദിയായി തുടങ്ങി “വനം, ഹൃതം, മധു, പുരീഷം, പിപ്ലവം, വിഷം, രേതഃ, സുരാ,.....ഇത്യേകശതമുദകനാമാനി” എന്ന് വെള്ളത്തിന് നൂറു നാമങ്ങളാണെന്നു പറഞ്ഞവയിൽ ‘സുരാ’ എന്നത് ഉദകമാണെന്ന് ബോദ്ധ്യം. അപ്രകാരം തന്നെ ‘മധു’ എന്നും ഉദകത്തിനുപകരം പലസ്ഥലത്തും ഉപയോഗിച്ചതായി കാണാം.]

യാനി തപന്തീരവാസീനി ദൈവതാനി വസന്തി ഹി

താനി സർപ്പാണി യക്ഷ്യാമി തീർത്ഥന്ത്യായതനാനി ച.

90

“തീർത്ഥാനി,	“തീർത്ഥഘട്ടങ്ങളും,	ദൈവതാനി,	ദൈവങ്ങളും,
തപന്തീര-	} ഭവതിയുടെ തീരങ്ങളിൽ ഉള്ളവയായ	വസന്തി,	ഉണ്ടോ,
വാസീനി		താനി	അപ്രകാരമുള്ള
ആയതനാനി ച	ദേവാലയങ്ങളും	സർപ്പാണി ഹി	എല്ലാറ്റിനേയും
യാനി	യാതൊരു	യക്ഷ്യാമി.	ഞാൻ പുജചെയ്യാം.

പുനരേവ മഹാബാഹുർമ്മയാ ഭ്രാത്രാ ച സംഗതഃ

അയോദ്ധ്യാം വനവാസാന്തു പ്രവിശതപനഘോടനഘേ.

91

“അനഘേ!	“പാപഹരയായദേവി!	സംഗതഃ	ഒന്നിച്ചു്,
അനഘഃ	പുണ്യശാലിയും	വനവാസാത്	} വനവാസം പൂർത്തിചെയ്തശേഷംതന്നെ
മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവുമായ	ഏവ	
	ഇദ്ദേഹം	പുനഃ	വീണ്ടും
ഭ്രാത്രാ ച	അനുജനോടും	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയിൽ
മയാ തു	എന്നോടും	പ്രവിശതു.”	എഴുന്നേക്കേണമെ.”

തഥാ സംഭാഷമാണാ സാ സീതാ ഗംഗാമനിന്ദിതാ

ദക്ഷിണാ ദക്ഷിണം തീരം ക്ഷിപ്രമേവാഭ്യുപാഗമത്.

92

അനിന്ദിതാ	ദോഷരഹിതയും	സംഭാഷമാണാ } പ്രാർത്ഥിക്കുന്നവളായി
ദക്ഷിണാ	പതിവുതാഴിരാമണി	
	യും ആയ	
സാ സീതാ,	ആ സീതാദേവി,	ക്ഷിപ്രം വേഗത്തിൽ
തഥാ	ഇപ്രകാരം	ദക്ഷിണം തീരം തെക്കെ കരയിൽ
ഗംഗാം	ഗംഗാദേവിയോടായി	അഭ്യുപാഗമത്. എത്തി.

തീരം ഹി സമനപ്രാപ്യ നാവാം ഹിതപാ നരങ്ങ്ളേ

പ്രാതിഷ്ഠത സഹ ഭ്രാത്രാ വൈദേഹ്യോ ച പരന്തപഃ.

93

പരന്തപഃ ഹി	സമ്യജയശാലിയായ	നാവാം	തോണിയിൽനിന്ന്
നരങ്ങ്ളേ,	ആ പുരുഷോത്തമൻ,	വൈദേഹ്യോ ച	വൈദേഹിയോടും
തീരം സമന-	} കരയ്ക്കണമെന്ന്	ഭ്രാത്രാ സഹ	ഭ്രാതാവിനോടുംകൂടി
പ്രാപ്യ,		ഹിതപാ	ഇറങ്ങി
		പ്രാതിഷ്ഠത.	നടക്കൊണ്ടു.

അഥാബ്രഹ്മീനഹാബാഹുഃ സുമിത്രാനന്ദവർദ്ധനം

ഭവ സംരക്ഷണാത്മായ സജനേ വിജനേടപി വാ.

94

മഹാബാഹുഃ	അ മഹാബാഹു	“സജനേ	“ജനങ്ങളുണ്ടുടത്തും
സുമിത്രാനന്ദ-	} സുമിത്രാനന്ദവർദ്ധന	വിജനേ അപി	വിജനസ്ഥലത്തിൽ
വർദ്ധനം		വാ	തന്നെയും
അഥ	ഇപ്രകാരം	സംരക്ഷണാ-	} ആപത്തുനേരിടാതെ
അബ്രവീത് ;	അരുളിച്ചെയ്തു ;	ത്മായ ഭവ.	
			സൂക്ഷിച്ചുകൊൾക.

അവശ്യം രക്ഷണം കാർയ്യമദൃശ്യേ വിജനേ വനേ

അഗ്രതോ ഗച്ഛ സൌമിത്രേ സീതാ തപാമനഗച്ഛതു.

95

“സൌമിത്രേ !	“ലക്ഷ്മണ !	രക്ഷണം	} സൂക്ഷിക്കേണ്ടത് നമ്മു
അദൃശ്യേ	പരിചയമില്ലാത്തതും	കാർയ്യം ;	
വിജനേ	ജനസഞ്ചാരമില്ലാത്ത	അഗ്രതഃ ഗച്ഛ	മുമ്പിൽ നീ ചെല്ലുക ;
	തും ആയ	സീതാ	സീത
വനേ	കാട്ടിൽ	തപാം	നിന്നെ
അവശ്യം	സമ്യപ്രകാരത്തിലും	അനഗച്ഛതു.	തുടരട്ടെ.

പൃഷ്ഠതോഽനഗമിഷ്യാമി തപാം ച സീതാം ച പാലയൻ

അന്യോന്യസ്യ ഹി നോ രക്ഷാ കർത്തവ്യാ പുരുഷർഷഭ.

96

“പുരുഷർഷഭ !	“പുരുഷോത്തമ !	അനഗമിഷ്യാമി ;	ഞാൻ വന്നുകൊള്ളാം ;
തപാം ച	നിന്നെയും	അന്യോന്യസ്യ	ഒരാൾക്കൊരാൾ
സീതാം ച	സീതയെയും	രക്ഷാ	ജാഗ്രതയോടിരിക്കേണ്ട
പാലയൻ	കാത്തുകൊണ്ട്	നഃ ഹി	നാമെല്ലാവർക്കും [ത്
പൃഷ്ഠതഃ	പിന്നിൽ	കർത്തവ്യാ.	ആവശ്യമാണ്.

ന ഹി താവദതിക്രാന്താ സുകരാ കാചന ക്രിയാ

അദ്യ ങ്ങം തു വൈദേഹീ വനവാസസ്യ വേത്സ്യതി.

97

“കാചന	“വല്ലഭമൊരു	ന ഹി !	കഴിവുള്ളതല്ലല്ലോ !
ക്രിയാ	കാർയ്യം	വൈദേഹീ	സീത
അതിക്രാന്താ	} (നമ്മെത്തൊറ്റി) നട	അദ്യ തു	ഇപ്പോൾ മാത്രമെ
താവത്		വനവാസസ്യ	വനവാസത്തിന്റെ
സുകരാ	അതിനെ നിവർത്തി	ങം	കഷ്ടമിന്നതെന്ന്
	പ്പാൻ	വേത്സ്യതി.	അറികയുള്ള.

പ്രനാശജനസംബാധം ക്ഷേത്രാരാമവിവർജ്ജിതം

വിഷമം ച പ്രപാതം ച വനം ഹൃദ്യ പ്രവേക്ഷ്യതി.

98

“ ഹി	“ എന്തെന്നാൽ	വിഷമം ച	ദുഷ്ടവശ്യവും
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	പ്രപാതം ച	കണ്ടുകുളുളുതും ആയ
പ്രനാശജന-	} ജനസംബാരമാഹൃതം	വനം	വനത്തിനുള്ളിൽ
സംബാധം		പ്രവേക്ഷ്യതി.	കടപ്പാൻ പോകയാ
ക്ഷേത്രാരാമ-	} വിടുംതൊടിയുമില്ലാ		൯.
വിവർജ്ജിതം			
	തതും		

ശൂതപാ രാമസ്യ വചനം പ്രതസ്ഥേ ലക്ഷ്മണോഽഗ്രതഃ

അനന്തരം ച സീതയാ രാഘവോ രഘുനന്ദനഃ.

99

രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	അഗ്രതഃ	മുമ്പിലായി
വചനം	ആജ്ഞയെ	പ്രതസ്ഥേ;	നടന്നു;
ശൂതപാ,	കേട്ട്,	രഘുനന്ദനഃ	രഘുകുലനന്ദനനായ
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ
സീതയാഃ	സീതാദേവിയുടെ	അനന്തരം ച.	പിന്നിൽനടന്നു.

ഗതം തു ഗംഗാപരപാരമാത്ര രാമം സുമന്ത്രഃ പ്രതപന്നിരീക്ഷ്യ

അലപപ്രകഷ്ഠാദപിനിവൃത്തദൃഷ്ടിമുദോച ബാഷ്പം വ്യഥിതസ്തപസപി.100

തപസപി	അതിഭക്തിമാനായ	വ്യഥിതഃ തു	ചിത്തം തുടിക്കുന്നവ
സുമന്ത്രഃ,	സുമന്ത്രർ,		നായി
രാമം	ശ്രീരാമനെ	അലപ-	} വളരെദൂരത്തിലെത്തി
ഗംഗാപരപാരം	ഗംഗയുടെ അക്കരയിൽ	പ്രകഷ്ഠാത്	
ആതു	ഉടനെ	വിനി-	} കണ്ണെത്താത്തവനാ
ഗതം	എത്തിച്ചേർന്നവനായി	വൃത്തദൃഷ്ടിഃ	
നിരീക്ഷ്യ,	കണ്ട്,	ബാഷ്പം	കണ്ണനിർ
പ്രതപൻ	പരിതപിക്കുന്നവനായി	മുദോച.	പൊഴിച്ചു.

സ ലോകപാലപ്രതിമപ്രഭാവചാരം സ്തീർത്ഥാ മഹാത്മാ വരദോ മഹാനദീം

തതഃ സമുദ്ധാൻ ശുഭസന്ധ്യമാലിനഃ ക്ഷണേന വത്സാൻ മുദിതാനുപാഗമത്.

ലോകപാല-	} ത്രിലോകരക്ഷകനാതു	മഹാനദീം	ഒരു പുഴയെ
പ്രതിമ-		തീർത്ഥാ,	കടന്ന്,
പ്രഭാവവാൻ	} ല്യമായ പ്രഭാവത്തോ	സമുദ്ധാൻ	ഫലസമൃദ്ധിയോടുകൂടി
വരദഃ			യതും
	എല്ലാവർക്കും നന്മചെ	ശുഭസന്ധ്യ-	} നല്ല സന്ധ്യങ്ങൾ വിള
	യുന്നവനും	മാലിനഃ	
മഹാത്മാ	മഹാത്മാവുമായ	മുദിതാൻ	ഉല്ലസിക്കുന്നവയുമായ
സഃ,	ശ്രീരാമൻ,	വത്സാൻ	വത്സദേശങ്ങളെ
തതഃ	അവിടെനിന്നും	ഉപാഗമത്.	പ്രാപിച്ചു.
ക്ഷണേന	മദ്ധ്യത്തിൽ		

[ഗംഗയ്ക്കും യമുനയ്ക്കും നടുവിലായി പ്രയാഗ (അല്ലഹാബാദ്) എന്ന പ്രദേശമാകുന്നു വത്സദേശങ്ങൾ.]

തൈ തത്ര ഹതപാ ചതുരോ മഹാമൃഗാൻ
 വരാഹമൃഗ്യം പൃഷ്ഠം മഹാഭയം
 ആദായ മേദ്ധ്യം തപരിതം ബുഭുക്ഷിതൈ
 വാസായ കാലേ യയതുവ്വനസ്സതി.

102

ബുഭുക്ഷിതൈ	വിശന്നതളന്നിരുന്ന	മഹാഭയം	വലുതായ ഭയം എന്ന
തൈ,	അവർ രണ്ടുപേരും,		ഒരു മാനിനേയും
തത്ര	അപ്രകാരമിരുന്നിട്ടും	ഹതപാ,	നിഷ്പ്രയാസം കൊന്ന
ചതുരഃ	നാലു	തപരിതം	വേഗത [ശേഷം
മഹാമൃഗാൻ	ദുഷ്ടമൃഗങ്ങളെയും	ആദായ,	കയ്ക്കൊണ്ടു്,
വരാഹം	ഒരു കാട്ടുപന്നിയെയും	കാലേ	വൈകുന്നേരത്തിൽ
ഋഗ്യം	ഋഗ്യമെന്ന ഒരുവക	വാസായ	രാത്രി കഴിച്ചുകൂട്ടുവാ
	മാനിനേയും	മേദ്ധ്യം	പരിശുദ്ധമായ [നായി
പൃഷ്ഠം	പൃഷ്ഠമെന്ന ഒരുവക	വനസ്സതി	ഒരു മരച്ചുവട്ടിൽ
	മാനിനേയും	യയതുഃ.	വന്നുചെന്നു്.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ദ്വിപഞ്ചാശഃ സർഗ്ഗഃ = അമ്പത്തിരണ്ടാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4483; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2128.

ത്രിപഞ്ചാശഃ സർഗ്ഗഃ = അമ്പത്തിമൂന്നാം സർഗ്ഗം.

[ശ്രീരാമസംക്ഷോഭഃ = ശ്രീരാമന്റെ ക്ഷോഭം.]

സ തം വൃക്ഷം സമാസാദ്യ സന്ധ്യാമതപാസ്യ പശ്ചിമാം
 രാമോ രമയതാം ശ്രേഷ്ഠ ഇതി ഹോവാച ലക്ഷ്മണം.

1

രമയതാം	സമുദ്രേയും ആനന്ദിപ്പി	സമാസാദ്യ,	പ്രാപിച്ചശേഷം,
	ക്കുന്നവരിൽ	പശ്ചിമാം	} സായംസന്ധ്യയെ
ശ്രേഷ്ഠഃ	ഉത്തമനായ	സന്ധ്യാം	
സഃ	ആ	അനപാസ്യ,	ഉപാസിച്ച്,
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
തം	ആ	ഇതി	ഇപ്രകാരം
വൃക്ഷം	വൃക്ഷത്തെ	ഉവാച ഹ.	പറഞ്ഞു.

അദ്വേയം പ്രഥമാ രാത്രിയാതാ ജനപദാഭ് ബഹിഃ

യാ സുമന്ത്രേണ രഹിതാ താം നോത് കണ്ഠിതമഹസി.

2

“അദ്യ	“ഇപ്പോൾ	രാത്രിഃ	രാത്രിയായ
ജനപദാത്	ജനസഞ്ചാരമുള്ള	യാ	യാതൊന്നു്
	ദിക്കിൽനിന്നു്	ഇയം	ഇതാ
ബഹിഃ	ഇപ്പറം,	യാതാ ;	എത്തിക്കഴിഞ്ഞു ;
സുമന്ത്രേണ	} സുമന്ത്രരില്ലാതിരിക്കുന്ന	താം	അതിൽ
രഹിതാ		ഉത് കണ്ഠിതം	പാശ്ചാത്താപത്തിന്നു്
പ്രഥമാ	ഒന്നാമത്തെ	അഹസി ന.	നീ വഴിപ്പെടരുതു്.

ജാഗർത്തവ്യമതന്ത്രിഭ്യാമദ്യപ്രഭൃതി രാത്രിഷു

യോഗക്ഷേമോ ഹി സീതായാ വർത്തതേ ലക്ഷ്മണാവയോഃ.

3

“ലക്ഷ്മണ!	“ലക്ഷ്മണ!	ഹി	അതിനാൽ
സീതായാഃ	സീതയ്ക്ക്	അദ്യപ്രഭൃതി	ഇന്നതൊട്ട്
യോഗക്ഷേമഃ	{	രാത്രിഷു	രാത്രികാലങ്ങളിൽ
		അതന്ത്രിഭ്യാം	മയങ്ങിക്കളയാതെ ജാ
			ഗ്രതയായിട്ടിരുന്നു
അവയോഃ	നമ്മൾ രണ്ടുപേർക്കും	ജാഗർത്തവ്യം.	അപായമില്ലാതെ നോ
വർത്തതേ ;	ഏപ്പെട്ടതാണ് ;		ക്കേണ്ടതാണ് .

രാത്രിം കഥംചിദേവേമാം സൗമിത്രേ വർത്തയാമഹേ

ഉപാവർത്താമഹേ ഭൂമാവാസ്തീത്യു സ്വയമാജ്ജിതൈഃ.

4

“സൗമിത്രേ!	“ലക്ഷ്മണ!	ഭൂമൗ	നിലത്തു്
ഇമാം	ഈ	അസ്തീത്യു,	വിരിച്ചുകൊണ്ട്,
രാത്രിം ഏവ,	രാത്രിമാത്രം,	ഉപാവർത്താമഹേ; നാം	ഇരിക്കുക ;
സ്വയം	പണിപ്പെടാതെ	കഥംചിത്	എങ്ങിനെയെങ്കിലും
അജ്ജിതൈഃ,	കയ്യിൽകൊണ്ടുവര		ബുദ്ധിമുട്ടി
	പ്പെട്ടവകൊണ്ടുതന്നെ,	വർത്തയാമഹേ.”	നാം കഴിച്ചുകൂടുക. ”

സ തു സംവിശ്വ മേദിന്ത്യാം മഹാഹ്ശയനോചിതഃ

ഇമാഃ സൗമിത്രയേ രാമോ വ്യാജഹാര കഥാഃ ശുഭാഃ.

5

മഹാഹ്ശയ-	{	മേത്തരമായ ശയനങ്ങ	സൗമിത്രയേ	ലക്ഷ്മണനോടായി
നോചിതഃ		ളിൽ പരിചയിച്ചവ	ശുഭാഃ	ധർമ്മചിന്തകളോടുകൂടി
സഃ	ആ	[നായ	ഇമാഃ	ഈ [യതായ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,		കഥാഃ	വിഷയങ്ങളെപ്പറ്റി,
മേദിന്ത്യാം	വെറുനിലത്തു്		തു	ഈ സമയം
സംവിശ്വ	ശയിച്ചുകൊണ്ട്		വ്യാജഹാര.	എടുത്തുരചെയ്തു.

ശ്രവമദ്യ മഹാരാജോ ദുഃഖം സ്വപിതി ലക്ഷ്മണ

കൃതകാമാ ഹി കൈകേയീ തൃഷ്ടാ ഭവിതുമഹ്തി.

6

“ലക്ഷ്മണ!	“ലക്ഷ്മണ!	കൈകേയീ ഹി	കൈകേയിമാതവാകട്ടേ
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	കൃതകാമാ	ആഗ്രഹം സാധിച്ചവ
മഹാരാജഃ,	മഹാരാജാവ്,		ളായി
ധ്രുവം	നിശ്ചയമായും	തൃഷ്ടാ	മനഃസംതുഷ്ടിയാൻവ
ദുഃഖം	ദുഃഖത്തിലാണ്		ളായി
സ്വപിതി;	കിടക്കുകയായിരിക്കും ;	ഭവിതും	{ ഇരിക്കയായിരിക്കും.
		അഹ്തി.	

സാ ഹി ദേവീ മഹാരാജം കൈകേയി രാജ്യകാരണാത്
 അപി ന ച്ചാവയേത് പ്രാണാൻ ദൃഷ്ട്വാ ഭരതമാഗതം.

7

“ സാ	“ ആ	രാജ്യകാരണാത് രാജ്യപ്രാപ്തിനിമിത്തം
കൈകേയി ദേവീ	കൈകേയിമാതാവ്	മഹാരാജം മഹാരാജാവിനെ,
ഭരതം	ഭരതനെ	പ്രാണാൻ ഹി ജീവനെയെങ്കിലും
ആഗതം	വന്നുചെന്ന്വന്നായി	ച്ചാവയേത് } കളയാതിരിക്കുമാറാക്ക
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,	അപി ന ! } കയില്ലേ!

അനാഥശ്വൈവ വൃദ്ധശ്ച മയാ ചൈവ വിനാകൃതഃ

കിം കരിഷ്യതി കാമാത്മാ കൈകേയിവശമാഗതഃ.

8

“ മയാ ച	“ എന്നോടുകൂടിയും	കൈകേയി-	} കൈകേയിമാതാവി	
വിനാകൃതഃ ച,	വേർപിരിക്കപ്പെട്ടവ	വശം ആഗതഃ		} ണ്റവക്കൽ ധർമ്മപാ
	നായി	ഏവ		} ശത്താൽ അകപ്പെട്ട
അനാഥഃ	ശൂശ്രൂഷിപ്പാൻ അടു			} വന്ദനമായ അഭേദം
	ത്താരുമില്ലാത്തവനായി			
വൃദ്ധഃ ച	വയോധികനും [നും	കിം ഏവ		} എന്തുതന്നെയാണു്
കാമാത്മാ	പുത്രവാത്സല്യമുള്ളവ	കരിഷ്യതി?		} ചെയ്യുക?

ഇദം വ്യസനമാലോക്യ രാജശ്വശ്ച മതിവിഭ്രമം

കാമ ഏവാത്ഥധർമ്മാഭ്യാം ഗരീയാനിതി മേ മതിഃ.

9

“ ഇദം	“ ഇപ്പോൾ	കാമഃ ഏവ	} (ഇദ്ദേഹത്തിന്നു് പുത്ര	
രാജാൻ	മഹാരാജാവിന്റെ			} പ്രേമമാകുന്ന) കാമം
മതിവിഭ്രമം	ധൈര്യഭ്രംശത്തെയും			} എന്ന പുരുഷാത്ഥം
വ്യസനം ച	ഭുങ്ഖത്തെയും			} തന്നെയാണു്
ആലോക്യ,	ഓക്കമ്പോൾ,	ഗരീയാൻ ഇതി		} ശക്തിയേറിയതെന്നു്
അത്ഥ-	} ധർമ്മം, അത്ഥം, എന്നി	മേ		} എനിക്ക്
ധർമ്മാഭ്യാം		മതിഃ.		} തോന്നുന്നു.
	വയെക്കാൾ			

കോ ഹ്യവിഭാഗപി പുമാൻ പ്രമദായഃ കൃതേ തൃജേത്

മരണാനുവർത്തിനം പുത്രം താതോ മാമിവ ലക്ഷ്മണ.

10

“ ലക്ഷ്മണ !	“ ലക്ഷ്മണ !	മരണാനു-	} പിതാവിന്റെയും എ	
താതഃ	സ്വപന്തം പിതൃവായും	വർത്തിനം		} ല്ലാവരദെയും ഇഷ്ട
പുമാൻ,	മനുഷ്യനായും,			} ത്തിന്നനുസരിച്ച് നട
അവിഭാഗൻ	ധർമ്മമറിയാത്തവനായും	മാം ഇവ		} ഏന്നെപ്പോലുള്ള
	ഉള്ള	പുത്രം,		} ഒരു പുത്രനെ,
		പ്രമദായഃ		} ഭായുക്കുവേണ്ടിത്തന്നെ
കഃ അപി,	ഏതൊരുവൻതന്നെ	കൃതേ ഹി		} യെന്നാലുംകൂടി
	യാണു്,	തൃജേത്.		} ഉപേക്ഷിക്കുക.

[ഒരു പിതാവും, ഭായുക്കുവേണ്ടി, പ്രിയപ്പെട്ട പുത്രനെ വനത്തിലേക്കയക്കയില്ല. ദശരഥമഹാ രാജാവും ഭായുവാശഗനായല്ല, ധർമ്മധീനനായിട്ടാണു് അങ്ങിനെ അയച്ചതു്, എന്നു താല്പര്യം.]

സുഖീ ബത സഭാർത്ഥ്യ ഭരതഃ കേകയിസുതഃ

മുദിതാൻ കോസലാനേകോ യോ ഭോക്ഷ്യത്യധിരാജവത്.

11

“ സഭാർത്ഥ്യഃ	“ ധർമ്മപത്നീസഹിത	ഭരതഃ,	ഭരതൻ,
	നായി	ഏകഃ	നിഃസഹായനായി
സുഖീ ച	ഉത്സാഹം പുണ്ടിരുന്ന	അധിരാജവത്	ചക്രവർത്തിയായി
	വനായ	മുദിതാൻ	സമൃദ്ധങ്ങളായ
യഃ	യാതൊരു ആ	കോസലാൻ	കോസലദേശങ്ങളെ
കേകയി-	} കൈകേയിമാതാവീ	} ഭോക്ഷ്യതി	} ഭരിക്കുമാ എന്തോ,
സുതഃ			
	ന്റെ പുത്രനായ	ബത ?	കഷ്ടം ?

സ ഹി രാജ്യസ്യ സർവ്വസ്യ മുഖമേകം ഭവിഷ്യതി

താതേ ച വയസാടതീതേ മയി ചാരണ്യമാശ്രിതേ.

12

“ താതേ	“ അച്ഛൻ	രാജ്യസ്യ	രാജ്യപരിപാലനത്തി
വയസാ	കാലാധികൃത്താൽ	സർവ്വസ്യ,	എല്ലാറ്റിന്നും, [നു
അതീതേ	} പരലോകപ്രാപ്തനാക	സഃ	അവൻ
ഹി,		ഏകം	ഏകനായി
മയി ച	ഞാനും	മുഖം	ഭാരമേല്ക്കേണ്ടതായ അ
അരണ്യം	കാട്ടിൽ		വസ്ഥയെ
അശ്രിതേ ച,	വസിക്കുന്നകാരണം,	ഭവിഷ്യതി.	പ്രാപിക്കും.

അത്ഥധർമ്മേ പരിത്യജ്യ യഃ കാമമനുവർത്തതേ

ഏവമാപദ്യതേ ക്ഷിപ്രം രാജാ ദശരഥോ യഥാ.

13

“ യഃ	“ യാതൊരു ആ	കാമം	പുത്രോഷണയെ
ദശരഥഃ രാജാ,	ദശരഥമഹാരാജാവ്,	അനുവർത്തതേ;	വലുതായി കരുതുന്നു;
ഏവം	ഈ സ്ഥിതിയിൽ	യഥാ	ആയതുകാരണം
അത്ഥധർമ്മേ	ധർമ്മം, അത്ഥം എന്ന	ക്ഷിപ്രം	കാലതാമസമില്ലാതെ
	വയെ	അപദ്യതേ.	അന്തരിച്ചുപോകും.
പരിത്യജ്യ	ശ്രേഷ്ഠമായി കരുതാതെ		

മന്വേ ദശരഥാന്തായ മമ പ്രവ്രാജനായ ച

കൈകേയി സൌമ്യ സംപ്രാപ്താ രാജായ ഭരതസ്യ ച.

14

“ സൌമ്യ!	“ പുണ്യാജ്ഞാഭവേ!	ദശരഥാന്തായ	ദശരഥമഹാരാജാവി
ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ		ന്റെ മൃതിക്കും,
രാജായ, ച,	രാജാധികാരത്തിന്നും,	കൈകേയി	കൈകേയിമാതാവ്
മമ	എന്റെ	സംപ്രാപ്താ	കാരണമായ് തീർന്നു
പ്രവ്രാജനായ,	വനവാസത്തിന്നും,		വെന്ന്
ച	കൂടാതെ	മന്വേ.	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

അപിദാനീം ന കൈകേയീ സൗഭാഗ്യമദമോഹിതാ

കൗസല്യാം ച സുമിത്രാം ച സാ പ്രബാധേത മത് കൃതേ. 15

“സാ	“ആ	കൗസല്യാം ച	കൗസല്യാമാതാവി
കൈകേയീ,	കൈകേയീമാതാവ്		നേയും
ഇദാനീം	ഇപ്പോൾ	സുമിത്രാം ച	സുമിത്രാമാതാവിനേയും
സൗഭാഗ്യ-	സ്വർഭീഷ്ടസിദ്ധികൊ	മത് കൃതേ	എന്നെച്ചേർന്നുവരുന്ന
മദമോഹിതാ	ണ്ടുള്ള ഉത്സാഹം	പ്രബാധേത	കാരണംകൊണ്ട്
	ത്താൽ മതിമാന്നവ	അപി ന!	നാട്ടിൽനിന്നെങ്കിലും
	ളായി		ഓട്ടിക്കളയാതിരിക്ക
			മോ എന്തോ!

മാ സ്ത മത്കാരണാഭേദീ സുമിത്രാ ദുഃഖമാവസേത്

അയോല്പാമിത ഏവ തപം കാല്യേ പ്രവിശ ലക്ഷ്മണ. 16

“മത് -	“ഞാൻ കാരണം	ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും
കാരണാത്		തപം	നീ
സുമിത്രാ ദേവീ	സുമിത്രാദേവി	കാല്യേ	പ്രഭാതത്തിൽ
ദുഃഖം	ദുഃഖം	അയോല്പാമം	അയോല്പയ്ക്കുതന്നെ
അവസേത്	അനുഭവിപ്പാൻ പാടു	ഏവ	
മാ സ്ത;	ജതല്ല;	പ്രവിശ.	പോയ്ക്കുളയുക.
ലക്ഷ്മണ!	ലക്ഷ്മണ!		

അഹമേകോ ഗമിഷ്യാമി സീതയാ സഹ ദണ്ഡകാൻ

അനാഥായാ ഹി നാഥസ്തപം കൗസല്യായാ ഭവിഷ്യസി. 17

“അഹം	“ഞാൻ	അനാഥായാഃ	നിസ്സഹായയായ
ഏകഃ	ഏകനായിത്തന്നെ	കൗസല്യായാഃ	കൗസല്യാമാതാവി
സീതയാ സഹ	സീതയോടുകൂടി	ഹി	നും
ദണ്ഡകാൻ	ദണ്ഡകാരണ്യങ്ങളിൽ	തപം	നീ
ഗമിഷ്യാമി;	കാലംകഴിക്കുവാൻ	നാഥഃ	സഹായമായിരിക്കും.
	പോകുന്നു;	ഭവിഷ്യസി.	

ക്ഷുദ്രകർമ്മാ ഹി കൈകേയീ ദേപഷാദന്യായമാചരേത്

പരിഭദ്യാ ഹി ധർമ്മജ്ഞ ഭരതേ മമ മാതരം. 18

“കൈകേയീ,	“കൈകേയീമാതാവ്,	ആചരേത് ഹി,	ചെയ്യുന്നുവെന്നുവരി
ദേപഷാത്	ദേപഷാമൂലം	മമ	എന്റെ [കിൽ,
ക്ഷുദ്രകർമ്മാ	ശ്രൂതകൃത്യം ചെയ്യുന്നവ	മാതരം,	മാതാവിനെ,
	ളായി,	ധർമ്മജ്ഞ	ധർമ്മനിഷ്ഠനായ
അന്യായം	അധർമ്മകൃത്യത്തെ	ഭരതേ ഹി	ഭരതൻവശംതന്നെ
		പരിഭദ്യാ.	നീ എല്ലിച്ചേയ്ക്കുക.

നാനം ജാത്യന്തരേ കന്തിൻ സ്ത്രീയഃ പുത്രൈർവ്വിജായാജിതാഃ

ജനന്യാ മമ സൗമിത്രേ തസ്താഭേതഃപസ്ഥിതം. 19

“സൗമിത്രേ !	“ലക്ഷ്മണ !	പുത്രൈഃ	അവരടെ മക്കളുമായി
കസ്തിൻ	ഏതൊരു	വിധോജിതാഃ ;	വേർപിരിക്കപ്പെട്ടിട്ടു
ജാത്യന്തരേ,	പുവ്വജന്മത്തിൽ		ണ്ടായിരിക്കും ;
മമ	എന്റെ	തസ്മാത് ഏനം	അതിനാൽതന്നെയാ
ജനന്ത്വാ,	മാതാവിനാൽ	ഏതത്	ഈ [ൺ
സ്ത്രീയഃ	സ്ത്രീകൾ	ഉപസ്ഥിതം.	അനുഭവം ഉണ്ടായത്.

മയഃ ഹി ചിരപുഷ്പേണ ദുഃഖസംവർത്തിതേന ച

വിപ്രായുജ്യത കൌസല്യാ ഫലകാലേ ധിഗന്തു മാം.

20

“കൌസല്യാ	“കൌസല്യാമാതാവ്	ഫലകാലേ	{	ശുശ്രൂഷിപ്പാൻ അടു
ചിരപുഷ്പേണ	ഏറെക്കാലം നല്ല അവസ്ഥയിലിരുന്നവനും			
ദുഃഖ-സംവർത്തിതേന ച	{	കഷ്ടപ്പെട്ട് വളർത്തപ്പെട്ടവനും ആയ	വിപ്രായുജ്യത ;	വേർപിരിക്കപ്പെട്ടു ;
മയഃ,	ഞാനുമായി			

മാ സ്മ സീമന്തിനീ കാചിജ്ജനയേത് പുത്രമീദൃശം

സൗമിത്രേ യോഽഹമംബായാ ദദ്മി ശോകമനന്തകം.

21

“സൗമിത്രേ !	“ലക്ഷ്മണ !	കാചിത്	ഒരു
യഃ	യാതൊരു ആ	സീമന്തിനീ	നാരിയും
അഹം,	ഞാൻ,	ഈദൃശം	ഇപ്രകാരം എന്നെ
അംബായാഃ	മാതാവിന്ന്		പ്പോലെയുള്ള
അനന്തകം	അവസാനമില്ലാത്ത	പുത്രം	പുത്രനെ
ശോകം	ദുഃഖത്തെ	ജനയേത്	{ പ്രസവിക്കരുതെ !
ദദ്മി ;	വിളയിക്കുന്നു ;	മാ സ്മ !	

മന്വേ പ്രീതിവിശിഷ്ടാ സാ മന്തോ ലക്ഷ്മണ ശാരികാ

യസ്യാസ്തച്ശ്രൂയതേ വാക്യം ശുഭ പാദമരേദൃശം.

22

“ലക്ഷ്മണ !	“ലക്ഷ്മണ !	യസ്യാഃ	യാതൊരു ആ കിളിയ്ക്ക്
സാ	(കൌസല്യയുടെ അടുക്കലുള്ള) ആ	തത്	പറഞ്ഞുകൊടുത്തതായ
ശാരികാ,	പെൺകിളി,	“ശുഭ അരേഃ	{ “തത്തമേ, ശത്രുവിന്റെ, കാലു, കടി”
മന്തഃ	എന്നെക്കാൾ	പാദം ദശ ”	
പ്രീതി-	{ അധികം അവളെ സഹായിക്കുന്നതാണെന്നു	വാക്യം	എന്നവാക്യം
വിശിഷ്ടാ		ശ്രൂയതേ.	{ അവളുടെ ചെവിയിൽ സദാ കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കും.
മന്വേ ;	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു ;		

[പറഞ്ഞുകൊടുത്ത വാക്കിനെ കൂടെക്കൂടെ പറകമാത്രമാണെങ്കിലും, ശത്രുവിനെ എതിർപ്പാൻ പറയുന്ന ശാരികകൂടി, എന്റെ മാതാവിന്ന് എന്നെക്കാൾ സഹായിക്കുന്നതാണെന്നു പറയുന്നു. “അതിനെക്കാൾ എത്രയൊ പ്രീതിയോടെ വളർത്തപ്പെട്ട ഞാൻ അപ്രകാരമുള്ള സ്വപ്നം നരത്തെ പ്രീതിയുകൂടി മാതാവിനു ഉണ്ടാക്കുന്നില്ലല്ലോ” എന്ന് പരിതപിക്കുന്നു.

ഈ ശ്ലോകത്തിൽ ഭഗവദ്ഭജനത്തെക്കുറിച്ചും ആചാര്യസമാഹൃതയണം തന്നെയാണ് മോക്ഷത്തിന് സുകരമായ ഉപായമെന്ന് പറയപ്പെടുന്നു “ന ഹ്യമ്മയാനി തീർത്ഥാനി ന ഭവോ മുക്തിലാമയാഃ തേ പുനന്തുരുകാലേന ഭർന്നാഭേവ സംധവഃ” (ഭാഗ. XI) എന്ന വചനം കാണുക. “ശാരിക”, എന്ന പദംകൊണ്ട് ഞ്ഞാനകർമ്മരൂപമായ രണ്ടു പക്ഷങ്ങളോടുകൂടിയ ആചാര്യൻ വിവക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു. സ്രീലിംഗംകൊണ്ട്, ഭഗവാനെ അപേക്ഷിച്ച്, മറ്റുള്ള സർവ്വത്തിന്റേയും പാരതന്ത്ര്യം വിവക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു.

“യശ്ചാഃ”, (യാതൊരു ആ ശാരികയിൽനിന്ന്, ആചാര്യങ്കൽ നിന്ന്) “തത് വാക്യം ശ്രുയതേ”, (ഇരുപരമ്പരാപ്രാപ്തമായ റഹസ്യമന്ത്രരൂപമായ വാക്യം കേൾക്കപ്പെടുന്നു). ആ വാക്യമെന്തെന്ന് പറയുന്നു: — “ശ്രുക” (ഭേദ ശുഭസമാനവർണ്ണനായ ഭഗവാനെ) “അഭരഃ” (വിരോധിയായിരിക്കുന്ന സംസാരത്തിന്) “പാദം” (ആധാരഭൂതമായ അഹങ്കാരമകാരത്തെ) “ഭഗ” (നിവർത്തിച്ചുപോം). ഇപ്രകാരമുള്ള ഉപദേശരൂപമായ വാക്യം യാതൊരുവങ്കൽനിന്നു ലഭിക്കപ്പെടുന്നുവോ, ആ ആചാര്യൻ “മത്തഃ വിശിഷ്ടാ”, (മോക്ഷാനന്ദസിദ്ധിവിഷയത്തിൽ എന്നെക്കാൾ സുകരമായ ഉപായമാകുന്നു.) എന്നു ശ്ലോകത്തിൽ വ്യംഗ്യമായ സൂക്ഷ്മാർത്ഥം.

ഇപ്രകാരം പരപുരുഷൻ വൈകുണ്ഠമാകുന്ന അയോദ്ധ്യാപുരത്തെ വെടിഞ്ഞു, വൈകുണ്ഠത്തെ പ്രപഞ്ചത്തിൽനിന്ന് വേറാക്കുന്നതായ വിരജയാകുന്ന ഗംഗയെ തരണം ചെയ്ത്, സംസാരമാകുന്ന ആരണ്യത്തെ പ്രവേശിച്ച്, “ഭാ സുപണ്ണാ സയുജാ സഖായാ സമാനം വൃക്ഷം പരിഷ്ഠപജാതേ. തയോരന്ത്യഃ പിപ്ലവം സ്വാഭത്തി അനശ്നന്നന്ത്രോ അഭിചാകശീതി,” (മുണ്ഡകോപനിഷത്ത്) (സഖാക്കളായി ജോടിയായ രണ്ടു പക്ഷികൾ ഒന്നിച്ച് വൃക്ഷത്തെ ആശ്രയിക്കുന്നു. അവയിൽ ഒന്ന് സ്വാഭാമുള്ള ആലിൻപഴത്തെ തിന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. മറ്റൊന്ന് ഭുജിക്കാതെ സമീപത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു.) എന്ന വേദാന്തവാക്യപ്രകാരം ശരീരമാകുന്ന വൃക്ഷത്തെ ജീവാത്മാവോടുകൂടി അവലംബിച്ച്, “ഋതം പിബന്തേ സുതൃതസ്യ ലോകേ ഗുഹാം പ്രവിഷ്ടൗ പരമപരാഭേ” എന്ന രീതിയിൽ കർമ്മഫലത്തെ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ട്, സ്വാന്തര്യമില്ലാതെ ക്ലേശിക്കുന്നവരായ സുരിജനങ്ങളെക്കുറിച്ച് ക്ലേശിക്കുന്നവനായി, സംസാരികളായ സാധാരണന്മാർക്ക് തന്റെ അവതാരംകൊണ്ടുള്ള പ്രയോജനം ലഭിക്കാത്ത കാരണം, ആചാര്യശ്രുയമെന്ന ചരമോപായനിഷ്ഠയെത്തന്നെ പരമോപായമായി നിശ്ചയിച്ച് മേൽപ്രകാരം പറയുന്നു. (ഗോവിന്ദരാജിയം)]

ശോചന്ത്യാ അല്ലഭാഗ്യായാ ന കിഞ്ചിദപകർച്ചതാ
പുത്രേണ കിമപത്രായാ മയാ കാത്വമരിന്ദമ.

23

“അരിന്ദമ!	“ജയശാലിയയാ ലക്ഷ്മണ!	കിംചിത്	സല്ലമെങ്കിലും
അല്ലഭാഗ്യായാഃ	ഭാഗ്യഹീനയായി,	ന	} ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിന്നു
അപത്രായാഃ	ഒരുപുത്രനുള്ളതും അടുത്തില്ലാത്തവളായി,	ഉപകർച്ചതാ,	
		പുത്രേണ	പുത്രനായ
		മയാ	എന്നെക്കൊണ്ട്
ശോചന്ത്യാഃ,	മാഴ്കുന്നവളായ അ	കിം കാത്വം!	എന്തൊരു പ്രയോജന
	വർക്കു,		മാണുള്ളത്!

അല്ലഭാഗ്യാ ഹി മേ മാതാ കൌസല്യാ രഹിതാ മയാ
ശേതേ പരമദുഃഖാത്മാ പതിതാ ശോകസാഗരേ.

24

“മേ	“എന്റെ	അല്ലഭാഗ്യാ	ഭാഗ്യരഹിതയായി
മാതാ	മാതാവായ	പരമദുഃഖാത്മാ	അത്യന്തദുഃഖാത്മായായി
കൌസല്യാ,	കൌസല്യാദേവി,	ശോകസാഗരേ	ശോകനമുദ്രത്തിൽ
മയാ രഹിതാ	എന്നെക്കൂടാതെ,	പതിതാ	മുഴുകിയിരിക്കുന്നവളാ
ഹി	തന്മൂലം	ശേതേ.	കിടക്കുന്നു. [യഥാ,

ഏകോ ഹൃദമയോദ്ധ്യാം ച പൃഥിവീം ചാപി ലക്ഷ്മണ
തരേയമിഷ്ടഭിഃ കൃളോ നന വീര്യമകാരണം.

25

“ലക്ഷ്മണ !	“ലക്ഷ്മണ !	പൃഥിവീം ച	ഭൂമണ്ഡലത്തേയും
അഥം	ഞാൻ	തരേയം ;	കീഴടക്കാം ;
കൃലഃ ഹി,	കോപിച്ചെന്നാൽ,	അപി	എന്നാൽ
ഏകം	ഏകനായിത്തന്നെ	വീര്യം	ഒരുവന്നുള്ള വീര്യത്തെ
ഇഷ്ടഭിഃ,	ബാണങ്ങൾകൊണ്ട്,	അകാരണം	} നിഷ്പ്രയോജനമായ അ
അയോദ്ധ്യാം ച	അയോദ്ധ്യയേയും	നന ?	
			ധർമ്മവിഷയത്തിൽ ഉ
			പശ്ചാദിക്കരുതല്ലോ ?

അധർമ്മഭയഭീതശ്ച പരലോകസ്യ ചാനഘ

തേന ലക്ഷ്മണ നാദ്യാഹമാത്മാനമഭിഷേചയേ.

26

“അനഘ	“ഭോഷരഹിതനായ	തേന ച	ആ ഒരു കാരണത്താൽ
ലക്ഷ്മണ !	ഹേ ലക്ഷ്മണ !		
അഥം	ഞാൻ [തായ	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
പരലോകസ്യ	പരലോകത്തിലുള്ള-	ആത്മാനം	ഞാൻ തന്നെ
അധർമ്മഭയ-	} അധർമ്മമലശിക്ഷക്ക്	അഭിഷേചയേ	} പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്യാ
ഭീതഃ ച		ന.”	
	പാത്രമായിത്തീരുമെ		തിരിക്കുകയാണ്.”
	ന്നുള്ള		

ഏതദന്യച്ച കരുണം വിലപ്യ വിജനേ ബഹു

അശ്രുപുണ്ണമുഖോ രാമോ നിശി തുഷ്ണീമുപാവിശത്.

27

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	അന്യത്	മറ്റും
വിജനേ	വിജനസ്ഥലത്തിൽ	ബഹു ച,	പലവാരായും,
നിശി	രാത്രി	കരുണം	ഏറ്റവും വ്യസനകരമായ
അശ്ര-	} കണ്ണീരോലുന്ന തിരുമു		വാക്കുകളെ
പുണ്ണമുഖഃ ;		വിലപ്യ,	അരുളിച്ചെയ്ത്,
	ഖ മണ്ഡലമാൻവ	തുഷ്ണീം	} അതിൽപിന്നെ മെന്തും
ഏതത്	നായി,	ഉപാവിശത്.	
	മേൽപ്രകാരമായും		കൈക്കൊണ്ടു.

വിലാപോപരതം രാമം ഗതാച്ഛിഷമിവാനലം

സമുദ്രമിവ നിദ്വേഗമാശ്വാസയത ലക്ഷ്മണഃ

28

വിലാ-	} പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചു	സമുദ്രം	സമുദ്രത്തെ
പോപരതം,		ഇവ	പോലെയിരിക്കുന്നവ
ഗതാച്ഛിഷം	ജപിച്ചു മന്	രാമം	ശ്രീരാമനെ [നും ആയ
അനലം	അഗിയെ	ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ
ഇവ,	പോലെയിരിക്കുന്നവ	ആശ്വാസയത.	ഇപ്രകാരം സമാധാനി
നിദ്വേഗം	നിശബ്ദമായ [നും,		പ്പിച്ചു.

ധ്രുവമദ്യ പുരി രാമ അയോദ്ധ്യാട്യയുധിനാം വര
നിഷ്പാദാ തപയി നിഷ്ക്രാന്തേ ഗതചന്ദ്രോ ച ശർവ്വരി.

29

“ആയുധിനാം	“ആയുധപാണികളിൽ	അയോദ്ധ്യാ	} അയോദ്ധ്യാപുരി,
	വെച്ച്	പുരി	
വര!	ഉത്തമനായ	ഗതചന്ദ്രാ	ചന്ദ്രൻപോയ
രാമ!	ശ്രീരാമ!	ശർവ്വരി	രാഗി
തപയി	നിന്തിരുവടി	ഇവ	എന്നപോലെ,
നിഷ്ക്രാന്തേ,	ഇറങ്ങിവന്നശേഷം,	ധ്രുവം	തീർച്ചയായും
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	നിഷ്പാദം.	പ്രഭയറ്റതായിരിക്കും.

നൈതദന്തപതികം രാമ യദിദം പരിതപ്യസേ

വിഷാദയസി സീതാം ച മാം ചൈവ പുരുഷഷ്ഠഭ.

30

“പുരുഷഷ്ഠഭ!	}	“പുരുഷോത്തമ!	}	ജാപതികം ന;	നിന്തിരുവടിക്ക് യോ
രാമ!		ശ്രീരാമ!		ജീച്ചുതല്ല;	
പരിതപ്യസേ;		നിന്തിരുവടി ദുഃഖിക്ക		സീതാം ച	സീതാദേവിയേയും
ഇദം		ഇപ്പോൾ	[ന;	മാം ച	എന്നെയും
യത്		യാതൊരു		വിഷാദയസി	} ദുഃഖിപ്പിക്കുകയാണ്
ഏതത്		ഈ കൃത്യം		ഏവ.	

ന ച സീതാ തപയാ ഹീനാ ന ചാഹമപി രാഘവ

മുഹൂർത്തമപി ജീവാവോ ജലാനന്ത്യാവിവോദ്ധ്യതേ.

31

“രാഘവ !	“ശ്രീരാഘവ !	ജലാത്	വെള്ളത്തിൽനിന്നു
തപയാ ഹീനാ	നിന്തിരുവടിയെ വിട്ടു	ഉദ്യതേ	കരയിലെടുത്തിട്ടു
	പിരിഞ്ഞ്	മത്സ്യേ ച	} രണ്ടു മത്സ്യങ്ങളെന്ന
സീതാ ച	സീതാദേവിയും	ഇവ	
ന ;	ഇരിക്കുകയില്ല ;	മുഹൂർത്തം	ഒരു ക്ഷണനേരമെങ്കിലും
അഹം അപി	ഞാനും	ജീവാവഃ	} ഞങ്ങൾ ജീവിച്ചിരിക്ക
ന	ഇരിക്കുകയില്ല ;	അപി ?	

ന ഹി താതം ന ശതൃഷ്ണം ന സുമിത്രാം പരംതപ

ഭൃഷ്മിച്ഛേയമദ്യാഹം സ്വപ്നം വാടാപി തപയാ വിനാ.

32

“പരംതപ!	“ജയശാപിയായുജ്ജോ	ഇഷ്ടിയം ന ;	ഇഷ്ടിക്കയില്ല ;
അദ്യ	ഇപ്പോൾ [വേ!	സുമിത്രാം	സുമിത്രാമാതാവിനെയോ
തപയാ വിനാ	} നിന്തിരുവടിയെ വിട്ടു		കട്ടെ
ഹി,		പിരിയുന്നുവെന്നു വരി	സ്വപ്നം
	കിൽ,	ന ;	ഓർക്കുകയില്ല ; [കട്ടെ
അഹം,	ഞാൻ,	ശതൃഷ്ണം	} ശതൃഷ്ണനെക്കൂടിയുമാ
താതം	പിതാവിനെത്തന്നെ	അപി വാ	
ഭൃഷ്ടം	ഭരിപ്പാൻ [യാകട്ടെ	ന. ”	ഇല്ല. ”

തതസ്തത്ര സുഖാസീനൈ നാതിഭൂരേ നിരീക്ഷ്യ താം

സുഗ്രോധേ സുതൃതാം ശയ്യാം ഭജോതേ ധർമ്മവത്സലൈ

33

തത്ര	ആ സമയം	നിരീക്ഷ്യ,	കണ്ടു്,
ധർമ്മ-	} ധർമ്മത്തിൽ അചഞ്ചല	തതഃ	അവിടെനിന്നും
വത്സലൈ		നാതിഭൂരേ	അടുത്തുള്ള
	അവർ രണ്ടുപേരും	സുഗ്രോധേ	ഒരു പേരാലിന്റെ
താം	സീതാദേവിയെ		ചുവട്ടിൽ
ശയ്യാം സുതൃതാം	നന്നായി ഉറങ്ങിക്കൊ	സുഖാസീനൈ	സുഖമായിരുന്നുകൊണ്ടു്
	ണ്ടിരിക്കുന്നവളായി	ഭജോതേ.	സമയംപോക്കി.

സ ലക്ഷ്മണസ്യാത്ഥമപ്ഷ്വലം വചോ

നിശമ്യ ചൈവം വനവാസമാദരാത്

സമാഃ സമസ്താ വിദധേ പരംതപഃ

പ്രപദ്യ ധർമ്മം സുചിരായ രാഘവഃ

34

സഃപരന്തപഃ	ആ ശത്രുനാശനനായ	ധർമ്മം	} തന്റെകൂടെ വർത്തിക്ക
രാഘവഃ ഏവം,	ശ്രീരാമനും	പ്രപദ്യ	
ലക്ഷ്മണസ്വ	ലക്ഷ്മണന്റെ		നന്നിനായി അനു
ഉത്തമപ്ഷ്വലം	ശ്രേഷ്ഠാർത്ഥഗുരൂരിതമായ	സമസ്താഃ	} സംവത്സരങ്ങളെ പരി
വചഃ	വാക്കിനെ	സമാഃ ച	
ആദരാത്	പ്രീതിയോടുകൂടി	വനവാസം	വനവാസത്തിൽ
നിശമ്യ,	ചെവിക്കൊണ്ടു്,	വിദധേ.	കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ നിശ്ച
സുചിരായ	സർവ്വകാലത്തിലും		യിച്ചു.

തതസ്തു തസ്മിൻ വിജനേ വനേ തദാ

മഹാബലൈ രാഘവവംശവൽനൈ

ന തൈ ഭയം സംഭ്രമമഭ്യുപേയതു-

ത്വമൈവ സിംഹൈ ഗിരിസാനുഗോചരൈ.

35

തതഃ	ആകയാൽ	ഗിരിസാനു-	} പൂർവ്വതത്വത്തിൽ വസി
തദാ	അപ്പോൾ	ഗോചരൈ	
തസ്മിൻ	ആ	സിംഹൈ	} യഥാ രണ്ടു സിംഹങ്ങൾ എ
വിജനേ	നിജ്ജനമായ		
വനേ,	വനത്തിൽ,	ഭയം	ഭയത്തെയോ
മഹാബലൈ	മഹാബലശാലികളും	സംഭ്രമം	ചഞ്ചല്യത്തെയോ
രാഘവവംശ-	} രാഘുകുലനന്ദനന്മാരും	ഏവ	ഒട്ടുംതന്നെ
വൽനൈ		അഭ്യുപേയതുഃ	} പ്രാപിക്കാതിരുന്നു.
തൈ തു,	അവരിരുവരും,	ന.	

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ത്രിപഞ്ചാശഃ സ്കന്ദഃ=അമ്പത്തിമൂന്നാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4518; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2163.

ചതുഷ്പഞ്ചാശഃ സഗ്ഗ് = അമ്പത്തിനാലാംസഗ്ഗം.

[രേദപാജാശ്രമാഭിഗമനം = രേദപാജാശ്രമത്തിൽ ചെല്ലുന്നത്.]

തേ തു തസ്തിൻ മഹാവുക്ഷേ ഉഷിതപാ രജനീം ശിവാം
വിമലേഭ്യദിതേ സുയ്യേ തസ്താഭ്യശാത് പ്രതസ്ഥിരേ.

1

തേ	അവർ	സുയ്യേ	സുയ്യൻ
തസ്തിൻ	ആ	വിമലേ	തെളിഞ്ഞ
മഹാവുക്ഷേ	വലുതായവുക്ഷച്ചവ	അഭ്യദിതേ,	ഉദിച്ചപ്പോൾ
രജനീം	രാത്രി [ട്ടിൽ	തസ്താത്	ആ
ശിവാം	സുഖമായി	ഭേശാത്	സ്ഥലത്തുനിന്നും
ഉഷിതപാ തു,	കഴിച്ചുകുടിയശേഷം,	പ്രതസ്ഥിരേ.	പുറപ്പെട്ടു.

യത്ര ഭാഗീരഥീ ഗംഗാ യമുനാമഭിവർത്തതേ

ജഗ്സ്മൻ ഭേശമുദ്രിശ്യ വിഗാഹ്യ സുമഹദപനം

2

തേ ഭൂമിഭാഗാൻ വിവിധാൻ ഭേശാംശ്വാപി മനോരമാൻ

അദൃഷ്ടപൂർ്വ്വൻ പശ്യന്തസ്തത്ര തത്ര യശസപിനഃ

3

യശസപിനഃ	കീർത്തിശാലികളായ	ഭേശാൻ അപി	പ്രഭേശങ്ങളേയും
തേ,	അവർ,	പശ്യന്തഃ,	നോക്കിക്കൊണ്ട്,
സുമഹത് വനം	വലുതായ വനത്തിൽ	ഭാഗീരഥീ	ഭാഗീരഥിയെന്നു പറയ
വിഗാഹ്യ,	പ്രവേശിച്ച്,	ഗംഗാ	ഗംഗാനദി, [പ്പെടുന്ന
തത്ര തത്ര	അവിടവിടെ	യമുനാം	യമുനാനദിയെ
അദൃഷ്ടപൂർ്വ്വൻ	മുമ്പ് കാണാത്തവയും	അഭിവർത്തതേ	ചേരുന്നതായ
വിവിധാൻ	പലമാതിരിയായുള്ളവ	യത്ര	യാതൊരുസ്ഥലമോ,
	യും ആയ	തം ഭേശം	ആ സ്ഥലത്തെ
മനോരമാൻ ച	മനോഹരങ്ങളായ	ഉദ്രിശ്യ	ഉദ്ദേശിച്ച്,
ഭൂമിഭാഗാൻ	ഭൂസ്ഥിതികളേയും	ജഗ്.ഃ.	നടക്കൊണ്ടു.

യഥാ ക്ഷേമേണ ഗച്ഛൻ സഃ പശ്യംശ്വ വിവിധാൻ ഭൂമാൻ

നിവൃത്തമാത്രേ ദിവസേ രാമഃ സൗമിത്രിമബ്രവീത്

4

സഃ	ആ	ഭൂമാൻ	വൃക്ഷങ്ങളേയും
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	പശ്യൻ ച,	നോക്കിക്കൊണ്ട്,
യഥാ ക്ഷേമേണ	യാതൊരു തടസ്സവുമി	ദിവസേ	} ഉച്ചതിരിഞ്ഞപ്പോൾ
	ല്ലാതെ	നിവൃത്തമാത്രേ	
ഗച്ഛൻ,	നടന്നുകൊണ്ട്,	സൗമിത്രിം	ലക്ഷ്മണനോടായി
വിവിധാൻ	പലപല	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

പ്രയാഗമഭിതഃ പശ്യ സൗമിത്രേ ധൃമമുനതം

അഗ്നേർഗവതഃ കേതും മന്വേ സന്നിഹിതോ മുനിഃ.

5

“സൌമിത്രേ ! “സുമിത്രാനന്ദന !	ഉന്നതം	ഉയരെപ്പൊങ്ങിക്കാണ്
പ്രയാഗം പ്രയാഗജ്ഞം	കേതുഃ	ലക്ഷണമായി [ന
അഭിതഃ അരികിലായി,	പശ്യഃ	കണ്ടാലും ;
അഗ്നേഃ ഭഗവതഃ അഗ്നിഭഗവാന്റെ	മുനിഃ	മഹർഷി
ധൃമം ധൃമത്തെ	സന്നിഹിതഃ	അടുത്തുണ്ടെന്ന്
	മന്ത്രേ.	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

നന്നം പ്രാപ്താഃ സ്തു സഭേഭിഃ ഗംഗായമനയോർവ്വചം

തഥാ ഹി ശ്രൂയതേ ശബ്ദോ വാരിണോ വാരിഘട്ടജഃ 6

“വയം “നമ്മൾ	തഥാ ഹി	എന്തെന്നാൽ
ഗംഗാ- } ഗംഗ, യമുന എന്ന ര	വാരിണഃ	വെള്ളത്തിൽനിന്ന്
യമുനയോഃ } ഞ്ച നദികളുടേയും	വാരിഘട്ടജഃ	ഓളങ്ങൾ തമ്മിൽ തി
സംഭേദം സംഗമത്തിലേക്ക്		രതല്ലുന്ന
പ്രാപ്താഃ സ്തുഃ വന്നെത്തിയിരിക്കുന്നു	ശബ്ദഃ	ശബ്ദം
നന്നം ; എന്നുതോന്നുന്നു ;	ശ്രൂയതേ.	കേൾക്കപ്പെടുന്നു.

ഭാരൂണി പരിഭിന്നാനി വനജൈരപജീവിഭിഃ

ഭരദാജാശ്രമേ ചൈതേ ദൃശ്യന്തേ വിവിധാ ഭൂമാഃ 7

“ഭരദാജാശ്രമേ ഭരദാജമഹർഷിയുടെ	ഉപജീവിഭിഃ	ഉപജീവനം കഴിക്കുന്ന
ഏതേ ഈ [ആശ്രമത്തിൽ		വരാൽ
വിവിധാഃ ഭൂമാഃ പലപല വൃക്ഷങ്ങളും,	പരിഭിന്നാനി	വെട്ടപ്പെട്ട
വനജൈഃ കാട്ടിലുണ്ടായവയെ	ഭാരൂണി ച	മരങ്ങളുടെ കുറികളും
ക്കൊണ്ടു്	ദൃശ്യന്തേ. ”	കാണപ്പെടുന്നു. ”

ധനപിന്തേ തൈ സുഖം ഗതപാ ലംബമാനേ ദിവാകരേ

ഗംഗായമനയോർമദ്ധ്യേ പ്രാപതുർനിലയം മനേഃ 8

ധനപിന്തേ വില്ലാളികളായ	ഗംഗാ- }	ഗംഗ, യമുന എന്നവ
തൈ, അവർ രണ്ടുപേരും,	യമുനയോഃ }	യുടെ
സുഖം ആയാസമില്ലാതെ	മദ്ധ്യേ	സംഗമസ്ഥലത്തിൽ
ഗതപാ, വഴിനടന്ന്,	മനേഃ	മഹർഷിയുടെ
ദിവാകരേ സൂര്യൻ	നിലയം	ആശ്രമസ്ഥലത്തെ
ലംബമാനേ അസ്തമിക്കാറായപ്പോൾ	പ്രാപതുഃ.	കണ്ടു.

രാമസ്തപാശ്രമമാസാദ്യ ത്രാസയൻ മൃഗപക്ഷിണഃ

ഗതപാ മുഹൂർത്തമദ്ധ്യപാനം ഭരദാജമുപാഗമത്. 9

രാമഃ ശ്രീരാമൻ	മുഹൂർത്തം	ഒരു ക്ഷണനേരം
അദ്ധ്വാനം തു അല്പദൂരംമാത്രം	ത്രാസയൻ	ഭയപ്പെട്ടോടുകൊണ്ടു്
ഗതപാ നടന്നശേഷം		കൊണ്ടു്
ആശ്രമം ആശ്രമസ്ഥലത്തെ	ഭരദാജം	ഭരദാജമുനിയിരിക്ക
അസാദ്യ സമീപിച്ചു് [കുളേയും		നേടം
മൃഗപക്ഷിണഃ മാനുകുളേയും പക്ഷി-	ഉപാഗമത്.	അടുത്തു.

തതസ്ത്വപാശ്രമമാസാദ്യ മനേദ്ദർശനകാംക്ഷിണൈ
സീതയാഽനുഗതൈ വീരൈ ദൂരാദേവാവതസ്ഥതുഃ.

10

തതഃ	അപ്പോൾ	ദർശന-	ദർശനത്തെ കാംക്ഷിക്ക
സീതയാ	സീതാദേവിയാൽ	കാംക്ഷിണൈ	നവരായി
അനുഗതൈ	അനുഗമിക്കപ്പെട്ടവരും	ആശ്രമം	ആശ്രമത്തെ
വീരൈ തു,	വീർന്മാരും ആയ അവ	ആസാദ്യ,	പ്രാപിച്ച്,
	രിഭവരും	ദൂരാത് ഏവ	ദൂരെത്തന്നെ
മനേഃ	മനസ്സിന്റെ	അവതസ്ഥതുഃ.	സമയം കാത്തുനിന്നു.

[മഹർഷി അഗ്നിഹോത്രം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു എന്ന്, താഴെ ശ്ലോകത്തിൽനിന്നു ഗ്രഹിക്കാവുന്നതിനാൽ, ആ സമയം അഭിവാദനംചെയ്യുന്നത് നിഷേധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ദൂരെത്തന്നെ വെട്ടിച്ചു എന്ന് ഗ്രഹ്യം. (ധർമ്മാക്രമം). “ജപം ഹോമം ച കർച്ചാണാം നാഭിവാദ്യസ്തഥാ ഭവിജഃ” എന്നു വിധി.]

സംപ്രവിശ്യ മഹാത്മാനമൃഷിം ശിഷ്യഗണൈർവൃതം
സംശിതവ്രതമേകാഗ്രം തപസാ ലബ്ധചക്ഷുഷം

11

ഹൃതാഗ്നിഹോത്രം ദൃഷ്ട്വാപ മഹാഭാഗം കൃതാഞ്ജലിഃ
രാമസ്സേതമിത്രിണാ സാഖം സീതയാ ചാഭ്യവാദയത്.

12

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	ലബ്ധചക്ഷുഷം,	ജ്ഞാനചക്ഷുസ്സാൻവ
സേതമിത്രിണാ	ലക്ഷ്മണനോടും		നും,
സീതയാ ച	സീതാദേവിയോടും	ഹൃതാഗ്നി-	പതിവായുള്ള അഗ്നി
സാഖം	കൂടി	ഹോത്രം	ഹോത്രത്തെ ചെയ്തുക
സംപ്രവിശ്യ,	അകത്തുപ്രവേശിച്ച്,		ഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നവനും,
ശിഷ്യഗണൈഃ	ശിഷ്യഗണങ്ങളാൽ	മഹാഭാഗം	പരിശുദ്ധനും
വൃതം,	ചൂഴ്പ്പെട്ടവനും,	മഹാത്മാനം ഏവ	മഹാത്മാവും ആയ
സംശിതവ്രതം,	ഉഗ്രവ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങളോടുകൂടിയവനും,	ഋഷിം	മഹർഷിയെ
ഏകാഗ്രം,	ഭഗവദ്യുക്തനിരതനും,	ദൃഷ്ട്വാ,	അടുത്ത്,
തപസാ	തപോവൈഭവത്താൽ	കൃതാഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലിമസ്തനായി
		അഭ്യവാദയത്.	ദണ്ഡനമസ്കാരം ചെയ്തു.

ന്യഃവദയത ചാത്മാനം തസ്മൈ ലക്ഷ്മണപൂർവ്വജഃ

പുത്രൈ ദശരഥസ്ത്വാവാം ഭഗവൻ രാമലക്ഷ്മണൈ.

13

ലക്ഷ്മണപൂർവ്വജഃ	ലക്ഷ്മണാഗ്രജൻ	ആവാം	ഞങ്ങളിരുവരും
തസ്മൈ	അദ്ദേഹത്തോട്	ദശരഥസ്വ	ദശരഥമഹാരാജാ
ആത്മാനം	താനാരെന്ന്	പുത്രൈ	പുത്രന്മാരായ [വിന്റെ]
ന്യഃവദയത ച; ഇപ്രകാരം ഉണർത്തിച്ചു;		രാമലക്ഷ്മണൈ.	രാമലക്ഷ്മണന്മാരുക
“ഭഗവൻ!	“സപാമിൻ!		നും.

ഭാര്യാ മമേയം വൈദേഹീ കല്യാണീ ജനകാത്മജാ
മാം ചാനയാതാ വിജനം തപോവനമനിന്ദിതാ.

14

“ഇയം	“ഇവർ	ജനകാഞ്ച	ജനകരാജപുത്രി;
മമ ഭാര്യാ	എന്റെ പത്നിയായ	വിജനം	ജനസഞ്ചാരമില്ലാത്ത
വൈദേഹീ;	വൈദേഹിയെന്നവർ;	തപോവനം ച	തപോവനത്തിലേക്കും
അനിന്ദിതാ	നിഷ്ടമുഷയും	മാം	എന്നെ
കല്യാണീ	അയോനിജയും ആയ	അനുയാതാ.	അനുഗമിച്ചിരിക്കുന്നു.

പിത്രാ പ്രവ്രാജ്യമാനം മാം സൗമിത്രിരനുജഃ പ്രിയഃ

അയമനപഗമദ്ഭ്രാതാ വനമേവ ദൃശ്യവ്രതഃ.

15

“അയം	“ഇവൻ	പ്രവ്രാജ്യമാനം	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ട
സൗമിത്രിഃ;	സുമിത്രാദേവിയുടെ	മാം ഏവ,	എന്നെത്തന്നെ;
അനുജഃ	എളയ [പുത്രൻ;	പ്രിയഃ	അൻപാൻവനായി
ഭ്രാതാ;	സഹോദരൻ;	ദൃശ്യവ്രതഃ	ദൃശ്യനിശ്ചയത്തോടു
പിത്രാ	പിതാവിനാൽ		കൂടിയവനായി
വനം	വനത്തിലേക്ക്	അനപഗമത്.	അനുഗമിച്ചു.

പിത്രാ നിയുക്താ ഭഗവൻ പ്രവേക്ഷ്യാമസ്തപോവനം

ധർമ്മമേവ ചരിഷ്യാമസ്തത്ര മൂലഫലാശനാഃ.

16

“ഭഗവൻ!	“സ്വാമിൻ!	മൂലഫലാശനാഃ	കിഴങ്ങുകളും പഴങ്ങളും
പിത്രാ	പിതാവിനാൽ		ഭുജിക്കുന്നവരായി
നിയുക്താഃ	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടവ	ധർമ്മം ഏവ	വാനപ്രസ്ഥധർമ്മത്തിൽ
	രായി,		തന്നെ
തപോവനം	തപോവനത്തിലേക്ക്,	ചരിഷ്യാമഃ.”	{ഞങ്ങൾ വർത്തിച്ചു കാ
പ്രവേക്ഷ്യാമഃ;	ഞങ്ങൾ പോകയാക		ലം കഴിപ്പാൻ പോക
തത്ര	അവിടെ [ന;		ന്നു.”

തസ്യ തപഃചനം ശ്രുതവാ രാജപുത്രസ്യ ധീമതഃ

ഉപാനയത ധർമ്മാത്മാ ഗാമഹ്യമദകം തതഃ.

17

തസ്യ	ആ	ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ മുനി
ധീമതഃ	ജ്ഞാനവാനായ	തതഃ	ഉടനെതന്നെ [വരൻ
രാജപുത്രസ്യ	രാജകുമാരന്റെ	ഗാം	മധുപക്ത്തേയും
തത്	ആ	ഉദകം	(പാദ്യാചമനീയങ്ങൾ
			ക്കുള്ള) തീർത്ഥത്തേയും
വചനം	വചനത്തെ	അഹ്യം	അഹ്യത്തേയും
ശ്രുതവാ,	കേട്ട്,	ഉപാനയത.	സമർപ്പിച്ചു.

[“ഗോമധുപക്താഹോ വേദാഭ്യോചായ്തു ഋതപിക് സ്നാതകോ രാജാ വാ ധർമ്മയുക്തഃ” എന്ന വിധിപ്രകാരം ഇവരെല്ലാം മധുപക്തത്തിന്ന് അർഹന്മാരായവർ. “ഋതപിജോ പുതവാ മധുപക്തം മോഹരത് സ്നാതകായോപസ്ഥിതായ രാജ്ഞേ ചാചായായ ച പേതൂരപിത്വാൗമാതുലാനാം ച”, എന്ന് ആശ്ചലായനൻ. “രാജത്പിക് സ്നാതകഗുരൻ പ്രിയശ്ചേതൂരമാതുലാൻ അർഹായന്മധുപക്തം ചരിസംവത്സരാൻ പുനഃ” (മനു).]

നാനാവിധാനന്നരസാൻ വന്യമുലഫലാശ്രയാൻ

തേഭ്യോ ദദൌ തപ്തതപാ വാസം ചൈവാനപകല്പയത്.

18

തപ്തതപാഃ	തപസ്സുകൾ മുഴുവൻ പുത്തിയാക്കിയവനാ	അന്നരസാൻ } ആഹാരങ്ങളേയും പാ ച } നീയ്ങ്ങളേയും
തേഭ്യഃ	അവക്യമു മുനിവരൻ	
നാനാവിധാൻ	പലമാതിരി	ദദൌ; സമർപ്പിച്ചു;
വന്യമുല- ഫലാശ്രയാൻ	കാട്ടുകിഴങ്ങുകൾകൊ ണ്ടും പഴങ്ങൾകൊ ണ്ടും ഉണ്ടാക്കിയ	വാസം ഏവ വാസസ്ഥലത്തേയും അനപകല്പയത്. തയ്യാറാക്കി.

മൃഗപക്ഷിഭിരാസീനോ മുനിഭിശ്ച സമന്തതഃ

രാമമാഗതമഭ്യർച്ച സ്വാഗതേനാഹ തം മുനിഃ.

19

സമന്തതഃ	നാലുപാടും	രാമം	ശ്രീരാമനെ
മൃഗപക്ഷിഭിഃ	മാനുകളാലും, പക്ഷി കളാലും	അഭ്യർച്ച	പുകഴ്ന്നുകൊണ്ടാടി ക്കൊണ്ട്,
മുനിഭിഃ ച	മഹർഷിമാരാലും	തം	അദ്ദേഹത്തോട്
ആസീനഃ	ചൂഴ്പ്പെട്ട് വിളങ്ങിയവ	സ്വാഗതേന	{ താൻ സമർപ്പിച്ചവയെ സ്വീകരിച്ചുകൊള്ള വാനായി
മുനിഃ,	മുനിവരൻ, [നായ		
ആഗതം	അങ്ങെഴുന്നള്ളിയവ നായ	ആഹ.	അപേക്ഷിച്ചു.

പ്രതിഗൃഹ്യ ച താമർച്ചാമുപവിഷ്ഠം സ രാഘവം

ഭരദവാജോഽബ്രവീദപാക്യം ധർമ്മയുക്തമിദം തദാ.

20

സഃ	ആ	ഉപവിഷ്ഠം	വർത്തിച്ചിരുന്ന
ഭരദവാജഃ,	ഭരദവാജമഹർഷി,	രാഘവം	ശ്രീരാഘവനോടായി
തദാ	അപ്പോൾ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
താം	ആ	ധർമ്മയുക്തം	ധർമ്മയുക്തമായ
അർച്ചാം	പൂജയെ	വാക്യം	വാക്യത്തെ
പ്രതിഗൃഹ്യ ച	സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ട്	അബ്രവീത്.	അതർച്ചെയ്തു.

ചിരസ്യ ഖലു കാകത്സ്ഥ പശ്യാമി തപാമിഹാഗതം

ശ്രുതം തവ മയാ ചേദം വിവാസനമകാരണം.

21

“കാകത്സ്ഥ!	“കാകത്സ്ഥകലത്തില വതിച്ച ഹേ ശ്രീരാമ!	പശ്യാമി;	ഞാൻ സന്ദർശിക്കുന്നു;
ചിരസ്യ	ഏറെക്കാലത്തിന്നുശേ ഷം	തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ
		ഇദം	ഈ
		വിവാസനം	വനപ്രവേശണം
ഇഹ	{ ഇങ്ങെഴുന്നള്ളിയ	അകാരണം ച	നിഷ്കാരണമായതെന്ന്
ആഗതം		മയാ	എന്നാൽ
തപാ	നിന്തിരുവടിയെ	ശ്രുതം ഖലു.	അറിയപ്പെട്ടതുതന്നെ.

അവകാശം വിവികേതായം മഹാനഭ്യോഃ സമാഗമേ
പുണ്യശ്ച രമണീയശ്ച വസതപിഹ ഭവാനു സുഖം.

22

“മഹാനഭ്യോഃ “രണ്ടുപുണ്യനദികളുടെ	ഭവാനു	നിന്തിരുവടി
സമാഗമേ സംഗമസ്ഥലത്തിലുള്ള	വിവികേതഃ	യാതൊരു ഉപദേവവും
അയം ഈ		കൂടാതെ ഏകാന്തമായി
അവകാശം പ്രദേശം [ന്നു;	ഇഹ	ഇവിടെ
പുണ്യം ച; പരിപാവനമായതാക-	സുഖം	പ്രീതിയോടെ
രമണീയം ച; മനോഹരമായത്;	വസതു.”	വാസംചെയ്യാലും.”

[“ഗംഗായമനയോർവ്വീര സംഗമം ലോകവിശ്രുതം. യത്രായജത ഭൂതാത്മാ പൂർവ്വമേവ പിതാ മഹഃ. പ്രയാഗമിതി വിഖ്യാതം തന്മാദ്ഭാരതസത്ത്വമ”, എന്ന് ഭാരതം വനപർവ്വത്തിൽ ധൗമ്യൻ പ്രയാഗയെന്നു പേരുവരുവാനുള്ള കാരണത്തെയും അതിന്റെ പാവനതയേയും പറ്റി പറയുന്നു. “സിതാസീതേ സരിതൌ യത്ര സംഗതേ തത്ര പ്ലുതാഃസോ ദിവമുത്പതന്തി ഏവൈതന്ധാം വിസൃ ജന്തി ധീരാസ്ത്രേ ജനാസേഘൃതതപഃ ഭജന്തേ.” എന്ന് പ്രയാഗസ്ഥാനം കൊണ്ടുള്ള മുക്തിയെപ്പറ്റി ശ്രുതി.]

ഏവമുക്തസ്തു വചനം ഭരദാജേന രാഘവഃ

പ്രത്യവാച ശുഭം വാക്യം രാമഃ സർവ്വഹിതേ രതഃ.

23

ഭരദാജേന	ഭരദാജമഹർഷിയാൽ	രാഘവഃ തു	രഘുലാലതിലകനും ആ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ, [യ
വചനം ഉക്തം, പറയപ്പെട്ടവനും,		ശുഭം	ശ്രേഷ്ഠമായ
സർവ്വഹിതേ സർവ്വക്കും നന്മചെയ്യുന്ന		വാക്യം	വാക്യത്തെ
	കാൽത്തിൽ	പ്രത്യവാച.	ഇങ്ങിനെ മറുപടിയരു
രതഃ,	ജാഗരുകനും		ളിച്ചെഴു.

ഭഗവന്നിത ആസന്നഃ പൗരജാനപദോ ജനഃ

സുദർശിഹ മാം പ്രേക്ഷ്യ മന്വേദഹമിമമാശ്രമം.

24

ആഗമിഷ്യതി വൈദേഹീ മാം ചാപി പ്രേക്ഷ്യകോ ജനഃ

അനേന കാരണേനാഹമിഹവാസം ന രോചയേ.

25

“ഭഗവൻ!	“സ്വാമിൻ!	വൈദേഹീം	} വൈദേഹിയേയും
ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും	അപി	
ആസന്നഃ	അടുത്തുള്ള	പ്രേക്ഷ്യകഃ	കാണാനുദ്ദേശിച്ച
പൗരജാന-	} നഗരവാസികളും നാട്ടു	ജനഃ	ആ ജനതതി
പദഃ		ആഗമിഷ്യതി,	വന്നു ചേരമെന്ന്,
ജനഃ,	ജനം,	അഹം മന്വേ;	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു;
ഇമം	ഈ	അനേന	ഈ
ആശ്രമം	ആശ്രമത്തിൽ	കാരണേന	കാരണത്താൽ
ഇഹ	ഇപ്പോൾ	ഇഹ	ഇവിടെയുള്ള
മാം	എന്നെ	വാസം	വാസത്തെ
സുദർശം	എടുപ്പത്തിൽ കാണാ	അഹം	ഞാൻ
പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്, [മെന്നു	രോചയേ ന.	സ്വീകരിപ്പാൻ കഴി
മാം ച	എന്നെയും		യാത്തവനായിരിക്കുന്നു.

ഏകാന്തേ പശ്യ ഭഗവന്നാശ്രമസ്ഥാനമുത്തമം

രമതേ യത്ര വൈദേഹീ സുഖാഹ്ലാദ ജനകാത്മജാ.

26

“ ഭഗവൻ !	“ സപാമിൻ !	രമതേ,	കാലം കഴിക്കുമോ,
യത്ര	യാതൊരു ദിക്കിൽ		അപ്രകാരമുള്ള
ജനകാത്മജാ	ജനകസുതയായ	ഉത്തമം	ശ്രേഷ്ഠമായ
വൈദേഹീ,	സീത,	ആശ്രമസ്ഥാനം	ആശ്രമസ്ഥലത്തെ
ഏകാന്തേ	നിബ്ബാധമായി	പശ്യ. ”	ഉപദേശിച്ചുരളിയാ
സുഖാഹ്ലാ	ഭക്തിയോടെ		ലും. ”

ഏതച്ഛൂതപാ ശുഭം വാക്യം ഭരദാജോ മഹാമുനിഃ

രാഘവസ്യ തതോ വാക്യമത്ഥഗ്രാഹകമബ്രവീത്.

27

രാഘവസ്യ	ശ്രീരാഘവന്റെ	ശൂതപാ,	കേട്ട്,
ഏതത്	ഈ	ഭരദാജഃ	} ഭരദാജമഹർഷി
ശുഭം	ഉത്തമവും	മഹാമുനിഃ	
അത്ഥഗ്രാഹകം	തക്കകാരണത്താൽ	തതഃ	അതിന്ന്
	ടിയതും ആയ	വാക്യം	ഇങ്ങിനെമറുപടി
വാക്യം	വാക്യത്തെ	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ഭഗവതോ ഇതസ്സാത ഗിരിയുഷ്ണിനിവത്സ്യസി

മഹർഷീസേവിതഃ പുണ്യഃ സർവ്വതഃ സുഖദർശനഃ.

28

“ താത !	“ വത്സ !	സർവ്വതഃ	എങ്ങുനോക്കിയാലും
ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും	സുഖദർശനഃ	{ മനോജ്ഞങ്ങളായ കാഴ്ചകളോടുകൂടിയതും ആയ
ഭഗവതോ	ഇരുപതുനാഴിക അകലെയായി		
മഹർഷി-	} മഹർഷിജനങ്ങളധിവസിക്കുന്നതും,	ഗിരിഃ ;	ഒരു ഗിരിയുഷ്ണഃ ;
സേവിതഃ,		യസ്തിൻ	അതിൽ
പുണ്യഃ,		നിവത്സ്യസി.	വാസംചെയ്യാം.

ഗോലാംഗ്രലാൻചരിതോ വാനരർഷ്ണിഷേവിതഃ

ചിത്രകൂട ഇതി പ്രാതോ ഗന്ധമാദനസന്നിഭഃ.

29

“ ചിത്രകൂടഃ	“ ചിത്രകൂടം	വാനരർഷ-	} സാധാരണ കരങ്ങളാ
ഇതി	എന്ന്	നിഷേവിതഃ	
പ്രാതഃ ;	ഇതിന്നു പേർ ;		രാലും കരടികളാലും
ഗോലാം-	} ഗോലാംഗ്രലമെന്ന		നിവസിക്കപ്പെട്ടത് ;
ഗ്രലാൻ-		ഗന്ധമാദന-	} ഗന്ധമാദന പദ്മത്തി
ചരിതഃ		സന്നിഭഃ.	

[‘ചിത്രകൂട’ മെന്നു പറയുന്നത്, ഗംഗയുടെ ദക്ഷിണതീരത്തിൽ ചെന്നുചേരുന്നതായ പയോഷ്ണി, എന്നുപേരുള്ള പോഷകനദിയുടെ അടുത്തുള്ള ഒരു കുന്നാകുന്നു. അത് ബന്ദ (Banda) എന്ന പട്ടണത്തിൽനിന്നു 50 നാഴിക തെക്കുകിഴക്കായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ഇപ്പോൾ അതിന്നരികെ ‘ചിത്രകൂടം’ എന്ന ചെറിയ പട്ടണം, തീവണ്ടിപ്പാത അടുത്തുള്ളതായി ഉണ്ട്. മദാകിനിയെന്ന നദി, സിതാപുരം എന്ന ചെറുപട്ടണത്തിന്നടുത്തായി പയോഷ്ണിയിൽ ചെന്നുചേരുന്നു.]

യാവതാ ചിത്രകൂടസ്യ നരഃ ശൃംഗാഞ്ചവേക്ഷതേ
കല്യാണാനി സമാധത്തേ ന പാപേ കരുതേ മനഃ.

30

“നരഃ ചിത്രകൂടസ്യ ശൃംഗാണി യാവതാ അവേക്ഷതേ	“ഒരു മനുഷ്യൻ ചിത്രകൂടത്തിന്റെ ശിഖരങ്ങളെ എപ്പോൾ സന്ദർശിക്ക ുന്നുവോ, ആതു മുതൽക്കു്	കല്യാണാനി സമാധത്തേ; പാപേ മനഃ കരുതേ ന. മനസ്സു വെക്കുന്നില്ല.	ഭാഗ്യങ്ങളെ പ്രാപിക്കുന്നു; അധർമ്മത്തിൽ
---	--	--	--

ഋഷയസ്തത്ര ബഹവോ വിഹൃത്യ ശരഭാം ശതം
തപസാ ദിവമാരൂഢാഃ കപാലശിരസാ സഹ.

31

“തത്ര ബഹവഃ ഋഷയഃ, തപസാ സഹ ശരഭാം ശതം വിഹൃത്യ	“അവിടെ അനേകം ഋഷിമാർ, തപസ്സോടുകൂടിയവരാ അനേകകാലം [യി കഴിച്ചുകൂട്ടിയശേഷം	കപാല- ശിരസാ ദിവം ആരൂഢാഃ.	കപാലത്തിന്റെ ശിഖ രമാകുന്ന ബ്രഹ്മരസ്രം വഴിയായി സ്വർഗ്ഗത്തെ ആരോഹണം ചെയ്തിരി ക്കുന്നു.
---	--	-----------------------------------	--

[മുഖാവിൽകൂടി പ്രാണനെ ത്യജിച്ചവരായി സ്വർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിച്ചു എന്നു സാരം. “കപാലശിരസാ” എന്ന പദത്തിന്നു് “തപസ്സുചെയ്തു് ഭേദം നശിച്ച് കപാലം മാത്രം അവശേഷിച്ചവരായി”; “കപാലശിരസ്സ്” ഉപലക്ഷണമായ ശരീരത്തോടുകൂടിയവരായെന്നു്; “കപാലശിരസ്സ്” എന്ന തപസ്സിനെ അനുഷ്ഠിച്ചവരായി; ഇത്യാദി അർത്ഥങ്ങളും വ്യാഖ്യാനങ്ങളിൽ കാണുന്നു.]

പ്രവിവീക്തമഹം മന്വേ തം വാസം ഭവതഃ സുഖം
ഇഹ വാ വനവാസായ വസ രാമ മയാ സഹ.

32

“അഹം തം പ്രവിവീക്തം വാസം ഭവതഃ വനവാസായ	“ഞാൻ ആ സാമാന്യജനസഞ്ചാര മില്ലാത്ത സ്ഥലത്തെ അവിടുത്തെക്കൂട്ടി വനവാസത്തിന്നു്	സുഖം മന്വേ; വാ രാമ! ഇഹ മയാ സഹ വസ.”	തക്കതെന്ന് വിചാരിക്കുന്നു; അല്ലാത്തപക്ഷം ഹേ ശ്രീരാമ! ഇവിടെത്തന്നെ എന്നോടുകൂടി വസിക്കയും ചെയ്യാം.”
--	--	--	---

സ രാമം സർവ്വകാമൈസ്തം ഭരദാജഃ പ്രിയാതിഥിം
സഭാജ്ഞം സഹ ച ഭ്രാത്രാ പ്രതിജഗ്രാഹ ധർമ്മവിത്

33

സഃ ധർമ്മവിത് ഭരദാജഃ, ഭ്രാത്രാ സഹ സഭാജ്ഞം	ആ ധർമ്മജ്ഞനായ ഭരദാജമഹർഷി, അനുജനോടുകൂടി ഭായ്യാനുജനനായി വ ന്നിരിക്കുന്നവനും	പ്രിയാതിഥിം ച തം രാമം സർവ്വകാമൈഃ പ്രതിജഗ്രാഹ.	അതിഥിയായി പ്രാപി ക്കപ്പെട്ടവൻ സുസാ ദ്ധ്യനല്ലാത്തവനുമായ ആ ശ്രീരാമനെ സർവ്വവിധത്തിലുള്ള ഉ പചാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും സപ്കരിച്ചു.
--	--	---	---

തസ്യ പ്രയാഗേ രാമസ്യ തം മഹഷിമുപേയഷഃ
പ്രപന്നാ രജനീ പുണ്യാ ചിത്രാഃ കഥയതഃ കഥാഃ

34

പ്രയാഗേ	പ്രയാഗയിൽ	തസ്യ	അ
മഹഷിം	മഹഷിയെ	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്
ഉപേയഷഃ,	പ്രാപിച്ചവനായി,	പുണ്യാ	{ പകൽ പാവനമാംവ ണ്ണം കഴിഞ്ഞുകൂടിയ തായ
തം	അദ്ദേഹവുമായി	രജനീ	
ചിത്രാഃ	ആനന്ദകരങ്ങളായ	പ്രപന്നാ.	ആരംഭിച്ചു.
കഥാഃ	സംഭാഷണങ്ങളെ		
കഥയതഃ	ചെയ്യുന്നവനായ		

സീതാതുതീയഃ കാകത്സ്ഥഃ പരിശ്രാന്തഃ സുഖോചിതഃ
ഭരദവാജാശ്രമേ രമ്യേ താം രാത്രിമവസത് സുഖം.

35

സീതാതുതീയഃ	സീതയോടു കൂടിയ മൂവ്വ രിലൊരാളെന്നും	രമ്യേ	മനോഹരമായ
സുഖോചിതഃ	പുണ്യ കൃത്യങ്ങളിൽ	ഭരദവാജാശ്രമേ	ഭരദവാജാശ്രമത്തിൽ
	അനന്ദകരനും ആയ	താം	അന്നത്തെ
കാകത്സ്ഥഃ,	ശ്രീരാമൻ,	രാത്രിം	രാത്രി
പരിശ്രാന്തഃ	{ നല്ലകാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി ത്തന്നെ ചിന്തിച്ചു കൊണ്ട്	സുഖം	പുണ്യദിനമായി
		അവസത്.	കഴിച്ചുകൂട്ടി.

പ്രഭാതായാം രജന്യാം തു ഭരദവാജമുപാഗമത്
ഉവാച നരശാസ്ത്രലോ മുനിം ജപചിതതേജസം.

36

രജന്യാം	രാത്രി	ഉപാഗമത്;	സന്ദർശിച്ചു;
പ്രഭാതായാം തു,	പുലസ് ഉടനെ	ജപചിത-	{ ഉജ്ജ്വലവത്തായ തേജസ്സാൻ
നരശാസ്ത്രലഃ	പുരുഷോത്തമനായ	തേജസം	
	ശ്രീരാമൻ	മുനിം	മഹഷിയോടായി
ഭരദവാജം	ഭരദവാജ മഹഷിയെ	ഉവാച.	ഇങ്ങിനെഅരുൾചെയ്തു.

ശർവ്വരീം ഭഗവന്നദ്യ സത്യശീല തവാശ്രമേ
ഉഷിതാഃ സ്നേഹ വസതിമനുജാനാതു നോ ഭവാൻ.

37

“സത്യശീല!	“പരിശുദ്ധമനസ്സു നായ;	വസതിം	താമസിച്ച്
ഭഗവൻ!	അല്ലയോ ഭഗവാനെ!	ഉഷിതാഃ സ്മ;	ഞങ്ങൾ കഴിച്ചുകൂട്ടി;
ശർവ്വരീം	രാത്രിയെ,	ഭവാൻ	നിന്തിരുവടി
തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ	നഃ	ഞങ്ങൾക്ക്
ഇഹ	ഈ	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
അശ്രമേ	അശ്രമത്തിൽ	അനുജാനാതു.	“വിടനൽകുവാൻ കനി ത്തൊലും.”

രാത്യാം തു തസ്യാം വൃഷ്ടായാം ഭരദാജോഽബ്രവീദിം
മധുമുലഫലോപേതം ചിത്രകൂടം വ്രജേതി ഫ.

38

ഭരദാജഃ	ഭരദാജമഹർഷി	അബ്രവീത് ;	ഉരചെയ്തു ;
തസ്യാം രാത്യാം	ആ രാത്രി മുഴുവനും	“ മധുമുല-	“ തേൻ, കിഴങ്ങുകൾ,
വൃഷ്ടായാം തു	ആലോചനചെയ്ത് ഉ	ഫലോപേതം }	പഴങ്ങൾ എന്നവ ധാ
	ള്ളം തെളിഞ്ഞശേഷം		രാജമുള്ള
ഇദം	ഇതു	ചിത്രകൂടം ഫ	ചിത്രകൂടത്തിലേക്കു
ഇതി	താഴെവരുന്ന വാക്യ		തന്നെ
	ത്തെ	വ്രജ.	എഴുന്നള്ളിയാലും.

വാസമൌഘയികം മന്വേ തവ രാമ മഹാബല.

39

“ മഹാബല !	“ മഹാസാമർത്ഥ്യശാ	വാസം	വാസസ്ഥലംതന്നെ
രാമ !	മേ ശ്രീരാമ ! [ലിയായ		യെന്ന്
തവ	അവിടുത്തെക്ക്	മന്വേ.	ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചിരി
ഔപയികം	ഉചിതമായ		ക്കുന്നു.

നാനാമൃഗഗണോപേതഃ കിന്നരോരഗസേവിതഃ

മയൂരനാഭാഭിരതോ ഗജരാജനിഷേവിതഃ

40

ഗമ്യതാം ഭവതാ ശൈലശ്ചിത്രകൂടഃ സ വിശ്രുതഃ

പുണ്യശ്ച രമണീയശ്ച ബഹുമുലഫലായുതഃ.

41

“ സഃ	“ ആ	മയൂര-	മയിലുകളുടെ ശബ്ദ
ചിത്രകൂടഃ ശൈലഃ	ചിത്രകൂടപർവ്വതം	നാഭാഭിരതഃ }	ത്തോടുകൂടിയതും
വിശ്രുതഃ	ഏറെ പ്രസിദ്ധിയാൻ	ഗജരാജ-	ആനക്കൊമ്പന്മാരാൽ
പുണ്യഃ ച	പരിപാവനവും [തും	നിഷേവിതഃ }	സഞ്ചരിക്കപ്പെട്ടതും
രമണീയഃ ച	മനോജ്ഞവും	ബഹുമുല-	പലകിഴങ്ങുകളും പഴ
നാനാമൃഗ-	പലമാതിരി മൃഗങ്ങൾ	ഫലായുതഃ ; }	ങ്ങളും സമൃദ്ധിയായു
ഗണോപേതഃ }	സഞ്ചരിക്കുന്നതും		ള്ളതും ആകുന്നു ;
കിന്നരോരഗ-	കിന്നരന്മാരായും ഉരഗ	ഭവതാ	അങ്ങന്മാർ
സേവിതഃ }	ങ്ങളായും സേവിക്ക	ഗമ്യതാം.	പ്രാപിക്കപ്പെടട്ടെ.
	പ്പെട്ടതും		

തത്ര കഞ്ചരയുമാനി മൃഗയുമാനി ചാഭിതഃ

വിചരന്തി വനാന്തേഷു താനി ഭുക്ഷ്യസി രാഘവ.

42

“ രാഘവ !	“ ശ്രീരാമ !	മൃഗയുമാനി ച	മാൻകൂട്ടങ്ങളും
തത്ര	ആ	വിചരന്തി ;	സഞ്ചരിക്കുന്നു ;
വനാന്തേഷു	വനപ്രദേശങ്ങളിൽ	താനി	അവയെ
അഭിതഃ	എങ്ങും	ഭുക്ഷ്യസി.	അങ്ങയ്ക്ക് കണ്ടാനന്ദി
കഞ്ചരയുമാനി	പല കാട്ടാനക്കൂട്ടങ്ങളും		ക്കാം.

സരിത്പ്രസ്രവണപ്രസ്ഥാൻ ദരീകന്ദരനിർത്യാരാൻ
ചരതഃ സീതയാ സാഖം നന്ദിഷ്യതി മനസ്സവ.

43

“സീതയാ സാഖം	} “സീതയോടുകൂടി	ചരതഃ	നോക്കി കാലംകഴിക്ക ന്ന
സരിത്- പ്രസ്രവണ- പ്രസ്ഥാൻ,	} നദികളും വെള്ളച്ചാട്ട ങ്ങളും ഗിരിശിഖരങ്ങ ളും,	തവ	അവിടുത്തെ
ദരീകന്ദര- നിർത്യാരാൻ	} ഗുഹകളും പിളപ്പുകളും അരുവികളും	മനഃ	ചിത്തം
		നന്ദിഷ്യതി.	ആനന്ദതുന്ദിലമായ് ഭവിക്കും.

പ്രഹൃഷ്ടകോയഷ്ടികകോകിലസ്വപനൈർ-
വിനാദിതം തം വസുധാധരം ശിവം
മൃഗൈശ്ച മന്തൈർബുദ്ധഭിശ്ച കഞ്ജരൈഃ
സുരമൃഗാസാദ്യ സമാവസാത്രമം.

44

“പ്രഹൃഷ്ട- കോയഷ്ടിക- കോകില- സ്വപനൈഃ	} “മരിച്ചുനാരപക്ഷിക ളുടെയും കോകിലങ്ങ ളുടെയും നിനാദങ്ങളേ ക്കൊണ്ട്	സുരമൃഗം, തം	മനോജ്ഞമായതും ആയ ആ
വിനാദിതം, ബുദ്ധഭിഃ	ശബ്ദിക്കപ്പെട്ടതും, പല	ശിവം	പുണ്യക്ഷേത്രമായ
മൃഗൈഃ ച	മാനുകളാലും,	വസുധാധരം	ഗിരിയെ
മന്തൈഃ	മദഗജങ്ങളാലും,	അസാദ്യ	പ്രാപിച്ചു്
കഞ്ജരൈഃ ച		അത്രമം	പണ്ണശാലയൊന്നിനെ
		സമാവസ.	നിമ്നിച്ചുവാസം ചെ യ്ക്കാലും.”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ചതുഷ്ഠായാശഃ സഗ്ഗഃ = അമ്പത്തിനാലാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4562; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2207.

പഞ്ചപഞ്ചാശഃ സഗ്ഗഃ = അമ്പത്തഞ്ചാംസഗ്ഗം

[യമുനാതരണം = യമുനാനദി കടക്കുന്നതു്.]

ഉഷിതപാ രജനീം തത്ര രാജപുത്രാവരിന്ദമൌ
മഹർഷിമഭിവാദ്യാഥ ജഗതസ്തം ഗിരിം പ്രതി.

1

അരിന്ദമൌ രാജപുത്രൌ	സമുവിജയികളായ രാജകുമാരന്മാർ രണ്ടു പേരും	അഥ മഹർഷിം	അപ്പോൾ മഹർഷിയെ
തത്ര	അവിടെ	അഭിവാദ്യം, തം	വന്ദിച്ചു്, ആ
രജനീം	രാത്രി	ഗിരിം പ്രതി	പദ്യതത്തിലേക്കായി
ഉഷിതപാ	കഴിച്ചുകൂട്ടിയശേഷം	ജഗതഃ.	യാത്രപുറപ്പെട്ടു.

തേജോ ചൈവ സ്വസ്തുയനം മഹർഷിഃ സ ചകാര ഹ
പ്രസ്ഥിതാഃ ശൈവ താൻ പ്രേക്ഷ്യ പിതാ പുത്രാനിവാചപശാത് 2

മഹർഷിഃ	മഹർഷി	താൻ ഏവ	അവരെയും
തേജോ ഏവ	അവരെല്ലാവർക്കും	സഃ ച,	അദ്ദേഹം താൻതന്നെ,
സ്വസ്തുയനം	} നന്മക്കായി വേദമന്ത്ര	പിതാ	പിതാവ്
ച		പുത്രാൻ ഇവ	പുത്രന്മാരെ എന്നപോലെ
	ശീർഷാദത്തെ		
ചകാരഃ	ചെയ്തു;	പ്രേക്ഷ്യ ഹ	ഭാവിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ
പ്രസ്ഥിതാൻ	യാത്രപോകുന്നവരായ	അനപശാത്.	അനുയാത്രചെയ്തു.

തതഃ പ്രചക്രമേ വക്ത്രം വചനം സ മഹാമുനിഃ

ഭരദവാജോ മഹാതേജോ രാമം സത്യപരാക്രമം.

3.

തതഃ	ആ സമയം	[യായ	രാമം	ശ്രീരാമനോടായി
സഃ മഹാതേജാഃ	ആ മഹാതേജസ്വി-		വചനം	പറഞ്ഞുകൊടുക്കേണ്ട
ഭരദവാജഃ	} ഭരദവാജമഹർഷി			തായമാഗ്ഗ്ത്തെക്കുറിച്ച്
മഹാമുനിഃ			വക്ത്രം	ഇപ്രകാരം പറവാൻ
സത്യപരാക്രമം	വ്യത്ഥമാകാത്ത പരാ		പ്രചക്രമേ.	ആരംഭിച്ചു.
	ക്രമത്തോടുകൂടിയ			

ഗംഗായമുനയോഃ സന്ധിമംസാദ്യ മനുജർഷഭൗ

കാളിന്ദീമനഗശ്ലോതാം നദീം പശ്യാനുഖാന്ത്രിതാം.

4

“ മനുജർഷഭൗ ! “	പുരുഷശ്രേഷ്ഠന്മാരേ !	അസാദ്യ,	ചെന്ന്,
ഗംഗാ-	} ഗംഗ, യമുന, എന്ന ര	പശ്യാനുഖാ-	} പടിഞ്ഞാറുനിന്ന് കിഴ
യമുനയോഃ		ത്രിതാം	
	ണ്ടു നദികളുടേയും		ക്കോട്ടായൊഴുകുന്ന
സന്ധിം	സംഗമത്തിൽ	കാളിന്ദീം നദീം	യമുനാനദി
		അനഗശ്ലോതാം.	വഴിയായ് ചെന്നാലും.

അമാസാദ്യ തു കാളിന്ദീം ശീശ്രസ്രോതസമാപഗാം

തസ്യാസ്തീർത്ഥം പ്രചരിതം പുരാണം പ്രേക്ഷ്യ രാഘവൗ.

5

തത്ര യുയം പ്ലവം കൃതവാ തരതാംശുമതീം നദീം.

6

“ രാഘവൗ ! “	അല്ലെ രഘുചന്ദനൻ	തീർത്ഥം പ്രേക്ഷ്യ	കടത്തു കണ്ട്
	നന്മാരെ !	തത്ര	ആ സ്ഥലത്തിൽ
ശീശ്ര-	} നല്ല ഒഴുക്കോടുകൂടിയ	അഥ	അപ്പോൾ
സ്രോതസം		യുയം	നിങ്ങൾ
കാളിന്ദീം	കാളിന്ദിയെന്ന	പ്ലവം	ഒരു തോണി
അപഗാം തു	നദിയെ തുടന്ന്	കൃതവാ,	ഏല്പെടുത്തിക്കൊണ്ട്
അസാദ്യ,	ചെന്ന്,	അംശുമതീം	} ആ യമുനാനദിയെ
പ്രചരിതം	നടന്നുതേഞ്ഞതായ	നദീം	
തസ്യാഃ	അതിന്റെ	തരത.	തരണംചെയ്താലും.
പുരാണം	പഴയ		

[സൂര്യ പുത്രിയാകയാൽ യമുനയ്ക്ക് അംശുമതി എന്നുപേര്.]

തതോ ന്യഗ്രോധമാസാദ്യ മഹാന്തം ഹരിതസ്തദം
വിവൃദ്ധം ബഹുഭിർവൃക്കൈഃ ശ്വാമം സിലോപസേചിതം
തസ്മൈ സീതാടഞ്ചലിം കൃതവാ പ്രയുഞ്ചീതാശിഷഃ ശിവാഃ.

7

“തരം	“അതിൽപിന്നെ	ബ്രഹ്മാ	വടവുക്കുഞ്ഞെ
ഹരിതശ്ലാഭം,	പച്ചഇലകൾ നിറഞ്ഞ	അസാധ്യ,	പ്രാപിച്ചശേഷം,
ബഹുഭിഃ	പല [തും,	തന്മൈ	അതിന്ന്
വൃക്കേഷഃ	വൃക്കുക്കളാൽ	സീതാ	സീതാദേവി
വിവൃദ്ധം	ഇടതിങ്ങിച്ചുഴപ്പെട്ടതും	അഞ്ജലിം കൃതവാ അഞ്ജലികൃപ്പിക്കൊണ്ട്	
സിദ്ധോപ-	} സിദ്ധന്മാരാൽ പൂജിക്ക	ശിവഃ	ശുഭകരങ്ങളായ
സേവിതം		അശിഷഃ	പ്രാർത്ഥനകളെ
മഹാന്നം	വമ്പിച്ചതും ആയ	പ്രയുജ്ജിത.	ചെയ്തുകൊള്ളട്ടെ.
ശ്യാമാ	‘ശ്യാമാ’ എന്ന പേ		
	രോടുകൂടിയ		

സമാസാദ്യ ഇ തം വൃക്ഷം വസേഭാടതികൃമേത-ചാ.

8

“തം	“ആ	വസേന്ദ് വാ ;	അല്പം വിശ്രമിച്ചാലും
വൃക്ഷം	വൃക്ഷത്തെ		ശരി,
സമാസാദ്യ,	സന്ദർശിച്ചശേഷം,	അതിക്രമേത	} അല്ലെന്നാൽ പോക
ത	അവിടെ	വാ.	

ക്രോശമാത്രം തരോ ഗതപാ നിലം ദ്രുഷ്ടഥ കാനനം
പലാശബദരീമിത്രം രാമ വംശൈശ്വ യാമുനൈഃ.

9

“ രാമ!	“ ശ്രീരാമ!	യാമുനൈ	യമുനാതരീത്ഥീലുളള
തരം	അവിടെനിന്നും	വംശൈ	മുളളുളളങ്ങളാൽ
കോശമാത്രം	രണ്ടുനാഴികകൂരം	നീലം ച	ഇരുണ്ടതായും ഉളള
ഗതപാ,	ചെന്നശേഷം	കാനനം	ഒരു വനത്തെ
പലാശ-	} പലാശവൃക്ഷങ്ങളും എ	ഭക്ഷ്യമ.	നിങ്ങൾക്ക് കാണാം.
ബദരീമിത്രം			
	ലത്തമരങ്ങളും നിറ		
	ഞ്ഞതായും		

സ പന്മാശ്വിതുകൃത്യ ഗതഃ സുബഹുശോ മന്മാ
രമ്യോ മാദ്യവയുക്കതശ്ച വനദാവൈപ്പിവാജിതഃ.

10

“ചിത്രകുടസ്വ	“ചിത്രകുടത്തിലേക്ക്	വനദാവൈ	കാട്ടിലുജ്ജ്വലമിട്ടുക
സഃ	ആ		ളോട്
പന്ഥാഃ ച	മാർഗ്ഗത്തെയാണ്	വിവർജ്ജിതഃ	കൂടാതെയുള്ളത് ;
രമ്യഃ;	സുഖമായിട്ടുള്ളത് ;	മയാ	എന്നാൽ
മാർദ്വയുക്തഃ;	മൃദുവായത് ;	സുബഹുശഃ	പലകുറി
		ഗതഃ. ”	ആശ്രയിക്കപ്പെട്ടത്. ”

ഇതി പന്മാനമാവേദ്യ മഹർഷി സംസാരിച്ചത
അഭിവാദ്യ തഥേത്യുക്തവാ രാമേണ വിനിവർത്തിതഃ.

11

ഇതി	ഇപ്രകാരം	'തഥാ'	}	'അപ്രകാരംതന്നെ'
പന്മാനം	പോകേണ്ടമാറ്റത്തെ	ഇതി		ചെയ്യാം,' എന്ന്
	ക്കുറിച്ച്	ഉക്തവാ		പറഞ്ഞു
അവേദ്യ,	പറഞ്ഞശേഷം,	അഭിവാദ്യ,		വണങ്ങിനമസ്കരിച്ച്,
മഹർഷി	മഹർഷി	വിനിവർത്തിതഃ		മടങ്ങുവാൻ വിടകൊടുക്കപ്പെട്ടവനായി
രാമേണ,	ശ്രീരാമനാൽ,	സംസാരിച്ചത.		തിരിച്ചുചെന്നു.

ഉപാപുത്രേ മുനേ തസ്മിൻ രാമോ ലക്ഷ്മണമബ്രവീത്
കൃതപുണ്യാഃ സു സൗമിത്രേ മുനീന്ദ്രനോഽനുനമതേ.

12

തസ്മിൻ	ആ	മുനിഃ	മുനിവരൻ
മുനേ	മുനിവരൻ	നഃ	നമ്മെക്കുറിച്ച്
ഉപാപുത്രേ,	മടങ്ങിപ്പോയശേഷം,	അനുനമതേ;	പരിപൂർണ്ണമായ കൃപപൂർവ്വമായി
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ		ബ്രഹ്മണാദനം;
ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി	യത്	ഇക്കാരണത്താൽ
അബ്രവീത് ;	അരുളിച്ചെയ്തു ;	കൃതപുണ്യാഃ	} നാം പുണ്യംചെയ്തവർ
“ സൗമിത്രേ !	“ ലക്ഷ്മണ !	സു. ”	

ഇതി ത്വേ പുരുഷവ്യാഖ്യേ മന്ത്രയിതവാ മനസപിനേ
സീതാമേവാഗ്രതഃ കൃതവാ കാളിന്ദീം ജഗമുർനദീം.

13

മനസപിനേ	യൈശ്വശാലികളും	സീതാം	സീതാദേവിയെ
പുരുഷവ്യാഖ്യേ	പുരുഷോത്തമനാഥരും	അഗ്രതഃ കൃതവാ	മുമ്പിലാക്കിക്കൊണ്ടു്,
ത്വേ	അവരിരുവരും [ആയ	കാളിന്ദീം	യമുനാ
ഇതി	ഇപ്രകാരം	നദീം	നദിനോക്കി
മന്ത്രയിതവാ	} പറഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ	ജഗമുഃ.	ചെന്നു.
ഏവ			

അഥാസാദ്യ തു കാളിന്ദീം ശീശുഃസ്രാവതോവഹാം നദീം
ചിന്താമാപേദിരേ സദ്യേ നദീജലതിതീഷ്വരഃ.

14

അഥ	പിന്നെ	നദീജല-	}	നദീപ്രവാഹത്തെ കട
ശീശുഃസ്രാ-	}	തിതീഷ്വരഃ		ന്ന് അക്കരപറുവാൻ
തോവഹാം		ശൃംഗ		ഇളിച്ചവരായി,
കാളിന്ദീം നദീം	യമുനാനദിയെ	തു		ഇക്കാരണത്താൽ
അസാദ്യ,	അടുത്തു്,	ചിന്താം	}	മേൽപ്രദേശത്തിനകം
സദ്യേ	എല്ലാവരും	അപേദിരേ.		റിച്ച് അലോചിച്ചു.

തെരു കാഷ്ടസംഘാടമഥോ ചക്രതഃ സുമഹാപ്ലവം

ശുഷ്കൈർവ്വംശൈഃ സമാകീർണ്ണമുശീരൈശ്ച സമാവൃതം.

15

അഥോ	അപ്പോരം	സമാകീർണ്ണം	പരത്തപ്പെട്ടതായും
തെരു	അവർ രണ്ടുപേരും	ഉശീരൈഃ	രാമചുവരുകളെ
കാഷ്ട-	} ഉണങ്ങിയ മരത്തി		കൊണ്ട്
സംഘാടം		സമാവൃതം ച	ധാരാളം മുടപ്പെട്ടതായും ഉള്ള
	ക്കപ്പെട്ടതായും		
ശുഷ്കൈഃ	ഉണങ്ങിയ	സുമഹാപ്ലവം	ഒരു വലുതായ പാണ്ടി
വംശൈഃ	മുളകളാൽ	ചക്രതഃ.	കെട്ടിയുണ്ടാക്കി.

തതോ വേതസശാഖാശ്ച ജംബൂശാഖാശ്ച വീര്യവാൻ

ചകാര ലക്ഷ്മണശ്ചമരിതപാ സീതായാഃ സുഖമാസനം.

16

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	മരിതപാ	പിള്ളൻ,
വീര്യവാൻ	സമത്വനായ	സീതായാഃ	സീതാദേവിക്ക്
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	സുഖം	തക്കതായ
വേതസ-	} ചുരൽകൊമ്പുകളേയും	ആസനം	ഒരു ആസനത്തെ
ശാഖാഃ ച			
ജംബൂശാഖാഃ ച	ഞാവൽ ചില്ലുകളേയും	ചകാര.	നിമ്മിച്ചു.

തത്ര ശ്രീയമിവാചിന്ത്യാം രാമോ ദാശരഥിഃ പ്രിയാം

ഇഷ്ടസംലജ്ജമാനാം താമദ്യുരോപയത പ്ലവം.

17

ദാശരഥിഃ	ദശരഥപുത്രനായ	ഇഷ്ടം -	} അല്പം സങ്കോചം പൂ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	സംലജ്ജ-	
തത്ര	അപ്പോരം,	മാനാം	} ണ്ടിരുന്നവളും ആയ
അചിന്ത്യാം	മനോവാഗതീതയായ	താം	അവളെ
ഇവ	സാക്ഷാൽ	പ്ലവം	പാണ്ടിയിൽ
ശ്രീയം,	മഹാലക്ഷ്മിയും;	അല്പാ-	} കയററി.
പ്രിയാം	പ്രേയസിയും	രോപയത.	

പാശേപ ച തത്ര വൈദേഹ്യാ വസനേ ഭൂഷണാനി ച

പ്ലവേ കഠിനകാജം ച രാമശ്ചക്രേ സഹായയ്യൈഃ

18

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	പാശേപ,	അരികിലായി,
തത്ര	അപ്പോരം	ആയുധൈഃ സഹ	ആയുധങ്ങളോടുകൂടി.
പ്ലവ	ആ പാണ്ടിയിൽ,	ഭൂഷണാനി ച	ആടയാഭരണങ്ങളേയും
വൈദേഹ്യാഃ	വൈദേഹിയുടെ	കഠിനകാജം ച	മൺവെട്ടി, തോൽകൊ
			ട്ട എന്നവയേയും
വസന ച	ആസനത്തിൽതന്നെ	ചക്രേ.	വെച്ചു.

ആരോപ്യ സീതാം പ്രഥമം സംഘാടം പരിഗൃഹ്യ തെരു

തതഃ പ്രതേരതുർയന്തൈ വീരൈ ദശരഥാത്മജൈ.

19

പ്രഥമം സീതാം	ആദ്യം സീതാദേവിയെ	ദശരഥാത്മജേ	ദശരഥപുത്രന്മാരും
സംഘാടം	ചങ്ങാടത്തെ	വീരേ	വീര്യശാലികളുമായ
പരിഗൃഹ്യ	പിടിച്ചുകൊണ്ട്	തേ	അവരിരുവരും
ആരോപ്യ,	കയറിയശേഷം,	യത്തേ	പണിപ്പെട്ട് ആഞ്ഞുതു
തതഃ	പിന്നെ	പ്രേതരതഃ.	പുഴകടന്നു. [ഴഞ്ഞ്

കാളിന്ദീമദ്ധ്യമായാതാ സീതാ തേപനാമവന്ദത

സ്വസ്തി ദേവി തരാമി തപാം പാരയേനേ പതിർവ്രതം 20

കാളിന്ദീമദ്ധ്യം	യമനയുടെ നടുവിൽ	സ്വസ്തി;	പ്രസാദിച്ചരുളിയവളാ
ആയാതാ	എത്തിയ		യി അഭീഷ്ടപൂർത്തിയാക്ക
സീതാ,	സീതാദേവി,	തപാം.	ഭവതിയെ [ത്തിയാലും ;
തു,	ആ സമയം,	തരാമി!	ഞാൻ തരണം ചെയ്യ
ഏനാം	ഈ നദിയെ	മേ	എന്റെ [ന്നു;
അവന്ദത	ഇപ്രകാരം വന്ദിച്ചു	പതിഃ,	ഭർത്താവ്,
	പ്രാർത്ഥനചെയ്തു;	വ്രതം	പ്രതിജ്ഞയെ
“ദേവി!	“ദേവി!	പാരയേത്.	നിറവേറുമാറാകട്ടെ.

യക്ഷേ തപാം ഗോസാമസ്രേണ സുരാഘടശതേന ച

സ്വസ്തി പ്രത്യാഗതേ രാമേ പരീമിക്ഷ്യാകപാലിതാം. 21

“രാമേ	“ഭർത്താവ്, [തെ	ഗോസാമ-	} അനേകം ഗോദാനങ്ങളെ
സ്വസ്തി	യാതൊരുക്കുറവുമില്ലാ-	സ്രേണ	
ഇക്ഷ്യാക-	} ഇക്ഷ്യാകകുലരാജാക്ക	സുരാഘട-	} അനേകം പൂണ്ണതീർത്ഥ
പാലിതാം		ന്മാരാൽ പരിപാലിക്ക	
പുരീം	നഗരത്തിലെക്ക് [പ്പെട്ട		കുലശങ്ങളെക്കൊണ്ടും
പ്രത്യാഗതേ,	തിരിച്ചെഴുന്നള്ളിയ	തപാം	ഭവതിയെ
	ശേഷം,	യക്ഷേ.	ഞാൻപൂജചെയ്യാം.

കാളിന്ദീമഥ സീതാ തു യാചമാനാ കൃതാഞ്ജലിഃ

തീരമേവാഭിസംപ്രാപ്താ ദക്ഷിണം വരവണ്ണിനീ. 22

വരവണ്ണിനീ	സ്ത്രീരത്നമായ	അഥ	ആ സമയം
സീതാ	സീതാദേവി	കൃതാഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലിഹസ്തയായി
ദക്ഷിണം തീരം	തെക്കെ കര	കാളിന്ദീം	യമനയെ
അഭി-	} അടുത്തിട്ടും,	യാചമാനാ	} പ്രാർത്ഥിക്കുന്നവളായ്ക്കു
സംപ്രാപ്താ തു,		ഏവ.	
			ന്നെ വർത്തിച്ചിരുന്നു.

തതഃ പ്ലവനാംശുമതീം ശീഘ്രഗാമുർമ്മിമാലിനീം

തീരഞ്ജെബ്ബഹുഭിർവൃക്കൈഃ സന്തേരുതു മനാം നദീം. 23

തതഃ	അപ്പോൾ [തും,	ഉർമ്മിമാലിനീം	തിരയടിക്കുന്നതും ആയ
ശീഘ്രഗാം	വേഗത്തിൽ ഒഴുകുന്ന-	അംശുമതീം	സൂര്യപുത്രിയായ
തീരഞ്ജെഃ	കരയോരങ്ങളിലുള്ള	യമനാം നദീം	യമുനാനദിയെ
ബഹുഭിഃ	അനേകം	പ്ലവന	ചങ്ങാടത്തിൽ
വൃക്കൈഃ	വൃക്ഷങ്ങളിൽ ചെന്ന്	സന്തേരുഃ.	കടന്നു.

തേ തീണ്ണം പ്ലവമുത്സ്യപ്രസ്ഥായ യമുനാവനാത്
ശ്യാമം നൃഗ്രോധമാസേദഃ ശീതളം ഹരിതഘ്നം.

24

തീണ്ണം	അക്കരയെത്തിച്ചേർന്നു	ശീതളം	കുളർമയോടുകൂടിയതും
തേ	അവർ [വരായ	ഹരിതഘ്നം	പച്ച ഇലകളാണെന്നും
പ്ലവം	ചങ്ങാടത്തെ	ശ്യാമം	'ശ്യാമം' എന്നു പറയ
ഉത്സ്യപ്ര,	വിട്ട്,		പ്പെടുന്നതും ആയ
യമുനാവനാത്	യമുനാതീരവനം വഴി	നൃഗ്രോധം	പേരാൽ വൃക്ഷത്തെ
പ്രസ്ഥായ,	നടന്ന്, [യായി	ആസേദഃ.	കണ്ടു.

നൃഗ്രോധം തമുപാസ്ഥായ വൈദേഹീ വാക്യമബ്രവീത്
നമസ്തേനസ്തു മഹാവൃക്ഷ പാരയേനേ പതിർവ്രതം.

25

തം	ആ	" മഹാവൃക്ഷ !	" പാവനവൃക്ഷമേ !
നൃഗ്രോധം	പേരാലിനെ	തേ നമഃ	} ഞാൻ ഭവാനെ നമസ്കരിക്കുന്നു ;
ഉപാസ്ഥായ,	അടുത്ത്,	അസു ;	
വൈദേഹീ	സീതാദേവി	മേ പതിഃ	എന്റെ ഭർത്താവ്
വാക്യം	} ഇപ്രകാരം പ്രാർത്ഥന ചെയ്തു ;	വ്രതം	പ്രതിജ്ഞയെ
അബ്രവീത് ;		പാരയേത്.	പൂർത്തിയാക്കുമാറാകട്ടെ.

കൌസല്യാം ചൈവ പശ്യേയം സുമിത്രാം ച യശസിനീം
ഇതി സീതാഭഞ്ജലിം കൃതവാ പശ്ചഗ്നാപനസ്സതി.

26

"കൌസല്യാം	} " കൌസല്യാദേവി	ഇതി ഏവ,	ഇപ്രകാരംതന്നെ പ്രാ
ച			ർത്ഥിച്ചുകൊണ്ട്,
യശസിനീം	കീർത്തിശാലിനിയായ	സീതാ	സീതാദേവി
സുമിത്രാം ച	സുമിത്രാദേവിയേയും	അഞ്ജലിം	} കൈകൾ കൂപ്പിക്കൊണ്ടുതന്നെ
പശ്യേയം."	ഞാൻ സേവിക്കുമാറാകേണം ;"	കൃതവാ	
		വനസ്സതിം	മഹാവൃക്ഷത്തെ
		പശ്ചഗ്നാപനസ്തം.	പ്രദക്ഷിണംചെയ്തു.

അവലോക്യ തതഃ സീതാമായാചന്തീമനിന്ദിതാം
ഭയിതാം ച വിധേയം ച രാമോ ലക്ഷ്മണമബ്രവീത്.

27

തതഃ	ആ സമയം	അനിന്ദിതാം	ദോഷലേശമെന്നിയേ
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ		തന്നെ
വിധേയം	അനുസരണശീലയായ	ആയാചന്തീം ച	പ്രാർത്ഥിക്കുന്നവളായി
ഭയിതാം	ധർമ്മപതിയായ	അവലോക്യ ച	കണ്ടു്
സീതാം	സീതാദേവിയെ	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
		അബ്രവീത്.	ഇങ്ങിനെ അരുളിച്ചെയ്തു.

സീതാമായാ ഗച്ഛ തപമഗ്രതോ ഭരതാഗ്രജ

പുഷ്പതോഹം ഗമിഷ്യാമി സായുധോ ഭിപദാം വര.

28

“ഭരതാഗ്രജ!	“ഭരതനെ ജ്യേഷ്ഠനാ	അഗ്രതഃ	മുമ്പിൽ
	യ്ക്കൊണ്ട	ഗർഭം;	നടക്കുക;
ചപിപദാം വര!	മേനവരവര!	അഹം	ഞാൻ
തപം	നീ	സായുധഃ	ആയുധപാണിയുഃ
സീതാം	സീതയെ	പൃഷ്ഠതഃ	പിന്നാലെ
ആദായ	പിന്നിടാക്കി	ഗമിഷ്യാമി.	നടക്കാം.

യദ്യത് ഫലം പ്രാപ്തം യത പുഷ്പം വാ ജനകാത്മജാ

തത്തത് പ്രദദ്വാ വൈദേഹ്യോ യത്രാസ്യാ രമതേ മനഃ.

29

“ജനകാത്മജാ	“ജനകനന്ദിനി	വൈദേഹ്യാഃ	വൈദേഹിയുടെ
യത് യത്	ഏതേത്	മനഃ	ചിത്തം
ഫലം	പഴത്തേയോ	രമതേ,	പ്രീതികൊള്ളുന്നുവോ,
പുഷ്പം വാ	പുഷ്പത്തേയോ	തത് തത്	അതാതിനെ അപ്പോഴ
പ്രാപ്തം യതേ,	ആവശ്യപ്പെടുന്നുവോ,		പ്ലോരം തന്നെ
യത്ര	യാതൊന്നിൽ	പ്രദദ്വാഃ.”	കൊണ്ടുവന്നു കൊടു
അസ്യാഃ	ഈ		ത്താലും.”

ഗർഭതോസ്തു തഃയോമ്ലേഭ്യ ബഭ്രുവ ജനകാത്മജാ

മാതംഗയോമ്ലേഗതാ ശുഭാ നാഗവധൂരിവ.

30

ഗർഭതോഃ	നടന്നു ചെല്ലുന്നവരായ	മാതംഗയോഃ	രണ്ടു കൊമ്പനാനക
തയോഃ	അവരിരുവരുടേയും		ളുടെ
മദ്ധ്യേ,	നടുവിൽ,	മദ്ധ്യഗതാ	നടുവിൽ ചെല്ലുന്ന
ശുഭാ	പതിവ്രതാശിരോമണി	നാഗവധൂഃ ഇവ,	പിടിയാനയെന്നപോ
	യായ	തു	ആ സമയം [ലെ,
ജനകാത്മജാ,	ജനകപുത്രി,	ബഭ്രുവ.	വിളങ്ങി.

ഏകൈകം പാദപം ഗുല്ഫം ലതാം വാ പുഷ്പശാലിനീം

അദൃഷ്ടപൂർവ്വം പശ്യന്തീ രാമം പപ്രച്ഛ സാഭവലാ.

31

സാ	ആ	ഗുല്ഫം വാ	ചെടിയേയോ
അവലാ	വനിതാരത്നം,	പശ്യന്തീ,	പുതിയതായിനോക്കുന്ന
അദൃഷ്ടപൂർവ്വം	അതുവരേയും കാണാ		വളായി,
പുഷ്പശാലിനീം	പൂക്കളാൻ [ആ	ഏകൈകം	ഓരോന്നിനെക്കുറിച്ചും
ലതാം	വള്ളിയേയോ	രാമം	ശ്രീരാമനോട്
പാദപം	മരത്തേയോ	പപ്രച്ഛ.	ചോദിച്ചറിഞ്ഞു.

രമണീയാൻ ബഹുവിധാൻ പാദപാൻ കസുമോത്കടാൻ

സീതാവചനസംരഞ്ജോ ആനയാമാസ ലക്ഷ്മണഃ.

32

ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	രമണീയാൻ	മനോജ്ഞങ്ങളായ
സീതാവചന-	സീതാദേവിയുടെ വച	കസുമോത് -	പൂക്കൾനിറഞ്ഞ
സംരഞ്ജഃ	നത്തെകേട്ട് തപരപു	കടാൻ	
	ഞ്ചവനായി	പാദപാൻ	മരച്ചില്ലകളെ
ബഹുവിധാൻ	പലപല	ആനയാമാസ.	കൊണ്ടുവന്നുകൊടുത്തു.

വിചിത്രവാലുകജലാം ഹംസസാരസനാദിതാം

രേമേ ജനകരാജസ്യ തദാ പ്രേക്ഷ്യ സുതാ നദീം.

33

തദാ	അപ്പോൾ	ഹംസസാരസ-	ഹംസങ്ങളും കുളക്കോ
ജനകരാജസ്യ	ജനകമഹാരാജാവി	നാദിതാം	ശികളും ശബ്ദിക്കുന്ന
സുതാ,	പുത്രി,		തായും
നദീം	ആ നദിയെ		
വിചിത്ര-	} മനോജ്ഞമാകുംവണ്ണം	പ്രേക്ഷ്യ	കണ്ട്
വാലുകജലാം		രേമേ.	ആനന്ദമുറിക്കൊണ്ടു.
	മണൽതിട്ടുകളും വെ		
	ള്ളവും ചേർന്നതായും		

ക്രോശമാത്രം തതോ ഗതപാ ഭ്രാതരൗ രാമലക്ഷ്മണൗ

ബഹുൻ മേദ്ധ്യാൻ മൃഗാൻ ഹതപാ ചേരതൃമുനാവനേ.

34

തതഃ	അനന്തരം	ഹതപാ,	ഒരേ ഓടിച്ചു്,
ഭ്രാതരൗ	ഭ്രാതാക്കളായ	യമുനാവനേ	യമുനാതീരവനത്തിൽ
രാമലക്ഷ്മണൗ	ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാർ	ഗതപാ	താമസിപ്പാൻതക്ക
ബഹുൻ	അനേകം		സ്ഥലം തിരഞ്ഞുകൊ
മേദ്ധ്യാൻ	പുണ്യങ്ങളായ	ക്രോശമാത്രം	രണ്ടുനാഴികദൂരം [ണ്ടു്
മൃഗാൻ	മാനുകളെ (മൃഗങ്ങളെ)	ചേരതൃഃ.	നടന്നു.

[“മേദ്ധ്യാൻ മൃഗാൻ ഹതപാ ചേരതൃഃ” ഭക്ഷിപ്പാൻ ശുചിയായുള്ള മൃഗങ്ങളെ കൊന്നു് തിന്ന. (ശൊ. രാ.) ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാരെ കണ്ടു് മൃഗങ്ങൾ ഓടിയതുകൊണ്ടു്, “ചേരതൃഃ” എന്നു് ഭവിവചനം. ഭുജിച്ചു എന്ന അർത്ഥത്തിലാണെങ്കിൽ ബഹുവചനമാകുന്നു യുക്തം.]

വിഹൃത്യ തേ ബഹ്വിണപുഗനാദിതേ

ശുഭേ വനേ വാനരവാരണായുതേ

സമം നദീവപ്രമുപേത്യ സംമതം

നിവാസമാജഗുരദീനദൾനാഃ.

35

അദീനദൾനാഃ	മനസ്സു ചലിക്കാത്തവ	വിഹൃത്യ,	ചുറ്റിനടന്നു്,
തേ,	അവർ,	സമം	സമനിരപ്പായതും
ബഹ്വിണ-	} മയിൽകൂട്ടങ്ങളാൽ ശ	സമ്മതം	രമണീയവും ആയ
പുഗനാദിതേ		നദീവപ്രം	നദിക്കരയിലുള്ള ഒരു
വാനര-	} കുരങ്ങന്മാരും ആനക	ഉപേത്യ,	കണ്ടു്, [സ്ഥലത്തെ
വാരണായുതേ		നിവാസം	രാത്രി അവിടെ കഴിച്ചു
ശുഭേ	മനോജ്ഞവും ആയ		കൂട്ടുവാനായി
വനേ	വനത്തിൽ	ആജഗുഃ.	നിശ്ചയിച്ചു.

ഇത്യാദഞ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

പഞ്ചപഞ്ചാശഃ സൂക്തഃ = അമ്പത്തഞ്ചാംസൂക്തം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4597; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2244.

ഷട് പഞ്ചാശഃ സഗ്ഗ് = അമ്പത്തൊരാം സഗ്ഗ്.

[ചിത്രകുടവാസഃ = ചിത്രകുടത്തിൽ വസിക്കുന്നത്.]

അഥ രാത്യാം വ്യതീതായാമവസുപ്തമനന്തരം

പ്രബോധയാമാസ ശന്നൈല്പ്ലക്ഷണം രഘുനന്ദനഃ.

1

രഘുനന്ദനഃ	ശ്രീരാമൻ	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
രാത്യാം	രാത്രി	അനന്തരം	ഉടനെ ചെയ്യേണ്ടതിനെക്കുറിച്ച്
വ്യതീതായാമ	കഴിഞ്ഞ ഉടനെ	ശന്നൈഃ	മുദുവായി
അഥ	അപ്പോൾ	പ്രബോധയാ- } ഇപ്രകാരം അരുളി ചെയ്തു.	
അവസുപ്തം	ധ്യാനനിഷ്ഠനായിരുന്നതന്നെ		മാസ.

സൗമിത്രേ ശുണ വന്ത്യാനാം വല്ഗു വ്യാഹരതാം സ്വപനം

സംപ്രതിഷ്ഠാമഥേ കാലഃ പ്രസ്ഥാനസ്യ പരന്തപ.

2

“പരന്തപ !	“ ശത്രുഞ്ജയനായ	സ്വപനം	ശബ്ദത്തെ
സൌമിത്രേ !	ലക്ഷ്മണ !	ശുണ ;	കേട്ടാലും ;
വ്യാഹരതാം	കരയുന്നവയായ	പ്രസ്ഥാനസ്യ	യാത്രയ്ക്ക്
വന്ത്യാനാം	വനജീവികളുടെ	കാലഃ ;	തക്കസമയമായി ;
വല്ഗു	മനോഹരമായ	സംപ്രതിഷ്ഠാ- } മഥേ.”	നാം പുറപ്പെടുക.”

സ സുപ്തഃ സമയേ ഭ്രാത്രാ ലക്ഷ്മണഃ പ്രതിബോധിതഃ

ജഹേത നിദ്രാം ച തന്ദ്രീം ച പ്രസക്തം ച പഥി ശ്രമം.

3

ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	ജഹേത ;	വെടിഞ്ഞിരുന്നു ;
നിദ്രാം ച	നിദ്രയെയും	സഃ	അവൻ
തന്ദ്രീം ച	മയക്കുത്തെയും	സുപ്തഃ സമയേ	ചിന്തയിലിരുന്നിരുന്ന
പഥി	വഴിയിൽ	ഭ്രാത്രാ	ജ്യേഷ്ഠനാൽ [സമയം
പ്രസക്തം	സാധാരണയുണ്ടാകുന്ന	പ്രതി-	ഇങ്ങിനെ ആജ്ഞാപി
ശ്രമം ച,	ആയാസത്തെയും,	ബോധിതഃ. }	ക്കപ്പെട്ടു.

തത ഉത്ഥായ തേ സർവ്വേ സ്പൃഷ്ട്വാ നദ്യാഃ ശിവം ജലം

പന്ഥാനമുഷിണോദ്ദിഷ്ടം ചിത്രകുടസ്യ തം യയുഃ

4

തതഃ	ആ സമയം	സ്പൃഷ്ട്വാ,	സ്നാനം ചെയ്ത്,
തേ	അവർ	ഋഷിണാ	മഹർഷിയാൽ
സർവ്വേ	എല്ലാവരും	ഉദ്ദിഷ്ടം	പഠയപ്പെട്ടതായ
ഉത്ഥായ,	എഴുന്നേറ്റ്,	തം	ആ
നദ്യാഃ	നദിയുടെ	ചിത്രകുടസ്യ }	ചിത്രകുടത്തിനുള്ള
ശിവം	പുണ്യ	പന്ഥാനം }	മാർഗ്ഗത്തിലൂടെ
ജലം	തീർത്ഥത്തിൽ	യയുഃ.	ചെന്നു.

തതഃ സംപ്രസ്ഥിതഃ കാലേ രാമഃ സൌമിത്രിണാ സഹ
സീതാം കമലപത്രാക്ഷീമിദം വചനമബ്രുവീത്.

5

തതഃ	അപ്പോൾ	രാമഃ	ശ്രീരാമൻ
സൌമിത്രിണാ	} ലക്ഷ്മണനോടും കൂടി	കമലപത്രാക്ഷീം	ചെന്താർന്റേത്രയായ
സഹ		സീതാം	സീതാദേവിയോടായി
കാലേ	ഉചിതസമയത്തിൽ	ഇദം വചനം	ഈ വാക്യത്തെ
സംപ്രസ്ഥിതഃ	യാത്ര പുറപ്പെട്ടവനായി	അബ്രുവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ആദീപ്താനിവ വൈദേഹി സർവ്വതഃ പുഷ്പിതാൻ നഗാൻ

സൈപഃ പുഷ്പൈഃ കിംതുകാൻ പശ്യ മാലിനഃ ശിശിരാത്വയേ.

6

“വൈദേഹി!	“സീതേ!	സൈപഃ	അവയുടെ
ശിശിരാത്വയേ	മഞ്ഞുകാലാവസാന	പുഷ്പൈഃ	പൂക്കളെക്കൊണ്ട്
സർവ്വതഃ	എങ്ങും [ത്തിൽ,	ആദീപ്താൻ	ഇവ കത്തിജ്വലിക്കുന്നപോ
കിംതുകാൻ	} പലാശമരങ്ങളെ		ലെയുള്ളവയായി
നഗാൻ		മാലിനഃ	മനോഹരങ്ങളായിരി
പുഷ്പിതാൻ,	പൂത്തുനില്ക്കുന്നവയായി	പശ്യ.	നോക്കുക. [ക്കുന്നത്

പശ്യ ഭല്ലാതകാൻ ബിലപാൻ നരൈരനുപസേവിതാൻ

ഫലപത്രൈരവനതാൻ നൃനം ശക്ഷ്യാമി ജീവിതം.

7

“നരൈഃ	“ആളുകളാൽ	ഭല്ലാതകാൻ	ചെറുമരങ്ങളെയും
അനുപ-	} സ്തരിക്കപ്പെടാത്തവ	ബിലപാൻ	വ്യാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും
സേവിതാൻ		പശ്യ;	കണ്ടാലും;
ഫലപത്രൈഃ	} പഴങ്ങൾ, ഇലകൾ എ	നൃനം ജീവിതം	(ഇവയെക്കൊണ്ടുമാത്രം)
അവനതാൻ			ഇനിമേലുപജീവിപ്പാൻ
	തുടങ്ങുന്നവയായ	ശക്ഷ്യാമി.	എനിക്ക് സാധിക്കും.

പശ്യ ദ്രോണപ്രമാണാനി ലംബമാനാനി ലക്ഷ്മണ

മധുനി മധുകാരിഭിഃ സംഭൃതാനി നഗേ നഗേ.

8

“ലക്ഷ്മണ!	“ലക്ഷ്മണ!	ദ്രോണ-	} പറയാളുംപോന്നവയു
നഗേ നഗേ	വൃക്ഷങ്ങൾതോറും	പ്രമാണാനി	
മധുകാരിഭിഃ	തേനീച്ചകളാൽ	ലംബമാനാനി	തുടങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന
സംഭൃതാനി	കെട്ടപ്പെട്ടവയും	മധുനി പശ്യ.	തേൻകുടകൾനോക്കുക.

ഏഷ ക്രോശതി നതൃഫസ്തം ശിഖീ പ്രതികുജതി

രമണീയേ വനോദ്ദേശേ പുഷ്പസംസ്തരസങ്കടേ.

9

“രമണീയേ	“ഭംഗിയേറിയതും	ഏഷഃ നതൃഫഃ	ഈ നത്ത്
പുഷ്പസംസ്ത-	} പൂക്കൾ തിങ്ങിപരന്നു	ക്രോശതി;	ചിലയ്ക്കുന്നു;
രസങ്കടേ		ശിഖീ	മയിൽ
വനോദ്ദേശേ,	ഈ വനപ്രദേശത്തിൽ,	തം പ്രതികുജതി.	അതിന്ന് ഏറുകകുന്നു.

മാതംഗയുമാനുസൃതം പക്ഷിസംഘാനനാഭിതം
ചിത്രകൂടമിമം പശ്യ പ്രവൃദ്ധശിഖരം ഗിരിം.

10

“മാതംഗ- യുമാനുസൃതം പക്ഷി- സംഘാൻ- നാഭിതം	} “ആനക്കൂട്ടങ്ങളാൽ വ സിക്കപ്പെട്ടതും പക്ഷിഗണങ്ങളാൽ ശബ്ദിക്കപ്പെട്ടതും	പ്രവൃദ്ധശിഖരം ഗംഭീരമായ ശിഖരമാ ന്നതുമായ
		ഇമം ഈ ചിത്രകൂടംഗിരിം ചിത്രകൂടപർവ്വതത്തെ പശ്യ. കാൺക.

സമഭൂമിതലേ രമ്യേ ദ്രാമെർബഹുഭിരാവൃതേ
പുണ്യേ രംസ്യാമഹേ താത ചിത്രകൂടസ്യ കാനനേ.

11

“താത ! ചിത്രകൂടസ്യ കാനനേ ബഹുഭിഃ ദ്രാമെഃ ആവൃതേ	“വത്സ ! ചിത്രകൂടത്തിലുള്ള വനത്തിൽ പല വൃക്ഷങ്ങളാൽ ചൂഴ്ചപ്പെട്ടതും	രമ്യേ മനോഹരവും പുണ്യേ പരിശുദ്ധവും ആയ സമഭൂമിതലേ സമനിരപ്പായുള്ള ഒരു സ്ഥലത്തിൽ രംസ്യാമഹേ.” നാം പാത്ത് സുഖിക്ക ക.”
--	---	---

തതസ്സൗ പാദചാരേണ ഗച്ഛന്തൗ സഹ സീതയാ
രമ്യമാസേദതൂഃ ശൈലം ചിത്രകൂടം മനോരമം.

12

തതഃ പാദചാരേണ സീതയാ സഹ ഗച്ഛന്തൗ തൗ	അപ്പോൾ കാൽനടയായി സീതാദേവിയോടുകൂടി നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന അവർ ഇരുവരും	മനോരമം ചിത്തം കവരുന്നതും രമ്യം ഭംഗിയേറിയതും ആയ ചിത്രകൂടം } ചിത്രകൂടപർവ്വതത്തെ ശൈലം } അസേദതൂഃ. പ്രാപിച്ചു.
---	---	---

തം തു പർവ്വതമാസാദ്യ നാനാപക്ഷിഗണായുതം
ബഹുമൂലഫലം രമ്യം സംപന്നസരസോദകം
ചിത്രകൂടം ഹി സാപശ്യൻ രാമോ ലക്ഷ്മണമബ്രവീത്.

13

14

രാമഃ നാനാപക്ഷി- ഗണായുതം ബഹുമൂലഫലം രമ്യം സംപന്നസര- സോദകം തു	ശ്രീരാമൻ പലപക്ഷിഗണങ്ങൾ നിറഞ്ഞതും പലകായ്കനികളാണെന്നും ദേഹസൗഖ്യത്തിന്നു ഉചിതമായതും ശുദ്ധജലം ധാരാളമാണ് ജലാശയങ്ങളോടുകൂടി യതും ആയ	തം ആ ചിത്രകൂടം } ചിത്രകൂടപർവ്വതത്തെ പർവ്വതം } അസാദ്യ, പ്രാപിച്ചു, സംപശ്യൻ ഹി എങ്ങും സൂക്ഷിച്ചുനോ ക്കുന്നവനായി ലക്ഷ്മണം ലക്ഷ്മണനോട് അബ്രവീത്. അരുളിച്ചെയ്തു.
--	--	--

മനോജ്ഞാടയം ഗിരിഃ സൗമ്യ നാനാഭ്രമലതായുതഃ
ബഹുമുലഫലോ രമ്യഃ സ്വാജീവഃ പ്രതിഭാതി മേ.

15

“സൗമ്യ; അയം ഗിരിഃ മനോജ്ഞഃ നാനാഭ്രമ- ലതായുതഃ	“വത്സ! ഈ പവ്വതം മനോജ്ഞമായും പചമാതിരിവുക്കുചതാ ദികൾ നിറഞ്ഞു വില സുന്നതായും	രമ്യഃ സ്വാജീവഃ ബഹുമുലഫലഃ മേ പ്രതിഭാതി.	ദേഹസുഖം തരുന്നതാ നല്ല ആഹാരമായ [യും പച കിഴങ്ങും പഴങ്ങ ളും ഉള്ളതായും എനിക്ക് തോന്നുന്നു.
---	--	--	---

മുനയശ്ച മഹാത്മാനോ വസന്ത്യസ്തൻ ശിലോച്ചയേ
അയം വാസോ ഭവേത്താവദത്ര സൗമ്യ രമേമഹി.

16

“സൗമ്യ അസ്തിൻ ശിലോച്ചയേ മഹാത്മാനഃ മുനയഃ ച വസന്തി;	“വത്സ! ഈ പവ്വതത്തിൽ മഹാത്മാക്കളായ മഹർഷികളും വസിക്കുന്നുണ്ട്;	താവത് അയം വാസഃ ഭവേത് അത്ര രമേമഹി.	ഇപ്പോൾ ഇത് വാസസ്ഥലമായി ഇരിക്കട്ടെ; ഇവിടെ നാം വാസംചെയ്ത് സു ഖിക്കുക.
--	---	--	---

ഇതി സീതാ ച രാമശ്ച ലക്ഷ്മണശ്ച കൃതാഞ്ജലിഃ
അഭിഗമ്യാശ്രമം സർവ്വേ വാല്മീകീമഭിവാദയൻ.

17

ഇതി കൃതാഞ്ജലിഃ രാമഃ ച സീതാ ച ലക്ഷ്മണഃ ച സർവ്വേ	ഇങ്ങിനെനിശ്ചയിച്ച്, അഞ്ജലികൂപ്പിക്കൊണ്ട് ശ്രീരാമനും സീതാദേവിയും ലക്ഷ്മണനും എല്ലാവരും	വാല്മീകിം അശ്രമം അഭിഗമ്യ അഭിവാദയൻ.	വാല്മീകിമഹർഷിയെ അശ്രമത്തിൽ സന്ദർശിച്ച് ഭണ്ഡനമസ്കാരാദിചെയ്തു.
---	---	---	---

[ഇക്കാലം വാല്മീകീമുനി ചിത്രകൂടത്തിൽ പാർത്തിരുന്നുവെന്നും, അവിടെ ഭരതാഗമനത്തിന്നു ശേഷം, മറ്റുള്ള ഋഷികളോന്നിച്ച് അവിടെനിന്നും തമസാതീരത്തിൽചെന്നു പാർത്തുവെന്നും (ഭാഗ. രാ.) ഇത് വരണപുത്രനും, രാമായണകർത്താവുമായ വാല്മീകിയല്ലെന്നും, വാല്മീകിയെന്ന മറ്റൊരു മഹർഷിയാണെന്നും തീലകം.]

താൻ മഹർഷിഃ പ്രമുദിതഃ പുജയാമാസ ധർമ്മവിത്
ആസ്യതാമിതി ചോവാച സ്വാഗതം തം നിവേദ്യ ച.

18

ധർമ്മവിത് മഹർഷിഃ പ്രമുദിതഃ താൻ ച പുജയാമാസ;	ധർമ്മജ്ഞനായ ആ മഹർഷി ആദോദം പുണ്ടവനാ അവരെല്ലാവരെയും[യി സൽക്കരിച്ച് ബഹുമാ നിച്ച്;	സ്വാഗതം നിവേദ്യ ച തം “ആസ്യതാം” ഇതി ഉവാച.	} അതിഥിപൂജ ചെയ്ത ശേഷം അദ്ദേഹത്തെനോക്കി “ഇരുന്നരുളിയാലും” എന്ന് അരുൾചെയ്തു.
--	---	---	--

രാഘവം പ്രീതിസംയുക്തമിദം വചനമബ്രവീത്

ജ്ഞാതം മയാ രഘുശ്രേഷ്ഠ തപദാഗമനകാരണം

അത്ര വാസമുഷീണാം ച സകാശേ രോചയ പ്രഭോ.

19

രാഘവം	ശ്രീരാമനോടായി	മയാ	എന്നാൽ
പ്രീതിസംയുക്തം	സ്നേഹയുക്തമായ	ജ്ഞാതം;	അറിയപ്പെട്ടതാകുന്നു;
ഇദം വചനം	ഈ വചനത്തെ	അത്ര	ഇവിടെ
അബ്രവീത്	ഉരചെയ്തു :—	ഋഷീണാം	ഋഷികളുടെ
“രഘുശ്രേഷ്ഠ;	“രഘുകുലതിലകനാ	സകാശേ ച	സമീപത്തിൽ തന്നെ
	യിവിചസ്യന്ന		യായി
പ്രഭോ!	ശ്രീനാരായണമുന്തേ!	വാസം	വാസത്തെ
തപദാഗമന-	} നിന്തിരുവടി ഇവിടെ	രോചയ.”	തിരുവുള്ളത്തിൽ
കാരണം			ഉറച്ചാലും.”
	എഴുന്നള്ളിയതി		
	ന്റെ കാരണം		

ഇതി തേന സമാജ്ഞപ്തഃ പ്രിയമാണോ മഹാരഥഃ

തഥേതി പ്രതിജഗ്രാഹ ഋഷീണോക്തം കൃതാഞ്ജലിഃ.

20

ഇതി	ഇപ്രകാരം	ഋഷീണാ	മഹർഷിയാൽ
തേന	അദ്ദേഹത്താൽ	ഉക്തം	പറയപ്പെട്ടതിനെ,
സമാജ്ഞപ്തഃ	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട	കൃതാഞ്ജലിഃ	കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ട്
മഹാരഥഃ,	മഹാരഥനായ അദ്ദേ	“തഥാ ” ഇതി	“അപ്രകാരം തന്നെ
	ഹം,		ചെയ്യാം ” എന്ന്
പ്രിയമാണഃ	പ്രീതി പുണ്ടവനായി	പ്രതിജഗ്രാഹ.	സ്വീകരിച്ചു.

തതോഽബ്രവീന്മഹാബാഹുർലക്ഷ്മണം ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ

സംനിവേദ്യ യഥാക്രായമാത്മാനമുഷയേ പ്രഭുഃ.

21

പ്രഭുഃ	പ്രഭുവും	യഥാക്രായം	അഹ്മായതിനെ
ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ	ലക്ഷ്മണസഹോദരനും	സംനിവേദ്യ,	അരുളിച്ചെയ്ത ശേഷം,
മഹാബാഹുഃ,	ആജ്ഞാബാഹുവായ	തതഃ	അതിൽ പിന്നെ
	അദ്ദേഹം,	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
ഋഷയേ	മഹർഷിയോടായി,	അബ്രവീത്.	ആജ്ഞാപിച്ചു.
ആത്മാനം	അദ്ദേഹത്തിന്നു		

ലക്ഷ്മണാനയ ദാത്രണി ദുശ്ശാനി ച വരാണി ച

കരഷപാവസഥം സൗമ്യ വാസേ മേഢിരതം മനഃ.

22

“സൗമ്യ!	“വത്സ!	ആനയ;	കൊണ്ടുവരിക;
ലക്ഷ്മണ!	ലക്ഷ്മണ!	ആവസഥം	പണ്ണശാലയെ
ദുശ്ശാനി ച	ഉറപ്പുള്ളവയും	കരഷപ;	നിമ്മിക്കുക;
വരാണി ച	ശാസ്ത്രനിഷിദ്ധമല്ലാ	വാസേ	ഇവിടെ വസിക്കുന്ന
	ത്തവയും ആയ	മേ മനഃ	എന്റെ ചിത്തം[തിൽ
ദാത്രണി	മരത്തടികളെ	അഭിരതം.”	വശപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.”

തസ്യ തദപചനം ശൂതപാ സൗമിത്രിവിധാൻ ഭൂമാൻ
ആജമാര തതശ്ചക്ര പണ്ണശാലാമരിന്ദമഃ.

23

അരിന്ദമഃ	ജിതേന്ദ്രിയനായ	വിവിധാൻ	പലപല
സൗമിത്രിഃ	ലക്ഷ്മണൻ	ഭൂമാൻ	വൃക്ഷങ്ങളെ
തസ്യ	അഭൂതത്തിന്റെ	ആജമാരഃ	കൊണ്ടുവന്നു ;
തത് വചനം	ആവാക്യത്തെ	തതഃ	അവിടെ
ശൂതപാ,	അനുസരിച്ച്	പണ്ണശാലാം	ഒരു പണ്ണശാലയെ
		ചക്രേ.	നിമ്മിച്ചു.

താം നിഷ്ഠിതാം ബലകടാം ദൃഷ്ട്വാ രാമഃ സുദർശനം
ശുശ്രൂഷമാണമേകാഗ്രമിദം വചനമബ്രവീത്.

24

രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ടു്,
താം	അതിനെ	ഏകാഗ്രം	അചഞ്ചലഭക്തിയോടു കൂടി
ബലകടാം	{ പല്ലു്, ഓട എന്നിവ കൊണ്ട് മേഞ്ഞു് മറയ്ക്കപ്പെട്ടതായും	ശുശ്രൂഷമാണം	ശുശ്രൂഷചെയ്യുന്നവനായ ലക്ഷ്മണനെനോക്കി
നിഷ്ഠിതാം	ഉറപ്പാടുകൂടിയതായും	ഇദം വചനം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
സുദർശനം	ഭംഗിയുള്ളതായും	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

ഐണേയം മാംസമാഹൃത്യ ശാലാം യക്ഷ്യാമഹേ വയം
കർത്തവ്യം വാസ്തുശമനം സൗമിത്രേ ചിരജീവിഭിഃ.

25

“സൗമിത്രേ!	“ലക്ഷ്മണ!	കർത്തവ്യം;	അവശ്യം ചെയ്യപ്പെടേ
ചിരജീവിഭിഃ	അധികകാലം താമസി ക്കുന്നവരാൽ	വയം	നാം [ണ്ടതാണ്;
		ശാലാം	പണ്ണശാലയ്ക്കു്
വാസ്തുശമനം	{ പുതിയതായി നിമ്മിച്ച ഭവനത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനുമുമ്പ് വേണ്ടതായ “വാസ്തുശാന്തി”	ഐണേയം മാംസം	} മാനിന്റെ മാംസത്തെ
		ആഹൃത്യ	കൊണ്ടുവന്നു്
		യക്ഷ്യാമഹേ.	“വാസ്തുഹോമം” ചെയ്യാം.

[ബ്രഹ്മാണ്ഡപുരാണത്തിൽ ഇപ്രകാരം വാസ്തുശാന്തി ചെയ്തശേഷം ഗ്രഹപ്രവേശംചെയ്തു് താമസം തുടങ്ങുന്നവനു് ഭീഷ്മായസ്സുണ്ടാകുന്നുവെന്നു് പറയുന്നു. “ന ച വ്യാധിഭയം തസ്യ ന ച ബന്ധജനക്ഷയഃ ജീവേദപേഷശതം സ്വസ്തികല്പമേവം വാസനരഃ”. ബ്രഹ്മാണ്ഡപുരാണം.]

മൃഗം ഹതപാട്തനയ ക്ഷിപ്രം ലക്ഷ്മണേഹ ശുഭേക്ഷണ
കർത്തവ്യഃ ശാസ്ത്രദൃഷ്ടോ ഹി വിധിർബർമ്മമനുസ്മര.

26

“ശുഭേക്ഷണ!	“വൈദികകൃത്യങ്ങളിൽ താല്പര്യമുള്ളവ	കർത്തവ്യഃ;	അനുഷ്ഠിക്കപ്പെടേണ്ട
ലക്ഷ്മണ!	ഹേ ലക്ഷ്മണ! [നായ	ഹി	ആകയാൽ [താണ്;
ധർമ്മം	ശാസ്ത്രവിധികളെ	ക്ഷിപ്രം	ഇപ്പൊൾതന്നെ
അനുസ്മര;	ഓർമ്മിച്ചാലും;	മൃഗം	ഒരു മാനിനെ
ശാസ്ത്രദൃഷ്ടഃ	ശാസ്ത്രസിദ്ധമായ	ഹതപാ	കൊന്നു്
വിധിഃ	വിധി	ഇഹ	ഇവിടെ
		ആനയ. ”	കൊണ്ടുവരിക. ”

ഭ്രാതൃവനമാജ്ഞായ ലക്ഷ്മണഃ പരവീരഹാ

ചകാര ച യഥോക്തം സ തം രാമഃ പുനരബ്രവീത്.

27

പരവീരഹാ	{ ശക്തിയേറിയ ഏതി	യഥോക്തം ച	ആജ്ഞപ്രകാരംതന്നെ
	നേയും വധിപ്പാൻ ശ	ചകാര;	ചെയ്തു ;
	ക്തനായ	സഃ	ആ
ലക്ഷ്മണഃ,	ലക്ഷ്മണൻ,	രാമഃ	ശ്രീരാമൻ
ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠൻ	പുനഃ	വീണ്ടും
വചനം	വാക്യത്തെ	തം	അവനെന്നോക്കി
ആജ്ഞായ,	ശിരസാവഹിച്ചു,	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ഐഭേനേയം ശുപയസൈപതപ്താലാം യക്ഷ്യാമഹേ വയം

തപര സൗമ്യ മുഹുന്തേരാധയാ ശുവശ്വ ദിവസോ ഹ്യയം.

28

“ഏതത്	“ഈ	അയം	ഇത്
ഐഭേനേയം	മാനിന്റെ മാംസത്തെ	സൗമ്യ-	{ ശുഭമുഹുന്തരവുമാകുന്നു ;
ശുപയസപ;	പാകംചെയ്യുക;	മുഹുന്തഃ ച;	
തപര;	വേഗത്തിലാകട്ടെ;	ഹി	അയതുകൊണ്ട്
അയം	ഇന്നേ	വയം	നാം
ദിവസഃ	ദിവസം	ശാലാം	പണ്ണശാലയ്ക്ക് ചെയ്യേ
	{ യജമാനന് ഏറെക്കാ		ണ്ടതായ
ധ്രുവഃ		യക്ഷ്യാമഹേ.	വാസുദോമവും ബലി
			യും നടത്തുക.”

സ ലക്ഷ്മണഃ കൃഷ്ണമൃഗം ഹതപാ മേദ്ധ്യം പ്രതാപവാൻ

അഥ ചിക്ഷേപ സൗമിത്രിഃ സമീഭേ ജാതവേദസി.

29

പ്രതാപവാൻ	അതിസമർത്ഥനും	കൃഷ്ണമൃഗം,	കൃഷ്ണമൃഗത്തെ,
സൗമിത്രിഃ	{ സമീത്രാസുതനായ ആ	അഥ	ആ സമയം
സഃ ലക്ഷ്മണഃ		സമീഭേ	ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന
മേദ്ധ്യം	ബലിക്ക് ഉചിതമായ	ജാതവേദസി	അഗ്നിയിൽ
	ജ്ഞതം	ചിക്ഷേപ.	ഇട്ടു.
ഹതപാ,	കൊന്നുകൊണ്ടുവന്നി		
	രിക്കുന്നതുമായ		

തം തു പകപം സമാജ്ഞായ നിഷ്ടപ്തം മഹിന്നശോണിതം

ലക്ഷ്മണഃ പുരുഷവ്യാഘ്രമഥ രാഘവമബ്രവീത്.

30

അഥ ലക്ഷ്മണഃ	അനന്തരം ലക്ഷ്മണൻ	പകപം തു	പാകംവന്നതായും
തം	അതിനെ	സമാജ്ഞായ,	കണ്ട്,
നിഷ്ടപ്തം	നല്ലപോലെ വേവിക്ക	പുരുഷവ്യാഘ്രം	പുരുഷോത്തമനായ
	പ്പെട്ടതായും	രാഘവം	ശ്രീരാമനോടായി
മഹിന്ന-	{ രക്തം വറ്റിയതായും	അബ്രവീത്.	ഇപ്രകാരം ഉണർത്തിച്ചു.
ശോണിതം			

അയം കൃഷ്ണഃ സമാപ്താംഗഃ ശുഭഃ കൃഷ്ണമൃഗോ യഥാ
ദേവതാ ദേവസങ്കാശ യജസ്വ കശലോ ഹ്യസി.

31

“ദേവസങ്കാശ! “ദേവസമനായുജോ	ശുഭഃ ;	പചിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു;
അയം കൃഷ്ണമൃഗഃ ഈ കൃഷ്ണമൃഗം [വേ!	കശലഃ	} അങ്ങ് എല്ലാവരെയും
യഥാ മുഖത്തെപ്പോലെ	അസി	} വന്നാണല്ലോ!
കൃഷ്ണഃ കറുത്തതായി [തന്നെ	ഹി	ആകയാൽ
സമാപ്താംഗഃ അംഗഹീനതയില്ലാത്ത	ദേവതാഃ	ദേവതകളെ
തായി	യജസ്വ.	യജിച്ചാലും.

രാമഃ സ്നാതപാ തു നിയതോ ഗുണവാൻ ജപ്യകോവിദഃ
സംഗ്രഹേണാകരോത്സർപ്പാൻ മന്ത്രാൻ സത്രാവസാനികാൻ.

32

ഗുണവാൻ	{ യജിക്കുന്നതിനുവേ	നിയതഃ,	പരിശുദ്ധനായി,
	ണ്ടത്തക്ക ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയവനും,	സത്രാവസാനികാൻ	} വാസ്തുശാന്തിയെ പൂർത്തിയാക്കുന്ന
ജപ്യകോവിദഃ	{ ജപിക്കേണ്ടുന്ന മന്ത്രങ്ങളിൽ വിദഗ്ദ്ധനും,	സർപ്പാൻ	എല്ലാ
തു		മന്ത്രാൻ	മന്ത്രക്രിയകളേയും
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ, [അയ	സംഗ്രഹേണ	പ്രയത്നപൂർവ്വം
സ്നാതപാ	സ്നാനംചെയ്ത്	അകരോത്.	ചെയ്തു.

ഇഷ്ടപാ ദേവഗണാൻ സർപ്പാൻ വിവേശാവസഥം ശുചിഃ
ബഭ്രുവ ച മനോഹ്ലാദോ രാമസ്യാമിതതേജസഃ.

33

ശുചിഃ	പരിശുദ്ധനായി,	വിവേശഃ ;	പ്രവേശിച്ചു;
സർപ്പാൻ	എല്ലാ	അമിതതേജസഃ	മഹാതേജസ്വിയായ
ദേവഗണാൻ ച	ദേവഗണങ്ങളേയും	രാമസ്വ	ശ്രീരാമന്
ഇഷ്ടപാ,	പൂജിച്ചുശേഷം,	മനോഹ്ലാദഃ	ചിത്തസന്തുഷ്ടി
അവസഥം	പണ്ഡിതാവസ്ഥയിൽ	ബഭ്രുവ ;	ഉണ്ടായി.

വൈശ്വദേവബലിം കൃതപാ റൈദ്രം വൈഷ്ണവമേവ ച
വാസ്തുസംശമനീയാനി മംഗളാനി പ്രവർത്തയൻ
ജപം ച ന്യായതഃ കൃതപാ സ്നാതപാ നദ്യാം യഥാവിധി
പാപസംശമനം രാമശ്ചകാര ബലിമുത്തമം.

34

35

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	പ്രവർത്തയൻ,	അരംഭിച്ചു,
വൈശ്വ-	{ വൈശ്വദേവ ബലി	ന്യായതഃ	മുറപ്രകാരം
ദേവബലിം	} യേയും	ജപം ച	ആ ജപത്തേയും
റൈദ്രം ച	രേഖചിയേയും	കൃതപാ,	പൂർത്തിയാക്കിയതിൽ
വൈഷ്ണവം ഏവ	വിഷ്ണുവിനുള്ള ബലി	നദ്യാം	നദിയിൽ [പിന്നെ,
കൃതപാ,	കഴിച്ചുശേഷം, [യേയും	യഥാവിധി	ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം
വാസ്തുസംശ-	{ ഗുഹപീഡകളെ ശമി	സ്നാതപാ	സ്നാനംചെയ്ത്
മനീയാനി	} പ്പിക്കുന്ന	പാപസംശമനം	പീഡാപരിഹാരമായ
മംഗളാനി	പുണ്യാഹജപം, തുടങ്ങിയ മംഗളജപങ്ങളെ	ഉത്തമം	ശ്രേഷ്ഠമായ
		ബലിം ചകാര.	കൂതബലിയേയും ചെയ്തു.

വേദിസ്ഥലവിധാനാനി ചൈത്യാന്യായതനാനി ച
ആശ്രമസ്യാനരൂപാണി സ്ഥാപയാമാസ രാഘവഃ.

36

രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ	വേദിസ്ഥല-	} പുജാമണ്ഡപങ്ങളേയും വിധാനാനി } ആയതനാനി ച വിശ്രമസ്ഥലങ്ങളേയും സ്ഥാപയാമാസ. ഏപ്പെടുത്തി.
ആശ്രമസ്യാ	പണ്ണശാലയ്ക്ക്	വിധാനാനി	
അനരൂപാണി	ഉചിതമായ	ആയതനാനി ച	
ചൈത്യാനി	പൂജാഗൃഹങ്ങളേയും	സ്ഥാപയാമാസ.	

വന്യൈർമ്മാലൈഃ ഫലൈർമൃഗൈഃ പങ്കൈപർമ്മാസൈർത്ഥവിധി
അർദ്ധഭിജ്ജവൈശ്വ വേദോക്തൈർഭട്ടൈ സസമിത്കശൈഃ 37
തൈ തപ്തയിതപാ ഭൂതാനി രാഘവൈ സഹ സീതയാ
തദാ വിവിശതുഃ ശാലാം സുശുഭാം ശുഭലക്ഷണൈഃ.

38

തദാ	ആ സമയം	സസമിത്-	} ദർശകൾകൊണ്ടു കെട്ട കശൈഃ } പ്പെട്ട ചമതകൾകൊ ണ്ടും
ശുഭലക്ഷണൈഃ	ശോഭനഗുണഗണന	കശൈഃ	
	വന്നന്മാരും		
രാഘവൈ	രഘുകുലതിലകന്മാരേ	ദർഭഃ ച	ദർശകൾകൊണ്ടും
തൈ,	അവരിരുവരും [മായ	വേദോക്തൈഃ	വേദോക്തങ്ങളായ
സീതയാ സഹ	സീതാദേവിയോടുകൂടി	ജപൈഃ ച	മന്ത്രങ്ങളാലും,
വന്യൈഃ	കാട്ടിലുള്ള	യഥാവിധി	വിധിപ്രകാരം ഇങ്ങി
മാലൈഃ	പുഷ്പങ്ങൾകൊണ്ടും	ഭൂതാനി	ഭൂതങ്ങളെ [നെ
ഫലൈഃ	പഴങ്ങൾകൊണ്ടും	തപ്തയിതപാ,	തൃപ്തിപ്പെടുത്തിയശേ
മൃഗൈഃ	കിഴങ്ങുകൾകൊണ്ടും		ഷം,
പങ്കൈപഃ	പാകംചെയ്ത	സുശുഭാം	അതിമനോഹരമായ
മാംസൈഃ	മാംസങ്ങൾകൊണ്ടും	ശാലാം	പണ്ണശാലയ്ക്കുള്ളിൽ
അർദ്ധഭിഃ	തീർത്ഥങ്ങൾകൊണ്ടും	വിവിശതുഃ.	പ്രവേശിച്ചു.

താ വൃക്ഷപണ്ണപുരനാം മനോജ്ഞാം
യഥാപ്രദേശം സുകൃതാം നിവാതാം
വാസായ സർവ്വേ വിവിശുഃ സമേതാഃ
സഭാം യഥാ ദേവഗണാഃ സുധർമ്മാം.

39

സർവ്വേ	എല്ലാവരും	സുകൃതാം,	നല്ലപോലെ നിർമ്മിക്ക
സമേതാഃ,	ഒന്നിച്ചു്,		പ്പെട്ടതും,
വസായ	വസിക്കുന്നതിനായി	നിവാതാം,	ധാരാളം വായുസഞ്ചാര
വൃക്ഷ-	} വൃക്ഷങ്ങളാലും പട്ടക	താം,	മുള്ളതും ആയ
പണ്ണപുരനാം		ദേവഗണാഃ	ദേവഗണങ്ങൾ
മനോജ്ഞാം,	ഭംഗിയേറിയതും,	സുധർമ്മാം	സുധർമ്മയെന്ന
യഥാപ്രദേശം	{ വേണ്ടവ വേണ്ടുന്ന ദിക്കിൽതന്നെയുള്ള മാതിരി	സഭാം	ദേവസഭാമന്ദിരത്തിൽ
		യഥാ	എന്നപ്രകാരം
		വിവിശുഃ.	പ്രവേശിച്ചു.

അനേകനാനാമൃഗപക്ഷിസംകുലേ
 വിചിത്രപുഷ്പസ്തബകൈർദ്ദമൈര്യതേ
 വനോത്തമേ വ്യാളമൃഗാനനാദിഭി
 തദാ വിജഹ്രഃ സുസുഖം ജിതേന്ദ്രിയാഃ.

40

അനേകനാനാ- മൃഗപക്ഷി- സംകുലേ	എത്രയോ പലമാതിരി യായ മൃഗങ്ങളും പക്ഷികളും നിറഞ്ഞ	വ്യാളമൃഗാന- നാദിഭി	കൂർമങ്ങളാൽ ശബ്ദി ക്കപ്പെട്ടതുമായ
വിചിത്രപുഷ്പ- സ്തബകൈഃ	വിചിത്രങ്ങളായ [തും, പൂക്കൊത്തുകൂടാൻ	വനോത്തമേ	ശ്രേഷ്ഠമായ വനത്തിൽ
ദ്ദമൈഃ	വൃക്ഷങ്ങളാൽ	തദാ,	അ സമയം,
യതേ,	നിബിഡമായതും,	ജിതേന്ദ്രിയാഃ	അ ജിതേന്ദ്രിയന്മാർ
		സുസുഖം	യാതൊരു സൗഖ്യക്കു
		വിജഹ്രഃ.	വസിച്ചു. [റവുമില്ലാതെ

സുരമ്യമാസാദ്യ തു ചിത്രകൂടം
 നദീം ച താം മാല്യവതീം സുതീർത്ഥാം
 നനന്ദ രാമോ മൃഗപക്ഷിജുഷ്ടാം
 ജഹേന ച ട്ടുഖം പരവിപ്രവാസാത്.

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	അസാദ്യ,	കണ്ട്,
സുരമ്യം	അതിമനോജ്ഞമായ	നനന്ദ ;	സംതൃപ്തനായി;
ചിത്രകൂടം ച	ചിത്രകൂടത്തെയും,	പുര-	} നഗരംവിട്ട് കാടുപൂകി യതുകൊണ്ട്
സുതീർത്ഥം	നല്ലതീർത്ഥമുള്ളതും	വിപ്രവാസാത്	
മൃഗപക്ഷി- ജുഷ്ടാം	} മൃഗപക്ഷി നിഷേവിത വു ആയ	ട്ടുഖം ച	} ഒരുവിധത്തിലുള്ള മന സ്സാപവും മനസ്സിൽ ഉണ്ടായതേയില്ല.
താം		ജഹേന.	
മാല്യവതീം	} മാല്യവതീനദിയേയും		
നദീം തു			

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്ദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഷ്ടപഞ്ചാശഃ സൂക്തഃ = അമ്പത്തൊറു സൂക്തം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4638 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2283

സപ്തപഞ്ചാശഃ സൂക്തഃ = അമ്പത്തേഴാം സൂക്തം.

[സുമന്ത്രോപാവർത്തനം = സുമന്ത്രരുടെ പ്രത്യാഗമനം.]

കഥയിതപാ സുഭുഖാർത്തഃ സുമന്ത്രേണ ചിരം സഹ
 രാമേ ഭക്തിണക്രൂലസ്ഥ ജഗാമ സ്വഗൃഹം ഗൃഹം.

1

രാമേ	ശ്രീരാമൻ	സുമന്ത്രേണ സഹ സുമന്ത്രരോടുകൂടി	
ഭക്തിണ-	} തെക്കേക്കരയണഞ്ഞ പ്പോരും	ചിരം	വളരെനേരം
ക്രൂലസ്ഥ		കഥയിതപാ	സംഭാഷണം ചെയ്ത ശേഷം,
ഗൃഹം	ഗൃഹം	സ്വഗൃഹം	സ്വഭവനത്തിലേക്ക്
സുഭുഖാർത്തഃ	അത്യന്തം ഭുഖപീഡി തനായി	ജഗാമ.	ചെന്നു.

ഭരപാജാഭിഗമനം പ്രയാഗേ ച സഹാസനം

ആഗിരേഗ്ഗമനം തേഷാം തത്രസ്ഥൈരഭിലക്ഷിതം.

2

തേഷാം	അവരുടെ	ആഗിരേഃ	ചിത്രകൂടപവൃതത്തിലേ
ഭരപാജാഭി-	} ഭരപാജസന്ദർശനവും,	ഗമനം ച	എഴുന്നള്ളിയതും [ക്
ഗമനം,		തത്രസ്ഥൈഃ	അവിടെ വസിക്കുന്ന
പ്രയാഗേ	പ്രയാഗയിൽ		വർ മൂലമായി
സഹാസനം,	ഒന്നിച്ചുവസിച്ചതും,	അഭിലക്ഷിതം.	അറിയപ്പെട്ടു.

അനുജ്ഞാതഃ സുമന്ത്രോഽഥ യോജയിതപാ ഹയോത്തമാൻ

അയോദ്ധ്യാമേവ നഗരീം പ്രയയേ ഗാഡമന്മാനഃ.

3

അനുജ്ഞാതഃ	തിരിയെപ്പോകവാൻ	യോജയിതപാ,	രഥത്തിൽപ്പുട്ടിക്കെട്ടി,
	വിടകൊടുത്തയക്കപ്പെട്ട	അഥ	ആ സമയം
സുമന്ത്രഃ	സുമന്ത്രർ,	അയോദ്ധ്യാം	} അയോദ്ധ്യാപുരത്തിലേ
ഗാഡമന്മാനഃ	അസഹ്യമായ ദുഃഖ	നഗരീം ഏവ	
	ത്തിൽ മുഴുകിയവനായി		കുതന്നെ
ഹയോത്തമാൻ	ശ്രേഷ്ഠന്മാരങ്ങളെ	പ്രയയേ.	പ്രയാണം ചെയ്തു.

സ വനാനി സുഗന്ധീനി സരിതശ്ച സരാംസി ച

പശ്യന്നതിയയേ ശീശ്രൂം ഗ്രാമാണി നഗരാണി ച.

4

സഃ	അദ്ദേഹം	ഗ്രാമാണി	ഗ്രാമങ്ങളേയും,
സുഗന്ധീനി	നറുമണം തിങ്ങിയ	നഗരാണി ച	നഗരങ്ങളേയും
വനാനി,	വനങ്ങളേയും,	പശ്യൻ	കണ്ടുകൊണ്ടു തന്നെ
സരിതഃ ച,	നദികളേയും,	ശീശ്രൂം	വിരവിൽ
സരാംസി ച	പൊയ്കകളേയും,	അതിയയേ.	അവയെ കടന്നു.

തതഃ സായാഹ്നസമയേ തൃതീയേഽഹനി സാരഥിഃ

അയോദ്ധ്യാം സമനുപ്രാപ്യ നിരാനന്ദം ദദർ ഹ.

5

സാരഥിഃ	സാരഥിയായ സുമന്ത്രർ,	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയെ
തതഃ	അവിടെ നിന്നും,	സമനുപ്രാപ്യ,	പ്രാപിച്ച്,
തൃതീയേ അഹനി,	മൂന്നാമത്തെ ദിവസം,	നിരാനന്ദം	ഉത്സാഹമറിയിക്കുന്ന
സായാഹ്നസമയേ,	വൈകുന്നേരം,	ദദർ ഹ.	കണ്ടു. [തായി

[ഗംഗാതരണംചെയ്ത മൂന്നാം ദിവസം ഭരപാജാശ്രമത്തിൽനിന്ന് മടങ്ങിയെത്തിയ ഭൂതൻ മുഖാന്തരം അതേവരെയുള്ള രാമവൃത്താന്തത്തെ ഗ്രഹിച്ചുശേഷം, ശൃംഗവേരപുരത്തിൽനിന്നു സുമന്ത്രൻ അയോദ്ധ്യയ്ക്ക് മടങ്ങുന്നു. “രാമസ്വ നിഗ്ഗമഭിനാത ഭിന്നേ ഷഃഷ്ഠാഭ്യാംതദേക. ഹാ ഹാ ലക്ഷ്മണ ഹാ സീതേ ഹാ രാമേതി മുതോ നൃപഃ” എന്ന് പാദമപരാണം. അയോദ്ധ്യയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട രണ്ടാംദിവസം ശ്രീരാമൻ ശൃംഗവേരപുരത്തിൽ എത്തുന്നു. അന്ന് ഇഹ്ലഭീഷ്മക്ഷുച്ഛാട്ടിൽ രാത്രി കഴിക്കുന്നു. പിറ്റേദിവസം ഗംഗ കടന്ന് പ്രയാഗയിൽ ഭരപാജാശ്രമത്തിൽ താമസിക്കുന്നു മൂന്നാം ദിവസം ചിത്രകൂടത്തിലേക്ക് അവിടെനിന്നും പുറപ്പെട്ട് യമുന കടക്കുന്നു. ആ മൂന്നാം ദിവസം ഭരപാജാശ്രമത്തിൽനിന്ന് ഭൂതൻ വന്ന് സുമന്ത്രരെ അതുവരെയുള്ള വർത്തമാനങ്ങൾ അറിയിക്കുന്നു. അന്നുതന്നെ സുമന്ത്രർ അയോദ്ധ്യയ്ക്ക് പുറപ്പെടുന്നു. പിറ്റേന്നാൾ, അതായത് അയോദ്ധ്യയിൽ നിന്ന് പുറപ്പെട്ട് ആറാം ദിവസം, സുമന്ത്രർ അയോദ്ധ്യയിൽ തിരിച്ചുത്തുന്നു.]

സ ശുക്രാമിവ നിശ്ശബ്ദം ദൃഷ്ട്വാ പരമഭൂമനഃ
സുമന്ത്രശ്ചിന്തയാമാസ ശോകവേഗസമാഹതഃ.

6

സഃ സുമന്ത്രഃ,	ആ സുമന്ത്രർ,	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ടു്,
ശുക്രാം ഇവ	ജനസഞ്ചാരമററുപോ	പരമഭൂമനഃ	അതിഭൂവിതനായി
	ലെയുള്ളതായി,	ശോകവേഗ-	ശോകാധിക്യത്താൽ
നിശ്ശബ്ദം	നിശ്ശബ്ദമായിരിക്കുന്ന	സമാഹതഃ	പീഡിതനായി
	അതിനെ	ചിന്തയാമാസ.	ചിന്തിച്ചു.

കച്ചിന്ന സഗജാ സാശ്വാ സജനാ സജനാധിപാ
രാമസന്താപഭുവേന ഭദ്രോ ശോകാഗ്നിനാ പൂരി.

7

“പൂരി	“നഗരം	രാമസന്താപ-	ശ്രീരാമന്റെ സന്താ
സഗജാ	ആനകളടക്കം	ഭുവേന,	പംമൂലം വേദനയാൽ,
സാശ്വാ	കുതിരകളടക്കം	ശോകാഗ്നിനാ	ശോകാഗ്നിയാൽ
സജനാ	ജനങ്ങളടക്കം	ദഗ്ദ്ധാ ന	വെള്ളുപോകയില്ല
സജനാധിപാ,	മഹാരാജാവടക്കം,	കച്ചിത്!”	യോ!”

ഇതി ചിന്താപരഃ സൂത്രോ വാജിഭിഃ ശീശ്രുപാതിഭിഃ
നഗരഭാരമാസാദ്യ ത്വരിതഃ പ്രവിവേശ മ.

8

സൂതഃ,	സാരഥി,	നഗരഭാരം	നഗരഭാരത്തെ
ഇതി	ഇപ്രകാരം	ആസാദ്യ മ,	പ്രാപിച്ച ഉടനെ,
ചിന്താപരഃ	ഭൂവിഷ്ണുവനായി	ത്വരിതഃ	ബദ്ധപ്പെട്ട്
ശീശ്രുപാതിഭിഃ	വേഗത്തിൽ ഓടുന്ന	പ്രവിവേശ.	ഉള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു.
വാജിഭിഃ	കുതിരകളോടുകൂടി		

സുമന്ത്രമഭിയാന്തം തം ശതശോഽഥ സഹസ്രശഃ
കപ രാമ ഇതി പൃച്ഛന്തഃ സൂതമഭ്യഭവന്നരഃ.

9

അഥ	അപ്പോൾ	സുമന്ത്രം,	സുമന്ത്രരെ
ശതശഃ	നൂറുകണക്കായും	“രാമഃ	“ശ്രീരാമൻ
സഹസ്രശഃ	ആയിരക്കണക്കായുമുള്ള	കപഃ?”	എവിടെ?”
നരഃ,	ആളുകൾ,	ഇതി	എന്ന് ചോദിച്ചു
അഭിയാന്തം	മടങ്ങിവരുന്ന	പൃച്ഛന്തഃ	കൊണ്ടുതന്നെ
തം സൂതം	ആ സൂതനായ	അഭ്യഭവൻ.	എതിരേറോടിവന്നു.

തേഷാം ശശംസ ഗംഗായാമഹമാപൃച്ഛ പ രാഘവം

അനുജ്ഞാതോ നിവൃത്തോഽസ്മി ധാമ്നികേണ മഹാത്മനാ.

10

തേഷാം	അവരോടു്	അപൃച്ഛ,	യാത്രപറഞ്ഞു്,
ശശംസ ;	ഇങ്ങിനെ അറിയിച്ചു;	ധാമ്നികേണ	ധർമ്മശാലിയായ
“അഹം	“ഞാൻ	മഹാത്മനാ	ആ മഹാത്മാവിനാൽ
ഗംഗായാം	ഗംഗയിൽ	അനുജ്ഞാതഃ	തിരിച്ചുവരുവാൻ ആ
രാഘവം	ശ്രീരാഘവനോടു്	നിവൃത്തഃ അസ്മി”	ജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടവനായി
			മടങ്ങിവന്നിരിക്കുന്നു.”

തേ തീണ്ണാ ഇതി വിജ്ഞായ ബാഷ്പപുണ്ണമുഖാ ജനാഃ
അഹോ ധിഗിതി നിശപന്യ ഹാ രാമേതി ച ചക്രശഃ. 11

തേ	അവർമൂന്നുപേരും	നിശപന്യ,	ഭീഷ്മായി നിശപ
തീണ്ണാഃ ഇതി	അക്കരചന്ദനം എന്ന്		സിച്ഛ്,
വിജ്ഞായ,	അറിഞ്ഞു്,	“അഹോ ധിക”	“ഹാ എന്തുകഷ്ടം!”
ജനാഃ	ജനങ്ങൾ	ഇതി	എന്നും
ബാഷ്പപുണ്ണ-	} കണ്ണീർനിറഞ്ഞ വദന	“ഹാ രാമ”	“ഹാ രാമ!”
മുഖാഃ		ഇതി ച	എന്നും,
	ജ്വലാൻവരായി	ചക്രശഃ.	പ്രലപിച്ചു.

ശുശ്രാവ ച വചസ്തേഷാം ബുന്ദം ബുന്ദം ച തിഷ്ഠതാം
ഹതാ സു വലു യേ നേഹ പശ്യാമ ഇതി രാഘവം. 12

ബുന്ദം ബുന്ദം	കൂട്ടംകൂട്ടമായി	ഇഹ	ഇപ്പോൾ
തിഷ്ഠതാം	നിന്നുകൊണ്ടിരുന്നവ	രാഘവം	ശ്രീരാഘവനെ
തേഷാം	അവരുടെ [രായ	പശ്ചാമഃ ന;	കാണാത്തവരായിരി
ഇതി	ഇപ്രകാരമുള്ള	ച	ഇതിനാൽ [കുന്നു;
വചഃ ച	വചനത്തെയും	വലു	തീർച്ചയായും
ശുശ്രാവ;	കേട്ടു;	ഹതാഃ സു.	നാം പുണ്യമാറവരായി
“യേ	“യാതൊരു നാം		കെട്ടുപോയി.

ഭാനയജ്ഞവിവാഹേഷു സമാജേഷു മഹത്സു ച
ന ഭക്ഷ്യമാഃ പുനജ്ജാതു ധാമ്നികം രാമമന്തരാ. 13

“ഭാനയജ്ഞ-	} “ഭാനം, യജ്ഞം, വി	അന്തരാ	തുല്യനായമരൊരു
വിവാഹേഷു		ധാമ്നികം	ധമ്നീലനെ
മഹത്സു	മഹാമാർ നിറഞ്ഞ	പുനഃ ജാതു	ഇനിയൊരിക്കലും
സമാജേഷു ച	സഭകളിലും	ഭക്ഷ്യമാഃ ന.	നാം കാണുകയില്ല.
രാമം	ശ്രീരാമന്		

കിം സമത്വം ജനസ്യാസ്യ കിം പ്രിയം കിം സുഖാവഹം
ഇതി രാമേണ നഗരം പിത്രേവ പരിപാലിതം. 14

“രാമേണ	“ശ്രീരാമനാൽ	ജനസ്യ,	ജനത്തിന്,
നഗരം	ഈ നഗരമെന്നുള്ളത്	സമത്വം കിം	പ്രയോജനമായ് എ
പിത്രാ	പിതാവിനാൽ		ന്തൊന്നാണുള്ളത്?
ഇവ	എന്നപോലെതന്നെ	പ്രിയം	മനസ്സിന് പ്രിയമായ്
പരിപാലിതം!	പരിപാലിക്കപ്പെട്ടു്;	കിം?	എന്തൊന്നാണുള്ളത്?
ഇതി	എന്നതുകൊണ്ട്	സുഖാവഹം	സംതൃപ്തിനൽകുന്നതാ
അസ്യ	രാമനെ വേറിട്ടിരിക്കുന്ന		യ
	വരായ ഈയുള്ള	കിം?”	എന്തൊന്നാണുള്ളത്?”

[“എന്തൊന്നാണ് സുഖം, പ്രിയം, എന്നിത്യാദിയായി അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു്, പിതാവിനെ പോലെ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ടു്” എന്നും.]

വാതായനഗതാനാം ച സ്രീണാമന്വന്തരാപണം
രാമശോകാഭിതപ്താനാം ശുശ്രാവ പരിഭവനം.

15

വാതായന- ഗതാനാം, രാമശോകാഭി- തപ്താനാം	} ജനവാതിലുകളുടെ അ- രികിൽ നിന്നിരുന്ന ശ്രീരാമനെക്കുറിച്ചുള്ള ശോകത്താൽ പരിത- പിക്കുന്നവരായ	സ്രീണം പരിഭവനം അന്വന്തരാ- പണം ച ശുശ്രാവ.	നാരിമാരുടെ പ്രലാപം അങ്ങാടിത്തെരുവുകളി- ലെല്ലാം അഭേദം ശ്രവിച്ചു.
--	--	--	---

സ രാജമാർഗ്ഗമദ്ധ്യേന സുമന്ത്രഃ പിഹിതാനന്ദഃ
യത്ര രാജാ ദശരഥസ്തദേവോപയായൗ ഗൃഹം.

16

സഃ സുമന്ത്രഃ, പിഹിതാനന്ദഃ രാജമാർഗ്ഗ- മദ്ധ്യേന	ആ സുമന്ത്രൻ, മുഖമെല്ലാം കണ്ണീരി- നാൽ മൂടപ്പെട്ടവനായി രാജവീഥിയിലായി ത്തന്നെ	ദശരഥഃ രാജാ യത്ര തത് ഗൃഹം ഏവ ഉപയായൗ.	ദശരഥമഹാരാജാവ് എവിടെയായിരുന്നുവോ ആ അരമനയിലേക്കുതന്നെ ചെന്നു.
--	--	---	---

സോഽവതീർത്വ രഥാച്ഛീശ്വരം രാജവേശ്വ പ്രവിശ്യ ച
കക്ഷ്യഃ സപ്താതിചക്രാമ മഹാജനസമാകലഃ.

17

സഃ രഥാത് അവതീർത്വ, രാജവേശ്വ പ്രവിശ്യ,	അഭേദം രഥത്തിൽനിന്ന് ഇറങ്ങി, അരമനയിൽ പ്രവേശിച്ചു്,	മഹാജന- സമാകലഃ സപ്ത കക്ഷ്യഃ ച ശീശ്വരം അതിചക്രാമ.	} നഗരജനങ്ങളാൽ നിറ- യപ്പെട്ട ഏഴ് കെട്ടുകളെയും വേഗത്തിൽ കടന്നുചെന്നു.
---	---	--	--

ഹമൈച്ഛ്യർത്ഥമാനൈഃ പ്രാസാദൈരവേക്ഷ്യം സമാഗതം
ഹാഹാകാരകൃതാ നാശ്ചോ രാമാഭർന്നകർശിതഃ.

18

ഹമൈച്ഛ്യഃ വിമാനൈഃ പ്രാസാദൈഃ നാശ്ചഃ സമാഗതം	ഭവനങ്ങളിൽനിന്നും അരമനകളിൽനിന്നും പ്രാസാദങ്ങളിൽനിന്നും സ്രീകുരും മടങ്ങിയെത്തിയവനാ- യ അഭേദത്തെ	അവേക്ഷ്യ രാമാഭർന്ന- കർശിതഃ അഥ ഹാഹാകാര- കൃതഃ.	} കണ്ട്, ശ്രീരാമനെ കാണാതെ ദുഃഖിക്കുന്നവരായി ആ സമയം മുറവിളിക്കൂട്ടി.
---	---	---	---

ആയതൈർദ്വിമലൈസ്സൈരത്രവേഗപരിപ്ലതൈഃ
അന്യോന്യമഭിവിക്ഷന്തേഽവ്യക്തമാർത്തതരഃ സ്രിയഃ.

19

സ പ്രവിശ്യാഷ്ടമീം കക്ഷ്യാം രാജാനം ഭീനമാതുരം
പുത്രശോകപരിഭൂതമപശ്യത് പാണ്ഡുരേ ഗൃഹേ.

24

സഃ	അഭൂതം	രാജാനം	മഹാരാജാവിനെ
പാണ്ഡുരേ	വെണ്മയുള്ള	ആതുരം	ആത്മനായി
ഗൃഹേ	അരമനയിൽ	ഭീനം	പീഡിതനായി
അഷ്ടമീം	എട്ടാമത്തെ	പുത്രശോക-	} പുത്രശോകത്താൽ
കക്ഷ്യാം	കെട്ടിൽ	പരിഭൂതം	
പ്രവിശ്യ,	പ്രവേശിച്ചു,	അപശ്യത്.	കണ്ടു.

അഭിഗമ്യ തമാസീനം നരേന്ദ്രമഭിവാദ്യ ച
സുമന്ത്രോ രാമവചനം യഥോക്തം പ്രത്യവേദയത്.

25

സുമന്ത്രഃ	സുമന്ത്രർ	അഭിവാദ്യ	വന്ദിച്ചശേഷം
തമാസീനം	വീററിഭന്നവനായ	രാമവചനം	ശ്രീരാമവചനത്തെ
തം നരേന്ദ്രം	ആ നരേന്ദ്രനെ	യഥോക്തം	പറഞ്ഞയച്ചുപോലെ
അഭിഗമ്യ ച,	സമീപിച്ചു,	പ്രത്യവേദയത്.	കേൾപ്പിച്ചു. [തന്നെ

സ തുഷ്ണീമേവ തച്ഛ്രുതവാ രാജാ വിഭ്രാന്തചേതനഃ
മൂർച്ഛിതോ നൃപതദ്ഭൂമൌ രാമശോകാഭിപീഡിതഃ.

26

സഃ രാജാ	ആ മഹാരാജാവ്	രാമശോകാഭി-	} ശ്രീരാമനെ ചിന്തിച്ച്
തത്	അതിനെ	പീഡിതഃ,	
തുഷ്ണീം ഏവ	മൌനമായിത്തന്നെ		} മുമ്പേതിലും അധികം
ശ്രുതവാ,	ചെവിക്കൊണ്ട്,		
വിഭ്രാന്ത-	} ചിത്തം തളന്നവനായി	മൂർച്ഛിതഃ	മൂർച്ഛിച്ച്
ചേതനഃ		ഭൂമൌ	ഭൂമിയിൽ
		നൃപതത്.	വീണു.

തതോഽന്തഃപുരമാവിധം മൂർച്ഛിതേ പൃഥിവീപതൌ
ഉദ്ധൃത്യ ബാഹു ചക്രോശ നൃപതൌ പതിതേ ക്ഷിതൌ.

27

തതഃ	ആ സമയം	അന്തഃപുരം	അന്തഃപുരവാസികൾ
പൃഥിവീപതൌ	ഭൂപാലനായ	ബാഹു	കൈകൾ
നൃപതൌ	മഹാരാജാവ്	ഉദ്ധൃത്യ	ഉയർത്തിക്കൊണ്ട്
മൂർച്ഛിതേ	മൂർച്ഛിച്ച്	ആവിധം	നെഞ്ഞുപിളക്കുമാറ്
ക്ഷിതൌ	ഭൂമിയിൽ	ചക്രോശ.	നിലവിളിക്രി.
പതിതേ.	വീണപ്പോൾ,		

സുമിത്രയാ തു സഹിതാ കൌസല്യാ പതിതം പതിം
ഉത്ഥാപയാമാസ തദാ വചനം ചേദമബ്രവീത്.

28

കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി	ഉത്ഥാപയാമാസ; താങ്ങിയെടുത്തു ;	
സുമിത്രയാ	സുമിത്രാദേവിയോടും	തദാ	ആ സമയം
സഹിതാ,	കൂടി,	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
പതിതം തു	നിലത്തുവീണുകിടന്നി	വചനം ച	വാക്യത്തേയും
പതിം	ഭർത്താവിനെ [രുന്ന	അബ്രവീത്.	പറഞ്ഞു.

ഇമം തസ്യ മഹാഭാഗ ഭൂതം ഭുജ്യതേകാരിണഃ
വനവാസാദനപ്രാപ്തം കസ്താന്ന പ്രതിഭാഷസേ.

29

“മഹാഭാഗ ! ഭുജ്യതേകാരിണഃ	“പുണ്യാത്മാവേ ! കുറിനപ്രവൃത്തിമെ യ്യുന്നവനായ തസ്യ വനവാസാത്	ഭൂതം അനപ്രാപ്തം ഇമം കസ്താത് പ്രതിഭാഷസേ ന?	} } } } }	വർത്തമാനത്തെ കൊ ണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നവ ഇദ്ദേഹത്തോട് [നായ എന്താണ് ഒന്നും പറയാതിരിക്ക ുന്നത് ?
----------------------------	--	--	---------------------------	--

അദ്വൈതമനയം കൃതാ വ്യപരൂപസി രാഘവ
ഉത്തിഷ്ട സുതൃതം തേടസ്തു ശോകേ ന സ്പാത്സഹായതാ.

30

“രാഘവ ! അദ്വ ഇമം അനയം കൃതാ, വ്യപരൂപസി;	“രഘുകുലോത്തംസ ! ഇപ്പോൾ ഇതിനെ ഭുക്തമായി കരുതി, നിന്തിരുവടി മുഖത്തെ മറച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു;	ഉത്തിഷ്ട; തേ സുതൃതം അസ്തു; ശോകേ സഹായതാ സ്പാത് ന.	ഉണർന്നാലും; നിന്തിരുവടിക്ക് നന്മയുണ്ടാകട്ടെ; ഭുക്തത്തിന്റെ സംഗ തിയിൽ നിവൃത്തിയെന്നുള്ളത് ഉണ്ടാകുവാൻ പ്രയാ സംതന്നെ.
---	---	---	---

ദേവ യസ്യ ഭയാദ്രാമം നാനുപപ്ലസി സാരഥിം
നേഹ തിഷ്ഠതി കൈകേയീ വിസ്രഞ്ജം പ്രതിഭാഷ്യതാം.

31

“ദേവ ! യസ്യഃ ഭയാത്, സാരഥിം രാമം	“നാഥ ! യാതൊരുവരും വക്കൽ നിന്നുള്ള ഭയത്താൽ, സാരഥിയോട് ശ്രീരാമനെക്കുറിച്ച്	അനുപപ്ലസിക്കുന്ന, കൈകേയീ ഇഹ തിഷ്ഠതി ന; വിസ്രഞ്ജം പ്രതിഭാഷ്യതാം.”	ചോദിക്കാതിരിക്കുന്നു ആ കൈകേയീ [വൊ, ഇവിടെ ഇല്ല; യെയ്യുമായി ചോദിച്ചുകൊൾക.”
---	---	---	---

സാ തഥോക്താ മഹാരാജം കൌസല്യാ ശോകലാലസാ
ധരണ്യം നിപപാതാശ്ച ബാഷ്പവിപ്ലവഭാഷിണീ.

32

ശോകലാലസാ ബാഷ്പവിപ്ല.ത- ഭാഷിണീ	ശോകാക്രാന്തയും കണ്ണീർ വാർത്തുകൊണ്ടു തേങ്ങിയുരച്ചെന്ന വളമായ സാ കൌസല്യാ ആ കൌസല്യാദേവി	മഹാരാജം തഥാ ഉക്താ, ധരണ്യം ആശ്ച നിപപാത.	മഹാരാജാവിനോടായി ഇത്രയും പറഞ്ഞ്, നിപത്തു് പെട്ടെന്ന് പതിച്ചു.
-------------------------------------	---	--	--

ഏവം വിലപതീം ദൃഷ്ട്വാ കൌസല്യാം പതിതാം ഭൂവി
പതിം ചാവേക്ഷ്യ താഃ സർപ്പാഃ സുസപരം തുരുദഃ ശ്രീയഃ. 33

താഃ	ആ	ഏവം	ഇപ്രകാരം
ശ്രീയഃ	രാജ്ഞിമാർ	വിലപതീം	പ്രലപിച്ചുകൊണ്ട്
സർപ്പാഃ,	എല്ലാവരും,	ഭൂവി പതിതാം	നിലത്തു് പതിച്ചവ
പതിം ച	ഭൗതികനേയും	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്, [ഭായം
അവേക്ഷ്യ,	നോക്കി,	സുസപരം	ഉച്ചത്തിൽ
കൌസല്യാം	കൌസല്യാദേവിയേയും	തുരുദഃ.	മുറവിളികൂട്ടി.

തതസ്തമന്തഃപുരനാദമുത്ഥിതം

സമീക്ഷ്യ വൃദ്ധാസ്തരുണാശ്ച മാനവാഃ

ശ്രീയശ്ച സർപ്പാ തുരുദഃ സമന്തതഃ

പുരം തദാഹ്വസീത് പുനരേവ വിഹപലം.

34

തതഃ	ആ സമയം	ശ്രീയഃ	ശ്രീകളം
ഉത്ഥിതം	പൊങ്ങിയ	സർപ്പാഃ ച	എല്ലാവരും ഒന്നിച്ചു്
തം	ആ	തുരുദഃ;	രോദനംചെയ്തു;
അന്തഃപുരനാദം	അന്തഃപുരത്തിൽനിന്നു	തദാ	അപ്പോൾ
	ണ്ടായ മുറവിളി	പുരം	നഗരം
സമീക്ഷ്യ,	കേട്ടു്,	സമന്തതഃ	മുഴുവനും
വൃദ്ധാഃ	വയോധികന്മാരും	പുനഃ ഏവ	മുമ്പതിലുമധികമായി
തരുണാഃ ച	യുവാക്കന്മാരായ	വിഹപലം	കലങ്ങിയതായി
മാനവാഃ	പുരുഷന്മാരും	അസീത്.	തീർന്നു.

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

സപ്തപഞ്ചാശഃ സർഗ്ഗഃ = അമ്പത്തൊട്ടാം സർഗ്ഗം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4672; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2317.

അഷ്ടപഞ്ചാശഃ സർഗ്ഗഃ = അമ്പത്തൊട്ടാം സർഗ്ഗം.

[ശ്രീരാമസന്ദേശകഥനം = ശ്രീരാമൻ പറഞ്ഞയച്ചിതിന്റെ കേൾപ്പിക്കുന്നത്.]

പ്രത്യാശപസ്തോ യദാ രാജാ മോഹാത് പ്രത്യാഗതഃ പുനഃ

അഥാജ്ജഹാവ തം സൂതം രാമവൃത്താന്തകാരണാത്.

1

രാജാ	മഹാരാജാവ്	പ്രത്യാഗതഃ,	തെളിഞ്ഞെഴുന്നേറ്റു
പ്രത്യാശപസ്തഃ,	ഉപചരിക്കപ്പെട്ടവ	അഥ	അപ്പോൾ [വോ,
	നായി	രാമവൃത്താന്തം-}	ശ്രീരാമന്റെ തത്കാ
മോഹാത്	മോഹാലസ്യത്തിൽ	കാരണാത് }	ലവർത്തമാനങ്ങളെ അ
	നിന്നും		റിവാനാഗ്രഹിച്ചു്
പുനഃ	വീണ്ടും	തം സൂതം	ആ സാരമിയെ
യദാ	എപ്പോൾ	അജ്ജഹാവ.	വിളിച്ചു.

അഥ സൂതോ മഹാരാജം കൃതാഞ്ജലീരൂപസ്ഥിതഃ

രാമമേവാനശോചന്തം ദുഃഖശോകസമനപിതം

2

വൃദ്ധം പരമസന്തപ്തം നവഗ്രഹമിവ ദപിപം

വിനിശ്ചസന്തം ധ്യായന്തമസ്വപ്നമിവ കഞ്ജരം.

3

അഥ	അപ്പാരം	നവഗ്രഹം	പുതിയതായി പിടിക്ക
സൂതഃ,	സുമന്ത്രർ,	ദപിപം ഇവ	ആനപോലെയും[പ്പെട്ട
രാമം ഏവ	ശ്രീരാമനെത്തന്നെ	അസ്വപ്നം	രോഗത്താൽ പീഡിക്ക
ധ്യായന്തം	ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടിരി		പ്പെട്ട
	ക്കുന്നവനായി	കഞ്ജരം ഇവ	ഗജംപോലെയും
അനശോചന്തം	പരിതപിക്കുന്നവനായി	വിനിശ്ചസന്തം	ദീപ്തമായി നിശ്ചസി
			ക്കുന്നവനായ
ദുഃഖശോക-	} ദുഃഖംമൂലം പീഡിക്ക	മഹാരാജം	മഹാരാജാവിനോടായി
സമനപിതം		കൃതാഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലികൂപ്പിക്കൊണ്ട്
വൃദ്ധം	വൃദ്ധനായി	ഉപസ്ഥിതഃ.	അടുത്തുവന്ന് കാത്തു
പരമസന്തപ്തം	ഏറ്റവും തളസ്സനായി		നിന്നു.

രാജാ തു രജസാ ധൂതം ധപസ്താംഗം സമുപസ്ഥിതം

അശ്രുപൂണ്ണമുഖം ദീനമുവാച പരമാത്മവത്.

4

രാജാ	മഹാരാജാവ്,	അശ്രുപൂണ്ണ-	} കണ്ണീരോലുന്ന മുഖ
രജസാ	} ദേഹമെല്ലാം പൊടി	മുഖം	
ധപസ്താംഗം			ത്തോടുകൂടിയവനായി
	കൊണ്ട് ആക്പ്പെട്ട	സമുപ-	} മുഖിൽ നില്ക്കുന്നവനാ
	വനായി	സ്ഥിതം തു	
	{ തന്റെ ശരീരത്തെക്കു	പരമാത്മവത്	} യ ആ സുമന്ത്രരോടായി
ധൂതം			
	റിച്ചതന്നെ ഓക്കാ		} ദുഃഖത്തെ പ്രത്യക്ഷീക
	ത്തവനായി		
ദീനം,	ഏറെദുഃഖിതനായി,	ഉവാച.	രിക്കുന്നതായ് ഇങ്ങിനെ
			ചോദ്യംചെയ്തു.

കപ ന വത്സ്യതി ധർമ്മാത്മാ വൃക്ഷമുലമുപാശ്രിതഃ

സോടത്വന്തസുഖിതഃ സുത കിമശിഷ്യതി രാഘവഃ.

5

“സുത!	“സുമന്ത്രരേ!	അത്വന്തസുഖിതഃ	ഏറ്റവും സുഖമായിക
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ രാമൻ		ഴിഞ്ഞുകൂടിയ
വൃക്ഷമുലം	വൃക്ഷമുലത്തെ	സഃ	ആ
ഉപാശ്രിതഃ	ആശ്രയിച്ചവനായി	രാഘവഃ	രാഘവൻ
കപ ന	എവിടെയാണ്	കിം	എന്തിനെയാണ്
വത്സ്യതി?	വസിക്കുന്നത് ?	അശിഷ്യതി?	ഭക്ഷിക്കുന്നത് ?

ദുഃഖസ്യാനചിതോ ദുഃഖം സുമന്ത്ര ശയനോചിതഃ
ഭൂമിപാലാത്മജോ ഭൂമൗ ശേതേ കഥമനാഥവത്.

6

“സുമന്ത്ര !	“സുമന്ത്രരേ !	ഭൂമിപാലാ- ത്മജഃ,	} ചക്രവർത്തിക്ക് പുത്രനാ യി ജനിച്ചവനുമായ അവൻ,
ദുഃഖസ്യാ	ദുഃഖം അനുഭവിപ്പാൻ	അനാഥവത്	അനാഥനെപ്പോലെ
അനചിതഃ,	അഹ്തയില്ലാത്തവനും,	ഭൂമൗ	നിചത്ത്
ശയനോ- ചിതഃ	} സൗഖ്യമുള്ള ശയന ങ്ങൾക്ക് അഹ്തയു ള്ളവനും,	ദുഃഖം	കഷ്ടപ്പെട്ട്
		കഥം	എങ്ങിനെയാണ്
		ശേതേ ?	കിടന്നുറങ്ങുക ?

യം യാന്തമനുയാന്തി സ്തു പദാതിരഥക്ഷജരാഃ
സ വത്സ്യതി കഥം രാമോ വിജനം വനമാശ്രിതഃ.

7

“യാന്തം	“വെളിയിൽ പുറപ്പെ ടുന്നവനായ	സഃ രാമഃ,	ആ ശ്രീരാമൻ,
യം	യാതൊരുവനെ	വിജനം വനം	മനുഷ്യസഞ്ചാര ഹീന മായ വനത്തെ
പദാതിരഥ- ക്ഷജരാഃ	} കാലാർപ്പടയും, തേ രും, ആനകളും	ആശ്രിതഃ	പ്രാപിച്ചവനായി
അനുയാന്തി സ്തു,	പിൻതുടർന്നിരുന്നുവോ,	കഥം	എങ്ങിനെ
		വത്സ്യതി?	വാസം ചെയ്യും?

വ്യാളൈർമൃഗൈരാചരിതം കൃഷ്ണസ്പന്ദിഷേവിതം
കഥം കമാരൌ വൈദേഹ്യാ സാലം വനമുപസ്ഥിതൌ.

8

“വ്യാളൈഃ മൃഗൈഃ “ദൃഷ്ടമുഗങ്ങളാൽ		കുമാരൌ		കുമാരന്മാർ രണ്ടുപേരും	
ആചരിതം		സഞ്ചരിക്കപ്പെട്ടതും		വൈദേഹ്യാ	
കൃഷ്ണസ്പ-		} കുടുംവിഷമാണ് സ്പ	സാലം		} വൈദേഹിയോടുകൂടി
ന്ദിഷേവിതം			ങ്ങുള്ളതും ആയ		
വനം		വനത്തെ		കഥം എങ്ങിനെയാണ്	
				ഉപസ്ഥിതൌ? പ്രാപിച്ചത്?	

സുകമാർത്യാ തപസ്വിത്യാ സുമന്ത്ര സഹ സീതയാ
രാജപുത്രൌ കഥം പാദൈരവരുഹ്യ രഥാദ്ഗതൌ.

9

“സുമന്ത്ര !	“സുമന്ത്രരേ !	സീതയാ സഹ	സീതയോടുകൂടി
രാജപുത്രൌ	രാജകുമാരന്മാർ രണ്ടു പേരും	രഥാത്	തേരിൽനിന്ന്
സുകമാർത്യാ	സുകുമാരശാത്രിയും	അവരുഹ്യ	ഇറങ്ങി
തപസ്വിത്യാ	പരിതപിക്കുന്നവളും	കഥം	എങ്ങിനെയാണ്
	ആയ	പാദൈഃ	കാൽനടയായി
		ഗതൌ ?	നടന്നുചെന്നത് ?

സിദ്ധാത്മഃ ഖലു സൂത തപഃ യേന ഭുങ്ക്തേ മമാത്മജേന
വനാന്തം പ്രവിശന്തേ താവശ്വിനാവിവ മന്ദരം.

10

“സൂത!	“സാരഥേ!	വനാന്തം	കാട്ടിൽ
അശ്വിനൈ	അശ്വിനീഭേദവകളെ	പ്രവിശന്തേ,	പ്രവേശിക്കുന്നവരായി,
ഇവ	പോലെയുള്ള	ഭുങ്ക്തേ;	ഭവാനാൽ നേരിൽ
മമ	എന്റെ		കാണപ്പെട്ടു;
ആത്മജേന	പുത്രന്മാർ	യേന	ഇതിനാൽ
തേന,	രണ്ടുപേരും,	തപഃ ഖലു	അങ്ങുതന്നെയാണു്
മന്ദരം	തിങ്ങിവളന്നുള്ള	സിദ്ധാത്മഃ.	ഭാഗ്യവാൻ.

കിമവാച വചാ രാമഃ കിമവാച ച ലക്ഷ്മണഃ
സുമന്ത്ര വനമാസാദ്യ കിമവാച ച മൈഥിലീ.

11

“സുമന്ത്ര!	“സുമന്ത്രരെ!	ലക്ഷ്മണഃ ച	ലക്ഷ്മണനും
വനം	വനത്തെ	കിം	എന്തു
ആസാദ്യ	പ്രാപിച്ച ശേഷം,	ഉവാച?	പറഞ്ഞു?
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	മൈഥിലീ ച	സീതയും
കിം വചഃ	എന്തു വാക്കാണ്	കിം	എന്തു
ഉവാച?	ഉരചെയ്തത്?	ഉവാച?	പറഞ്ഞു?

ആസിതം ശയിതം ഭുക്തം സൂത രാമസ്യ കീർത്തയ
ജീവിഷ്യാമ്യഹമേതേന യയാതിരിവ സാധുഷ്യ.

12

“സൂത!	“സൂത!	കീർത്തയ;	വിവരമായി പറയുക;
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	ഏതേന	ഇതിനാൽ
ആസിതം	വാസസ്ഥലത്തെക്കുറി	അഹം	ഞാൻ
	ച്ചും,	യയാതിഃ	യയാതി മഹാരാജാവു്
ശയിതം	ശയനസ്ഥലത്തെക്കുറി	സാധുഷ്യ	പുണ്യാത്മാക്കളുടെ
	ച്ചും,		കൂട്ടത്തിൽ
ഭുക്തം	കാലം കഴിക്കുന്നതി	ഇവ	എന്നപോലെ
	നെക്കുറിച്ചും,	ജീവിഷ്യാമി.	കാലം കഴിക്കട്ടെ.”

[യയാതി മഹാരാജാവു് സ്വർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു് പതിച്ചുപോകും, ഞാൻ സജ്ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ വീഴേണമെന്ന് പ്രാർത്ഥിക്കയും അങ്ങിനെ അവരുടെ ഇടയിൽ സത്കൃതമാകാലക്ഷേപം ചെയ്തു് വീണ്ടും സ്വർഗ്ഗം പ്രാപിക്കയും ചെയ്തു. അപ്രകാരം ഞാനും ശ്രീരാമസൽക്കമയെ ശ്രവണംചെയ്തു് കാലയാപനം ചെയ്യാം. എന്നു താല്പര്യം].

ഇതി സൂതോ നരേന്ദ്രേണ ചോദിതഃ സജ്ജമാനയാ
ഉവാച വാചാ രാജാനം സ ബാഷ്പപരി രണ്യയാ

13

ഇതി	ഇപ്രകാരം	സജ്ജമാനയാ	കണ്ഠത്തിൽ നിന്നു് പുറ
നരേന്ദ്രേണ	മഹാരാജാവിനാൽ		ത്തേക്കുവരുന്നതും
ചോദിതഃ	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട	ബഷ്പം	} കണ്ഠനിരിനാൽ തടയ
സഃ	ആ	പരിരണ്യയാ	
സൂതഃ,	സൂതൻ,	വാചാ	പ്പെട്ടതുമായ
രാജാനം	മഹാരാജാവിനോടായി,	ഉവാച.	വാക്കുകൊണ്ടു്
			അറിയിച്ചു.

അബ്രവീനാം മഹാരാജ ധർമ്മേവാൻപാലയൻ

അഞ്ജലിം രാഘവഃ കൃതാ ശിരസാഭിപ്രണമ്യ ച

14

“ മഹാരാജ!	“ മഹാരാജാവേ!	അഞ്ജലിം	} നിന്തിരവടിയെ കാത്ത്
രാഘവഃ	ശ്രീരാഘവൻ	കൃതാ,	
ധർമ്മം ഏവ	ധർമ്മം ഒന്നിനെത്തന്നെ	ശിരസാ	തലകവിട്ട് [ണ്ട്,
അനുപാലയൻ,	സർവ്വവുമായി കരുതിയ	അഭിപ്രണമ്യ ച,	നമസ്കരിച്ച്,
	വന്നായി	മാം	എന്നോടായി
		അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

സ്മൃത മദ്വചനാത്തസ്യ ദേവസ്യ വിദിതാത്മനഃ

ശിരസാ വന്ദനീയസ്യ വന്ദ്യേ ശ പാദൌ പുനഃ പുനഃ.

15

“ സ്മൃത!	“ സ്മരന്തരേ!	മദ്വചനാത്	എന്റെ വചനപ്രകാ
തസ്യ	ആ		രം
വിദിതാത്മനഃ	പുകഴേറിയവനും	പുനഃ പുനഃ	വീണ്ടും വീണ്ടും
വന്ദനീയസ്യ	പൂജാർഹനായ	ശിരസാ	ശിരസ്സുകൊണ്ട്
ദേവസ്യ	മഹാരാജാവിന്റെ	വന്ദ്യേ.	വന്ദിക്കപ്പെടേണ്ടവയാ
പാദൌ,	തിരവടികൾ രണ്ടും,		കുന്നു.

സർവ്വമന്തഃപുരം വാച്യം സ്മൃത മദ്വചനാത്തപയാ

ആരോഗ്യമവിശേഷേണ യഥാർത്ഥമഭിവാദനം.

16

“ സ്മൃത!	“ സ്മരന്തരേ!	യഥാർത്ഥം	മുറപ്രകാരം
മദ്വചനാത്	എന്റെ വാക്കായി	അഭിവാദനം	വന്ദനത്തേയും
അന്തഃപുരം	അന്തഃപുരത്തിലുള്ള	ആരോഗ്യം	ആരോഗ്യത്തേയും
സർവ്വം	എല്ലാവരോടും	തപയാ	ഭവാനാൽ
അവിശേഷേണ	വ്യത്യാസമില്ലാതെ	വാച്യം.	പറയപ്പെടേണ്ടതാക
			ുന്നു.

മാതാ ച മമ കൌസല്യാ കശലം ചാഭിവാദനം

അപ്രമാദം ച വക്തവ്യാ ബ്രൂയാശ്ചൈനാമിദം വചഃ.

17

“ മമ	“ എന്റെ	ഏനാം ച	ഇവളോടായിമാത്രം
മാതാ	മാതാവായ	ഇദം	ഈ
കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി,	വചഃ ച	വാക്യത്തേയും
കശലം	ക്ഷേമത്തേയും	അപ്രമാദം	മറന്നുപോകാതെ
അഭിവാദനം ച	നമസ്കാരത്തേയും		തന്നെ
വക്തവ്യാ;	അറിയിക്കപ്പെടേണ്ടവ		
	ളാകുന്നു;	ബ്രൂയാഃ.	പറഞ്ഞറിയിച്ചാലും.

ധർമ്മനിത്യാ യഥാകാലമഗ്ന്യഗാരപരാ ഭവ

ദേവി ദേവസ്യ പാദൌ ച ദേവവത് പരിപാലയ.

18

“ ‘ഭേവി!	“ ‘മാതാവേ!	ധർമ്മനിത്യാ	ധർമ്മനിഷ്ഠയോടുകൂടിയ
യഥാകാലം	വിധിക്കപ്പെട്ട കാലങ്ങ		വളായി
	ളിൽ	ഭവ;	വർത്തിച്ചാലും;
അന്യ-	} ഹോമാഗ്നി സൂക്ഷിച്ചി	ദേവസ്വ	പിതാവിന്റെ
ഗാർവരാ		പാദൗ ച	തിരുവടികളേയും
		ദേവവത്	ദൈവമെന്
		പരിപാലയ.	അരാധിച്ചാലും

അഭിമാനം ച മാനം ച തൃക്തപാ വർത്ഥസ്വ മാത്രഷു

അനു രാജാനമാർത്ഥം ച കൈകേയിമംബ കാരയ.

19

“ ‘അംബ!	“ ‘മാതാവേ!	ആർത്ഥം	ശ്രേഷ്ഠയായ (രാജ്ഞി
മാത്രഷു	മറുക്കു മാതാക്കന്മാ		യായ)
	രുടെ സംഗതിയിൽ	കൈകേയിം ച	കൈകേയിമാതാവി
മാനം ച	കോപത്തേയും		നേയും
അഭിമാനം ച	തെറ്റിധാരണയേയും	രാജാനം	മഹാരാജാവിനെയും
തൃക്തപാ,	വെടിഞ്ഞു്,	അനു	അനുസരിച്ചു്
വർത്ഥസ്വ;	വർത്തിച്ചാലും,	കാരയ.	നടന്നുവന്നാലും.

കുമാരേ ഭരതേ വൃത്തിവൃത്തിതവ്യാ ച രാജവത്

അതഥ്വേഷ്ടാ ഹി രാജാനോ രാജധർമ്മമനുസ്മര.

20

“ ‘കുമാരേ	“ ‘കുമാരനായ	ഹി,	എന്തെന്നാൽ,
ഭരതേ	ഭരതങ്കൽ	രാജാനം	രാജാക്കന്മാർ
വൃത്തിഃ	വർത്തിക്കേണ്ടതു്	അതഥ്വേഷ്ടാഃ	സർവ്വകാര്യങ്ങളിലും വ
രാജവത് ച	രാജാവിന്റെയടുക്കൽ		ലിയവരാണെന്നുള്ള
	എന്നപോലെതന്നെ	രാജധർമ്മം	രാജനീതിയെ
വർത്തിതവ്യാ;	കയ്ക്കോളേണ്ടതാണ്;	അനുസ്മര.	ഓർത്തുകൊണ്ടാലും.’

ഭരതഃ കുശലം വാച്യോ വാച്യോ മദപചനേന ച

സർവ്വാന്വേദവ യഥാസ്ത്വായം വൃത്തിം വർത്ഥസ്വ മാത്രഷു

21

“ ഭരതഃ	“ ഭരതൻ	വൃത്തിം	നടവടിയെ
കുശലം	ക്ഷേമവർത്തമാനം	വർത്ഥസ്വ,	അനുഷ്ഠിച്ചുവരിക,’
വാച്യഃ;	അതഥ്വേഷ്ടേ		
	ബ്ധവനാകുന്നു;	മദപചനേന ച	എന്നും, എന്റെ വാ
‘മാത്രഷു	‘മാതാക്കന്മാർ		ക്കായി
സർവ്വാന്വ	എല്ലാവരിലും		
യഥാസ്ത്വായം	} ധർമ്മപ്രകാരംതന്നെ	വാച്യഃ.	ഉരചെയ്യപ്പെടേണ്ടവ
ഏവ			നാകുന്നു.

വക്തവ്യശ്ച മഹാബാഹുരിക്ഷപാകകലനന്ദനഃ

പിതരം യൌവരാജ്യസ്ഥോ രാജ്യസ്ഥമനുപാലയ.

22

“ ‘ഇക്ഷപാക- കലനന്ദനഃ	” “ ‘ഇക്ഷപാകകലത്തി ന്ന് കീർത്തിയുണ്ടാക്ക ന്നവനും	രാജ്യസ്ഥം പിതരം അനുപാലയ	മഹാരാജാവായിരിക്ക പിതാവിന്ന് [ന്ന കീഴ്പ്പെട്ടവനായി വ ത്തിക്കേണ്ടതാണ്’
മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവുമായ ഭവാൻ	ച	എന്നും,
യൌവ- രാജ്യസ്ഥഃ	} യുവരാജാവായി വത്തി ച്ചുകൊണ്ടു്	വക്തവ്യഃ.	ഭോധിക്കപ്പെടേണ്ട വനാകുന്നു.

അതിക്രാന്തവയാ രാജാ മാ സ്തൈനം തപമുപാരുധഃ

കുമാരരാജ്യേ ജീവതപം തസ്യൈവാജ്ഞാ പ്രവർത്തതാം.

23

“ ‘രാജാ അതിക്രാന്ത- വയാഃ;	” “ ‘മഹാരാജാവു് പ്രായംചെന്നവൻ;	തപം കുമാരരാജ്യേ	ഭവാൻ യുവരാജ്യാധികാര ത്തിൽ
തപം ഏനം ഉപാരുധഃ	} ഭവാൻ ഇദ്ദേഹത്തിന്ന് വിരോധമായിനടക്കരു ത്;	ജീവ; തസ്യ അജ്ഞാ ഏവ പ്രവർത്തതാം.	കാലംകഴിക്കുക; അദ്ദേഹത്തിന്റെ അജ്ഞയെത്തന്നെ നടത്തുക.

അബ്രവീച്ചാപി മാം ഭൂയോ ഭൂശമശ്രൂണി വർത്തയൻ

മാതേവ മമ മാതാ തേ ഭൃഷ്ടവ്യാ പുത്രഗർഭിനി.

24

“ ഭൂശം അശ്രൂണി വർത്തയൻ ച, ഭൂയഃ അപി മാം അബ്രവീത്;	” ഏറെ അശ്രുക്കൾ വാർത്തകൊണ്ടിരുന്ന അദ്ദേഹം, ഇനിയും ഇപ്രകാരവും എന്നൊടായി അരുളിച്ചെയ്തു;	‘ പുത്രഗർഭിനി മമ മാതാ തേ മാതാ ഇവ ഭൃഷ്ടവ്യാ.’	‘ പുത്രവാത്സല്യവതി എന്റെ [യായ മാതാവു് ഭവാന്റെ സ്വപന്തം അമ്മയെന്ന പോലെ കരുതപ്പെടേണ്ടവളാ കുന്നു.’
--	---	---	--

ഇത്യേവം മാം മഹാരാജ ബ്രുവന്നേവ മഹായശാഃ

രാമോ രാജീവതാമ്രാക്ഷോ ഭൂശമശ്രൂണ്യവർത്തയത്.

25

“ മഹാരാജ! മഹായശാഃ രാജീവ- താമ്രാക്ഷഃ രാമഃ മാം	” മഹാരാജാവേ! മഹാകീർത്തിശാലിയും ചെന്നാമരാക്ഷസനുമായ ശ്രീരാമൻ എന്നൊടു്	ഇതി ഏവം ബ്രുവൻ ഏവ അശ്രൂണി ഭൂശം അവർത്തയത്.	ഇപ്രകാരമെല്ലാം പറഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ അശ്രുക്കളെ അധികമായി വാർത്ത.
---	---	---	--

ലക്ഷ്മണസ്തു സുസംക്രമോ നിരപസൻ വാക്യമബ്രവീത്
ഭേനായമപരാധേന രാജപുത്രോ വിവാസിതഃ

26

“ലക്ഷ്മണഃ തു സുസംക്രമഃ നിരപസൻ വാക്യം അബ്രവീത് ; 'അയം	“ലക്ഷ്മണനാകട്ടെ ഏറെ കോപത്തോടെ നിരപസിച്ചുകൊണ്ട് ഈ വാക്യത്തെ ഉരചെയ്തു ; 'ഈ	രാജപുത്രം ഭേന അപരാധേന വിവാസിതഃ ?	ചക്രവർത്തികുമാരനായ രാമൻ എതു കുറ്റത്താലാണ് നാട്ടിൽനിന്ന് പറഞ്ഞ യക്കപ്പെട്ടത് ?
---	---	---	--

രാജ്ഞാ തു വലു കൈകേയുഗ്രാ ലഘു തപാശ്രിത്യ ശാസനം
കൃതം കാതൃമകാതൃം വാ വയം യേനാഭിപീഡിതാഃ.

27

“ ‘രാജ്ഞാ കൈകേയുഗ്രഃ } തു ലഘു ശാസനം അശ്രിത്യ കൃതം,	“ ‘മഹാരാജാവിനാൽ, കൈകേയീമാതാവിന്നു മാത്രം ഇഷ്ടമായിരിക്കുന്ന രാജശാസനത്തെ തീർച്ചയാക്കി വിധിച്ചു നൽകപ്പെട്ടത്,	കാതൃം അകാതൃം വാ, യേന ത്വ വയം അഭിപീഡി- താഃ ലഘു	ന്യായമായാലും അന്യായമായാലുംശരി, എപ്രകാരവും അതി നാൽ ഞങ്ങൾ പീഡിക്കപ്പെട്ടവരായി ത്തിന്റവല്ലോ !
--	--	--	--

യദി പ്രവ്രാജിതോ രാമോ ലോഭകാരണകാരിതം
വരദാനസിമിത്തം വാ സർവ്വമാ ഭുങ്ക്തം കൃതം.

28

“ ‘രാമഃ പ്രവ്രാജിതഃ യദി, ലോഭകാരണ- } കാരിതം	“ ‘ശ്രീരാമൻ തുരത്തപ്പെട്ട എന്നതുകൊണ്ട്, അത്യാഗ്രഹത്താലുണ്ടാ യതുതന്നെയാകട്ടെ,	വരദാന- സിമിത്തം വാ } കൃതം സർവ്വമാ ഭുങ്ക്തം.	വരദാനവ്യാജത്താൽ നേന്തുതന്നെയാകട്ടെ ചെയ്യപ്പെട്ടതായ ഈ കൃത്യം സർവ്വപ്രകാരത്തിലും അനീതിയായതുതന്നെ.
--	--	---	--

ഇദം താവദ്യഥാകാമമീശ്വരസ്യ കൃതേ കൃതം
രാമസ്യ തു പരിത്യാഗേ ന ഹേതുമുപലക്ഷ്യേ.

29

“ ‘ഈശ്വരസ്യ രാമസ്യ കൃതേ പരിത്യാഗേ ഹേതു തു	“ ‘സർവ്വകുശലനായ ശ്രീരാമന് കല്പിച്ചതായ നാടകക്കഥയിൽ യാതൊരു കാരണത്തേ യും	ന ഉപലക്ഷ്യേ; ഞാൻ കാണുന്നില്ല; ഇദം കൃതം യഥാകാമം താവത്.	ഞാൻ ഈ ചെയ്തത് താനോന്നിത്തം ഒന്നു മാത്രമാണ്.
---	--	---	---

അസമീക്ഷ്യ സമാരണ്ഡം വിരജം ബുദ്ധിരാഹവതാത്
ജനയിഷ്യതി സംക്രോശം രാഹവസ്യ വിവാസനം.

30

“വിരജം	“അന്യായപ്രവൃത്തി	രാഹവസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
	യെന്ന്	വിവാസനം,	രാജ്യഭംഗമെന്നത്,
അസമീക്ഷ്യ,	ആലോചനയില്ലാതെ,	സംക്രോശം	ഇഹത്തിലും പരത്തിലും
ബുദ്ധി-	} തത് കാല ബുദ്ധികൊ		ഭീഷണെ
രാഹവതാത്		ജനയിഷ്യതി.	വിളയിക്കുവാൻ പോ
സമാരണ്ഡം	നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടതായ		കുന്നു.

അഹം താവന്മാരാജേ പിതൃതപം നോപലക്ഷയേ
ഭൂതാ ഭൂതാ ച ബന്ധുശ്ച പിതാ ച മമ രാഹവഃ

31

“താവത്	“ആയതുകൊണ്ട്,	പിതാ	പിതാവും
അഹം	ഞാൻ	ഭൂതാ ച	സ്വാമിയും
മഹാരാജേ	മഹാരാജാവിങ്കൽ	ഭൂതാ	സഹോദരനും
പിതൃതപം	പിതാവെന്നുള്ള ഭാവ	ബന്ധുഃ ച	ആപന്നിവാസകനും,
	ത്തെ		എല്ലാം
ഉപലക്ഷയേ ന;	കാണുന്നില്ല;	രാഹവഃ ച.	ശ്രീരാമനൊരുവൻ
മമ	എനിക്ക്		മാത്രമാകുന്നു.

സർവ്വലോകപ്രിയം തൃക്തപാ സർവ്വലോകമിതേ രതം
സർവ്വലോകോഽനുരജ്യേത കഥം തപാഽനേന കർമ്മണാ.

32

“സർവ്വലോക-	“സർവ്വലോകത്തിനു	അനേന	} ഈ പ്രവൃത്തികാരണം
മിതേ	മുള്ള നന്മയിൽ	കർമ്മണാ	
രതം	താല്പര്യമുള്ളവനും	തപാ	നിന്തിരുവടിയെ
സർവ്വലോക-	} ലോകത്തിൽ എല്ലാവ	സർവ്വലോകഃ	ലോകത്തിലേതൊരു
പ്രിയം			വനും
	കും അഭിരാമനും ആ		
	യുള്ളവനെ	കഥം	എപ്രകാരമാണ്
തൃക്തപാ,	ഉപേക്ഷിച്ച്	അനുരജ്യേത ?	അനുസരിക്കുക ?

സർവ്വപ്രജാഭിരാമം മി രാമം പ്രവ്രാജ്യ ധാർമ്മികം
സർവ്വലോകം വിരജ്യേമം കഥം രാജാ ഭവിഷ്യതി.

33

“സർവ്വ-	} “ലോകരെയെല്ലാം	സർവ്വലോകം	ലോകത്തിലുള്ള എല്ലാ
പ്രജാഭിരാമം			വരെയും
ധാർമ്മികം	അനന്ദിപ്പിക്കുന്നവനും	വിരജ്യ,	വിരോധികളാക്കിയ
രാമം	ധാർമ്മികനും ആയ		ശേഷം
പ്രവ്രാജ്യ	ശ്രീരാമനെ		
മി	നാടുകടത്തി	കഥം	എങ്ങിനെയാണ്
ഇമം	അക്കാരണത്താൽ	രാജാ	രാജാവായി
	ഈ	ഭവിഷ്യതി ?	വർത്തിക്കുക ?

ജാനകീ തു മഹാരാജ നിശപസന്തീ മനസിനീ
ഭൂതോപഹതചിത്തേവ വിസ്തൃതാ വിസ്തൃതാ സ്ഥിതാ.

34

“മഹാരാജ!	“മഹാരാജാവേ!	വിസ്തൃതാ	ഭീമിച്ചവളായി
മനസിനീ	ഉത്കൃഷ്ടയായ	നിശപസന്തീ	ദീപ്തമായി നിശപസി
ജാനകീ തു	ജാനകീദേവിയാകട്ടെ		ക്കുന്നവളായി
ഭൂതോപഹത-	ഭൂതബാധയേററപോ	വിസ്തൃതാ	സ്മരണയററവളായി
ചിത്താ ഇവ }	ലെയുള്ള ചിത്തത്തോ	സ്ഥിതാ.	വെറുതെനിന്നുപോയി.
	ടുകുടിയവളായി		

അദൃഷ്ടപൂർവ്വവ്യസനാ രാജപുത്രീ യശസിനീ
തേന ഭുഖേന ഭദരീ നൈവ മാം കിഞ്ചിദബ്രവീത്.

35

“അദൃഷ്ടപൂർവ്വ-	“ഇതവരെ ഭുഖമെ	തേന ഭുഖേന	ആ ഭുഖംമൂലം
വ്യസനാ }	തെന്നറിയാത്തവളും	ഭദരീ ഏവ	രോദനംചെയ്യുന്നവളാ
രാജപുത്രീ,	മഹാരാജകുമാരിയും	മാം	എന്നോട് [യൂനെ
യശസിനീ,	കീർത്തിശാലിനിയും ആ	കിഞ്ചിത്	യാതൊന്നും
	യ അവൾ,	അബ്രവീത് ന.	അഭളിച്ചെയ്തതേയില്ല.

ഉദപിക്ഷമാണാ ഭന്താരം മുഖേന പരിശുഷ്യതാ
മുമോച സഹസാ ബാഷ്പം മാം പ്രയാന്തമുദീക്ഷ്യ സാ.

36

“സാ	“അവൾ	മാം	എന്നെ
ഭന്താരം	ഭന്താവിനെ	പ്രയാന്തം	യാത്രപുറപ്പെട്ടവനായി
പരിശുഷ്യതാ	വാടിയ	ഉദീക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
മുഖേന	മുഖത്തോടുകൂടി	സഹസാ	താനറിയാതെതന്നെ
ഉദപിക്ഷമാണാ,	നോക്കുന്നവളായി,	ബാഷ്പം മുമോച.	കണ്ണീർ പൊഴിച്ചു.

തഥൈവ രാമോഽശ്രുമുഖഃ കൃതാഞ്ജലിഃ
സ്ഥിതോഽഭവല്ലക്ഷണബാഹുപാലിതഃ
തഥൈവ സീതാ ഭദരീ തപസിനീ
നിരീക്ഷതേ രാജരഥം തഥൈവ മാം.

37

ലക്ഷണ-	ലക്ഷണനാൽ ശുശ്രൂ	തപസിനീ	ഭുഖിതയായ
ബാഹുപാലിതഃ }	ഷിക്കപ്പെടുന്നവനായ	സീതാ	സീതാദേവിയും
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	തഥാ ഏവ	അപ്രകാരംതന്നെ
കൃതാഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലിഹസ്തനായി	ഭദരീ ഏവ	കരഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ,
തഥാ ഏവ	നിന്നനിലയിൽതന്നെ	രാജരഥം	രാജരഥത്തെയും
അശ്രുമുഖഃ }	കണ്ണീരോലുന്ന തിര	മാം തഥാ	എന്നെയും
സ്ഥിതഃ }	മുഖത്തോടുകൂടിയവ	നിരീക്ഷതേ.	നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നു.
അഭവത്;	നായി നിന്നുപോയി;		

ഇത്യാക്ഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
അഷ്ടപഞ്ചാശഃ സ്കന്ധഃ = അമ്പത്തെട്ടാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4709; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2354.

ഏകോനഷ്ടിതമഃ സത്യഃ = അമ്പത്തൊമ്പതാംസത്യം.

[ഭരതമവിലാപഃ = ഭരതമവിലാപം.]

ഇതി ബ്രവന്തം സന്ദേശം സുമന്ത്രം മന്ത്രിസത്തമം
ബ്രഹ്മശേഷം പുനരിതി രാജാ വചനമബ്രവീത്.

1

രാജാ,	മഹാരാജാവ്,	“പുനഃ	“ഇനിയും
ഇതി	ഇപ്രകാരം	വചനം	വർത്തമാനത്തെ
സന്ദേശം	വർത്തമാനത്തെ	അശേഷം	ഒന്നും വിടാതെ
ബ്രവന്തം	പറയുന്നവനായ	ബ്രഹ്മി, ”	പറയുക, ”
മന്ത്രിസത്തമം	മന്ത്രിശ്രേഷ്ഠനായ	ഇതി	എന്ന്
സുമന്ത്രം	സുമന്ത്രരോടായി	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

തസ്യ തദവചനം ശ്രുതവാ സുമന്ത്രോ ബാഷ്പവിക്രബഃ
കഥയാമാസ ഭൂയോഽപി രാമസന്ദേശവിസ്തരം.

2

സുമന്ത്രഃ	സുമന്ത്രർ	ബാഷ്പവിക്രബഃ	ബാഷ്പത്താൽ ഇടറി
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	ഭൂയഃ അപി	പിന്നെയും [കൊണ്ട്,
തത്	ആ	രാമസന്ദേശ-	} ശ്രീരാമനെക്കുറിച്ചുള്ള
വചനം	വാക്യത്തെ	വിസ്തരം	
ശ്രുതവാ,	കേട്ട്,		തായ വർത്തമാനത്തെ
			വിസ്തരിച്ച്
		കഥയാമാസ.	അറിയിച്ചു.

ജടാഃ കൃതവാ മഹാരാജ ചീരവല്കലധാരിണൌ

3

അഗ്രന്തോ ലക്ഷ്മണോ യാതഃ പാലയൻ രഘുനന്ദനം
അനന്തരം ച സീതാധമ രാഘവോ രഘുനന്ദനഃ

താംസ്തഥാ ഗച്ഛന്തോ ദൃഷ്ടവാ നിവൃത്തോഽസ്ത്വവശസ്തഭാ.

4

“മഹാരാജ!	“മഹാരാജാവേ!	സീതാ ച	സീതാദേവിയും
ചീരവല്കല-	} മരവുരിയും മാഞ്ഞാലു	അഥ	അതിന്നശേഷം
ധാരിണൌ		രഘുനന്ദനഃ	രഘുതിലകനായ
	മുട്ടത്ത അവർ രണ്ടു	രാഘവഃ ;	ശ്രീരാഘവനും ചെന്നു;
	പേരും	തഥാ	അപ്രകാരം
ജടാഃ	ജടകളെ	ഗച്ഛന്തഃ	പോകുന്നവരായ
കൃതവാ,	ധരിച്ചശേഷം,	താൻ	അവരെ
രഘുനന്ദനം	ശ്രീരാമൻ	ദൃഷ്ടവാ,	കണ്ട്,
പാലയൻ	വഴികാണിച്ചുകൊണ്ട്	അസ്തി	ഞാൻ
അഗ്രന്തഃ	മുമ്പിലായി	അവശഃ	പരവശനായി
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	തദാ	ആ സമയം
യാതഃ ;	ചെന്നു ;	നിവൃത്തഃ.	മടങ്ങി.
അനന്തരം	പിന്നാലെ		

മമ തപശ്ചാ നിവൃത്തസ്യ ന പ്രാവർത്തന്ത വർത്തനി

ഉഷ്ണമശ്രു വിമുഞ്ചന്തോ രാമേ സംപ്രസ്ഥിതേ വനം.

5

“രാമേ	“ശ്രീരാമൻ	വർത്തനി,	വഴിക്ക്,
വനം	വനത്തിലേക്ക്	അശ്വാഃ തു	കുതിരകളും
സംപ്രസ്ഥിതേ,	പോയശേഷം,	ഉഷ്ണം അശ്രു	ചൂടുചൂടെ കണ്ണീർ
നിവൃത്തസ്യ	മടങ്ങിയവനായ	വിമുഞ്ചന്തഃ	പൊഴിക്കുന്നവയായി
മമ	എന്റെ	പ്രാവർത്തന്ത ന.	നടന്നതേയില്ല.

ഉഭാഭ്യാം രാജപുത്രാഭ്യാമഥ കൃതപാടഹമഞ്ജലിം

പ്രസ്ഥിതോ രഥമാസ്ഥായ തദ്ദുഃഖമപി ധാരയൻ.

6

“അഥ	“ആ സമയത്തിലും	തത്	ആ
അഥം	ഞാൻ	ദുഃഖം	കഷ്ടത്തെ
രാജപുത്രാഭ്യാം	രാജകുമാരന്മാർ	അപി	ഒരുമാതിരി
ഉഭാഭ്യാം,	ഇരുവരും,	ധാരയൻ,	പൊറുത്തുകൊണ്ട്,
അഞ്ജലിം	} അഞ്ജലികൃഷ്ടിക്കൊ	രഥം ആസ്ഥായ	തേരിൽ കയറി
കൃതപാ,		പ്രസ്ഥിതഃ.	പുറപ്പെട്ടു.

ഗൃഹേന സാലം തത്രൈവ സ്ഥിതോഽസ്മി ദിവസാൻ ബഹുൻ

ആശയാ യദി മാം രാമഃ പുനഃ ശബ്ദാപയേദിതി.

7

“രാമഃ	“ശ്രീരാമൻ	തത്ര ഏവ	അവിടെത്തന്നെ
മാം	എന്നെ	ഗൃഹേന സാലം	ഗൃഹനോടുകൂടി,
പുനഃ	വീണ്ടും	ബഹുൻ	എത്രയൊ
യദി	ഒരുസമയം	ദിവസാൻ ഇതി	ദിവസങ്ങളായെന്ന
ശബ്ദാപയേത്,	വിളിച്ചുക്കൊണ്ടു എന്നുള്ള		ഭാവനയോടെ,
ആശയാ,	ആശകൊണ്ട്,	സ്ഥിതഃ അസ്മി.	കാത്തിരുന്നു.

വിഷയേ തേ മഹാരാജ രാമവ്യസനകർശിതാഃ

അപി വൃക്ഷാഃ പരിക്ലാനാഃ സപുഷ്പാങ്കുരകോരകാഃ.

8

“മഹാരാജ!	“മഹാരാജാവേ!	രാമവ്യസന-	} ശ്രീരാമവിരഹദുഃഖം
തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ	കർശിതാഃ	
വിഷയേ	രാജ്യത്തിൽ	സപുഷ്പാങ്കുര-	} പൂക്കൾ, കൂമ്പകൾ, മൊ
വൃക്ഷാഃ അപി	വൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടി,	കോരകാഃ	
		പരിക്ലാനാഃ.	കുറ്റം എന്നവയടക്കം
			വാടിപ്പോയിരിക്കുന്നു.

ഉപതപ്തോദകാ നദ്യഃ പലപലാനി സരാംസി ച

പരിശുഷ്കപലാശാനി വനാന്യുപവനാനി ച.

9

“നദ്യഃ	“നദികളും	വനാനി	വനങ്ങളും
പലപലാനി	കുളങ്ങളും	ഉപവനാനി ച	ഉദ്യാനങ്ങളും
സരാംസി ച	പൊയ്കകളും	പരിശുഷ്ക-	} കൊഴിഞ്ഞ ഇലകളോടുകൂടി
ഉപതപ്തോദകാഃ; വരണ്ടിരിക്കുന്നു;		പലാശാനി.	

ന ച സപ്പന്തി സതപാതി വ്യാളാ ന പ്രചരന്തി ച
രാമശോകാഭിഭൂതം തന്നിഷ്കൃജമഭവദപനം.

10

“ സതപാതി ച “ ജന്തുക്കളും	വനം	കാട്
സപ്പന്തി ന; പുറത്തുവരുന്നില്ല;	രാമ-	} ശ്രീരാമനുവേണ്ടി ഭീഷ്മ
വ്യാളാ ച ഭുഷ്ടമൃഗങ്ങളും	ശോകാഭിഭൂതം	
പ്രചരന്തി ന; പുറത്തു സഞ്ചരിക്ക	നിഷ്കൃജം	} ചു് പരിതപിക്കുന്ന
തത് ആ [ന്നില്ല;	അഭവത്.	
		നിശ്ശബ്ദമായി [തായി
		ഭവിച്ചു.

ലീനപുഷ്പരപത്രാശ്ച നരേന്ദ്ര കല്യഷോദകാഃ
സന്തപ്തപദ്മാഃ പദ്മിന്യോ ലീനമീനവിഹംഗമാഃ.

11

“ നരേന്ദ്ര ! “ മഹാരാജാവേ !	സന്തപ്തപദ്മാഃ	വാടിയ താമരപ്പൂക്ക
പദ്മിന്യഃ താമരപ്പൊയ്കൾ		ഭോടുകൂടിയവയായും
ലീനപുഷ്പര- } വെള്ളത്തിലാണ്ടുപോയ	ലീനമീന-	} പുറത്തുകാണാത്ത മ
പത്രാഃ } താമരയിലകളാൻവ	വിഹംഗമാഃ ച.	
		ത്വങ്ങളോടും പക്ഷി
കല്യഷോദകാഃ കലങ്ങിയ വെള്ളത്തോ		കളോടും കൂടിയവയാ
		യും ഇരിക്കുന്നു.
		യോ ഹരിക്കുന്നു.

ജലജാനി ച പുഷ്പാണി മാല്യാനി സ്ഥലജാനി ച
നാദ്യ ഭാന്ത്യല്പഗന്ധീനി ഫലാനി ച യഥാപുരം.

12

“ ജലജാനി “ വെള്ളത്തിലുണ്ടാ	ഫലാനി ച	ഫലങ്ങളും
പുഷ്പാണി ച പൂക്കളും [കുന്ന	യഥാപുരം	മുമ്പുള്ളപോലെ
സ്ഥലജാനി കരയിലുണ്ടാകുന്ന	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
മാല്യാനി ച പൂക്കളും, [രിക്കുന്നു;	ഭാന്തി ന.	കാണപ്പെടാതെയും
അല്പഗന്ധീനി; മണമില്ലാത്തവയായി-		ഇരിക്കുന്നു.

അത്രോദ്യാനാ നി ശൂന്യാനി പ്രലീനവിഹഗാനി ച
ന ചാഭിരാമാനാരാമാൻ പശ്യാമി മനുജഷ്ടഭ.

13

“ മനുജഷ്ടഭ ! “ പുരുഷശ്രേഷ്ഠ !	പ്രലീനവിഹ-	} പക്ഷികളില്ലാത്തവയാ
അത്ര ഇപ്പോൾ	ഗാനി ച;	
ഉദ്യാനാനി ക്രീഡോദ്യാനങ്ങൾ	അരാമാൻ ച	} പുനോട്ടങ്ങളേയും
ശൂന്യാനി ശൂന്യങ്ങളായി	അഭിരാമാൻ	
	പശ്യാമി ന.	ഞാൻ കാണുന്നില്ല.

പ്രവിശന്തമയോദ്ധ്യാം മാം ന കശ്ചിദഭിനന്ദതി
നരാ രാമമപശ്യന്തോ നിശപസന്തി മുഹൂർത്തമുഹൂഃ.

14

“ അയോദ്ധ്യാം “ അയോദ്ധ്യാപുരത്തിൽ	നരാഃ	ആളുകൾ
പ്രവിശന്തം പ്രവേശിക്കുന്നവനായ	രാമം	ശ്രീരാമനെ
മാം, എന്നെ,	അപശ്യന്തഃ	കാണാത്തവരായി
കശ്ചിത് ഭരവനം	മുഹൂഃ മുഹൂഃ	കൂടക്കൂടെ
അഭിനന്ദതി ന; കൊണ്ടാടുന്നില്ല;	നിശപസന്തി.	നിശപസിക്കുന്നു.

ദേവ രാജരഥം ദൃഷ്ട്വാ വിനാ രാമമിഹാഗതം
ദുഃഖാദശ്രമുഖഃ സദ്യോ രാജമാക്രാന്തോജനഃ.

15

“ദേവ!	“മഹാരാജാവേ!	ഇഹ ആഗതം	ഇവിടെ വന്നതായി
രാജമാക്രാന്തഃ	രാജവീഥിയിലുള്ള	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,
സദ്യഃ	എല്ലാ	ദുഃഖാത്	അത്തൽമൂലം
ജനഃ,	ജനവും,	അശ്രമുഖഃ.	{ കണ്ണീർപൊഴിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയതാ യിരിക്കുന്നു.
രാമം വിനാ	ശ്രീരാമനില്ലാതെ		
രാജരഥം	പള്ളിത്തേരിനെ		

ഹമൈച്ഛ്യമാനൈഃ പ്രാസാദൈരവേക്ഷ്യ രഥമാഗതം
ഹാഹാകാരകൃതാ നാശ്ചോ രാമാദർശനകർശിതാഃ.

16

“നാശ്ചഃ	“നാരിമാർ	അവേക്ഷ്യ	കണ്ട്
ഹമൈച്ഛഃ	മാളികകളിൽനിന്നും	രാമാദർശന-	{ ശ്രീരാമനെ കാണാതെ ദുഃഖിക്കുന്നവരായി
വിമാനൈഃ	മേടകളിൽനിന്നും	കർശിതാഃ	
പ്രാസാദൈഃ	പ്രാസാദങ്ങളിൽനിന്നും	അഥ	അസമയം
രഥം	രഥത്തെ	ഹാഹാകാര-	{ ‘ഹാ, ഹാ’ എന്ന് പ്രലപിച്ചു.
ആഗതം	മടങ്ങിവന്നതായി	കൃതാഃ.	

ആയതൈർദ്വിമലൈസ്തൈരശ്രവേഗപരിപ്ല.തൈഃ
അന്യോന്യമഭിവിക്ഷന്തേ വ്യക്തമാത്ത്തരാഃ ശ്രീയഃ.

17

“ശ്രീയഃ	“ശ്രീകർ	ആയതൈഃ	ഇടുങ്ങിയ
ആത്മതരാഃ	ഏറ്റവും ദുഃഖിച്ചവരായി	നേത്രൈഃ	നേത്രങ്ങളോടുകൂടി
അശ്രവേഗ-	{ കണ്ണീർ ഏറെ പൊഴി ച്ച് കലങ്ങിയതിനാൽ	അന്യോന്യം	ഒരുവെക്കാരുവർ
പരിപ്ല.തൈഃ		വ്യക്തം	കൺകൂട്ടാതെ
വിമലൈഃ		അഭിവിക്ഷന്തേ.	നോക്കിനിന്നു.
	ഇമകളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ട		

നാമിത്രാണാം ന മിത്രാണാമുദാസീനജനസ്യ ച
അഹമാത്ത്തതയാ കിഞ്ചിദപിശേഷമുപലക്ഷയേ.

18

“ആത്മതയാ	“ഈ ദുഃഖംമൂലം	ന;	ഇല്ല;
അമിത്രാണാം	ശത്രുക്കൾക്കും	ഉദാസീന-	{ ഉദാസീനനും
മിത്രാണാം	മിത്രന്മാർക്കും തമ്മിൽ	ജനസ്യ ച	
കിംചിത്	അല്പമെങ്കിലും	ന;	ഇല്ല; എന്ന്
വിശേഷം	ഒരു വ്യത്യാസം എന്നു	അഹം	ഞാൻ
	ജ്ഞാതം	ഉപലക്ഷയേ.	കാണുന്നു.

[ജനങ്ങൾ തമ്മിൽ, ശത്രുതപം മിത്രതപം ഇത്യാദിയെ കാണിക്കുന്നതായ യാതൊരു പ്രവൃത്തിയും
ഈ ദുഃഖംമൂലം ഉണ്ടാകുന്നില്ല എന്നു താല്പര്യം.]

അപ്രഹൃഷ്ടമനുഷ്ഠാ ച ഭീനനാഗതരംഗമാ
 ആത്മസ്വപരചരിദ്വാനാ വിനിഃശ്വസിതനിഃസ്വപനാ 19
 നിരാനന്ദാ മഹാരാജ രാമപ്രവ്രാജനാതുരാ
 കൌസല്യാ പുത്രഹീനേവ അയോദ്ധ്യാ പ്രതിഭാതി മേ. 20

“ മഹാരാജ !	“ മഹാരാജാവേ !	ഭീനനാഗ-	} ഉത്സാഹമഹാ ആനക തരംഗമാ } ജോടം കുതിരകജോടം കൂടിയതായി,
അയോദ്ധ്യാ,	അയോദ്ധ്യാപുരം,	തുരംഗമാ	
പുത്രഹീനാ	പുത്രനെപ്പിരിഞ്ഞു്	ആത്മസ്വപ-	} ഭീനസ്വപരത്താൽ പരിദ്വാനാ, } വാടിയതായി
നിരാനന്ദാ	മാഴ്ന്നവളായ	വിനിഃശ്വസി-	
കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി	തനിഃസ്വപനാ	} ഭീഷ്മനിശ്വാസ ത്തിന്റെ ശബ്ദത്താ ച } ടുകൂടിയതായി
ഇവ,	എന്നപോലെ,	ച	
രാമപ്രവ്രാ-	} ശ്രീരാമനെ അയച്ചതു ജനാതുരാ } കാരണം അത്തൽ പൂണ്ടതായി	മേ	എനിക്ക്
അപ്രഹൃഷ്ട-		} ഉത്സാഹമില്ലാത്ത ജന മനുഷ്ഠാ } ങ്ങളോടുകൂടിയതായി,	പ്രതിഭാതി. ”

സൂതസ്വ വചനം ശ്രുത്വാ വാചാ പരമഭീനയാ
 ബാഷ്പോപഹതയാ രാജാ തം സൂതമിദമബ്രവീത്. 21

രാജാ	മഹാരാജാവു്	പരമഭീനയാ	അതിയായ പാരവശ്യ
സൂതസ്വ	സുമന്ത്രരുടെ		ത്തെ കാണിക്കുന്നതും
വചനം	വാക്കു	വാചാ,	വാക്യത്താൽ, [അയ
ശ്രുത്വാ,	കേട്ടു്,	തം സൂതം	ആ സൂതനോടായി
ബാഷ്പോപ-	} കണ്ണീർപൊഴിച്ചു് ഹതയാ } ഇടറിയതും	ഇദം	ഇപ്രകാരം
			അബ്രവീത്.

കൈകേയ്യോ വിനിയുക്തേന പാപാഭിജനഭാവയാ
 മയാ ന മന്ത്രകശലൈർവൃദ്ധൈഃ സഹ സമത്ഥിതം. 22

“പാപാഭിജന-	} “ അവളുടെ (മാതാവു് ഭാവയാ } മുതലായ) ബന്ധുജന ത്തിന്റെ ദുഷ്ടവൃത്തി തന്നെ കയ്ക്കൊണ്ട കൈകേയ്യോ കൈകേയിയാൽ	വിനിയുക്തേന	ബലനായ
		മയാ,	എന്നാൽ,
		മന്ത്രകശലൈഃ	ഉപദേശകശലന്മാരായ
		വൃദ്ധൈഃ സഹ	യോഗ്യന്മാരോടുകൂടി
		സമത്ഥിതം ന.	ആലോചിക്കപ്പെട്ടില്ല.

നസുഹൃദ്ഭിന് ചാമാത്മേയ്മന്ത്രയിത്വാ ന നൈഗമൈഃ
 മയാഽയമത്ഥഃ സംമോഹാത് സ്ത്രീഹേതോഃ സഹസാ കൃതഃ. 23

“ മയാ	“ എന്നാൽ	നൈഗമൈഃ ച	പുരജനങ്ങളോടും
അയം അത്ഥഃ,	ഈ കൃത്യം,	ന ;	ഇല്ല ;
സുഹൃദ്ഭിഃ	സുഹൃത്തുകൾക്കും	സ്ത്രീഹേതോഃ	ഭാര്യക്കുവേണ്ടി
മന്ത്രയിത്വാ ന ;	ആലോചിക്കപ്പെട്ടില്ല ;	സംമോഹാത്	മൂഢതയാൽ
അമാത്മേഃ	മന്ത്രിമാരോടും	സഹസാ	മുമ്പുപിമ്പ് ആലോചി
ന ;	ഇല്ല ;	കൃതഃ.	ചെയ്യപ്പെട്ടു. [കാതെ

ഭവിതവ്യതയാ നൃനമിദം വാ വ്യസനം മഹത്
കലസ്യാസ്യ വിനാശായ പ്രാപ്തം സുത യദൃച്ഛയാ.

24

“സുത!	“സുമന്ത്രരേ!	വിനാശായ വാ	നാശത്തിനായ്ക്കെന്നെ
ഇദം	ഈ		യാണ്,
മഹത്	മഹത്തായ	ഭവിതവ്യതയാ	അദൃഷ്ടമായി
വ്യസനം,	കഷ്ടത,	യദൃച്ഛയാ	യാദൃച്ഛികമായി
അസ്യ	ഈ	നന്ദം	ഇപ്പോൾ
കലസ്യാ	ഉത്തമകുലത്തിന്നു	പ്രാപ്തം.	നേനിരിക്കുന്നത്.

സുത യദ്യസ്തി തേ കിഞ്ചിന്നയാഽപി സൂകൃതം കൃതം
തപം പ്രാപയാശു മാം രാമം പ്രാണാഃ സന്തപരയന്തി മാം.

25

“സുത!	“സുത!	തപം	അങ്ങ്
മയാ അപി	എന്നാലും	മാം	എന്നെ
തേ	അങ്ങയ്ക്ക്	ആശു	ഉടനെ
സൂകൃതം	നന്മയെന്നത്	രാമം	ശ്രീരാമന്റെ അടുക്കൽ
കിഞ്ചിത്	വല്ലതും	പ്രാപയ;	കൊണ്ടുപോയാക്കുക;
കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായി	പ്രാണാഃ	എന്റെ അന്തരാത്മാവ്
അസ്തി യദി,	ഉണ്ടെന്നുവരികിൽ,	മാം	എന്നെ
		സന്തപരയന്തി.	ബലപ്പെടുത്തുന്നു.

യദ്യദ്യാപി മമൈവായ്ഞാ നിവർത്തയതു രാഘവം
ന ശക്ത്യാമി വിനാ രാമം മുഹൂർത്തമപി ജീവിതം.

26

“അദ്യ അപി	“ഇപ്പോഴും	നിവർത്തയതു;	തിരിച്ചുവരുത്തട്ടെ;
മമ	എന്റെ	രാമം വിനാ	രാമനില്ലാതെ
ആജ്ഞാ ഏവ	കല്പനതന്നെ	മുഹൂർത്തം അപി	ഒരു ക്ഷണനേരമെന്നാ
യദി,	നടക്കുമെന്നുവരികിൽ	ജീവിതം	ജീവനോടിരിപ്പാൻ[ലും
രാഘവം	ശ്രീരാമനെ	ശക്ത്യാമി ന.	ഞാൻ ശക്തനല്ല.

അഥവാഽപി മഹാബാഹുഗ്ഗ്വതോ ഭൂരം ഭവിഷ്യതി
മാമേവ രഥമാരോപ്യ ശീഘ്രം രാമായ ഭൾയ.

27

“അഥവാ	“അല്ലെന്നാൽ	മാം ഏവ	എന്നെത്തന്നെ
മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവായ	രഥം	രഥത്തിൽ
	അവൻ	ആരോപ്യ,	കയറിക്കൊണ്ട്
ഭൂരം	വളരെഭൂരം	ശീഘ്രം	ഉടനെ
ഗതഃ	ചെന്നുവന്നായി	രാമായ	രാമന്റെ അടുത്തു്
ഭവിഷ്യതി അപി	ഇരിക്കുമെന്നാലും	ഭൾയ.	കൊണ്ടുപോയാക്കുക.

വൃത്തദശേഷോ മഹേഷ്വാസഃ ക്വാസൌ ലക്ഷ്മണപുവ്വജഃ
യദി ജീവാമി സാധേപനം പശ്യേയം സീതയാ സഹ.

28

“വൃത്തദശേഷഃ “മുല്ലമൊട്ടിനൊത്ത	എന്നും	ഇവനെ
ദന്തങ്ങളാൻവരണം	സീതയാ സഹ	സീതാസഹിതനായി
മഹേഷ്വാസഃ വില്ലാളിപ്രവരണം	ജീവാമി യദി	ജീവനോടിരിക്കുന്നുവെ
ലക്ഷ്മണപുവ്വജഃ ലക്ഷ്മണാഗ്രജനുമായ		കിൽ
അസൌ ഇവൻ	സാധു	കൺകളിക്കെ്
ക്വ; എങ്ങോ!	പശ്യേയം.	ഞാൻ കാണണം.

ലോഹിതാക്ഷം മഹാബാഹുമാമുക്തമണികണ്ഡലം
രാമം യദി ന പശ്യാമി ഗമിഷ്യാമി യമക്ഷയം.

29

“ലോഹിതാക്ഷം “രക്തനേത്രനും	രാമം	രാമനെ
മഹാബാഹും ആജാനബാഹുവും	യദി പശ്യാമി ന,	ഞാൻ കാണാക്കിൽ,
ആമുക്ത- } രതകണ്ഡലങ്ങളണി	യമക്ഷയം	യമപുരത്തിലേക്ക്
മണികണ്ഡലം } ഞ്ഞവനുമായ	ഗമിഷ്യാമി.	പൊയ്ക്കളയും.

അതോ ന കിം ഭൂഖതരം യോഹമിക്ഷപാകനന്ദനം
ഇമാമവസ്ഥാമാപനോ നേഹ പശ്യാമി രാഘവം.

30

“ഇമാം “ഇപ്രകാരമുള്ള	ഇഹ	ഇപ്പോൾ
അവസ്ഥാം അവസ്ഥയിൽ	പശ്യാമി ന;	കാണുന്നില്ല;
ആപന്നഃ പരിതപിക്കുന്നവനായ	അതഃ	ഇതിനെക്കാൾ
യഃ അഹം, ആ ഞാൻ,	ഭൂഖതരം	അധികം കഷ്ടമായത്
ഇക്ഷപാകനന്ദനം ഇക്ഷപാകനന്ദനനായ	കിം ന ?	എന്തൊന്നുണ്ട് ?
രാഘവം രാമനെ.		

ഹാ രാമ രാമാനുജ ഹാ ഹാ വൈഭേഹി തപസ്വിനി
ന മാം ജാനീത ഭൂഖേന ത്രിയമാണമനാഥവത്.

31

“ഹാ രാമ! “ഹാ രാമ!	അനാഥവത്,	ആദരിക്കുന്നവരാരുമി
ഹാ രാമാനുജ! ഹാ ലക്ഷ്മണ!	ഭൂഖേന,	ഭൂഖംമൂലം, [ല്ലാതെ,
ഹാ തപസ്വിനി, ഹാ പതിവ്രതാരത	ത്രിയമാണം	മരണദശയിലിരിക്ക
വൈഭേഹി! സീതേ! [മായ		ന്നവനെന്ന്
മാം എന്നെ	ജാനീത ന.”	നീങ്ങു അറികയില്ല.”

സ തേന രാജാ ഭൂഖേന ഭൂശമപ്പിതചേതനഃ
അവഗാഢഃ സുദുഷ്ഠാരം ശോകസാഗരമബ്രവീത്.

32

സഃ ആ	ശോകസാഗരം	ഭൂഖാബ്ധിയിൽ
രാജാ, മഹാരാജവ്,	ഭൂശം	മുമ്പേതിലും അധിക
തേന ഭൂഖേന ആ ഭൂഖത്താൽ		മായി
അപ്പിതചേതനഃ മനസ്സിലുള്ളതിനെ തുറ	അവഗാഢഃ,	മുഴുകിയവനായി,
ന്നരചെയ്തവനായി	അബ്രവീത്.	ഇപ്രകാരം അരുൾ
സുദുഷ്ഠാരം കരകാണാത്ത		ചെയ്തു.

രാമശോകമഹാവേശഃ സീതാവിരഹപാരഗഃ
 ശ്വസിതോർമ്മിമഹാവത്തോ ബാഷ്പഫേനജലാവിലഃ 33
 ബാഹുവിക്ഷേപമീനൈശ്ചോ വിക്രന്ദിതമഹാസ്വനഃ
 പ്രകീർണ്ണകേശശൈവാലഃ കൈകേയി ബന്ധബാനലഃ 34
 മമാശ്രുവേഗപ്രഭവഃ കബ്ജാവാക്യമമാഗ്രഹഃ
 വരവേലോ ധൃശംസായാ രാമപ്രവ്രാജനായതഃ 35
 യസ്തിൻ ബത നിമഗ്നോഽഹം കൌസല്യേ രാഘവം വിനാ
 ഭുസ്തരോ ജീവതാ ഭേവി മയാഽയം ശോകസാഗരഃ. 36

“കൌസല്യേ } “ഉത്തമയായ കൌ
 ഭേവി! } സല്യേ!
 ശോകസാഗരഃ } ശോകമാകുന്ന സമുദ്രം
 രാമശോക- } രാമനെ ചിന്തിച്ച് ഉള
 മഹാവേശഃ, } വാകുന്ന ദുഃഖമാകുന്ന
 ജലപ്രവാഹത്തോടു
 കൂടിയതായി,
 സീതാവിരഹ- } സീതയെ കാണേണ
 പാരഗഃ, } മെന്നുള്ള ആഗ്രഹമാ
 കുന്ന അക്കരയോടുകൂ
 ടിയതായി,
 ശ്വസിതോർമ്മി } ദീപ്തശ്വാസമാകുന്ന
 മഹാവത്തഃ, } ചുഴലുന്ന അലകളോ
 ടുകൂടിയതായി,
 ബാഷ്പഫേന- } കണ്ണീരാകുന്ന നരകരൂ
 ജലാവിലഃ, } കൊണ്ട് കലക്കമാന്
 തായി,
 ബാഹു- } കൈകളെ കുടയുന്നതാ
 വിക്ഷേപ- } കുന്ന മീൻകൂട്ടങ്ങളോ
 മീനൈശ്ച, } ടുകൂടിയതായി,
 വിക്രന്ദിത- } മുറവിളിയാകുന്ന ഏര
 മഹാസ്വനഃ, } വലോടുകൂടിയതായി,
 പ്രകീർണ്ണകേശ- } ചിന്നിയ കൂന്തലാകുന്ന
 ശൈവാലഃ, } ചണ്ടികളാണതായി,
 കൈകേയി- } കൈകേയിയാകുന്ന ബ
 ബന്ധ- } ധബാഗ്നിയോടുകൂടിയ
 ബാനലഃ, } തായി,

മമ ഏന്റെ
 അശ്രുവേഗ- } കണ്ണീർ പൊഴിക്കുന്ന
 പ്രഭവഃ, } താകുന്ന ഉത്പത്തി
 യോടുകൂടിയതായി,
 കബ്ജാവാക്യ- } കൂനിയുടെ ദുഃഖപദശ
 മമാഗ്രഹഃ, } മാകുന്ന മകരമത്സ്യ
 തോടുകൂടിയതായി,
 ധൃശംസായാഃ } കഠിനഹൃദയയായ കൈ
 കേയിയുടെ
 വരവേലഃ, } വരമാകുന്ന ഇക്കരയോ
 ടുകൂടിയതായി,
 രാമപ്രവ്രാ- } രാമന്റെ നാടുകടത്ത
 ജനായതഃ } പെന്ന പരപ്പോടുകൂടി
 യതായിരിക്കുന്ന
 യസ്തിൻ യാതൊന്നിൽ
 അഹം ഞാൻ
 നിമഗ്നഃ, } ആണ്ടുകിടക്കുന്നുവോ,
 അയം അപ്രകാരമുള്ള അത്
 രാഘവം വിനാ രാമനില്ലാതെ
 ജീവതാ ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന
 മയാ എന്നാൽ,
 ഭുസ്തരഃ; } കടപ്പാൻ കഴിയാതി
 റിക്കുന്നു;
 ബത! } അയ്യോ ഞാനെന്തു ചെയ്
 യ്യട്ടെ!

അശോഭനം യോട്ടഹമിഹാഭ്യ രാഘവം
 ദിദക്ഷമാണോ ന ലഭേ സലക്ഷണം
 ഇതീവ രാജാ വിലപൻ മഹായശാഃ
 പപാത തുണ്ണം ശയനേ സ മുർച്ഛിതഃ.

37

“യഃ അഹം ഇഹ അഭ്യ രാഘവം സലക്ഷണം ദിദക്ഷമാണഃ ന ലഭേ,” ഇതി	“അപ്രകാരമുള്ള ഇവിടെ [ഞാൻ ഇപ്പോൾ രാമനെ ലക്ഷണസഫിതനായി കാണാനാശിക്കുന്നവ നായി, പ്രാപിക്കുന്നില്ല,” എന്നിപ്രകാരം	വിലപൻ മഹായശാഃ സഃ രാജാ, മുർച്ഛിതഃ തുണ്ണം ശയനേ, അശോഭനം ഇവ, പപാത.	പ്രലപിച്ചുകൊണ്ട് മഹായശസ്വിയായ ആ മഹാരാജാവ്, മുർച്ഛിച്ചവനായി പെട്ടെന്ന് ശയനത്തിൽ, കല പോയാലെന്ന പോലെ പതിച്ചു.
---	---	--	--

ഇതി വിലപതി പാത്ഥിവേ പ്രനഷ്ടേ
 കരുണതരം ദപിതൂണം ച രാമമേതോഃ
 വചനമനുനിശ്ച തസ്യ ദേവീ
 ഭയമഗമത് പുനരേവ രാമമാതാ.

38

ഇതി രാമമേതോഃ കരുണതരം വിലപതി പാത്ഥിവേ പ്രനഷ്ട ച,	ഇപ്രകാരം ശ്രീരാമൻ നിമിത്തം അത്യന്തം പരിതാപക രമാവണ്ണം പ്രലപിക്കുന്ന മഹാരാജാവ് പ്രജ്ഞയറു കിടക്ക ബോൾ,	രാമമാതാ ദേവീ തസ്യ വചനം അനുനിശ്ച ദപിതൂണം പുനഃ ഭയം ഏവ അഗമത്.	ശ്രീരാമമാതാവായ് കൌസല്യാദേവി അഭേദഹത്തിന്റെ വാക്യത്തെ അടുത്തിരുന്ന് കേട്ട്, ദപിതൂണം പുനഃ മുന്വേതിലും ഇരട്ടിച്ചു കഷ്ടാവസ്ഥയെത്തന്നെ പ്രാപിച്ചു.
--	---	---	---

ഇത്യാഷ്വ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഏകോനഷ്ടിതമഃ സഗ്ഗഃ = അമ്പത്തൊമ്പതാംസഗ്ഗം സമുപ്ലവം.
 ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4747; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2392

ഷഷ്ഠിതമഃ സഗ്ഗഃ = അറുപതാംസഗ്ഗം.

[കൌസല്യാസമാശ്വാസനം = സുമന്ദ്രൻ കൌസല്യയെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നത്].

തതോ ഭൂതോപസ്പഷ്ടേവ വേപമാനാ പുനഃ പുനഃ
 ധരണ്യാം ഗതസതേപ കൌസല്യാ സുതമബ്രവീത്.

1

കൌസല്യാ തതഃ ഭൂതോ പ- സ്പഷ്ടാ ഇവ, ഗതസതപ ഇവ,	കൌസല്യാദേവി അപ്പോൾ ഭൂതബാധയേററവളെ നപോലെയായി, ജീവനററവരപോലെ	ധരണ്യാം പുനഃപുനഃ വേപമാനാ, സുതം അബ്രവീത്.	നിലത്തു കിടന്ന് മുന്വേതിലും അധികം തുടിക്കുന്നവളായി, സാരമിയോടായി ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.
---	--	--	---

നയ മാം യത്ര കാകത്സ്ഥഃ സീതാ യത്ര ച ലക്ഷ്മണഃ
താൻ വിനാ ക്ഷണമപ്യത്ര ജീവിതം നോത്സഹേ മൃഗം.

2

കാകത്സ്ഥഃ	രാമൻ	അഹം	ഞാൻ
യത്ര	എങ്ങിനെയോ	താൻ വിനാ	അവരെപിരിഞ്ഞ്
സീതാ	സീതയും	അത്ര	ഇവിടെ
ലക്ഷ്മണഃ ച	ലക്ഷ്മണനും	ക്ഷണം അപി	ഒരു മുഹൂർത്തമെങ്കിലും
യത്ര	എവിടെയോ, അവിടെ	ജീവിതം ഹി	പ്രാണൻ വെച്ചിരി
മാം	എന്നെ		പ്പാൻതന്നെ
നയ ;	കൊണ്ടുപോയാക്കുക ;	ഉത്സാഹ ന.	സഹിക്കുകയില്ല.

നിവർത്തയ രഥം ശീശ്രൂം ദണ്ഡകാനയ മാമപി
അഥ താൻ നാനഗച്ഛാമി ഗമിഷ്യാമി യമക്ഷയം

3

“ ശീശ്രൂം	“ വേഗത്തിൽ	താൻ	അവരെ
രഥം നിവർത്തയ ;	രഥത്തെ തിരിക്കുക ;	അനഗച്ഛാമി ;	ഞാൻ പിൻതുടരും ;
മാം അപി	എന്നെയും	ന അഥ	ഇല്ലെന്നാൽ
ദണ്ഡകാൻ	ദണ്ഡകങ്ങളിലേക്ക്	യമക്ഷയം	യമലോകത്തേക്കു
നയ ;	കൊണ്ടുപോയാക്കുക ;	ഗമിഷ്യാമി.”	പോയ്ക്കളയും.”

ബാഷ്പവേഗോപഹതയാ സ വാചാ സജ്ജമാനയാ
ഇദമാശ്വാസയൻ ദേവീം സുതഃ പ്രാഞ്ചലിരബ്രവീത്

4

സഃ സുതഃ,	ആ സാരഥി,	ബാഷ്പവേഗം	അശുവേഗത്താൽ തട
പ്രാഞ്ചലിഃ	അഞ്ചലികുപ്പിക്കൊണ്ട്	പഹതയാ	യപ്പെടുന്നതും ആയ
ദേവീം	ദേവിയെ സമാധാനി	വാചാ	വാക്കാൽ
അശ്വാസയൻ	പ്പിക്കുന്നതിനായി	ഇദം	ഇപ്രകാരം
സജ്ജമാനയാ	പുറത്തേക്കു വരുന്നതും,	അബ്രവീത്.	ഉണർത്തിച്ചു.

ത്വജ ശോകം ച മോഹം ച സംഭ്രമം ദുഃഖജം തഥാ
വ്യവധൂയ ച സന്താപം വനേ വത്സ്യതി രാഘവഃ

5

“ ശോകം ച	“ ദുഃഖത്തേയും	രാഘവഃ ച	ശ്രീരാഘവനും,
മോഹം ച	തെറ്റിദ്ധാരണയേയും	സന്താപം	യാതൊരു സന്താപവും
ദുഃഖജം	ദുഃഖത്താലുള്ള	വ്യവധൂയ,	ഇല്ലാതെ,
സംഭ്രമം തഥാ	പരിഭ്രമത്തേയും എല്ലാം	വനേ	വനത്തിൽ
ത്വജ ;	ഉപേക്ഷിച്ചാലും ;	വത്സ്യതി.	വസിച്ചുവരുന്നുണ്ട്.

ലക്ഷ്മണശ്വാപി രാമസ്യ പാദൌ പരിചരൻ വനേ
ആരാധയതി ധർമ്മജ്ഞഃ പരലോകം ജിതേന്ദ്രിയഃ

6

“ ധർമ്മജ്ഞഃ	“ ധർമ്മബോധമുള്ളവനും	പാദൌ അപി	തൃപ്പാദങ്ങളെത്തന്നെ
ജിതേന്ദ്രിയഃ	ജിതേന്ദ്രിയനുമായ	പരിചരൻ,	ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ട്,
ലക്ഷ്മണഃ ച	ലക്ഷ്മണനും	പരലോകം	പരലോകത്തിന്നു
വനേ,	വനത്തിൽ,	ആരാധയതി.	പാത്രീഭവിക്കുന്നു,
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ		

വിജനേടപി വനേ സീതാ വാസം പ്രാപ്യ ഗൃഹേഷ്ഠിവ
വിസ്രംഭം ലഭതേഭീതാ രാമേ സംഗ്രസ്തമാനസാ

7

“ സീതാ വിജനേ വനേ അപി, രാമേ സംഗ്രസ്ത- മാനസാ,	“ സീതാദേവിയും ജനസഞ്ചാരമീനമയേ കാട്ടിലും, ശ്രീരാമകൽ വെച്ചിരിക്കുന്ന ചിത്ത ത്തൊടുക്കുകയവളായി,	അഭീതാ, ഗൃഹേഷ്ഠ ഇവ, വാസം പ്രാപ്യ, വിസ്രംഭം ലഭതേ.	ഭയരഹിതയായി, സ്വപ്നം അരമനകളി ലെന്നപോലെ, വാസത്തെ കയ്ക്കോ സംഗ്രഹി [ണ്ട്, നേടുന്നു.
--	---	---	--

നാസ്യാ ദൈന്യം കൃതം കിഞ്ചിത്സംസൃക്ഷ്ണമപി ലക്ഷ്യേ
ഉചിതേവ പ്രവാസാനാം വൈദേഹീ പ്രതിഭാതി മേ.

8

“ അസ്യാഃ കിഞ്ചിത് ദൈന്യം കൃതം, സുസുക്ഷ്ണം അപി ലക്ഷ്യേ ന;	“ ഇവരേക്ക് എങ്കോളമെങ്കിലും വാട്ടമെന്നത് ഏപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതായി, സുക്ഷ്ണമായി നോക്കി യിട്ടും ഞാൻ അറിയുന്നില്ല;	വൈദേഹീ പ്രവാസാനാം ഉചിതാ ഇവ മേ പ്രതിഭാതി.	വൈദേഹി വനവാസങ്ങളുടെ പരിചയമുള്ളവളെന്ന പോലെയാണ് എനിക്ക് തോന്നുന്നത്.
---	--	--	---

നഗരോപവനം ഗതപാ യഥാ സ്ത രമതേ പുരാ
തഥൈവ രമതേ സീതാ നിജ്ജനേഷു വനേഷ്ഠപി.

9

“ സീതാ നഗരോപവനം ഗതപാ, പുരാ യഥാ	“ സീതാദേവി നഗരത്തിലുള്ള ഉദ്യാന പ്രാപിച്ച് [വനത്തെ മുമ്പ് ഏതുവിധത്തിൽ	രമതേ സ്ത, തഥാ ഏവ നിജ്ജനേഷു വനേഷു അപി രമതേ.	സന്തോഷിച്ചിരുന്നു ആ വിധംതന്നെ [ഖൊ, ജനരഹിതമായ വനങ്ങളിലും സന്തോഷിക്കുന്നു.
--	--	--	--

ബാലേവ രമതേ സീതാബാലചന്ദ്രനിഭാനനാ
രാമാ രാമേ ഹൃദധീനാത്മാ വിജനേടപി വനേ സതീ

10

“ അബാല- ചന്ദ്ര- നിഭാനനാ രാമാ സീതാ, വിജനേ വനേ	“ പൂണ്ണചന്ദ്രസമാന വദനയും എല്ലാമറിഞ്ഞവളും സീതാദേവി, [ആയ നിജ്ജനമായ കാട്ടിൽ	സതീ അപി രാമേ ഹി അധീനാത്മാ ബാലാ ഇവ രമതേ.	വർത്തിക്കുമ്പോഴും ശ്രീരാമനിൽതന്നെ ചിത്തം സമർപ്പിച്ചുവ ളായി ചെറുശിശുപോലെ വിചാരമറാവളായിരി ക്കുന്നു.
--	---	---	---

തദ്ഗതം ഹൃദയം ഹൃസ്യാസ്തദധീനം ച ജീവിതം
അയോദ്ധ്യാടപി ഭവേദസ്യാ രാമഹീനാ തഥാ വനം.

11

“ അസ്ത്യാഃ ഘോരം തദ്ഗതം ഹി; ജീവിതം ച തദധീനം;	“ ഇവളുടെ ചിത്തം അഭേദമന്തേത്തന്നെ പ്രാണനം[സ്മരിക്കുന്നു; അഭേദമന്തേ അവലം ബിച്ചിരിക്കുന്നു;	അസ്ത്യാഃ രാമഹീനാ അയോദ്ധ്യാ അപി വനം തഥാ ഭവേത്.	ഇവൾക്ക് ശ്രീരാമനില്ലാത്ത അയോദ്ധ്യയും കാടായ്ത്തന്നെയാണു് തോന്നുക.
---	---	--	--

പഥി പൃച്ഛതി വൈഭേരീ ഗ്രാമാംശ്ച നഗരാണി ച
ഗതിം ദൃഷ്ട്വാ നദീനാം ച പാദപാൻ വിവിധാനപി.

12

“ വൈഭേരീ, പഥി ഗ്രാമാൻ ച നഗരാണി ച നദീനാം	“ വൈഭേരീ, വഴിയിൽ ഗ്രാമങ്ങളേയും നഗരങ്ങളേയും നദികളുടെ	ഗതിം ച വിവിധാൻ പാദപാൻ അപി ദൃഷ്ട്വാ പൃച്ഛതി.	ഗതിയേയും പലമാതിരിയായ വൃക്ഷങ്ങളേയും കണ്ടു്, [ദിക്കുന്നു. അവയെപ്പറ്റി ചോ-
---	---	---	---

രാമം വാ ലക്ഷ്മണം വാടപി പൃഷ്ട്വാ ജാനാതി ജാനകീ
അയോദ്ധ്യാക്രോശമാത്രേ തു വിഹാരമിവ സംശ്രിതാ.

13

“ ജാനകീ അയോദ്ധ്യാ- ക്രോശമാത്രേ തു വിഹാരം സംശ്രിതാ ഇവ	“ ജാനകീഭേവി അയോദ്ധ്യക്കു രണ്ടുനാ ഴിക ഭൂരയുള്ള ക്രീഡോദ്യാനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നവർപോലെ,	രാമം വാ ലക്ഷ്മണം അപി വാ പൃഷ്ട്വാ ജാനാതി.”	ശ്രീരാമനോടോ ലക്ഷ്മണനോടോ ചോദിച്ചു് മനസ്സിലാക്കുന്നു.”
--	--	---	---

ഇദമേവ സ്മരാമ്യസ്ത്യാഃ സഹസൈവോപജല്പിതം
കൈകേയീസംശ്രിതം വാക്യം നേദാനീം പ്രതിഭാതി മേ
ധപംസയിതപാ തു തദാക്യം പ്രമാദാത് പശ്യപസ്ഥിതം
ഘോരനം വചനം സുതോ ഭേവ്യാ മധുരമബ്രവീത്.

14

15

സുതഃ, കൈകേയീ- സംശ്രിതം ഉപജല്പിതം സഹസാ പശ്യപസ്ഥിതം തു “ ഇദം വാക്യം സ്മരാമി; തത് വാക്യം മേ ഇദാനീം പ്രതിഭാതി ന,” തു	സുതനായ സുമന്ത്രർ, കൈകേയീഭേവിയെ ക്കുറിച്ചുള്ള ഒരു വാക്ക് പെട്ടെന്ന് മനസ്സിൽ ഉദിച്ചാറെ, “ ഈ സീതാവാക്യത്തെ ഞാൻ ഓർക്കുന്നു; [യും ആ വാക്യത്തെ ഞാൻ പറയുന്നത് ഇപ്പോൾ ഉചിതമല്ല,” എന്നിങ്ങിനെ വിചാ രിച്ചും,	പ്രമാദാത് ഏവ അസ്ത്യാഃ ഭേവ്യാഃ ഹ് ലാഭനം മധുരം വചനം ഏവ അബ്രവീത്.	(രാജാവിന്നും കൌസ ല്യക്കും ഭൂഖാധികൃ ത്താൽ) ആപത്തിനെ വിളയിച്ചേക്കാമെന്ന തുകൊണ്ടും, ഉജ്ജിതനെ ഒരുക്കി ക്കൊണ്ടു്, ഈ കൌസല്യാഭേവിക്ക് ആഘാതകരവും ശ്രുതിമധുരവും ആയ വാക്യത്തെത്തന്നെ ഉരചെയ്തു.
--	---	---	--

അലപനാ വാതവേഗേന സംഭ്രമേണാതപേന ച
ന ഹി ഗച്ഛതി വൈഭേദ്യോശ്ചന്ദ്രാംശുസദശീ പ്രഭാ.

16

“വൈഭേദ്യോഃ “വൈഭേദ്യയുടെ	സംഭ്രമേണ	നടന്നതുകൊണ്ടും
ചന്ദ്രാംശുസദശീ ചന്ദ്രകാന്തിയ്ക്കു സദശ	വാതവേഗേന	കൊടുങ്കാറ്റിനാലും
പ്രഭാ, ശോഭ, [മായ	ആതപേന ച	വെയിലിനാലും
അലപനാ വഴിയിൽ	ഗച്ഛതി ന ഹി.	കുറയുന്നതേയില്ല.

സദശം ശതപത്രസ്യ പൂണ്ണ ചന്ദ്രോപമപ്രഭം
വദനം തദ്വദാന്യായാ വൈഭേദ്യോ ന പ്രകമ്പതേ.

17

“വദാന്യായാഃ “മധുരമൊഴിയായ	പൂണ്ണചന്ദ്രോപ	പൂണ്ണചന്ദ്രനൊത്ത കാ
വൈഭേദ്യോഃ സീതാഭേദ്യയുടെ,	മപ്രഭം	നിയുള്ളതും ആയ
ശതപത്രസ്യ } കമലസദശവും	തത് വദനം,	ആ തിരുമുഖം,
സദശം	പ്രകമ്പതേ ന.	വാടുന്നതേയില്ല.

അലക്തരസരക്താഭാവലക്തരസവജ്ജിതൈ

അദ്യോപി ചരണൈ തസ്യാഃ പദ്മകോശസമപ്രഭൈ.

18

“അലക്ത- രസവജ്ജിതൈ	} “ചെമ്പൊഞ്ഞിച്ചാറ ണിയാത്തവയായ	അലക്തരസ- രക്താഭൈ	} ചെമ്പൊഞ്ഞിച്ചാറ കൊണ്ടെന്നപോലെ
തസ്യാഃ ചരണൈ		അവളുടെ തിരുവടികൾ,	
അദ്യ അപി	ഇപ്പോഴും		

നൃപരോദ്ഘൃഷ്ടഹേലേവ ഖേലം ഗച്ഛതി ഭാമിനീ

ഇദാനീമപി വൈഭേദീ തദ്രാഗാന്യസ്തഭ്രഷണാ.

19

“നൃസ്തഭ്രഷണാ “ആഭരണങ്ങളണി	നൃപരോദ്ഘൃഷ്ട- } കാൽചിലമ്പുകളാൽ
ഞ്ഞവളായി	ഹേലാ } ഉദ്ഘോഷിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ
ഭാമിനീ സദ്യാംഗസുന്ദരിയായ	ഇവ } ലാവിലാസങ്ങളാൻ
വൈഭേദീ, വൈഭേദീ,	തദ്രാഗാത് } അഭേദമെന്തെക്കുറിച്ചു
ഇദാനീം അപി ഇപ്പോഴും	ഖേലം } പരമസന്തോഷത്തെ
	ഗച്ഛതി. } പ്രാപിക്കുന്നു.

ഗജം വാ വീക്ഷ്യ സിംഹം വാ വ്യാഘ്രം വാ വനമാശ്രിതാ
നാഹാരയതി സന്ദ്രാസം ബാഹു രാമസ്യ സംശ്രിതാ.

20

“വനം “വനത്തിൽ	വീക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
ആശ്രിതാ വന്തിക്കുന്ന അവർ	രാമസ്യ ബാഹു	ശ്രീരാമന്റെ ഭുജങ്ങളെ
ഗജം വാ കാട്ടാനയെയോ	സംശ്രിതാ,	അവലംബിച്ചുവളായി,
സിംഹം വാ സിംഹത്തെയോ	സന്ദ്രാസം	ഭയമെന്നുള്ളതിനെ
വ്യാഘ്രം വാ നരിയെയോ	അഹാരയതി ന.	പ്രാപിക്കുന്നതേയില്ല.

കരസമ്മിതമദ്ധ്യാംഗീ പീനോന്നതപയോധരാ
രാജഹംസീവ രാമസ്യ പാദമാലോക്യ ഗച്ഛതി

21

“കരസമ്മിത- മദ്ധ്യാംഗീ	“മുഷ്ടിയോളം മാത്രമു ജ മദ്ധ്യപ്രദേശമാണ് വളം	രാമസ്യ പാദം	ശ്രീരാമന്റെ പാദത്തെ
പീനോന്നത- പയോധരാ	പീനോന്നതങ്ങളായ സ്തനങ്ങളാണ് വളം ആയ അവൾ,	ആലോക്യ, രാജഹംസീ ഇവ,	ചിന്തിച്ചുകൊണ്ട്, രാജഹംസമെന്ന പോ ലെ,
		ഗച്ഛതി.	ഗമിക്കുന്നു.

ന. ശോച്യാസ്തേ ന ചാതമാനഃ ശോച്യാ നാപി ജനാധിപഃ
ഇദം ഹി ചരിതം ലോകേ പ്രതിഷ്ഠാസ്യതി ശാശ്വതം

22

“തേ ശോച്യാഃ ന; ആത്മാനഃ ച ന; ജനാധിപഃ അപി മഹാരാജാവും ശോച്യാഃ ന	“അവർ അനന്തപിക്കത്തക്ക നാമം [വരല്ല; അല്ല; അനന്തപിക്കത്തക്കവ നല്ല;	ഹി ലോകേ ഇദം ചരിതം ശാശ്വതം പ്രതിഷ്ഠാ- സ്യതി.	എന്തെന്നാൽ ലോകത്തിൽ ഈ പ്രവൃത്തി ശാശ്വതമായി നിലനില്ക്കുവാൻ പോകുന്നു.
---	---	---	---

വിധൂയ ശോകം പരിഹൃഷ്ടമാനസാ
മഹഷിയാതേ പഥി സുവ്യവസ്ഥിതാഃ
വനേ രതാ വന്ദ്യഫലാശനാഃ പിതൃഃ
ശുഭാം പ്രതിജ്ഞാം പരിപാലയന്തി തേ.

23

“തേ ശോകം വിധൂയ, പ്രഹൃഷ്ട- മാനസാഃ, മഹഷിയാതേ പഥി സുവ്യവ- സ്ഥിതാഃ,	“അവർ അത്തലെന്നുള്ളതിനെ അടുപ്പിക്കാതെ, സത്തുഷ്ടി പുണ്ടവരായി, മഹഷിമാരനുഷ്ഠിക്കുന്ന തായ സന്മാർഗ്ഗത്തിൽ ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടി യവരായി,	വനേ രതാഃ, വന്ദ്യ- ഫലാശനാഃ, പിതൃഃ പ്രതിജ്ഞാം ശുഭാം പരിപാലയന്തി.	വനവാസത്തിൽ ഉത്സാഹത്തോടുകൂടിയ വരായി, കാട്ടിലുള്ള ഫലങ്ങളെ ഭുജിച്ചുകൊണ്ട്, പിതാവിന്റെ ആജ്ഞയെ ധർമ്മാനുസൃതമായതെ ന്ന് അനുഷ്ഠിച്ചുവരുന്നു.
---	---	---	--

തഥാഹി സുതേന സുയുക്തവാദിനാ
നിവർത്തമാണാ സുതശോകകർശിതാ
ന ചൈവ ദേവീ വിരരാമ കൂജിതാത്
പ്രിയേതി പുത്രേതി ച രാഘവേതി ച.

24

ദേവീ	കൌസല്യാദേവി	‘പ്രിയ!’ ഇതി ‘ഓമന!’ എന്നും,
തമാ	ഇപ്രകാരം	‘പുത്ര!’ ഇതി ച ‘കുമാര!’ എന്നും
സുയുക്തവാദിനാ	ഉചിതമായി സംസാരി	‘രാഘവ!’
സുതേന	സുമന്ത്രാൽ [കുന്ന	ഇതി ച } ‘രാഘവ!’ എന്നും
നിറായ്മാണാ	സമാധാനിപ്പിക്കപ്പെട്ട	കുജിതാത് ച വിളിച്ച് പ്രലപിക്കുന്ന
അപി	ദിക്തം,	തിൽനിന്നും
സുതശോക-	} പുത്രശോകാതരയായി,	നഘവ വിരരാമ വിരമിച്ചതേയില്ല.
കർശിതാ		

ഇത്യാദേം ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഷഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം.
 ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4771; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2416.

ഏകഷഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം.

[കൌസല്യാപാലംഭഃ = കൌസല്യ പരജ്ഞവാക്സ് പറയുന്നതു്.]

വനം ഗതേ ധർമ്മപരേ രാമേ രമയതാം വരേ

കൌസല്യാ ഭദതീ സ്വാന്താ ഭന്താരമിദമബ്രവീത്

1

കൌസല്യാ,	കൌസല്യാദേവി,	സ്വാന്താ	അസഹ്യമായ അഴൽ
ധർമ്മപരേ	ധർമ്മകുനിരതനും		പൂണ്ടവളായി
രമയതാം	എല്ലാവരമായി ഇണ	ഭദതീ	കാണീർവാന്ത് പ്രല
	ങ്ങുന്നവരിൽവെച്ച്		പിക്കുന്നവളായി
വരേ	ഉത്തമനുമായ	ഭന്താരം	ഭന്താവിടനാടായി
രാമേ	ശ്രീരാമൻ	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
വനം ഗതേ,	വനം പ്രാപിച്ചതിൽ,	അബ്രവീത്.	ഉണർത്തിച്ചു.

യദ്യപി ത്രിഷു ലോകേഷു പ്രഥിതം തേ മഹദ്യുഗഃ

സാന്നുകൃതോ വദാന്യശ്ച പ്രിയവാദീ ച രാഘവഃ

2

കഥം നരവരശ്രേഷ്ഠ പുത്രേ തൈ സഹ സീതയാ

ദുഃഖിതൈ സുഖസംവൃദ്ധൈ വനേ ദുഃഖം സഹിഷ്യതഃ.

3

“രാഘവഃ	“രഘുക്കുലതിലകനായ	നരവരശ്രേഷ്ഠ!	അല്ലയോ നൃപാത്ഥമ!
സാന്നുകൃതഃ	ദയാലുവും[നിന്തിരുവടി	സുഖസംവൃദ്ധൈ	സുഖമായിതന്നെ വള
വദാന്യഃ	ഉദാരശീലനും	തൈ	ആ [ന്വരായ
പ്രിയവാദീ ച;	ഹിതത്തെത്തന്നെ ഉപ	പുത്രേ ച	രണ്ടുപുത്രന്മാരും
	ദേശിക്കുന്നവനമാകുന്നു;	സീതയാ സഹ	സീതയോടുകൂടി
തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ	ദുഃഖിതൈ	മനസ്സാപം പൂണ്ടവ
മഹത് യുഗഃ	മഹത്തായകീർത്തി	വനേ	കാട്ടിൽ [രായി
ത്രിഷു	മൂന്നു	ദുഃഖം	കഷ്ടത്തെ
ലോകേഷു ച	ലോകങ്ങളിലും	കഥം	എന്തിന്നുവേണ്ടിയാണ്
പ്രഥിതം ;	വ്യാപിച്ചതാകുന്നു ;	സഹിഷ്യതഃ ?	അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരി
യദ്യപി,	അപ്രകാരമിരിക്കെ,		ക്കേണ്ടത് ?

സാ ന്തനം തരുണീ ശ്യാമാ സുകുമാരി സുഖോചിതാ
കഥമുക്തം ച ശീതം ച മൈഥിലീ വിസമിഷ്യതി.

4

“സുകുമാരി സുഖോചിതാ	“മുദുഗാത്രീയും സുഖം മാത്രം അനുഭവി ച്ചുവന്നവളും	ശ്യാമാ ഉണ്ണി	തിരുമനി കറുത്തുപോ ചൂടിയെന്നും [കുമാര്
തരുണീ	യൗവ്വനദശയിലിരിക്ക	ശീതം ച	തണുപ്പിനേയും,
സാ	ആ [ന്നവളും ആയ	കഥം	എന്തിനുവേണ്ടിയാണ്
മൈഥിലീ ച	സീതയും,	ന്തനം	ഇപ്പോൾ
		വിസമിഷ്യതി?	അനുഭവിക്കേണ്ടത്?

ഭക്തപാടശനം വിശാലാക്ഷീ സുപദംശാനപിതം ശുഭം
വന്ദ്യം നൈവാരമാഹാരം കഥം സീതോപഭോക്ഷ്യതേ.

5

“വിശാലാക്ഷീ സീതാ,	“വിശാലാക്ഷിയായ സീത,	വന്ദ്യം	കാട്ടിച്ചുള്ള
സുപ- ദംശാനപിതം	അനേകം വട്ടങ്ങളോടു കൂടിയ	നൈവാരം	തന്നെ കൊഴിഞ്ഞുകിട ക്കുന്നതായ
ശുഭം അശനം	നല്ല ആഹാരത്തെ	ആഹാരം	ആഹാരത്തെ
ഭക്തപാ,	ഭുജിച്ചു പരിചയിച്ചു ശേഷം,	കഥം	എന്തിനുവേണ്ടിയാണ്
		ഉപഭോക്ഷ്യതേ?	ഭുജിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കേ ണ്ടത്?

ഗീതവാദിരൂപിണീശ്ചാഷം ശുതപാ ശുഭമനിസിതാ
കഥം ക്രവ്യാദസിംഹാനാം ശബ്ദം ശ്രോഷ്യത്യശോഭനം.

6

“അനിസിതാ ശുഭം	“നിഭോഷയായ അവൾ മനോഹരമായ	അശോഭനം	ഘോരമായ
ഗീതവാദി- രൂപിണീശ്ചാഷം	സംഗീതവാദ്യഘോഷ ങ്ങളെ	ശബ്ദം	ശബ്ദത്തെ
ശുതപാ,	അനുഭവിച്ച്,	കഥം	എന്തിനുവേണ്ടിയാണ്
ക്രവ്യാദ- സിംഹാനാം	പച്ചമാംസത്തെ തിന്ന ുന്ന സിംഹങ്ങളുടെ	ശ്രോഷ്യതി?	കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ത്?

മഹേന്ദ്രലാപജസങ്കാശഃ കപ ന ശേതേ മഹാഭുജഃ
ഭുജം പരിഘസംകാശമുപധായ മഹാബലഃ.

7

“മഹേന്ദ്ര- ലാപജ- സംകാശഃ	“ഇന്ദ്രഭേദവാനു സഭ ശനം	പരിഘ- സംകാശം	ഇരിമ്പുദണ്ഡിനൊത്ത
മഹാബലഃ	മഹാബലശാലിയും	ഭുജം	ഭുജത്തെ
മഹാഭുജഃ,	മഹാബാഹുവും ആയ അവൻ,	ഉപധായ	തലയണയായിവെച്ചു
		കപ	എങ്ങാണോ [കൊണ്ട്,
		ശേതേ ന?	ശയിക്കുന്നത്?

പദ്മവണ്ണം സുകേശാന്തം പദ്മനിശ്ചാസമുത്തമം
കദാ ഭുക്ത്യാമി രാമസ്യ വദനം പുഷ്പരേക്ഷണം

8

“രാമസ്യ പദ്മവണ്ണം സുകേശാന്തം	“ശ്രീരാമന്റെ പദ്മസദൃശവും അഴകിയ കുറുനിരകളാ നും	പുഷ്പരേക്ഷണം ചെന്നാർന്നേത്രങ്ങളോ ടുക്ടിയതും ആയ
പദ്മ- നിശ്ചാസം	} പദ്മത്തിന്റെ വാസ നയുള്ള നിശ്ചാസം മാനതും	ഉത്തമം വദനം മനോഹരവദനത്തെ കദാ എപ്പോഴാണ് ഭുക്ത്യാമി! ഞാൻ കാണാൻ പോ കുന്നത്!

വജ്രസാരമിദം നാനം ഹൃദയം മേ ന സംശയഃ
അപശ്യന്ത്യാ ന തം യദൈവ ഫലതീദം സഹസ്രധാ.

9

“തം അപശ്യന്ത്യാഃ	“അവനെ കാണാതിരിക്കുന്നവ ളായ	സഹസ്രധാ ഫലതി ന	ആയിരം നൂറുങ്ങായി പൊട്ടിത്തെറിക്കുന്നില്ല യോ,
മേ ഇദം ഹൃദയം, യത്	എന്റെ ഈ ഹൃദയം, യാതൊരുകാരണ ത്താൽ	നാനം ഇദം വജ്രസാരം വൈ; സംശയഃ ന.	അക്കാരണത്താൽ ഇത് വ്രജംപോലെ ബലമുള്ള തുതന്നെ; സംശയമില്ല.

യത്പഥാ ഭാരണം കർമ്മ വ്യപോഹ്യ മമ ബാന്ധവാഃ
നിരന്താഃ പരിധാവന്തി സുഖാഹ്ലാഃ കൃപണാ വനേ.

10

“മമ ബാന്ധവാഃ	“എനിക്ക് പ്രിയപ്പെട്ടവരായ അവർ	സുഖാഹ്ലാഃ വനേ	സുഖത്തിന്നുമാത്രം അ കാട്ടിൽ[ഹ്രാ]യ അവർ
തപയാ നിരന്താഃ	നിന്തിരുവടിയാൽ കൈവെടിയപ്പെട്ടവ രായി	കൃപണാഃ പരിധാവന്തി യത് കർമ്മ ഭാരണം.	കഷ്ടപ്പെടുന്നവരായി ചുറ്റിത്തരിയുന്നു; യാതൊരു ഈ കൃത്യം കുറാരമായതുതന്നെ.

യദി പഞ്ചദശേ വഷേ രാഘവഃ പുനഃരഷ്ട്രതി
ജഹ്യാദ്രാജ്യം ച കോശം ച ഭരതേനോപഭോക്ത്യതേ.

11

“പഞ്ചദശേ വഷേ രാഘവഃ പുനഃ ഏഷ്ട്രതി യദി	“പതിനഞ്ചാമത്തെ സംവത്സരത്തിൽ ശ്രീരാമൻ വീണ്ടും തിരിച്ചുവരുമെങ്കിലും	രാജ്യം കോശം ച ജഹ്യാത്; ഭരതേന ച ഉപഭോക്ത്യതേ.	രാജ്യത്തെയും സ്വത്തിനേയും വില്പവെക്കുകയില്ല; ഭരതനാൽ മാത്രമെ അനുഭവിക്കപ്പെടുക യുള്ളൂ.
--	---	---	---

ഭോജനത്തി കില ശ്രാദ്ധേ കേ വിത്സപാനേവ ബാസവാൻ
തതഃ പശ്യാത്സമീക്ഷന്തേ കൃതകാശ്ചാ ദിജിഷ്ഠാൻ.

12

“കൃതകാശ്ചാഃ	“യോഗ്യന്മാരെന്നു ന	കില	} കപടബുദ്ധിയോടുകൂടി
കേചിത്	ദിക്ഷന്നവരായ സപാ	ഭോജനത്തി;	
ശ്രാദ്ധേ	ചിലർ, [ത്വമികളായ	തതഃ പശ്യാത്	അനുഭവിപ്പിക്കുന്നു;
സപാൻ	ശ്രാദ്ധം മുതലായ ദാന	ദിജിഷ്ഠാൻ	അതിന്നുശേഷം
ബാസവാൻ	സ്വപന്നം [കൃത്യത്തിൽ		യോഗ്യന്മാരായ ബ്രാഹ്മ
ഏവ	ബന്ധുക്കളെ	സമീക്ഷന്തേ.	ണരെക്കുറിച്ച്
			അനേപഷിക്കുന്നു.

തത്ര യേ ഗുണവന്തശ്ച വിദ്വാംസശ്ച ദിജാതയഃ
ന പശ്യാന്തേഭിമന്വന്തേ സുധാമപി സുരോപമാഃ.

13

“യേ	“യാതൊരുവർ	തത്ര	അപ്പോൾ
ഗുണവന്തഃ	ഗുണവാന്മാരായും	പശ്യാത്	അക്കാരണത്താൽ
വിദ്വാംസഃ ച	വിദ്വാന്മാരായും	സുധാം അപി	പച്ചവെള്ളത്തെക്കൂടി
സുരോപമാഃ ച	ദേവതുല്യന്മാരായും	അഭിമന്വന്തേ	} (അവരുടെ വക്കൽ
ദിജാതയഃ,	ബ്രാഹ്മണരോ, [ഉള്ള	ന.	
തേ	അവർ		നിന്ന്) ആഗ്രഹിക്ക
			കയില്ല.

[“യസ്യ മിത്രപ്രധാനാനി ശ്രാദ്ധാനി ച ഹവീഷി ച. തസ്യ പ്രേത്യ ഫലം നാസ്തി ശ്രാദ്ധേ
ഷു ച ഹവിഷു ച.” എന്നു ബന്ധുമിത്രാദികൾ ശ്രാദ്ധാദികർമ്മങ്ങളിൽ ഭോജനീയന്മാരല്ലെന്ന്
(മനു). “ശ്രോത്രിയായൈവ ഭേദാനി ഹവ്യകവ്യാനി ഭാതുഭിഃ. അർഹ്വതമായ വിപ്രായ തന്യൈ
ഭത്തം മഹാഫലം. ഏകൈകമപി വിദ്വാംസം ദൈവേ പിത്രേ ച ഭോജയേത് പുഷ്പലം ഫലമാ
പ്ലോതി നാമന്ത്രജ്ഞാൻ ബഹുനപി. യത്തേന ഭോജയേച്ഛ്ശ്രാദ്ധേ ബഹുചം വേദപാരഗം.
ശാഖാന്തഗം വാഘപ്രധച്ഛം ഛന്ദോഗം വാ സമാപ്തീഗം. യേഷാമന്യതഃമാ യസ്യ ഭുഞ്ജീത ശ്രാദ്ധ
മർച്ചിതഃ. പിതൃണാം തസ്യ തൃപ്തീഃ സ്വാർത്ഥാപതീ സപ്തപൈരജഃ” എന്നു ശ്രാദ്ധത്തിന്നു അർഹ്വ
രിനവരേന്ന് (മനു).

ശ്രാദ്ധശേഷത്തെ ഭുജിക്കരുതെന്നുള്ളതിന്ന്, “സായം പ്രാതശ്ച ഭുഞ്ജീത നാന്തരാരോഃ സമാ
ഹിതഃ. അകാലേ ന തു ഭുഞ്ജീത പരാശ്രദ്ധേ തഥൈവ ച.” (ഭാരതം ആനുശാസനികം). “ശ്രാദ്ധാ
വശിഷ്ടഭോക്താരസ്തേ വൈ നിരയഗാമിനഃ” (മാർക്കണ്ഡേയൻ).]

ബ്രാഹ്മണേഷപവി തൃപ്തേഷു പശ്യാദ്ഭോക്തും ദിജിഷ്ഠാഃ
നാഭ്യുപൈതുമലം പ്രാജ്ഞഃ ശൃംഗദ്വൈവിധിഭാഃ.

14

“തൃപ്തേഷു	“(ദാനവാങ്ങി) തൃപ്തി	ശൃംഗദ്വൈവിധം	} മേന്മയുക്തശിത്തെ കുറി
	പ്പെട്ടവരും	ഇവ,	
ബ്രാഹ്മണേഷു	} ബ്രാഹ്മണർ തന്നെയെ	പശ്യാത്	പ്പല്ലിനെ എന്നപോലെ,
അപി		ഭോക്തും	ഒടുവിൽ
പ്രാജ്ഞാഃ	യോഗ്യന്മാരായ		വാങ്ങി അനുഭവിക്ക-
ദിജിഷ്ഠാഃ,	ബ്രാഹ്മണോത്തമന്മാർ,	അഭ്യുപൈതും	ന്നതിന്നും
ഋഷഭാഃ	വൃഷഭങ്ങൾ	അലം ന.	അടുത്തുവരുന്നതിന്നും
			ഇഷ്ടപ്പെടുകയല്ല.

[“ശൃംഗദ്വൈവിധം,” കൊയില്ലാതാക്കിയാലെന്ന പോലെയുള്ള അവമാനം. എന്നു ചിലർ.]

ഏവം കനീയസാ ഭ്രാതാ ഭൂതം രാജ്യം വിശാം പതേ
ഭ്രാതാ ജ്യേഷ്ഠോ വരിഷ്ഠശ്ച കിമത്ഥം നാവമംസ്യതേ.

15

“വിശാം പതേ! “ മഹാരാജാഭവ!
കനീയസാ ഭ്രാതാ അനുജനാൽ
ഏവം ഇങ്ങിനെ
ഭൂതം അനുഭവിക്കപ്പെട്ടതായ
രാജ്യം, രാജ്യത്തെ,

ജ്യേഷ്ഠഃ ഭ്രാതാ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനം
വരിഷ്ഠഃ ച ഉത്തമനുമായ അവൻ
കിമത്ഥം എന്തുകാരണത്താൽ
അവമംസ്യതേ } തിരസ്കരിക്കാതിരിക്കും?
ന?

ന പരേണാഹുതം ഭക്ഷ്യം വ്യാഘ്രഃ ഖാദിതുമിച്ഛതി
ഏവമേവ നരവ്യാഘ്രഃ പരലീഡം ന മംസ്യതേ.

16

“വ്യാഘ്രഃ “വ്യാഘ്രം,
പരേണ മരൊന്നിനാൽ
അഹുതം ഭുജിക്കപ്പെട്ട
ഭക്ഷ്യം ഖാദിതം തീറ്റയെ ചവപ്പാൻ
ഇച്ഛതി ന; ആഗ്രഹിക്കയില്ല;
ഏവം ഏവ ഇപ്രകാരമെന്നെ

നരവ്യാഘ്രഃ പുരുഷോത്തമനായ
അവൻ
പരലീഡം അന്യന്റെ എളുപ്പി
നെക്കുറിച്ച്
മംസ്യതേ ന. മനസ്സുകൊണ്ടുകൂടി വി
ചാരിക്കയില്ല.

ഹവിരാജ്യം പുരോഡാശഃ കശാ യുപാശ്ച ഖാദിരാഃ
നൈതാനി യാതയാമാനി കുർവ്വന്തി പുനരലപരേ.

17

“ഹവിഃ, “ഹവിസ്സ്,
അജ്യം, നെയ്യ്,
പുരോഡാശഃ യാഗത്തിലുള്ള
കശാഃ, ദങ്കര, [നിവേദ്യം,
ഖാദിരാഃ കരിക്കാലിമരംകൊ
ണ്ടുള്ള

യുപാഃ ച യുപസ്തംഭങ്ങൾ, എന്ന
ഏതാനി ഇവയെല്ലാം,
യാതയാമാനി ഒരിക്കൽ ഉപയോഗി
പുനഃ വീണ്ടും [ചുവയായാൽ
അലപരേ യാഗത്തിൽ
കുർവ്വന്തി ന. ഉപയോഗിക്കുമാറില്ല.

തഥാ ഹ്യാത്തമിദം രാജ്യം ഹുതസാരാം സുരാമിവ
നാഭിമന്തുമലം രാമോ നഷ്ടസോമമിവാലപരം.

18

“രാമഃ “ശ്രീരാമൻ
അത്തം അനുഭവിക്കപ്പെട്ടതായ
ഇദം രാജ്യം, ഈ രാജ്യത്തെ,
ഹുതസാരാം മരൊരുത്തനാൽ പാ
നംചെയ്യപ്പെട്ടതായ
സുരാം ജലപാത്രത്തെ
ഇവ, എന്നപോലെയും,

നഷ്ടസോമം അതുലമായ് പോയ
സോമലതയോടുകൂടിയ
അലപരം യാഗത്തെ
ഇവ തഥാ, എന്നപോലെയും,
അഭിമന്തു വിചാരിക്കുന്നതിന്നു
കൂടി
അലം ഹി ന. ഇച്ഛിക്കുകയേയില്ല.

നൈവംവിധമസത്കാരം രാഘവോ മഷ്ടിഷ്യതി
ബലവാനിവ ശാദ്യലോ വാലധേരഭിമർന്നം.

19

“രാഘവഃ “ശ്രീരാമൻ,
വാലധേഃ } വാൽ തുണ്ടുന്നതിനെ,
അഭിമർന്നം, ബലമുള്ള
ബലവാൻ

ശാർദ്ദലഃ ഇവ നരി എന്നപോലെ,
ഏവം വിധം ഇപ്രകാരമുള്ള
അസത്കാരം അവമാനത്തിന്
മഷ്ടിഷ്യതി ന. വഴിപ്പെട്ടിരിക്കുകയില്ല.

നൈതസ്വ സഹിതാ ലോകാ ഭയം കർത്തവ്യമഥാഭ്യേ

അധർമ്മം തപിഹ ധർമ്മാത്മാ ലോകം ധർമ്മേണ യോജയേത്. 20

“ലോകാഃ	“ലോകങ്ങൾ	ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ അവൻ
സഹിതാഃ തു	ഒന്നു ചേർന്നാലും,	ഇഹ	ഇക്കാര്യത്തിൽ
മഥാഭ്യേ	വൻ പോരിൽ	അധർമ്മം	ധർമ്മവഴി പിഴച്ചു
ഏതസ്വ	ഇവൻ	ലോകം	ലോകത്തെ,
ഭയം	കുറുക്കും	ധർമ്മേണ	(തന്റെ) ധർമ്മം
കർത്തവ്യം ന;	ഉണ്ടാക്കുകയില്ല;	യോജയേത്.	സരണം മൂലം
			അലക്ഷ്യമായി കരുതും.

[“യഃ ധർമ്മാത്മാ അധർമ്മം ലോകം ഇഹ ധർമ്മേണ തു ജയേത്”, തസ്യ.” (യാതൊരു ധർമ്മാത്മാവായ ഇവൻ അധർമ്മയുക്തനായ ലോകത്തെ ധർമ്മംകൊണ്ടു ജയിക്കുമോ, അപ്രകാരമുള്ള ഇവൻ എന്നും.)]

നനപസൗ കാഞ്ചനൈശ്ചാണൈർമ്മഹാവീര്യോ മഹാഭുജഃ

യുഗാന്ത ഇവ ഭൂതാനി സാഗരാന്തപി നിർദ്ദേഹത്. 21

“നന,	“അല്ലെന്നാൽ,	ഭൂതാനി	ജീവജാലങ്ങളേയും
മഹാവീര്യഃ	അതിശക്തനും	സാഗരാൻ	} സമുദ്രങ്ങളേയും
മഹാഭുജഃ	മഹാബാഹുവും ആയ	അപി	
അസൗ	ഇവൻ,	യുഗാന്തേ	പ്രളയകാലത്തിൽ,
കാഞ്ചനൈഃ	ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന	ഇവ	എന്ന പോലെ,
ബാണൈഃ	ബാണങ്ങൾ കൊണ്ടു്,	നിർദ്ദേഹത്.	ദഹിപ്പിച്ചുകളയും.

സ താദൃശഃ സിംഹബലോ വൃഷഭാക്ഷോ നരഷ്ഠഭഃ

സ്വയമേവ ഹതഃ പിത്രാ ജലജനാത്മജോ യഥാ. 22

“താദൃശഃ	“അപ്രകാരമുള്ളവനും	സഃ,	അവൻ,
സിംഹബലഃ	സിംഹതുല്യബലശാലിയും	ജലജന	മത്സ്യത്തിനാൽ
		ആത്മജഃ യഥാ	സ്വപന്തം മത്സ്യക്കു
			ഞ്ഞന്നപോലെ,
വൃഷഭാക്ഷഃ	{ സർഗ്ഗുണം പ്രകാശി ക്കുന്ന നേത്രങ്ങളാൻ വനം	പിത്രാ	പിതാവിനാൽ
		സ്വയം ഏവ	താനായ്ക്കനെ
നരഷ്ഠഭഃ	പുരുഷോത്തമനുമായ	ഹതഃ	നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

ദപിജാതിചരിതോ ധർമ്മഃ ശാസ്ത്രദൃഷ്ടഃ സനാതനഃ

യദി തേ ധർമ്മനിരതേ തപയാ പുത്രേ വിവാസിതേ 23

“ധർമ്മനിരതേ	“ധർമ്മമാർഗ്ഗം പിടിക്കാ	ശാസ്ത്രദൃഷ്ടഃ	ശാസ്ത്രവിഹിതവും
പുത്രേ	പുത്രൻ [ത്ത	സനാതനഃ	പുച്ഛന്മാരാൽ ആചരി
തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ		ക്കപ്പെട്ടതും ആയ
വിവാസിതേ,	കാട്ടിലേക്കയക്കപ്പെട്ടി	ധർമ്മഃ,	ധർമ്മം,
	രിക്കുന്മാരും,	തേ	നിന്തിരുവടിക്ക്
ദപിജാതിചരിതഃ	ക്ഷത്രിയന്മാരനുഷ്ഠിക്ക	യദി ?	ഉണ്ടാകുമോ ?
	ന്നതും		

ഗതിരേകാ പതിന്നാശ്ചാ ഭിതീയാ ഗതീരാത്മജഃ
തൃതീയാ ജ്ഞാതമോ രാജശ്ചതുർത്ഥീ നേഹ വിദ്യതേ.

24

“നാശ്ചാഃ	“ഒരു നാരിക്ക്	തൃതീയാ	മൂന്നാമത്
പതിഃ	ഭർത്താവാകുന്നു	ജ്ഞാതയഃ;	ബന്ധുക്കൾ;
ഏകാ ഗതിഃ;	മുഖ്യമായ ഗതി;	രാജൻ!	മഹാരാജാവേ!
ഭിതീയാ	രണ്ടാമതായ	ഇഹ	ഈ ലോകത്തിൽ
ഗതിഃ	ഗതി	ചതുർത്ഥീ	നാലാമതായൊന്നു
ആത്മജഃ;	പുത്രൻ;	വിദ്യതേ ന.	ഇല്ല.

തത്ര തപം ചൈവ മേ നാസ്തി രാമശ്ച വനമാശ്രിതഃ
ന വനം ഗന്തുമിച്ഛാമി സർവ്വമാ ഹി ഹതാ തപയാ.

25

“രാമഃ ച	“ശ്രീരാമനും	തത്ര,	ഇപ്രകാരമിരിക്കെ,
വനം	വനത്തിലേക്ക്	തപം ച	നിന്തിരുവടിയും
ആശ്രിതഃ;	പോയ്ക്കുളഞ്ഞു;	മേ	എനിക്ക്
വനം	കാട്ടിലേക്ക്	അസ്തി ന;	ഇല്ല;
ഗന്തും ഇച്ഛാമി	ഞാൻ (നിന്തിരുവടി	ഹി	ആകയാൽ
ന ഏവ;	കാരണം) പോകാനി	തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ
	ച്ഛിക്കുന്നുമില്ല;	സർവ്വമാ	സർവ്വപ്രകാരത്തിലും
		ഹതാ.	ഞാൻ കെട്ടുപോയി.

ഹതം തപയാ രാജ്യമിദം സരാഷ്ഠം
ഹതസ്തഥാടന്മാ സഹ മന്ത്രിഭീശ്ച
ഹതാ സപുത്രാടസ്തി ഹതാശ്ച പൈശരാഃ
സുതശ്ച ഭായ്വാ ച തവ പ്രഹൃഷ്ടൗ

26 .

“തപയാ	“നിന്തിരുവടിയാൽ	സപുത്രാ	പുത്രനോടുകൂടി
ഇദം	ഈ	ഹതാ;	ഹതയായി;
സരാഷ്ഠം	നാടകളടങ്ങിയ	പൈശരാഃ ച	നാട്ടാരം
രാജ്യം	രാജ്യം	ഹതാഃ;	നശിച്ചു;
ഹതം;	ഹതമായി;	തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ
മന്ത്രിഭീഃ സഹ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി	ഭായ്വാ ച	ഭായ്യയും
ആത്മാ ച	നിന്തിരുവടിയും	സുതഃ ച	പുത്രനുംമാത്രം
തഥാ	അ പ്രകാരംതന്നെ	പ്രഹൃഷ്ടൗ.”	{ ആഗ്രഹം സാധിച്ചവ രായി സന്തോഷിക്ക ുന്നു.”
ഹതഃ;	കെട്ടു;		
അസ്തി	ഞാനും		

ഇമാം ഗിരം ഭാരണശബ്ദസാശ്രിതാം
നിശമ്യ രാജാടപി മുമോഹ ഭുഖിതഃ
തതഃ സ ശോകം പ്രവിവേശ പാത്ഥിവഃ
സ്വഭുഷ്ഠതം ചാപി പുനസ്തദാ സ്മരൻ

27

രാജാ,	മഹാരാജാവ്,	മുമോഹ;	സ്തംഭിച്ചുപോയി;
ഇമാം	ഈ	സഃ പാത്ഥിവഃ	ആ ചക്രവർത്തി,
ദാരണശബ്ദ-	} കടുതായ മുളുവാക്ക	തതഃ	ആ സമയത്തിലും,
സംശ്രിതാം		സ്വദുഷ് കൃതം	തന്റെ ദുഷ് കൃത്യത്തെ
ഗിരം നിശമ്യ,	വാക്യത്തെ കേട്ട്,	പുനഃ	കുറിച്ചതന്നെ
ദുഃഖിതഃ അപി,	ഏറെ ദുഃഖിച്ചവനായി	സ്തരൻ അപി	ചിന്തിക്കുന്നവനായി
	രുന്നകാരണം,	ശോകം ച	ശോകത്തിൽതന്നെ
തദാ	ആ സമയം	പ്രവിവേശ.	ആണ്ടിരുന്നു.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഏകഷഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4798 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2443.

ദപിഷഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തിരണ്ടാം സർഗ്ഗം.

[കൌസല്യാപരിസാത്തപനം = കൌസല്യയെ പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നത്].

ഏവം തു ക്രുദ്ധയാ രാജാ രാമമാത്രാ സശോകയാ

ശ്രാവിതഃ പരേഷം വാക്യം ചിന്തയാമാസ ദുഃഖിതഃ.

1

സശോകയാ	ശോകസന്തപ്തയും,	പരേഷം	കടുതായ
തു	അക്കാരണത്താൽ	വാക്യം	വാക്യത്തെ
ക്രുദ്ധയാ	ക്രുദ്ധിച്ചിരുന്നവളും	ശ്രാവിതഃ	കേൾപ്പിക്കപ്പെട്ട
	ആയ	രാജാ	മഹാരാജാവ്,
രാമമാത്രാ,	ശ്രീരാമമാതാവിനാൽ,	ദുഃഖിതഃ	ആത്മനായി
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ചിന്തയാമാസ.	വിചാരപ്പെട്ടു.

ചിന്തയിതപാ സ ച നൃപോ മുമോഹ വ്യാകുലേന്ദ്രിയഃ

അതിദീപ്തേണ കാലേന സംജ്ഞാമാപ പരംതപഃ

2

പരംതപഃ	ശത്രുസന്താപകനായ	മുഃമാഹ;	പ്രജ്ഞയറ്റവനായ്—
സഃ ച,	അദ്ദേഹവും,	നൃപഃ,	മഹാരാജാവ്, [വിച്ചു;
വ്യാകുലേന്ദ്രിയഃ	അംഗങ്ങൾ തളന്ന്	അതിദീപ്തേണ	എത്രയോ
ചിന്തയിതപാ	വിചാരപ്പെട്ട്	കാലേന	നേരംകഴിഞ്ഞ്,
		സംജ്ഞാം	ആപ. ബോധം തെളിഞ്ഞു.

സ സംജ്ഞാമുപലഭ്യൈവ ദീപ്തമുഷ്ണം ച നിഃശ്വസൻ

കൌസല്യാം പാർപതോ ദൃഷ്ട്വാ പുനശ്ചിന്താമുപാഗമത്.

3

സഃ	അദ്ദേഹം	പാർപതഃ	അടുത്ത്
ദീപ്തം	നെടുതായി	കൌസല്യാം	കൌസല്യാദേവിയെ
ഉഷ്ണം ച	മുട്ടമുട	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,
നിഃശ്വസൻ,	നിശ്വസിച്ചു്,	പുനഃ	വീണ്ടും
സംജ്ഞാം	ബോധം	ചിന്താം	ചിന്ത
ഉപലഭ്യ ഏവ	തെളിഞ്ഞുടനെ	ഉപാഗമത്.	കയ്ക്കൊണ്ടു്.

തസ്യ ചിന്തയമാനസ്യ പ്രത്യഭാത് കമ് ദൃഷ്ടതം
യദനേന കൃതം പൂർവ്വജ്ഞാനാപ്തബുദ്ധേധിനാ.

4

ചിന്തയമാനസ്യ ചിന്താഗ്രസ്തനായ	അജ്ഞാനാത് അറിയാതെ
തസ്യ, അഭ്രമത്തിന്,	യത് കൃതം യാതൊന്നു ചെയ്യപ്പെട്ടുവോ
അനേന തന്നാൽ	
ശബുദ്ധേധിനാ ശബുദ്ധേധികൊണ്ട്	ദൃഷ്ട് കൃതം കമ് ആ പാപകൃത്യം
പൂർവ്വം മുൻപാരികൽ	പ്രത്യഭാത്. ഓർമ്മവന്നു.

[“ശബുദ്ധേധി” ശബു ഷേട്ടറിഞ്ഞ് കുറിക്കു കൊള്ളിക്കുന്ന സാമർത്ഥ്യം.]

അമനാസ്തേന ശോകേന രാമശോകേന ച പ്രഭുഃ
ദാഭ്രാമപി മഹാരാജഃ ശോകാഭ്രാമനപതപ്യത.

5

പ്രഭുഃ	ധൈര്യശാലിയായ	രാമശോകേന ച ശ്രീരാമനെക്കുറിച്ചുള്ള
മഹാരാജഃ	മഹാരാജാവ്	ദാഭ്രാം ഈ രണ്ടു [ഭൂഖത്താലും,
തേന	തനിക്കോർമ്മവന്നതായ	ശോകാഭ്രാം } വ്യസനങ്ങളാലും,
ശോകേന	ആ ശോച്യകർമ്മത്താലും,	അപി } പരിസന്താപത്താലും,
		അമനാഃ സ്തബ്ധനായി
		അനപതപ്യത. പരിതപിച്ചു.

ഛേദമാനസ്ത ശോകാഭ്രാം കൌസല്യാമാഹ ഭൂപതിഃ
വേപമാനോഽഞ്ജലിം കൃതവാ പ്രസാദാത്ഥമവാങ്മുഖഃ

6

ശോകാഭ്രാം	രണ്ടുമാതിരി ഭൂഖത്താലും	കൌസല്യാം	കൌസല്യാ ദേവിയെ
ഛേദമാനഃ	സന്തപ്തനായ [ഉപരിയും		നോക്കി;
ഭൂപതിഃ,	മഹാരാജാവ്,	പ്രസാദാത്ഥം	തു സാന്തപനം ചെയ്യുന്ന
വേപമാനഃ,	ദേഹം വിറച്ചുകൊണ്ട്,		തിന്നായി,
അവാങ്മുഖഃ	തലകുനിച്ചവനായി,	ആഹ.	ഇങ്ങിനെ അഭ്യർത്ഥിച്ചു.
അഞ്ജലിം	} കൈകൾ കൂപ്പിക്കൊണ്ട്		
കൃതവാ			

പ്രസാദയേ തപാം കൌസല്യേ രചിതോഽയം മയാഽഞ്ജലിഃ
വത്സലാ ചാതുശംസാ ച തപം ഹി നിത്യം പരേഷപപി.

7

“കൌസല്യേ!	“കൌസല്യേ!	രചിതഃ;	ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു;
തപാം	നിന്നോട്	തപം ഹി	നീയാകട്ടെ
പ്രസാദയേ;	ഞാൻ മാപ്പുചോദിക്കുന്നു;	പരേഷ അപി	അപരാധികളിലുംകൂടി
		നിത്യം	സദാ
അയം	ഈ	വത്സലാ ച	സ്നേഹമുള്ളവളും
അഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലിബന്ധം	ആതുശംസാ ച.	അനുകമ്പയാന്നവളും
മയാ	എന്നാൽ		ആണല്ലോ.

ഭേതാ തു വലു നാരിണാം ഗുണവാൻ നിത്യേനോടപി വാ
ധമ്ം വിമുശമാനാനാം പ്രത്യക്ഷം ദേവി ദൈവതം.

8

“ദേവി!	“ദേവി!	ഗുണവാൻ അപി ഗുണവാന്നെന്നാലും
ധമ്ം	ധമ്ത്തെ	നിത്യേനഃ വാ ഗുണമീനന്നെന്നാലും
വിമുശമാനാനാം	ആലോചിക്കുന്നവരായ	പ്രത്യക്ഷം പ്രത്യക്ഷമായ
നാരിണാം,	സ്ത്രീകൾക്ക്,	ദൈവതം വലു? ദൈവമായുള്ളത്?
ഭേതാ തു	ഭേതാവാരവൻ	
	തന്നെയല്ലയൊ,	

സാ തപം ധമ്ംപരാ നിത്യം ദൃഷ്ടലോകപരാവരാ
നാഹ്സേ വിപ്രിയം വക്തും ദുഃഖിതാടപി സുദുഃഖിതം.

9

“ദൃഷ്ടലോക- പരാവരാ	“ലോകാനുഷ്ഠാനം കൊണ്ടുള്ള ഗുണഭോ ഷങ്ങളെ നന്നായറി	ദുഃഖിതാ അപി ദുഃഖിതയാണെങ്കിലും
നിത്യം	സദാ [ഞെവളം	സുദുഃഖിതം { അധികം ദുഃഖിച്ചിരി ക്കുന്നവനായ എന്നോ ടായി
ധമ്ംപരാ	ധമ്ത്തിൽതന്നെ ആ	വിപ്രിയം ഇമ്മാതിരികഠിനവാക്ക്
	സങ്കതിപ്പുണ്ടുവളംആയ	വക്തും ഉരചെയ്യുന്നത്
സാ തപം,	ആ ഭവതി,	അഹ്സേ ന.” ഉചിതമല്ല.”

തദപാക്യം കരുണം രാജന്തഃ ശൂതപാ ദീനസ്യ ഭാഷിതം
കൌസല്യാ വൃന്ദാജട്ബാഷ്പം പ്രണാളീവ നവോദകം.

10

കൌസല്യാ,	കൌസല്യാദേവി,	വാക്യം	വാക്യത്തെ
ദീനസ്യ	കഷ്ടാവസ്ഥയിലിരു ന്നിരുന്ന	ശൂതപാ,	കേട്ട്,
		പ്രണാളീ	വെള്ളച്ചാൽ
രാജന്തഃ	മഹാരാജാവിന്റെ	നവോദകം	മഴവെള്ളത്തെ
തത്	ആ	ഇവ,	എന്നപോലെ,
കരുണം	പരിതാപകരമാവണ്ണം	ബാഷ്പം	കണ്ണീർ
ഭാഷിതം	ഉരചെയ്യപ്പെട്ട	വൃന്ദാജട്.	വാത്തു.

സാ മുഖ്നി ബലപാ രുദതീ രാജന്തഃ പദ്മമിവാഞ്ജലിം
സംഭ്രമാദബ്രവീത് തസ്മാ തപരമാണാട്ക്കരം വചഃ.

11

തസ്മാ	ഉടൽ വിറച്ചുകൊണ്ട്	പദ്മം ഇവ	താമരപ്പൂവിനെച്ചെന്ന
രുദതീ	കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന		പോലെ
സാ,	അവൾ,	മുഖ്നി	ശിരസ്സിൽ
സംഭ്രമാത്	സംഭ്രമംപൂണ്ട്	ബലപാ,	വെച്ചുകൊണ്ട്,
തപരമാണാ,	ബലപ്പെട്ട്,	അക്ഷരം	തക്കതായ
രാജന്തഃ	രാജാവിന്റെ	വചഃ	ഈ വചനത്തെ
അഞ്ജലിം	കുപ്പിയ കരയുഗത്തെ	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

പ്രസീദ ശിരസാ യാചേ ഭൂമൌ നിപതിതാടസ്തി തേ
യാചിതാടസ്തി ഹതാ ദേവ ഹന്തവ്യാടഹം ന ഹി തപയാ 12

“ദേവ!	“പ്രഭോ!	തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ
പ്രസീദ;	പ്രസാദിച്ചുരുളിയാലും;	യാചിതാ	യാചിക്കപ്പെട്ടവളെന്ന
അസ്തി	താൻ		കാരണത്താൽ
തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ തിരു	അസ്തി	താൻ
ഭൂമൌ	നില്ക്കുന്നു [മുമ്പിൽ	ഹതാ;	ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ടു;
നിപതിതാ,	വീണവളായി,	അഹം	താൻ
ശിരസാ	തലകമ്പിട്ട്	ഹന്തവ്യാ	ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ടവൻ
യാചേ;	പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു;	ന ഹി!	അഹായല്ലല്ലോ!

നൈഷാ ഹി സാ സ്ത്രീ ഭവതി ശ്ലാഘനീയേന ധീമതാ
ഉഭയോല്പോകയോർവിര പത്യാ യാ സംപ്രസാദ്യതേ 13

“വീര!	“ധർമ്മാത്മാവേ!	സംപ്രസാദ്യതേ	മാപ്പുചോദിക്കപ്പെട്ട
ഹി	എന്തെന്നാൽ		നവോ,
ശ്ലാഘനീയേന	പ്രശംസനീയനായ	സാ ഏഷാ	അപ്രകാരമുള്ള ഈ
ധീമതാ	ധീമാനായ	സ്ത്രീ,	നാരി,
പത്യാ,	ഭർത്താവിനാൽ,	ഉഭയോഃ	ഇഹപരങ്ങളായ രണ്ടു
യാ	യാതൊരുവരും	ലോകയോഃ	ലോകങ്ങൾക്കും
		ഭവതി ന.	അഹയാകുന്നില്ല.

ജാനാമി ധർമ്മം ധർമ്മജ്ഞ തപാം ജാനേ സത്യവാദിനം
പുത്രശോകാന്തയാ തത്തു മയാ കിമപി ഭാഷിതം. 14

“ധർമ്മജ്ഞ!	“ധർമ്മകുശലനായു	തു	അപ്രകാരമാണെന്നാ
	ജ്ഞാതവേ!	പുത്ര-	പുത്രശോകത്താൽ [ലും
ധർമ്മം	ധർമ്മമിന്നതെന്ന്	ശോകാന്തയാ}	മാഴ്കിയവളായി
ജാനാമി;	എനിക്ക് അറിവുണ്ട്;	മയാ	എന്നാൽ
തപാം	നിന്തിരുവടിയെക്കുറിച്ച്	ഭാഷിതം	പറയപ്പെട്ടതായ
സത്യവാദിനം	പറഞ്ഞവാക്കിളക്കാ	തത്	അത്
	ത്തവനെന്നും	കിം അപി.	എന്തോ നിരർത്ഥകമായ
ജാനേ;	അറിവുണ്ട്;		താണ്.

ശോകോ നാശയതേ ധൈര്യം ശോകോ നാശയതേ ശൂതം
ശോകോ നാശയതേ സർവ്വം നാസ്തി ശോകസമോ രിപുഃ. 15

“ശോകഃ	“ദുഃഖമെന്നത്	ശോകഃ	ദുഃഖം
ധൈര്യം	ധൈര്യത്തെ	സർവ്വം	സർവ്വത്തിനേയും
നാശയതേ;	നശിപ്പിച്ചുകളയുന്നു;	നാശയതേ;	നശിപ്പിക്കുന്നു;
ശോകഃ	ദുഃഖം	ശോകസമഃ	ദുഃഖത്തെപ്പോലെ
ശൂതം	അറിവിനേയും	രിപുഃ	ശത്രു
നാശയതേ;	ഇല്ലായ്മചെയ്യുന്നു;	അസ്തി ന.	ഒന്നുമില്ല.

ശക്യ ആപതിതഃ സോഡം പ്രഹാരാ രിപുഹസ്തതഃ

സോഡമാപതിതഃ ശോകഃ സുസൂക്ഷ്മാടപി ന ശക്യതേ.

16

“രിപുഹസ്തതഃ “ ശത്രുക്കളുടെ കയ്യിൽ
ആപതിതഃ വീഴുന്ന [നിന്ന്]
പ്രഹാരഃ അടി
സോഡം തടുപ്പാൻ
ശക്യഃ; കഴിവുള്ളതുതന്നെ;

ആപതിതഃ ഈശപരേപ്തയാലുള്ള
ശോകഃ ദുഃഖം, [വായ
സുസൂക്ഷ്മഃ അപി അല്പമാണെന്നാലും
സോഡം തടുപ്പാൻ
ശക്യഃത ന. കഴിയപ്പെടാത്തതാണ്

വനവാസായ രാമസ്യ പഞ്ചരാത്രോടത്ര ഗണ്യതേ

യഃ ശോകഹരതഹഷായാഃ പഞ്ചവഷോപമോ മമ

17

“അത്ര “ഇപ്പോൾ
രാമസ്യ ശ്രീരാമന്റെ
വനവാസായ വനവാസത്തിന്ന്
പഞ്ചരാത്രഃ അഞ്ചുദിവസം (ആഷം)
ഗണ്യതേ, കഴിഞ്ഞതായി കണക്കാക്കുന്നു,

യഃ എന്നുള്ള യാതൊന്ന്
ശോകഹര- } ശോകം മൂലം ഉത്സാ
ഹഷായാഃ } ഹം നശിച്ചുവളായ
മമ എനിക്ക്
പഞ്ച- } അഞ്ചുകൊല്ലങ്ങൾ
വഷോപമഃ. } പോലെയാണ് തോന്നുന്നത്.

തം ഹി ചിന്തയമാനായാഃ ശോകോടയം ഹൃദി വർത്തേ

നദീനാമിവ വേഗേന സമുദ്രസലിലം മഹത്.

18

“സമുദ്രസലിലം “ സമുദ്രജലം
നദീനാം നദികളുടെ
വേഗേന പ്രവാഹത്താൽ
മഹത് ഇവ, വർദ്ധിക്കുന്നത് എപ്രകാരമോ അപ്രകാരം,
ഹൃദി മനസ്സിൽ

തം ഹി അവനെത്തന്നെ
ചിന്തയ- } ഓർത്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന
മാനായാഃ } വളയ എനിക്ക്
അയം ശോകഃ ഈ ദുഃഖം
വർത്തേ. ” വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ
യാണിരിക്കുന്നത്. ”

ഏവം ഹി കഥയന്ത്യാസ്തു കൌസല്യായാഃ ശുഭം വചഃ

മന്ദരശ്ശിരഭ്രത്സുഷ്ടോ രജനീ ചാഭ്യവർത്തത.

19

കൌസല്യായാഃ കൌസല്യാദേവി
ഏവം ഹി ഇപ്രകാരമെല്ലാം
ശുഭം വചഃ സമാധാനവാക്ക്
കഥയന്ത്യാഃ തു, പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കെ,
സൂയഃ അഭിത്യൻ

മന്ദരശ്ശിഃ മങ്ങിയ രശ്മികളോടു
കൂടിയവനായി
അഭൂത്; ഭവിച്ചു;
രജനീ ച രാത്രിയും
അഭ്യവർത്തത. വന്നു.

അഥ പ്രഹ്ലാദിതോ വാക്യൈദ്യേവ്യാ കൌസല്യയാ നൃപഃ
ശോഭേന ച സമാക്രാന്തോ നിദ്രയാ വശമേയിവാൻ.

20

അഥ	ആ സമയം	വാക്യൈഃ	സാന്തപവചനങ്ങളാൽ
ശോഭേന	ശോകത്താൽ	പ്രഹ്ലാദിതഃ,	അല്പം സമാധാനിപ്പിക്ക
സമാക്രാന്തഃ ച,	അവശതപൂഞ്ചവനായി		പ്പെട്ടവനായി,
നൃപഃ	മഹാരാജാവു [രുന്നിട്ടും,	നിദ്രയാഃ	} നിദ്രയുടനീനായി
കൌസല്യയാ	} കൌസല്യാരാജ്ഞി	വശം	
ദേവ്യാ		ഏയിവാൻ.	
	യാൽ		ഭവിച്ചു.

ഇത്യാഹേൻ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ഭിഷഷ്ടിതമഃ സഗ്ഗഃ = അറുപത്തിരണ്ടാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4818; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2465.

ത്രിഷഷ്ടിതമഃ സഗ്ഗഃ = അറുപത്തിമൂന്നാംസഗ്ഗം.

[ജ്ഞികമാരവധകഥനം = ജ്ഞിപത്രനെ വധിച്ചതിനെപ്പറ്റി പറയുന്നതു്.]

പ്രതിബുദ്ധോ മുഹുന്തേന ശോഭോപഹതചേതനഃ

അഥ രാജാ ദശരഥഃ സ ചിന്താമദ്യുപദ്യത.

1

അഥ	ആ സമയം	പ്രതിബുദ്ധഃ	ഉണർന്നവനായി
സഃ	ആ	ശോഭോപ-	} ദുഃഖാക്രാന്തമാനസ
ദശരഥഃ രാജാ	ദശരഥമഹാരാജാവു്	ഹതചേതനഃ	
മുഹുന്തേന	ഒരു മുഹുന്തകാലം	ചിന്താം	} വിചാരനിമഗ്നനായി
	കൊണ്ടു്	അഭ്യുപദ്യത.	
			ഭവിച്ചു.

രാമലക്ഷ്മണയോശ്ചൈവ വിവാസാഭ്യാസവോപമം

ആവിവേശോപസഗ്ഗ്സം തമഃ സൂത്ര്മിവാസ്മരം.

2

രാമ-	} ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാര	ആസ്മരം	അസ്മരനായ
ലക്ഷ്മണയോഃ		തമഃ	രാഹു
വിവാസാത്	വേർവാടുകൊണ്ടുണ്ടായ	സൂത്രം ഏവ	സൂത്രനെത്തന്നെയും
ഉപസഗ്ഗഃ,	അന്തസ്താപം,	ഇവ	എപ്രകാരമോ അപ്ര
വാസഭവാപമം	ഇന്ദ്രതുല്യനായ		} കാരം.
തം ച,	അദ്ഭുതത്തെയും,	ആവിവേശ.	
			ഗ്രസിച്ചു.

സഭാശ്ചേ ഹി ഗതേ രാമേ കൌസല്യാം കോസലേശ്വരഃ

വിവക്ഷ്യരസിതാപാംഗാം സൂതപാ ഭൃഷ്ടതമാത്മനഃ

3

സഭാശ്ചേ	ഭാഷാസമേതനായി	സൂതപാ	ഭാത്ത്,
രാമ	ശ്രീരാമൻ	അസിതാപാംഗാം	കരിമിഴിയായ
ഗതേ ഹി,	പോയശേഷം,	കൌസല്യാം	കൌസല്യാദേവിയോ
കോസലേശ്വ-	} അയോദ്ധ്യാധിപതിയാ		} ഓയി
വരഃ,		വിവക്ഷ്യഃ.	
ആത്മനഃ	തന്റെ		അതിനെക്കുറിച്ച് പറ
ഭൃഷ്ട്വതം	പാപകൃത്യത്തെ		വാൻ ഉദ്ദേശിച്ചു.

സ രാജാ രജനീം ഷഷ്ഠീം രാമേ പ്രവ്രാജിതേ വനം
അഭരാത്രേ ദശരഥഃ സംസ്കരൻ ദുഷ്ടതം കൃതം

4

സഃ	ആ	രജനീം	രാത്രി
ദശരഥഃ രാജാ,	ദശരഥ മഹാരാജാവ്,	അഭരാത്രേ,	പാതിരയിൽ,
രാമേ വനം	} ശ്രീരാമൻ വനത്തിലേ	കൃതം	താൻ മുഖ് ചെയ്തതായ
പ്രവ്രാജിതേ		ദുഷ്ടകൃതം	ഒരു ദുഷ്ടകൃത്യത്തെ
ഷഷ്ഠീം	ആറാമത്തെ	സംസ്കരൻ.	ഓത്തു.

സ രാജാ പുത്രശോകാന്തഃ സ്മൃതപാ ദുഷ്ടതമാത്മനഃ
കൌസല്യാം പുത്രശോകാന്താമിദം വചനമബ്രവീത്

5

പുത്രശോകാന്തഃ	പുത്രശോകത്താൽ	പുത്ര	} പുത്രശോകത്താൽ
സഃ	ആ [മാഴ്കിയവനായ	ശോകാന്താം	
രാജാ,	മഹാരാജാവ്,	കൌസല്യാം,	കൌസല്യയോടായി,
ആത്മനഃ,	തന്റെ	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
ദുഷ്ടകൃതം	ദുഷ്ടകൃത്യത്തെ	വചനം	വാക്യത്തെ
സ്മൃതപാ	ചിന്തിച്ചുകൊണ്ട്	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

യദാചരതി കല്യാണി ശുഭം വാ യദി വാടശുഭം
തദേവ ലഭതേ ഭദ്രേ കന്താ കർമ്മജാത്മനഃ.

6

“ഭദ്രേ!	“അത്യുത്തമയെന്ന്	യത്	ഇവയിൽ ഏതെങ്കിലും
കല്യാണി!	പുകഴാൻവളേ!		ഒന്നിനെ
കന്താ,	ഒരു കൃത്യത്തെ ചെയ്യു	ആചരതി യദി,	ചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ,
	നവൻ,	ആത്മനഃ	തന്റെ
ശുഭം വാ	പുണ്യമാകട്ടെ	കർമ്മജം	കർമ്മഫലമായി
അശുഭം വാ	പാപമാകട്ടെ	തത് ഏവ	അതിനെത്തന്നെ
		ലഭതേ.	പ്രാപിക്കുന്നു.

[“ശയനം ചാന്ദശേതേ ഹി തിഷ്ഠനം ചാന്തിഷ്ഠതി. അനുധാവതി ധാവനം കർമ്മ പൂർവ്വകൃതം നരം. യസ്യം യസ്യമവസ്ഥായാം യത് കരോതി ശുഭാശുഭം തസ്യാം തസ്യമവസ്ഥായാം തത്ഫലം സമുപാശ്നന്തേ. ശുഭേന കർമ്മം സൗഖ്യം ദുഃഖം പാപേന കർമ്മം. കൃതം ലഭതി സർവ്വത്ര നാകൃതം ഭുജ്യതേ കപചത്.” എന്ന ഭാരതം സ്രു പർവ്വത്തിൽ ധൃതരാഷ്ട്രരോടുള്ള വിദ്വാദവചനം കാണുക. “യഥാ ധേനുസഹഃസ്രാഷു വത്സോ വിദന്തി മാതരം. തഥാ പൂർവ്വകൃതം കർമ്മ കന്താരമനുവിന്ദതി.” എന്ന് മനു.]

ഗുരുലാഘവമത്ഥംനാമാരംഭേ കർമ്മണാം സുഖം

ദോഷം വാ യോ ന ജാനാതി സ ബാല ഇതി ഫോപ്യതേ

7

“യഃ	“യാതൊരുവൻ	സുഖം	നന്മയേയും
കർമ്മണാം	കൃത്യങ്ങളുടെ	ദോഷം വാ	തിന്മയേയുംകുറിച്ചും
ആരംഭേ	ആരംഭത്തിൽ,	ജാനാതി ന	അറഞ്ഞറിയാതിരിക്ക
അത്ഥാന്നാം	അവയുടെ ഭവിഷ്യത്ത		നവോ
	കളുടെ	സഃ ഹ	അവൻതന്നെയാണ്
ഗുരുലാഘവം	വലുപ്പം ചെറുപ്പം എ	ബാലഃ ഇതി	മൂഢൻ എന്ന്
	ന്നതിനെപ്പറ്റിയും,	ഉപ്യതേ.	പറയപ്പെടുന്നത്.

കശ്ചിദാമുവണം മരിതപാ പലാശാശ്വ നിഷിഞ്ചതി
പുഷ്പം ദൃഷ്ട്വാ ഫലേ ഗൃഹ്ണഃ സ ശോചതി ഫലാഗമേ.

8

“കശ്ചിത്	“യാതൊരവൻ	മരിതപാ,	വെട്ടിക്കളഞ്ഞ്,
പുഷ്പം	പുഷ്പത്തെ	പലാശാൻ ച	പലാശവൃക്ഷങ്ങളെ
ദൃഷ്ട്വാ,	ആദ്യം കണ്ട്,	നിഷിഞ്ചതി,	നട്ടുണ്ടാക്കുന്നുവോ,
ഫലേ	പഴത്തിൽ	സഃ	അവൻ
ഗൃഹ്ണഃ,	കൊതിപൂണ്ടവനായി,	ഫലാഗമേ	ഫലിക്കേണ്ടുന്ന സമയ
ആമുവണം	മാവിൻ തോട്ടത്തെ	ശോചതി.	ഭുജിക്കുന്നു. [ത്തിൽ

അവിജ്ഞായ ഫലം യോ ഹി കമ് തേപവാന്യഥാപ്രതി
സ ശോചേത് ഫലവേലായാം യഥാ കിംശ്രുകസേചകഃ.

9

“യഃ	“യാതൊരവൻ	കിംശ്രുക-	പലാശവൃക്ഷത്തെ
ഫലം	ഫലത്തെക്കുറിച്ച്	സേചകഃ യഥാ	നട്ടുവളത്തിയവനെ
അവിജ്ഞായ,	അന്വേഷിക്കാതെ,		പോലെ
കമ് ഏവ	പ്രവൃത്തിയെന്താ	ഫലവേലായാം	ഫലാനുഭവസമയ
അന്യഥാപ്രതി,	ബലപ്പെട്ട് ചെയ്യുന്നു	തു	ത്തിൽ,
സഃ	അവൻ [വോ,	ശോചേത് ഹി!	പരിതപിക്കുന്നില്ലയോ!

[പ്ലാശ് കാൽക്കൂടെ വൃക്ഷമാണെന്നറിയാതെ, കായിനുവേണ്ടി അതിനെ നട്ടുവളത്തിയാലെന്ന പോലെ ഇങ്ങനെയൊക്കുന്നു. എന്നു സാരം.]

സോഹമാമുവണം മരിതപാ പലാശാശ്വ നൃഷേചയം
രാമം ഫലാഗമേ തൃക്തപാ പശ്വാച്ഛോചാമി ഭർമ്മതിഃ.

10

“സഃ	“അപ്രകാരമുള്ള	നൃഷേചയം;	വളത്തി;
ഭർമ്മതിഃ	മൂലം ബുദ്ധിയായ	രാമം	രാമനെ
അഹം	ഞാൻ	തൃക്തപാ,	ഉപേക്ഷിച്ച്,
ആമുവണം	മാവിൻ തോട്ടിനെ	പശ്വാത്	പിന്നെ
മരിതപാ,	വെട്ടിനശിപ്പിച്ച്,	ഫലാഗമേ	ഫലാനുഭവസമയ
പലാശാൻ ച	പലാശ മരങ്ങളെ	ശോചാമി.	ഭുജിക്കുന്നു. [ത്തിൽ

ലബ്ധശബ്ദേന കൌസല്യേ കുമാരേണ ധനുഷ്ഠതാ
കുമാരഃ ശബ്ദവേധിതി മയാ പാപമിദം കൃതം.

11

“കൌസല്യേ!	“കൌസല്യേ!	കുമാരേണ	യുവാവു
‘കുമാരഃ	‘രാജകുമാരൻ	ധനുഷ്ഠതാ	വില്ലാളിയും ആയ
ശബ്ദവേധി’	ശബ്ദംകേട്ട് ലാക്കെ	മയാ,	എന്നാൽ,
	യുന്നവനാണ്,”	ഇദം	ഇപ്പറയപ്പെടുന്നതായ
ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ	പാപം	ഭുജിക്കുകയും
ലബ്ധശബ്ദേന	പ്രസിദ്ധിയാൻവരും	കൃതം.	ചെയ്യപ്പെട്ടു.

തദിദം മേന്മനസംപ്രാപ്തം ദേവി ദുഃഖം സ്വയം കൃതം
സംമോഹാദിഹ ബാല്യേന യഥാ സ്വാഭ്ദക്ഷിതം വിഷം.

12

“ദേവി!	“ദേവി;	കൃതം	വരത്തിക്കൂട്ടിയ
സംമോഹാത്	അറിവില്ലാതെ	തത് ദുഃഖം,	ആ കഷ്ടം,
ഭക്ഷിതം	അകത്തുകഴിക്കപ്പെട്ട	ഇഹ	ഈ സമയത്തിൽ,
വിഷം	വിഷം	ഇദം	ഇപ്രകാരം
യഥാ സ്വാത്	എപ്രകാരമാകുമൊ അ	മേ	എനിക്ക്
ബാല്യേന	മുഖ്യതയാൽ [പ്രകാരം	അനുസംപ്രാപ്തം.	അതേമാതിരി നേരിട്ടി
സ്വയം	താനായ്ക്കനെ		രിക്കുന്നു.

യഥാസ്ത്വ പുരുഷഃ കശ്ചിത് പലാശൈശ്വേമാഹിതോ ഭവേത്
ഏവം മമാപ്യവിജ്ഞാതം ശബ്ദവേധ്യമയം ഫലം.

13

“കശ്ചിത്	“ഒരു	മമ അപി	എനിക്കും
അന്യഃ പുരുഷഃ	സാധാരണ മനുഷ്യൻ	ശബ്ദവേധ്യമയം	ശബ്ദവേധികൊണ്ടു
പലാശൈഃ	പ്ലാച്ചിൻപുകൾമൂലം		ണ്ടാകുന്ന
മോഹിതഃ,	വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടവനായി,	ഫലം	ഭവിഷ്യത്
യഥാ ഭവേത്	എപ്രകാരം ഭവിക്കുമൊ	അവിജ്ഞാതം.	അറിയപ്പെടാതെ
ഏവം	അപ്രകാരംതന്നെ		പോയി.

ഭവ്യേന്ദ്രശാ തപമഭവോ യുവരാജോ ഭവാമൃഹം
തതഃ പ്രാവിധനുപ്രാപ്താ മദകാമവിവർണീ.

14

“ദേവി!	“ദേവി!	ഭവാമി;	ഇരിക്കുന്നകാലം;
തപം	ഭവതി	തതഃ	അപ്പോൾ
അന്ദ്രശാ	അന്ന് കന്യക	മദകാമ-	മദത്തേയും കാമത്തേ
അഭവഃ;	ആയിരുന്നു;	വിവർണീ	യും വർണ്ണിക്കുന്ന
അഹം	ഞാൻ	പ്രാപ്തഃ	മഴക്കാലം [തായ
യുവരാജഃ	യുവരാജാവായി	അനുപ്രാപ്താ.	തുടങ്ങി.

ഉപാസ്യ ഹി രസാൻ ഭ്രൈമാന്യസ്തപാ ച ജഗദംശുഭിഃ
പരേതാചരിതാം ഭീമാം രവിരാവിശതേ ദിശം.

15

“രവിഃ ഹി	“ആദിത്യനാകട്ടെ,	ഉപാസ്യ ച,	വഹിച്ചു,
അംശുഭിഃ	കിരണങ്ങൾകൊണ്ട്	പരേതാചരിതാം	മരിച്ചവർ സഞ്ചരിക്ക
ജഗത്	പോകത്ത		ന്നതായ
തപ്താ,	ചൂട്ടെരിച്ചു,	ഭീമാം	ഭയങ്കരമായ
ഭ്രൈമാൻ	ഭൂമിയിലുള്ള	ദിശം	തെക്കേ ദിക്കിനെ
രസാൻ	വെള്ളമെല്ലാം	ആവിശതേ.	പ്രാപിക്കുകയായി.

ഉഷ്ണമന്തദ്യേ സദ്യഃ സ്ത്വോ ഭദ്രശിരേ ഘനാഃ
തതോ ജഹ്വഷിരേ സദ്യേ ഭേകസാരംഗബഹിഷഃ.

16

“സദ്യഃ	“ഉടനെ	ഭദ്രശിരേ.	കാണപ്പെട്ടു.
ഉഷ്ണം	ചൂട്	തതഃ	അപ്പോൾ
അന്തർദ്വയേ;	കുതുംഭി;	ഭേകസാരംഗ-	} തവളകളും, ചാതക ങ്ങളും, മയിലുകളും
ഘനാഃ	മേഘങ്ങൾ	ബഹിഷഃ	
സ്തിഗ്ധാഃ	നീരുണ്ടവയായി	സദ്യേ	എല്ലാം
		ജഹ്വഷിരേ.	പുളച്ചുനന്നിച്ചു.

ക്ലിന്നപക്ഷോത്തരാഃ സ്താതാഃ കൃച്ഛ്രാദിവ പതന്തി
വൃഷ്ടിവാതാവധൂതാഗ്രാൻ പാദപാനഭിപേദിരേ

17

“പതന്തി	“പക്ഷികൾ	വൃഷ്ടിവാതാ-	} മഴക്കാറ്റുകൊണ്ടിളക്ക വധൂതാഗ്രാൻ } പ്പെട്ട അഗ്രങ്ങളാണ്
ക്ലിന്ന-	} നനഞ്ഞ ചിറകുകളോ പക്ഷോത്തരാഃ } കൂടിയവയായി	പാദപാൻ	
സ്താതാഃ ഇവ,		കൃച്ഛ്രാത്	വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ട്
	ചെ,	അഭിപേദിരേ.	പ്രാപിച്ചു.

പതിതേനാംഭസാ മരണഃ പതമാനേന ചാസകൃത്
ആബഭൗ മത്തസാരംഗസ്തോയരാശിരിവാചലഃ

18

“അചലഃ,	“പവ്വതം,	മരണഃ	മുടപ്പെട്ടതായി,
പതിതേന	വീണതും	മത്തസാരംഗഃ,	മരിച്ച ആനകളോടു
അസകൃത്	ഇടവിടാതെ	തോയരാശിഃ	സമുദ്രം [കൂടിയതായി,
പതമാനേന ച	വീണിരുന്നതും ആയ	ഇവ	എന്നപ്പോലെ
അംഭസാ	മഴവെള്ളംകൊണ്ട്	ആബഭൗ.	കാണപ്പെട്ടു.

പാണ്ഡുരാരുണവണ്ണാനി ശ്ലോതാംസി വിമലാന്യപി
സുസ്രവുറ്റിരിയാതുഭ്യഃ സഭസ്മാനി ഭുജംഗവത്

19

“ശ്ലോതാംസി	“അരുവികൾ	പാണ്ഡുരാരു-	} വെളുപ്പും ചുവപ്പും നി ണവണ്ണാനി } രമാൻവയായി
വിമലാനി	} തെളിഞ്ഞിരുന്നവെ അപി } കിലും,	സഭസ്മാനി	
ഗിരിയാതുഭ്യഃ		ഭുജംഗവത്	പാമ്പുകളെന്നപോലെ
	മലയിലുള്ള ധാതുക്കൾ കാരണം	സുസ്രവുഃ.	ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

തസ്തിന്നതിസുഖേ കാലേ ധനുഷ്മാനിഷ്ടമാൻ രഥീ
വ്യാധാമകൃതസങ്കല്പഃ സരയുമനപഗാം നദീം.

20

“തസ്തിൻ	“അങ്ങിനെ	ധനുഷ്മാൻ	വില്ലെടുത്തുകൊണ്ട്
അതിസുഖേ	ഉല്ലാസം പുണ്ടിരുന്ന	ഇഷ്ടമാൻ,	ബാണപാണിയായി,
കാലേ	കാലത്തിൽ	രഥീ	തേരിൽ കയറിക്കൊ
വ്യാധാമ-	} വ്യാധാമത്തിന്നൊച്ച കൃതസങ്കല്പഃ } കൊണ്ട്,	സരയുഃ നദീം	സരയൂനദിയെ [ണ്ട്
		അനപഗാം.	ഞാൻ പ്രാപിച്ചു.

നിപാനേ മഹിഷം രാത്രൗ ഗം വാഽഭ്യാഗതം നദീം
 അന്യം വാ ശപാപദം കംചിത് ജിഹ്വാസുരജിതേന്ദ്രിയഃ
 അഥാസകാരേ തപശ്ശൗഷം ജലേ കഭസ്യ പൂർവ്വതഃ
 അചക്ഷുർവിഷയേ ഘോഷം വാരണസ്യേവ നർദതഃ

21

22

“അജി- തേന്ദ്രിയഃ, രാത്രൗ നിപാനേ	} “ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയി ക്കാതിരുന്നവനായ രാത്രിയിൽ [ഞാൻ, മൃഗങ്ങൾ വെള്ളം കുടി പ്പാനിറങ്ങുന്ന സ്ഥല നദീക്ക് [ത്തിൽ, അഭ്യാഗതം വന്ന മഹിഷം കാട്ടുപോത്തിനേയോ ഗജം വാ കാട്ടാനയേയോ അന്യം കഞ്ചിത് മറ്റു വല്ല ശപാപദം വാ ക്രൂരമൃഗത്തെയോ ജിഹ്വാസുഃ } കൊല്ലുവാൻ ഇച്ഛിച്ച അഥ } വനായി വർത്തിക്കുന്ന സമയം	അചക്ഷു- ർവിഷയേ അന്ധകാര ജലേ പൂർവ്വതഃ കഭസ്യ ഘോഷം, നർദതഃ വാരണസ്യ ഇവ തു അശ്ശൗഷം.	} കണ്ണ കാണാൻ കഴി യാത്ത ഒരു സ്ഥലത്തിൽ കൂരിരുട്ടിൽ വെള്ളത്തിൽ മുക്കപ്പെടുന്നതായ ഒരു കുടത്തിന്റെ ശബ്ദത്തെ (തുമ്പിക്കൈകൊണ്ടു വെള്ളം കുടിക്കു മ്പോൾ) ശബ്ദമുണ്ടാ ക്കുന്ന ഒരു ആനയുടെതെന്നു തന്നെ ഞാൻ ധരിച്ചു.
--	--	--	---

തതോഽഥം ശരമുദ്ധ്യുദിപ്തമാശീവിഷോപമം
 ശബ്ദം പ്രതി ഗജപ്രേസ്തം രഭിലക്ഷ്യ തപാതയം.

23

“തതഃ അഥം ദീപ്തം ആശീവിഷോ- പമം തു ശരം	“ഉടനെ ഞാൻ ജപലിക്കുന്നതും സ്പർപ്പോലെയുള്ളതും ആയ ബാണത്തെ	ഉദ്ധ്യുദ, ഗജപ്രേസ്തഃ ശബ്ദം പ്രതി അഭിലക്ഷ്യ അപാതയം.	എടുത്തു് ആനയെ കിട്ടുവാനാഗ്ര ഹിച്ചു്, ശബ്ദത്തിന്നുനേരെ ഉന്നംവെച്ചു്, തൊടുത്തു്.
--	---	--	---

അമുഞ്ചം നിശിതം ബാണമഹമാശീവിഷോപമം
 തത്ര വാഗുഷസി വ്യക്താ പ്രാദുരാസീദന്തൈകസുഃ.

24

“അഥം ആശീവിഷോ- പമം നിശിതം ബാണം അമുഞ്ചം;	“ഞാൻ സ്പർവ്വതലമായ കുത്ത ബാണത്തെ എയ്തു;	തത്ര വന്തൈകസഃ വ്യക്താ വാക്, ഉഷസി പ്രാദുരാസീത്.	ആ സമയം വനത്തിൽ വസിക്കുന്ന വ്യക്തമായ [ഒരാളുടെ ആത്മനാദം, പ്രഭാതത്തിൽ ചെവിയിൽ വീണു.
---	--	---	---

ഘാ ഘേതി പതതസ്തോയേ ബാണാഭിമതമർമ്മണഃ

25

തസ്തിനിപതിതേ ബാണേ വാഗഭൂതതത്ര മാനുഷീ

കഥമസ്തദപിധേ ശസ്ത്രം നിപതേത്തു തപസപിനി.

26

“തസ്തിൻ	“ആ	പതതഃ	വിഴുന്നവനുമായ ഒരു
ബാണേ	ശരം	മാനുഷീ വാക്	ആർക്കുരൽ [വന്റെ
നിപതിതേ	വീണ ഉടനെ	തത്ര	അവിടെ
ബാണാഭി-	} മർമ്മത്തിൽ അമ്പുതറച്ചു	അഭൂത് ;	ഇപ്രകാരം ഭക്തർക്കുപോ
മതമർമ്മണഃ		‘അസ്തദപിധേ	‘എന്നെപ്പോലെ [ട്ടു ;
“ഘാ ഘാ ”	} ‘അയ്യോ, അയ്യോ’	തപസപിനി തു	താപസന്റെ പേരിലും
ഇതി		ശസ്ത്രം	ആയുധം
തോയേ	വെള്ളത്തിൽ	കഥം	} എന്തിനാണോ വിഴു
		നിപതേത് ?	

പ്രവിവിക്താം നദീം രാത്രാവുദാഹാരോഽഹമാഗതഃ

ഇഷ്ടുണാഽഭിമതഃ കേന കസ്യ വാഽപകൃതം മയാ.

27

“പ്രവിവിക്താം	“ജനസഞ്ചാരമില്ലാ	ഇഷ്ടുണാ	ബാണത്താൽ
നദീം	നദിക്ക് [ത്ത	കേന	ആരാലാണ്
രാത്രൗ	രാത്രിയിൽ	അഭിമതഃ !	എയ്യപ്പെട്ടത് !
ഉദാഹാരഃ	വെള്ളംകൊണ്ടുപോകു	മയാ	എന്നാൽ
	വാനായി (ആഹ്വം)	കസ്യ വാ	ആർക്കുതന്നെയാണ്
ആഗതഃ	വന്ന	അപകൃതം !	അപരാധംചെയ്യ
അഹം,	ഞാൻ,		പ്പെട്ടത് !

ഋഷേഛി നൃസ്തഭണ്ഡസ്യ വനേ വന്ദ്യേന ജീവിതഃ

കഥം ന ശസ്ത്രേണ വധോ മദപിധസ്യ വിധീയതേ.

28

“നൃസ്ത-	} “‘ഹിംസയെന്നതിനെ	മദപിധസ്യ	എന്നെപ്പോലെയുള്ള
ഭണ്ഡസ്യ		ഋഷേഃ ഹി,	ഋഷിക്കും,
വനേ	വനത്തിൽ	ശസ്ത്രേണ	ആയുധംകൊണ്ടുള്ള
വന്ദ്യേന,	കാട്ടിൽ കിട്ടുന്നവ	വധഃ	വധം
	കൊണ്ട്,	കഥം ന	} എങ്ങിനെയാണോ
ജീവിതഃ	കാലംകഴിക്കുന്നവനുമായ	വിധീയതേ ?	

ജടാഭാരധരസ്പൈവ വല്ലഭാജിനവാസസഃ

കോ വധേന മമാത്മീ സ്യാത് കിം വാഽസ്മാപകൃതം മയാ.

29

“ജടാഭാരധരസ്യ	“ജടകൾ ധരിച്ച്	അത്മീ	വല്ല പ്രയോജനത്തോടു
വല്ലഭാജിന-	} മരവുരിയും മാൻതോ		കൂടിയവനായി
വാസസഃ		സ്യാത് ?	ഭവിക്കുക ?
മമ	എന്റെ	അസ്യ	ഇവന്ന്
വധേന ഏവ	വധംകൊണ്ടുതന്നെ	മയാ	എന്നാൽ
കഃ	ഏവനാണ്	അപകൃതം	} ചെയ്യപ്പെട്ട കുറ്റംത
		വാ കിം ?	

ഏവം നിഷ്കലമാരണ്ഡം കേവലാനന്ദസംഹിതം
ന കിഞ്ചിത്സാധു മന്വേത യഥൈവ ഗുരുതല്പഗം

30

“ ‘ഏവം അരണ്ഡം നിഷ്കലം; കേവലാനന്ദ- സംഹിതം	“ ‘ഇപ്രകാരം ഇച്ചെയ്തതും നിഷ്ഠയാജനം തന്നെ; നിഷ്കാരണമായി പാപ കൃത്യം ചെയ്ത ഇവ നെ,	ഗുരുതല്പഗം യഥാ ഏവ കിംചിത് സാധു മന്വേത ന.	ഗുരുതല്പഗമനം ചെയ്ത വനെ എന്നപോലെ തന്നെ, ഒട്ടും ആരും നന്നായ് കരുതു കയില്ല.
--	---	--	---

നേമം തഥാടനശോചാമി ജീവിതക്ഷയമാത്മനഃ
മാതരം പിതരം ചോഭാവനശോചാമി മദപധേ

31

“ ‘മദപധേ ആത്മനഃ ഇമം ജീവിതക്ഷയം തഥാ	“ ‘എന്റെ മൃതിയിൽ, സ്വന്തം ഈ ജീവൻ പോകുന്നതിനെ അത്രതന്നെ	അനുശോചാമി } ഞാൻ വകവെക്ക ന; മാതരം പിതരം ഉഭയേ ച അനുശോചാമി.	ഞാൻ വകവെക്ക നില്ല; അമ്മയേയും അച്ഛനേയും രണ്ടുപരെപ്പറ്റിമാത്രം ഞാൻ ഏറ്റവും ദുഃഖി ക്കുന്നു.
--	--	---	--

തദഭ്യന്തിമിമുനം വൃദ്ധം ചിരകാലഭൃതം മയാ
മയി പഞ്ചതപമാപനേ കാം വൃത്തിം വർത്തിഷ്യതി.

32

“ ‘മയാ ചിരകാലഭൃതം വൃദ്ധം തത് ഏതത് മിമുനം,	“ ‘ എന്നാൽ ഏറെക്കാലം ശുശ്രൂഷി ക്കപ്പെട്ടവരായി പ്രായാധിക്യംചെന്ന അപ്രകാരമുള്ള ഈ മാതാപിതാക്കന്മാരി രുവരും,	മയി പഞ്ചതപം അപനേ, കാം വൃത്തിം വർത്തിഷ്യതി?	ഞാൻ മരണത്തെ പ്രാപിച്ചശേഷം, എന്തൊരു ജീവിതത്തെയാണ് കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻപോക ുന്നത് ?
---	--	---	---

വൃദ്ധേന ച മാതാപിതരാവഹാ ചൈകേഷുണാ ഹതഃ
കേന സ്ത നിഹതാഃ സർവ്വേ സുഖാലോനാകൃതാത്മനാ.

33

“ ‘മാതാ- പിതരേ വൃദ്ധേ; അഹം ച ഏകേഷുണാ ഹതഃ;	“ ‘ അല്പനമ്മമാരും പ്രായംചെന്നവർ; ഞാനും ഒരേ ഒരു ബാണത്താൽ ഹതനായി;	അകൃതാത്മനാ കേന സുഖാലോന സർവ്വേ നിഹതാഃ സ്ത !	പാപിയായ ഏതൊരു മൃഗനാലാണ് ഞങ്ങളെല്ലാവരും നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടത് !
--	---	--	--

താം ഗിരം കരുണാം ശൂതപാ മമ ധർമ്മാനുകാംക്ഷിണഃ
കരാഭ്യാം സശരം ചാപം വ്യമിതസ്യാപതദ്ഭൂവി

34

“ താം	“ ആ	മമ	എന്റെ
കരുണാം	മനസ്സുകേട്,	കരാഭ്യാം,	കൈകളിൽനിന്ന്,
ഗിരം ശൂതപാ,	വാക്കുകേട്,	സശരം	ശരത്തോടുകൂടി
വ്യമിതസ്യാ	അത്തൽപൂണ്ടവനും	ചാപം,	വില്പ്,
ധർമ്മാന-	ധർമ്മത്തെ ഇല്ലിക്കുന്ന	ഭൂവി	നിലത്ത്
കാംക്ഷിണഃ	വനം ആയ	അപതത്.	വീണപോയി.

തസ്യാഹം കരുണം ശൂതപാ ബഹു ലാലപതോ നിശി
സംഭ്രാന്തഃ ശോകവേഗേന ഭൂശമാസം വിചേതനഃ

35

“ നിശി	“ രാത്രിയിൽ	ശോകവേഗേന	ശോകാധിക്യത്താൽ
ബഹു	പലവാരായി	അഹം	ഞാൻ
ലാലപതഃ	പുലമ്പുന്നവനായ	ഭൂശം	ഏറം
തസ്യാ	അവന്റെ	സംഭ്രാന്തഃ,	അമ്പരന്നവനായി,
കരുണം	ഭയനീയമായവാക്കു	വിചേതനഃ	ബുദ്ധിതരവനായി
ശൂതപാ,	കേട്,	ആസം.	ഭവിച്ചു.

തം ദേശമഹമാഗമ്യ ഭീനസതപഃ സുഭർമ്മനഃ
അപശ്ചമിഷുണാ തീരേ സരയപാസ്താപസം ഹതം

36

അവകീണ്ണജടാഭാരം പ്രവിലകലശോഭകം

പാംസുശോണിതദിശാംഗം ശയാനം ശല്യപീഡിതം.

37

“ അഹം	“ ഞാൻ	അവകീണ്ണ-	കെട്ടഴിഞ്ഞ ജടമുടി
ഭീനസതപഃ	ധൈര്യമറവനായി	ജടാഭാരം,	യോടുകൂടിയവനായും,
സുഭർമ്മനഃ	മനസ്സുമുട്ടിയവനായി,	പ്രവിലകല-	വെള്ളം തുത്ത് മറി
സരയപഃ തീരേ	സരയനദിക്കരയിൽ	ശോഭകം	ഞ്ഞുകിടക്കുന്ന കുട
തം	ആ		ത്തോടുകൂടിയവനായും
ദേശം	സ്ഥലത്തു്	പാംസു-	ദേശമാസകലം ചോ
ആഗമ്യ,	വന്ന്,	ശോണിത-	രയും പൂഴിയും പുരണ്ടി
താപസം	ഒരു തപസ്വിയെ	ദിഗ്ദ്ധാംഗം	രിക്കുന്നവനായും
ഇഷുണാ	ബാണത്താൽ	ശല്യപീഡിതം	അമ്പുതറച്ച വേദന
ഹതം	വീഴ്ന്നു പെട്ടിരിക്കുന്നവ		യോടെ
	നായും,	ശയാനം	കിടക്കുന്നവനായും
		അപശ്ചം.	കണ്ടു.

സ മാമുദീക്ഷ്യ നേത്രാഭ്യാം തൃസ്തമസ്വസ്ഥചേതസം
ഇത്യുവാച വചഃ കൂരം ദിധക്ഷുന്നിവ തേജസാ

38

“സഃ ത്രസ്തം അസ്വസ്ഥ- ചേതസം മാം, തേജസാ	“അഭേദം, ഉജ്ജം നടുങ്ങുന്നവനും അമ്പരന്നിരിക്കുന്ന വനം ആയ എന്നെ, തേജസ്സുകൊണ്ട്	ദിധക്ഷൻ ഇവ, നേത്രാഭ്യാം ഉദപീക്ഷ്യ, ശ്രൂരം വചഃ ഇതി ഉവാച.	ദഹിപ്പിക്കുന്നവൻ എന്നപോലെ, ഇരകണ്ണുകൾകൊണ്ടും മിഴിച്ചുനോക്കി കടുതായ വാക്യത്തെ ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.
--	--	--	--

കിം തവാപകൃതം രാജൻ വനേ നിവസതാ മയാ
ജിഹ്വീർഷ്യരംഭോ ഗുച്ഛതം യദഹം താഡിതസ്തുപമാ.

39

“‘രാജൻ ഗുച്ഛതം അംഭഃ ജിഹ്വീർഷ്യഃ അഹം തപയാ താഡിതഃ ;	“‘രാജാവേ ! അപ്ലനമ്മമാക് വെജ്ജം കൊണ്ടുപോവാൻ ഞാൻ [വന്നവനായ അങ്ങയാൽ ഹനിക്കപ്പെട്ടു ;	യത് വനേ നിവസതാ മയാ തവ അപകൃതം കിം? നേരിട്ട കുറ്റം എന്തൊ ന്നാണ് ?	ഇപ്രകാരം ചെയ്യുവാൻ വനത്തിൽ വസിക്കുന്നവനായ എന്നാൽ അങ്ങക്ക് നേരിട്ട കുറ്റം എന്തൊ ന്നാണ് ?
---	---	--	---

ഏകേന ഖലു ബാണേന മമ്ബണ്യഭിഹതേ മയി
ഛോവന്ധൗ നിഹതൌ വൃദ്ധൌ മാതാ ജനയിതാ ച മേ.

40

“‘മയി ഏകേന ബാണേന മമ്ബണ്യ അഭിഹതേ, അന്ധൗ	“‘ഞാൻ ഒരു ബാണത്താൽ മമ്ബണ്യയിൽ ഭേദിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ തന്നെ, അന്ധനാകും	വൃദ്ധൗ മേ മാതാ ജനയിതാ ച ദൈവ, നിഹതൌ; ഖലു !	വൃദ്ധനാകും ആയ എന്റെ അമ്മയും അച്ഛനും രണ്ടുപേരും, കൊല്ലപ്പെട്ടു; അയ്യോ, എന്തു കഷ്ടം !
---	--	---	---

തൌ നൃനം ഭുഞ്ചുലാവന്ധൗ മത്പ്രതീക്ഷൗ പിപാസിതൌ
ചിരമാശാക്രതാം കഷ്ടാം തൃഷ്ണാം സന്ധാരയിഷ്യതഃ.

41

“ ഭുഞ്ചുലൗ അന്ധൗ പിപാസിതൌ മത്പ്രതീക്ഷൗ തൌ	“ വയ്യാത്തവരും കണ്ണില്ലാത്തവരും ദാഹിച്ച് വലയുന്നവ രായി എന്നെത്തന്നെ കാത്തി രിക്കുന്നവരും ആയ അവരിരുവരും	അശാക്രതാം കഷ്ടാം തൃഷ്ണാം നൃനം ചിരം സന്ധാര- യിഷ്യതഃ ?	‘വരും വരുമെന്ന്’ കൊതിപ്പുണ്ട് സഹിക്കുവാൻ കഴി ദാഹത്തെ [യാത്ത ഇനിമേൽ അധികനേരം എങ്ങിനെ സഹിക്കും ?
---	--	--	--

ന ന്ന നം തപസോ വാടസ്തി ഫലയോഗഃ ശ്രുതസ്യ വാ
പിതാ യന്മാം ന ജാനീതേ ശയാനം പതിതം ഭൂവി.

42

“ ‘മാം	“ ‘എന്നെ	യത്	എന്നതുകൊണ്ട്
ഭൂവി	നിലത്തു	തപസഃ വാ	തപസ്സിന്നാകട്ടെ
പതിതം	വീണ്	ശ്രുതസ്യ വാ	ജ്ഞാനത്തിന്നാകട്ടെ
ശയാനം	കിടക്കുന്നവനായി	ഫലയോഗഃ	പറയപ്പെട്ടതായ ഒരു
പിതാ	അച്ഛൻ		ഫലവും
ജാനീതേ ന,	അറിയുന്നില്ല,	നന്നം	വാസ്തവത്തിൽ
		അസ്തി ന.	ഇല്ലതന്നെ.

ജാനന്നപി ച കിം കർച്ചാദശക്തിരപരിക്രമഃ

ഭിദ്യമാനമിവാശക്തസ്രോതുമന്യോ നഗോ നഗം.

43

“ജാനൻ അപി “ ‘അറിഞ്ഞാലുംതന്നെ	അശക്തഃ ഇവ	ശക്തമല്ലെന്നപോലെ,	
ഭിദ്യമാനം	വെട്ടിമറിക്കപ്പെടുന്ന	അശക്തിഃ	ശക്തിയററവനും
നഗം	ഒരു മരത്തെ [തായ	അപരിക്രമഃ ച	നടപ്പാൻ കഴിയാത്ത
ത്രാതും	നിലനിൽക്കുവാൻ		വനം ആയ അദ്ദേഹം
അന്യഃ നഗഃ	അടുത്തുള്ള മരം	കിം കർച്ചാത്.	എന്തു ചെയ്യും.

പിതുസ്തപമേവ മേ ഗതപാ ശീഘ്രമാചക്ഷപ രാഘവ

ന തപാമനുഭവേത് കൃളോ വനം വഹ്നിരിവൈധിതഃ.

44

“ ‘രാഘവ!	“ ‘രഘുനന്ദന;	കൃദ്ധഃ	കോപിച്ചവനായി
തപം ഏവ	അങ്ങുതന്നെ	ഏധിതഃ വഹ്നിഃ	എരിതീ
ശീഘ്രം ഗതപാ,	ഉടനെ പോയി,	വനം ഇവ,	മരത്തെ എന്നവണ്ണം,
മേ	എന്റെ	തപം	അങ്ങയെ
പിതൃഃ	പിതാവിനോടു	അനുഭവേത് ന.	ദഹിപ്പിക്കാതിരിക്കട്ടെ.
ആചക്ഷപ;	വിവരം അറിയിച്ചാലും;		

ഇയമേകപദീ രാജൻ യതോ മേ പിതുരാശ്രമഃ

തം പ്രസാദയ ഗതപാ തപം ന തപാം സംകപിതഃ ശപേത്.

45

“ ‘രാജൻ!	“ ‘രാജവേ;	തപം,	അങ്ങ്,
മേ പിതൃഃ	എന്റെപിതാവിന്റെ	തം	അദ്ദേഹത്തെ
ആശ്രമഃ	ആശ്രമം	ഗതപാ,	കണ്ടു്,
യതഃ	ഇരിക്കുന്നദിക്കിലേക്ക്	പ്രസാദയ;	സമാധാനിപ്പിക്കുക;
ഇയം	ഇക്കാരണത്താൽ	സംകപിതഃ	(എന്നാൽ) കോപം മുഴു
ഏകപദീ;	ഒറ്റയടിപ്പാതതന്നെ	തപം	അങ്ങയെ [ത്തവനായി
	യാണു് വഴി	ശപേത് ന.	ശപിക്കാതിരിക്കും.

വിശല്യം കരു മാം രാജൻ മമ മേ നിശിതഃ ശരഃ

രുണലി മുദ സോത്സേധം തീരമംബരയോ യഥാ.

46

“ ‘രാജൻ!	“ ‘രാജാവേ!	അംബരയഃ	വെള്ളത്തിന്റെ ഒഴുക്ക്
നിശിതഃ ശരഃ	കുത്ത ഖാണം	സോത്സേധം	വലുതായ മേടുള്ള
മേ മമ,	എന്റെമമ്മത്തെ,	തീരം	കരയെ

യഥാ,	എന്നപോലെ,	മാം വിശല്യം } എന്റെ ദേഹത്തിൽ കര. } നിന്ന് ഖാണത്തെ പഠിച്ചെടുക്കുക.
മുദ്ര	അല്ലാത്തതായി	
രണ്ടിലി;	കൊല്ലുന്നു;	

സശല്യം ക്ലിശ്യതേ പ്രാണൈർവിശല്യോ വിനശിഷ്യതി
ഇതിമാമവിശല്യം തസ്യ ശല്യാപകഷ്ണേ.

47

“ തസ്യ	“ അഭ്യന്തരത്തിന്റെ	ക്ലിശ്യതേ;	ദുഃഖിക്കും ;
ശല്യാപ-	} അന്യ പഠിച്ചെടുക്കുന്ന	വിശല്യം	അന്യ പഠിച്ചെടുത്താൽ
കഷ്ണേ		വിനശിഷ്യതി	മരിച്ചുപോകും,
‘ സശല്യം	‘ അന്യോടുകൂടിയിരിക്ക	ഇതി	എന്താണ് ചെയ്യുക !’
	ന്നപക്ഷം	ചിന്താ	ആയി [എന്നുള്ള
പ്രാണൈഃ	പ്രാണങ്ങൾ വെച്ചു	മാം	എന്നെ
	കൊണ്ട്	അവിശത്.	ഖാധിച്ചു.

ദുഃഖിതസ്യ ച ഭീനസ്യ മമ ശോകാതുരസ്യ ച
ലക്ഷയാമാസ ഏദയേ ചിന്താം മുനിസുതസ്തദാ.

48

“ മുനിസുതഃ ച	“ ജ്ഞികമാരനാകതേ,	ശോകാതുരസ്യ	} ശോകപീഡിതനും ആയ
തദാ	അപ്പോൾ,	മമ ഏദയേ	
ദുഃഖിതസ്യ	കഷ്ടപ്പെടുന്നവനും,	ചിന്താം	എന്റെ ഉള്ളിലുള്ള
ഭീനസ്യ	യെയും പോയവനും,	ലക്ഷയാമാസ.	വിചാരത്തെ
			മനസ്സിലാക്കി.

താമ്രമാനഃ സ മാം കൃച്ഛ്രാദുവാച പരമാർത്ഥവത്
സീഭമാനോ വിവൃത്താംഗോ വേഷ്ടമാനോ ഗതഃ ക്ഷയം

49

“ സഃ	“ അവൻ	വേഷ്ടമാനഃ,	പുരളന്നവനായി,
താമ്രമാനഃ	മിണ്ടുവാൻ കഴിയാതെ	ക്ഷയം ഗതഃ	മരണം അടുക്കാരായവ
സീഭമാനഃ	ശക്തിയറ്റാവനായി	പരമാർത്ഥവത്	മന്ദസപരത്തിൽ[നായി
വിവൃത്താംഗഃ	ദേഹത്തെ തെളിച്ചു	കൃച്ഛ്രാത്	പണിപ്പെട്ട്
	കൊണ്ട്	മാം ഉവാച.	എന്നോട് പറഞ്ഞു.

സംസ്തഭ്യ ശോകം യൈര്യുണ സ്ഥിരചിന്തോ ഭവാനഘ
ബ്രഹ്മഹത്യാകൃതം പാപം ഏതോഭവനീയതാം.

50

“ ‘ അനഘ!	“ ‘ കററമറവനേ!	ബ്രഹ്മഹത്യാ-	} ബ്രഹ്മഹത്യകൊണ്ടു ണ്ടായ
യൈര്യുണ,	യൈർമവലംബിച്ചു,	കൃതം	
ശോകം	ശോകത്തെ	പാപം	പാപം
സംസ്തഭ്യ,	ഒതുക്കി,	ഏദയാത്	മനസ്സിൽനിന്ന്
സ്ഥിരചിന്തഃ	} മനസ്സുറപ്പിക്കുക ;	അപനീയതാം.	വിട്ടുകളക.
ഭവ;			

ന ദിജാതിരഹം രാജൻ മാ ഭൂതേ മനസോ വ്യഥാ
ശുഭ്രായാമസ്തി വൈശ്വേന ജാതോ ജനപദാധിപ.

51

“രാജൻ!	“രാജാവേ!	ജനപദാധിപ!	തൃപതേ!
അഹം	ഞാൻ	ശുഭ്രായാം	ശുഭ്രസ്ത്രീയിൽ
ദിജാതിഃ ന;	ബ്രാഹ്മണൻ അല്ല;	വൈശ്വേന	വൈശ്വന്യൻ
തേ മനസഃ	അവിടുത്തെ മനസ്സിൽ	ജാതഃ	ജനിച്ചവനാകുന്നു
വ്യഥാ മാ ഭൂത്;	ഒരു ആധിയം വേണ്ട;	അസ്തി.	ഞാൻ.

[“ശുഭ്രാവിശേഷം കരണം” (അമരം) ശുഭ്രസ്ത്രീയിൽ വൈശ്വന്യൻ ജനിച്ചവൻ ‘കരണൻ’.]

ഇതിവ വദതഃ കൃച്ഛ്രാത് ബാണാഭിമതമർമ്മണഃ

വിഷുണ്ണതോ വിചേഷ്ടസ്യ വേപമാനസ്യ ഭൂതലേ

52

തസ്യ തപാതാമൃമാനസ്യ തം ബാണമഹമുലാരം

സ മാമുദീക്ഷ്യ സംരൂന്ധോ ജഹേത പ്രാണാംസ്തപോധനഃ

53

“ഇതി ഇവ	“ഇപ്രകാരം	ആതാമൃമാനസ്യ	തളൻകിടക്കുന്നവനും
കൃച്ഛ്രാത്	പണിപ്പെട്ട്		ആയ
വദതഃ	പറയുന്നവനും,	തസ്യ	ആ ജ്വലിക്കുമാരന്റെ
ബാണാഭി-	അമ്പുകൊണ്ടു മർമ്മം	തം ബാണം	ആ ബാണത്തെ
മതമർമ്മണഃ	പിളക്കപ്പെട്ടവനും,	അഹം ഉലാരം;	ഞാൻ പഠിച്ചെടുത്തു;
ഭൂതലേ	നിലത്ത്	സഃ തപോധനഃ	ആ തപോധനൻ
വിഷുണ്ണതഃ,	പുരളുന്നവനും,	സംരൂന്ധഃ	ഉടൽ നടുങ്ങിയവനായി
വിചേഷ്ടസ്യ,	ചേഷ്ടയററവനും,	മാം ഉദീക്ഷ്യ തു	എന്നെ നോക്കിക്കൊ
വേപമാനസ്യ	തുടിച്ചുകൊണ്ടിരിക്ക	പ്രാണാൻ	പ്രാണങ്ങളെ [ഒടുക്കുന്ന
	നവനും	ജഹേത.	വിട്ടു.

ജലാർദ്രഗാത്രം തു വിലപ്യ കൃച്ഛ്രാ-

നമ്ബ്രണം സന്തതമുച്ഛ്വസന്തം

തതഃ സരയപാം തമഹം ശയാനം

സമീക്ഷ്യ ഭദ്രേ സുട്ടശം വിഷുണ്ണഃ.

54

“ഭദ്രേ!	“ഉത്തമയായ ദേവി!	സന്തതം	ഇടവിടാതെ
തതഃ അഹം	അപ്പോൾ ഞാൻ	ഉച്ഛ്വസന്തം,	ശ്വാസം വലിക്കുന്നവ
തം	ആ താപസനെ		നായും,
ജലാർദ്രഗാത്രം,	വെള്ളം നനഞ്ഞ ഗാത്ര	സരയപാം	സരയൂനദിയിൽ
	ത്തോടുകൂടിയവനായും,	ശയാനം തു	വീണകിടക്കുന്നവ
മമ്ബ്രണം,	മമ്മം പിളക്കപ്പെട്ടവ	സമീക്ഷ്യ	കണ്ട് [നായും
കൃച്ഛ്രാത്	കഷ്ടപ്പെട്ട് [നായും	സുട്ടശം	അത്യന്തം
വിലപ്യ	നിലവിളിച്ചുകൊണ്ട്	വിഷുണ്ണഃ.”	വിഷുണ്ണനായിവേിച്ചു”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ത്രിഷഷ്ഠിതമഃ സുട്ടഃ = അറുപത്തിമൂന്നാം സുട്ടം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4872; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2517

ചതുഷ്ഠിതമഃ സഗ്ഗ് = അറുപത്തിനാലാംസഗ്ഗ്.

[ദശരഥനിയുക്തം = ദശരഥമരണം.]

വധമപ്രതിരൂപം തു മഹേഷ്ഠസ്തസ്യ രാഘവഃ

വിലപന്നോവ ധർമ്മാത്മാ കൌസല്യാം പുനരബ്രവീത്.

1

ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ	വിലപൻ ഏവ പ്രലപിച്ചുകൊണ്ടു
രാഘവഃ,	ദശരഥമഹാരാജാവ്,	തന്നെ
തസ്യ	ആ	കൌസല്യാം തു കൌസല്യാദേവിയോ
മഹേഷ്ഠഃ	താപസന്	ടായി
അപ്രതിരൂപം	ഒട്ടും ഏല്ക്കാത്തതായ	പുനഃ ഇനിയുമിപ്രകാരം
വധം	മരണത്തെക്കുറിച്ച്,	അബ്രവീത്. അരുളിച്ചെയ്തു.

തദജ്ഞാനാനന്ദത് പാപം കൃതപാടഹം സങ്കലേന്ദ്രിയഃ

ഏകസ്തപചിന്തയം ബുദ്ധ്യാ കഥം ന സൂത്രതം ഭവേത്.

2

“അഹം	“ഞാൻ	സങ്കലേന്ദ്രിയഃ, ചിത്തംതളന്നവനായി,
അജ്ഞാനാത്	അറിയാതുകൊണ്ട്	കഥം ന എന്തുചെയ്താൽ
തത്	ആ	സൂത്രതം ഭവേത് നന്മയാകുമെന്ന്
മഹത്	മഹത്തായ	ഏകഃ തു തന്നെത്താൻ
പാപം	പാപത്തെ	ബുദ്ധ്യാ ഉള്ളിൽ
കൃതപാ,	ചെയ്ത്,	അചിന്തയം. ആലോചിച്ചു.

തതസ്തം ഘടമാദായ പൂണ്ണം പരമവാരിണാ

ആശ്രമം തമഹം പ്രാപ്യ യഥാഖ്യാതപഥം ഗതഃ

3

“തതഃ	“പിന്നെ	ആദായ, എടുത്തുകൊണ്ട്,
അഹം	ഞാൻ	യഥാഖ്യാതപഥം പാഞ്ഞ വഴിയിൽകൂടി
പരമവാരിണാ	ശുദ്ധമായ വെള്ളം	പ്രാപ്യ, ചെന്ന്,
പൂണ്ണം	നിറച്ചു	തം ആ
തം	ആ	ആശ്രമം ആശ്രമത്തെ
ഘടം	കുടത്തെ	ഗതഃ. പ്രാപിച്ചു.

തത്രാഹം ഭർണ്ണലാവണ്യേ വൃദ്ധാവപരിണായകൌ

അപശ്യം തസ്യ പിതരൌ ലൂനവക്ഷാവിവ ദപിജൌ

4

തന്നിമിത്താഭിരാസീനൌ കഥാഭിരപരികൃമൌ

താമാശാം മത് കൃതേ ഹീനാവുദാസീനാവനാഥവത്.

5

“തത്ര	“അവിടെ	അപരിണായ- കൌ താം ആശാം ഹീനൌ	} കൈപിടിച്ചു നടത്തു വാനാരുമില്ലാതെ അതുനിമിത്തമായുള്ള ആശയ്ക്കുതന്നെ അവകാശം ഇല്ലാതാ
അഹം	ഞാൻ,		
മത് കൃതേ	എന്റെ കാരണമായി,		
അനാഥവത്	ശുശ്രൂഷിപ്പാനാരുമില്ലാതെ		

തന്യ പിതരേ, ഭൃഞ്ചലേ അന്യേ	ആ ജ്ഞികമാരൻ മാതാപിതാക്കന്മാരെ, ബലഹീനന്മാരായും കണ്ണ കാണാത്തവരായും	തന്നിമിത്താഭിഃ കുമാഭിഃ	ആ പുത്രനെക്കുറിച്ചുള്ള വർത്തമാനങ്ങളെ മാത്രം പറഞ്ഞുകൊണ്ട്
വൃദ്ധേ ലൂനപക്ഷേ ഭിഷജേ ഇവ	വയോധികന്മാരായും, ചിറകു മുറിച്ച രണ്ടു പക്ഷികളെപ്പോ ലെയിരിക്കുന്നവരായും,	ഉദാസീനേ അപരിക്രമേ ആസീനേ അപശ്ചം.	മരൊന്നിലും താല്പര്യം മില്ലാത്തവരായി, എഴുന്നേറ്റുനടക്കുവാൻ കഴിയാത്തവരായി ഇരുന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കുണ്ടു. [തിനെ

ശോകോപഹതചിത്തശ്ച ഭയസംരൂപേതനഃ

തച്ഛാശ്രമപദം ഗതവാ ഭൂയഃ ശോകമഹം ഗതഃ.

6

“ശോകോപ- ഹതചിത്തഃ	“ഭീഷത്താൽ പീഡിക്ക പ്പെട്ട ചിത്തത്തോടു കൂടിയവനും	അഹം, തത്	ഞാൻ, ആ
ഭയസംരൂപ- ചേതനഃ ച	ഭയംമൂലം പരിഭ്രമിച്ച ബുദ്ധിയോടുകൂടിയ വനമായ	അശ്രമപദം ഗതവാ ഭൂയഃ ച ശോകം ഗതഃ.	അശ്രമത്തിൽ വന്നുചേർന്ന് മുമ്പിലും അധികമായി ഭീഷിച്ചു.

പദശബ്ദം തു മേ ശ്രുതവാ മുനിർവാക്യമഭാഷത

കിം ചിരായസി മേ പുത്ര പാനീയം ക്ഷിപ്രമാനയ.

7

“മുനിഃ മേ പദശബ്ദം ശ്രുതവാ, തു വാക്യം അഭാഷത;	“മഹർഷി എന്റെ കാലടിയൊച്ച കേട്ട്, ആ സമയം ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു;	‘മേ പുത്ര! കിം ചിരായസി? ക്ഷിപ്രം പാനീയം ആനയ.	‘എന്റെ ഉണ്ണി! എന്താണ് ഇത്ര താമസിക്കുന്നത്? വേഗം വെള്ളം കൊണ്ടുവരൂ.
---	---	---	--

യന്നിമിത്തമിദാ താത സലിലേ ക്രീഡിതം തപയാ

ഉത്കണ്ഠിതാ തേ മാതേയം പ്രവിശ ക്ഷിപ്രമാശ്രമം.

8

“താത! യന്നിമിത്തം തപയാ സലിലേ ഇദം ക്രീഡിതം?	“മകനേ! എന്തേ നിന്നാൽ വെള്ളത്തിൽ ഇങ്ങിനെ കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്ക പ്പെട്ടത്?	തേ ഇയം മാതാ ഉത്കണ്ഠിതാ; ക്ഷിപ്രം അശ്രമം പ്രവിശ.	നിന്റെ ഈ അമ്മ കാത്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു; വേഗം അശ്രമത്തിലേക്കു വരിക.
---	---	--	---

യദപ്രളികം കൃതം പുത്ര മാത്രാ തേ യദി വാ മയാ
ന തന്മനസി കർത്തവ്യം തപയാ താത തപസപിനാ.

9

“പുത്ര!	“മകനെ!	തത്	അത്,
മാത്രാ	അമ്മയാലാകട്ടെ	താത	അല്ലേ ഉണ്ണി!
മയാ വാ	എന്നാലാകട്ടെ	തപസപിനാ	പിതൃഭക്തനായ
തേ	നിന്നെ	തപയാ	നിന്നാൽ
യത്	വല്ലഭം	മനസി	മനസ്സിൽ
വ്യളികം	ഇഷ്ടമില്ലാത്തത്	കർത്തവ്യം ന.	വെക്കത്തക്കതല്ല.
കൃതം യദി,	ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ		

തപം ഗതിസ്തപഗതിനാം ച ചക്ഷുസ്തപം ഹീന ചക്ഷുഷാം
സമാസക്താസ്തപയി പ്രാണാഃ കിഞ്ചിന്നോ നാഭിഭാഷസേ.

10

“അഗതിനാം	“ഗതിയറ്റവരായ ഞങ്ങൾക്ക്	പ്രാണാഃ	പ്രാണങ്ങളെല്ലാം
തപം	നീയാണ്	തപയി	നിന്നിലാണ്
ഗതിഃ;	ഗതി;	സമാസക്താഃ;	സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്;
ഹീനചക്ഷുഷാം	കണ്ണില്ലാത്ത ഞങ്ങൾ	നഃ	ഞങ്ങളോട്
തപം ച	നീ തന്നെയാണ് [ക്ക്	കിഞ്ചിത്	ഒന്നും
ചക്ഷുഃ;	കണ്ണ്;	അഭിഭാഷസേ } ന.’	നീ സംസാരിക്കുന്നി ല്ലല്ലോ.

മുനിമവ്യക്തയാ വാചാ തമഹം സജ്ജമാനയാ
ഹീനവ്യഞ്ജനയാ പ്രേക്ഷ്യ ഭീതോ ഭീത ഇവാബ്രവം.

11

“അഹം	“ഞാൻ	സജ്ജമാനയാ	ഇടുന്നതും
ഇവ	ഏറ്റവും	ഹീനവ്യഞ്ജനയാ	അസ്സഷ്ടവും
ഭീതഃ ഭീതഃ	നടുനടുക്കിയവനായി	അവ്യക്തയാ	ചെപ്പൊക്കത്തത്തും
തം	ആ		ആയ
മുനിം	മുനിയെ	വാചാ	വാക്കുകൊണ്ട്
പ്രേക്ഷ്യ	നോക്കി,	അബ്രവം.	ഉരചെയ്തു.

മനസഃ കർമ്മചേഷ്ടാഭിരഭിസംസ്കൃത്യ വാഗ്ബലം
ആചക്ഷേ തപഹം തന്മൈ പുത്രവ്യസനജം ഭയം.

12

“അഹം	“ഞാൻ	തന്മൈ	അദ്ദേഹത്തോടായി
മനസഃ	മനസ്സിന്റെ	പുത്രവ്യസനജം	പുത്രവിരഹത്താലുണ്ടാ
കർമ്മചേഷ്ടാഭിഃ	സങ്കല്പംകൊണ്ടും, വ്യാ പാരംകൊണ്ടും	ഭയം	ആപത്തിനെക്കുറിച്ച്
വാഗ്ബലം	വാക്കിനുള്ള ശക്തിയെ	തു	ആ സമയം
അഭിസംസ്കൃത്യ,	ദൃഢപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ട്,	ആചക്ഷേ.	കേൾപ്പിച്ചു.

ക്ഷത്രിയോടഹം ദശരഥോ നാഹം പുത്രോ മഹാത്മനഃ
സജ്ജനാവമതം ദുഃഖമിദം പ്രാപ്തം സ്വകർമ്മജം.

13

“ ‘അഹം	“ ‘ഞാൻ	ദുഃഖം	വിപത്ത്
ദശരഥഃ	ദശരഥനെന്ന	സജ്ജനാവമതം	സജ്ജനങ്ങളാൽ നിന്ദി
ക്ഷത്രിയഃ;	ക്ഷത്രിയൻ;		ക്കപ്പെട്ടതായും
അഹം	ഞാൻ	സ്വകർമ്മജം	{ എന്റെ കർമ്മഫലം
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ അവിടു		കൊണ്ടു നുഭവിച്ചു
	ത്തെ		തായും
പുത്രഃ ന;	പുത്രനല്ല;	പ്രാപ്തം.	{ (അവിടുത്തേക്കും എനി
ഇദം	ഇപ്പോൾ ഞാൻ പറ		ക്കും) പ്രാപ്തമായിരി
	വാൻപോകുന്നതായ		ക്കുന്നു.

ഭഗവംശ്ചാപഹസ്തോടഹം സരയുതീരമാഗതഃ

ജിഹ്വാംസുഃ ശ്വാപദം കഞ്ചിന്നിപാനേ ചാഗതം ഗജം.

14

“ ‘ഭഗവൻ!	“ ‘സ്വാമിൻ!	ആഗതം	ഇറങ്ങിയതായ
അഹം	ഞാൻ	ഗജം, ച	ഒരു ആനയെയെങ്കിലും,
ചാപഹസ്തഃ	ധനുഷ്ഠാണിയായി	ജിഹ്വാംസുഃ	കൊല്ലുവാൻ കരുതിയ
കഞ്ചിത്	വല്ല ഒരു		വനായി
ശ്വാപദം	ദുഷ്ടമൃഗത്തെയെങ്കിലും,	സരയുതീരം	സരയുനദീതീരത്തിൽ
നിപാനേ	(വെള്ളം കുടിക്കുന്ന)	ആഗതഃ.	വന്നു.
	കടവിൽ		

തതഃ ശ്രുതോ മയാ ശബ്ദോ ജലേ കുന്ദസ്യ പൂർവ്വതഃ

ദപിപോടയമിതി മതപാടയം ബാണേനാഭിഹതോ മയാ.

15

“ ‘തതഃ	“ ‘അപ്പോൾ	അയം	അവിടെയുണ്ടായിരുന്ന
ജലേ	വെള്ളത്തിൽ	ദപിപഃ ഇതി	ആനയാണെന്നു [ത്
പൂർവ്വതഃ	മുക്കപ്പെടുന്ന	മതപാ,	വിചാരിച്ച്,
കുന്ദസ്യ	കുടത്തിന്റെ	അയം	ആയ്
ശബ്ദഃ,	ഒരു ശബ്ദം,	മയാ	എന്നാൽ
മയാ	എന്നാൽ	ബാണേന	ബാണത്താൽ
ശ്രുതഃ;	കേൾക്കപ്പെട്ടു;	അഭിഹതഃ.	ഏയ്യപ്പെട്ടു.

ഗതപാ നദ്യാസ്തതസ്തീർമചശ്വമിഷുണാ ഹൃദി

വിനിഭിന്നം ഗതപ്രാണം ശയാനം ഭൂവി താപസം.

16

“ ‘തതഃ	“ ‘പിന്നെ	ഗതപ്രാണം	പ്രാണൻപോകാറായ
നദ്യാഃ	നദിയുടെ		വരും
തീരം	കരയ്ക്ക്	ഭൂവി	നിലത്തു്
ഗതപാ,	ചെന്നപ്പോൾ,	ശയാനം	വീണുകിടക്കുന്നവനു
ഇഷുണാ	അമ്പുകൊണ്ടു്		മായ
ഹൃദി	മാറിടത്തിൽ	താപസം	ഒരു മനികുമാരനെ
വിനിഭിന്നം	തുളയ്ക്കപ്പെട്ടവനും	അപശ്യം.	ഞാൻ കണ്ടു.

ഭഗവൻ ശബ്ദമാലക്ഷ്യ മയാ ഗജജിഹ്വാംസുനാ
വിസൃഷ്ടോഽഭൂസി നാരാചസ്തേന തേ നിഹതഃ സുതഃ.

17

“ ‘ഭഗവൻ!	“ ‘ഭഗവാനെ!	നാരാചഃ	ബാണം
ശബ്ദം	ശബ്ദത്തെ	വിസൃഷ്ടഃ;	ഏകപ്പെട്ടു;
ആലക്ഷ്യ	ലാക്കാക്കി	തേന	അതിനാൽ
ഗജജിഹ്വാംസുനാ	ആനയെ കൊല്ലുവാൻ	തേ	അവിടുത്തെ
	കരുതിയവനായ	സുതഃ	പുത്രൻ
മയാ,	എന്നാൽ,	നിഹതഃ	വീഴ്ന്നുപെട്ടു.
അഭൂസി	വെള്ളത്തിൽ		

തതസ്തസ്യൈവ വചനാദുപേത്യ പരിതപ്യതഃ
സ മയാ സഹസാ ബാണ ഉല്പതോ മമ്മതസ്തദാ.

18

“ ‘തതഃ	“ ‘അവിടെ	സഃ	ആ
ഉപേത്യ ഏവ	എത്തിയ ഉടനെ,	ബാണഃ	ബാണം
തദാ	ആ സമയം	മമ്മതഃ	മമസ്ഥാനത്തിൽ
പരിതപ്യതഃ	പരിതപിച്ചുകൊണ്ടിരി		നിന്നും
	ക്കുന്ന	സഹസാ	വേഗത്തിൽ
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	മയാ	എന്നാൽ
വചനാത്	ആവശ്യപ്രകാരം	ഉല്പതഃ.	വലിച്ചെടുക്കപ്പെട്ടു.

സ ചോദ്ധ്യതേന ബാണേന തത്രൈവ സ്വഗ്ഗ്വാസ്ഥിതഃ
ഭഗവന്താവുഭൂത ശോചൻ വൃദ്ധാവിതി വിലപ്യ ച.

19

“ ‘സഃ ച	“ ‘അദ്ദേഹവും	വൃദ്ധൗ ഇതി	ഒന്നിന്നും വയ്യാത്തവരാ
ബാണേന	ബാണം		ണല്ലോ എന്ന്
ഉദ്ധ്യതേന	വലിച്ചെടുക്കപ്പെട്ട	വിലപ്യ	കരഞ്ഞ്
തത്ര	അവിടെ [കാരണം,	ശോചൻ ഏവ	ദുഃഖിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ
ഭഗവന്തൗ	വലിയവരായ	സ്വഗ്ഗ്വാസ്ഥിതഃ.	} പരലോകപ്രാപ്തനായി.
ഉഭൗ ച	നിങ്ങളിവരേയുംപറ്റി	ആസ്ഥിതഃ.	

അജ്ഞാനാഭ്ഭവതഃ പുത്രഃ സഹസാഭിമതോ മയാ
ശേഷമേവം ഗതേ യത് സ്വാത് തത് പ്രസീദതു മേ മുനിഃ.

20

“ ‘മയാ	“ ‘എന്നാൽ	ഏവം ഗതേ	ഈ സ്ഥിതിയിൽ
ഭവതഃ	അവിടുത്തെ	ശേഷം	ഇനി ചെയ്യേണ്ടത്
പുത്രഃ	പുത്രൻ	യത് സ്വാത്	യാതൊന്നോ,
അജ്ഞാനാത്	അറിയാതുകൊണ്ട്	തത്,	അതിനെ,
സഹസാ	മുൻപിന്നാലോചിക്കാ	മുനിഃ	ഭഗവാൻ
	തെ	മേ	ഇവനോട്
അഭിമതഃ;	ഹതനായി;	പ്രസീദതു.	അജ്ഞാപിച്ചാലും.

സ തച്ഛ്രുതാ വചഃ കൂരം മയോക്തമഖശംസിനാ
നാശകത് തീവ്രമായാസമകത്തും ഭഗവാന്യചിഃ.

21

“ഭഗവാൻ	“മഹാനായ	തത് വചഃ	ആ വാക്
സഃ ജ്ഞിഃ	ആ മുനിവരൻ,	ശ്രുതാ,	കേട്ട്,
അഖശംസിനാ	കുറഞ്ഞ അറിയിച്ച	തീവ്രം	അത്ഭുഗമായ
മയാ	എന്നാൽ [വനായ	ആയാസം	മനോവേദനയെ
ഉക്തം	പറയപ്പെട്ട	അകത്തും	കയ്യാജ്ഞാതിരിപ്പാൻ
കൂരം	ഭീസഹമായ	അശകത് ന.	ശക്തനായില്ല.

സ ബാഷ്പപുണ്ണവദനോ നിഃശ്വാസൻ ശോകകൾിതഃ
മാമുവാച മഹാതേജഃ കൃതാഞ്ജലിമുപസ്ഥിതം.

22

“മഹാതേജഃ	“മഹാതേജസ്വിയായ	നിഃശ്വാസൻ,	ദീപ്തിശ്വാസം ചെയ്ത്
സഃ	അദ്ദേഹം	കൃതാഞ്ജലിം	കൈകൃഷ്ടിക്കൊണ്ട്
ബാഷ്പപുണ്ണ-	} കണ്ണീർ നിറഞ്ഞ വദ	ഉപസ്ഥിതം	അടുത്തുനിന്നിരുന്ന
വദനഃ		മാം	എന്നോടായി
ശോകകൾിതഃ	ഭീഷാക്രാന്തനായി	ഉവാച.	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു;

യദ്യേതദശുഭം കമ് ന സ്മ മേ കഥയേഃ സ്വയം

ഫലേന്മുഖാ സ്മ തേ രാജൻ സദ്യഃ ശതസഹസ്രധാ.

23

“‘രാജൻ!	“‘രാജാവേ!	കഥയേഃ	} പറയാതിരുന്നവെ
ഏതത്	ഈ	സ്മ യദി ന	
അശുഭം	നിർഭാഗ്യമായ	സദ്യഃ	ഇപ്പോൾതന്നെ
കമ്,	പ്രവൃത്തിയെ,	തേ മുഖാ	അങ്ങയുടെ ശിരസ്സ്
മേ	എന്നോട്	ശതസഹസ്രധാ	പൊടിപൊടിയായി
സ്വയം	അങ്ങുതന്നെ	ഫലേത് സ്മ.	പൊട്ടിത്തെറിക്കുമായി
			രേനു.

ക്ഷത്രിയേണ വധോ രാജൻ വാനപ്രസ്ഥ വിശേഷതഃ

ജ്ഞാനപൂർവ്വം കൃതഃ സ്ഥാനാച്ച ഗ്രാമയേദവി വജ്രിണം.

24

“‘രാജൻ	“‘രാജാവേ!	സ്ഥാനാത്	പദവിയിൽനിന്ന്
വാനപ്രസ്ഥ	വാനപ്രസ്ഥന്റെ സം	ചൂവയേത് ;	തള്ളിക്കളയും ;
ജ്ഞാനപൂർവ്വം	അറിഞ്ഞ് [ഗതിയിൽ,	ക്ഷത്രിയേണ	ക്ഷത്രിയനാൽ ചെയ്തു
കൃതഃ	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ		പ്പെട്ടതെന്നുവന്നാൽ
വധഃ,	വധം,		
വജ്രിണം അപി	ഇത്രനെകടി	വിശേഷതഃ.	പറയേണ്ടതുമുണ്ടോ.

സപ്തധാ തു ഭവേന്മുഖാ മുനൌ തപസി തിഷ്ഠതി

ജ്ഞാനാദിസ്രജതഃ ശസ്ത്രം താദൃശ ബ്രഹ്മചാരിണി.

25

“‘താദൃശ	“‘അപ്രകാരമുള്ള	തിഷ്ഠതി	വർത്തിക്കുന്നവനും
തപസി	തപസ്സിൽ	ബ്രഹ്മചാരിണി	ധർമ്മത്തെത്തന്നെ അനു
			ഷിക്കുന്നവനും ആയ

മുനേ,	മുനിയുടെ സംഗതിയിൽ,	വിസൃജതഃ	പ്രയോഗിക്കുന്നവന്റെ
ജ്ഞാനാത്	ബുദ്ധിപൂർവ്വമായി	മുഖം	ശിരസ്സ്
ശസ്ത്രം	ആയുധത്തെ	സപ്തധാ	ഏഴുതൂങ്ങായി
		ഭവേത്.	തീരും.

അജ്ഞാനാലി കൃതം യസ്താദിദം തേനൈവ ജീവസി

അപി ഹൃദ്യ കലം ന സ്വദ്രാഘചാണാം കതോ ഭവാൻ. 26

“തേന	“അപ്രകാരമാണെന്നിരുന്നാൽ	കതഃ?	പിന്നെ എന്ത്?
അദ്യ ഹി	ഇക്ഷണം തന്നെ	ഇദം	ഇത്
രാഘവാണാം	രഘുകുലരാജാക്കന്മാരുടെ	അജ്ഞാനാത്	അറിയാതെ
കലം അപി	വംശം മുഴുവനും തന്നെ	കൃതം;	ചെയ്തപോയത്;
സ്വാത് ന;	അറു പോയിരിക്കും;	യസ്താത് ഏവ	അതിനാൽ മാത്രമാണ്
ഭവാൻ ഹി	ഭവാൻ ഒരുവൻ മാത്രം	ജീവസി.	അങ്ങ് ജീവനോടിരിക്കുന്നത്.

നയ നൈ ധൃവ തം ദേശമിതി മാം ചാഭ്യഭാഷത

അദ്യ തം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമഃ പുത്രം പശ്യമിദർശനം. 27

“ധൃവ!	“രാജാവേ!	തം ദേശം	ആ പ്രദേശത്തിലേക്ക്
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	നയ,	ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരെയും
തം പുത്രം	ആ പുത്രനെ	നയ'	കൊണ്ടുപോയാക്കുക'
പശ്യമിദർശനം	ഒടുവിലത്തെ ഒരു	ഇതി ച	എന്നിപ്രകാരം
ദ്രഷ്ടം	കാണാനായി [നോക്ക്	മാം	എന്നോട്
ഇച്ഛാമഃ;	ഞങ്ങളാഗ്രഹിക്കുന്നു;	അഭ്യഭാഷത.	ഉരചെയ്തു.

രഥിരേണാവസിക്കതാംഗം പ്രകീർണ്ണജിനവാസസം

ശയാനം ഭൂവി നിസ്സഞ്ജന്തം ധർമ്മരാജവശം ഗതം 28

അഥാഹമേകസ്ഥം ദേശം നീതപാ തൈ ശ്രമദുഃഖിതൈ

അസ്സർയമഹം പുത്രം തം മുനിം സഹഭായുധാ. 29

“അഥ	“അതിൽപിന്നെ	പ്രകീർണ്ണ-	} അഴിഞ്ഞുകിടക്കുന്ന
അഹം	ഞാൻ	ജിനവാസസം	
ഏകഃ,	ഏകനായി,	ഭൂവി	മാന്തോൽ തുകിലാൻ
ഭ്രമദുഃഖിതൈ	അത്യന്തം ദുഃഖിച്ചിരിക്കുന്ന	നിസ്സഞ്ജന്തം	നിലത്ത് [വനം,
തൈ	ആ രണ്ടുപേരെയും	ശയാനം	ബോധമറന്ന്
തം	ആ	ധർമ്മരാജവശം	കിടന്നിരുന്നവനും
ദേശം	സ്ഥലത്തിലേക്കു	ഗതം	കാലന്റെ കയ്യിൽ
നീതപാ,	ക്രിട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി,	പുത്രം,	അകപ്പെട്ടവനും ആയ
രഥിരേണ	രക്തത്താൽ	ഭായുധാ സഹ	പുത്രനെ,
അവ-	} മൂടപ്പെട്ട ഉടലോടുകൂടി	തം മുനിം	ഭായുധോടുകൂടിയ
സിക്കതാംഗം		അഹം	ആ മുനിയെക്കൊണ്ട്
	യവനം,	അസ്സർയം.	ഞാൻ
			തൊടിയിച്ചു.

തെ പുത്രമാത്മനഃ സ്പൃഷ്ട്വാ തമാസാദ്യ തപസപിന്തേ
നിപേതതുഃ ശരീരേടസ്യ പിതാ ചാഭ്യേദമബ്രവീത്.

30

“തപസപിന്തേ	“മാഴ്കുന്നവായ	അസ്യ	അവന്റെ
തെ,	അവരിരുവരും,	ശരീരേ	ശരീരത്തിൽ
ആത്മനഃ	തങ്ങളുടെ	നിപേതതുഃ;	വീണു;
തം പുത്രം	ആ പുത്രനെ	അസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ
സ്പൃഷ്ട്വാ	തൊട്ട്	പിതാ ച	പിതാവും
അസാദ്യ,	(പുത്രനെന്ന്)	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
	അറിഞ്ഞു്,	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

നാഭിവാദയസേ മാദ്യേ ന ച മാമഭിഭാഷസേ

കിം ന ശേഷേടദ്യ ഭൂമൗ തപം വത്സ കിം കപിതോ ഹ്യസി. 31

“വത്സ!	“മകനെ!	തപം	നീ
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	ഭൂമൗ	നിലത്തു്
മാ	എന്നെ	കിം	എന്തിന്നാണു്
അഭിവാദ-	} നീ കമ്പിടാതിരിക്കുന്നു	ശേഷേ?	കിടക്കുന്നതു്?
യസേ ന;		ന	ഒരുസമയം
മാം	എന്നോടു്	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
അഭിഭാഷസേ	} ഒന്നും പറയുന്നില്ലല്ലോ;	കപിതഃ കിം	} നീ കോപിച്ചിരിക്ക
ച ന;		ഹി അസി?	
			യായിരിക്കുമൊ?

നനപഹം തേ പ്രിയഃ പുത്ര മാതരം പശ്യ ധാമ്നിക

കിം ച നാലിംഗസേ പുത്ര സുകുമാരവചോ വദ.

32

“പുത്ര!	“ഉണ്ണീ!	മാതരം	അമ്മയെ
അഹം	ഞാൻ	കിം	എന്താണു്
തേ	നിനക്കു്	ആലിംഗസേ	} നീ ആലിംഗനം ചെയ്
പ്രിയഃ നന്!	പ്രിയപ്പെട്ടവനല്ലെ!	ച ന?	
ധാമ്നിക!	ധർമ്മകൃത്യമുള്ളവനായ	പശ്യ!	കണ്ണുതുറന്നുനോക്കു!
പുത്ര!	മകനെ!	സുകുമാരവചഃ	ഇവംകലൺമൊഴി
		വദ.	ഉരചെയ്യുക.

കസ്യ വാടപരരാത്രേഹം ശ്രോഷ്യാമി ഹൃദയംഗമം

അധീയാനസ്യ സതതം ശാസ്ത്രം വാടന്യദപിശേഷതഃ.

33

“സതതം	“എല്ലായ്പ്പോഴും	അധീയാനസ്യ	അദ്ധ്യയനം ചെയ്യുന്ന
അപരരാത്രേ	രാത്രികടുവിലത്തെ യാമ	കസ്യ	ഏതൊരുവന്നാണു്
	ത്തിൽ	അഹം	ഞാൻ
ശാസ്ത്രം വാ	ശാസ്ത്രത്തെയോ	ഹൃദയംഗമം	പ്രീതിയോടെ
അന്യത് വാ	മറുവല്ലതിനെയോ	ശ്രോഷ്യാമി.	ചെവിക്കൊടുത്തു് ശ്രദ്ധി
വിശേഷതഃ	താല്പര്യത്തോടുകൂടി		യ്ക്കുക.

കോ മാം സന്ധ്യാമുപാസ്യൈവ സ്തോതാ ഹതഹതാശനഃ
ശ്ലാഘയിഷ്യത്യാപാസീനഃ പുത്രശോകഭയാദൃതം.

34

“സ്തോതാ സന്ധ്യാം ഉപാസ്യ, ഹതഹതാശനഃ ഏവ	“കളിച്ച് സന്ധ്യയെ ഉപാസിച്ചു, അഗ്നിതൃന്യങ്ങളെ ചെ യ്ക്കുതീർത്തശേഷം,	പുത്രശോക- ഭയാദൃതം മാം ഉപാസീനഃ കഃ ശ്ലാഘയിഷ്യതി? ഉപചരിക്കുക?	} പുത്രശോകത്താൽ പീ ഡിക്കപ്പെട്ട എന്നെ, അരികത്തിരുന്ന; ആരാണു്
--	---	---	--

[“നമസ്കാരേണ മന്ത്രേണ പഞ്ചയജ്ഞാൻ സമാപയേത്;” ‘നമഃ’ എന്ന മന്ത്രത്തെ ഉച്ചരിച്ചു ദേവയജ്ഞം പിതൃയജ്ഞം മുതലായ പഞ്ചയജ്ഞങ്ങളെ അനുഷ്ഠിപ്പാൻ ശുഭ്രനും സ്മൃതിയിൽ വിധിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ, ‘കരണ’ന്നു് കൈമുതുകന്ത്യായെന്ന, ഹോമാഭികളിൽ അധികാരമുണ്ടു്. (ഗോ. രാ.) വൈശ്വന ശുഭ്രസ്മൃതിയിൽ ജനിച്ചവൻ ‘കരണൻ’.]

കന്ദമൂലഫലം ഹൃതാ കോ മാം പ്രിയമിവാതിഥിം

ഭോജയിഷ്യത്യാകമണ്ഡമപ്രഗ്രഹമനായകം.

35

“അകമണ്ഡം അപ്രഗ്രഹം അനായകം മാം	“പ്രവൃത്തിയാറവനും, വെളിച്ചം കാണാത്ത വനും, നടത്തുന്നവനില്ലാത്ത വനും ആയ എന്നെ	കന്ദമൂലഫലം ഹൃതാ പ്രിയം അതിഥിം ഇവ കഃ ഭോജയിഷ്യതി? ഭുജിപ്പിക്കുക?	കായ്, കിഴങ്ങ്, പഴം കൊണ്ടുവന്നു് [എന്നവ പ്രിയപ്പെട്ട അതിഥിക്കെന്നവണ്ണം ആരാണു്
--	--	---	--

ഇമാമന്ധാം ച വൃദ്ധാം ച മാതരം തേ തപസ്വിനീം

കഥം വത്സ ഭരിഷ്യാമി കൃപണാം പുത്രഗർഭിനീം.

36

“വത്സ! അന്ധാം വൃദ്ധാം തപസ്വിനീം പുത്രഗർഭിനീം ച പുത്രവാത്സല്യമുള്ള വളം	“പ്രിയപുത്ര! കണ്ണില്ലാത്തവളും വൃദ്ധയും ശ്രേഷ്ഠയും ഭരിഷ്യാമി? ഞാൻ പുലത്തുക?	കൃപണം ച തേ ഇമാം മാതരം കഥം ഭരിഷ്യാമി?	പരിതപിക്കുന്നവളും നിന്റെ [ആയ ഈ മാതാവിനെ എങ്ങിനെയാണു് ഞാൻ പുലത്തുക?
--	--	---	---

തിഷ്ഠ മാം മാ ഗമഃ പുത്ര യമന്യ സദനം പ്രതി

ശോഭാ മയാ സഹ ഗന്താസി ജനന്ത്യാ ച സമേധിതഃ.

37

“പുത്ര! യമന്യ സദനം പ്രതി മാ ഗമഃ! മാം	“ഉണ്ണി! കാലന്റെ പുരത്തിലേക്കു് നീ പോകാതിരുന്നാലും! എന്റെ അടുക്കൽ തന്നെ	തിഷ്ഠ മയാ സഹ ജനന്ത്യാ ച സമേധിതഃ ശപഃ ഗന്താസി.	ഇരിക്കു എന്റെകൂടെ അമ്മയോടും ഒന്നിച്ചു് നാളെ പോകാം.
--	---	---	---

ഉഭാവപി ച ശോകാർത്താവനാഥേന കൃപണൗ വനേ
 ക്ഷിപ്രമേവ ഗമിഷ്യാവസ്ഥപതാ സഹ യമക്ഷയം.

38

“‘ശോകാർത്തൗ “‘ദുഃഖത്താൽ പീഡി	ഉഭൗ അപി	ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും
വനേ കാട്ടിൽ [ക്കപ്പെട്ടവരും	തപയാ സഹ	നിന്റെ കൂടെ
അനാഥൗ നോക്കുവാനാരുമില്ലാ	യമക്ഷയം	യമലോകത്തേയ്ക്ക്
തവരം	ക്ഷിപ്രം ഏവ	ഇപ്പോൾതന്നെ
കൃപണൗ ച ദൈന്യദശയിലിരിക്ക	ഗമിഷ്യാവദി.	വന്നുകളയാം.
നവരം ആയ		

തതോ വൈവസ്വതം ദൃഷ്ട്വാ തം പ്രവക്ഷ്യാമി ഭാരതീം
 ക്ഷമതാം ധർമ്മരാജോ മേ ബിഭൃയാത് പിതരാവയം.

39

“‘തദി,	“‘ആകയാൽ	ബിഭൃയാത്;’	കൂടെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു
‘ധർമ്മരാജഃ	‘ധർമ്മരാജാവ്		പോരട്ടെ;’
മേ എനിക്കുവേണ്ടി		ഭാരതീം	എന്നുള്ള അപേക്ഷയെ
ക്ഷമതാം പ്രസാദിച്ചുരുളേണമേ;		തം	} ആ യമധർമ്മരാജാവി
അയം ഇവൻ		വൈവസ്വതം	
പിതരൗ അർജ്ജുനമ്മാരെ		ദൃഷ്ട്വാ,	
		പ്രവക്ഷ്യാമി.	ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കാം.

[“ഞാൻ യമലോകത്തിൽചെന്ന് യമനോട്, എന്റെ പുത്രൻ ഞങ്ങളെ പാലിച്ചുവരട്ടെ, എന്ന് യാചിക്കാം,” എന്നു തിലകം ഗൊ. രാ.]

ഭാതുരഹ്വതി ധർമ്മാത്മാ ലോകപാലോ മഹായശാഃ
 ഈദൃശസ്യ മമാക്ഷയു പ്രാമേകാമഭയദക്ഷിണം.

40

“‘ലോകപാലഃ “‘ലോകപാലനം	മമ	എനിക്ക്,
മഹായശാഃ മഹായശസപിയും	അഭയ-	} ദുഃഖനിവൃത്തിയുണ്ടാ
ധർമ്മാത്മാ ധർമ്മാത്മാവുമായ യമ	ദക്ഷിണം	
യമരാജാവ്	ഏകാം	ഒന്നിനെമാത്രം
ഈദൃശസ്യ ഈ സ്ഥിതിയിലിരിക്ക	അക്ഷയു പ്രാ	നിഷ്പലമാകാത്തതായി
ന്ന	ഭാതും അഹ്വതി.	‘നൽകേണമേ.’

അപാപോഽസി യദാ പുത്ര നിഹതഃ പാപകർമ്മണാ
 തേന സത്യേന ഗച്ഛാതു യേ ലോകാഃ ശസ്ത്രയോധിനാം

41

“‘പുത്ര!	“‘പുത്ര!	സത്യേന	ധർമ്മപ്രകാരം
പാപകർമ്മണാ പാപകൃത്യത്താൽ		ശസ്ത്രയോധിനാം	യോദ്ധാക്കൾക്കുള്ള
നിഹതഃ യദാ ഹതനായ ഉടനെ		ലോകാഃ	ലോകങ്ങൾ
തന്നെ		യേ	യാതൊന്നൊ അവയെ
അപാപഃ } നീ പാപരഹിതനായി		ആതു	ഉടനെ
അസി; } തീർന്നിരിക്കുന്നു;		ഗർഭ.	നീ പ്രാപിച്ചാലും.
തേന ആ			

യാന്തി ശൂരാ ഗതിം യാം ച സംഗ്രാമേഷ്വനിവർത്തിനഃ
ഹതാസ്തപഭിമുഖാഃ പുത്ര ഗതിം താം പരമാം വ്രജ

42

“പുത്ര!	“പുത്ര!	ശൂരാഃ	ശൂരന്മാർ
സംഗ്രാമേഷു	യുദ്ധങ്ങളിൽ,	യാം	യാതൊരു
അനിവർത്തിനഃ	പിൻതിരിയാത്ത	ഗതിം	ഗതിയെ
	വരായി,	യാന്തി ച	പ്രാപിക്കുന്നുവോ,
അഭിമുഖാഃ	നേക്കുനിന്ന് യുദ്ധം	പരമാം	ഉത്തമമായ
	ചെയ്യുന്നവരായി,	താം ഗതിം തു	ആ ഗതിയെത്തന്നെ
ഹതാഃ	മരിച്ചവരായ	വ്രജ.	നീ പ്രാപിക്കുമാറാകട്ടെ.

യാം ഗതിം സഗരഃ ശൈബ്യോ ദിലീപോ ജനമേജയഃ
നഹുഷോ ധൃസ്യുമാരശ്വ പ്രാപ്താസ്താം ഗച്ഛ പുത്രക.

43

“പുത്രക!	“ഉണ്ണി!	നഹുഷഃ	നഹുഷനും
യാം ഗതിം	യാതൊരു ഗതിയെ	ധൃസ്യുമാരഃ ച	ധൃസ്യുമാരരാജാവും
സഗരഃ	സഗരമഹാരാജാവും,		ആയ രാജാക്കന്മാർ
ശൈബ്യഃ	ശൈബ്യമഹാരാജാവും	പ്രാപ്താഃ	പ്രാപിച്ചുവോ
ദിലീപഃ	ദിലീപമഹാരാജാവും	താം	അതിനെ
ജനമേജയഃ	ജനമേജയനും	ഗച്ഛ.	നീ പ്രാപിച്ചാലും.

[‘ധൃസ്യുമാരൻ’ ത്രിശങ്കുവിന്റെ പുത്രനാകുന്നു (ബാല. 70-ാം സ്കന്ധം). ദിലീപൻ സഗരപെരുന്നായ അംശുമാന്റെ പുത്രനാകുന്നു; “നഹുഷൻ” അംബരീഷമഹാരാജാവിന്റെ പുത്രനാകുന്നു; ഇതിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നവരെല്ലാവരും സൂര്യവംശരാജാക്കന്മാർ തന്നെയാകുന്നു. ശൈബ്യൻ എന്ന് പറയുന്നത് ഭൃമത്സേനന്റെയും ശൈബ്യയുടേയും പുത്രനും സാവിത്രിയുടെ ഭർത്താവും ആയ സത്യവാനും ആയിരിക്കാം. ജനമേജയൻ യയാതിയുടെ പെരുന്നാലും പൂരുവിന്റെ പുത്രനാണെന്ന് ഭാഗവതം IX. 20ൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.]

യാ ഗതിഃ സർവ്വസാധുനാം സ്വാദ്ധ്യായാത്മപസശ്വ യാ
ഭൂമിദന്യാഹിതാഗേശ്വ ഏകപത്നീവ്രതസ്യ ച

44

ഗോസഹസ്രപ്രഭാത്യുണാം യാ യാ ഗുരുഭൃതാമപി

ദേഹന്ത്യാസക്താം യാ ച താം ഗതിം ഗച്ഛ പുത്രക

45

“പുത്രക!	“പുത്ര!	ഗോസഹസ്ര-	} അനേകം ഗോദാനം
സർവ്വസാധുനാം	എല്ലാ പുണ്യാത്മാക്കൾക്കും	പ്രഭാത്യുണാം	
		യാ,	ചെയ്തവക്ക്
സ്വാദ്ധ്യായാത്	വേദാദ്ധ്യയനംകൊണ്ടും	ഗുരുഭൃതാം	മാതാപിതാക്കന്മാരെ
തപസഃ ച	തപസ്സുകൊണ്ടുംഉള്ള		അനുസരിച്ച് നടക്ക
ഗതിഃ	ഗതി	യാ, അപി	യാതൊന്നൊ,[നവക്ക്
യാ,	യാതൊന്നൊ,	ദേഹന്ത്യാസ-	} ദേഹത്തെ ദേവന്മാർക്കായി അർപ്പിച്ച് തപസ്സു ചെയ്യുന്നവക്ക്
ഭൂമിദന്യ	ഭൂദാനം ചെയ്തവനും	ക്താം	
അഹിതാഗേഃ	അഗ്നിഹോത്രിക്കും	യാ,	യാതൊന്നൊ,
ഏകപത്നീ-	} ഏകപത്നീവ്രതനും	താം ഗതിം, ച	ആ ഗതിയെത്തന്നെ
വ്രതസ്യ ച		ഗച്ഛ.	പ്രാപിച്ചാലും.
യാ ച	യാതൊന്നൊ,		

["സർവ്വലോകഹിതം കർത്തവ്യംഹിതം കസ്യ ചിദ്വിജഃ. മൈത്രീ സമസ്തസന്തോഷം ബ്രാഹ്മണ സ്പ്രോത്തമം ധനം. ഗ്രാമീണി രത്നേ ച പാരഭ്യേ സമബുദ്ധിർവേദഭിജഃ തപേണ്ണബന്ധമുക്തോഽസൗ ലോകാൻ പ്രാപ്തോത്യാനന്തമാൻ." എന്ന് സർവ്വസാധുക്കൾക്കുള്ള ഗതിയെപ്പറ്റി വിഷ്ണു പുരാണം.

‘കീടാശ്വാഹിപതംഗാശ്ച പശവശ്ച വയാംസി ച. സ്ഥാവരാണി ച ഭൂതാണി ഭിവം യാന്തി തപോബലാത്,’ എന്നു തപഃഫലത്തെക്കുറിച്ച് മനഃ.

‘ഭൂമിം സസ്യവതീം ശ്രേഷ്ഠം ബ്രാഹ്മണേ വേദപാരഗേ. ഗാം ഭതപാഽപി പ്രസൂതാം ച ബ്രഹ്മ ലോകേ മഹീയതേ.’ എന്ന് ഭൂദാനഫലത്തെക്കുറിച്ച് സംവത്സമുതി.

‘ശതവക്ഷജീവീയശ്ച മൃഗോ മനുഷ്യോ വേദാല്പ്രായീ യശ്ച യജ്യാപ്രമത്തഃ ഏവം തേ സർവ്വ ശക്തലോകം വ്രജന്തി പരം ഗന്താ ധൃതരാഷ്ട്രോന തത്ര.’ എന്നു ആഹിതാഗ്നിയെപ്പറ്റി. ആന ശാസനിക പദ്യം.

‘സംയോഗം പതിതൈർഗ്ഗതാ പരസ്യൈവ ച യോഷിതഃ അപഹൃത്യ തു വിപ്രതപം ഭവന്തി ബ്രഹ്മരാക്ഷസഃ’ എന്ന് ഏകപതീപ്രതാനനുഷ്ഠാന ഭോഷത്തെപ്പറ്റി മനഃ.

‘സർവ്വേഷാമിഹ ഭാനാനാം യത് ഫലം പരികീർത്തിതം. തദേവാപ്തോതി വിപ്രേഭ്യോ ഗോസഹ സ്രപ്രഭാനതഃ. അനന്ത വിധിനാ യസ്തു ഗോസഹസ്രപ്രഭോ നരഃ സർവ്വപാപവിനിമുക്തഃ സില ചാരണസേവിതഃ സർവ്വേഷാം ലോകപാലാനാം ലോകേ സംഠ്ജ്യതേ നരഃ. പ്രതിമനപന്തരം തിഷ്ഠേത് പുത്രപൗത്രസുമാനീതഃ. സപ്തലോകാനതികൃത്യ തതഃ ശിവപുരം വ്രജേത്. ശതമഷ്ടോത്തരം തദ്ഭവത് പിതൃണാം താരയേത് കലം. തദ്രോമസംഖ്യാവഷാണി സ്വർഗ്ഗേ ലോകേ മഹീയതേ.’ എന്ന് ഗോസഹസ്രഭാനഫലം. ആനശാസനികം.

‘പിതാ മാതാ ച സംഗ്രീതൌ സ്യാതാം പുത്രഗുണൈർബുദ്ധി. സ പുത്രഃ സകലം ധർമ്മം പ്രാപ്തായാത്തേന കർമ്മണാ’ എന്ന് ഗുരുശുശ്രൂഷയെപ്പറ്റി കൃത്ഥപുരാണം.

‘ആത്മാനമുപജീവൻ യോ ഭീക്ഷാം ഭാദശവാഷികീം ഹതാഗ്നൌ ഭേദമുത്സൃജ്യ വഹ്നി ലോകേ മഹീയതേ.’ എന്ന് ഭേദന്ത്യാസഫലം (ആനശാസനികം).]

ന ഹി തപസ്വിൻ കലേ ജാതോ ഗച്ഛത്യകുശലാം ഗതിം

സ തു യാസ്യതി യേന തപം നിഹതോ മമ ബാധവഃ

46

“അസ്തിൻ കലേ ജാതഃ ഹി. ഗതിം അകുശലാം ഗച്ഛതി ന;	“ഈ കലത്തിൽ ജനിച്ചയാതൊരുവനും, ഒരു ഫലത്തെ പാപപ്രവൃത്തികൊണ്ടു ഞായതായി പ്രാപിക്കുന്നില്ല;	മമ ബാധവഃ തപം യേന തു നിഹതഃ സഃ തു യാസ്യതി.’	എന്റെ പുത്രനായ നീ യാതൊരുവനാൽ ഇപ്പോൾ കൊല്ലപ്പെടുവോ അവൻ, ഇതിൽ പ്രാപിക്കും.’
---	---	---	---

ഏവം സ കൃപണം തത്ര പശ്ചദേവയതാസകൃത്

സ തസ്മൈ കർത്തുമദകം പ്രവൃത്തഃ സഹ ഭായ്യയാ

47

“ഏവം തത്ര അസകൃത് കൃപണം സഃ പശ്ചദേവയത;	“ഇപ്രകാരം, ആ സമയം ഇടവിടാതെ പരിതാപകരമാം അദ്ദേഹം [വണ്ണം പ്രലപിച്ചു;	തസ്മൈ ഉദകം കർത്തു ഭായ്യയാ സഹ സഃ പ്രവൃത്തഃ.	ആ പുത്രൻ ഉദകകൂിയ ചെല്ലാൻ ഭായ്യയോടുകൂടി ആ താപസൻ തുടങ്ങി.
--------------------------------------	---	--	---

ദൈത തിലോദകം തസ്സൈ സ പുത്രായ യഥാവിധി

48

“സഃ	“അഭേദം	തിലോദകം	തപ്പണം
തസ്സൈ പുത്രായ ആ പുത്രൻ			
യഥാവിധി	ശാസ്ത്രപ്രകാരം	ദൈത.	ചെയ്തു.

സ തു ദിവ്യേന രൂപേണ മുനിപുത്രഃ സ്വപകർമ്മഭിഃ

സ്വപ്തമദ്ധ്യാഭ്യസ്തഃ ക്ഷിപ്രം ശക്രേണ സഹ ധർമ്മവിത്

49

“സഃ	“ആ	ദിവ്യേന രൂപേണ ദിവ്യശരീരയുക്തനായി
ധർമ്മവിത്	ധാർമികനായ	ശക്രേണ സഹ ഇന്ദ്രനോടുകൂടി
മുനിപുത്രഃ തു	മുനികുമാരനാവട്ടെ	ക്ഷിപ്രം ഉടനെ
സ്വപകർമ്മഭിഃ	തന്റെ സത്പ്രവൃത്തികളാൽ	സ്വപ്തം സ്വപ്തത്തെ
		അദ്ധ്യാഭ്യസ്തഃ. ആരോഹണംചെയ്തു.

ആബഭോഷേ ച തൈ വൃദ്ധൗ സഹ ശക്രേണ താപസഃ

ആശ്വാസ്യ ച മുഹൂർത്തം തൈ പിതരൗ വാക്യമബ്രുവീത്

50

“താപസഃ ച	“മുനികുമാരനും	തൈ	അവരെ
ശക്രേണ സഹ	ഇന്ദ്രനോടുകൂടി	മുഹൂർത്തം	കുറെനേരം
വൃദ്ധൗ	വൃദ്ധരായ	ആശ്വാസ്യ ച	ആശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ട്,
തൈ	അവരോടായി	വാക്യം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
ആബഭോഷേ;	സംഭാഷണംചെയ്തു;	അബ്രുവീത്.	ഉറചെയ്തു. [യം
പിതരൗ	മാതാപിതാക്കന്മാരായ		

സ്ഥാനമസ്തി മഥത് പ്രാപ്തോ ഭവതോഃ പരിചാരണാത്

ഭവന്താവപി ച ക്ഷിപ്രം മമ മൂലമുപൈഷ്യതഃ

51

“ഭവതോഃ	“നിങ്ങൾ രണ്ടുപേർക്കും	ഭവന്തൗ അപി	നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരും
പരിചാരണാത്	ഇശ്ശുഷ്ചെയ്തയാൽ	മമ	ഞാനിരിക്കുന്ന
മഥത് സ്ഥാനം	ഉത്തമപദവിയിലെ	മൂലം	സ്ഥാനത്തെ
അസ്തി	ഞാൻ	ക്ഷിപ്രം ച	ഉടനെതന്നെ
പ്രാപ്തഃ;	പ്രാപിച്ചു;	ഉപൈഷ്യതഃ.	പ്രാപിക്കുന്നതാണ്.

ഏവമുക്തവാ തു ദിവ്യേന വിമാനേന വപുഷ്ഠതാ

ആരുരോഹ ദിവം ക്ഷിപ്രം മുനിപുത്രോ ജിതേന്ദ്രിയഃ

52

“ജിതേന്ദ്രിയഃ	“ജിതേന്ദ്രിയനായ	വപുഷ്ഠതാ	ഭംഗിയെറിയ
മുനിപുത്രഃ	മുനികുമാരൻ	വിമാനേന	വിമാനത്തോടുകൂടി
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ക്ഷിപ്രം	ഉടനെ
ഉക്തവാ തു,	പറഞ്ഞ ഉടനെ,	ദിവം	സ്വപ്തത്തെ
ദിവ്യേന	ദിവ്യമായ	ആരുരോഹ.	പ്രാപിച്ചു.

സ കൃതപാ തുദകം തുണ്ണം താപസഃ സഹ ഭായുധാ
മാമുവാച മഹാതേജഃ കൃതാഞ്ജലിമുപസ്ഥിതം

53

“ മഹാതേജഃ സഃ താപസഃ ഭായുധാ സഹ തുണ്ണം തുദകം കൃതപാ തു	“ മഹാതേജസധിയായ ആ താപസൻ, ഭായുധോഢംകൂടി വേഗത്തിൽ ഉദകക്രിയ ചെയ്തതീ ത്ത്, ഉടനെ	കൃതാഞ്ജലിം ഉപസ്ഥിതം മാം ഉവാച.	അഞ്ജലിഹസ്തനായി കാത്തുനിന്നിരുന്ന എന്നെ നോക്കി ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.
---	--	--	---

അദ്വൈവ ജഹി മാം രാജൻ മരണേ നാസ്തി മേ വ്യഥാ
യഹ്നുരേണൈകപുത്രം മാം തപമകാഷീരപുത്രകം

54

“ “രാജൻ! അദ്വ ഏവ മാം ജഹി; തപം ശരേണ ഏകപുത്രം മാം	“ “രാജാവേ! ഇപ്പോൾതന്നെ എന്നെ കൊല്ലുക; അങ്ങ് ഒരമ്പുകൊണ്ട് ഒരേ ഒരു പുത്രനുള്ളവ എന്നെ [നായ	അപുത്രകം അകാഷീഃ; യത് മേ മരണേ വ്യഥാ അസ്തി ന.	പുത്രനില്ലാത്തവനായി ആക്കിയല്ലോ; അക്കാരണത്താൽ എനിക്ക് മരണത്തിൽ, സങ്കടമെന്നുള്ളത് ഇല്ല.
--	--	---	---

തപയാ തു യദവിജ്ഞാനാനിഹതോ മേ സുതഃ ശുചിഃ
തേന തപാമഭിശസ്ത്വാമി സുഭുഖമതിദാരണം

55

“ “തപയാ മേ ശുചിഃ സുതഃ, അവി- ജ്ഞാനാത് തു, യത്	“ “അങ്ങയാൽ എന്റെ നിരപരാധിയായ പുത്രൻ, അറിയാതെതന്നെയെ ന്നിരുന്നാലും, എപ്രകാരവും	നിഹതഃ; തേന തപാം സുഭുഖം അതിദാരണം അഭിശസ്ത്വാമി.	കൊല്ലപ്പെട്ടവൻ തന്നെ; അതിനാൽ അങ്ങയെ ഭുഖം അധികരിച്ച്, അതിഭ്രാന്തമായി ഞാൻ ശപിക്കുന്നുണ്ട്.
--	---	--	--

പുത്രവ്യസനജം ഭുഖം യദേതന്മമ സാമ്പ്രതം

ഏവം തപം പുത്രശോകേന രാജൻ കാലം ഗമിഷ്യസി

56

“ “രാജൻ! മമ സാമ്പ്രതം ഏതത് ഭുഖം പുത്രവ്യസനജം;	“ “രാജാവേ! എനിക്ക് ഇപ്പോൾ ഈ ഭുഖം പുത്രവിരഹത്താൽ ഉണ്ടായതാകുന്നു;	യത് ഏവം തപം പുത്രശോകേന കാലം ഗമിഷ്യസി.	അതിനാൽ ഇതുപോലേതന്നെ അങ്ങയും പുത്രശോകംനിമിത്തം മരണത്തെ പ്രാപിക്കും.
---	--	--	--

അജ്ഞാനാൽ ഹതോ യസ്താത് ക്ഷത്രിയേണ തപയാ മുനിഃ
തസ്യാത്ഥപാം നാവിശത്യാശു ബ്രഹ്മഹത്യാ നരാധിപ

57

“ ‘നരാധിപ!	“ ‘രാജാഭവ!	ഹതഃ;	ഹതനായി;
ക്ഷത്രിയേണ	ക്ഷത്രിയനായ	യസ്താത്	} അക്കാരണത്താൽ
തപയാ,	ഭവാനാൽ,	തസ്താത്	
മുനിഃ	താപസൻ	തു	ഇക്കാര്യത്തിൽ
അജ്ഞാനാത്	അറിയാതെ,	തപാം	അങ്ങയെ
ആശു	ആലോചനയില്ലാതെ,	ബ്രഹ്മഹത്യാ	ബ്രഹ്മഹത്യയെന്നത്
		ആവിശരി ന.	ബാധിക്കയില്ല.

തപാമപ്യേതാദൃശോ ഭാവഃ ക്ഷിപ്രമേവ ഗമിഷ്യതി
ജീവിതാന്തകരോ ഘോരോ ദാതാമിവ ദക്ഷിണാ

58

“ ‘ദക്ഷിണാ	“ ‘ദക്ഷിണയുടെ ഫലം,	ഘോരഃ	കൊടിയതായ
ദാതാരം	ദക്ഷിണകൊടുക്കുന്ന	ഏതാദൃശഃ	} ഇപ്രകാരമുള്ള അവ
	വന്	ഭാവഃ,	
ഇവ,	എപ്രകാരമൊ അപ്ര	തപാം അപി	അങ്ങയ്ക്കും
	കാരം,	ക്ഷിപ്രം ഏവ	ഉടനെ
ജീവിതാന്തകരഃ	ജീവാവസാനം വര	ഗമിഷ്യതി.	ഉണ്ടാകും.
	ത്തുന്ന		

ഏവം ശാപം മയി നൃശ്വ വിലപ്യ കരുണം ബഹു
ചിതാമരോപ്യ ദേഹം തന്മിഥുനം സ്വർഗ്ഗമഭ്യയാത്

59

“ ഏവം	“ ഇപ്രകാരം	ദേഹം	ദേഹത്തെ
മയി	എന്റെ പേരിൽ	ചിതാം	ചിതയിൽ
ശാപം	ശാപത്തെ	ആരോപ്യ,	വെച്ച്,
നൃശ്വ,	എല്ലിച്ച്,	തത് മിഥുനം	അവർ രണ്ടുപേരും
കരുണം	ദൈന്യമായി	സ്വർഗ്ഗം	പരലോകത്തെ
ബഹു	ഏറെ	അഭ്യയാത്.	പ്രാപിച്ചു.
വിലപ്യ,	പ്രചപിച്ചു,		

തദേതച്ചിന്തയാനേന സ്തൂതം പാപം മയാ സ്വയം
തദാ ബാല്യാത് കൃതം ദേവി ശബ്ദവേധ്യനകഷിണാ

60

“ ദേവി!	“ ദേവി!	ബാല്യാത്	ചെറുപ്പംകൂലം
ഏതത്	ഈ പുത്രവിരഹത്തെ	ശബ്ദവേധ്യന-	} ശബ്ദവേധിയെ പ്രയോ
	കുറിച്ച്	കഷിണാ	
ചിന്തയാനേന	ചിന്തിച്ചു ദുഃഖിക്കുന്ന	കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ
	വനായ	തത് പാപം	ആ പാപകൃത്യം,
മയാ,	എന്നാൽ,	സ്വയം	സ്വയമായി
തദാ	അന്ന്	സ്കൃതം.	കാർമ്മിക്കപ്പെട്ടു.

തസ്യായം കർമ്മണോ ഭേവി വിപാകഃ സമുപസ്ഥിതഃ
അപരൈശ്ച സഹ സംഭുക്തേ വ്യാധിരന്നരസേ യഥാ.

61

“ഭേവി!	“ഭേവി!	യഥാ	എപ്രകാരമോ, അപ്രകാരം
അപരൈശ്ച }	അപരമായവയോടു കൂടി	തസ്യ കർമ്മണം	ആ പ്രവൃത്തിയുടെ
സഹ		വിപാകഃ	ഫലം
സംഭുക്തേ	ഭുജിക്കപ്പെട്ട	അയം	ഇങ്ങിനെ
അന്നരസേ	അന്നരസത്തിൽ	സമുപസ്ഥിതഃ.	നേണം.
വ്യാധിഃ	വ്യാധി		

തസ്മാന്നാമാഗതം ഭദ്രേ തസ്യോദാരസ്യ തദപചഃ

ഇത്യുക്തവാ സ രഭംസ്രൂഷ്ടോ ഭായ്യാമാഹ ച ഭൂമിപഃ.

62

“ഭദ്രേ!	“ഉത്തമയായവഭേ!	ഇതി ഉക്തവാ	എന്നിപ്രകാരമെല്ലാം അരുളിച്ചെയ്ത്
തസ്മാത്	ആകയാൽ	സഃ ഭൂമിപഃ	ആ ചക്രവർത്തി
ഉദാരസ്യ	സത്യശീലനായ	രദൻ	കരഞ്ഞുകൊണ്ട്
തസ്യ	അഭ്യോമത്തിന്റെ	രസ്മഃ ച	ഭേദം വിറച്ചുകൊണ്ട്
തത് വചഃ	ആ ശാപമൊഴി	ഭായ്യാ	ഭായ്യയെന്നോക്കി
മാം	എനിക്ക്	ആഹ.	ഇങ്ങിനെ അരുളിച്ചെയ്തു.
ആഗതം ; ”	തട്ടിയിരിക്കുന്നു ; ”		

യദഹം പുത്രശോകേന സംതൃഷ്ണാമുദ്യ ജീവിതം

ചക്ഷുർഭ്യാം തപാം ന പശ്യാമി കൌസല്യേ സാധു മാ സ്പൃശ. 63

“കൌസല്യേ!	“കൌസല്യേ!	സംതൃഷ്ണാമി;	തൃജിപ്പാൻ പോകുന്നു ;
അഹം	ഞാൻ	ചക്ഷുർഭ്യാം	കണ്ണുകൾകൊണ്ട്
യത്	യാതൊരു ആ	തപാം	ഭവതിയെ
പുത്രശോകേന	പുത്രശോകത്താൽ	പശ്യാമി ന ;	കാണാൻ കഴിയുന്നില്ല
അദ്യ	ഇതാ	മാ സാധു	എന്നെ ദൃഢമായി
ജീവിതം	പ്രാണനെ	സ്പൃശ.	തൊട്ടുകൊള്ളുക.

യമക്ഷയമനുപ്രാപ്തഃ പ്രേക്ഷ്യന്തേ ന ഹി മാനവാഃ

യദി മാം സംസ്പൃശേദ്രാമഃ സകൃദപ്യാലപേത വാ

ധനം വാ യൌവരാജ്യം വാ ജഹേയമിതി മേ മതിഃ.

64

“യമക്ഷയം	“യമലോകത്തെ	വാ	അല്ലെങ്കിൽ
അനുപ്രാപ്തഃ	പ്രാപിച്ചവരായ	ആലപേത യദി	സംസാരിക്കുന്നു
മാനവാഃ	മനുഷ്യർ	ധനം വാ	ധനത്തെയും [എങ്കിൽ,
പ്രേക്ഷ്യന്തേ ന ;	കാണപ്പെടുന്നില്ല ;	യൌവരാജ്യം }	യുവരാജ്യാധികാര
ഹി	അതിനാൽ,	വാ	ത്തെയും
രാമഃ	രാമൻ	ജഹേയം,	ഞാൻ കൊടുത്തേക്കാം,
മാം	എന്റെ അടുത്ത്	ഇതി	എന്നാണ്
സകൃത് അപി	ഒരിക്കലേങ്കിലും	മേ	എന്റെ
സംസ്പൃശേത്	വരമെങ്കിൽ,	മതിഃ.	ഉറപ്പ്.

തന്മേ ന സദശം ദേവി യന്മയാ രാഘവേ കൃതം
സദശം തത്തു തസ്യൈവ യദനേന കൃതം മയി.

65

“ദേവി!	“ദേവി!	അനേന	രാമനാൽ
മയാ	എന്നാൽ	മയി	എന്റെ സംഗതിയിൽ
രാഘവേ	രാമന്റെ സംഗതിയിൽ	യത്	യാതൊന്ന്
യത്	യാതൊന്ന്	കൃതം,	ചെയ്യപ്പെട്ടുവോ,
കൃതം,	ചെയ്യപ്പെട്ടുവോ,	തത് തു,	അതാണെങ്കിൽ,
തത്	അത്	തസ്യ ഏവ	അവിന്നുതന്നെ
മേ സദശം ന;	എനിക്കു യോജിച്ചതല്ല;	സദശം.	യോജിച്ചതുമാകുന്നു.

ദുർവൃത്തമപി കഃ പുത്രം തൃജേദ്ഭൂവി വിചക്ഷണഃ
കശ്ച പ്രവ്രാജ്യമാനോ വാ നാസൂയേത് പിതരം സുതഃ.

66

“ഭൂവി	“ലോകത്തിൽ	കഃ ച	ഏതൊരു
വിചക്ഷണഃ	ബുദ്ധിയുള്ള	സുതഃ വാ	പുത്രൻതന്നെയാണ്
കഃ	ഏതൊരുവനാണ്	പ്രവ്രാജ്യമാനഃ	നാട്ടിൽനിന്നു തുരത്ത
പുത്രം	പുത്രനെ,		പ്പെട്ടവനായി
ദുർവൃത്തം അപി	ദുരാചാരമുള്ളവനെനി	പിതരം	പിതാവിനെക്കുറിച്ച്
	ന്നാലും കൂടി	അസൂയേത് ന?	വെറുക്കാതിരിക്കുക?
തൃജേത് ?	ഉപേക്ഷിക്കുക ?		

ചക്ഷുഷാ തപാം ന പശ്യാമി സ്മൃതിർമ്മമ വില്യപൃതേ
ദൂതാ വൈവസ്വതസ്യേതേ കൌസല്യേ തപരയന്തി മാം.

67

“കൌസല്യേ!	“കൌസല്യേ!	വില്യപൃതേ;	ഇല്ലാതായോകുന്നു;
തപാം	നിന്നെ	വൈവസ്വ-	} യഥാർത്ഥരാജാവിന്റെ
ചക്ഷുഷാ	കണ്ണുകൊണ്ട്	തസ്യ	
പശ്യാമി ന;	കാണാൻ കഴിയുന്നില്ല;	ഏതേ ദൂതാഃ	ഈ ദൂതന്മാർ
മമ	എനിക്ക്	മാം	എന്നെ
സ്മൃതിഃ	ഓർമ്മ	തപരയന്തി.	ബലപ്പെടുത്തുന്നു.

അതസ്തു കിം ദുഃഖതരം യദഹം ജീവിതക്ഷയേ
ന ഹി പശ്യാമി ധർമ്മജ്ഞം രാമം സത്യപരാക്രമം.

68

“അഹം	“ഞാൻ,	പശ്യാമി ന;	കണ്ണിന്നുമുമ്പിൽ കാ
ജീവിത-	} പ്രാണൻ പോകുന്ന സ		ണാതിരിക്കുന്നു;
ക്ഷയേ തു		അതഃ	ഇതിനെക്കാൾ
ധർമ്മജ്ഞം	ധർമ്മജ്ഞനും	ദുഃഖതരം	അധികമായ കഷ്ടം
സത്യപരാക്രമം	വ്യത്ഥമാകാത്ത പരാ	കിം ഹി!	എന്തുതന്നെയാണുള്ള
	കൃമമാന്വനം ആയ		ത്!
രാമം	രാമനെ		

തത്ത്വാദർശനജഃ ശോകഃ സുതത്ത്വാപ്രതികർമ്മണഃ

ഉദ്ദോഷയതി മേ പ്രാണാൻ വാരിസ്തോക്മിവാതപഃ.

69

“അപ്രതി- കർമ്മണഃ	} “നിസ്തുച്ഛക്മാവായ	സ്തോകം	അല്പമായ
തത്ത്വ സുതത്ത്വ	ആ പുത്രനെ	വാരി	വെള്ളത്തെ
അദർശനജഃ	കാണായ്ക്കയാലുള്ള	ആതപഃ ഇവ	വെയിൽ എന്നപോലെ,
ശോകഃ,	ശോകം,	മേ പ്രാണാൻ	എന്റെ പ്രാണങ്ങളെ
		ഉദ്ദോഷയതി.	വലിച്ചെടുക്കുന്നു.

ന തേ മനുഷ്യാ ദേവാസ്തേ യേ ചാരുശുഭകണ്ഡലാ

മുഖം ഭുക്ഷ്യന്തി രാമസ്യ വഷേ പഞ്ചദശേ പുനഃ.

70

“യേ	“യാതൊരുവർ	പുനഃ	വീണ്ടും
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	ഭുക്ഷ്യന്തി,	കാണുമൊ
ചാരുശുഭ-	} ഭംഗിയേറിയ യോജി	തേ	അവർ
കണ്ഡലം	} പുള്ള കണ്ഡപഞ്ച	മനുഷ്യാഃ ന;	മനുഷ്യരല്ല;
മുഖം,	മുഖത്തെ, [ഉണ്	തേ	അവർ
പഞ്ചദശേ വഷേ പതിനഞ്ചാം വഷം		ദേവാഃ.	ദേവന്മാർതന്നെ.

പദ്മപത്രേക്ഷണം സുഭൃ സുഭംഷ്ടം ചാരനാസികാ

ധന്ത്വാ ഭുക്ഷ്യന്തി രാമസ്യ താരാധിപനിഭം മുഖം.

71

“സുഭൃ!	“ചാരമുഖി!	താരാധിപനിഭം	ചന്ദ്രനൊത്തതുംആയ
പദ്മപത്രേ-	} പദ്മമുദസുദശങ്ങളായ	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
ക്ഷണം	} നേത്രങ്ങളാണതും	മുഖം	മുഖത്തെ
സുഭംഷ്ടം	മനോഹരങ്ങളായ ദന്ത	ധന്ത്വാഃ	ഭാഗ്യവാന്മാർതന്നെ
	ങ്ങളാണതും		യാൺ
ചാരനാസിക	സുന്ദരമായ നാസിക	ഭുക്ഷ്യന്തി.	കാണാൻപോകുന്നത്.
	യോടു കൂടിയതും		

സദൃശം ശാരദസ്ത്രേന്ദ്രാഃ ഹല്ലസ്യ കമലസ്യ ച

സുഗന്ധി മമ നാഥസ്യ ധന്ത്വാ ഭുക്ഷ്യന്തി തന്മുഖം.

72

“ശാരദസ്യ	“ശരത് കാലത്തിലെ	സുഗന്ധി ച	സുഗന്ധയുക്തവും ആയ
ഇന്ദ്രാഃ,	ചന്ദ്രനും,	മമ നാഥസ്യ	എന്റെ നാഥന്റെ
ഹല്ലസ്യ	വികസിച്ച	തത് മുഖം	ആ മുഖത്തെ
കമലസ്യ	പദ്മത്തിനും	ധന്ത്വാഃ	ധന്യന്മാർതന്നെയാ
സദൃശം,	സദൃശമായതും,	ഭുക്ഷ്യന്തി.	കാണുക. [ൺ

നിവൃത്തവനവാസം തമയോദ്ധ്യാം പുനരാഗതം

ഭുക്ഷ്യന്തി സുഖിനോ രാമം ശുക്രം മാഗ്ഗതം യഥാ.

73

“നിവൃത്ത-	} “വനവാസത്തെ പു	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യക്ക്
വനവാസം	} ത്തിയാക്കിയവനും	പുനഃ ആഗതം	തിരിച്ചെത്തിയവനും
		തം രാമം,	ആ രാമനെ, [ആയ

മാർഗ്ഗതം	{	മൃഗശീഷ്നക്ഷത്രത്തി	ശുക്രം യഥാ	ശുക്രനെ, എന്നപോ
		ലെത്തി സ്വസ്ഥാന	സുവിനഃ	ഭാഗ്യശാലികൾ [ലെ
		ത്തെ പ്രാപിച്ചു	ഭക്ഷ്യന്തി.	സന്ദർശിക്കും.

[ശുക്രൻ മകീരത്തോടു ചേരുമ്പോൾ, ഏതെങ്കിലും രാശിയിലാകയാൽ സ്വക്ഷേത്രഗതനാകുന്നതു പോലെ, സ്വന്തം രാജ്യത്തിലെക്കു തിരിച്ചെഴുന്നള്ളിയ ശ്രീരാമനെ എന്നു താല്പര്യം. 'മാർഗ്ഗതം' എന്ന പദത്തെ 'രാമം' എന്നതിന്നു വിശേഷണമായും എടുത്ത് 'രാജ്യത്തെ പ്രാപിച്ചു' തന്റെ സ്വാധീകാരമായ രാജ്യപരിപാലനത്തെ കയ്ക്കൊണ്ടുവന്നായ', എന്നും അർത്ഥം. "മാർഗ്ഗതം"— (മെഴുവും മുതലായതില്ലാതെ ഉച്ചമാർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിച്ചു) എന്നു ഗൊ. രാ.]

കൌസല്യേ ചിത്തമോഹേന ഹൃദയം സീദതീവ മേ

വേദധേ ന ച സംയുക്താൻ ശബ്ദസ്തർരസാനഹം

74

“കൌസല്യേ! “കൌസല്യേ! ചിത്തമോഹേന അറിഞ്ഞുചെയ്തു പാപം മേ ഹൃദയം എന്റെ ഹൃദയം [മൂലം ഇവ തീരെ സീദതി; വാടുന്നു; അഹം ഞാൻ	{	ശബ്ദസ്തർ-	ശബ്ദം, സ്തർരം, രസം
		രസാൻ ച	
		സംയുക്താൻ	{ ശ്രോത്രം, തപസ്, ജി ഹ്വ, എന്നവയോട് ചേർന്നവയായി
		വേദധേ ന.	

ചിത്തനാശാഭിപദ്യന്തേ സർവ്വാണ്യേവേന്ദ്രിയാണി മേ

ക്ഷീണസ്തേഹസ്യ ഭീപസ്യ സംസക്താ രശ്മയോ യഥാ.

75

“മേ “എന്റെ ഇന്ദ്രിയാണി പഞ്ചേന്ദ്രിയങ്ങൾ സർവ്വാണി, മുഴുവനും, ക്ഷീണസ്തേഹസ്യ എണ്ണയില്ലാത്ത ഭീപസ്യ വിളക്കിന്നു	{	സംസക്താഃ	ചേർന്നതായ
		രശ്മയഃ യഥാ	രശ്മികളെന്നപോലെ,
		ചിത്ത-	മനസ്സുപായത്തോടുകൂടി ത്തന്നെ
		നാശാത് ഏവ	
		വിപദ്യന്തേ.	പൊയ്ക്കൊഴിയിരിക്കുന്നു.

അയമാത്മഭവഃ ശോകോ മാമനാഥമചേതനം

സംസാദയതി വേഗേന യഥാ കൂലം നദീരയഃ.

76

“ആത്മഭവഃ “സ്വയംകൃതമായ അയം ശോകഃ, ഈ ശോകം, [ഞായ അനാഥം നാഥനില്ലാത്തവനും അചേതനം ചൈതന്യമറുവനും ആയ	{	മാം,	എന്നെ,
		നദീരയഃ	നദിയുടെ ഒഴിവിൽ
		കൂലം യഥാ	കരയെ എന്നപോലെ
		വേഗേന	തീവ്രമായി
		സംസാദയതി.	തകർക്കുന്നു.

ഹാ രാഘവ മഹാബാഹോ ഹാ മമായാസനാശന

ഹാ പിതൃപ്രിയ മേ നാഥ ഹാ മമാസി ഗതഃ സുത.

77

“മഹാബാഹോ! “മഹാബാഹുവായ ഹാ രാഘവ! ഹാ രാമ! ഹാ മമ ആയാസ- നാശന!	{	ഹാ എന്റെ ദുഃഖത്തെ	യുള്ളവനെ!
		ശമിപ്പിക്കുന്നവനെ!	
		ഹാ പിതൃപ്രിയ! ഹാ പിതൃവത്സല!	
		ഹാ മേ നാഥ! ഹാ എന്റെ നാഥനാ	
		മമ സുത! എന്റെ ഉണ്ണീ!	
		ഗതഃ അസി!	നീ പോയ്ക്കുളഞ്ഞുവല്ലോ!

ഛാ കൌസല്യേ വിനശ്വാമി ഛാ സുമിത്രേ തപസ്വിനി
ഛാ റുശംസേ മമാമിത്രേ കൈകേയി കലപാംസനി.

78

“ഛാ കൌസല്യേ! } “ഛാ കൌസല്യേ! ഛാ തപസ്വിനി ഛാ പ്രിയപ്പെട്ട സുമിത്രേ! സുമിത്രേ! മമ ഏനിക്ക് അമിത്രേ ശത്രുവായി	റുശംസേ, കഠിനഹൃദയയായി, കലപാംസനി കലത്തൈകെടുപ്പാൻ വന്നവളായ ഛാ കൈകേയി! ഛാ കൈകേയി! വിനശ്വാമി!” ഞാൻ ഇതാ മരിക്ക ന്നു!”
---	--

ഇതി മാതൃശ്ച രാമസ്യ സുമിത്രായാശ്ച സന്നിധൌ
രാജാ ഭശരഥഃ ശോചൻ ജീവിതാന്തമുപാഗമത്.

79

രാമസ്യ } ശ്രീരാമ മാതാവിന്റേറ മാതൃ ച യം സുമിത്രായാ ച സുമിത്രയുടെയും സന്നിധൌ മുഖിൽ ഇതി ഇപ്രകാരം	ശോചൻ വിലപിച്ചുകൊണ്ട് ഭശരഥഃ രാജാ ഭശരഥമഹാരാജാവ് ജീവിതാന്തം ജീവിതാവസാനത്തെ ഉപാഗമത്. പ്രാപിച്ചു.
---	---

തഥാ തു ഭീനം കഥയന്നരാധിപഃ
പ്രിയസ്യ പുത്രസ്യ വിവാസനാതുരഃ
ഗതേഭർരാത്രേ ഭൂശഭുഖപീഡിത-
സ്തദാ ജഹേത പ്രാണമുദാരഭർന്നഃ.

80

ഉദാദർശൻ സത്യസന്ധനായ നരാധിപഃ, ചക്രവർത്തി, പ്രിയസ്യ ഓമനയായ പുത്രസ്യ പുത്രന്റെ വിവാസനാതുരഃ വനവാസത്താൽ വ്യഥ പുണ്ടവനായി, ഭൂശഭുഖ-) ഏററം കഷ്ടപ്പെടുന്നവ പീഡിതഃ) നായി	തഥാ മേൽപ്രകാരം ഭീനം അതികരുണമാം വണ്ണം കഥയൻ തു, പ്രലപിച്ചുകൊണ്ടു തദാ ആ സമയം [തന്നെ, അഭർരാത്രേ } അഭർരാത്രികുശേഷം ഗതഃ പ്രാണം പ്രാണനെ ജഹേത. വെടിഞ്ഞു.
--	--

ഇത്യാഷേ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ചതുഷ്ഷഷ്ഠിതമഃ സഗ്ഗഃ = അറുപത്തിനാലാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആഭ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4952; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആഭ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2597.

പഞ്ചഷഷ്ടിതമഃ സഗ്ഗ് = അറുപത്തഞ്ചാംസഗ്ഗ്.

[അന്തഃപുരാകൂന്ദഃ = അന്തഃപുരസ്ത്രീകളുടെ മുറവിളി.]

അഥ രാത്ര്യാം വ്യതീതായാം പ്രാതരേവാപരേടഹനി
വദിനഃ പശ്യപാതിഷ്ഠസ്തത് പാത്ഥിവനിവേശനം.

1

അഥ	പിന്നെ	വദിനഃ	സ്തുതിപാഠകന്മാർ
രാത്ര്യാം	രാത്രി	തത്	ആ
വ്യതീതായാം	കഴിഞ്ഞ ഉടനെ,	പാത്ഥിവ-	} അരമനയിൽ
അപരേ അഹനി	പിറ്റേ ദിവസം	നിവേശനം	
പ്രാതഃ ഏവ	രാവിലെത്തന്നെ	പശ്യപാതിഷ്ഠൻ.	വന്നു.

സൂതാഃ പരമസംസ്കാരാ മാഗധാശ്ചോത്തമശ്രുതാഃ

ഗായകാഃ സ്തുതിശീലാശ്ച നിഗദന്തഃ പൃഥക് പൃഥക്.

2

പരമസംസ്കാരാഃ	നല്ല വസ്ത്രാലങ്കാരാഭി	സ്തുതിശീലാഃ	സ്തോത്രകുശലന്മാരായ
സൂതാഃ,	സൂതരും [കളുണിഞ്ഞ	ഗായകാഃ ച,	ഗായകരും,
ഉത്തമശ്രുതാഃ	നല്ല യോഗ്യന്മാരായ	പൃഥക് പൃഥക്	വേറെവേറെ
മാഗധാഃ ച,	മാഗധരും,	നിഗദന്തഃ.	സ്തോത്രംചെയ്തു.

രാജാനം സൂവതാം തേഷാമുദാത്താഭിമിതാശിഷാം

പ്രാസാദാഭോഗവിസ്തീണ്ണഃ സ്തുതിശബ്ദോ വ്യവർത്ത.

3

രാജാനം	ചക്രവർത്തിമഹാരാജാ	തേഷാം	അവരുടെ
	വിനെ	സ്തുതിശബ്ദഃ	സ്തുതികളുടെ ശബ്ദം
ഉദാത്താഭി-	} ഉച്ചത്തിൽ അശീവുദി	പ്രാസാദാഭോഗ	} അരമനയിലെങ്ങും
മിതാശിഷാം		വിസ്തീണ്ണഃ	
സൂവതാം,	സ്തോത്രംചെയ്യുമ്പോൾ,	വ്യവർത്ത.	നിറഞ്ഞതായി
			മാറ്റൊലിക്കൊണ്ടു.

തതസ്തു സൂവതാം തേഷാം സൂതാനാം പാണിവാദകാഃ

അപദാനാത്പദാഹൃത്യ പാണിവാദാനവാദയൻ.

4

തതഃ	അപ്പോൾ	സൂതാനാം	വദികൾക്ക്
അപദാനാനി	സത് കൃത്യങ്ങളെ	പാണി-	} താളം പിടിക്കുന്നവരും
ഉദാഹൃത്യ	പറഞ്ഞു്	വാദകാഃ തു	
സൂവതാം	പുകഴ്ത്തുന്നവരായ	പാണിവാദാൻ	താളങ്ങൾ
തേഷാം	ആ	അവാദയൻ.	പിടിച്ചു.

തേന ശബ്ദേന വിഹഗാഃ പ്രതിബുദ്ധാ വിസസ്ഥനഃ

ശാഖാസ്ഥാഃ പഞ്ജരസ്ഥാശ്ച യേ രാജകുലഗോചരാഃ.

5

ശാഖാസ്ഥാഃ	ശാഖകളിലിരുന്നവരും	യേ വിഹഗാഃ	യാതൊരു പക്ഷികൾ
പഞ്ജരസ്ഥാഃ	കൂട്ടുകളിലുള്ളവരും	തേന ശബ്ദേന	ആ ശബ്ദത്താൽ
രാജകുല-	} അരമനയിലുണ്ടായിരുന്നവരും ആയ	പ്രതിബുദ്ധാഃ	ഉണർന്നവയായി
ഗോചരാഃ ച		വിസസ്ഥനഃ.	കുജനംചെയ്തു.

വ്യാഘ്രതാഃ പുണ്യശബ്ദാശ്ച വീണാനാം ചാപി നിഃസപനാഃ
ആശീർഗേയം ച ഗാഥാനാം പൂരയാമാസ വേശ്വരത്.

6

വ്യാഘ്രതാഃ	ഉച്ചരിക്കപ്പെട്ട	ഗാഥാനാം	} മംഗളഗാനങ്ങളും
പുണ്യശബ്ദാഃ ച	പുണ്യകീർത്തനങ്ങളും,	ആശീർഗേയം ച	
വീണാനാം	വീണകളുടെ	തത്	ആ
നിഃസപനാഃ ച	ശബ്ദങ്ങളും,	വേശ്വര അപി	അരമനയെങ്ങും
		പൂരയാമാസ.	പൂരിപ്പിച്ചു.

തതഃ ശ്രാചിസമാചാരാഃ പശ്യപസ്ഥാനകോവിദാഃ

ശ്രീവർവരഭൂയിഷ്ഠാ ഉപതസ്ഥമുത്ഥാപുരം.

7

തതഃ	അപ്പോൾ	ശ്രീവർ-	} അനേകം ശ്രീകളും
ശ്രാചി-	} പുണ്യാനുഷ്ഠാനമുള്ള	വരഭൂയിഷ്ഠാഃ	
സമാചാരാഃ			നപുംസകന്മാരും
പശ്യപസ്ഥാന-	} പരിചാരകം ചെയ്യുന്ന	യഥാപുരം	പതിവുപോലെ
കോവിദാഃ		ഉപതസ്ഥഃ.	വന്നെത്തി.

ഹരിചന്ദനസംപൂർണ്ണമുദകം കാഞ്ചനൈർഘൃതൈഃ

ആനിന്ത്യഃ സ്നാനശിക്ഷാജ്ഞാഃ യഥാകാലം യഥാവിധി.

8

സ്നാന-	} സ്നാനവിധിയെ നല്ല	ഉദകം,	തീർത്ഥത്തെ,
ശിക്ഷാജ്ഞാഃ			
കാഛനൈഃ	} പോലെ അറിഞ്ഞവർ	യഥാകാലം	തക്കസമയത്തിൽ
ഘൃതൈഃ			
ഹരിചന്ദന-	} പൊൻകുടങ്ങളിൽ	യഥാവിധി	മുറപോലെ
സംപൂർണ്ണം		ആനിന്ത്യഃ.	കൊണ്ടുവന്നു.

മംഗളാലംഭനീയാനി പ്രാശനീയാസ്പഷ്ടരാൻ

ഉപനിന്ത്യസ്തഥാപുന്ത്യാഃ കുമാരിബഹുഭാഃ ശ്രീയഃ.

9

തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	മംഗളാലംഭ-	} മംഗളകരങ്ങളായി
അന്ത്യാഃ	വേറെ	നീയാനി	
			മേൽതേക്കുവാനുള്ള
			ഭവ്യങ്ങളേയും
കുമാരിബഹുഭാഃ	ചെറുപ്പക്കാരികളായ	പ്രാശനീയാനി	സേവിപ്പാനുള്ളവയെ
		ഉപസ്തരാൻ അപി	ഔഷധങ്ങളേയും [യം
ശ്രീയഃ,	ധനികൾ,	ഉപനിന്ത്യഃ.	കൊണ്ടുവന്നു.

സർവ്വലക്ഷണസംപന്നം സർവ്വം വിധിവദച്ചിതം

സർവ്വം സുഗുണലക്ഷ്മീവത് തദ്ബഭ്രുവാഭിമാരികം

10

അഭിമാരികം	കൊണ്ടുവന്നു വെക്ക	വിധിവത്	മുറപോലെയുള്ളതായും
തത് സർവ്വം	അതെല്ലാം [പ്പെട്ട	അച്ചിതം	പുകഴത്തക്കതായും
സർവ്വലക്ഷണ-	} സർവ്വലക്ഷണയുക്ത	സുഗുണ-	} നല്ല ഗുണവും ശ്രീയും
സംപന്നം		ലക്ഷ്മീവത്	
സർവ്വം	എല്ലാം	ബഭ്രുവ.	ഉള്ളതായും
			വിളങ്ങി.

തത്തു സൃഷ്ടോദയം യാവത്സർവ്വം പരിസമുത്സുകം
തസ്ഥാവനപസംപ്രാപ്തം കിംസിദിത്വപശങ്കിതം

11

തത് സർവ്വം	അവരെല്ലാവരും	പരിസമുത്സുകം വളരെ വിചാരപ്പെട്ടു കൊണ്ട്,
അനപ- സംപ്രാപ്തം	} അടുത്തുചെല്ലാതെ,	“കിംസിത്” “എന്താണാവോ,”
സൃഷ്ടോദയം	} സൃഷ്ടോദയമാകുന്നതു	ഇതി എന്ന്
യാവത്	} വരെ	ഉപശങ്കിതം തു ശങ്കിക്കുന്നവരായിത്തീർന്നു. കാത്തിരുന്നു. [നെ

അഥ യാഃ കോസലേന്ദ്രസ്യ ശയനം പ്രത്യനന്തരാഃ
താഃ ശ്രീയസ്തു സമാഗമ്യ ഭർത്താരം പ്രത്യഞ്ചോധയൻ

12

അഥ	അപ്പോൾ	യാഃ	യാതൊരുവരോ
കോസലേന്ദ്രസ്യ	അയോദ്ധ്യാധിപന്റെ	താഃ തു,	അവരും,
ശയനം	ശയനത്തിന്ന്	സമാഗമ്യ	ഒന്നിച്ചുചെന്ന്
പ്രത്യനന്തരാഃ	അടുത്തിരുന്നിരുന്നവ	ഭർത്താരം	ഭർത്താവിനെ
ശ്രീയഃ	പതിമാർ [രായ	പ്രത്യഞ്ചോധയൻ.	ഉണർത്തി.

തഥാഽപ്ചചിതവൃത്താസ്താഃ വിനയേന നയേന ച
ന ഹ്യസ്യ ശയനം സ്പൃഷ്ടവാ കിംചിദപ്യപലേഭിരേ

13

ഉചിതവൃത്താഃ	സച്ചരിത്രകളായ	നയേന ച	നയത്തിൽ,
താഃ,	അവർ,	സ്പൃഷ്ടവാ ഹി	തട്ടിനോക്കിയിട്ടും,
തഥാ അപി	അപ്പോഴും	കിംചിത് അപി	സംഗതിയൊന്നും
അസ്യ ശയനം	ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മെ	ഉപലേഭിരേ ന.	അറിയാത്തവരായ്ക്കൊന്നു
വിനയേന	ഒതുക്കമായി, [ത്തയെ,		യിരുന്നു.

താഃ ശ്രീയഃ സപ്തശീലജ്ഞാശ്ചോഷ്ണാസംചലനാഭിഷു
താ വേപഥുപരീതാശ്ച രാജന്തഃ പ്രാണേഷു ശങ്കിതാഃ

14

താഃ ശ്രീയഃ,	ആ പതിമാർ,	താഃ ച,	അവരും,
ചേഷ്ടാസം- ചലനാഭിഷു	} കിടക്കുന്നകിടപ്പ്, ദേ	രാജന്തഃ	മഹാരാജാവിന്റെ
	മത്തിന്റെ അനക്കം	പ്രാണേഷു	പ്രാണങ്ങളുടെ സംഗ
	എന്നിവയിൽ,		തിയിൽ
സപ്ത- ശീലജ്ഞാഃ,	} ഉറക്കത്തിന്റെ സൂക്ഷ്മ	ശങ്കിതാഃ	സംശയംപൂണ്ടവരായി
	സപഭാവം ധരിച്ചവ	വേപഥു-	ചിത്തംനടുങ്ങിയവരാ
	രായിട്ട്,	പരീതാഃ.	യി വേിച്ചു.

പ്രതിസ്രോതസ്തൂണാഗ്രാണാം സമം താഃ സംചകമ്പിരേ

15

പ്രതിസ്രോ- തസ്തൂണാ- ഗ്രാണാം	{ പ്രവാഹത്തിനെതിരാ യ പല്ലിന്റെ അഗ്ര ങ്ങൾക്കു	സമം,	സമമായി,
		താഃ,	അവർ,
		സഞ്ചകമ്പിരേ.	ദേഹം നടുങ്ങിയവരായ് വേിച്ചു.

അഥ സംവേപമാനാനാം സ്രീണാം ദൃഷ്ട്വാ ച പാത്ഥീവം
യത്തദാ ശങ്കിതം പാപം തസ്യ ജജ്ഞേ വിനിശ്ചയഃ

16

അഥ,	പിന്നെ,	യത് പാപം	യാതൊരു ദുഃഖം
പാത്ഥീവം	മഹാരാജാവിനെ	തദാ	ആദ്യം
ദൃഷ്ട്വാ ച,	നോക്കിയഉടനെ,	ശങ്കിതം	ശങ്കിക്കപ്പെട്ടുവോ,
സംവേപ-	} ഏറ്റവും നടുങ്ങുന്നവ	തസ്യ	അതിന്ന്
മാനാനാം		വിനിശ്ചയഃ	നല്ലതീച്ച
സ്രീണാം	രാജ്ഞിമാക്ക്	ജജ്ഞേ.	ഉണ്ടായി.

കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച പുത്രശോകപരാജിതേ
പ്രസുപ്തേ ന പ്രബുദ്ധ്യേതേ യഥാ കാലസമനപിതേ

17

കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും	പ്രസുപ്തേ,	ഉറങ്ങിക്കിടന്ന്
സുമിത്രാ ച	സുമിത്രാദേവിയും,	കാലസമനപിതേ	മരിച്ചവർ
പുത്രശോക-	} പുത്രശോകത്തിൽ തീ	യഥാ	എപ്രകാരമോ അപ്ര
പരാജിതേ			കാരം,
	രേ മുങ്ങിയവരായി,	പ്രബുദ്ധ്യേതേ ന.	കണ്ണുതുറന്നതെയില്ല.

നിഷ്പ്രഭാ ച വിവർണ്ണാ ച സന്നാ ശോകേന സന്നതാ
ന വ്യരാജത കൌസല്യാ താരേവ തിമിരാവൃതാ

18

കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി	സന്നാ,	ശയിച്ചിരുന്നവളായും,
നിഷ്പ്രഭാ ച	കാന്തിയറ്റവളായും	തിമിരാവൃതാ	തിമിരം ബാധിക്കപ്പെട്ട
വിവർണ്ണാ ച	വിളർത്തവളായും,	താരാ ഇവ	കൃഷ്ണമിഴി എന്നപോലെ
ശോകേന	ദുഃഖത്താൽ	വ്യരാജത ന.	വിളർത്ത് ശോഭിക്കാ
സന്നതാ	വാടിയവളായി		തിരുന്നു.

കൌസല്യാടനന്തരം രാജ്ഞഃ സുമിത്രാ തദനന്തരം
ന സ്മ വിഭ്രാജതേ ദേവീ ശോകാശ്രുലളിതാനനാ.

19

രാജ്ഞഃ	രാജാവിന്ന്	ശോകാശ്രു-	} ദുഃഖാശ്രുക്കൾകൊണ്ട്
അനന്തരം	അടുത്തായി	ലളിതാനനാ	
കൌസല്യാ,	കൌസല്യാദേവിയും,		വാടിയമുഖത്തോടു
തദനന്തരം	അവൾക്കടുത്തായി	വിഭ്രാജതേ	കൂടിയവളായി
സുമിത്രാ ദേവീ	സുമിത്രാദേവിയും	ന സ്മ.	} പ്രകാശിക്കാതിരുന്നു.

തേ ച ദൃഷ്ട്വാ തഥാ സുപ്തേ ഉഭയേ ദേവ്യൗ ച തം നൃപം
സുപ്തമേവോദ്ഗതപ്രാണമന്തഃപുരമതപ്യത.

20

അന്തഃപുരം,	അന്തഃപുരജനം,	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,
തേ	ആ	തം നൃപം	ആ മഹാരാജാവിനെ
ഉഭയേ ദേവ്യൗ	രാജ്ഞിമാർ രണ്ടുപേ	സുപ്തം ഏവ	പള്ളിക്കുറുപ്പിൽതന്നെ
തഥാ	അപ്രകാരം [രേയും	ഉദ്ഗത-	} പ്രാണൻ പോയവനാ
സുപ്തേ ച	ഉറങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്ക	പ്രാണം ച,	
	ന്നവരായ്ക്കെന്നെ	അതപ്യത.	അറിഞ്ഞുപരിതപിച്ചു.

തതഃ പ്രചക്രശുഭ്രീനാഃ സസുപരം താ വരാംഗനാഃ

കരേണവ ഇവാരണ്യേ സ്ഥാനപ്രചുതയുമപാഃ.

21

തതഃ,	അപ്പാരം,	സ്ഥാനപ്രചുത	വഴിതെറി കഴിയിൽ
ഭീനാഃ	ആത്മമാരായ	യുമപാഃ	വീണ കൊമ്പനാന
താഃ	ആ		യോടു കൂടിയ
വരാംഗനാഃ,	ഉത്തമശ്രീകരം,	കരേണവഃ ഇവ	പിടിയാനകൾ എന്ന
അരണ്യേ	കാട്ടിൽ	സസുപരം	ഉറക്കെ [പോലെ,
		പ്രചക്രശുഃ.	മുറവിളിച്ചു.

താസാമാക്രന്ദശബ്ദേന സഹസോദ്ഗതചേതനേ

കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച വ്യക്തനിദ്രേ ബഭ്രുവതുഃ.

22

താസാം	അവരടെ	സഹസാ	തെട്ടി
അക്രന്ദശബ്ദേന,	കരച്ചൽ ശബ്ദംകേട്ട്,	ഉദ്ഗതചേതനേ	ഉണർവരായി
കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും	വ്യക്തനിദ്രേ	നിദ്രതെളിഞ്ഞവരായി
സുമിത്രാ ച,	സുമിത്രാദേവിയും,	ബഭ്രുവതുഃ.	ഭവിച്ചു.

കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച ദൃഷ്ട്വാ സ്പഷ്ട്വാ ച പാത്ഥീവം

മാ നാഥേതി പരികൃശ്യ പേതതുർലരണീതലേ.

23

കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും	“മാ നാഥ!”	“അയ്യോ! നാഥ!”
സുമിത്രാ ച	സുമിത്രാദേവിയും	ഇതി	എന്ന്
പാത്ഥീവം	മഹാരാജാവിനെ	പരികൃശ്യ	അലറിക്കൊണ്ട്
ദൃഷ്ട്വാ	ഉററുനോക്കി	ധരണീതലേ	നിലത്ത്
സ്പഷ്ട്വാ, ച,	തൊട്ടുനോക്കിയ ഉടനെ	പേതതുഃ.	പതിച്ചു.

സാ കോസലേന്ദ്രദുഹിതാ വേഷ്ടമാനാ മഹീതലേ

ന ബഭ്രുജ രജോദ്ധപസ്താ താരേവ ഗഗനാച്ചുതാ.

24

കോസലേന്ദ്ര- ദുഹിതാ	കോസലേന്ദ്രപുത്രിയായ	രജോദ്ധപസ്താ,	പൊടിപ്പുരണ്ടുവളായി,
സാ,	അവൾ,	ഗഗനാത്	ആകാശത്തിൽനിന്ന്
മഹീതലേ	നിലത്ത്	ചുതാ	താഴത്തുവീണ
വേഷ്ടമാനാ,	ഉരളുന്നവളായി,	താരാ ഇവ	നക്ഷത്രമെന്നപോലെ
		ബഭ്രുജ ന.	പ്രകാശിച്ചതേയില്ല.

ഇവേ ശാന്തഗുണേ ജാതേ കൌസല്യാം പതിതാം ഭൂവി

അപശ്വംസ്താഃ ശ്രീയഃ സ്പ്വാ മതാം നാഗവധൂമിവ.

25

താഃ ശ്രീയഃ	ആ രാജ്ഞിമാർ	കൌസല്യാം,	കൌസല്യാദേവിയെ,
സ്പ്വാഃ,	എല്ലാവരും,	ഭൂവി പതിതാം,	നിലത്ത് വീണുകിടക്ക
ഇവേ	മഹാരാജാവ്		ന്നവളായി,
ശാന്തഗുണേ	തീപ്പെട്ടനിലയിൽ	മതാം	{ സമുപകാരത്തിലും നാ
ജാതേ,	ഇരിക്കുകാരണം,		
നാഗവധൂം ഇവ	പിടിയാനയെപ്പോലെ		
	യുള്ള	അപശ്വന്.	വിചാരിച്ചു.

തതഃ സർവ്വം നരേന്ദ്രസ്യ കൈകേയിപ്രമുഖാഃ സ്ത്രീയഃ
ഭദന്ത്യഃ ശോകസന്തപ്താ നിപേതുർഗ്ഗതചേതനാഃ.

26

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	സർവ്വം	എല്ലാവരും
കൈകേയി-	} കൈകേയി മുതലായ	ഭദന്ത്യഃ	കരഞ്ഞുംകൊണ്ട്
പ്രമുഖാഃ		ശോകസന്തപ്താഃ	ദുഃഖത്താൽ പരിതപി ക്കുന്നവരായി
നരേന്ദ്രസ്യ	മഹാരാജാവിന്റെ	ഗതചേതനാഃ	ബോധക്കുറവുണ്ട്
സ്ത്രീയഃ	രാജ്ഞിമാർ	നിപേതുഃ.	നിലത്തുവീണ.

താഭിഃ സ ബലവാനാഭഃ ക്രോശന്തിഭിരനുദൃതഃ
യേന സ്തീതികൃതം ഭൂയസ്തദ്ഗൃഹം സമനാദയത്.

27

ക്രോശന്തിഭിഃ	പ്രചപിക്കുന്ന	യേന	ആ ശബ്ദത്താൽ
താഭിഃ	അവരാൽ	ഭൂയഃ	ഏതും നിറഞ്ഞു
സഃ ബലവാൻ	ആ വലുതായ	സ്തീതികൃതം	വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായ
നാഭഃ	ശബ്ദം	തത് ഗൃഹം	ആ കോവിലകം
അനുദൃതഃ ;	അധികമാക്കപ്പെട്ട് ;	സമനാദയത്.	മുഴക്കംപൂണ്ടു.

തത്സമുത്ത്രസ്തസംഭ്രാന്തം പശ്യത്സ കജനാകുലം
സർവ്വതസ്തമുലാകൃന്ദം പരിതാപാർത്ഥാസ്ഥവം
സദ്യോ നിപതിതാനന്ദം ഭീനം വിക്ലബദർശനം
ബഭ്രുവ നരഭേവസ്യ സദ്മ ഭിഷ്യാന്തമീയുഷഃ.

28

29

സദ്യഃ	അന്ന്,	തമുലാകൃന്ദം,	വലുതായ മുറവിളിയോ
ഭിഷ്യാന്തം	} ജീവാവസാനത്തെ		ടുക്കിയതായും,
ഈയുഷഃ		പ്രാപിച്ചു	പരിതാപാർത്ഥം - } പരിതപിച്ചു പീഡിക്ക
നരഭേവസ്യ	മഹാരാജാവിന്റെ	ബാസ്ഥവം,	} പ്പെട്ട ബന്ധുജനങ്ങ
തത്	ആ		ളോടുക്കൂടിയതായും,
സദ്മ,	അരമന,	നിപതിതാനന്ദം,	ഉത്സാഹമററതായും,
സർവ്വതഃ	സർവ്വദിക്കിലും	വിക്ലബദർശനം,	പാഴായപോലെ കാ
പശ്യത്സ ക-	} വേദനപ്പെടുന്ന ജനങ്ങ		ണപ്പെടുന്നതായും,
ജനാകുലം,		ഭീനം	ശോചനീയമായ അവ
സമുത്ത്രസ്ത-	} ഏററം ഭയന്ന് അവ		സ്ഥയിലിരിക്കുന്നതാ
സംഭ്രാന്തം,		ബഭ്രുവ.	ഭവിച്ചു. [യും

അതീതമാജ്ഞായ തു പാത്ഥിവാഷ്ടഭം

യശസ്പിനം സംപരിവായ്ച്ച പന്തയഃ

ഭൂശം ഭദന്ത്യഃ കരുണം സുദുഃഖിതാഃ

പ്രഗൃഹ്യ ബാഹു വ്യലപന്നനാഥവത്.

30

പത്തയഃ	രാജ്ഞിമാർ	ബാഹു	രണ്ടു കൈകളേയും
യശസിനം	കീർത്തിശാലിയായ	പ്രഗുഹ്യ	തിരമ്മിക്കൊണ്ട്
പാത്ഥ്വിവർഷഭം	അരചവരനെ	സുദുഃഖിതാഃ	അതിയായി ദുഃഖിക്കു
അനാഥവത്	നാഥനറ്റാവനെന്ന		നവരായി
	പോലെ	ഭദന്ത്യഃ	കരഞ്ഞുകൊണ്ട്,
അതീതം	പ്രാണയാത്രയൊടുങ്ങി	ഭ്രശം	അത്യന്തം
ആജ്ഞായ തു,	കണ്ടതും, [യവനായി	കരുണം	പരിതാപകരമാവ
സംപരിവായ്ച്ചു	ഒന്നിച്ചുകൂടി	വ്യചപൻ.	പ്രചപിച്ചു. [ണ്ണം

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 പഞ്ചഷഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.
 ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4982; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2627.

ഷ്ടഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം.

[തൈലഭോണ്യധിശയനം = തൈലപ്പാത്തിയിൽ കിടത്തുന്നത്.]

തമഗ്നിമിവ സംശാന്തമബ്ജമീനമിവാണ്ണവം
 ഛതപ്രഭമിവാദിത്വം സ്വഗ്ഗന്ധം പ്രേക്ഷ്യ ഭൂമിപം 1
 കൌസല്യാ ബാഷ്പപുണ്ണാക്ഷീ വിവിധം ശോകകൾഭിതാ
 ഉപഗുഹ്യ ശിരോ രജ്ഞഃ കൈകേയിം പ്രത്യഭാഷത. 2

കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി	അണ്ണവം ഇവ,	ആഴിപോലേയുള്ളവ
വിവിധം	പലവിധത്തിലും	ഛതപ്രഭം	പ്രഭയറ്റ [നായും,
ശോകകൾഭിതാ	ശോകത്താൽ പീഡി	ആദിത്വം ഇവ,	സൂര്യനെപോലെയും,
	ക്കപ്പെട്ടവളായി	സ്വഗ്ഗന്ധം	പരലാകശതിപുണ്ടവ
ബാഷ്പ-	} കണ്ണീർനിറഞ്ഞ നേത്ര	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്, [നായി
പുണ്ണാക്ഷീ		രാജ്ഞഃ	മഹാരാജാവിന്റെ
തം ഭൂമിപം,	ആ മഹാരാജാവിനെ,	ശിരഃ	ശിരസ്സിനെ
സംശാന്തം	കെട്ടുപോയ	ഉപഗുഹ്യ	താങ്ങിക്കൊണ്ട്
അഗ്നിം ഇവ,	തീയെന്നപോലേയുള്ള	കൈകേയിം	} കൈകേയിയെന്നോക്കി
	വനായും,	പ്രതി	
അംബുധീനം	വെള്ളമില്ലാത്ത	അഭാഷത.	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.

സകാമാ ഭവ കൈകേയി ഭുങ്ക്ഷപ രാജ്യമകണ്ടകം
 തൃക്തപാ രാജാനമേകാഗ്രാ നൃശംസേ ദുഷ്ടചാരിണി. 3

“കൈകേയി!	“കൈകേയി!	രാജാനം	മഹാരാജാവിനെ
സകാമാ	ഇഷ്ടം സാധിച്ചവളായി	തൃക്തപാ,	ഒഴിച്ചു കളഞ്ഞ്,
ഭവ!	ഇനി നീയിരിക്കുക!	അകണ്ടകം	ശത്രുവില്ലാത്ത
നൃശംസേ!	ദയാദാക്കിണുമില്ലാ	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
	ത്തവളേ!	ഏകാഗ്രാ	ഭയംനീങ്ങിയവളായി
ദുഷ്ടചാരിണി	ദുർവൃത്തേ!	ഭുങ്ക്ഷപ.	അനുഭവിക്കുക.

വിഹായ മാം ഗതോ രാമോ ഭന്താ ച സ്വപ്നേ മമ
വിപഥേ സാത്മഹീനേവ നാഥം ജീവിതമുത്സരേ.

4

“രാമഃ	“രാമൻ	വിപഥേ	കഷ്ടാവസ്ഥയിൽ
മാം വിഹായ	എന്നെ വെടിഞ്ഞു	സാത്മഹീനാ	ജീവിതാഭ്യർത്ഥനയാതൊ
ഗതഃ ;	പൊയ്ക്കളഞ്ഞു ;		ന്നമില്ലാത്തവളായി
മമ ഭന്താ ച	എന്റെ നാഥനും	ജീവിതം	പ്രാണനോടിരിപ്പാൻ
സ്വപ്നേ ;	തിപ്പെട്ടു ;	ഇവ	ഒട്ടും
അഥം	ഞാൻ	ഉത്സരേ ന.	ഇരിക്കുന്നില്ല.

ഭന്താരം തം പരിത്യജ്യ കാ ശ്രീ ദൈവതമാത്മനഃ
ഇഹ്ലജജീവിതമന്യത്ര കൈകേയുഗാസ്തൃകതധർമ്മണഃ.

5

“തൃക്ത- ധർമ്മണഃ	} “ധർമ്മത്തെ വെടിഞ്ഞ	തം	പ്രത്യക്ഷമായ
കൈകേയുഗാഃ		ദൈവതം	ദൈവമായിരിക്കുന്ന
അന്യത്ര	} കൈകേയിയല്ലാതെ	ഭന്താരം	ഭന്താവിനെ
കാ ശ്രീ,		പരിത്യജ്യ,	ബലികൊടുത്തശേഷം,
ആത്മനഃ	ഏതൊരു നാരിയാണ്,	ജീവിതം,	ജീവനോടിരിപ്പാൻ
	തനിക്കു്	ഇഹ്ലജ് !	ആഗ്രഹിക്കുക !

ന ലുബ്ധോ ബുദ്ധ്യതേ ദോഷാൻ കിപോകമിവ ഭക്ഷയൻ
കബ്ജാനിമിത്തം കൈകേയുഗാ രാഘവാണാം കുലം ഹതം.

6

“ലുബ്ധഃ	“ആത്തിപിടിച്ചവൻ	കൈകേയുഗാ	കൈകേയിയാൽ
കിംപാകം	ചീത്തസാധനത്തെ	കബ്ജാനിമിത്തം	ക്രനികാരണമായി
ഭക്ഷയൻ	ഭക്ഷിക്കുന്നവനായി	രാഘവാണാം	രാഘവന്റെ
ദോഷാൻ	ദോഷങ്ങളെ	കുലം	കുലം
ബുദ്ധ്യതേ ന ;	ഭാഷിക്കുന്നു ;	ഹതം.	നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.
ഇവ	അപ്രകാരംതന്നെ		

അനിയോഗേ നിയുക്തേന രാജ്ഞാ രാമം വിവാസിതം
സഭായ് ജനകഃ ശൂതപാ പരിതപ്തഗൃത്യം യഥാ.

7

“അനിയോഗേ	“ചെയ്യത്തക്കതല്ലാത്ത	വിവാസിതം	} രാജ്യത്തിൽനിന്നു പാ
	കൃത്യത്തിൽ	ശൂതപാ,	
നിയുക്തേന	നിബദ്ധനായ	അഥം	ഞാൻ [കേട്ടു,
രാജ്ഞാ,	മഹാരാജാവിനാൽ,	യഥാ	എന്നപോലെതന്നെ
സഭായ്	ഭായ്യാസമിതനായ്	ജനകഃ,	ജനകമഹാരാജാവ്,
രാമം	രാമൻ	പരിതപ്തഗൃതി.	തപിക്കും.

സ മാമനാഥാം വിധവാം നാലു ജാനാതി ധാർമ്മികഃ
രാമഃ കമലപത്രാക്ഷോ ജീവനാശമിതോ ഗതഃ.

8

“ഇതഃ	“ഇവിടെ നിന്ന്	ഗതഃ,	ആയിരിക്കുന്നവനും,
ജീവനാശം	(എനിക്ക്) മരിച്ചവ	ധാർമ്മികഃ	ധാർമ്മികനും
	നെന്നപോലെ	കമലപത്രാക്ഷഃ	കമലമുഖനത്രയുംആയ

സഃ രാമഃ,	ആ രാമൻ,	വിധവാം	വിധവയെന്നും
മാം	എന്നെ	അനാഥാം	അനാഥയെന്നും
അഭ്യ	ഇഷ്ടാർ	ജാനാതി ന.	അറികയില്ല.

വിഭേദരാജസ്യ സുതാ തഥാ സീതാ തപസ്വിനീ
ദുഃഖസ്യാനുചിതാ ദുഃഖം വനേ പശ്യദ്വിജിഷ്യതി.

9

“തഥാ	“അപ്രകാരം തന്നെ	അനുചിതാ	അനുചിതയും ആയ
വിഭേദരാജസ്യ	വിഭേദമായിപ്പൻ	സീതാ	സീത,
സുതാ,	മകളും,	വനേ	കാട്ടിൽ
തപസ്വിനീ	പതിവ്രതാശിരോമ	ദുഃഖം	ദുഃഖപ്പെട്ട്
ദുഃഖസ്യ	ദുഃഖത്തിന്ന് [ണിയും	പശ്യദ്വിജിഷ്യതി.	നടക്കും.

നദതാം ഭീമഘോഷാണാം നിശാസു മൃഗപക്ഷിണാം
നിശമ്യ നാദം സന്ത്രസ്താ രാഘവം സംശ്രയിഷ്യതി.

10

“നിശാസു	“രാത്രികാലങ്ങളിൽ	മൃഗപക്ഷിണാം	മൃഗങ്ങളുടെയും പക്ഷി
ഭീമ-	} ഭയങ്കരനാദത്തോടെ	നാദം നിശമ്യ,	കേൾക്കേട്ട്, [കേൾക്കേയും
ഘോഷാണാം		സന്ത്രസ്താ	നടുങ്ങിയവളായി
നദതാം	ശബ്ദിക്കുന്ന	രാഘവം	ശ്രീരാമനെ
		സംശ്രയിഷ്യതി.	മുറുകെ കെട്ടിപ്പിടിക്കും.

വൃദ്ധശ്വൈവാല്യപുത്രശ്ച വൈഭേരീമനചിന്തയൻ
സോഽപി ശോകസമാവിഷ്ടോ നനു തൃക്ഷ്യതി ജീവിതം.

11

“വൃദ്ധഃ ച	“വയോധികനും	അനചിന്തയൻ	} ചിന്തിച്ചു ചിന്തിച്ച്,
അല്പപുത്രഃ ച	പുത്രനില്ലാത്തവനും	ഏവ	
	ആയ	ശോക-	} ദുഃഖനിമഗ്നനായി
സഃ അപി	ആ ജനകമഹാരാജാവും	സമാവിഷ്ടഃ	
വൈഭേരീ	വൈഭേരീയെ	ജീവിതം	ജീവനെ
		തൃക്ഷ്യതി നനു?	തൃജിക്കയില്ലയോ?

സാഽഹമഭ്യൈവ ദിഷ്യാന്തം ഗമിഷ്യാമി പതിവ്രതാ
ഇദാ ശരീരമാലിംഗ്യ പ്രവേക്ഷ്യാമി ഹതാശനം.

12

“പതിവ്രതാ	“ഭർത്സ്യധർമ്മത്തെത്ത	ഗമിഷ്യാമി;	പ്രാപിക്കുവാൻ പോ
	ന്നെ അനുസരിക്കുന്ന	ഇദം	ഈ [കുന്നു;
സാ	ആ [വളായ	ശരീരം	തിരുമേനിയെ
അഹം,	ഞാൻ,	ആലിംഗ്യ	അണച്ചുകൊണ്ട്
അഭ്യ ഏവ	ഇഷ്ടാർതന്നെ	ഹതാശനം	അഗ്നിയിൽ
ദിഷ്യാന്തം	മരണം	പ്രവേക്ഷ്യാമി.	പ്രവേശിക്കാം.”

[പതിവ്രതയായവൾ ഭർത്താവിനോടു കൂടി ചിതയിൽ കയറി ജീവതാഗം ചെയ്യുന്നതിന്റെ ഫലം ഇപ്രകാരം പറയപ്പെടുന്നു:—“മുതൽ ഭർത്താവിനോടു സമാഭിമാനമുണ്ടാകുന്നു. സാധനങ്ങൾ സമാധാനമായിട്ടു കൈമാറുക മനസ്സിലാക്കുക.” (ശംഖസ്മൃതി).]

താം തതഃ സംപരിഷ്ഠജ്ജ വിലപന്തീം തപസപിനീം
വ്യപനിന്ത്യഃ സുദുഃഖാത്മാം കൌസല്യാം വ്യാവഹാരികാം. 13

തതഃ	അപ്പോൾ	തപസപിനീം	പരിതാപകരമായ നി
വ്യാവഹാരികാം,	അന്തഃപുരപരിചാരിക	താം	ആ [ലയിലിരിക്കുന്ന
	മാർ,	കൌസല്യാം	കൌസല്യാദേവിയെ
സുദുഃഖാത്മാം	ഏറെ ദുഃഖപീഡിത	സംപരിഷ്ഠജ്ജ	താങ്ങിയണച്ചുകൊണ്ട്
	യായി	വ്യപനിന്ത്യഃ.	വേദേ ദിക്കിലേക്കു
വിലപന്തീം	പ്രലപിച്ചുകൊണ്ട്		കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി.

തൈലഭ്രോണ്യാമഥാമാത്യാഃ സംവേശ്യ ജഗതീപതിം
രാജ്ഞഃ സർവാണ്യഥാദിഷ്ടാശ്ചക്രഃ കർമ്മാഞ്യനന്തരം. 14

അഥ,	അതിൽപിന്നെ,	അഥ	പിന്നെ
ആദിഷ്ടാഃ	രാജ്യകാര്യങ്ങളിൽ നി	രാജ്ഞഃ	രാജാവിന്റെ
	യമിക്കപ്പെട്ടവരായ	കർമ്മാണി	കാര്യങ്ങൾ
അമാത്യാഃ,	മന്ത്രിമാർ,	സർവാണി	എല്ലാറ്റിനേയും
ജഗതീപതിം	മഹാരാജാവിനെ	അനന്തരം	അടുത്തനിലയിൽ, മുട
തൈലഭ്രോണ്യാം	എണ്ണപ്പാത്തിയിൽ		ക്കുകൂടാതെ
സംവേശ്യ,	കിടത്തി,	ചക്രഃ.	ചെയ്തു.

ന തു സങ്കലനം രാജേണാ വിനാ പുത്രേണ മന്ത്രിണഃ
സർവ്വജ്ഞാഃ കർത്തൃമീഷ്ടസ്തേ തതോ രക്ഷന്തി ഭൂമിപം. 15

സർവ്വജ്ഞാഃ	എല്ലാമറിഞ്ഞവരായ	കർത്തും	നടത്തുവാൻ
തേ മന്ത്രിണഃ,	ആ മന്ത്രിമാർ,	ഈഷ്ടഃ ന;	സമ്മതിച്ചില്ല;
പുത്രേണ വിനാ	പുത്രൻ ആരുമില്ലാത്ത	തതഃ തു	ആയതുകൊണ്ടുതന്നെ
	സ്ഥിതിയിൽ	ഭൂമിപം	മഹാരാജാവിന്റെ ശ
രാജ്ഞഃ	മഹാരാജാവിന്നു		രീരത്തെ
സങ്കലനം	സംസ്കാരത്തെ	രക്ഷന്തി.	കേടുവരാതെസൂക്ഷിച്ചു.

[“പുത്രേഷു വിദ്യമാനേഷു നാസ്ത്വോ വൈ കാരയേത് സ്വധാം. പുത്രാ വിഹിംസിതാസ്തേന യസ്തേപഥം കരുതേ നരഃ” എന്നു പുത്രനുള്ളപ്പോൾ മററാരും സംസ്കാരാദികർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യരുതെന്നു സ്മൃതി.]

തൈലഭ്രോണ്യാം തു സചിവൈഃ ശാന്തിതം തം നരാധിപം
ഥാ മൃതോടയമിതി ജ്ഞാതപാ സ്ത്രിയസ്താഃ പത്നീവാരയൻ 16

താഃ	ആ	ശാന്തിതം	} കിടത്തപ്പെട്ടവനായി അറിഞ്ഞു
സ്ത്രിയഃ	രാജ്ഞിമാർ	ജ്ഞാതപാ	
തം	ആ	“അയം	“ഇദ്ദേഹം
നരാധിപം	ചക്രവർത്തിമഹാരാജാ	മൃതഃ തു!	തീപ്പെട്ടവല്ലോ!
	വിനെ	ഥാ!”	അയ്യോ കഷ്ടം!”
സചിവൈഃ	മന്ത്രിമാരാൽ	ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ
തൈലഭ്രോണ്യാം	തൈലപ്പാത്തിയിൽ	പത്നീവാരയൻ.	ചുറ്റിലും വന്നുനിന്നു.

[“ആഹിതാഗ്നിം ജ്ഞേ പ്രഥം തൈലഭ്രോണ്യാം അപധായ ശകടേന ഹരന്തി” ആപസ്തംബൻ.]

ബാഹുനലപത്യ കൃപണാ നേത്രപ്രസ്രവണൈർമുഖൈഃ
രദന്ത്യഃ ശോകസന്തപ്താഃ കൃപണം പശ്യദേവയൻ

17

കൃപണം	ഭീനതപുണ്ടവരായി	മുഖൈഃ	മുഖങ്ങളാടുകൂടി
ബാഹുൻ	കൈകൾ	രദന്ത്യഃ,	കരയുന്നവരായി
ഉലപത്യ,	ഉയർത്തിപ്പൊങ്ങു	ശോകസന്തപ്താഃ	ദുഃഖംമൂലം ഉരുകുന്നവ
നേത്രപ്ര-	} കണ്ണനീരൊലിപ്പി	കൃപണം	ഭയനീയമായി [രായി
സ്രവണൈഃ		പശ്യദേവയൻ.	മറുവിളിക്കൂട്ടി.

ഹാ മഹാരാജ രാമേണ സതതം പ്രിയവാദിനാ

വിഹീനാഃ സത്യസന്ധേന കിമർത്ഥം വിജഹാസി നഃ

18

“ഹാ! മഹാരാജ! “ഹാ! മഹാരാജാഃവ!	രാമേണ	രാമനാൽ
സതതം എന്നും	വിഹീനാഃ	കൈവെടിയപ്പെട്ടവ
പ്രിയവാദിനാ അകംകളിക്കുമാറു് സം	നഃ	ഞങ്ങളെ [രായ
ലാഷിക്കുന്നവരും	കിമർത്ഥം	എന്തുകൊണ്ടാണു്
സത്യസന്ധേന സത്യസന്ധനമായ	വിജഹാസി?	പരിത്യജിക്കുന്നതു്?

കൈകേയുഗ്രാ ദുഷ്ടഭാവായാ രാഘവേണ വിധോജിതാഃ

കഥം പതിഷ്ഠഗ്രാ വത്യാമഃ സമീപേ വിധവാ വയം.

19

“രാഘവേണ “രാമനുമായി	കൈകേയുഗ്രാഃ	കൈകേയിയുടെ
വിധോജിതാഃ വേറിട്ടവരായ	സമീപേ,	അടുക്കൽ,
വയം, ഞങ്ങൾ	വിധവാഃ	വിധവകളായി
ദുഷ്ടഭാവായാഃ നീചഹൃദയയും	കഥം	എങ്ങിനെയാണു്
പതിഷ്ഠഗ്രാഃ ഭർത്സ്യചാതകിയുംആയ	വത്യാമഃ!	വസിക്കുക!

സ ഹി നാഥഃ സഭാടസ്താകം തവ ച പ്രഭുരാത്മവാൻ

വനം രാമോ ഗതഃ ശ്രീമാൻ വിഹാര്യ നൃപതിശ്രിയം.

20

“സഭാ “എല്ലായ്പ്പോഴും	ശ്രീമാൻ	കീർത്തിപുണ്ടവനുംആയ
അസ്താകം ഞങ്ങൾക്കും	സഃ രാമഃ ഹി	ആ രാമനും,
തവ ച നിന്തിരവടിക്കും	നൃപതിശ്രിയം	രാജാധികാരത്തെ
പ്രഭുഃ തക്കപോലെ	വിഹാര്യ	ഉപേക്ഷിച്ചു്
നാഥഃ, സഹായിക്കുന്നവനും,	വനം	വനത്തിലേക്കു
ആത്മവാൻ ജിതേന്ദ്രിയനെന്	ഗതഃ.	പോയ്ക്കളഞ്ഞു.

തപയാ തേന ച വീരേണ വിനാ വ്യസനമോഹിതാഃ

കഥം വയം നിവത്യാമഃ കൈകേയുഗ്രാ ച വിദൂഷിതാഃ

21

“വയം	“ഞങ്ങൾ	വ്യസന-	} വ്യസനത്തിന് അധീ
തപയാ	നിന്തിരവടിയോടും	മോഹിതാഃ,	
വീരേണ	ധർമ്മവീരനായ	കൈകേയുഗ്രാ ച	കൈകേയിയാലും
തേന ച	അവഃനാടും	വിദൂഷിതാഃ	അവമാനിക്കപ്പെട്ടവരാ
വിനാ	കൂടാതെ	കഥം	എങ്ങിനെ [യി
		നിവത്യാമഃ?	കാലം കഴിക്കും?

യയാ തു രാജാ രാമശ്വ ലക്ഷ്മണശ്വ മഹാബലഃ

സീതയാ സഹ സന്ത്യക്താഃ സാ കമന്യം ന ഹാസ്യതി.

22

“യയാ	“യാതൊരുവളാൽ	സീതയാ സഹ	സീതയോടുകൂടി
രാജാ	മഹാരാജാവും	സന്ത്യക്താഃ,	ത്വജിക്കപ്പെട്ടവൊ,
രാമഃ ച	ശ്രീരാമനും	സാ	അപ്രകാരമുള്ളവരും
മഹാബലഃ	മഹാസമർത്ഥനായ	അന്യം കം തു	വേറെ ആരെത്തന്നെ
ലക്ഷ്മണഃ ച	ലക്ഷ്മണനും	ഹാസ്യതി ന ?	” ത്വജിക്കുകയില്ല ? ”

താ ബാഷ്പേണ ച സംവീതാഃ ശോഭേന വിപുലേന ച

വ്യവേഷ്ടന്ത നിരാനന്ദാ രാഘവസ്യ വരശ്രീയഃ.

23

രാഘവസ്യ	ദശരഥമഹാരാജാവി	ബാഷ്പേണ ച	അശ്രുധാരയാലും
	ന്റെ	ശോഭേന ച	ശോകത്താലും
താഃ	ആ	സംവീതാഃ	വ്യാപിക്കപ്പെട്ടവരായി
വരശ്രീയഃ,	ഉത്തമപത്നിമാർ,	നിരാനന്ദാഃ	ഉത്സാഹമറവരായി
വിപുലേന	അതിയായ	വ്യവേഷ്ടന്ത.	പിടഞ്ഞു.

നിശാ നക്ഷത്രഹീനേവ ശ്രീവ ഭരതൂവിവഞ്ജിതാ

പുരി നാരാജതായോദ്ധ്യാ ഹീനാ രാജ്ഞാ മഹാത്മനാ.

24

മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	നിശാ ഇവ,	രാത്രി പോലെയും,
രാജ്ഞാ	ചക്രവർത്തിമഹാരാജാ	ഭരത- }	ഭരതാവുമരിച്ചു
ഹീനാ	വേറിട്ടതായ [വുമായി	വിവഞ്ജിതാ }	
അയോദ്ധ്യാ പുരി,	അയോദ്ധ്യാപുരം,	ശ്രീ ഇവ,	ശ്രീ പോലെയും,
നക്ഷത്രഹീനാ	നക്ഷത്രങ്ങളില്ലാത്ത	അരാജത ന.	കാന്തിയററില്ല.

ബാഷ്പപത്യാകലജനാ ഹാഹാഭൂതകലാംഗനാ

ശൂന്യചതപ രവേശ്ശാന്താ ന ബഭ്രാജ യഥാപുരം.

25

ബാഷ്പപത്യാ- കലജനാ,	} കണ്ണീർപൊഴിച്ചവരാ യി കലക്കമ്പുണ്ട ജന ങ്ങളോടുകൂടിയതായി,	ശൂന്യചതപ ര- വേശ്ശാന്താ	} പാഴായ് കാണപ്പെട്ട ചതപരങ്ങളോടും ഭവ നങ്ങളോടുകൂടിയതാ
ഹാഹാഭൂത- കലാംഗനാ,		യഥാപുരം ബഭ്രാജ ന.	

ഗതേ തു ശോകാത്ത്രിഭിവാ നരാധിപേ മഹീതലസ്ഥാസു നൃപാംഗനാസു ച

നിവൃത്തചാരഃ സഹസാ ഗതോ രവിഃ പ്രവൃത്തചാരാ രജനീ ഹൃപസ്ഥിതാ. 26

നരധിപേ	മഹാരാജാവ്	രവിഃ	ആദിത്യൻ
ശോകാത്	ദുഃഖമൂലം	നിവൃത്തചാരഃ	സഞ്ചാരത്തെ അവസാ
ത്രിഭിവാ	സ്വപ്നത്തെ		നിഷ്പിച്ചവനായി
ഗതേ തു,	പ്രാപിച്ചാറെ,	സഹസാ ഗതഃ;	ഉടനെ മറഞ്ഞു ;
നൃപാംഗനാസു ച	രാജശ്രീകളും	രജനീ ഹി	രാത്രിയും
മഹീതല-	} ഭൂമിയിൽ വീണുകിടക്ക	പ്രവൃത്തചാരാ	സഞ്ചാരം തുടങ്ങിയവ
സ്ഥാസു,		വേദം,	ഉപസ്ഥിതാ. വന്നെത്തി. [ളായി

ഈതേ തു പുത്രാഭ്രമനം മഹീപതേഃ ന രോചയന്തേ സുഹൃദഃ സമാഗതാഃ
ഇതീവ തസ്മിൻ ശയനേ നൃവേശയൻ വിചിന്ത്യ രാജാനമചിന്ത്യദർശനം. 27

സുഹൃദഃ	വേണ്ടപ്പെട്ടവർ	ഇതി വിചിന്ത്യ	എന്ന് നിശ്ചയിച്ച്
സമാഗതാഃ	ഒന്നിച്ചുകൂടി	അചിന്ത്യ-	} കിടന്നകിടത്തത്തെക്കുറിച്ച് ചിന്തിപ്പാൻ
“പുത്രാത്”	ഈ “പുത്രനൊരുവനുമി	ദർശനം	
	ല്ലാതെ		കൂടികഴിയാത്ത
മഹീപതേഃ	മഹാരാജാവിന്റെ	രാജാനം	മഹാരാജാവിനെ
ദമനം	ദമനത്തിന്ന്	തസ്മിൻ	ആ
ഇവ	ഒട്ടും	ശയനേ തു	പാത്തിയിൽതന്നെ
രോചയന്തേ ന,”	സമ്മതിക്കയില്ല,”	നൃവേശയൻ.	കിടത്തി.

ഗതപ്രഭാ ഭ്രൗരീവ ഭാസ്കരം വിനാ
വ്യപേതനക്ഷത്രഗണേവ ശർപ്പരീ
പുരീ ബഭാസേ രഹിതാ മഹാത്മനാ
ന ചാസ്രകണ്ഠാഽകലമാഗ്ഗ്വചതപരാ. 28

പുരീ	ആ നഗരം	ശർപ്പരീ ഇവ	രാത്രിഎന്നപോലെയും,
മഹാത്മനാ	} മഹാത്മാവായദശരഥമഹാരാജാവുമായി വേറി	അകലമാഗ്ഗ്വ-	} കുഴപ്പംവൃണ്ട വീഥികളോടും ചതപരങ്ങളോടും കൂടിയതായി
രഹിതാ,		ചതപരാ	
ഭാസ്കരം വിനാ	സൂര്യനില്ലാതെ[ട്ടതായി,	അസ്രകണ്ഠാ ച	കണ്ണീർ പൊഴിച്ച്
ഗതപ്രഭാ	വെളിച്ചമറ്റ		ദുഃഖിക്കുന്നതായി
ഭ്രൗരീ ഇവ,	ആകാശംപോലെയും,	ബഭാസേ ന.	ശോഭയറിരുന്നു.
വ്യപേത-	} നക്ഷത്രഗണങ്ങളി		
നക്ഷത്രഗണാ		ല്ലാത്ത	

നരാശ്ച നാത്മശ്ച സമേത്യ സംഘശോ
വിഗർഹമാണാ ഭരതസ്യ മാതരം
തദാ നഗർച്ചാം നരദേവസംക്ഷയേ

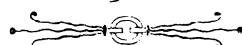
ബഭ്രുവുരാന്താ ന ച ശമ്ഭ ലേഭിരേ. 29

തദാ	ആ സമയം	ഭരതസ്യ	} ഭരത മാതാവിനെത്തന്നെ
നഗർച്ചാം	നഗരത്തിൽ	മാതരം ച	
നരാഃ	പുരുഷന്മാരും	വിഗർഹമാണാഃ	നിന്ദിക്കുന്നവരായി,
നാത്മഃ ച	സ്ത്രീകളും	ആന്താഃ	ദുഃഖിക്കുന്നവരായി
സംഘശഃ	കൂട്ടം കൂട്ടമായി	ബഭ്രുവഃ;	ഭവിച്ചു;
സമേത്യ	ഒന്നിച്ചുകൂടി	ശമ്ഭ ച	യാതൊരു ദുഃഖശാന്തിയേയും
നരദേവ-	} മഹാരാജാവ് അന്തരിച്ചുപോയതിൽ	ലേഭിരേ ന.	പ്രാപിച്ചില്ല.
സംക്ഷയേ			

ഇത്യാഞ്ച ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഷട്ഷഷ്ഠിതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5011; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2656.

സപ്തഷ്ടിതമഃ സഗ്ഗ് = അറുപത്തേഴാംസഗ്ഗ്.

[അരാജകദോഷകഥനം=അരാജകത്വത്തിന്റെ ദോഷങ്ങളെപ്പറ്റി പറയുന്നതു്.]

ആകുന്ദിതനിരാഗന്ദാ സാസ്രകണ്ഠജനാകലാ

അയോദ്ധ്യായാമവതതാ സാ വ്യതീയായ ശർവ്വരീ

1

അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യാപുരത്തിൽ	സാസ്രകണ്ഠ-	} കണ്ണീരിനാൽ ഇടുന്ന
സാ ശർവ്വരീ	അന്നത്തെ രാത്രി	ജനാകലാ,	
അവതതാ	ദീർഘിച്ചതായി		} കണ്ഠത്തോടുകൂടിയ
ആകുന്ദിത-	} കരച്ചൽകൊണ്ട്		
നിരാഗന്ദാ		വ്യതീയായ.	ജനങ്ങൾ ഇടതിങ്ങിയ
	ഉത്സാഹമററതായി		തായി,
			കഴിഞ്ഞു.

വ്യതീതായാം തു ശർവ്വ്യാമാദിത്യസ്യാദയേ തതഃ

സമേത്യ രാജകന്താരഃ സഭാമീയുർദപിജാതയഃ

2

തതഃ	അപ്പോൾ	രാജകന്താരഃ	രാജാധിപുതന്മാരും
ശർവ്വ്യാം	രാത്രി	ദപിജാതയഃ	ബ്രാഹ്മണരും
വ്യതീതായാം,	കഴിഞ്ഞശേഷം,	സമേത്യ	ഒന്നിച്ചു്
അദിത്യസ്വ	} സൂര്യോദയത്തിൽ	സഭാം	സഭയിൽ
ഉദയേ തു		ഇതൃഷഃ.	വന്നുചേർന്നു.
	തന്നെ		

മാർക്കണ്ഡേയോടഥ മൌദ്ഗല്യോ വാമദേവശ്ച കാശ്യപഃ

കാത്ര്യായനോ ഗൌതമശ്ച ജാബാലിശ്ച മഹായശാഃ

3

ഏതേ ദപിജാഃ സഹാമാത്യൈഃ പൃഥഗ്ഗാഘമുദീര്യൻ

വസിഷ്ഠമേവാഭിമുഖാഃ ശ്രോഷും രാജപുരോഹിതം

4

അഥ	ആ സമയം	അമാത്യൈഃ	} മന്ത്രിമാരോടുകൂടി,
മാർക്കണ്ഡേയഃ	മാർക്കണ്ഡേയമഹർഷിയും	സഹ,	
		ശ്രോഷും	ഉത്തമനും
മൌദ്ഗല്യഃ	മൌദ്ഗല്യമഹർഷിയും	രാജപുരോഹിതം	രാജാവിന്റെ കൂല
വാമദേവഃ	വാമദേവർഷിയും		ഗുരുവും ആയ
കാശ്യപഃ ച	കാശ്യപമഹർഷിയും	വസിഷ്ഠഃ ഏവ	വസിഷ്ഠമഹർഷിയെ
കാത്ര്യായനഃ	കാത്ര്യായനമുനിയും		ത്തന്നെ
ഗൌതമഃ ച	ഗൌതമമുനിയും	അഭിമുഖാഃ	ബഹുമാനിക്കുന്നവരായി
മഹായശാഃ	മഹാകീർത്തിമാനായ	പൃഥക്	ഓരോരുത്തരും
ജാബാലിഃ ച	ജാബാലി മഹർഷിയും	വാചം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
ഏതേ ദപിജാഃ,	ഈ ബ്രാഹ്മണർ,[ആയ	ഉദീര്യൻ.	ഉരചെയ്തു.

അതീതാ ശർവ്വരീ ഭൂഖം യാ നോ വഷ്ശതോപമാ

അസ്തിൻ പഞ്ചത്വമാചനോ പുത്രശോകേന പാതന്ദിവേ.

5

“അസ്തിൻ പാത്ഥിവേ പുത്രശോകേന പഞ്ചതപം അപന്നേ, നഃ	“ഈ മഹാരാജാവ് പുത്രശോകത്താൽ മരണം പ്രാപിച്ചുകാരണം, നമ്മൾക്ക്	യാ ശവ്വരീ വർഷശതോപമാ ഭുഖം അതീതാ.	അപ്രകാരമുള്ള രാത്രി നൂറുകൊല്ലങ്ങളെന്ന പോലായി പ്രയാസപ്പെട്ട് കഴിഞ്ഞുകൂടി.
---	---	---	---

സ്വപ്നതത്ത്വ മഹാരാജോ രാമശ്ചാരണ്യമാത്രിതഃ

ലക്ഷ്മണശ്ചാപി തേജസപി രാജേണൈവ ഗതഃ സഹ.

6

“മഹാരാജഃ ച സ്വപ്നതഃ ;	“മഹാരാജാവും സ്വപ്നാരോഹണം ചെയ്തു ;	രാജേണ സഹ ഏവ തേജസപി	ശ്രീരാമനോടു കൂടിത്തന്ന തേജസപിയായ
രാമഃ ച അരണ്യം അത്രിതഃ ;	ശ്രീരാമനും വനം പ്രാപിച്ചു ;	ലക്ഷ്മണഃ ച അപി ഗതഃ.	ലക്ഷ്മണനും പോയ്ക്കുളഞ്ഞു.

ഉഭയേ ഭരതശത്രുഘ്നേ കൈകയേഷു പരന്തപൌ

പുരേ രാജഗൃഹേ രമ്യേ മാതാമഹനിവേശനേ.

7

പരന്തപൌ ഭരതശത്രുഘ്നേ ഉഭയേ കൈകയേഷു	ജയശാലികളായ ഭരതശത്രുഘ്നന്മാർ രണ്ടു പേരും കൈകയേഷു കൈകയരാജ്യങ്ങളിലുള്ള	രാജഗൃഹേ പുരേ രമ്യേ മാതാമഹ- നിവേശനേ.	രാജഗൃഹം എന്ന നഗരത്തിൽ അഴകാൻ മാതാമഹന്റെ അരമ നയിലും ഇരിക്കുന്നു.
--	--	---	--

ഇക്ഷ്വാകുണാമിഹാദ്യൈവ കശ്ചിദ്രാജാ വിധീയതാം

അരാജകം ഹി നോ രാജ്യം ന വിനാശമവാപ്സയാത്.

8

“ഇഹ അദ്യ ഏവ ഇക്ഷ്വാകുണാം കശ്ചിത് രാജാ വിധീയതാം ;	“ഇവിടെ ഇപ്പോൾതന്നെ ഇക്ഷ്വാകുക്കളിൽ ആരെങ്കിലുമൊരുവൻ രക്ഷകനായി നിയമിക്കപ്പെട്ടെട്ടു ;	ഹി നഃ രാഷ്ട്രം അരാജകം വിനാശം അവാപ്തം- യാത് ന.	എന്തെന്നാൽ നമ്മുടെ രാജ്യം നാഥനില്ലാത്തതായി നാശത്തെ പ്രാപിക്കാതിരിക്കേണ്ട താണ്.
---	--	--	---

നാരാജകേ ജനപദേ വിദ്യന്മാലീ മഹാസ്വനഃ

അഭിവർഷതി പഞ്ജന്യോ മഹീം ഭിവ്യേന വാരിണാ.

9

“അരാജകേ ജനപദേ വിദ്യന്മാലീ മഹാസ്വനഃ	“അരചനില്ലാത്ത നാട്ടിൽ മിന്നൽപിണങ്ങാടുകൂടി യതായി ഗർജ്ജിക്കുന്ന	പഞ്ജന്യഃ ഭിവ്യേന വാരിണാ മഹീം അഭിവർഷതി ന.	മേഘം വേണ്ടുവോളമുള്ള മഴയാൽ ഭൂമിയെ നനയ്ക്കുകയില്ല.
---	---	--	--

[അവരവരുടെ ധർമ്മം ചെയ്യാത്തതിനാൽ, യജ്ഞയാഗാദികളില്ലാത്ത കാരണം മഴ വേണ്ട പോലെ ഉണ്ടാകയില്ല, എന്നു താല്പര്യം. “യജ്ഞാഭിവേതി പഞ്ജന്യഃ” എന്നു ഹിത. III.]

നാരാജകേ ജനപദേ ബീജമുഷ്ടിഃ പ്രകീർ്തതേ

നാരാജകേ പിതൃഃ പുത്രോ ഭായ്യാ വാ വർത്തതേ വശേഃ

10

“ അരാജകേ	“ നാമനില്ലാത്ത	പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	വശേ	ചൊല്ലിക്ക്
ബീജമുഷ്ടിഃ	ഒരുപിടി വിത്തുംകൂടി	പുത്രഃ	പുത്രനാവട്ടെ
പ്രകീർ്തതേ ന ;	വിതയ്ക്കപ്പെടുകയില്ല ;	ഭായ്യാ വാ	ഭായ്യയാവട്ടെ
അരാജകേ	അരാജകത്വത്തിൽ	വർത്തതേ ന.	വർത്തിക്കയില്ല.

നാരാജകേ ധനം ചാസ്തി നാസ്തി ഭായ്യാപുരാരാജകേ

ഇദമത്യാഹിതം ചാന്യത് കതഃ സൌഖ്യമരാജകേ

11

“ അന്യത്	“ ഇതുകൂടാതെ,	അരാജകേ	അരചനില്ലെന്നാൽ
ഇദം	ഈ	ഭായ്യാ അപി	ധർമ്മപതിയും
അത്യാഹിതം	} ആപത്തും ഉജ്ജ്വലതാ	അസ്തി ന ;	ഉണ്ടാകയില്ല ;
ച ;		അരാജകേ	അരചനില്ലാത്ത രാജ്യ
അരാജകേ	രാജാവില്ലെന്നാൽ		ത്തിൽ
ധനം ച	അവനവനുള്ള ധനവും	സൌഖ്യം	സൌഖ്യമെന്നത്
അസ്തി ന ;	ഉണ്ടാകയില്ല ;	കതഃ ?	എങ്ങിനെയുണ്ടാകും ?

നാരാജകേ ജനപദേ കാരയന്തി സഭാം നരാഃ

ഉദ്യാനാനി ച രമ്യാനി ഹൃഷ്ടാഃ പുണ്യഗൃഹാണി ച.

12

“ അരാജകേ	“ രാജാവില്ലാത്ത	രമ്യാണി	രമ്യങ്ങളായ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	ഉദ്യാനാനി ച	പൂന്തോട്ടങ്ങളേയും
നരാഃ	ആളുകൾ	പുണ്യ-	} സത്രങ്ങളേയും
ഹൃഷ്ടാഃ	സന്തുഷ്ടിപൂണ്ടവരായി	ഗൃഹാണി ച	
സഭാം	മണ്ഡപങ്ങളേയും	കാരയന്തി ന.	നിർമ്മിക്കയില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ യജ്ഞശീലാ ദപിജാതയഃ

സത്രാഞ്യനപാസതേ ദാന്താഃ ബ്രാഹ്മണാഃ സംശിതവ്രതാഃ.

13

“ അരാജകേ	“ രാജാവില്ലാത്ത	ദാന്താഃ	ജിതേന്ദ്രിയന്മാരും
ജനപദേ,	നാട്ടിൽ,	ബ്രാഹ്മണാഃ	വേദവിത്തുകളുമായ
യജ്ഞശീലാഃ	യജ്ഞനിരതരും	ദപിജാതയഃ	ബ്രാഹ്മണർ
സംശിത-	} തീവ്ര വ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങളും	സത്രാണി	യാഗങ്ങളെ
വ്രതാഃ		അനപാസതേ ന.	നടത്തുകയില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ മഹായജ്ഞേഷു യജപനഃ

ബ്രാഹ്മണാ വസുസംപുണ്ണാ വിസൃജന്ത്യാപ്ലഭക്ഷിണാഃ.

14

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	യജപനഃ,	യാഗംചെയ്തവർക്ക്
ജനപദേ,	നാട്ടിൽ,	മഹായജ്ഞേഷു	മഹത്തായ വിവാഹാദി
വസുസംപുണ്ണാഃ	ധനികന്മാരായ		യജ്ഞങ്ങളിൽ
ബ്രാഹ്മണാഃ,	ബ്രാഹ്മണർ,	ആപ്ലഭക്ഷിണാഃ	തക്കതായ ഭക്ഷിണക
		വിസൃജന്തി ന.	കൊടുക്കയില്ല. [ഭെ

നാരാജകേ ജനപദേ പ്രഭൃതനടനത്തകാഃ

ഉത്സവാശ്ച സമാജാശ്ച വൽന്തേ രാഷ്ട്രവൽനാഃ.

15

“അരാജകേ	“അരചനില്ലാത്ത	രാഷ്ട്ര-	} രാജ്യത്തിന്നു പെരുമ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	വൽനാഃ	
പ്രഭൃതനട-	} ആട്ടക്കാരും കൂത്തുകാരും	സമാജാഃ ച	} യെ വൽപ്പിക്കുന്ന
നത്തകാഃ		സഭകളും	
ഉത്സവാഃ ച	ഉത്സവങ്ങളും	വൽന്തേ ന.	അഭിവൃദ്ധിയാകുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ സിദ്ധാത്മാ വ്യവഹാരിണഃ

കഥാഭിനയരജ്യന്തേ കഥാശീലാഃ കഥാപ്രിയൈഃ

16

“അരാജകേ	“അരചനില്ലാത്ത	കഥാപ്രിയൈഃ	കഥകളെ പ്രിയമാംവ
ജനപദേ,	നാട്ടിൽ,		ണ്ണം പറയുന്നവരാൽ
വ്യവഹാരിണഃ	പതിവായി	കഥാഭിഃ	കഥകളെക്കൊണ്ട്
കഥാശീലാഃ	{ ഇതിഹാസപുരാണാദി	സിദ്ധാത്മാഃ	ആഗ്രഹം സാധിച്ചവ
			രായി
		അനരജ്യന്തേ	} സത്തൃഷ്ടിപ്രാപിക്കപ്പെ
	കഥകളിൽ താല്പ്യം	ന.	
	മുള്ളവർ,		ടുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ ചോദ്യാനാനി സമാഗതാഃ

സായാഹ്നേ ക്രീഡിതും യാന്തി കമായ്യാ ഹേമഭൂഷിതാഃ.

17

“അരാജകേ	“അരചനില്ലാത്ത	സായാഹ്നേ ച	വൈകുന്നേരത്തും
ജനപദേ,	നാട്ടിൽ,	സമാഗതാഃ	ഒന്നിച്ചുകൂടി
കമായ്യാഃ	ചെറുപെൺകുട്ടികൾ	ഉദ്യാനാനി	തോട്ടങ്ങളിൽ
ഹേമഭൂഷിതാഃ	പണ്ടങ്ങളണിഞ്ഞുകൊ	ക്രീഡിതും	വിഹരിപ്പാൻ
	ണ്ട്,	യാന്തി ന.	ചെല്ലുകയില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ വാഹനൈഃ ശീഘ്രഗാമിഭിഃ

നരാ നിത്യാന്ത്യരണ്യാനി നാരീഭിഃ സഹ കാമിനഃ

18

“അരാജകേ	“രാജാവില്ലാത്ത	ശീഘ്രഗാമിഭിഃ	വേഗതയുള്ള
ജനപദേ,	നാട്ടിൽ,	വാഹനൈഃ,	വാഹനങ്ങളിൽ കയറി
കാമിനഃ	കാമികളായ		ക്കൊണ്ട്,
നരാഃ,	പുരുഷന്മാർ,	അരണ്യാനി	വനങ്ങളിലേക്ക്
നാരീഭിഃ സഹ	സ്ത്രീകളോട് കൂടി	നിത്യാന്തി ന.	ചെല്ലുകയില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ ധനവന്തഃ സുരക്ഷിതാഃ

ശേരതേ വിവൃതദപാരാഃ കൃഷിഗോരക്ഷജീവിനഃ

19

“അരാജകേ	“അരചനില്ലാത്ത	ധനവന്തഃ,	ധനവാന്മാർ,
ജനപദേ,	നാട്ടിൽ,	സുരക്ഷിതാഃ	നന്നായി രക്ഷിക്ക
കൃഷിഗോരക്ഷ-	} കൃഷി, പശുക്കളെ വള		} ള്ളെട്ടവരായി
ജീവിനഃ		വിവൃതദപാരാഃ	
	ത്തുക, എന്നവകൊ	വതിലുകൾ തുറന്ന	
	ണ്ട് ഉപജീവിക്കുന്ന	ശേരതേ ന.	ഉറങ്ങുകയില്ല. [കൊണ്ട്

നാരാജകേ ജനപദേ ബലഘണ്ടാ വിഷാണിനഃ
അടന്തി രാജമാഗ്ഗേഷു കഞ്ജരാഃ ഷഷ്ടിഹായനാഃ

20

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	ബലഘണ്ടാഃ	കഴുത്തിൽ മണികരം
ജനപദേ	നാട്ടിൽ		കെട്ടപ്പെട്ടവയായി
ഷഷ്ടിഹായനാഃ	അറുപതുവയസ്സായ	രാജമാഗ്ഗേഷു	രാജവീഥികളിൽ
വിഷാണിനഃ	} കൊമ്പനാനകൾ	അടന്തി ന.	നടക്കുന്നില്ല.
കഞ്ജരാഃ			

നാരാജകേ ജനപദേ ശരാൻ സതതമസ്യതാം

ശ്രൂയതേ തലനിഷ്പാഷ ഇഷപസ്രാണാമുപാസനേ

21

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	സതതം	സദാ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	ശരാൻ	ബാണങ്ങളെ
ഇഷപസ്രാണാം	അമ്പ്, ബാണം എന്ന	അസ്യതാം	എയ്യുന്നവരടെ
	വയുടെ	തലനിഷ്പാഷഃ	ടങ്കാരനാദം
ഉപാസനേ,	പയറിൽ,	ശ്രൂയതേ ന.	കേൾക്കപ്പെടുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ വണിജോ ദൂരഗാമിനഃ

ഗച്ഛന്തി ക്ഷേമമലപാനം ബഹുപണ്യസമാചിതാഃ

22

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	ദൂരഗാമിനഃ	വളരെ ദൂരദിക്കുകളിലേ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ		ക്കു ചെല്ലുന്നവരായി
ബഹുപണ്യ-	} അനേകം കച്ചവടച്ചര	അലപാനം	വഴിയിൽ
സമാചിതാഃ		ക്ഷേമം	ഭയമില്ലാതെ
വണിജഃ	വ്യാപാരികൾ	ഗച്ഛന്തി ന.	യാത്രചെയ്യുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ വരത്യേകചരോ വശീ

ഭാവയന്നാത്മനാട്ഠത്മാനം യത്ര സായംഗ്രഹോ മുനിഃ

23

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	ഭാവയൻ,	ചിന്തിക്കുന്നവനും,
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	യത്ര-	} എവിടെ സൂര്യൻ അസ്ത
വശീ	ജിതേന്ദ്രിയനും	സായംഗ്രഹഃ	
ഏകചരഃ	ഏകനായി കാലംകഴി		മിക്കുന്നുവാ അവിടെ
	ച്ച് സഞ്ചരിക്കുന്നവനും		അന്നത്തെ രാത്രി കഴി
ആത്മനാ	മനസ്സുകൊണ്ട്	മുനിഃ	ച്ചുടുത്തവനും ആയ
ആത്മാനം	പരമാത്മാവിനെ	ചരതി ന.	വസിക്കുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ യോഗക്ഷേമം പ്രവർത്തതേ

ന ചാപ്യരാജകേ സേനാ ശത്രുൻ വിഷമതേ യധി

24

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	അരാജകേ	അരാജകതപമുണ്ടെ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	സേനാ ച	സൈന്യവും [നാൽ
യോഗക്ഷേമം	ഭയമില്ലാതെയുള്ള	യധി അപി	യുദ്ധത്തിലുംകൂടി
	കാലക്ഷേപം	ശത്രുൻ	ശത്രുക്കളെ
പ്രവർത്തതേ ന;	സാധിക്കുകയില്ല;	വിഷമതേ ന.	എതിർത്തുനില്ക്കുകയില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ ഹൃദയേഷു പരമവാജിഭിഃ

നരാഃ സംയാന്തി സഹസാ രഥൈശ്ച പ്രതിമണ്ഡിതാഃ

25

“ അരാജകേ	“ രാജാവില്ലാത്ത	രഥൈഃ	രഥങ്ങളിൽ കയറി
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	പ്രതിമണ്ഡിതാഃ	നന്നായി ചമഞ്ഞു
നരാഃ ച	ജനങ്ങളും		കൊണ്ടു്
ഹൃദയേഷു	ഉത്സാഹംപൂണ്ടു	സഹസാ	സന്തോഷത്തോടെ
പരമവാജിഭിഃ	നല്ല അശ്വങ്ങളോടു കൂടി	സംയാന്തി ന.	പുറത്തിറങ്ങുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ നരാഃ ശാസ്ത്രവിശാരദാഃ

സംവദന്തോഽവതിഷ്ഠന്തേ വനേഷു ചവനേഷു ച

26

“ അരാജകേ	“ അരാജകതപമുള്ള	വനേഷു	വനങ്ങളിലും
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	ഉപവനേഷു ച	ഉപവനങ്ങളിലും
ശാസ്ത്രവിശാരദാഃ	ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരായ	സംവദന്തഃ	പ്രസംഗിക്കുന്നവരായി
നരാഃ	അളകൾ	അവതിഷ്ഠന്തേ ന.	വർത്തിക്കുന്നില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ മാല്യമോദകദക്ഷിണാഃ

ദേവതാഭ്യർച്ചനാത്ഥായ കല്പ്യന്തേ നിയന്തൈർജ്ജുനൈഃ.

27

“ അരാജകേ	“ അരചനില്ലാത്ത	മാല്യമോദക-	മാലകളും മോദകങ്ങളും
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	ദക്ഷിണാഃ	ദക്ഷിണകളും
നിയന്തൈഃ	വ്രത്തിഷ്ഠരായ	ദേവതാഭ്യർച്ച-	ദേവപൂജാർത്ഥമായി
ജനൈഃ	ജനങ്ങൾ	നാത്ഥായ	കല്പ്യന്തേ ന.
			ശേഖരിക്കാറില്ല.

നാരാജകേ ജനപദേ ചന്ദനാഗരൂക്ഷിതാഃ

രാജപുത്രാ വിരാജന്തേ വസന്ത ഇവ ശാഖിനഃ.

28

“ അരാജകേ	“ രാജാവില്ലാത്ത	വസന്തേ	വസന്തകാലത്തിൽ
ജനപദേ	നാട്ടിൽ	ശാഖിനഃ ഇവ	വൃക്ഷങ്ങൾ എന്നപോലെ
രാജപുത്രാഃ	രാജകുമാരന്മാർ		
ചന്ദനാഗരൂ-	} അകിൽച്ചന്ദനം ചാ		
ക്ഷിതാഃ,		വിരാജന്തേ ന.	വിളങ്ങുന്നില്ല.

യഥാ ഹൃന്ദകാ നഭോ യഥാ വാടപുത്രണം വനം

അഗോപാലാ യഥാ ഗാവസ്തഥാ രാഷ്ട്രമരാജകം.

29

“ അന്ദകാഃ	“ വെള്ളമില്ലാത്ത	ഗാവഃ യഥാ	പശുക്കളെങ്ങിനെയോ
നദ്യഃ യഥാ	നദികൾ എപ്രകാരം	തഥാ ഹി	അപ്രകാരംതന്നെയാകുന്നു
അതുണം	തൃണമില്ലാത്ത [മോ,		
വനം വാ യഥാ	വനവും എപ്രകാരമോ,	അരാജകം	അരചനില്ലാത്ത
അഗോപാലാഃ	ഇടയന്മാരില്ലാത്ത	രാഷ്ട്രം അപി.	രാജ്യവും.

ധപജോ രഥസ്യ പ്രജ്ഞാനം ധൃമോ ജ്ഞാനം വിഭാവസോഃ
തേഷാം യോ നോ ധപഃജാ രാജാ സ ദേവതപമിതോ ഗതഃ.

30

“രഥസ്യ പ്രജ്ഞാനം ധപഃജഃ വിഭാവസോഃ ജ്ഞാനം ധൃമഃ; യഃ തേഷാം നഃ	“രഥത്തെ അറിയിക്കുന്നത് കൊടിക്കുറയും അഗ്നിക്കു ലക്ഷണം പുകയും ആകുന്നു; യാതൊരുവൻ ആ നമ്മൾക്കു്,	ധപഃജഃ രാജാ സഃ ഇതഃ ദേവതപം ഗതഃ.	കൊടിപോലെ പ്രകാ ശകനായ രാജാവായിരുന്നുവൊ അദ്ദേഹം ഇവിടെനിന്നും ദേവതപത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു.
--	---	--	--

നാരാജകേ ജനപദേ സ്വപകം ഭവതി കന്യചിത്
മത്സ്യാ ഇവ നരാ നിത്യം ഭക്ഷയന്തി പരസ്പരം.

31

“നാരാജകേ ജനപദേ സ്വപകം കന്യചിത് ഭവതി ന;	“അരചനില്ലാത്ത നാട്ടിൽ സ്വപകിയമായ യാതൊ രുവനും [നും ഉണ്ടാകുന്നില്ല;	നരാഃ മത്സ്യാഃ ഇവ പരസ്പരം ഭക്ഷയന്തി.	ജനങ്ങൾ, മത്സ്യങ്ങൾ എന്ന പോലെ ഒരുവനെയാരുവൻ നശിപ്പിച്ചുകളയുന്നു.
--	---	--	--

യേ ഹി സംഭിന്നമശ്വാഭാഃ നാസ്തി കാശ് ചരിന്നസംശയാഃ
തേടപി ഭാവായ കല്പന്തേ രാജഭണ്ഡനിപീഡിതാഃ.

32

“സംഭിന്ന- മശ്വാഭാഃ രാജഭണ്ഡ- നിപീഡിതാഃ; നാസ്തികാഃ;	“ധമ്ബവിധികളെ ലംഘിക്കുന്നവരും രാജശിക്ഷയെ ഭയപ്പെ ട്ടിരുന്നവരും ഈശ്വരവിശ്വാസമി ല്ലാത്തവരും	യേ ഹി തേ അപി ചരിന്നസംശയാഃ ഭാവായ കല്പന്തേ.	യാതൊരുവരൊ അവരും, നിർഭയന്മാരായി നാസ്തികൃതെ നിലനി ൽക്കുന്നതിനായി തുനിയുന്നു.
---	--	---	---

യഥാ ദൃഷ്ടിഃ ശരീരസ്യ നിത്യമേവ പ്രവർത്തതേ
തഥാ നരേന്ദ്രോ രാഷ്ട്രസ്യ പ്രഭവഃ സത്യധമ്യയോഃ

33

“ശരീരസ്യ ദൃഷ്ടിഃ യഥാ തഥാ രാഷ്ട്രസ്യ	“ശരീരത്തിന്നു് നയനേന്ദ്രിയം എപ്രകാരമോ, അപ്രകാരമെന്നയാ രാജ്യത്തിന്റെ [കുന്നു,	സത്യധമ്യയോഃ നരേന്ദ്രഃ പ്രഭവഃ നിത്യം ഏവ പ്രവർത്തതേ.	സ്ഥിതിക്കും നടവടിക്കും രാജാവു് കാരണകൂടതനായി എപ്പോഴുംതന്നെ വർത്തിക്കുന്നതു്.
---	--	--	---

രാജാ സത്യം ച ധർമ്മശ്ച രാജാ കലവതാം കലം

രാജാ മാതാ പിതാ ചൈവ രാജാ ഹിതകരോ ധ്വനാം

34

“ രാജാ	“ രാജാവുതന്നെയാണ്	രാജാ ച	രാജാവുതന്നെയാണ്
മാതാ	മാതാവും	സത്യം	സത്യവും
പിതാ ച ഏവ ; പിതാവും ;		ധർമ്മഃ ച !	ധർമ്മവും ;
രാജാ	രാജാവുതന്നെയാണ്	രാജാ	രാജാവുതന്നെയാണ്
ധ്വനാം	ജനങ്ങൾക്ക്	കലവതാം	സത്കലജാതന്മാക്ക്
ഹിതകരഃ ;	നന്മചെയ്യുന്നവൻ ;	കലം.	ആസ്സഭം.

[ശായത്രിയിലെ ആറാമത്തെ അക്ഷരം ഈ ശ്ലോകത്തിൽ ആദ്യാക്ഷരമായി വിന്യസിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു വിദ്യാരണ്യമതം.]

യഥോ വൈശ്രവണഃ ശക്രോ വരണശ്ച മഹാബലഃ

വിശേഷ്യന്തേ നരേന്ദ്രേണ വൃത്തേന മഹതാ തതഃ

35

“ തതഃ	“ അപ്രകാരമാകയാൽ,	വൈശ്രവണഃ	കുബ്ജരനും
നരേന്ദ്രേണ	രാജാവിനാൽ,	ശക്രഃ	ഇന്ദ്രനും
മഹതാ	തന്റെ ഉത്തമമായ	മഹാബലഃ	മഹാബലശാലിയായ
വൃത്തേന,	ധർമ്മാനുഷ്ഠാനംകൊണ്ട്,	വരണഃ ച,	വരണനും,
യമഃ	യമനും	വിശേഷ്യന്തേ.	അതിശയിക്കപ്പെടുന്നു.

[യമൻ ശിക്ഷിക്കുകയും, കുബ്ജരൻ ധനം നൽകുകയും, ഇന്ദ്രൻ പാലിക്കുകയും, വരണൻ സഭാചാരങ്ങളെ നിലനിൽക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. രാജാവ് ഇവയെല്ലാം ചെയ്യുന്നു. ആകയാൽ അവരെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠത കൂടുന്നവനാകുന്നു. ഗോ. രാ.]

അഥോ തമ ഇവേദം സ്വാന പ്രജ്ഞായേത കിംചന

രാജാ ചേന്ന ഭവേല്ലോകേ വിഭജൻ സാധപസാധുനീ.

36

“ ലോകേ	“ ലോകത്തിൽ	ഇദം	ഇക്കാണുന്നത്
രാജാ	അരചൻ	ഇവ	മുഴുവനും
സാധപസാധുനീ	നന്മതിന്മകളെ	തമഃ	അന്ധകാരമയമായി
വിഭജൻ	വേർതിരിച്ചുകൊണ്ട്	അഥോ സ്വാത്	തീരും ;
ഭവേത്	} വർത്തിക്കുന്നില്ലെന്നാൽ,	കിംചന	ഒന്നും
ന ചേത്,		പ്രജ്ഞായേതന.	പ്രകാശിക്കയില്ല.

ജീവത്യാപി മഹാരാജേ തവൈവ വചനം വയം

നാതിക്രമാമഥേ സദ്യേ വേലാം പ്രാപ്യേവ സാഗരഃ.

37

“ സാഗരഃ	“ സമുദ്രം	ജീവതി അപി	ജീവനോടികളമ്പോഴും
വേലാം	കരയെ	തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ
ഇവ,	എപ്രകാരമാ അപ്ര	വചനം ഏവ	കല്പനയെത്തന്നെ
	കാരം,	പ്രാപ്യ	ശിരസാവഹിച്ചുകൊ
വയം	ഞങ്ങൾ		ണ്ട്
സദ്യേ	എല്ലാവരും	അതിക്രമാ-	} തെറ്റിനടക്കാറില്ല.
മഹാരാജേ	മഹാരാജാവ്	മേഹ ന.	

സ നഃ സമീക്ഷ്യ ദിജവത്വ വൃത്തം നൃപം വിനാ രാജ്യമരണ്യഭൂതം
കുമാരമിക്ഷപാകസുതം വദാന്യം തപമേവ രാജാനമിഹാഭിഷിഞ്ച. 38

“ദിജവത്വ!	“ബ്രാഹ്മണാത്മ!	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
സഃ	അപ്രകാരമുള്ള	സമീക്ഷ്യ,	കാത്ത്,
തപം ഏവ	നിന്തിരുവടിതന്നെ	വദാന്യം	യോഗ്യനായ
വൃത്തം	കാലഗതി പ്രാപിച്ചു	ഇക്ഷപാകസുതം	ഇക്ഷപാകവംശജനായ
	വനായ	കുമാരം	ഒരു കുമാരനെ
നൃപം വിനാ	മഹാരാജാവില്ലാതെ	ഇഹ	ഇപ്പോൾ
അരണ്യഭൂതം	പാഴടഞ്ഞിരിക്കുന്ന	രാജാനം	രാജാവായി
നഃ	നമ്മുടെ	അഭിഷിഞ്ച.	അഭിഷേകം ചെയ്യാലും.”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
സപ്തഷഷ്ഠിതമഃ സഗ്ഗ് = അറുപത്തൊന്നാം സഗ്ഗ് = നാമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5049 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2694.

അഷ്ടഷഷ്ഠിതമഃ സഗ്ഗ് = അറുപത്തൊന്നാം സഗ്ഗ്.

[ഒത്തുപ്രഷണം = ഒത്തുമാരെ പറഞ്ഞയക്കുന്നത്.]

തേഷാം തദപചനം ശൂതപാ വസിഷ്ഠഃ പ്രത്യവാച ഹ
മിത്രാമാത്യഗണാൻ സർവാൻ ബ്രാഹ്മണാംസ്താനിദം വചഃ. 1

വസിഷ്ഠഃ	വസിഷ്ഠഭഗവാൻ	ബ്രാഹ്മണാൻ	ബ്രാഹ്മണരും ആയ
തേഷാം	അവരുടെ	താൻ	അവർ
തത്	ആ	സർവാൻ ഹ	എല്ലാവരോടും
വചനം ശൂതപാ, വാക്കു കേട്ട്,		ഇദം	ഇപ്രകാരം
മിത്രാമാത്യ- } മിത്രന്മാരും മന്ത്രിഗണ		വചഃ	വാക്യത്തെ
ഗണാൻ	ങ്ങളും	പ്രത്യവാച.	അരുളിച്ചെയ്തു.

യദസൗ മാതൃലകലേ പുരേ രാജഗൃഹേ സുഖീ
ഭരതോ വസതി ഭ്രാത്ര ശത്രുഘ്നേന സമനപിതഃ 2

തച്ഛീഹ്വം ജവനാ ഭൂതാഃ ഗച്ഛന്തു തപരിതം ഹരയഃ
ആനേതും ഭ്രാതരൗ വിഹരത കിം സമീക്ഷാമഹേ വയം. 3

“അസൗ	“ഈ	ഭ്രാത്ര	അനുജനായ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	ശത്രുഘ്നേന	} ശത്രുഘ്നനോടും കൂടി
രാജഗൃഹേ	രാജഗൃഹമെന്ന	സമനപിതഃ	
പുരേ	നഗരത്തിൽ,	സുഖീ	സുഖമായി
മാതൃലകലേ	അമ്മാമന്റെ ഭവന	വസതി;	വസിച്ചുകൊണ്ടിരി
	ത്തിൽ		ക്കുന്നു ;

യത്	ആകയാൽ	ശീഘ്രം	ഒട്ടും താമസിയാതെ
തത്	ഇപ്പോൾ	ആനേതും	കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാ
ജവനാഃ	വേഗതയുള്ള	തപരിതം	ഉടനെ [നായി
ഓതാഃ	ഓതന്മാർ	ഗച്ഛന്തു;	പോകട്ടെ;
ഫലയൈഃ,	കുതിരകളിൽ കയറി കൊണ്ടു്,	വയം	നമ്മൾ
വീരൌ	ധർമ്മശാലികളായ	കിം	എന്തിന്ന്
ഭാരതൌ	ആ രണ്ടു സഹോദര ന്മാരേയും	സമീക്ഷാമഥേ?"	ആലോചിച്ചുകൊണ്ടി രിക്കുന്നു?"

[“രാജഗൃഹം”. താഴെ 21-ാം ശ്ലോകത്തിലെ കുറിപ്പു നോക്കുക.]

ഗച്ഛന്തപിതി തതഃ സർവ്വേ വസിഷ്ഠം വാക്യമബ്രുവന്
തേഷാം തു വചനം ശ്രുത്വാ വസിഷ്ഠോ വാക്യമബ്രവീത്.

4

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	തേഷാം	അവരുടെ
സർവ്വേ	എല്ലാവരും	വചനം	വാക്ക്
വസിഷ്ഠം	വസിഷ്ഠഭഗവാന്നോടായി	ശ്രുത്വാ	കേട്ടു്
“ഗച്ഛന്തു”	“എന്നാൽ പോകട്ടെ”	തു	അതിൽപിന്നെ
ഇതി	എന്ന്	വസിഷ്ഠഃ	വസിഷ്ഠമഹർഷി
വാക്യം	} പറഞ്ഞു;	വാക്യം	} അരുളിച്ചെയ്തു.
അബ്രുവന്		അബ്രവീത്.	

ഏഹി സിദ്ധാത്മ വിജയ ജയന്താശോക നന്ദന
ശ്രുയതാമിതികർത്തവ്യം സർവ്വാനേവ ബ്രവീമി വഃ.

5

“ഏഹി	“വരേ!	വഃ	നിങ്ങൾ
സിദ്ധാത്മ!	സിദ്ധാത്മ!	സർവ്വാനു ഏവ	എല്ലാവരോടും
വിജയ!	വിജയ!	ഇതികർത്തവ്യം	ചെയ്യേണ്ടതെന്തെന്ന്
ജയന്ത!	ജയന്ത!	ബ്രവീമി	ഞാൻ പറയാം
അശോക!	അശോക!	ശ്രുയതാം.	കേൾക്കപ്പെടട്ടെ.
നന്ദന!	നന്ദന!		

[ഈ മന്ത്രിമാരെത്തന്നെ ഓതന്മാരായി അയക്കുന്നുവെന്ന് ചിലരുടെ പക്ഷം. നന്ദനൻ, എന്നു മന്ത്രിമാരിൽ ഒരുവനില്ലാത്തതുകൊണ്ട്, ഇവരെല്ലാം വേറെ ആ പേരുള്ള ഓതന്മാരാണെന്നു ചിലർ. മന്ത്രിമാരെത്തന്നെ യാഗത്തിന്നു ക്ഷണിക്കുവാൻ ഓതന്മാരായി അയക്കുന്നുണ്ടെന്ന്, ബാലകാണ്ഡം 13-ാം സ്കന്ധത്തിൽ വസിഷ്ഠവചനത്തെ കാണുക.]

പുരം രാജഗൃഹം ഗതവാ ശീഘ്രം ശീഘ്രജവൈഫലയൈഃ

ത്വക്തശോകൈരിദം വാച്യഃ ശാസനാദ്ഭരതോ മമ.

6

“ശീഘ്രം	“ഇപ്പോൾതന്നെ	ത്വക്ത-	} മുഴുവത്തെകാണിക്കാ
ശീഘ്രജവൈഃ	വേഗത്തിൽ പോകുന്ന	ശോകൈഃ	
ഫലയൈഃ	കുതിരകളോടുകൂടി	മമ ശാസനാത്	എന്റെ ആജ്ഞയാ
രാജഗൃഹം പുരം	രാജഗൃഹപട്ടണത്തിൽ	ഭരതഃ	ഭരതൻ [ണെന്ന്
ഗതവാ,	ചെന്ന്,	ഇദം	ഇപ്രകാരം
		വാച്യഃ.	അറിയിക്കപ്പെടട്ടെ.

പുരോഹിതസ്തുപാം കശലം പ്രാഹ സദ്യേ ച മന്ത്രിണഃ
തപരമാണശ്ച നിർയാഹി കൃത്യമാത്യയികം തപയാ.

7

“ ‘പുരോഹിതഃ “ ‘പുരോഹിതൻ	തപരമാണഃ	കാലതാമസം വരുത്താ
തപാം	അവിടുത്തെ	തെ
കശലം	ക്ഷേമത്തെപ്പറ്റി	നിർയാഹി ; മടങ്ങിഎഴുന്നേളേ
പ്രാഹ ;	ചോദിച്ചു ;	ണം ;
മന്ത്രിണഃ	മന്ത്രിമാർ	തപയാ ച
സദ്യേ	എല്ലാവരും	കൃത്യം
ച ;	അപ്രകാരംതന്നെ ചോ	ചെയ്യപ്പെടേണ്ടതായ
	ദിച്ചു ;	ആത്യയികം. ‘ അടിയന്തരമായുണ്ട്. ‘

മാ ചാസ്മൈ പ്രോഷിതം രാമം മാ ചാസ്മൈ പിതരം മൃതം
ഭവന്തഃ ശംസിഷ്ഠ്വതപാ രാഘവാണമിമം ക്ഷയം.

8

“ ഭവന്തഃ “ നിങ്ങൾ	മാ ശംസിഷ്ഠഃ ;	അറിയിക്കേണ്ടതില്ല ;
ഗതപാ,	ചെന്ന്,	അസ്മൈ അദ്ദേഹത്തോട്
അസ്മൈ	അദ്ദേഹത്തോട്	രാഘവാണാം രഘുക്കൾക്കുണ്ടായിട്ടുള്ള
രാമം	} ശ്രീരാമൻ വനവാസ	ഇമം ഈ
പ്രോഷിതം		ക്ഷയം ച
	ത്തിലിരിക്കുന്നതിനേയും	കോട്ടത്തെപ്പറ്റിയും,
പിതരം മൃതം ച	പിതാവു തീപ്പെട്ടതിനേയുംപറ്റി	മാ. പറയരുത്.

കൌശേയാനി ച വസ്രാണി ഭൂഷണാനി വരാണി ച
ക്ഷിപ്രമാദായ രാജന്തശ്ച ഭരതസ്യ ച ഗച്ഛത.

9

“ രാജന്തഃ ച “ കേകയാധിപനായ	വരാണി	ഉത് കൃഷ്ടങ്ങളായ
	അശപപതിമഹാരാ	ഭൂഷണാനി ച
ഭരതസ്യ ച	ഭരതനും [ജാവിനും	ആഭരണങ്ങളും
കൌശേയാനി	} വെൺപട്ടുവസ്ത്രങ്ങളും	എടുത്തുകൊണ്ട്
വസ്രാണി ച		വേഗത്തിൽ
	ഗച്ഛത.”	ചെല്ലുക.”

ദത്തപഥ്യശനാ ഭൂതാഃ ജഗ്മുഃ സ്വപം സ്വപം നിവേശനം
കേകയാംസ്തേ ഗമിഷ്യന്തോ ഹയാനാരഹ്യ സംമതാൻ.

10

കേകയാൻ	കേകയദേശങ്ങളിലേക്ക്	സംമതാൻ	തക്ക
ഗമിഷ്യന്തഃ	പുറപ്പെടുന്നവരായ	ഹയാൻ	കുതിരകളിൽ
തേ	ആ	അരഹ്യ	കയറിക്കൊണ്ട്
ഭൂതാഃ	ഭൂതന്മാർ	സ്വപം സ്വപം	അവനവന്റെ
ദത്ത-	} വഴിക്കു വേണ്ട ചിലവു	നിവേശനം	ഭവനത്തിലേക്ക്
പഥ്യശനാഃ,		ജഗ്മുഃ.	(യാത്രപറയുവാനായി) പോയി.
	കൾ മേടിച്ചുകൊണ്ട്,		

തതഃ പ്രാസ്ഥാനികം കൃതപാ കാത്യുശേഷമനന്തരം

വസിഷ്ഠനാഭ്യുനജ്ഞാതാ ദൂതാഃ സംതപരിതാ യയുഃ.

11

വസിഷ്ഠന	വസിഷ്ഠമഹാഷിയാൽ	കാത്യുശേഷം	മറു കൃത്യത്തെ ചെയ്യാം
അഭ്യുനജ്ഞാതാഃ	പോകവാൻ അനുജൻ	കൃതപാ	ചെയ്ത്,
	നൽകപ്പെട്ടവരായ	അനന്തരം	അതിൽ പിന്നെ
ദൂതാഃ	ദൂതന്മാർ,	സംതപരിതാഃ	കാലതാമസം കൂടാതെ
തതഃ	അവിടെനിന്നും	യയുഃ.	യാത്രയായി.
പ്രാസ്ഥാനികം	യാത്രയ്ക്കു വേണ്ടതായ		

നൃന്തേനാപരതാലസ്യ പ്രലംബസ്ത്യാത്തരം പ്രതി

നിഷേവമാണാശ്വേ ജഗ്മുൻദീം മദ്ധ്യേന മാലിനീം.

12

തേ	അവർ	ഉത്തരം പ്രതി	വടക്കു ഭാഗത്തിലേക്കു
അപരതാലസ്യ	'അപരതാല'മെന്ന	മദ്ധ്യേന	ഇടയിൽ [യി,
	മലയുടെ	മാലിനീം	'മാലിനി'യെന്ന
നൃന്തേന	അരികിലൂടെ	നദീം	നദിയെ
പ്രലംബസ്യ	'പ്രലംബ'മെന്ന ഗിരി	നിഷേവമാണാഃ	അനുസരിച്ചുകൊണ്ട്
	യുടെ	ജഗ്മുഃ.	യാത്ര ചെയ്തു.

[‘മാലിനി’ എന്നു പറയുന്നതു സരയൂനദിയിൽ (Gogra) അയോദ്ധ്യക്ക് 50 നാഴിക മുകളിലായി ചേരുന്ന കാളി എന്ന നദിയാകുന്നു. (ഇതിന്റെ തീരത്തിലായിരുന്നു പ്രസിദ്ധിപൂണ്ട കണ്വമഹാഷിയുടെ ആശ്രമം.) ഈ നദിയുടെ ഭക്ഷിണഭാഗത്തിലൂടെ, വടക്കുപടിഞ്ഞാറായിച്ചെന്നു എന്ന് ബോദ്ധ്യം. ‘അപരതാലം’, ‘പ്രലംബം’ എന്നവ രണ്ടു മലകളാണെന്നു ഗോവിന്ദ രാജീയ വ്യാഖ്യാനത്തിലും സുമാർത്ഥസാരത്തിലും പറയുന്നു. അയോദ്ധ്യയുടെ പടിഞ്ഞാറുഭാഗത്തിൽ തെക്കുവടക്കായി നീളത്തിൽ കിടക്കുന്ന ഒരു ഗിരിയാണ് ‘അപരതാലമെന്നം’, അതിന്നും പടിഞ്ഞാറായി തെക്കുവടക്കായും, പിന്നെ കിഴക്കുപടിഞ്ഞാറായും കിടക്കുന്ന ഗിരിയാണു പ്രലംബമെന്നും, ഇവയുടെ നടുവിലായാണു മാലിനീ നദിയെന്നും, ദൂതന്മാർ അയോദ്ധ്യയിൽനിന്ന് പടിഞ്ഞാറായിച്ചെന്നു അപരതാലത്തിന്റെ തെക്കെ അറ്റത്തിൽകൂടി കടന്ന്, പ്രലംബഗിരിയുടെ കിഴക്കായി കിടക്കുന്ന മാലിനിയുടെ തീരം വഴിയായ് വടക്കോട്ടു ചെന്ന്, പ്രലംബഗിരിയുടെ കിഴക്കുവടക്കെ മുകിൽകൂടി പോയി, പിന്നെ പടിഞ്ഞാറോട്ടായി യാത്രചെയ്തുവെന്നു സുമാർത്ഥസാരവ്യാഖ്യാനത്തിൽ വിവരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ ഗിരികൾ ഇന്നവയെന്ന് നമുക്ക് അറിവില്ല. തിലക വ്യാഖ്യാനത്തിലാകട്ടെ ‘അപരതാലം’ എന്നത് പ്രദേശമാണെന്നു പറയുന്നു. മേൽപ്പറഞ്ഞ വഴിയിൽ ഗിരികളൊന്നുമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് അവ ദേശങ്ങളോ, അഥവാ കുന്നുകളോ ആയിരിക്കാം.]

തേ ഹസ്തിനപുരേ ഗംഗാം തീർത്ഥാ പ്രത്യങ്മുഖാ യയുഃ

പാണ്ഡാലദേശമാസാദ്യ മദ്ധ്യേന കുരുജാംഗലം.

13

തേ	അവർ	തീർത്ഥാ,	കടന്ന്,
പാണ്ഡാലദേശം	പാണ്ഡാല ദേശത്തെ	പ്രത്യങ്മുഖാഃ	പടിഞ്ഞാറോട്ടായ്
ആസാദ്യ	പ്രാപിച്ച്		ചെല്ലുന്നവരായി
ഹസ്തിനപുരേ	ഹസ്തിനപുരത്തിൽ	കുരുജാംഗലം	} കുരുജാംഗലം വഴിയാ
ഗംഗാം	ഗംഗയെ	മദ്ധ്യേന	
		യയുഃ.	യാത്രചെയ്തു.

സരാംസി ച സുഹൃല്ലാനി നദീശ്വ വിമലോദകാഃ
നിരീക്ഷമാണാസ്തേ ജഗദ്ഭൂതാഃ കാൽവശാദ്ഭൂതം.

14

തേ ളൂതാഃ	ആ ളൂതന്മാർ	നദീഃ ച	നദികളേയും
സുഹൃല്ലാനി	നന്നായിപ്പുഷ്പിച്ച	നിരീക്ഷമാണാഃ	കണ്ടുകൊണ്ട്
സരാംസി ച	സരസ്സുകളെയും	കാൽവശാത്	കാൽഗൗരവത്താൽ
വിമലോദകാഃ	സ്വപ്നജലമാൻവ	ഭൂതം	അതിവേഗത്തിൽ
	യായ	ജഗദ്ഭൂ.	യാത്രചെയ്തു.

തേ പ്രസന്നോദകാം ദിവ്യാം നാനാവിഹഗസേവിതാം
ഉപാതിജഗദ്യേഗേന ശരഭണ്ഡാം ജനാകലാം

15

തേ	അവർ	ദിവ്യാം	ശ്രേഷ്ഠമായ
പ്രസന്നോദകാം	തെളിഞ്ഞ ജലമുള്ളതും	'ശരഭണ്ഡാം',	'ശരഭണ്ഡ'യെന്ന
നാനാവിഹഗ-	പലപക്ഷികൾ നിറ	വേഗേന	വേഗത്തിൽ [നദിയെ
സേവിതാം	ഞ്ഞതും	ഉപാതിജഗദ്ഭൂഃ	കാരംവഴിയായ് യാത്ര
ജനാകലാം	ജനങ്ങൾ തിങ്ങിയതും		ചെയ്തു കടന്നുചെന്നു.

നികൂലവൃക്ഷമാസാദ്യ ദിവ്യാം സത്യാപയാചനം
അഭിഗമ്യാഭിവാദ്യം തം കലിംഗാം പ്രാവിശൻ പുരീം

16

'സത്യാപ-	'സത്യാപയാചനം'	തം	അതിനെ
യാചനം'	എന്നപേരാണ്	അഭിഗമ്യ,	വണങ്ങിയശേഷം,
ദിവ്യാം	ദിവ്യതപമുള്ളതായ	കലിംഗാം	'കലിംഗം' എന്ന
നികൂലവൃക്ഷം	കരയിലുള്ള വൃക്ഷത്തെ	പുരീം	നഗരത്തിൽ
അസാദ്യ,	പ്രാപിച്ചു്,	പ്രാവിശൻ.	പ്രവേശിച്ചു.
അഭിവാദ്യം	വണങ്ങത്തക്കതായ		

[‘പാഞ്ചാലഭേരം’ ഇപ്പോൾ റൊഹിലഖണ്ഡം (Rohilkhand) എന്നു പറയപ്പെടുന്നതായ, ഗംഗയുടെ കിഴക്കുഭാഗത്തിലുള്ള രാജ്യമാകുന്നു. ഇത് ദക്ഷിണപാഞ്ചാലം, ഉത്തരപാഞ്ചാലം എന്നു രണ്ടായി വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ദ്രുപദരാജാവിന്റെ രാജ്യം ദക്ഷിണപാഞ്ചാലവും അതിന്റെ തലസ്ഥാനം ‘കാമ്പില്യ’ എന്ന പട്ടണവുമായിരുന്നു. അത് ഐക്യസംസ്ഥാനത്തിൽ (United Provinces) ഫരൂക്കബാദ് ജില്ലയിൽ ഫാറ്റേഗാർ (Fategarh) പട്ടണത്തിന് 28 നാഴിക വടക്കുകിഴക്കാണ്. ഉത്തരപാഞ്ചാലത്തിന്റെ തലസ്ഥാനം ‘അഹ്മല്ലതം’ Ramnagar ആകുന്നു. അത് ബറിലി (Bareilly) എന്ന നഗരത്തിന് 20 നാഴിക പടിഞ്ഞാറായി കിടക്കുന്നു. ‘ഹസ്തിനപുരം’ ഭൈരവി ജില്ലക്ക് വടക്കുകിഴക്ക് ഭാഗത്തിലായി Meerat എന്ന പട്ടണത്തിന് 22 നാഴിക വടക്കുകിഴക്കായി, ബിജ്നോർ (Bijnor) പട്ടണത്തിന് തെക്കുപടിഞ്ഞാറായി ഗംഗാനദിയുടെ ദക്ഷിണതീരത്തിലുണ്ടായിരുന്ന പട്ടണമാകുന്നു. അത് ജലപ്രവാഹത്താൽ ഇപ്പോൾ തീരെ നശിച്ചുപോയിരിക്കുന്നു. കരുജാംഗലം ഹസ്തിനപുരിക്ക് വടക്കുപടിഞ്ഞാറായി കിടക്കുന്നു. അത് ഏകഭേരം ഇപ്പോഴത്തെ മുസാഫർനഗർജില്ല (Muzaffarnagar) ആകുന്നു.

‘ശരഭണ്ഡ’ എന്നുപറയുന്നത്, ‘ചോയ, അല്ലെങ്കിൽ ചിറാങ്’ (Choya or Chittang) എന്ന നദിയാണ് എന്നാകുന്നു ചിലരുടെ പക്ഷം. എന്നാൽ ഈ നദി യമുനാനദിക്ക് പടിഞ്ഞാറുഭാഗത്തിലായിട്ടാണ് കിടക്കുന്നത്. ഇതു കടന്ന ശേഷം കലിംഗമെന്നപുറിയെ പ്രവേശിച്ചു എന്നു അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ പറയുന്നതുകൊണ്ടും, കലിംഗഭേരം ഇപ്പോഴത്തെ ‘സഹറാൻപുരം’

അഭികാലം തതഃ പ്രാപ്യ തേ ബോധിഭവനാച്ച പൂതാം
പിതൃപൈതാമഹീം പുണ്യാം തേരുരിക്ഷമതീം നദീം.

17

തതഃ	അവിടെനിന്നും	പൂതാം	പ്രവഹിക്കുന്നതും
തേ	അവർ	പിതൃപൈതാ-	മുന്മുഖവരാൽ അനുഭ
അഭികാലം	‘അഭികാലം’ എന്ന	മഹീം	വിക്ഷപ്പെട്ടതും
പ്രാപ്യ,	പ്രാപിച്ച്, [ഗ്രാമത്തെ	പുണ്യാം	പാവനവുമായ
ബോധി-	} ‘ബോധിഭവന’മെന്ന	ഇക്ഷമതീം	‘ഇക്ഷമതി’ യെന്ന
ഭവനാത്		നദീം തേരുഃ,	നദിയെ കടന്നു.

അവേക്ഷ്യാഞ്ജലിപാനാംശ്ച ബ്രാഹ്മണാൻ വേദപാരഗാൻ
യയുർമദ്ധ്യേന ബാഹ്ലീകാൻ സുഭാമാനം ച പവൃതം.

18

അഞ്ജലി-	} കൈകൊണ്ട് വെള്ളം	അവേക്ഷ്യ,	സന്ദർശിച്ച്,
പാനാൻ		ബാഹ്ലീകാൻ	‘ബാഹ്ലീകം’ എന്ന
	കുടിച്ചുപജീവി	മദ്ധ്യേന	ദേശത്തിൻ വഴിയായി
വേദപാര-	} വേദങ്ങൾ മുഴുവൻ പ	സുഭാമാനം	‘സുഭാമാ’ എന്ന
ഗാൻ ച		പവൃതം ച	പവൃതത്തെയും
ബ്രാഹ്മണാൻ	ബ്രാഹ്മണരെ	യയുഃ.	പ്രാപിച്ച്.

വിഷ്ണോഃ പദം പ്രേക്ഷ്യമാണാ വിപാശാം ചാപി ശാല്യലീം
നദീർവാപീസ്തടാകാനി പലപലാനി സരാംസി ച

19

പശ്യന്തോ വിവിധാംശ്ചാപി സിംഹവ്യാരൂഢഗദപിപാൻ
യയുഃ പഥാടതിമഹതാ ശാസനം ഭൂതൂരീസ്തവഃ.

20

വിഷ്ണോഃ പദം	വിഷ്ണുപാദത്തെ	വാപീഃ	കുളങ്ങളേയും
പ്രേക്ഷ്യമാണാഃ,	കണ്ടുവരിച്ചുകൊണ്ട്,	തടാകാനി	ഏരികളേയും
വിപാശാം	‘വിപാശ’യെന്ന നദി	പലപലാനി ച	തോടുകളേയും
ശാല്യലീം അപി	പുളമരത്തെയും [യേയും	സരാംസി ച	സരസ്സുകളേയും
നദീഃ	നദികളേയും	വിവിധാൻ	പലപല

(Saharanpur) എന്ന ജില്ലയാകയാലും, ‘ശരഭണ്ഡ’ എന്നു പറയുന്നത് യമുനക്ക് കിഴക്കായി തെക്കുവടക്കായി ഒഴുകുന്ന അതിന്റെ പോഷകനദിയായ ഹിൻഡാൻ നദി (R. Hindan) യായി രിപ്പാനാണ് സംഗതി. ഈ നദിക്കടുത്ത് ‘സർദാന’ (Sardana) എന്ന നഗരം ഇപ്പോഴും ഉള്ളതു കൊണ്ട്, ഈ ഉപഹരത്തെ ബലപ്പെടുത്തുന്നു.

യമുനതീരത്തിനടുത്തായ ഒരു നഗരമായിരിക്കണം കലിംഗപുരം.

‘ഇക്ഷമതി’ എന്നു സാധാരണയായി പറയുന്നത് ‘കാളി’ എന്ന നദിയാകുന്നു. അത് ഗോഗ്രാ നദിയുടെ പോഷകനദിയാകുന്നു ഇതിൽ പറയുന്നത് ആ നദിയായിരിപ്പാൻ താമില്ല. യമുനയുടെ പടിഞ്ഞാറു ഭാഗത്തിൽ ഒഴുകുന്ന ഒരു നദിയായിരിക്കണം. യമുനതന്നെ ഇപ്പോൾ ഒഴുകുന്ന മാക്ര ത്തിൽ കൂടിയല്ല, അതിന്നും എത്രയൊ പടിഞ്ഞാറിലായിട്ടാണ് ഒഴുകിയിരുന്നതെന്ന് Vincent Smith എന്ന ചരിത്രകാരൻ പറയുന്നു. മറ്റുള്ള അനേകം നദികളുടെയും സ്ഥിതികൾക്ക് എത്ര യോ മറ്റും സംഭവിച്ചിരിക്കുന്നതായും പറയുന്നു.]

“ബാഹ്ലീകദേശം” (ബീയാസ്) (Beias), സറ്റ്ലെജ് (Satlej) എന്ന രണ്ടു നദികളുടേയും മദ്ധ്യത്തിലുള്ള പ്രദേശമാകുന്നു. പഞ്ചാബിന്റെ അധികഭാഗത്തിന്നും ഈ പേരുണ്ടെന്നും പക്ഷാ ധരം, ‘സുഭാമാ’ എന്നത് ഈ രാജ്യത്തിലുള്ള ഒരു പവൃതമായിരിക്കണം..]

സിംഹവൃദ്ധ- മൃഗദിപാൻ ച	{ സിംഹം, നരി, മാൻ, ആന എന്നവയേയും	പഥം ഭൂതം ശാസനം ഇന്ദ്രവദ് യയുഃ.	വഴിയിലൂടെ, യജമാനന്റെ ആജ്ഞയിൽ ശ്രദ്ധയാടുകയവ യാത്രചെയ്തു. [രായി
--------------------------	-------------------------------------	--	---

[“വിപാശാ” എന്നത് ബീയാസ് (Beas) എന്ന നദിയാകുന്നു. ‘വിഷ്ണുപാദം’, അഥവാ ‘വിഷ്ണുപാദം’ ഒരു സ്ഥലം ഒരു പുണ്യതീർത്ഥമോ ആയിരിക്കാം. ഭാരതം വനപാലം 81-ൽ ഒരു വിഷ്ണുപാദതീർത്ഥത്തെപ്പറ്റി പറയുന്നുണ്ട്. ഇതിനപ്പുറം ഗിരിവൃജം എന്തെന്നതുവരെയുള്ള മാർഗ്ഗത്തെ പ്രത്യേകം പറയാതെ സംക്ഷേപമായിട്ടിരിക്കുവാൻ പറയുന്നു.]

തേ ശ്രാന്തവാഹനാ ദൂതാ വികൃഷ്ടേന സതാ പഥം
ഗിരിവൃജം പുരവരം ശീശ്രമാസേദുരഞ്ജസാ.

21

തേ	ആ	പഥം	മാർഗ്ഗമായി
ദൂതാഃ	ദൂതന്മാർ	ഗിരിവൃജം	‘ഗിരിവൃജം’ എന്ന
ശ്രാന്തവാഹനാഃ	ക്ഷീണിച്ചുതളന്ന് കുതി രക്ഷോഭകൂടിയവരായി	പുരവരം	ഉത്തമനഗരത്തെ
വികൃഷ്ടേന സതാ	{ അതിയായി ദീർഘിച്ച	അഞ്ജസാ	ധൂതിപ്പെട്ട്
		ശീശ്രം	ഉടനെ
		ആസേദുഃ.	പ്രാപിച്ചു.

[“ഗിരിവൃജം” എന്നത് രാജഗിരം (Rajgirh) എന്ന അപരനാമധേയമുള്ളതായ കേകയ രാജ്യത്തിന്റെ തലസ്ഥാനപട്ടണമാകുന്നു. അത് ജലം (Jhelum) എന്ന നദിയുടെ പടിഞ്ഞാറു ഭാഗത്തിലായുള്ള ഉപ്പുതടങ്ങളിനടുത്തായി (Salt Ranges) ഉണ്ടായിരുന്നതായിരിക്കണമെന്ന് ചില പണ്ഡിതന്മാർക്ക് അഭിപ്രായം. (Jalalpur) എന്ന പട്ടണത്തിനടുത്ത് ഈ പ്രദേശത്തിൽ (Girjak) എന്ന ഒരു സ്ഥലം ഇപ്പോഴും ഉള്ളതായി പറയപ്പെടുന്നു.]

ഭൂതം പ്രിയാതഥം കലരക്ഷണാതഥം
ഭൂതശ്ച വംശസ്യ പരിഗ്രഹാതഥം
അഹേഡമാനാസ്തപരയാ സ്തൂ ദൂതാഃ
രാത്ര്യം തു തേ തത് പുരമേവ യാതാഃ.

22

തേ	ആ	പരി-	{ ഗൌരവത്തിനുവേണ്ടി
ദൂതാഃ	ദൂതന്മാർ	ഗ്രഹാതഥം ച,	യും
ഭൂതം	യജമാനന്റെ	അഹേഡമാനാഃ	ശ്രദ്ധയാടുകയവ
പ്രിയാതഥം,	പ്രീതിക്കായും,		രായി
കല-	{ കലത്തെ രക്ഷിക്കുന്ന	തപരയാ	കാലതാമസമെന്നിയെ
രക്ഷണാതഥം,	തിന്നായും,	രാത്ര്യം തു	രാത്രിതന്നെ
ഭൂതം	രാജാവിന്റെ	തത് ഏവ	രാജഗിരം എന്ന അതേ
വംശസ്യ	വംശത്തിന്റെ	പുരം	നഗരത്തിൽ
		യാതാഃ സ്തൂ.	പ്രവേശിച്ചു.

ഇത്യാക്ഷേ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

അഷ്ടാഷ്ടിതമഃ സഗ്ഗഃ = അറുപത്തെട്ടാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5071 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2176.

ഏകോനസപ്തത്വമഃ സഗ്ഗ് = അറുപത്തൊമ്പതാംസഗ്ഗ്.

[ഭരതദുഃസ്വപ്നം = ഭരതന്റെ ദുഃസ്വപ്നം.]

യാമേവ രാത്രിം തേ ഭൂതാഃ പ്രവിശന്തി സ്ത രാം പുരീം
ഭരതേനാപി താം രാത്രിം സ്വപ്നാ ദൃഷ്ട്വാടയമപ്രിയഃ.

1

തേ ഭൂതാഃ	ആ ഭൂതന്മാർ	താം ഏവ	അതേ
താം	ആ	രാത്രിം	രാത്രി
പുരീം	പുരത്തിൽ	ഭരതേന അപി	ഭരതനാലും
യാം	യാതൊരു	അയം	ഈ
രാത്രിം	രാത്രി	അപ്രിയഃ സ്വപ്നഃ ദുഃസ്വപ്നം	
പ്രവിശന്തി സ്ത, പ്രവേശിച്ചുവോ,		ദൃഷ്ട്വഃ.	കാണപ്പെട്ടു.

വൃഷ്ടാമേവ തു താം രാത്രിം ദൃഷ്ട്വാ തം സ്വപ്നമപ്രിയം
പുത്രോ രാജാധിരാജസ്യ സുഭൃശം പശ്യതപ്യത.

2

രാജാധിരാജസ്യ	ചക്രവർത്തിമഹാരാജാ	അപ്രിയം	ചീത്ത
പുത്രം,	പുത്രൻ, [വിന്റെ]	സ്വപ്നം	സ്വപ്നത്തെ
വൃഷ്ടാം	പുലന്തായ	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,
താം	ആ	തു	അതിനെക്കുറിച്ച്
രാത്രിം ഏവ,	രാത്രിയിൽതന്നെ,	സുഭൃശം	ഏറ്റവും
തം	ആ	പശ്യതപ്യത.	ദുഃഖം പൂണ്ടു.

തപ്യമാനം സമാജ്ഞായ വയസ്യാഃ പ്രിയവാദിനഃ

ആയാസം വിനയിഷ്യന്തഃ സഭായാം ചക്രിരേ കഥാഃ.

3

പ്രിയവാദിനഃ	പ്രിയമായി പറയുന്നവ	വിനയിഷ്യന്തഃ	നീക്കവാൻ താല്പ്യം
വയസ്യാഃ	സ്നേഹിതന്മാർ, [രായ		ത്തോടു കൂടിയവരായി
തപ്യമാനം	ദുഃഖിക്കുന്നവനായ	സഭായാം,	സഭയിൽവെച്ച്,
സമാജ്ഞായ,	കണ്ട്, [അഭേദമത്തെ	കഥാഃ	കഥകൾ
ആയാസം	മനോവിചാരത്തെ	ചക്രിരേ.	പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു.

വാദയന്തി തഥാ ശാന്തിം ലോലയന്ത്യപരേ തഥാ

നാടകാന്ത്യപരേ പ്രാഹ്ലാദാസ്യാനി വിവിധാനി ച.

4

തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
ശാന്തിം	സമാധാനവാക്ക്	അപരേ	മറുചിലർ
വാദയന്തി;	പറയിക്കുന്നു;	വിവിധാനി	പലപല
അപരേ	ചിലർ	മാസ്യാനി ച	രസികത്തങ്ങളേയും
നാടകാനി	നാടകങ്ങൾ	പ്രാഹ്ലാദഃ.	പറയുന്നു.
ലോലയന്തി;	നടിക്കുന്നു;		

[“ശാന്തിം വാദയന്തി” സമാധാനത്തിനായി വാദിക്കുന്നു; (ശാ. രാ.) ശാന്തി ജപങ്ങൾ പറയിക്കുന്നു; എന്നിത്യാദി.]

പ്ലവമാനശ്ച മേ ദൃഷ്ടഃ സ തസ്തിൻ ഗോമയഹ്രദേ
പിബന്നഞ്ജലിനാ തൈലം ഹസന്നിവ മുഹുർമുഹുഃ.

9

“സഃ തസ്തിൻ ഗോമയഹ്രദേ പ്ലവമാനഃ ഇവ അഞ്ജലിനാ	“അദ്ദേഹം ആ ചാണകക്കണ്ടിൽ പാറിക്കിടക്കുന്നുപോ കൈകൊണ്ട് [ലേയും	തൈലം പിബൻ, മുഹുർമുഹുഃ ഹസൻ ച മേ ദൃഷ്ടഃ	എണ്ണ കോരിക്കടിക്കുന്നവ കൂടെക്കൂടെ [നായും, ചിരിക്കുന്നതായും എനിക്ക് കാണപ്പെട്ടു.
---	---	---	---

തതസ്തിലേഘനം ഭൂതപാ പുനഃ പുനരധഃശിരഃ
തൈലേനാഭ്യക്തസർപ്പാംഗസ്തൈലമേവാവഗാഹത.

10

“തതഃ തിലേഘനം ഭൂതപാ, പുനഃ പുനഃ അധഃ ശിരഃ,	“അപ്പോൾ എള്ളണ്ട തിന്നുകൊണ്ട്, വീണ്ടും വീണ്ടും തലകനിച്ചവനായി,	തൈലേന അഭ്യക്ത- സർപ്പാംഗം, തൈലം ഏവ അവഗാഹത.	തൈലംകൊണ്ട് മേലെല്ലാം തേക്കപ്പെട്ട വനായി, എണ്ണയിൽതന്നെ മുക്കിക്കിടന്നിരുന്നു.
---	--	---	--

ഭവേത്. അത ഉത്തരം പ്രവക്ഷ്യാമി സ്വപ്നപുണ്യഫലം ശ്രുവം വാതകം പിത്തകം ചൈവ
ചിന്തിതം ചാന്ദ്രജ്വലം. അതിർപ്പം ദിവാ ദൃഷ്ട്വാ സ്വപ്നം തം പരിവർജ്ജയത്. യസ്മൈ
പശ്യതി സ്വപ്നാനന്ത രാജാനം കഞ്ജരം ഹയം സുവർണ്ണം വൃഷഭം ഗാവിഃ കടുബം തസ്യ വൽഭേ.
ആശോഹണം ഗോവൃഷകഞ്ജരാണാം പ്രാസാദശൈലാഗ്രവനസ്സതീനാം. വിഷ്ണുഃ പരമോ ഭൂതേശ്വരഃ
മൃതം ച സ്വപ്നേഷു ഗമോഗമനം ച ധന്യം. ക്ഷീരിണം മലിനം വൃക്ഷം ഏകാശീ യോധിരോ-
ഹതി തത്ര തസ്യ വിബുദ്ധസ്യ മുതൂരിത്യേവ നിദ്രിതേത്. യസ്മൈ ശേഷതന സപ്തേണ ഭംശിതോ
ഭക്ഷിണോ ഭുജഃ സഹസ്തലാഭ്യസ്തസ്യ സ്മാദപൂർണ്ണ ഭരതേ ഭവേ. ഉരഗോ വൃശ്ചികോ വാപി
ജട്ടികാ ദശ്യന്തേ യദി അന്വയം ചാത്മസിദ്ധിം ച പുത്രം തസ്യ വിനിദ്രിതേത്. പ്രാസാദശൈല
മാരുഹ്യ സമുദ്രം തരതേ നരഃ അപി ഭംസകലേ ജാതഃ സോഽപി രാജാ ഭവിഷ്യതി. യസ്മൈ മദ്ധ്യേ
തടാകസ്യ ഭുജ്ജേത ചൈ ഘൃതപായസം അഖണ്ഡേ പുഷ്പേ പശ്യേ തം വിദ്വാത് പൃഥിവീപതിം.
ബലാകാം കുക്ഷിം ക്രൗഞ്ചം ലബ്ധ്വാ യഃ പ്രതിബുദ്ധ്യതേ സത്കലാച്ഛ ലഭേത് കന്യാം ഭാ-
യുധം ച പ്രിയവാദിനീം. അനില്ലെബ്ബല്യേത യസ്മൈ ബഹുപാശേന വാ പുനഃ പുത്രോ വാ ജായ-
തേ തസ്യ പ്രതിഷ്ഠാ തസ്യ പുലഭേ. ആസനേ ശയനേ യാനേ ശരീരേ വാഹനേ ഗൃഹേ ജലമം-
നേ തു ബുദ്ധ്യേത തസ്യ ശ്രീഃ സർവ്വതോമുഖി. ആഭിരുമണ്ഡലം സ്വപ്നേ ചന്ദ്രം വാ യദി പശ്യതി
വ്യാധിതോ മൂലരോഗീ വാ ഹൃദ്രോഗീ ശ്രീയമാപ്നോത്. ത്രിശൂലം പിബതേ സ്വപ്നേ സുരാം
വാ പിബതേ യദി ബ്രഹ്മണസ്തു ലഭേദപിദ്വാമിതസ്തു ധനഃ ലഭേത്. അഭിധാവന്തി യം സ്വപ്നേ
തുംഗിണോ ഭംഷ്ട്രിണോഽപി വാ വാനരോ വരാഹോ വാ ഭവേദ്രാജകലാഭഭയം സചിലം ഭധിതാം
ബുലം ശംഖം ചന്ദനമേകത്തികം ജാതീയകുളപുഷ്പം ച ഉത്പലം വാ ധനാഗമഃ കേരോ യത്ര വിശീ-
ർണ്ണേതേ ഭന്താശ്ച പ്രപതന്തി വാ അത്മനാശോ ഭവേത്തസ്യ അപത്യം വാപി നശ്യതി. വമതേ യസ്മൈ
സ്വപ്നാനന്തേ അഥവാ തു വിരേചതേ. വമിതേ തു മഹാവ്യാധിർധനനാശോ വിരേചതേ. അശ്വ-
കം കരവീരം വാ പലാശം വാമേ പുഷ്പിതം സ്വപ്നാനന്തേ യസ്മൈ പശ്യേത നരഃ ശോകമവാപ്ന-
ോത്. രക്താംബരധരാ നാരീ രക്തഗന്ധാൻവലേപനാ അവതൂഹതി യാ സ്വപ്നേ ബ്രഹ്മഹത്യം
വിനിദ്രിതേത്. കൃഷ്ണാംബരധരാ നാരീ പീതവർണ്ണാംവലേപനാ അവതൂഹതി യം സ്വപ്നേ കഷ്ടം
തസ്യ വിനിദ്രിതേത്. ശ്വേതാംബരധരാ നാരീ ശ്വേതഗന്ധാൻവലേപനാ അവതൂഹതി യം സ്വ-
പ്നേ തസ്യ ശ്രീഃ സർവ്വതോമുഖി. സർപ്പാണി കൃഷ്ണാന്യപി നിന്ദിതാനി ഗോമസ്തിഭേദപിജവാജിവ-
ജ്ജം സർപ്പാണി തുക്ലാന്യപി ശോഭനാനി കാല്പാസന്യോസ്ഥിവിവർജ്ജിതാനി. ദാദനതകൃപവണ

സ്വപ്നേപി സാഗരം ശുഷ്കം ചന്ദ്രം ച പതിതം ഭൂവി
 ഉപരജാം ച ജഗതീം തമസേവ സമാവൃതാം 11
 ഔപവാഹ്യസ്യ നാഗസ്യ വിഷാണം ശകലീകൃതം
 സഹസാ ചാപി സംശാന്തം ജപലിതം ജാതവേദസം 12
 അവതീർണ്ണം ച പൃഥിവീം ശുഷ്കാംശ്ച വിവിധാൻ ദ്രുമാൻ
 അഹം പശ്ചാമി വിദ്ധപസ്താൻ സധുമാംശ്ചൈവ പച്ഛതാൻ. 13

“ സാഗരം	“ സമുദ്രത്തെ	പൃഥിവീം	ഭൂമിയെ
ശുഷ്കം അപി,	വറ്റിപ്പോയതായും,	ജപലിതം	കത്തിജപിച്ചതായി
ചന്ദ്രം	ചന്ദ്രനെ	സഹസാ	പെട്ടെന്ന്
ഭൂവി	ഭൂമിയിൽ	സംശാന്തം	കെട്ടുപോയ
പതിതം ച,	വീണതായും,	ജാതവേദസം	തീയിൽ
ജഗതീം	ജഗത്തിനെ	അവതീർണ്ണം ച	വീണതായും,
തമസാ	ഇരുട്ടിനാൽ	വിവിധാൻ	പലപല
സമാവൃതാം	നിറയപ്പെട്ടതായി	ദ്രുമാൻ	വൃക്ഷങ്ങളെ
ഇവ	തീരെ	ശുഷ്കാൻ ച,	ഉണങ്ങിപ്പോയവയായും
ഉപരജാം ച	തടയപ്പെട്ടതായും	പച്ഛതാൻ ഏവ	പച്ഛതങ്ങളെ
ഔപവാഹ്യസ്യ	രാജവാഹനമായ	വിദ്ധപസ്താൻ ച	തവിടുപൊടിയാക്കപ്പെട്ടവയായും
നാഗസ്യ	ആനയുടെ	സധുമാൻ ച,	പുകയുന്നവയായും,
വിഷാണം	കൊമ്പ്	അഹം	ഞാൻ
ശകലീകൃതം	} തകർന്നതായും,	സ്വപ്നേ	സപ്നത്തിൽ
അപി,		പശ്ചാമി.	കണ്ടതായി തോന്നുന്നു.

പിഷ്ടമുണ്ണം വാവർജ്ജിതം. തൈലാഭ്യംഗം ശരീരേ തു രസേന ച ഘൃതേന ച. സ്നേഹേന വാ
 തമാന്യേന വ്യാധിം തസ്യ വിനിർദ്ദീശേത്. ഗോമൂഷം രഥസംയുക്തമേകാകീ യോധിരോഹതി
 തത്ര തസ്യ വിബുദ്ധസ്യ ധനം ശീലം വിനിർദ്ദീശേത്. ഖരോഷ്ട്രരഥസംയുക്തമേകാകീ യോധി
 രോഹതി തത്ര തസ്യ വിബുദ്ധസ്യ ഉത്സം സഭ്യോ വിനിർദ്ദീശേത്. നാവമാദരാഹയേദ്യസ്തു ഹൃദി
 നാം യഃ സമുത്തരേത്. അഥവാ നിർമ്മലം തീർത്ഥധാനം തസ്യ നിർദ്ദീശേത്. പാദുകോപാന
 ഹർഷ്കൃതം ലബ്ധധാ യഃ പ്രതിബുദ്ധ്യതി അധപനം നിർദ്ദീശേത്തസ്യ ശീലം ച പുനരാഗമഃ ഭവി
 ലാഭേ ശൂവം ധർമ്മം ഘൃതലാഭേ ശൂവം യശഃ ഘൃതാശനേ ശൂവം ക്ലേശോ യശസ്തു ഭവിഭക്ഷണേ.
 ഭവിം ദുഷ്ടാ ഭവേദ്വുദ്ധിശ്ശോധൂഹൈശ്ച ധനാഗമഃ. യവൈയുജ്ഞാഗമം വിദ്യാല്ലാജഃ സുചാർത്ഥ
 സിദ്ധിഭാഃ. ഫലിതേ ച ഫലഃ വിദ്യാത് പുഷ്പിതേ പൂത്തിരത്തമാ ശൂമാന്യതേ ഭവന്ത ത്വഃ പ്രജപ
 ലംശ്ച ശ്രീയാവഹഃ. ഭീവം മൂലം ഫലം പദ്മം കന്യാ ഛത്രം ധ്വജം രഥഃ ഏതാനി യോ ലഭേ
 സ്വപ്നേ യച്ചിന്തയതി തദ്ഭവേത്. മാനുഷ്യാണി ച മാംസനി സ്വപ്നാന്തം യസ്തു ഭക്ഷയേത്
 ഹരിതാനി ച പകുപാനി ശുണ തസ്മാപി യത് ഫലം. ഹരിതേന ശതം വിദ്യാത് പക്ഷേപന
 മരണം ശൂവം പാദേ പഞ്ചശതം ലാഭഃ സഹസ്രം ബാഹുഭക്ഷണേ. രാജ്യം ച ശതസാഹസ്രം
 ഭവേദ്ദീരസി ഭക്ഷണേ. ഭക്ഷയേന്മദ്യമാംസാനി തസ്യ ലാഭേഽയുതം സ്മൃതം. പുത്രൈസ്തു വേ
 ഷ്ടിതോ യോ വൈ നഗരേ സ്വഗൃഹേഽപി വാ ഗേഹേ മാണുധലികോ രാജാ നഗരേ പാത്ഥിവോ
 ഭവേത്. ഭവതാ യത്ര നൃത്യന്തി പ്രഹസന്തി രുദന്തി ച. ആസ്തോടയന്തി ധാവന്തി യത്ര ഭേദശോ
 വിനശ്യതി. ഭവതാശ്ച ഭവിജാ ഗാവാഃ പിതരോ ലലനാ നൃപാഃ യഭേദന്തി നരം സ്വപ്നേ തത്ത
 മൈവ ഫലം ലഭേത്. നാഗപതം ലഭേത് സ്വപ്നേ കപ്ലരമഗതം തഥാ ചന്ദനം ശ്വേതവസ്ത്രം ച

പീഠം കാർണ്ണായസേ ചൈനം നിഷ്ണാം കൃഷ്ണവംസസം
പ്രഹസന്തി സു രാജാനം പ്രമദാഃ കൃഷ്ണപിംഗളാഃ

14

<p>“കാർണ്ണായസേ “ഇരിമ്പുകൊണ്ടുള്ള പീഠം ആസനത്തിൽ നിഷ്ണാം, വത്തിക്കുന്നവനായി, കൃഷ്ണവംസസം } കറുപ്പുവസ്ത്രം ധരിച്ച ച വനായ</p>	<p>എന്നും രാജാനം ഈ മഹാരാജാവിനെ കൃഷ്ണപിംഗളാഃ കറുത്തും മഞ്ഞച്ചും പ്രമദാഃ സ്രീകരം [ഉള്ള പ്രഹസന്തി സു. പരിചരിച്ചുകൊണ്ടി രുന്ന.</p>
--	--

തപരമാണ്യ ധർമ്മാത്മാ രാജമോഹ്യാനുലേപനഃ
രഥേന വരയുക്തേന പ്രയാതോ ഭക്ഷിണാമുഖഃ

15

<p>“ധർമ്മാത്മാ “ധർമ്മാത്മാവായ അദ്ദേഹം രക്തമാല്യാ- } ചുവന്നമാലയും ചന്ദന നലേപനഃ } ളും ധരിച്ചവനായി വരയുക്തേന കഴുതപ്പട്ടിക്കെട്ടിയ</p>	<p>രഥേന രഥത്തിൽ ഭക്ഷിണാ- } തെക്കുകൊണ്ടുനോക്കി മുഖഃ ച } തപരമാണ്യ ബലപ്പെട്ടുകൊണ്ട് പ്രയാതഃ യാത്രചെയ്തു.</p>
--	---

പ്രഹസന്തിവ രാജാനം പ്രമദാ രക്തവാസിനീ
പ്രകഷ്ണീ മയാ ദൃഷ്ടാ രാക്ഷസി വികൃതാനനാ

16

<p>“വികൃതാനനാ “ഘോരമുഖിയായ രാക്ഷസി } ഒരു രാക്ഷസസ്ത്രീ പ്രമദാ } രക്തവാസിനീ ചുവന്നവസ്ത്രം ധരിച്ച വളായി രാജാനം മഹാരാജാവിനെ</p>	<p>പ്രഹസന്തി ഇവ പരിഹസിക്കുന്നവ ഉന്നപോലെ പ്രകഷ്ണീ വലിച്ചിഴയ്ക്കുന്നവളായി മയാ എന്നാൽ ദൃഷ്ടാ. കാണപ്പെട്ടു.</p>
--	---

ഏവമേതന്മയാ ദൃഷ്ടമിമാം രാത്രിം ഭയാവഹാം
അഹം രാമോഽഥവാ രാജാ ലക്ഷ്മണോ വാ മരിഷ്യതി.

17

<p>“ഏവം “ഇപ്രകാരം മയാ എന്നാൽ ഭയാവഹാം ഭയങ്കരമായ ഇമാം രാത്രിം, ഈ രാത്രിയിൽ, ഏതത് ഈ സ്വപ്നം ദൃഷ്ടം; കാണപ്പെട്ടു;</p>	<p>രാജാ മഹാരാജാവല്ലെന്നാൽ രാമഃ ശ്രീരാമനോ ലക്ഷ്മണഃ വാ ലക്ഷ്മണനോ മരിഷ്യതി; മരിക്കും; അഥവാ ഇല്ലെന്നാൽ അഥം. ഞാൻ മരിക്കും.</p>
---	---

തസ്യ ശ്രീഃ സർവ്വതാമുഖീ. യോ മാലാം ലഭേത സ്വപ്നേ ഹലം വാ ലഭേത യദി കന്ദുലാഭോ ഭവേത്തസ്യ ക്ഷിപ്രമേവ ന സംശയഃ. ക്ഷീരം പിബത യഃ സ്വപ്നേ ഭവന്തേദോഹനികാസ്ഥിതം സോമപാനം ഭവേത്തസ്യ തൃക്കാഹാരോഽപ്യനേകശഃ. ഹസിതേ കൽഹാരം പ്രാപ്താ മൃദേ രോ ഭനമാഭിശേത് അഞ്ജനേ നേത്രരോഗം ച രോമഹഞ്ച് ധനക്ഷയഃ. യോ ലിംഗമർച്ചിതം ദൃഷ്ട്വാ അന്യം വാ യദി ഭവേതാം. വ്യവഹാര ജയസ്സസ്യ ജയോ രാജകുലേഷു ച. കരാളോ വികടോ മുണ്ഡഃ പുരുഷഃ കൃഷ്ണപിംഗളഃ ഹസിതോ നഗ്നിക്കയോവ തസ്യ കാലോ ഭവീഷ്യതി. സ്വപ്നം-ധ്യായമിമം പുണ്യം പ്രാതരത്നമായ യഃ പരേത് ദുഃസ്വപ്നം നാശയത്തസ്യ സുസ്വപ്നം ച ഭവീഷ്യതി.]

നരോ യാനേന യഃ സ്വപ്നേ വരയുക്തേന യാതി ഹി
അചിരാത്ത്വസ്യ ധൃമാഗ്രം ചിതായാം സംപ്രദശൃതേ.

18

“യഃ നരഃ സ്വപ്നേ വരയുക്തേന യാനേന	“യാതൊരു മനുഷ്യൻ സ്വപ്നത്തിൽ കഴുതപ്പട്ടിയ വാഹനത്തിൽ കയറി ക്കൊണ്ട്	യാതി ഹി, തസ്യ ചിതായാം ധൃമാഗ്രം അചിരാത് സംപ്രദശൃതേ.	പോകുന്നുവോ, അപ്രകാരമുള്ളവൻ പട്ടയിൽ തീപ്പുക ഏറെത്താമസിയാതെ കാണപ്പെടുന്നു.
---	---	---	---

ഏതന്നിമിത്തം ഭീനോഽഹം ന ച വഃ പ്രതിപൂജയേ
ശുഷ്യതീവ ച മേ കണ്ഠോ ന സ്വസ്ഥമിവ മേ മനഃ.

19

“അഹം ഏതന്നിമിത്തഃ ഭീനഃ വഃ ച പ്രതിപൂജയേ ന;	“ഞാൻ ഇക്കാരണംകൊണ്ടു തന്നെയാണ് മനസ്സാപത്തോടുകൂടി യവനായി നിങ്ങളെക്കുറിച്ച് അലസനായി അനുഭവം ഭിക്കാതിരിക്കുന്നത്;	മേ കണ്ഠഃ ച ശുഷ്യതി ഇവ; മേ മനഃ സ്വസ്ഥം ന ഇവ.	എന്റെ നെഞ്ച് വരണ്ടുപോകുന്നപോ ലെയിരിക്കുന്നു; എന്റെ മനസ്സും സുസ്ഥിരമല്ലാത്തപോ ലിരിക്കുന്നു.
--	---	---	---

ന പശ്ചാമി ഭയസ്ഥാനം ഭയം ചൈവോപധാരയേ
ഭൃഷ്ടശ്ച സ്വരയോഗോഗോ മേ മരയാ ചോപഹതാ മമ.

20

“ഭയസ്ഥാനം പശ്ചാമി ന; ഭയം ച ഉപധാരയേ; മേ	“ഭയത്തിന്നു അവകാ ശമൊന്നും ഞാൻ കാണുന്നില്ല; എന്നാൽ ഞാൻ ഭയ പ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു; എന്റെ	സ്വരയോഗഃ ച ഭൂതനെ ഭൃഷ്ടഃ; മമ മരയാ ച ഏവ ഉപഹതാ.	ച ഭൂതനെ മാറിപ്പോയിരിക്കുന്നു! എന്റെ നിറവും തീരെ മങ്ങിയിരിക്കുന്നു.
--	--	---	---

ജഗൃഹ്ണന്തിവ ചാത്മാനം ന ച പശ്ചാമി കാരണം

21

“ആത്മാനം ച ഇവ ജഗൃഹ്ണൻ,	“എന്നൊത്തന്നെ തീരെ വെറുത്തുകൊണ്ട്,	കാരണം ച പശ്ചാമി ന. അരിന്നുകാരണത്തെയും ഞാൻ കാണാതിരി ക്കുന്നു.
------------------------------	--	--

ഇമാം ഹി ഭൂതപിപ്ലവതിം നിശാമൃതാ-
മനേകരൂപാമവിതർക്കിതാം പുരാ
ഭയം മഹത്തമഭൂഭയാന യാതി മേ
വിചിന്ത്യ രാജാനമചിന്ത്യദർശനം

22

“അനേകരൂപാം പലമാതിരിയായുള്ള
പുരാ ഇതിന്നുമുമ്പ് [തും
അവിതർക്കിതാം മനസ്സുകൊണ്ട് കാക്
പ്പെടാത്തതും ആയ
താം ഇമാം അപ്രകാരമുള്ള ഈ
ഭൂസ്ഥപ്തഗതിം ഭൂസ്ഥപ്തഫലത്തെ
നിശ്ചയ, വിചാരിച്ച്, [പ്പറ്റി
ഫി അക്കാരണത്താൽ,

അചിന്ത്യദർശനം ചിന്തിപ്പാൻ കഴി
യാത്ത ഗുണങ്ങളാണ്
രാജാനം മഹാരാജാവിനെക്കുറി
വിചിന്ത്യ കാത്തു് [ച്ചു്
മേ ഹൃദയാത് എന്റെ ഉള്ളിൽനിന്നും
തത് ആ
മഹത് ഭയം വലുതായ ഭയം
യാതി ന. ” നീങ്ങുന്നില്ല. ”

[ഈ സർഗ്ഗത്തിൽ “ അഥ സ്ഥപ്തേ പുരുഷം കൃഷ്ണം കൃഷ്ണഭന്തം പശ്യതി ഖരൈർവ്വരാഭൈഃ ”
ഇത്യാദിയായ ശ്രുത്യർത്ഥം പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, എന്ന് (ഗോ-രാ.)]

ഇത്യാദേർ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയ അദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ഏകോനസപ്തരീതമഃ സർഗ്ഗഃ = അറുപാത്താമ്പതാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5093; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2738.

സപ്തരീതമഃ സർഗ്ഗഃ = ഏഴുപതാംസർഗ്ഗം.

[ഭരതപ്രതിയാനം=ഭരതൻ അയോദ്ധ്യക്ക് മടങ്ങുന്നത്].

ഭരതേ ബ്രൂവതി സ്ഥപ്തം ഭൂതാസ്തേ ക്രാന്തവാഹനാഃ
പ്രവിശ്യാസമൃപരിഖം രമ്യം രാജഗൃഹം പുരം 1
സമാഗമ്യ തു രാജ്ഞാ ച രാജപുത്രേണ ചാച്ഛിതാഃ
രാജ്ഞഃ പാദേഃ ഗൃഹീതവാ തു തമുചുർഭരതഃ വചഃ 2

ഭരതേ
സ്ഥപ്തം
ബ്രൂവതി,
ക്രാന്തവാഹനാഃ
തേ
ഭൂതാഃ
അസമൃ-
പരിഖം
രമ്യം
രാജഗൃഹം
പുരം
പ്രവിശ്യ
ഭരതൻ
സ്ഥപ്തത്തെപ്പറ്റി
പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്ക
മ്പോൾ,
തളന്ന് കുതിരകളോട
ആ [കൂടിയ
ഭൂതന്മാർ
കടന്നുചെല്ലുവാൻ സാ
ധിക്കാത്ത കിടങ്ങുക
ളോടുകൂടിയതും
ഭംഗിയുള്ളതും ആയ
രാജഗൃഹം എന്ന
പട്ടണത്തിൽ
പ്രവേശിച്ച്

രാജ്ഞാ ച അശ്വപതിമഹാരാജാ
വിനാലും
രാജപുത്രേണ ച യുധാജിത് രാജകുമാര
നാലും
അച്ഛിതാഃ സത് കരിക്കപ്പെട്ടവ
രാജ്ഞഃ രാജാവിന്റെ [രായി,
പാദേഃ കാലുകൾ തൊട്ടു വണ
ഗൃഹീതവാ തു ണ്ണിയ ഉടനെ,
തം ആ
ഭരതം ഭരതകുമാരനെ
തു തന്നെ
സമാഗമ്യ അടുത്ത്
വചഃ ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
ഉച്ചരിച്ചു.

പുരോഹിതസ്തപം കശലം പ്രാഹ സദ്യേ ച മന്ത്രിണഃ
തപരമാണ്യ നിർത്വാഹി കൃത്യമാത്യയികം തപഃ

3

“പുരോഹിതഃ “കലശ്ര	തപരമാണ്ഃ ച വദ്ധപ്പെട്ട്
തപം വത്സനോട്	നിർത്വാഹി; പുറപ്പെട്ടാലും;
കശലം പ്രാഹ; കശലം ചോദിക്കുന്നു;	തപഃ വത്സനാൽ
മന്ത്രിണഃ മന്ത്രിമാർ	കൃത്യം ചെയ്യേണ്ടതായ കൃത്യം
സദ്യേ ച; എല്ലാവരും അപ്രകാരം	ആത്യയികം. അടിയന്തരമായാണ്.
തന്നെ ചോദിക്കുന്നു;	

ഇമാനി ച മഹാഹ്വാനി വസ്രാണാഭരണാനി ച
പ്രതിഗൃഹ്യ വിശാലാക്ഷ മാതൃലസ്യ ച ദാപയ

4

“വിശാലാക്ഷ! “സദ്ബുദ്ധിയാൻവ	ആരോണാനി ച ആരോണങ്ങളേയും
ഇമാനി ഈ [നെ!	പ്രതിഗൃഹ്യ, വാങ്ങിക്കൊണ്ട്,
മഹാഹ്വാനി വിചയേറിയ	മാതൃലസ്യ ച അമ്മാമന്ന
വസ്രാണി ച വസ്ത്രങ്ങളേയും	ദാപയ. കൊടുപ്പിക്കുക.

അത്ര വിംശതികോട്ടസ്തു നൃപതേജമാതൃലസ്യ തേ
ദശകോട്ടസ്തു സംപൂണ്ണാസ്തമൈവ ച നൃപാത്മജ.

5

“നൃപാത്മജ! “രാജകുമാരക!	തമാ ഏവ അപ്രകാരം തന്നെ
അത്ര ഇതിൽ	തേ വത്സന്റെ
നൃപതേജ് രാജാവിന്	മാതൃലസ്യ തു അമ്മാമന്നം
വിംശതി- } ഇരുപതു കോടികളും,	ദശകോട്ടഃ ച പത്തുകോടികളും
കോട്ടഃ തു } സംപൂണ്ണാഃ.” തികച്ചുണ്ട്.”	

പ്രതിഗൃഹ്യ തു തത്സർവ്വം സ്വപന്നരക്തഃ സുഹൃജ്ജനേ
ദൂതാനവാച ഭരതഃ കാമൈഃ സംപ്രതിപൂജ്യ താൻ.

6

ഭരതഃ ഭരതൻ	കാമൈഃ } വേണ്ടവയെല്ലാം നൽകി
തത് സർവ്വം അത് എല്ലാവർക്കും	സംപ്രതിപൂജ്യ, } കിസൽക്കരിച്ച്,
പ്രതിഗൃഹ്യ, വാങ്ങിക്കൊണ്ട്,	തു അതിൽ പിന്നെ
സുഹൃജ്ജനേ തന്റെ സുഹൃജ്ജന	താൻ ആ
ത്തിൽ	ദൂതാൻ ദൂതരോടായി
സ്വപന്നരക്തഃ, സ്നേഹത്തോടു കൂടി,	ഉവാച. ഇങ്ങിനെ ചോദിച്ചു.

കച്ചിത്സുകശലീ രാജാ പിതാ ദശരഥോ മമ.

കച്ചിച്ചാരോഗതാ രാമേ ലക്ഷ്മണേ ച മഹാത്മനി.

7

“മമ പിതാ “എന്റെ പിതാവായ	രാമേ ച ശ്രീരാമന്റെ സംഗതി
ദശരഥഃ രാജാ ദശരഥമഹാരാജാവ്	യിലും
സുകശലീ ക്ഷേമമായിരിക്കുന്നു	ലക്ഷ്മണേ ലക്ഷ്മണന്റെ സംഗ
വെന്ന്;	തിയിലും
കച്ചിത്; ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു;	അരോഗതാ സുഖക്കേടൊന്നുമില്ലെ
മഹാത്മനി മഹാത്മാവായ	കച്ചിത്. ഞാൻ കരുതുന്നു. [ന്ന്

ആയു ച ധർമ്മനിരതാ ധർമ്മജ്ഞാ ധർമ്മദർശിനീ
അരോഗാ ചാപി കൌസല്യാ മാതാ രാമസ്യ ധീമതഃ.

8

“ ധീമതഃ	“ ധീമാനായ	ധർമ്മദർശിനീ	} ധർമ്മത്തെ അനുഷ്ഠാന ത്തിൽ കാണിക്കുന്ന വളമായ
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	ച	
മാതാ ച	മാതാവും		
ആയു	ശ്രേഷ്ഠയും	കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി
ധർമ്മജ്ഞാ	ധർമ്മം അറിയുന്നവളും		
ധർമ്മനിരതാ	ധർമ്മത്തിൽ ശ്രദ്ധയുള്ള വളും,	അരോഗാ	} ആരോഗ്യത്തോടുകൂടിയ നുമ്പോഴോ?
		അപി?	

കച്ചിത്സ്മിത്രാ ധർമ്മജ്ഞാ ജനനീ ലക്ഷ്മണസ്യ യാ
ശതൃഘ്നസ്യ ച വീരസ്യ സാദരോഗാ ചാപി മദ്ധ്യമാ.

9

“ ലക്ഷ്മണസ്യ	“ ലക്ഷ്മണന്റെയും	യാ	യാതൊരുവളോ
വീരസ്യ	ധർമ്മവീരനായ	സാ	ആ
ശതൃഘ്നസ്യ ച	ശതൃഘ്നന്റെയും	സ്മിത്രാ അപി	സ്മിത്രാദേവിയും
ജനനീ	മാതാവും	അരോഗാ	സൗഖ്യമായിരിക്കുന്നു
ധർമ്മജ്ഞാ ച	ധർമ്മജ്ഞയും		വെന്നു
മദ്ധ്യമാ	നടുവിലുള്ളവളും	കച്ചിത്.	ഞാൻ കരുതുന്നു.

ആത്മകാമാ സദാ ചണ്ഡീ ക്രോധനാ പ്രാജ്ഞമാനിനീ
അരോഗാ ചാപി കൈകേയീ മാതാ മേ കിമുവാച ഹ.

10

“ മേ	“ എന്റെ	പ്രാജ്ഞ-	} എല്ലാം അറിയുമെന്നു നടിക്കുന്നവളുമായ
മാതാ	മാതാവും	മാനിനീ ച	
ആത്മകാമാ	സ്വാതന്ത്ര്യലാഭവും	കൈകേയീ	കൈകേയീമാതാവും
സദാ	എല്ലാപ്പോഴും	അരോഗാ അപി?	സുഖമായിരിക്കുന്നു
ചണ്ഡീ	വാശിപുണ്ടവളായി	കിം ഹ	എന്താണ് [ണ്ടോ?
ക്രോധനാ	ശണ്ഠകൂടുന്നവളും	ഉവാച ? ”	പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്ന ത് ? ”

ഏവമുക്താസ്തു തേ ദൂതാ ഭരതേന മഹാത്മനാ
ഉയച്ചഃ സംപ്രശ്രിതം വാക്യമിദം തം ഭരതം തദാ.

11

മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	തു	ഇതിനെക്കുറിച്ച്
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	സംപ്രശ്രിതം	വിനയശാലിയായ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	തം	ആ
ഉക്താഃ	ചോദിക്കപ്പെട്ട	ഭരതം	ഭരതനോടു്
തേ	ആ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
ദൂതാഃ,	ദൂതന്മാർ,	വാക്യം	മറുപടി
തദാ	അപ്പോൾ,	ഉയച്ചഃ.	പറഞ്ഞു.

കുശലാസ്ത്രേ നരവ്യാഘ്ര യേഷാം കുശലമിച്ഛസി

ശ്രീശ്വ തപഃ വൃണതേ പദ്മാ യുജ്യതാം ചാപി തേ രഥഃ.

12

“നരവ്യാഘ്ര!	“പുരുഷോത്തമ!	പദ്മാ	പദ്മഹസ്തയായ
യേഷാം	യാതൊരുവരുടെ	ശ്രീഃ ച	മഹാലക്ഷ്മിയും
കുശലം	ക്ഷേമത്തെക്കുറിച്ച്	തപഃ	വത്സനെ
ഇച്ഛസി,	അങ്ങ് ചോദിക്കുന്നു	വൃണതേ;	വരിക്കുന്നു;
	വോ,	തേ	വത്സന്റെ
തേ	അവർ	രഥഃ ച അപി	രഥവും വേഗത്തിൽ
കുശലഃ;	ക്ഷേമമായിരിക്കുന്നു;	യുജ്യതാം.”	തയ്യാറാകട്ടെ.”

[‘ശ്രീഃ’ (രാജ്യലക്ഷ്മി), എന്നു ആന്തരാത്മം. മഹാലക്ഷ്മി വരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതു് മംഗളാശം സകമായ് പ്രത്യക്ഷാത്മത്തിൽ ഗ്രാഹ്യം.]

ഭരതശ്വാപി താൻ ഭൂതാനേവമുക്തോഭ്യഭാഷത

ആപ്തേച്ഛേഹം മഹാരാജം ഭൂതാഃ സംതപരയന്തി മാം.

13

ഏവം	ഇപ്രകാരം	അഹം	ഞാൻ
ഉക്തഃ	കമിപ്പെട്ടവനായ	മഹാരാജം	മഹാരാജാവിനോട്
ഭരതഃ ച,	ഭരതനും,	ആപ്തേച്ഛേ അപി	സമ്മതം ചോദിക്കട്ടെ”
“മാം	“എന്നെ		എന്ന്
ഭൂതാഃ	ഭൂതന്മാർ	താൻ ഭൂതാൻ	ആ ഭൂതന്മാരോട്
സന്തപര-	} കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോവാൻ	അഭ്യഭാഷത.	പറഞ്ഞു.
യന്തി,’			

ഏവമുക്തവാ തു താൻ ഭൂതാൻ ഭരതഃ പാത്ഥിവാത്മജഃ

ഭൂതൈഃ സംചോദിതോ വാക്യം മാതാമഹമുവാച ഹ.

14

പാത്ഥിവാത്മജഃ ചക്രവർത്തി കുമാരനും,	ഭൂതാൻ	ഭൂതന്മാരോടായി
ഭൂതൈഃ	ഭൂതന്മാരാൽ	ഏവം
സംചോദിതഃ	പ്രേരണചെയ്യപ്പെട്ടവ	ഇങ്ങിനെ
	നമായ	ഉക്തവാ തു,
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	ഉരചെയ്തശേഷം,
താൻ	ആ	മാതാമഹം
		മാതാമഹനോടായി
		വാക്യം
		ഇങ്ങിനെ
		ഉവാച ഹ.
		ബോധിപ്പിച്ചു.

രാജൻ പിതൃഗ്നമിച്ഛാമി സകാശം ഭൂതചോദിതഃ

പുനരപ്രഹമേഷ്വാമി യദാ മേ തപം സ്മരിഷ്യസി.

15

“രാജൻ	“മഹാരാജാവേ!	തപം	നിന്തിരുവടി
ഭൂതചോദിതഃ	ഭൂതന്മാരാൽ ആവശ്യ	മേ	എന്നെക്കുറിച്ച്
	പ്പെടുത്തിയവനായ	പുനഃ അപി	വീണ്ടും
അഹം	ഞാൻ	യദാ	ഏതുസമയം
പിതൃഃ	അച്ഛന്റെ	സ്മരിഷ്യസി	വിചാരിക്കുന്നുവോ
സകാശം	അടുത്തടുത്ത്		അപ്പോൾ
ഗമിഷ്വാമി;	പോകട്ടെ;	ഏഷ്വാമി.”	ഞാൻ വരാം.”

ഭരതേനൈവമുക്തസ്മു നൃപോ മാതാമഹസ്തഭാ
തമവാച ശുഭം വാക്യം ശിരസ്യാഹ്വായ രാഘവം.

16

മാതാമഹഃ	മാതാമഹനായ	രാഘവം	ഭരതനെ
നൃപഃ	നൃപൻ	ശിരസി	} ശിരസ്സിൽ മുക്കി,
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	ആഹ്വായ,	
ഏവം	ഇപ്രകാരം	തദാ	ആ സമയം
ഉക്തഃ,	യാത്രപറയപ്പെട്ടവ	ശുഭം	അനുകൂലമായ
തു	ഉടനെ [നായി,	വാക്യം	ഈ വാക്യത്തെ
തം	ആ	ഉവാച.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ഗച്ഛ താതാനുജാനേ തപാം കൈകേയീ സുപ്രജാസ്തപയാ
മാതരം കശലം ബ്രൂയാഃ പിതരം ച പരന്തപ.

17

“ താത !	“ ഉണ്ണീ !	സുപ്രജാഃ ;	സുപുത്രവതിതനെ ;
തപാം	നിനക്ക് [നുണ്ട് ;	പരന്തപ !	ശത്രുഞ്ജയ !
അനുജാനേ ;	ഞാൻ സമ്മതം തരു-	മാതരം	അമ്മയോടും
ഗച്ഛ ;	പൊയ്ക്കൊരുക ;	പിതരം ച	അച്ഛനോടും
തപയാ	നിന്നാൽ	കശലം	ക്ഷേമവർത്തമാനത്തെ
കൈകേയീ	കൈകേയി	ബ്രൂയാഃ.	പറയുക.

പുരോഹിതം ച കശലം യേ ചാനേദിദിജസത്തമാഃ
തൌ ച താത മഹേഷ്വാസൌ ഭ്രാതരൌ രാമലക്ഷ്മണൌ.

18

“ താത !	“ വത്സ !	മഹേഷ്വാസൌ വില്ലാളികളും	
പുരോഹിതം ച	കുലഗുരുവിനോടും,	ഭ്രാതരൌ	സഹോദരന്മാരായ
അന്വേ	മാറ്	രാമലക്ഷ്മണൌ	രാമലക്ഷ്മണന്മാർ
ദിദിജസത്തമാഃ	ബ്രാഹ്മണോത്തമന്മാർ	തൌ ച	രണ്ടുപേരോടും
യേ ച,	യാതൊരുവരോ അവ	കശലം.”	ക്ഷേമവർത്തമാനം ചോ
	രോടും,		ദിച്ചതായി പറക.”

തസ്മൈ ഹസ്തപുത്തമാംശിത്രാൻ കംബളാനജിനാനി ച
അഭിസന്തൃത്യ കൈകേയോ ഭൂതായ ധനം ദദേത.

19

കൈകേയഃ	കേകയമഹാരാജാവ്,	കംബളാൻ	ചിത്രകംബളങ്ങളും,
തസ്മൈ	ആ	അജിനാനി ച	മാനോൽ, പുലിത്തോ
ഭരതായ	ഭരതന്നായ്ക്കൊണ്ട്		ൽ, മുതലായവയും,
ഹസ്തപുത്തമാൻ	ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ ആന	അഭിസന്തൃത്യ	ആദരവോടെ
	കളും,	ധനം	സമ്മാനമായി
ചിത്രാൻ	പലമാതിരിയായ	ദദേത.	കൊടുത്തു.

രക്തമനിഷ്ടസഹസ്രേ ഭേദാദധശാശ്വപശതാനി ച
സത്കൃത്യ കൈകയിപുത്രം കേകയോ ധനമാദിശത്.

20

കേകയഃ	കേകയാധിപൻ	ഔശാധശ	} ആയിരത്തറുത്തറു കുതി രക്ഷം
കൈകയിപുത്രം	കൈകേയിപുത്രനാ	അശ്വപശതാനി	
	യ്ക്കോണ്ട്	ച	
ഭേദ രക്തമ-	} രണ്ടായിരം സ്വപ്ന	സത്കൃത്യ	സ്നേഹപുരസ്സരം
നിഷ്ടസഹസ്രേ		ധനം	ബഹുമതിയായി
	അമാടകളും	ആദിശത്.	കല്പിച്ചുരളി.

തഥാമാത്യാനഭിപ്രേതാൻ വിശ്വാസ്യഃശ്ച ഗുണാനപിതാൻ
ഭാവശ്ചപതിഃ ശീശ്രൂം ഭരതായാനയായിനഃ.

21

അശ്വപതിഃ	അശ്വപതിമഹാരാജാവ്	അമാത്യാൻ	മന്ത്രിമാരെ,
തഥാ,	അപ്രകാരമെന്നെ,	ഭരതായ	ഭരതന്നു
അഭിപ്രേതാൻ	പ്രിയപ്പെട്ടവരും	അനയായിനഃ	കൂടെച്ചെല്ലുവാൻ പിൻ തുണയായി,
വിശ്വാസ്യൻ	വിശ്വാസയോഗ്യരും		
ഗുണാനപി-	} ഗുണസമ്പന്നന്മാരേ	ശീശ്രൂം	അപ്പോൾതന്നെ
താൻ ച		ഭരതേ.	കൊടുത്തു.

ഐരാവതാനൈരശിരാൻ നാഗാൻ വൈ പ്രിയദർശനാൻ

ഖരാൻ ശീശ്രൂൻ സുസംയുക്താൻ മാതൃലോടസ്മൈ ധനം ഭരതേ.

22

മാതൃലഃ	അമ്മാമൻ (യുധാജി ത്)	പ്രിയദർശനാൻ	കാണാൻ കൗതുകമു ള്ളവയുമായ
അസ്മൈ	ഈ ഭരതന്നായ്ക്കോണ്ട്	നാഗാൻ	ആനകളേയും,
ഐരാവതാൻ	ഐരാവതകുലോത്പ ന്നങ്ങളും	സുസംയുക്താൻ	രഥങ്ങളിൽ പരിചയി
		ശീശ്രൂൻ	വേഗതയുള്ള [ച
ഐരശിരാൻ	ഇരശിരമെന്ന മലയി ലുള്ളവയും	ഖരാൻ വൈ	കോവർകഴുതകളേയും
		ധനം ഭരതേ.	ബഹുമതിയായിനൽകി

അന്തഃപുരേതിസംവൃദ്ധാൻ വ്യാഖ്രവീർ്വ്വബലോപമാൻ

ഭംഷ്ടായുധാൻ മഹാകായാൻ ശൂനശ്ചോപായനം ഭരതേ.

23

അന്തഃപുരേ	അന്തഃപുരത്തിൽ	ഭംഷ്ടായുധാൻ	തേറ്റപ്പല്ലകൾ ആയുധ മായുള്ളവയും
അതി-	} നന്നായിവളർത്തപ്പെട്ട	മഹാകായാൻ	നല്ലപ്രകൃതിഗുണമുള്ള
സംവൃദ്ധാൻ,		ശൂനഃ ച	നായ്ക്കളേയും [വയുമായ
വ്യാഖ്രവീർ്വ്വ-	} വ്യാഖ്രത്തിന്നൊത്തവീ	ഉപായനം	സമ്മാനമായി
ബലോപമാൻ		ഭരതേ.	കൊടുത്തു.
	യുവും ബലവും ഉള്ള വയും		

സ ഭന്തം കേകയേന്ദ്രേണ ധനം തന്നാഭ്യനന്ദത

ഭരതഃ കേകയിപുത്രോ ഗമനതപരയാ തദാ.

24

കേകയിപുത്രഃ	കൈകേയിപുത്രനായ	ഗമനതപരയാ	പോകുവാനുള്ള ബലം
സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ,		പ്പാടുകൊണ്ട്

തദാ	ആ സന്ദർഭത്തിൽ	തത് ധനം	ആ സമ്മാനത്തെ
കേകയഃശ്രേണ	കേകയരാജാവിനാൽ	അഭ്യനന്ദത ന.	കൊണ്ടാടാതിരുന്നു.
ദത്തം	നൽകപ്പെട്ട		

ബഭ്രുവ ഹ്യസ്യ ഹൃദയേ ചിന്താ സുമഹതീ തദാ
തപരയാ ചാപി ഭൂതാനാം സ്വപ്നസ്വാപി ച ദർശനാത്. 25

ഭൂതാനാം	ഭൂതന്മാരുടെ	തദാ	അപ്പോൾ
തപരയാ	} ഭൂതഗതികൊണ്ടും, സ്വപ്നസ്വ ദർശനാത് അപി ച	അസ്യ	ഈ ഭരതന്റെ
അപി ച,		ഹൃദയേ	മനസ്സിൽ
സ്വപ്നസ്വ		സുമഹതീ	വലുതായ
ദർശനാത്		ചിന്താ ഹി	വിചാരമെന്നെയാണ്
അപി ച	} സ്വപ്നം കണ്ടതു കൊണ്ടും,	ബഭ്രുവ.	ഉണ്ടായിരുന്നാത്.

സ സ്വപ്നേശ്ചാഭ്യതിക്രമ്യ നരനാഗാശ്വസംവൃതം
പ്രപേദേ സുമഹച്ഛ്രീമാൻ രാജമാഗ്ഗ്വമനുത്തമം. 26

ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	നരനാഗാശ്വ-	} ആളുകളും, ആനകളും, സംവൃതം } കുതിരകളും നിറഞ്ഞു അനുത്തമം } മേത്തരമായതും [ജേതും സുമഹത് } വിശാലവും ആയ രാജമാഗ്ഗ്വം } രാജവീഥിയിൽ പ്രപേദേ. } എത്തി.
സഃ,	അവൻ,	സംവൃതം	
സ്വപ്നേ	താൻ പാത്തിരുന്ന	അനുത്തമം	
	അരമന	സുമഹത്	
അഭ്യതിക്രമ്യ,	കടന്നുചെന്നു്,	രാജമാഗ്ഗ്വം	

അഭ്യതിത്യ തതോഽപശ്വദന്തഃപുരമനുത്തമം
തതസ്തദ്ഭരതഃ ശ്രീമാനാവിവേശാനിവാരിതഃ. 27

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	അനുത്തമം	ഉത്തമമായ
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	അന്തഃപുരം	അന്തഃപുരത്തെ
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	അപശ്വത് ;	കണ്ടു് ;
തത്	അതിനെ	അനിവാരീതഃ	തടസ്സമില്ലാതെ
അഭ്യതിത്യ,	കടന്നുചെന്നു്	ആവിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.
തതഃ	അവിടെ		

സ മാതാമഹമാപ്തപ്ത മാതൃലം ച യുധാജിതം
രഥമാരുഹ്യ ഭരതഃ ശത്രുഘ്നസഹിതോ യയൗ. 28

സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ	രഥം	രഥത്തിൽ
മാതാമഹം	മുത്തശ്ശനോടും	ശത്രുഘ്ന-	} ശത്രുഘ്നസഹിതനായി
മാതൃലം	അമ്മാമൻ	സഹിതഃ	
യുധാജിതം ച	യുധാജിത്തിനോടും	ഏരുഹ്യ	കയറിക്കൊണ്ടു്
അപ്തപ്ത,	യാത്രപറഞ്ഞു്,	യയൗ.	യാത്രയായി.

രഥാൻ മണ്ഡലചക്രശ്ച യോജയിതപാ പരശതം
ഉഷ്ണഗോടശപഖരൈർഭൂത്യാ ഭരതം യാന്തമനപയുഃ.

29

ഭൂത്യാഃ	ഭൂത്യാന്മാർ,	ഉഷ്ണഗോട-	}	ഒട്ടകം, കാള, കുതിര,
മണ്ഡല- ചക്രാൻ	} വട്ടച്ചുക്രങ്ങളാണ്	ശപഖരൈഃ ച		}
പരശതം		ന്തരിലധികം	യോജയിതപാ,	
രഥാൻ	തേരുകളെ	യാന്തം	}	യാത്രചെയ്യുന്നവനായ
		ഭരതം		}
		അനപയുഃ.	}	

ബലേന ഗുപ്തോ ഭരതോ മഹാത്മാ
സമായുക്തസ്യാത്മസമൈരമാത്യൈഃ
ആദായ ശത്രുഘ്നമപേതശത്രുർ-
ഗൃഹാഭ്യയൌ സിദ്ധ ഇവേന്ദ്രലോകാത്.

30

ബലേന	സൈന്യത്താൽ	അമാത്യൈഃ	}	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി
ഗുപ്തഃ,	രക്ഷിക്കപ്പെട്ടവനും,	സഹ,		}
അപേതശത്രുഃ	ശത്രുക്കളില്ലാത്ത	ശത്രുഘ്നം	}	
മഹാത്മാ	മഹാത്മാവും ആയ	ആദായ,		}
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	ഇന്ദ്രലോകാത്	}	
ആയുക്തസ്യ	മുത്തശ്ശന്നു ചേർന്നവരും	സിദ്ധഃ ഇവ		}
ആത്മസമൈഃ	തന്നിരിക്കു തുല്യന്മാരായ	ഗൃഹാത്	}	
		യയൌ.		}

ഇത്യാശ്ച ശ്രീമദ്ദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
സപ്തതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എഴുപതാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5123; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2768.

ഏകസപ്തതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എഴുപത്തൊന്നാംസർഗ്ഗം.

[ഭരതപ്രത്യാഗമനം = ഭരതൻ അയോദ്ധ്യയിൽ മടങ്ങിയെത്തുന്നത്.]

സ പ്രാങ്മുഖോ രാജഗൃഹാദഭിനീത്വായ വീര്യവാൻ

തതഃ സുഭാമാം ഭൃതിമാൻ സംതീർത്വാവേക്ഷ്യ താം നഭീം.

1

ഘോഭിനീം ദൂരപാരാം ച പ്രത്യക്സ്പ്രോതസ്തരംഗിണീം

ശതഭൂമതരച്ശ്രീമാൻ നഭീമിക്ഷപാകനന്ദനഃ.

2

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	രാജഗൃഹാത്	'രാജഗൃഹ'മെന്ന നഗരത്തിൽനിന്നും
ഭൃതിമാൻ	തേജസപിയും		
വീര്യവാൻ	സാമന്ത്യാശാലിയും	അഭിനീത്വായ	പുറപ്പെട്ട്
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനും	സുഭാമാം	'സുഭാമ'യെന്ന
ഇക്ഷപാക- നന്ദനഃ	} ഇക്ഷപാകകുലകീർത്തി വലങ്കനം ആയ	നഭീം അവേക്ഷ്യ,	നദിയെ കണ്ട്,
സഃ,		ആ ഭരതൻ, [വനായി	താം സന്തീർത്വ,
പ്രാങ്മുഖഃ	കിഴക്കോട്ടു ചെല്ലുന്ന-	ഘോഭിനീം നഭീം	ഘോഭിനീനദിയേയും

ദൂരപാരാം	ദൂരപാരാനദിയേയും	ശതദ്രം ച	ശതദ്രവിനേയും
പ്രത്യക്ഷസ്ത്രാ-	} പ്രത്യക്ഷസ്ത്രാതസ്സിനേ	അതരത്.	കടന്നു.
തസ്തരംഗിണീം			

[അയോദ്ധ്യയിൽനിന്ന് ദൂതന്മാർ പുറപ്പെട്ട് വടക്കുപടിഞ്ഞാറായി ചൊവ്വിൽ ഗിരിപ്രജ്ഞി ലെത്തിയതായി മുമ്പ് വിവരിക്കപ്പെട്ടു. ഈ വഴി ചരടുപിടിച്ചുപോലെ കിടക്കുന്നുണ്ട്. ഒരു ഇന്ത്യാപടത്തിൽ നോക്കിയാൽ ഈ രേഖയിൽതന്നെ 68-ാം സ്കന്ദം 13-ാം ശ്ലോകത്തിൽ പറയപ്പെട്ട അഹിർജ്ജതം ഹസ്തിനപുരം മുതലായവ കിടക്കുന്നതായിക്കാണാം. വാല്മീകിയുടെ ഈ മാർഗ്ഗവിവരണം വളരെ കൃത്യമായിട്ടുള്ളതാണെന്നാണ് പണ്ഡിതന്മാരുടെ അഭിപ്രായം.

ഭരതൻ അയോദ്ധ്യയ്ക്ക് മടങ്ങിയ വഴിയും മേല്പറഞ്ഞ ദൂതന്മാർ വന്നവഴിതന്നെയെങ്കിലും, പുതുതായവണ്ടി ആദ്യം പറഞ്ഞവയെ പറയാതെ, മാർഗ്ഗത്തിൽ വേറെയുള്ള നദി, പട്ടണം മുതലായവയെയെല്ലാമാണ് പറയുന്നത്.

ഹ്യാദിനീ (വളരെ ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്നത്), ദൂരപാര (വളരെ വിസ്താരമുള്ളത്), പ്രത്യക്ഷസ്ത്രാതസ്സ് (വളവുകൾ വളരെയുള്ളത്) ശതദ്രം, എന്ന നാലു നദികളും ജലം, ചിനാബ്, റാവി, സറാ ലെജ്, എന്ന സിന്ധുനദിയുടെ പോഷകനദികളാകുന്നു. ഈ പേരുകൾ അതാതു നദികളുടെ സ്വരൂപത്തെ വളരെ വിശദമായി വിവരിക്കുന്നവയാകുന്നു. ബിയാസ് (വിപാശ) എന്ന നദിയെക്കുറിച്ച് മുമ്പ് പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുകൊണ്ട് കവി അതിനെപ്പറ്റി ഇവിടെ പറയുന്നില്ല. ഈ നദികൾക്ക് വിതസ്ത, ചന്ദ്രഭാഗ, ഇരാവതി, വിപാശ, ശതദ്ര എന്ന പേരുകൾ ഭാരതത്തിൽ കാണുന്നു.

ഐലയാനേ നദീം തീർത്ഥാ പ്രാപ്യ ചാപരപപ്പ്താൻ
ശിലാവഹാൻ തീർത്ഥാ ഹ്യാഗേയം ശല്യകർത്തനം 3
സത്യസന്ധഃ ശുചിഃ ശ്രീമാൻ പ്രേക്ഷമാണഃ ശിലാവഹാം
അത്യയാത്സ മഹാശൈലാൻ വനം ചൈത്രരഥം പ്രതി. 4

സത്യസന്ധഃ	സത്യസന്ധനം	അകുപ്പ്തീം	ഉരുട്ടിത്തള്ളുന്ന
ശുചിഃ	പരിശുദ്ധമനസ്സനം	ശിലാവഹാം	'ശിലാവഹ'യെന്ന
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനമായ	തീർത്ഥാ,	കടന്ന്, [നദിയെ
സഃ,	ആ ഭരതൻ,	ആഗേയം	അഗ്നികോണിലുള്ള
ഐലയാനേ	'ഐലയാന'മെന്ന	ശല്യകർത്തനം	} 'ശല്യകർത്തനം' എന്ന
	നഗരത്തിൽ	ഹി	
നദീം	നദിയെ	പ്രേക്ഷമാണഃ,	കണ്ടുകൊണ്ട്,
തീർത്ഥാ,	കടന്ന്,	ചൈത്രരഥം	'ചൈത്രരഥം' എന്ന
അപര-	} 'അപരപപ്പ്തമെന്ന'	വനം പ്രതി	വനത്തെനോക്കിച്ചെല്ലു
പപ്പ്താൻ ച			നവനായി
പ്രാപ്യ,	കടന്ന്,	മഹാശൈലാൻ	മഹാശൈലങ്ങളെ
ശിലാം	പറയെ	അത്യയാത്.	കടന്നു.

['ശിലാവഹ' എന്ന നദി 'ദുഷ്പതി' എന്ന് ഇപ്പോൾ പറയപ്പെടുന്ന നദിയാകുന്നു എന്ന് ചിലരുടെ പക്ഷം. അത് അംബാലാ (Ambala) ജില്ലയിൽക്കൂടി ഒഴുകി രാജപുത്താന മരുഭൂമി കളിൽ ഖഗ്ഗർ (Ghaggar) എന്ന മണൽ പുഴയായി (Dry bed) കാണപ്പെടുന്നു. Vincent Smith എന്ന ചരിത്രകാരന്റെ Oxford History of India എന്ന പുസ്തകത്തിൽ 29-ാം ഭാഗത്തിൽ കരുക്ഷാത്രത്തിന്റെ പടത്തിൽ കാണിച്ചിട്ടുള്ളതായ 'ഛാപ്തരാ' നദിയായിരിക്കാമെന്നാണ് തോന്നുന്നത്. ശല്യകർത്തനം, ആഗേയം എന്നവ രണ്ടുപ്രദേശങ്ങളാണെന്ന് തീർത്ഥീയം.

['ചൈത്രരഥം' എന്ന വനം യമുനാനദിയുടെ പടിഞ്ഞാറുവശത്താകുന്നു.]

സരസ്വതീം ച ഗംഗാം ച യുഗ്മേന പ്രത്യുപദ്യത
ഉത്തരം വീരമത്സ്യാനാം ഭാരണ്ഡം പ്രാവിശദനം

5

സരസ്വതീം ച 'സരസ്വതീ'നദിയേയും	വീരമത്സ്യാനാം 'വീരമത്സ്യം' എന്ന നാ
ഗംഗാം ച 'ഗംഗ'യെന്ന നദിയേ	ഉത്തരം വടക്കായി, [ടുകൾക്ക്
യുഗ്മേന സംഗമസ്ഥലത്തിൽ	ഭാരണ്ഡം 'ഭാരണ്ഡം' എന്ന
പ്രത്യുപദ്യത; പ്രാപിച്ചു;	വനം വനത്തിൽ
	പ്രാവിശത്. പ്രവേശിച്ചു.

['സരസ്വതീ' നദി സിർമൂർ (Sirmur) എന്ന കുന്നുകളിൽ ഉത്ഭവിച്ച് കണ്ണൂൽ എന്ന ജില്ലയിൽ താനേശ്വരംതൊട്ട് പടിഞ്ഞാറോട്ടൊഴുകി വീനശ്വതീതടം എന്ന ഭിക്കിൽവെച്ച് കാണാതായിത്തീരുന്നു. അവിടെനിന്ന് അത് അന്തർവാഹിനിയാണെന്ന് വിചാരിക്കപ്പെടുന്നു.

'ഗംഗ' എന്ന് ഇവിടെ പറയുന്നത് സരസ്വതീനദിക്കു കിഴക്കായി വടക്കുക്കരയായി ഒഴുകി സരസ്വതിയിൽ ചേരുന്ന പോഷകനദിയായിരിക്കണം. അല്ലാതെ സാക്ഷാൽ ഗംഗാനദിയല്ല.

മത്സ്യഭേദങ്ങൾ ഇപ്പോൾ ആറുവാർ, ജയിപ്പൂർ മുതലായ നാടുകൾ ഉൾപ്പെടുന്ന രാജ്യമാകുന്നു. അതിനും വടക്കായ പ്രദേശമാകുന്നു വീരമത്സ്യഭേദങ്ങൾ.

Vincent Smith എന്ന ചരിത്രകാരന്റെ ഇന്ത്യാചരിത്രപുസ്തകത്തിൽ ഭൂഭാഗതിയെ സരസ്വതിക്കു കിഴക്കായിട്ടാണ് കാണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. അതിനാൽ "ശിലാവഹാ" എന്ന നദി ഭൂഭാഗതിയായിരിപ്പാൻ തരമില്ല. "ഭക്ഷണേന സരസ്വത്യാ ഭൂഭാഗതൃത്തഃരണ ച. യേ വസന്തി കരുക്ഷേത്രേ തേ വസന്തി ത്രിവീഷ്ടപേ." എന്ന് ഭാരതം വനചർച്ചയിലുള്ള ശ്ലോകത്തിൽനിന്നും സരസ്വതിക്കുശേഷമാണ് ഭൂഭാഗതിയെ കടക്കേണ്ടിവരുന്നതെന്ന് കാണുന്നു.]

വേഗിനീം ച കലിംഗാഖ്യാം ഹ്യാദിനം പച്ഛതാവൃതാം

യമുനാം പ്രാപ്യ സന്തീർണ്ണാ ബലമാശ്വാസയൻ തദാ.

6

വേഗിനീം വേഗതയുള്ളതും	യമുനാം യമുനയെ
ഹ്യാദിനീം ച ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നതും	പ്രാപ്യ, പ്രാപിച്ച്,
(ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്നതും)	സന്തീർണ്ണം, അതിനെ തരണം
പച്ഛതാവൃതാം പച്ഛതങ്ങളാൽ ചൂഴ്	തദാ ആ സമയം [ചെയ്ത്
പ്പെട്ടതും	ബലം പരിവാരത്തിന്നു
കലിംഗാഖ്യാം കലിംഗം എന്ന പേ	ആശ്വാസയത്. വിശ്രമാവസരം
രോടു കൂടിയതുമായ	നൽകി.

[കലിംഗം, ഹ്യാദിനി എന്നു പറയുന്നവ വേറെ രണ്ടു നദികളായും ഇരിക്കാം. മുൻശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞതായ ഗംഗ, സരസ്വതിയിൽ ചെന്നുചേരുന്നതുകൂടാതെ അതിൽനിന്ന് മറ്റൊരു ശാഖ പിരിഞ്ഞ് ആ ശാഖ രണ്ടൊഴുകി, പിന്നെയും ഒന്നായി ചേന്ന് യമുനയിൽ ചെന്നു ചേരുന്നുണ്ട്. സരസ്വതീഗംഗാസംഗമത്തിൽവെച്ച് നദിയെ കടന്നുകഴിഞ്ഞാൽ യമുന എത്തുന്നതിന്നുമുമ്പായി ഇവ രണ്ടിനേയും കടക്കേണ്ടതുമാകുന്നു. 'ഹ്യാദിനി' എന്നത് ഭൂഭാഗതി എന്ന പ്രസിദ്ധ നദിയായുമിരിക്കാം.

കലിംഗം എന്ന് സാധാരണയായി യമുനക്ക് ഒരു പേരുള്ളതായി കാണുന്നില്ല. കളിന്ദഭേദം എന്ന് കരുക്ഷേത്രത്തിന്ന് വടക്കിലായി ഉള്ള രാജ്യത്തിൽകൂടി ഒഴുകുന്നതുകൊണ്ട് കളിന്ദാ അഥവാ കലിംഗം എന്ന് യമുനക്ക് പേരുണ്ടായിരിപ്പാനും വഴിയുണ്ട്. ഭാരതം സഭാപദ്യം 27(9)ൽ കലിംഗഭേദത്തെപ്പറ്റി പറയുന്നത് കളിന്ദംതന്നെയെന്നാണ് പണ്ഡിതന്മാരുടെ അഭിപ്രായം. യമുനയുടെ ഉത്ഭവംതന്നെ കളിന്ദഭേദത്തിൽനിന്നുമാകുന്നു. 'കാളിന്ദി' എന്ന് യമുനയ്ക്ക് പേരുള്ളതുകൊണ്ട് കളിന്ദഭേദവും, കളിന്ദഭേദവും ഒന്നുതന്നെയായിരിപ്പാനും വഴിയുണ്ട്. കാളിന്ദം എന്ന പദ്യത്തിൽനിന്ന് ഉത്ഭവിക്കുന്നതിനാലാണ് യമുനയ്ക്ക് കാളിന്ദി എന്ന പേർ വന്നിട്ടുള്ളത്.]

ശീതീകൃത്യ തു ഗാത്രാണി ക്ലാന്താനാശപാസ്യ വാജിനഃ
തത്ര സ്താതപാ ച പീതപാ ച പ്രായാഭാഭായ ചോദകം.

7

തത്ര	അവിടെ	സ്താതപാ ച	സ്നാനം ചെയ്ത്
ക്ലാന്താൻ	ക്ഷീണിച്ചിരുന്ന	പീതപാ ച	ജലപാനം ചെയ്ത്
വാജിനഃ	കുതിരകളെ		ശേഷം,
അശപാസ്യ	അശപസിപ്പിച്ചു്,	ഉദകം	തീർത്ഥത്തെ
ഗാത്രാണി	ഗാത്രങ്ങളെ	ആദായ ച	എടുത്തും കൊണ്ട്
ശീതീകൃത്യ തു,	തണുപ്പിച്ച ശേഷം,	പ്രായാത്.	പുറപ്പെട്ടു.

രാജപുത്രോ മഹാരണ്യമനഭീക്ഷ്ണോപസേവിതം
ഭദ്രാ ഭദ്രേണ യാണേന മാരുതഃ ഖമിവാത്യഗാത്

8

മാരുതഃ	വായു	അന-	} സഞ്ചാരമീനമായ
ഖം	ആകാശത്തിൽ	ഭീക്ഷ്ണോപ-	
ഇവ	എപ്രകാരമൊ അപ്ര	സേവിതം	
	കാരം	മഹാരണ്യം	മഹാരണ്യത്തെ
ഭദ്രഃ	പുണ്യാത്മാവായ	ഭദ്രേണ	ഉത്തമമായ
രാജപുത്രഃ	രാജകുമാരൻ	യാണേന	രഥത്തിൽ കയറിക്കൊ
		അത്യഗാത്.	കടന്നുചെന്നു. [ഒട്ടു

ഭാഗീരഥീം ദുഷ്ടതരാം സോഽംശുധാനേ മഹാനഭിം
ഉപായാദ്രാഘവസ്തുണ്ണം പ്രാഗപദേ വിശ്രുതേ പുരേ.

9

സഃ രാഘവഃ	ആ ഭരതകുമാരൻ	ഭാഗീരഥീം	ഗംഗയെ
അംശുധാനേ	'അംശുധാനം' എന്ന	വിശ്രുത	പേരാണ്
	നഗരത്തിൽ,	പ്രാഗപദേ	'പ്രാഗപടം' എന്ന
ദുഷ്ടതരാം	കടപ്പാൻ പ്രയാസ	പുരേ	നഗരത്തിൽ,
	മുജ്ജതായ	തുണ്ണം	ഉടനെ
മഹാനഭിം	മഹാനഭിയായ	ഉപായാത്.	പ്രാപിച്ചു.

['അംശുധാനം' എന്ന സ്ഥലത്തിൽ ഗംഗയെ തരണംചെയ്യുന്നതിന് പേണ്ട സൈന്യകളുടെ
ഉല്ലാസത്തിനാൽ ഗംഗാതീരംവഴിയായി പ്രാഗപടത്തിലെത്തി എന്ന് സാരം.]

സ ഗംഗാം പ്രാഗപദേ തീർത്ഥാ സമായാത് കുടികോഷ്ടികാം
സഞ്ചലസ്താം സ തീർത്ഥാഥ സമായാലുർവർദ്ധനം.

10

സഃ	ആ ഭരതൻ	സമായാത്;	പ്രാപിച്ചു;
സഞ്ചലഃ	സേനയോടുകൂടി	അഥ	പിന്നെ
പ്രാഗപദേ	പ്രാഗപടനഗരത്തിൽ	സഃ	അദ്ദേഹം
ഗംഗാം	ഗംഗയെ	താം	അതിനെ
തീർത്ഥാ,	കടന്ന്,	തീർത്ഥാ,	കടന്ന്,
കുടികോഷ്ടികാം	'കുടികോഷ്ടികം'	ധർമ്മവർദ്ധനം	'ധർമ്മവർദ്ധനം' എന്ന
	എന്ന നദിയെ	സമായാത്.	പ്രാപിച്ചു. [ഗ്രാമത്തെ

['കുടികോഷ്ടിക' എന്ന നദി 28-ാം അക്ഷരശതത്തിനടുത്തു Soron എന്ന പട്ടണത്തിന്നരികിലായി ഗംഗയിൽ വന്നുചേരുന്ന പൊഷകനദിയായിരിക്കണം.]

തോരണം ദക്ഷിണാഭേന ജംബുപ്രസ്ഥമുപാഗമത്
വരൂഥം ച യയൗ രമ്യം ഗ്രാമം ദശരഥാത്മജഃ.

11

ദശരഥാത്മജഃ	ദശരഥകുമാരനായ	ജംബുപ്രസ്ഥം	'ജംബുപ്രസ്ഥം' എന്ന
	ഭരതൻ	ഉപാഗമത്;	പ്രാപിച്ചു; [ഗ്രാമത്തെ
തോരണം	തോരണമെന്ന ഗ്രാമ	രമ്യം	രമ്യമായ
	ത്തിന്നു	വരൂഥം	'വരൂഥം'മെന്ന
ദക്ഷിണാഭേന	തെക്കുവഴിയായി	ഗ്രാമം ച	ഗ്രാമത്തേയും
		യയൗ	പ്രാപിച്ചു.

തത്ര രദ്യേ വനേ വാസം കൃതവാടാസൗ പ്രാങ്മുഖോ യയൗ
ഉദ്യാനമുജ്ജിഹാനായാ പ്രിയകാ യത്ര പാദപാഃ.

12

അസൗ	ഇദ്ദമം	ഉജ്ജിഹാനായാഃ	'ഉജ്ജിഹാന' എന്ന
തത്ര	അവിടെ		നഗരത്തിൽ
രദ്യേ	മനോഹരമായ	പ്രിയകാഃ	} കദംബവൃക്ഷങ്ങൾ
വനേ	വനത്തിൽ	പാദപാഃ	
വാസം കൃതവാ	രാത്രി താമസിച്ച്,	യത്ര	ഉണ്ടായിരുന്നതായ
പ്രാങ്മുഖഃ	കിഴക്കോട്ടേക്കു യാത്ര	ഉദ്യാനം	ഉദ്യാനവനത്തെ
	ചെയ്ത്	യയൗ.	പ്രാപിച്ചു.

[ഐക്യസംസ്ഥാനത്തിൽ 28-ാം അക്ഷരം 79-ാം ശുദ്ധാശത്തിൽ Budaun ജില്ലയിൽ, ഉജ്ജാനി (Ujhani) എന്ന നഗരം ഇപ്പോഴും ഉണ്ട്. ആയത് മുൻപറഞ്ഞ കുടികോഷ്ടികാനദി യൽനിന്നും കിഴക്കായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.]

സാലാംസ്ത പ്രിയകാൻ പ്രാപ്യ ശീശ്രോണാസ്ഥായ വാജിനഃ
അനജ്ഞാപൃഥമ ഭരതോ വാഹിനിം തപരിതോ യയൗ.

13

അഥ	അപ്പാൾ	വാജിനഃ	കുതിരകളെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	അസ്ഥായ,	തേരിൽ പൂട്ടിക്കെട്ടി,
പ്രിയകാൻ	} കദംബവൃക്ഷങ്ങളെ	വാഹിനിം	സേനയോട്
സാലാൻ		അനജ്ഞാപൃതു	യാത്രപറഞ്ഞ്,
പ്രാപ്യ,	അടുത്ത്,	തപരിതഃ	വേഗത്തിൽ
ശീശ്രോൻ	വേഗതയുള്ള	യയൗ.	യാത്രചെയ്തു.

വാസം കൃതവാ സർവ്വരീതേമ തീർത്ഥാ ചോത്താനികാം നദീം

അന്യാ നദീശ്ച വിവിധാഃ പാർവതീയൈസ്തരംഗമൈഃ

14

ഹസ്തിപുഷ്പകമാസാദ്യ കുടികാമത്യവർത്ത

തതഃ ച നരന്യാശ്രോ ഖൗരമിത്യേ സ കപീന്ദ്രതീഃ.

15

സഃ	ആ	ഉത്താനികാം	'ഉത്താനിക' എന്ന
നരന്യാശ്രഃ,	പുരുഷേശ്വരൻ,	നദീം,	നദിയേയും,
സർവ്വരീതേമ	'സർവ്വരീതേമ' മെന്ന	അന്യാഃ	വേറെ
	ഗ്രാമത്തിൽ	വിവിധാഃ	പല
വാസം കൃതവാ,	വാസംചെയ്ത്,	നദീഃ ച	നദികളേയും

பாப்தீயைஃ மஃபுரேரணைஃபுரண
 துரஃமஃ கதிரககெகொளஃ
 தீத்பா, தரணஃபுரஃ,
 மஃபுரஃ 'மஃபுரஃ' ஃஃ
 ஃஃஃஃ
 ஃஃஃஃ, ஃஃஃஃ,

കുടികരം	‘കുടികാ’ യെന്ന നദി
അത്യവർത്തം;	കടന്നു; [യെ
ചെഴുമിത്യേ	‘ചെഴുമിത്യം’ എന്ന
	നഗരത്തിൽ
കുപീവതീം ച	‘കുപീവതി’ എന്ന ന
തന്താരം.	കടന്നു. [ദിയേയും

['ഉത്താനിക' എന്ന നദി Budaun ജില്ലയിൽക്കൂടി ഒഴുകി ഗംഗയിൽ ചേരുന്ന മറ്റൊരു നദിയാകുന്നു.

കടിക, കപീവതി എന്ന രണ്ടു നദികൾ ഒന്നിച്ചു ചുന്ന് ഗംഗയിൽ 70-ാം ശ്ലവകാംശത്തിൽ Kanauj (കന്റൗ) നഗരത്തിന് അധികമായി വന്നു ചേരുന്നു. ഇതുതന്നെയാണ് രാമഗംഗ എന്നു പറയുന്ന നദി.]

ഏകസാലേ സ്ഥാണമതീം വിനതേ ശോമതീം നദീം. 16

കലിംഗനഗരേ ചാപി പ്രാപ്ത സാലവനം തഥാ

ഭരതഃ ക്ഷിപ്രമാഗച്ഛന് സുപരിശ്രാന്തചാമരഃ. 17

ഭരതം	ഭരതൻ
ഏകസാലേ	‘ഏകസാലം’ എന്ന
	ഗ്രാമത്തിൽ
സ്ഥാണമതീം,	‘സ്ഥാണമതി’യെന്ന
	നദിയേയും,
വിനതേ	‘വിനത’മെന്ന നഗര
	ത്തിൽ
ശോമതീം	} ‘ശോമതീ’ നദിയേയും
നദീം ച	

പ്രാപ്യ,	കടന്ന്,
സുപരിശ്രാന്ത-	ക്ഷീണിച്ചുകുതിരപോലോ ടുക്കിയവനായി
വാഹനം	
ക്ഷിപ്രം തഥാ	വിരലോടെ
കലിംഗനഗരേ	കലിംഗനഗരത്തിൽ
സാലവനം	പയിൻ മരക്കാടിനേയും
അപി	
ആഗമ്യത്.	പ്രാപിച്ചു.

[68-ാം സെക്ഷൻ 13-ാം ശ്ലോകത്തിന്റെ കുറിപ്പിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരം ഹസ്തിനപുരത്തിൽനിന്ന് അതായത് Meerat എന്ന പട്ടണത്തു് കര തെക്കുനാൽ അഃയാദ്ധ്യായിലേക്ക് ചൊല്ലായി ഒരു വര വരച്ചാൽ, ഗംഗകഴിഞ്ഞാൽ പ്രധാനമായ് അഞ്ചു നദികൾ കടപ്പാനുണ്ടെന്നു കാണാം മറ്റു ചെറിയ നദികളുടെ പേരുകൾ ഇതിൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടില്ല. ഈ അഞ്ചു നദികളിൽ ഏറ്റവും കിഴക്കുഭാഗത്തിലുള്ളതാണ് ഗോമതി (Gumir). ഇതിനെ ലക്കനോ (Lucknow) നഗരത്തിന് വടക്കായി തരണം ചെയ്തിരിക്കണം. 'സ്വാമണമതി' എന്നു പറയുന്നത് ഗോമതിയിൽ ചേരുന്ന തായ സായിനദി (R. Sai) ആയിരിക്കണം.

കലിംഗനഗരം ശോമതികുടൻ അയോദ്ധ്യയ്ക്ക് പടിഞ്ഞാറായി 'ബറബങ്കി' ജില്ലയിൽ ഒരു നഗരമായിരുന്നിരിക്കണം.]

വനം ച സമതീകൃഷ്ട ശർച്ചാമരണോദയേ

അയോദ്ധ്യാം മനനാ രാജ്ഞാ നിമ്നിതാം സന്ദദൽ ഹ.

ശബ്ദവും	രാത്രി
വനം ച	വനത്തിൽ തന്നെ
സമതീവ്ര,	കഴിച്ചുകൂട്ടി.
അരുണോദയേ	അരുണോദയത്തിൽ

മനുനാ രാജ്ഞാ	മനുചക്രവർത്തിയാൽ
നിമ്മിതാം	നിമ്മിക്കപ്പെട്ട
അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യാപുരത്തെ
ആശു	വിരവിൽ
സന്ദർശം ഫ.	കണ്ടു.

18

സമന്താത്	അവിടവിടെ ചുറ്റും	അദ്വ, താനി	ഇപ്പോൾ, ആയവ
വിപ്രധാവദ്ഭിഃ	പരന്നുനീളുന്നവര	അനന്തദന്തി ഇവ	ദുഃഖിക്കുന്നപോലെ
കാമിഭിഃ	കാമകരായ [മായ	മമ	എനിക്ക്
നരൈഃ ച	ജനങ്ങളാൽ [യായി	അന്യഥാ	വേറെപ്രകാരത്തിൽ
പരിത്യക്താനി	ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവ-	പ്രകാശത്തേ.	കാണപ്പെടുന്നവല്ലോ.

അരണ്യഭൂതേവ പുരീ സാരഥേ പ്രതിഭാതി മേ
ന ഹ്യത്ര യാനൈർദൃശന്തേ ന ഗജൈൻ ച വാജിഭിഃ
നിത്യാന്തോ വാടഭിയാന്തോ വാ നരമുഖ്യാ യഥാപുരം.

24

“സാരഥേ!	“സൂത!	ഗജൈഃ	ആനപ്പുറങ്ങളിലും
യഥാപുരം	മുമ്പെത്തെപ്പോലെ	ന;	കാണുന്നില്ല;
അത്ര	ഇവിടെ	വാജിഭിഃ ച	കുതിരകളിൽ കയറിയും
നരമുഖ്യാഃ	നഗരപ്രധാനികൾ	ന;	ഇല്ല;
യാനൈഃ	} രഥങ്ങളിൽ കയറി	ഹി പുരീ	ആഴയാൽ നഗരം
നിത്യാന്തഃ വാ		ഇവ	തീരെ
അഭിയാന്തഃ വാ	വരുന്നവരായോ	അരണ്യഭൂതാ	പാഴായപോലെ
ദൃശന്തേ ന;	കാണപ്പെടുന്നില്ല;	മേ പ്രതിഭാതി.	എനിക്ക് തോന്നുന്നു.

ഉദ്യാനാനി പുരാ ഭാന്തി മത്തപ്രമദിതാനി ച
ജനാനാം രതിസംയോഗേഷപത്യന്തഗുണവന്തി ച.

25

“ഉദ്യാനാനി	“ഉദ്യാനവനങ്ങൾ,	മത്തപ്രമദി-	} ശൃംഗാരാചിതങ്ങളായ
ജനാനാം	ജനങ്ങളുടെ	താനി ച	
രതി-	} ക്രീഡകളിൽ		യായും
സംയോഗേഷു			
അത്യന്ത-	} ഏറ്റവും അനുകൂലമായ	പുരാ	മുമ്പെല്ലാം
ഗുണവന്തി ച		ഭാന്തി.	കാണപ്പെട്ടിരുന്നു.

താനേന്യതാനൃദ്വ പശ്യാമി നിരാനന്ദാനി സർവ്വശഃ
സ്രസ്തപണ്ണൈരനേപഥം വിക്രോശദ്ഭിരിവ ദ്രാമൈഃ.

26

“അദ്വ	“ഈ സമയം	ദ്രാമൈഃ	വൃക്ഷങ്ങളാൽ
താനി ഏതാനി,	അപ്രകാരമുള്ള ഇവയെ	വിക്രോശദ്ഭിഃ	} കരയുന്നവനെന്ന
അനേപഥം	വഴികളിലെല്ലാം	ഇവ സർവ്വശഃ	
സ്രസ്തപണ്ണൈഃ	കൊഴിഞ്ഞ ഇലകളോ	നിരാനന്ദാനി	ഉത്സാഹമററവയായി
	ടുകടിയ	പശ്യാമി.	ഞാൻ കാണുന്നു.

നാദ്യാപി ശ്രുതതേ ശബ്ദോ മത്താനാം മൃഗ പക്ഷിണാം
സംരക്താം മധുരാം വാണീം കലം വ്യാഹരതാം ബഹു

27

“സംരക്താം	“ഉത്സാഹമുളവാക്ക	മത്താനാം	മദിച്ച
മധുരാം	മധുരവുമായ [ന്നതും	മൃഗപക്ഷിണാം	പക്ഷികളുടേയും മൃഗ
വാണീം	ശബ്ദത്തെ	ശബ്ദഃ	ശബ്ദം [ങ്ങളുടേയും
ബഹു കലം	ഏറ്റവും ഭംഗിയായി	അദ്വ അപി	ഇനിയും
വ്യാഹരതാം	പുറപ്പെടുവിക്കുന്ന	ശ്രുതതേ ന.	കേൾക്കപ്പെടുന്നില്ല.

ചന്ദനാഗരസംപ്രകോതം ധൂപസംമുർച്ഛിതോടതുലഃ
പ്രവാതി പവനഃ ശ്രീമാൻ കിം ന നാദ്യ യഥാപരം.

28

“ ചന്ദനാഗര- സംപ്രകാശഃ	} “ ചന്ദനം, അകിൽ, എന്നവയുടെ വാസന യാന്തരായി	ശ്രീമാൻ പവനഃ, അദ്യ യഥാപരം കിം ന പ്രവാതി ന ?	മനോഹരവും ആയ കാറ്റ്, ഇപ്പോൾ മുഖ്യമെന്നപോലെ എന്താണ് വീശാത്തത് ?
ധൂപ- സംമുർച്ഛിതഃ			
അതുലഃ	തുല്യമില്ലാത്തതും		

ഭേരിമൃദംഗവിണാനാം കോണസംഘട്ടിതഃ പുനഃ
കിമദ്യ ശബ്ദോ വിരതഃ സഭാടഭീനഗതിഃ പരം.

29

“ കോണ- സംഘട്ടിതഃ പുരാ സഭാ അഭീനഗതിഃ	} “ ഓരോഭാഗത്തിൽനി ന്നു പുറപ്പെട്ടിരുന്നതും പണ്ട് എല്ലാസമയത്തിലും ഗംഭീരമായുണ്ടായൊ ണ്ടിരുന്നതുമായ	ഭേരിമൃദംഗ- വിണാനാം ശബ്ദഃ, അദ്യ പുനഃ കിം വിരതഃ?	} ഭേരി, മൃദംഗം, വീണ, എന്നവയുടെ ശബ്ദം, ഇപ്പോഴാകട്ടെ എന്താണ് നിന്നുപോയിരിക്കുന്നത്?

അനിഷ്ടാനി ച പാപാനി പശ്ചാമി വിവിധാനി ച
നിമിത്താന്യമനോജ്ഞാനി തേന സീദതി മേ മനഃ.

30

“ അനിഷ്ടാനി പാപാനി ച വിവിധാനി	“ അപ്രിയങ്ങളും ചീത്തയും പലമാതിരിയായുള്ള വയും	നിമിത്താനി പശ്ചാമി തേന മേ മനഃ സീദതി.	ശക്തങ്ങളെ ഞാൻ കാണുന്നു; അതിനാൽ എന്റെ ചിത്തം ആധിക്യമുള്ളതും.
അമനോ- ജ്ഞാനി ച	} ദുഃഖകരങ്ങളും ആയ		

സർവ്വമാ കശലം സൂത ഭല്ല്യം മമ ബന്ധുഷു
തഥാ ഹൃദയം സമോഹേ ഹൃദയം സീദതീവ മേ.

31

“ സൂത !	“ സൂത !	തഥാ ഹി	എന്തെന്നാൽ
മമ	എന്റെ	അസതി	നിഷ്കാരണമായുള്ള
ബന്ധുഷു	ബന്ധുക്കളുടെ സംഗ	സമ്മോഹേ	പരിഭ്രമത്തിൽ,
	തിയിൽ	മേ	എന്റെ
സർവ്വമാ	എന്തായാലും	ഹൃദയം	മനസ്സ്
കശലം	ക്ഷേമമെന്നുള്ളത്	ഇവ	തീരെ
ഭല്ല്യം ;	പ്രയാസംതന്നെ ;	സീദതി. ”	കുഴങ്ങുന്നു. ”

വിഷ്ണുഃ ശ്രാന്തഹൃദയസ്രസ്തഃ സപ്തളിതേന്ദ്രിയഃ
ഭരതഃ പ്രവിവേശാശു പുരീമിക്ഷപാകപാലിതാം.

32

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ഇക്ഷപാക-	} ഇക്ഷപാകക്കളാൽ പരി
വിഷ്ണുഃ,	ഉത്സാഹമറാവനായി,	പാലിതാം	
ശ്രാന്തഹൃദയഃ,	ചിത്തം തളൻവനായി	പുരീം	ആ നഗരത്തിനുള്ളിൽ
സ്രസ്തഃ,	ഭയപ്പെട്ടവനായി,	അശു	ധൃതിപ്പെട്ട്
സപ്തളിതേന്ദ്രിയഃ	കലക്കംപൂണ്ട ഇന്ദ്രിയ	പ്രവിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.
	ങ്ങളോടുകൂടിയവനായി		

ഭവാരേണ വൈജയന്തേന പ്രാവിശച്ശ്രാന്തവാഹനഃ

ഭാഃസ്സൈമരത്നമായ വിജയമുക്തസ്തൈഃ സഹിതോ യയേത.

33

വൈജയന്തേന	വൈജയന്തം എന്ന	ഉത്സാഹ	ഏഴുനേരത്
ഭവാരേണ	ഗോപുരവാതിലിൽകൂടി	വിജയം ഉക്തഃ	'ജയ, ജയ' എന്ന് ആ
ശ്രാന്തവാഹനഃ	ക്ഷീണിച്ചു കതിരക		ശീവുദിക്കപ്പെട്ടവനായി
	ളോടുകൂടിയവനായി	തൈഃ	അവരോടും
പ്രാവിശത്;	പ്രവേശിച്ചു;	സഹിതഃ	കൂടി
ഭാഃസ്സൈമഃ	ഭാരപാലകന്മാരാൽ,	യയേത.	ചെന്നു.

[ഗായത്രിയുടെ ആറാമത്തെ അക്ഷരം ഇതിൽ രണ്ടാമത്തെ അക്ഷരമായി വിന്യസിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്ന് ഗോവിന്ദരാജമതം.]

സ തപനേകാഗ്രഹൃദയോ ഭാഃസ്സമം പ്രത്യർച്യ തം ജനം

സ്മൃതമശപചതേഃ ക്ലാന്തമബ്രവീത്തത്ര രാഘവഃ

34

തത്ര	ആ സമയം	പ്രത്യർച്യ,	അനുമാദിച്ചശേഷം,
അനേകാഗ്ര-	} ചഞ്ചലചിത്തനായി	ത	ഉടനെ
ഹൃദയഃ		അശപചതഃ	അശപചതിമഹാരാജാ
സഃ	ആ		വിന്റെ
രാഘവഃ,	ഭരതൻ,	ക്ലാന്തം സ്മൃതം	ക്ഷീണിച്ചിരുന്ന സ്മൃത
ഭാഃസ്സമം	കാവൽ കാക്കുന്ന		നോടായി
തം ജനം	ആ ജനതതിയെ	അബ്രവീത്.	ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.

കിമഹം തപരയാടനീതഃ കാരണാനി വിനാടനഘ

അശുഭാശങ്കി ഹൃദയം ശീലം ച പതതീവ മേ.

35

“അനഘ !	“നിഷ്കന്മഷ്ണനായവനേ!	ആനീതഃ ?	കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരപ്പെട്ട
കാരണാനി	} കാരണങ്ങളൊന്നുമി	ഹൃദയം	മനസ്സ് [ത് ?
വിനാ		അശുഭാശങ്കി;	അപത്തിനെത്തന്നെ
അഹം	ഞാൻ	മേ	എന്റെ [ശങ്കിക്കുന്നു;
കിം	എന്താണ്	ശീലം ച	പ്രകൃതിയും
തപരയാ	ബലപ്പെട്ട്	പതതി ഇവ.	നശിക്കുന്നപോലെയി
			രിക്കുന്നു

ദേവതാർച്ചാഃ പ്രവിലാശ്ച യജ്ഞഗോഷ്ട്യശ്ശൃമാവിധാഃ
മാല്യാപണേഷു രാജന്തേ നാഭ്യ പണ്യാനി വൈ തഥാ.

40

“ദേവതാർച്ചാഃ } ച	“ദേവപുജകളും	മാല്യാപണേഷു പൂത്തരുവുകളിൽ
പ്രവിദ്ധാഃ;	മുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു;	പണ്യാനി വൈ സാമാനങ്ങളും
യജ്ഞഗോഷ്ട്യഃ	യാഗഗോഷ്ടികളും	അഭ്യ ഇപ്പോൾ
തഥാവിധാഃ;	അപ്രകാരം തന്നെയി	തഥാ അതുപോലെ
	രിക്കുന്നു;	രാജന്തേ ന. വിലസുന്നില്ല.

ദൃശ്യന്തേ വർണിജോഽപ്യത്ര ന യഥാപൂർവ്വമഭ്യ വൈ
ധ്യാനസംവിഗ്നഹൃദയാഃ നഷ്ടവ്യാപാരയന്ത്രിതാഃ.

41

“അത്ര	“ഇവിടെ	നഷ്ടവ്യാപാര-	വില്പനയില്ലാതെ കഷ്ട
അഭ്യ	ഇപ്പോൾ	യന്ത്രിതാഃ }	പ്പെടുന്നവരായി,
വണിജഃ അപി	വ്യാപാരികളും	യഥാപൂർവ്വം	മുമ്പുണ്ടായിരുന്നപോ
ധ്യാനസംവിഗ്ന	വിചാര പീഡിത മന		ലെ
ഹൃദയാഃ }	സ്കരായി,	ദൃശ്യന്തേ ന.	കാണപ്പെടുന്നില്ല.

ദേവായതനചൈത്യേഷു ദീനാഃ പക്ഷിമൃഗാഃ സ്ഥിതാഃ.

42

“ദേവായതന- } ചൈത്യേഷു }	“അമ്പലങ്ങളിലും യാ ഗശാലകളിലും,	പക്ഷിമൃഗാഃ പക്ഷികളും മൃഗങ്ങളും ദീനാഃ സ്ഥിതാഃ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്നു.
---------------------------	----------------------------------	--

മലിനം ചാശ്വപൂണ്ണാക്ഷം ദീനം ധ്യാനപരം കൃശം

സശ്ശ്രീപുംസം ച പശ്ചാമി ജനമുൽകണ്ഠിതം പുരേ.

43

“പുരേ	“പട്ടണത്തിൽ	ദീനം,	പരിതാപാവസ്ഥയിലി
സശ്ശ്രീപുംസം	ആൺപെണ്ണടക്കം		രിക്കുന്നതായും,
ജനം ച,	ജനതതി മുഴുവനും,	ധ്യാനപരം,	വിചാരപ്പെടുന്നതായും
മലിനം ച	മാലിന്യം പൂണ്ടതായും,	കൃശം	നേർത്തിരിക്കുന്നതായും,
ചാശ്വപൂണ്ണാക്ഷം	കണ്ണൻ്റെ നിറഞ്ഞ	ഉൽകണ്ഠിതം	ഭുജിക്കുന്നതായും
	നേത്രങ്ങളാണതായും,	പശ്ചാമി.”	ഞാൻ കാണുന്നു.”

ഇത്യേവമുക്തവാ ഭരതഃ സൂതം തം ദീനമാനസഃ

താനൃരിഷ്ടാനൃമോദ്ധ്യായാം പ്രേക്ഷ്യ രാജഗൃഹം യയൌ.

44

ഭരതഃ	ഭരതൻ	തം സൂതം	ആ സാരഥിയോട്
അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ	ഇതി ഏവം	ഇപ്രകാരമെല്ലാം
താനി	ആ	ഉക്തവാ,	ഉറച്ചെഴുത്ത്,
അരിഷ്ടാനി	അപരാധങ്ങളെ	രാജഗൃഹം	അരമനയിലേക്ക്
പ്രേക്ഷ്യ	കണ്ട്	യയൌ.	ഏഴുനേളി.
ദീനമാനസഃ	പരിതപിക്കുന്നവനായി		

താം ശൂന്യശൂന്യംഗാടകവേദരഥ്യാം
 രജോഭയഭാരകപാടയന്ത്രാം
 ദൃഷ്ട്വാ പുരീമിദ്രപരപ്രകാശാം
 ളഭവേന സംപൂർണ്ണതരോ ബഭ്രവ.

45

ഇന്ദ്രപുര- പ്രകാശാം താം പുരീം, ശൂന്യശൂന്യംഗാ- ടകവേദ- രഥ്യാം	} ഇന്ദ്രന്റെ പട്ടണം } പോലെ പ്രകാശിച്ചി } ആ [രുന്നതായ } നഗരത്തെ, } ശൂന്യമായിരിക്കുന്ന ച } തപരങ്ങൾ, വീടുകൾ, } തെരുവുകൾ എന്നവ } യോടുകൂടിയതായും	രജോഭയ- ഭാരകപാട- യന്ത്രാം ദൃഷ്ട്വാ, ളഭവേന സംപൂർണ്ണതരഃ ബഭ്രവ.	} പൊടികൊണ്ട് ചുവ } ന്നതായ പടിവാതിൽ } ചട്ടകങ്ങളോടു കൂടിയ } തായും } കണ്ട്, } ളഭവത്താൽ } ഏറ്റവും പരിതപിക്കുന്ന } ഭവിച്ചു. [വനായി
---	--	---	--

ബഹുനി പശ്യന്മനസോഽപ്രിയാണി
 യാന്യന്യദാ നാസ്യ പുരേ ബഭ്രവഃ
 അവാക്ശിരാ ഭീനമനാ നഹൃഷ്ടഃ
 പിതൃമ്മഹാത്മാ പ്രവിവേശ വേശ്വ.

46

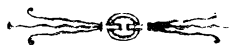
മഹാത്മാ, അന്യദാ അസ്യ പുരേ മനസഃ അപ്രിയാണി യാനി ബഭ്രവഃ ന	} ആ മഹാത്മാവ്, } മറ്റൊരുസമയത്തിലും } ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ } നഗരത്തിൽ } മനസ്സിന്നു } അസന്തുഷ്ടികരങ്ങളായ } യതൊന്നും ഉണ്ടായിര } നില്പതോ അപ്രകാര } മുള	ബഹുനി പശ്യൻ, അവാക്ശിരാഃ ഭീനമനാഃ നഹൃഷ്ടഃ പിതൃഃ വേശ്വ പ്രവിവേശ.	} അനേകങ്ങളെ } കണ്ടുകൊണ്ട്, } തലകനിച്ചവനായി } ളഭിതനായി } സന്തോഷരഹിതനായി } പിതാവിന്റെ } അരമനയിൽ } പ്രവേശിച്ചു.
---	--	--	---

ഇത്യാഷേ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഏകസപ്തതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = ഏഴുപത്തൊന്നാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5169; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2814.

ഇതി പുരാകശലവാദ്യം ശ്രീരാമസന്നിധാവശപദമയജ്ഞവാദേ ചാത്രിശദിനഷ്ട ഗീതേ
 ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ സപ്തമഃസ്കന്ധേ ഗീതഃ ശ്ലോകഃ സമാപ്തഃ.

ഇപ്രകാരം പണ്ട് അശ്വമേധയാഗമണ്ഡപത്തിൽ ശ്രീരാമസന്നിധിയിൽ വെച്ച് കശലവന്മാരായ
 32 ദിവസങ്ങളിലായി ഗാനം ചെയ്യപ്പെട്ട ശ്രീരാമായണത്തിൽ ഏഴാം ദിവസം
 ഗാനം ചെയ്തശ്ലോകങ്ങളുടെ സംഖ്യ 788.

[പുരാകുശലവാദ്യം ശ്രീരാമസന്നിധാവശപഃമധയജ്ഞവാദേ അഷ്ടരേഫനി അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ദ്വിസപ്തതിരമസഗ്ഗമാരഭ്യ സപ്തനവതിരമസഗ്ഗപഞ്ചനം (5170—5983 ശ്ലോകഃ)
 ഗീതം. തന്മിൻഭിനേ ഗീതഃ ശ്ലോകാശ്ച 814]

[പണ്ട് കുശലവന്മാരാൽ ശ്രീരാമസന്നിധിയിൽ അശപഃമധയാഗശാലയിൽവെച്ച്
 എട്ടാമത്തെ ദിവസം അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡത്തിൽ 72-ാം സഗ്ഗം തുടങ്ങി 97-ാം
 സഗ്ഗംവരെ (5170 മുതൽ 5983 കൂടി ശ്ലോകങ്ങൾ) ഗാനംചെയ്യപ്പെട്ടു
 അന്ന് ആകെ ഗാനംചെയ്യപ്പെട്ട ശ്ലോകസംഖ്യ 814.]

ദ്വിസപ്തതിരമഃ സഗ്ഗഃ = ഐഴ്ചത്തിരണ്ടാംസഗ്ഗം.

[ഭരതസന്താപഃ = ഭരതന്റെ ദുഃഖം.]

അപശ്യംസ്തു തതസ്തത്ര പിതരം പിതൃരാലയേ
 ജഗാമ ഭരതോ ദ്രഷ്ടും മാതരം മാതൃരാലയേ.

1

ഭരതഃ	ഭരതൻ	അപശ്യൻ,	കാണാതെ,
തതഃ	അപ്പോൾ	തു	ഉടനെ
തത്ര	അവിടെ	മാതൃഃ ആലയേ	മാതാവിന്റെഅരമന
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	മാതരം	അമ്മയെ [യിൽ
ആലയേ	അരമനയിൽ	ദ്രഷ്ടം	കാണുന്നതിനായി
പിതരം	പിതാവിനെ	ജഗാമ.	എഴുന്നെള്ളി.

അനുപ്രാപ്തം തു തം ദൃഷ്ട്വാ കൈകേയി പ്രോഷിതം സുതം
 ഉത്പപാത തദാ ഹൃഷ്ടാ തൃക്തപാ സൗവർണ്ണമാസനം.

2

കൈകേയി	കൈകേയി	തു	തന്മുഖം
പ്രോഷിതം	ദൂരദശത്തിലേക്കു	ഹൃഷ്ടാ	സന്തുഷ്ടഹൃദയയായി,
തം	ആ [പോയിരുന്ന	സൗവർണ്ണം	സ്വർണ്ണമയമായ
സുതം	പുത്രനെ	ആസനം	ആസനത്തെ
തദാ	അപ്പോൾ	തൃക്തപാ,	വിട്ട്,
അനുപ്രാപ്തം	വന്നെത്തിയിരിക്കുന്ന	ഉത്പപാത.	എതിരേല്പാനായി
ദൃഷ്ട്വാ	കണ്ട്, [വന്നായി		ചെന്നു.

സ പ്രവിശ്യൈവ ധർമ്മാത്മാ സ്വഗൃഹം ശ്രീവിവർജ്ജിതം
 ഭരതഃ പ്രേക്ഷ്യ ജഗ്രാഹ ജനന്യാശ്ചരണൗ ശുഭൌ.

3

ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ,	ജനന്യാഃ	മാതാവിന്റെ
സ്വഗൃഹം	സ്വഭവനത്തെ	ശുഭൌ	പൂജ്യങ്ങളായ
പ്രവിശ്യ ഏവ	പ്രവേശിച്ചു ഉടനെ	ചരണൗ	പാദങ്ങളെ
ശ്രീ വിവർജ്ജിതം	ശോഭയറ്റതായി	ജഗ്രാഹ.	കുവിട്ടു നമസ്കരിച്ചു.

സം തം മുഖ്യാപാശ്രായ പരിഷ്കൃത യശസിനം
അങ്കേ ഭരതമാരോഹ്യ പ്രഷ്ഠം സമുപചക്രമേ.

4

സം	അവരം	അരോഹ്യ	ഇരത്തി
തം	അ	മുഖ്യാ	} ശിരസ്സിൽ മുകൻ
യശസിനം	യശസിനായ	ഉപാശ്രായ	
ഭരതം	ഭരതനെ	പ്രഷ്ഠം	വർത്തമാനം ചോദി
പരിഷ്കൃത,	അവിംഗതം ചെയ്ത്,		} പ്ലാൻ
അങ്കേ	മടിയിൽ	സമുപചക്രമേ. അരംഭിച്ചു.	

അദ്യ തേ കതിചിദ്രാത്രയ്യതസ്യാർത്ഥവേശ്തനഃ
അപി നാലപത്രമഃ ശീര്യം രഥേനാപതതസ്സവ

5

“ആർത്ഥ-	} “മുത്തശ്ശന്റെ അരമ	രഥേന	തേരിൽ കയറി
വേശ്തനഃ		ശീര്യം	ബലപ്പെട്ട്
തേ ച്യുതസ്വ	ഉണ്ണി പുറപ്പെട്ടിട്ട്	അപതതഃ	വന്ന
അദ്യ	ഇന്നെന്ന്	തവ,	നിനക്ക്,
രാത്ര്യഃ	} എത്ര ദിവസങ്ങളായി?	അലപത്രമഃ	യാത്രകൊണ്ടുള്ള ക്ഷീ
കതിചിത് ?		അപി ന ?	ഇല്ലെ ? [ണം

ആർത്ഥസ്തേ സുകശലീ യധാജിനാതുലസ്തവ
പ്രവാസാച്ച സുഖം പുത്ര സർവ്വം മേ വക്തുമഹസി.

6

“പുത്ര!	“പുത്ര!	പ്രവാസാത്	ഇവിടെനിന്നു പോയതു
തേ ആർത്ഥഃ	നിന്റെ മുത്തശ്ശൻ		മുതൽ
സുകശലീ ?	സൗഖ്യമായിരിക്കുന്നു	സുഖം ?	നിനക്കും സുഖംതന്നെ
തവ	നിന്റെ [വോ ?		യല്ലെ ?
മാതുചഃ	അമ്മാമനായ	മേ	എന്നോട്
യധാജിത്	യധാജിത്തും	സർവ്വം	എല്ലാവിവരവും
ച ?	അപ്രകാരമിരിക്കുന്നു	വക്തും	} പറഞ്ഞാലും. ”
	വോ ?	അഹസി. ”	

ഏവം പൃഷ്ഠസ്തേ കൈകേയ്യം പ്രിയം പാത്ഥീവനന്ദനഃ
ആചഷ്ട ഭരതഃ സർവ്വം മാത്രേ രാജീവലോചനഃ.

7

ഏവം	ഇപ്രകാരം	രാജീവലോചനഃ	ചെന്താർന്നേത്രനായ
കൈകേയ്യം	കൈകേയീരാജ്ഞി	ഭരതഃ,	ഭരതൻ,
	യാൽ	സർവ്വം	എല്ലാറ്റിനേയും
പ്രിയം	പ്രിയമായി	മാത്രേ	മാതാവിനോടായി,
പൃഷ്ഠഃ	ചോദിക്കപ്പെട്ടവനും	ത,	അ സമയം,
പാത്ഥീവനന്ദനഃ	രാജകുമാരനും	ആചഷ്ട.	ഇങ്ങിനെ അറിയിച്ചു.

അദ്വ മേ സപ്തമീ രാത്രിഃ ചപുതസ്യാത്മകവേശ്വനഃ
അഞ്ചായാഃ കശലീ താതഃ യുധാജിനാതുലശ്ച മേ.

8

“ ആത്മക- വേശ്വനഃ ചപുതസ്യാ മേ അദ്വ രാത്രിഃ സപ്തമീ;	“ മുത്തശ്ശന്റെ പു ത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടവനായ എനിക്ക് ഇപ്പോൾ ദിവസം ഏഴുകഴിഞ്ഞു;	അഞ്ചായാഃ താതഃ കശലീ; മേ മാതുലഃ യുധാജിത് ച.	അമ്മയുടെ അച്ഛൻ സുഖംതന്നെ; എന്റെ അമ്മാമൻ യുധാജിത് രാജാവിന്നും സുഖംതന്നെ.
---	--	---	---

യന്മേ ധനം ച രത്നം ച ദൈവ രാജാ പരംതപഃ
പരിശ്രാന്തം പഥ്യഭവത് തതോഹം പൂർവ്വമാഗതഃ.

9

“ പരംതപഃ രാജാ, മേ രത്നം ച ധനം ച ദൈവ; യത്	“ ശത്രുസന്താപകര മഹാരാജാവ്, [നായ എനിക്ക് വിശേഷവസ്തുക്കളും ധനവും നൽകി; ആയത്	പഥി പരിശ്രാന്തം അഭവത്; തതഃ അഹം പൂർവ്വം ആഗതഃ.	വഴിയിൽ കൂടെക്കൊണ്ടുവരുവാൻ ബുദ്ധിമുട്ടായിരുന്നു; അതുകൊണ്ട് ഞാൻ മുമ്പിൽ വന്നു.
--	---	--	--

രാജവാക്യഹരൈർഭൂതൈസ്തപശ്ചമാണോഽഹമാഗതഃ
യദഹം പ്രഷ്ടമിച്ഛാമി തദഞ്ച വക്തുമഹതി.

10

“ രാജവാക്യ- ഹരൈഃ ഭൂതൈഃ തപശ്ചമാണഃ അഹം ആഗതഃ; അഹം	“ രാജാജ്ഞയെ കൊ ണ്ടുവന്ന ഭൂതന്മാരാൽ ബുദ്ധപ്പെടുത്തപ്പെട്ടവ ഞാൻ [നായി വന്നുചേർന്നു; ഞാൻ	യത് പ്രഷ്ടം ഇച്ഛാമി, തത് അഞ്ചാ വക്തും അഹതി.	ഏതിനെ ചോദിച്ചാൻ പോകുന്നുവോ, അതിനെ അമ്മ എന്നോടുപറഞ്ഞാലും.
--	---	---	---

ശുന്യായം ശയനീയസ്തേ പശ്യതോ ഹേമഭൂഷിതഃ
ന ചായമിക്ഷ്യാകജനഃ പ്രഹൃഷ്ടഃ പ്രതിഭാതി മേ.

11

“ അയം ഹേമഭൂഷിതഃ ശയനീയഃ തേ പശ്യകഃ, ശുന്യഃ;	“ ഈ സപ്താലംകൃതവും ശയിപ്പാനുള്ളതുമായ അമ്മയുടെ കട്ടിൽ, ശുന്യമായിരിക്കുന്നു;	അയം ഇക്ഷ്യാകജനഃ ച പ്രഹൃഷ്ടഃ മേ പ്രതിഭാതി ന.	ഇപ്പോൾ ഇക്ഷ്യാകജന സമൂഹം സന്തോഷത്തോടൊരിക്ക എനിക്ക് [ന്നതായി തോന്നുന്നില്ല.
--	--	--	---

രാജാ ഭവതി ഭൂയിഷ്ഠമിഹാംബായാ നിവേശനേ
തമഹം നാദ്യ പശ്ചാമി ഭൂഷ്മിച്ഛന്നിഹാഗതഃ.

12

“രാജാ	“മഹാരാജാവ്	ഭൂഷ്മം ഇച്ഛൻ	മുഖം കാണിപ്പാൻ
ഭൂയിഷ്ഠം	മിക്കവാറും		കൊതിച്ചാണ്
ഇഹ	ഈ സമയത്തിൽ	അഹം	ഞാൻ
അംബായാഃ	അമ്മയുടെ	ഇഹ	ഇവിടെ
നിവേശനേ	അരമനയിലാണല്ലോ	ആഗതഃ ;	വന്നത് ;
ഭവതി ;	ഇരിക്കുക പതിവ് ;	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
തം	അദ്ദേഹത്തെ	പശ്ചാമി ന.	ഞാൻ കാണുന്നുമില്ല.

പിതൃർഗൃഹീഷ്യേ പാദൌ ച തം മമാഖ്യാമി പൃച്ഛതഃ
ആഹോസപിഭംബ ജ്യേഷ്ഠായാഃ കൌസല്യായാ നിവേശനേ.

13

“അംബ !	“അമ്മേ !	നിവേശനേ	അരമനയിൽ
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	ആഹോസപിത് ?	ആയിരിക്കുമോ?
പാദൌ ച	തീരുവടികളെ	പൃച്ഛതഃ	ചോദിക്കുന്നവനായ
ഗൃഹീഷ്യേ ;	ഞാൻ വണങ്ങട്ടെ ;	മമ	എന്നോട്
ജ്യേഷ്ഠായാഃ	ഉത്തമയായ	തം	അദ്ദേഹമെവിടെയെ
കൌസല്യായാഃ	കൌസല്യാമാതാവി		ന്റെ
	ന്റെ	ആഖ്യാമി.”	അരുളിച്ചെയ്താലും.”

തം പ്രത്യവാച കൈകേയീ പ്രിയവദ്ഘോരമപ്രിയം
അജാനന്തം പ്രജാനന്തീ രാജ്യലോഭേന മോഹിതാ.

14

കൈകേയീ,	കൈകേയീദേവി,	പ്രിയവത്	ഇഷ്ടമെന്നവണ്ണം
രാജ്യലോഭേന	രാജ്യത്തിലുള്ള അത്യാ	പ്രജാനന്തീ,	കരുതീയവളായി,
	ശമുപം	അജാനന്തം	വിഷയം ഗ്രഹിക്കാതി
മോഹിതാ,	നന്മതിന്മയറിയാത്ത	തം	അവനോടു [രുന്ന
ഘോരം	കടുതായ [വളായി,	പ്രത്യവാച.	ഇപ്രകാരം മറുപടി
അപ്രിയം	അനിഷ്ടത്തെ		യുറച്ചു.

യാ ഗതിഃ സർവ്വഭൂതാനാം താം ഗതിം തേ പിതാ ഗതഃ
രാജാ മഹാത്മാ തേജസപീ യായജ്ഞകഃ സതാം ഗതിഃ.

15

“യായജ്ഞകഃ	“അനേകം യാഗങ്ങൾ	പിതാ,	അച്ഛൻതിരുമേനി,
	ചെയ്തവനും	സർവ്വഭൂതാനാം	ജീവനുള്ള എല്ലാ പ്രാ
സതാം ഗതിഃ	സജ്ജനാവലംബവും		ണികൾക്കും
തേജസപീ	തേജസപിയും	ഗതിഃ	ചരമാവസ്ഥ
മഹാത്മാ	മഹാത്മാവും	യാ	യാതൊന്നോ
രാജാ	മഹാരാജാവും ആയ	താം ഗതിം	ആ അവസ്ഥയെ
തേ	നിന്റെ	ഗതഃ.”	പ്രാപിച്ചുകളഞ്ഞു.”

തച്ഛ്രുതപാ ഭരതോ വാക്യം ധർമാഭിജനവാൻ ശുചിഃ
പപാത സഹസാ ഭ്രമേ പിതൃശോകബലാദൃതഃ.

16

ധർമാഭി- ജനവാൻ ശുചിഃ ഭരതഃ തത് വാക്യം	ധർമ്മത്തിൽ വിഖ്യാതി പുണ്യവനം പരിശുദ്ധാശ്രയനം ഭരതൻ [ആയ ആ വർത്തമാനത്തെ	ശ്രുതപാ, പിതൃശോക- ബലാർദൃതഃ സഹസാ ഭ്രമേ പപാത,	കേട്ട് പിതൃഭുവത്താൽ ഏ ററു പീഡിതനായി പെട്ടെന്ന് നിലത്ത് പതിച്ചു.
--	---	--	--

ഹാ ഹതോടസ്ഥിതി കൃപണാം ഭീനാം വാചമുദീരയൻ
നിപപാത മഹാബാഹുശ്ചാശ്ച വിക്ഷിപ്യ വീര്യവാൻ.

17

വീര്യവാൻ മഹാബാഹുഃ, ബാഹു വീക്ഷിപ്യ, 'ഹാ! അസ്ഥി ഹതഃ,'	മഹാധൈര്യശാലിയും ആജാനബാഹുവും ആയ അവൻ, ഇരുകൈകളും കടഞ്ഞ്, 'അയ്യോ! ഞാൻ ഹതനായി,'	ഇതി ഭീനാം കൃപണാം വാചം ഉദീരയൻ നിപപാത.	എന്ന് ദൈന്യാവസ്ഥയെ പ്രഭ ശിഷ്ടിക്കുന്നതും ഭുവനമായ വാക്കിനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ട് വീണഭിക്കിൽതന്നെ കിടന്നു.
---	---	---	--

തതഃ ശോകേന സംവീതഃ പിതർമരണഭുവിതഃ
വിലലാപ മഹാതേജാ ഭ്രാന്താക്ഷിതചേതനഃ.

18

തതഃ മഹാതേജാഃ, പിതൃഃ മരണഭുവിതഃ	അപ്പോൾ ആ മഹാതേജസ്വി, പിതാവിന്റെ മരണത്താൽ ഭുഖം പുണ്യവനായി	ശോകേന സംവീതഃ ഭ്രാന്താക്ഷിത- ചേതനഃ, വിലലാപ.	ശോകത്താൽ ആക്രാന്തനായി, സംഭ്രമത്താൽ മതിമറ ന്നവനായി, പ്രലപിച്ചു.
--	--	--	--

ഏതത് സുരചിരം ഭാതി പിതുമേ ശയനം പുരാ
ശശിനേവാമലം രാത്രൌ ഗഗനം തോയദാത്യയേ.

19

"മേ പിതൃഃ ഏതത് ശയനം, തോയദാത്യയേ രാത്രൌ അമലം	"എന്റെ പിതാവിന്റെ ഈ ശയനം, ശരത്കാലത്തിൽ രാത്രിയിൽ നിമ്നചമായ	ഗഗനം ശശിനാ ഇവ സുരചിരം പുരാ ഭാതി.	ആകാശം ചന്ദ്രനാൽ ഏപ്രകാരമോ അപ്ര കാരം, അതിമനോജ്ഞമായി വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന വല്ലോ.
---	--	--	--

തദിദം ന വിഭാത്യഭ്യ വിഹീനം തേന ധീമതാ
വ്യോമേവ ശശിനാ ഹീനമപ്തമുഷ്ട ഇവ സാഗരഃ.

20

“തത്	“അപ്രകാരമുള്ള	ശശിനാ	ചന്ദ്രനോട്
ഇദം,	ഇത്,	ഹീനം	കൂടാത്ത
അഭ്യ	ഇപ്പോൾ	വ്യോമ ഇവ	ആകാശമെന്നപോലെ
ധീമതാ	ധീമാനായ	അപ്തമുഷ്ടഃ	വെള്ളംവറ്റിയ [യും
തേന	അദ്ദേഹത്തോടു	സാഗരഃ ഇവ	സമുദ്രമെന്നപോലെയും
വിഹീനം	കൂടാത്തതായി	വിഭാതി ന.”	ശോഭിക്കാതിരിക്കുന്നു.”

ബാഷ്പമുത്സൃജ്യ കണ്ഠേ ന സ്വാന്തഃ പരമപീഡിതഃ
പ്രച്ഛാദ്യ വദനം ശ്രീമദ്വസ്ത്രേണ ജയതാം വരഃ.

21

ജയതാം	ജയശാലികളിൽവെ	വദനം	വദനത്തെ
	ച്ച്	പ്രച്ഛാദ്യ,	മറച്ചുകൊണ്ട്,
വരഃ,	ഉത്തമനായ അവൻ,	ബാഷ്പം	കണ്ണീർ
പരമപീഡിതഃ,	ഏറം പീഡിതനായി,	ഉത്സൃജ്യ,	വാർത്തുകൊണ്ട്,
വസ്ത്രേണ,	വസ്ത്രംകൊണ്ട്,	കണ്ഠേന	വാവിട്ട്
ശ്രീമത്	ചാരുവായ	സ്വാന്തഃ.	കരഞ്ഞു.

തമാന്തം ദേവസംകാശം സമീക്ഷ്യ പതിതം ഭൂവി
നികൃത്തമിവ സാലസ്യ സ്തന്ധം പരശൂനാ വനേ
മത്തമാന്തംഗസംകാശം ചന്ദ്രാക്ഷസദൃശം ഭൂവഃ
ഉത്ഥാപയിതപാ ശോകാന്തം വചനം ചേദമബ്രവീത്.

22

23

ദേവസംകാശം	ദേവസദൃശനായ	ച,	ഉടനെ,
തം	അവനെ	മത്തമാന്തംഗ	} മദഗജസദൃശനം
ആന്തം,	ഭുഖാക്രാന്തനായി,	സംകാശം	
വനേ	കാട്ടിൽ	ചന്ദ്രാക്ഷസദൃശം	ചന്ദ്രസൂര്യസമനം
പരശൂനാ	കോടാലികൊണ്ട്	ശോകാന്തം,	ശോകപീഡിതനുമായ
നികൃത്തം	മുറിക്കപ്പെട്ട		അവനെ,
സാലസ്യ	വൃക്ഷത്തിന്റെ	ഭൂവഃ	നിലത്തിൽ നിന്നും
സ്തന്ധം ഇവ,	കൊമ്പെന്നപോലെ,	ഉത്ഥാപയിതപാ,	എഴുന്നേല്പിച്ച്,
ഭൂവി പതിതം	നിലത്ത് വീണവനായി	ഇദം വചനം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
സമീക്ഷ്യ,	കണ്ട്,	അബ്രവീത്.	ഉറചെയ്തു.

ഉത്തിഷ്ഠോത്തിഷ്ഠ കിം ശേഷേ രാജന്നത്ര മഹായശഃ
തപദപിയാ ന ഹി ശോചന്തി സന്തഃ സദസി സംമതാഃ.

24

“മഹായശഃ!	“കീർത്തിമാനായ!	സദസി	സദസ്സിൽ
രാജൻ!	രാജാവേ!	സംമതാഃ	കൊണ്ടാടപ്പെട്ടവരായ
ഉത്തിഷ്ഠ,	എഴുന്നേല്ക്കുക	തപദപിയാഃ	തപസ്വദൃശന്മാരായ
ഉത്തിഷ്ഠ!	എഴുന്നേല്ക്കുക!	സന്തഃ	സൽപുരുഷന്മാർ,
കിം	എന്താണ്	അത്ര ശോചന്തി	} ഇതിൽ
ശേഷേ?	കിടക്കുന്നത്?	ന ഹി.	
			ഭുഖിക്കുമാറില്ല.

അംബ കേനാത്മഗാത്രാജാ വ്യാധിനാ മയുനാഗതേ

ധന്യാ രാമാഭയഃ സദ്യേ യൈഃ പിതാ സംസ്കൃതഃ സ്വയം.

29

“ അംബ !	“ അമ്മേ !	യൈഃ	യാതൊരുവരാൽ
മയി	ഞാൻ	സ്വയം	തനിയെ
അനാഗതേ	വന്നുചേരുന്നതിന്നു	സംസ്കൃതഃ,	സംസ്കാരംചെയ്യപ്പെട്ടു
രാജാ	മഹാരാജാവ് [മുഖ്,		വോ,
കേന വ്യാധിനാ	എന്തു ദീനത്താലാണ്	രാമാഭയഃ	ആ ശ്രീരാമൻ മുതലാ
അത്മഗാത്?	അന്തരിച്ചുപോയത്?	സദ്യേ	എല്ലാവരും [യവർ
പിതാ	പിതാവ്	ധന്യാഃ.	കൃതകൃത്യർതന്നെ.

ന ന്തനം മാം മഹാരാജഃ പ്രാപ്തം ജാനാതി കീർത്തിമാൻ

ഉപജിശ്വേത് തു മാം മൂല്നി താതഃ സംനമ്യ സതപരാ.

30

“ കീർത്തിമാൻ	“ കീർത്തിമാനായ	തു	ഇല്ലെന്നാൽ
മഹാരാജഃ,	മഹാരാജാവ്	താതഃ	അച്ഛൻ
മാം	എന്നെ	മാം	എന്നെ
പ്രാപ്തം	തിരിച്ചെത്തിയവനായി	സംനമ്യ	തലകുനിച്ച്
ന്തനം	ഇപ്പോൾ	മൂല്നി	ശിരസ്സിൽ
ജാനാതി ന;	അറികയില്ല;	സതപരം	ഉടനെ
		ഉപജിശ്വേത്.	മുക്കരുമല്ലോ.

കപ സ പാണിഃ സുഖസ്സർസ്താതസ്യാക്രിഷ്ടകമ്മണഃ

യേന മാം രജസാ ധപസ്സമഭീക്ഷ്ണം പരിമാർജതി.

31

“ രജസാ	“ പൊടികൊണ്ട്	അക്രിഷ്ട-	} എന്തും നിഷ്പ്രയാസം
ധപസ്സം	മുടപ്പെട്ട	കമ്മണഃ	
മാം	എന്നെ,	താതസ്വ	പിതാവിന്റെ
അഭീക്ഷ്ണം	ഉടനെ	സഃ സുഖസ്സർഃ	ആ മുദുസ്സർമാൻ
യേന	യാതൊന്നുകൊണ്ട്	പാണിഃ	കരം
പരിമാർജതി,	തുടയ്ക്കുമോ,	കപഃ	എങ്ങോ ?

യോ മേ ഭ്രാതാ പിതാ ബന്ധുഃ യസ്യ ഭാസോഽസ്തി ധീമതഃ

തസ്യ മാം ശീശ്രമാഖ്യാഹി രാമസ്യാക്രിഷ്ടകമ്മണഃ.

32

“ മേ	“ എനിക്ക്	തസ്യ	അപ്രകാരമുള്ളവനും
ഭ്രാതാ	ജ്യേഷ്ഠനും	അക്രിഷ്ട-	} സദ്യ് കമ്മങ്ങളേയും
പിതാ	പിതാവും	കമ്മണഃ	
ബന്ധുഃ	മാതാവും		അനായാസമായി ചെയ്യുന്നവനും ആയ
യഃ,	ആരോ,	രാമസ്വ	ശ്രീരാമനോട്
യസ്യ ധീമതഃ	യാതൊരു ധീമാനായവ	മാം	ഞാൻ വന്നതായി
അസ്തി	ഞാൻ [ന്	ശീശ്രം	ഉടനെ
ഭാസഃ,	ഭാസനോ,	ആഖ്യാഹി.	അറിയിക്കുക.

പിതാ ഹി ഭവതി ജ്യേഷ്ഠോ ധർമ്മാർത്ത്യ ജാനതഃ
തസ്യ പാദൌ ഗൃഹീഷ്യാമി സ ഹിദാനീം ഗതിമമ.

33

“ ധർമ്മം	“ ധർമ്മം	ഗൃഹീഷ്യാമി;	ഞാൻ വണങ്ങട്ടെ;
ജാനതഃ	അറിയുന്നവൻ,	മമ	എനിക്ക്
ജ്യേഷ്ഠഃ	ജ്യേഷ്ഠസഹോദരൻ	ഗതിഃ	ആശ്രയം
പിതാ ഭവതി!	പിതാവாகുന്നു;	ഇദാനീം	ഇപ്പോൾ
തസ്യ ആർത്ത്യ	ആ പുഷ്പപാദന്റെ	സഃ ഹി!	അദ്ദേഹം മാത്രമാണു
പാദൌ ഹി	ചരണയുഗളത്തെ		ല്ലൊ!

ധർമ്മവിലാസനിത്യശ്ച മഹാഭാഗോ ദൃഢവ്രതഃ
ആര്യേ കിമബ്രവീദ്രാജാ പിതാ മേ സത്യവിക്രമഃ.

34

“ ആര്യേ!	“ അമ്മേ!	സത്യവിക്രമഃ	നിഷ്ഠുലമാകാത്തപരാ
ധർമ്മവിത്	ധർമ്മജ്ഞനും	മേ	എന്റെ [ക്രമശാലിയും
ധർമ്മനിത്യഃ	ധർമ്മതല്പരനും	പിതാ ച	പിതാവും ആയ
മഹാഭാഗഃ	മഹാപുരാതിപുണ്ഡ്രവനും	രാജാ,	മഹാരാജാവ്,
ദൃഢവ്രതഃ	ദൃഢമായവ്രതത്തോടുകൂ	കിം	} എന്താണ് അരുളിച്ചെ
	ടിയവനും	അബ്രവീത് ?	
			യ്യത് ?

പശ്ചിമം സാധു സന്ദേശമിച്ഛാമി ശ്രോതുമാത്മനഃ
ഇതി പൃഷ്ഠാ യഥാതത്വം കൈകേയി വാക്യമബ്രവീത്.

35

“ ആത്മനഃ	“ എനിക്കുള്ള	ഇതി	എന്നിപ്രകാരം
പശ്ചിമം	ഒടുവിലത്തെ	പൃഷ്ഠാ	ചോദിക്കപ്പെട്ടവളായ
സന്ദേശം	ആജ്ഞയെ	കൈകേയി,	കൈകേയിരാജ്ഞി
സാധു	വ്യക്തമായി	യഥാതത്വം	} നടന്ന സംഗതിയെക്കു
ശ്രോതും	കേൾപ്പാൻ	വാക്യം	
ഇച്ഛാമി;	ഞാൻ കൊതിക്കുന്നു;	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

[ചരമകാലത്തിൽ പുത്രൻ പിതാവിനാൽ അനുശാസിക്കപ്പെടേണ്ടവനാകുന്നു. “അമാതഃ സംപൂരിയുഭാ പ്രൈഷ്യൻ മന്ത്രേതേ അഥ പുത്രമാഥ” ഇത്യാദിയായി “തസ്തോത് പുത്രമനുശീഷ്ഠം ലോക്യമാഹുസ്തസ്താഭേനമനുശാസതി” എന്നതു പയ്യന്നം ബ്രഹ്മദേശ്വരകോപനിഷത്ത് I. V 17 ൽ കാണുക.]

രാമേതി രാജാ വിലപൻ ഹാ സീതേ ലക്ഷ്മണേതി ച
സ മഹാത്മാ പരം ലോകം ഗതോ ഗതിമതാം വരഃ.

36

“ ഗതിമതാം	} “ സദ്ഗതിയാൻവ	‘ സീതേ!,’ ച	‘ സീതേ!’ എന്നും,
വരഃ		‘ ലക്ഷ്മണ!’ ഇതി,	‘ ലക്ഷ്മണ!’ എന്നും
മഹാത്മാ	മഹാത്മാവും ആയ	വിലപൻ	പ്രലപിച്ചുകൊണ്ട്
സഃ രാജാ,	ആ മഹാരാജാവ്,	പരം ലോകം	പരലോകത്തെ
‘ ഹാ രാമ!’	‘ ഹാ രാമ!’	ഗതഃ.	പ്രാപിച്ചു.
ഇതി,	എന്നും,		

ഇമാം തു പശ്ചിമാം വാചം വ്യാജമാര പിതാ തവ
കാലധർമ്മപരിക്ഷിപ്തഃ പാശൈരിവ മഹാഗജഃ.

37

“മഹാഗജഃ	“മഹാഗജം [പോലെ	തവ പിതാ,	നിന്റെ പിതാവ്,
പാശൈഃ ഇവ,	പാശങ്ങളാലെന്ന-	ഇമാം വാചം തു	ഈ പറയുന്ന വാക്യ
കാലധർമ്മ-	} കാലവശത്താൽ	പശ്ചിമാം	ഭൂവിലായി [ത്തേയും
പരിക്ഷിപ്തഃ		വ്യാജമാര.	അരുളിച്ചെയ്തു.

സിദ്ധാത്മാസ്തു നരാ രാമമാഗതം സീതയാ സഹ
ലക്ഷ്മണം ച മഹാബാഹു ഭക്ഷ്യന്തി പുനരാഗതം.

38

“‘സിദ്ധാത്മാഃ	“ഭാഗ്യവാനാരായ	രാമം	രാമനേയും,
നരാഃ തു	ആളുകൾ മാത്രമെ,	ആഗതം	മടങ്ങിവന്നുചേർന്ന്
സീതയാ സഹ	സീതയോടുകൂടി	മഹാബാഹു	മഹാബാഹുവായ
പുനഃ	വീണ്ടും	ലക്ഷ്മണം ച	ലക്ഷ്മണനേയും
ആഗതം	തിരിച്ചെത്തിയ	ഭക്ഷ്യന്തി.’”	കാണുകയുള്ള.’”

തച്ഛൂതപാ വിഷസാദൈവ ദ്വിതീയാപ്രിയശംസനാത്
വിഷണ്ണവദനോ ഭൂതപാ ഭൂയഃ പപ്രച്ഛ മാതരം.

39

തച്ഛൂതപാ ഏവ,	} അത് കേട്ടുക്കണ	വിഷണ്ണവദനഃ	വാടിയ വദനത്തോടു
വിഷസാദഃ;			കൂടിയവനായി
ദ്വിതീയാ-	} മനസ്സാന്നുത്തെട്ടി;	ഭൂതപാ,	ഭൂവിച്ച്,
പ്രിയശംസ-		ഭൂയഃ	വീണ്ടും
നാത്	} ഞ്ഞൊമതായ അപ്രിയ	മാതരം	മാതാവിനോടു്
		പപ്രച്ഛ.	ചോദിച്ചു.

കപ ചേദാനീം സ ധർമ്മാത്മാ കൌസല്യാനന്ദവൽനഃ
ലക്ഷ്മണന സഹ ഭൂത്രാ സീതയാ ച സമാഗതഃ.

40

“കൌസല്യാ-	} “കൌസല്യാദേവിക്ക്	ലക്ഷ്മണന	} ലക്ഷ്മണനോടുകൂടിയും,
നന്ദവൽനഃ		സഹ,	
	} ആനന്ദത്തെ വലി	സീതയാ ച	സീതാദേവിയോടും
		സമാഗതഃ ച,	ചേർന്നവനായ്തന്നെ,
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ	ഇദാനീം	ഇപ്പോൾ
സഃ,	അദ്ദേഹം,	കപ?	എവിടെയാണ്?
ഭൂത്രാ	അനുജൻ		

തഥാ പൃഷ്ഠാ യഥാതത്ത്വമാഖ്യാതമുപചക്രമേ
മാതാഽസ്യ സുഹൃദപാക്യം വിപ്രിയം പ്രിയശങ്കയാ.

41

തഥാ	ഇപ്രകാരം	വാക്യം	വർത്തമാനത്തെ
പൃഷ്ഠാ	ചോദിക്കപ്പെട്ടവളായ	പ്രിയശങ്കയാ	ഇഷ്ടമായതെന്നോത്ത്
അസ്യ മാതാ,	ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മാതാ	യഥാതത്ത്വം	ഉള്ളപ്രകാരംതന്നെ
സുഹൃത്	അത്യന്തം [വ്,	ആഖ്യാതം	ഇങ്ങിനെ പറവാൻ
വിപ്രിയം	അനിഷ്ടമായ	ഉപചക്രമേ.	തുടങ്ങി.

[‘പ്രിയശങ്കയാ’ (പ്രിയമോ അപ്രിയമോ എന്നു ശങ്കിച്ചു), എന്നു ശ്ലോകം.]

സ ഹി രാജസുതഃ പുത്ര ചീരവാസാ മഹാവനം
ഭണ്ഡകാൻ സഹ വൈഭവോ ലക്ഷ്മണാനുചരോ ഗതഃ.

42

“ പുത്ര!	“ പുത്ര!	വൈഭവോ	} വൈഭവിയോടുകൂടി
രാജസുതഃ	രാജകുമാരനായ	സഹ	
സഃ,	അവൻ,	ഭണ്ഡകാൻ	ഭണ്ഡകങ്ങളെന്ന
ചീരവാസാഃ	മരവുരിയുടത്ത്	മഹാവനം	മഹാരണ്യത്തിലേക്ക്
ലക്ഷ്മണാനു-	} ലക്ഷ്മണൻ പിൻതുട	ഗതഃ.”	പോയി.”
ചരഃ ഹി			

തച്ഛൂതപാ ഭരതസ്രസ്തഃ ഭ്രാതൃശ്ചാരിത്രശങ്കയാ
സ്വപന്യ വംശസ്യ മാഹാത്മ്യോത് പ്രാപ്തം സമുപചക്രമേ.

43

ഭരതഃ	ഭരതൻ	തൃസ്തഃ,	ചിത്തം നടുങ്ങിയവനാ
തത്	അതു	സ്വപന്യ	തന്റെ [യി,
ശൂതപാ,	കേട്ട്,	വംശസ്യ	} കുലമഹിമയാൽ
ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ	മാഹാത്മ്യോത്	
ചാരിത്രശങ്കയാ	നടവടിയെക്കുറിച്ചുള്ള	പ്രാപ്തം	ഇപ്രകാരംചോദിച്ചാൻ
	ശങ്കയാൽ	സമുപചക്രമേ.	തുടങ്ങി.

കച്ചിന്ന ബ്രാഹ്മണധനം ഹൃതം രാമേണ കസ്യചിത്
കച്ചിന്നാശ്വോ ദരിദ്രോ വാ തേനാപാപോ വിഹിംസിതഃ.

44

“ രാമേണ	“ ശ്രീരാമനാൽ	തേന	അഭേദത്താൽ
കസ്യചിത്	ആരുടേയും	അശ്വഃ	ധനികനോ
ബ്രാഹ്മണധനം	ന്യായാജ്ജിതമായധനം	ദരിദ്രഃ വാ	ദരിദ്രനോ ആയ വല്ല
ഹൃതം ന	} അപഹരിക്കപ്പെട്ടില്ലെ	അപാപഃ	നിഷ്ടോഷിയായി [വനം
കച്ചിത് ;		ന്ന് ഞാൻ വിചാരി	വിഹിംസിതഃ
	ക്കുന്നു ;	ന കച്ചിത് .	ഞാൻ കരുതുന്നു.

കച്ചിന്ന പരദാരാൻ വാ രാജപുത്രോഭിമന്യതേ
കസ്താത് സ ഭണ്ഡകാരണ്യേ ഭൂണഹേവ വിവാസിതഃ.

45

“ വാ	“ ഇല്ലെന്നാൽ,	സഃ	അഭേദം
രാജപുത്രഃ,	ചക്രവർത്തികുമാരനായ	കസ്താത്,	എന്തു കാരണത്താലാ
	അഭേദം,		ണ്,
പരദാരാൻ	പരഭായ്യയെ	ഭൂണഹാ ഇവ	ഗർഭത്തിലെയുവനെ
അഭിമന്യുതേ	} മനസ്സിലാക്കി ചിന്തി	ഭണ്ഡകാരണ്യേ	ഭണ്ഡകാരണ്യത്തിൽ
ന കച്ചിത്;			
	വിചാരിക്കുന്നു;	വിവാസിതഃ ? ”	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടതു?”

[‘ഭൂണഹാ’, (വേദാഭ്യയനസമ്പന്നനായവനെ ഹനിച്ചവൻ) എന്നു ഗൊ. രാ. “അന്യചാ
നോ ഇതൈര്യുക്തോ വൃതസപാശ്വായവാൻ ഇചിഃ. ഭൂണ ഇത്യച്യതേ സർഭിസ്തേഷു യോ
വിജിതേന്ദ്രിയഃ” എന്നു സ്മൃതി.]

അമാന്യ ചപലാ മാതാ തത് സ്വകർമ്മ യഥാതഥം
തേനൈവ സ്രീസ്വഭാവേന വ്യാമർത്തമുപചക്രമേ.

46

അഥ	അപ്പോൾ	സ്രീസ്വഭാവേന	സ്രീസ്വഭാവത്താൽ
അന്യ	ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ	തത്	ആ
മാതാ,	മാതാവ്,	സ്വകർമ്മ	സ്വകർമ്മത്തെക്കുറിച്ച്
ചപലാ,	വരുവാൻ പോകുന്ന	യഥാതഥം ഏവ	ഉജ്ജ്വലകാരതന്നെ
	തെന്തെന്നോക്കാത്ത	വ്യാമർത്തം	പറവാനായി
തേന	ആ [വളായി,	ഉപചക്രമേ.	നിശ്ചയിച്ചു.

ഏവമുക്താ തു കൈകേയി ഭരതേന മഹാത്മനാ
ഉവാച വചനം ഹൃഷ്ടാ മൂഢാ പണ്ഡിതമാനിനീ

47

മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	മൂഢാ	മൂഢയും ആയ
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	കൈകേയി,	കൈകേയിദേവി,
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ഹൃഷ്ടാ തു	സന്തോഷത്തോടുകൂടി
ഉക്താ	ഉരചെയ്യപ്പെട്ടവളും		യവളായിത്തന്നെ
പണ്ഡിത-	} എല്ലാം അറിയുന്നവളെ	വചനം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
മാനിനീ		ഉവാച.	ഉരചെയ്തു.

ന ബ്രാഹ്മണധനം കിംചിദ്ധൃതം രാമേണ കസ്യചിത്
കശ്ചിന്നാശ്വേദാ ദരിദ്രോ വാ തേനാപാപോ വിഹിംസിതഃ.

48

“രാമേണ	“രാമനാൽ	തേന	അവനാൽ,
കസ്യചിത്	ആരുടേയും	അശ്വേദഃ	ധനികനാകട്ടെ
ബ്രാഹ്മണധനം	ന്യായാജ്ജിതമായ	ദരിദ്രഃ വാ	ദരിദ്രനാകട്ടെ
	സ്വപത്ത്	അപാപഃ	നിഷ്ടാഷിയായ
കിംചിത്	ഒട്ടും	കശ്ചിത്	ഒരുവനും
ഋതം ന;	അപഹരിക്കപ്പെട്ടില്ല;	വിഹിംസിതഃ ന.	ഹിംസിക്കപ്പെട്ടില്ല.

ന രാമഃ പരദാരാൻ സു ചക്ഷുർഭാമപി പശ്യതി.

49

“രാമഃ	“രാമൻ	ചക്ഷുർഭാം അപി	കണ്ണുകൊണ്ടുകൂടി
പരദാരാൻ	പരഭായ്യയെ	പശ്യതി ന സു.	നോക്കിയതുമില്ല.

മയാ തു പുത്ര ശ്രുതൈവ രാമസ്യവാഭിഷേചനം
യാചിതസ്തേ പിതാ രാജ്യം രാമസ്യ ച വിവാസനം.

50

“പുത്ര!	“ഉണ്ണി!	രാജ്യം,	രാജ്യത്തെയും,
രാമസ്യ	രാമന്റെ	രാമസ്യ	രാമന്റെ
അഭിഷേചനം	അഭിഷേകത്തെക്കുറി	വിവാസനം	} നാടുകടത്തലിനേയും,
ശ്രുതാ ഏവ,	കേട്ട ഉടനെ, [ച്ച്	ഏവ	
മയാ തു	എന്നാൽതന്നെയാണു്	പിതാ	പിതാവ്
തേ ച	നീയൊരവനെ ഉദ്ദേ	യാചിതഃ.	യാചിക്കപ്പെട്ടതു്.
	ശിച്ചുമാത്രം		

സ സ്വവൃത്തിം സമാസ്ഥായ പിതാ തേ തത്ത്വമാടകരോത്
രാമശ്ച സഹസൈമിത്രിഃ പ്രോഷിതഃ സഹ സീതയാ.

51

“സഃ തേ പിതാ, സ്വവൃത്തിം സമാസ്ഥായ, തത്	“ആ നിന്റെ പിതാവ്, താൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്തി രുന്ന കാരണത്താൽ വഴിപ്പെട്ട്, ആയത്	തമാ അകരോത്; രാമഃ ച സഹസൈമിത്രിഃ ലക്ഷ്മണനോടു കൂടി, സീതയാ സഹ സീതയോന്നിച്ച്, പ്രോഷിതഃ. വനവാസം ചെയ്തുവരേ ന്നു.
---	---	---

തപശ്ശൻ പ്രിയം പുത്രം മഹീപാലോ മഹായശഃ
പുത്രശോകപരിച്ഛിനഃ പഞ്ചതപമപേദിവാൻ.

52

“മഹായശഃ മഹീപാലഃ, തം പ്രിയം പുത്രം	“മഹാവിഖ്യാതനായ മഹാരാജാവ്, ആ പ്രിയപുത്രനെ	തപശ്ശൻ, പുത്രശോക- പരിച്ഛിനഃ പഞ്ചതപം ഉപേദിവാൻ. പ്രാപിച്ചു.	കാണാണ്ട്, } പുത്രശോകാക്രിതനായി മരണത്തെ
--	---	---	--

തപയാ തപിദാനീം ധർമ്മജ്ഞ രാജതപമവലംബ്യതാം
തപക്തൃതേ ഹി മയാ സർവ്വമിദമേവംവിധം കൃതം.

53

“ധർമ്മജ്ഞ! ഇദാനീം തു തപയാ രാജതപം അവലംബ്യതാം; കഷ്ടോജ്ജ്വലപ്പട്ടഭട്ടേ;	“ധർമ്മമറിഞ്ഞവനേ! ഇപ്പോൾതന്നെ നിന്നാൽ രാജാധികാരം അവലംബ്യതാം; കഷ്ടോജ്ജ്വലപ്പട്ടഭട്ടേ;	തപക്തൃതേ ഹി നിനക്കുവേണ്ടിത്തന്നെ മയാ എന്നാൽ [യാൺ ഇദം സർവ്വം ഇത് എല്ലാം ഏവംവിധം ഇപ്രകാരം കൃതം. ചെയ്യപ്പെട്ടത്.
--	---	---

മാ ശോകം മാ ച സന്താപം ധൈര്യമാശ്രയ പുത്രക
തപദധീനാ ഹി നഗരീ രാജ്യം ചൈതദനാമയം.

54

“പുത്രക! ശോകം മാ; സന്താപം ച മാ; ധൈര്യം ആശ്രയ;	“വത്സ! മനസ്സാപംവേണ്ട; ഭീഷവും വേണ്ടതില്ല; ധൈര്യത്തെ അവലംബിക്കുക;	നഗരീ തപദധീനാ; ഏതത് അനാമയം രാജ്യം ഹി ച.	നഗരം നിനക്ക് അധീനമാണ്; ഈ ബാധയറ്റ രാജ്യവും അപ്രകാരംതന്നെ.
--	--	---	---

തത് പുത്ര ശീഘ്രം വിധിനാ വിധിജ്ഞൈഃ
 വസിഷ്ഠമുഖ്യൈഃ സഹിതോ ഭിജ്ഞൈഃ
 സകാല്യ രാജാനമഭീനസതപ-
 മാത്മാനമുവ്യാമഭിഷേചയസ്യ.

55

“പുത്ര!	“പുത്ര!	വിധിനാ	വിധിപോലെ
തത്	ആകയാൽ	സകാല്യ,	പിതൃപദത്തിൽ ചേർത്തു
വിധിജ്ഞൈഃ	വിധികളിൽ നിപുണന്മാരും	അഭീനസതപം	വെച്ചുശേഷം,
വസിഷ്ഠ- മുഖ്യൈഃ	വസിഷ്ഠമഹാഷിമുന്മാരും	ആത്മാനം	പ്രകൃത്യാ യെയ്യുവാ
ഭിജ്ഞൈഃ	ബ്രാഹ്മണോത്തമന്മാരും	ഉവ്യാം	നിനക്ക് [നായ
സഹിതഃ,	കൂടിയവനായി, [രോടും	ശീഘ്രം	രാജ്യത്തിൽ
രാജാനം	മഹാരാജാവിനെ	അഭിഷേച- യസ്യ.”	ഉടനെതന്നെ
			പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്തി
			ക്കുക.”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഭിസപ്തതിതമഃ സഗ്ഗ് = എഴുപത്തിരണ്ടാംസഗ്ഗ് സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5224; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2869.

ത്രിസപ്തതിതമഃ സഗ്ഗ് = എഴുപത്തിമൂന്നാംസഗ്ഗ്.

[കൈകേയിവിഗർഹണം = കൈകേയിയെ നിന്ദിക്കുന്നത്]

കൈകേയോഽപ്യേവമുക്തസ്തു ഭരതോ രാഘവാനുജഃ
 കണ്ണേന കരാഭ്രാം പ്രച്ഛാദ്യ പപാത ധരണീതലേ.

1

രാഘവാനുജഃ	ശ്രീരാമാനുജനായ	തു,	തത് ക്ഷണം,
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	കണ്ണേന	കാതു രണ്ടിനേയും
കൈകേയോ	കൈകേയിദേവിയാൽ	കരാഭ്രാം	ഇരുകൈകളാലും
ഏവം	ഇപ്രകാരം	പ്രച്ഛാദ്യ	പൊത്തിക്കൊണ്ട്
ഉക്തഃ അപി	ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടവെ	ധരണീതലേ	നില്ക്കത്തു
	കിലും,	പപാത.	പതിച്ചു.

ഛാ രാമ നാഥേതി തദാ വിലപ്യ കരുണം ബഹു

മുഹൂർത്തമിവ നിസ്സഞ്ജനൈഃ സംജ്ഞാവാനിദമബ്രവീത്.

2

തദാ	അപ്പോൾ	ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ
മുഹൂർത്തം ഇവ	ഒരു മുഹൂർത്തനേരംമാത്രം	ബഹു	ഏറെ
നിസ്സഞ്ജനൈഃ,	പ്രജ്ഞയറ്റവനായി,	കരുണം	പരിതാപകരമാവണ്ണം
സംജ്ഞാവാൻ,	പിന്നെ ഉണർന്ന്,	വിലപ്യ,	പ്രലപിച്ചു,
‘ഛാ രാമ!	‘ഛാ രാമ!	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
നാഥ!’	നാഥ!’	അബ്രവീത്.	നിന്ദിച്ചുരചെയ്തു.

ഹതോടസ്തി രാജാ നിഹതോ ഹതോ ലോകശ്ച ഭൂമതേ
കിമിദം ശിക്ഷിതം യേന കസ്യ കാതും തപശ്ച കൃതം.

3

“അസ്തി ഹതഃ ! രാജാ നിഹതഃ ! ലോകഃ ച ഹതഃ ! ഭൂമതേ !	“ഞാൻ കെട്ടുപോയി ! മഹാരാജാവ് ഹനിക്കപ്പെട്ടു ! ലോകമാസകലം മാണ്ടുപോയി ! നന്മതിന്മയറിയാത്ത വളേ !	ഇദം കിം ? യേന ശിക്ഷിതം ? കസ്യ കാതും തപശ്ച കൃതം ?	ഇത് എന്ത് ? ആരാലാണ് ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടത് ? ആരേട പ്രവൃത്തിയാണ് നിന്നാൽ ഇച്ചെയ്യപ്പെട്ടത് ?
--	--	---	--

രാജാനം പ്രേതഭാവസ്ഥം കൃതാ രാമം ച താപസം
രാജ്യമാത്രഫലം ഭോക്തുമനതിഷ്ടസി ഭൂമതേ.

4

“ഭൂമതേ ! രാജാനം പ്രേതഭാവസ്ഥം, രാമം ച	“നല്ലതും ചീത്തയും അറിയാത്തവളേ ! മഹാരാജാവിനെ ശവമായും, ശ്രീരാമനെയും	താപസം കൃതാ, രാജ്യമാത്രഫലം ഭോക്തും അനതിഷ്ടസി.	വനവാസിയായും, ആക്കി, രാജ്യമാകുന്ന ഒരേഫല അനുഭവിപ്പാൻ [ഞെ നീ പരിശ്രമിക്കുന്നു.
---	---	--	---

രാമപ്രസ്ഥാപികയാശ്ച പതിഷ്ഠ ഗാശ്ച തവോദരേ
ദശ മാസാ മയാ നീതാ ഹാ ലോകേ നിന്ദിതോസ്തു ഗൃഹം.

5

“രാമപ്രസ്ഥാ- പികയാഃ ച) പതിഷ്ഠ ഗാഃ ച തവ ഉദരേ, ദശ മാസാഃ	“ശ്രീരാമനെ വനത്തി ലേക്കയച്ചുവളും ഭർതൃഘാതകിയും ആയ നിന്റെ വയറിൽ, പത്തുമാസങ്ങൾ	മയാ നീതാഃ ; ഹാ ! അഹം ലോകേ നിന്ദിതഃ അസ്തി ! ഭൂഷ്ടൻതന്നെ !	എന്നാൽ കഴിച്ചുകൂട്ടപ്പെട്ടു ; കഷ്ടം ! ഞാൻ ലോകത്തിൽ ഭൂഷ്ടൻതന്നെ !
---	--	---	---

കണ്ഠോവസജ്വ വാ പാശം വിഷം പീതപാടമവാടയമേ
ത്വജ പ്രാണാശ്ച ഭൂമേയേ ജലമഗ്നിം പ്രവിശ്യ വാ.

6

“അധമേ ! ഭൂമേയേ ! കണ്ഠ പാശം അവസജ്വ വാ അഥവാ	“ഭൂഷ്ട ! ഭർതൃഘാതകിയായവളേ ! കഴുത്തിൽ കയറ് കെട്ടിക്കൊണ്ടോ അല്ലെന്നാൽ	വിഷം പീതപാ, ജലം അഗ്നിം ച പ്രവിശ്യ വാ, പ്രാണാൻ ത്വജ.	വിഷത്തെ കുടിച്ചോ, വെള്ളത്തിലൊ തീയിലൊ ചാടിയോ, ജീവനെ ഉപേക്ഷിക്കുക.
--	---	--	---

തപാമദ്യ നിഹനിഷ്യാമി നോചേദ്ദൃശ്യാമി ച സ്വയം
രാഘവസ്യാനുജോ ഭ്രാതാ ഭരതോ മാതൃഹാ ഇതി.

7

“അനുജഃ ഭ്രാതാ “ ‘എളയ സഹോദര	ദൃശ്യാമി	} വെറുപ്പുണ്ടാക്കുകയി	
ഭരതഃ ഭരതൻ [നായ	നോ ചേത്,		
മാതൃഹാ, ‘ മാതാവിനെ കൊന്നവ	അദ്യ ഇപ്പോൾ	} ഒന്നുവരികിൽ,	
ഇതി എന്നിങ്ങിനെ[നാണ്,’	തപം നിന്നെ		
സ്വയം ച ഞാൻതന്നെ	നിഹനിഷ്യാമി.” ഞാൻ വധിച്ചുകുള		
രാഘവസ്യാ ശ്രീരാമൻ	യം.”		

[“ആചാര്യൻ പിതാ ചൈവ മാതാ ഭ്രാതാ ച പൂർവ്വജഃ നാത്തേനാപുവമന്തവ്യഃ” എന്നി
ങ്ങിനെ ദുഃഖിതന്മാരാൽ കൂടി മാതാവ് മുതലായവർ അവമതിക്കപ്പെടരുതെന്ന് മനുവചനമുണ്ടെ
ന്നാലും “പിതാചായുഃ സുഹൃന്മാതാ ഭായുഃ പുത്രഃ പുരോഹിതഃ നാഭണ്യോ നാമ രാജേന്ദ്രസ്തി
യസ്തപധർമ്മേണ തിഷ്ഠതി” (മനു); “ഗുരോരപ്യവലിപ്തസ്യ കാശ്ചാകാശ്ചമജാനതഃ ഉത്പഥം പ്രതി
പന്നസ്യ കാശ്ചം ഭവതി ശാസനം” (രാജയമം) ഇത്യാദി വചനപ്രകാരം ശിക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവരാ
കുന്നു. “ഗുരൂൻ പുരോഹിതാൻ വിപ്രാൻ വാഭണ്യേണൈവ ഭണ്യേയേത്,” എന്ന ബൃഹസ്പതി
വചനപ്രകാരം വാഭണ്യം മാത്രമേ ഭരതൻ കല്പിക്കുന്നുള്ളൂ.]

ഏവം പരേഷമുക്തവാ തു നിർഭരണിവ ചക്ഷുഷാ
നിരീക്ഷമാണേ ഭരതേ കൈകേയീ വാക്യമബ്രവീത്.

8

ചക്ഷുഷാ കണ്ണുകൊണ്ട്	നിരീക്ഷ-	} മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊ
നിർഭരൻ ഇവ, ചുട്ടെരിയുന്നവനെന്ന	മാണേ തു,	
ഏവം ഇപ്രകാരം [പോലെ,	കൈകേയീ	} കൈകേയീരാജ്ഞി
പരേഷം ഉക്തവാ, പരേഷവാക്ക പറഞ്ഞു്	വാക്യം	
ഭരതേ ഭരതൻ	അബ്രവീത്.	} ഉരചെയ്തു.

കിം മയാപക്രതം തേദദ്യ ഗർഭസേ മാം മുഹൂർമ്മുഹൂഃ
പ്രസൂയ വർധിതവാ തപാം രാജ്യസ്ഥം ദ്രഷ്ടുമത്സുകാം

9

“തപാം “നിന്നെ	മുഹൂഃ മുഹൂഃ	} ഇടവിടാതെ,
പ്രസൂയ പെറൊടുത്ത്		
വർധിതവാ, വളർത്തി,	ഗർഭസേ;	} തുച്ഛമായി വലിച്ചെറി
രാജ്യസ്ഥം രാജാവായി		
ദ്രഷ്ടം കാണാൻ	മയാ	} എന്നാൽ
ഉത്സുകാം മാം ഇച്ഛിക്കുന്നവളായ എ	തേ അപക്രതം	
അദ്യ ഇപ്പോൾ, [ന്നെ,	കിം?	} നിനക്ക് എന്തു കററമാ
		} ണ് ചെയ്യപ്പെട്ടത്?

തേ പിതാ സ്വഗ്ഗ്തോ രാജാ ഭ്രാതരൗ ച വിവാസിതൗ
ബഹുനാ കിം പ്രലാപേന കരു രാജ്യം യഥാസുഖം.

10

“തേ പിതാ “നിന്റെ പിതാവായ	ബഹുനാ	} ഏറെ
രാജാ മഹാരാജാവ്	പ്രലാപേന	
സ്വഗ്ഗ്തഃ; പരലോകപ്രാപ്തനായി;	കിം?	} പറയുന്നതുകൊണ്ട്
ഭ്രാതരൗ ച സോദരന്മാരിരവരും	രാജ്യം	
വിവാസിതൗ, നാട്ടിൽനിന്നു പറഞ്ഞ	യഥാസുഖം	} വഴിപോലെ
	കരു.”	
		} പരിപാലിക്കുക.”

ശ്രുതപാ തു പിതരം വൃത്തം ഭ്രാതരൗ ച വിവാസിതൗ
ഭരതോ ദുഃഖസന്തപ്ത ഇദം വചനമബ്രവീത്.

11

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ശ്രുതപാ,	ഭാത്
പിതരം	പിതാവിനെ	ദുഃഖസന്തപ്തഃ	ദുഃഖത്താൽ ഉരുകുന്ന
വൃത്തം	തീപ്പെട്ടവനായും		വനായി
ഭ്രാതരൗ	സോദരന്മാരെ	ഇദം തു	ഇപ്രകാരവും
വിവാസിതൗ }	നാടുകടത്തപ്പെട്ടവ	വചനം	വാക്യത്തെ
ച }	രായും	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

കിം ന കാതും ഹതസ്യേഹ മമ രാജ്യേന ശോചതഃ
വിഹീനസ്യാഥ പിത്രാ ച ഭ്രാതാ പിത്രസമേന ച.

12

“പിത്രാ ച	“പിതാവിനാലും	മമ,	എനിക്ക്,
പിത്രസമേന	പിതാവിനതുല്യനായ	ഇഹ	ഈ ലോകത്തിൽ
ഭ്രാതാ ച	ജ്യേഷ്ഠനാലും	അഥ	ഇനി
വിഹീനസ്യ	വെടിയപ്പെട്ടവനായി	രാജ്യേന	രാജ്യംകൊണ്ട്
ഹതസ്യ	ഭാഗ്യഹീനനായി	കിം ന കാതും ?	ആകേണ്ടതെന്തെന്നാ
ശോചതഃ	പരിതപിക്കുന്ന		ണ്ട് ?

ദുഃഖേ മേ ദുഃഖമകരോഃ വ്രണേ ക്ഷാരമിവാഭയാഃ.

13

“മേ	“എനിക്ക്	വ്രണേ	പുണ്ണിൽ
ദുഃഖേ	ദുഃഖത്തിന്മേൽ	ക്ഷാരം ഇവ	ക്ഷാരത്തെയാണ്
ദുഃഖം	ദുഃഖത്തെ	ആദയാഃ.	നീ തേച്ചത്.
അകരോഃ ;	നീ വിളയിച്ചു;		

കലസ്യ തപമഭാവായ കാളരാത്രിരിവാഗതാ.

14

“തപം	“നീ	കലസ്യ	കലത്തിന്നു
കാളരാത്രിഃ	സംഹാരരാത്രി പോ	അഭാവായ	നാശത്തിനായിട്ടാണ്
ഇവ,	ലെ,	ആഗതാ.	വന്നത്.

അംഗാരമുപഗ്രഹ്യ സൂ പിതാ മേ നാവബുദ്ധവാൻ.

15

“മേ	“എന്റെ	ഉപഗ്രഹ്യ	മടിയിൽവെച്ചുകൊ
പിതാ,	പിതാവ്,	അവബുദ്ധ-	ണ്ട്,
അംഗാരം	തീക്കണലിനെ	വാൻ ന സൂ. }	വാസ്തവം ഗ്രഹിക്കാതി
			രുന്നപോയി.

മൃത്യുമാപാദിതോ രാജാ തപയാ മേ പാപദർശിനീ

സുഖം പരിഹൃതം മോഹാത് കലേടസ്തിൻ കലപാംസിനി.

16

“പാപദർശിനീ!	“ദുഷ്ടവൃത്തിയാൻവ	മോഹാത്	മുഢതയാൽ,
തപയാ	നിന്നാൽ [ഭേ!	മേ	എന്റെ
രാജാ,	മഹാരാജാവ്,	അസ്തിൻ	ഈ
മൃത്യും	മരണം	കലേ	കലത്തിന്റെ സംഗതി
അപാദിതഃ ;	പ്രാപിക്കപ്പെട്ടു;		യിൽ,
കലപാംസിനി!	കലത്തെ നശിപ്പിപ്പാൻ	സുഖം	മഹിമ
	വന്നവളെ!	പരിഹൃതം.	ഇല്ലാതാക്കപ്പെട്ടു.

തപം പ്രാപ്യ ഹി പിതാ മേദ്യേ സത്യസന്ധോ മഹായശഃ
തീവ്രഭുഖാഭിസംതപ്തോ വൃത്തോ ഭരതമോ നൃപഃ.

17

“അദ്യ, സത്യസന്ധഃ മഹായശഃ	“ഇപ്പോൾ സത്യസന്ധനും മഹാവിഖ്യാതിപുണ്ട വനും,	ഭരതമഃ നൃപഃ, തപം പ്രാപ്യ ഹി, തീവ്രഭുഖാഭി- സന്തപ്തഃ വൃത്തഃ.	ഭരതമചക്രവർത്തി, നിന്നെ പരിഗ്രഹിച്ചുകാരണം, കൊടിയ ശോകത്താൽ ഉരുകിയവനായി അന്തരിച്ചു.
മേ പിതാ	എന്റെ പിതാവുമായ		

വിനാശിതോ മഹാരാജഃ പിതാ മേ ധർമ്മവത്സലഃ
കസ്താത് പ്രവ്രാജിതോ രാമഃ കസ്താഭേവ വനം ഗതഃ.

18

“ധർമ്മവത്സലഃ മേ പിതാ മഹാരാജഃ, കസ്താത്	“ധർമ്മാസക്തനും എന്റെ പിതാവുമായ മഹാരാജാവ്, എന്ത് അധികാരത്താ ലാണ്	രാമഃ ഏവ കസ്താത് പ്രവ്രാജിതഃ വനം ഗതഃ?	ശ്രീരാമൻതന്നെ എന്ത് അധികാരവലി പ്പത്താലാണ് നാടുകടത്തപ്പെട്ടവ നായി വനത്തിലേക്കു പോയത്?
വിനാശിതഃ? നിബ്ബന്ധിതനായത്?			

കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച പുത്രശോകാഭിപീഡിതേ
ഭൃഷ്കരം യദി ജീവേതാം പ്രാപ്യ തപാം ജനനീം മമ.

19

“കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച പുത്രശോകാഭി- പീഡിതേ, മമ ജനനീം	“കൌസല്യാദേവിയും സുമിത്രാദേവിയും പുത്രശോകംമൂലം മന സ്സു പുണ്ണായവരായി, എന്നെ പെറ്റവളായ	തപാം പ്രാപ്യ ജീവേതാം യദി ഭൃഷ്കരം.	നിന്നെ കണ്ണുകൊണ്ടു കണ്ട് ജീവിച്ചിരിക്കുമെങ്കിൽ, അയത് അസാദ്ധ്യം തന്നെ.
---	---	--	---

നന തപാശ്ചോഽപി ധർമ്മാത്മാ തപയി വൃത്തിമനുത്തമാം
വർത്തതേ ഗുരുവൃത്തിജ്ഞോ യഥാ മാതരി വർത്തതേ.

20

“ധർമ്മാത്മാ ഗുരു- വൃത്തിജ്ഞഃ	“ധർമ്മാത്മാവും ഗുരുജനത്തോട് അച രിക്കേണ്ടതിനെ നല്ല പോലെ അറിഞ്ഞ വനും, അയ്യ് അപി, മാതരി	വർത്തതേ യഥാ തപയി തു അനന്തമാം വൃത്തിം വർത്തതേ നനഃ?	} എപ്രകാരം നടന്നുവരു ന്നുവോ അപ്രകാരം തന്നെ, നിന്റെ സംഗതിയിലും ഉത്കൃഷ്ടമായ നടവടിയെ കയ്ക്കൊള്ളുന്നില്ലയോ?
------------------------------------	--	--	---

യഥാ ജ്യേഷ്ഠാ ഹി മേ മാതാ കൌസല്യാ ഭീഷ്മദർശിനീ
തപയി ധർമ്മം സമാസ്ഥായ ഭഗിന്യാമിവ വർത്തതേ.

21

“യഥാ മേ ജ്യേഷ്ഠാ മാതാ ഭീഷ്മദർശിനീ	“അപ്രകാരംതന്നെ എന്റെ വലിയമ്മയും പരിപൂർണ്ണജ്ഞാനവതി യും ആയ	സമാസ്ഥായ, തപയി, ഭഗിന്യാം	കയ്ക്കാണ്, നീങ്കൽ, സ്വന്തം സമോദരിയു ടെ സംഗതിയിൽ
കൌസല്യാ, ധർമ്മം	കൌസല്യാദേവി, ധർമ്മത്തെ	ഇവ വർത്തതേ ഹി!	എന്നപോലെ വർത്തിച്ചുവരുന്നുണ്ട് ല്ലോ!

തസ്യാഃ പുത്രം കൃതാത്മാനം ചീരവക്സലവാസസം
പ്രസ്ഥാപ്യ വനവാസായ കഥം പാപേ ന ശോചസി.

22

“പാപേ!	“പാപംചെയ്താൻ തു നിഞ്ഞവളേ!	ചീരവക്സല- വാസസം	} മരവുരിയടുത്തവനായി, വനവാസായ വനവാസത്തിനായി പ്രസ്ഥാപ്യ, ആട്ടിക്കുളഞ്ഞശേഷം, കഥം എങ്ങിനെ ശോചസി ന? നീ ദുഃഖിക്കാതിരിക്കുന്നു?
തസ്യാഃ കൃതാത്മാനം പുത്രം,	അപ്രകാരമുള്ളവളുടെ പരിശുദ്ധാത്മാവായ പുത്രനെ,	വനവാസായ പ്രസ്ഥാപ്യ, കഥം	

അപാപദർശനം ശുരം കൃതാത്മാനം യശസ്വിനം
പ്രവ്രാജ്യ ചീരവസനം കിം ന പശ്യസി കാരണം.

23

“അപാപ- ദർശനം ശുരം കൃതാത്മാനം യശസ്വിനം,	} “ദർശനമാത്രത്താൽ പാ പത്തെപ്പോക്കുന്നവനും സർവ്വവിജയിയും വിശുദ്ധാത്മാനാകരണനും വിഖ്യാതനും ആയ അഭേദമതെ,	ചീരവസനം പ്രവ്രാജ്യ	മരവുരി ഉടുത്തവനായി നാടുവിട്ട് ഓട്ടിക്കള ഞ്ഞു്
		കാരണം കിം ന പശ്യസി?	പ്രയോജനം എന്തുതന്നെയാണ് നീ കാണുന്നതു്?

ലുബ്ധാ യാ വിദിതോ മന്യേ ന തേഹം രാഘവം പ്രതി
തഥാ ഹ്യനതേമാ രാജ്യാത്ഥം തപയാട്വനീതോ മഹാനയം

24

“ലുബ്ധാഃ തേ, അഹം രാഘവം പ്രതി, വിദിതഃ ന മന്യേ;	“അത്യാശപിടിച്ച നിണക്കു്, ഞാൻ ശ്രീരാമനെക്കുറിച്ച് വാസ്തവം അറിയുന്നവ നാണെന്ന ബോധം ഇല്ലെന്ന് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു;	തഥാ ഹി തപയാ രാജ്യാത്ഥം മഹാൻ അയം അനന്തം ആനീതഃ.	അതുകൊണ്ടുതന്നെ യാണു് നിന്നാൽ രാജ്യത്തിനുവേണ്ടി പെരുതായ ഈ അനന്തം വിളയിക്കപ്പെട്ടതു്.
--	--	---	--

അഹം ഹി പുരുഷവ്യാഖ്യാവപശ്യൻ രാമലക്ഷ്മണേ
കേന ശക്തിപ്രഭാവേന രാജ്യം രക്ഷിതുമുത്സഹേ.

25

“ പുരുഷ- വ്യാഖ്യാനം	“ പുരുഷോത്തമനാ രായ	കേന	എന്ത്
രാമലക്ഷ്മണേ	ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാരെ	ശക്തി-	ശക്തിയുടെ മഹിമ
അപശ്യൻ	കാണാത്തവനായി	പ്രഭാവേന	കൊണ്ടാണ്
അഹം ഹി	ഞാൻ ഏകനായി	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
		രക്ഷിതും	പരിപാലിക്കുവാൻ
		ഉത്സഹേ?	ഉദ്യമിക്കുക?

തം ഹി നിത്യം മഹാരാജോ ബലവന്തം മഹാബലഃ
അപാശ്രിതോഽഭൂലാർത്ഥാത്മാ മേരുമേന്ദവനം യഥാ.

26

“ മേരുഃ	“ മേരുഗിരി	ബലവന്തം	സമൃദ്ധശക്തനായ
മേരുവനം	മേരുപർവ്വതവനത്തെ	തം ഹി	അദ്ഭുതത്തെത്തന്നെ
യഥാ,	എന്നപോലെ,		യാണു്,
മഹാബലഃ	മഹാശക്തിമാനും	നിത്യം	ശാശ്വതമായി
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവുമായ	അപാശ്രിതഃ	വിശ്വസിച്ചവനായി
മഹാരാജഃ,	മഹാരാജാവു്,	അഭൂത്.	വർത്തിച്ചുപോന്നതു്.

[പർവ്വതത്തെ ആക്രമിക്കുന്നതിന്നു്, അതിലുള്ള വനം തടസ്സമാകുന്നതുപോലെ, രാജാവു് ശ്രീ
രാമനെ തന്റെ രക്ഷാസ്ഥാനമായി കരുതിപ്പോന്നിരുന്നു എന്നു സാരം.]

സോഽഹം കഥമിമം ഭാരം മഹാധൃത്സമുദ്ധൃതം.

ഭദ്യോ ധൂരമിവാസാദ്യ വഹേയം കേന ചൈരജസാ.

27

“ മഹാധൃത്- സമുദ്ധൃതം	“ ഉത്തമന്മാരായ മഹാ ന്മാരാൽ വഹിക്കപ്പെട്ട	സഃ അഹം	ആ ഞാൻ
ഇമം ഭാരം	ഈ കഷ്ടതരമായ	ആസാദ്യ,	കയ്യേറു്,
ധൂരം,	ചുമതലയെ	കേന	ഏതൊരു
ഇവ ഭദ്യഃ	ഒട്ടും അനുഭവമില്ലാത്ത	ഓജസാ	ശക്തിയെ കയ്ക്കൊണ്ടു്,
	വനായ	കഥം ച	എപ്രകാരംതന്നെ,
		വഹേയം?	നടത്തു്?

[‘ഞാൻ പിതാവിനാൽ വഹിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന മഹത്തായ ഈ ഭാരത്തെ, വലുതായ കാള വഹി
ച്ചിരുന്ന ഭാരത്തെ ചെറിയ പയ്യൂട്ടിയെന്നപോലെ, ഏതൊരു ശക്തിയെ കയ്ക്കൊണ്ടാണ് വഹി
ക്കുക?’ (ഗോ. രാ.) ‘‘തണ്ണുകു സൂയുതേ വത്സോ ഭദ്യോ വത്സതശ്ച സഃ’’ എന്നു് ഹലായുധൻ.]

അഥവാ മേ ഭവേച്ഛക്തിഷ്ട്യാഗൈർബുദ്ധിബലേന വാ

സകാമാം ന കരിഷ്യാമി തപാമഹം പുത്രഗർഭിനീം.

28

“ അഥവാ	“ ഒരുസമയം	ഭവേത് വാ,	ഉണ്ടെന്നുവന്നാൽകൂടി,
യോഗൈഃ,	ചതുരപായങ്ങളെ	പുത്രഗർഭിനീം	പുത്രക്ഷേമത്തെ മാത്രം
	കൊണ്ടും,		ഉദ്ദേശിക്കുന്നവളായ
ബുദ്ധിബലേന,	അറിവിന്റെ വലിപ്പം	തപാം,	നിന്നെ,
	കൊണ്ടും,	സകാമാം	അഭീഷ്ടം സാധിച്ചുവ
മേ	എനിക്ക്	അഹം	ഞാൻ [ഉായി
ശക്തിഃ	ശക്തി	കരിഷ്യാമി ന.	ആക്കുകയില്ല.

ന മേ വികാംക്ഷാ ജായേത ത്യക്തം തപം പാപനിശ്ചയം
യദി രാമസ്യ നാവേക്ഷാ തപയി സ്രാണാനുവത് സഭാ.

29

“രാമസ്യ തപയി സഭാ മാതുവത് അവേക്ഷാ സ്രാത് ന യദി	“ശ്രീരാമൻ നിന്റെപേരിൽ എല്ലായ്പ്പോഴും അമ്മയുടെന്നപോലെ ബഹുമതിയുള്ളത് ഇല്ലാതിരിക്കുന്നുവെ കിൽ,	പാപനിശ്ചയം പാപകൃത്യത്തിലേ പ്പെട്ടവളായ തപം നിന്നെ ത്യക്തം ഉപേക്ഷിപ്പാൻ മേ എനിക്ക് വികാംക്ഷാ യാതൊരു സംശയവും ജായേത ന. ഉണ്ടാകയില്ല.
--	---	---

ഉത്പന്നാ തു കഥം ബുദ്ധിസ്സവേയം പാപദർശിനി
സാധുചാരിത്രവിഭുഷ്ടേ പൂർവ്വേഷാം നോ വിഗർഹിതാ.

30

“സാധുചാരി-) ത്രവിഭുഷ്ടേ!) പാപദർശിനി!	“സന്മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്ന് ഭ്രംശിച്ചവളായി പാപംചെയ്താൻ തുനി ഞ്ഞവളേ!	വിഗർഹിതാ അപകീർത്തി വിളയിക്ക ഇയം ഈ [ന്നതായ ബുദ്ധിഃ ബുദ്ധി തവ നിനക്ക് കഥം തു എങ്ങിനെതന്നെയാണ് ഉത്പന്നാ? ഉണ്ടായിുന്നത്?
നഃ പൂർവ്വേഷാം	നമ്മുടെ പൂർവ്വന്മാക്ക്	

അസ്തിൻ കലേ ഹി പൂർവ്വേഷാം ജ്യേഷ്ഠോ രാജ്യഭിഷിച്യതേ
അപരേ ഭ്രാതരസ്തസ്തിൻ പ്രവർത്തന്തേ സമാഹിതാഃ.

31

“അസ്തിൻ കലേ ജ്യേഷ്ഠഃ ഹി	“ഈ കുലത്തിൽ മൂത്തവൻ തന്നെയാ ണല്ലോ,	അഭിഷിച്യതേ; വാഴിക്കപ്പെടുന്നത്; അപരേ മറ്റുള്ള ഭ്രാതരഃ ഭ്രാതാക്കന്മാർ തസ്തിൻ അവങ്കൽ സമാഹിതാഃ ഭക്തിയോടുകൂടിയവ പ്രവർത്തന്തേ. നടന്നുവരുന്നു. [രായി
പൂർവ്വേഷാം രാജ്യ,	പൂർവ്വികന്മാരുടെ രാജ്യത്തിൽ,	

ന ഹി മന്യേ നൃശംസേ തപം രാജധർമ്മവേക്ഷസേ
ഗതിം വാ ന വിജാനാസി രാജവൃത്തസ്യ ശാശ്വതീം.

32

“നൃശംസേ തപം രാജധർമ്മം അവേക്ഷസേ ന; രാജവൃത്തസ്യ	“ദയാദാക്ഷിണ്യമഹം നീ [വളേ! രാജനീതിയെ കൂട്ടാക്കുന്നില്ല; രാജസമ്പ്രദായ ത്തിന്റെ	ശാശ്വതീം നിരന്തരമായ ഗതിം വാ അനുഷ്ഠാനത്തേയും വിജാനാസി } നീ ഒട്ടും ഗണിക്കുന്നില്ല, ന ഹി } മന്യേ. എന്ന് ഞാൻ വിചാ രിക്കുന്നു.
---	---	--

സതതം രാജവൃത്തേ ഹി ജ്യേഷ്ഠോ രാജ്യേഭിഷിച്യതേ
രാജ്ഞാമേതത് സമം തത് സ്വാദിക്ഷപാക്രണാം വിശേഷതഃ. 33

“രാജവൃത്തേ ജ്യേഷ്ഠഃ ഹി സതതം രാജ്യേ അഭിഷിച്യതഃ; ഏതത്	“രാജസമ്പ്രദായത്തിൽ മുത്തവൻതന്നെ എല്ലാജ്യേഷ്ഠം രാജ്യത്തിൽ പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്യ പ്പെടുന്നു; ഇത്	രാജ്ഞാം സമം; തത് ഇക്ഷപാക്രണാം വിശേഷതഃ സ്വാത്.	രാജാക്കന്മാർക്കെല്ലാം തന്നെ പൊതുവായുള്ളതാകുന്നു ആയത് ഇക്ഷപാകവംശക്കാർക്ക് മുഖ്യമായും ഉള്ളതാകുന്നു.
--	--	--	---

[“ജ്യേഷ്ഠ ഏവ തു ഗൃഹ്ണിയാത് പിത്രം ധനമശേഷതഃ. ശേഷാസ്തമനുജീവേയ്യുമൈവ പിതരം തഥാ” എന്ന് മനു.]

തേഷാം ധമൈകരക്ഷാണാം കലചാരിത്രശോഭിനാം
അദ്യ ചാരിത്രശൈശ്യീതും തപാം പ്രാപ്യ വിനിവർത്തിതം. 34

“ധമൈക- രക്ഷാണാം, കലചാരിത്ര- ശോഭിനാം തേഷാം	“ധമം ഒന്നിനെത്ത ന്നെ രക്ഷയായി കയ്ക്കാണ്ടവരായി, കലത്തിന്റെ സദ്വൃ ത്തിയാൽ ശോഭിക്ക ന്നവരും ആയ അവരുടെ	ചാരിത്ര- ശൈശ്യീതും തപാം പ്രാപ്യ അദ്യ വിനിവർത്തിതം.	നടവടിയുടെ യോഗ്യത, നിന്നെ പ്രാപിച്ചുകാരണം, ഇപ്പോൾ പിൻമാറിപ്പോയുള്ള ആ.
---	---	---	---

തവാപി സുമഹാഭാഗാ ജനേന്ദ്രാഃ കലപുച്ഛഗാഃ
ബുദ്ധേമോഹഃ കഥമയം സംഭ്രതസ്തപയി ഗർഹിതഃ. 35

“തവ കലപുച്ഛഗാഃ സുമഹാഭാഗാഃ ജനേന്ദ്രാഃ; അപി,	“നിന്റെ കലത്തിലുള്ള പുച്ഛ ന്മാരും മഹാപുണ്യാത്മാക്ക ളായ രാജാക്കന്മാരാണല്ലോ; അപ്രകാരമിരിക്കെ	തപയി ബുദ്ധഃ ഗർഹിതഃ അയം മോഹഃ കഥം സംഭ്രതഃ?	നീകൽ, അറിവിന്ന് കുറച്ചുലുണ്ടാക്കുന്ന ഈ [തായി ബുദ്ധിശൂന്യത എങ്ങിനെയാണ് ഉണ്ടായത്?]
--	--	--	--

ന തു കാമം കരിഷ്യാമി തവാഹം പാപനിശ്ചയേ
യയാ വ്യസനമാരബ്ധം ജീവിതാന്തകരം മമ. 36

“മമ ജീവിതാന്തകരം വ്യസനം യയാ അരബ്ധം,	“എനിക്ക് ജീവനെത്തന്നെ ഇല്ലാ ദുഃഖം [താക്കുന്നതായ യാതൊരുവളാൽ വരുത്തപ്പെട്ടുവോ, അ പ്രകാരമുള്ളവളായ	തവ പാപനിശ്ചയേ കാമം തു അഹം കരിഷ്യാമി ന.	നിന്റെ പാപവൃത്തിയിലുള്ള തായ ഈ ദുരാഗ്രഹത്തെ ഞാൻ നിറുത്തുകയില്ല.
---	---	--	---

ഏഷ തപിഭീഷണീമേവാഹമപ്രിയാത്ഥം തവാനഘം
നിവർത്തിഷ്യാമി വനാഭ്ദ്രുതരം സ്വജനപ്രിയം.

37

“ ഏഷഃ	“ ഇ	ഭാരതം,	ജ്യേഷ്ഠനെ,
അഹം,	ഞാൻ,	വനാത്,	കാട്ടിൽനിന്ന്,
ഇദാനീം ഏവ	ഇപ്പോൾതന്നെ	തവ	നിനക്ക്
അനഘം	ദോഷരഹിതനും	അപ്രിയാത്ഥം തു	ഇഷ്ടമില്ലെന്നാലുംകൂടി,
സ്വജനപ്രിയം	ബന്ധുജനപ്രിയനുമായ	നിവർത്തിഷ്യാമി.	തിരിയെ വിളിച്ചുകൊ
			ണ്ടുവരുവാൻപാകുന്നു.

നിവർത്തിതപാ രാമം ച തസ്യാഹം ഭീഷ്മതേജസഃ
ഭാസഭൂതോ ഭവിഷ്യാമി സുസ്ഥിതേനാന്തരാത്മനാ.

38

“ അഹം	“ ഞാൻ	തസ്യ	അഭ്യേഹത്തിന്ന്
രാമം	ശ്രീരാമനെ	ഭാസഭൂതഃ,	ആശ്രിതനായി,
നിവർത്തിതപാ ച	തിരിയെ വിളിച്ചുകൂട്ടി	സുസ്ഥിതേന	സ്വസ്ഥതപൂണ്ടു
ഭീഷ്മതേജസഃ	മഹത്തായ ആത്മബല	അന്തരാത്മനാ	മനസ്സോടുകൂടി
	യുക്തനായ	ഭവിഷ്യാമി.”	വർത്തിക്കാം.”

ഇത്യേവമുക്തവാ ഭരതോ മഹാത്മാ

പ്രിയേതരൈർവാക്യഗണൈസ്തദംസ്താം

ശോകാതുരശ്ചാപി നനാഭ ഭൂയഃ

സിംഹോ യഥാ പശ്ചിതഗമപരസ്ഥഃ.

39

മഹാത്മാ	മഹാത്മാവായ	ഭൂയഃ ച	മുന്വേതിലും അധിക
ഭരതഃ	ഭരതൻ		മായി
ഇതി ഏവം	മേൽപ്രകാരം	ശോകാതുരഃ	ശോകത്താൽ മനസ്സു
ഉക്തവാ,	ഉരചെയ്ത്,	അപി,	ട്ടിയവനായ്തന്നെ,
പ്രിയതരൈഃ	ഏറ്റവും അപ്രിയങ്ങളായ	പശ്ചിത-	ഗിരിഗുഹയിലുള്ള
വാക്യഗണൈഃ	പലവാക്കുകളെക്കൊ	ഗമപരസ്ഥഃ	
താം	അവളെ [ണ്ടു	സിംഹം	സിംഹം.
തുഭൻ,	മനസ്സാപപ്പെടുത്തുന്ന	യഥാ,	എന്നപോലെ,
	വനായി,	നനാഭ.	ഗർജ്ജിച്ചു.

ഇത്യാഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ത്രിസപ്തതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = ഏഴുപത്തിമൂന്നാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5263; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2908.

ചതുഃസപ്തതിതമഃ സകൃഃ = ഏഴുപത്തിനാലാംസകൃഃ.

[കൈകേയോക്താശഃ = കൈകേയിയെ വെറുക്കുന്നത്.]

താം തഥാ ഗർഹിതപാ തു മാതരം ഭരതസ്തദാ

രോഷേണ മഹതാഽഽവിഷ്ടഃ പുനരേവാബ്രവീദപഃ.

1

തദാ,	അപ്പോൾ	മഹതാ	അത്ഭുതമായ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	രോഷേണ	ക്രോധാവേശത്താൽ
മാതരം	മാതാവായ	അവിഷ്ടഃ,	ആക്രമിക്കപ്പെട്ടവനായി
താം	അവളെ	പുനഃ ഏവ	വീണ്ടും
തഥാ	അപ്രകാരം	വചഃ തു	ഇപ്രകാരവും
ഗർഹിതപാ,	നിന്ദിച്ചു,	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

രാജ്യാഭ്യാശസ്യ കൈകേയി നൃശംസേ ഭൃഷ്ടചാരിണി

പരിത്യക്താ ച ധർമ്മേണ മാ മൃതം ഭദതീ ഭവ.

2

“ നൃശംസേ !	“ ഭാക്കിണ്യമെന്നത	ധർമ്മേണ	ധർമ്മവുമായി
	റിയാത്തവളേ !	പരിത്യക്താ,	വേറിട്ടവളായി,
ഭൃഷ്ടചാരിണി !	ഭൃഷ്ടചരിത്രേ !	മൃതം	മരിച്ചവനായ
കൈകേയി !	കൈകേയി !	മാ ച	എന്നെപ്പറ്റിയും
രാജ്യാത്	രാജ്യത്തിൽനിന്നും	ഭദതീ	ഭദ്രിക്കുന്നവളായി
ഭംശസ്യ ;	ഓടിപ്പോയ്ക്കളക !	ഭവ.	ഭവിച്ചാലും.

കിം ന തേഽഭൃഷയദ്രാജാ രാമോ വാ ഭൃശധാർമികഃ

യയോർമൃത്യുർവിവാസശ്ച തപതൃതേ തുല്യമാഗതൌ.

3

“ ഭൃശധാർമികഃ	“ മഹാധർമ്മിയനായ	അഭൃഷയത് ?	പിഴച്ചു ?
രാമഃ	ശ്രീരാമൻതന്നെയാ	യയോഃ	അവർഭയക്കും
	കളെ,	തപതൃതേ	നീ നിമിത്തമായി
രാജാ വാ	മഹാരാജാവുതന്നെ	തുല്യം	ഏകകാലത്തിൽ
	യാകളെ,	മൃത്യുഃ	മരണവും.
തേ	നിനക്ക്	വിവാസഃ ച	വനവാസവും
കിം ന	എന്തുതന്നെ	ആഗതൌ.	നേർന്നവല്ലോ.

ഭൂണമത്യാമസി പ്രാപ്താ കലസ്യാന്യ വിനാശനാത്

കൈകേയി നരകം ഗച്ഛ മാ ച ഭന്തുഃ സലോകതാം.

4

“ കൈകേയി !	“ കൈകേയി !	പ്രാപ്താ അസി ;	നീ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു ;
അന്യ	ഈ	നരകം	നരകത്തിലേക്ക്
കലസ്യാ	കലത്തിന്ന്	ഗച്ഛ ;	പോ ;
വിനാശനാത്	ഹാനിവരുത്തിയ	ഭന്തുഃ	ഭത്താവുമായി
	കാരണം,	സലോകതാം	ഒന്നിച്ചിരിക്കുക എന്ന
ഭൂണമത്യാം	ഗർഹത്തിലെയ്ക്ക		അവസ്ഥയെ
	പാപത്തെ	മാ ച.	നീ പ്രാപിക്കയില്ല.

യത് തപയാ ഹീദൃശം പാപം കൃതം ഘോരേണ കർമ്മണാ
സർവ്വലോകപ്രിയം ഹിതപാ മമാപ്യാപാദിതം ഭയം.

5

“ ഘോരേണ കർമ്മണാ ഇദൃശം പാപം തപയാ ഹി കൃതം ;	“ കൊടിയ പ്രവൃത്തികൊണ്ട്, ഇമ്മാതിരിയായ പാപം നീ ഭരണിയാൽതന്നെ ചെയ്യപ്പെട്ട്;	യത്, സർവ്വലോക- പ്രിയം ഹിതപാ, മമ അപി ഭയം ആപാദിതം.	എന്നതുകൊണ്ട്, സർവ്വലോകവാസികളു- ടേയും പ്രിയത്തെ വെടിഞ്ഞ്, എനിക്കും മനോവേദന ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടു.
--	--	--	---

തപതൃതേ മേ പിതാ വൃത്തോ രാമശ്ചാരണ്യമാശ്രിതഃ
അയശോ ജീവലോകേ ച തപയാഹം പ്രതിപാദിതഃ.

6

“ തപതൃതേ മേ പിതാ വൃത്തഃ ; രാമഃ ച അരണ്യം അശ്രിതഃ ;	“ നീ നിമിത്തമായി എന്റെ പിതാവ് അന്തരിച്ചു ; ശ്രീരാമനും വനത്തെ അശ്രയിച്ചു ;	അഹം ച, തപയാ ജീവലോകേ അയശഃ പ്രതിപാദിതഃ.	ഞാനും, നിന്നാൽ മനുഷ്യലോകത്തിൽ അപകീർത്തി വിളയിക്കപ്പെട്ടവനാ- യ്ക്കിന്നും.
--	--	---	---

മാതൃരൂപേ മമാമിത്രേ നൃശംസേ രാജ്യകാമുകേ
ന തേഹമഭിഭാഷ്യോഽസ്മി ദുർവൃത്തേ പതിഘാതിനി.

7

“ മമ മാതൃരൂപേ അമിത്രേ ! നൃശംസേ ! രാജ്യകാമുകേ !	“ എനിക്ക് അമ്മയായിവന്ന ശത്രുവായവളേ ! ദുഃഷ്ട ! രാജ്യാധികാരദുരാശ കയ്ക്കാണ്ടവളേ !	ദുർവൃത്തേ ! പതിഘാതിനി ! അഹം തേ അഭിഭാഷ്യഃ അസ്മി ന.	പാപനടവടിയുള്ളവളേ ! പതിയെക്കൊന്നവളേ ! ഞാൻ നിനക്ക് സംഭാഷണം ചെയ്യ- ത്തക്കവനല്ല.
--	---	--	---

കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച യാശ്ചാസ്മാ മമ മാതരഃ
ദുഃഖേന മഹതാഽവിഷ്ഠാസ്തപാം പ്രാപ്യ കലഭൂഷിണീം.

8

“ കലഭൂഷിണീം തപാം പ്രാപ്യ, മമ മാതരഃ കൌസല്യാ ച	“ കുലത്തെ കെട്ടത്തവ നിന്നെ [ളായ പ്രാപിച്ചു, എന്റെ മാതാക്കന്മാരായ കൌസല്യാദേവിയും	സുമിത്രാ ച അന്യാഃ യാഃ ച മഹതാ ദുഃഖേന അവിഷ്ഠാഃ.	സുമിത്രാദേവിയും മറുക്കുവർ ഏവരോ, അവരും പെരുതായ ദുഃഖത്താൽ വ്യാകുലപ്പെടുന്നു.
---	--	--	---

ന തപശ്ചപതേഃ കന്യാ ധർമ്മരാജസ്യ ധീമതഃ
രാക്ഷസീ തത്ര ജാതാഽസി കലപ്രധംസിനീ പിതൃഃ.

9

“ തപഃ, ധർമ്മരാജസ്യ ധീമതഃ അശ്ചപതേഃ കന്യാ ന;	“ നീ, ധർമ്മിഷ്ഠനായ രാജാവും, ധീമാനം ആയ അശ്ചപതിമഹാരാജാ മകളല്ല; [വിന്റെ	തത്ര പിതൃഃ കലപ്രധംസിനീ കലത്തെ നശിപ്പിക്ക രാക്ഷസീ ജാതാ അസി.	അതിൽ പിതാവിന്റെ കലത്തെ നശിപ്പിക്ക രാക്ഷസിയാൽ [ന്ന നീ പിറന്നു.
--	--	--	---

യത് തപയാ ധർമ്മികോ രാമോ നിത്യം സത്യപരാക്രമഃ
വനം പ്രസ്ഥാപിതോ ഭൂഖാത് പിതാ ച ത്രിദിവം ഗതഃ.

10

“ യത്, തപയാ, ധർമ്മികഃ നിത്യം സത്യപരാക്രമഃ	“ എന്തെന്നാൽ നിന്നാൽ, ധർമ്മിഷ്ഠനും എത്രകാലത്തും നിഷ്ഠലമാകാത്ത പരാ ക്രമമാണ്വരമായ	രാമഃ വനം പ്രസ്ഥാപിതഃ; ഭൂഖാത് പിതാ ച ത്രിദിവം ഗതഃ.	ശ്രീരാമൻ കാട്ടിലേക്ക് തുരത്തപ്പെട്ടു; ശോകത്താൽ പിതാവും സ്വപ്നത്തെ പ്രാപിച്ചു.
---	--	--	--

യത് പ്രധാനാഽസി തത് പാപം മയി പിത്രാ വിനാകൃതേ
ഭ്രാതൃഭ്യം ച പരിത്യക്തേ സർവ്വലോകസ്യ ചാപ്രിയേ.

11

“ യത് പ്രധാനാ അസി, തത് പാപം, പിത്രാ വിനാകൃതേ,	“ യാതൊന്നിന്നു കാ രണഭൂത നീയോ, ആ പാപം, പിതാവുമായി വേറിട്ടവനായി,	ഭ്രാതൃഭ്യം ച പരിത്യക്തേ സർവ്വലോകസ്യ അപ്രിയേ ച മയി.	സഹോദരന്മാർ ഇരവ രാലും വെടിയപ്പെട്ടവനായി, എല്ലാജനത്തിന്നും അപ്രിയനായുമിരിക്കുന്ന എങ്കലാണ് നേന്തത്.
---	---	--	---

കൌസല്യാം ധർമ്മസംയുക്താം വിരക്താം പാപനിശ്ചയേ
കൃതാ കം പ്രാപ്താസേ തപദ്യ ലോകം നിരയഗാമിനി.

12

“ പാപനിശ്ചയേ! “ പാപംചെയ്താൻ തുനിഞ്ഞവളേ! നിരയഗാമിനി! നരകത്തിലോട്ട് ചെല്ല ന്നവളേ! ധർമ്മസംയുക്താം ധർമ്മിഷ്ഠയാ കൌസല്യാം, കൌസല്യാമാതാ വിനെ,	വിരക്താം കൃതാ, അദ്യ, തു കം ലോകം പ്രാപ്താസേ?	} വിരോഗം നേരിട്ടവ } ലാക്കി ചെയ്തു, ഇപ്പോൾ, ഇക്കാരണത്താൽ ഏതു ലോകത്തെയാണ് നീ പ്രാപിക്കുക?
--	---	---

കിം നാവബുദ്ധ്യസേ കൃരേ നിയതം ബന്ധുസംശ്രയം
ജ്യേഷ്ഠം പിതൃസമം രാമം കൌസല്യായാത്മസംഭവം.

13

“കൃരേ!	“ദൃഷ്ടേ!	പിതൃസമം	പിതാവിന്നു തുല്യനായ
കൌസല്യായാഃ	കൌസല്യാദേവിയുടെ	ജ്യേഷ്ഠം,	ഉത്തമനെന്നും,
	(ആക്ഷുസന്ധി)	കിം	എന്താണ്
ആത്മസംഭവം	പുത്രനായ	നിയതം	നിഃസംശയമായി
രാമം,	ശ്രീരാമനെ,	അവ-	} നീ അറിയാതിരിക്കുന്ന
ബന്ധുസംശ്രയം	ബന്ധുക്കൾക്ക് ആശ്രയ	ബുദ്ധ്യഃസ ന?	
	ഭൂതനെന്നും,		ത് ?

അംഗപ്രത്യംഗജഃ പുത്രൗ ഹൃദയാച്ഛാപി ജായതേ
തസ്യാത് പ്രിയതമോ മാതഃ പ്രിയതപാന്ന തു ബാന്ധവഃ.

14

“അംഗ-	} “പ്രധാനഅംഗങ്ങളിൽ	പ്രിയതപാത്	പ്രിയമേതുമൂലം
പ്രത്യംഗജഃ		മാതഃ	മാതാവിന്നു
	നിന്നും ഉപാംഗങ്ങളിൽനിന്നും ഉളവാക	പ്രിയതമഃ;	അത്യന്ത സ്നേഹപാത്ര
പുത്രഃ	പുത്രൻ [ന്നവനായ		മായിതീരുന്ന;
ഹൃദയാത്	} ഹൃദയത്തിൽനിന്നും	ബാന്ധവഃ തു	ബന്ധുക്കളാരുതന്നെ
അപി ച		} അപകാരം അത്യന്ത	സ്നേഹപാത്രങ്ങളാക
ജായതേ;	ജനിക്കുന്നു;		
തസ്യാത്	ആ		
		ന.	നില്ല.

[ഇപ്രകാരം അത്യന്ത പ്രീതിപാത്രമായ പുത്രന്റെ വിഭവം മാതാവിന്ന് അത്യന്ത ദുഃസഹ മെന്നു താല്പര്യം. “അംഗാഭംഗാത്” സംഭവസി ഹൃദയാഭധിജായസേ, ആത്മാ വൈ പുത്രനാ മാസി.” എന്ന ശ്രുതിവാക്യത്തിന്റെ സാരം ഇതിൽ അന്തർഭൂതമാകുന്നു. ഗോ. രാ.]

അന്യദാ കില ധർമ്മജ്ഞാ സുരഭിഃ സുരസമ്മതാ

വഹമാന്യേ ദദർശാപ്യാം പുത്രൗ വിഗതചേതസൌ.

15

“അന്യദാ	“പണ്ടൊരു കാലത്തിൽ	പുത്രൗ	തന്റെ രണ്ടു കാളക്ക
കില;	ഇങ്ങിനെ കേൾക്കപ്പെ	ഉപ്യാം	ഭൂമിയിൽ [ട്ടികളെ
	ടുന്നു;	വഹമാന്യേ	ഭാരം ചുമന്നുകൊണ്ട്
സുരസമ്മതാ	ദേവപുഷ്പരൂപം	വിഗത-	} മനസ്സമുട്ടി തളന്നിരിക്ക
ധർമ്മജ്ഞാ	ധർമ്മങ്ങളറിഞ്ഞതുമായ	ചേതസൌ	
സുരഭിഃ	കാമധേനു	ദദർശ.	കണ്ടു.

താവൽഭിവാസം ശ്രാന്തേ ദൃഷ്ട്വാ പുത്രൗ മഹീതലേ

അരോദ പുത്രശോകന ബാഹ്വപശ്ചാക്ഷേണാ.

16

“അൽഭിവാസം	“നട്ടച്ചയിൽ	പുത്രശോകന	പുത്രശോകത്താൽ
മഹീതലേ	ഭൂമിയിൽ	ബാഹ്വപശ്ചാ-	} കണ്ണീരിനാൽ കലങ്ങി
തൌ പുത്രൗ	ആ രണ്ടുകുട്ടികളും	ക്ഷേപക്ഷണാ	
ശ്രാന്തേ	തളന്നിരിക്കുന്നവയായി		യ നേത്രങ്ങളോടുകൂടി
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,		യതായി
		അരോദ.	രോദനംചെയ്തു.

അധസ്താദ്വജതസ്തസ്യാഃ സുരരാജേണാ മഹാത്മനഃ
ബിന്ദവഃ പതിതാ ഗാത്രേ സൂക്ഷ്മാഃ സുരഭിഗന്ധിനഃ.

17

“തസ്യാഃ	“അതിന്	ഗാത്രേ,	ദേഹത്തിൽ,
അധസ്താത്	താഴ്ത്തിചായി	സുരഭിഗന്ധിനഃ	നല്ല വാസനയുള്ള
വ്രജതഃ	പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന	സൂക്ഷ്മാഃ	ചെറിയ
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	ബിന്ദവഃ	കണ്ണീർതുളികൾ
സുരരാജനഃ	ദേവവ്രാഹ്മണൻ	പതിതാഃ.	വീണ.

ഇഹ്യാപ്യശ്രുനിപാതം തം സ്വഗാത്രേ പുണ്യഗന്ധിനം
സുരഭിം മന്യതേ ദൃഷ്ട്വാ ഭൂയസിം താം സുരേശ്വരഃ

18

“സുരേശ്വരഃ	“ദേവരാജാവായ	പുണ്യഗന്ധിനം	നല്ലവാസനയോടുകൂടി
ഇന്ദ്രഃ	ഇന്ദ്രൻ	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്, [യതായി
സ്വഗാത്രേ	തന്റെ ദേഹത്തിൽ	താം	ആ
തം	ആ	ഭൂയസിം	ഉത്കൃഷ്ടമായ
അശ്രുനിപാതം	അശ്രുവിന്ദുക്കൾ വീണ	സുരഭിം അപി	കാമധേനുവെതന്നെ
	തിനെ	മന്യതേ.	ഉള്ളിൽ ചിന്തിച്ചുകൊ
			ണ്ടിരുന്നു.

നിരീക്ഷമാണഃ ശക്രസ്താം ദദർശ സുരഭിം സ്ഥിതാം
ആകാശേ വിഷ്ണിതാം ദീനാം രുദന്തിം ഭൂശദഃഖിതാം.

19

“ശക്രഃ	“ഇന്ദ്രൻ	സ്ഥിതാം	അനങ്ങാതെ
നിരീക്ഷമാണഃ,	നിവർണ്ണനാക്കുന്നവ	വിഷ്ണിതാം	നില്ക്കുന്നതായി
	നായി,	ഭൂശദഃഖിതാം	ഏറെക്കഷ്ടപ്പെട്ട്
താം	ആ	ദീനാം	പരിതപിച്ച്
സുരഭിം	കാമധേനുവിനെ	രുദന്തിം	രോദനം ചെയ്യുന്നതാ
ആകാശേ	ആകാശത്തിൽ	ദദർശ.	കണ്ടു. [യി

താം ദൃഷ്ട്വാ ശോകസന്തപ്താം വജ്രപാണിർയശസ്വിനീം
ഇന്ദ്രഃ പ്രാഞ്ചലിരൂപിണഃ സുരരാജോഽബ്രവീപചഃ.

20

“വജ്രപാണിഃ	“വജ്രപാണിയും	ശോകസന്തപ്താം	ശോകാകുലിതയായി
സുരരാജഃ	ദേവരാജാവും ആയ	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,
ഇന്ദ്രഃ,	ഇന്ദ്രൻ,	ഉദപിണഃ	ഉടൽ നട്ടെങ്കിക്കൊണ്ട്
യശസ്വിനീം	പുകഴേറിയ	പ്രാഞ്ചലിഃ	അഞ്ചലിമസ്തനായി
താം	അതിനെ	വചഃ	} ഇങ്ങിനെ ചോദിച്ചു.
		അബ്രവീത .	

ഭയം കൂട്ടുന്ന ചാസ്താസു കുതശ്ചിദിദ്യതേ മഥത്
കതോനിമിത്തഃ ശോകസ്തേ ബ്രഹ്മി സർവ്വഹിതൈഷിണി.

21

“‘സർവ്വ- ഹിതൈഷിണി”	“‘സർവ്വം ഹിതത്തെ കാംക്ഷിക്കുന്നവളേ!	കൂട്ടിത്?	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു?
അസ്താസു	നമ്മളിൽ ആർക്കും	ച	അതിനാൽ
കുതശ്ചിത്	യാതൊന്നിൽനിന്നും	തേ	നിനക്ക്
മഥത്	പെരുതായ	ശോകം	ഈ ദുഃഖം
ഭയം	ആപത്ത്	കതോനിമിത്തഃ?	എന്തു കാരണത്താലാ
വിദ്യതേ ന	ഇല്ലെന്ന്	ബ്രഹ്മി.	പറഞ്ഞാലും.

ഏവമുക്താ തു സുരഭിഃ സുരരാജേന ധീമതാ
പ്രശ്നുവാച തതോ ധീരാ വാക്യം വാക്യവിശാരദം.

22

“ധീമതാ	“ജ്ഞാനവാനായ	സുരഭിഃ,	ആ കാമധേനു
സുരരാജേന	ഇന്ദ്രനാൽ	തു	ഇതിനെക്കുറിച്ച്
തതഃ	അപ്പോൾ	വാക്യവിശാരദം	ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽ ഉത്ത
ഏവം	ഇപ്രകാരം		മമായ
ഉക്താ	ചോദിക്കപ്പെട്ട	വാക്യം	ഈ വാക്യത്തെ
ധീരാ	ശാന്തമുന്തിയായ	പ്രശ്നുവാച.	മറുപടി ഉരചെയ്തു.

ശാന്തം പാപം ന വഃ കിംചിത് കുതശ്ചിദമരാധിപ
അഥം തു മഗ്നൗ ശോചാമി സ്വപുത്രൗ വിഷമേ സ്ഥിതൌ.

23

“‘അമരാധിപ!	“‘ദേവരാജാവേ!	അഥം	ഞാൻ
വഃ	നിങ്ങൾക്ക്	വിഷമ	കഷ്ടത്തിൽ
കുതശ്ചിത്	എങ്ങുനിന്നും	മഗ്നൗ	അകപ്പെട്ട്
കിംചിത് ന ;	യാതൊന്നും ഇല്ല ;	സ്ഥിതൌ	വർത്തിക്കുന്ന
ശാന്തം	വല്ലതും ഉണ്ടെന്നിര	സ്വപുത്രൌ തു	എന്റെ രണ്ടു കുട്ടിക
പാപം!	നാലും ദൈവധീന		ഉള്ളവരിച്ചാണ്
	ത്താൽനീങ്ങുമാറാകട്ടെ!	ശോചാമി.	ദുഃഖിക്കുന്നത്.

ഏതൗ ദൃഷ്ട്വാ കൃശൗ ഭീനൗ സൂർയ്യശ്ശിപ്രതാപിതൌ
വധ്യമാനൌ ബലീവർഭൌ കഷ്ടകേണ സുരാധിപ.

24

“‘സുരാധിപ!	“‘ദേവരാജാവേ!	സൂർയ്യശ്ശി-	വെയിൽകൊണ്ട് ഏ
ഏതൗ	ഈ രണ്ടു	പ്രതാപിതൌ	ററം തപിപ്പിക്കപ്പെട്ട
ബലീവർഭൌ	കാളക്കുട്ടികളെ		ന്നവയായും
കഷ്ടകേണ	കുന്തപുട്ടുവന്നാൽ	കൃശൌ	മെലിഞ്ഞു്
വധ്യമാനൌ	കൊല്ലപ്പെട്ടവനായും	ഭീനൌ	കഷ്ടദശയിലിരിക്കുന്ന
		ദൃഷ്ട്വാ.	ഞാൻകണ്ട്. [വയയും

മമ കായാത് പ്രസൂതേ ഹി ദുഃഖിതേ ഭാരപീഡിതേ
യേ ദൃഷ്ട്വാ പരിതപ്യേദഥം നാസ്തി പുത്രസമഃ പ്രിയഃ

25

“പുത്രസമഃ പ്രിയഃ അസ്തി ന! ഹി മമ കായാത് പ്രസൂതേ	“പുത്രസമമായി സ്നേഹിക്കത്തക്കതു് മരൊന്നില്ല; ആകയാൽ എന്റെ ശരീരത്തിൽനിന്ന് ജനിച്ചവയായ	യേ ഭാരപീഡിതേ ദുഃഖിതേ ദൃഷ്ട്വാ അഥം പരിതപ്യേ.	അവയെ പണിയെടുപ്പിച്ചു് കഷ്ടപ്പെടുത്തി ദുഃഖിക്കുന്നവയായി കണ്ട് ഞാൻ പരിതപിക്കുന്നു.
--	--	--	--

യസ്യഃ പുത്രസമസ്തേന കൃത്സ്നം വ്യാപ്തമിദം ജഗത്
താം ദൃഷ്ട്വാ ഭദരീം ശക്രാ ന സുതാനന്യതേ പരം.

26

“ഇദം ജഗത് കൃത്സ്നം യസ്യഃ പുത്ര- സമസ്തേഃ വ്യാപ്തം	“ഈ ലോകം മുഴുവനും യാതൊരുവളുടെ അനേകം സന്തതിക ളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്ക ുന്നുവാ	താം തു ഭദരീം ദൃഷ്ട്വാ, ശക്രഃ സുതാത് പരം ന മന്യതേ.	അപ്രകാരമുള്ള ആ കാ മധനുഃവയും കരയുന്നതായി കണ്ട്, ഇന്ദ്രൻ സ്വപ്നം പുത്രനേക്കാൾ സ്നേഹത്തിന്നു പാത്രീഭ വിച്ച മരൊന്നു മി ല്ലെന്ന് അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.
--	--	--	--

സഭാപ്രതിമവൃത്തായാ ലോകധാരണകാമയാ
ശ്രീമത്യാ തുണനിത്യായാഃ സ്വഭാവപരിവേഷയാ
യസ്യഃ പുത്രസമസ്രാണി സാധി ശോചതി കാമധുക്
കിം പുനർത്ഥം വിനാ രാമം കൌസല്യോ വർത്തിഷ്യതി.

27

28

“അപ്രതിമ- വൃത്തായാഃ ശ്രീമത്യാഃ തുണനിത്യായാഃ	“നിസ്തുല്യമായ നടവ ടിയാൻതും പരിപാവനവും ഉത്തമഗുണങ്ങൾ ചേ ർന്നതുമായ	പുത്ര- സമസ്രാണി സാ കാമധുക് അപി ശോചതി പുനഃ, രാമം വിനാ	ആയിരക്കണക്കായുള്ള സന്തതികളുണ്ടോ, ആ കാമധനുഃവുൾക്കൂടി ദുഃഖിക്കുന്നു എന്നുവന്നാൽ, ശ്രീരാമനെ വിട്ടുപിരി ഞ്ഞുവളായ യാ കൌസല്യോ യാതൊരു ആ കൌസ ല്യാദേവി കിം വർത്തിഷ്യതി?
യസ്യഃ ലോകധാരണ- കാമയാ സ്വഭാവപരി- വേഷയാ	യാതൊന്നിന്ന്, ലോകത്തെ നില്പനിൽ വാനുള്ള ആഗ്രഹത്താ ലും പ്രകൃതിഗുണമായുള്ള രക്ഷനൽക്കുന്ന സ്വഭാ വത്താലും	കിം വർത്തിഷ്യതി?	എങ്ങിനെ ജീവനോടി രിക്കും?

ഏകപുത്രാ ച സാധവീ ച വിവത്സേതം തപഃ കൃതാ
തസ്മാത് തപം സതതം ഭൂഖം പ്രേത്യ ചേഹ ച ലപ്സ്യസേ. 29

“ഏകപുത്രാ ച “ ഒരേ ഒരു പുത്രനെപ്പോ		തസ്മാത്	അക്കാണത്താൽ
ററവളും		തപം	നീ
സാധവീ ച	പുണ്യവൃത്തിയുള്ളവ	ഇഹ ച	ഇവിടെയും
ഇതം	ഇവരും [കൂടും ആയ	പ്രേത്യ ച	മരിച്ചതിൽപിന്നെയും
തപഃ	നിന്നാൽ	സതതം	സദാ
വിവത്സാ	പുത്രനെ വേറിട്ടവളായി	ഭൂഖം	ഭൂഖത്തെ
കൃതാ;	അക്കപ്പെട്ടു;	ലപ്സ്യസേ.	അനുഭവിക്കുമാറാകും.

അഹം ഹൃപവിതിം ഭ്രാതൃ പിതുശ്ച സകലാമിമാം
വർണ്ണം യശസശ്ചാപി കരിഷ്യാമി ന സംശയഃ. 30

“അഹം ഹി ഞാനാകട്ടെ		ഭ്രാതൃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ
പിതൃഃ പിതാവിന്നുമെന്തേണ്ട		യശസഃ	പ്രീതിയെ
തായ		വർണ്ണം	} വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിനേ
ഇമാം ഈ		അപി ച	
അപചിതിം	പൂജ	കരിഷ്യാമി	ചെയ്യാൻപോകുന്നു
സകലാം ച	എല്ലാറ്റിനേയും	സംശയഃ ന.	സംശയംവേണ്ട.

[പിതാവിനുള്ള ശേഷക്രിയകളെ ചെയ്ത്, ജ്യേഷ്ഠന്റെ പ്രീതിയെ വരുത്തുവാൻ രാജ്യപ്രഭുനേത്തേയും ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു താല്പര്യം. (ഭോ. രാ.)]

ആനായയിതപാ തനയം കൌസല്യായാ മഹാഭൃതിം
സ്വയമേവ പ്രവേക്ഷ്യാമി വനം മുനിനിഷേവിതം. 31

“കൌസല്യാ-} “കൌസല്യാദേവി		ആനായയിതപാ, കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്ന	
യാഃ യുടെ		സ്വയം ഏവ	ഞാൻതന്നെ [ശേഷം,
മഹാഭൃതിം	മഹാതേജസ്വിയായ	മുനിനിഷേവിതം	മഹഷിമാർ വസിക്കുന്ന
തനയം	പുത്രനെ	വനം	വനത്തിലേക്ക്
		പ്രവേക്ഷ്യാമി.	പോകുവാൻ പോകുന്നു.

ന ഹൃഹം പാപസങ്കല്പേ പാപേ പാപം തപഃ കൃതം
ശക്തോ ധാരയിതും പൌരരൈശ്ശ്രകണ്ഠൈർന്നിരീക്ഷിതഃ. 32

“പാപ- } “പാപം ചെയ്യാൻ		പാപം,	പാപത്തെ,
സങ്കല്പേ! } തുനിഞ്ഞുവളായ		അശു കണ്ഠഃ	തൊണ്ടയിടുന്ന
പാപേ!	പാപിഷ്ട!	പൌരരൈഃ,	പൌരജനങ്ങളാൽ
അഹം	ഞാൻ	നിരീക്ഷിതഃ,	നോക്കപ്പെട്ടവനായി,
തപഃ ഹി	നിന്നാൽതന്നെ	ധാരയിതും	സഹിക്കുന്നതിന്ന്
കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ	ശക്തഃ ന.	ആളല്ല.

സാ തപമഗ്നിം പ്രവിശ വാ സ്വയം വാ വിശ ഭണ്ഡകാൻ

രജ്ജം ബദ്ധാത്ഥവാ കണ്ഠേ ന ഹി തേടന്യത് പരായണം. 33

“സാ തപം	“അപ്രകാരമുള്ളതീ	അഥവാ	അല്ലെന്നാൽ
അഗ്നിം	തീയിൽ	സ്വയം ഹി	നീതന്നെ
പ്രവിശ വാ;	വീണാലും ശരി;	ഭണ്ഡകാൻ	ഭണ്ഡകാരണ്യത്തി
കണ്ഠേ	കഴുത്തിൽ	വിശ;	പോ; [ലേക്ക്
രജ്ജം	കയറു	തേ അന്യത്	നിനക്ക് വേറെയൊരു
ബദ്ധാ വാ;	കെട്ടിയാലും ശരി;	പരായണം ന.	ഗതിയും ഇല്ല.

അഥമപ്യവനീം പ്രാപ്തേ രാമേ സത്യപരാക്രമേ

കൃതകൃത്യോ ഭവിഷ്യാമി വിപ്രവാസിതകല്പഷഃ. 34

“സത്യപരാക്രമേ “സത്യപരാക്രമനായ	വിപ്രവാസിത	} പാപവിമുക്തനായി
രാമേ, ശ്രീരാമൻ,	കല്പഷഃ	
അവനീം രാജ്യത്തെ	കൃതകൃത്യഃ	അഭീഷ്ടപരിപൂർത്തി
പ്രാപ്തേ സ്വീകരിച്ചശേഷം,		വന്നവനായി
അഥം അപി ഞാനും	ഭവിഷ്യാമി.”	ഭവിക്കും.”

ഇതി നാഗ ഇവാരണ്യേ തോമരാങ്കശചോദിതഃ

പപാത ഭൂവി സക്രേഭോ നിശപസന്നിവ പന്നഗഃ. 35

ഇതി,	ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ്,	നാഗഃ ഇവ,	ആനയെന്നുപോലെയും
അരണ്യേ	കാട്ടിൽ	സംക്രേലഃ	കൂലിച്ചു
തോമരാങ്കശ-	} കാട്ടുകുത്തത്താലും തോ	പന്നഗഃ ഇവ,	സപ്പമെന്നപോലെയും,
ചോദിതഃ		നിശപസൻ,	ചീറിക്കൊണ്ട്,
	പ്പെട്ട	ഭൂവി പപാത.	നിലത്തുപതിച്ചു.

സംരക്തനേത്രഃ ശിമിലാംബരസ്തഭാ

വിധൂതസർപ്പഭരണഃ പരന്തപഃ

ബഭ്രുവ ഭൂമൗ പതിതോ നൃപാത്മജഃ

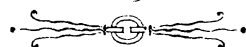
ശചീപതേഃ കേതുരിവോത്സ പക്ഷയേ. 36

ഭൂമൗ	നിലത്തു്	ശിമിലാംബരഃ	ഉടുത്ത വസ്ത്രം തളന്ന്
പതിതഃ	വീണകിടന്ന	വിധൂത-	} ആരോണങ്ങൾ ചിത
പരന്തപഃ	ശത്രുസന്താപകനായ	സർപ്പഭരണഃ,	
നൃപാത്മജഃ,	രാജകുമാരൻ,	ഉത്സവക്ഷയേ	ഉത്സവാവസാനത്തിൽ
തദാ	അപ്പോൾ	ശചീപതേഃ	} ഇന്ദ്രാപജം എന്നപോ
സംരക്തനേത്രഃ	കണ്ണുകൾ ചുവന്ന്	കേതുഃ ഇവ	
		ബഭ്രുവ.	വിളങ്ങി.

ഇത്യാഷ്ട ശ്രീവാല്മീകീരാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അപോല്യാകാഭണ്ഡ

ചതുസ്സപ്തതിതഃ സർഗ്ഗഃ = ഏഴു പത്തിനാലാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5299; അന്ത്യോല്യാകാഭണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2944.

പഞ്ചസപ്തതിതമഃ സഗ്ഗ് = എഴുപത്തഞ്ചാംസഗ്ഗ്.

[ഭരതശപഥം = ഭരതന്റെ ശപഥം.]

ഭിഷ്കാലാത് സമൃദ്ധായ സംജ്ഞം ലബ്ധവാ ച വീര്യവാൻ
നേത്രാഭ്യാമശ്ശുപുണ്ണാഭ്യാം ദീനാമുദീക്ഷ്യ മാതരം
സോഽമാത്യമഭ്യേ ഭരതോ ജനനീമഭ്യുകത്സയത്.

1

വീര്യവാൻ	യെയ്യുന്മാറിയായ	ദീനാം	മനോവേദനപ്പെട്ടപ്പോഴും
സഃ ഭരതഃ,	ആ ഭരതൻ,		ബിരിക്കുന്ന
ഭിഷ്കാലാത്	ഏറെ നേരം കഴിഞ്ഞ്	മാതരം	മാതാവിനെ
സംജ്ഞാം	ബോധം	ഉദീക്ഷ്യ,	മിഴിച്ചുനോക്കി,
ലബ്ധവാ ച	തെളിഞ്ഞ ഉടനെ	ജനനീം	മാതാവിനെക്കുറിച്ച്
സമൃദ്ധായ,	എഴുന്നേറ്റ്,	അമാത്യമഭ്യേ	മന്ത്രിമാരുടെ മുമ്പിൽ
അശ്ശുപുണ്ണാഭ്യാം	കണ്ണീർനിറഞ്ഞ	അഭ്യുകത്സയത്.	ഇപ്രകാരം കുറിനവാ
നേത്രാഭ്യാം,	നേത്രങ്ങളാൽ,		ക്കരവെയ്ക്കും.

രാജ്യം ന കാമയേ ജാതു മന്ത്രയേ നാപി മാതരം
അഭിഷേകം ന ജാനാമി യോഽഭ്യുദ്രാജ്ഞാ സമീക്ഷിതഃ.

2

“രാജ്യം	“രാജ്യത്തെ	സമീക്ഷിതഃ	ഉദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടതായി
ജാതു	ഒരിക്കലും	യഃ അഭൂത്	യാതൊന്നുണ്ടായിരുന്ന
കാമയേ ന;	ഞാൻ കാംക്ഷിക്കുന്നി		വോ,
മാതരം അപി	അമ്മയോടും [ല്ല;	അഭിഷേകം	ആ അഭിഷേകത്തെക്കു
മന്ത്രയേ ന;	ഞാൻ മിണ്ടിയിട്ടും ഇല്ല;		റിച്ചതന്നെ
രാജ്ഞാ	മഹാരാജാവിനാൽ	ജാനാമി ന.	ഞാനൊന്നുമറികയില്ല.

വിപ്രകൃഷ്ടേ ഹൃദം ഭേദേ ശത്രുഹ്ലസഹിതോഽവസം.

3

“അഹം	“ഞാൻ		ശത്രുഹ്ല-	}	ശത്രുഹ്ലനാടുകൂടിയാ
വിപ്രകൃഷ്ടേ	} ദൂരദിക്കിൽ		സഹിതഃ		ണല്ലോ
ഭേദേ			അവസം ഹി.		വസിച്ചിരുന്നത്.

വനവാസം ന ജാനാമി രാമസ്യാഹം മഹാത്മനഃ
വിവാസനം ച സൗമിത്രേഃ സീതായാശ്ച യഥാഽഭവത്.

4

“രാമസ്യാ	“ശ്രീരാമനും,	അഭവത് യഥാ,	സംഭവിച്ചു എന്നത്
സൗമിത്രേഃ	കുഞ്ഞനനും,	മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവിന്റെ
സീതായാഃ ച	സീതാദേവിക്കും,	വനവാസം ച	വനവാസം എന്നുള്ള
വിവാസനം	നാട്ടിൽനിന്നു പറഞ്ഞ	അഹം	ഞാൻ [തിനേയും
	യക്കക എന്നത്	ജാനാമി ന.”	അറികയില്ല.”

തഥൈവ ക്രോശതസ്തസ്യ ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ
കൌസല്യാ ശബ്ദമാജ്ഞായ സുമിത്രാം ചേമേബ്രവീത്.

5

തഥാ ഏവ	അപ്രകാരംതന്നെ	ആജ്ഞായ,	കേട്ട്,
ക്രോശതഃ	പ്രവചിക്കുന്ന	കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	സുമിത്രാം	സുമിത്രാദേവിയോടായി
തസ്യ ഭരതസ്യ	ആ ഭരതന്റെ	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
ശബ്ദം	ഒച്ച	അബ്രവീത്.	ഉറച്ചെയ്തു.

ആഗതഃ ക്രൂരകാത്ര്യായാഃ കൈകേയോ ഭരതഃ സുതഃ
തദഹം ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമി ഭരതം ദീപ്തദർശിനം.

6

“ക്രൂരകാത്ര്യായാഃ “	കടുംകടും ചെയ്തു	അഹം	ഞാൻ
കൈകേയോഃ	കൈകേയിയുടെ	ദീപ്തദർശിനം	} വല്ലാത്ത ദീപ്താലോചനക്കാരനായ ആ ഭരത
സുതഃ ഭരതഃ	പുത്രൻ ഭരതൻ	തം ഭരതം	
ആഗതഃ;	വന്നിരിക്കുന്നു;	ദ്രഷ്ടം ഇച്ഛാമി.”	ഒന്നുകാണട്ടെ” [നെ

ഏവമുക്തവാ സുമിത്രാം സാ വിവർണ്ണാ മലിനാ കൃശാ
പ്രതസ്ഥേ ഭരതോ യത്ര വേപമാനാ വിചേതനാ.

7

സാ, വിവർണ്ണാ,	അവൾ, വിളറി,	ഏവം	ഇങ്ങിനെ
മലിനാ,	മലിനതയാൻ ചളായി,	സുമിത്രാം	സുമിത്രാദേവിയോടായി
കൃശാ,	വയ്യാത്തവളായി,	ഉക്തവാ,	ഉറച്ചെയ്ത്,
വേപമാനാ,	ഉടൽനടുങ്ങുന്നവളായി,	ഭരതഃ യത്ര	ഭരതൻ ഇരുന്നേടത്തേ
വിചേതനാ	അറിവറ്റവളായി	പ്രതസ്ഥേ.	പുറപ്പെട്ടു. [ക്

സ തു രാമാനുജശ്യാപി ശത്രുഘ്നസഹിതസ്തതഃ
പ്രതസ്ഥേ ഭരതോ യത്ര കൌസല്യായാ നിവേശനം.

8

തു,	അതേസമയം	തതഃ	അവിടെനിന്നും
രാമാനുജഃ	ശ്രീരാമാനുജനായ	കൌസല്യായാഃ	} കൌസല്യാദേവി ഇരു
സഃ ഭരതഃ അപി	ആ ഭരതനും	നിവേശനം	
ശത്രുഘ്ന-	} ശത്രുഘ്നനോടുംകൂടി	യത്ര	} നീരുന്ന ദിക്കിലേ
സഹിതഃ ച		പ്രതസ്ഥേ.	
			ക്കാടി
			പുറപ്പെട്ടു.

തതഃ ശത്രുഘ്നഭരതൌ കൌസല്യാം പ്രേക്ഷ്യ ദുഃഖിതൌ
പശ്യുഷപജേതാം ദുഃഖാത്ത്വം പതിതാം നഷ്ടചേതനാം
രുദന്തൌ രുദന്തീ ദുഃഖാത് സമേത്യാത്വം മനസ്ഥിനീം.

9

തതഃ ദുഃഖിതൌ	അപ്പോൾ ദുഃഖിച്ചു്	രുദന്തീ	കണ്ണീർ വാർത്തിരുന്ന
രുദന്തൌ	കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന	മനസ്ഥിനീം	ശുദ്ധമനസ്സായ
ശത്രുഘ്നഭരതൌ	ശത്രുഘ്നനും ഭരതനും	ആത്വം	ഉത്തമമായ
ദുഃഖാത്	ശോകത്താൽ	കൌസല്യാം	കൌസല്യാദേവിയെ
ദുഃഖാത്ത്വം	പരിതപിക്കുന്നവളായി	പ്രേക്ഷ്യ,	വഴിയിൽ കണ്ട്,
നഷ്ടചേതനാം	ബോധംകെട്ടു്	സമേത്യാ	അടുത്തുചെന്ന്
പതിതാം,	വീണവളായി,	പശ്യുഷപജേതാം.	കെട്ടിപ്പണൻ.

ഭരതം പ്രത്യുവാചേദം കൌസല്യം ഭൃശഭുഖിതം.

10

ഭൃശഭുഖിതം	എന്നു പറിതവിട്ടു	ഭരതം	ഭരതനെന്നോക്കി
	കൊണ്ടിരുന്നവളായ	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
കൌസല്യം	കൌസല്യാദേവി	പ്രത്യുവാച.	മുള്ളവാക്കുരചെയ്തു.

ഇദം തേ രാജ്യകാമസ്യ രാജ്യം പ്രാപ്തമകുണ്ടം

സംപ്രാപ്തം ബത കൈകേയോ ഗീശ്വര കൃണേ കർമ്മണാ.

11

“കൈകേയോ	“കൈകേയിയാൽ,	തേ	നിനക്ക്,
കൃണേ	കടുതായ	അകുണ്ടം	തടവറതായി
കർമ്മണാ	പ്രവൃത്തികൊണ്ട്,	ഇദം	ഇപ്പോൾ,
പ്രാപ്തം	പ്രാപിക്കപ്പെട്ടതായ	ഗീശ്വര	ക്ഷണമാത്രത്തിൽ
രാജ്യം,	രാജ്യം,	സംപ്രാപ്തം;	പ്രാപിക്കപ്പെട്ട;
രാജ്യകാമസ്യ	രാജ്യത്തിലാശപുണ്ട	ബത!	വളരുന്നതായി!

പ്രസ്ഥാപ്യ ചീരവസനം പുത്ര മേ വനരാസനം

കൈകേയീ കം ഗുണേ യത്ര ശ്വേതി ശ്രുതേർഹിനി.

12

“ശ്രുതേർഹിനി	“ദൃഷ്ടവിചാരമുള്ളവ	പ്രസ്ഥാപ്യ,	അയിച്ചിട്ട്,
കൈകേയീ,	കൈകേയി, [ളായ	യത്ര	അതിൽ
മേ പുത്രം,	എന്റെ പുത്രനെ,	കം	എന്തു
ചീരവസനം	മരവുരിധരിച്ച്	ഗുണം	ഗുണത്തെയാണ്
വനവാസിനം	വനവാസിയായി	പശ്ചാതി?	കാണുന്നതാണ്?

ക്ഷിപ്രം മാമപി കൈകേയീ പ്രസ്ഥാപയിതുമർഹതി

ചിരഞ്ജനാഭോ യത്രാസ്തേ സുഖം മേ സുഹൃദായശാഃ.

13

“കൈകേയീ	“കൈകേയി	സുതഃ	പുത്രൻ
മാം അപി	എന്നെയും,	ആസ്തേ യത്ര	എവിടെ ഉണ്ടോ അവി
ചിരഞ്ജനാഭഃ	പൊൻമണിയാൻ	ക്ഷിപ്രം	ഇപ്പോൾതന്നെ [ടേക്ക്
സുഹൃദായശാഃ	കീർത്തിമാനായ	പ്രസ്ഥാപ-	പറഞ്ഞയച്ചുകൊള്ള
മേ	എന്റെ	കിത്രം അർഹതി.)	

ടെ.

അഥവാ സ്വയമേവാഹം സമീകൃതം ഹം സഖം

അഗ്നീഹോത്രം പുണ്യേ പ്രവൃത്തിയേ യത്ര രാഘവഃ.

14

“അഥവാ	“അല്ലെന്നാൽ	അഗ്നീഹോത്രം	രാജാവിന്റെ നിത്യ
അഹം ഏവ	ഞാൻതന്നെ		ഗ്നിഹോത്രാഗ്നിയേയും
സമീകൃതം	സമീകൃതയോടുകൂടി	പുണ്യം	ഞാൻതന്നെ
രാഘവഃ	രാമൻ	പുണ്യേ	എടുപ്പിച്ചുകൊണ്ട്,
യത്ര,	ഉള്ള ദിക്കിലേക്ക്,	സുഖം	ഇപ്പോഴേവെ
		പ്രസ്ഥാപ്യ.	പോയ്ക്കുളയാം.

[‘നിത്യംഗ്നിഹോത്രാഗ്നിയേ’ രണ്ടാമിന്റെ ഗ്നിഹോത്രം അതിനെ ദഹിപ്പിച്ചുനുള്ളതായ അഗ്നിഹോത്തിന്റെ നിത്യംഗ്നിഹോത്രം ഗ്നിയേയും, പുണ്യം അല്ലെങ്കിൽ കൈകേയിയെ അനുവർത്തിക്കുന്ന ഭരതൻ എന്റെ പ്രേതകൃത്യങ്ങളെ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ഭരതൻ വചനവും സൂചിപ്പിക്കപ്പെടുന്നു.]

കാമം വാ സ്വയമേവാദ്യ തത്ര മാം നേതുരഹസി

യത്രാസൗ പുരുഷവ്യാഖ്യഃ പുത്രോ മേ തപ്യതേ തപഃ.

15

“കാമം വാ	“അതിലും നല്ലതെന്തെ	പുത്രഃ	പുത്രൻ
സ്വയം ഏവ	നീതന്നെ [ന്നാൽ,	തപഃ	തപസ്സു
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	തപ്യതേ	ചെയ്യുന്നുവോ,
യത്ര	യാതൊരുദിക്കിൽ	തത്ര	അവിടെക്ക്
മേ	എന്റെ	മാം	എന്നെ
അസൗ	ആ	നേതും	} കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകേണ്ടതാണ്.
പുരുഷവ്യാഖ്യഃ	പുരുഷോത്തമനായ	അഹസി.	

ഇദം ഹി തവ വിസ്തീണ്ണം ധനധാന്യസമാചിതം

ഹസ്തുശ്ചരഥസപുണ്ണം രാജ്യം നിർമ്മാതിതം തഥാ.

16

“ഹി	“എന്തെന്നാൽ	ഇദം	ഈ
തഥാ	അവളാൽ,	വിസ്തീണ്ണം	വലുതായ
ധനധാന്യ-	} ധനധാന്യസമൃദ്ധിയാ	രാജ്യം	രാജ്യം
സമാചിതം		തവ	നിനക്കായി
ഹസ്തുശ്ച-	} രഥഗജതുരഗാദികൾ	നിർമ്മാതിതം.” നൽകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.”	
രഥസപുണ്ണം			
	നിറഞ്ഞതും ആയ		

ഇത്യാദി ബഹുഭിർ്യാക്യൈഃ കൃരൈഃ സംഭർത്സിതോടനഘഃ

വിവ്യഥേ ഭരതോടതീവ വ്രണേ തുദ്യേവ സൂചിനാ.

17

വ്രണേ	പുണ്ണിൽ	സംഭർത്സിതഃ	നിറിക്കപ്പെട്ട
സൂചിനാ	സൂചികൊണ്ട്	അനഘഃ	ശുദ്ധാത്മാവായ
തുദ്യ ഇവ	കത്തിയാലെന്നപോലെ	ഭരതഃ,	ഭരതൻ,
ഇത്യാദി	ഇപ്രകാരമുള്ള	അതീവ	അത്യന്തം
ബഹുഭിഃ	പല	} വിവൃഥേ.	വേദനപ്പെട്ട.
കൃരൈഃ	} കുറിയവക്കുകളാൽ		
വാക്യൈഃ			

പപാത ചരണൗ തസ്മാസ്തദാ സംഭ്രാന്തചേതനഃ

വിലപ്യ ബഹുധാടസംജ്ഞാ ലബ്ധസംജ്ഞസ്തതഃ സ്ഥിതഃ.

18

തദാ	ആ സമയം	തസ്മാഃ	അവളുടെ
സംഭ്രാന്ത-	} മനസ്സുപുണ്ണായി	ചരണൗ	പാദങ്ങളിൽ
ചേതനഃ		പപാത;	പതിച്ചു;
ബഹുധാ	പലവാരം	തതഃ	പിന്നെ
വിലപ്യ,	പ്രലപിച്ചു,	ലബ്ധസംജ്ഞഃ	മുൻകൈകളിന്റെ
അസംജ്ഞഃ	പ്രജ്ഞയറുവനായി	സ്ഥിതഃ.	എഴുന്നേറ്റു.

ഏവം വിലപമാനാം താം പ്രാഞ്ചലിഭൂതസ്തദാ

കൌസല്യം പ്രത്യവാചേദം ശോകൈർബഹുഭിരാവൃതാം.

19

ഭരതഃ	ഭരതൻ	വിചപമാനാം,	പുലമ്പുന്നവളായ,
പ്രാഞ്ചലിഃ,	കൈകൾ കൂപ്പിക്കൊണ്ട്,	താം	ആ
ബഹുഭീഃ	} പലവിപത്തുകൾമൂലം	കൌസല്യം,	കൌസല്യദേവിയെ
ശോകൈഃ,			നോക്കി,
ആവൃതാം		തദാ	അപ്പോൾ
ഏവം		ഇദം	ഇപ്രകാരം
	ഭുജിക്കുന്നവളായി	പ്രത്യുചാഥ.	മറുപടി പറഞ്ഞു.
	ഇപ്രകാരം		

ആയു കസ്താഭജാനന്തം ഗർഹസേ മാമകീല്ബിഷം

വിപുലാം ച മമ പ്രീതിം സ്ഥിരം ജാനാസി രാഘവേ.

20

“ആയു !	“അമ്മ !	രാഘവേ	ശ്രീരാമകുൽ
അജാനന്തം	ഒന്നുമറിയാത്ത	മമ	എനിക്കുള്ളതായ
അകീൽബിഷം	നിഷ്ഠാഷിയായ	വിപുലാം	മഹത്തായ
മാം	എന്നെക്കുറിച്ച്	സ്ഥിരം	} അ ചഞ്ചലഭക്തിയേയും
കസ്താത്	എന്തുകൊണ്ടാണ്	പ്രീതിം ച	
ഗർഹസേ ?	ഇങ്ങിനെ പഴി പറയുന്നത് ?	ജാനാസി.	അങ്ങ് അറിയുമല്ലോ.

കൃതാ ശാസ്ത്രാനുഗാ ബുദ്ധിർമാ ഭൂത് തസ്യ കദാചന

സത്യസന്ധഃ സതാം ശ്രേഷ്ഠോ യസ്യായോഽനമതേ ഗതഃ.

21

“സത്യസന്ധഃ	“സത്യസന്ധനും	ഗതഃ,	വനത്തിലേക്കു ചെന്നു
സതാം	പുണ്യാത്മാക്കളിൽ	തസ്യ	അവന്റെ [വോ,
ശ്രേഷ്ഠഃ	ഉത്തമനുമായ	ബുദ്ധിഃ	ബുദ്ധി
ആയുഃ,	ജ്യേഷ്ഠൻ,	ശാസ്ത്രാനുഗാ	ശാസ്ത്രത്തെ അനുസരി
യസ്യ	ആരടെ	കൃതാ,	ചെയ്യുന്നതായി, [ച്ച്
അനമതേ	ഇഷ്ടപ്രകാരം	കദാചന	ഒരിക്കലും
		മാ ഭൂത്.	ഇല്ലാതിരിക്കട്ടെ.

[“ഞാനാണ് ശ്രീരാമനെ ഇപ്രകാരം കാട്ടിലേക്കു പറഞ്ഞയക്കണമെന്ന് കൈകേയിയെ യൊ രാജാവിനെയൊ പ്രേരിപ്പിച്ചതെന്നു വരികിൽ, എന്റെ ബുദ്ധി ഇപ്രകാരമായ്ത്തീരട്ടെ” എന്നു താല്പ്യം. ഇതിൽനിന്നു, സർവ്വശ്രദ്ധയുള്ള അവിശ്വാസം പാപകരമാണെന്നു ബോദ്ധ്യം. “യഃ പ്രവൃത്താം ശൂന്യം സമൃക് ശാസ്ത്രം വാ മുനിഭിഃ കൃതം, ഭുജയത്യനഭിജ്ഞായ തം വിദ്വാഭ് ബ്രഹ്മചാരകം” എന്നു ആനുശാസനികം.]

പ്രേഷ്ടം പാപീയസാം യാതു സൂര്യം ച പ്രതി മേഘതു

ഹന്തു പാദേന ഗാം സുപ്താം യസ്യായോഽനമതേ ഗതഃ.

22

“യസ്യ	“ആരടെ	സൂര്യം പ്രതി	ആദിത്യനെതിരിൽ
അനമതേ	ഇഷ്ടപ്രകാരം	മേഘതു;	മലമൂത്രവിസർജനം
ആയുഃ	ജ്യേഷ്ഠൻ	സുപ്താം	ഉറങ്ങുന്ന [ചെയ്യട്ടെ;
ഗതഃ,	ചെന്നുവോ, അവൻ	ഗാം ച	പശുവിനെയും
പാപീയസാം	പാപികൾക്ക്	പാദേന	കാൽകൊണ്ട്
പ്രേഷ്ടം യാതു;	അടിമയായിതീരട്ടെ;	ഹന്തു.	ചവിട്ടട്ടെ.

[പാപിഷ്ഠന്മാരായ നികൃഷ്ടജനങ്ങളെ സേവിക്കുന്നത് പാപകരമെന്ന് “ഉത്തമനേവ സേവേത പ്രാപ്തകാലേ തു മദ്യമാസ, അധമാംസ്തു ന സേവേത യദീദൃക്ഗതിമാത്മനഃ” ഉദ്യോഗപദ്യം.

“പ്രത്യാഭിത്യാം പ്രത്യക്ഷം പ്രതിഗാധം പ്രതിഭിജം, യേ മുത്രയന്തി പഥി ച തേ ഭവന്തി ഗതായുഷഃ” (സൂത്രം അഗ്നിക്കു, പശുവിന്നും, ബ്രാഹ്മണന്നും നേരിലിരുന്നു, വഴിയിലും മുത്ര വിസർജ്ജനം ചെയ്യുന്നത് ആയുസ്സനുഭവമാണെന്ന്) പരശംസ മുതി.

ഭേവനേയും, രാജാവിനെയും, ബ്രാഹ്മണനെയും, പശുവിനേയും കാൽകൊണ്ടു സ്പർശിക്കരുതെന്നു ആപസ്തംബവചനം “ഭേവതാനാം രജ്ഞശ്ച ബ്രാഹ്മണസ്യ ഗോരിതി പദോപസ്തർഗ്ഗം വർജ്ജയേത്.”]

പരിപാലനമാനസ്യ രാജാശ്ച ഭൂതാനി പുത്രവത്

തതസ്തം ഭൂഹൃതാം പാപം യസ്യായോഽനമതേ ഗതഃ.

23

“ആർച്ചഃ	“ജ്യേഷ്ഠൻ	പുത്രവത്	സ്വപന്തം പുത്രന്മാരെ
യസ്യ	ആരുടെ	രാജന്	യെന്നപോലെ ഒരു രാജാവ്
അനമതേ	ആവശ്യപ്രകാരം	പരിപാലയ-	} പരിപാലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ,
ഗതഃ	പോയോ, അവൻ	മാനസ്യ,	
തതഃ	അക്കാരണത്താൽ,	തം	ആ രാജാവിനെ
ഭൂതാനി	പ്രജകളെ	പാപം	അന്യായമായി
		ഭൂഹൃതാം.	ഭൂഷ്ഠപറയട്ടെ.

[“ഭർത്സപിണ്ഡമുപശംസൻ യോ രാജഭിഷ്ഠാനി സേവതേ, സോഽപി മോഹസമാപനോ മുതോ ജായേത വാനരഃ” (ആനുശാസനികം). “ഗുരുമത്രഭൂഹഃ പാപം യേ ച സ്വാമിഃദ്രാഹജനാഃ അമേദ്ധ്യേ ക്രിമയഃ സർവ്വ മുഗദ്ധ്യാധാ ഭവന്തി തേ.” ഗാരഡപുരാണം.]

കാരയിതപാ മഹത് കർമ്മ ഭർത്താ ഭൂതമനന്തകം

അധർമ്മോ യോഽസ്യ സോഽസ്മാസ്തു യസ്യായോഽനമതേ ഗതഃ.

24

“യസ്യ	“ആരുടെ	കർമ്മ	വേലയെ
അനമതേ	ഇഷ്ടപ്രകാരം	അനന്തകം	കൂലികൊടുക്കാതെ
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	കാരയിതപാ	എടുപ്പിച്ചുകാരണം
ഗതഃ	പുറപ്പെട്ടുപോയോ,	അസ്യ	ഇവന്ന്
അസ്യ,	അവൻ,	യഃ	യാതൊരു
ഭർത്താ	ഒരുയജമാനൻ	അധർമ്മഃ,	പാപമോ,
ഭൂത്വം	വേലക്കാരനെക്കൊണ്ട്	സഃ	ആ പാപം,
മഹത്	കഷ്ടമുള്ള	അസ്യ.	സംഭവിക്കട്ടെ.

[“കാലാതിക്രമണാഭ്യേവ ഭക്തോപതന്നന്മാർഭൂതഃ ഭൂതഃ കപുന്തി ഭേദ്യത്വാ സോഽനന്തഃ സുമഹാൻ സ്മൃതഃ.” (സകോപവും) എന്നു ഭൂഹൃതാർക്ക് കൂലി കൊടുക്കുന്നതിൽ താമസം വരുത്തുന്ന തുകടി മഹാ പാപകരമാണെന്ന് പറയുന്നു.]

ബലിഷ്ഠഭാഗമദ്ധ്യസ്തേ നൃപസ്യരാക്ഷതഃ പ്രജാഃ

അധർമ്മോ യോഽസ്യ സോഽസ്മാസ്തു യസ്യായോഽനമതേ ഗതഃ.

25

“യസ്യ	“ആരുടെ	പ്രജാഃ	പ്രജകളെ
അനമതേ	അവശ്യപ്രകാരം	അരക്ഷതഃ	രക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്ന
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	അസ്യ	ഈ
ഗതഃ,	പോയോ,	തൃപസ്യ	തൃപന്ന്
അസ്യ,	ഇവന്ന്,	യഃ	യാതൊരു
ബലിഷ്ഠഭാഗം	ആറിലൊരഭാഗം കരം	അധർമ്മഃ	പാപമോ,
ഉദ്ധൃത്യ	വാങ്ങിക്കൊണ്ട്	സഃ	ആയത്ത്
		അസു.	ഉണ്ടാകട്ടെ.

[“അരക്ഷിതാരഃ രാജാനം ബലിഷ്ഠഭാഗഹാരിണം. തഥാഹുഃ സർവ്വലോകസ്യ സമഗ്രമലഹാരിണം.” എന്നിങ്ങിനെ അപ്രകാരമുള്ള രാജാവ് മലത്തെ ഹരിക്കുന്നവൻ സമനാണെന്ന് മന.]

സംശ്രുത്യ ച തപസിഭ്യഃ സത്രേ വൈ യജ്ഞദക്ഷിണാം
താം വിപ്രലപതാം പാപം യസ്യോത്പാദനമതേ ഗതഃ

23

“യസ്യ	“ആരുടെ	യജ്ഞദക്ഷിണാം	യാഗദക്ഷിണയെ
അനമതേ	ഇഷ്ടത്തിന്ന്	സംശ്രുത്യ,	പ്രതിജ്ഞചെയ്തശേഷം,
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	ച	അതിൽപിന്നെ
ഗതഃ	പോയോ, അവൻ	താം വൈ	അതിനെത്തന്നെ
സത്രേ	യാഗത്തിൽ	പാപം	അന്യായമായി
തപസിഭ്യഃ	താപസന്മാക്ക്	വിപ്രലപതാം.	പ്രതിഷേധിക്കട്ടെ.

[“പ്രതിശ്രുത്യ ചിദഭ്യേശ്ച അതേവാ മദ്ഗുഹാ ഭവത്.” പറഞ്ഞ ദക്ഷിണ കൊടുക്കാത്തവൻ നീക്കാക്കയായി ജനിക്കുന്നുവെന്ന് മാധവ് യം. “യോദക്ഷിണേന യഃജ്ഞേന സ യജ്ഞഃ പ്രക്ഷാമോ നായുരുപഭദ്യോത് യദ്യദിഷ്ടാം ദക്ഷിണാമന്തരി യാ ദുർവാരം പ്രതിഷ്ഠിതാ യാ ദേവോസാം പ്രായശ്ചിത്തിഃ.” എന്ന് യജ്ഞത്തിൽ ഉൾപ്പെടാത്തവൻ കൊടുക്കാത്തവൻ പ്രത്യവായമുണ്ടെന്ന് ആചാര്യൻബവാക്യം.]

ഹസ്തുശ്ചരഥസംബാധേ യുദ്ധേ ശസ്ത്രസമാകലേ

മാ സ്മ കാഷ്ഠീത് സതാം ധർമ്മം യസ്യോത്പാദനമതേ ഗതഃ.

27

“യസ്യ	“ആരുടെ	ശസ്ത്ര-	} ആയുധങ്ങൾ നിറഞ്ഞ
അനമതേ	ഇഷ്ടത്തിനായി	സമാകലേ	
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	യുദ്ധേ,	തുമാന
ഗതഃ,	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടുവാ,	പോരിൽ,	
	അവൻ,	സതാം	വീരന്മാരുടെ
ഹസ്തുശ്ച-	} രഥഗജതുരഗങ്ങൾ നി	ധർമ്മം	പദവിയെ
രഥസംബാധേ		മാ കാഷ്ഠീത് സ്മ.	പ്രാപിക്കാതിരിക്കട്ടെ.

[“ആഹവഷ്യ മിഥോന്യോന്യം ജിഹ്മംസന്താ മഹിഷിരം യുദ്ധേമാനഃ പരം ശങ്കയാ സ്വപ്നം യാന്ത്രികരാജ്ഞാഃ” (മന).]

ഉപദിഷ്ടം സുസുക്ഷ്മാത്മം ശാസ്ത്രം യതേന ധീമതാ
സ നാശയതു ദുഷ്ടാത്മാ യസ്യാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ.

28

“യസ്യ അനമതേ “ആരുടെ ഇഷ്ടപ്രകാരം	ഉപദിഷ്ടം	ഉപദേശിക്കപ്പെട്ട
ആർച്ചഃ ഗതഃ ആർച്ചൻ പോയോ,	സുസുക്ഷ്മാത്മം	അതിസുക്ഷ്മാത്മത്തെ
സഃ ദുഷ്ടാത്മാ, ആ ദുഷ്ടൻ,		ഉദാഹരിച്ചിട്ടുള്ള
ധീമതാ ജ്ഞാനിയാൽ	ശാസ്ത്രം	വേദശാസ്ത്രത്തെ
യതേന ശ്രദ്ധയോടുകൂടി	നാശയതു.	പരിത്യജിക്കട്ടെ.

[“ബ്രഹ്മോജ്വലതാ വേദനിനാ കൌടസാക്ഷ്യം സുഹൃദഭയഃ ഗർഹിതാനഭ്യേയാജ്ജഗ്ദ്ധി,
സുരപാനസമാനി ഷട്.” എന്നിങ്ങിനെ വേദപരിത്യാഗം സുരപാനത്തിന്നു തുല്യമെന്ന് മന്വ]

മാ ച തം വ്യൂഢബാഹപംസം ചന്ദ്രഭാസ്കരതേജസം
ദ്രാക്ഷീദ്ദ്രാജ്യസ്ഥമാസീനം യസ്യാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ.

29

“യസ്യ അനമതേ “ആരുടെ	ചന്ദ്രഭാസ്കര	ചന്ദ്രാദിത്യസങ്കാശന
ആർച്ചഃ ആർച്ചൻ	തേജസം ച	മായ
ഗതഃ പോയോ, അവൻ	തം	അദ്വൈതത്തെ
വ്യൂഢ- } പെരുത്ത ബാഹുക്കളും	രാജ്യസ്ഥം	രാജ്യത്തെ പ്രാപിച്ചു
ബാഹപംസം } തേരുകളുമാണ്	ആസീനം	എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന
		വനായി
	മാ ദ്രാക്ഷീത്.	കാണാതിരിക്കുന്ന ദുർഭാ
		ഗൃവാനായ്ക്കിരട്ടെ.

പായസം കൃസരം മരാഗം വൃഥാ സോട്സ്നാതു നിർഘൃണഃ
ഗുരുംശ്വാപ്യവജാനാതു യസ്യാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ.

30

“യസ്യ അനമതേ “ആരുടെ	മരാഗം ച	ആട്ടുമാംസത്തെയും
ആർച്ചഃ ഗതഃ, ജ്യേഷ്ഠൻ പോയോ,	വൃഥാ	നിമിത്തമില്ലാതെ
സഃ അവൻ	നിർഘൃണഃ	മാനംകെട്ടവനായി
പായസം പായസത്തെയും	അശ്ലുതു;	ഭുജിക്കട്ടെ;
കൃസരം തിലോദനത്തെയും	ഗുരൂൻ അപി	വലിയവരേയും
(എള്ളുണ്ട)	അവജാനാതു.	അവമതിക്കട്ടെ.

[“വൃഥാ കൃസരസം യാവം പായസാപ്യവമേവ ച അനപാകൃതമാംസം ച പ്രയത്തേന വിവ
ജ്ജയേത്” എന്നു മന്വ. “ആചാര്യമുപദിഷ്ടവൈവ ഗുരുംശ്വാപ്യവ തപസപിനം മുനീംശ്വാപ്യ
വമസ്യന്തേ തേ ഭവന്തി ഹി രാക്ഷസാഃ.” എന്നു ഗുരുജനങ്ങളെ അവമാനിക്കുന്നതിനുള്ള ഫലം.]

ഗാത്രി സ്പൃശതു പാദേന ഗുരൂൻ പരിവദേത ച
മിത്രേ ദ്രുഹ്യത സോട്സ്നാതം യസ്യാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ.

31

“യസ്യ അനമതേ “യാതൊരുവന്റെ	ഗാഃ	പശുക്കളെ
ആർച്ചഃ ഗതഃ ആർച്ചൻ പോയോ,	പാദേന	കാൽകൊണ്ട്
സഃ അവൻ	സ്പൃശതു;	ചവിട്ടട്ടെ;
	ഗുരൂൻ ച	ഗുരുജനങ്ങളേയും

പരിവദതഃ; തിരസ്കരിക്കട്ടെ; [ഛം | അത്യന്തം } അതിയായി ഭ്രോഹം
മിത്രം ച മിത്രന്റെ സംഗതിയി | ഭ്രമ്യത. } ചെയ്യട്ടെ. (അഷ്ടം.)

["പാമുഖമ്യ യോ മന്ത്യഃ സ്വഭൂതേഗാശ്ച സുദുർമ്മതിഃ. ബ്രാഹ്മണം വാ മഹാഭാഗം
ഭീപ്രമാനം തഥാപി. തസ്യ ഭോഷാൻ പ്രവക്ഷ്യമി തർക്കിണാഭം സമാഹിതാഃ. ഭിവാ
സ്വശത്വശഃസ്വാസ്വ വശ്യന്തി പിതരശ്ച വൈ. വൈമനസ്യാം ച ഭേദാനാം കൃതം ഭവതി
പുഷ്പലം. പാവകശ്ച മഹാഭേദോ ഹൃദ്യം ന പ്രതിഗ്രഹ്യതി. ആജ്ഞനാം ശതം ചൈവ നരകേ
പച്യന്തേ തു സഃ. നിഷ്കൃതിൻ ച തസ്യാപി അനുമുഹ്യന്തി കഹ്നിചിത്." (ആനുശാസനികം).]

"ഇതമിത്രഭൂതഃ പാപാ യേ ച സ്വമിദൃഹോ ജനാഃ.

അമേദ്ധ്യ ക്രിമയഃ സദ്യേ മൃഗാവാധാ ഭവന്തി തേ." (ഗാരുഡം.)]

വിശ്വാസാത് കഥിതം കിംചിത് പരിവാദം മിമഃ കപചിത്

വിവൃണോതു സ ഭൃഷ്ടാത്മാ യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

32

"യസ്യ	"യാതൊരുത്തന്റെ	മിമഃ	രഹസ്യമായി
അനുമതേ	ആവശ്യമായി	കിംചിത്	വല്ലഭം ചിലത്
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	കഥിതം	പറയപ്പെട്ടതായ
ഗതഃ,	പോയോ,	പരിവാദം,	അപവാദത്തെ,
സഃ ഭൃഷ്ടാത്മാ,	ആ ഭൃഷ്ടാത്മാവ്,	കപചിത്	വല്ലഭിക്കിലും
വിശ്വാസാത്	വിശ്വാസമായി	വിവൃണോതു.	പരസ്യമാക്കട്ടെ.

[“ഇഹം പ്രകാശയന്നയമ്ഭാക് ഭവതി” (സാമവിധാന ബ്രാഹ്മണം). “വിശ്വാസഹർത്താതു നരോ
മനോ ജായേത ഭൂമതിഃ. ഭൂതാ മിനോഷ്ട പച്ഛാന്നി മൃഗാ ജായേത ഭാരത.” (ആനുശാസനം).]

അകർത്താ ചാകൃതജ്ഞശ്ച തൃക്താത്മാ നിരപത്രപഃ

ലോകേ ഭവതു വിഭവിഷ്ടോ യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

33

"യസ്യ	"ആരുടെ	തൃക്താത്മാ	ആത്മഹത്തി ചെയ്തവ നായി
അനുമതേ	ആവശ്യത്തിനു വേണ്ടി	നിരപത്രപഃ	നിർദ്വജനായി
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	വിഭവിഷ്ടഃ ച	എല്ലാവരും വെറുക്ക പ്പെട്ടവനായി
ഗതഃ,	പോയോ, അവൻ	അകർത്താ ച	എന്തുപ്രവൃത്തിക്കും അ
ലോകേ	ലോകത്തിൽ	ഭവതു.	തീരട്ടെ. [നഹ്നായി
അകൃതജ്ഞഃ	നന്ദികെട്ടവനായി,		

പുത്രഭാരൈശ്ച ഭൂതൈശ്ച സ്വഗൃഹേ പരിവാരിതഃ

സ ഏകോ മുഷ്ടമശ്നാതു യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

34

"യസ്യ	"ആരുടെ	ഭൂതൈഃ ച	തന്റെ സംരക്ഷണയി
അനുമതേ	ആവശ്യപ്രകാരം		ലുള്ള മറുക്കുവരായും
ആർച്ചഃ ഗതഃ,	ആർച്ചൻ ഗമിച്ചുവോ,	പരിവാരിതഃ,	ചൂഴപ്പെട്ടവനായിരി
സഃ	അവൻ		ക്കമ്പോഴും
സ്വഗൃഹേ	സ്വന്തംവീട്ടിൽ	ഏകഃ ച	താനൊരുവൻമാത്രം
പുത്രഭാരൈഃ	പുത്രൻ, ഭാര്യ എന്ന	മുഷ്ടം	മുഷ്ടാനത്തെ
	വരായും	അശ്നാതു.	ഭുജിക്കട്ടെ.

[“ബുഭുക്ഷിതേഷു ഭൂതൃഷ്ട യ ഏകാശ്നാതി മാനവഃ ശപേയാനിം സ സമാസാദ്യ ചണ്ഡാ
ലോ ജായതേ നരഃ.” വാമനപുരാണം.]

അപ്രാപ്യ സദശാൻ ദാരാനനപത്യഃ പ്രമീയതാം
അനവാപ്യ ക്രിയാം ധർമ്മാം യസ്യോത്യാനമതേ ഗതഃ.

35

“യസ്യ അനമതേ ആയുഃ ഗതഃ, സദശാൻ ദാരാൻ	“ആരുടെ ആവശ്യമായി ആയുസ്സ് പോയോ, അവൻ യോജിപ്പുള്ള ഭായ്യനെ	അപ്രാപ്യ അനപത്യഃ ധർമ്മാം ക്രിയാം അനവാപ്യ പ്രമീയതാം.	ലഭിക്കാതെ സന്തതിയാവാവനായി ധർമ്മാനുസൃതമായ (അന്ത്യ) കർമ്മത്തെ പ്രാപിക്കാതെ മരിക്കട്ടെ.
--	---	--	---

[“പുത്രകന്യാവിഹിനോ യോ ഗോത്രഹാ ഇരുഹാ ഭഭവത്,” (കർമ്മവിപാകസംഹിത).]

മാത്മനഃ സന്തതീം ദ്രാക്ഷീത് സ്വപഷ്ട ദാദേഷു ഭുവിതഃ
ആയുഃ സമഗ്രമപ്രാപ്യ യസ്യോത്യാനമതേ ഗതഃ.

36

“യസ്യ അനമതേ ആയുഃ ഗതഃ, ആയുഃ സമഗ്രം	“ആരുടെ ആവശ്യമായി ആയുസ്സ് പോയോ, അവൻ ആയുസ്സിനെ പൂർണ്ണമായി	അപ്രാപ്യ ഭുവിതഃ സ്വപഷ്ട ദാദേഷു ആത്മനഃ സന്തതീം മാ ദ്രാക്ഷീത്.	ലഭിക്കാതെ ഭുവിച്ചവനായി സ്വപക്ഷ ദാദേഷു സ്വഭായ്യയിൽ സ്വപത്നം സന്തതിയെ കാണാതെപോകട്ടെ.
--	--	---	---

[“പുത്രേണ ലോകാൻ ജയതി പൈശ്വര്യേണാനന്ത്യ മൽനതേ. അഥ പുത്രസ്ത പൈശ്വര്യേണ ബ്രഹ്മസ്മാദപ്താതി വിഷ്ണുപം. പുനഃപ്താ നരകാഭ്യസ്താത് ത്രായതേ പിതരം സുതഃ തസ്താത് പുത്ര ഇതിപ്രോക്തഃ സ്വയമേവ സ്വയംഭുവാ.” (മനു).]

രാജശ്രീബാലവൃദ്ധാനാം വധേ യത് പാപമുച്യതേ
ഭൂതൃത്യാഗേ ച യത് പാപം തത് പാപം പ്രതിപദ്യതാം.

37

“രാജശ്രീ- ബാല- വൃദ്ധാനാം വധേ യത് പാപം ഉച്യതേ	“അരചൻ, ശ്രീ, ബാലൻ, വൃദ്ധൻ എ ന്നവരുടെ വധത്തിൽ യാതൊരു പാപം വിധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു വോ, അതിനേയും	ഭൂതൃത്യാഗേ യത് പാപം തത് പാപം ച, പ്രതിപദ്യതാം.	രക്ഷിക്കേണ്ടവരെ ഉപേ ക്ഷിക്കുന്നതിൽ യാതൊരു പാപമോ ആ പാപത്തെയും, പ്രാപിക്കട്ടെ.
---	---	--	--

[“രാജന്യവൈരിഹന്താ ച തദഥേവ ഇരുതല്പഗഃ തപ്തകുംഭേ സ്വസാഗാമീ ഹന്തി രാജ-
ഭടാംശ്ച യഃ” (വിഷ്ണുപുരാണം). “ശ്രീയം ഹതപാ തു ഭക്തബുദ്ധ്യർത്ഥമസ്യ വിഷയം ഗതഃ ബഹുൻ
ക്ലേശാൻ സമാസാഭ്യ സംസാരംശൈലകവിംശതിം” (വിഷ്ണുപുരാണം). “ബാലകന്യാ യദാ ഹന്യാ
ത് തദാ തേ നൈവ കാരയേത് ശിശും ഹതപാ പദാശ്ലുഭദ്രാ ഗർഭമാത്രം യദാ ഹന്തേത് ഹസ്തഭയം
തദാ മഹിതപാ നിവ്യാസ്യോ വിഷയാഭ്ബഹിഃ” (ആനുശാസനികം) “ഉപാഭ്യായാംശ്ച ഭൂതാംശ്ച
ഭക്താംശ്ച ഭരതഷ്ടഭേ യേ ത്വജന്തി വികാരം ശ്രീം തേ വൈ നിരയഗാമിനഃ” (ആനുശാസനികം).
“മഹിഷീപുത്രാലാതീ ച കന്ധരോശീ പ്രജായതഃ” (കർമ്മവിപാകസംഹിത).]

ലാക്ഷയാ മധുമാസേന ലോഹേന ച വിഷേണ ച
സദൈവ ബിഭ്രമാദ്ഭൂത്യാൻ യസ്യോത്പാടനമതേ ഗതഃ.

38

“യസ്യ	“ആരുടെ	വിഷേണ ച	വിഷത്താലും
അനമതേ	ആവശ്യമായി	ലോഹേന	ഇരിമ്പുകൊണ്ടും
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	സദാ ഏവ	എല്ലായ്പ്പോഴും
ഗതഃ	ഗമിച്ചുപോ, അവൻ	ഭൂത്യാൻ	രക്ഷിക്കേണ്ടവരെ
ലാക്ഷയാ	അരക്കുകൊണ്ടും	ബിഭ്രമാത്.	പോഷണം ചെയ്യട്ടെ.
മധുമാസേന ച കജ്ജ്, മാംസം എന്ന	വെക്കൊണ്ടും		

[“ലാക്ഷലേഖനമാംസാനി വജ്രേണ യാനിവികൃത്യ “ എന്നു സ്മൃതിവികൃതവഞ്ജ്യങ്ങളെ മനു പറയുന്നു. “സർപ്പാൻ രസാനഭോജന കൃതാനം ച തിലൈഃ സഹ, അശ്വേനാ ലവണം ചൈവ പശവോ ദേവ ച മനുഷ്യാഃ. സർപ്പം ച തന്തവം രക്തം ശരണക്ഷയമാവികാനി ച. അപി ചേത്യുരരക്താനി മലമുഖ തമേഷയഃ. അപഃ ശസ്ത്രം വിഷം മാംസം സോമം ഗന്ധം ശ്ച സർപ്പഃ ക്ഷീരം ക്ഷേത്രം ദധി ഘൃതം തൈലം മധു ഇഡം കുശാൻ. ആരണ്യാംശ്ച പശൂൻ സർപ്പാൻ ഭംഷ്ട്രിണശ്ച വയാംസി ച. മദ്യം നീലീം ച ലാക്ഷാം ച സർപ്പാംശ്ചൈകമലാംസ്തഥ. വ്രഹ സീസം തഥാ ലോഹം തൈജസാനി ച സർപ്പഃ. വാലാംശ്ച മർദ്ദമാസ്ഥീനി സസ്തായുനി വിവഞ്ജയേത്.” (മനു).

സംഗ്രാമേ സമുപോധേ തു ശത്രുപക്ഷേ ഭയങ്കര
പലായമാനോ വധ്യുത യസ്യോത്പാടനമതേ ഗതഃ.

39

“യസ്യ	“ആരുടെ	ശത്രുപക്ഷേ	ശത്രുക്കളോടു കൂടിയ
അനമതേ	ആവശ്യമായി	സംഗ്രാമേ	യുദ്ധം
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	സമുപോധേ തു	നടക്കുമ്പോൾ
ഗതഃ	പോയോ, അവൻ	പലായമാനഃ	തോറോടുന്നവനായി
ഭയങ്കര	ഭോരാമായ	വധ്യുത.	വധിക്കപ്പെടട്ടെ.

[“യസ്മൈ ഭീതഃ പരാവൃത്തഃ സംഗ്രാമേ ഹന്യതേ പരൈഃ ഭൂതൃപ്തഭീഷ്ടകൃതം കിഞ്ചിത് തത്സ
വ്യാം പ്രതിപദ്യതേ. യച്ചാസ്യ സൂകൃതം കിഞ്ചിദമുത്രാത്ഥമുപാജ്ജിതം. ഭൂതോ തത്സമുമാഭത്തേ
പരാവൃത്തം ഹതസ്യ ച.” (മനു.)]

കപാലപാണിഃ പൃഥ്വിമടതാം ചീരസംവൃതഃ

ഭിക്ഷമാണോ യഥോന്മത്തോ യസ്യോത്പാടനമതേ ഗതഃ

40

“യസ്യ	“ആരുടെ	കപാലപാണിഃ	പൊട്ടിച്ചട്ടിയും കയ്യി
അനമതേ	ആവശ്യമായി		ചെടുത്ത്
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	ഭിക്ഷമാണഃ	പിച്ച തെണ്ടുന്നവ
ഗതഃ	പോയോ, അവൻ		നായി
പൃഥ്വിഃ	ഭൂമിയിൽ [കൊണ്ട്	ഉന്മത്തഃ യഥാ	ഭ്രാന്തനെയപ്പോലെ
ചീരസംവൃതഃ	കീറത്തുണിയുടുത്തു—	അടതാം.	ചുറ്റിത്തിരിയട്ടെ.

[“കപാലപാണിഃ” ഇത്യാദിയൽ ബ്രഹ്മഹത്യഭോഷം ബാധിച്ചു ചെന്നെന്നു ഉത്തരമെന്നു. (ധർമ്മകൃതം) അത്യാതെ ചെയ്ത ബ്രഹ്മഹത്യയ്ക്ക് പ്രായശ്ചിത്തം ഇപ്രകാരം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. “ബ്രഹ്മഹാ ഭാഭശേഷോനി കടം കൃതപാ വനേ വസേത്. ഭക്ഷ്യശ്ചാശ്വാശ്ചവിശുദ്ധ്യർത്ഥം കൃതപാ സർവ്വശിരോധപഃ.” (മനു). “അജ്ഞാനാഭ ബ്രാഹ്മണം ഹതപാ ചീരവാസാ ജടീ ഭവേത്. സ്വേ നൈവ ഹ തവിപ്രസ്യ കപാലമപി ധാരേയത്.” (ഹേമാദ്രേശ മാർക്കണ്ഡേയഃ.)]

മദ്യേ പ്രസക്താ ഭവതു ശ്രീഷ്വപക്ഷേഷു ച നിത്യശഃ
കാമക്രോധാഭിഭൂതശ്ച യസ്യോത്യാന്തമതേ ഗതഃ.

41

“യസ്യ	“ആരഭേ	അക്ഷേഷു ച	മൃതകളിയിലും
അനമതേ	ആവശ്യമായി	നിത്യശഃ	സദാ
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	പ്രസക്തഃ	ആസക്തനായി
ഗതഃ,	ഗമിച്ചുവാ, അവൻ	കാമക്രോധാഭി-	കാമക്രോധവശഗ
മദ്യേ	മദ്യത്തിലും	ഭൂതഃ	നായി
ശ്രീഷ്വ ച	ശ്രീകളിലും	ഭവതു.	ഭവിക്കട്ടെ.

[“ശ്രീയോക്താജഗപാപാനം വാക്പാരേഷ്വ ച പഞ്ചമം മഹച്ച ഭണ്ഡപാരേഷ്വമർദ്ദഷ ണ്മേവ ച. ഏതാൻ ഭോഷാൻ നരഃ പ്രാജ്ഞാ ബുദ്ധാ ബുദ്ധാ വിവർജ്ജയത്.” (മനു). “ത്രി വിധം നാകുസ്വഭം ഭാരം നാശനമാത്മനഃ കാമഃ ക്രോധസ്തഥാ ലോഭസ്തസ്മാദേവതത്ത്രയം തൃ ജേത്.” ഭഗവദ്ഗീത.]

മാ സു ധർമ്മേ മനോ ഭൂയാദധർമ്മം സുനിഷേവതാം.

അപാത്രവഷി ഭവതു യസ്യോത്യാന്തമതേ ഗതഃ.

42

“യസ്യ	“ആരഭേ	മാ സു ഭൂയാത് ;	പ്രവേശിക്കാതിരിക്കട്ടെ;
അനമതേ	ആവശ്യമായി	അധർമ്മം	അധർമ്മത്തെ
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	സുനിഷേവതാം	ആശ്രയിക്കട്ടെ
ഗതഃ	ഗമിച്ചുവാ, അവൻ	അപാത്രവഷി	അപാത്രത്തിൽ ധാരാ
ധർമ്മേ	ധർമ്മത്തിൽ		ളം ദാനം ചെയ്യുന്നവ
മനഃ	ബുദ്ധി	ഭവതു.	ഭവിക്കട്ടെ. [നായി

[“യേ നാസ്തികാ നിഷ്ക്രിയാശ്ച ഗുരുശാസ്ത്രാതിലംഘിനഃ. അധർമ്മജ്ഞാ ഭാചാരാസ്തേ ഭ വന്തി ഗതായുഷഃ” (ആനുശാസനികം). “ന ചാബ്ധപി പ്രയഃപ്ലുതാ ബൈധാലവ്രതിഭേ ചിജേ ന ബകവ്രതിഭേ പാഃപ നാഭേഭവിഭി ധർമ്മവിത്. ശ്രീഷ്വപ്യതേഷു ഭന്തം ഹി വിധിനാപാഞ്ജി തം ധനം ഭതുഭുവഭനത്മായ പരത്രാഭാതുഃരവ ച.” (മനു).]

സഞ്ചിതാഗൃഹ്യ വിത്താനി വിവിധാനി സഹസ്രശഃ

ദന്യഭിവിപ്രലുപ്യന്താം യസ്യോത്യാന്തമതേ ഗതഃ.

43

“യസ്യ	“ആരഭേ	സഞ്ചിതാനി	കൂട്ടിവെക്കപ്പെട്ട
അനമതേ	ആവശ്യപ്രകാരം	വിവിധാനി	വിവിധങ്ങളായ
ആർച്ചഃ ഗതഃ,	ആർച്ചൻ പോയോ,	വിത്താനി,	ധനങ്ങൾ,
അസ്യ	അവന്റെ	ദന്യഭിഃ	കള്ളന്മാരാൽ
സഹസ്രശഃ	ആയിരക്കണക്കായി	വിപ്രലുപ്യന്താം.	അപഹരിക്കപ്പെടട്ടെ.

ഉഭേ സന്ധ്യേ ശയാനസ്യ യത് പാപം പരികല്പ്യതേ

തച്ച പാപം ഭവേന്തസ്യ യസ്യോത്യാന്തമതേ ഗതഃ.

44

“യസ്യ	“ആരഭേ	ശയാനസ്യ	കിടന്നുറങ്ങുന്നവൻ
അനമതേ	ആവശ്യപ്രകാരം	യത് പാപം	യാതൊരു പാപം
ആർച്ചഃ ഗതഃ,	ആർച്ചൻ പോയോ,	പരികല്പ്യതേ	വിധിക്കപ്പെടുന്നുവാ,
തസ്യ	അവൻ	തത് പാപം ച	ആ പാപവും
ഉഭേ സന്ധ്യേ	രണ്ടു സന്ധ്യകളിലും	ഭവേത്.	ചേരട്ടെ.

യദഗ്നിദായകേ പാപം യത് പാപം ഗുരുതല്പശേ

മിത്രഭ്രാഹ്മേ ച യത് പാപം തത് പാപം പ്രതിപദ്യതാം. 45

“അഗ്നിദായകേ “തീവെക്കുന്നതിൽ	മിത്രഭ്രാഹ്മേ വിശ്വാസവഞ്ചനയിൽ
യത് പാപം, യാതൊരു പാപമുണ്ടോ,	യത് പാപം, യാതൊരു പാപമുണ്ടോ,
ഗുരുതല്പശേ ഗുരുതല്പശാമിത്ത്	തത് പാപം ച ആ പാപമെല്ലാം
യത് പാപം, യാതൊരു പാപമുണ്ടോ,	പ്രതിപദ്യതാം. അവന്ന് ചേരട്ടെ.

[“ആത്മേ വാ വനേ വാഴ്ചി ഗ്രാമേ വാ നഗരേ പുരേ, അഗ്നിം സമുത്പജ്ജേന്മാഹാരം വിദ്വാദ്ബ്രഹ്മഹാരകം”. (അനുശാസനികം). “മനസാപി ഗുരോർഭാഷ്യാം യഃ ശിഷ്യോ യാതി പാപകൃത്. ശപ്തായനൈ ച സ സംഭൂതസ്രീണി വർഷാണി ജീവതി. തത്രാപി നിരയം പ്രാപ്തഃ ക്രിമി യോനൈ പ്രജായേത.” (മാന്വധിയം). “മിത്രഭ്രാഹ്മി കൃതപ്ലശ്ച യശ്ച വിശ്വാസഘാതകഃ ത്രയസ്തേ നരകം യാന്തി യാവച്ഛുരഭിവാകരം.”]

ദേവതാനം പിപ്ലണാം ച മാതാപിത്രോസ്തഥൈവ ച

മാസ്മ കാഷീത് സ ശുശ്രൂഷാം യസ്മാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ. 46

“യസ്യ “ആരുടെ	പിപ്ലണാം ച പിതൃക്കൾക്കും
അനുമതേ അവശ്യപ്രകാരം	തഥാ ഏവ അപ്രകാരംതന്നെ
ആർച്ചഃ ഗതഃ ആർച്ചൻ പോയോ	മാതാപിത്രാഃ ച മാതാപിതാക്കന്മാർക്കും
സഃ, അവൻ,	ശുശ്രൂഷാം ശുശ്രൂഷയെ
ദേവതാനാം ദേവന്മാർക്കും	മാസ്മ കാഷീത്. ചെയ്യാതിരിക്കട്ടെ.

[“ആചാശ്ചോ ബ്രാഹ്മണാ മൃത്തിഃ പിതാ മൃത്തിഃ പ്രജാപതേ. മാതാ പൃഥിവ്യ മൃത്തിസ്ത ഭൂതോ സ്വപാ മൃത്തിരാത്മനഃ. യം മാതാപിതരൈര്യേ ശം സഹോദരേ സംഭവേ നൃണാം. ന തസ്യ നിഷ്കൃതിഃ ശക്യാ കർത്തും വർഷശതൈരപി. തയോന്നിത്യം പ്രിയം കർത്തവ്യമാചാര്യസ്യ ച സർവ്വഭാ. തേഷേവ ത്രിഷു തുഷ്ടഷു തപഃ സർവ്വം സമാപ്യതേ. തേഷാം ത്രയാണാം ശുശ്രൂഷാ പരമം തപ ഉച്യതേ. ന തൈരഭ്യനന്ദത്തോ യാജ്ഞം സമാചരത്.” (മനു).]

സതാം ലോകാത് സതാം കീർത്യാഃ സംജ്ഞാത് കർമ്മണസ്തഥാ

ഭൂശ്വേതു ക്ഷിപ്രമദ്വൈവ യസ്മാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ. 47

“യസ്യ “ആരുടെ	കീർത്യാഃ കീർത്തിയിൽനിന്നും,
അനുമതേ സമ്മതപ്രകാരം	തഥാ അപ്രകാരംതന്നെ
ആർച്ചഃ ആർച്ചൻ	സംജ്ഞാത് നന്നായനുഷ്ഠിക്കപ്പെട്ട
ഗതഃ പോയോ, അവൻ	കർമ്മങ്ങൾ, കർമ്മത്തിൽനിന്നും,
സതാം പുണ്യംചെയ്തവരുടെ	ക്ഷിപ്രം വേഗത്തിൽ
ലോകാത്, ലോകത്തിൽനിന്നും,	അദ്യ ഏവ ഇക്ഷണംതന്നെ
സതാം പുണ്യാത്മാക്കളുടെ	ഭൂശ്വേതു. ഭൂഷ്ടനാകട്ടെ.

അപാസ്യ മാതൃശുശ്രൂഷാമനന്തേം സോടവതിഷ്ഠതാം

ദീപ്ബാഹുർമ്മഹാവക്ഷാ യസ്മാശ്ചോന്മതേ ഗതഃ. 48

“യസ്യ “യാതൊരുവന്റെ	സഃ അവൻ
അനുമതേ അവശ്യപ്രകാരം	മാതൃശുശ്രൂഷാം മാതാവിനു ശുശ്രൂഷ
ദീപ്ബാഹുഃ ആജ്ഞാബാഹുവായ	അപാസ്യ ചെയ്യാതെ
മഹാവക്ഷാഃ വിശാലവക്ഷസ്സാൻ	അനന്തേ അനന്തത്തിൽ
ആർച്ചഃ ഗതഃ, ആർച്ചൻ പോയോ,	അവതിഷ്ഠതാം. അകപ്പെട്ടുപോകട്ടെ.

ബഹുപുത്രോ ദരിദ്രശ്ച ജപരരോഗസമനപിതഃ

സ ഭൂയാത് സതതം ക്ലേശീ യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ

49

“യസ്യ അനമതേ അയ്യം ഗതഃ, സഃ, ബഹുപുത്രഃ	“ആരുടെ ഇഷ്ടത്തിന്ന് അയ്യൻ പോയോ, അവൻ, ബഹുസന്തതിയാടുകൂടി യവനായി	ദരിദ്രഃ സതതം ക്ലേശീ ജപരരോഗ- സമനപിതഃ ച ഭൂയാത്.	ദരിദ്രനായി സദാ ദുഃഖത്തിലാണ്ടവനായി ആധിവ്യാധികളോട് കൂടിയവനായും ഭവിക്കട്ടെ.
--	--	--	---

[ദരിദ്രം രോഗം മുതലായത് പാപഫലമെന്ന് പറയുന്നു. “അകൃതപ് ഹലയജ്ഞം തു യസ്തു ധാന്യം പ്രദേശയേത്. മരുഃഭംഭ ഭേദപക്ഷഃ ഫലപുഷ്പവിവർജ്ജിതഃ. തസ്യാന്തേ മനുഷ്യാ ഭൂതപാ കസ്യചിത് കാലപയുയാത്. ദരിദ്രാ വ്യാധിഭിരതാ മൂർഛാ ഹൃക്ഷലിനഃ പ്രജായതേ.” (മാധവിയം).]

ആശാമാശംസമാ നാനാം ഭീനാനാമുല്പാദകക്ഷുഷാം

അത്ഥി നാം വിതഥാം കർമാദ്യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

50

“യസ്യ അനമതേ അയ്യം ഗതഃ, ആശംസ- മാനാനാം ഭീനാനാം	“ആരുടെ അവശ്യത്തിന്ന് അയ്യൻ പോയോ, അവൻ പുകഴ്ന്നവരായി കഷ്ടദശയിലിരിക്കുന്ന വരായി	ഉല്പാ- ദകക്ഷുഷാം അത്ഥിനാം ആശാം വിതഥാം കർമാത്.	} മേല്പാട്ട് നോക്കുന്ന മിഴികളോട് കൂടിയവ രായ യാചകന്മാരുടെ ആശയെ നിഷ്പലമാക്കിയെടുത്തു.
--	--	--	--

[“സഞ്ചയം കരുതേ യസ്തു പ്രതിഗൃഹ്യ സമന്തതഃ ധർമ്മാർത്ഥം നോപയുങ്ക്തേ ച ന തന്തസ്തേ രമ്യഭയത്. യത് കിഞ്ചിദപി ഭാരവ്യം യാചിതേനാനസ്യയയാ, ഉത്പന്ത്യതേ ഹി തത് പാത്രം യത്താരയതി സർവതഃ” (മനു). “ആശാപഹന്താ തു നരഃ ക്രിമിഭയാനൈ പ്രജായതേ” (മാധവിയം).]

മായയാ രമതാം നിത്യം പരഷഃ പിശുനോടശു ചിഃ

രാജേണാ ഭീതസ്തപധർമാത്മാ യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

51

“യസ്യ അനമതേ അയ്യം ഗതഃ, പരഷഃ പിശുനഃ, രാജനഃ	“ആരുടെ അവശ്യമായി അയ്യൻ ഗമിച്ചുപോ, അവൻ ക്രൂരനായി, രാജഭോഹിയായി, രാജാവിൽ നിന്ന്	നിത്യം ഭീതഃ, അധർമ്മാത്മാ, അശുചിഃ മായയാ തു രമതാം.	സദാ ഭയത്തെ പ്രാപിച്ചവ നായി, അധർമ്മിഷ്ടനായി, മനുശുദ്ധിയില്ലാത്തവ കപടനായി [നായി കാലം കഴിക്കട്ടെ.
---	--	---	--

ഋതസ്താതാം സതീം ഭാര്യാമൃതകാലാനരോധിനീം

അതിവേഗേന ദുഷ്ടാത്മാ യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ

52

“യസ്യ	“ആരുടെ	ഇതുസ്സാതാം	ഇതുസ്സാനം ചെയ്തവളും
അനമതേ	ആവശ്യമായി	ഇതുകാലാന-	ഇതുകാലധർമ്മത്തെ അ
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	ഭോധിനീം	നഷ്ടിക്കുന്നവളുമായ
ഗതഃ,	പോയോ, ആ	സതീം ഭാർയ്യാം	ഉത്തമധർമ്മപതിയെ
ദുഷ്ടാത്മാ,	ദുഷ്ടൻ,	അതിവേഗത്തേ.	തിരസ്കരിക്കട്ടെ.

[“ഇതുസ്സാതാം ഇ യോ ഭാർയ്യാം സന്നിധൗ നോപഗച്ഛതി.

ഘോരായാം ഭൂണഹത്യായാം യുജ്യതേ നാനു സംശയഃ” (യാജ്ഞവൽക്യൻ).]

ധർമ്മദാരാൻ പരിത്യജ്യ പരദാരാന്നിഷേവതാം

ത്വക്തധർമ്മരതിമൂഢോ യസ്യോത്യാനമതേ ഗതഃ.

53

“യസ്യ	“ആരുടെ	മൂഢഃ,	മൂഢൻ,
അനമതേ	ആവശ്യമായി	ധർമ്മദാരാൻ	ധർമ്മപതിയെ
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	പരിത്യജ്യ,	ഉപേക്ഷിച്ച്,
ഗതഃ,	ഗമിച്ചുവോ, ആ	പരദാരാൻ	അന്യന്റെ ഭാർയ്യയെ
ത്വക്തധർമ്മരതിഃ	ധർമ്മത്തിൽ ആഗ്രഹമി	നിഷേവതാം.	പ്രാപിക്കുമാറാകട്ടെ.
	ല്ലാത്ത		

[“അകാരണാലധർമ്മപതിത്യാഗീ സ്യാച്ച ജലോഭരീ, വേശ്വരം കലവധും കൃതം വർത്തേ യോ നരാധമഃ. അഭത്താദാനനിരതഃ പരദാരോപസേവകഃ. ഹിംസകഞ്ചാവിധാനേന സ്ഥാപരേ ഷുപജായതേ” (മാധവീയം).]

വിപ്രലുപ്തപ്രജാതസ്യ ദുഷ്ടതം ബ്രാഹ്മണസ്യ യത്

തദേവ പ്രതിപദ്യേത യസ്യോത്യാനമതേ ഗതഃ.

54

“യസ്യ	“ആരുടെ	ബ്രാഹ്മണസ്യ	ബ്രാഹ്മണസ്
അനമതേ	ആവശ്യമായി	യത്	യാതൊരു
ആർച്ചഃ	ആർച്ചൻ	ദുഷ്ടകൃതം	പാപമോ
ഗതഃ	പോയോ, അവൻ	തത് ഏവ	അതിനെത്തന്നെ
വിപ്രലുപ്ത-	} സന്തതിയാറവനായ	പ്രതിപദ്യേത. പ്രാപിക്കട്ടെ.	
പ്രജാതസ്യ			

[“വിപ്രലുപ്തപ്രജാതസ്യ,” സന്തതിയെ നശിപ്പിച്ചവൻ എന്ന് (സമ്ভാർത്ഥസാരം). “മിത്ര ഭദ്രാഹി ബാലഘാതീ പശുഘാതീ തഥൈവ ച, തത്ഫലേന മഹാഭേവി മൃതവത്സശ്ച രോഗ വാൻ.” (കർമ്മവിപാകസംഹിത).]

പാനീയപുഷ്പകേ പാപം തഥൈവ വിഷഭായകേ

യത്തഭേകഃ സ ലഭതാം യസ്യോത്യാനമതേ ഗതഃ.

55

“യസ്യ	“ആരുടെ	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
അനമതേ	ആവശ്യമായി	വിഷഭായകേ	വിഷംകൊടുക്കുന്ന
ആർച്ചഃ ഗതഃ,	ആർച്ചൻ ഗമിച്ചുവോ,		വന്റെ സംഗതിയിലും
സഃ	അവൻ	യത് പാപം	യാതൊരു പാപമോ
പാനീയ-	} കുടിക്കുന്ന വെള്ളത്തെ	തത്	അതിനെ
പുഷ്പകേ		ഏകഃ ഏവ	ഏകനായിത്തന്നെ
	യുത്തിലും	ലഭതാം.	പ്രാപിക്കുമാറാകട്ടെ.

[“നാസ്തി. മൃതപുരീഷം കർച്ചാത് ന നിഷ്ഠി വേത്.” (ഭക്തത്തിരിയത്തു).]

ബ്രാഹ്മണായോദ്യതാം പുജാം വിഹന്തു കലുഷേന്ദ്രിയഃ
ബാലവത്സാം ച ഗാം ഭോശേ യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

56

“യസ്യ	“ആരുടെ	ഉദ്യതാം	ഏറ്റെടുത്തപ്പെട്ട
അനമതേ	അവശ്യപ്രകാരം	പുജാം	പൂജയ്ക്ക്
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	വിഹന്തു ;	വിഘാതംവരുത്തട്ടെ ;
ഗതഃ,	പോയോ, അവൻ	ബാലവത്സാം	ഇളംകുട്ടിയോടുകൂടിയ
കലുഷേന്ദ്രിയഃ	ഭ്രാന്തചിത്തനായി	ഗാം ച	പശുവിനെയും
ബ്രാഹ്മണായ	ബ്രാഹ്മണനായിക്കൊ	ഭോഗ്ദ്ധം.	കറക്കട്ടെ.
	ണ്ട്		

[“ഭീയമാനസ്യ ഭാനസ്യ ബ്രാഹ്മണേഭ്യസ്തു പാപമത്. വിഷ്ണുമാചരതേ യസ്തു സ പ്രേതോ ജായതേ നഃ.” (ആനുശാസനികം). “ക്ഷീരം തു ബാലവത്സാനാം യേ പിബന്തിഹ മാനവാഃ ന തേഷാം ക്ഷീരപാഃ കേചിത് ശ്രായേന്തേ കലവൽനഃ” (ആനുശാസനികം).]

തൃഷ്ണാർത്ഥം സതി പാനീയേ വിപ്രലംഭേന യോജയേത്
യത് പാപം ലഭതേ തത് സ്വാഭ്യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

57

“യസ്യ	“ആരുടെ	വിപ്രലംഭേന	കളവുപറഞ്ഞ് ചതി
അനമതേ	അവശ്യമായി	യോജയേത് ;	ക്കട്ടെ ;
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	യത്	യാതൊരു
ഗതഃ,	ഗമിച്ചുവോ, അവൻ	പാപം	പാപത്തെ
പാനീയേ സതി	കുടിപ്പാൻ വെള്ളമുള്ള	ലഭതേ	അവൻ പ്രാപിക്കുന്ന
	സമയത്തിൽ,	തത്	അതു [വോ
തൃഷ്ണാർത്ഥം	ഭാഹിച്ചവനവനെ	സ്വാത്.	ഉണ്ടാകട്ടെ.

[“ഗോകലസ്യ തൃഷ്ണാർത്ഥം ജലാർത്ഥം വന്യധാധിപ ഉത്പാദയതി യോ വിഷ്ണു തം വി ഭ്യാഭ്ബ്രഹ്മഹാതകം” (ആനുശാസനികം).]

ഭക്ത്യാ വിവദമാനേഷു മാഗ്ഗമാന്ത്രിത്യ പശ്യതഃ
തസ്യ പാപേന യുജ്യേത യസ്യാശ്ചോടനമതേ ഗതഃ.

58

“യസ്യ	“ആരുടെ	മാഗ്ഗം	ന്യായത്തെ
അനമതേ	അവശ്യമായി	ആന്ത്രിത്യ	അറിഞ്ഞശേഷവും,
ആയുഃ	ആയുസ്സ്	ഭക്ത്യാ	പക്ഷപാതമായി
ഗതഃ	പോയോ, അവൻ	പശ്യതഃ	പ്രവൃത്തിക്കുന്നവനായ
വിവദ-	} വാദപ്രതിവാദികൾ	തസ്യ	ഒരുവനുള്ള
മാനേഷു,		പാപേന	പാപത്തെ
	ശബ്ദകൂടുന്ന സമയ	യുജ്യേത. ”	പ്രാപിക്കുമാറാകട്ടെ. ”
	ത്തിൽ,		

[“മാഗ്ഗമാന്ത്രിത്യ വിവദമാനേഷു.” ശൈവം വൈഷ്ണവം ഇത്യാദി ഓരോ മാഗ്ഗങ്ങളെ അവ ലംബിച്ചു, അത് നല്ലത് ഇതു നല്ലത് എന്ന് തർക്കിക്കുന്നവർക്ക് (എന്ന് തീലകം).

“അയം പരസ്തപയം നേതി സഹക്ഷാഭിനിവേശനഃ
യാതുധാനാ ഭവേന്ത്യവ പിശാചാശ്ച ന സംശയഃ” (ശിവപുരാണം).

“യോ ബ്രഹ്മവിഷ്ണുരദ്രാണാം ഭേദം യുക്തിനിവേശതഃ
സാധയേദഭരവ്യാധിഃ കേതോ ഭവതി മാനവഃ” (കർമ്മവിപാകം).

“കൂടസാക്ഷീ തഥാ; സമൃദ്ധി പക്ഷപാതേന യോ വദേത്
യശ്ചാനുഭൂതം വക്തി സ നരോ യാതി ശൈരവം” (വിഷ്ണുപുരാണം).]

വിഹീനാം പതിപുത്രാഭ്യാം കൌസല്യാം പാത്ഥ്വിവാത്മജഃ
ഏവമാശ്വാസയനോവ ള്ഖാത്തോ നിപപാത മ.

59

പാത്ഥ്വിവാത്മജഃ ചക്രവർത്തികുമാരനായ	ദുഃഖാന്തഃ	ശോകപീഡിതനായി
ഭരതൻ	ഏവം	മേൽ പ്രകാരം
പതിപുത്രാഭ്യാം ഒത്താവിനേയും പുത്ര	ആശ്വാസയൻ	ആശ്വസിപ്പിച്ചു കൊ
നേയും	ഏവ	ണ്ടുതന്നെ
വിഹീനാം പരിഞ്ഞിരിക്കുന്നവളായ	നിപപാത മ.	നിമത്തുപതിച്ചു,
കൌസല്യാം, കൌസല്യാദേവിയെ,		കഷ്ടം!

തഥാ തു ശപഥൈഃ കഷ്ടൈഃ ശപമാനമച്ഛേതനം
ഭരതം ശോകസന്തപ്തം കൌസല്യാ വാക്യമബ്രവീത്.

60

കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി,	അച്ഛേതനം	ബോധഹീനനായി
തു	ഇക്കാര്യത്തിൽ	ശോകസന്തപ്തം	ദുഃഖത്താലുരുകുന്നവ
കഷ്ടൈഃ	അസാധാരണങ്ങളായ		നായ
ശപഥൈഃ	ശപഥവാക്യങ്ങൾ	ഭരതം	ഭരതനെ നോക്കി
തഥാ	മേൽപ്രകാരം[കൊണ്ട്]	വാക്യം	ഇപ്രകാരം
ശപമാനം	ശപഥം ചെയ്യുന്നവ	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.
	നായി		

മമ ള്ഖമിദം പുത്ര ഭൂയഃ സമുപജായതേ
ശപഥൈഃ ശപമാനോ ഹി പ്രാണാനുപരണസി മേ.

61

“പുത്ര!	“ഉണ്ണി!	ശപഥൈഃ	ശപഥവാക്കുകയാൽ
ഇദം	ഇപ്പോഴുള്ള	ശപമാനഃ,	ആണയിടുന്നവനായനീ,
മമ	എന്റെ	മേ	എന്റെ
ദുഃഖം	മനോവേദന,	പ്രാണാൻ ഹി	പ്രാണങ്ങളെത്തന്നെ
ഭൂയഃ	മുന്വതിച്ചും അധികമാ	ഉപരണസി.	വാട്ടുകയാണ് ചെയ്യു
സമുപജായതേ; വർദ്ധിക്കുന്നു;	[യി		ന്നത്.

[“ഉപരണസി” ശ്രീരാമവിരഹംകൊണ്ട് വിഴ്ചിക്കുന്നതായ എന്റെ ജീവനെ, നീ നിന്റെ ആശ്വാസവചനങ്ങളെക്കൊണ്ട് തടഞ്ഞുനിർത്തുന്നു. (എന്നും ശോ. രാ.).]

ദിഷ്ട്വാ ന ചലിതോ ധർമ്മാഭാത്മാ ഭേ ശുഭലക്ഷണ
വത്സ സത്യപ്രതിജ്ഞാ മേ സതാം ലോകാനവാപ്സ്യസി.

62

“ശുഭലക്ഷണ	“സാതപികഗുണസമ്പ	ധർമ്മാത്	ധർമ്മത്തിൽനിന്നും
	ന്നനായ	ചലിതഃ ന;	ചലിക്കാതിരിക്കുന്നു;
മേ	എന്റെ	സത്യപ്രതിജ്ഞഃ	പ്രതിജ്ഞയെപരിപാ
വത്സ!	പുത്ര!		ലിക്കുന്നവനായി
ഭേ	നിന്റെ	സതാം	പുണ്യാത്മാക്കൾക്കുള്ള
ആത്മാ	ചിത്തം	ലോകാൻ	ലോകങ്ങളെ
ദിഷ്ട്വാ	ദൈവാനുഗ്രഹത്താൽ	അവാപ്സ്യസി.”	നീ പ്രാപിക്കും.”

ഇത്യുക്തവാ ചാങ്കമാനീയ ഭരതം ഭ്രാതൃവത്സലം
പരിഷ്പജ്യ മഹാബാഹുഃ രരോദ ഭൂശഭിവിതാ.

63

മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവും	അങ്കം ച	മടിയിൽ
ഭ്രാതൃവത്സലം	{ ജ്യേഷ്ഠന്റെ പേരിൽ അചഞ്ചലമായ ഭക്തി പൂണ്ടവനുമായ	ആനീയ	ഇരത്തി
ഭരതം	ഭരതനോടായി	പരിഷ്പജ്യ,	പുണന്ന്,
ഇതി ഉക്തവാ,	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്ത്,	ഭൂശഭിവിതാ	അതിയായ ഭീഷം
			പൂണ്ടവളായി
		രരോദ.	രോദനംചെയ്തു.

ഏവം വിലപമാനസ്യ ഭൂഖാന്തസ്യ മഹാത്മനഃ
മോഹാച്ച ശോകസംരോധാദ്ബഭ്രുവ ലുളിതം മനഃ.

64

ഭൂഖാന്തസ്യ	ഭൂഖപീഡിതനായി	മോഹാത്	ആ സമയത്തിലുണ്ടായ
ഏവം	ഇപ്രകാരം		കഷ്ടത്താലും
വിലപമാനസ്യ	പ്രലപിച്ചവനായ	ശോകസം-	} ശോകാതിശയത്താലും
മഹാത്മനഃ	ആ മഹാത്മാവായ	രോധാത് ച	
	ഭരതന്റെ	ലുളിതം	കലങ്ങിയതായി
മനഃ,	മനസ്സ്,	ബഭ്രുവ.	ഭവിച്ചു.

ലാലപ്യമാനസ്യ വിചേതനസ്യ
പ്രണഷ്ടബുദ്ധോഃ പതിതസ്യ ഭൂമൌ
മുഹൂർത്തമുഹൂർന്നിശ്ചാസതശ്ച ധർമ്മം
സാ തസ്യ ശോഭേന ജഗാമ രാത്രിഃ.

65

ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെക്കുറിച്ച്	മുഹൂഃ മുഹൂഃ	കൂടുകൂടെ
ലാലപ്യമാനസ്യ	പലതും പറയുന്നവ	നിശ്ചാസതഃ	ദീപ്തശ്ചാസം വിടുന്ന
	നായി,	തസ്യ,	ആ ഭരതൻ, [വനായ
വിചേതനസ്യ	ദേഹത്തെമറന്ന്,	സാ	ആ
പ്രണഷ്ടബുദ്ധഃ	ബുദ്ധികെട്ട്,	രാത്രിഃ ച	രാത്രിയും
ഭൂമൌ	നിലത്ത്	ശോഭേന	ഭീഷംകൊണ്ടുതന്നെ
പതിതസ്യ,	വീണ്,	ജഗാമ.	കഴിഞ്ഞുകൂടി.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്ഭാഗവതേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
പഞ്ചസപ്തതിതമഃ സഗ്ഗഃ = ഏഴുപത്തഞ്ചാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5364; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3009.

ഷട്സപ്തതത്വമഃ സൂക്തം = എഴുപത്തൊന്നാംസൂക്തം.

[ദശരഥേന്ദ്രപദവികം = ദശരഥമഹാരാജാവിനെ സംസ്കാരം ചെയ്യുന്നത്.]

തഥേവം ശോകസന്തപ്തം ഭരതം കൈകയിസുതം

ഉവാച വദതാം ശ്രേഷ്ഠോ വസിഷ്ഠഃ ശ്രേഷ്ഠവാഗ്വിഷിഃ.

1

വദതാം	വാചികളിൽവെച്ച്	ഏവം ശോക-	} ഇങ്ങിനെ പരിതപിച്ചു കൊണ്ടിരുന്ന
ശ്രേഷ്ഠഃ	ഉത്തമനായി	സന്തപ്തം	
ശ്രേഷ്ഠവാക്	നല്ലവാക്കു പറയുന്നവനായ	കൈകയിസുതം	കൈകേയിസുതനായ
വസിഷ്ഠഃ	ജ്ഞിഃ, വസിഷ്ഠമഹർഷി,	തം ഭരതം	ആ ഭരതനാടായി
		ഉവാച.	അരുൾചെയ്തു.

അലം ശോകേന ഭദ്രം തേ രാജപുത്ര മഹായശഃ

പ്രാപ്തകാലം നരപദേഷഃ കരു സംയാനമുത്തമം.

2

“മഹായശഃ	“മഹായശസ്വപിയായ	ഉത്തമം	ഉത്തമമായ
രാജപുത്ര!	രാജകുമാര!	സംയാനം	ചരമകൃത്യത്തെ
ശോകേന അലം;	ദുഃഖിച്ചിരുന്നതു മതി;	കരു;	ചെയ്യാലും;
നരപദേഷഃ	മഹാരാജാവിന്	തേ ഭദ്രം!”	വത്സന് ക്ഷേമമുണ്ടാകട്ടെ!”
പ്രാപ്തകാലം	തക്കസമയത്തിൽ		

വസിഷ്ഠസ്യ വചഃ ശ്രുതവാ ഭരതോ ധാരണാം ഗതഃ

പ്രേതകൃത്യാനി സർപ്പാണി കാരയാമാസ ധർമ്മവിത്.

3

ധർമ്മവിത്	ധർമ്മജ്ഞനായ	ധാരണാം ഗതഃ,	മനോധൈര്യത്തെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ		കയ്ക്കാണ്ടവനായി,
വസിഷ്ഠസ്യ	വസിഷ്ഠഗേവാന്റെ	പ്രേതകൃത്യാനി	ചരമകൃത്യങ്ങളെ
വചഃ ശ്രുതവാ,	വാക്യത്തെ ശിരസാ വഹിച്ചുകൊണ്ട്,	സർപ്പാണി	എല്ലാം
		കാരയാമാസ,	ചെയ്തിച്ചു.

ഉദ്യോഗം തൈലസംക്ലേദാത് സ തു ഭൂമൗ നിവേശിതം

ആപീതവണ്ണവദനം പ്രസുപ്തമിവ ഭൂമിപം

4

സംവേശ്യ ശയനേ ചാഗ്രേ നാനാരത്നപരീഷ്ഠതേ

തതോ ദശരഥം പുത്രോ വിലലാച സുദുഃഖിതഃ.

5

തതഃ സഃ പുത്രം,	അനന്തരം ആ പുത്രൻ,	ദശരഥം ഭൂമിപം	ദശരഥമഹാരാജാവിനെ
തൈല-	} എണ്ണയിൽ മുക്കിയ	അഗ്രേ	ഉത്തമമായ
സംക്ലേദാത്		നാനാരത്ന-	} അനേകരത്നങ്ങളാൽ
ഉദ്യോഗം	എടുത്ത് തുടച്ച്,	പരിച്ഛിന്തതേ	
ഭൂമൗ	നില്പത്ത്	ശയനേ	അലംകൃതമായ
നിവേശിതം	കിടത്തപ്പെട്ടവനായി	ശയനത്തിൽ	
ആപീത-	} അല്പം മഞ്ഞളിച്ചമുഖ	സംവേശ്യ,	കിടത്തി,
വണ്ണവദനം		തു	ആ സമയം
പ്രസുപ്തം	ഇവ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്നവനെ	സുദുഃഖിതഃ ച	ദുഃഖംപൊറുക്കാത്തവ
	പ്പോലെയുള്ള	വിലലാച.	പ്രലപിച്ചു. [നായി

കിം തേ വ്യവസിതം രാജൻ പ്രോഷിതേ മത്സ്യനാഗതേ
വിവാസ്യ രാമം ധർമ്മജ്ഞം ലക്ഷ്മണം ച മഹാബലം.

6

“രാജൻ!	“മഹാരാജാവേ!	മഹാബലം	മഹാശക്തിമാനായ
പ്രോഷിതേ	നാട്ടിചില്ലാതിരുന്നവ	ലക്ഷ്മണം ച	ലക്ഷ്മണനേയും
മയി	ഞാൻ [നായ	വിവാസ്യ,	നാട്ടിൽനിന്നുപറഞ്ഞ
അനാഗത,	വരുന്നതിനുമുമ്പ്,	തേ	അവിടുത്തെ [യച്ച്,
ധർമ്മജ്ഞം	ധർമ്മജ്ഞനായ	വ്യവസിതം	} തിരുവുള്ളത്തിൽ എന്താ
രാമം	ശ്രീരാമനേയും	കിം?	
			ഒന്നോ ഉദ്ദേശം?

[“തേ വ്യവസിതം കിം” (അവിടുന്ന് എന്താണ് തുടർന്ന്?) എന്നും.]

കപ യാസ്യസി മഹാരാജ ഹിതേപമം ഭൂഖിതം ജനം
ഹീനം പുരുഷസിംഹേന രാമേണാക്ലിഷ്ടകർമ്മണാ.

7

“മഹാരാജ!	“മഹാരാജാവേ!	ഇമം	ഈ
അക്ലിഷ്ട-	} ക്ലേശിക്കാതെ എന്തും	ജനം	ജനത്തെ
കർമ്മണാ		ഹിതപാ,	ഉപേക്ഷിച്ച്,
പുരുഷസിംഹേന	ചെയ്യുന്നവനും	കപ	എവിടേയ്ക്കാണ്
രാമേണ ഹീനം	പുരുഷാത്തമനമായ	യാസ്യസി?	നിന്തിരുവടി പോക
ഭൂഖിതം	ശ്രീരാമനെ പിരിഞ്ഞ്		നന്ത്?
	ഭൂഖിക്കുന്ന		

യോഗക്ഷേമം തു തേ രാജൻ കോടസ്ഥിൻ കല്പയിതാ പുരേ
തപയി പ്രയാതേ സ്വസ്താത രാമേ ച വനമാശ്രിതേ

8

“രാജൻ!	“മഹാരാജാവേ!	ആശ്രിതേ,	പ്രാപിച്ചിരിക്കെ,
താത!	പിതാവേ!	തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ
തപയി	നിന്തിരുവടി	അസ്ഥിൻ	ഈ
സ്വഃ	സ്വസ്തതിപേക്ക്	പുരേ	നഗരത്തിൽ
പ്രയാതേ,	എഴുന്നെള്ളിയിരിക്കെ,	യോഗക്ഷേമം തു	സംരക്ഷണയെന്നതി
രാമേ ച	ശ്രീരാമനും	കഃ	ആരാണ് [നെ
വനം	വനത്തെ	കല്പയിതാ?	ചെയ്യുക?

വിധവാ പൃഥിവീ രാജൻ തപയാ ഹീനാ ന രാജതേ
ഹീനചന്ദ്രോവ രജനീ നഗരീ പ്രതിഭാതി മേ.

9

“രാജൻ!	“മഹാരാജാവേ!	നഗരീ	നഗരവും
തപയാ ഹീനാ	നിന്തിരുവടിയില്ലാതെ	ഹീനചന്ദ്രാ	ചന്ദ്രനില്ലാത്ത
പൃഥിവീ	ഭാഗം	രജനീ ഇവ	രാത്രിയെന്ന പോലെ
വിധവാ	നാഥനില്ലാത്തതായി,	മേ	എനിക്ക്
രാജതേ ന;	ശോഭയറ്റതായിരിക്ക		
	ന്നു;	പ്രതിഭാതി.	കാണപ്പെടുന്നു.

ഏവം വില്പപമാനം തം ഭരതം ഭീനമാനസം

അബ്രവീദ്യചനം ഭൂയോ വസിഷ്ഠസ്തു മഹാമുനിഃ.

10

ഭീനമാനസം	പരിതപിക്കുന്നവനായി	വസിഷ്ഠഃ	} വസിഷ്ഠ മഹർഷി,
ഏവം	ഇപ്രകാരം	മഹാമുനിഃ	
വില്പപമാനം	വില്പപിച്ചുകൊണ്ടി	ഭൂഃ തു	} വീണ്ടും, ആ സമയം,
തം	ആ	വചനം	
ഭരതം,	ഭരതനോടായി,	അബ്രവീത്.	

ചെയ്തു.

പ്രേതകാത്യാണി യാത്വസ്യ കർത്തവ്യാനി വിശാംപതേഃ

താത്യാഗ്രഹം മഹാബാഹോ ക്രിയന്താമവിചാരിതം.

11

“ മഹാബാഹോ ! “ മഹാബാഹുവായവ	യാനി	ഏതെല്ലാമോ
അസ്യ	താനി	ആയവ,
വിശാംപതേഃ	അവഗ്രഹം	പൂർത്തിയായി
	അവിചാരിതം	ശ്രദ്ധയോടുകൂടി
പ്രേതകാത്യാണി ചരമകൈകുൽക്കരം	ക്രിയന്താം. ”	ചെയ്യപ്പെടേണ്ടതാ
കർത്തവ്യാനി ചെയ്യപ്പെടേണ്ടവ		ണ്. ”

തഥേതി ഭരതോ വാക്യം വസിഷ്ഠസ്യാഭിപൂജ്യ തത്

ഋതപിക്വരോഹിതാചാത്യാൻ തപഃയാമാസ സർവ്വശഃ.

12

ഭരതഃ	ഭരതൻ	അഭിപൂജ്യ,	സമ്മതിച്ച്,
വസിഷ്ഠസ്യ	വസിഷ്ഠ മഹർഷിയുടെ	ഋതപിക്വ-	} ഋതപിക്വകളേയും പു
തത്	ആ	പുരോഹിതാ-	
വാക്യം,	ആജ്ഞയെ	ചാത്യാൻ	} ആചാര്യന്മാരേയും
തഥാ ഇതി	‘അങ്ങിനെതന്നെ’,	സർവ്വശഃ	
	എന്ന്	തപഃയാമാസ.	എല്ലാവരിലും
			ജാഗ്രതപ്പെടുത്തി.

[“തത്രാ ച ധർമ്മശൂന്യ ച ശാന്തികർമ്മണി പെരുകുക. അധപരേ യശഃ കശലഃ സ സ്വാഭാജപുരോഹിതഃ. ഉപനീയ വഭേഷപദമാചാര്യഃ സ ഉഭാഹൃതഃ.” “അഗ്ന്യാദേയം പാത്ര യജ്ഞാനഗ്നിഷ്ഠോമദികാൻ മഖാൻ. യഃ ക്ഷരാതി വൃതോ യസ്യ സ തസ്യർത്ഥിഗിഹോച്യതേ.” (മനു). എന്നു ആചാര്യൻ, പുരോഹിതൻ, ഋതപിക്വ എന്നവരോടൊന്നിച്ച്.]

യേ തപഗന്ധോ നരേന്ദ്രസ്യ ഹൃഗ്യാഗാരാദ്ബഹിഷ്ഠതാഃ.

ഋതപിക്വ്യാജകൈശ്ചൈവ തേ ഹൃയന്തേ യഥാവിധി.

13

നരേന്ദ്രസ്യ	മഹാരാജാവിന്റെ	ബഹിഷ്ഠതാഃ	പുറത്തുകൊണ്ടുവര
അഗന്ധഃ	അഗ്നികൾ		പ്പെട്ടവയായി
യേ തു	ഏതെല്ലാമോ	ഋതപിക്വഃ ച	ഋതപിക്വകളാലും
തേ	അവ,	യാജ്ഞൈഃ ഏവ	യാജ്ഞന്മാരാലും
അഗ്ന്യാഗാരാത്	അഗ്നിശാലകളിൽ	യഥാവിധി ഹി	ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം
	നിന്നു	ഹൃയന്തേ.	മോമംചെയ്യപ്പെട്ടു.

[“പൂർവ്വമഗ്നിം സംസ്കൃതം മൂർത്തികം ബല്യതഃ ശവമനുപുഷ്പം സംഭാരാനിതരേ” എന്ന തലക്കെട്ടിച്ച് അഗ്നിദേവയും ഏതെങ്കിലും സംസ്കൃതം, ശവത്തിന്നുമായും, മരസാധനങ്ങൾക്കൊണ്ടു മറ്റുള്ളവർ വിവിധായും ഗമിക്കേണ്ടതാണെന്നു, ശൈതമൻ.]

ശിഖികായാമമാരോപ്യ രാജാനം ഗതചേതസം
ബാഷ്പകണ്ഠാ വിമനസസ്തമുച്ഛഃ പരിചാരകാഃ.

14

അഥ	അതിൽപിന്നെ	പരിചാരകാഃ	പരിചാരകന്മാർ
ഗതചേതസം	തീപ്പെട്ട	ബാഷ്പകണ്ഠാഃ	തൊണ്ടയിടി
രാജാനം	മഹാരാജാവിനെ	വിമനസഃ,	മനസ്സുവീണുപോയവ
ശിഖികായാം	പല്ലക്കിൽ	തം	അദ്ദേഹത്തെ [രായി
ആരോപ്യ,	ഇരുത്തി,	ഉച്ഛഃ.	ചുമന്നുകൊണ്ടുപോയി.

ഹിരണ്യം ച സുവണ്ണം ച വാസാംസി വിവിധാനി ച
പ്രകിരന്തോ ജനാ മാഗ്ഗ്ം നൃപതേരഗ്രന്തോ യയുഃ.

15

ജനാഃ	ജനങ്ങൾ	മാഗ്ഗ്ം	വഴിതാരും
ഹിരണ്യം ച	സുവണ്ണനാണുങ്ങളേയും	പ്രകിരന്തഃ	വിതരുന്നവരായി
സുവണ്ണം ച	സുവണ്ണത്തേയും	നൃപഃതഃ	മഹാരാജാവിന്
വിവിധാനി	പലവിധത്തിലുള്ള	അഗ്രതഃ	മുമ്പിലായി
വാസാംസി ച	വസ്ത്രങ്ങളേയും	യയുഃ.	ചെന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

ചന്ദനാഗരനിത്ര്യാസാൻ സരളം പദ്മകം തഥാ
ഭേദഭാത്രുണി ചാഹൃത്യ ചിതാം ചക്രസ്തഥാ പരേ.

16

തഥാ	അപ്രകാരത്തന്നെ	പദ്മകം തഥാ	പതിമുകം
പരേ	ചിലർ	ഭേദഭാത്രുണി ച	ഭേദതാരം എന്നവയുടെ
ചന്ദനാഗര- നിത്ര്യാസാൻ	ചന്ദനം, അകിൽ, ശുൽകൃഷ്ട, എന്നവ യേയും,	അഹൃത്യ	കട്ടകളേയും
സരളം	ചരളം	ചിതാം	ചിതയെ
		ചക്രഃ.	നിർമ്മിച്ചു.

ഗന്ധാനുച്ചാവചാംശ്ചാന്യാൻ തത്ര ഭതപാട്മ ഭൂമിപം
തതഃ സംവേശയാമാസ്യശ്ചിതാമദ്ധ്യേ തമൃതപിജഃ.

17

അഥ	അതിൽപിന്നെ	ഭതപാ,	ഇട്ട്,
തത്ര	അതിൽ	തതഃ	അതിൽപിന്നെ
ഋതപിജഃ	ഋതപിജകൾ	തം ഭൂമിപം	ആ ചക്രവർത്തിയെ
അന്യാൻ	മറ്റുള്ള	ചിതാമദ്ധ്യേ	ചിതയിൽ
ഉച്ചാവചാൻ	പലവകയായ	സംവേശയാ-	} നിവേശിച്ചു.
ഗന്ധാൻ ച	സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങളേയും	മാസ്യഃ.	

തഥാ ഹതാശനം ഹതപാ ജേപുസ്തസ്യ തമൃതപിജഃ.

18

തഥാ	അപ്രകാരത്തന്നെ	തം	ആ
ഋതപിജഃ	ഋതപിജകൾ	ഹതാശനം	അഗ്നിയെ
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	ഹതപാ	ഹോമംചെയ്ത്
		ജേപുഃ.	അഭിമന്ത്രിച്ചു.

ജഗുശ്ച തേ യഥാശാസ്ത്രം തത്ര സാമാനി സാമഗാഃ

19

തേ	ആ	തത്ര	അപ്പോർ
സാമഗാഃ	സാമവേദികളും	സാമാനി ച	സാമങ്ങളേയും
യഥാശാസ്ത്രം	ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം	ജഗുഃ.	ഗാനംചെയ്തു.

[“അഥോ പ്രസ്ഥാനം ‘നാകേ സുചണ്ണ’മിതി ഗ്രാമേ ഗായേത്, ധൂമ ഉദേതേ ‘തേപക്ഷസ്തേ ധൂമ ജ്ഞപതീ’തി, പ്രജപതിതേ ‘അഗ്നേ ധൂമമഹാം ആസി’തി ദ്വാദ്വാം ‘അഗന്മജ്യോത്രി’രിതി ച അനുഗീതോ ബ്രഹ്മലോകമവാപ്നോതി ‘വാമദവ്യം’ ത്രിചേ ഗായേത.” എന്നു സാമഗാന വിധി യെക്കുറിച്ച് ഗേതമന്.]

ശിഖികാഭിശ്ച യാനൈശ്ച യഥാഹം തസ്യ യോഷിതഃ

നഗരാനിത്യുഷ്ണത വൃദ്ധൈഃ പരിവൃതാസ്തദാ.

20

തദാ	അപ്പോർ	ശിഖികാഭിഃ ച	പല്ലക്കുകളിൽ കയറി
തസ്യ	അഭേദത്തിന്റെ		ക്കൊണ്ടും
യോഷിതഃ	പതിമാർ	യാനൈഃ ച	വാഹനങ്ങളിൽ കയറി
വൃദ്ധൈഃ	വൃദ്ധന്മാരാൽ		ക്കൊണ്ടും
പരിവൃതാഃ	ചുഴപ്പെട്ടവരായി	നഗരാത്	നഗരത്തിൽനിന്ന്
യഥാഹം	പതിവുപോലെ	തത്ര	അവിടേക്ക്
		നിയ്യുഃ.	പുറപ്പെട്ടുവന്നു.

പ്രസവ്യം ചാപി തം ചക്രൂരപിജോഽഗ്നിചിതം നൃപം

സ്രീയശ്ച ശോകസാന്തപ്താഃ കൌസല്യാപ്രമുഖാസ്തദാ.

21

തദാ	അപ്പോർ	കൌസല്യാ-	കൌസല്യാദേവി മുത
അഗ്നിചിതം	(അശപമേധാദി) യാഗ	പ്രമുഖാഃ	ലായ
	ങ്ങൾ ചെയ്തവനായ	സ്രീയഃ ച	പതിമാരും
തം	ആ	ശോകസാന്തപ്താഃ	ശോകപീഡിതരായി,
നൃപം	രാജാവിന്നു,	പ്രസവ്യം	ശാസ്ത്രപ്രകാരം ചെയ്തു
ഋതപിജഃ	ഋതപിക്കുകളും	അപി ച	ണ്ടവയ്ക്കല്ലാം പുത്തി
		ചക്രൂഃ.	ചെയ്തു. [യായി

[“പ്രസവ്യം ചക്രൂഃ” (അപ്രദക്ഷിണമായ് മുറി) എന്നു (ഗോ. രാ. താലകം.) “പ്രദക്ഷിണമപി ബാധവഃ കർച്ചന്തി ഏവം മാർദ്ദ്വപി, ചിതാമാരോപ്യ ചിതായാമേവേത്യേകേ,” എന്നു ബന്ധുക്കൾ പ്രദക്ഷിണം ചെയ്യുന്നതിനെപ്പറ്റി ബോധായനൻ, ഋതപിക്കുകൾ പ്രദക്ഷിണം ചെയ്യാറില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ‘പ്രസവ്യം’ എന്ന പദത്തിന്ന് “ശരിയായത്” എന്ന അർത്ഥപ്രകാരം അഗ്നിയോധാനം മുതലായ എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.]

ക്രൗഞ്ചീനാമിവ നാരീണാം നിനാദസ്തത്ര ശുശ്രൂവ

ആത്മാനാം കരുണം കാലേ ക്രോശന്തീനാം സഹസ്രശഃ.

22

തത്ര കാലേ	ആ സമയം	നാരീണാം	സ്ത്രീകളുടെ
ആത്മാനാം	മനസ്സുകൾ	നിനാദഃ,	കരച്ചൽ,
കരുണം	പരിതാപകരമായി	ക്രൗഞ്ചീനാം	ക്രൗഞ്ചപ്പക്ഷികളുടെ
ക്രോശന്തീനാം	മുറവിളികൂട്ടുന്നവരായ	ഇവ	എന്നപോലെ,
സഹസ്രശഃ	അനേകം	ശുശ്രൂവ.	കേൾക്കപ്പെട്ടു.

തതോ ഭദന്ത്യോ വിവശാ വിലപ്യ ച പുനഃ പുനഃ
യാനേഭ്യഃ സരയുതീരമവതേരുച്ഛരാംഗനാഃ.

23

തതഃ	ആ സമയം	വിലപ്യ,	പ്രലപിച്ചുകൊണ്ട്,
വിവശാഃ ഭദന്ത്യഃ	മതികെട്ട് കരയുന്നവ	യാനേഭ്യഃ ച	വാഹനങ്ങളിൽനിന്നും
വരാംഗനാഃ	ഉത്തമനാരിമാർ, [രായ	സരയുതീരം	സരയൂനദിക്കരയിൽ
പുനഃ പുനഃ	മേല്ക്കുമേൽ	അവതേരഃ.	ഇറങ്ങി.

കൃതപാദകം തേ ഭരതേന സാഖം ധൃപാംഗനാ മന്ത്രിപുരോഹിതാശ്ച
പുരം പ്രവിശ്യാശ്ചപരീതനേത്രാ ഭൂമൗ ഭശാഹം വ്യനയന്ത ദുഃഖം. 24

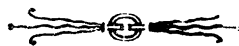
തേ	ആ	ഉദകം	സ്നാനം
ധൃപാംഗനാഃ	അവരോധസ്ത്രീകളും	കൃതപാ,	ചെയ്ത്,
മന്ത്രിപുരോ-	} മന്ത്രിമാരും പുരോഹിത	പുരം	നഗരത്തിൽ
ഹിതാഃ ച		പ്രവിശ്യാ,	പുക്ക്,
ഭരതേന സാഖം	ഭരതനോടുകൂടി	ഭശാഹം	പത്തുദിവസങ്ങൾ
അശ്ചപരീത-	} കണ്ണീർതുളയ്ക്കുന്ന നേ	ദുഃഖം	ആശ്ചര്യമായി
നേത്രാഃ,		ഭൂമൗ	വെറുനിലത്ത്
	യി,	വ്യനയന്ത.	കഴിച്ചുകൂടി.

[“ജ്യോതിഷ്കൃതപാശാരം പ്രവിശന്ത്യേകരാത്രമുപോഷ്യ തേഷാമക്ഷാരലവണഭോജനമധഃ
ശയനം ബ്രഹ്മചര്യമാഭശാരത്രം.” എന്നു പത്ത് ദിവസം ക്ഷാരലവണാഭിവഞ്ജിച്ച് നിലത്തു ശ
യിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ആശ്ചര്യ വിധിയെപ്പറ്റി ബോധായനൻ “ശുദ്ധോ വിപ്രോ ഭശാഹേന ഭാഭ
ശാഹേന ഭൂമിപഃ വൈശ്യഃ പഞ്ചഭശാഹേന ശുഭ്രോ മാസേന ശുദ്ധ്യതി,” എന്നിങ്ങനെ ഗൗതമ
മമനപാദി വാക്യപ്രകാരം ക്ഷത്രിയന്മാർ പന്ത്രണ്ടു ദിവസത്തെ ആശ്ചര്യം സാധാരണ വിധിച്ചി
ട്ടുണ്ടെങ്കിലും, “ക്ഷത്രിയസ്തു ഭശാഹേന സ്വകർമ്മനിരതഃ ശുചിഃ” എന്ന വിശേഷവിധി പ്രകാരം
പത്തുദിവസത്തെ ആശ്ചര്യം മാത്രമെന്നു ബോദ്ധ്യം. “സർവ്വേഷാമേവ വർണ്ണാനാം സൂതകേ
മുതഃക തഥാ, ഭശാഹാച്ഛുദ്ധിരേതേഷാമിതി ശാതാതപഃപാശ്ചവീത.” എന്നിങ്ങനെ ശാതാത
പാദിപ്രായപ്രകാരം പത്തുദിവസത്തെ ആശ്ചര്യമേ ഏല്പാവർക്കു മുളുക് എന്നും പക്ഷം.]

ഇത്യാദഞ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഷഡ്സപ്തതിതമഃ സഗ്ഗ് = എഴുപത്തൊന്നാംസഗ്ഗ് സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5388; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 2814.

സപ്തസപ്തതിതമഃ സഗ്ഗ് = എഴുപത്തൊന്നാംസഗ്ഗ്.

[ഭരതശത്രുഘ്നവിലാപഃ = ഭരതശത്രുഘ്നന്മാരുടെ വിലാപം.]

തതോ ഭശാഹേന്തിഗതേ കൃതശ്ചൈവോ ധൃപാത്മജഃ
ഭാഭശോഹനി സംപ്രാപ്തേ ശ്രാദ്ധകർമ്മാണ്യകാരയത്.

1

ഭശാഹേ	പത്തുദിവസം	ഭാഭശേ	പന്ത്രണ്ടാമത്തെ
അതിഗതേ തതഃ,	കഴിഞ്ഞ ശേഷം,	അഹനി	ദിവസം
ധൃപാത്മജഃ	രാജകുമാരൻ	സംപ്രാപ്തേ,	ആയപ്പോൾ,
കൃതശ്ചൈവഃ	പുണ്യാഹകർമ്മം കഴി	ശ്രാദ്ധകർമ്മാണി	ശ്രാദ്ധകൃത്യങ്ങളെ
	ക്കപ്പെട്ടവനായി,	അകാരയത്.	നടത്തി.

ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ദദൌ രത്നം ധനമന്നം ച പുഷ്പലം
വാസാംസി ച മഹാമാണി രത്നാനി വിവിധാനി ച.

2

ബ്രാഹ്മണേഭ്യഃ	ബ്രാഹ്മണേക്ക്	വാസാംസി ച	വസ്ത്രങ്ങളേയും
രത്നം	രത്നത്തെയും	വിവിധാനി	പലപല
ധനം	ധനത്തെയും	രത്നാനി ച	വിശിഷ്ടവസ്തുക്കളേയും
അന്നം ച	ഭോജനത്തെയും	പുഷ്പലം	വേണ്ടുവോളം
മഹാമാണി	വിലയറിയ	ദദൌ.	ദാനം ചെയ്തു.

ബാസ്തികം ബഹു ശുക്ലം ച ഗാത്വാപി ശതശസ്ത്രഭാ
ഭാസീദ്വാസാംശ്ച യാനാനി വേശ്താനി സുമഹാന്തി ച

ബ്രാഹ്മണേഭ്യോ ദദൌ പുത്രോ രാജന്തസ്തസ്യൗശ്വർദ്ധ്വദൈഹികം.

3

തസ്യ	ആ	ബ്രാഹ്മണേഭ്യഃ	ബ്രാഹ്മണേക്ക്
രാജൻ പുത്രഃ	ചക്രവർത്തികുമാരനായ	തദാ	ആ സമയം
	ഭരതൻ	യാനാനി ച	വാഹനങ്ങളും
ഔർദ്ധ്വ-	} അപരക്രിയകളെ സം	ശുക്ലം	വെണ്ണയും
ദൈഹികം		ബാസ്തികം അപി	വെള്ളാട്ടിൻ പാലും
ഭാസാൻ	പരമാത്മ ജ്ഞാനികൾ	ബഹു	എത്രയോ
	ക്കായി	ശതശഃ	നൂറുകണക്കായ
ഭാസീഃ ച	യജ്ഞപിഠങ്ങളും,	ഗാഃ ച	പശുക്കളും
സുമഹാന്തി	വലുതായ	ദദൌ.	ദാനം ചെയ്തു.
വേശ്താനി ച,	ഗുഹ്ങ്ങളും,		

തതഃ പ്രഭാതസമയേ ദിവസേട്ടഥ ത്രയോദശേ
വിലലാപ മഹാബാഹുർഭരതഃ ശോകമൂർച്ഛിതഃ
ശബ്ദാപിഹിതകണ്ഠശ്ച ശോധനാത്ഥമുപാഗതഃ.

4

തതഃ	അതിൽ പിന്നെ	ഭരതഃ,	ഭരതൻ,
ത്രയോദശേ	പതിമൂന്നാം	അഥ	ആസമയം
ദിവസേ	ദിവസത്തിൽ	ശബ്ദാപി-	} ഒന്നും പറവാൻ കഴി
പ്രഭാതസമയേ	രാവിലെ	ഹിതകണ്ഠഃ	
ശോധനാത്ഥം	അസ്ഥിസഞ്ചയനത്തി		യവനായി
	ന്നായി	ശോക-	} ശോകത്താൽ മതിമറ
ഉപാഗതഃ	വന്ന	മൂർച്ഛിതഃ ച	
മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവായ	വിലലാപ.	പ്രലപിച്ചു.

[ഇവിടെ അസ്ഥിസഞ്ചയനം പതിമൂന്നാം ദിവസം ചെയ്തതായാണ് പറയുന്നത്. “അപരേഭ്യസ്ത്രതീയായാം പഞ്ചമ്യം സപ്തമ്യം വാ അസ്ഥീനി സംചിന്തന്തി” എന്ന് രണ്ട്, മൂന്ന്, അഞ്ച്, ഏഴ് എന്ന ദിവസങ്ങളിൽ സഞ്ചയനത്തെ ആചര്യ്യാബൻ വിധിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും, “ദിഷ്ടഗമനാഭയുക്തപരസ്തേ അർദ്ധമാസ മാസകർത്തവ്യം സംവത്സരേ വാ നിഭയാതി,” എന്ന ആചര്യ്യാബവചനത്തിൽ നിന്ന്, ‘ദിഷ്ടഗമനം’ തൊട്ട് അതാൽ പൂർവ്വമായ പതിനൊന്നാം ദിവസം തുടങ്ങി ഒരാഴ്ചയായ പതിമൂന്നാം ദിവസത്തിൽ വിധിക്കപ്പെട്ടതായ ലോഷ്ടസഞ്ചയനം ഇതിൽ പറയപ്പെടുന്നു എന്നു ഗ്രഹണം.]

ചിതാമൂലേ പിതൃച്ഛാക്യമിദമാഹ സുഭുവിതഃ.

5

പിതൃഃ	പിതാവിൻറെ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
ചിതാമൂലേ	ചിതയിന്നടുത്തു്	വാക്യം	വാക്യത്തെ
സുഭുവിതഃ	അത്യന്തഭുവിതനായി	ആഹ.	ഉരചെയ്തു.

താത യസ്മിന്നിസൃഷ്ടാഽഹം തപയാ ഭ്രാതരി രാഘവേ
തസ്മിൻ വനം പ്രവ്രജിതേ ശൂന്യോ തൃക്കേതാഽസ്തൃഗം തപയാ. 6

“ താത !	“ പിതാവേ !	വനം	വനത്തിലേക്ക്
അഹം	ഞാൻ	പ്രവ്രജിതേ,	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടിരി
യസ്മിൻ	യാതൊരു		ക്കെ, (ആഷം)
ഭ്രാതരി	ജ്യേഷ്ഠനായ	ശൂന്യേ	അദരിക്കുന്നതിന്
രാഘവേ	ശ്രീരാഘവങ്കൽ		അഭമില്ലാതെ
തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ	തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ
നിസൃഷ്ടഃ,	ഏല്പിക്കപ്പെട്ടുവാ,	അഹം	ഞാൻ
തസ്മിൻ	ആ ജ്യേഷ്ഠൻ	തൃക്കതഃ അസ്മി.	ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവ
			ല്ലോ !

യസ്യ ഗതിരനാഥായാഃ പുത്രഃ പ്രവ്രാജിതോ വനം
താമംബാം താത കൌസല്യാം തൃക്കതപാ തപം കപ ഗതോ നൃപ. 7

“ താത !	“ പിതാവേ !	താം	ആ
നൃപ !	മഹാരാജാവേ !	അംബാം	ശ്രേഷ്ഠയായ
അനാഥായാഃ	നാഥനില്ലാത്തവളായ	കൌസല്യാം	കൌസല്യാ മാതാവി
യസ്യാഃ	യാതൊരുവൾക്ക്		നേയും
ഗതിഃ	ഗതിയായ	തൃക്കതപാ	വെടിഞ്ഞ്
പുത്രഃ	പുത്രൻ	തപം	നിന്തിരുവടി
വനം	കാട്ടിലേക്ക്	കപ ഗതഃ ? ”	എങ്ങാണോ പോ
പ്രവ്രാജിതഃ,	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടുവാ,		യതു് ? ”

ദൃഷ്ട്വാ ഭസ്മാരണം തച്ച ഭഗ്യാസ്ഥിസ്ഥാനമണ്ഡലം
പിതൃഃ ശരീരം നിർദ്വാനം നിഷ്കന്തൻ വിഷസാദ സഃ. 8

സഃ,	ആ ഭരതൻ,	ഭഗ്യാ-	{ ഭരിച്ച അസ്ഥികൾ
പിതൃഃ	പിതാവിൻറെ	സ്ഥിസ്ഥാന-	
നിർദ്വാനം	അദൃശ്യമായ് തീർന്നതും	മണ്ഡലം ച	നിറഞ്ഞസ്ഥലത്തേയും
ഭസ്മാരണം	ചുവന്ന വെണ്ണിരായി	ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,
	രിക്കുന്നതും ആയ	തത്	അതിനാൽ
ശരീരം,	ശരീരത്തെയും	നിഷ്കന്തൻ	വാവിട്ട്
		വിഷസാദ.	കരഞ്ഞു.

സ തു ദൃഷ്ട്വാ ഭദന്നാൽഭു പപാത ധരണീതലേ
ഉത്ഥാപ്യമാനഃ ശക്രസ്യ യന്ത്രധപജ ഇവ ച്യുതഃ.

9

ദൃഷ്ട്വാ തു, ആത്മഃ സഃ ഭദൻ, ശക്രസ്യ യന്ത്രധപജഃ	കണ്ടുടനെ, അത്തൽപെട്ടിരുന്നവ ആ ഭരതൻ [നായ വിലപിച്ചുകൊണ്ടുത ഇന്ദ്രന്റെ [ന്നെ, യന്ത്രക്കൊടിമരം	ഉത്ഥാപ്യ- മാനഃ ച്യുതഃ ഇവ, ധരണീതലേ പപാത.	(ചക്രത്തിൽ കയറിട്ട്) പൊന്തിക്കപ്പെടുന്ന സമയം വഴുതിവീണാലെന്ന ഭൂമിയിൽ [പോലെ, വീണ.
--	---	---	--

അഭിപേതുസ്തേ സദ്യു തസ്മാമാത്യാഃ ശുചിവ്രതം
അന്തകാലേ നിപതിതം യയാതിമൃഷയോ യഥാ.

10

തതഃ തസ്യ അമാത്യാഃ സദ്യു, ശുചിവ്രതം, അന്തകാലേ	ആ സമയം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മന്ത്രിജനങ്ങൾ എല്ലാവരും, { നിഷ്പടകമാവായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അ രികിൽ, പുണ്യം ക്ഷയിച്ചുകാല ത്തിൽ	നിപതിതം യയാതിം ഋഷയഃ യഥാ അഭിപേതുഃ.	താഴത്തുവീണവനായ യയാതിമഹാരാജാ വിന്റെ അടുക്കൽ (ദൈഹിത്രന്മാരായ) മഹർഷിമാർ എപ്രകാരമോ അപ്ര കാരം, ഓടിയെത്തി,
---	---	---	---

[അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം 21-ാംസ്കന്ദം 48-ാം ശ്ലോകത്തിലെ കുറിപ്പ് നോക്കുക.]

ശത്രുഘ്നശ്ചാപി ഭരതം ദൃഷ്ട്വാ ശോകപരിപ്ലതം
വിസംജ്ഞോ നൃപതദ്ഭൂമൌ ഭൂമിപാലമനുസ്മരൻ.

11

ശത്രുഘ്നഃ അപി ഭൂമിപാലം അനുസ്മരൻ, ശോക- പരിപ്ല.തം	ശത്രുഘ്നനും, മഹാരാജാവിനെ ചിന്തിച്ചും, { ശോകത്തിലാഞ്ചിരിക്ക ന്നവനായ	ഭരതം ദൃഷ്ട്വാ ച, വിസംജ്ഞഃ ഭൂമൌ നൃപതത്.	ഭരതനെ കണ്ടുകൊണ്ടും, പ്രജ്ഞയറ്റ് നിലത്തു വീണ.
---	--	--	--

ഉന്മത്ത ഇവ നിശ്ചേതാ വിലലാപ സുഭുഖിതഃ
സൂതപാ പിതൃർഗുണാംഗാനി താനി താനി തദാ തദാ.

12

പിതൃഃ തദാ തദാ താനി താനി ഗുണാംഗാനി	പിതാവിന്റെ അതാതു സമയങ്ങൾ ക്കേററതായ അതാതു ഗുണവിശേഷങ്ങളെ	സുതപാ, സുഭുഖിതഃ നിശ്ചേതാഃ ഉന്മത്തഃ ഇവ വിലലാപ.	ഓത്ത്, ഏറെ ഭുജിക്കുന്നവ മനസ്സുകെട്ട്, [നായി ഭ്രാന്തനെന്നപോലെ, പ്രലപിച്ചു.
--	--	---	---

മന്നരാപ്രഭവസ്ത്രീവ്രഃ കൈകേയിഗ്രാഹസംകലഃ
വരദാനമയോടക്ഷോഭോഽമജ്ജയേച്ഛാകസാഗരഃ.

13

“ മന്നരാപ്രഭവഃ “ മന്നരയിൽനിന്നുതെ	തീവ്രഃ	അക്കരകാണാത്തതായി
വിചുതം	അക്ഷോഭ്യഃ	അഗാധമായിരിക്കുന്ന
കൈകേയി- } കൈകേയിയാകുന്ന		തുമായ
ഗ്രാഹസംകലഃ } മുതലയാൽ കലക്ക		
പ്പെട്ടതും	ശോകസാഗരഃ	ശോകക്കടൽ
വരദാനമയഃ വരദാനമാകുന്ന ഒഴു	അമജ്ജയത്.	എല്ലാവരേയും
ക്കോടുക്കുടിയതും		മുക്കിക്കളഞ്ഞു.

സുകുമാരം ച ബാലം ച സതതം ലാളിതം തപയാ
കപ താത ഭരതം ഹിതപാ വിചപന്തം ഗതോ ഭവാൻ.

14

“ താത !	“ പിതാവേ !	ബാലം ച	പരിശുദ്ധഹൃദയനുമായ
തപയാ	നിന്തിരവടിയാൽ	ഭരതം	ഭരതനെ
സതതം	എപ്പോഴും	വിചപന്തം	പ്രചപിക്കുന്നവനായി
ലാളിതം	വാത്സല്യത്തോടുകൂടി	ഹിതപാ,	ഉപേക്ഷിച്ചുംവെച്ച്
	വളർത്തപ്പെട്ടവനും	ഭവാൻ	നിന്തിരവടി
സുകുമാരം ച	കഷ്ടമെന്നെന്നറിയാ	കപ ഗതഃ ?	എങ്ങാണോ പോയത് ?
	ത്തവനും		

നനു ഭോജ്യേഷു പാനേഷു വസ്ത്രേഷുപാഭരണേഷു ച
പ്രവാരയസി നഃ സർപ്പാൻ തന്നഃ കോടഭ്യ കരിഷ്യതി.

15

“ ഭോജ്യേഷു	“ ഭക്ഷണങ്ങളിലും	പ്രവാരയസി ; {	(ഞങ്ങളുടെ ഇഷ്ടമെന്തോ അതിനെ അവിടുന്ന് ഞങ്ങളെക്കൊണ്ടു്) വരിപ്പിക്കയാണല്ലോ പതിവ് ;
പാനേഷു	പാനങ്ങളിലും		
വസ്ത്രേഷു	വസ്ത്രങ്ങളിലും	തത് നഃ അഭ്യ കഃ കരിഷ്യതി ?	അതിനെ ഞങ്ങൾക്ക് ഇപ്പോൾ ആരാണ് ചെയ്യാൻപോകുന്നത് ?
ആഭരണേഷു ച	ആഭരണങ്ങളിലും,		
നഃ	ഞങ്ങൾ		
സർപ്പാൻ നനു	എല്ലാവരേയുംതന്നെ,		

അവദാരണകാലേ തു പൃഥിവീ നാവദീർത്ഥേ
വിഹീനാ യാ തപയാ രാജ്ഞാ ധർമ്മജേണന മഹാത്മനാ.

16

“ ധർമ്മജേണന	“ ധർമ്മജ്ഞനും	യാ	യാതൊന്നോ, ആ
മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവും	പൃഥിവീ,	ഭൂമി,
രാജ്ഞാ	മഹാരാജാവും ആയ	അവദാരണ-	} പിളർന്നുപോകണ്ട
തപയാ	} നിന്തിരവടിയാൽ വെ	കാലേ തു	
വിഹീനാ,		അവദീർത്ഥേ ന.	തായ കാലത്തിൽ പിളരാതിരിക്കുന്നു.

പിതരി സ്വർഗ്ഗമാവന്നേ രാമേ ചാരണ്യമാശ്രിതേ
കിം മേ ജീവിതസാമർത്ഥ്യം പ്രവേക്ഷ്യാമി ഹതാശനം.

17

“പിതരി സ്വർഗ്ഗം ആപന്നേ, രാമേ ച അരണ്യം അശ്രിതേ	“പിതാവ് സ്വർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കെ, ശ്രീരാമനും വനത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കെ,	ജീവിത- സാമർത്ഥ്യം മേ കിം? ഹതാശനം പ്രവേക്ഷ്യാമി.	} ജീവനോടികരിക്കുക } എന്നുള്ളത് എനിക്ക് എന്തിന്? തീച്ചിൽ വീണകളയാം.
--	--	--	--

ഹീനോ ഭ്രാത്രാ ച പിത്രാ ച ശൂന്യാമിക്ഷപാകപാലിതാം
അയോദ്ധ്യാം ന പ്രവേക്ഷ്യാമി പ്രവേക്ഷ്യാമി തപോവനം.

18

“ഭ്രാത്രാ ച പിത്രാ ച ഹീനഃ ഇക്ഷപാക- പാലിതാം	“ജ്യേഷ്ഠനാലും പിതാവിനാലും ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവനാ ഇക്ഷപാകക്കുളാൽ [യി, പരിപാലിക്കപ്പെട്ട വന്നിരുന്നതും	ശൂന്യാം പാഴായിടക്കുന്നതും അയ അയോദ്ധ്യാം അയോദ്ധ്യയിൽ പ്രവേക്ഷ്യാമി ന ഞാൻ കടക്കുന്നില്ല; തപോവനം തപോവനത്തിലേക്ക് പ്രവേക്ഷ്യാമി.” പോയ്ക്കുളയുന്നുണ്ട്.”	
--	---	---	--

തതോവിലപിതം ശൂന്യാ വ്യസനം ചാനപവേക്ഷ്യ തത്
ഭൃശമാന്തരതാഃ ഭൂയഃ സർവ്വ ഏവാനുഗാമിനഃ.

19

അനുഗാമിനഃ സർവ്വ തതോഃ വിലപിതം ശൂന്യാ ച,	കൂടെ വന്നിരുന്ന എല്ലാവരും, അവർ ഇരുവരുടേയും പ്രലാപത്തെ കേട്ടും,	തത് വ്യസനം ആ കഷ്ടത്തെ അനപവേക്ഷ്യ } കണ്ടറിഞ്ഞും, ഏവ, ഭൂയഃ ഭൃശം } മുന്വെതിലും അധികമാ അന്തരതാഃ. } യി എത്രയോ ദുഃഖിച്ചു.	
--	--	---	--

തതോ വിഷണ്ണേ വിശ്രാന്തേ ശത്രുഹ്ലഭരതാവുഭയേ
ധരായാം സംവ്യവേഷ്ടതാം ഭഗശ്രംഗാവിവഷ്ടയേ

20

തതഃ വിഷണ്ണേ വിശ്രാന്തേ ശത്രുഹ്ലഭരതേ ഉഭയേ,	അപ്പോൾ ദുഃഖിച്ച് തളന്നിരുന്നവരായ ശത്രുഹ്ലഭരതന്മാരായ രണ്ടുപേരും,	ഭഗശ്രംഗേ കോമ്പോടിഞ്ഞ ഋഷഭേ ഇവ, രണ്ടു കാളകൾപോലെ ധരായാം നിലത്ത് സംവ്യ- വേഷ്ടതാം. } പുരണ്ടു.	
---	---	--	--

തതഃ പ്രകൃതിമാൻ വൈദ്യഃ പിതരേഷാം പുരോഹിതഃ
വസിഷ്ഠോ ഭരതം വാക്യമുത്ഥാപ്യ തമവാച ഹ.

21

തതഃ പ്രകൃതിമാൻ വൈദ്യഃ പിതഃ ഏഷാം പുരോഹിതഃ	ആ സമയം, പ്രകൃത്യാഗുണസമ്പന്ന സർവ്വജ്ഞനും, [നും പിതാവിനും ഇവർക്കും പുരോഹിതന്മാരായ	വസിഷ്ടഃ, ഭരതം ഉത്ഥാപ്യ, തം വാക്യം ഉവാച ഹ.	വസിഷ്ടഗേവാൻ, ഭരതനെ എടുത്തെഴുന്നേല്പിച്ച്, അവനോടായി ഇപ്ര കാരം അരുളിച്ചെയ്തു.
--	---	---	---

ത്രയോദശോടയം ദിവസം പിതർവൃത്തസ്യ തേ വിഭോ
സാവശേഷാസ്ഥിനിചയേ കിമിഹ തപം വിലംബസേ.

22

“വിഭോ!	“ധീരതയുള്ളവനേ!	സാവശേഷാ-	വാക്കിയുള്ള അസ്ഥിക
തേ	അവിടുത്തെ	സ്ഥിനിചയേ	} ഛെട്ടി എടുക്കുന്ന കാ
വൃത്തസ്യ	തീപ്പെട്ടുപോയ		യുത്തിൽ
പിതഃ	പിതാവിന്നു	ഇഹ	ഇപ്പോൾ
അയം	ഇത്	തപം	അങ്ങ്
ത്രയോദശഃ	പതിമൂന്നാമത്തെ	കിം	എന്താണ്
ദിവസഃ;	ദിവസമാണല്ലോ;	വിലംബസേ?	താമസിക്കുന്നത്?

ശ്രീണി ലന്ധാനി ഭൂതേഷു പ്രവൃത്താന്തവിശേഷതഃ

തേഷു ചാപരിമാശ്ചൈവ നൈവം ഭവിതുർഹസി.

23

ഭൂതേഷു	എല്ലാ പ്രാണികളിലും	അപരിമാശ്ചൈവ നമ്മാലൊഴിപ്പാൻ
അവിശേഷതഃ	വ്യത്യാസമില്ലാതെ	കഴിയാത്ത
പ്രവൃത്താനി	ഏപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന	തേഷു ച ഇവയുടെ സംഗതിയിൽ
ലന്ധാനി	ലന്ധപഭാവങ്ങൾ	ഏവം ഭവിതും ഇങ്ങിനെ വർത്തിക്കുന്ന
ശ്രീണി;	മൂന്നാണല്ലോ;	തു്
		അഹംസി ന. ” ഭവാനു യുക്തമല്ല. ”

[“ശ്രീണി ലന്ധാനി”:—വൈഭാഹം, ശോകമോഹം, ജനനമരണം എന്ന മൂന്നാണെന്ന് (ഗോ. രാ.);

ജനനമരണം, സുഖദുഃഖം, ലാഭാലഭം, എന്നു മൂന്നെന്ന് (തീർത്ഥീയം), “അസ്തി, ജായതേ, വർദ്ധതേ, അപക്ഷിയതേ, വിപരിണമതേ, വിനശ്യതി,” എന്ന് (കതകം).]

സുമന്ത്രശ്യാപി ശതൃപ്ലമുത്ഥാപ്യാഭിപ്രസാദ്യ ച

ശ്രാവയാമാസ തതപജ്ഞഃ സർവ്വഭൂതഭവാഭവേ.

24

തതപജ്ഞഃ	തതപജ്ഞനായ	അഭിപ്രസാദ്യ ച, സമാധാനിപ്പിച്ച്,
സുമന്ത്രഃ ച	സുമന്ത്രരും	സർവ്വഭൂത-
ശതൃപ്ലം	ശതൃപ്ലനെ	} എല്ലാ പ്രാണികൾക്കും
ഉത്ഥാപ്യ	എഴുന്നേല്പിച്ച്	ഭവാഭവേ } ജനനമരണമുണ്ടെ
		അപി } നുള്ളതിനെപ്പറ്റിയും
		ശ്രാവയാമാസ. എടുത്തുരചെയ്തു.

ഉത്ഥിതേ ച നരവ്യാഖ്യേന പ്രകാശേതേ യശസപിതേ

വർഷാതപപരിക്രിന്തേ പൃഥഗിന്ദ്രധപജാവിച

25

യശസപിതേ	കീർത്തിയന്മാരായ	ഇന്ദ്രധപജേ	} രണ്ടു ഇന്ദ്രധപജങ്ങൾ
നരവ്യാഖ്യേന ച, അ	പുരുഷോത്തമന്മാർ	ഇവ	} എന്നപോലെ,
ഉത്ഥിതേ	എഴുന്നേറ്റ് [ഇരുവരും,		
വർഷാതപ-	} മഴയും വെയിലും	പൃഥക്	} പ്രത്യേകം വിട്ടങ്ങി.
പരിക്രിന്തേ	} കൊണ്ടു	പ്രകാശേതേ.	

[ദുഃഖം വെയിലും, സമാധാനിപ്പിക്കൽ മഴയും, എന്നു സാരം.]

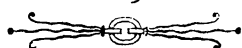
അശ്രുണി പരിമുത്തന്തേ രക്താക്ഷേര ഭീനഭാഷിണേന
അമാത്യാസ്തപരയന്തി സു തനയേ ചാപരാഃ ക്രിയാഃ.

26

അമാത്യാഃ,	മന്ത്രിമാർ	ഭീനഭാഷിണേ	ഒച്ചുപൊങ്ങാത്തവരായ
അശ്രുണി	അശ്രുക്കളെ	തനയേ	കുമാരന്മാരിരുവരേയും
പരിമുത്തന്തേ	തുടച്ചുകൊണ്ട്	അപരാഃ	} അപരക്രിയകളിൽ
രക്താക്ഷേര	തുടുത്തനേത്രങ്ങളാടു	ക്രിയാഃ ച	
	കൂടി	തപരയന്തി സു.	ജാഗ്രതപ്പെടുത്തി.

ഇത്യാഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
സപ്തസപ്തതിതമഃ സ്കന്ദഃ = ഏഴുപത്തൊന്നാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5414; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3059.

അഷ്ടസപ്തതിതമഃ സ്കന്ദഃ = ഏഴുപത്തൊന്നാംസ്കന്ദം.

[കുഞ്ജാവിഃശാലനം = കൂനിയെ ശിക്ഷിക്കാതെ വിടുന്നത്.]

അഥ യാത്രാം സമീഹന്താ ശത്രുശ്ലോ ലക്ഷ്മണാനുജഃ
ഭരതം ശോകസന്തപ്തമിദം വചനമബ്രവീത്.

1

അഥ	അതിൽപിന്നെ	സമീഹന്താ	ചിന്തിക്കുന്നവനായി
ലക്ഷ്മണാനുജഃ	ലക്ഷ്മണാനുജനായ	ശോകസന്തപ്തം	ശോകത്താൽ തപിക്ക
ശത്രുശ്ലോ,	ശത്രുശ്ലൻ,	ഭരതം	ഭരതനെനോക്കി [ന്ന
യാത്രാം	പാരമ്പര്യചരമാനുഷ്യാ നത്തെക്കുറിച്ച്	ഇദം വചനം	ഈ വാക്യത്തെ
		അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

ഗതിർഃ സർവ്വഭൂതാനാം ഭുവേ കിം പുനരാത്മനഃ

സ രാമഃ സ തപസാപനഃ സ്രീയാ പ്രവാജിതോ വനം.

2

“സർവ്വഭൂതാനാം	“എല്ലാപ്രാണികൾക്കും	കിം പുനഃ?	ചോദിക്കേണ്ടതുണ്ടോ?
ഭുവേ	ഭൂമിമുണ്ടാകുന്നസമയം	തപ-	} അപ്രകാരമുള്ള സർവ്വ
യഃ	യാതൊരുവൻ	സംപനഃ	
ഗതിഃ,	ആശ്രയമായിരുന്നവോ,	രാമഃ	ശ്രീരാമൻ
സഃ,	അപ്രകാരമുള്ളവൻ,	സ്രീയാ	ഒരു സ്രീമൂലം
ആത്മനഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ സംഗതി	വനം	കാട്ടിലേക്ക്
	യിൽ	പ്രവാജിതഃ.	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടു.

ബലവാൻ വീര്യസംപന്നോ ലക്ഷ്മണോ നാമ യോഽപ്യസൗ

കിം ന മോചയേത രാമം കൃതപാപി വിതൂനിഗ്രഹം.

3

“ബലവാൻ	“സാമത്വശാലിയും	വിതൂനിഗ്രഹം	} പിതാവിനെ തടുത്തി
വീര്യസംപന്നഃ	എന്തുംചെയ്യാൻ ശ	കൃതപാ അപി	
	ക്തിയുള്ളവനുമായ	രാമം അപി	ശ്രീരാമനേയും
യഃ	യാതൊരു	കിം	എന്താണ്
അസൗ	ഈ	മോചയേത	} കഷ്ടത്തിൽനിന്ന് മോ
ലക്ഷ്മണഃ നാമ,	ലക്ഷ്മണൻതന്നെ,	ന?	
			ചിട്ടിക്കാതിരുന്നത്?

പൂർവ്വമേവ തു നിഗ്രാഹ്യഃ സമവേഷ്യ നയാനയൈ
ഉത്പഥം യഃ സമാരൂഢോ നാത്യാ രാജാ വശം ഗതഃ.

4

“യഃ രാജാ, നാത്യാഃ	“ഏതെങ്കിലുമൊരു രാജാവ്, ഒരു സ്ത്രീ പറഞ്ഞതു പോലെയെല്ലാം	നയാനയൈ സമവേഷ്യ പൂർവ്വം ഏവ	ന്യായാന്യായങ്ങളെ ആലോചിച്ച്, കാൽ നടക്കുന്നതിനു മുമ്പേതന്നെ നിഗ്രാഹ്യഃ.”	തട്ടക്കപ്പലടങ്ങവനാ കുന്നു.”
വശം ഗതഃ ഉത്പഥം സമാരൂഢഃ തു,	ആടുന്നവനായി, } ഭൂമാഗ്ഗത്തെ അവലംബി } കുന്നുവെന്നുവരികിൽ,			

ഇതി സംഭാഷമാണേ തു ശത്രുഘ്നേ ലക്ഷ്മണാനുജേ
പ്രാശ്നരേടഭൂതഭാ കബ്ജാ സർവാഭരണഭൂഷിതാ.

5

ലക്ഷ്മണാനുജേ ശത്രുഘ്നേ ഇതി സംഭാഷ- മാണേ തു തദാ,	ലക്ഷ്മണാനുജനായ ശത്രുഘ്നൻ ഇങ്ങിനെ } പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്ക } ബോധം അതേസമയത്തിൽ,	കബ്ജാ സർവാഭരണ- ഭൂഷിതാ പ്രാശ്നരേ അഭൂത്.	കുനി } എല്ലാ പണ്ടങ്ങളും } അണിഞ്ഞത് പുറത്തുള്ള മുററത്ത് വന്നു.
---	---	--	---

ലിപ്താ ചന്ദനസാരേണ രാജവസ്ത്രാണി ഖിഭ്രതീ
വിവിധം വിവിധൈസ്തൈസ്തൈർഭൂഷണൈശ്ച വിഭൂഷിതാ.

6

ചന്ദനസാരേ- ണ ലിപ്താ രാജവസ്ത്രാണി ഖിഭ്രതീ,	} കളകളുട്ടണിഞ്ഞ } വളായി വിശേഷപ്പെട്ട വസ്ത്ര ങ്ങൾ ധരിച്ചുകൊണ്ട്,	വിവിധൈഃ തൈഃ തൈഃ ഭൂഷണൈഃ വിവിധം ച വിഭൂഷിതാ.	പലമാതിരിയായ അതാത് പണ്ടങ്ങളെ പലപ്രകാരത്തിലും അണിഞ്ഞിരുന്നു.
--	---	---	--

മേഖലാദാമഭിശ്ചിത്രൈരന്യൈശ്ച ശുഭഭൂഷണൈഃ
ബഭാസേ ബഹുഭിർബലാ രജ്ജുബലോവ വാനരീ.

7

മിത്രൈഃ മേഖലാദാമഭിഃ അന്യൈഃ ബഹുഭിഃ ശുഭഭൂഷണൈഃ ച	പലവകയായ അരഞ്ഞാണകളാലും വേറെ പല } ഉത്തമ ആഭരണങ്ങ } ഉപാലം	ബലാ, രജ്ജുബലാ, വാനരീ ഇവ ബഭാസേ.	അലംകൃതയായി, പിന്നിയിട്ട തലമുടി യോടുകൂടിയ അവരും, പെൺകുരങ്ങ് എന്നപോലെ കാണപ്പെട്ടു.
--	--	--	---

[“രജ്ജുബലം” അയിൽ കയറിട്ട, എന്നു കർത്തിന് വിശേഷണം. ‘മേഖലാദാമം’ കയ
റിൽ സാമ്യം.]

താം സമീക്ഷ്യ തദാ ദോഷേണാ ഭൂശം പാപസ്യ കാരിണീം
ഗൃഹീതപാടകജ്ഞാം കബ്ജാം ശത്രുഷ്ഠായ ന്യവേദയത്.

8

തദാ	ആ സമയം	കബ്ജാം	കുനിയെ
ദോഷേണാ	ഒരു ദോഷപാലകൻ	സമീക്ഷ്യ,	കണ്ടു്,
അകരജ്ഞാം	ദയാ ലേശമില്ലാത്ത	ഗൃഹീതപാ	പിടിച്ചുവലിച്ചുകൊ
പാപസ്യ	പാപത്തെ [വളം		ണ്ടു്
ഭൂശം കാരിണീം	എറെ ചെയ്യുന്നവളു	ശത്രുഷ്ഠായ	ശത്രുഷ്ഠന്റെ അടുക്കൽ
താം	ആ [മായ	ന്യവേദയത്.	ഇങ്ങിനെ അറിയിച്ചു.

യസ്യാഃ കൃതേ വനേ രാമോ നൃസ്തദേഹശ്ച വഃ പിതാ
സേയം പാപാ ഇശംസാ ച തസ്യാഃ കരു യഥാമതി.

9

“വനേ	“കാട്ടിൽ	സാ	ആ
രാമഃ,	ശ്രീരാമസപാമിയിരിക്കു	ഇശംസാ പാപാ	കൊടിയ പാപിഷു
	ന്നതും	ഇയം ച;	ഇവർതന്നെയാണു്;
വഃ	നിന്തിരുവടികളുടെ	തസ്യാഃ	അപ്രകാരമുള്ളവർക്കു്
പിതാ	അച്ഛൻതിരുമനി	യഥാമതി	അറിയാൻതക്കവണ്ണം
നൃസ്തദേഹഃ ച,	തീപ്പെട്ടതും,	കരു.	വേണ്ടതു് ചെയ്യേണ്ട
യസ്യാഃ കൃതേ	യാതൊരുവളാലൊ		താണു്.

ശത്രുഷ്ഠശ്ച തദാജ്ഞായ വചനം ഭൂശദുഃഖിതഃ
അന്തഃപുരചരാൻ സർപ്പാനിത്യചാച ധൃതവ്രതഃ.

10

ധൃതവ്രതഃ	ഭൂശനിശ്ചയത്തോടു	അന്തഃപുര-	} അന്തഃപുരവാസിക
	കൂടിയവനായ	ചരാൻ	
ശത്രുഷ്ഠഃ ച,	ശത്രുഷ്ഠനും,	സർപ്പാൻ	എല്ലാവരോടും
തത്	അത്	ഇതി	ഇപ്രകാരം
അജ്ഞായ,	കേട്ടു്,	വചനം	വാക്യത്തെ
ഭൂശദുഃഖിതഃ	എററും ദുഃഖിച്ചവനായി	ഉവാച.	ഉരചെയ്തു.

തീവ്രമുത്പാദിതം ദുഃഖം ഭൂതൃണാം മേ തഥാ പിതൃഃ
യഥാ ചേയം ഇശംസസ്യ കർമ്മണഃ ഫലമശ്നതാം.

11

“മേ	“എനിക്കും	ഇയം	ഇവർ
ഭൂതൃണാം	ജ്യേഷ്ഠന്മാർക്കും	ഇശംസസ്യ	} പാപകൃത്യത്തിന്നുതക്ക
പിതൃഃ ച	പിതാവിനും	കർമ്മണഃ തഥാ	
തീവ്രം ദുഃഖം	കടുതായ ദുഃഖം	ഫലം	ഫലത്തെ
ഉത്പാദിതം	} വിളയിക്കപ്പെട്ടതുകൊ	അശ്നതാം.	അനുഭവിക്കട്ടെ.”
യഥാ			

ഏവമുക്താ ച തേനാശ്ര സഖീജനസമാവൃതാ
ഗൃഹീതാ ബലവത് കബ്ജാ സാ തദ്ഗൃഹമനാദയത്.

12

തേന	ശത്രുക്കൾ	സാ	ആ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	കബ്ജാ,	കുനി,
ഉക്താ	പറയപ്പെട്ടവളായി	തത്	ആ
അശ്ര	ഉടനെ	ഗൃഹം ച	കോവിലകത്തെയോ
ഗൃഹീതാ	പിടിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെട്ടവളും	ബലവത്	ഉച്ചത്തിൽ [കലം
സഖീജന- സമാവൃതാ	} സഖികളോടുകൂടിയിരുന്നവളുമായ	അനാദയത്.	നിലവിളികൊണ്ട് മുഴക്കി.

തതഃ സുഭൃശസന്തപ്തസ്തസ്മാഃ സർവ്വഃ സഖീജനഃ
കൃദ്ധമാജ്ഞായ ശത്രുക്കും വിപലായത സർവ്വശഃ.

13

തതഃ	ആ സമയം	കൃദ്ധം	കുപിതനായി
തസ്മാഃ	അവളുടെ	അജ്ഞായ,	കണ്ട്,
സഖീജനഃ	സഖികളുടെ കൂട്ടം	സുഭൃശസന്തപ്തഃ	പേടിച്ചുവിറച്ച്
സർവ്വഃ,	മുഴുവനും,	സർവ്വശഃ	എങ്ങും
ശത്രുക്കും	ശത്രുക്കളെ	വിപലായത.	ഓടിക്കളഞ്ഞു.

അമന്ത്രായത കൃത്സ്നശ്ച തസ്മാഃ സർവ്വഃ സഖീജനഃ
യഥാഭയം സമുപക്രാന്തോ നിശ്ശേഷം നഃ കരിഷ്യതി.

14

തസ്മാഃ	അവളുടെ	സമുപക്രാന്തഃ	ശിക്ഷിപ്പാനൊരുങ്ങിയവനായി
സഖീജനഃ	സഖീജനം	നഃ	നമ്മെ ആരേയും
സർവ്വഃ ച,	മുഴുവനുംതന്നെ,	നിശ്ശേഷം	} വെച്ചുവെക്കുകയില്ല," എന്ന്
"അയം	"ഈ ശത്രുക്കൾ	കരിഷ്യതി"	
കൃത്സ്നഃ	തീരെ	യഥാ	
		അമന്ത്രായത.	തമ്മിൽ പറഞ്ഞു.

സാനുകൂൾംശം വദാന്യാം ച ധർമ്മജ്ഞാം ച യശസിനീം
കൌസല്യാം ശരണം യാമ സാഹി നോഽസ്തു ധ്രുവാ ഗതിഃ.

15

"സാനുകൂൾംശം	"ദയയുള്ളവളും	ശരണം യാമ;	നാം ശരണം പ്രാപിക്കുക;
വദാന്യാം	ഉദാരശീലയും	സാ	അവൾ ഒരുവൾ
ധർമ്മജ്ഞാം	ധർമ്മബുദ്ധിയുള്ളവളും	ഹി	മാത്രമാണ്
യശസിനീം	പുകഴാൻവളുമായ	നഃ ച	നമുക്കെല്ലാവർക്കും
കൌസല്യാം ച	കൌസല്യാദേവിയെ	ധ്രുവാ	വിശ്വസിക്കത്തക്ക
	അന്നെ	ഗതിഃ	ആശ്രയമായി
		അസ്തു."	ഭവിക്കുക."

സ ച രോഷേണ താമ്രാക്ഷഃ ശത്രുഘ്നഃ ശത്രുതാപനഃ
വിചക്ഷ്ഛ്വ തദാ കബ്ജാം ക്രോശന്തിം പൃഥിവീതലേ.

16

രോഷേണ	കോപത്താൽ	തദാ	ആ സമയം
താമ്രാക്ഷഃ	കുഞ്ചുരുത്ത	ക്രോശന്തിം	പേടിച്ചുലറുന്നവളായ
ശത്രുതാപനഃ	ശത്രുസന്താപകരനായ	കബ്ജാം	കുനിയെ
സഃ	ആ	പൃഥിവീതലേ	നിലത്തിട്ട്
ശത്രുഘ്നഃ ച,	ശത്രുഘ്നനും,	വിചക്ഷ്ഛ്വ.	വലിച്ചു.

തസ്യാം ഹൃതാക്ഷ മാനായാം മന്മരയാമിതസ്തതഃ
ചിത്രം ബഹുവിധം ഭാസ്യം പൃഥിവ്യാം തദ്വ്യശീയുത.

17

തസ്യാം	ആ	തത്	ആ
മന്മരയാാം	മന്മര	ഭാസ്യം ഹി	പണ്ടുമെല്ലാം
ആകൃഷ്ട-	} വലിച്ചിഴയ്ക്കപ്പെടുന്ന	പൃഥിവ്യാം	നിലത്തു്
മാണായാം,		ഇതഃ തതഃ	അങ്ങുമിങ്ങും
ചിത്രം	അഴകാൻ	വ്യശീയുത.	ചിതറിപ്പോയി.
ബഹുവിധം	പലമാതിരിയായ		

തേന ഭാസ്യേന സംകീർണ്ണം ശ്രീഭദ്രാജനിവേശനം
അശോഭത തദാ ഭൂയഃ ശാരദം ഗഗനം യഥാ.

18

തദാ	ആ സമയം	സംകീർണ്ണം,	ചിന്നിച്ചിതറിക്കിടക്ക
ശ്രീമത്	രമണീയമായ		പ്പെട്ടതായി
രാജനിവേശനം	ആ അരമന	ശാരദം	ശരത് കാലത്തിലെ
തേന ഭാസ്യേന	ആ ആരോണതതി	ഗഗനം യഥാ	ആകാശമെന്നപോലെ
ഭൂയഃ	പലവാദ്യം [യാൽ	അശോഭത.	വിലസി.

സ ബലീ ബലവത് ക്രോധാദ്ഗൃഹീതപാ പുരുഷർഷഭഃ
കൈകേയിഭി നിർർത്വ ബഭ ഷേ പരഷം വചഃ.

19

പുരുഷർഷഭഃ	പുരുഷോത്തമനും	കൈകേയിം	} കൈകേയിയുടെ അടുക്കൽവെച്ചുതന്നെ
ബലീ സഃ,	ബലവാന്മാരായ അവൻ	അഭി	
ബലവത്	അളവറ്റ	ഗൃഹീതപാ	പിടിച്ചുവലിച്ചിഴച്ച്
ക്രോധാത്,	കോപാമൂലം,	പരഷം വചഃ	കടുത്ത വാക്കിനെ
നിർർത്വ,	ചീത്തപറഞ്ഞു്,	ബഭാഷേ.	പറഞ്ഞു.

തൈവാക്യേ പരശ്ചൈർദ്ദിവൈ കൈകേയി ഭൂശദുഃഖിതാ
ശത്രുഘ്നേയസംരത്നാ പുത്രം ശരണമാഗതാ.

20

കൈകേയി	കൈകയിരാജ്ഞി,	ശത്രുഘ്നേയ-	} ശത്രുഘ്നനെ ഭയന്ന്
തൈഃ	ആ	സംരത്നാ	
പരശ്ചൈഃ	കൊടിയ	പുത്രം	ഭരതനെ [ഭായി,
ദ്ദിവൈ	കുണ്ഠകുടാരമായ	ശരണം	} (മന്മരയെ മോചിപ്പാ
വാക്യേ	വാക്കുകയാൽ [ഭായി	ആഗതാ.	
ഭൂശദുഃഖിതാ	ഏറ്റവും ദുഃഖം പൂണ്ടവ-		പിച്ചു.

തം പ്രേക്ഷ്യ ഭരതഃ ക്രുദ്ധം ശത്രുഹ്ണമിദമബ്രവീത്
അവധ്യാഃ സർവ്വഭൂതാനാം പ്രമദാഃ ക്ഷമ്യതാമിതി.

21

ഭരതഃ	ഭരതൻ	അബ്രവീത്;	അരൾചെയ്തു;
തം ശത്രുഹ്ണം	ആ ശത്രുഹ്ണനെ	“സർവ്വഭൂതാനാം	“എല്ലാപ്രാണികളിലും
ക്രുദ്ധം പ്രേക്ഷ്യ,	കുപിതനായി കണ്ട്,	പ്രമദാഃ	സ്ത്രീകൾ [വെച്ച്
ഇദം	ഇപ്രകാരം	അവധ്യാഃ;	ഹിംസിക്കത്തക്കവരല്ല;
ഇതി	ഈ വാക്യത്തെ	ക്ഷമ്യതാം.	ക്ഷമിക്കപ്പെടട്ടെ.

ഹസ്ത്യാമഹമിമാം പാപാം കൈകേചീം ദുഷ്ടചാരിണീം
യദി മാം ധാർമികോ രാമോ നാസ്യയേനാതുഘാതകം.

22

“ധാർമികഃ	“ധർമ്മിയനായ	ദുഷ്ടചാരിണീം	ദുഷ്ടരും
രാമഃ മാം	ശ്രീരാമൻ എന്നെ	പാപാം	പാപിനിയും ആയ
മാതുഘാതകം	മാതാവിനെക്കൊന്നവ	ഇമാം	ഈ
	നെന്ന്	കൈകേചീം	കൈകേയിയെ
അസ്യയേത്	} അതുപ്രകാരമുള്ളൊരാളാതി	അഹം	ഞാൻ
ന യദി,		ഹസ്ത്യാം.	കൊന്നുകളയും.
	രിക്കുമെങ്കിൽ,		

ഇമാമപി ഹതാം കബ്ജാം യദി ജാനാതി രാഘവഃ

തപാം ച മാം ചൈവ ധർമ്മാത്മാ നാഭിഭാഷിഷ്യതേ ശ്രവം.

23

“ധർമ്മാത്മാ	“ധർമ്മാത്മാവായ	ജാനാതി യദി,	അറിഞ്ഞാൽ,
രാഘവഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,	തപാം ച	നിന്നോടും
ഇമാം	ഈ	മാം ച	എന്നോടും
കബ്ജാം അപി	കുനിയെത്തന്നെയാക	ശ്രവം ഏവ	ഇനി ഒരിക്കലും
	ട്ടെ	അഭിഭാഷി-	} മുഖം നോക്കി സംസാ
ഹതാം	ഹിംസിക്കപ്പെട്ടവളായി	ഷ്യതേ ന.”	
			രിക്കയില്ല.”

ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുതവാ ശത്രുഹ്ണോ ലക്ഷ്മണാനജഃ

ന്യവർത്തത തതോ രോഷാത് താം മുദോച ച മന്മരാം.

24

ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ	രോഷാത്	കോപത്തിൽനിന്ന്
വചഃ ശ്രുതവാ	വാക്കുകേട്ട്	ന്യവർത്തത;	ചഴിഞ്ഞു;
ലക്ഷ്മണാനജഃ	ലക്ഷ്മണാനജനായ	താം	ആ
ശത്രുഹ്ണഃ,	ശത്രുഹ്ണൻ,	മന്മരാം ച	മന്മരയെയും
തതഃ	ഉടനെ	മുദോച.	വിട്ടയച്ചു.

സാ പാദമുലേ കൈകേയ്യോ മന്മരോ നിപപാത ഹ

നിഃശ്വസന്തീ സുദുഃഖാർത്താ കൃപണം വിചലാപ ച.

25

മന്മരോ ഹ	മന്മരയും	നിഃശ്വസന്തീ	നൊടുവീപ്പിട്ട്
കൈകേയ്യോഃ	കൈകേയിയുടെ	സുദുഃഖാർത്താ ച	ഏറ്റവും ദുഃഖപീഡിത
പാദമുലേ	കാലടിയിൽ		യായി
നിപപാത;	വീണു;	കൃപണം	ദൈന്യകരമായി
സാ	അവൾ	വിചലാപ.	പ്രലപിച്ചു.

ശത്രുഘ്നവിക്ഷേപവിമുഖസംജ്ഞാം

സമീക്ഷ്യ കബ്ജാം ഭരതസ്യ മാതാ

ശന്നൈഃ സമാശ്വാസയദാന്തരൂപാം

ക്രൗഞ്ചീം വിലഗ്നാമിവ വീക്ഷമാണാം.

26

ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ	ക്രൗഞ്ചീം ഇവ	പെൺക്രൗഞ്ചത്തെ
മാതാ,	മാതാവ്,		പ്പോലെ
കബ്ജാം	കുനിയെ	വീക്ഷമാണാം	മിഴിച്ചുകൊണ്ട്
ശത്രുഘ്ന-	} ശത്രുഘ്നന്റെ പേരി	വിലഗ്നാം	തന്റെ അരികിൽ
വിക്ഷേപ-			പാറി നില്ക്കുന്നവളായി
വിമുഖ-		സമീക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
സംജ്ഞാം		ശന്നൈഃ	മെല്ലെ
അന്തരൂപാം,	അത്തലാൻവളായി,	സമാശ്വാസ-	} സമാധാനിപ്പിച്ചു.
		യത്.	

ഇത്യാദഞ് ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

അഷ്ടസപ്തതിതമഃ സ്കന്ധഃ = ഏഴുപത്തൊമ്പതാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5440; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3085.

ഏകോനാശീതിതമഃ സ്കന്ധഃ = ഏഴുപത്തൊമ്പതാംസ്കന്ധം.

[സചിവപ്രാത്ഥനാപ്രതിഷേധഃ = മന്ത്രിമാരുടെ അപേക്ഷയെ സമീകരിക്കാതിരിക്കുന്നത്.]

തതഃ പ്രഭാതസമയേ ദിവസേ ച ചതുർദ്ദശേ

സമേത്യ രാജകന്താരോ ഭരതം വാക്യമബ്രവൻ.

1

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	രാജകന്താരഃ	മന്ത്രിമാർ
ചതുർദ്ദശേ	} (സംസ്കാരംകഴിഞ്ഞത്)	സമേത്യ	വന്നുചേർന്ന്
ദിവസേ		ഭരതം	ഭരതനോടായി
പ്രഭാത-	} സൂര്യോദയത്തിൽ	വാക്യം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
സമയേ ച		അബ്രവൻ.	ബോധിപ്പിച്ചു.
	തന്നെ		

ഗതോ ഭരതമഃ സ്വസ്തം യോ നോ ഗുരുതരോ ഗുരഃ

രാമം പ്രവ്രാജ്യ വൈ ജ്യേഷ്ഠം ലക്ഷ്മണം ച മഹാബലം.

2

“ജ്യേഷ്ഠം	“ഉത്തമനായ	ഗുരുതരഃ	പിതാവിനേക്കാൾ
രാമം	ശ്രീരാമനേയും		ശ്രേഷ്ഠനായ
മഹാബലം	മഹാസമർത്ഥനായ	ഗുരഃ	പൂജ്യപാദൻ
ലക്ഷ്മണം ച	ലക്ഷ്മണനേയും	യഃ	അരായിരുന്നുവോ, ആ
പ്രവ്രാജ്യ,	നാട്ടിൽനിന്നു പറഞ്ഞു	ഭരതമഃ വൈ	ഭരതമഹാരാജാവും
	യച്ഛ്,	സ്വസ്തം ഗതഃ.	സ്വസ്താഃരാമണം
നഃ	ഞങ്ങൾക്ക്		ചെയ്യൂ.

തപമദ്യ ഭവ നോ രാജാ രാജപുത്ര മഹായശഃ
സംഗത്യാ നാപരാധ്നോതി രാജ്യമതദനായകം.

3

“ മഹായശഃ !	വിഖ്യാതനായുഃജോഭവേ!	ഏതത്	ഈ
രാജപുത്ര !	രാജകുമാര !	രാജ്യം	രാജ്യം,
തപം	അവിടുന്ന്	അനായകം	നാമനില്ലെന്നാലും
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	സംഗത്യാ	ദൈവകൃപയാൽ
നഃ	ഞങ്ങൾക്ക്	അപരാ-	} കഴുപ്പങ്ങളില്ലാതെ
രാജാ ഭവ ;	രാജാവായിരുന്നാലും ;	ധ്നോതി ന.	
			തന്നെയിരിക്കുന്നു.

[“സംഗത്യാ” (രാജ്യത്തെ കയ്യേറ്റുവെന്നതുകൊണ്ട്), “ന അപരാധ്നോതി” (അവിടുത്തേയ്ക്ക് യാതൊരു അപരാധവുമില്ല), എന്നെന്നാൽ “രാജ്യം ഏതത് അനായകം” ഈ രാജ്യം ഇപ്പോൾ നാമനില്ലാതെയൊന്നല്ലൊ ഇരിക്കുന്നത്. (എന്നും പക്ഷം.)]

ആഭിഷേചനികം സർവ്വമിദമാദായ രാഘവ

പ്രതീക്ഷതേ തപാ സ്വജനഃ ശ്രേണയശ്ച ഗുപാത്മജ.

4

“ രാഘവ !	“ രഘുകുലജാതനായ	സർവ്വം	എല്ലാറ്റിനെയും
ഗുപാത്മജ !	ഏ രാജകുമാര !	ആദായ,	എടുത്തുകൊണ്ട്,
സ്വജനഃ	അവിടുത്തെച്ചൻ	തപാ	അവിടുത്തെ
	ജനം	പ്രതീക്ഷതേ ;	കാത്തുകൊണ്ടുനില്ക്കു
ഇദം	ഇതാ	ശ്രേണയഃ	നാട്ടാരം [ന ;
ആഭിഷേച-	} അഭിഷേകസാമാന	ച.	അങ്ങിനെതന്നെ
നികം			നില്ക്കുന്നു.

രാജ്യം ഗൃഹാണ ഭരത പിതൃപൈതാമഹം ധ്രുവം

അഭിഷേചയ ചാത്മാനം പാഥി ചാസ്താനരഷ്ടഭ.

5

“ നരഷ്ടഭ !	“ പുരുഷാത്തമനായ	ആത്മാനം ച	അവിടുത്തേയും
ഭരത !	ഏ ഭരത !	അഭിഷേചയ ;	അഭിഷേകംചെയ്യിക്കുക
പിതൃ-	} പരമ്പരയായി വന്ന	അസ്താൻ ച	ഞങ്ങളെയും
പൈതാമഹം		ധ്രുവം	കുറവുവരാതെ
രാജ്യം	രാജ്യത്തെ	പാഥി.”	പരിപാലിക്കുക.”
ഗൃഹാണ ;	സ്വീകരിച്ചാലും ;		

ആഭിഷേചനികം ഭാഗ്യം കൃതപാ സർവ്വം പ്രദക്ഷിണം

ഭരതസ്തം ജനം സർവ്വം പ്രത്യുവാച ധൃതവ്രതഃ.

6

ധൃതവ്രതഃ	ധർമ്മനിഷ്ഠനായ	പ്രദക്ഷിണം	} വചംവെച്ച്,
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	കൃതപാ	
ആഭിഷേച-	} അഭിഷേകസാമഗ്രി	തം ജനം	ആ ജനതതിയെ
നികം ഭാഗ്യം		സർവ്വം	എല്ലാം നോക്കി
സർവ്വം	എല്ലാം	പ്രത്യുവാച.	മറുപടിയരുൾചെയ്തു.

ജ്യേഷ്ഠസ്വ രാജതാ നിത്യമചിതാ ഹി കലസ്വ നഃ
നൈവം ഭവന്തോ മാം വക്തുമഹന്തി കശലാ ജനഃ.

7

“കശലാഃ	“എല്ലാമറിഞ്ഞ	ഹി	എന്തെന്നാൽ
ജനഃ	ജനങ്ങളായ	നിത്യം	പരമ്പരയായി
ഭവന്തഃ,	നിങ്ങൾ,	ജ്യേഷ്ഠസ്വ	ജ്യേഷ്ഠനുതന്നെയാണ്
മാം	എങ്ങനാട്	രാജതാ	രാജാധികാരം
ഏവം	ഇപ്രകാരം	നഃ കലസ്വ	നമ്മുടെ കലത്തിൽ
വക്തും	പറയുന്നത്	മചിതാ.	വിധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന
അഹന്തി ന;	മചിതമല്ല;		ത്.

രാമഃ പൃച്ഛോ ഹി നോ ഭ്രാതാ ഭവിഷ്യതി മഹീപതിഃ
അഹം തപരണ്യേ വത്സ്യാമി വഷാണി നവ പഞ്ച ച.

8

“രാമഃ	“ശ്രീരാമനാകുന്നു	തു,	ഇപ്പോൾ,
പൃച്ഛഃ ഭ്രാതാ;	ജ്യേഷ്ഠസഹോദരൻ;	അഹം ച	ഞാൻതന്നെ
ഹി	അതിനാൽ	നവ പഞ്ച	പതിനാലു
നഃ	നമുക്കെല്ലാം	വഷാണി	സംവത്സരങ്ങൾ
മഹീപതിഃ	ചക്രവർത്തിയായി	അരണ്യേ	കാട്ടിൽ
ഭവിഷ്യതി;	ഇരിക്കേണം;	വത്സ്യാമി.	വാസം ചെയ്യാം.

യുജ്യതാം മഹതീ സേനാ ചതുരംഗമഹാബലാ
ആനയിഷ്യാമിഹം ജ്യേഷ്ഠം ഭ്രാതരം രാഘവം വനാത്.

9

“അഹം	“ഞാൻ	ചതുരംഗ-	} ചതുരംഗബലസഹിത
ജ്യേഷ്ഠം ഭ്രാതരം	ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനായ	മഹാബലാ	
രാഘവം	ശ്രീരാഘവനെ	മഹതീ	വമ്പിച്ച
വനാത്	വനത്തിൽനിന്നും	സേനാ	സൈന്യം
ആനയിഷ്യാമി;	കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്ന	യുജ്യതാം.	തയ്യാറാക്കപ്പെട്ടെ.
	ങ് ;		

ആഭിഷേചനികം ചൈവ സർപ്പമതദപസ്തുതം
പുരസ്തുത്യ ഗമിഷ്യാമി രാമേഹേതോർവ്വനം പ്രതി.

10

“ഏതത്	“ഈ	രാമേഹേതോഃ ച	ശ്രീരാമനായിത്തന്നെ
ഉപസ്തുതം	തയ്യാറാക്കപ്പെട്ട	പുരസ്തുത്യ,	എടുത്തുകൊണ്ട്,
ആഭിഷേച-	} അഭിഷേകസാമാന	വനംപ്രതി ഏവ	വനത്തിലേക്കുതന്നെ
നികം		ഗമിഷ്യാമി.	ഞാൻ ഗമിപ്പാൻപോ
സർപ്പം	എല്ലാം		കുന്നു.

തത്രൈവ തം നരവ്യാഖ്യമഭിചിച്യ പുരസ്തുതം
ആനേഷ്യാമി തു വൈ രാമം ഹാഗ്യാചാരമിവായപരാത്.

11

“തത്ര ഏവ	“അവിടെവെച്ചുതന്നെ	പുരസ്കൃതം,	തിരുമുടി ചുട്ടപ്പെട്ടവനായി,
രാമം	ശ്രീരാമനെ	അധപരാത്	യാഗശാലയിൽനിന്ന്
അഭിഷിച്ഛ,	പട്ടാഭിഷേകംചെയ്ത്,	ഹവ്യവാഹം	} തേതാഗ്നിയെ എന്ന പോലെ,
നരവ്യാഘ്രം	പുരുഷോത്തമനായ	ഇവ	
തം	അദ്ദേഹത്തെ	തു വൈ	ഇപ്പോൾതന്നെ
		അനേഷ്യാമി.	കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്നുണ്ടു.

ന സകാമാം കരിഷ്യാമി സ്വാമിമാം മാതൃഗന്ധിനീം

വനേ വത്സ്യാമഹം ഭുക്ത്വ രാമോ രാജാ ഭവിഷ്യതി.

12

“രാമഃ	“ശ്രീരാമൻ	സകാമാം	ആഗ്രഹം സാധിപ്പിക്ക
രാജാ	രാജാവായി		പ്പെട്ടവളായി
ഭവിഷ്യതി;	ഇരിക്കും!	കരിഷ്യാമി ന;	ഞാൻ ആക്കുകയില്ല;
സ്വാം	എന്റെ	അഹം	ഞാൻ
മാതൃഗന്ധിനീം	മാതാവെന്നു പേരുമാത്രമുള്ളവളായ	ഭുക്ത്വ വനേ	ഗഹനമായ കാട്ടിൽ
ഇമാം	ഇവളെ	വത്സ്യാമി.	വാസം ചെയ്തുകൊണ്ട് പോകുന്നത്,

[“സ്വാം മാതൃഗന്ധിനീം”, തന്റെ മാതാവിനെപ്പോലെതന്നെ സ്വാർത്ഥതല്പരതയുള്ള സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയവളേ. (എന്നു പക്ഷാന്തരം.)]

ക്രിയതാം ശിഷ്ടഭിഃ പന്ഥാഃ സമാനി വിഷമാണി ച

രക്ഷിണശ്ചാനസംയാനു പഥി ഭുക്ത്വിചാരകാഃ.

13

“ശിഷ്ടഭിഃ	“വേലക്കാർ	ച;	ആക്കപ്പെടട്ടെ;
പന്ഥാഃ	വഴി	ഭുക്ത്വിചാരകാഃ	വനമാറ്റങ്ങളിൽ പരിചയമുള്ള
ക്രിയതാം;	വെട്ടിയുണ്ടാക്കട്ടെ;		
വിഷമാണി	ഭുക്തങ്ങളായുള്ള വഴി കൾ	രക്ഷിണഃ ച	വനരക്ഷകന്മാരും
		പഥി	വഴിയിൽ
സമാനി	സുഗമങ്ങളായും	അനുസംയാനു.	ഒന്നിച്ചുവരട്ടെ.”

ഏവം സംഭാഷമാണം തം രാമഹേതോർഗുപാത്മജം

പ്രത്യവാച ജനഃ സർവ്വഃ ശ്രീമദ്ഭാക്യമനുത്തമം.

14

ജനഃ	ജനതതി	ഗുപാത്മജം,	രാജകുമാരനോടായി,
സർവ്വഃ,	മുഴുവൻ,	അനുത്തമം	അത്യുത്തമവും
രാമഹേതോഃ	ശ്രീരാമനെയുദ്ദേശിച്ച്	ശ്രീമത്	ഗുണയുക്തവും ആയ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	വാക്യം	ഈ വാക്യത്തെ
സംഭാഷമാണം	അരുളിച്ചെയ്ത	പ്രത്യവാച.	ഉണർത്തിച്ചു.
തം	ആ		

ഏവം തേ ഭാഷമാണസ്യ പദ്മാ ശ്രീരൂപതിഷ്ഠതാം

യസ്താം ജ്യേഷ്ഠേ ഗുപസുതേ പഥിവീം ഭാതുമിച്ഛസി.

15

“യഃ	“യാതൊരു	ഏവം	ഇപ്രകാരം
തപം	അവിടുത്തെ	ഭാഷമാണസ്യ	അരുളിച്ചെയ്യുന്നവ
ജ്യേഷ്ഠ	ജ്യേഷ്ഠനായ		നായ
തപസുതേ	ചക്രവർത്തികുമാരന്റെ	തേ,	നിന്തിരവടിയെ,
പൃഥ്വി	ഭൂമിയെ [വക്കൽ	പദ്മാ	പുമാതാവായ
ദാതും	ഏല്പിപ്പാൻ	ശ്രീഃ	മഹാലക്ഷ്മീഭഗവതി
ഇക്ഷുസി,	അവിടന്ന് നിശ്ചയി	ഉപതിഷ്ഠതാം.”	കടാക്ഷിച്ചരുളുമാറാ
	ച്ചിരിക്കുന്നുവൊ,		കട്ടെ.”

അനന്തരം തദപചനം നൃപാത്മജ-

പ്രഭാഷിതം സംശ്രവണേ നിശമ്യ ച

പ്രഥമജ്ഞാസ്തം പ്രതി ബാഷ്പവിനദവോ

നിപേതരാത്യാനനനേത്രസംഭവാഃ.

16

സംശ്രവണേ	തീർച്ചയാക്കിയ സംഗത	തം പ്രതി	അഭേദമതെക്കുറിച്ച്
	തിയിൽ	ആത്യാനന-	} വലിയവരുടെ വദന
നൃപാത്മജ-	രാജകുമാരനാൽ പറയ	നേത്രസംഭവാഃ	
പ്രഭാഷിതം	പ്പെട്ടതും		} ങ്ങളിൽ നേത്രങ്ങളിൽ
അനന്തരം	സദ്യോത്തമവുഃ ആയ	പ്രഥമജ്ഞാഃ ച	നിന്നുണ്ടായവയും
തത്	ആ		ആനന്ദജനിതങ്ങളും
വചനം	മൊഴി	ബാഷ്പവിനദവഃ	കണ്ണീർതുളികൾ
നിശമ്യ,	കേട്ട്,	നിപേതഃ.	താഴത്തുവീണ.

ഉഷമുഷ്ണേ വചനമിദം നിശമ്യ ഹൃഷ്ടാഃ

സാമാത്ര്യാഃ സപരിഷഭോ വിയാതശോകാഃ

പന്ഥാനം നരവര ഭക്തിമാൻ ജനശ്ച

വ്യാഭിഷ്ടാസ്തവ വചനാച്ച ശില്പിവർഗ്ഗഃ.

17

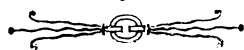
സാമാത്ര്യാഃ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടിയ	വിയാതശോകാഃ	ദുഃഖംനീങ്ങിയവരായി
തേ	ആ	ഹൃഷ്ടാഃ	അകം കുളിർത്തവരായി
സപരിഷഭഃ ച	സഭാവാസികളും	ഉഷമഃ;	ഇങ്ങിനെ ഉണർത്തിച്ചു;
പന്ഥാനം	വഴിയെക്കുറിച്ച്	“നരവര!	“പുരുഷോത്തമ!
വ്യാഭിഷ്ടാഃ,	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടവ	തവ വചനാത്	നിന്തിരവടിയുടെ ആ
	രായി,		ജ്ഞപ്രകാരം
ഇദം വചനം ച	മേൽപ്രകാരമുള്ള വാ	ശില്പിവർഗ്ഗഃ	ഭവലക്കാരായ
	ക്യുത്തയും	ജനഃ	ആളുകൾ
നിശമ്യ,	കേട്ട്,	ഭക്തിമാൻ.”	തയ്യാറായിരിക്കുന്നുണ്ടു.”

[“ഭക്തിമാൻ ജനഃ” (രക്ഷകജനവും), “ശില്പിവർഗ്ഗഃ” (ഭവലക്കാരും) “പന്ഥാനം പ്രത വ്യാഭിഷ്ടാഃ” (വഴിയെപ്പറ്റി ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.) എന്നും ഗോ. രാ.]

ഇത്യാഷ്ഠ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഏകോനാശീതിതഃ സ്കന്ധഃ = ഏഴുപത്തൊമ്പതാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5457; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3102.

അശീതിതമഃ സഗ്ഗ് = എണ്ണതാംസഗ്ഗ്.

[മാഗ്ഗ് സംസ്കാരഃ = വഴിവെട്ടിത്തെയ്യിക്കുന്നതും.]

അഥ ഭൂമിപ്രദേശജ്ഞാഃ സൂത്രകർമ്മവിശാരദാഃ
 സ്വകർമ്മാഭിരതാഃ ശുഭാഃ ഖനകാ യന്ത്രകാസ്തഥാ 1
 കർമ്മാന്തികാഃ സ്ഥപതയഃ പുരഷാ യന്ത്രകോവിദാഃ 2
 തഥാ വർദ്ധകയശ്ചൈവ മാഗ്ഗിണോ വൃക്ഷതക്ഷകാഃ 3
 ക്രൂപകാരാഃ സുധാകാരാ വംശകർമ്മകരാസ്തഥാ
 സമത്ഥാ യേ ച ഭൂഷ്യാഃ പുരതസ്തേ പ്രതസ്ഥിരേ.

യേ	യാതൊരുവൻ	കൂപകാരാഃ	കിണറുവെട്ടുന്നവരും,
ഭൂഷ്യാഃ	ബുദ്ധിയുപയോഗിച്ചു്	കർമ്മാന്തികാഃ	} കൂലിപ്പണിക്കാരും,
സമത്ഥാഃ	എളുപ്പത്തിൽ ചെയ്തി	അഥ,	
	പ്പാൻ സാമത്വമുള്ള	സ്ഥപതയഃ	} മേശ്രീകളും,
തേ	അപ്രകാരമുള്ള [വരോ	തഥാ,	
പുരഷാഃ,	ആളുകളും,	യന്ത്രകോവിദാഃ,	യന്ത്രവിദഗ്ദ്ധന്മാരും,
ഭൂമി-	} ഭൂസ്ഥിതികളറിഞ്ഞ	വർദ്ധകയഃ,	തച്ചന്മാരും,
പ്രദേശജ്ഞാഃ,		മാഗ്ഗിണഃ തഥാ,	വഴികാണിക്കുന്നവരും,
സൂത്രകർമ്മ-	} നല്ലപിടിച്ചുളക്കുന്ന	വൃക്ഷ-	} ഇഴച്ചുക്കാരും,
വിശാരദാഃ		തക്ഷകാഃ ച,	
സ്വകർമ്മാഭി-	} അവനവന്റെ പ്രവൃത്തി	സുധാകാരാഃ,	കുമ്മായപ്പണിക്കാരും,
രതാഃ		വംശകർമ്മ-	} കവറുകളും
ശുഭാഃ ഏവ	പ്രയത്നശീലന്മാരും	കരാഃ ച	
ഖനകാഃ,	നിലംവെട്ടുന്നവരും,	പുരതഃ	മുമ്പിൽതന്നെ
യന്ത്രകാഃ തഥാ,	പണിയായുധങ്ങൾ നേ	പ്രതസ്ഥിരേ.	പുറപ്പെട്ടു.
	രാക്കുന്നവരും,		

സ തു ഹഷ്ഠാത് തമുദ്ദേശം ജനൈരഹോ വിപുലഃ പ്രയാൻ
 അശോഭത മഹാവേശഃ സമുദ്ര ഇവ ചർച്ചണി. 4

സഃ വിപുലഃ	ആ വമ്പിച്ചു	ഹഷ്ഠാത്,	ഉത്സാഹത്താൽ,
ജനൈരഹഃ,	ജനതതി,	ചർച്ചണി	വാവുദിവസത്തിൽ
തം ഉദ്ദേശം	ആ പ്രദേശത്തേക്കു	മഹാവേശഃ	പൊങ്ങിവളരുന്ന
പ്രയാൻ,	ചെല്ലുന്നതായി,	സമുദ്രഃ ഇവ	സമുദ്രം എന്നപോലെ,
തു,	തന്മൂലം,	അശോഭത.	ഉത്സാഹമുൾക്കൊണ്ടു.

തേ സ്വവാരം സമാസ്ഥായ വർത്തകർമ്മണി കോവിദാഃ
 കരണൈവിവിധോപേതൈഃ പുരസ്താത് സംപ്രതസ്ഥിരേ. 5

വർത്തകർമ്മണി	വഴിനന്നാക്കുന്നതിൽ	വിവിധോ-	} പലമാതിരിയായ
കോവിദാഃ	വിദഗ്ദ്ധന്മാരായ	പേതൈഃ	
തേ,	അവർ,	കരണൈഃ	ഉപകരണങ്ങൾ ഉപ
സ്വവാരം	അവരവർക്കുള്ള പ്രവൃ	പുരസ്താത്	മുമ്പിൽ [യോഗിച്ചു്
സമാസ്ഥായ,	ഏറ്റെക്കൊണ്ടു്, [ത്തിയെ	സംപ്രതസ്ഥിരേ.	പുറപ്പെട്ടു.

ലതാ വല്ലീശ്വ ഗുല്ഫാംശ്വ സ്ഥാണുനശ്വന ഏവ ച
ജനാസ്തേ ചക്രിരേ മാഗ്തം മരിന്ദന്തോ വിവിധാൻ ഭ്രമാൻ. 6

തേ	ആ	സ്ഥാണുൻ ച,	മരങ്ങളുടെ വേരുക
ജനാഃ,	ആളുകൾ,	അഗ്നഃ	കല്ലുകളെയും [ചെയ്യും
ലതാഃ,	ചില്ലുകളേയും,	വിവിധാൻ	പലപല
വല്ലീഃ ച,	വള്ളികളേയും	ഭ്രമാൻ ഏവ	വൃക്ഷങ്ങളെയും
ഗുല്ഫാൻ ച,	പൊന്തുകളെയും,	മരിന്ദന്തഃ	വെട്ടുന്നവരായി
		മാഗ്തം ചക്രിരേ.	വഴിനന്നാക്കി.

അവ്യക്ഷേഷു ച ദേശേഷു കേചിദ്വൃക്ഷാനരോപയൻ 7
കേചിത് കുറാരൈഷ്ട്യൈശ്ച ഭാത്രൈശ് മരിന്ദൻ കപചിത് കപചിത്. 8

കേചിത്	ചിലർ	മരിന്ദൻ;	വെട്ടിമുറിച്ചു;
കുറാരൈഃ	കോടാലികളാലും	അവ്യക്ഷേഷു	മരങ്ങളില്ലാത്ത
ടങ്കൈഃ	കല്ലുളി (പിക്കാസ്)	ദേശേഷു	പ്രദേശങ്ങളിൽ
	കളാലും	കേചിത്	ചിലർ
ഭാത്രൈഃ ച	അരിവാളുകളാലും	വൃക്ഷാൻ ച	വൃക്ഷങ്ങളേയും
കപചിത്	} അവിടവിടെ	അരോപയൻ.	വെച്ചു.
കപചിത്			

അപരേ വീരണസ്തബ്ധാൻ ബലിനോ ബലവത്തരാഃ 9
വിധമന്തി സ്ത ഭഗ്ഗാണി സ്ഥലാനി ച തതസ്തതഃ. 10

ബലവത്തരാഃ	അതിബലവാന്മാരായ	ഭഗ്ഗാണി	കടപ്പാൻ കഴിയാതിരുന്ന
അപരേ,	മറ്റുചിലർ	സ്ഥലാനി ച	പ്രദേശങ്ങളേയും
ബലിനഃ	വേരോച്ചുകിടന്നിരുന്ന	തതസ്തതഃ	അവിടവിടെ
വീരണ-	} രാമച്ചപ്പൽകൂട്ടങ്ങളേയും	വിധമന്തി സ്ത.	നശിപ്പിച്ചു.
സ്തംബാൻ			

അപരേഽപൂരയൻ ക്രുപാൻ പാംസുഭിഃ ശപഭ്രമായതം. 11

അപരേ	മറ്റുചിലർ	ക്രപാൻ	ആഴമുള്ള കുണ്ടുകളേയും
ആയതം	നെടുതായുള്ള	പാംസുഭിഃ	} മണ്ണിട്ടുനിറത്തി.
ശപഭ്രം	കുണ്ടുകളേയും	അപൂരയൻ.	

നിതളോഗാംസ്തതഃ കേചിത് സമാശ്വക്രസ്തതസ്തതഃ. 12

തതഃ,	കൂടാതെ,	നിതളോഗാൻ	ചരിവുള്ള സ്ഥലങ്ങളെ
തതസ്തതഃ	അവിടവിടെ.		
കേചിത്,	ചിലർ,	സമാൻ ചക്രഃ.	സമനിരപ്പാക്കിച്ചെയ്തു.

ബബന്ധുബ്ധന്ധനീയാശ്ച ക്ഷോഭ്യാൻ സംചക്ഷുഃ സ്തഥാ. 13

തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	ബബന്ധുഃ;	കെട്ടി;
ബന്ധനീയാൻ	കെട്ടിപ്പൊന്തിക്കേണ്ടവയായ സ്ഥലങ്ങളെ	ക്ഷോഭ്യാൻ ച	തളക്കേണ്ടവയെ
		സംചക്ഷുഃ.	തകർത്തു.

ബിഭിഷദ്ഭേദനീയം ശ്വേതാംശം ദേശാംശം ശ്വേതാംശം.

14

തഥാ അപരേ, താൻ താൻ ദേശാൻ	അപ്രകാരംതന്നെ മാറുചിലർ, അതാതിടങ്ങളിൽ	ഭേദനീയാൻ ച പുഴക്കിത്തള്ളേണ്ടവ യേയും ബിഭിഷദ്. പുഴക്കി.
----------------------------------	--	---

അചിരേണൈവ കാലേന പരിവാഹാൻ ബഹുദകാൻ
ചക്രബഹുവിധാകാരാൻ സാഗരപ്രതിമാൻ ബഹുൻ.

15

സാഗരപ്രതിമാൻ സമുദ്രംപോലെ ബഹുൻ ഏതയോ ബഹുദകാൻ അധികം വെള്ളമുള്ള സ്ഥലങ്ങളെ,	അചിരേണ കാലേന ഏവ ബഹു- വിധാകാരാൻ പരിവാഹാൻ ചക്രം.	ക്ഷണത്തിൽ പലമാതിരിയായ തോടുകൂടാക്കിച്ചെയ്തു.
---	---	---

നിജ്ജലേഷു ച ദേശേഷു ഖാനയാമാസുരത്തമാൻ
ഉദപാനാൻ ബഹുവിധാൻ വേദികാപരിമണ്ഡിതാൻ.

16

നിജ്ജലേഷു ദേശേഷു ബഹുവിധാൻ വേദികാപരി- മണ്ഡിതാൻ	വെള്ളമില്ലാത്ത പ്രദേശങ്ങളിൽ പലമാതിരിയായ പടവുകളാൽ അലം കൃതമായ	ഉത്തമാൻ വിശേഷപ്പെട്ട ഉദപാനാൻ ച കുളങ്ങളേയും ഖാനയാമാസുഃ കഴിച്ചു.
---	---	--

സസുധാകുട്ടിമതലഃ പ്രപുഷ്ഠിതമഹീരഹഃ
മത്തോദ്യുഷ്ടദിജഗണഃ പതാകാഭിരലംകൃതഃ
ചന്ദനോദകസംസിക്തോ നാനാകസുമഭ്രൂഷിതഃ

17

ബഹുപശോഭത സേനായാഃ പന്ഥാഃ സുരപഥോപമഃ.

18

സേനായാഃ പന്ഥാഃ, സുരപഥോപമഃ, വിണ്ണിലേക്കുള്ള വഴി പോലെയുള്ളതായി	സൈന്യത്തിനനുപാക വാറുള്ള വഴി, വിണ്ണിലേക്കുള്ള വഴി പോലെയുള്ളതായി	മത്തോദ്യുഷ്ട- ദിജഗണഃ, ചന്ദനോദക- സംസിക്തഃ, നാനാകസുമ- ഭ്രൂഷിതഃ ബഹു പതാകാഭിഃ അലംകൃതഃ അശോഭത.	മദിച്ചു കൂകുന്ന പക്ഷി ഗണങ്ങളോടുകൂടിയ തായി, സുഗന്ധജലം തളിക്ക പ്പെട്ടതായി, പലമാതിരി പൂക്കളാ ലലങ്കരിക്കപ്പെട്ടതായി പല കൊടിക്കൂറുകളാൽ അലംകൃതമായി പരിലസിച്ചു.
--	--	---	--

ആജ്ഞാപ്യാഥ യഥാജ്ഞാപി യുക്താസ്ത്വധികൃതാ നരാഃ
രമണീയേഷു ഭേദേശേഷു ബഹുസപാദഫലേഷു ച.

19

അഥ,	അപ്പോരം,	രമണീയേഷു ച	മനോഹരമായും ഉള്ള
തേ അധികൃതാഃ	} ആ അദ്ധ്യക്ഷന്മാർ,	ഭേദേശേഷു,	പ്രഭേദങ്ങളിൽ,
നരാഃ,		യഥാജ്ഞാപി	കല്പനയനുസരിച്ച്
ബഹുസപാദ-	} രചിക്കപ്പെട്ടതായ പല	ആജ്ഞാപ്യ	നിശ്ചയിച്ച്,
ഫലേഷു		യുക്താഃ.	ശ്രദ്ധയോടെ ചെയ്തിച്ചു.

യോ നിവേശസ്ഥപദിപ്രേതോ ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ

ഭൂയസ്സം ശോഭയാമാസുർഭൂഷാഭിസ്രിദിവോപമം.

20

മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	തം,	അതിനെ,
ഭരതസ്യ തു	ഭരതന്നു പ്രത്യേകമായി	ഭൂയഃ	വിശേഷവിധിയായി
അഭിപ്രേതഃ	ഉദ്ദേശിക്കപ്പെട്ട	ഭൂഷാഭിഃ	അലങ്കാരങ്ങളെക്കൊ
നിവേശഃ	പാപ്പിടം	ത്രിദിവോപമം	സ്വപ്നതുല്യമായി [ഞ്
യഃ	യാതൊന്നൊ	ശോഭയാമാസുഃ.	പ്രകാശിപ്പിച്ചു.

നക്ഷത്രേഷു പ്രശസ്തേഷു മുഹൂർത്തേഷു ച തദപിഃ

നിവേശാൻ സ്ഥാപയാമാസുർഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ.

21

പ്രശസ്തേഷു	നല്ല	മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ
നക്ഷത്രേഷു	നാളുകളിലും	ഭരതസ്യ	ഭരതന്നു്
മുഹൂർത്തേഷു ച	മുഹൂർത്തങ്ങളിലും	നിവേശാൻ	വഴിയമ്പലങ്ങളെ
തദപിഃ,	അവയെപ്പറ്റി പരി	സ്ഥാപയാമാസുഃ.	നിർമ്മിച്ചു.
	ജ്ഞാനമുള്ളവർ,		

ബഹുപാംസു ചയാശ്വാപി പരിഖാപരിചാരിതാഃ

തത്രേന്ദ്രനീലപ്രതിമാഃ പ്രതോളീവരശോഭിതാഃ

22

പ്രാസാദമാലാസംയുക്താഃ സൗന്ദര്യപ്രാകാരസംവൃതാഃ

പതാകാശോഭിതാഃ സർവ്വേ സുനിർമ്മിതമഹാപമാഃ.

23

തത്ര	ആ സമയം	പ്രാസാദമാലാ-	} ആളുകൾക്ക് നിന്നു.
സുനിർമ്മിത-	} നന്നായുണ്ടാക്കപ്പെട്ട	സംയുക്താഃ	
മഹാപമാഃ		വിശാലമായ വഴി	
സർവ്വേ,	കൾ എല്ലാം,	സൗന്ദ-	} വെള്ളതേച്ചുമതിച്ചു
ഇന്ദ്രനീല-	} ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലൊത്തവ	പ്രാകാര-	
പ്രതിമാഃ,		യായി	സംവൃതാഃ
ബഹുപാംസു-	} വേണ്ടിടത്തോളം	പരിഖാപരി-	} ഇരുഭാഗങ്ങളിലും
ചയാഃ,		മണൽ പരത്തപ്പെട്ട	
	വയായി,		വെട്ടപ്പെട്ടവയായി
പ്രതോളീവര-	} വിശേഷപ്പെട്ട തെരുവു	പതാകാശോ-	} തോരണക്കൊടിക
ശോഭിതാഃ,		കൾ പോലെ ശോഭി	
	ക്കുന്നവയായി,		വയായിരുന്നു.

വിസർപദ്ഭിരിവാകാശേ വിട്കാഗ്രവിമാനകൈഃ

സമുക്രിതൈർനിവേശാസ്തേ ബഭുഃ ശക്രപുരോപമാഃ.

24

തേ	ആ	സമുക്രിതൈഃ	ഉയൻ
നിഃവശാഃ,	വഴിസ്ഥലങ്ങൾ,	വിട്കാഗ്ര-	} ഭവനാഗ്രങ്ങളിലുള്ള
ആകാശേ	ആകാശത്തിൽ	വിമാനകൈഃ	
വിസർപദ്ഭിഃ	} മുട്ടുവയെന്നപോലെ	ശക്രപുരോപമാഃ	ഇന്ദ്രഭവനംപോലെയു
ഇവ		ബഭുഃ.	വിളങ്ങി. [ജവയായി

ജാഹ്നവീം തു സമാസാദ്യ വിവിധഭൂമകാനനാം

ശീതളാമലപാനീയാം മഹാമീനസമാകലാം

25

സചന്ദ്രതാരാഗണമണ്ഡിതം യഥാ നഭഃ ക്ഷപായാമമലം വിരാജതേ
നരേന്ദ്രമാഗ്ങ്ങ് സ തഥാ വ്യാരാജത ക്രമേണ രമ്യഃ ശുഭശിഷ്ടിനിർമ്മിതഃ

മഹാമീന-	} വ്യത്യമായ മത്സ്യങ്ങൾ	സഃ	ആ
സമാകലാം		രമ്യഃ	ഭംഗിയേറിയ
ശീതളാമല-	} കളുത്ത സ്വപ്നജല	നരേന്ദ്രമാഗ്ങ്ങ്,	രാജമാഗ്ങ്ങ്,
പാനീയാം		ക്ഷപായാം	രാത്രിയിൽ
വിവിധഭൂമ-	} പലപലമരങ്ങളാൽ	സചന്ദ്ര-	} ചന്ദ്രൻ, നക്ഷത്രഗണ
കാനനാം		താരാഗണ-	
ജാഹ്നവീം	} ഗംഗവരജ്ഞം	മണ്ഡിതം	} ഞ്ങൾ എന്നവയോടു
സമാസാദ്യ തു		അമലം	നിർമ്മലമായ
ക്രമേണ	വഴിപോലെ	നഭഃ	ആകാശം
ശുഭശിഷ്ടി-	} യോഗ്യന്മാരായ പ്രവൃ	വിരാജത	വിളങ്ങുന്നതു്
നിർമ്മിതഃ		യഥാ തഥാ	എപ്രകാരമെ് അപ്ര
	ക്കപ്പെട്ടതുംആയ	വ്യാരാജത.	ശോഭിതേടി. [കാരം

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്ഭാഗവതേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

അശീതിതമഃ സഗ്ങ്ങ് = എണ്ണതാംസഗ്ങ്ങ് സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5483; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3128.

ഏകാശീതിതമഃ സഗ്ങ്ങ് = എണ്ണത്തൊന്നാംസഗ്ങ്ങ്.

[പരിഷ്കൃതമേളനം = ജനസഭ കൂടുന്നതു്.]

തതോ നാഭീമുഖീം രാത്രിം ഭരതഃ സുതമാഗധാഃ

തുഷ്ടവുഗ്വാഗപിശേഷജ്ഞാഃ സ്തവൈർമംഗളസംഹിതൈഃ.

1

തതഃ	അപ്പോൾ	സുതമാഗധാഃ	സുതന്മാരും മാഗധരും
നാഭീമുഖീം	} മംഗളകൃത്യങ്ങൾക്കുള്ള	മംഗള-	} മംഗളവാക്യങ്ങളാ
		സംഹിതൈഃ	
രാത്രിം,	രാത്രിയിൽ,	സ്തവൈഃ	സ്തോത്രങ്ങളാൽ
വാഗപി-	} വാക്കുകളുടെ സൂക്ഷ്മങ്ങളെ	ഭരതം	ഭരതനെ
ശേഷജ്ഞാഃ		തുഷ്ടവുഃ.	സ്തോത്രംചെയ്തു.

[“നാഭീമുഖീം” (ശ്രീരാമനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാനുള്ള മഹാമുക്തന്മാർക്ക് പ്രാരംഭഭൂതമായ), ശോ. രാ.; (ശ്രീരാമനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാനുള്ള പരിശ്രമം കൊണ്ടുവായിട്ടുള്ള ആനന്ദത്തിന്റെ പ്രാരംഭം യാതൊന്നിലോ, ആ രാത്രി), എന്ന് ശിരോമണി; ശ്രീരാമനെ വനത്തലേക്ക് പറഞ്ഞയച്ചതിൽപ്പിന്നെ ഭരണമൊന്നാണെന്നതും സുതമാഗധന്മാർ ഇതേവരെ സ്തോത്രങ്ങൾ ചെയ്തിട്ടില്ലെന്ന് ധ്വനി.]

സുവണ്ണകോണാഭിമതഃ പ്രാണദ്വ്യാമുദന്ദഭിഃ

ഭയ് മുഃ ശംഖാംശ്ച ശതശോ നാദാംശ്ചോച്ഛാവചസപരാൻ.

2

യാമദന്ദഭിഃ	{ യാമാരംഭത്തെ അറിയിക്കുന്നതായ വെങ്കലപ്പാ	ശംഖാൻ ച ശംഖകുളം	
സുവണ്ണകോണാഭി- മതഃ	{ സുവണ്ണക്കോലുകൾ കൊണ്ട് അടിക്കപ്പെട്ടതായി	ഉച്ഛാവച- സപരാൻ	{ ഉച്ചത്തിലും താണമുള്ള പാ
പ്രാണദത്;	മുഴങ്ങി;	നാദാം ച ശബ്ദങ്ങളെയും	
		ശതശഃ നൂറുകണക്കായി	
		ഭയ് മുഃ മുഴക്കി.	

സ തുയ്യഘോഷഃ സുമഹാൻ ദിവമാപൂരയന്നിവ

ഭരതം ശോകസന്തപ്തം ഭൂയഃ ശോകൈരരസ്രയത്.

3

ദിവം	ആകാശത്തെ	ശോകസന്തപ്തം	ശോകത്താൽ ദുഃഖി
ആപൂരയൻ ഇവ	പൂരിപ്പിക്കുന്നതായ	ഭരതം,	ഭരതനെ, [ക്കുന്ന
സുമഹാൻ	വമ്പിച്ച	ഭൂയഃ	വീണ്ടും അധികമായി
സഃ	ആ	ശോകൈഃ	വ്യസനങ്ങൾകൊണ്ട്
തുയ്യഘോഷഃ	വാദ്യഘോഷം	അരസ്രയത്.	തുളച്ചു.

തതഃ പ്രബുദ്ധോ ഭരത സ്തം ഘോഷം സന്നിവർത്ത്യ ച

നാഥം രാജേതി ചാപ്യുക്തവാ ശതൃഷ്ണമിമേബ്രവീത്.

4

തതഃ	അപ്പോൾ	ഇതി ഉക്തവാ,	എന്ന് ഉരചെയ്ത്,
പ്രബുദ്ധഃ	ഉറക്കണന്നിരുന്നവ	സന്നിവർത്ത്യ ച	നിറുത്തിയിട്ട്
ഭരതഃ,	ഭരതൻ, [നായ	അപി ച	പിന്നെ
തം ഘോഷം,	ആ മുഴക്കത്തെ,	ശതൃഷ്ണം	ശതൃഷ്ണനാടായി
“രാജാ	“രാജാവ്	ഇദം	ഇപ്രകാരം
അഥം ന,”	ഞാനല്ല,”	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

പശ്യ ശതൃഷ്ണ കൈകേയ്യോ ലോകന്യോപകൃതം മഹത്

വിസൃജ്യ മയി ദുഃഖാനി രാജാ ദശരഥോ ഗതഃ.

5

“ശതൃഷ്ണ!	“ശതൃഷ്ണ!	ദശരഥഃ	{ ദശരഥമഹാരാജാവ്
കൈകേയ്യോ	കൈകേയിയാൽ	രാജാ	
ലോകന്യ	ലോകത്തിന്നു	മയി	എന്റെ കയ്യിൽ
അപകൃതം	വിട്ടയിച്ചതായ അപകാരം	ദുഃഖാനി	കഷ്ടങ്ങളെ
		വിസൃജ്യ,	എപ്പിച്ച്,
മഹത്	എത്രവലുതാണ്,	ഗതഃ.	തീപ്പെട്ടുപോകയും
പശ്യ;	നോക്കുക;		

ചെയ്തു.

തസ്യൈഷാ ധർമ്മരാജസ്യ ധർമ്മമൂലാ മഹാത്മനഃ
പരിഭ്രമതി രാജശ്രീൺനൂരിവാകണ്ഠികാ ജലേ.

6

“ തസ്യ മഹാത്മനഃ ധർമ്മരാജസ്യ	“ ആ മഹാത്മാവായ ധാർമികനായ രാജാ വിനുള്ളതും ധർമ്മമൂലാ ധർമ്മത്തെ അടിസ്ഥാന മാക്കിയുള്ളതും ആയ	ഏഷാ രാജശ്രീഃ, ജലേ അകണ്ഠികാ നൗഃ ഇവ പരിഭ്രമതി.	ഈ രാജ്യലക്ഷ്മി, വെള്ളത്തിൽ തോണിക്കാരനില്ലാത്ത തോണിയെന്നപോലെ ഉഴലുന്നു.
-----------------------------------	---	---	--

യോ ഹി നഃ സുമഹാൻ നാമഃ സോഽപി പ്രവ്രാജിതോ വനം
അനയാ ധർമ്മസ്യുജ്യ മാത്രാ മേ രാഘവഃ സ്വയം.

7

“ നഃ സുമഹാൻ നാമഃ യഃ ഹി, സഃ രാഘവഃ അപി മേ	“ നമ്മുടെ ശ്രേഷ്ഠനായ നാമൻ യാതൊരുവൻ മാത്രമോ ആ ശ്രീരാമനും എന്റെ	അനയാ മാത്രാ, സ്വയം, ധർമ്മം ഉത്സൃജ്യ, വനം പ്രവ്രാജിതഃ.”	ഈ മാതാവിനാൽ, സ്വയമായി, ധർമ്മത്തെ വെടിഞ്ഞ്, കാട് പൂകിക്കപ്പെട്ടു.”
---	---	--	---

ഇത്യേവം ഭരതം പ്രേക്ഷ്യ വിലപന്തമച്ഛേതനം
കൃപണം രുരുഭുഃ സർപ്പാഃ സുസ്വപരം യോഷിതസ്തഭാ.

8

തദാ യോഷിതഃ സർപ്പാഃ, ഭരതം അച്ഛേതനം ഇതി ഏവം	ആ സമയം ശ്രീകർ എല്ലാവരും, ഭരതനെ മനസ്സുകെട്ട് ഇപ്രകാരമെല്ലാം	വിലപന്തം പ്രേക്ഷ്യ, കൃപണം സുസ്വപരം രുരുഭുഃ.	പ്രലപിക്കുന്നവനായി കണ്ട്, പരിതാപകരമാം വണ്ണം വാവിട്ട് മുറവിളിയിട്ടു.
--	---	---	--

തഥാ തസ്തിൻ വിലപതി വസിഷ്ഠോ രാജധർമ്മവിത്
സഭാമിക്ഷപാകനാമസ്യ പ്രവിവേശ മഹായശാഃ.

9

തസ്തിൻ തഥാ വിലപതി	ആ ഭരതൻ അപ്രകാരം പ്രലപിച്ചുകൊണ്ടിരി ക്കുമ്പോൾ, മഹായശാഃ രാജധർമ്മവിത്	വസിഷ്ഠഃ, ഇക്ഷ്വാകു- നാമസ്യ സഭാം പ്രവിവേശ.	വസിഷ്ഠമഹർഷി, ഇക്ഷ്വാകു ശ്രേഷ്ഠന്റെ സഭയിൽ പ്രവേശിച്ചു.
-------------------------	---	---	--

ശാതകുന്ദമയിം രമ്യാം മണിരത്നസമാകലാം

സുധർമ്മാമിവ ധർമ്മാത്മാ സഗൺഃ പ്രത്യുപദ്യത.

10

ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ അദ്ദേഹം	ശാതകുന്ദമയിം	സുവണ്ണമയമായതും
സഗൺഃ	പരിവാരങ്ങളോടുകൂടി	മണിരത്ന-	ഉത്തമരത്നങ്ങളാൽ അലംകൃതവും
സുധർമ്മാം ഇവ	ദേവസഭയായ സുധർമ്മയെപ്പോലെ	സമാകലാം	രമ്യാം
		പ്രത്യുപദ്യത.	രമണീയവുമായ അതിപ്രാപിച്ചു. [നെ

സ കാഞ്ചനമയം പീഠം പരാജ്യാസ്തരണാവൃതം

അധ്യാസ്തേ സർവ്വവേദജ്ഞോ ഭൂതാനനുശശാസ മ.

11

സർവ്വ-വേദജ്ഞഃ മ	സർവ്വവേദങ്ങളിലും നിപുണനായ അദ്ദേഹം	പീഠം	അസനത്തിൽ
സഃ		അധ്യാസ്തേ ;	ഇരുന്നു ;
പരാർദ്ധാ-	വിശേഷപ്പെട്ട വിരിപ്പു	ഭൂതാൻ	ഭൂതന്മാരെക്കൊണ്ടി
സ്തരണാവൃതം	കളാൻ	അനുശശാസ.	ഇപ്രകാരം ആജ്ഞാപിച്ചു.
കാഞ്ചനമയം	സുവണ്ണമയമായ		

ബ്രാഹ്മണാൻ ക്ഷത്രിയാൻ വൈശ്യാനമാത്യാൻ ഗണവല്ലഭാൻ

ക്ഷിപ്രമാനയതാവ്യഗ്രാഃ കൃത്യമാത്ര്യാധികം ഹി നഃ.

12

“ബ്രാഹ്മണാൻ	“ബ്രാഹ്മണരേയും	അവ്യഗ്രാഃ	ജാഗ്രതയോടുകൂടിയവ
ക്ഷത്രിയാൻ	ക്ഷത്രിയന്മാരേയും	ക്ഷിപ്രം	ഉടനെ [രായി
വൈശ്യാൻ	വൈശ്യരേയും	അനയത ;	കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവിൻ ;
അമാത്യാൻ	മന്ത്രിമാരേയും	ഹി	എന്തെന്നാൽ
ഗണവല്ലഭാൻ	അതാതു അല്പക്ഷന്മാരേയും	നഃ	നമുക്ക്
		അത്ര്യാധികം	തിടുക്കമായ
		കൃത്യം.	കാഴ്ചമുണ്ട്.

സരാജപുത്രം ശത്രുഘ്നം ഭരതം ച യശസപിനം

യുധാജിതം സുമന്ത്രം ച യേ ച തത്ര ഹിതാ ജനാഃ.

13

തത്ര ഹിതാഃ	ഇക്കാര്യത്തിൽ നിശ്ചയമായും കൂടെ യിരിക്കേണ്ടവരായ	സരാജപുത്രം	രാജകുമാരന്റെകൂടെ യുള്ള
ജനാഃ	ആളുകൾ	ശത്രുഘ്നം	ശത്രുഘ്നനേയും
യേ ച യശസപിനം	യാതൊരുവരൊ, ആ വിഖ്യാതനായ	യുധാജിതം	യുധാജിതെന്ന മന്ത്രി
ഭരതം	ഭരതനേയും,	സുമന്ത്രം ച ച. ”	സുമന്ത്രരേയും [യേയും അപ്രകാരംതന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരിക. ”

[“യുധാജിത് ”, വിജയനെന്ന മന്ത്രിയാകുന്നു, എന്ന് ശോ. രാ.]

തതോ ഹലഹലാശബ്ദോ മഹാൻ സമുപഭൂത
രഥൈരശൈശ്വര്യൈശ്ചാപി ജനാനാമുപഗച്ഛതാം.

14

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	ഉപഗച്ഛതാം	വണകൊണ്ടിരുന്ന
രഥൈഃ	രഥങ്ങളിലും	ജനാനാം	ആളുകളുടെ
അശൈഃ	അപി കതിരപ്പറങ്ങളിലും	ഹലഹലാശബ്ദഃ	കോലാഹലശബ്ദം
ഗജൈഃ	ച	മഹാൻ	വലുതായി
	ആനപ്പറങ്ങളിലും	സമുപഭൂത.	ഉണ്ടായി.

തതോ ഭരതമായാന്നം ശതകൃതുമിവാമരാഃ

പ്രത്യുനന്ദൻ പ്രകൃതയോ യഥാ ഭഗരഥം തഥാ.

15

തതഃ	ആ സമയം	യഥാ തഥാ	എന്നപോലേയും
ആയാന്നം	ഭരതം എഴുന്നള്ളിക്കൊണ്ടി	അമരാഃ	ദേവകൾ
	രുന്നവനായ ഭരതനെ,	ശതകൃതം	ഇരുന്ന
പ്രകൃതയഃ	ജനങ്ങൾ,	ഇവ,	എന്നപോലേയും,
ഭഗരഥം	ഭഗരഥമഹാരാജാവിനെ	പ്രത്യുനന്ദൻ.	കൊണ്ടാടി.

ഹ്രദ ഇവ തിമിനാഗസംവൃതസ്തീമിതജലോ മണിശംഖശക്തഃ

ഭഗരഥസുതശോഭിതാ സഭാ സഭശരഥേവ ബഭ്രുവ സാ പുരാ 16

ഭഗരഥസുത-	}	ഭഗരഥസുതന്മാരോടുകൂടി പരിലസിക്കുന്ന	സ്തീമിതജലഃ	}	നിശ്ശബ്ദമായ ജലത്തോടുകൂടിയതും,
ശോഭിതാ					
സാ സഭാ,		ആ സഭ, [തായ	തിമിനാഗ-	}	തിമിംഗലം, കടലാന,
പുരാ		മുമ്പ്	സംവൃതഃ		
സഭശരഥാ ഇവ		ഭഗരഥമഹാരാജാവോടുകൂടി എന്നപോലേയും,			
മണിശംഖ-	}	രത്നം, ശംഖ്, വെള്ളാ	ഹ്രദഃ ഇവ	}	ജലാശയമെന്നപോ
ശക്തഃ		രക്തം എന്നവയുളളതും	ബഭ്രുവ.		

ഇത്യാദേഷ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഏകാശീതിതമഃ സഗ്ഗഃ = ഏണ്ണത്തൊന്നാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5499; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3144.

ദപ്രശീതിതമഃ സഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തിരണ്ടാംസഗ്ഗം.

[നേനാപ്രസ്ഥാപനം = സൈന്യത്തെ പുറപ്പെടിക്കുന്നത്.]

തീർത്ഥഗണസംപൂണ്ണം ഭരതഃ പ്രഗ്രഹാം സഭാം

ഭദ്രം ബുദ്ധിസംപന്നഃ പൂണ്ണചന്ദ്രോ നിശാമിവ.

1

ബുദ്ധിസംപന്നഃ	ബുദ്ധിമാനായ	താം	ആ
ഭരതഃ	ഭരതൻ		
ആർത്ഥഗണ-	} മഹാന്മാരാൽ നിറയ	സഭാം	സഭയെ
സംപൂണ്ണം			

പ്രഗ്രഹാം ഉത്തമനവഗ്രഹങ്ങളെ | പൂണ്ണചന്ദ്രഃ ഇവ പൂണ്ണചന്ദ്രൻ എന്ന
 നിശാം രാത്രിയെ [ജോടുകൂടിയ] ഭദ്രം. കണ്ടു. [പോലെ
 [“പ്രഗ്രഹം”, പ്രകൃഷ്ടരായ വസിഷ്ഠാദികളാൽ അധിവസിക്കപ്പെട്ടത്, എന്നും സഭയ്ക്ക് വി
 ശേഷണം.]

ആസനാനി യഥാസ്ഥായമാർത്യാണാം വിശതാം തദാ
 വസ്ത്രാംഗരാഗപ്രഭയാ ഭ്യോതിതാ സാ സഭോത്തമാ. 2

തദാ	അപ്പോൾ	സാ	ആ
യഥാസ്ഥായം	മുറുപോലെ	ഉത്തമാ സഭാ,	ഉത്തമമായ സഭ
ആസനാനി	ആസനങ്ങളിൽ	വസ്ത്രാംഗരാഗ-	സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങളാണ്
വിശതാം	വർത്തിച്ചിരുന്നവരായ	പ്രഭയാ	വസ്ത്രങ്ങളുടെ പ്രഭ
ആർത്യാണാം	യോഗ്യന്മാരുടെ	ഭ്യോതിതാ.	വിളങ്ങി. [യാൽ

സാ വിഭവജനസംപൂണ്ണാ സഭാ സുരചിരാ തദാ
 അദൃശ്യത ഫനാപായേ പൂണ്ണചന്ദ്രോ വ ശർച്ചരീ. 3

തദാ സാ സഭാ	അപ്പോൾ ആ സഭ	ഫനാപായേ	ശരത് കാലത്തിൽ
വിഭവജന-	} വിഭവന്മാരാൽ നിറയ പ്പെട്ടതായി,	പൂണ്ണചന്ദ്രാ	പൂണ്ണചന്ദ്രനോടുകൂടിയ
സംപൂണ്ണാ		ശർച്ചരീ ഇവ	രാത്രിയെന്നപോലെ
സുരചിരാ,	തേജോമയമായി പരി ലസിക്കുന്നതായി,	അദൃശ്യത.	വിളങ്ങി.

രാജന്യസ്തു പ്രകൃതീഃ സർവാഃ സമഗ്രാഃ പ്രേക്ഷ്യ ധർമ്മവിത്
 ഇദം പുരോഹിതോ വാക്യം ഭരതം മൃദയാബ്രവീത്. 4

രാജന്യഃ	മഹാരാജാവിന്റെ	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
പുരോഹിതഃ	പുരോഹിതനും	ഭരതം,	ഭരതനോടായി,
ധർമ്മവിത് ച,	ധർമ്മജ്ഞനുമായ	തു,	ആ സമയം,
	വസിഷ്ഠമഹർഷി,	ഇദം	ഈ
പ്രകൃതീഃ	ജനങ്ങൾ	വാക്യം	വാക്യത്തെ
സർവാഃ	എല്ലാവരെയും	മൃദു	പ്രീതിപരസ്സരം
സമഗ്രാഃ	നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതായി	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

താത രാജാ ഭരതമഃ സ്വപ്നതോ ധർമ്മമാചരൻ
 ധനധാന്യവതീം സ്തീതാം പ്രദായ പൃഥിവീം തവ. 5

“താത !	“വത്സ !	സ്തീതാം	സമൃദ്ധിയാണ്
ഭരതമഃ രാജാ,	ഭരതമഹാരാജാവ്,	പൃഥിവീം	ഭൂമിയെ
ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെ	തവ	വത്സനായി
ആചരൻ,	അനുഷ്ഠാനം ചെയ്യുന്ന	പ്രദായ,	പ്രദാനം ചെയ്ത്,
	വനായി,	സ്വപ്നതഃ.	സ്വപ്നാരോഹണം
ധനധാന്യവതീം	ധനധാന്യങ്ങളാൽ		ചെയ്തു.
	പുഷ്പലമായ്		

രാമസ്തഥാ സത്യധൃതിഃ സതാം ധർമ്മനസ്തരൻ
നാജമാത് പിതൃരാദേശം ശശീ ജ്യോത്സ്നാമിവോദിതഃ

6

“ തഥാ സത്യധൃതിഃ രാമഃ, സതാം ധർമ്മം അനസ്തരൻ,	“ അപ്രകാരംതന്നെ സത്യനിഷ്ഠനായ ശ്രീരാമൻ, സജ്ജനങ്ങളുടെ ധർമ്മത്തെ ശിരസാവഹിച്ചു്,	പിതൃഃ ആദേശം, ഉദിതഃ ശശീ ജ്യോത്സ്നാം ഇവ അജമാത് ന.	പിതാവിന്റെ ആജ്ഞയെ, ഉദിച്ച ചന്ദ്രൻ നില്പാവിനെ എന്നവണ്ണം, തിരസ്കരിച്ചില്ല.
---	---	--	---

പിത്രാ ഭ്രാത്രാ ച തേ ദത്തം രാജ്യം നിഹതകണ്ഠകം
തദ്ഭൃങ്ങ്ഷപ മുദിതാമാത്യഃ ക്ഷിപ്രമേവാഭിഷേചയ.

7

“ പിത്രാ ഭ്രാത്രാ ച നിഹതകണ്ഠകം തേ ദത്തം തത്	“ പിതാവിനാലും ജ്യേഷ്ഠനാലും, ശതക്കുളാരതായി വത്സന് നൽകപ്പെട്ട ആ	രാജ്യം ഭൃങ്ങ്ഷപ; മുദിതാമാത്യഃ ക്ഷിപ്രം ഏവ അഭിഷേചയ.	രാജ്യത്തെ കയ്ക്കൊണ്ടാലും; സന്തുഷ്ടിപൂണ്ടവരായ മന്ത്രിമാരോടുകൂടി ഉടനെതന്നെ പട്ടം ധരിച്ചുകൊരുക.
--	--	--	---

ഉദീച്യാശ്ച പ്രതീച്യാശ്ച ഭാക്ഷിണാത്യാശ്ച കേവലാഃ
കോട്യാപരാന്താഃ സാമുദ്രാ രത്നാസ്തപഹരന്തു തേ.

8

“ ഉദീച്യാഃ ച പ്രതീച്യാഃ ച ഭാക്ഷിണാ- ത്യാഃ ച അപരാന്താഃ	“ വടക്കെരാജ്യങ്ങളിലു ള്ളവരും പടിഞ്ഞാറെരാജ്യങ്ങളിലുള്ളവരും തെക്കെരാജ്യക്കാരും മറ്റു (കിഴക്കു) ദേശ ക്കാരും	സാമുദ്രാഃ കേവലാഃ തേ രത്നാനി കോട്യാ ഉപഹരന്തു.”	ദപീപാന്തരങ്ങളിലുള്ള വരും എല്ലാവരും വത്സന്നായ്ക്കൊണ്ട് തിരുമുൽകാഴ്ചകളെ കോടിക്കണക്കായി സമർപ്പിക്കട്ടെ.”
---	---	--	---

തച്ഛ്രുതവാ ഭരതോ വാക്യം ശോഭേനാഭിപരിപ്ല.തഃ
ജഗാമ മനസാ രാമം ധർമ്മജ്ഞോ ധർമ്മകാംക്ഷയാ.

9

തത് വാക്യം ശ്രുതവാ, ധർമ്മജ്ഞഃ ഭരതഃ, ധർമ്മകാംക്ഷയാ	ആ നിയമനത്തെ കേട്ട്, ധർമ്മജ്ഞനായ ഭരതൻ, ധർമ്മപ്രതിപത്തിമൂലം	ശോഭേന അഭിപരിപ്ല.തഃ രാമം മനസാ ജഗാമ.	ഭുവ്വത്താൽ മുക്കപ്പെട്ടവനായി ശ്രീരാമനെ ചിന്തയിൽ ഓർത്തു.
--	--	--	---

സ ബാഷ്പകലയാ വാചാ കളഹംസസ്വരോ യവാ
വിലലാപ സഭാമദ്ധ്യേ ജഗദേഹ ച പുരോഹിതം.

10

യവാ	യവാവായ	ബാഷ്പകലയാ	കണ്ണീരിനാൽ ഇടുന്ന
സഃ,	ആ ഭരതൻ	വാചാ	വാക്കുകുളാടുകടി
സഭാമദ്ധ്യേ,	സഭയിൽ,	വിലലാപ;	പ്രലപിച്ചു;
കളഹംസ-	} അസ്സഷ്ടമായ മുദുസ്വ	പുരോഹിതം ച	കലശലവിനൈക്കുറിച്ച്
സ്വരഃ		ജഗദേഹ.	പരിതപിച്ചുരചെയ്തു.

ചരിതബ്രഹ്മചര്യസ്യ വിദ്യാസ്സാതസ്യ ധീമതഃ
ധർമ്മ പ്രയത്നമാനസ്യ കോ രാജ്യം മദപിധോ ഹരേത്.

11

“ചരിത-	} “ഗുരുകുലവാസംചെയ്ത	പ്രയത്നമാനസ്യ	സ്ഥിരനിഷ്ഠയാന്നവന
ബ്രഹ്മചര്യസ്യ)			മായുള്ളവന്റെ
വിദ്യാസ്സാതസ്യ	വേദാദ്ധ്യയനം പൂർത്തി	രാജ്യം,	രാജ്യത്തെ,
	യായി ചെയ്തവനും	മദപിധഃ	എന്നെപ്പോലെയുള്ള
ധീമതഃ	പഠിച്ചവനെ നല്ലപോ	കഃ	ഏതൊരുവനാണ്
	ലെ ഗ്രഹിച്ചവനും	ഹരേത് ?	അപഹരിക്കുക ?
ധർമ്മ	ധർമ്മത്തിൽ		

കഥം ഭഗരഥാജ്ഞാതോ ഭവേദ്രാജ്യാപഹാരകഃ

രാജ്യം ചാഹം ച രാമസ്യ ധർമ്മം വക്തുമിഹാഹംസി.

12

“ഭഗരഥാത്	“ഭഗരഥങ്കൽനിന്ന്	രാജ്യം ച	രാജ്യവും
ജാതഃ,	ഉത്പത്തിയായ ഒരു	അഹം ച	ഞാനും
	പുത്രൻ,	രാമസ്യ;	ശ്രീരാമന്നു ചേർന്നതാ
രാജ്യാപ-	} രാജ്യത്തെ അന്യായമാ	ഇഹ	ഇക്കാര്യത്തിൽ [കുന്നു;
ഹാരകഃ,		ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെ
കഥം	എങ്ങിനെ [വനായി	വക്തും	നിയമിപ്പാൻ
ഭവേത് ?	ഭവിക്കാം ?	അഹംസി.	തിരുവുള്ളമുണ്ടാകണം.

ജ്യേഷ്ഠഃ ശ്രേഷ്ഠശ്ച ധർമ്മാത്മാ ദിലീപനഹുഷോപമഃ

ലബ്ധ്വ മഹതി കാകത്സ്വേന രാജ്യം ഭഗരഥോ യഥാ

13

“ദിലീപ-	} “ഞങ്ങളുടെ പൂർവ്വന്മാ	കാകത്സ്വഃ	ശ്രീരാഘവൻ
നഹുഷോപമഃ)		രാജ്യം,	രാജ്യത്തെ,
	രായ ദിലീപൻ നഹു	ലബ്ധ്വം,	പ്രാപിപ്പാൻ,
	ഷൻ എന്നവർക്കു തു	ഭഗരഥഃ	ഭഗരഥമഹാരാജാവ്
	ല്യനും	യഥാ,	എപ്രകാരമോ അപ്ര
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവും		കാരതന്നെ,
ശ്രേഷ്ഠഃ	സദൃശാത് കൃഷ്ണനും	അഹംസി.	അറിക്കുന്നു.
ജ്യേഷ്ഠഃ ച	മുത്തവനുമായ		

അനായുജ്ജ്വലമസപത്നം കർച്ചാം പാപമഹം യദി
ഇക്ഷ്വാകുണാമഹം ലോകേ ഭവേയം കലപാംസതഃ.

14

“അഹം	“ഞാൻ	കർച്ചാം യദി,	ചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ,
അനായുജ്ജ്വലം	മഹാത്മാരാൽ അനുഷ്ടി	അഹം	ഞാൻ
	ക്കപ്പെടാത്തതും	ലോകേ	ലോകത്തിൽ
അസപത്നം	സപത്നത്തെ കെടുക	ഇക്ഷ്വാകുണാം	ഇക്ഷ്വാകുവംശക്കാക്ക്
	നതും ആയ	കലപാംസതഃ	കലപുഷകനായി
പാപം	പാപത്തെ	ഭവേയം.	ഭവിക്കുന്നതാണ്.

യഥാ മന്ത്രാ കൃതാ പാപം നാഹം തദപി രോചയേ
ഇഹസ്ഥോ വനദുർഗന്ധം നമസ്യാമി കൃതാഞ്ജലിഃ.

15

“മാത്രാ	“മാതാവിനാൽ	ഇഹസ്ഥഃ അപി ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നവ	
കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ	നാണെന്നാലും	
പാപം	പാപം	കൃതാഞ്ജലിഃ	കൈകൂപ്പി
യത്	യാതൊന്നോ	വനദുർഗ്ഗന്ധം	കാട്ടിൻനടുവിൽ വത്തി
തത്	അതിനെ	ഹി	ക്കുന്ന അദ്ദേഹത്തെ
അഹം	ഞാൻ		ത്തന്നെ
രോചയേ ന ;	അഗ്രഹിക്കുന്നില്ല ;	നമസ്യാമി.	ഞാൻ വണങ്ങി നമ
			സ്കരിക്കുന്നു.

രാമമേവാനുഗച്ഛാമി സ രാജാ ദപിപദാം വരഃ
ത്രയാണാമപി ലോകാനാം രാഘവോ രാജ്യമഹന്തി.

16

“രാമം ഏവ	“ശ്രീരാമനെത്തന്നെ	സഃ	അദ്ദേഹം
അനുഗച്ഛാമി ;	ഞാൻതേടിപ്പോകാം ;	ത്രയാണാം	മൂന്നു
ദപിപദാം	മനുഷ്യരിൽവെച്ച്	ലോകാനാം	ലോകങ്ങളുടെ
വരഃ	ഉത്തമനായ	രാജ്യം	പരിപാലനത്തിനും
രാഘവഃ അപി	ശ്രീരാമൻതന്നെയാണ്	അഹന്തി.”	ശക്തിയുള്ളവൻ
രാജാ ;	രാജാവ് ;		തന്നെ.”

തദാക്യം ധർമ്മസംയുക്താ ശൂതപാ സദ്യു സഭാസഭഃ
ഹർഷാനുമുചുരശ്രുണി രാമേ നിഹിതചേതസഃ.

17

രാമേ	ശ്രീരാമങ്കൽ	തത്	ആ
നിഹിത-	} സമർപ്പിക്കപ്പെട്ട മന	വാക്യം	വാക്യത്തെ
ചേതസഃ		ശൂതപാ,	കേട്ട്,
സഭാസഭഃ	സഭാജനങ്ങൾ	ഹർഷാത്	സന്തോഷത്താൽ
സദ്യു	എല്ലാവരും	അശ്രുണി	അശ്രുക്കൾ
ധർമ്മസംയുക്തം	ധർമ്മത്തെ നല്ലപോലെ	മുചുചു.	പൊഴിച്ചു.
	പ്രകടിപ്പിക്കുന്ന		

യദി തപാത്ത് ന ശക്ത്യാമി വിനിവർത്തിതം വനാത്
വനേ തത്രൈവ വത്യാമി യഥാഽഽത്യാ ലക്ഷണസ്തഥാ.

18

“ആയുഃ വനാത് വിനിവർത്തി- തം ശക്ത്യാമി ന യദി, തത്ര	“ജ്യേഷ്ഠനെ കാട്ടിൽനിന്നും തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരവാൻ എനിക്കുകഴിയാതെ വരുന്നവെങ്കിൽ, ആ	വനേ ഏവ തു ആയുഃ ലക്ഷണഃ യഥാ തഥാ വത്യാമി.	കാട്ടിൽതന്നെ, ഇക്കാരണമായി ആയുസം ലക്ഷണനം എപ്രകാരമൊ അപ്ര- കാരം ഞാൻ കാലംകഴിക്കും.
--	---	---	--

സർവ്വാപായം തു വർത്തിഷ്യേ വിനിവർത്തിതം വനാത്
സമക്ഷമായുർമിശ്രാണാം സാധുനാം ഗുണവർത്തിനാം.

19

“ഗുണവർത്തിനാം “സദ’ഗുണയുക്തരാം സാധുനാം പുണ്യാത്മാക്കളും ആയ ആയുർമിശ്രാണാം മഹാത്മാരുടെ സമക്ഷം, മുഖിൽവെച്ച്, വനാത് വനത്തിൽനിന്ന്	വിനിവർത്തിതം തിരിയെകൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരവാൻ സർവ്വാപായം സകലവിധ ഉപായ തെയും തു ഇക്ഷണംതന്നെ വർത്തിഷ്യേ. ഞാൻ അനുഷ്ഠിക്ക വാൻ പോകുന്നു.
--	--

വിഷ്ണികർമ്മാന്തികാഃ സർവ്വേ മാർഗ്ഗശോധകതക്ഷകാഃ
പ്രസ്ഥാപിതാ മയാ പൂർവ്വം യാത്രാഽപി മമ രോചതേ.

20

“മയാ പൂർവ്വം വിഷ്ണി- കർമ്മാന്തികാഃ മാർഗ്ഗശോധക- തക്ഷകാഃ സർവ്വേ	“എന്നാൽ ഇതിന്നു മുഖ്യതന്നെ കൂലിവേലക്കാരും കാട്ടുവഴിയറിഞ്ഞവരും തച്ചന്മാരും എല്ലാം	പ്രസ്ഥാപിതാഃ; പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടിരി- ക്കുന്നു; മമ എനിക്ക് യാത്രാ അപി പഴയനടവഴി ഒന്നുത- ന്നെയാണ് രോചതേ.” ശരിയായി തോന്നുന്ന ത്.”
---	---	---

ഏവമുക്തവാ തു ധർമ്മാത്മാ ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ
സമീപസ്ഥമുവാചേദം സുമന്ത്രം മന്ത്രകോവിദം.

21

ഭ്രാതൃവത്സലഃ ധർമ്മാത്മാ ഭരതഃ ഏവം തു ഉക്തവാ	സഹോദരഭക്തനും ധർമ്മാത്മാവുമായ ഭരതൻ ഇങ്ങിനെ ഇക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ച് അരൾ ചെയ്യശേഷം	മന്ത്രകോവിദം സമീപസ്ഥം സുമന്ത്രം ഇദം ഉവാച.	മന്ത്രാലോചനകളിൽ സമർത്ഥനായ അടുത്തുള്ള സുമന്ത്രരോടായി ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.
---	---	---	---

തുണ്മയമായ ഗച്ഛ തപം സുമന്ത്ര മമ ശാസനാത്
യാത്രാമാജ്ഞാപയ ക്ഷിപ്രം ബലം ചൈവ സമാനയ.

22

“സുമന്ത്ര !	“സുമന്ത്രരേ !	മമ ശാസനാത് എന്റെ കല്പനയായി
തപം	അങ്ങ്	ആജ്ഞാപയ ; ആജ്ഞാപിക്കുക ;
തുണ്മ	ഉടനെ	ബലം ച സൈന്യത്തേയും
ഉന്മായ ഗച്ഛ ;	എഴുന്നേറ്റു ചെല്ലുക ;	ക്ഷിപ്രം ഏവ വേഗത്തിൽതന്നെ
യാത്രാം	യാത്രയെപറ്റി	സമാനയ”. വരുത്തുക”.

ഏവമുക്തഃ സുമന്ത്രസ്തു ഭരതേന മഹാത്മനാ
പ്രദിഷ്ടഃ സോദിശത് സർവ്വം യഥാസന്ദിഷ്ടമിഷ്ടവത്.

23

മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	തു	ഇക്കാര്യത്തിൽ
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	ഇഷ്ടവത്	ഇഷ്ടപ്രകാരംതന്നെ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	പ്രദിഷ്ടഃ,	നിയമിക്കപ്പെട്ടവനായി
ഉക്തഃ	ഉറച്ചയുറപ്പിച്ചവനായ	യഥാസന്ദിഷ്ടം	കല്പനപോലെതന്നെ
സഃ സുമന്ത്രഃ,	ആ സുമന്ത്രർ,	സർവ്വം അദിശത്.	എല്ലാം ചെയ്തു.

താഃ പ്രവൃഷ്ടാഃ പ്രകൃതയഃ ബലാധൃക്ഷാ ബലസ്യ ച
ശൂതപാ യാത്രാം സമാജ്ഞപ്താം രാഘവസ്യ നിവർത്തനേ.

24

താഃ പ്രകൃതയഃ	ആ ജനങ്ങളും	ബലസ്യ	സേനയുടെ
ബലാധൃക്ഷാഃ,	സേനാധിപന്മാരും,	യാത്രാം ച	പുറപ്പെടാനെ
രാഘവസ്യ	ശ്രീരാമനെ	സമാജ്ഞപ്താം	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട
നിവർത്തനേ	തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു	ശൂതപാ	കേട്ട് [തായി
	വരുന്ന സംഗതിയിൽ	പ്രവൃഷ്ടാഃ.	ഏറ്റവും സന്തോഷിച്ചു.

തതോ യോധാംഗനാഃ സർവാ ഭർത്സന് സർവാൻ ഗൃഹേ ഗൃഹേ
യാത്രാഗമനമാജ്ഞായ തപരയന്തി സ്മ ഹഷിതാഃ.

25

തതഃ	ആ സമയം	ഹഷിതാഃ	സന്തോഷംപൂണ്ടവ
യോധാംഗനാഃ	യോദ്ധാക്കളുടെ ശ്രീ	ഗൃഹേ ഗൃഹേ	വീടുകളിലും [തായി
സർവാഃ	എല്ലാവരും [ജനങ്ങൾ	ഭർത്സന്	ഭർത്താക്കന്മാരെ
യാത്രാഗമനം	സൈന്യം പുറപ്പെടുന്ന	സർവാൻ	എല്ലാവരേയും
	തിനെക്കുറിച്ച്	തപരയന്തി സ്മ.	പുറപ്പെടുവാൻ ജാഗ്രത
ആജ്ഞായ,	അറിഞ്ഞ്,		പ്പെടുത്തി.

തേ ഹയൈശ്ശ്വാരഥൈഃ ശീശ്വൈഃ സ്വന്ദനൈശ്ച മഹാജവൈഃ
സഹ യോധൈർബലാധൃക്ഷാഃ ബലം സർവ്വമേവാദയൻ.

26

തേ	ആ	സ്വന്ദനൈഃ,	രഥങ്ങളിലും കയറി
ബലാധൃക്ഷാഃ	സൈന്യാധിപന്മാർ		ക്കൊണ്ട്,
ഹയൈഃ	കുതിരപ്പറങ്ങളിലും	സർവ്വം	എല്ലാ
ശീശ്വൈഃ	വേഗതയുള്ള	ബലം ച	സൈന്യത്തേയും
ഗോരഥൈഃ	കാളവണ്ടികളിലും	യോധൈഃ സഹ	ഭടന്മാരോടുകൂടി
മഹാജവൈഃ	അതിവേഗതയാണ്	അചോദയൻ.	പുറപ്പെടുവിച്ചു.

സജ്ജം തു തദ്ബലം ദൃഷ്ട്വാ ഭരതോ ഗുരുസന്നിധൗ
രഥം മേ തപരയസേപതി സുമന്ത്രം പാർവതോഽബ്രവീത്.

27

ഭരതഃ	ഭരതൻ	പാർവതഃ	അടുത്തു നിന്നിരുന്ന
തത് ബലം	ആ സൈന്യം	സുമന്ത്രം	സുമന്ത്രരേനോക്കി
സജ്ജം	തയ്യാറായിരിക്കുന്ന	“മേ രഥം തു	“എന്റെ രഥത്തെയും
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്, [തായി	തപരയസപ,”	വേഗത്തിൽ വരുത്തു
ഗുരുസന്നിധൗ	ഗുരുവിന്റെ മുഖി	ഇതി	എന്ന് [കു,”
	ലായി	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

ഭരതസ്യ തു തസ്യോജ്ഞാം പ്രതിഗൃഹ്യ ച ഹഷ്ടിതഃ
രഥം ഗൃഹീതവാ പ്രയയൗ യുക്തം പരമവാജിഭിഃ.

28

തസ്യ	ആ	തു	ഉടനെ തന്നെ
ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ	പരമവാജിഭിഃ	ഉത്തമമായങ്ങളാൽ
ആജ്ഞാം	ആജ്ഞയെ	യുക്തം	പൂട്ടിക്കെട്ടപ്പെട്ട
പ്രതിഗൃഹ്യ,	സ്വീകരിച്ച്, [നായി,	രഥം ഗൃഹീതവാ	രഥത്തെ കൊണ്ടുവന്ന്
ഹഷ്ടിതഃ ച,	സന്തോഷം പുണ്ടവ-	പ്രയയൗ.	നിന്തി.

സ രാഘവഃ സത്യധൃതിഃ പ്രതാപവാൻ
ബ്രവൻ സുയുക്തം ദ്രുസത്യവിക്രമഃ
തഥാ മഹാരണ്യഗതം യശസ്വിനം
പ്രസാദയിഷ്യൻ ഭരതോഽബ്രവീത്തഭാ.

29

ദ്രുസത്യ- വിക്രമഃ	} ദ്രുമായ സത്യനിഷ്ഠ യാൻവരം	യശസ്വിനം തഥാ	പുകഴാൻ ജ്യേഷ്ഠനെ
പ്രതാപവാൻ		പ്രസാദ- യിഷ്യൻ,	} പ്രസാദിപ്പിപ്പാൻ കരു തിയവനായി,
സത്യധൃതിഃ	സത്യസന്ധനം	തദാ സുയുക്തം	ആസമയം അതിനുവേ
രാഘവഃ	രഘുക്ലജാതനുംആയ		ണ്ടത്തക്കവണ്ണം
സഃ ഭരതഃ	ആഭരതൻ[വരിക്കുന്ന	ബ്രവൻ	ആജ്ഞാപിച്ചുകൊണ്ട്
മഹാരണ്യഗതം	മഹാവനത്തിൽ-	അബ്രവീത്.	ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.

തുണ്ണം സമത്മായ സുമന്ത്ര ഗച്ഛ
ബലസ്യ യോഗായ ബലപ്രധാനാൻ
ആനേതുമിച്ഛാമി ഹി തം വനസ്ഥം
പ്രസാദ്യ രാമം ജഗതോ ഹിതായ.

30

“സുമന്ത്ര!	“സുമന്ത്രരെ!	ഹി	എന്തെന്നാൽ
തുണ്ണം	വേഗത്തിൽ	ജഗതഃ ഹിതായ	ലോകഹിതാത്ഥം
സമത്മായ,	എഴുന്നേറ്റ്,	വനസ്ഥം	വനഗതനായ
ബലസ്യ	സൈന്യത്തിന്ന്	തം രാമം	ആ ശ്രീരാമനെ
യോഗായ	വേണ്ടത്തക്ക ഒരുക്ക	പ്രസാദ്യ	പ്രസാദിപ്പിച്ച്
	ത്തിനായി	ആനേതും	കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ
ബലപ്രധാനാൻ	സൈന്യാധിപന്മാരെ	ഇച്ഛാമി.”	ഞാൻ തയ്യാറായ്ക്കഴി
ഗച്ഛ;	പ്രാപിച്ചാലും;		ഞ്ഞു.”

സ സൂതപത്രോ ഭരതേന സമ്യ-
ഗാജ്ഞാപിതഃ സംപരിപൂണ്ണകാമഃ
ശശാസ സർവാൻ പ്രകൃതിപ്രധാനാൻ

ബലസ്യ മുഖ്യാശ്ച സുഹൃജ്ജനം ച.

31

ഭരതേന	ഭരതനാൽ	പ്രകൃതി-	} പൗരപ്രധാനിക
സമ്യക്	വഴിപാലെ	പ്രധാനാൻ	
അജ്ഞാപിതഃ	അജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട വനം	ബലസ്യ	} സേനത്തലവന്മാരോടും
		മുഖ്യാൻ	
സംപരിപൂണ്ണ-	} ആഗ്രഹപരിപൂർത്തിവ	സുഹൃജ്ജനം ച	ബന്ധുജനങ്ങളോടും
കാമഃ		സർവാൻ ച	എല്ലാവരോടും
സഃ സൂതപത്രഃ	ആ സൂതപത്രൻ	ശശാസ.	അജ്ഞാപിച്ചു.

തതഃ സമുത്ഥായ കലേ കലേ തേ

രാജന്യവൈശ്യാ വൃഷളാശ്ച വിപ്രാഃ

അയ്യയജ്ഞഃസ്തവരാൻ രഥാശ്ച

നാഗാൻ ഹയാശ്ചൈവ കലപ്രസൂതാൻ.

32

തേ	ആ	കലപ്രസൂതാൻ	നല്ലജാതി
രാജന്യ-	} ക്ഷത്രിയന്മാരും, വൈ	ഉഷ്ഠവരാൻ	ഒട്ടകങ്ങളെയും കോവർ
വൈശ്യാഃ			കഴുതകളെയും
വൃഷളാഃ	ശൂദ്രന്മാരും,	രഥാൻ ച	തേരകളെയും
വിപ്രാഃ ച,	അന്തർന്മാരും,	നാഗാൻ ച	ആനകളെയും
തതഃ.	അച്ഛോരും,	ഹയാൻ ഏവ	കുതിരകളെയും
കലേ കലേ	ഓരോ വീട്ടിലും	അയ്യയജ്ഞൻ.	കെട്ടിത്തയ്യാറാക്കി.
സമുത്ഥായ	എഴുന്നേറ്റ്,		

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഭൃഗുശീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തിരണ്ടാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5531; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3176.

ഭൃഗുശീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തിമൂന്നാംസർഗ്ഗം.

[ഭരതവനപ്രസ്ഥാനം = ഭരതൻ വനത്തിലേക്ക് പുറപ്പെടുന്നത്.]

തതഃ സമുത്ഥിതഃ കാല്യമാസ്ഥായ സ്വന്ദനോത്തമം

പ്രയയേത ഭരതഃ ശീഘ്രം രാമദർശനകാംക്ഷയാ.

1

തതഃ	അച്ഛോരും	കാല്യം	ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	സമുത്ഥിതഃ	എല്ലാവരുമായി പുറ
രാമദർശന-	} ശ്രീരാമസ്വന്ദനത്തെ	സ്വന്ദനോത്തമം	പള്ളിത്തേരിൽ [പ്പെട്ട്
കാംക്ഷയാ		ആസ്ഥായ	കയറിക്കൊണ്ട്
ശീഘ്രം	ഉടനെ	പ്രയയേത.	പുറപ്പെട്ടുചെന്നു.

അഗ്രതഃ പ്രയയസ്തസ്യ സദ്യേ മന്ത്രിപുരോധസഃ

അധിരഹ്യ ഫയൈത്യുക്താൻ രമാൻ സൂർയരഥോപമാൻ.

2

മന്ത്രിപുരോധസഃ	മന്ത്രിമാരും പുരോധിത	രമാൻ	രമങ്ങളിൽ
സദ്യേ	എല്ലാവരും [ന്മാരും	അധിരഹ്യ	കയറിക്കൊണ്ട്,
ഫയൈഃ	കുതിരകളാൽ	തസ്യ	ആ ഭരതന്ന
യുക്താൻ	പുട്ടിക്കെട്ടപ്പെട്ട	അഗ്രതഃ	മുമ്പിലായി
സൂർയ-	} സൂർയരഥ തുല്യങ്ങളായ	പ്രയയഃ.	യാത്രചെയ്തു.
രഥോപമാൻ			

നവനാഗസഹസ്രാണി കല്പിതാനി യഥാവിധി

അനപയുക്തരതം യാന്തമിക്ഷപാകകലനന്ദനം.

3

യഥാവിധി	മുറപോലെ	യാന്തം	യാത്രയെഴുന്നള്ളുന്ന
കല്പിതാനി	നിരന്നു പോകുന്ന	ഇക്ഷപാകകല	} ഇക്ഷപാകകലപ്രിയ
നവനാഗ-	} ഒമ്പതിനായിരം ആന	നന്ദനം ഭരതം	
സഹസ്രാണി		അനപയുഃ.	തുടൻചെന്നു.

ഷഷ്ഠീ രഥസഹസ്രാണി ധനപിനോ വിവിധായുധാഃ

അനപയുക്തരതം യാന്തം രാജപുത്രം യശസ്വിനം.

4

ഷഷ്ഠീഃ രഥ-	} അറുപതിനായിരം	യാന്തം	യാത്രചെയ്തിരുന്ന
സഹസ്രാണി		യശസ്വിനം	പ്രാതിമാനായ
വിവിധായുധാഃ	പലപല ആയുധധാരി	രാജപുത്രം	രാജകുമാരൻ
ധനപിനഃ	വില്ലാളികളും [കളും	ഭരതം അനപയുഃ.	ഭരതനെ അനുഗമിച്ചു.

ശതം സഹസ്രാണ്യശപാനാം സമാരൂഢാനി രാഘവം

അനപയുക്തരതം യാന്തം സത്യസന്ധം ജിതേന്ദ്രിയം.

5

സമാരൂഢാനി	ഭടന്മാർ കയറിയിരുന്ന	സത്യസന്ധം	സത്യസന്ധനും
അശപാനാം	കുതിരകളുടെ	ജിതേന്ദ്രിയം	ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിച്ചു
ശതം	ആറ്		വരും
സഹസ്രാണി	ആയിരങ്ങളും	രാഘവം	രഘുകുലകുമാരനും ആയ
യാന്തം	പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന	ഭരതം	ഭരതനെ
	വരും	അനപയുഃ.	തുടൻചെന്നു.

കൈകേയീ ച സുമിത്രാ ച കൌസല്യാ ച യശസ്വിനീ

രാമാനയനസംഹൃഷ്ടാ യയുർയാനേന ഭാസപതാ.

6

യശസ്വിനീ	പുകഴാൻ	രാമാനയന-	} ശ്രീരാമനെ തിരിയെ
കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും	സംഹൃഷ്ടാഃ	
സുമിത്രാ ച	സുമിത്രാദേവിയും	ഭാസപതാ	മിന്നുന്ന [വരായി
കൈകേയീ ച	കൈകേയീരാജ്ഞിയും	യാനേന	രമങ്ങളിൽ കയറി
		യയുഃ.	യാത്രചെയ്തു. [കൊണ്ട്

പ്രയാതാശ്ചാത്സംഘാതാ രാമം ദ്രഷ്ടും സലക്ഷണം
തസ്യൈവ ച കമാശ്ചിത്രാഃ കർച്ചാണാ ഹൃഷ്ടമാനസാഃ.

7

ആത്സംഘാതാഃ യോഗ്യന്മാരുടെ സംഘങ്ങളും,	തസ്യ ചിത്രാഃ	അഭേദത്തെക്കുറിച്ചുള്ള അപൂർവ്വങ്ങളായ
സലക്ഷണം ലക്ഷണസമിതനായ	കമാഃ ഏവ	ഗുണഗണങ്ങളെപ്പറ്റി
രാമം ശ്രീരാമനെ		ത്തന്നെ
ദൃഷ്ടം സന്ദർശിക്കുന്നതിൽ	കർച്ചാണാഃ ച	താഴെ വരുമാറ് ഉര
ഹൃഷ്ടമാനസാഃ} ആഹ്ലാദംപൂണ്ടവരായി		ചെയ്യുകൊണ്ട്
ച,	പ്രയാതാഃ.	യാത്രചെയ്തിരുന്നു.

മേഘശ്യാമം മഹാബാഹുഃ സ്ഥിരസതപഃ ദ്രവപ്രതം
കദാ ഭക്ഷ്യമാമേ രാമം ജഗതഃ ശോകനാശനം.

8

“മേഘശ്യാമം മഹാബാഹുഃ സ്ഥിരസതപഃ ദ്രവപ്രതം	“മേഘംപോലെ ശ്യാമ മഹാബാഹുവും [ഉന്നം, അചഞ്ചലമനസ്സനായി സ്ഥിരമായ പുണ്യാന ഷാനത്തെ കയ്ക്കാണ്ട വന്നം	ജഗതഃ ശോകനാശനം രാമം കദാ ഭക്ഷ്യമാമേ!	ലോകത്തിന്റെ ശോകങ്ങളെ നാശം ചെയ്യുന്നവനുമായ ശ്രീരാമനെ എപ്പോഴാണ് നാം സന്ദർശിക്കുക!
---	--	------------------------------------	---

ദൃഷ്ട ഏവ ഹി നഃ ശോകമപനേഷ്യതി രാഘവഃ
തമഃ സർവ്വസ്യ ലോകസ്യ സമുദ്യന്നിവ ഭാസ്കരഃ.

9

“രാഘവഃ ഹി, ദൃഷ്ടഃ ഏവ, നഃ ശോകം, സമുദ്യൻ ഭാസ്കരഃ	“ശ്രീരാമനാകട്ടെ, ദർശിക്കപ്പെട്ട ക്ഷണ നമുക്കെ [ത്തിൽ, അന്തസ്സാപത്തെ, ഉദിച്ചെഴുന്ന ആദിത്യൻ	സർവ്വസ്യ ലോകസ്യ തമഃ ഇവ അപനേഷ്യതി.”	എല്ലാ ലോകത്തിന്റെയും അന്ധകാരത്തെ എന്നപോലെ നീക്കംചെയ്യുന്നതാണ്.”
--	--	------------------------------------	---

ഇത്യേവം കഥയന്തേന്ത്യ സംപ്രഹൃഷ്ടാഃ കഥാഃ ശുഭാഃ
പരിഷ്ചജാനാശ്ചാന്യോന്യം യയുർനാഗരികാസ്തദാ.

10

തേ നാഗരികാഃ, തദാ സംപ്രഹൃഷ്ടാഃ ഇതി ഏവം	ആ നഗരജനങ്ങൾ, ആ സമയം സന്തോഷമാർന്നവരായി ഇപ്രകാരം	ശുഭാഃ കഥാഃ കഥയന്തഃ ച അന്യോന്യം പരിഷ്ചജാനാഃ യയുഃ.	പുണ്യകഥകളെ പറഞ്ഞുകൊണ്ട് തമ്മിൽ [തന്നെ തിരക്കിക്കൊണ്ട് യാത്രചെയ്തു.
---------------------------------------	--	--	--

യേ ച തത്ര പരേ സർവ്വേ സംമതാ യേ ച നൈഗമാഃ
രാമം പ്രതിയയുർഹൃഷ്ടാഃ സർവ്വാഃ പ്രകൃതയസ്തഥാ

11

തത്ര	അപ്പോർ	യേ ച,	യാതൊരുവരോഅവരും
സംമതാഃ	പ്രസിദ്ധന്മാരായ	പ്രകൃതയഃ	മന്ത്രിമാർ
നൈഗമാഃ	വേദപ്രവാചകന്മാർ	സർപ്പാഃ,	എല്ലാവരും,
യേ ച	യാതൊരുവരോ	ഘൃഷ്ടാഃ	ആനന്ദഭരിതരായി
സദ്യേ,	അവരെല്ലാവരും,	രാമം	ശ്രീരാമനെ
തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	പ്രതിയയുഃ.	അന്വേഷിച്ച് ചെന്നു.
അപരേ	ഇതരജനങ്ങൾ		

മണികാരാശ്രയേ കേചിത് കണ്ഠകാരാശ്രയശോഭനഃ

സൂത്രകർമ്മകൃതശ്ചൈവ യേ ച ശസ്ത്രോപജീവിനഃ 12

മായൂരകാഃ ക്രാകചികാ രോചകാ വേധകാസ്തഥാ

ദന്തകാരാഃ സുധാകാരാ യേ ച ഗന്ധോപജീവിനഃ 13

സുവണ്ണകാരാഃ പ്രഖ്യാതാസ്തഥാ കഞ്ചളധാവകാഃ

സ്താപകോച്ഛാദകാ വൈദ്യാ ധൂപകാഃ ശൌണ്ഡികാസ്തഥാ 14

രജകാസ്തന്നവായാശ്ര ഗ്രാമഘോഷമഹത്തരാഃ

ശൈലൃഷാശ്ര സഹ സ്രീഭിര്യുയഃ കൈവർത്തകാസ്തഥാ. 15

യേ കേചിത് ച യാവചിച്ഛർ	പ്രഖ്യാതാഃ	പേരുകേട്ട
മണികാരാഃ	സുവണ്ണകാരാഃ,	തട്ടാമ്പാരും,
ശോഭനാഃ	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
സൂത്രകർമ്മ- } കവിപ്പണിചെയ്യുന്ന	കഞ്ചള-	കഞ്ചളങ്ങൾ നെയ്യുന്ന
കൃതഃ ച, } വരും,	ധാവകാഃ,	വരും,
കണ്ഠകാരാഃ ച	സ്താപകോ-	ഉഴിച്ചുപുക്കാരും,
ശസ്ത്രോപ- } ആയുധപ്പണിക്കാരായ	ച്ഛാദകാഃ,	
ജീവിനഃ യേ ച } വരും	വൈദ്യാഃ,	വൈദ്യന്മാരും,
മായൂരകാഃ,	ധൂപകാഃ,	പുകപിടിപ്പിക്കുന്നവ
ക്രാകചികാഃ,	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ [രും,
രോചകാഃ,	ശൌണ്ഡികാഃ,	മദ്യംകൊള്ളുന്നവരും,
	രജകാഃ,	മണ്ണാമ്പാരും,
	തന്നവായാഃ,	തന്നൽപ്പണിക്കാരും,
	ഗ്രാമഘോഷ-	ഗ്രാമങ്ങളിലും ഇടയ
	മഹത്തരാഃ,	ച്ചേരികളിലുമുള്ള
		പ്രമാണികളും,
ദന്തകാരാഃ,	ശൈലൃഷാഃ ച,	നർത്തകന്മാരും,
സുധാകാരാഃ } കമ്മായപ്പണിക്കാരും	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
ഏവ }	കൈവർത്തകാഃ,	മുക്കുവന്മാരും,
ഗന്ധോപ- } സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ	സ്രീഭിഃ സഹ }	സ്രീകുളാടും കൂടി,
ജീവിനഃ } ഉണ്ടാക്കുന്നവർ	ച,	
യേ ച,	യയുഃ.	യാത്രചെയ്തു.
		യാത്രചെയ്തു.

സമാഹിതാ വേദവിദോ ബ്രാഹ്മണാ വൃത്തസമ്മതാഃ

ഗോരഥൈർഭരതം യാന്തമനുജഗ്മുഃ സഹസ്രശഃ.

16

സമാഹിതാഃ,	യോഗനിരതന്മാരും,	സഹസ്രശഃ	ആയിരക്കണക്കായി
വേദവിദഃ,	വേദജ്ഞന്മാരും,	ഗോരഥൈഃ	കാളവണ്ടികളിലായി
വൃത്തസമ്മതാഃ	സദാചാരബഹുമാന്മാരും ആയ	യാന്തം	യാത്രചെയ്യുന്ന
		ഭരതം	ഭരതനെ
ബ്രാഹ്മണാഃ,	ബ്രാഹ്മണരും,	അനുജഗ്മുഃ.	അനുഗമിച്ചു.

സുവേഷാഃ ശുദ്ധവസനാസ്തത്രമുഷ്ടാനലേപനാഃ

സദ്യേ തേ വിവിധൈശ്ചാന്നൈഃ ശന്നൈർഭരതമനപയുഃ.

17

തേ സദ്യേ	അവർ എല്ലാവരും	വിവിധൈഃ	പലമാതിരി
സുവേഷാഃ	നല്ലപോലെ അലങ്കരിച്ചവരായി	യാന്നൈഃ	വാഹനങ്ങളിൽ കയറിക്കൊണ്ട്
ശുദ്ധവസനാഃ	ശുദ്ധവസ്ത്രധാരികളായി	ശന്നൈഃ	വരിവരിയായി
താമുഷ്ടാന- } ലേപനാഃ }	നല്ല കളഭക്കൂട്ടണിഞ്ഞവരായി	ഭരതം	ഭരതനെ
		അനപയുഃ.	പിൻതുടന്നു.

പ്രഹൃഷ്ടമുദിതാ സേനാ സാധനപയാത് കൈകയിസുതം

ഭ്രാതൃരാനയനേ യാന്തം ഭരതം ഭ്രാതൃവത്സലം.

18

സാ സേനാ	ആ സൈന്യം	ഭ്രാതൃവത്സലം	ഭ്രാതൃഭക്തിയുൾക്കൊണ്ടു
പ്രഹൃഷ്ടമുദിതാ	അത്യാനന്ദമൂർക്കൊ	യാന്തം	എഴുന്നള്ളുന്ന
ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠനെ [ണ്ടതായി,	കൈകയിസുതം	കൈകേയീ പുത്രനായ
ആനയനേ	തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുവാനായി,	ഭരതം	ഭരതനെ
		അനപയാത്.	അനുഗമിച്ചു.

തേ ഗതപാ ഭൂരഥയാനം രഥയാനാശപക്ഷജരൈഃ

സമാസേദസ്തതോ ഗംഗാം ശൃംഗിബേരപുരം പ്രതി.

19

രഥയാനാശപ- } ക്ഷജരൈഃ }	തേരുകളിലും, വാഹനങ്ങളിലും, കുതിരകളിലും, ആനകളിലും ക	ഗതപാ തതഃ,	ചെന്നശേഷം,
		ശൃംഗിബേര- }	ശൃംഗിവേരപുരത്തിന്നു
		പുരം പ്രതി }	ടുത്തായി,
തേ	അവർ [യറിക്കൊണ്ടു	ഗംഗാം	ഗംഗയെ
ഭൂരം അധപാനം	വളരെ വഴി	സമാസേദുഃ.	പ്രാപിച്ചു.

യത്ര രാമസഖോ വീരോ തുഹോ ജ്ഞാതിഗണൈർവൃതഃ

നിവസത്യപ്രമാദേന ദേശം തം പരിപാലയൻ.

20

യത്ര	യാതൊരു അളിക്കിൽ	ജ്ഞാതിഗണൈഃ	ജ്ഞാതിവർഗ്ഗങ്ങളോടു
രാമസഖഃ	ശ്രീരാമസഖാവും	വൃതഃ	കൂടിയവനായി
വീരഃ	വീരനും ആയ	പ്രമാദേന	ജാഗ്രതയോടെ
ഗൃഹഃ	ഗൃഹം	പരിപാലയൻ	പരിപാലിച്ചുകൊണ്ട്
തം ദേശം	ആ പ്രദേശത്തെ	നിവസതി.	വാസിച്ചുവരുന്നു.

ഉപേത്യ തീരം ഗംഗായാശ്വക്രവാകൈരലംകൃതം
വ്യവാതിഷ്ഠത സാ സേനാ ഭരതസ്യാനയായിനീ.

21

ഭരതസ്യാ	ഭരതന	ചക്രവാകൈഃ	ചക്രവാകങ്ങളാൽ
അനയായിനീ	പിന്നിലായി വന്നി	അലംകൃതം	രമ്യമായ
	രണ	ഗംഗായാഃ തീരം	ഗംഗക്കരയെ
സാ	ആ	ഉപേത്യ,	പ്രാപിച്ച്,
സേനാ,	സൈന്യം,	വ്യവാതിഷ്ഠത.	നിലച്ചു.

നിരീക്ഷ്യ സുസ്ഥിതാം സേനാം താം ച ഗംഗാം ശിവോദകാം
ഭരതഃ സചിവാൻ സച്ഛാനബ്രവീദപാക്യകോവിദഃ.

22

വാക്യകോവിദഃ	പറയുന്നതിൽ സമത്വം	ശിവോദകാം	പുണ്യതീർത്ഥമാണ്
	നായ	ഗംഗാം ച	ഗംഗയേയും
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	നിരീക്ഷ്യ	കണ്ട്
താം	ആ	സചിവാൻ	മന്ത്രിമാർ
സുസ്ഥിതാം,	നിലച്ചതായ,	സച്ഛാൻ	എല്ലാവരോടും
സേനാം	സൈന്യത്തേയും	അബ്രവീത്.	ഉറച്ചെയ്തു.

നിവേശയത മേ സൈന്യമഭിപ്രായേണ സച്ഛതഃ
വിശ്രാന്താഃ പ്രതരിഷ്ഠാമഃ ശപ ഇദാനീം മഹാനഭീം

23

“മേ	“എന്റെ	നിവേശയത ;	പാളയമടിപ്പിക്കുക ;
സൈന്യം	സൈന്യത്തെ	ശപഃ	നാളെ
അഭിപ്രായേണ	ഇഷ്ടംപോലെ	വിശ്രാന്താഃ	ക്ഷീണംതിന്നുവരായി
സച്ഛതഃ	നാലുപാടും	മഹാനഭീം	പുണ്യനദിയെ
ഇദാനീം	ഇപ്പോൾ	പ്രതരിഷ്ഠാമഃ.	നാം കടക്കാം.

ദാതും ച താവദിച്ഛാമി സ്വർഗ്ഗതസ്യാ മഹീപതേഃ
ഞേൽപദേഹനിമിത്താത്ഥമവതീശ്യാദകം നഭീം.

24

“താവത്,	“ഇതിനിടയ്ക്ക്	ഔർധ്വപദേഹ-	പാരലോകികസുഖ
നഭീം അവതീച്ച്,	നദിയിൽ ഇറങ്ങി,	നിമിത്താത്ഥം)	ത്തിന്നായി
സ്വർഗ്ഗതസ്യാ	സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തനായ	ഉദകം ച ദാതും	തപ്പണത്തേയും
മഹീപതേഃ	ചക്രവർത്തിമഹാരാ		ചെയ്യാൻ
	ജാവിന്	ഇച്ഛാമി.”	ഞാൻ പോകുന്നു.”

തസ്യൈവ ബ്രവതോഽമാത്യാസ്തഥേത്യക്തവാ സമാഹിതാഃ
ന്യവേശയന്ത്സാം ശഃ ഛന്ദേന സേവന സേവന പൃഥക് പൃഥക്

25

തസ്യാ	അദ്ദേഹം	ഉക്തവാ,	പറഞ്ഞു്,
ഏവം	മേൽപ്രകാരം	താൻ	അവരെ
ബ്രവതഃ,	ആജ്ഞാപിച്ചാറെ,	സേവന സേവന	അവരവരുടെ
അമാത്യാഃ	മന്ത്രിമാർ	ഛന്ദേന	ഇഷ്ടംപോലെ
സമാഹിതാഃ	ആസ്ഥയുടെ [എന്ന്	പൃഥക് പൃഥക്	വെച്ചോായി
തഥാ ഇതി	‘അപ്രകാരംചെയ്യാം’	ന്യവേശയൻ.	താമസിപ്പിച്ചു.

നിഃവശ്യ ഗംഗാമന താം മഹാനദീം
 ചമുഃ വിധാനൈഃ പരിബദ്ധശാഭിനീം
 ഉവാസ രാമസ്യ തദാ മഹാത്മനോ
 വിചിന്തയാനോ ഭരതോ നിവർത്തനം.

26

ഭരതഃ	ഭരതൻ	നിഃവശ്യ,	താമസിപ്പിച്ച്,
പരിബദ്ധ- ശാഭിനീം	പരിവാരങ്ങളോടു കൂടിയ	തദാ	അതിൽപിന്നെ
ചമുഃ,	സൈന്യത്തെ,	മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ
താം	ആ	രാമസ്യ	ശ്രീരാമനെ തിരിയെ
മഹാനദീം	പുണ്യനദിയായ	നിവർത്തനം	കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്ന തിനെക്കുറിച്ച്
ഗംഗാം അന	ഗംഗയ്ക്കരികിൽ	വിചിന്തയാനഃ	ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടുത
വിധാനൈഃ	ഉചിതംപോലേ	ഉവാസ.	കഴിച്ചുകൂടി. [നെ

ഇത്യാദി ശ്രീഭാഗവതേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ത്ര്യശീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തിമൂന്നാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5557; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3202.

ചതുരശീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തിനാലാംസർഗ്ഗം.

[ഗുഹാഗമനം = ഗുഹൻ വരുന്നത്.]

തതോ നിവിഷ്ഠാം ധ്വജിനീം ഗംഗാമനപാശ്രിതാം നദീം
 നിഷാദരാജോ ഭുഷൈപവ ജ്ഞാതീൻ സംതപരിതോഽബ്രവീത്. 1

തതഃ	ആ സമയം	ധ്വജിനീം	സൈന്യത്തെ
നിഷാദരാജഃ	വേടക്കർമ്മനായ ഗു	ഭുഷാ ഏവ,	കണ്ട ഉടനെ,
ഗംഗാം നദീം	ഗംഗാനദിയെ [ഹൻ	സംതപരിതഃ	ബലപ്പെട്ടുകൊണ്ട്
അനപാശ്രിതാം	പ്രാപിച്ച്	ജ്ഞാതീൻ	ജ്ഞാതികളോടായി
നിവിഷ്ഠാം	പാളയമടിച്ചിരിക്കുന്ന	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

മഹതീയമിതഃ സേനാ സാഗരാഭാ പ്രഭൃശ്വതേ
 നാസ്യാന്തമവഗച്ഛാമി മനസാഽപി വിചിന്തയൻ.

2

“ഇയം	“ഈ	വിചിന്തയൻ,	ആലോചിക്കുമ്പോൾ,
സേനാ	സൈന്യം	അസ്യ	ഇതിന്റെ
മഹതീ	വമ്പിച്ചതായി	അന്തം	അററം
സാഗരാഭാ	സമുദ്രോപാലയുള്ള	ഇതഃ	ഇവിടെനിന്ന്
	തായി	മനസാ അപി	മനസ്സുകൊണ്ടുകൂടി
പ്രഭൃശ്വതേ ;	കാണപ്പെടുന്നു ;	അവഗച്ഛാമി ന.	ഞാൻ കാണുന്നില്ല.

യഥാ തു വല്ല ദുർബ്ബലിഭരതഃ സ്വയമാഗതഃ

സ ഏഷ ഹി മഹാകായഃ കോവിലാരധപജോ രഥേ

3

“രഥേ	“രഥത്തിൽ,	യഥാ ഹി	അതുകൊണ്ട്
മഹാകായഃ	വമ്പിച്ചതായ	ദുർബ്ബലിഃ	ദുഷ്ടബുദ്ധിയാൻ
സഃ	സുപ്രസിദ്ധമായ	ഭരതഃ തു	ഭരതനും
ഏഷഃ	ഈ	സ്വയം	നേരിൽ
കോവിലാര-	} മലമന്താരക്കൊടി	ആഗതഃ വല്ല.	വന്നിട്ടുണ്ടെന്നു
ധപജഃ ;			
	കാണുന്നു ;		ഭോജനം.

[‘കോവിലാരം’ ഇക്ഷ്വാകവംശരാജാക്കന്മാരുടെ കൊടിയടയാളമാകുന്നു.]

ബന്ധയിഷ്യതി വാ ഭാശാനഥവാടസ്താൻ വധിഷ്യതി

അഥ ഭാശരഥിം രാമം പിത്രാ രാജ്യാഭിവാസിതം

4

സംപന്നാ ശ്രിയമിച്ഛൻ സ തസ്യ രാജജ്ഞാതരിച്ഛ്വാ

ഭരതഃ കൈകയിപുത്രോ ഹന്തും സമധിഗച്ഛതി.

5

“കൈകയിപുത്രഃ “കൈകയിപുത്രനായ	അതിദുർല്ലഭം	അതിദുർല്ലഭമായ
സഃ	ആ	ശ്രിയം
ഭരതഃ	ഭരതൻ	അഥ
ഭാശാൻ	മുക്കുവന്മാരായ	സംപന്നാം
അസ്താൻ	നമ്മെ	(തനിക്ക്) ശാശ്വത
ബന്ധയിഷ്യതി,	തടവിലിടുവാൻ പോ	
	കുന്നുവോ	ഇച്ഛൻ,
വധിഷ്യതി	} അതോ വധിക്കുവാൻ	പിത്രാ
വാ !		രാജ്യാത്
അഥവാ	അല്ലെന്നാൽ	വിവാസിതം
തസ്യ	ആ	ഭാശരഥിം
രാജ്ഞഃ	ചക്രവർത്തി മഹാരാജാ	രാമം
	വിന്റെ	ഹന്തും
		സമധിഗച്ഛതി.
		വന്നതായിരിക്കാം.

ഭന്താ ചൈവ സഖാ ചൈവ രാമോ ഭാശരഥിർമ്മമ

തസ്യാത്ഥകാമാഃ സന്നദ്ധാ ഗംഗാന്തരപടത്ര തിഷ്ഠത.

6

“ഭാശരഥിഃ	“ഭാശരഥതന്ത്രജനായ	അത്ഥകാമാഃ	} ക്ഷേമത്തിൽ ആഗ്രഹ
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	ഏവ	
മമ	എനിക്ക്	അത്ര	ഇപ്പോൾ
ഭന്താ ച	സ്വാമിയും	സന്നദ്ധാഃ ഏവ	യുദ്ധസന്നദ്ധന്മാരായി
സഖാ ച ;	സഖാവുമാകുന്നു !		ത്തന്നെ
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	ഗംഗാന്തരേ	ഗംഗതീരത്തിൽ
		തിഷ്ഠത.	കാത്തിരിപ്പിൻ.

തിഷ്ണു സർവ്വാശാശ്ച ഗംഗാമന്ദപാശ്രിതാ നദീം
ബലയുക്താ നദീരക്ഷാ മാംസമൂലഫലാശനാഃ.

7

“സർവാശാഃ ച “മുക്കവന്മാരെല്ലാവരും	ഗംഗാം നദീം ഗംഗാനദിയെ
ബലയുക്താഃ സൈന്യസമേതരായി	അന്ദപാശ്രിതാഃ, സമീപിച്ചവരായി,
മാംസമൂല- } മാംസവും കിഴങ്ങും പഴ	നദീരക്ഷാഃ നദിയെ കാക്കുന്നവ
ഫലാശനാഃ } വും ആഹാരമായെടു	രായി
ത്തുകൊണ്ട്	തിഷ്ണു. ജാഗ്രതയോടെനിലകൂട്ടെ.

നാവാം ശതാനാം പഞ്ചാനാം കൈവർത്താനാം ശതം ശതം
സന്നദ്ധാനാം തഥാ യുനാം തിഷ്ണുപിത്വഭൃചോദയത്.

8

“യുനാം “ബലിഷ്ഠരായ	പഞ്ചാനാം } അഞ്ഞൂറുണ്ണവും
കൈവർത്താനാം മുക്കവന്മാർ	ശതാനാം } അപ്രകാരംതന്നെ ത
ശതം ശതം നൂറുനൂറുപേർ	തഥാ തിഷ്ണു,” യുറായി നിലകൂട്ടെ,”
സന്നദ്ധാനാം സർവ്വപ്രകാരത്തിലും സ	ഇതി എന്ന്
ന്നദ്ധരായുള്ളവരായ	അഭൃചോദയത്. ആജ്ഞാപിച്ചു.
നാവാം തോണികളുടെ	

യദാ ഭൃഷ്ടസ്തു ഭരതോ രാമസ്യേഹ ഭവിഷ്യതി
നേയം സ്വസ്തിമതീ സേനാ ഗംഗാമദ്യ തരിഷ്യതി.

9

“അദ്യ “ഇപ്പോൾ	ഇയം സേനാ ഈ (ഭരതന്റെ) സൈ
ഭരതഃ ഭരതൻ	ഇഹ ഇവിടെ [ന്യം
രാമസ്യ ശ്രീരാമൻ	തു ഇപ്പോൾ
ഭൃഷ്ടഃ ആപത്ത് വിളയിക്ക	സ്വസ്തിമതീ ക്ഷേമത്തോടുകൂടി
ന്നവനായി	ഗംഗാം ഗംഗയെ
ഭവിഷ്യതി യദാ, ഭവിക്കുമെന്നാൽ,	തരിഷ്യതി ന.” കടക്കുകയില്ല.”

ഇത്യാകേതപാപായനം ഗൃഹ്യ മത്സ്യമാംസമധൂനി ച
അഭിചക്രാമ ഭരതം നിഷാഭാധിപതിഗ്ഗൃഹഃ.

10

നിഷാഭാധിപതിഃ വേടകർചനയ	ഗൃഹ്യ, എടുത്തുകൊണ്ട്
ഗൃഹഃ ഗൃഹൻ	ഭരതം ഭരതന്റെ അടുക്കൽ
ഇതി മേൽപ്രകാരം	ഉപായനം ചെയ്യുന്നതിനായി
ഉക്തപാ, ആജ്ഞാപിച്ചു,	അഭിചക്രാമ. നിശ്ചയിച്ചു.
മത്സ്യമാംസ- } മത്സ്യം, മാംസം, മധു	
മധൂനി ച } എന്നവയെയും	

[‘മത്സ്യം’ (സോമലത), ‘മാംസം’ (രാജഭോഗ്യവസ്തു), ‘മധു’ (പുഷ്പരസം). എന്ന് (ശിരോ മണി).] രാജാവിനേയും, ദേവനേയും, ഗുരുവിനേയും വെറും കയ്യോടുകൂടി ചെന്നുകാണരുതെന്ന് ശാസ്ത്രം. ‘ധർമ്മമർത്ഥം ച കാമം ച ത്രിതയം യോഭികാംക്ഷതി. റിക്തപാണിൻ പശ്യേത രാജാ നം ദൈവതംഗുരം’. (ഭരതം).]

തമായാന്നം തു സംപ്രേക്ഷ്യ സുതപത്രഃ പ്രതാപവാൻ
ഭരതായാചചക്ഷേദഥ വിനയജ്ഞോ വിനീതവത്.

11

പ്രതാപവാൻ	പ്രതാപശാലിയും	തം	അവനെ
വിനയജ്ഞഃ	നീതിനിപുണനും.	സംപ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
സുതപത്രഃ,	സുതപത്രനുമായ	വിനീതവത്	വണക്കത്തോടെ
	സുമന്ത്രർ,	തു	ഇവനെക്കുറിച്ച്
അഥ	അപ്പോൾ	ഭരതായ	ഭരതനോടായി
ആയാന്നം	വന്നുകൊണ്ടിരുന്ന	ആചചക്ഷേ.	ഇങ്ങിനെ അറിയിച്ചു.

ഏഷ ജ്ഞാതിസഹസ്രാണ സ്ഥപതിഃ പരിവാരീതഃ
കശലോ ഭണ്ഡകാരണ്യേ വൃദ്ധോ ഭ്രാതൃശ്ച തേ സഖാ.

12

“ ഏഷഃ	“ ഈ വരുന്ന	ഭണ്ഡകാരണ്യേ	ഭണ്ഡകാരണ്യത്തെപ്പ
വൃദ്ധഃ	യോഗ്യൻ		ററിയുള്ള സംഗതിയിൽ
സ്ഥപതിഃ ;	ഈ ദേശത്തിന്ന് അധി	കശലഃ ;	എല്ലാം അറിയുന്നവൻ;
	പതിയാകുന്നു ;	ച	എന്നതന്നെയല്ല
ജ്ഞാതി-	} ആയിരക്കണക്കായ	തേ	അവിടുത്തെ
സഹസ്രാണ		ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠൻതിരുമേനി
പരിവാരീതഃ ;	സേവിക്കപ്പെടുന്നു ;	സഖാ.	പ്രാണപ്രിയൻ. [യുടെ

തസ്മാത് പശ്യതു കാകത്സ്ഥ തപാം നിഷാദാധിപോ ഗുഹഃ
അസംശയം വിജാനീതേ യത്ര ത്വേ രാമലക്ഷ്മണേ.

13

“ കാകത്സ്ഥ !	“ ഫേ കാകത്സ്ഥ !	വിജാനീതേ ;	ഇദ്ദേഹത്തിന്നറിവുണ്ട് ;
രാമലക്ഷ്മണേ	ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാ	തസ്മാത്	ആയതുകൊണ്ട്
	രായ	നിഷാദാധിപഃ	വേടക്കർചനായ
ത്വേ	അവരിരുവരും	ഗുഹഃ	ഗുഹൻ
യത്ര	എവിടെയുണ്ടോ അത്	തപാം	നിന്തിരുവടിക്ക്
അസംശയം	നിശ്ചയമായും	പശ്യതു.”	മുഖംകാണിക്കട്ടെ.”

ഏതത്തു വചനം ശ്രുതവാ സുമന്ത്രാദ്ഭരതഃ ശുഭം
ഉവാച വചനം ശീശ്രൂഃ ഗുഹഃ പശ്യതു മാമിതി.

14

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ശീശ്രൂഃ	ഉടനെ
സുമന്ത്രാത്	സുമന്ത്രരുടെവക്കൽ	ഇതി	ഇപ്രകാരം
	നിന്ന്	വചനം	വാക്യത്തെ
ശുഭം	ആഗ്രഹത്തിന്നനുക്രമ	ഉവാച ;	അതർചെയ്തു ;
	മായ	“ ഗുഹഃ	“ ഗുഹൻ
ഏതത്	ഈ	മാം	എന്ന
വചനം	വാക്ക	തു	ഇപ്പോൾ
ശ്രുതവാ,	കേട്ട്,	പശ്യതു.”	കണ്ടുകൊള്ളട്ടെ.”

ലബ്ധപാ ഹൃന്മജ്ഞാ സംഹൃഷ്ടോ ജ്ഞാതിഭിഃ പരിവാരീതഃ
ആഗമ്യ ഭരതം പ്രഥമാ ഗൃഹോ വചനമബ്രവീത്.

15

ഗൃഹഃ	ഗൃഹൻ	പരിവാരീതഃ,	ചൂഴപ്പെട്ടവനായി,
അനുജ്ഞാം	അനുമതി	ഭരതം	ഭരതനെ
ലബ്ധപാ,	ലഭിച്ചു്,	ആഗമ്യ,	സമീപിച്ചു്,
ഹി	തന്മൂലം	പ്രഥമഃ	വിനീതനായി
സംഹൃഷ്ടഃ,	സതുഷ്ടിപൂർണ്ണവനായി,	വചനം	ഇപ്രകാരം
ജ്ഞാതിഭിഃ	കൂട്ടുകാരാൽ	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

നിഷ്കൂടശ്ചൈവ ദേശോടയം വഞ്ചിതാശ്ചാപി തേ വയം
നിവേദയാമസ്തേ സർവ്വേ സ്വപദേ ദാസകലേ വസ.

16

“അയം ദേശഃ	“ഈ രാജ്യം	അപി ഏവ	എങ്കിലും
തേ	അവിടുത്തെച്ചേന്ന്	സ്വപദേ	നിന്തിരുവടിയുടെ
നിഷ്കൂടഃ;	തോട്ടമാണ്;	ദാസകലേ	ദാസന്മാരുടെ ദേശ
വയം	ഞങ്ങൾ		ത്തിൽ
സർവ്വേ ച	എല്ലാവരുംതന്നെ	വസ ച	താമസിക്കേണമെന്ന്
വഞ്ചിതാഃ;	{ മുഖ് മുഖം കാണി	തേ	നിന്തിരുവടിയോട്
	{ പ്ലാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടാകാ	നിവേദയാമഃ.	ഞങ്ങൾ അപേക്ഷിച്ചു
	{ തവർ;		കൊള്ളുന്നു.

അസ്തി മൂലം ഫലം ചൈവ നിഷ്ഠാഭിഃ സമുപാർജ്ജിതം
ആർത്ഥാസം ച സംശുഷ്കം വന്യാ ലോച്ഛാവചം മഥത്.

17

“നിഷ്ഠാഭിഃ	“വേദന്മാരാൽ	സംശുഷ്കം ച	ഉണക്കിയതും
സമുപാർജ്ജിതം	കൊണ്ടുവരുപ്പെട്ടതായ	ഉച്ഛാവചം	പലവകയായുള്ള
മൂലം ച	കിഴങ്ങും	വന്യാ ച	ആരണ്യവസ്തുക്കളും
ഫലം ഏവ	പഴവും	മഥത്	ധാരാളമായും
ആർത്ഥാസം	പച്ചമാംസവും	അസ്തി.	ഉണ്ട്.

ആശംസേ സ്വാശിതാ സേനാ വത്സ്യതീമാം വിഭാവരീം
അർച്ചിതോ വിവിധൈഃ കാമൈഃ ശപഃ സന്ദൈവേനാ ഗമിഷ്യസി.

“സേനാ	“സൈന്യം	അർച്ചിതഃ	ഉപചരിക്കപ്പെട്ടവ
സ്വാശിതാ,	നന്നായ് ഭജിച്ചു്,		നായി,
ഇമാം	ഇന്നു	സസൈന്യഃ	സേനാസമേതനായി,
വിഭാവരീം	രാത്രി	ശപഃ	നാളെ
വത്സ്യതി;	വസിക്കട്ടെ;	ഗമിഷ്യസി	നിന്തിരുവടി എഴുന്ന
വിവിധൈഃ	പലമാതിരി		ളാമെന്ന്
കാമൈഃ	വേണ്ടുന്നവയാൽ	ആശംസേ.”	അടിയൻപ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.”

ഇത്യാദി ശ്രീഭാഷ്യം വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ചതുരശ്ശതൈഃ ശ്ലോകൈഃ = ചുണ്ണത്തിനാലംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5575; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3220.

പഞ്ചാശീതിതമഃ സക്ര് = എണ്ണത്തഞ്ചാംസക്ര്.

[ഭരതഗുഹസമാഗമഃ = ഭരതനും ഗുഹനും തമ്മിൽ കാണുന്നത്.]

ഏവമുക്തസ്തു ഭരതോ നിഷഭാധിപതിം ഗുഹം

പ്രത്യുവാച മഹാപ്രാജ്ഞോ വാക്യം ഹേതപത്മസംഹിതം.

1

ഏവം	മേൽപ്രകാരം	ഗുഹം	ഗുഹനോടായി
ഉക്തഃ	ഉറച്ചെയ്യപ്പെട്ട	തു	ഇതിനെക്കുറിച്ച്
മഹാപ്രാജ്ഞഃ	മഹാജ്ഞാനിയായ	ഹേതപത്മ-	} നല്ലകാരണങ്ങളും അ
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	സംഹിതം	
നിഷാഭാധി-	} വേടക്കുറച്ചനായ	വാക്യം	ഈ വാക്യത്തെ
പതിം		പ്രത്യുവാച.	ഉറച്ചെയ്യ.

ഉജ്ജിതഃ ഖലു തേ കാമഃ കൃതോ മമ ഗുരോഃ സഖേ

യോ മേ തപമീദൃശീം സേനാമേകോഽഭ്യുച്ഛിതുമിച്ഛസി.

2

“ മമ	“ എന്റെ	സേനാം	സൈന്യത്തെ
ഗുരോഃ	ജ്യേഷ്ഠൻ	അഭ്യുച്ഛിതം	ബഹുമാനിപ്പാൻ
സഖേ!	സഖാവായുള്ളവനേ!	ഇച്ഛസി;	ഇച്ഛിക്കുന്നത്;
യഃ	യാതൊരു	തേ	അങ്ങയുടെ
തപം ഏകഃ	ഭവാൻ ഒരുവൻതന്നെ	ഉജ്ജിതഃ	വിശിഷ്ടമായ
മേ	എന്റെ [യാൺ	കാമഃ	ആഗ്രഹം
ഈദൃശീം	ഇപ്രകാരമുള്ള	കൃതഃ ഖലു.”	പൂർത്തിയാക്കപ്പെട്ടു.”

[ഇപ്രകാരമുള്ള വന്ദിച്ച സൈന്യത്തെ സല്ലഭിപ്പാൻ, ആശിച്ചതന്നെ അത് ചെയ്തപ്പോൾ ലേയായി എന്ന് ഞാൻ കരുതുന്നു. എന്ന് ഭാവം.]

ഇത്യുക്തവാ തു മഹാതേജാ ഗുഹം വചനമുത്തമം

അബ്രവീദ് ഭരതഃ ശ്രീമാൻ നിഷാഭാധിപതിം പുനഃ

3

മഹാതേജാഃ	മഹാതേജസ്വിയും	ഉക്തവാ തു,	ഉറച്ചെയ്യശേഷം,
ശ്രീമാൻ	വിപ്രാതിപുണ്ടവനും	പുനഃ	വീണ്ടും
ഭരതഃ	ഭരതൻ [ആയ	നിഷാഭാധിപതിം	വേടക്കുറച്ചനായ
ഇതി	മേൽപ്രകാരം	ഗുഹം	ഗുഹനെ നോക്കി
ഉത്തമം വചനം	ഉത്തമമായവചനത്തെ	അബ്രവീത്.	ഇങ്ങിനെ ഉറച്ചെയ്യ.

കതരേണ ഗമിച്ഛാമി ഭരദാജാശ്രമം ഗുഹ

ഗഹനോഽയം ഭൂശം ഭദ്രശാ ഗംഗാന്തരേണ ദുരത്യയഃ.

4

“ ഗുഹ!	“ ഗുഹ!	ഭൂശം ഗഹനഃ;	ഏറ്റവും ഭൂപ്രവേശ്യമാ
കതരേണ	ഏതുവഴിയായാണ്		യിരിക്കുന്നു;
ഭരദാജാശ്രമം	ഭരദാജാശ്രമത്തി	ഗംഗാന്തരഃ	ഗംഗയുടെ ജലപ്രവാ
	ലേക്ക്		ഹവും
ഗമിച്ഛാമി?	ഞാൻ പോകേണ്ടത്?	ദുരത്യയഃ.”	കടപ്പാൻ കഴിയാത്ത
അയം ദേശഃ	ഈ പ്രദേശം		തായിരിക്കുന്നു.”

തസ്യ തപഃപനം ശൂതപാ രാജപുത്രസ്യ ധീമതഃ
അബ്രവീത് പ്രാഞ്ജലിവാക്യം ഗുഹോ ഗഹനഗോചരഃ.

5

ഗഹനഗോചരഃ	വനചരനായ	തത് വചനം	ആ വാക്കു
ഗുഹഃ,	ഗുഹൻ,	ശൂതപാ,	കേട്ട്,
തസ്യ	ആ	പ്രാഞ്ജലിഃ	കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ട്
ധീമതഃ	ധീമാനായ	വാക്യം	} ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.
രാജപുത്രസ്യ	രാജകുമാരന്റെ	അബ്രവീത്.	

ഭാശാസ്സപാടനഗമിഷ്യന്തി ധനപിനഃ സുസമാഹിതാഃ
അഹം ചാനഗമിഷ്യാമി രാജപുത്ര മഹായശഃ.

6

“ മഹായശഃ !	“ മഹാകീർത്തിശാലി	ധനപിനഃ	ധനശ്ശാണികളായി
	യായ	തപാ	അവിടുത്തെ
രാജപുത്ര !	രാജകുമാര !	അനഗമിഷ്യന്തി;	പിൻതുടരും ;
സുസമാഹിതാഃ	വിശപസ്തന്മാരായ	അഹം ച	ഞാനും
ഭാശാഃ	മുക്കുവന്മാർ,	അനഗമിഷ്യാമി.	കൂടെ വരുന്നുണ്ട്.

കച്ചിന്ന ദുഷ്ടോ വ്രജസി രാമസ്യാക്രിഷ്ടകർമ്മണഃ
ഇയം തേ മഹതി സേനാ ശങ്കാം ജനയതീവ മേ.

7

“ അക്രിഷ്ട-	} “ എന്തും നിഷ്പ്രയാസം	തേ	അവിടുത്തെ
കർമ്മണഃ		ഇയം	ഇതു
രാമസ്യാ	ചെയ്യാൻ കഴിവുള്ള	മഹതീ	വമ്പിച്ചു
	ശ്രീരാമൻ	സേനാ	സൈന്യം
ന ദുഷ്ടഃ	{ യാതൊരു കേടും കരു	മേ	എനിക്ക്
		ഇവ	അല്പം
വ്രജസി	താത്തവനായിത്ത	ശങ്കാം	ശങ്കയെ
കച്ചിത് ?	ന്നെയാണു്	ജനയതി. ”	ജനിപ്പിക്കുന്നുണ്ട്. ”
	അങ്ങു് എഴുന്നള്ളിയി		
	രിക്കുന്നതു് എന്നു		
	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു?		

തഥേവഭിഭാഷന്തമാകാശ ഇവ നിർമ്മലഃ
ഭരതഃ ശ്ലക്ഷ്ണയാ വാചാ ഗുഹം വചനമബ്രവീത്.

8

ആകാശഃ	ആകാശം	ഗുഹം	ഗുഹഃനാടായി
ഇവ	എന്നുപോലെ	ശ്ലക്ഷ്ണയാ	{ ഉള്ളിലുള്ള നിഷ്കാപട്ടു
നിർമ്മലഃ	കളങ്കമറ്റവനായ		
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,		
ഏവം	മേൽപ്രകാരം	വാചാ	വാക്കുകൊണ്ട്
അഭിഭാഷന്തം	ഉരചെയ്യുന്നവനായ	വചനം	} ഇങ്ങിനെ മറുപടിയരു
തം	ആ	അബ്രവീത്.	
			ളിച്ചെയ്തു.

മാ ഭൂത് സ കാലോ യത് കഷ്ടം ന മാം ശങ്കിതമഹസി
രാഘവഃ സ ഫി മേ ഭൂതാ ജ്യേഷ്ഠഃ പിതൃസമോ മതഃ.

9

“മാം ശങ്കിതം അഹസി ന; യത് കഷ്ടം; സഃ കാലഃ മാ ഭൂത്;	“എന്നെക്കുറിച്ച് ശങ്കിക്കുന്നതിന്ന് അങ്ങ് അവകാശം ഇത് [കൊടുക്കരുത്]; അസഹ്യമായിരിക്കുന്നു; ആ കാലവും ഉണ്ടാകാതിരിക്കട്ടെ;	ഫി സഃ രാഘവഃ മേ പിതൃസമഃ മതഃ ജ്യേഷ്ഠഃ ഭൂതാ.	എന്തെന്നാൽ ആ ശ്രീരാഘവൻ എനിക്ക് പിതാവിന്നു സമനായി പൂജ്യനായ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനാ ണ്.
---	--	---	---

തം നിവർത്തിതും യാമി കാകത്സ്ഥം വനവാസിനം
ബുദ്ധിർന്യാ ന തേ കാതും ഗുഹ സത്യം ബ്രവീമി തേ.

10

“ഗുഹ! വനവാസിനം തം കാകത്സ്ഥം നിവർത്തിതും യാമി;	“ഗുഹ! വനത്തിൽ വസിക്ക ആ [ന്നവനായ ശ്രീരാഘവനെ തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുവാനാണ് ഞാൻ പോകുന്നത്;	അന്യാ ബുദ്ധിഃ തേ കാതും ന; തേ സത്യം ബ്രവീമി.”	വേദവിധത്തിലുള്ള ശങ്ക ഭവാനു് വേണ്ട; ഭവാനോട് സത്യമായും ഞാൻ പറയുന്നു.”
--	---	--	---

സ തു സംഹൃഷ്ടവദനഃ ശൂതപാ ഭരതഭാഷിതം
പുനരേവാബ്രവീദപാക്യം ഭരതം പ്രതി ഹഷ്ടിതഃ.

11

സഃ ഭരതഭാഷിതം ശൂതപാ, തു ഹഷ്ടിതഃ	ആ ഗുഹൻ ഭരതന്റെ വാക്ക് കേട്ട്, അതിനാൽ സന്തുഷ്ടപ്പെടുന്നതായി	സംഹൃഷ്ടവദനഃ മുഖപ്രസന്നതയോടു കൂടിയവനായി ഭരതം പ്രതി ഭരതനോടായി പുനഃ ഏവ വീണ്ടും വാക്യം ഇപ്രകാരം അബ്രവീത്. ഉരചെയ്തു.
--	--	--

ധന്യസ്താം ന തപയാ തുല്യം പശ്യാമി ജഗതീതലേ
അയന്താഭാഗതം രാജ്യം യസ്താം തൃക്കുമിഹേച്ഛസി.

12

“യഃ തപം, അയന്താത് ഭാഗതം രാജ്യം ഇഹ തൃക്തും	“യാതൊരു ആ നിന്തിരുവടി, ചോദിക്കാതെതന്നെ ലഭിച്ചിരിക്കുന്നതായ രാജ്യത്തെ ഈ ലോകത്തിൽ ഉപേക്ഷിപ്പാൻ	ഇച്ഛസി; ജഗതീതലേ തപയാ തുല്യം പശ്യാമി ന; തപം ധന്യഃ.	നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു; കൂതലത്തിൽ നിന്തിരുവടിക്ക് സമ നായി ഭരതനെ ഞാൻ കാണുന്നില്ല; നിന്തിരുവടി മഹാപുണ്യശാലിത നെ.
---	--	--	--

ശാശ്വതീ വല്ല തേ കീർത്തില്പോകാനനുചരിച്ചുതി
യസ്തപം കൃച്ഛ്രഗുരതം രാമം പ്രത്യാനയിതുമിച്ഛസി.

13

“യഃ	“യാതൊരു	ഇച്ഛസി	നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു
തപം	നിന്തിരുവടി		വൊ, അപ്രകാരമുള്ള
കൃച്ഛ്രഗുരതം	കഷ്ടാവസ്ഥയിലിരി	തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ
	ക്കുന്നവനായ	കീർത്തിഃ	കീർത്തി
രാമം	ശ്രീരാമനെ	ശാശ്വതീ	നിരന്തരമായി
പ്രത്യാനയിതും	തിരിച്ചു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു	ലോകാൻ	ലോകങ്ങളിൽ
	പോകുവാൻ	അനുചരി-	നിചനിച്ചുകുതന്നെ
		ച്ചതി വല്ല.”	ചെയ്യും

ഏവം സംഭാഷമാണസ്യ ഗുഹസ്യ ഭരതം തദാ
ബഭൗ നഷ്ടപ്രഭുഃ സൂത്രോ രജനീ ചാഭ്യവർത്ത.

14

ഏവം	ഇപ്രകാരമായി	സൂത്രം	ആദിത്യൻ
ഭരതം	ഭരതനാട്	നഷ്ടപ്രഭുഃ	ശോഭമങ്ങിയവനായി
തദാ	ആ സമയം	ബഭൗ ;	വിളങ്ങി ;
ഗുഹസ്യ	ഗുഹൻ	രജനീ ച	രാത്രിയും
സംഭാഷ-	} സംഭാഷണം ചെയ്തു	അഭ്യവർത്ത.	അരംഭിച്ചു.
മാണസ്യ,			
	കൊണ്ടിരിക്കെ,		

സംനിവേശ്യ സ താം സേനാം ഗുഹേന പരിതോഷിതഃ
ശത്രുഘ്നേന സഹ ശ്രീമാൻ ശയനം സമുപാഗമത്.

15

ഗുഹേന	ഗുഹനാൽ	താം	ആ
പരിതോഷിതഃ	പ്രശംസിക്കപ്പെട്ട	സേനാം	സേനയെ
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	സംനിവേശ്യ,	പാളയമടിപ്പിച്ച്,
സഃ,	ആ ഭരതൻ,	ശയനം	ശയനസ്ഥലത്തെ
ശത്രുഘ്നേന സഹ	ശത്രുഘ്നനോടുകൂടി	സമുപാഗമത്.	പ്രാപിച്ചു.

രാമചിന്താമയഃ ശോകോ ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ

ഉപസ്ഥിതോ ഹൃനഹ് സ്യ ധർമ്മപ്രേക്ഷസ്യ താദൃശഃ.

16

ധർമ്മപ്രേക്ഷസ്യ	ധർമ്മത്തിൽ ശ്രദ്ധാലു	ശോകഃ,	ശോകം,
	വായ	അനഹ്സ്യ	} അതിനു പാത്രീഭവി
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	മി	
ഭരതസ്യ,	ഭരതൻ,		ക്കാത്തവനെന്നിരു
രാമചിന്താമയഃ	രാമനെക്കുറിച്ചുള്ള ചി	താദൃശഃ	ന്നാലും,
	ന്തയാക്കുന്ന	ഉപസ്ഥിതഃ.	അനിച്ചുചനിയമാം
			നേരിട്ടു. [വണ്ണം

അന്തർദ്വാരേന ഭവനഃ സന്താപയതി രാഘവം
വനഭാഹാഭിസന്തപ്തം ശ്രദ്ധോഽഗ്നിരിവ പാദപം

17

ഗുഡഃ	ഏതു ദിക്കിൽനിന്നുണ്ടാ	ഇവ,	എപ്രകാരമോ അപ്ര
അഗ്നിഃ,	യതെന്നറിയപ്പെടാത്ത		കാരം,
വനഭാഹാഭി-	തീ,	ഭവനഃ	അന്തസ്താപമെന്നത്,
സന്തപ്തം	കാട്ടിൽ വെയിൽകൊ	അന്തർഭാഹന	ചിത്തത്തെ വേവിച്ചു
പാദപം	ണ്ടുണങ്ങിനില്ക്കുന്ന	രാഘവം	ഭരതനെ [കൊണ്ട്
	ഒരു വൃക്ഷത്തെ	സന്താപയതി.	വരട്ടി.

[“വനഭാഹാഭിസന്തപ്തം” കാട്ടുതീ നാലുപാടും കത്തുന്നതിനാൽ തവിടിക്കപ്പെട്ട ഒരു വൃക്ഷത്തെ) “ഗുഡഃ” (കടകങ്ങളിലുള്ള അഗ്നി), എപ്രകാരമോ അപ്രകാരം. എന്ന് (ഗോ. രാ.) കാട്ടുതീ പിതൃമരണദുഃഖവും, ഗുഡമായ അഗ്നി ഭ്രാന്തവിരഹദുഃഖവുമെന്ന് ശിരോമണി.]

പ്രസൂതഃ സർവ്വഗാത്രഭ്യഃ സ്വേദം ശോകാഗ്നിസംഭവം

യഥാ സൂത്രാംശുസന്തപ്തോ ഹിമവാൻ പ്രസൂതോ ഹിമം.

18

ഹിമവാൻ	ഹിമാലയപർവ്വതം	ശോകാഗ്നി-	ശോകാഗ്നിയാലു
സൂത്രാംശു-	സൂര്യകിരണങ്ങളാൽ	സംഭവം	ണ്ടായ
സന്തപ്തഃ	തവിടിക്കപ്പെട്ടതായി	സ്വേദം	വിയപ്പ്
ഹിമം	മഞ്ഞിനെ	സർവ്വഗാത്രഭ്യഃ	സർവ്വാംഗങ്ങളിൽനിന്നും
പ്രസൂതഃ	ഒഴുകുന്നത്	പ്രസൂതഃ.	പൊടിഞ്ഞു.
യഥാ	എപ്രകാരമോ, അപ്ര		കാരം

ധ്യാനനിർഭരശൈലേന വിനിശ്ചസിതയാതനാ

ദൈന്യപാദപസംഘേന ശോകായാസാധിശുംഗിണാ

19

പ്രമോഹാനന്തസതേപന സന്താപൗഷധിവേണനാ

ആക്രാന്തോ ദുഃഖശൈലേന മജ്ജതാ കൈകയീസുതഃ.

20

ധ്യാനനിർഭര-	വിചാരമാകുന്ന ഗുഹ	പ്രമോഹാനന്ത-	കാതും സാധിക്കുമൊ
ശൈലേന,	കുളോടുകൂടിയ പാറ	സതേപന	ഇല്ലയൊ എന്ന വെ
	ത്തുട്ടങ്ങളാണുതും,		മ്പലാകുന്ന മൃഗങ്ങ
വിനിശ്ചസി-	ദീപ്തശ്ചാസമാകുന്ന	സന്താപൗ-	തോടുകൂടിയതും,
തയാതനാ,	ഗിരി ധാതുക്കളോടുകൂടിയതും,	ഷധിവേണനാ	സന്താപമാകുന്ന പച്ചി
ദൈന്യപാദപ-	മനസ്സിന്റെ തളർച്ച		ലമരങ്ങളും മുളകളും
സംഘേന	യാകുന്ന വൃക്ഷസംഘ		ഉള്ളതും
	ങ്ങളോടുകൂടിയതും	മജ്ജതാ	മുക്കുന്നതുമായ
ശോകായാ-	ശോകത്താലുള്ള ദേ	ദുഃഖശൈലേന	മനോവേദനയാകുന്ന
സാധി-	ഹത്തിന്റെ തളർച്ച		ശൈലത്താൽ
ശുംഗിണാ	യാകുന്ന ഉപരിശിഖ	കൈകയീസുതഃ	ഭരതൻ
	രങ്ങളോടുകൂടിയതും,	ആക്രാന്തഃ.	ബോധരഹിതനായി
			വർത്തിച്ചു.

[“മജ്ജതാ” (പർവ്വതപക്ഷത്തിൽ, അകത്തു പ്രവേശിച്ചവയായ മനുഷ്യമൃഗാദികളെ തീരെ കാണാതാക്കുന്ന എന്നും, ഭരതപക്ഷത്തിൽ സമുദ്രിയാദികളെയും ചിത്തത്തെയും തീരെ അവശമാക്കുന്ന, എന്നും സാരം).]

വിനിശ്ചസൻ വൈ ഭൂശദമ്നനാസ്തതഃ
 പ്രമുഖസംജ്ഞഃ പരമാപദം ഗതഃ
 ശമം ന ലേഭേ ഹൃദയജപരാദ്രിതോ
 നരഷ്ഭോ യഥഹതോ യഥഷ്ടഭഃ

21

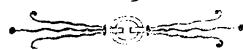
നരഷ്ഭഃ,	പുരുഷഃ ശ്രേഷ്ഠനായ	പ്രമുഖസംജ്ഞഃ	ബോധരഹിതനായി
	ഭരതൻ,	തതഃ	ആ സമയം
പരമാപദം	മഹത്തായ കഷ്ടത്തെ	വിനിശ്ചസൻ	ദീർഘശ്വാസം വിട്ടുകൊണ്ടു
ഗതഃ,	പ്രാപിച്ചവനായി,	യഥഹതഃ	കൂട്ടത്തിൽ നിന്നു തെ
ഭൂശദമ്നനാഃ	ഏറ്റവും കലങ്ങിയ മനസ്സോടുകൂടിയവനായി		ററിയ
ഹൃദയ-ജപരാദ്രിതഃ	അന്തസ്സാപത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായി	ഋഷഭഃ യഥാശമം	വൃഷഭം എന്നപോലെ ദുഃഖശാന്തിയെ
		ഭേദഃ ന വൈ.	കുടുംബപ്രാപിക്കാതിരുന്നു.

ഗുഹേന സാഭം ഭരതഃ സമാഗതോ
 മഹാനഭാവഃ സജനഃ സമാഹരിതഃ
 സുദുർമനാസ്തം ഭരതം തദാ പുനഃ
 ഗുഹഃ സമാശ്വാസയദഗ്രജം പ്രതി.

22

മഹാനഭാവഃ	മഹാനഭാവനം	ഗുഹഃ	ഗുഹൻ
സമാഹരിതഃ	ദൃഢനിശ്ചയത്തോടു കൂടിയവനുമായ	സുദുർമനാഃ	ഏറ്റവും ദുഃഖിതനായി
ഭരതഃ	ഭരതൻ	പുനഃ,	ഇരുന്നിട്ടും,
ഗുഹേന സാഭം	ഗുഹനോടുകൂടി	തം	ആ
സജനഃ	പരിവാരസമേതനായി	ഭരതം	ഭരതനെ
സമാഗതഃ;	വന്നെത്തി;	അഗ്രജം പ്രതി	അഗ്രജനെക്കുറിച്ച്
തദാ	അപ്പോൾ	സമാശ്വാസ-യത്.	സമാധാനപ്പെടുത്തി.

ഇത്യാശേ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാങ്കാണ്ഡേ
 പഞ്ചാശതീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = ഏഴുത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.
 ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5597; അയോദ്ധ്യാങ്കണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3242.

പഞ്ചാശതീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എഴുത്തൊന്നാം സർഗ്ഗം.

[ഗുഹവാക്യം = ഗുഹന്റെ വാക്യം.]

ആചക്ഷേപമേവ സഭാഭാവം ലക്ഷണസ്യ മഹാത്മനഃ
 ഭരതോപപ്രമേയായ ഗുഹോ ഗഹനശോചരഃ.

1

അഥ	അപ്പോൾ	സഭാഭാവം	സ്വഭാവഗുണത്തെ
ഗഹനശോചരഃ	വന്നുവാങ്ങിയ		പ്പറ്റി,
ഗുഹഃ,	ഗുഹൻ,	അപ്രമേയായ	അപരിമിതഗുണശാലി
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	ഭരതായ	ഭരതനോട് [യായ
ലക്ഷണസ്യ	ലക്ഷണന്റെ	ആചക്ഷേപ.	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.

തം ജാഗ്രതം ഗുണൈര്യുക്തം വരചാപേഷുധാരിണം
ഭാതുഗുപ്തഗുപ്തമത്യാന്തമഹം ലക്ഷ്മണമബ്രവം.

2

“ ഗുണൈഃ	“ ഉത്തമഗുണങ്ങൾ	അത്യന്തം	തീരെ
	കൊണ്ട്	ജാഗ്രതം	ഉറങ്ങാതെ വർത്തിച്ചി
യുക്തം,	വിളങ്ങുന്നവരും,		രണവന്മാരായ
ഭാതുഗുപ്തഗുപ്തം	ജ്യേഷ്ഠനെ രക്ഷിക്കുവാ	തം	ആ
	നായി,	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
വരചാപേഷു-	ഉത്തമമായ അമ്പും വി	അഹം	ഞാൻ
ധാരിണം	ല്ലാ ധരിച്ചാനായി	അബ്രവം.	ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു.

ഇയം താത സുഖം ശയ്യാ തപദന്തമുപകല്പിതാ
പ്രത്യാശപസിഹി ശേഷപാസ്ത്വം സുഖം രാഘവനന്ദന.

3.

“ ‘താത!	“ ‘സ്നേഹിത!	രാഘവനന്ദന!	ലക്ഷ്മണ!
തപദന്തം	അവിടുത്തെക്കുവേണ്ടി	അസ്ത്വം	ഇതിൽ
ഇയം	ഇക്കാരണത്താൽ	സുഖം	നിശ്ചിന്താപരമായി
സുഖം ശയ്യാ,	നല്ല കിടക്ക	ശേഷപ	ശയിക്കുക.
ഉപകല്പിതാ;	കൊണ്ടുവന്നുവെക്ക	പ്രത്യാശപ-	} അല്പനേരം ആശ്വസി
	പ്പെട്ടിരിക്കുന്നു;	സിഹി.	
			ക്കുക.

ഉചിതോടയം ജനഃ സദ്യോ ഭുഖാനാം തപം സുഖോചിതഃ
ധർമ്മാത്മസ്തവ ഗുപ്തഗുപ്തം ജാഗരിഷ്യാമഹേ വയം.

4

“ ‘ധർമ്മാത്മൻ!	“ ‘പുണ്യാത്മാവേ!	തപം	അവിടുനാകട്ടെ
അയം	ഈ	സുഖോചിതഃ;	സുഖംമാത്രം പരിചയി
ജനഃ	ജനതതിയിലുള്ള	വയം	ഞങ്ങൾ [ചുവൻ;
സദ്യഃ,	ഓരോരേത്തരം	തവ	അവിടുത്തെ
ഭുഖാനാം	ദേഹപരിശ്രമംചെയ്ത്	ഗുപ്തഗുപ്തം	ക്ഷേമത്തിനായി
ഉചിതഃ;	പഴക്കമുള്ളവനാകുന്നു;	ജാഗരിഷ്യാമഹേ.	ഉറങ്ങാതെവർത്തിക്കാം.

ന ഹി രാമാത് പ്രിയതരോ മമാസ്തി ഭൂവി കശ്ചന
മോത്സ്യേകേ ഭൂർബ്രവീമ്യേതദപ്രസത്യം തവാഗ്രതഃ.

5

“ ‘ഭൂവി	“ ‘ഈ ലോകത്തിൽ	ഉത്സുകഃ	വിചാരപ്പെട്ടുകൊണ്ട്
മമ	എനിക്ക്	മാ ഭൂഃ;	ഇരിക്കേണ്ടതില്ല;
രാമാത്	ശ്രീരാമനെക്കാൾ	തവ	അവിടുത്തെ
പ്രിയതരഃ	അധികം പ്രീതിയുള്ള	അഗ്രതഃ,	തിരുമുമ്പിൽ
	വൻ	ഏതത്	ഇതിനെ
കശ്ചന ഹി	ഒരുവരുംതന്നെ	അസത്യം	കളവായി
അസ്തി ന;	ഇല്ല;	ബ്രവീമി അപി?	ഞാൻ പറയുമോ?

അസ്യ പ്രസാദാദാശംസേ ലോകേട്സിൻ സുമഹദ്യശഃ
യത്മാവാപ്തം ച വിപുലാമത്മാവാപ്തം ച കേവലം.

6

“അസ്തിൻ	“ഈ	കേവലം	കേവലമായുള്ള
ലോകേ	ലോകത്തിൽ,	അത്മാവാപ്തം	ധനലാഭവും,
സുമഹത്	സദ്യോത് കൃഷ്ടമായ	അസ്യ	ഇദ്ദമത്തിന്റെ
യശഃ,	ഭക്താനുഗ്രഹവും,	പ്രസാദാത് ച	കാരണ്യമൊന്നുകൊ
വിപുലം	വിശിഷ്ടമചപ്രാപ്തി		ണ്ടുതന്നെയാണെന്ന്
	നൽകുന്ന	ആശംസേ.	ഞാൻ നിശ്ചയമായും
യത്മാവാപ്തം ച	ധർമ്മസംഗ്രഹവും,		പറയുന്നു.

[“കേവലം” (പ്രതിബന്ധരഹിതമായ); “യത്മാവാപ്തം” (ഫലഭിസന്ധിരഹിതവും മോക്ഷപശ്ചത്തവുമായ ധർമ്മലാഭാപ്തി); “അത്മാവാപ്തം” (സ്വർഗ്ഗഭിപുരുഷാത്മപ്രാപ്തി); “അസ്തിൻ ലോകേ സുമഹദ്യശഃ” (ഐഹിക പുരുഷാത്മം, അഥവാ മഹാ ഭാഗവതോത്തമനെന്ന പ്രസിദ്ധി); “ആശംസേ” (ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു). എന്ന് തനിശ്ശോകി.]

സോഹം പ്രിയസഖാ രാമം ശയാനം സഹ സീതയാ

രക്ഷിഷ്യാമി ധനുഷ്ഠാണിഃ സദ്യോഃ സൈപജ്ഞാതിഭിഃ സഹ

7

“സഃ	“അപ്രകാരമുള്ള	സഹ,	ക്രൂരി,
അഹം,	ഞാൻ	സീതയാ സഹ	സീതാസമേതനായി
ധനുഷ്ഠാണിഃ	ധനുഷ്ഠാണിയായി	ശയാനം	ശയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്ക
സൈപഃ	എന്റെ	പ്രിയസഖാ	പ്രാണപ്രിയനായ [ന
ജ്ഞാതിഭിഃ	ബന്ധുക്കൾ	രാമം	ശ്രീരാമൻ
സദ്യോഃ	എല്ലാവരോടും	രക്ഷിഷ്യാമി.	കാവലായി നില്ക്കാം.

ന ഹി മേഢവിദിതം കിംചിത് വദനടസ്ത്വിംശ്വരതഃ സദാ

ചതുരംഗം ഹൃപി ബലം പ്രസഫേമ വയം യഥി.

8

“അസ്തിൻ	“ഈ	ന ;	ഇല്ല;
വനേ	വനത്തിൽ	ചതുരംഗം	} ചതുരംഗ സേനയേയും
സദാ	എല്ലായ്പ്പോഴും	ബലം അപി	
ചരതഃ	സഞ്ചരിക്കുന്നവനായ	യഥി	പോരിൽ
മേ,	എനിക്ക്,	വയം	ഞങ്ങൾ
അവിദിതം	അറിയാത്ത സംഭവം	പ്രസഫേമ;	ഓടിച്ചുകളയും;
കിംചിത് ഹി	ഒന്നും തന്നെ	ഹി.	സംശയമില്ല.

ഏവമസ്താദിഭക്തേന ലക്ഷ്മണേന മഹാത്മനാ

അനന്തീതാ വയം സദ്യോ യത്നമവാനുപശ്യതാം.

9

“ഏവം	“ഇപ്രകാരം	മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവും ആയ
അസ്താഭിഃ	ഞങ്ങളാൽ	ലക്ഷ്മണേന	ലക്ഷ്മണനാൽ,
ഉഭക്തേന	അപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവനും	വയം	ഞങ്ങൾ
ധർമ്മം ഏവ	ധർമ്മമൊന്നിനെ മാത്രം	സദ്യോ	എല്ലാവരും
അനുപശ്യതാം	സദ്യോത് കൃഷ്ടമായി	അനന്തീതാഃ.	ഇങ്ങിനെ അപേക്ഷി
	കരുതിയ		ക്കപ്പെട്ടു.

കഥം ഭാശരമൗ ഭൂമൗ ശയാനേ സഹ സീതയാ

ശക്യാ നിദ്രാ മയാ ലബ്ധം ജീവിതം വാ സുഖാനി ച.

10

“‘ഭാശരമൗ	“‘ശ്രീരാമൻ	സുഖാനി വാ	ദേഹസുഖംതന്നെയൊ
സീതയാ സഹ	സീതാസമേതനായി		കട്ടെ,
ഭൂമൗ	നിചത്ത്	മയാ	എന്നാൽ
ശയാനേ,	ശയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ	ലബ്ധം	ലഭിക്കപ്പെടുകയെ
നിദ്രാ	ഉറക്കമെന്നതാകട്ടെ,	കഥം	എങ്ങിനെ [ന്നത്
ജീവിതം ച	ആഹാരാദിയാകട്ടെ,	ശക്യാ?	ഉചിതമാകും?

യോ ന ദേവാസുരൈഃ സഞ്ചൈഃ ശക്യഃ പ്രസഹിതം യധി

തം പശ്യ ഗുഹ സംവിഷ്ടം തുണേഷു സഹ സീതയാ.

11

“‘ഗുഹ!	“‘ഗുഹ!	തം	അദ്ദേഹത്തെ
യഃ	യാതൊരുവൻ	സീതയാ സഹ	സീതാദേവിയോടുകൂടി
ദേവാസുരൈഃ	ദേവാസുരന്മാർ	തുണേഷു	തുണങ്ങളിൽ
സഞ്ചൈഃ	എല്ലാവരാരും	സംവിഷ്ടം	സുഖമായി കിടന്നുറങ്ങു
യധി	പോരിൽ		ന്നവനായി
പ്രസഹിതം	എതിപ്പാൻ	പശ്യ;	അങ്ങ് പ്രത്യക്ഷത്തിൽ
ശക്യഃ ന,	ശക്യനല്ലയോ,		കണ്ടാലും.

മഹതാ തപസാ ലബ്ധോ വിവിധൈശ്ച പരിശ്രമൈഃ

ഏകോ ദശരഥസ്യേഷു പുത്രഃ സദൃശലക്ഷണഃ.

12

“‘ഏകഃ	“‘നിസ്തുല്യനും	തപസാ	തപഃപ്രഭാവത്താലും
സദൃശ-	} തനിക്കുമാത്രം യോജി	വിവിധൈഃ	വിവിധങ്ങളായ
ലക്ഷണഃ		പരിശ്രമൈഃ ച	നിയമാനുഷ്ഠാനങ്ങ
	ഗണങ്ങളാണവനും,		ളാലും
ഇഷ്ടഃ,	ലോകാഭിരാമനായി	പുത്രഃ ലബ്ധഃ	പുത്രനായി വിലസുന്ന
	വിളങ്ങുന്നവനും,		വനും
ദശരഥസ്യ	ദശരഥമഹാരാജാ	യഃ.	യാതൊരുവനൊ അദ്ദേ
മഹതാ	ശ്രേഷ്ഠമായ [വിൻറെ		ഹമാകുന്നു ഇത്.

[“ഏകഃ” (മുഖ്യൻ, അതായത് രാജാഹൻ); “സദൃശലക്ഷണഃ” (തനിക്ക് തുല്യമായ ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയവൻ, എന്ന അർത്ഥത്തിൽ ‘ദശരഥസ്യ’ എന്ന പദത്തിനോടു് അനവധിക്കുന്നു എന്നും പക്ഷാന്തരം.) പിതാവിങ്കലുള്ള ശൈശവത്താൽ പറയപ്പെട്ടത് എന്ന് ഗ്രാഹ്യം.]

അസ്തിൻ പ്രവ്രാജിതേ രാജാ ന ചിരം വർത്തിഷ്യതി

വിധവാ മേദിനീ നന്നം ക്ഷിപ്രമേവ ഭവിഷ്യതി.

13

“‘അസ്തിൻ	“‘ഇദ്ദേഹം	നന്നം	അതിനാൽ
പ്രവ്രാജിതേ	വനവാസം കയ്ക്കൊ	മേദിനീ ഏവ	ഭൂമിയും
രാജാ	മഹാരാജാവ് [ണ്ടാൽ	ക്ഷിപ്രം	ഉടനെ
ചിരം	അധികകാലം	വിധവാ	ഭർത്തൃഹീനയായി
വർത്തിഷ്യതി}	ജീവിച്ചിരിക്കയില്ല;	ഭവിഷ്യതി.	ഭവിക്കും.
ന;			

വിനദ്യ സുമഹാനാദം ശ്രമേണോപരതഃ ശ്രീയഃ
നിഷ്പാഷോപരതം താത മന്ത്രേ രാമനിവേശനം.

14

“താത!	“സ്തേഹിത!	രാമനിവേശനം	ശ്രീരാമന്റെ കോവി
ശ്രീയഃ	ശ്രീകരം		ലകം
സുമഹാനാദം	ഉറക്കെ,	നിഷ്പാഷോ-	} നിഃശബ്ദമായി കിടക്ക
വിനദ്യ	മുറവിളിയിട്ട്	പരതം	
ശ്രമേണ	തളന്ന്		നതായും
ഉപരതഃ	മിണ്ടാതിരിക്കുന്നവ	മന്ത്രേ.	ഇരിക്കുമെന്ന് ഞാൻ
	രായും		വിചാരിക്കുന്നു.

കൌസല്യാ ചൈവ രാജാ ച തഥൈവ ജനനീ മമ
നാശംസേ യദി ജീവേയഃ സർവ്വേ തേ ശർവ്വരിമിമാം.

15

“രാജാ ച	“മഹാരാജാവും	യദി ഏവ	എന്തോ,
കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും	ഇമാം ശർവ്വരീം	} ഇന്നത്തെ രാത്രികൂടി
മമ	എന്റെ	ഏവ	
ജനനീ തഥാ,	മാതാവും,	ജീവേയഃ ന	ജീവിച്ചിരിക്കയില്ലെന്നു
തേ സർവ്വേ,	അവർ എല്ലാവരും,	അശംസേ.	ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു.

ജീവേദപി ഹി മേ മാതാ ശത്രുഹ്ലസ്യാനപവേക്ഷയാ
ദുഃഖിതാ യാ തു കൌസല്യാ വീരസ്യുച്ഛിനശിഷ്യതി.

16

“മേ	“എന്റെ	വീരസ്യഃ	വീരമാതാവായ
മാതാ	മാതാവ്	കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി
ശത്രുഹ്ലസ്യാ	ശത്രുഹ്ലന്റെ	യാ തു	ഒരുവരും മാത്രം
അനപവേക്ഷയാ	ഓർമ്മകൊണ്ട്	ദുഃഖിതാ ഹി	മനസ്സുരുകിയവളാ
ജീവേത് അപി!	രേസമയം ജീവിച്ചിരി		യ്ക്കെന്നെ
	ക്കുമാ എന്തോ!	വിനശിഷ്യതി.	മരിച്ചുപോകും.

അതിക്രാന്തമതിക്രാന്തമനവാപ്യ മനോരഥം
രാജ്യേ രാമമനിക്കിപ്യ പിതാ മേ വിനശിഷ്യതി.

17

“മേ	“എന്റെ	മനോരഥം	തന്റെ ആഗ്രഹം
പിതാ	പിതാവ്	അനവാപ്യ,	സാധിക്കാതെ,
രാജ്യേ	രാജ്യത്തിൽ	വിനശിഷ്യതി;	തീപ്പെട്ടുപോകും;
രാമം	ശ്രീരാമനെ	അതിക്രാന്തം	} വന്നതെല്ലാം വന്നു
അനിക്കിപ്യ	വാഴിക്കാൻ കഴിയാത്ത	അതിക്രാന്തം.	
	വന്നായി		കഴിഞ്ഞു.

സിദ്ധാർത്ഥാഃ പിതരം വൃത്തം തസ്മിൻ കാലേ ഹ്യുപസ്ഥിതേ
പ്രേതകാഷ്ടേഷു സർവ്വേഷു സംസ്കരിഷ്യന്തി ഭൂമിപം.

18

“തസ്മിൻ കാലേ ഉപസ്ഥിതേ, സിലാതമാഃ ഹി ഭാഗ്യം ചെയ്തവർതന്നെ വൃത്തം	“ആ കാലം എത്തുമ്പോൾ, ഭാഗ്യം ചെയ്തവർതന്നെ തീപ്പെടുപോയ	ഭൂമിപം പിതരം പ്രേതകാശ്യേഷു സദ്യേഷു സംസ്കരിഷ്യന്തി.	മഹാരാജാവായ പിതാവിന്ന് അന്ത്യകർമ്മങ്ങൾ എല്ലാറ്റിലും സംസ്കാരകൃത്യങ്ങൾ ചെയ്യുക.
---	--	--	---

രമ്യചതപരസംസ്ഥാനാം സുവിഭക്തമഹാപഥാം
ഹർമ്യപ്രാസാദസംപന്നാം സർവ്വരത്നവിഭൂഷിതാം 19
ഗജാശ്വരമസംബാധാം തുയ്നാദവിനാഭിതാം
സർവ്വകല്യാണസംപൂർണ്ണാം ഹൃഷ്ടപുഷ്പജനാകലാം 20
ആരാമോദ്യാനസംപന്നാം സമാജോത്സവശാലിനീം
സുഖിതാ വിചരിഷ്യന്തി രാജധാനീം പിതൃമമ. 21

“രമ്യചതപര- സംസ്ഥാനാം സുവിഭക്ത- മഹാപഥാം	“ഭംഗിയുള്ള നാല്ക്കു ടുവഴികൾ ചേർന്നതും, നന്നായ് വിഭജിക്ക പ്പെട്ട രാജവീഥികളോ ടുക്കിയതും, മാളികകളോടും അരമ നകളോടും കൂടിയതും, ഉത്കൃഷ്ടവസ്തുക്കളെ ല്ലാം നിറഞ്ഞു വില സുന്നതും, രഥഗജതുരഗങ്ങൾ തിങ്ങിയതും, വാദ്യഘോഷങ്ങൾ മുഴ ങ്ങുന്നതും	സർവ്വകല്യാണ- സംപൂർണ്ണാം ഹൃഷ്ടപുഷ്പ- ജനാകലാം	സർവ്വശോഭന ഭവ്യ ങ്ങൾ നിറഞ്ഞുള്ളതും സമൃദ്ധിയാന്ന് സത്തു ഷ്ടിപൂണ്ട ജനങ്ങളാൽ നിറയപ്പെട്ടതും തോട്ടങ്ങളും പൂക്കാവുക ളും നിറഞ്ഞതും ജനക്കൂട്ടത്തോടു കൂടിയ ശാലിനീം ഉത്സവങ്ങളാണുതമായ മമ പിതൃഃ എന്റെ പിതാവിന്റെ രാജധാനീം രാജധാനിയിൽ സുഖിതാഃ ഭാഗ്യം ചെയ്തവർ ത ന്നെയാണ് വിചരിഷ്യന്തി. സഞ്ചരിക്കുക.
ഹർമ്യപ്രാസാദ- സംപന്നാം സർവ്വരത്ന- വിഭൂഷിതാം			
ഗജാശ്വരമ- സംബാധാം തുയ്നാദ- വിനാഭിതാം			

അപി സത്യപ്രതിജ്ഞൈ സാലം കശലിനാ വയം
നിവൃത്തേ സമയേ ഹൃസ്തിൻ സുഖിതാഃ പ്രവിശേമഹി. 22

“സത്യ- പ്രതിജ്ഞന അസ്തിൻ സമയേ നിവൃത്തേ, വയം ഹി	“പറഞ്ഞവാക്കിളക്കാ ത്തവനായ ഇദ്ദേഹം, വാദത്തം നിറവേറിയതിൽ ഞങ്ങളും [ചിന്നെ,	കശലിനാ സാലം സുഖിതാഃ പ്രവിശേമഹി അപി?	സത്തുഷ്ടമുദയനായ ഇ ദ്ദേഹത്തോടും കൂടി ആരാഗ്യത്തോടു കൂടി യവരായി മടങ്ങിവന്നെത്തുമോ? '
--	--	---	--

പരിഭവയമാനസ്യ തസ്യൈവം സുമഹാത്മനഃ
തിഷ്ഠതോ രാജപുത്രസ്യ ശർവ്വരീ സാത്വവർത്ത.

23

“ഏവം	“ഇപ്രകാരം	രാജപുത്രസ്യ	രാജകുമാരനായ
പരിഭവയ-	} പ്രലപിച്ചുകൊണ്ട്	തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്
മാനസ്യ		സാ	അന്നേ
തിഷ്ഠതഃ	അടുത്തുതന്നെ കാത്തു	ശർവ്വരീ	രാത്രി
	കൊണ്ടിരുന്ന	അത്യവർത്ത.	അപ്രകാരം കഴിഞ്ഞു
സുമഹാത്മനഃ	മഹാപുണ്യാത്മാവായ		കൂടി.

പ്രഭാതേ വിമലേ സൂര്യേ കാരയിതപാ ജടാ ഉഭയേ
അസ്തിൻ ഭാഗീരഥീതീരേ സുഖം സംതാരിതേ മയാ.

24

“വിമലേ	“ശോഭിതന	ജടാഃ	ജടകരം
സൂര്യേ	ആദിത്യൻ	കാരയിതപാ,	ധരിച്ച്,
പ്രഭാതേ,	ഉദിച്ചാറെ,	മയാ	എന്നാൽ
ഉഭയേ	രണ്ടുപേരും	സുഖം	സുഖമാംവണ്ണം
അസ്തിൻ	ഈ	സംതാരിതേ.	തരണംചെയ്തിരിക്കപ്പെട്ടു.
ഭാഗീരഥീതീരേ	ഗംഗക്കരയിൽ		

ജടാധരേ തേ ദ്രുമചീരവാസസൌ

മഹാബലേ കഞ്ജരയുമപോപമൌ

വരേഷു ചാപാസിധരേ പരംതപൌ

വൃപേക്ഷമാണൌ സഹ സീതയാ ഗതൌ.

25

“പരംതപൌ	“ശത്രുക്കളെ തപിപ്പി ക്കുന്നവരും	വരേഷു-	} ഉത്തമമായ അമ്പും
		ചാപാസി-	
		ധരൌ	} വില്ലും വാളും ധരിച്ചു
കഞ്ജരയുമ-	} ഗജരാജതുല്യന്മാരും	വൃപേക്ഷ-	} അന്യോന്യം കാത്തു
പോപമൌ		മാണൌ	
			} കൊള്ളുന്നവരും ആയ
മഹാബലൌ	മഹാശക്തിമാന്മാരും	തൌ	
		ജടാധരൌ	അവരിരുവരും
ദ്രുമചീര-	} മരവുരിധരിച്ചവരും	സീതയാ സഹ	ജടമുടിധരിച്ചവരായി
വാസസൌ		ഗതൌ.”	സീതാദേവിയോടുകൂടി
			എഴുന്നള്ളി.”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ഷഡശീതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തൊറുംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5622; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3267.

സപ്താശീതിതമഃ സഗ്ഗ് = എട്ടുത്തേഴാംസഗ്ഗ്.

[രാമശയനാദികഥനം = ശ്രീരാമന്റെ ശയനം മുതലായവയെപ്പറ്റി കഥിക്കുന്നത്.]

ഗുഹസ്വ വചനം ശ്രുതപാ ഭരതോ ഭൂശമപ്രിയം
ധ്യാനം ജഗാമ തത്രൈവ യത്ര തച്ഛ്രുതമപ്രിയം.

1

ഭരതഃ	ഭരതൻ	അപ്രിയം	ആ അനിഷ്ടവാക്ക്
ഭൂശം അപ്രിയം	ഏറ്റവും അസഹ്യമായ	ശ്രുതം യത്ര തത്ര	കേട്ട ദിക്കിൽതന്നെ,
ഗുഹസ്വ	ഗുഹന്റെ	തത് ഏവ	തൽക്ഷണം,
വചനം ശ്രുതപാ, ആ വാക്യത്തെ കേട്ട്,		ധ്യാനം ജഗാമ.	ആത്നായി വർത്തിച്ചു.

സുകമാരോ മഹാസതപഃ സിംഹസ്തസ്യോ മഹാഭൂജഃ
പുണ്ഡരീകവിശാലാക്ഷസ്തരണഃ പ്രിയദർശനഃ
പ്രത്യാശപന്യ മുഹൂർത്തം തു കാലം പരമദുർമ്മനഃ
പചാത സഹസാ തോരൈരൂർഹട്ടി വിഭു ഇവ ദപിപഃ.

2

3

സുകമാരഃ	സുകമാരനും	മുഹൂർത്തം കാലം	അല്പദൂരം കഴിഞ്ഞ്
മഹാസതപഃ	ഉത് കൃഷ്ടസപഭാവ യുക്തനും	പ്രത്യാശപന്യ }	ഒരുമാതിരി ധൈര്യത്തെ
സിംഹസ്തസ്യഃ	സിംഹത്തിന്നൊത്ത	തു,	അവലംബിച്ചിട്ടും
	ചുമലുള്ളവനും	പരമദുർമ്മനഃ,	അത്തൽമുഴുത്തവനായി
മഹാഭൂജഃ	മഹാബാഹുവും	തോരൈഃ	തോട്ടികളാൽ
പുണ്ഡരീക-	താമരദളംപോലെ വി	ഊട്ടി	ഊദയത്തിൽ
വിശാലാക്ഷഃ }	ശാലനേത്രങ്ങളാണവ	വിഭുഃ	പിളർപ്പെട്ട
തരണഃ	യെഴുന്നയുക്തനും[നും	ദപിപഃ ഇവ	ആനയെന്നപോലെ,
പ്രിയദർശനഃ	കണ്ണിന്നിമ്പം നൽക	സഹസാ	പെട്ടെന്ന്
	ന്നവനുമായ അവൻ,	പചാത.	വീണകളുത്തു.

തദവസ്ഥം തു ഭരതം ശത്രുഹ്ലോടനന്തരസ്ഥിതഃ
പരിഷ്ഠച്യ രുരോദോദ്യൈർവിസംജ്ഞഃ ശോകകൾഭിതഃ.

4

അനന്തരസ്ഥിതഃ	അടുത്തുനിന്നിരുന്ന	വിസംജ്ഞഃ	മതിമറന്നവനായി,
ശത്രുഹ്ലഃ	ശത്രുഹ്ലൻ	ശോക-	} ദുഃഖാത്മനായും,
തദവസ്ഥം	ആ അവസ്ഥയിലിര	കൾഭിതഃ തു	
ഭരതം	ഭരതനെ [ന്നിരുന്ന	ഉദ്യൈഃ	ഉച്ചത്തിൽ
പരിഷ്ഠച്യ,	തഴുകിക്കൊണ്ടു്,	രുരോദ.	രോദനംചെയ്തു.

തതഃ സർപ്പാഃ സമാപേതുമ്മാതരോ ഭരതസ്വ താഃ
ഉപവാസകൃശാ ദീനാ ഭൂതവ്യസനകൾഭിതാഃ.

5

ഭൂതഃ	ഭൂതാവിന്റെ	ദീനാഃ	ദൈന്യദശയിലിരിക്ക
വ്യസനകൾഭിതാഃ	വിയോഗമൂലം ദുഃഖി	താഃ	ആ [ന്നവരും ആയ
	ക്കുന്നവരും	ഭരതസ്വ മാതരഃ	ഭരതമാതാക്കന്മാർ
ഉപവാസ-	} ശരിയായി ആഹാരം	സർപ്പാഃ,	എല്ലാവരും
കൃശാഃ }		തതഃ	അവിടെ
	ത്തിരുന്നവരും	സമാപേതഃ.	ഓടിയെത്തി.

താശ്ച തം പതിതം ഭൂമൗ ഭദന്ത്യഃ പശ്യുവാരയൻ
കൌസല്യാ തപസസ്തപ്യേനം ഭിമനാഃ പരിഷസപജേ.

6

താഃ ച	അവരല്ലാവരും	ഭിമനാഃ	പരിതപിക്കുന്നവളായ
ഭൂമൗ	നിലത്തു്	കൌസല്യാ തു	കൌസല്യയാകട്ടെ
പതിതം	വീണുകിടക്കുന്നവനായ	ഏനം	ഇദ്ദേഹത്തെ
തം	അവനെ	അനുസൃത്യ	അടുത്തു്,
ഭദന്ത്യഃ	കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്	പരിഷസപജേ.	പുല്ലി.
പശ്യുവാരയൻ;	വളഞ്ഞുനിന്നു്;		

വത്സലാ സ്വപം യഥാ വത്സമുപഗ്രഹ്യ തപസിനീ
പരിപപ്രച്ഛ ഭരതം ഭദന്തീ ശോകലാലസാ.

7

ശോകലാലസാ	ഭീമത്തിലാണ്ടു്	സ്വപം	തന്റെ
ഭദന്തീ	ആകുന്ദനം ചെയ്യുന്ന	വത്സം യഥാ	സ്വപനം പുത്രനെ
	വളം		യെന്നപോലെ
വത്സലാ	പുത്രവത്സലയും	ഭരതം	ഭരതനെ
തപസിനീ,	പുണ്യവതിയുംആയ	ഉപഗ്രഹ്യ	കെട്ടിയണച്ചുകൊണ്ടു്
	അവൾ,	പരിപപ്രച്ഛ.	ആദരവോടെ ചോദിച്ചു.

പുത്ര വ്യാധിൻ തേ കച്ഛിച്ഛരീരം പരിബാധതേ
അസ്യ രാജകുലസ്യാഭ്യ തപദധീനം ഹി ജീവിതം.

8

“ പുത്ര !	“ ഉണ്ണീ !	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
തേ	നിനക്കു്	അസ്യ	ഈ
ശരീരം	ശരീരത്തിൽ	രാജകുലസ്യ	രാജവംശത്തിന്റെ
വ്യാധിഃ	ഉപദ്രവം	ജീവിതം ഹി	നിലനില്പല്ലാം
പരിബാധതേ	ഒന്നുമില്ലെന്ന് ഞാൻ ന കച്ഛിത് ?	തപദധീനം.	{ നിന്നെത്തന്നെയൊന്ന ല്ലോ ആശ്രയിച്ചിരി ക്കുന്നതു്.
ന കച്ഛിത് ?			

തപാം ദൃഷ്ട്വാ പുത്ര ജീവാമി രാമേ സഭ്രാതുകേ ഗതേ
വൃഷ്ണേ ദശരഥേ രാജ്ഞി നാഥ ഏകസ്ഥപമദ്യ നഃ.

9

“ രാമേ	“ ശ്രീരാമൻ	നഃ	ഞങ്ങൾക്കു്
സഭ്രാതുകേ	അനുജനോടുകൂടി	നാഥഃ ;	നാഥനായുള്ളതു് ;
ഗതേ	പോയിരിക്കെ	പുത്ര !	മകനേ !
ദശരഥേ രാജ്ഞി	ദശരഥമഹാരാജാവും	തപാം ദൃഷ്ട്വാ	നിന്നെക്കൊണ്ടുതന്നെ
വൃഷ്ണേ	തീപ്പെട്ടുപോയതിനാൽ		യാണു്
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	ജീവാമി.	ഞാൻ ജീവനോടിരി
തപം ഏകഃ	നീ ഒരുത്തൻമാത്രമാ		ക്കുന്നതു്.
	ണല്ലോ		

കച്ചിന്ന ലക്ഷ്മണേ പുത്ര ശൂതം തേ കിംചിദപ്രിയം
പുത്രോവാടപ്രേകപുത്രായാഃ സഹഭായേ വനം ഗതേ.

10

“പുത്ര!	“പുത്ര!	ലക്ഷ്മണേ വാ	ലക്ഷ്മണനെപ്പറ്റിയൊ
സഹഭായേ	ഭായാസഹിതനായി	അപ്രിയം	അനിഷ്ടവർത്തമാനം
വനം ഗതേ	കാട്ടിലിരിക്കുന്ന	കിംചിത്	ഒന്നും
ഏകപുത്രായാഃ	ഒരേ ഒരുപുത്രനെപ്പെ	തേ	നിന്റെ
	ററവളായ ഇവളുടെ	ശൂതം ന	} ചെവിയിൽ കേൾക്ക
പുത്ര അവി	പുത്രനെപ്പറ്റിയൊ	കച്ചിത് ? ”	

സ മുഹൂർത്താത് സമാശ്വസ്യ രഭണേവ മഹായശാഃ
കൌസല്യം പരിസാന്തപ്രഭം ഗുഹം വചനമബ്രവീത്.

11

മഹായശാഃ	മഹാഖ്യാതിമാനായ	പരിസാന്തപ്ര, സമാധാനിപ്പിച്ച	
സഃ,	ആ ഭരതൻ,		ശേഷം,
മുഹൂർത്താത്	ഒരു മുഹൂർത്തംകൊണ്ട്	ഗുഹം	ഗുഹനെ നോക്കി
സമാശ്വസ്യ,	ആശ്വസിച്ച്,	ഇദം	ഇങ്ങിനെ
കൌസല്യം	കൌസല്യാദേവിയെ	വചനം	} ചോദ്യംചെയ്തു.
രഭൻ ഏവ	കരഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ	അബ്രവീത്.	

ഭ്രാതാ മേ കപാവസദ്രാത്രീം കപ സീതാ കപ ച ലക്ഷ്മണഃ
അസ്വപച്ഛയനേ കസ്തിൻ കിം ഭക്തപാ ഗുഹ ശംസ മേ.

12

“ഗുഹ!	“ഗുഹ!	ശയനേ	ശയനത്തിലാണ്
രാത്രീം	അന്നു രാത്രി	അസ്വപത് ?	പള്ളിക്കുറുപ്പായത്?
മേ ഭ്രാതാ	എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ	സീതാ	സീതാദേവി
കിം	എന്തിനെ	കപ?	എവിടെയായിരുന്നു?
ഭക്തപാ	ഭജിച്ച്,	ലക്ഷ്മണഃ ച	ലക്ഷ്മണനും
കപ	എവിടെയാണ്	കപ?	എവിടെയായിരുന്നു?
അവസത്?	വസിച്ചത്?	മേ	എന്നോട്
കസ്തിൻ	ഏതു	ശംസ.	ഉരചെയ്യാലും.

സോടബ്രവീദ്ഭരതം ഹൃഷ്ടോ നിഷാദാധിപതിർഗുഹഃ
യദപിധം പ്രതിപേദേ ച രാമേ പ്രിയഹിതേടതിമൌ.

13

സഃ	ആ	രാമേ	ശ്രീരാമന്റെ സംഗതി
നിഷാദാധിപതിഃ	വേടക്കർചനായ	ഹൃഷ്ടഃ	സന്തോഷപൂർവ്വം [യിൽ
ഗുഹഃ	ഗുഹൻ,	യദപിധം	} എപ്രകാരം വർത്തിക്ക
പ്രിയഹിതേ	ഭക്തപ്രിയനും	പ്രതിപേദേ ച	
അതിമൌ	അതിമിയുമായ	ഭരതം	ഭരതനോട്
		അബ്രവീത്.	ഇപ്രകാരം ഉണർത്തിച്ചു.

[“ഹൃഷ്ടഃ” (ശ്രീരാമവൃത്താന്തത്തെ കമിപ്പാൻ അവസരം ലഭിച്ചകാരണം അത്യാനന്ദഭരിതനായി), എന്ന് ഗോ. രാ; (ലക്ഷ്മണനെപ്പോലെതന്നെ ഭാരതകലും പരിപൂർണ്ണഭാരതഭക്തിയെ ഭരിച്ചതിനാൽ, എന്ന് തിലകം; “പ്രിയഹിതേ” (തന്റെ ഭാഗിലുള്ള പ്രീതിയാകുന്ന പ്രിയത്തോടും, തന്റെ ഭക്തിക്ക് വിഷയീഭവിച്ച പ്രീതിയോടും കൂടിയവൻ) എന്ന് ശിരോമണി.]

അന്നമുച്ചാവചം ഭക്ഷാഃ ഫലാനി വിവിധാനി ച
രാമായാഭ്യവഹാരാത്ഥം ബഹു ചോപഹൃതം മയാ.

14

“മയാ	“എന്നാൽ	ഭക്ഷാഃ ച	പലഹാരങ്ങളും
രാമായ	ശ്രീരാമൻ	വിവിധാനി	പല
അഭ്യവഹാരാത്ഥം	ആഹാരത്തിനായി	ഫലാനി ച	പഴുത്തു
ഉച്ചാവചം	പലമാന്ത്രിയായ	ബഹു	ധാരാളം
അന്നം	ഭക്ഷണവും	ഉപഹൃതം.	കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടു.

തത്സർവ്വം സമനജ്ഞാസീദ്രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ
ന ഹി തത് പ്രത്യഗൃഹ്ണാത് സ ക്ഷത്രധർമ്മമനുസ്മരൻ.

15

“സത്യപരാക്രമഃ “സത്യപരാക്രമനായ	തത് ഹി	അതൊന്നിനെയും
സ	പ്രത്യ-	} സ്വീകരിക്കുകയുണ്ടായില്ല
രാമഃ,	ഗൃഹ്ണാത്	
ക്ഷത്രധർമ്മം	തത് സർവ്വം	അതെല്ലാറ്റിനെയും
അനുസ്മരൻ	സമനജ്ഞാ-	} തിരിയെത്തന്നു
	സീത്.	
		കളഞ്ഞു.

[“സമനജ്ഞാസീത്” (ഭൃഷ്ടികൊണ്ട് നോക്കി സ്വീകരിച്ച് ഞങ്ങളെ വശംതന്നെ തന്നു); “ക്ഷത്രധർമ്മം” (ക്ഷത്രിയ, യമദൂതകർതൃകഹിംസനാത്, ത്രായതേ, സ്വസംസർഗ്ഗജനം രക്ഷതീതി ക്ഷത്രം; ഭാഗീരഥീതീരം, തത്ര യോധർമ്മഃ, അന്യഭയവസ്തുഗൃഹ്ണാണി വൃത്തിഃ, തം,—യമദൂതന്മാരുടെ ഹിംസയിൽനിന്ന് ത്രാണനംചെയ്യുന്നത് ക്ഷത്രം, അതായത് ഗംഗാതീരമെന്നു സാരം, അവിടെ പ്രത്യേകമായ ധർമ്മമാകുന്ന അന്യവസ്തുസ്വീകാരരോഹിതമെന്നതിനെ കാത്തുകൊണ്ട്) (ഭരദവാജാത്രമത്തിൽവെച്ചു അങ്ങിനെ സ്വീകരിക്കുന്നത്, ഗംഗാതീരത്തിൽനിന്നു ജലപ്രവാഹം കാണപ്പെടാത്ത ദൂരത്തിൽ ആയതുകൊണ്ട് ആ ഭോഷം ഇല്ലെന്നു ശിരോമണി). “തീരേ പ്രതിഗൃഹ്ണാജ്ഞാസ്തപ്രാജ്ഞോധർമ്മസ്യ വിക്രയഃ” എന്നു സ്മൃതി. “ക്ഷത്രധർമ്മം” മനു മുതലായവരാൽ വിധിക്കപ്പെട്ട ധർമ്മം എന്നും പക്ഷാന്തരം. “മഹഷിമാർ, ബ്രാഹ്മണർ മുതലായവർക്ക് മധുപശ്ചാദികൾകൊണ്ട് രാജാവിനെ സ്വീകരിപ്പാനുള്ള വിധികൊണ്ടും, ആയവയെ സ്വീകരിക്കുന്നത് അർക്കം അഭ്യുദയപ്രഭാകരായാലും, ഗൃഹ്ണാൻ നിഷാദന്മാരും ഹേതുവാൽ അപ്രകാരം രാജപുഷ്പയിൽ അധികാരമില്ലാത്തതുകൊണ്ടും സ്വീകരിക്കാത്തതാകുന്നു” എന്നു തിലകം.]

ന ഹ്യസ്താഭിഃ പ്രതിഗ്രാഹ്യം സഖേ ദേയം തു സർവ്വദാ
ഇതി തേന വയം രാജന്നാനനീതാ മഹാത്മനാ.

16

“സഖേ!	“സ്തേഹിത!	ന;	പാടുള്ളതല്ല;
സർവ്വദാ	എപ്പോഴും	ഇതി,	എന്നിപ്രകാരം,
അസ്താഭിഃ	ഞങ്ങളാൽ	രാജൻ!	അല്ലയോ രാജാവേ!
ദേയം;	{ കൊടുക്കുക എന്നതു മാത്രം ചെയ്യപ്പെടേണ്ട താണ്;	മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ
		തേന	അദ്ദേഹത്താൽ
		വയം ഹി	ഞങ്ങളും
പ്രതിഗ്രാഹ്യം തു വാങ്ങുക എന്നുള്ളത്		അനന്തരം.	സമാധാനിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

ലക്ഷ്മണൻ യദാനീതം പിതാ വാരി മഹായശഃ
ഔപവാസ്യം തദാകാഷീദ്രാഘവഃ സഹ സീതയാ.

17

“ മഹായശഃ	“ വിച്ഛാതി പുണ്ഡ്ര	വാരി	വെള്ളം
	നായ	യത്	യാതൊന്നൊ അതിനെ
രാഘവഃ,	ശ്രീരാമൻ,	പിതാ,	പാനം ചെയ്ത്,
തദാ	ആ സമയം	സീതയാ സഹ	സീതാദേവിയോടുകൂടി
ലക്ഷ്മണൻ	ലക്ഷ്മണനാൽ	ഔപവാസ്യം	} ഉപവാസമായി നോ
ആനീതം	കൊണ്ടുവരുപ്പെട്ടതായ	അകാഷീത്.	
			ററിയുന്നു.

തതസ്തു ജലശേഷേണ ലക്ഷ്മണോപ്യകരോത്തദാ
വാഗ്ധതാസ്തേ ത്രയഃ സന്ധ്യാമുപാസത സമാഹിതാഃ.

18

“ തതഃ	“ അപ്പോൾ	ത്രയഃ അപി	മൂവരും
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	വാഗ്ധതാഃ	മൗനം കയ്ക്കാണ്ട്
ജലശേഷേണ	ബാക്കിവെള്ളംകൊണ്ട്	സമാഹിതാഃ	തു ഏകാഗ്രതയോടുകൂടി
തദാ	ആ സമയം	സന്ധ്യാം	പരമാമധ്യാനത്തെ
അകരോത് ;	തുപ്തനായി ;	ഉപാസത.	അനുഷ്ഠിച്ചു.
തേ	അവർ		

സൗമിത്രിസ്തു തതഃ പശ്യാദകരോത് സപാസ്തരം ശുഭം
സ്വയമാനീയ ബഹ്വിഷി ക്ഷിപ്രം രാഘവകാരണാത്.

19

“ സൗമിത്രിഃ	“ ലക്ഷ്മണൻ	സ്വയം തു	താൻ തന്നെ
തതഃ പശ്യാത്	അതിൽ പിന്നെ	ശുഭം	നല്ലതായ
ബഹ്വിഷി	ദർപ്പല്ലകൾ	സപാസ്തരം	ശയനത്തെ
ആനീയ,	കൊണ്ടുവന്ന്,	ക്ഷിപ്രം	വേഗത്തിൽ
രാഘവ-	} ശ്രീരാമനായ്ക്കൊണ്ട്	അകരോത്.	തയ്യാറാക്കി.
കാരണാത്			

തസ്മിൻ സമാവിശദ്രാമഃ സപാസ്തരേ സഹ സീതയാ
പ്രക്ഷാല്യ ച തയോഃ പാദൗ വ്യപക്രാമത് സ ലക്ഷ്മണഃ.

20

“ രാമഃ	“ ശ്രീരാമൻ	സഃ ലക്ഷ്മണഃ	ആ ലക്ഷ്മണൻ
സീതയാ സഹ	സീതാദേവിയോടുകൂടി	തയോഃ	അവരിരുവരുടേയും
തസ്മിൻ	ആ	പാദൗ ച	തുപ്പാദങ്ങളെ
സപാസ്തരേ	ശയനത്തിൽ	പ്രക്ഷാല്യ,	കഴുകിത്തുടച്ച്
സമാവിശത് ;	എഴുന്നെള്ളിയിരുന്നു ;	വ്യപക്രാമത്.	പുറത്തുവന്നു.

ഏതത്തദിംഗദീമൂലമിദമേവ ച തത്തുണം
യസ്മിൻ രാമശ്ച സീതാ ച രാത്രിം താം ശയിതാവുഭൗ.

21

“രാമഃ ച	“ ശ്രീരാമനം	തത്	ആ
സീതാ ച	സീതാദേവിയം	ഇംഗുദീമൂലം	ഓടവുക്കുത്തിന്റെ
ഉഭയേ	രണ്ടുപേരും		ചുവട്
താം	അന്ന്	ഏതത് ച ;	ഇതുതന്നെ ;
രാത്രിം	രാത്രി	തത്	ആ
യസ്തിൻ	യാതൊരുദിക്കിൽ	തുണം	ദർപ്പല്ലം
ശയിതേ,	ശയിച്ചുവാ,	ഇദം ഏവ.	ഇതുതന്നെ.

നിയമ്യ പുഷ്പേ തു തലാംഗുലിത്രവാൻ

ശരൈഃ സുപുണ്ണാവിഷ്ടധീ പരന്തപഃ

മഹാലനഃ സജ്യമുപോഽഹ്യ ലക്ഷ്മണഃ

നിശാമതിഷ്ഠത് പരിതോഽസ്യ കേവലം.

22

“ പരന്തപഃ	“ ശത്രുധംസകനായ	മഹത്	മഹത്തായ
ലക്ഷ്മണഃ,	ലക്ഷ്മണൻ,	ധനഃ	കോദണ്ഡത്തെ
ശരൈഃ	ബാണങ്ങളാൽ	സജ്യം	ഞാൻപൂട്ടി
സുപുണ്ണേ	നിറയപ്പെട്ട	ഉപോഽഹ്യ,	തയ്യാറാക്കിക്കൊണ്ട്,
ഇഷ്ടധീ	രണ്ടു ആവനാഴികളെ	അസ്യ	ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ
പുഷ്പേ	പിന്നിൽ	പരിതഃ	അടുത്തായി
നിയമ്യ,	കെട്ടിക്കൊണ്ട്,	നിശാം	രാത്രി
തലാംഗുലിത്ര-	കയ്ക്കുറക്കും വിരലു	കേവലം തു	മുഴുവനും
വാൻ,	കുറക്കും തോലുറക	അതിഷ്ഠത്.	കാവൽകാത്തുനിന്നു.
	ളിട്ടുകൊണ്ട്,		

തതസ്തപഥം ചോത്തമചാപബാണധൂക്

സ്ഥിതോഽഭവം തത്ര സ യത്ര ലക്ഷ്മണഃ

അതന്ദ്രിഭിജ്ഞാതിഭിരാത്തകാമ്യകൈഃ

മഹേന്ദ്രകല്പം പരിപാലയംസ്തദാ.

23

തതഃ	പിന്നെ	ആത്ത-	} കലച്ചവില്ലൊടുക്കിയ
അഥം തു	ഞാനും	കാമ്യകൈഃ	
ഉത്തമചാപ-	} ശത്രുധനസ്സിനേയും	അതന്ദ്രിഭിഃ	ജാഗ്രതയുള്ളവരുമായ
ബാണധൂക്		ബാണങ്ങളേയും ധരി	ജ്ഞാതിഭിഃ
	ച്ചവനായ	തദാ	ആ സമയം,
സഃ	ആ	മഹേന്ദ്രകല്പം	ഇത്രുച്ചനായ അദ്ദേ
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ		ഹത്തെ
യത്ര തത്ര ച	ഉണ്ടായിരുന്ന ദിക്കിൽ	പരിപാലയൻ	കാവൽകാത്തുകൊ
	തന്നെ	സ്ഥിതഃ അഭവം. വത്തിച്ചു.	[ണ്ടു്,

ഇത്യാദഞ്ച ശ്രീമദ്വാല്മീകീരാമായണ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

സപ്താശീതിതമഃ സഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തേഴാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5645; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3290.

അഷ്ടാശീതിതമഃ സഗ്ഗ് = എണ്ണത്തൊട്ടാംസഗ്ഗ്.

[ശയ്യാനുവീക്ഷണം = ശ്രീരാമശയനത്തെ സന്ദർശിക്കുന്നത്]

തച്ഛ്രോതാ നിപുണം സർവ്വം ഭരതഃ സഹ മന്ത്രിഭിഃ

ഇംഗുദീമൂലമാഗമ്യ രാമശയ്യാമവേക്ഷ്യ താം

1

അബ്രവീജ്ജനനീഃ സർവ്വാ ഇഹ തേന മഹാത്മനാ

ശർവ്വരീ ശയിതാ ഭൂമാവിദമസ്യ വിമളിതം.

2

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ജനനീഃ സർവ്വാഃ	മാതാക്കന്മാരെല്ലാവരോടും
മന്ത്രിഭിഃ സഹ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി	അബ്രവീത് ;	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു ;
തത് സർവ്വം	അതെല്ലാറ്റിനേയും	“ഇഹ	“ഇ
ശ്രോതാ,	കേട്ട്,	ഭൂമൗ,	നിലത്ത്,
ഇംഗുദീമൂലം	ഇംഗുദീവൃക്ഷത്തിന്റെ	ശർവ്വരീ	ഒരു രാത്രി
അഗമ്യ,	വന്ന്, [ചുവട്ടിൽ	തേന	ആ
താം	അ	മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവിനാൽ
രാമശയ്യാം	ശ്രീരാമന്റെ ശയനത്തെ	ശയിതാ ;	ശയിക്കപ്പെട്ടു ;
നിപുണം	ശ്രദ്ധയോടുകൂടി	അസ്യ വിമളിതം	അദ്ദേഹം കിടന്നപാട്
അവേക്ഷ്യ,	നോക്കിക്കണ്ട്,	ഇദം.	ഇതാ.

മഹാഭാഗകുലീനേന മഹാഭാഗേന ധീമതാ

ജാതോ ദശരഥേനോർവ്യാം ന രാമഃ സ്വപ്തമഹന്തി.

3

“മഹാഭാഗ-കുലീനേന	“വിഖ്യാതരായ പൂർവ്വന്മാരുള്ളവനും	ജാതഃ	ജാതനായ
മഹാഭാഗേന	മഹാഖ്യാതിമാനും	രാമഃ	ശ്രീരാമൻ
ധീമതാ	ജ്ഞാനസമ്പന്നനുമായ	ഉർവ്വാം	വെറും നിലത്ത്
ദശരഥേന	ദശരഥമഹാരാജാവിന്ന്	സ്വപ്തം	കിടന്നുറങ്ങുവാൻ
		അഹന്തി ന.	തക്കവനല്ല.

അജിനോത്തരസംസ്തീണ്ണ വരാസ്തരണസഞ്ചയേ

ശയിതാ പൃഷ്ഠപ്യാശ്രിഃ കഥം ശേഷേ മഹീതലേ

4

പ്രാസാദാഗ്രവിമാനേഷു വലഭീഷു ച സർവ്വഭാ

മൈമരാജതഭ്രമേഷു വരാസ്തരണശാലീഷു

5

പുഷ്പസഞ്ചയചിത്രേഷു ചന്ദനാഗരഗന്ധീഷു

പാണ്ഡുരാദ്രപ്രകാശേഷു ശുകസംഘരതേഷു ച

6

പ്രാസാദവരവർഷേഷു ഗീതവത്സ സുഗന്ധീഷു

ഉഷിതാ മേരുകല്ലേഷു കൃതകാഞ്ചനഭിത്തിഷു

7

ഗീതവാദിത്രനിഷ്പോഷൈവരാഭരണനിഃസ്വപന്നൈഃ

മുദംഗവരശബ്ദൈശ്ച സതതം പ്രതിബോധിതഃ

8

വനിഭിർവനിതഃ കാലേ ബഹുഭിഃ സുതമാഗധൈഃ
ഗാമാഭിരനരൂപാഭിഃ സ്തുതിഭിശ്ച പരന്തപഃ.

9

“കാലേ	“സൂയോദയമായപ്പോൾ	വരാസുരൻ-	നല്ല മേൽ വിരിപ്പിട്ടവ
വനിഭിഃ	വനികളാലും	ശാലിഷ്യ	യായി
ബഹുഭിഃ	അനേകം	പുഷ്പസംചയ-	പുഷ്പതരികളാലുംകൃത
സുതമാഗധൈഃ	സുതന്മാരാലും മാഗധ	ചിദ്രഷ്യ	ങ്ങളായി
	ന്മാരാലും	ചന്ദനാഗര-	ചന്ദനം അകിൽ എന്ന
അനരൂപാഭിഃ	തക്കവയായ	ഗന്ധിഷ്യ	വയുടെ സുഗന്ധമാണ്
ഗാമാഭിഃ	പാട്ടുകളെക്കൊണ്ടും		വയായി
സ്തുതിഭിഃ ച	സ്തോത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടും	പാണ്ഡുരാഭ-	വെള്ളക്കാർ പോലെ
വനിതഃ	സ്തുതിക്കപ്പെട്ടവനും,	പ്രകാശേഷ്യ	പ്രകാശിക്കുന്നവയായി
പരന്തപഃ	ശത്രുസന്താപകരനും,	ശുക്രസംഘ-	കിളിക്കൂട്ടങ്ങളാൽ ശ
പുരുഷവ്യാഘ്രഃ,	പുരുഷോത്തമനും ആയ	രതേഷ്യ ച	ബുക്കപ്പെട്ടവയായി
	അഃക്രമം,	ഗീതവത്സ,	ഗീതങ്ങളാണ്വയായി
ഗീതവാദിത-	ഗീതം, വാദ്യം എന്നവ	സുഗന്ധിഷ്യ	നല്ലവാസന വീശുന്ന
നിഘോഷൈഃ	യുടെ ഘോഷങ്ങളാലും		വയായി
വരാഭരണ-	ഉത്തമാഭരണങ്ങളുടെ	മേരുകല്പേഷ്യ	മേരഗിരി പോന്നവ
നിഃസപനൈഃ	കിലുക്കങ്ങളാലും		യായി
മൃദംഗവര-	മൃദംഗത്തിന്റെ മധുര	കൃതകാണ്ഡന-	സ്വപ്നമൃദുകളാണ്
ശബ്ദൈഃ ച	മായ ശബ്ദങ്ങളാലും	ഭിത്തിഷ്യ	
സതതം	എല്ലായ്പ്പോഴും	പ്രാസാദ-	വലിയ ഉത്തമ ഭവന
പ്രതിബോധിതഃ,	പള്ളിയറക്കണത്ത	വരവയ്യേഷ്യ	ങ്ങളിൽ
	പ്പെട്ടവനായി,	ഉഷിതപാ,	വസിച്ചശേഷം,
പ്രാസാദാഗ്ര-	ഉയർന്ന മേടകളാണ്	അജിനോത്തര-	നല്ല മാൻ തോൽ വി
വിമാനേഷ്യ ച	മാളികപ്പറങ്ങളിലും	സംസ്തീണ്ണ്	രിക്കപ്പെട്ട
വലഭീഷ്യ	വെണ്മാടങ്ങളിലും	വരാസുരൻ-	ശ്രേഷ്ഠമായ
ഹൈമരാജത-	സ്വപ്നം വെള്ളി എന്ന	സംചയ	ശയനത്തിൽ
ഭൌമേഷ്യ	വകൊണ്ടു അലംകൃത	സർവ്വദാ	എന്നും
	ങ്ങളായ അരമനകളി	ശയിതപാ	ശയിച്ചുകൊണ്ട്,
	ലും,	കഥം	എങ്ങിനെയാണ്
		മഹീതലേ	നിലത്ത്
		ശേതേ?	കിടക്കുന്നത്?

അശ്രദ്ധേയമിദം ലോകേ ന സത്യം പ്രതിഭാതി മേ

മുഹൂർത്ത വലു മേ ഭാവഃ സ്വപ്നോദയമിതി മേ മതിഃ.

10

“ലോകേ	“ലോകത്തിൽ	മേ ഭാവഃ	എന്റെ മനസ്സ്
ഇദം	ഇത്	മുഹൂർത്തേ;	അമ്പരന്നുപോകുന്നു;
അശ്രദ്ധേയം;	വിശ്വസിക്കത്തക്കതല്ല;	അയം	ഇത്
മേ	എനിക്ക്	സ്വപ്നഃ വലു,	സ്വപ്നമായ്ക്കുന്നയിരി
സത്യം	വാസ്തവമെന്ന്	ഇതി	എന്നാണ് [ക്കണം,
പ്രതിഭാതി ന;	തോന്നുന്നില്ല;	മേ മതിഃ.	എനിക്കു തോന്നുന്നത്.

ന ന്തനം ദൈവതം കിംചിത് കാലേന ബലവത്തരം
യത്ര ഭാശരമീ രാമോ ഭൂമാവേവ ശയിത സഃ.

11

“ഭാശരമിഃ	“ദശരഥചക്രവർത്തി യുടെ പുത്രനായ	ശയിത ന്തനം,	ശയിക്കേണ്ടതാണെന്നു വരുമ്പോൾ,
സഃ	ആ	കാലേന	വിധിയേക്കാൾ
രാമഃ ഏവ,	ശ്രീരാമൻതന്നെ,	ദൈവതം	ഒരു ദൈവവും
യത്ര	ഏതു സമയത്തിലെ	കിംചിത്	ഒട്ടും
ഭൂമൌ	നിലത്ത് [കിലും	ബലവത്തരം ന.	ശക്തിയേറിയതല്ല.

വിദേഹരാജസ്യ സുതാ സീതാ ച പ്രിയദർശനാ
ദധിതാ ശയിതാ ഭൂമൌ സ്നന്ധാ ദശരഥസ്യ ച.

12

“വിദേഹരാജസ്യ	“വിദേഹരാജാവിന്റെ	പ്രിയദർശനാ ച	ദുരിതഹരമായ ദർശന മരുളുന്നവളുമായ
ദധിതാ	പ്രേമഭാജനമായ	സീതാ ച	സീതാദേവിയുംകൂടി
സുതാ,	പുത്രിയും,	ഭൂമൌ	നിലത്ത്
ദശരഥസ്യ	ദശരഥചക്രവർത്തിയുടെ	ശയിതാ.	ശയിച്ചുവല്ലോ.
സ്നന്ധാ	മരുമകളും		

ഇയം ശയ്യാ മമ ഭ്രാതൃരിദം ഹി പരിവർത്തിതം
സ്ഥണ്ഡിലേ കഠിനേ സുവ്ധം ഗാത്രൈർവിമുദിതം തുണം.

13

“ഇയം	“ഇത്,	ഗാത്രൈഃ	അവയവങ്ങളാൽ
മമ	എന്റെ	കഠിനേ	കഠിനമായ
ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ	സ്ഥണ്ഡിലേ	നിലത്ത്
ശയ്യാ;	ശയനം;	വിമുദിതം	ചതക്കപ്പെട്ട്,
ഇദം തുണം	ഈ ദർപ്പല്ല്വം	പരിവർത്തിതം.	പാടുകുളോടുകൂടിയതാ യിരിക്കുന്നു.
സുവ്ധം ഹി	എല്ലാം		

മന്വേ സാഭരണാ സുപ്താ സീതാഭസ്മിൻ ശയനേ ശുഭേ
തത്ര തത്ര ഹി ദൃശ്യന്തേ സകന്താഃ കനകബിന്ദവഃ.

14

“സീതാ	“സീതാദേവി	ഹി	എന്തെന്നാൽ
അസ്മിൻ	ഈ	തത്ര, തത്ര	അവിടവിടെ
ശുഭേ	പുണ്യമായ	കനകബിന്ദവഃ	ആഭരണങ്ങളുടെ പുളി കൾ
ശയനേ	ശയനത്തിൽ	സകന്താഃ	പതിഞ്ഞവയായി
സാഭരണാ	ആഭരണങ്ങളോടുകൂടി	ദൃശ്യന്തേ.	കാണപ്പെടുന്നു.
സുപ്താ	കിടന്നുറങ്ങിയെന്ന്		
മന്വേ;	ഞാൻ കരുതുന്നു;		

[“കനകബിന്ദവഃ” (ആഭരണങ്ങളിൽനിന്നുള്ള സ്വപ്നത്തിരികൾ) എന്ന് ശോ. രാ.]

ഉത്തരീയമിഹാസക്തഃ സുവൃക്തം സീതയാ തയാ
തഥാ ഭാഗ്യേനേ പ്രകാശനേ സക്താഃ കൌശേയതന്ത്രവഃ.

15

“തയാ	“ആ	ഹി	എന്നെന്നാൽ
സീതയാ,	സീതാദേവിയാൽ,	ഏതേ	ഈ
ഇഹ	ഈ സ്ഥലത്തിൽ	കൌശേയതന്ത്രവഃ	പട്ടന്തുലിഴകൾ
ഉത്തരീയം	മേലാട്	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
സുവൃക്തം	പ്രത്യക്ഷത്തിൽ	സക്താഃ	പാഠിച്ചേറുവയായി
ആസക്തം;	വിരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം;	പ്രകാശനേ.	കാണപ്പെടുന്നു.

മന്വേ ഭൂതൃഃ സുഖാ ശയ്യാ യേന ബലോ തപസപിനീ
സുകമാരീ സതീ ഭുഖം ന വിജാനാതി മൈമിലീ.

16

“ഭൂതൃഃ	“ഭൂതാവിന്റെ	ബലോ	യൗവനദശയിലിരിക്കുന്നവളും
ശയ്യാ	ശയനം ഏതോ അതുതന്നെയാണ്	സുകമാരീ	സുകമാരഗാത്രിയും ആയ
സുഖാ	സന്തുഷ്ടിയെ വിളയിക്കുന്നത്, എന്ന്	മൈമിലീ	സീതാദേവി,
മന്വേ;	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു;	തപസപിനീ	താപസിയാ
യേന	അക്കാരണത്താൽ തന്നെയാണ്	സതീ	സാധുവായി
		ഭുഖം	യാതൊരു കഷ്ടത്തെയും
		വിജാനാതി ന.	കൂട്ടാക്കാതിരിക്കുന്നത്.

ഹാ ഹതോടസ്മി നൃശംസോടഹം യത്സഭായുഃ കൃതേ മമ
ഇതദശീം രാഘവഃ ശയ്യാം ഹൃധിശേതേ ഹൃനാഥവത്.

17

“ഹാ!	“അയ്യോ!	രാഘവഃ	ശ്രീരാഘവൻ
നൃശംസഃ	നീചനായ	സഭായുഃ	ഭായാസമേതനായി
അഹം	ഞാൻ	അനാഥവത്	} നാഥനറവനെ പ്പോലെ
ഹതഃ അസ്മി;	ഹതനായി;	ഹി	
യത്	എന്നെന്നാൽ,	ഇതദശീം	ഇമ്മാതിരിയായ
മമ കൃതേ ഹി	എന്റെ കാരണമായാണല്ലോ	ശയ്യാം	ശയനത്തിൽ
		അധിശേതേ.	കിടക്കുന്നത്.

സാർവ്വഭൗമകുലേ ജാതഃ സർവ്വലോകസുഖാവഹഃ
സർവ്വലോകപ്രിയസ്തൃക്തപഃ രാജ്യം സുഖമനുത്തമം
കഥമിന്ദ്രീവരശ്യാമോ ഭക്താക്ഷഃ പ്രിയദർശനഃ
സുഖഭാഗീ ന ഭുഖാഹഃ ശയിതോ ഭൂവി രാഘവഃ.

18

19

“സാർവ്വഭൗമകുലേ	“ചക്രവർത്തിയുടെ കയ്യിൽ	സർവ്വലോകപ്രിയഃ,	ലോകക്കെല്ലാം അഭിരാമനും,
ജാതഃ,	ജനിച്ചവനും,	ഇന്ദ്രീവരശ്യാമഃ,	നീലോല്പലശ്യാമളനും,
സർവ്വലോകസുഖാവഹഃ	ലോകക്കെല്ലാം നന്മ വിളയിക്കുന്നവനും	ഭക്താക്ഷഃ,	തുടങ്ങ തുക്കണ്ണുകളാൻവരും,

പ്രിയദർശനം,	സുന്ദരഗാത്രനും,	രാജ്യം	രാജ്യത്തേയും
ന ഭുജിവാഹ്നം	ഭുജിമെന്നതറിയാതെ	സുഖം	സുഖത്തെയും
സുഖഭാഗീ,	സുഖമായെന്ന വളർന്നു	തൃക്തപാ,	വെടിഞ്ഞു,
	വന്നവനും, ആയ	കഥം	എങ്ങിനെ
രാജാവു	ശ്രീരാജവൻ	ഭൂവി	നിലത്ത്
അനുത്തമം	ഉത്കൃഷ്ടമായ	ശയിതഃ?	ശയിച്ചു?

ധന്യഃ ഖലു മഹാഭാഗോ ലക്ഷ്മണഃ ശുഭലക്ഷണഃ

ഭ്രാതരം വിഷമേ കാലേ യോ രാമമനുവർത്തതേ.

20

“വിഷമേ കാലേ “കഷ്ടകാലത്തിൽ	ലക്ഷ്മണഃ ഖലു	ലക്ഷ്മണൻ തന്നെയാ
യഃ,	യാതൊരുവൻ,	ണ്
ഭ്രാതരം	ജ്യേഷ്ഠനായ	മഹാഭാഗഃ ; പുണ്യാത്മാവായവൻ ;
രാമം	ശ്രീരാജവൻ	ശുഭലക്ഷണഃ ; ആരാലും കൊണ്ടൊട
അനുവർത്തതേ,	അടുത്തിരുന്ന് പരിച	ത്തക്ക ഗുണശാലി ;
	യ്യചെയ്യുന്നുവോ, ആ	ധന്യഃ. ഭാഗ്യം ചെയ്തവൻ.

സിദ്ധാത്മാ ഖലു വൈഭവേഹി പതിം യാദനു ഗതാ വനം

വയം സംശയിതാഃ സർവ്വേ ഹീനാസ്തേന മഹാത്മനാ.

21

“യാ	“യാതൊരുവരും	തേന	ആ
പതിം അനു	നാമനെ പിൻ തുടന്ന്	മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവിനാൽ
വനം	കാട്ടിലേക്കു	ഹീനാഃ	വെടിയപ്പെട്ടവരായ
ഗതാ,	ഗമിച്ചുവോ, ആ	വയം	നാം
വൈഭവേഹി ഖലു	ജാനകീദേവിതന്നെ	സർവ്വേ	എല്ലാവരും
	യാണ്	സംശയിതാഃ.	കഴപ്പത്തിലായവർ
സിദ്ധാത്മാ;	ഭാഗ്യവതി;		തന്നെ.

അകണ്ഠധാരാ പൃഥിവീ ശുന്യേവ പ്രതിഭാതി മേ

ഗതേ ദശരഥേ സ്വപ്നം രാമേ ചാരണ്യമാഗ്രിതേ.

22

“ദശരഥേ	“ദശരഥമഹാരാജാവു്	പൃഥിവീ	ലോകം
സ്വപ്നം ഗതേ,	സ്വപ്നത്തെ പ്രാപിക്ക	അകണ്ഠധാരാ	അമരക്കാരനില്ലാത്തതു
	യാലും,	ഇവ,	പോലെ,
രാമേ	ശ്രീരാജവൻ	ശുന്യാ	വഴികെട്ടതായി
അരണ്യം	വനത്തെ	മേ	എനിക്ക്
ആശ്രിതേ ച,	ആശ്രയിച്ചതിനാലും,	പ്രതിഭാതി.	തോന്നുന്നു.

ന ച പ്രാത്ഥയതേ കശ്ചിന്നസാധി വസുന്ധരാം

വന്ദേഹി വസന്തസ്സ്യ ബാഹുവീർവാഭിരക്ഷിതാം.

23

“വനേ	“കാട്ടിൽ	വസുന്ധരാം	ഭൂമിയെ
വസന്തഃ അപി	വസിക്കുമ്പോഴുംകൂടി	കശ്ചിത് ച	ഒരുവനും
തസ്യ	അഭ്യർത്ഥത്തിന്റെ	മനസാ അപി	മനസ്സുകൊണ്ടുംകൂടി
ബാഹുവീർവാഭി-	ഭുജവീർത്താൽ സംര	പ്രാത്ഥയതേ ന.	ആഗ്രഹിക്കുകയില്ല.
രക്ഷിതാം	ക്ഷിക്കപ്പെട്ടതായ		

ശൂന്യസംവരണാരക്ഷാമയന്ത്രിതമയദപിപാം
അപാവൃതപുരഭാറാം രാജധാനീമരക്ഷിതാം

24

അപ്രഹൃഷ്ടബലാം സ്പൃനാം വിഷമസ്ഥാമനാവൃതാം
ശത്രുവോ നാഭിമന്യന്തേ ഭക്ഷാൻ വിഷകൃതാനിവ.

25

“ശൂന്യസംവ- } “കോട്ടകളിൽ കാവചി
രണാരക്ഷാം } ല്ലാത്തതും
അയന്ത്രിത- } കുതിരകളും, ഞനകളും
മയദപിപാം } കെട്ടപ്പെടാത്തതും
അപാവൃത- } കോട്ടവാതിലുകളെല്ലാം
പുരഭാറാം } തുറന്നുകിടക്കുന്നതും
അരക്ഷിതാം } രക്ഷയറ്റതും
അപ്രഹൃഷ്ട- } സന്തോഷമറ്റസൈന്യ
ബലാം } ത്തോടുകൂടിയതും

സ്പൃനാം കോപ്പുകളില്ലാത്തതും
അനാവൃതാം കിടങ്ങുകളറ്റതും
വിഷമസ്ഥാം ആപത്തിലിരിക്കുന്നതു
രാജധാനീം, രാജധാനിയെ, [മായ
ശത്രുവേ, ശത്രുക്കൾ,
വിഷകൃതാൻ വിഷംകലൻ
ഭക്ഷാൻ ഇവ പലഹാരങ്ങളെ യെന്ന
പോലെ
അഭിമന്യന്തേ ന. ആഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുന്നു.

അദ്യപ്രഭൃതി ഭൂമൗ തു ശയിഷ്യേഽഹം തുണേഷു വാ
ഫലമൂലാശനോ നിത്യം ജടാചീരാണി ധാരയൻ.

26

“അദ്യപ്രഭൃതി “ഇതുമുതൽ
അഹം ഞാൻ
നിത്യം എല്ലായ്പ്പോഴും
ഫലമൂലാശനഃ കായ്ക്കുന്നിടം ഭുജിക്കുന്ന
വനായി

ജടാചീരാണി ജടകളും മരവുറിയും
ധാരയൻ ധരിക്കുന്നവനായി
തുണേഷു വാ ഭക്തളിലൊ
ഭൂമൗ തു നിലത്തൊ
ശയിഷ്യേ. ശയിപ്പാൻപോകുന്നു.

തസ്യാത്ഥമുത്തരം കാലം നിവത്ത്യാമി സുഖം വനേ
തം പ്രതിശ്രവമാമുച്യ നാസ്യ മിഥ്യാ ഭവിഷ്യതി.

27

“തം “ആ
പ്രതിശ്രവം പ്രതിജ്ഞയെ
ആമുച്യ, ഞാൻകഴ്യുറുകൊണ്ടു
തസ്യാത്ഥം അഭ്യോധനത്തിനുവേണ്ടി
ഉത്തരം ഇനിയുള്ള
കാലം ബാക്കികാലമെല്ലാം

വനേ കാട്ടിൽ
സുഖം സന്തോഷത്തോടുകൂടി
നിവത്ത്യാമി; ഞാൻ വസിക്കും;
അസ്യ ഇതിന്നു
മിഥ്യാ വ്യത്യാസം
ഭവിഷ്യതി ന. വരികയില്ല.

വസന്തം ഭ്രാതൃരത്നമായ ശത്രുഹ്ലോ മാന്ദനവത്ത്യാതി
ലക്ഷ്മണേന സഹ തപാശ്ചോ ഹൃയോദ്ധ്യോം പാലയിഷ്യതി.

28

“ശത്രുഹ്ലഃ “ശത്രുഹ്ലൻ
ഭ്രാതൃരത്നായ ജ്യേഷ്ഠനുവേണ്ടി
വസന്തം വസിക്കുന്നവനായ
മാ എന്നെ
അനുവത്ത്യാതി; അനുഗമിച്ച് വസിക്ക
ുന്നതാണ്;

ആയുഃ തു ജ്യേഷ്ഠനാകട്ടെ
ലക്ഷ്മണേന } ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി
സഹ }
അയോദ്ധ്യാം ഹി അയോദ്ധ്യയെതന്നെ
പാലയിഷ്യതി. പരിപാലിക്കും.

അഭിഷേക്ഷ്യന്തി കാകത് സ്ഥമയോദ്ധ്യായാം ദ്വിജോത്തമാഃ
അപി മേ ദേവതാഃ കർച്ചരിമം സത്യം മനോരഥം.

29

“ദ്വിജോത്തമാഃ “ബ്രാഹ്മണോത്തമന്മാർ	മേ	എന്റെ
അയോദ്ധ്യായാം അയോദ്ധ്യയിൽ	ഇമം മനോരഥം	ഈ അഭീഷ്ടത്തെ
കാകത് സ്ഥം ശ്രീരാമനെ	ദേവതാഃ	ദേവതകൾ
അഭിഷേക്ഷ്യന്തി; അഭിഷേകംചെയ്യിക്കും;	സത്യം അപി } കർച്ചരിമം!	സാധിപ്പിക്കയില്ലയോ!

പ്രസാദ്യമാനഃ ശിരസാ മയാ സ്വയം
ബഹുപ്രകാരം യദി ന പ്രപത്സ്യതേ
തതോഽനുവത്സ്യാമി ചിരായ രാഘവം
വനേ വസൻ നാഹ്തി മാമുപേക്ഷിതും.

30

“മയാ	“എന്നാൽ	തതഃ	അതു മുതൽ
ശിരസാ	തലകമ്പിട്ട്	വനേ വസൻ,	കാട്ടിൽ വസിച്ചുകൊ
സ്വയം	സ്വേച്ഛയായി	ചിരായ	സർവ്വകാലവും [ഞ്,
ബഹുപ്രകാരം	പല പ്രകാരത്തിൽ	രാഘവം	} ശ്രീരാഘവന്റെ കൂടെ
പ്രസാദ്യമാനഃ	അപേക്ഷിക്കപ്പെടുന്ന	അനുവത്സ്യാമി;	
	വനായ അഭ്യർത്ഥം	മാം	എന്നെ
പ്രപത്സ്യതേ }	വഴിപ്പെടാതിരിക്കുന്നു	ഉപേക്ഷിതും }	} മറുക്കുകയില്ല.
ന യദി,	വെങ്കിൽ,	അഹ്തി ന.	

ഇത്യാശ്ച ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
അഷ്ടാശീതിതമഃ സ്കന്ദഃ = എണ്ണത്തെട്ടാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5675; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3320.

ഏകോന്നവതിതമഃ സ്കന്ദഃ = എണ്ണത്തൊമ്പതാംസ്കന്ദം.

[ഗംഗാതരണം = ഭരതൻ ഗംഗകടക്കുന്നത്.]

വൃഷ്ട രാത്രിം തു തന്നെത്രവ ഗംഗാകൂലേ സ രാഘവഃ
ഭരതഃ കാല്യമുത്ഥായ ശത്രുഘ്നമിദമബ്രവീത്.

1

“സഃ	“ആ	കാല്യം തു	പ്രഭാതത്തിൽ വളരെ
രാഘവഃ	രാഘവകുലത്തിലകന്നായ		നേത്തെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	ഉത്ഥായ	എഴുന്നേറ്റ്
ഗംഗാകൂലേ	ഗംഗാതീരത്തിൽ	ശത്രുഘ്നം	ശത്രുഘ്നനോടായി
തത്ര ഏവ	അതേ സ്ഥലത്തിൽ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
രാത്രിം	രാത്രി	അബ്രവീത്.	ഉറച്ചൊഴു.
വൃഷ്ട,	കഴിച്ചുകൂട്ടിയശേഷം,		

ശത്രുഘ്നോത്തിഷ്ട കിം ശേഷേ നിഷാദാധിപതിം ഗുഹം
ശിശ്രുമാനയ ഭദ്രം തേ താരയിഷ്യതി വാഹിനീം.

2

“ശത്രുഘ്ന ! ഉത്തിഷ്ട; തേ ഭദ്രം;	“ശത്രുഘ്ന ! ഏഴുനേലുക; നിണക്ക് നന്മയുണ്ടാകട്ടെ; കിം ശേഷേ ? എന്താണ് ഉറങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നത്? നിഷാദാധിപതിം വേടക്കർച്ചനായ	ഗുഹം ശീശ്രൂം ആനയ; വാഹിനീം താരയിഷ്യതി.”	ഗുഹനെ വേഗത്തിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരിക; സൈന്യത്തെ അദ്ദേഹം അക്കരയ്ക്കുകടത്തും.”
---------------------------------------	--	--	---

ജാഗർമ്മി നാഹം സ്വപിമി തഥൈവായുർ വിചിന്തയൻ
ഇത്യേവമബ്രവീദ് ഭാത്രാ ശത്രുഘ്നോഽപി പ്രചോദിതഃ.

3

ഭാത്രാ തഥാ പ്രചോദിതഃ ശത്രുഘ്നഃ “അഹം അപി സ്വപിമി ന;	ജ്യേഷ്ഠനാൽ ഇപ്രകാരം പറയപ്പെട്ട ശത്രുഘ്നൻ, “ഞാനും ഉറങ്ങുകയല്ല;	ആയുർ വിചിന്തയൻ ഏവ ജാഗർമ്മി. ഇതി ഏവം അബ്രവീത്;	വചിയ ജ്യേഷ്ഠനെ } ഓത്തുകൊണ്ടുതന്നെ ഉറങ്ങാതെ വർത്തിക്കുകയാണ് എന്നിങ്ങിനെ മറുപടിയുരചെയ്യ;
---	--	--	--

ഇതി സംവദതോരേവമന്യോന്യം നരസിംഹയോഃ
ആഗമ്യ പ്രാഞ്ചലിഃ കാലേ ഗുഹോ ഭരതമബ്രവീത്.

4

ഇതി ഏവം നരസിംഹയോഃ അന്യോന്യം സംവദതോഃ,	ഇപ്രകാരം ആ രണ്ടു പുരുഷോത്തമ തമ്മിൽ [ന്മാരും സംഭാഷണം ചെയ്തു കൊണ്ടിരിക്കെ,	ഗുഹഃ, കാലേ ആഗമ്യ, ഭരതം പ്രാഞ്ചലിഃ അബ്രവീത്.	ഗുഹൻ, കാലത്തു് വന്നു്, ഭരതനോടായി കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ടു് ഇങ്ങിനെ ഉണർത്തിച്ചു.
---	--	---	---

കച്ഛിത് സുഖം നദീതീരേഽവാത്സീഃ കാകത്സ്ഥ ശർപ്പരീം
കച്ഛിത്തേ സഹസൈന്യസ്യ തവസർപ്പമനാമയം.

5

“കാകത്സ്ഥ ! നദീതീരേ ശർപ്പരീം അവാത്സീഃ; തേ സുഖം കച്ഛിത് ?	“കകത്സ്ഥ കലോ തഭവ ! നദിയുടെ തീരത്തിൽ നിന്തിരുവടി രാത്രി കഴിച്ചുകൂട്ടി; നിന്തിരുവടിക്ക് സുഖം തന്നെയെന്ന് ഞാൻ കരുതുന്നു;	സഹ- സൈന്യസ്യ തവ സർപ്പം അനാമയം കച്ഛിത് ? ”	} സൈന്യ സമേതനായ } നിന്തിരുവടിക്ക് } യാതൊരു അസൗകര്യം } വും ഉണ്ടായില്ലെന്ന് } ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു.”
---	--	--	---

ഗുഹസ്യ തത്തു വചനം ശ്രുതവാ സ്തേമാദിദിരിതം
രാമസ്യാനുവശോ വാക്യം ഭരതോഽപിദമബ്രവീത്.

6

സ്തേമാത്	സ്തേമാപുച്ഛം	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്ന
ഉദീരിതം	ഉണർത്തിക്കപ്പെട്ടതായ	അനുവശഃ	അധീനനായ
ഗുഹസ്യ	ഗുഹയ്ക്കു	ഭരതഃ അപി	ഭരതൻ,
തത്	ആ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
വചനം	വാക്യത്തെ	വാക്യം	വാക്യത്തെ
ശ്രുതവാ തു,	കേട്ടപ്പോൾ,	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

സുഖാ നഃ ശർവ്വരി രാജൻ പൂജിതാശ്ചാപി തേ വയം
ഗംഗാം തു നൈഭിർബഹുചിദ്രാശാഃ സന്താരയന്തു നഃ

7

“രാജൻ!	“നിഷാദാധിപതേ!	ഭാശാഃ	മുക്കുവന്മാർ
നഃ	ഞങ്ങൾക്കു്	ബഹുചിഭിഃ	പല
ശർവ്വരി	രാത്രി	നൈഭിഃ	തോണികളോടുകൂടി
സുഖാ ച;	സുഖമായ്തന്നെകഴിഞ്ഞു;	തു	ഇപ്പോൾതന്നെ
തേ	അപ്രകാരമുള്ള	നഃ	ഞങ്ങളെ
വയം	ഞങ്ങൾ	ഗംഗാം	ഗംഗയുടെ അക്കരയിൽ
പൂജിതാഃ	} നല്ലപോലെ സത്കരി	സന്താരയന്തു.”	} ഗംഗയുടെ അക്കരയിൽ
അപി;			
	ക്കപ്പെട്ടു;		ചേർക്കട്ടെ.”

തതോ ഗുഹഃ സംതപരിതഃ ശ്രുതവാ ഭരതശാസനം
പ്രതിപ്രവിശ്യ നഗരം തം ജ്ഞാതിജനമബ്രവീത്.

8

തതഃ	അപ്പോൾ	നഗരം	നഗരത്തിലേക്കു്
ഗുഹഃ	ഗുഹയ്ക്കു്	പ്രതിപ്രവിശ്യ,	മടങ്ങിവന്നു്,
ഭരതശാസനം	ഭരതന്റെ ആജ്ഞയെ	തം	ആ
ശ്രുതവാ,	സമീകരിച്ചു്,	ജ്ഞാതിജനം	ജ്ഞാതിജനങ്ങളോടുകൂടി
സംതപരിതഃ	ബദ്ധപ്പെട്ടു്	അബ്രവീത്.	ഇങ്ങിനെ കല്പിച്ചു.

ഉത്തിഷ്ഠത പ്രബുധ്യധപം ഭദ്രസ്തൂ ഹി വഃ സദാ
നാവഃ സമനകഷ്ടധപം താരയിഷ്യാമ വാഹിനീം.

9

“പ്രബുധ്യധപം!	“ഉണരവിൻ!	താരയിഷ്യാമഃ;	നാം അക്കരകടത്തു ക;
ഉത്തിഷ്ഠത!	എഴുന്നേല്പിൻ!	ഹി	അതിനാൽ
നാവഃ	തോണികളെ	വഃ	നിങ്ങൾക്കു്
സമന-	} വലിച്ചുകൊണ്ടുവര	സദാ	ശാശ്വതമായ
കഷ്ടധപം!		ഭദ്രം അസ്തു.”	നന്മയുണ്ടാകട്ടെ.”
വാഹിനീം	സൈന്യത്തെ		

തേ തഥോക്താഃ സമുത്ഥായ തപരിതാ രാജശാസനാത്
പഞ്ച നാവാം ശതാഗ്ന്യേവ സമാനിന്ദുഃ സമന്തതഃ

10

തഥാ	മേൽ പ്രകാരം	തപരിതാഃ	കാലതാമസം വര
ഉക്താഃ	കല്പിക്കപ്പെട്ടവരായ		ത്താതെ
തേ	അവർ	സമന്തതഃ	എല്ലാ ഭാഗങ്ങളിൽ
സമുത്ഥായ,	എഴുന്നേറ്റു്,		നിന്നും
രാജ-ശാസനാത്	} രാജാവിന്റെ ആജ്ഞ പ്രകാരം തന്നെ	പഞ്ചശതാനി	അഞ്ഞൂറു
ഏവ		നാവാം	തോണികളെയും
		സമാനിന്ദുഃ.	കൊണ്ടുവന്നു.

അന്യാഃ സ്വസ്തികവിജ്ഞേയാ മഹാഘണ്ടായരാ വരാഃ

ശോഭമാനാഃ പതാകിന്ത്യാ യുക്തവാഹാഃ സുസംഹതാഃ

11

അന്യാഃ	ഇവ കൂടാതെ	പതാകിന്ദുഃ	കൊടികൾ പാറുന്നവ
മഹാ-ഘണ്ടായരാഃ	} വലിയ മണികൾ കെട്ടപ്പെട്ടവയും	ശോഭമാനാഃ	ഭംഗിയായിരവയും [യും
വരാഃ		സ്വസ്തിക-വിജ്ഞേയാഃ	} 'സ്വസ്തികം' എന്ന പേരോടു കൂടിയവയും ആയവ
യുക്തവാഹാഃ	സമത്വമുണ്ടായ നാവികന്മാരോടു കൂടിയവയും	സുസംഹതാഃ.	
			തയ്യാറാക്കി കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടു.

തതഃ സ്വസ്തികവിജ്ഞേയാം പാണ്ഡുകംബളസംവൃതാം

സന്നദിഘോഷാം കല്യാണീം ഗുഹോ നാവമുപാഹരത്.

12

ഗുഹഃ	ഗുഹൻ	പാണ്ഡുകംബള	} വെള്ളപ്പുരവതാനി സംവൃതാം
സ്വസ്തിക-വിജ്ഞേയാം	} സ്വസ്തികമെന്ന	സന്നദി-ഘോഷാം	
കല്യാണീം		തതഃ	} വാദ്യഘോഷത്തോടു കൂടിയതായി ആ സമയം ഉപാഹരത്.
നാവം,	ഒരു തോണിയെ,		

താമാരുരോഹ ഭരതഃ ശത്രുഘ്നശ്ച മഹാബലഃ

13

മഹാബലഃ	മഹാബലശാലിയായ	ആരുരോഹഃ	കയറിയിരുന്നു;
ഭരതഃ	ഭരതൻ	ശത്രുഘ്നഃ ച.	ശത്രുഘ്നനും കയറിയിരുന്നു.
താം	അതിൽ		

കൌസല്യാ ച സുമിത്രാ ച യാശ്ചാന്യാ രാജയോഷിതഃ

പുരോഹിതശ്ച തത്പൂർവ്വം ഗുരവോ ബ്രാഹ്മണാശ്ച യേ

അനന്തരം രാജഭാരാസ്സമൈവ ശകടാപണാഃ.

14

തത്പൂർവ്വം	അതുമുമ്പു്	അനന്തരം	പിന്നെ
കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാദേവിയും	അന്യാഃ	മറ്റു
സുമിത്രാ ച	സുമിത്രാദേവിയും	രാജഭാരാഃ	രാജ്ഞിമാരും,

രാജയോഷിതഃ	രാജസ്ത്രീകൾ	യേ ച	യാതൊരുവരോ അവ
യാഃ ച	യാതൊരുവരോ അവ		രം
	രം,	ശകടാപണാഃ	വഞ്ചിതവഞ്ചിയാശ്ച അ
പുരോഹിതഃ ച	വസിഷ്ഠഗോപാലം,		ബാഹുരക്ഷകളും
ഗുരവഃ	പുഷ്പനാരായ	തഥാ ഏവ.	അപ്രകാരംതന്നെ
ബ്രാഹ്മണാഃ	ബ്രാഹ്മണർ		കയറി.

ആവാസമാഭിപ്രായതാം തീർത്ഥം ചാപ്യവഗാഹതാം

ഭാണ്ഡാനി ചാഭ്യാനാനാം ഘോഷശ്രീഭിരമസ്പൃശത്.

15

ആവാസം	പാത്തിരുന്ന സ്ഥലം	ഭാണ്ഡാനി	ഭാണ്ഡങ്ങളെ
	ത്തെ	ആഭ്യാനാനാം	എടുത്തുകൊണ്ടുപോക
ആഭിപ്രായം,	ചുട്ടുകത്തിക്കുന്നവരുടെ	ച	ന്നവരുടേയും
തീർത്ഥം	വെള്ളത്തിൽ [യം,	ഘോഷഃ	ഘോഷം
അവഗാഹതാം	സ്നാനംചെയ്യുന്നവരുടേ	ത്രിഭിരം അപി	ആകാശംവരെയും
ച,	യം,	അസ്പൃശത്.	എത്തി.

[“ഭടന്മാർ പാളയമടിച്ചു പുറപ്പെടുന്നസമയം പാത്തിരുന്ന തമ്പുക്കളെ വിജയാത്ഥം ചുട്ടുകത്തിക്കുന്നു എന്നതു പ്രസിദ്ധമാണ്” എന്ന് ഗോ. രാ. “ആവാസം ആഭിപ്രായം” (വളരെ നേർത്ത ഗംഗകടപ്പാൻമുളിച്ചതുകൊണ്ട് സ്നാനാഭിപ്രായം തയ്യാറാകുന്നതിനായി വാസസ്ഥലത്തിൽ വിളക്കുകൾ മുതലായവ കത്തിച്ചു പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നവരായ) എന്ന് (ശിരോ.)]

പതാകിന്ദ്രസ്തു താ നാവഃ സ്വയം ഭാഗൈരധിഷ്ഠിതാഃ

വഹന്ത്യോ ജനമാരൂഢം തദാ സംഭവതുരാശുഗാഃ.

16

ഭാഗൈഃ	മുക്കുവന്മാരാൽ	താഃ	ആ
സ്വയം	സ്വയമായി	നാവഃ,	തോണികൾ,
അധിഷ്ഠിതാഃ	തുഴത്തുകൊണ്ടുപോക	ആരൂഢം	കയറിയ
	പ്പെട്ടവയും	ജനം	ജനതതിയെ
പതാകിന്ദ്രഃ	കൊടിക്കൂറുകൾവരെയും	വഹന്ത്യഃ	വഹിച്ചുകൊണ്ട്
ആശുഗാഃ തു	വേഗത്തിൽ ഗമിക്കുന്ന	തദാ	ആ സമയം
	വയുംആയ	സംഭവതുഃ.	കടന്നുചെന്നു.

നാരീണാമഭിപൂർണ്ണാസ്തു കാശ്ചിത് കാശ്ചിത്തു വാജിനാം

കാശ്ചിത്തത്ര വഹന്തി സ്മ യാനയുഗ്ഗം മഹാധനം

17

തത്ര	അതിൽ	കാശ്ചിത്	ചിലവ
കാശ്ചിത്	ചിലവ	മഹാധനം	ഏറിയ ധനത്തെയും
നാരീണാം തു	സ്ത്രീകളാലും		
കാശ്ചിത്	ചിലവ	യാനയുഗ്ഗം	{ രഥശകടാദി വാഹന
വാജിനാം തു	കുതിരകളാലും		{ തതിയേയും അവയിൽ
അഭിപൂർണ്ണാഃ	നിറയപ്പെട്ടവയായി,	വഹന്തി സ്മ.	{ പൂട്ടുന്നതുരഗാദിയേയും
			വഹിച്ചു.

താഃ സു ഗതപാ പരം തീരമവരോപ്യ ച തം ജനം
നിവൃത്താഃ കാണ്ഡചിത്രാണി ക്രിയന്തേ ദാശബന്ധഭിഃ

18

താഃ	അവ	നിവൃത്താഃ ച ;	മടങ്ങി ;
പരം തീരം	അക്കര	ദാശബന്ധഭിഃ	ദാശശ്രേഷ്ഠന്മാരാൽ
ഗതപാ,	പററി,	കാണ്ഡ-	} ചുക്കാൻ കൊണ്ടുള്ള
തം ജനം	ആ ജനതതിയെ	ചിത്രാണി	
അവരോപ്യ,	ഇറക്കിയ ശേഷം	ക്രിയന്തേ സു.	പല നേരമ്പാക്കുകൾ കാണിക്കപ്പെട്ടു.

സവൈജയന്താസു ഗജാ ഗജാരോഹൈഃ പ്രചോദിതാഃ
തരന്തഃ സു പ്രകാശന്തേ സധപജാ ഇവ പദ്യതാഃ

19

ഗജാഃ	ആനകൾ	തരന്തഃ തു	നീന്തുന്നവയായി,
സവൈജയന്താഃ,	അമ്പാരിയോടു കൂടിയ	സധപജാഃ	നടക്കുന്ന
	വയായി,	പദ്യതാഃ ഇവ	പദ്യതങ്ങൾ എന്ന പോലെ
ഗജാരോഹൈഃ	ആനക്കാരന്മാരാൽ		
പ്രചോദിതാഃ,	നടത്തപ്പെട്ടവയായി	പ്രകാശന്തേ സു.	വിളങ്ങി.

നാവശ്വാരുരുഹസ്തപന്ത്രേ പ്ലവൈസ്തേരുസ്തഥാ പരേ
അന്ത്രേ കുന്ദോലൈസ്തേരുരന്ത്രേ തേരുശ്ച ബാഹുഭിഃ

20

അന്ത്രേ തു	ചിലർ	തഥാ അന്ത്രേ	മറുചിലർ
നാവഃ	തോണികളിൽ	കുന്ദോലൈഃ	വായകുടുങ്ങിയ കുട
ആരുരുഹഃ ;	കയറിക്കടന്നു ;		ങ്ങൾകൊണ്ട്
പരേ ച,	വേറെചിലർ	തേരുഃ ;	കടന്നു ;
പ്ലവൈഃ	പാണ്ടികളിൽ	അന്ത്രേ ച	ഇനിയും ചിലർ
തേരുഃ ;	കടന്നു ;	ബാഹുഭിഃ തേരുഃ.	നീന്തിക്കടന്നു.

സാ പുണ്യാ ധപജിനീ ഗംഗാം ദാശൈഃ സംതാരിതാ സ്വയം
മൈത്രേ മുഹൂന്തേ പ്രയയൌ പ്രയാഗവനമുത്തമം.

21

ദാശൈഃ	മുക്കവന്മാരാൽ,	സാ	ആ
സ്വയം	നിഷ്പ്രയാസമായി,	പുണ്യാ	നല്ല
മൈത്രേ	മൈത്രമെന്ന	ധപജിനീ	സൈന്യം,
മുഹൂന്തേ	മുഹൂന്തത്തിൽ	ഉത്തമം	ശ്രേഷ്ഠമായ
ഗംഗാം	ഗംഗയെ	പ്രയാഗവനം	'പ്രയാഗ' എന്ന വ
സന്താരിതാ	തരണംചെയ്തിക്കപ്പെട്ട		നത്തെ
	തായ	പ്രയയൌ.	പ്രാപിച്ചു.

[“മൈത്രം” പകൽ മൂന്നാമത്തെ മുഹൂർത്തമാകുന്നു. അതായത് സൈന്യം രാവിലെ ആറു നാഴികയ്ക്കുള്ളിൽ ഗംഗയെ കടന്നു എന്ന് ഗ്രാഹ്യം.]

ആശ്വാസയിതപാ ച ചമു മഹാത്മാ
 നിവേശയിതപാ ച യഥോപജോഷം
 ദ്രഷ്ടം ഭരദാജമുഷിപ്രവർ-
 മൃതപിഗപൃതഃ സൻ ഭരതഃ പ്രതസ്ഥേ.

22

മഹാത്മാ	മഹാത്മാവായ	ഋതപിഗ്വൃതഃ	ഋതപിക്ഷകളാൽ അനു
ഭരതഃ	ഭരതൻ	സൻ	ഗമിക്കപ്പെട്ടവനായി
ചമു	സൈന്യത്തെ	ഭരദാജം	ഭരദാജമഹാഷിവയ്ക്ക്
ആശ്വാസ- യിതപാ	} ഉത്സാഹപ്പെടുത്തി	ഋഷിപ്രവർ	നെ
നിവേശയിതപാ, ഒരിടത്തു പാപ്പിച്ചശേഷം,		യഥോപ- ജോഷം ച	മുമ്പുതന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചി രുന്നപ്രകാരം
ച	അതിൽപിന്നെ	ദ്രഷ്ടം	സന്ദർശിച്ചാനായി
		പ്രതസ്ഥേ.	പുറപ്പെട്ടു.

സ ബ്രാഹ്മണസ്യാശ്രമമഭ്യുപേത്യ
 മഹാത്മനോ ദേവപുരോഹിതസ്യ
 ദദൗ രമ്യോഽജവൃക്ഷഷണ്ഡം
 മഹദ്വനം പ്രീതികരം സുരമ്യം.

23

സഃ,	ആ ഭരതൻ,	അശ്രമം	അശ്രമത്തെ
ബ്രാഹ്മണസ്യ	ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയും,	അഭ്യുപേത്യ,	നോക്കിച്ചെന്ന്,
ദേവപുരോ- ഹിതസ്യ	} ദേവഗുരുവായ ബുഹസ്സു തിയുടെ	രമ്യോഽജ- വൃക്ഷഷണ്ഡം	} അഴകേറിയ അശ്രമങ്ങ ളും തരനിരകളുമാണ്
മഹാത്മനഃ		സുരമ്യം	
പ്രീതികരം	{ മഹാനായപുത്രനും ആ യ, ഭരദാജ മഹാഷി യുടെ	മഹത്	അതിരമ്യവും
		വനം	വിശാലവും ആയ
	മനോജ്ഞമായ	ദദൗ.	തപോവനത്തെ കണ്ടു.

[ഉചതമ്യൻ്റെ ഭാര്യയായ മമതയിൽ ബുഹസ്സുതിയ്ക്കു ജനിച്ച പുത്രനാകുന്നു ഭരദാജമഹാഷി-
 (ഭാഗവതം IX.20, വിഷ്ണുപുരാണം IV. 19. മത്സ്യ പുരാണം 49. എന്നവ കാണുക).]

ഇത്യാദേഷ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഏകോനനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = എണ്ണത്തൊമ്പതാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5698 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3343.

നവതിതമഃ സകൃഃ = തൊണ്ണറാംസകൃഃ.

[ഭരദാജസമാഗമഃ = ഭരദാജമഹർഷിയെ സന്ദർശിക്കുന്നത്.]

ഭരദാജാശ്രമം ദൃഷ്ട്വാ ക്രോശാദേവ നരർഷഭഃ

ബലം സർവ്വമവസ്ഥാപ്യ ജഗാമ സഹ മന്ത്രിഭിഃ 1

പദ്ഭ്യാമേവ ഹി ധർമ്മജ്ഞോ നൃസ്സശസ്ത്രപരിച്ഛേദഃ

വസാനോ വാസസീ ക്ഷൗരമേ പുരോധായ പുരോഹിതം. 2

ഭരദാജാശ്രമം	ഭരദാജാശ്രമത്തെ	ക്ഷൗരമേ	} വെൺപട്ടുകൊണ്ടുള്ള രണ്ടുവസ്ത്രങ്ങളെ
ദൃഷ്ട്വാ ഹി,	കണ്ടുടനെ,	വാസസീ	
സർവ്വം ബലം	എല്ലാസൈന്യത്തേയും	വസാനം,	ധരിച്ചവനായി,
ക്രോശാത് ഏവ	രണ്ടുനാഴികയ്ക്കപ്പുറം	പുരോഹിതം	പുരോഹിതനായ വസി
അവസ്ഥാപ്യ	നിർത്തിവെച്ച് വന്നവ		ഷ്ടമഹർഷിയെ
നരർഷഭഃ	പുരുഷോത്തമനും[നായ	പുരോധായ,	മുമ്പിലാക്കിക്കൊണ്ട്,
ധർമ്മജ്ഞഃ	ധർമ്മജ്ഞനുമായഭരതൻ	മന്ത്രിഭിഃ സഹ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി
നൃസ്സശസ്ത്ര- പരിച്ഛേദഃ	} ആയുധങ്ങളേയും വിര തുകളേയും വിലക്കി	പദ്ഭ്യാം ഏവ	കാൽനടയായ്ക്കുന്ന
		ജഗാമ.	ചെന്നു.

തതഃ സംദർശനേ തസ്യ ഭരദാജസ്യ രാഘവഃ

മന്ത്രിണസ്താനവസ്ഥാപ്യ ജഗാമാനപുരോഹിതം. 3

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	താൻ മന്ത്രിണഃ	ആ മന്ത്രിമാരെയും
തസ്യ	ആ	അവസ്ഥാപ്യ	നില്പാൻകല്പിച്ച്,
ഭരദാജസ്യ	ഭരദാജമഹർഷിയെ	അന-	} പുരോഹിതനെ പിൻ തുടന്ന്
സന്ദർശനേ,	കണ്ടുടനെ,	പുരോഹിതം	
രാഘവഃ	ശ്രീരാഘവൻ	ജഗാമ.	ഗമിച്ചു.

വസിയുഗ്മമ ദൃഷ്ട്വേവ ഭരദാജോ മഹാതപാഃ

സംചചാലാസനാതുർണ്ണം ശിഷ്യാനഘ്വമിതി ബ്രുവൻ. 4

അഥ	ആ സമയം,	ശിഷ്യാൻ	ശിഷ്യന്മാരോടായി
മഹാതപാഃ	മഹാതപസ്വിയായ	“അഘ്നം തുർണ്ണം”	“വേഗം അഘ്നം”
ഭരദാജഃ	ഭരദാജമഹർഷി,	ഇതി ബ്രുവൻ	എന്ന് പറഞ്ഞുകൊണ്ടു
വസിയും	വസിയുഗ്മവാനെ	ആസനാത്	ആസനത്തിൽനിന്നും
ദൃഷ്ട്വാ ഏവ	കണ്ടുക്കണത്തിൽ	സംചചാല.	എഴുന്നേറ്റു.

സമാഗമ്യ വസിയേന ഭരതേനാഭിവാദിതഃ

അബ്രുവത് മഹാതേജഃ സുതം ദശരഥസ്യ തം. 5

മഹാതേജഃ,	മഹാതേജസ്വിയായ	അഭിവാദിതഃ,	വണങ്ങപ്പെട്ടവനായി,
	അഭ്യേഹം,	തം	അഭ്യേഹത്തെ
വസിഷ്ഠന	} വസിഷ്ഠമഹർഷിയുമായി	ദശരഥസ്വ	ദശരഥ മഹാരാജാവി
സമാഗമ്യ		സുതം	പുത്രനാണെന്ന് [ന്റെ
ഭരതനെ	ഭരതനാൽ	അബുധൃത.	മനസ്സിലാക്കി.

താഭ്യാമഹ്യം ച പാദ്യം ച ദതവാ പശ്യാത് ഫലാനി ച

ആനപൂർവ്വാച്ച ധർമ്മജ്ഞഃ പപ്രച്ഛ കുശലാ കലേ

6

അയോദ്ധ്യായാം ബലേ കോശേ മിത്രേഷപചി ച മന്ത്രിഷു

ജാനൻ ദശരഥം വൃത്തം ന രാജാനമുദാഹരത്.

7

ധർമ്മജ്ഞഃ,	ധർമ്മജ്ഞനായ ആ മുനി	കോശേ	ധനവിഷയത്തിലും
	വരൻ,	മിത്രേഷു അപി	ബന്ധുക്കളുടെ കാര്യ
താഭ്യാം	അവർ രണ്ടുപേർക്കും		ത്തിലും
അഹ്യം ച	അഹ്യത്തേയും	മന്ത്രിഷു ച	മന്ത്രിമാരുടെ സംഗതി
പാദ്യം ച	പാദ്യത്തേയും	കുശലം	ക്ഷേമത്തെ [യിലും
പശ്യാത്	അതിൽ പിന്നെ	പപ്രച്ഛ ;	അന്വേഷിച്ചു ;
ഫലാനി ച	പഴങ്ങേണ്ടതും	ദശരഥം	ദശരഥ മഹാരാജാവ്
ദതവാ,	നൽകിയ ശേഷം,	വൃത്തം	തീപ്പെടുപ്പായ വിവരം
ആനപൂർവ്വാത്	ഒന്നൊന്നായി	ജാനൻ	അറിഞ്ഞിരുന്ന അഭ്യേ
കലേ	കടുംബ വിഷയത്തിലും		ഹം
അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയുടെ സംഗ	രാജാനം ച	മഹാരാജാവിനെക്കു
	തിയിലും		റിച്ച്
ബലേ	സേനയെ സംബന്ധിച്ചും	ഉദാഹരത് ന.	ഒന്നും പ്രസ്താവിച്ചില്ല.

വസിഷ്ഠോ ഭരതശ്ചൈവനം പപ്രച്ഛതുരനാമമം

ശരീരേടഗ്നിഷു ശിഷ്യേഷു വൃക്ഷേഷു മൃഗപക്ഷിഷു.

8

വസിഷ്ഠഃ	വസിഷ്ഠ മഹർഷിയും	ശിഷ്യേഷു	ശിഷ്യന്മാർ
ഭരതഃ ച	ഭരതനും	മൃഗപക്ഷിഷു	{ മൃഗപക്ഷികൾ, എന്ന വയുടെ വിഷയത്തി
ഏനം,	ഇദ്ദേഹത്തോട്,		
ശരീരേ	ശരീരം	അനാമയം	ക്ഷേമത്തെ
അഗ്നിഷു	ഹോമം	പപ്രച്ഛതുഃ.	അന്വേഷിച്ചു,
വൃക്ഷേഷു	വൃക്ഷങ്ങൾ		

സ തഥേതി പ്രതിജ്ഞായ ഭരദാജോ മഹായശഃ

ഭരതം പ്രത്യുവാചേദം രാഘവസ്തേഹബന്ധനാത്.

9

മഹായശഃ	മഹായശസ്വിയായ	ഭരതം പ്രതി	ഭരതനെ നോക്കി
സഃ ഭരദാജഃ	ആ ഭരദാജമഹർഷി	രാഘവസ്തേഹ-	{ ശ്രീരാമങ്കല്പജ്ജ പ്രേമാ
'തഥാ,' ഇതി	'എല്ലാം ക്ഷേമംതന്നെ'	ബന്ധനാത്	
പ്രതിജ്ഞായ,	മറുപടിയുരച്ച്, [എന്ന്	ഇദം ഉവാച.	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.

കിമിഹാഗമനേ കാൽ തവ രാജ്യം പ്രശാസതഃ

ഏതദാചക്ഷപ മേ സർവ്വം ന ഹി മേ ശുദ്ധ്യതേ മനഃ.

10

“രാജ്യം	“രാജ്യത്തെ	ഏതത് സർവ്വം	ഇതിനെ എല്ലാറ്റിനേ
പ്രശാസതഃ	പരിപാലിക്കുന്നവനായ	മേ	എന്നോട് [യം
തവ	അവിടുത്തേക്ക്,	അചക്ഷപ ;	വിവരമായ്യാറുണ്ടാലും ;
ഇഹ	ഇവിടെ	ഹി	എന്തെന്നാൽ
ആഗമനേ	വന്നതിൽ	മേ മനഃ	എന്റെ ചിത്തം
കാൽ കിം ?	ഉദ്ദേശം എന്താണ് ?	ശുദ്ധ്യതേ ന.	വെളിവാകാതിരിക്കുന്നു.

സുഷുവേ യമമിത്രാപ്തം കൌസല്യാസ്തന്നഭവൽനം

ഭ്രാതാ സഹ സഭാശ്ചോ യശ്ചിരഃ പ്രവ്രാജിതോ വനം

11

നിയുക്തഃ ശ്രീനിയുക്തേന പിത്രാ യോഽസൗ മഹായശാഃ

വനവാസീ ഭവേതീഹ സമാഃ കില ചതുശ്ശ

12

കച്ചിന തസ്യാപാപസ്യ പാപം കത്തുമിഹേച്ഛസി

അകണ്ടകം ഭോക്തുമനാ രാജ്യം തസ്യാനുജസ്യ ച.

13

“കൌസല്യാ	“കൌസല്യാദേവി,	ചതുശ്ശ സമാഃ	പതിനാലു സംവത്സര
അമിത്രാപ്തം	ശത്രുനാശനനം	വനവാസീ	വനവാസിയായി [ങ്ങൾ
അനഭവൽനം	ആർക്കും ആനന്ദത്തെ വ	ഭവ, '	ഇരിക്കുക, '
	ർദ്ധിപ്പിക്കുന്നവനുമായ	ഇതി	എന്ന്
യം	യാതൊരുവനെ	കില	കണിശമായി
സുഷുവേ,	പ്രസവിച്ചുവോ,	നിയുക്തഃ,	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടുവോ
യഃ	യാതൊരുവൻ	അപാപസ്യ	നിഷ്ഠാഷിയായ
ഭ്രാതാ സഹ	അനുജനോടുകൂടി	തസ്യ,	അദ്ദേഹത്തിന്നും,
സഭാശ്ചഃ	ഭാര്യാസമേതനായി	അനുജസ്യ ച,	അനുജനും,
ചിരം	ഏറെക്കാലത്തേക്ക്	തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ
വനം	വനത്തിലേക്ക്	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
പ്രവ്രാജിതഃ,	പഠത്തയക്കപ്പെട്ടുവോ	അകണ്ടകം	തടസ്സമില്ലാതെ
യഃ	യാതൊരു	ഭോക്തുമനാഃ	അനുഭവിപ്പാനാഗ്രഹി
മഹായശാഃ	മഹായശസ്വിയായ		ച്ചവനായി,
അസൗ	ഇദ്ദേഹം,	പാപം കത്തും	ആപത്തു വിളയിപ്പാൻ
ശ്രീനിയുക്തേന	ഭാര്യായാൽ നിബ്ബന്ധി	ഇഹ	ഇപ്പോൾ
	തനായ	ഇച്ഛസി ന	അങ്ങി ഇച്ഛിക്കുന്നി
പിത്രാ	പിതാവിനാൽ		ല്ലെന്ന്
'ഇഹ	'ഇവിടെ	കച്ചിത്? "	ഞാൻ കരുതുന്നു? "

ഏവമുക്തോ ഭരദാജഃ ഭരതഃ പ്രത്യവാച മ

പശ്യശ്രുനയനോ ദുഃഖാദാചാ സംസജ്ജമാനയാ.

14

ഏവം	ഇപ്രകാരം	ഭരതഃ	ഭരതൻ
ഉക്തഃ	ചോദിക്കപ്പെട്ടവനായ	പശ്യശ്രുനയനഃ	കണ്ണിൻ നിറഞ്ഞ നേത്ര
			ങ്ങോടുകൂടിയവനായി

सर्व साधन कर सुफल सुहावा । लखन राम मिय दरसनु पावा ॥
तेहि फल कर फलु दरस तुम्हारा । सहित पर्याय सुभाग हसारा ॥

ഭൂഖാത്	വ്യസനമൂലം	രോദപാജം	രോദപാജമഹഷിയോ
സംസജ്ജമാനയാ	ഇടുന്നതായ		ടായി
വാചാ	വാക്കുകൊണ്ട്,	പ്രത്വവാച മ!	മറുപടിയരുളി; കണ്ടാ
			ലും

ഹതോടന്ധി യദി മാമേവം ഭഗവാനപി മന്യതേ

മത്തോ ന ദോഷമാശങ്കേ നൈവം മാമനുശാധി ഹി.

15

“മത്തഃ	“എങ്കൽനിന്ന്	മാം	എന്നെക്കുറിച്ച്
ദോഷം	ദോഷമെന്നുള്ളതിനെ	മന്യതേ യദി	തിരുവുള്ളത്തിൽ വിചാ
ആശങ്കേ ന;	ഞാൻ മനസ്സിൽ കാക്കു		രിക്കുന്നുവെങ്കിൽ
	കൂടി ചെയ്യുന്നില്ല;	അന്ധി ഹതഃ;	ഞാൻ ഹതനായി;
ഹി	അപ്രകാരമിരിക്കെ,	ഏവം	ഇപ്രകാരം
ഭഗവാൻ അപി	നിന്തിരുവടിയുംകൂടി	മാം	ഇവനെ നിന്തിരുവടി
ഏവം	ഇങ്ങിനെ	അനുശാധി ന.)	ഹിംസിക്കരുത്.

ന ചൈതദിഷ്ടം മാതാ മേ യദവോചന്മദന്തരേ

നാഹമേതേന തൃഷ്ടശ്ച ന തദപചനമാദദേ.

16

“മേ	“എന്റെ	ആദദേ ന;	ഞാൻ അംഗീകരിക്ക
മാതാ,	മാതാവ്,	ഏതത്	ഇത് [ന്നില്ല;
മദന്തരേ	ഞാനില്ലാതിരുന്നസമ	ഇഷ്ടം ന ച;	ധർമ്മയുക്തവും അല്ല;
യത്	യാതൊന്നു [യം	അഹം	ഞാൻ
അവോചത്,	ഉരചെയ്തുവോ,	ഏതേന ച	ഇതിനാൽതന്നെയാണു്
തത് വചനം	ആ വാക്കിനെ	തൃഷ്ടഃ ന.	സങ്കടപ്പെടുന്നത്.

അഹം തു തം നരവ്യാപ്രമുഖയാതഃ പ്രസാദകഃ

പ്രതിനേതുമയോദ്ധ്യാം ച പാദൈ തസ്യാഭിവന്ദിതം.

17

“അഹം	“ഞാൻ	പാദൈ	തിരുവടികളെ
തു	ഇക്കാര്യത്തിൽ	അഭിവന്ദിതം	തൊടുവന്ദിച്ച്
തം നരവ്യാപ്രം	ആ പുരുഷോത്തമനെ	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയിലെക്ക്
പ്രസാദകഃ,	പ്രസാദിച്ചപ്പിറ്റാൻ കരു	പ്രതിനേതും ച	തിരിയെകൂട്ടിക്കൊണ്ടു
	തിയവനായി,		പോകുവാനായി
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	ഉപയാതഃ.	വന്നിരിക്കുകയാണ്.

തപം മാമേവംഗതം മതപാ പ്രസാദം കത്തുർമഹസി

ശംസ മേ ഭഗവൻ രാമഃ കപ സംപ്രതി മഹീപതിഃ.

18

“തപം മാം	“നിന്തിരുവടി എന്നെ	ഭഗവൻ;	ഭഗവാനെ!
ഏവംഗതം	ഇപ്രകാരമുള്ള മാനോഭാ	മഹീപതിഃ	മഹാരാജാവായ
	വത്തൊടുക്കിയവനായി	രാമഃ	ശ്രീരാമൻ
മതപാ,	തിരുവുള്ളത്തിലറിഞ്ഞ്,	സംപ്രതി	ഇപ്പോൾ
പ്രസാദം	{ പ്രസാദിച്ചനഗ്രഹി	കപ	എവിടെയാണെന്ന്
കത്തും		മേ	എന്നോട്
അഹസി;		ശംസ.”	അരുളിച്ചെയ്യാലും.”

വസിഷ്ഠാദിഭിരൂതപിരിയ്ക്കാചിതോ ഭഗവാൻസ്തതഃ
ഉവാച തം ഭരദാജഃ പ്രസാദാദ്ഭരതം വചഃ.

19

തതഃ	അതേസമയം	ഭരദാജഃ	} ഭരദാജഭഗവാൻ,
വസിഷ്ഠാദിഭിഃ	വസിഷ്ഠമഹർഷി	ഭഗവാൻ,	
	മുതലായ	പ്രസാദാത്	കാരണ്യതിശയ
ഋതപിഗ്ഭിഃ	ഋതപിക്ഷകളാൽ	തം	ആ [ത്താൽ
യാചിതഃ	അപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവ	ഭരതം	ഭരതനെന്നോക്കി
	നായ	വചഃ ഉവാച.	ഇപ്രകാരം അരുളി
			ചെയ്തു.

തപശ്ചേതത് പുരുഷവ്യാഘ്ര യുക്തം രാഘവവംശജേ
ഗുരുവൃത്തിദ്വമശ്വൈവ സാധൂനാം ചാനയായിതാ

20

“പുരുഷവ്യാഘ്ര! “പുരുഷോത്തമ!	സാധൂനാം	മഹാത്മാരായ പൂർവ്വ
രാഘവവംശജേ രഘുകുലജാതനായ		ന്മാരെ
തപയി ഭവാങ്കൽ,	അനുയായിതാ	അനുസരിച്ച് നടക്കുക
ഗുരുവൃത്തിഃ ച വലിയവരോടുള്ള നട		എന്നതും,
		വടിയും,
ഭമഃ ച { അധർമ്മത്തിന്നുതന്നെ	ഏതത് ഏവ	ഇത് ഓരോന്നും
		യുക്തം.
		കുടികൊണ്ടിരിക്കുന്നു.
		ക എന്നതും,

ജാനേ ചൈതന്മനഃസ്ഥം തേ ദൃഢീകരണമസ്തപിതി
അപൂർണ്ണം തപാം തവാത്മ്യത്വം കീർത്തിം സമഭിവർദ്ധയൻ.

21

“തേ	“അവിടുത്തെ	സമഭിവർദ്ധയൻ,	എങ്ങും പരത്തുവാ
മനഃസ്ഥം	മനോഭാവമാകുന്ന		നായി,
ഏതത്	ഇതിനെ	ദൃഢീകരണം	} എല്ലാവരും അറിയാറാ
ജാനേ ച ;	ഞാൻ അറിയും ;	അസ്തു	
തവ	അവിടുത്തെ	ഇതി,	എന്ന കാരണത്താൽ,
അത്മത്വം	അതുഭൂതകരമായ	തപാം	അവിടുത്തോട്
കീർത്തിം	യശസ്സിനെ	അപൂർണ്ണം.	ഞാൻ ഇപ്രകാരം ചോ
			ദിച്ചതുമാത്രമാണ്.

ജാനേ ച രാമോ ധർമ്മജ്ഞം സസീതം സഹലക്ഷ്മണം
അസൌ വസതി തേ ഭ്രാതാ ചിത്രകൂടേ മഹാഗിരൌ.

22

“സസീതം	“സീതാസമേതനം	ജാനേ ;	ഞാൻ അറിയും ;
സഹലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണസമേതനം	തേ ഭ്രാതാ	അവിടുത്തെ ജ്യേഷ്ഠ
ധർമ്മജ്ഞം	ധർമ്മജ്ഞനും ആയ	അസൌ	ഇദ്ദേഹം [നായ
	ശ്രീരാമനെക്കുറിച്ചും	ചിത്രകൂടേ	ചിത്രകൂടമെന്ന
രാമം ച	{ (എവിടെയുണ്ടെന്നും	മഹാഗിരൌ	മഹാഗിരിയിൽ
	എല്ലാം)	വസതി.	വാസംചെയ്യുന്നു.

23

24

വചഃ
അബ്രവീത്. } മറുപടി പറഞ്ഞു.

1

കൃതബുദ്ധി	സമ്മതിച്ചുവന്നായ
കൈകയീപ്പുറം	കൈകയീകുമാരനായ
ഭരതം	ഭരതനെ
അതിമൃഗ	അതിമൃവിധിപ്രകാരം
നൃപമന്ത്രയത്.	വരണംചെയ്തു.

അബ്രവീദ് ഭരതസ്തേപനം നനപിദം ഭവതാ കൃതം

പാദ്യമാഖ്യം തഥാഹ്തിമ്യം വനേ യദുപപദ്യതേ.

2

ഭരതഃ	ഭരതൻ	തഥാ	വേണ്ടപോലെ
എനം	ഇദ്ദേഹത്തോടായി	ആതിഥ്യം	അതിഥിസങ്കാരവും
തു	ഇക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ച്	ഭവതാ	നിന്തിരുവടിയാൽ
അബ്രവീത് ;	ഉണർത്തിച്ചു; [ഇങ്ങിനെ	കൃതം ;	ചെയ്യപ്പെടുകഴിഞ്ഞു
“ഇദം നനു ?	“ഇതെന്താണ് ?	വനേ	വനത്തിൽ [വല്ലൊ ;
പാദ്യം	പാദ്യവും	യത്	ഇതുതന്നെയാണല്ലോ
അഖ്യം	അഖ്യവും	ഉപപദ്യതേ.”	തക്കതായിട്ടുള്ളത്.”

അഥോവാച ഭരദാജോ ഭരതം പ്രഹസന്നിവാ

ജാനേ തപാം പ്രീതിസംയുക്തം തുഷ്യേസ്തഥ യേനകേനചിത്.

3

അഥ	അപ്പോൾ	പ്രീതി-	} സംതൃപ്തിപൂണ്ടവനാ
ഭരദാജഃ	ഭരദാജമഹർഷി	സംയുക്തം	
ഇവ	അപ്പം	ജാനേ ;	ഞാൻ അറിയും ;
പ്രഹസൻ,	പുഞ്ചിരിപൂണ്ട്,	യേന-	} വല്ലതും സ്വപ്നം
ഭരതം	ഭരതനോടായി	കേനചിത്	
ഉവാച ;	ഇപ്രകാരം അരൾ	തപം	അങ്ങ്
“തപാം	“അവിടുന്ന് [ചെയ്തു ;	തുഷ്യേ.	തൃപ്തിപ്പെടുന്നതാണ്.

സേനായാസ്തു തവൈതസ്യാഃ കർത്തുമിച്ഛാമി ഭോജനം.

മമ പ്രീതിശ്ചമാത്രപാ തപമോ മനുജഷഭ.

4

“മനുജഷഭ!	“പുരുഷോത്തമ!	ഇച്ഛാമി ;	ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു ;
തവ	അവിടുത്തെ	മമ	എന്റെ
ഏതസ്യാഃ	ഈ	പ്രീതിഃ	അഭീഷ്ടം
സേനായാഃ തു	സൈന്യത്തിന്നെല്ലാം	യമാത്രപാ	എപ്രകാരമോ അതിനെ
ഭോജനം	ഭോജനം [പ്പാൻ	തപം അഹഃ.	അങ്ങ് നിറവേറ്റി
കർത്തും	കൊടുത്തു സൽക്കരി-		യാലും.

[രാജാവിന്നു അനുചരന്മാരോടുകൂടിത്തന്നെ ആതിഥ്യം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നു ശാസ്ത്രം. “യാവ ഭിഭിഞ്ചെ രാജാഃ ധരൈരരാഗർഹിതീ, സർവ്വേഭ്യോ വൈ തേഭ്യ ആതിഥ്യം ക്രിയതേ.” (തൈത്തിരീ യശ്രുതി). “യാവന്തഃ ഖലു വൈ രാജാനമനുയാന്തി, തേഭ്യഃ സർവ്വേഭ്യ ആതിഥ്യം ക്രിയതേ.” (ഐതരേയബ്രാഹ്മണം)]

കിമത്ഥം ചാഹി നിക്ഷിപ്യ ദൂരേ ബലമിഹാഗതഃ

കസ്താനേഹോപയാതോഹസി സബലഃ പുരുഷഷഭ.

5

“പുരുഷഷഭ!	“പുരുഷോത്തമ!	ആഗതഃ ?	എഴുന്നള്ളിയത് ?
കിമത്ഥം	എന്തുകൊണ്ടാണ്	സബലഃ ച	സൈന്യത്തോടുകൂടെ
ദൂരേ	ദൂരത്തിൽ		ത്തന്നെ
ബലം	സൈന്യത്തെ	കസ്താത് അപി	എന്തുകൊണ്ടാണ്
നിക്ഷിപ്യ,	നിർത്തിവെച്ച്,	ഇഹ ഉപയാതഃ	} ഇങ്ങൊട്ടു വരാതിരു
ഇഹ	ഇവിടെ	അസി ന ?	
			ന്നത് ? ”

ഭരതഃ പ്രത്യവാചേദം പ്രാഞ്ചലിസ്തം തപോധനം
സസൈന്ദ്യോ നോപയാതോഽസ്തി ഭഗവൻ ഭഗവദ്ഭയാത്.

6

ഭരതഃ	ഭരതൻ	“ ഭഗവൻ !	“ ഭഗവാനേ !
പ്രാഞ്ചലിഃ	അഞ്ചലികുപ്പിക്കൊണ്ട്	ഭഗവത്	} നിന്തിരുവടിയികുലുള്ള
തം	ആ	ഭയാത്	
തപോധനം	മഹഷിവയ്യുനോടായി	സസൈന്ദ്യഃ	സൈന്ദ്യസമേതനായി
ഇദം	ഇപ്രകാരം	അസ്തി	ഞാൻ
പ്രത്യവാച;	മറുപടിയുണർത്തിച്ചു;	ഉപയാതഃ ന.	വരാത്തതാണ്.

രാജ്ഞാ ഹി ഭഗവന്നിത്യം രാജപുത്രേണ വാ സഭാ
യതതഃ പരിഹർത്തവ്യാ വിഷയേഷു തപസിനഃ.

7

“ ഭഗവൻ !	“ ഭഗവാനേ !	നിത്യം	സാധാരണയായുള്ള
രാജ്ഞാ ഹി	രാജാവിനാലും	വിഷയേഷു	ഐഹിക വിഷയങ്ങളെ
വാ	അഥവാ [യം,	സഭാ	എല്ലായ്പ്പോഴും [ഉൽ
രാജപുത്രേണ,	രാജകുമാരനാൽതന്നെ—	യതതഃ	കഴിയുന്നത്ര
തപസിനഃ	തപസ്സുചെയ്യുന്ന മഹ	പരി—	} ഉപഭവിക്കാതിരിക്ക
	ഷിമാർ	ഹർത്തവ്യാഃ.	
			പ്പെടേണ്ടതാണ്.

[സൈന്യത്തെെയെല്ലാം കൂടെ കൊണ്ടുവരുന്നതുകൊണ്ട് അവരെപ്പറ്റിയുള്ള വിചാരം മഹഷി
ക്കു ബുദ്ധിമുട്ടാകുമെന്നുവെച്ച് കൊണ്ടുവരാത്തതാണെന്നു താല്പര്യം.

“തപസിനഃ വിഷയേഷു” (തപസിമന്തരം വാസസ്ഥലങ്ങൾക്കടുത്തുള്ള പ്രദേശങ്ങൾ),
“രാജ്ഞാ പരിഹർത്തവ്യാഃ” (രാജാവിനാൽ കഴിയുന്നതും സമീപിക്കാതിരിക്കപ്പെടേണ്ടതാണ്.)
എന്നു (ശിരോമണി).

“വിഷയേഷു തപസിനഃ” (തന്റെ രാജ്യത്തിൽ വർത്തിക്കുന്നവരായ തപസിമാർ) ഗോ. രാ.]

വാജിമുഖ്യാ മനുഷ്യാശ്ച മത്താശ്ച വരവാരണാഃ
പ്രപ്താഭ്യ മഹതീം ഭൂമിം ഭഗവന്നനുയാന്തി മാം.

8

“ ഭഗവൻ !	“ ഭഗവാനേ !	മഹതീം	എത്രയോ
വാജിമുഖ്യാഃ	ഉയർന്നുരുഗങ്ങളും	ഭൂമിം ച	സ്ഥലത്തെയും
മത്താഃ	മരിച്ച	പ്രപ്താഭ്യ,	മുടക്കിക്കൊണ്ട്,
വരവാരണാഃ	ആനക്കൊമ്പന്മാരും	മാം	എന്നെ
മനുഷ്യാഃ ച,	ആളുകളും,	അനുയാന്തി.	അനുഗമിക്കുന്നു.

തേ വൃക്ഷാനദകംഭ്രമിമാശ്രമേഷു ങ്ജാംസ്തഥാ

ന ഹിംസ്പരിതി തേനാഹമേക ഏവാഗതസ്തതഃ.

9

“ തേ	“ ആയവ	ഹിംസ്പഃ ന	നശിപ്പിക്കാതിരിക്കേ
ആശ്രമേഷു	ആശ്രമങ്ങളിലുള്ള		ണം
വൃക്ഷാൻ	വൃക്ഷങ്ങളേയും	ഇതി തേന,	എന്ന ഒരു കാരണത്താ
ഉദകം	ജലത്തെയും		ലാണ്,
ഭൂമിം	വൃത്തിയായ് വെക്കപ്പെ	അഹം	ഞാൻ
	ട്ട സ്ഥലത്തെയും	ഏകഃ ഏവ	ഏകനായ്ക്കു
തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	തതഃ	അവിടെനിന്നും
ഉടജാൻ	ആശ്രമങ്ങളേയും	ആഗതഃ.”	വന്നത്.”

ആനീയതാമിതഃ സേനേത്യാജ്ഞപുഃ പരമഷിണാ
തഥാ സ ചക്രേ ഭൂതഃ സേനായാഃ സമുപാഗമം.

10

“ ഇതഃ	“ ഇങ്ങോട്ട്	ആജ്ഞപുഃ	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട
സേനാ	സൈന്യം	സഃ ഭൂതഃ	ആ ഭൂതൻ,
ആനീയതാം, ”	കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടെ, ”	തഥാ	അപ്രകാരം തന്നെ
ഇതി	എന്ന്	സേനായാഃ	സൈന്യത്തെ
പരമഷിണാ	മാമുനിവരനാൽ	സമുപാഗമം	} വരുത്തി.
		ചക്രേ.	

അഗ്നിശാലാം പ്രവിശ്യാഥ പീതപാടവഃ പരിമുച്യ ച
ആതിത്ഥ്യസത്ക്രിയാഹേതോർവിശ്വകർമ്മാണമാഹവയത്.

11

അഥ	അതിൽപിന്നെ	ആതിഥ്യ-	} അതിഥി സത്ക്കാര
അഗ്നിശാലാം	അഗ്നിശാലയിൽ	സത്ക്രിയാ-	
പ്രവിശ്യ,	പ്രവേശിച്ച്	ഹേതോഃ	} ഞ്ഞെ ഉദ്ദേശിച്ച്
അപഃ പീതപാ	ആചമനം ചെയ്ത്	വിശ്വകർമ്മാണം	
പരിമുച്യ ച,	അംഗങ്ങളെ മാർജ്ജനം	ആഹവയത്.	} മന്ത്രപുരസ്ക്കാരം ആഹവാ
	ചെയ്യുശേഷം,		

ആഹവയേ വിശ്വകർമ്മാണമഹം തപശ്ചാരമേവ ച
ആതിഥ്യം കർത്തുമിച്ഛാമി തത്ര മേ സംവിധീയതാം.

12

“ അഹം	“ ഞാൻ	കർത്തം	ചെയ്യാൻ
തപശ്ചാരം	ദേവശിഷ്ടിയായ	ഇച്ഛാമി;	ഞാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നു;
വിശ്വ-	} വിശ്വകർമ്മാവിനെ	തത്ര	അതിന്നായി
കർമ്മാണം ഏവ		മേ	എനിക്ക്
ആഹവയേ;	ആഹവാനം ചെയ്യുന്നു;	സംവിധീയതാം.	വേണ്ടത്തക്ക ഏല്പാടു
ആതിഥ്യം ച	അതിഥിപൂജ		കൾ ചെയ്യപ്പെടട്ടെ.

ആഹവയേ ലോകപാലാംസ്രീൻ ദേവാൻ ശക്രമുഖാംസ്തഥാ
ആതിഥ്യം കർത്തുമിച്ഛാമി തത്ര മേ സംവിധീയതാം.

13

“ തഥാ	“ അപ്രകാരം തന്നെ	ആതിഥ്യം	അതിഥിപൂജ
ശക്രമുഖാൻ	ഇന്ദ്രൻ മുമ്പായുള്ള	കർത്തം	ചെയ്യാൻ
ലോകപാലാൻ	ലോകപാലന്മാരായ	ഇച്ഛാമി.	ഞാൻ കരുതുന്നു.
ശ്രീൻ	(അഗ്നി, വായു, വരു	തത്ര	ആയതിന്
	ണൻ എന്ന) മൂന്നു	മേ	എനിക്ക്
ദേവാൻ	ദേവന്മാരെ	സംവിധീയതാം.	വേണ്ടത്തക്ക ഏല്പാടു
ആഹവയേ;	ഞാൻ ആഹവാനം		കൾ ചെയ്യപ്പെടട്ടെ.
	ചെയ്യുന്നു;		

പ്രാക്സംസ്രാതസശ്വ യാ നദ്യഃ പ്രത്യക്സംസ്രാതസ ഏവ ച
പൃഥ്വി ചാമന്തരിക്ഷേ ച സമാമാന്തപദ്യ സമുദ്രഃ

14

പ്രാക്-	} കിഴക്കോട്ടൊഴുകുന്നവ		നമുഃ	നദികൾ
സ്ത്രോതസഃ ച			യം	യാഃ ഏവ
പ്രത്യക്-	} പടിഞ്ഞാറോട്ടൊഴുക		സർവ്വശഃ	എല്ലാ ദിക്കിൽനിന്നും
സ്ത്രോതസഃ ച			ന്നവയും ആയ	അഗ്ര
പൃഥിവ്യാം	ഭൂമിയിലും		സമ	ഒന്നിച്ച്
അന്തരീക്ഷേ ച	ആകാശത്തിലും ഉള്ള		ആയാതു.	ഇവിടെ പ്രവഹിക്കട്ടെ.

അന്യാഃ സ്രവതു മൈരേയം സുരാമന്യാഃ സുനിഷ്ഠിതാഃ

അ പരാശ്ചോദകം ശീതമിക്ഷു കാന്ധ്യരസോപമം.

15

“ അന്യാഃ	“ ചിലവ	അപരാഃ	മറുചിലവ
മൈരേയം,	മൈരേയമെന്ന മധുവി	ശീതം	കുളുന്തതും
അന്യാഃ	ചിലവ [നേയും,	ഇക്ഷുകാന്ധ്യ-	} കരിമ്പിൻനീരൊത്ത
സുരാം	സുരയെന്നമധുവിനേയും	രസോപമം	
സുനിഷ്ഠിതാഃ	നല്ലപോലെ സ്ഥിതി	ഉദകം ച	വെള്ളത്തേയും
	ചെയ്യുന്ന	സ്രവതു.	പ്രവഹിപ്പിക്കട്ടെ.

ആഹപയേ ദേവഗന്ധർവാൻ വിശപാവസുഹമാഹുഹൻ

തഥൈവാപ്സരസോ ദേവീർഗന്ധർവ്വീശ്വാപി സർവ്വശഃ

16

“ദേവഗന്ധർവാൻ “ദിവ്യഗന്ധർവന്മാരായ	ഗന്ധർവ്വീഃ ച	ഗന്ധർവ്വജാതിയിൽ
വിശപാവസു- } വിശപാവസു, ഹമാ,	ദേവീഃ	ദേവിമാരേയും [പിറന്ന
ഹമാഹുഹൻ } ഇഹ എന്നവരേയും	സർവ്വശഃ അപി	എല്ലാ ദിക്കിൽനിന്നും
തഥാ ഏവ	അപ്രകാരംതന്നെ	ഞാൻ ആഹ്വാനം
അപ്സരസഃ	അപ്സരസ്സുകളേയും	ചെയ്യുന്നു.

ഘൃതാചീമഥ വിശപാചീം മിശ്രകേശീമലംബുസാം

നാഗദന്താം ച ഹേമാം ച ഹിമാമദ്രിക്രതസ്ഥലാം.

17

ശക്രം യാശ്ചോപതിഷ്ഠന്തി ബ്രഹ്മാണഃ യാശ്ച ഭാമിനീഃ

സർവാസ്തുബുരണാ സാഖ്യാമാഹപയേ സപരിച്ഛദാഃ

18

“അഥ	“ഇപ്പോൾ	അലംബുസാം	അലംബുസയേയും
യാഃ	യാതൊരുവർ	നാഗദന്താം ച	നാഗദന്തയേയും
ശക്രം ച	ഇന്ദ്രനേയും	അഭി-	} ഗിരിയിൽ വാസംചെയ്യുന്ന
യാഃ	യാതൊരുവർ	ക്രതസ്ഥലാം	
ബ്രഹ്മാണം	ബ്രഹ്മാവിനെയും	ഹേമാം	ഹേമയേയും
ഉപതിഷ്ഠന്തി	സേവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുവോ, ആ	ഹിമാം ച	ഹിമയേയും
ഭാമിനീഃ	ഉത്തമശ്രീകൾ	തുംബുരണാ	} തുംബുരവോടുകൂടി
സർവാഃ ച,	എല്ലാവരേയും,	സാഖ്യാം	
ഘൃതാചീം	ഘൃതാചിതേയും	സപരിച്ഛദാഃ	{ അവരവരുടെ പരിവാരങ്ങളോടുകൂടിയവരായി
വിശപാചീം	വിശപാചിതേയും		
മിശ്രകേശീം	മിശ്രകേശിതേയും	ആഹപയേ.	ഞാൻ ക്ഷണിക്കുന്നു.

വനം കരഷ്യ യദ്രിവ്യം വാസോഭൂഷണപത്രവത്
ദിവ്യനാരിഫലം ശശപത് തത് കൌബേരമിഹൈതു ച

19

“കരഷ്യ ദിവ്യം വാസോ- ഭൂഷണ- പത്രവത് ശശപത്	“ഉത്തരകരരാജ്യത്തി ദിവ്യവും [ലുങ്കുളം ആടയാഭരണങ്ങൾ ഇവ കളായുള്ളതും എന്നും	ദിവ്യനാരിഫലം ദേവസ്ത്രീകൾ ഫലങ്ങൾ കായുള്ളതും കൌബേരം കബേരന്റെതുമായ യത് വനം വനം യാതൊന്നോ തത് ച അതും ഇഹ ഏതു. ഇവിടെ വരട്ടെ.
--	--	--

[കിഷ്കിന്ധാകാണ്ഡം 43-ാം ശ്ലോകത്തിൽ ഉത്തരകര എന്ന രാജ്യത്തിന്റെ വർണ്ണനയുണ്ട്.]

ഇഹ മേ ഭഗവാൻ സോമോ വിധത്താമന്നമുത്തമം

ഭക്ഷ്യം ഭോജ്യം ച ചോഷ്യം ച ലേഹ്യം ച വിവിധം ബഹു 20

വിചിത്രാണി ച മാല്യാനി പാദപപ്രച്ഛതാനി ച

സുരാദീനി ച പേയാനി മാംസാനി വിവിധാനി ച.

21

“സോമം ഭഗവാൻ വിവിധം ഉത്തമം അന്നം ഭക്ഷ്യം ഭോജ്യം ച ചോഷ്യം ച ലേഹ്യം ച	“ചന്ദ്രഗേവാൻ പലമാതിരിയായ വിശേഷപ്പെട്ട അന്നത്തേയും പലഹാരങ്ങളേയും ചിത്രാന്നം മുതലായ ഭോജ്യത്തേയും പായസം മുതലായ ചോഷ്യത്തേയും തേൻ മുതലായ ലേഹ്യ വസ്തുവിനേയും	പാദപ- പ്രച്ഛതാനി വിചിത്രാണി മാല്യാനി ച സുരാദീനി ച വിവിധാനി പേയാനി ച മാംസാനി ച ഇഹ മേ ബഹു വിധത്താം.”	വൃക്ഷങ്ങളിൽനിന്നു ഞായ പലമാതിരി പുഷ്പങ്ങളേയും സുരയെന്നമധുവിനേയും പലവിധ പാനീയങ്ങളേയും മാംസങ്ങളേയും ഇവിടെ എനിക്കുവേണ്ടി ധാരാളത്തിൽ നൽകട്ടെ.”
--	--	---	--

ഏവം സമാധിനാ യുക്തസ്തേജസാഽപ്രതിമേന ച

ശീക്ഷാസ്വപരസമായുക്തം തപസാ ചാബ്രവീരുന്നിഃ.

22

സമാധിനാ തപസാ അപ്രതിമേന തേജസാ ച യുക്തഃ	പരമാത്മധ്യാനയോഗ ത്താലും തപോവൈഭവത്താലും നിസ്തല്യമായ തേജസ്സാലും വിളങ്ങുന്നവനായ	മുനിഃ, ഏവം ശീക്ഷാസ്വപര- സമായുക്തം ച അബ്രവീത്.	മഹഷി, മേൽപ്രകാരം ശീക്ഷയെന്ന വേദാംഗ ത്തിൽ പറയുന്ന സ്വ രത്തോടുകൂടി ഉച്ചരിച്ച് പ്രാർത്ഥിച്ചു.
---	---	---	---

മനസാ ധ്യാമതസ്തസ്യ പ്രാങ് മൂഢസ്യ കൃതാഞ്ജലേഃ

ആജഗ്മ സ്താനി സമു്യാണി ദൈവതാനി പൃഥക് പൃഥക്.

23

തന്യ	അഭേദം	താനി	ആ
പ്രാങ് മൂഖസ്വ	കിഴക്കുമുഖമായി	ദൈവതാനി	ദേവന്മാർ
കൃതാഞ്ജലേഃ	അഞ്ജലികൂപ്പിക്കൊണ്ട്	സദ്യാണി	എല്ലാം
മനസാ	ഏകാഗ്രതയോടുകൂടി	പൃഥക് പൃഥക്	ഓരോരത്തരായി
ധ്യായതഃ,	ധ്യാനംചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ,	ആജഗ്മുഃ.	അവിടെ എഴുന്നള്ളി.

മലയം ദർഭരം ചൈവ തതഃ സ്വേദനഭോടനിലഃ

ഉപസ്പൃശ്യ വചന്ത യുക്തഃ സുപ്രിയാത്മാ സുഖഃ ശിവഃ. 24

തതഃ	ആ സമയം	സുപ്രിയാത്മാ	പ്രിയകരമായിരിക്കുന്നതായി
സ്വേദനഭഃ	വിയപ്പില്ലാതാക്കുന്ന	സുഖഃ	മനോഹരമായിത്തീരുന്നതായി
അനിലഃ,	മാരുതൻ,	ശിവഃ	ദേവസൗഖ്യം തരുന്ന
മലയം ച	മലയപർവ്വതത്തെയും	യുക്തഃ	വേണ്ടപോലെ [തായി
ദർഭരം ഏവ	ദർഭരപർവ്വതത്തെയും	വചന്ത.	വീശി.
ഉപസ്പൃശ്യ,	സ്पर्ശിച്ചുകൊണ്ട്,		

തതോദ്ഭവന്തന്ത ഫനാ ദിവ്യാഃ കസുമവൃഷ്ടയഃ

ദേവദന്ദഭിനിഷ്പാഷോ ദിക്ഷു സദ്യാസു ശുശ്രവേ 25

തതഃ	അപ്പോൾ	ദേവദന്ദഭി-	ദേവദന്ദഭി വാദ്യഘോഷം
ദിവ്യാഃ	ദിവ്യങ്ങളായ	നിഷ്പാഷഃ	
കസുമവൃഷ്ടയഃ	പുഷ്പവൃഷ്ടികൾ	സദ്യാസു	എല്ലാ
ഫനാഃ	നിബിഡമാംവണ്ണം	ദിക്ഷു	ദിക്ഷുകളിലും
അഭ്യവന്തന്തഃ;	പൊഴിഞ്ഞു;	ശുശ്രവേ.	കേൾക്കപ്പെട്ടു.

പ്രവവൃശ്യാത്തമാ വാതാ നന്തുശ്ചാപ്തരോഗണഃ

പ്രജഗുദ്ഭവഗന്ധദ്വാ വീണാഃ പ്രമുഖേഷു സ്വരാൻ. 26

വാതാഃ ച	കാറ്റുകളും	ദേവഗന്ധദ്വാഃ	ദിവ്യഗന്ധദ്വന്മാർ
പ്രവവൃഃ;	വീശി;	പ്രജഗുഃ;	പാടി;
ഉത്തമാഃ	ഉത്തമകളായ	വീണാഃ ച	വീണകളും
അപ്തരോഗണാഃ	അപ്തരഗണങ്ങൾ	സ്വരാൻ	നല്ലശബ്ദങ്ങൾ
നന്തുഃ;	നൃത്തംചെയ്തു;	പ്രമുഖേഷു.	പുറപ്പെട്ടുവിട്ടു.

സ ശബ്ദോ ഭ്യാം ച ഭൂമിം ച പ്രാണിനാം ശ്രവണാനി ച

വിവേശോച്ഛാരിതഃ ശൃങ്ങ്ങ്ണഃ സമോ ലയഗുണാനപിതഃ. 27

ഉച്ഛാരിതഃ	ഉച്ചത്തിൽ പാടപ്പെട്ട	സഃ ശബ്ദഃ	ആ ധ്വനി
ശൃങ്ങ്ങ്ണഃ	മനോഹരവും [തും	ഭ്യാം ച	ആകാശത്തിലും
സമഃ	നല്ല സ്വരമേച്ചയോടുകൂടിയതും	ഭൂമിം ച	ഭൂമിയിലും
ലയഗുണ-	} ലയഗുണം നന്നായുള്ളതും ആയ	പ്രാണിനാം	പ്രാണികളുടെ
നപിതഃ ച		ശ്രവണാനി	ശ്രോത്രങ്ങളിൽ
		വിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.

തസ്തിന്നപരതേ ശബ്ദേ ദിവ്യേ ശ്രോത്രസുഖേ നൃണാം
ദദർ ഭാരതം സൈന്യം വിധാനം വിശ്വകർമ്മണം.

23

നൃണാം	ആളുകളുടെ	ഉപരതേ,	നിലച്ച സമയം,
ശ്രോത്രസുഖേ	ചെവികൾക്ക് ഇമ്പം	ഭാരതം	ഭരതന്റെ
	നൽകിയതും	സൈന്യം	സൈന്യം
ദിവ്യ	ദിവ്യവും ആയ	വിശ്വകർമ്മണം	വിശ്വകർമ്മാവിന്റെ
തസ്തിൻ	ആ	വിധാനം	കൈവേലയെ
ശബ്ദേ	ശബ്ദം	ദദർ.	കണ്ടു.

ബഭ്രുവ ഹി സമാ ഭൂമിഃ സമന്താത് പഞ്ചയോജനാ
ശാലൈശ്ചതുർഭിശ് ചന്നാ നീലവൈഡൂത്യസന്നിഭൈഃ.

29

ഭൂമിഃ	ഭൂമി	നീലവൈഡൂത്യം	നീലം, വൈഡൂത്യം
സമന്താത്	നാലുപാടും	സന്നിഭൈഃ	എന്ന രത്നങ്ങളൊത്ത
		ചതുർഭിഃ	പല
പഞ്ചയോജനാ	അഞ്ചുയോജനദൂരം	ശാലൈഃ	പച്ചപ്പല്ലകളാൽ
സമാ	സമനിരപ്പായും	ചന്നാ ഹി	മുടപ്പെട്ടതായും,
		ബഭ്രുവ.	ഭവിച്ചു.

തസ്തിൻ ബിലപാഃ കപിത്ഥാശ്ച പനസാ ബീജപൂരകാഃ
ആമലക്യോ ബഭ്രുവശ്ച മൃതാശ്ച ഫലഭൂഷണാഃ.

30

തസ്തിൻ	അട്ടിക്കിൽ	ആമലക്യഃ ച	നെല്ലുകളും
ബിലപാഃ	കുവളങ്ങളും	മൃതാഃ ച	മാവുകളും
കപിത്ഥാഃ	വ്യാരങ്ങൾ മരങ്ങളും	ഫലഭൂഷണാഃ	ഫലങ്ങൾ നിറഞ്ഞു
പനസാഃ	പ്ലാവുകളും	ച	വിളങ്ങുന്നവയായി
ബീജപൂരകാഃ	മാതളങ്ങളും	ബഭ്രുവഃ.	കാണപ്പെട്ടു.

ഉത്തരേഭ്യഃ കുരുഭൃശ്ച വനം ദിവ്യാപഭോഗവത്
ആജഗാമ നദീ ദിവ്യാ കൃലജൈശ്ചതുർഭിർവൃതാ.

31

ഉത്തരേഭ്യഃ	ഉത്തരകുരുജാലങ്ങളിൽ	ആജഗാമ;	അവിടെ കാണപ്പെട്ടു;
കുരുഭ്യഃ	നിന്ന്	ദിവ്യാ നദീ ച	ദിവ്യനദിയും
ദിവ്യാപ-	ദിവ്യഭോഗവസ്തുക്കൾ	ചതുർഭിഃ	പല
ഭോഗവത്	ജാൻ	കൃലജൈഃ വൃതാ.	ശ്രേഷ്ഠവൃക്ഷങ്ങൾ ചേ
വനം	വനം		ന്നു വിളങ്ങി.

ചതുശാലാനി ശുഭ്രാണി ശാലാശ്ച ഗജവാജിനാം
ഹമ്ബ്രപ്രാസാദസംബാധാസ്തോരണാനി ശുഭ്രാനി ച.

32

ശുഭ്രാണി	കുറുപ്പിയറിയ	ഹമ്ബ്രപ്രാസാദഃ	പല വലുതായ മാളിക
ചതുശാലാനി	നാലുകെട്ടുകളും,	സംബാധാഃ	കളും അരമനകളും
ഗജവാജിനാം	ആനകൾക്കും കുതിര	തോരണാനി ച	തോരണങ്ങളുകളും
ശാലാഃ ച	പന്തികളും [കൾക്കും	ശുഭ്രാനി.	അഴകിൽ വിളങ്ങി.

സിതമേഘനിഭം ചാപി രാജവേശ്വര സുതോരണം
ശുക്ലമാലൃതതാകാരം ദിവ്യഗന്ധസമുഷ്ണിതം. 33
ചതുരശ്രമസംബാധം ശയനാസനയാനവത്
ദിവ്യൈഃ സർവ്വരസൈശ്വര്യം ദിവ്യഭോജനവസ്ത്രവത് 34
ഉപകല്പിതസർപ്പാനം ധൈര്യനിർമ്മലഭോജനം. 35

സുതോരണം	ഭംഗിയേറിയ തോരണ	ശയനാസന- യാനവത്	മെത്തകളും, ആസന ങ്ങളും, പയ്യങ്കങ്ങളും മാന്തായി
രാജവേശ്വര	അരമന,	ദിവ്യഭോജന- വസ്ത്രവത്	ദിവ്യങ്ങളായ ഭോജന സാധനങ്ങളും വസ്ത്ര ങ്ങളും ഉള്ളതായി
സിതമേഘനിഭം	വെള്ളക്കാരൊത്ത തായി,	ഉപകല്പിത- സർപ്പാനം	തയ്യാറാക്കപ്പെട്ട സകല വിധ ആഹാരസാധന ങ്ങളോടുകൂടിയതായി
ശുക്ലമാലൃ- തതാകാരം	വെള്ളപ്പുഷ്പങ്ങളാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടതായി	ധൈര്യനിർമ്മല	പരിശുദ്ധമായ വെള്ളി ഭോജനം ച
ദിവ്യഗന്ധ- സമുഷ്ണിതം	ദിവ്യങ്ങളായ വാസന ദ്രവ്യങ്ങൾ തളിക്ക പ്പെട്ടതായി,	ദിവ്യൈഃ	ദിവ്യങ്ങളായ [തായി
അസംബാധം	വിശാലമായതായി,	സർവ്വരസൈഃ	സകലവിധ സൗഖ്യ
ചതുരശ്രം	സമകോണാകൃതിയി ലുള്ളതായി,	അപി യുക്തം	ങ്ങളും ചേന്ന് പരി ലസിച്ചു.

കുന്ദപ്രസർപ്പാസനം ശ്രീമത് സപാസ്തീണ്ണശയനോത്തമം
പ്രവിവേശ മഹാബാഹുരന്ജനോത്തോ മഹഷിണാ
വേശ്വര തദ്രത്നസംപൂണ്ണം ഭരതഃ കേകയീസുതഃ. 36

മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവും	രത്നസംപൂണ്ണം	രത്നങ്ങൾനിറഞ്ഞതും
കേകയീസുതഃ	കൈകേയീ സുതനുമായ	ശ്രീമത്	ദിവ്യമായതും ആയ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	തത്	ആ
കുന്ദപ്രസർപ്പാ- സനം	സജ്ജമാക്കപ്പെട്ട സക ലവിധ ആസനങ്ങളോ ടുകൂടിയതും	വേശ്വര,	അരമനയിൽ,
സപാസ്തീണ്ണ- ശയനോത്തമം	നല്ലവിരിപ്പുകളാൽ വിശേഷപ്പെട്ട ശയന ങ്ങളാൽ	മഹഷിണാ	മഹഷിയാൽ
		അനുജനാതഃ	ഇഷ്ടപ്പെടുത്തപ്പെട്ടവനായി
		പ്രവിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.

അനുജശ്വശു തം സർവ്വേ മന്ത്രിണഃ സപുരോഹിതാഃ
ബഭ്രുവശ്ച മുദാ യുക്താസ്തം ദൃഷ്ട്വാ വേശ്വരസംവിധിം. 37

മന്ത്രിണഃ	മന്ത്രിമാർ	തം	ആ
സർവ്വേ ച	എല്ലാവരും	വേശ്വരസംവിധിം	ഭവനത്തിന്റെ വിശി
സപുരോഹിതാഃ	പുരോഹിതന്മാരോടുകൂടി	ദൃഷ്ട്വാ ച,	കണ്ട്, [ഷ്ടമായപണി
തം	ആ ഭരതനെ	മുദാ യുക്താഃ	ആശ്ചര്യഭരിതന്മാരായി
അനുജശ്വഃ;	അനുഗമിച്ചു;	ബഭ്രുവഃ.	ഭവിച്ചു.

തത്ര രാജാസനം ദിവ്യം വൃജനം മന്ത്രമേവ ച
ഭരതോ മന്ത്രിഭിഃ സാൽമദ്യവർത്ത രാജവത്.

38

ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	മന്ത്രം ഏവ,	വെൺകൊററക്കടയേ
തത്ര,	അവിടെയുണ്ടായിരുന്ന,		യും,
ദിവ്യം	ദിവ്യമായ	മന്ത്രിഭിഃ സാൽമം	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി,
രാജാസനം ച	സിംഹാസനത്തെയും	രാജവത്	രാജാവിനെയെന്നപോ
വൃജനം	വെഞ്ചാമരത്തെയും	അദ്യവർത്ത.	വണങ്ങി. [ലെ

[ഭരതൻ വാക്കുകൊണ്ട് രാജഭോഗങ്ങളിൽ അഭിലാഷമില്ലെന്ന് പറഞ്ഞാലും പ്രത്യക്ഷത്തിൽ അപ്രകാരം കൂടെയുള്ള ജനത്തിന് ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തുവാനായുദ്ദേശിച്ചും, ശ്രീരാമനെ ദ്രോഹിക്കുന്നതിനായാണോ സൈന്യസമേതനായി ഭരതൻ വന്നത് എന്ന് ചോദിച്ചതിൽനിന്ന് തനിക്ക് ത്രികാലജ്ഞാനമില്ലെന്ന് ആരും ശങ്കിക്കാതിരുന്നുകൊള്ളട്ടേ എന്നുവെച്ചും, ഭഗവദ്യുഗനനിരതനായി യുഗന്തയോഗാഭ്രാന്തനായവർക്ക് ഇഹത്തിൽതന്നെ സ്വർഗ്ഗാഭിസുഖഭോഗങ്ങൾ സാദ്ധ്യമാണെന്നെന്ന് കാണിക്കുന്നതിനും മറ്റുമായിട്ടാണ്, ഭരതാജമഹാഷി ഇപ്രകാരം സ്വർഗ്ഗീയമായ ഭോഗങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഭരതന്റെ സൈന്യത്തിന് അതിമിസത്കാരം ചെയ്തത്, എന്ന് ബോദ്ധ്യം തീലകം.]

ആസനം പുജയാമാസ രാമായാഭിപ്രണമ്യ ച
വാലവൃജനമാദായ നൃഷിദത് സചിവാസനേ.

39

രാമായ ച	ശ്രീരാമനെ ധ്യാനിച്ച്	ആസനം	സിംഹാസനത്തിന്നു
അഭിപ്രണമ്യ,	കമ്പിട്ട്,		ജ്ഞാണ്ട്
വാലവൃജനം	വെഞ്ചാമരത്തെ	പുജയാമാസ;	വീശിഉപചരിച്ചു;
അദായ	എടുത്തുകൊണ്ട്	സചിവാസനേ	മന്ത്രിമാക്കായുള്ളവയാ
			യ ഒരു ആസനത്തിൽ
		നൃഷിദത്.	ഇരുന്നു.

ആനപൂർവ്വാനിഷേദശ്ച സർവ്വേ മന്ത്രിപുരോഹിതാഃ
തതഃ സേനാപതിഃ പശ്ചാത് പ്രശാന്താ ച നിഷേദതുഃ.

40

മന്ത്രി- പുരോഹിതാഃ }	മന്ത്രിമാരും പുരോഹിത ന്മാരും	തതഃ	അതിൽപിന്നെ
സർവ്വേ ച	എല്ലാവരും	സേനാപതിഃ,	സേനാപതിയും,
ആനപൂർവ്വാത്	മുറുപോലെ	പശ്ചാത്	പിന്നെ
നിഷേദഃ;	ആസനങ്ങളിലിരുന്നു;	പ്രശാന്താ ച	സർവ്വാധികാരിയും
		നിഷേദതുഃ.	ഇരുന്നു.

തതസ്തത്ര മുഹൂർത്തേന നദ്യഃ പായസകുട്ടമാഃ
ഉപാതിഷ്ഠന്ത ഭരതം ഭരതാജസ്യ ശാസനാത്.

41

തതഃ	ആ സമയം	പായസകുട്ടമാഃ	പായസക്കുഴമ്പുകുളാ
തത്ര	അവിടെ		ന്ന്
മുഹൂർത്തേന	ഒരു ക്ഷണംകൊണ്ട്	നദ്യഃ	നദികരം
ഭരതാജസ്യ	ഭരതാജമഹാഷിയുടെ	ഭരതം	} ഭരതന്റെ അടുക്കൽ
ശാസനാത്,	ആജ്ഞപ്രകാരം,	ഉപാതിഷ്ഠന്ത.	
			വന്നുനിന്നു.

താസാമുഭയതഃ കൂലം പാണ്ഡുമൃത്തികലേപനാഃ

രത്നാശ്വാവസഥാ ദിവ്യാ ബ്രഹ്മണസ്തു പ്രസാദജാഃ.

42

താസാം	അവയുടെ	ദിവ്യാ ച	} ദിവ്യഭവനങ്ങൾ
ഉഭയതഃ കൂലം,	ഇരുകരകളിലും,	അവസഥാഃ തു	
പാണ്ഡുമൃത്തി-	} വെള്ളക്കാര തേച്ചു	ബ്രഹ്മണം	ബ്രാഹ്മണോത്തമനായ
കലേപനാഃ			ഭരതപാശ്വമഹാഷിയുടെ
രത്നാഃ	അഴകേറിയ	പ്രസാദജാഃ.	പ്രഭാവത്താലുണ്ടായി.

തേനൈവ ച മുഹുന്തേന ദിവ്യാഭരണഭൂഷിതാഃ

ആതുർച്ചിംശതിസാമസ്രാ ബ്രഹ്മണാ പ്രഹിതാഃ സ്ത്രിയഃ.

43

തേന ഏവ	അതേ	വിംശതി-	} ഇരുപതിനായിരം
മുഹുന്തേന,	ക്ഷണത്തിൽ,	സാമസ്രാഃ	
ബ്രഹ്മണാ	ബ്രഹ്മദേവനാൽ	സ്ത്രിയഃ ച	സ്ത്രീകളും
പ്രഹിതാഃ	പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ട	ദിവ്യാഭരണ-	} ദിവ്യാഭരണാലംകൃത
		ഭൂഷിതാഃ	
		ആഗൃഃ.	വന്നെത്തി.

സുവണ്ണമണിമുകേതന പ്രവാളേന ച ഭൂഷിതാഃ

ആതുർച്ചിംശതിസാമസ്രാഃ കഞ്ചരപ്രഹിതാഃ സ്ത്രിയഃ.

44

കഞ്ചര-	} കഞ്ചരനാൽ അയക്ക	സുവണ്ണമണി-	} തങ്കത്താലും, രത്നങ്ങ
പ്രഹിതാഃ		മുകേതന	
വിംശതി-	} ഇരുപതിനായിരം	പ്രവാളേന ച	പവിഴത്താലും
സാമസ്രാഃ		ഭൂഷിതാഃ	അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടവ
സ്ത്രിയഃ	നാരിമാർ	ആഗൃഃ.	വന്നെത്തി. [രായി

യാഭിർഗൃഹീതഃ പുരുഷഃ സോന്മാദ ഇവ ലക്ഷ്യതേ

ആതുർച്ചിംശതിസാമസ്രാ നന്ദനാപ്ലവരോഗണാഃ.

45

യാഭിഃ	യാതൊരു സ്ത്രീകളാൽ	അപ്ലവരോഗണാഃ	അപ്ലവസ്ത്രീഗണങ്ങൾ
ഗൃഹീതഃ	} കണ്ണ കൊണ്ടുനോക്ക	വിംശതി-	} ഇരുപതിനായിരം
പുരുഷഃ,		സാമസ്രാഃ	
ഇവ സോന്മാദഃ	തീരെ ഉന്മത്തനായി	നന്ദനാത്	നന്ദനോദ്യാനത്തിൽ
ലക്ഷ്യതേ	കാണപ്പെടുന്നുവോ,		നിന്നു്
	അപ്രകാരമുള്ള ആ	ആഗൃഃ.	വന്നെത്തി.

നാരദസ്തംബുരുർഗോപഃ പ്രവരാഃ സൂര്യവർച്ചസഃ

ഏതേ ഗന്ധർവ്വരാജാനോ ഭരതസ്യാഗ്രതോ ജഗുഃ.

46

സൂര്യവർച്ചസഃ	സൂര്യതേജസ്സാൻ	ഗോപഃ	ഗോപനം
പ്രവരാഃ	ഉത്തമന്മാരായ	ഏതേ	ഇവരെല്ലാം
ഗന്ധർവ്വരാജാനഃ	ഗന്ധർവ്വശ്രേഷ്ഠന്മാരും	ഭരതസ്യാ	ഭരതന്റെ
നാരദഃ	നാരദനും	അഗ്രതഃ	മുമ്പിൽ
തുംബുരഃ	തുംബുരവും	ജഗുഃ.	ഗാനംചെയ്തു.

അലംബുസാ മിശ്രകേശീ പുണ്ഡരീകാടമ വാമനാ
ഉപാതുത്യംസ്തു ഭരതം ഭരദാജസ്യ ശാസനാത്.

47

അഥ	ആ സമയം	വാമനാ തു	വാമന എന്നവർ,
അലംബുസാ	അലംബുസ	ഭരദാജസ്യ	} ഭരദാജാജ്ഞയാൽ
മിശ്രകേശീ	മിശ്രകേശി	ശാസനാത്	
പുണ്ഡരീകാ	പുണ്ഡരീക	ഭരതം	} ഭരതന്റെ മുമ്പിൽ
		ഉപാതുത്യൻ.	
			വൻ തുത്തംചെയ്തു.

യാനി മാല്യാനി ദേവേഷു യാനി ചൈത്രരഥേ വനേ
പ്രയാഗേ താന്യദശ്യന്ത ഭരദാജസ്യ തേജസാ.

48

ദേവേഷു	ദേവന്മാരുടെ വിഷയ	താനി	ആ
	ത്തിൽ	മാല്യാനി	പുഷ്പങ്ങളെല്ലാം
യാനി	ഏതെല്ലാമോ,	ഭരദാജസ്യ	ഭരദാജമഹഷിയുടെ
ചൈത്രരഥേ	} ചൈത്രരഥോദ്യാന	തേജസാ	പ്രഭാവത്താൽ
വനേ		പ്രയാഗേ	പ്രയാഗയിൽ
യാനി	ഏതെല്ലാമോ,	അദശ്യന്ത.	കാണപ്പെട്ടു.

ബിലപാ മാർദ്ദംഗികാ ആസൻ ശമ്യാഗ്രാഹാ വിഭീതകാഃ
അശപത്മാ നന്തകാശ്വാസൻ ഭരദാജസ്യ തേജസാ.

49

ഭരദാജസ്യ	ഭരദാജമഹഷിയുടെ	ശമ്യാഗ്രാഹാഃ	താളംപിടിക്കുന്നവ
തേജസാ	വൈഭവത്താൽ		യായും
ബിലപാഃ	ബിലപവൃക്ഷങ്ങൾ	ആസൻ;	വർത്തിച്ചു;
മാർദ്ദംഗികാഃ	} മൃദംഗംവായിക്കുന്നവ	അശപത്മാഃ	അരയാലുകൾ
ച		നന്തകാഃ	നന്തകന്മാരായും
വിഭീതകാഃ	താന്നിമരങ്ങൾ	ആസൻ.	ഭവിച്ചു.

തതഃ സരളതാലാശ്ച തിലകാ നക്തമാലകാഃ

പ്രഹൃഷ്ടാസ്തത്ര സംപേതഃ കബ്ജാ ഭൂതപാടമ വാമനാഃ.

50

തതഃ	ആ സമയം	അഥ	ആ സമയം
സരളതാലാഃ	ചരളമരങ്ങളും പന	കബ്ജാഃ	കുറുളുവരായും
	കളും	വാമനാഃ	കുളുന്മാരായും
തിലകാഃ	മയിലെളുക്കളും	ഭൂതപാ,	മാറി,
നക്തമാലകാഃ	ച ഉണ്ടുകളും,	പ്രഹൃഷ്ടാഃ	സന്തോഷം പുണ്ട്
തത്ര	അവിടെ	സംപേതഃ.	വർത്തിച്ചു.

ശിംശുപാമലകീജ്ഞേപാ യാശ്ചാന്യാഃ കാന്തനേ ലതാഃ

മല്ലികാ മാലതീ ജാതിത്രാശ്ചാന്യാഃ കാന്തനേ ലതാഃ

പ്രമദവിഗ്രഹം കൃതപാ ഭരദാജാശ്രമേവദൻ.

51

സുരാഃ സുരാപാഃ പിബത പായസം ച ബുഭുക്ഷിതാഃ

മാംസാനി ച സുമദ്ധ്യാനി ഭക്ഷ്യന്താം യാവദിച്ഛഥ.

52

ശിംശുപാമല- }	ഇരുമുൾ, നെല്ലി, ഞാ	കൃതപാ	കയ്ക്കൊണ്ട്
കീജംബപഃ }	വൽ എന്നവയും	ഭരദാജാശ്രമേ	ഭരദാജാശ്രമത്തിൽ
കാനനേ	കാട്ടിൽ	അവദൻ;	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു;
അന്യാഃ ലതാഃ	മറുമുള്ള വള്ളികൾ	“ സുരാപാഃ !	“ സുരയെ പാനം ചെയ്യാൻ പ്രിയമുള്ളവരേ !
യാഃ ച	എവയെല്ലാമോ അവ	യാവത് ഇഹ്ലഥ	വേണ്ടെടത്തോളം
കാനനേ	കാട്ടിൽ [യും,	സുരാഃ	മധുവിനേയും
അന്യാഃ	വിശേഷപ്പെട്ട	പായസം ച	പായസത്തേയും
ലതാഃ	ലതകൾ	പിബത ;	കഴിച്ചാലും ;
യാഃ ച	എവയൊ, അപ്രകാര	ബുഭുക്ഷിതാഃ !	വിശന്നുള്ളവരേ !
മാലതീ	മുല്ലയും [മുള്ള	സുമേദ്ധ്യാനി	നന്നായി പകപം ചെയ്ത
മല്ലികാ	മല്ലികയും	മാംസാനി ച	മാംസങ്ങളെ [യുപ്പെട്ട
ജാതിഃ	പിച്ചുകവും	ക്ഷേന്താം. ”	ക്ഷിച്ചുകൊൾവിൻ. ”
പ്രമദാവിഗ്രഹം	സ്രീവടിവ്		

ഉച്ഛാദ്യ സ്താപയന്തി സ നദീതീരേഷു വല്ഗുഷു

അവേപ്യകമേകം പുരുഷം പ്രമദാഃ സപ്ത ചാഷ്ട ച.

53

ഏകമേകം	ഓരോ	വല്ഗുഷു	രമണീയമായ
പുരുഷം അപി	പുരുഷനേയും	നദീതീരേഷു	നദിക്കരകളിൽ
സപ്ത ച	ഏഴും	ഉച്ഛാദ്യ	(എണ്ണയും കുഴമ്പും)
അഷ്ട ച	എട്ടും		തേച്ചരുമ്മി
പ്രമദാഃ	സ്രീകൾ	സ്താപയന്തി സ.	കുളിപ്പിച്ചു.

സംവാഹന്ത്യഃ സമാപേതൂർന്നാശ്ചോ രുചിരലോചനാഃ

പരിമുച്യ തഥാന്യോന്യം പായയന്തി വരാംഗനാഃ

54

രുചിര- }	ചാരണേരുകളും	സംവാഹന്ത്യഃ	തിരക്കിക്കൊണ്ട്
ലോചനാഃ }		സമാപേതൂഃ ;	ഓടിയെത്തി ;
നാച്യഃ	ശ്രേഷ്ഠകളമായ	പരിമുച്യ	നല്ലവണ്ണം തുവർത്തി,
വരാംഗനാഃ	സ്രീരത്നങ്ങൾ	പായയന്തി.	പാനംചെയ്യിക്കുന്നു.
അന്യോന്യം }	ഞാൻ ഞാൻ മുഖിലെ		
തഥാ }	ന്ന്		

[“ പായയന്തി ” (ചുംബനം ചെയ്യിക്കുന്നു); (സുരാപാനം ചെയ്യിക്കുന്നു; ഇത്യാദി. “ പരിമുച്യ ’ (തലോടിയിട്ട്) എന്നും.]

ഹയാൻ ഗജാൻ ഖരാനഷ്ടാൻ തഥൈവ സുരഭേഃ സുതാൻ

അഭോജയൻ വാഹനപാസ്തേഷാം ഭോജ്യം യഥാവിധി.

55

വാഹനപാഃ	വാഹനരക്ഷകന്മാർ	സുരഭേഃ }	കാളകളേയും,
ഹയാൻ	കുതിരകളേയും	സുതാൻ തഥാ }	
ഗജാൻ	ആനകളേയും	തേഷാം ഏവ	അവ ഓരോന്നിന്നും
ഖരാൻ	കോവർകഴുതകളേയും	യഥാവിധി	വേണ്ടുന്നമാതിരി
ഉഷ്ഠാൻ	കൂട്ടങ്ങളേയും	ഭോജ്യം }	തീറ്റിച്ചു.
		അഭോജയൻ. }	

ഇക്ഷുംശ്ര മധുലാജാംശ്ര ഭോജയന്തി സു വാഹനാൻ
ഇക്ഷപാകവരയോധാനാം ചോദയന്തോ മഹാബലാഃ.

56

മഹാബലാഃ	ദിവ്യശക്തിയാൻവരാ	ഇക്ഷുൻ	കരിമ്പുകുളം
	യ അവർ	മധുലാജാൻ ച	ചക്കരചേൻ തവിട്ടു
ഇക്ഷപാകവര-	} ഇക്ഷപാക കുലശ്രേഷ്ഠ		മുതലായവയും
യോധാനാം		ചോദയന്തഃ	വായിൽ തീറ്റിക്കൊടുത്തു
	നായ ഭരതന്റെ ഭടന്മാരുടെ		
വാഹനാൻ ച	വാഹനങ്ങളായ കുതിര മുതലായവയെ	ഭോജയന്തി സു.	തിന്നിച്ചു.

നാശപബന്ധോഽശപാജാനാന ഗജം കഞ്ജരഗ്രഹഃ
മത്തപ്രമത്തമുദിതാ ചമുഃ സാ തത്ര സംബഭൂഃ.

57

അശപബന്ധഃ	കുതിരക്കാരൻ	ന ;	ഇല്ല ;
അശപം	കുതിരയെക്കുറിച്ച്	തത്ര	ആ സമയം
ആജാനാത് ന	അന്വേഷിക്കേണ്ട ആ വശ്യമുണ്ടായില്ല ;	സാ ചമുഃ	ആ സൈന്യം
കഞ്ജരഗ്രഹഃ	ആനക്കാരൻ	മത്തപ്രമത്ത-	} സന്തോഷാധികൃത്താൽ
ഗജം	ആനയെക്കുറിച്ചും	മുദിതാ	
		സംബഭൂഃ.	മതിമറന്നതായി വിലസി.

തപ്തിതാഃ സർവ്വകാമൈസ്തേ രക്തചന്ദനരൂപിതാഃ

അപ്ലരോഗണസംയുക്താഃ സൈന്യാ വാചമുദൈരയൻ.

58

തേ സൈന്യാഃ	ആ യോദ്ധാക്കന്മാർ	അപ്ലരോഗണ-	} അപ്ലരസ്സുകളുടെ കൂട്ട
സർവ്വകാമൈഃ	സർവ്വപ്രകാരത്തിലുള്ള	സംയുക്താഃ,	
	അഭീഷ്ടങ്ങളെക്കൊണ്ടും		ങ്ങളാൽ സേവിക്കപ്പെട്ടവരായി,
തപ്തിതാഃ,	തൃപ്തിപ്പെടുത്തപ്പെട്ടവരായി,	വാചം	ഇപ്രകാരം
രക്തചന്ദന-	} രക്തചന്ദനം പുശിയ	ഉദൈരയൻ.	} തമ്മിൽതമ്മിൽ ഉറചെയ്തു.
രൂപിതാഃ,			
	വരായി,		

നൈവായോദ്ധ്യാം ഗമിഷ്യാമോ ന ഗമിഷ്യാമ ഭണ്ഡകാൻ
കുശലം ഭരതസ്യാസ്തു രാമസ്യാസ്തു തഥാ സുഖം.

59

“അയോദ്ധ്യാം	“അയോദ്ധ്യയ്ക്കു	കുശലം	നന്മ
ഗമിഷ്യാമഃ ന ;	നാം മടങ്ങിപ്പോകേണ്ട ;	അസ്തു !	ഉണ്ടാകട്ടെ !
ഭണ്ഡകാൻ ഏവ ഭണ്ഡകങ്ങളിലേയ്ക്കും		തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
ഗമിഷ്യാമഃ ന ;	പോകേണ്ട ;	രാമസ്യാ	ശ്രീരാഘവനും
ഭരതസ്യാ	ഭരതകുമാരന്റെ	സുഖം	നല്ലതു
		അസ്തു.”	വരട്ടെ.”

ഇതി പാദാതയോധാശ്ച ഹസ്ത്യശപാരോഹബന്ധകാഃ
അനാമാസ്തം വിധിം ലബ്ധ്വാ വാചമേതാമുദൈരയൻ.

60

പാദാതയോധാഃ കാലാർപടയാളികളും	ലബ്ധ്വാ, പ്രാപിച്ചവരായി,
ഹസ്ത്യശപാ- } ആനക്കാരും കുതിര	അനാമാഃ ഇതി, മേലധികാരികളുണ്ടെ
രോഹ- } ഞ്ഞതിനേയും മറന്ന്,	
ബന്ധകാഃ ച } കാരും	ഏതാം വാചം മേല്പറഞ്ഞ വാക്യത്തെ
തം വിധിം ആ സല്ക്കാരവിധിയെ	ഉദൈരയൻ. പറഞ്ഞു.

സംപ്രഹൃഷ്ടാ വിനേദസ്തേ നരമിസ്തത്ര സഹസ്രശഃ
ഭരതസ്യാനുയാതാരഃ സപശ്ചോടയമിതി ചാബ്രവൻ.

61

ഭരതസ്യാനുയാതാരഃ	ഭരതന്റെ	സംപ്രഹൃഷ്ടാഃ	അത്യാനന്ദഭരിതരായി
സഹസ്രശഃ	പരിജനങ്ങളായ	വിനേദഃ	ഘോഷിച്ചു;
തേ	ആയിരക്കണക്കായ	“സപശ്ഃ ച	“സപശ്ഃതന്നെ
നരാഃ,	ആ	അയം”	ഇത്”
തത്ര	ആളുകൾ,	ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ
	ആ സമയം	അബ്രവൻ.	പറഞ്ഞു.

ഈത്യന്തി സ്മ ഹസന്തി സ്മ ഗായന്തി സ്മ ച സൈനികാഃ
സമന്താത് പരിധാവന്തി മാല്യോപേതാഃ സഹസ്രശഃ

62

സഹസ്രശഃ	ആയിരക്കണക്കായ	ഹസന്തി സ്മ;	അഭ്യമസിച്ചു;
സൈനികാഃ,	പടയാളികൾ,	മാല്യോപേതാഃ	മാലകൾ അണിഞ്ഞ
ഈത്യന്തി സ്മ;	കൂത്താടി;	സമന്താത് ച	എങ്ങും [വരായി
ഗായന്തി സ്മ;	പാട്ടുപാടി;	പരിധാവന്തി.	ചാടിക്കളിച്ചു.

തതോ ഭൂക്തവതാം തേഷാം തന്നമമൃതോപമം

ദിവ്യാനുഭവീക്ഷ്യ ഭക്ഷ്യോന്മൂനഭവദ്ഭക്ഷണേ മതിഃ.

63

അമൃതോപമം	അമൃതൊത്ത	ഭക്ഷ്യോൻ	ഭക്ഷ്യങ്ങളെ
തത് അന്നം	ആ ഭോജനത്തെ	ഉഭവീക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
ഭൂക്തവതാം	കഴിച്ചവരായ	തതഃ	ചിന്നയും
തേഷാം,	അവക്ക്,	ഭക്ഷണേ	ഉണ്ണുന്നതിൽ
താൻ ദിവ്യാൻ	ആ ദിവ്യങ്ങളായ	മതിഃ അഭവത്.	കൊതി ഉളവായി.

പ്രേഷ്യാശ്ചേത്യശ്ച വധപശ്ച ബലസ്ഥാശ്ചാപി സർപ്പശഃ

ബഭ്രുവുസ്തേ ഭൃശം ഭുപ്താഃ സർപ്പേ ചാഹതവാസസഃ.

64

പ്രേഷ്യാഃ	വേലക്കാരും	അഹത-	} കോടിവസ്ത്രങ്ങളുടത്ത
ചേട്ട് ച	വേലക്കാരികളും	വാസസഃ	
വധപഃ ച	ദാസികളും	സർപ്പശഃ	സർപ്പപ്രകാരത്തിലും
ബലസ്ഥാഃ അപി	സൈന്യത്തിലുള്ളവരും	ഭൃശം	അതിയായ
തേ സർപ്പേ ച	അവരെല്ലാവരും	ഭുപ്താഃ ച	ഉത്സാഹം പുണ്ടവരാ
		ബഭ്രുവുഃ.	വിളങ്ങി. [യി

കുഞ്ജരാശ്വ വരോഷ്ഠാശ്വ ഗോടശപാശ്വ മുഗപക്ഷിണഃ
ബഭ്രുവുഃ സുഭതാസ്തത്ര നാനൃപോ ഹ്യന്യമകല്പയത്.

65

തത്ര	അവിടെ	സുഭതാഃ	ധാരാളം തീരത്തിന്നവ
കുഞ്ജരാഃ ച	ആനകളും		യായി
വരോഷ്ട്രാഃ ച	കോവർ കഴുതകളും	ബഭ്രുവുഃ ;	വർത്തിച്ചു ;
	ഒട്ടകങ്ങളും	അന്യഃ ഹി	ആരുംതന്നെ
ഗോടശപാഃ ച	പശുക്കളും കുതിരകളും	അന്യം	ഇനിയൊന്നിനേയും
മുഗപക്ഷിണഃ	മൃഗങ്ങളും പക്ഷികളും	അകല്പയത് ന.	ബ്രഹ്മപ്പെട്ടതേയില്ല.

നാശുക്ലവാസാസ്തത്രാസീത് ക്ഷയിതോ മലിനോടപി വാ
രജസാ യപസ്തകേശോ വാ നരഃ കശ്ചിദഭ്യശൃത.

66

തത്ര	അവിടെ	മലിനഃ വാ,	അഴുക്കുപുരണ്ടു ശരീര
കശ്ചിത്	ഒരു		ത്തോടുകൂടിയവനായോ,
നരഃ അപി	മനുഷ്യനെങ്കിലും	അസീത് ന ;	കാണപ്പെട്ടില്ല ;
നാശുക്ലവാസാഃ	മുഷിഞ്ഞവസ്ത്രമുടുത്ത	രജസാ	പൂമ്പൊടികൊണ്ട്
	വനയാകട്ടെ	ധപസ്തകേശഃ	} മുടപ്പെട്ട തലമുടിയോ
ക്ഷയിതഃ,	തിന്മാൻകൊതിച്ചവ	വാ	
	നായാകട്ടെ	അഭ്യശൃത.	കാണപ്പെട്ടു.

ആജൈശ്വാപി ച വാരാഹൈന്നിഷ്ഠാനവരസംചയൈഃ
ഫലനിർവ്വഹസംസിദ്ധൈഃ സുപൈശ്വരസാനപിതൈഃ
പുഷ്പധവജവതീഃ പൂണ്ണാഃ ശുക്ലസ്മാനസ്യ ചാഭിതഃ
ദ്രുതഗ്നിസ്തീതാസ്തത്ര നരാ ലൗഹീഃ സഹസ്രശഃ.

67

68

നരാഃ	ആളുകൾ	സുപൈഃ,	പരിപ്ലവകൃത്യകൾ
തത്ര അഭിതഃ	അവിടെ നാലുപാടും		കൊണ്ടും,
ആജൈഃ	ആട്ടിമാംസങ്ങളെ	ശുക്ലസ്യ	ധവളമായ
	കൊണ്ടും	അന്നസ്യ ച	അന്നംകൊണ്ടും
വാരാഹൈഃ ച	പന്നിമാംസങ്ങൾ	പൂണ്ണാഃ	നിറയപ്പെട്ടവയും
	കൊണ്ടും	സഹസ്രശഃ	ആയിരക്കണക്കായുള്ള
നിഷ്ഠാനവര-	} വിശേഷപ്പെട്ട അനവ	പുഷ്പധവജ-	} പൂവേലുകൾകൊണ്ടി
സംചയൈഃ			
ച	ധി ഉപ്പിലിട്ടതുകൊ	വതീഃ	അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടവ
ഫലനിർവ്വഹ-	} പഴങ്ങൾ വരട്ടിയുണ്ടാ	ലൗഹീഃ	} യും ആയ
സംസിദ്ധൈഃ			
അപി	ക്കപ്പെട്ട പ്രഥമൻ	വിസ്തീതാഃ	സ്വപ്നപാത്രങ്ങളെ
	കൊണ്ടും	ദ്രുതഗ്നിഃ.	ആശ്ചര്യഭരിതരായി
ഗന്ധരസാ-	} മണമറിയ സാക്ഷികളു		} നോക്കിക്കണ്ടു.
നപിതൈഃ			

ബഭ്രുവുവ്വനപാശേപഷ്ട ക്രപാഃ പായസകുടമാഃ

താശ്ച കാമഭൂഷാ ഗാഭോ ഭൂമാശ്ചാസൻ മധുസ്രുതഃ.

59

വനപാശേപഷ്ട വനപ്രദേശങ്ങളിൽ
 ക്രപാഃ കിണറുകൾ
 പായസ- } പായസക്കുഴമ്പുകൾ
 കുടമാഃ } നിറഞ്ഞവയായി
 ബഭ്രുവുഃ ; ഭവിച്ചു ;
 താഃ അവിടെയുള്ള

ഗാഭഃ ച പശുക്കളെല്ലാം
 കാമഭൂഷാഃ ; കാമധേനുക്കളായി ;
 ഭൂമാഃ ച വൃക്ഷങ്ങളും
 മധുസ്രുതഃ തേനൊഴുകുന്നവയായി
 ആസൻ. തീൻ.

വാപ്യോ മൈരേയപുണ്ണാശ്ച മുഷ്ടമാംസചയൈർവൃതാഃ

പ്രതപ്തപിറരൈശ്ചാപി മാഗ്ഗ്മായൂരകൌക്കക്കൈഃ.

70

വാപ്യഃ, കുളങ്ങൾ,
 മൈരേയ- } മധുക്കളാൽ നിറയപ്പെട്ടവയും,
 പുണ്ണാഃ ച }
 പ്രതപ്ത- } ചരക്കുകളിൽ നന്നായി
 പിറരൈഃ } വേവിക്കപ്പെട്ടവയും

മാഗ്ഗ്മായൂര- } മാൻ, മയിൽ, കോഴി
 കൌക്കക്കൈഃ } എന്നവയുടേയും ആയ
 ച }
 മുഷ്ടമാംസ- } സുഗന്ധംകലർന്ന മാം
 ചയൈഃ അപി } സത്തിന്റെ വരമ്പു
 വൃതാഃ. കളാൽ [ന്നു. ചുറ്റപ്പെട്ടവയായുമിരു-

പാത്രീണാം ച സഹസ്രാണി സ്ഥാലീനാം നിയുതാനി ച

ന്യൂർബുദാനി ച പാത്രാണി ശാതകംഭമയാനി ച

71

സ്ഥാലുഃ കുഭ്രുഃ കരംഭൃശ്ച ദധീപുണ്ണാഃ സുസംസ്കൃതാഃ

യൌവനസ്ഥസ്യ ഗൌരസ്യ കപിത്ഥസ്യ സുഗന്ധിനഃ

72

ഹൃദാഃ പുണ്ണാ രസാലസ്യ ദധ്നഃ ശേപതസ്യ ചാപരേ

ബഭ്രുവുഃ പയസ്യശ്ചന്യേ ശർക്കരയാശ്ച സഞ്ചയാഃ.

73

പാത്രീണാം വട്ടച്ചെമ്പുകളുടെ
 സഹസ്രാണി ച, ആയിരങ്ങളും,
 സ്ഥാലീനാം വട്ടളങ്ങളുടെ
 നിയുതാനി ച എത്രയോ പത്തുലക്ഷ
 ണ്ടും,
 ന്യൂർബുദാനി പത്തുകോടി
 ശാതകംഭ- } സപുണ്ണമയങ്ങളായ
 മയാനി ച }
 പാത്രാണി ച, തളികകളും,
 ദധീപുണ്ണാഃ തയിരനിറച്ച
 സുസംസ്കൃതാഃ അഴുകിയ
 സ്ഥാലുഃ, പാനികളും,
 കരംഭൃഃ കുട്ടകങ്ങളും
 കുഭ്രുഃ ച കുടങ്ങളും,
 കപിത്ഥസ്യ വ്യാരങ്ങളുടെ

സുഗന്ധിനഃ, വാസനയുള്ള തയിര
 കൊണ്ടും,
 യൌവനസ്ഥസ്യ പുളിക്കാത്തതും
 ഗൌരസ്യ കലപ്പില്ലാത്തതും
 രസാലസ്യ, ജീരകം കലർന്നതായ
 മോരുകൊണ്ടും,
 ശേപതസ്യ വെണ്മയുള്ള
 ദധ്നഃ ച തയിരുകൊണ്ടും,
 പുണ്ണാഃ നിറയപ്പെട്ട
 അന്യേ ഹൃദാഃ, മിലകണ്ടുകളും,
 പയസഃ പാൽകൊണ്ടുള്ള
 അപരേ ച, മറുചിലകണ്ടുകളും,
 ശർക്കരയാഃ പഞ്ചസാരയുടെ
 സംചയാഃ ച കുന്നുകളും,
 ബഭ്രുവുഃ ഉണ്ടായിരുന്നു.

കല്പാംശുണ്ണകഷായാശ്വേ സ്താനാനി വിവിധാനി ച
ദ്രുശുഭാജനസ്ഥാനി തീരേന്ദ്രേഷു സരിതാം നരഃ.

74

നരഃ	ആളുകൾ	മുണ്ണകഷാ- യാൻ ച	വാസനയുള്ള പൊടി കളും, താളികളും ഭാജനസ്ഥാനി പാത്രങ്ങളിൽ വെച്ചി രിക്കുന്ന
സരിതാം	നദികളുടെ		
തീരേന്ദ്രേഷു,	കടവുകളിൽ,		
കല്പാം	{ (നെല്ലിക്ക, പയറ്റ് മുത ലായവ) അരച്ചുവെ ച്ചവയും,	വിവിധാനി സ്താനാനി ച ദ്രുശുഃ.	പലമാതിരിയായ കുളിപ്പാനുള്ള മറ്റു കണ്ടു. [സാമഗ്രികളും

ശുക്ലാനന്ദശതശ്ചാപി ദന്തയാവനസഞ്ചയാൻ

ശുക്ലാശ്വേനകല്പാംശ്വേ സമുദ്ഗേഷപവതിഷ്ഠതഃ

75

ദ്പ്പ്ണാൻ പരിമുഷ്ടാശ്വേ വാസസാം ചാപി സഞ്ചയാൻ

പാദുകോപാനന്മാം ചൈവ യശാസ്ത്ര സഹസ്രശഃ

76

ആഞ്ജനീഃ കങ്കതാൻ കൂച്ചാൻ മരത്രാണി ച ധന്തംഷി ച

മമ്മത്രാണാനി ചിത്രാണി ശയനാസ്ത്രാസനാനി ച

77

പ്രതിപാനഹ്രദാൻ പൂണ്ണാൻ ഖരോഷ്ടഗജവാജിനാം

അവഗാഹ്യസുതീർത്ഥാശ്വേ ഹ്രദാൻ സോത്പലപുഷ്പരാൻ

78

ആകാശവണ്ണപ്രതിമാൻ സ്വപ്നതോയാൻ സുഖപ്ലവാൻ

നീലവൈഡൂര്യവണ്ണാശ്വേ മൃഗൻ യവസസഞ്ചയാൻ

79

നിർവാപാത്മാൻ പശുനാം തേ ദ്രുശുസ്തത്ര സർപ്പശഃ.

80

തത്ര	അവിടെ	അത്ര ഏവ	അവിടെത്തന്നെ
തേ,	അവർ,	പാദുകോപാ- നന്മാം ച	മെതിയടികളുടേയും, ചെരിപ്പുകളുടേയും
സർപ്പശഃ	എങ്ങും	സഹസ്രശഃ	അനവധി
ശുക്ലാൻ	വെളുത്തു്	യശാണി ച,	ജോടികളേയും,
അനന്ദമതഃ	കുത്തുള്ള	ആഞ്ജനീഃ,	കണ്ണെഴുതാനുള്ള മഷി കളേയും,
ദന്തയാവന- സംചയാൻ	{ പല്ലുതേക്കാനുള്ള കോ ലുകളുടെ കെട്ടുക ളേയും,	കങ്കതാൻ,	ചീപ്പുകളേയും,
അപി,		കൂച്ചാൻ ച,	കുച്ചിപ്പല്ലുകളേയും (Brushes)
സമുദ്ഗേഷ	ധപ്പികളിൽ	മരത്രാണി ച,	കടകളേയും,
അവതിഷ്ഠതഃ	വെച്ചിട്ടുള്ള	ധന്തംഷി ച,	വില്ലുകളേയും,
ശുക്ലാൻ	നല്ല	ചിത്രാണി	പലമാതിരി
ചന്ദന- കല്പാം ച	{ കളങ്കുട്ടുകളേയും,	മമ്മത്രാണാനി,	കവചങ്ങളേയും,
പരിമുഷ്ടാൻ	തുടച്ചുവൃത്തിയാക്കിയ	ശയനാനി,	കിടക്കകളേയും,
ദ്പ്പ്ണാൻ ച,	കണ്ണാടികളേയും,	അസനാനി ച,	അസനങ്ങളേയും,
വാസസാം	വസ്ത്രങ്ങളുടെ		
സംചയാൻ	{ ഭാസ്യങ്ങളേയും,		
അപി,			

ഖരോഷ്ട- } കോവർ കഴുത, ഒട്ടകം,
 ഗജവാജിനാം } ആന, കുതിര എന്നവ
 യ്ക്കായി,
 പുണ്ണാൻ } നിറഞ്ഞുകവിയുന്ന
 പ്രതി- } വെള്ളം കുടിപ്പിപ്പാനു
 പാനശ്രോതം, } കൂടെ കളിക്കേണ്ടതും,
 ആവഗാഹ്യ- } ഇറങ്ങുവാൻ നല്ല കട
 സുതീർത്ഥൻ, } വഴികളുള്ളവയും
 സോത്പല- } ഉത്പലം, താമര
 പുഷ്പരാൻ } എന്നവ നിറഞ്ഞവയും,
 ആകാശവണ്- } ആകാശവണ്ണത്തി-
 പ്രതിമാൻ } നൊത്തവയും
 സുഖപ്ലവാൻ { ധാരാളം ഇറങ്ങിമുങ്ങു
 വാൻ തക്ക സൗക
 യ്യമുള്ളവയും,

സ്വപ്ന- } സ്വപ്നമായ വെള്ളം
 തോയാൻ } നിറഞ്ഞവയും ആയ
 ശ്രോതം ച, ഏരികളേയും,
 പശുനാം കന്നുകാലികൾക്ക്
 നിപ്പാപാത്ഥൻ കൊടുക്കേണ്ടതിന്നാ
 യുള്ള
 നീലവൈഡ്യ- } നീലം, വൈഡ്യം എ
 വണ്ണാൻ } നവയൊത്ത
 മൃഗൻ മൃഗവായ
 യവസസംച- } പുൽ കെട്ടുകളേയും,
 യാൻ ച, }
 ദളശഃ. കണ്ടു.

വ്യസ്മയത്ത മനുഷ്യാസ്ത്രേ സ്വപ്നകല്പം തദഭ്യർത്ഥം
 ദൃഷ്ട്വാസ്തിമ്യം കൃതം താദൃശരത്സ്യ മഹഷിണാ.

81

തേ ആ
 മനുഷ്യാഃ ആളുകൾ
 ഭരതസ്യ ഭരതന്ന
 മഹഷിണാ ഭരതാജമഹഷിയാൽ
 കൃതം ചെയ്യപ്പെട്ട
 തത് അതുതം ആ അതുതകരമായ

ആതിഥ്യം അതിഥിസത്കാരത്തെ
 താദൃക് അവണ്ണനിയമായി
 സ്വപ്നകല്പം സ്വപ്നസൃഷ്ടിപോലെ
 യുള്ളതായി
 ദൃഷ്ട്വാ വിചാരിച്ച്
 വ്യസ്മയത. പരിമേച്ചുപോയി.

ഇത്യേഷാം രഥമാണാനാം ദേവാനാമിവ നന്ദനേ
 ഭരതാജാശ്രമേ രഥ്യേ സാ രാത്രിവ്യത്യവർത്തതേ.

82

രഥ്യേ രഥണിയമായ
 ഭരതാജാശ്രമേ, ഭരതാജാശ്രമത്തിൽ,
 നന്ദനേ നന്ദനോദ്യാനത്തിൽ
 ദേവാനാം ദേവന്മാർ
 ഇവ, എന്നപോലെ,

ഏഷാം ഇവർ
 ഇതി ഇപ്രകാരം
 രഥമാണാനാം സുഖിച്ചിരുന്നിരുന്ന
 സാ രാത്രിഃ ആ രാത്രി [സമയം
 വ്യത്യവർത്തതേ. കഴിഞ്ഞു. (അഷ്ടം)

പ്രതിജഗ്മശ്ച താ നഭോ ഗന്ധർവാശ്ച യഥാഗതം
 ഭരതാജമനുജ്ഞാപ്യ താശ്ച സർപ്പാ വരാംഗനാഃ.

83

താഃ ആ
 നഭ്യഃ ച നദികളും
 ഗന്ധർവാഃ ച ഗന്ധർവന്മാരും
 താഃ ആ
 വരാംഗനാഃ ദിവ്യനാരിമാരും,

സർപ്പാഃ ച, എല്ലാവരും
 ഭരതാജം ഭരതാജമഹഷിയോടു്
 അനുജ്ഞാപ്യ, യാത്രപറഞ്ഞു്,
 യഥാഗതം വന്നപോലെ
 പ്രതിജഗ്മഃ. തിരിച്ചുചെന്നു.

തഥൈവ മത്താ മദിരോല്കൃടാ നരാ-

സ്തഥൈവ ദിവ്യാഗുരുചന്ദനോക്ഷിതാഃ

തഥൈവ ദിവ്യാ വിവിധാഃ സ്രുതന്തമാഃ

പൃഥക് പ്രകീർണ്ണാ മനജൈഃ പ്രമർദ്ദിതാഃ.

84

നരാഃ	ആളുകൾ	മനജൈഃ	ആളുകളാൽ
തഥാ ഏവ	പരിപൂർണ്ണമാകുംവണ്ണം	പൃഥക്	ഓരോരത്തനാലും
മത്താഃ,	തൃപ്തിപൂണ്ടവരായി,	പ്രകീർണ്ണാഃ	വിതറപ്പെട്ടവയും
തഥാ ഏവ	ആ സമയത്തിലും	ദിവ്യാഃ	ദിവ്യങ്ങളും
മദിരോൽകടാഃ,	മധുവിന്റെ ലഹരി	വിവിധാഃ	പലമാതിരിയുള്ളവയും
	യോടു കൂടിയവരായി		ആയ
തഥാ ഏവ	അപ്രകാരംതന്നെ	സ്രുതന്തമാഃ	വിശേഷപ്പെട്ട മാലകൾ
ദിവ്യാഗുരു-	ദിവ്യമായ അകിൽ,	പ്രമർദ്ദിതാഃ.	മർദ്ദിക്കപ്പെട്ടവയായി
ചന്ദനോ-	ചന്ദനം, എന്നവ പൂ		കിടന്നു.
ക്ഷിതാഃ;	ശിയിച്ചവരായിവർത്തിച്ചു;		

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഏകനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറൊന്നാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5806; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3451.

ദ്വിനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂററിണ്ടാംസർഗ്ഗം.

[ഭരദവാജാമന്ത്രണം = ഭരദവാജമഹർഷിയോടു് യാത്രപറയുന്നത്.]

തതസ്താം രജനീം വൃഷ്യ ഭരതഃ സപരിപ്ലവഃ

കൃതാതിഥ്യോ ഭരദവാജം കാമാഭിജഗാമ ഹ.

1

ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	വൃഷ്യ,	കഴിച്ചശേഷം,
കൃതാതിഥ്യഃ	വിരുന്നചെയ്യപ്പെട്ടവ	സപരിപ്ലവഃ	പരിവാരസമേതനായി,
	നായി	കാമാത് ഹ	സേപ്തയായ് തന്നെ
താം	അന്നത്തെ	ഭരദവാജം	ഭരദവാജമഹർഷിയുടെ
രജനീം	രാത്രി		അടുക്കൽ
തതഃ	അവിടെ	അഭിജഗാമ.	വിനീതനായിചെന്നു.

തമുഷിഃ പുരുഷവ്യാഘ്രാ പ്രേക്ഷ്യ പ്രാഞ്ചലിമാഗതം

ഹുതാഗ്നിഃഫോത്രോ ഭരതം ഭരദവാജോഽഭ്യഭാഷത.

2

ഹുതാഗ്നി-	} അഗ്നിഹോത്രം ചെയ്ത	ആഗതം	വന്നിരിക്കുന്നവനായി
ഫോത്രഃ		പ്രാഞ്ചലിം	അഞ്ചലിപുണ്ടുവർത്തി
ഭരദവാജഃ	ജ്ഞിഃ ഭരദവാജമഹർഷി		ക്കുന്നവനായി
തം	ആ	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
പുരുഷവ്യാഘ്രം	പുരുഷോത്തമനായ	അഭ്യഭാഷത.	ഇങ്ങിനെ സത്കാര
ഭരതം	ഭരതനെ		വാക്കുറചെയ്തു

കച്ചിദത്ര സുഖാ രാത്രിസ്തവാസ്മദപിഷയേ ഗതാ
സമഗ്രസ്തേ ജനഃ കച്ചിദാതിമേവ ശംസ മേടനഘ.

3

“അനഘ!	“പുണ്യശീല!	തേ	അവിടുത്തെ
അത്ര	ഈ	ജനം,	പരിവാരം,
അസ്മദപിഷയേ	നമ്മുടെ ആശ്രമത്തിൽ	ആതിഥേയ	വിരുന്നിൽ
ഗതാ രാത്രിഃ	കഴിഞ്ഞ രാത്രി	സമഗ്രഃ	} പുണ്യസംഗ്രഹിപ്പുണി
തവ	ഭവാനും	കച്ചിത് ;	
സുഖാ	} സുഖമായ്ക്കഴിഞ്ഞുവെ		കരുതുന്നു ;
കച്ചിത് ?		മേ	എന്നോട്
	ക്കുന്നു ;	ശംസ.	ഉരചെയ്യാലും.

തമുവാചാഞ്ജലിം കൃതവാ ഭരതോഭിപ്രണമ്യ ച
ആശ്രമാഭ്യപനിഷ്ഠാന്തമുഷിമുത്തമതേജസം.

4

ഭരതം,	ഭരതൻ,	ഋഷിം	മഹർഷിയെ
ആശ്രമാത്	ആശ്രമത്തിൽനിന്നു	അഭിപ്രണമ്യ ച	നമസ്കരിച്ചശേഷം
ഉപ-	} അടുത്തു വെളിയിൽ	അഞ്ജലിം	} കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ടു്
നിഷ്ക്രാന്തം		കൃതവാ	
ഉത്തമതേജസം	മഹാതേജസപിതുമായ	തം	അഭ്യർത്ഥത്തോടായി
		ഉവാച.	ഉണർത്തിച്ചു.

സുഖോഷിതോഽസ്മി ഭഗവൻ സമഗ്രബലവാഹനഃ
തപ്തിതഃ സർവ്വകാമൈശ്ച സാമാന്യോ ബലവത് തപയാ.

5

“ഭഗവൻ !	“ഭഗവാനേ !	സമഗ്രബല-	} സൈന്യങ്ങളും വാഹ
അസ്മി	അടിയൻ	വാഹനഃ	
സുഖോഷിതഃ	സുഖമായി കഴിച്ചുകൂട്ടി;	സർവ്വകാമൈഃ	നങ്ങളുമടക്കം
തപയാ	നിന്തിരുവടിയാൽ		സകലഭോഗ്യവസ്തുക്ക
സാമാന്യഃ	മന്ത്രിമാരടക്കം	ബലവത്	ഉള്ളതൊക്കെയും
		തപ്തിതഃ ച.	യഥേഷ്ടമാകുംവണ്ണം
			ഇവൻ തൃപ്തനാക്കപ്പെട്ടു.

അപേതക്ലമസന്താപാഃ സുഭിക്ഷാഃ സുപ്രതിശ്രയാഃ
അപി പ്രേഷ്യാനന്ദപാദായ സർവ്വേ സ്ത സുസുഖോഷിതാഃ.

6

“പ്രേഷ്യാൻ	} “പരിചാരകന്മാരടക്കം	സുഭിക്ഷാഃ,	യഥേഷ്ടം ഭുജിച്ചവരാ
അപി			യി,
ഉപാദായ		സുപ്രതിശ്രയാഃ	അത്യാദരവോടെ ഉപ
സർവ്വേ,	എല്ലാവരും,		ചരിക്കപ്പെട്ടവരായി
അപേതക്ലമ-	} ക്ഷീണവും തളച്ചയും	സുസുഖോ-	} സുഖമായി കഴിച്ചുകൂട്ടി.
സന്താപാഃ,		ഷിതാഃ സ്ത.	

ആമന്ത്രയേ തപാം ഭഗവൻ കാമം തപമുഷിസത്തമ
സമീപം പ്രസ്ഥിതം ഭ്രാതൃമൈത്രേണേക്ഷസ്യ ചക്ഷുഷാ.

7

“ഭഗവൻ! }	“ഭഗവാനേ! മുനിശ്രോ	തപാം	നിന്തിരുവടിയോട്
ജ്ഞിസത്തമ! }	ഷുനായുജ്ജോവേ!	ആമന്ത്രയേ;	അടിയൻ പ്രാത്ഥിക്ക
ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ	തപം	നിന്തിരുവടി [ന്നു;
സമീപം	സന്നിധിയിലേക്ക്	മൈത്രേണ	കുളർത്ത
പ്രസ്ഥിതം,	പുറപ്പെട്ടവനായ അടി	ചക്ഷുഷാ	നോക്കിനാൽ
കാമം	അനുഗ്രഹത്തെ [യന്ന്,	ഇക്ഷുസ്വ.	കടാക്ഷിച്ചുരുളിയാലും.

ആശ്രമം തസ്യ ധർമ്മജ്ഞ ധാർമികസ്യ മഹാത്മനഃ
ആചക്ഷുപ കതമോ മാഗ്ഗഃ കിയാനിതി ച ശംസ മേ.

8

“ധർമ്മജ്ഞ!	“ധർമ്മജ്ഞനായുജ്ജോ	മാഗ്ഗഃ	വഴി
ധാർമികസ്യ	ധർമ്മശീലനം [വേ!	കിയാൻ ച	എത്രദൂരമുണ്ടെന്നും
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവുമായ	കതമഃ ഇതി	എതെന്നും
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	മേ	അടിയന്നു
ആശ്രമം	ആശ്രമത്തെക്കുറിച്ച്	ശംസ. ”	ഉപദേശിച്ചുരുളിയാ
ആചക്ഷുപ;	വിവരമായി പറഞ്ഞുത		ലും. ”
	ന്നാലും;		

ഇതി പൃഷ്ഠസ്തു ഭരതം ഭ്രാതൃദർശനലാലസം
പ്രത്യവാച മഹാതേജാ ഭരദ്വാജോ മഹാതപാഃ.

9

മഹാതേജാഃ	മഹാതേജസ്വിയും	ഭ്രാതൃദർശന- ലാലസം	} ജ്യേഷ്ഠന്റെ സന്ദർശന ത്തെക്കുറിച്ചുതന്നെ സദാസമുപരി കൊ തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവ
മഹാതപാഃ	മഹാതപസ്വിയും ആയ		
ഭരദ്വാജഃ,	ഭരദ്വാജമഹർഷി,	ഭരതം	ഭരതനോടായി [നായ
ഇതി	ഇപ്രകാരം	തു	ഇക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ച്
			പ്രകാരം
പൃഷ്ഠഃ,	ചോദിക്കപ്പെട്ടവനായി,	പ്രത്യവാച.	മറുപടിയരുളി.

ഭരതാൽത്തുതീയേഷു ധോജനേഷ്വജനേ വനേ
ചിത്രകൂടഗിരിസ്തത്ര രമ്യനിർഭരകാനനഃ.

10

“ഭരത!	“ഭരത!	വനേ,	വനത്തിൽ,		
അൽത്തുതീ-	} ഏകദേശം മൂന്നര	രമ്യനിർഭരകാനനഃ	രമ്യങ്ങളായ ഗുഹകളും		
യേഷു യോജ-				ക്കാതം വഴിയകലെ	തോപ്പുകളും നിറഞ്ഞ
നേഷു തത്ര				യായി	
അജനേ	ദുഷ്ജനബാധയറ്റതായ	ചിത്രകൂടഗിരിഃ.	ചിത്രകൂടപർവ്വതമുണ്ടു്.		

ഉത്തരം പാർവമാസാഭ്യ തസ്യ മന്ദാകിനീ നദീ
പുഷ്പിതദ്രുമസംഹനോ രമ്യപുഷ്പിതകാനനാ.

11

“തസ്യ ഉത്തരം പാർവം ആസാഭ്യ ഭാഗത്തെ ചേർന്നതായി പുഷ്പിതദ്രുമ- സംഹനോ	“അതിന്റെ വടക്കെ പുത്തുള്ള തരക്കുളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ടതും	രമ്യപുഷ്പിത- കാനനാ മന്ദാകിനീ നദീ.	} അഴകാൻ പൂക്കളോടു കൂടിയ തോപ്പുകളുള്ള തും ആയ മന്ദാകിനി എന്ന നദിയുണ്ട്.
--	--	--	---

അനന്തരം തത്സരിതശ്ചിത്രകൂടശ്ച പവ്വതഃ
തയോഃ പണ്ണുകുടീ താത തത്ര തൈ വസതോ ധ്രുവം

12

“തത്സരിതഃ അനന്തരം ചിത്രകൂടഃ പവ്വതഃ; തയോഃ	“ആ നദിയുടെ അപ്പുറത്തായിട്ടാണ് ചിത്രകൂടപവ്വതം; അവ രണ്ടിന്നും നടുവി ലായാണ്	പണ്ണുകുടീ ച; താത! തൈ തത്ര ധ്രുവം വസതഃ.	പണ്ണശാലയും; വത്സ! അവർ രണ്ടുപേരും അവിടെ സ്ഥിരമായി വാസംചെയ്യുന്നു.
--	--	---	---

ദക്ഷിണേനൈവ മാഗ്ദേണ സവ്യദക്ഷിണമേവ ച
ഗജവാജിരഥാകീണ്ണാം വാഹിനീം വാഹിനീപുത.
വാഹയസപ മഥാഭാഗ തതോ ദ്രക്ഷ്യസി രാഘവം.

13

14

“വാഹിനീപതേ! “സൈന്യാധിപനായ ഭരത!	മാഗ്ദേണ ഏവ, ച	} ഈ മാഗ്ദേണിലൂടെ തന്നെ പോയി,
മഥാഭാഗ! മഥാഭാഗ്യശാലിയായ വനേ!	സവ്യ- ദക്ഷിണം ഏവ.	} തെക്കുപടിഞ്ഞാറു നോക്കി
ഗജവാജി- രഥാകീണ്ണാം വാഹിനീം ദക്ഷിണേന	} രഥഗജതുരഗങ്ങൾ നിറഞ്ഞ സേനയെ തെക്കോട്ടുള്ള	വാഹയസപ; തതഃ രാഘവം ദ്രക്ഷ്യസി. കൊണ്ടുപോയാലും; അവിടെ ശ്രീരാഘവനെ ഭവാനു കാണുന്നതാ ണ്.

പ്രയാണമിതി ച ശ്രുതപാ രാജരാജസ്യ യോഷിതഃ
ഹിതപാ യാനാനി യാനഥാ ബ്രാഹ്മണം പത്വുവാരയൻ.

15

പ്രയാണം ഇതി യാത്രപുറപ്പെടുവാൻ തുടങ്ങി എന്ന്	രാജരാജസ്യ യോഷിതഃ, യാനാനി ഹിതപാ, ബ്രാഹ്മണം പത്വുവാരയൻ.	ചക്രവർത്തിമഹാരാജാ പത്നിമാർ, [വിന്റെ വാഹനങ്ങളെ വിട്ടിറങ്ങി, മുനിശ്രേഷ്ഠനെ ചുറ്റിനിന്നു.
ശ്രുതപാ ച, യാനാഹാഃ	കേട്ട ഉടനെ വാഹനങ്ങളിലിരുന്നി രുന്നവരായ	

വേപമാനാ കൃശാ ഭീനാ സഹ ദേവ്യാ സുമിത്രയാ

കൌസല്യാ തസ്യ ജഗ്രാഹ കരാഭ്യാം ചരണൌ മുനേഃ.

16

കൃശാ	മെലിഞ്ഞു്	തസ്യ മുനേഃ	ആ മുനിവരന്റെ
ഭീനാ	ദൈന്യദശയിൽ വത്തി	ചരണൌ	പാദങ്ങളെ,
	ച്ചിരുന്നവളായ	വേപമാനാ	നടുക്കുപൂണ്ടവളായി
കൌസല്യാ,	കൌസല്യാദേവി,	കരാഭ്യാം	കയ്ക്കുകൊണ്ട്
സുമിത്രയാ	} സുമിത്രാദേവിയോടുകൂടി	ജഗ്രാഹ.	തൊട്ടുവണങ്ങി.
ദേവ്യാ സഹ			

അസമൃദ്ധേന കാമേന സർവ്വലോകസ്യ ഗർഹിതാ

കൈകേയീ തസ്യ ജഗ്രാഹ ചരണൌ സവ്യപരൂപാ.

17

അസമൃദ്ധേന	പുത്തിവരാത്തതായ	കൈകേയീ,	കൈകേയീദേവി,
കാമേന	ആഗ്രഹംകാരണം	സവ്യപരൂപാ	ലജ്ജവിട്ടവളായി
സർവ്വലോകസ്യ	ലോകത്തിലാക്കും	തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ
ഗർഹിതാ	നിന്ദയായ്ക്കീൻ	ചരണൌ	തിരുവടികളെ
		ജഗ്രാഹ.	തൊട്ടുകുവിട്ടു.

[ശ്രീരാമപട്ടാഭിഷേകമാകുന്ന തങ്ങളുടെ ആഗ്രഹം സാധിക്കാത്ത കാരണം എല്ലാവർക്കും നിന്ദയായവരും, എന്നും; താൻ വിചാരിച്ചതായ ഭരതാഭിഷേകം സാധിക്കാത്തതിനാൽ സർവ്വർക്കും പരിഹാസപാത്രമായവരും എന്നും; “സവ്യപരൂപാ”, തനിക്ക് ലജ്ജയുണ്ടായിരുന്നുവെന്നാലും അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ച് എന്ന് സാരം; “ലജ്ജയാടുകൂടിയവളായി” എന്ന് ഗോ. രാ.]

തം പ്രദക്ഷിണമാഗമ്യ ഭഗവന്തം മഹാമുനിം

അദൂരാദ്ഭരതസ്യൈവ തസ്ഥൌ ദീനമനാസ്തദാ.

18

തദാ	ആ സമയം	പ്രദക്ഷിണം	} പ്രദക്ഷിണംചെയ്തു്,
ദീനമനാഃ,	മനസ്സ് ഏങ്ങിപ്പോയി	ആഗമ്യ,	
	രുന്ന അവരും,	ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ
ഭഗവന്തം	പൂജ്യനായ	അദൂരാത് ഏവ	അരികിലായിതന്നെ
തം മഹാമുനിം	ആ മഹാഷിവയ്ക്കുനെ	തസ്ഥൌ.	നിന്നു.

തതഃ പപ്രച്ഛ ഭരതം ഭരദാജോ ദൃഢവ്രതഃ

വിശേഷം ജ്ഞാതുമിച്ഛാമി മാത്യുണാം തവ രാഘവ.

19

തതഃ	ആ സമയം	“രാഘവ!	“രഘുകുമാരക!
ദൃഢവ്രതഃ	ദൃഢമായ ധർമ്മനിഷ്ഠയാ	തവ	അവിടുത്തെ
ഭരദാജഃ	ഭരദാജമഹർഷി [ൻ	മാത്യുണാം	അമ്മമാർ
ഭരതം	ഭരതനോടായി	വിശേഷം	ആരാണെന്ന്
പപ്രച്ഛ;	ഇപ്രകാരം ചോദ്യം ചെയ്തു;	ജ്ഞാതും	അറിവാൻ
		ഇച്ഛാമി.”	ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു.”

ഏവമുക്തസ്തു ഭരതോ ഭരദാജേന ധാമ്നികഃ

ഉവാച പ്രാഞ്ചലിഭൂതപാ വാക്യം വചനകോവിദഃ.

20

ഭരദാജേന	ഭരദാജമഹർഷിയാൽ	ധാമ്നികഃ തു	ധാമ്നികനും ആയ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ഭരതഃ,	ഭരതൻ,
ഉക്തഃ	ചോദിക്കപ്പെട്ടവനും	പ്രാഞ്ചലിഃ	} അഞ്ചലിഭൂതപാക്കൊണ്ടു്
വചനകോവിദഃ	വാക്യസാരജ്ഞനും	ഭൂതപാ	
		വാക്യം ഉവാച.	ഇങ്ങിനെ ഉണർത്തിച്ചു.

യാമിമാം ഭഗവൻ ഭിന്നാം ശോകാനശനകശ്ചിതാം

പിതൃഹി മഹിഷീം ദേവീം ദേവതാമിവ പശ്യസി

21

ഏഷാ തം പുരുഷവ്യാഘ്രം സിംഹവിക്രാന്തഗാമിനം

കൌസല്യാ സുഷുവേ രാമം ധാതാരമഭിതീർത്വമാ.

22

“ഭഗവൻ!	“സ്വാമിൻ!	പശ്യസി,	നിന്തിരുവടി കാണ
ദേവതാം ഇവ	ദേവിയെപ്പോലെയിരി		നുവോ,
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ [കുന്ന്,	ഏഷാ	} കൌസല്യയാകുന്ന
മഹിഷീം ദേവീം	പട്ടമഹിഷി ആയ	കൌസല്യാ ഹി	
ഇമാം	ഇന്നില്ലുന്ന	സിംഹവി-	} സിംഹഗതിയ്ക്കൊത്ത
യാം,	യാതൊരുവളെ	ക്രാന്തഗാമിനം	
ശോകാനശന-	} ശോകത്താലും ആഹാ	പുരുഷവ്യാഘ്രം	പുരുഷോത്തമനുമായ
കശ്ചിതാം		തം രാമം,	ആ ശ്രീരാമനെ,
	ലും മെലിഞ്ഞിരിക്ക	അഭിതീഃ	അഭിതിദേവി
	ന്നവളായി	ധാതാരം യഥാ	ഉപേന്ദ്രനെയെന്നപോ
ഭിന്നാം	അതിഭിന്നയായി	സുഷുവേ.	പ്രസവിച്ചതു്. [ലെ

അസ്യാ വാമളജം ശ്ലീഷ്ടാ യൈഷാ തിഷ്ഠതി ഭുവനാഃ

കണ്ഠികാരസ്യ ശാഖേവ ശീർണ്ണപുഷ്പാ വനാന്തരേ

23

ഏതസ്യാസ്തു സുതൌ ദേവ്യാഃ കുമാരൌ ദേവവണ്ണിനൌ

ഉഭൌ ലക്ഷ്മണശത്രുഘ്നൌ വീരൌ സത്യപരാക്രമൌ.

24

“അസ്യാഃ	“ഇവളുടെ	തിഷ്ഠതി,	കാണപ്പെടുന്നുവോ,
വാമളജം	ഇടത്തെക്കയ്യിനെ	ഏതസ്യാഃ	ഈ
ശ്ലീഷ്ടാ	പിടിച്ചുകൊണ്ടിരിക്ക	ദേവ്യാഃ,	ദേവിയുടെ,
	ന്നവളായ	സുതൌ	പുത്രന്മാരാകുന്നു
ഏഷാ	ഈ നില്ക്കുന്ന	ദേവവണ്ണിനൌ	ദിവ്യതേജസ്സാൻ
യാ	യാതൊരുവരും	വീരൌ	വീരന്മാരും
ഭുവനാഃ	വ്യസനിക്കുന്നവളായി	സത്യ-	} ശാശ്വതവിക്രമികളും
വനാന്തരേ	കാട്ടിൽ	പരാക്രമൌ	
ശീർണ്ണപുഷ്പാ	പൂക്കൾ കൊഴിഞ്ഞു	ലക്ഷ്മണ-	} ലക്ഷ്മണൻ ശത്രുഘ്നൻ
	പോയ	ശത്രുഘ്നൌ	
കണ്ഠികാരസ്യ	കൊന്നമരത്തിന്റെ	ഉഭൌ തു	} രണ്ടു കുമാരന്മാരും.
ശാഖാ ഇവ	കൊമ്പുപോലെ	കുമാരൌ.	

യസ്യഃ കൃതേ നരവ്യാഖ്യോ ജീവനാശമിതോ ഗതേ
രാജാ പുത്രവിഹീനശ്ച സ്വപ്നം ദശരഥോ ഗതഃ 25
ക്രോധനാമകൃതപ്രജ്ഞാം ദ്രുപ്താം സുഭഗമാനിനീം
ഐശപത്യകാമാം കൈകേയിമനാത്യാമാത്മരൂപിണീം 26
മമൈതാം മാതരം വിദ്ധി നൃശംസാം പാപനിശ്ചയാം
യതോമൃലം ഹി പശ്യാമി വ്യസനം മഹദാത്മനഃ. 27

“യസ്യഃ കൃതേ നരവ്യാഖ്യോ	“യാതൊരുവളുടെ കാരണമായി പുരുഷോത്തമന്മാരിരു വരും	സുഭഗമാനിനീം സുന്ദരിയെന്നു അഭിമാ നിക്കുന്നവളും
ഇതഃ ജീവനാശം	ഇപ്പോൾ നിഷ്പ്രയാജനമായ ജീവി താവസ്ഥയെ	ഐശപത്യ- } രാജാധികാരത്തെ മാ കാമാം } തം സർവ്വവുമായി കരു തിയവളും
ഗതേ, ദശരഥഃ രാജാ ച	പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നുവോ, ദശരഥമഹാരാജാവും	അത്യ- } ശിഷ്ടയെന്നപോലെ രൂപിണീം } കാണപ്പെടുന്നവളും
പുത്രവിഹീനഃ സ്വപ്നം ഗതഃ,	പുത്രവിരഹിതനായി പരലോകപ്രാപ്തനായി ഭവിച്ചുവോ, അപ്ര കാരമുള്ള	അനാത്യാം, ദുഷ്ടയും, നൃശംസാം ദയയില്ലാത്തവളും പാപനിശ്ചയാം പാപംചെയ്യുന്നതിൽ ബുദ്ധിവെച്ചവളും ആയ
ഏതാം ക്രോധനാം അകൃതപ്രജ്ഞാം	ഇവളെ കോപിഷ്ടയും ബുദ്ധിക്കുപാകതവരാ ത്തവളും	മമ മാതരം എന്റെ മാതാവായ കൈകേയിം കൈകേയിയെന്ന് വിദ്ധി; അറിഞ്ഞാലും; യതോമൃലം ഇവൾകാരണം അത്മനഃ എനിക്ക് മഹത് മഹത്തായ വ്യസനം ഹി ദുരിതംതന്നെയെന്ന് പശ്യാമി. ” ഞാൻ കാണുന്നു. ”
ദ്രുപ്താം	ഗവിഷ്ടയും	

[“ജീവനാശം” (രാക്ഷസഭൂയിഷ്ഠം ഭണ്ഡകാരണ്യം പ്രതി വിവസനാത് ജീവസ്യ ജീവനസ്യ നാശം), ‘രാക്ഷസന്മാർ നിറഞ്ഞ ഭണ്ഡകാരണ്യത്തിലേക്ക്’ പറഞ്ഞയക്കപ്പെട്ടകാരണം ജീവനാശത്തെ,’ എന്ന് (ഗോ. രാ.); “ജീവസ്യ പ്രജാപാലനസ്യ നാശം അഭാവം” (രാജാധികാരത്തിന്റെ അപഹാരം) എന്ന് (ശിരോ); “ജീവദർപ്പി നാശഃ, അഭർന്നമിതി യാവത്,” (കാണാത്തത്) എന്ന് (സ.)

ഇത്യുക്തവാ നരശാസ്ത്രലോ ബാഷ്പഗർഭഭയാ ഗിരാ
സ നിശശ്വാസ താഗ്രാക്ഷഃ ക്രുദ്ധോ നാഗ ഇവാസകൃത്. 28

സഃ നരശാർദ്ദുലഃ, ആ പുരുഷോത്തമൻ, ക്രുദ്ധഃ, കോപം പൂണ്ട് താഗ്രാക്ഷഃ, നേത്രങ്ങൾ ചുവന്ന്, ഇതി ഇപ്രകാരം	ബാഷ്പ- } അശുക്കളാലിടുന്ന ഗർഭഭയാ }	ഗിരാ വാക്കു കൊണ്ട് ഉക്തവാ, ഉരചെയ്ത ശേഷം, നാഗഃ ഇവ സ്പ്പം പോലെ അസകൃത് ഇടയ്ക്കിടെ നിശശ്വാസ. നിശ്വസിച്ചു.
---	--------------------------------------	---

ഭരദാജോ മഹർഷിസ്തം ബ്രുവന്തം ഭരതം തദാ
പ്രത്യവാച മഹാബുദ്ധിരിഭം വചനമത്ഥവത്.

29

മഹാബുദ്ധിഃ	മഹാജ്ഞാനിയായ	ബ്രുവന്തം	ഉരചെയ്യുന്നവനായ
ഭരദാജഃ	} ഭരദാജമഹർഷി,	തം ഭരതം,	ആ ഭരതനോടായി,
മഹർഷിഃ,		അത്ഥവത്	സത് പ്രയോജനത്തെ
തദാ	ആ സമയം		ഉളവാക്കുന്നതിനെ
ഇദം	ഇപ്രകാരം	പ്രത്യവാച.	ഇപ്രകാരം അരുളിച്ചെ
വചനം	വാക്യത്തെ		യ്ക്കു.

ന ദോഷേണാവഗന്തവ്യാ കൈകേയീ ഭരത തപയാ
രാമപ്രവ്രാജനം ഹേതുത് സുഖോദക്തം ഭവിഷ്യതി.

30

“ഭരത!	“ഭരത!	ഏതത്	ഈ
കൈകേയീ,	കൈകേയീ ദേവി,	രാമപ്രവ്രാജനം	ശ്രീരാമന്റെ വനവാ
തപയാ	ഭവാനാൽ		സമെന്നത്
ദോഷേണ	ദോഷബുദ്ധിയോടുകൂടി	സുഖോദക്തം	മഹത്തായ ശുഭത്തെ
അവഗന്തവ്യാ ന;	കരുതപ്പെടേണ്ടവളല്ല;		വിളയിക്കുന്നതായി
ഹി	എന്തെന്നാൽ	ഭവിഷ്യതി.	ഭവിക്കും.

ദേവാനാം ദാനവാനാം ച ഋഷീണാം ഭാവിതാത്മനാം
ഹിതമേവ ഭവിഷ്യല്ലി രാമപ്രവ്രാജനാദിഹ.

31

“രാമപ്രവ്രാജ-	“ശ്രീരാമന്റെ വനവാ	ഭാവിതാത്മനാം	ആത്മസാക്ഷാത്കാരം
നാത് ഹി	} സത്താൽ തന്നെ,		സിദ്ധിച്ചവരായ
ഇഹ,		ഋഷീണാം ച	മഹർഷിമാക്കും,
ദേവാനാം	ദേവന്മാർക്കും	ഹിതം ഏവ	ശ്രേയസ്കരമായതുതന്നെ
ദാനവാനാം	അസുരന്മാർക്കും	ഭവിഷ്യത്.”	സംഭവിപ്പാൻപോ
			കുന്നു.”

[ഈ കൈകേയിയുടെ ബുദ്ധിഭേദം ദേവദികളാൽ മന്ദമരവഴിയായി ചെയ്യപ്പെട്ടതാകുന്നു എന്ന് ഭാവം. അതിനാൽ ഇവൾക്ക് ദോഷമില്ല. ഇതിൽനിന്ന് ദേവന്മാർക്കും മറ്റും ഭക്ഷ്യം തന്നെയാണു് സംഭവിക്കുക, എന്ന് മഹർഷി തന്റെ ദിവ്യജ്ഞാനംകൊണ്ടു് അറിഞ്ഞു് പറയുന്നു.]

അഭിവാദ്യ തു സംസിദ്ധഃ കൃതപാ ചൈനം പ്രദക്ഷിണം
ആമന്ത്ര്യ ഭരതഃ സൈന്യം യുജ്യതാമിത്യുചോദയത്.

32

സംസിദ്ധഃ	അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടവ	അഭിവാദ്യ തു,	നമസ്കരിച്ച്
	നായ	ആമന്ത്ര്യ,	വിടവാങ്ങിക്കൊണ്ടു്,
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	“സൈന്യം	“സൈന്യം
ഏനം	ഇദ്ദേഹത്തെ	യുജ്യതാം,”	ഒന്നിച്ചുകൂട്ടപ്പെട്ടെട്ടെ,”
പ്രദക്ഷിണം	} പ്രദക്ഷിണം ചെയ്തു	ഇതി	എന്ന്
കൃതപാ ച,		അുചോദയത്.	ആജ്ഞാപിച്ചു.

തതോ വാജിരഥാൻ യുക്താൻ ദിവ്യാൻ ഹേമപരിഷ്കൃതാൻ
അദ്ധ്യാരോഹത് പ്രയാണാത്മീ ബഹുൻ ബഹുവിയോ ജനഃ. 33

തതഃ	അപ്പോൾ	ദിവ്യാൻ	ഭംഗിയേറിയവയും
പ്രയാണാത്മീ	യാത്രപോകേണ്ടതായ	യുക്താൻ	പൂട്ടിക്കെട്ടപ്പെട്ടവയും
ബഹുവിയഃ	പല		ആയ
ജനഃ,	ജനവും,	ബഹുൻ	അനേകം
ഹേമപരി- ഷ്കൃതാൻ	} സ്വർണ്ണാലംകൃതങ്ങളും	വാജിരഥാൻ	കുതിരവണ്ടികളിൽ
		അദ്ധ്യാരോഹത്.	കയറിയിരുന്നു.

ഗജകന്യാ ഗജാശ്വേവ ഹേമകക്ഷ്യാഃ പതാകിനഃ
ജീമൂതാ ഇവ ഫലമാന്തേ സഃഘോഷാഃ സംപ്രതസ്ഥിരേ. 34

ഗജാഃ	ആനകളും	ഫലമാന്തേ ഏവ	വഷാരംഭത്തിലെ
ഗജകന്യാഃ ച	പിടിയാനക്കുട്ടികളും,	ജീമൂതാഃ ഇവ	മേഘങ്ങൾ എന്ന
ഹേമകക്ഷ്യാഃ	പൊൻചങ്ങലയിട്ടവ		പോലെ
	യായി	സഃഘോഷാഃ	മുരണ്ടുകൊണ്ട്
പതാകിനഃ,	ധ്വജങ്ങളാൻവയായി,	സംപ്രതസ്ഥിരേ.	യാത്രപുറപ്പെട്ടു.

വിവിധാന്യപി യാനാനി മഹാന്തി ച ലഘൂനി ച
പ്രയയഃ സുമഹാമാണി പാദൈരേവ പദാതയഃ. 35

മഹാന്തി ച	വലുതായവയും	യാനാനി	വാഹനങ്ങൾ
ലഘൂനി ച	ചെറുതായവയും	പ്രയയഃ ;	നടകൊണ്ടു ;
വിവിധാനി	പലവിധത്തിലുള്ളവയും	പദാതയഃ	കാലാർപ്പകൾ
സുമഹാ- മാണി അപി	} വിലയേറിയവയും ആയ	പാദൈഃ ഏവ.	കാൽനടയായും ചെന്നു.

അഥ യാനപ്രവേകൈസ്തൂ കൌസല്യാപ്രമുഖാഃ സ്ത്രീയഃ
രാമദർശനകാംക്ഷിണ്യഃ പ്രയയമുദിതാസ്തദാ. 36

രാമദർശന- കാംക്ഷിണ്യഃ	} ശ്രീരാമനെ കാണാൻ കൊതിച്ചുവരായ	യാനപ്രവേ- കൈഃ തു	} ശ്രേഷ്ഠവാഹനങ്ങളിൽ കയറിത്തന്നെ
കൌസല്യാ- പ്രമുഖാഃ	} കൌസല്യ മുതലായ	തദാ	ആ സമയം
സ്ത്രീയഃ,	രാജ്ഞിമാർ,	അഥ	അവയ്ക്കു പിന്നിലായി
മുദിതാഃ	സന്തുഷ്ടചിത്തകളായി	പ്രയയഃ.	യാത്രചെയ്തു.

സ ചാക്രതരുണാഭാസാം നിയുക്താം ശിഖികാം ശുഭാം
ആസ്ഥായ പ്രയയൗ ശ്രീമാൻ ഭരതഃ സപരിപ്ലഭഃ.

37

സഃ	ആ	ശുഭാം	ഭംഗിയേറിയ
ശ്രീമാൻ ഭരതഃ,	ശ്രീമാനായ ഭരതൻ,	ശിഖികാം	പല്ലക്കിൽ
നിയുക്താം	തന്നിക്കായി തയ്യാറായി	ആസ്ഥായ,	കയറിക്കൊണ്ടു്,
	നിൽത്തൊട്ട,	സപരിപ്ലഭഃ ച	പരിവാരസമേതനായ്
അക്രതരുണാ- } ഉദ്യത് സൂര്യസന്നിഭ		പ്രയയൗ.	എഴുന്നള്ളി.
ഭാസാം	മായ		

സാ പ്രയാതാ മഹാസേനാ ഗജവാജിരഥാകലാ
ദക്ഷിണാം ദിശമാവൃത്യ മഹാമേഘ ഇവോത്ഥിതഃ.

38

ഗജവാജി- } ഗജതൂരഗരഥങ്ങൾ	മഹാമേഘഃ ഇവ,	വൻമേഘതുല്യം
രഥാകലാ } തിങ്ങിയതായ	ദക്ഷിണാം ദിശം	തെക്കുകിഴക്കിൽ
സാ മഹാസേനാ,	ആവൃത്യ,	വളരെ ദൂരത്തോളം
ഉത്ഥിതഃ	ആകാശത്തിൽ പൊങ്ങിയ	പരന്നുകൊണ്ടു്,
	പ്രയാതാ.	യാത്രചെയ്തു.

വനാനി തു വൃതിക്രമ്യ ജുഷ്ടാനി മൃഗപക്ഷിഭിഃ
ഗംഗായാഃ പരവേലയാം ഗിരിഷ്ഠപി നദീഷു ച.

39

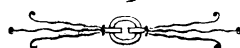
സാ സംപ്രഹൃഷ്ടഭിജവാജിയോധാ
വിത്രാസയന്തീ മൃഗപക്ഷിസംഘാൻ
മഹദ്വനം തത്പ്രതിഗാഹമാനാ
രരാജ സേനാ ഭരതസ്യ തത്ര.

40

സംപ്രഹൃഷ്ട- ഭിജവാജി- യോധാ ഭരതസ്യ സാ സേനാ, തത്ര ഗംഗായാഃ പരവേലയാം, ഗിരിഷ്ഠ അപി നദീഷു ച	{ അത്യുത്സാഹംപൂണ്ട ആന, കുതിര, ഭട ന്മാർ, എന്നവയാൻ ഭരതന്റെ [തായ ആ സൈന്യം, ആ സമയം ഗംഗാനദിയുടെ അങ്ങക്കരയിൽ, മലകളിൽകൂടിയും നദികളിൽകൂടിയും,	മൃഗപക്ഷിഭിഃ ജുഷ്ടാനി വനാനി തു വൃതിക്രമ്യ, മൃഗപക്ഷി- സംഘാൻ വിത്രാസയന്തീ തത് മഹത് വനം പ്രതിഗാഹമാനാ രരാജ.	മൃഗങ്ങളാലും പക്ഷിക നിറയപ്പെട്ട [ഭാലും വനങ്ങളേയും കടന്ന്, പക്ഷികളുടേയും മൃഗ ങ്ങളുടേയും കൂട്ടങ്ങളെ ഭയപ്പെടുത്തുന്നതായി ആ മഹാരണ്യത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതായി വിളങ്ങി.
--	--	--	---

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ഭവനവതിതമഃ സ്കന്ദഃ = തൊണ്ണൂററിണ്ടാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5846 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3491.

ത്രിനവതിതമഃ സങ്ക്രമം = തൊണ്ണൂറ്റിമൂന്നാംസങ്ക്രമം.

[ഭരതസ്വ ചിത്രകൂടവനപ്രവേശം = ഭരതൻ ചിത്രകൂടവനത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത്.]

തയാ മഹത്യാ യായിത്യാ ധപജിത്യാ വനവാസിനഃ

അർഭിതാ യുഥപാ മത്താഃ സയുഥാഃ സംപ്രദുദ്യുഃ.

1

വനവാസിനഃ	കാട്ടിലുള്ള	തയാ	ആ
മത്താഃ	മരിച്ച	ധപജിത്യാ	സേനയാൽ
യുഥപാഃ,	കൊമ്പനാനകൾ,	അർഭിതാഃ	ഭീമിപ്പിക്കപ്പെട്ടവയാ
യായിത്യാ	പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്ന	സയുഥാഃ	കൂട്ടത്തോടെ [യി,
മഹത്യാ	വമ്പിച്ച	സംപ്രദുദ്യുഃ.	അങ്ങുമിങ്ങും പാഞ്ഞു.

ഋക്ഷാഃ പൃഷ്ഠസംഘാശ്ച തുരവശ്ച സമന്തതഃ

ദൃശ്യന്തേ വനരാജീഷു ഗിരിഷപപി നദീഷു ച.

2

വനരാജീഷു	കാടവഴികളിൽ,	ഋക്ഷാഃ	കരടികളും
നദീഷു ച	നദികളിലും	പൃഷ്ഠ-സംഘാഃ ച	} പുളിമാൻകൂട്ടങ്ങളും
ഗിരിഷു അപി	മലകളിലും	തുരവഃ ച	
സമന്തതഃ	എങ്ങും	ദൃശ്യന്തേ.	കാണപ്പെടുന്നു.

സ സംപ്രതസ്ഥേ ധർമാത്മാ പ്രീതോ ദശരഥാത്മജഃ

വൃതോ മഹത്യാ യായിത്യാ സേനയാ ചതുരംഗയാ.

3

ദശരഥാത്മജഃ	ദശരഥപുത്രനും,	മഹത്യാ	വമ്പിച്ച
പ്രീതഃ	സ്നേഹിക്കുന്നവനും,	ചതുരംഗയാ	} ചതുരംഗസൈന്യത്താൽ
ധർമാത്മാ	ധർമാത്മാവും ആയ	സേനയാ	
സഃ,	ആ ഭരതൻ,	വൃതഃ	ചൂഴപ്പെട്ടവനായി
യായിത്യാ	പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നതായ	സംപ്രതസ്ഥേ.	യാത്രചെയ്തു.

സാഗരൈഘ്നിഭാ സേനാ ഭരതസ്വ മഹാത്മനഃ

മഹീം സംഹ്ലാഭയാമാസ പ്രാവൃഷി ദ്വാമിവാംബുദഃ.

4

മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	അംബുദഃ	മേഘം
ഭരതസ്വ	ഭരതന്റെ	ദ്വാം	ആകാശത്തെ
സാഗരൈഘ്നിഭാ	} സമുദ്രപ്രവാഹം പോലുള്ള	ഇവ	എന്ന പോലെ
നീഭാ		മഹീം	ഭൂതലത്തെ
സേനാ,	സൈന്യം,	സംഹ്ലാഭയാ-	} മുടി.
പ്രാവൃഷി	മഴക്കാലത്തിൽ	മാസ.	

തൂരംഗേശ്വരവതതാ വാരണേശ്വ മഹാജവൈഃ

അനാലക്ഷ്യാ ചിരം കാലം തസ്തിൻ കാലേ ബഭ്രുവ ഭൂഃ.

5

തസ്തിൻ കാലേ ആ സമയം	അവതതാ	നിരന്നു വിളങ്ങപ്പെട്ട
മഹാജവൈഃ അതിവേഗതയാൻ	ഭൂഃ,	ഭൂപ്രദേശം [തായ
തൂരംഗേശ്വരഃ അശ്വസംഘങ്ങളെ	ചിരം കാലം	ഏറെ നേരം
കൊണ്ടും	അനാലക്ഷ്യാ	കണ്ണുത്താത്തതായി
വാരണൈഃ ച ആനകളെക്കൊണ്ടും	ബഭ്രുവ.	ഇരുന്ന.

സ യാതപാ ഭൂരമധപാനം സുപരിശ്രാന്തവാഹനഃ

ഉവാച ഭരതഃ ശ്രീമാൻ വസിയും മന്ത്രിണാം വരം.

6

സഃ	ആ	യാതപാ,	ചെന്ന്,
ശ്രീമാൻ ഭരതഃ, ശ്രീമാനായ ഭരതൻ,		മന്ത്രിണാം	മന്ത്രകുശലന്മാരിൽ
സുപരിശ്രാന്ത-} നല്ല ഉത്സാഹത്തോടു		വരം	മുമ്പനായ
വാഹനഃ, } കൂടി നടത്തിച്ച്,		വസിയും	വസിയുഭഗവാനോടായി
ഭൂരം അധപാനം വളരെ ഭൂരം		ഉവാച.	ഉണർത്തിച്ചു.

താദൃശം ലക്ഷ്യതേ രൂപം യഥാ ചൈവ ശൂതം മയാ

വ്യക്തം പ്രാപ്താഃ സ്തു തം ദേശം ഭരദാജോ യമബ്രവീത്.

7

“താദൃശം	“അതേമാതിരി	ഭരദാജഃ	ഭരദാജമഹർഷി
രൂപം	അടയാളം	യം	യാതൊന്നിനെക്കുറിച്ച്
ലക്ഷ്യതേ;	കാണപ്പെടുന്നു;	അബ്രവീത്,	ഉരചെയ്തുവാ,
മയാ	എന്നാൽ	തം	ആ
യഥാ ശൂതം	} ധരിക്കപ്പെട്ടപ്രകാരം	ദേശം ച	പ്രദേശത്തിലേക്ക്
ഏവ,		വ്യക്തം	നിശ്ചയമായും
	നന്തേ	പ്രാപ്താഃ സ്തു.	നാം എത്തിക്കഴിഞ്ഞു.

അയം ഗിരിശ്ചിത്രകൂട ഇയം മന്ദാകിനീ നദീ

ഏതത് പ്രകാശതേ ഭൂരാനീലമേഘനിഭം വനം.

8

“അയം	“ഈ	നീലമേഘനിഭം	കാർമുകിലൊത്ത
ഗിരിഃ	ഗിരിതന്നെയാണ്	ഏതത്	ഈ
ചിത്രകൂടഃ;	ചിത്രകൂടമെന്നത്;	വനം	കാട്
ഇയം നദീ	ഈ നദിതന്നെ	ഭൂരാത്	ഭൂരത്തിൽ
മന്ദാകിനീ;	മന്ദാകിനിയെന്നതും;	പ്രകാശതേ.	കാണപ്പെടുന്നു.

ഗിരേഃ സാന്തനി രമ്യാണി ചിത്രകൂടസ്യ സംപ്രതി

വാരണൈരവമുദ്യന്തേ മാമകൈഃ പച്ഛതോപമൈഃ.

9

“സംപ്രതി	“ഇപ്പോൾ	പച്ഛതോപമൈഃ	ഗിരിസന്നിഭങ്ങളായ
ചിത്രകൂടസ്യ	} ചിത്രകൂടപച്ഛത	മാമകൈഃ	എന്റെ
ഗിരേഃ		വാരണൈഃ	ആനകളാൽ
രമ്യാണി	മനോഹരങ്ങളായ	അവമുദ്യന്തേ.	ആക്രമിക്കപ്പെടുന്നു.
സാന്തനി,	താഴ്വരകൾ,		

മുഞ്ചന്തി കസുമാന്യേതേ നഗാഃ പവ്വതസാനഷ്ട
നീലാ ഇവാതപാപായേ തോയം തോയധരാ ഛനാഃ.

10

“ഏതേ	“ഈ	ഛനാഃ	മേഘങ്ങൾ
നഗാഃ	വൃക്ഷങ്ങൾ	തോയം ഇവ	മഴയെ എന്നപോലെ
ആതപാപായേ	വഷാരംഭത്തിൽ	പവ്വതസാനഷ്ട	മലന്താഴ്വരകളിൽ
നീലാഃ	കറുത്ത	കസുമാനി	പുഷ്പങ്ങളെ
തോയധരാഃ	നീരുണ്ട	മുഞ്ചന്തി.	പൊഴിക്കുന്നു.

കിന്നരാചരിതോഭ്രേശം പശ്യ ശത്രുഷ്ല പവ്വതം
ഹയൈഃ സമന്താദാകീണ്ണം മകരൈരിവ സാഗരം.

11

“ശത്രുഷ്ല!	“ശത്രുഷ്ല!	ആകീണ്ണം	നിറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതും
സാഗരം	സമുദ്രം	കിന്നരാ-	കിന്നരന്മാരാൽ സഞ്ച
മകരൈഃ ഇവ	സ്രാവുകുളാലെന്നപോ	ചരിതോഭ്രേശം	രിക്കപ്പെട്ട പ്രദേശവും
സമന്താത്	എങ്ങും [ലെ	പവ്വതം	പവ്വതത്തെ [അയ
ഹയൈഃ	കുതിരകളാൽ	പശ്യ.	നോക്കുക.

ഏതേ മൃഗഗണാ ഭാന്തി ശീഘ്രവേഗാഃ പ്രചോദിതാഃ
വായുപ്രവിദ്ധാ ശരഭി മേഘജാലാ ഇവാംബരേ.

12

“ഏതേ	“ഈ	വായുപ്രവിദ്ധാഃ	കാറ്റിനാൽ ചിതറ
മൃഗഗണാഃ,	മാൻകൂട്ടങ്ങൾ,	മേഘജാലാഃ	മേഘനിരകൾ [പ്പെട്ട
പ്രചോദിതാഃ,	മേപ്പിക്കപ്പെട്ടവയായി,	ഇവ,	എന്നപോലെ,
ശരഭി	ശരത് കാലത്തിൽ	ശീഘ്രവേഗാഃ	അതിവേഗത്തിൽ ഓട
അംബരേ	ആകാശത്തിൽ	ഭാന്തി.	നവയായി കാണപ്പെടുന്നു.

കവ്വന്തി കസുമാപീഡാൻ ശിരസ്സ സുരഭീനമീ
മേഘപ്രകാശൈഃ ഫലകൈർദ്ദാക്ഷിണാത്യാ യഥാ നരാഃ.

13

“അമീ,	“ഈ പേടിച്ചോടുന്ന	ദാക്ഷിണാത്യാഃ	തെക്കൻ രാജ്യങ്ങളിലു
	മാൻകൂട്ടങ്ങൾ,	നരാഃ യഥാ,	ജീവരെന്നപോലെ,
മേഘ-		ശിരസ്സ	ശിരസ്സുകളിൽ
പ്രകാശൈഃ	മേഘംപോലെയുള്ള	സുരഭീൻ	മണമാൻ
ഫലകൈഃ	കവരിച്ചുകൊമ്പുകളെ	കസുമാപീഡാൻ	പൂക്കളാകുന്ന അലങ്കാര
	ക്കൊണ്ട്,	കവ്വന്തി.	ധരിക്കുന്നു. [ങ്ങളെ

[“മേഘപ്രകാശൈഃ ഫലകൈഃ”, (മേഘം പോലെ കറുത്ത ഉയർത്തിക്കെട്ടിയ തലമുടികളിൽ) എന്നും. ഈ കലമാനകൾ ഭയപ്പെട്ട്, ഓടുന്ന സമയം പുഷ്പിച്ച വള്ളികൾ അവയുടെ കൊമ്പുകളിൽ ചുറ്റിയതു, ദാക്ഷിണാത്യർ മുടിയുയർത്തിക്കെട്ടി പൂമാല ചൂടിയതുപോലെ, ഇരിക്കുന്നുഎന്ന് സാരം.

“അമീ,” അതായത്, ഈ വൃക്ഷങ്ങൾ, എന്ന് അധ്യാഹരിച്ച്, ഇലകൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ മേഘം പോലെ പ്രകാശിക്കുന്ന ഫലകങ്ങളോട് (കൊമ്പുകളോട്) കൂടിയവയായി, ദാക്ഷിണാത്യന്മാരെപ്പോലെ പുഷ്പങ്ങളെ ശിരസ്സിൽ വഹിക്കുന്നു. (എന്ന് കുതകം).

നിഷ്കുജമിവ ഭൂതപദം വനം ഘോരപ്രദർശനം

അയോദ്ധ്യവ ജനാകീർണ്ണ സാപ്രതി പ്രതിഭാതി മേ.

14

“നിഷ്കുജം	“നിശ്ശബ്ദമായി	സംപ്രതി	ഇപ്പോൾ
ഇവ	ഏറെ	ജനാകീർണ്ണ	ജനങ്ങൾ തിങ്ങിയ
ഘോരപ്രദർശനം	ഭയാനകമായി	അയോദ്ധ്യാ ഇവ	അയോദ്ധ്യ എന്നപോ
ഭൂതപാ	ഇരുന്നതായ	മേ	എനിക്ക് [ലെ
ഇദം വനം,	ഈ കാട്,	പ്രതിഭാതി.	തോന്നുന്നു.

ഖരൈരുദീരിതോ രേണുദീവം പ്രച്ഛാദ്യ തിഷ്ഠതി

തം വഹത്യനിലഃ ശീഘ്രം കർച്ചന്നിവ മമ പ്രിയം.

15

“ഖരൈഃ	“കുളമ്പുകൾകൊണ്ട്	മമ	എനിക്ക്
ഉദീരിതഃ	ആക്കപ്പെട്ട	പ്രിയം	ഹിതത്തെ
രേണുഃ,	പൊടി,	കർച്ചൻ ഇവ,	ചെയ്യുന്നതായി,
ദിവം പ്രച്ഛാദ്യ	ആകാശത്തെ മറച്ചു	തം,	അതിനെ
തിഷ്ഠതി;	നിലുന്നു; [കൊണ്ട്	ശീഘ്രം	} വേഗത്തിൽ അടിച്ചു
അനിലഃ,	കാറ്റ്,	വഹതി.	

കൊണ്ടുപോകുന്നു.

സ്യന്ദനാസ്തരഗോപേതാൻ സുതമുഖൈരധിഷ്ഠിതാൻ

ഏതാൻ സംപതതഃ ശീഘ്രം പശ്യ ശത്രുഃ കാനനേ.

16

“ശത്രുഃ!	“ശത്രുഃ!	അധിഷ്ഠിതാൻ	തെളിക്കപ്പെട്ടവയായി
ഏതാൻ	ഈ	കാനനേ,	കാട്ടിലുംകൂടി,
തരഗോപേതാൻ	കുതിരകൾ കെട്ടിയ,	ശീഘ്രം	വേഗത്തിൽ
സ്യന്ദനാൻ	രഥങ്ങളെ [കുളാൽ	സംപതതഃ	പോകുന്നവയായി
സുതമുഖൈഃ	സമത്ഥരായ സാരഥി-	പശ്യ,	കാണുക.

ഏതാൻ വിത്രാസിതാൻ പശ്യ ബഹിഃ പ്രിയദർശനാൻ

ഏനമാവിശതഃ ശൈലമധിവാസം പതന്തിനാം.

17

“ഏതാൻ	“ഈ	അധിവാസം	വാസസ്ഥലമായ
പ്രിയദർശനാൻ	ഭംഗിയേറിയ	ഏനം	ഈ
ബഹിഃ,	മയിലുകളെ,	ശൈലം	പർവ്വതത്തിൽ
വിത്രാസിതാൻ,	ഭയപ്പെടുത്തപ്പെട്ടവ	അവിശതഃ,	ചെല്ലുന്നവയായി,
പതന്തിനാം	പക്ഷികളുടെ [യായി,	പശ്യ.	കണ്ടാലും.

അതിമാത്രമയം ദേശോ മനോജ്ഞഃ പ്രതിഭാതി മേ

താപസാനാം നിവാസോഽയം വൃക്കം സ്വർഗ്ഗപദമാ യഥാ.

18

“അയം ദേശഃ	“ഈ പ്രദേശം	മേ പ്രതിഭാതി;	എനിക്ക് തോന്നുന്നു;
സ്വർഗ്ഗപദം	} സ്വർഗ്ഗസ്ഥാനം എന്ന പോലെ	അയം	ഇത്
യഥാ,		താപസാനാം	തപസ്വികൾക്കായി
അതിമാത്രം	ഏറെയും	വൃക്കം	സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ട
മനോജ്ഞഃ	മനോഹരമായി	നിവാസഃ.	വാസസ്ഥലംതന്നെ.

മൃഗാ മൃഗീഭിഃ സഹിതാ ബഹവഃ പൃഷ്ഠാ വനേ
മനോജ്ഞരൂപാ ദൃശ്യന്തേ കസുമൈരിവ ചിത്രിതാഃ.

19

“വനേ ബഹവഃ പൃഷ്ഠാഃ മൃഗാഃ മൃഗീഭിഃ സഹിതാഃ,	“ഈ വനത്തിൽ അനേകം പുളിമാനുകൾ മാൻപേടകളോടുകൂടി,	കസുമൈഃ ചിത്രിതാഃ ഇവ, മനോജ്ഞരൂപാഃ ദൃശ്യന്തേ.	പുഷ്പങ്ങളാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടവ എന്നപോലെ, രമ്യമായ വടിവാനുവ കാണപ്പെടുന്നു. [യാതി]
---	---	---	---

സാധുസൈന്യാഃ പ്രതിഷ്ഠന്താം വിചിന്തന്ത ച കാനനം

യഥാ തൈ പുരുഷവ്യാഖ്യൈ ദൃശ്യന്തേ രാമലക്ഷ്മണേ.

20

“സാധു- സൈന്യാഃ കാനനം പ്രതിഷ്ഠന്താം; തൈ	“സമന്വരായ ഭടന്മാർ കാട്ടിൽ മുമ്പിൽപോകട്ടെ; ആ	പുരുഷവ്യാഖ്യൈ രാമലക്ഷ്മണേ ദൃശ്യന്തേ യഥാ ച വിചിന്തന്ത.	പുരുഷോത്തമന്മാരായ ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാർ കണ്ടെത്തപ്പെടുവാളും അനേപക്ഷിക്കട്ടെ.”
--	--	---	--

ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുതവാ പുരുഷാഃ ശസ്ത്രപാണ്ഡയഃ

വിവിശ്രസ്തഭവന് ശുഭാ ധൃമം ച ഭദ്രശസ്തരഃ.

21

ശുഭാഃ ശസ്ത്രപാണ്ഡയഃ പുരുഷാഃ, ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുതവാ,	ശുഭന്മാരും ആയുധപാണികളുമായ അണിത്തലവന്മാർ, ഭരതന്റെ കല്പനകേട്ട്,	തത് വനം വിവിശ്രഃ; തതഃ ധൃമം ച ഭദ്രശഃ.	ആ കാട്ടിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു; അവിടെ പുകയേയും അവർ കണ്ടു.
--	---	--	--

തേ സമാലോക്യ ധൃമാഗ്രമുചഭരതമാഗതാഃ

നാമനുഷ്ഠേ ഭവത്യഗ്നിവ്യാകൃതമന്ത്രൈവ രാഘവൈ.

22

തേ ധൃമാഗ്രം സമാലോക്യ, ഭരതം ആഗതാഃ ഉച്ചഃ;	അവർ പുകപൊങ്ങിയതിനെ കണ്ട്, ഭരതന്റെ അടുക്കൽ വന്ന് ഉണർത്തിച്ചു;	“അമനുഷ്യ അഗ്നിഃ ഭവതി ന; അത്ര ഏവ വ്യക്തം രാഘവൈ.	“ആളില്ലാത്ത സ്ഥല തീ [ത്തിൽ] ഉണ്ടാകുന്നില്ല; ഇവിടെത്തന്നെയാണ് നിശ്ചയമായും [ജ്ഞാതം]. ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാരും-
--	---	---	--

അഥ നാത്ര നരവ്യാഖ്യൈ രാജപുത്രൈ പരന്തപൈ

അന്യേ രാമോപമാഃ സന്തി വ്യക്തമത്ര തപസിനഃ.

23

“പരന്തപൈ നരവ്യാഖ്യൈ രാജപുത്രൈ	“അരികളെ മട്ടിക്കുന്ന പുരുഷോത്തമന്മാരായ ആ രാജകുമാരന്മാർ രണ്ടുപേരും	അത്ര അന്യേ രാമോപമാഃ തപസിനഃ വ്യക്തം സന്തി.”	ഇളിക്കിൽ വേറെ ആരോ ശ്രീരാമനെപ്പോലെയു താപസന്മാർ [ജ്ഞാതം] നിശ്ചയമായും വസിക്കുന്നുണ്ട്.”
-------------------------------------	--	---	---

തച്ഛ്രുതപാ ഭരതസ്തേഷാം വചനം സാധുസംമതം
സൈന്യാനവാച സർപ്പാംസ്താനമിത്രബലമദനഃ.

24

അമിത്രബലമദനഃ ശത്രുനാശകനായ	ശ്രുതപാ	കേട്ട്,
ഭരതഃ, ഭരതൻ,	താൻ സർപ്പാൻ	ആ എല്ലാ
സാധുസമ്മതം യുക്തിയുക്തമായ	സൈന്യാൻ	സൈന്യങ്ങളോടുകൂടി
തേഷാം അവരടെ	ഉവാച.	ആജ്ഞാപിച്ചു.
തത് വചനം ആ വാക്കു		

യത്താ ഭവന്തസ്തിഷ്ണു നേതോ ഗന്തവ്യമഗ്രതഃ
അഹമേവ ഗമിഷ്യാമി സമന്ത്രോ ധൃതിരേവ ച.

25

“ഭവന്തഃ	“നിങ്ങൾ	അഹം ഏവ	ഞാൻ മാത്രം
ഇതഃ	ഇതിന്നു	ഗമിഷ്യാമി;	പോകാം;
അഗ്രതഃ	അപ്പുറം	സമന്ത്രഃ	സമന്ത്രരും
ഗന്തവ്യം ന ;	ചെന്നുപോകരുത് ;	ധൃതിഃ ച	(മന്ത്രിയായ) ധൃതിയും
യത്താഃ	തയ്യറായി	ഏവ.”	അപ്രകാരംതന്നെ
തിഷ്ണു ;	കാത്തുകൊണ്ടിരിപ്പിൻ;		കൂടെവരട്ടെ ”

ഏവമുക്താസ്തതഃ സർപ്പേ തത്ര തസ്ഥഃ സമന്തതഃ
ഭരതോ യത്ര ധൂമാഗ്രം തത്ര ദൃഷ്ടിം സമാദധാത്.

26

തതഃ,	അപ്പുറം	ധൂമാഗ്രം	ധൂമശിഖ
ഏവം ഉക്താഃ	ഇപ്രകാരം കല്പിക്കപ്പെട്ട	യത്ര	എവിടെയുണ്ടായിരുന്നു
സർപ്പേ,	അവരെല്ലാം, [ദ്രവരായ		വോ
തത്ര സമന്തതഃ	അവിടെ ചുറ്റും	തത്ര	ആ ലിക്കിനെത്തന്നെ
തസ്ഥഃ ;	കാത്തുനിന്നു ;	ദൃഷ്ടിം	} ശ്രദ്ധിച്ചുനോക്കി.
ഭരതഃ	ഭരതൻ	സമാദധാത്.	

വ്യവസ്ഥിതാ യാ ഭരതേന സാ ചമുഃ
നിരീക്ഷമാണാഽപി ച ധൂമമഗ്രതഃ
ബഭ്രുവ ഹൃഷ്ടാ നചിരേണ ജാനതീ
പ്രിയസ്യ രാമസ്യ സമാഗമം തദാ.

27

യാ	യാതൊരു	പ്രിയസ്യ	പ്രിയപ്പെട്ട
ചമുഃ	സൈന്യം	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	സമാഗമം	സന്ദർശനം
വ്യവസ്ഥിതാ,	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട	നചിരേണ അപി	അടുത്തുണ്ടാകുമെന്ന്
സാ,	അത്, [വോ,	ജാനതീ,	അറിവോടുകൂടിയതായി,
അഗ്രതഃ	മുൻഭാഗത്തിൽ	തദാ	ആ സമയം
ധൂമം	ധൂമത്തെ	ഹൃഷ്ടാ ച	അത്യാനന്ദപൂർണ്ണതയായി
നിരീക്ഷമാണാ,	നോക്കിനില്ക്കുന്നതായി,	ബഭ്രുവ.	വർത്തിച്ചു.

ഇത്യാദഞ് ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ത്രിനവതിതമഃ സ്കന്ദഃ = തൊണ്ണൂററിമൂന്നാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5873; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3518.

ചതുർനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറ്റിനാലാംസർഗ്ഗം.

[ചിത്രകൂടവണ്ണനാ = ചിത്രകൂടത്തിന്റെ വണ്ണന.]

ദീപ്കാലോഷിതസ്തസ്മിൻ ഗിരൌ ഗിരിവനപ്രിയഃ
 വൈഭേദ്യോഃ പ്രിയമാകാംക്ഷൻ സ്വപ്ന ച ചിത്തം വിലോഭയൻ 1
 അഥ ദാശരഥിശ്ചിത്രം ചിത്രകൂടമദർശയത്
 ഭായ്യാമരസംകാശഃ ശചീമിവ പുരന്ദരഃ. 2

അഥ	ആ സമയം	ആകാംക്ഷൻ,	ആഗ്രഹിച്ചവനായും
തസ്മിൻ	ആ	സ്വപ്ന	തന്റെ
ഗിരൌ	ഗിരിയിൽ	ചിത്തം ച	മനസ്സിനേയും
ദീപ്കാലോ-	} ഏറെനാൾ വാസം	വിലോഭയൻ,	ചെററ് ഉല്ലസിപ്പിക്ക
ഷിതഃ,		പുരന്ദരഃ	ഇദ്ദൻ [നവനായും
ഗിരിവനപ്രിയഃ,	ഗിരിയിലും വനത്തിലും	ശചീം ഇവ	ശചീഭേവിയോടെന്ന
	സന്തുഷ്ടിപൂർണ്ണവനം		പോലെ
അമരസംകാശഃ	ദേവസന്നിഭനും ആയ	ചിത്രം	അഴകാൻ
ദാശരഥിഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ചിത്രകൂടം	ചിത്രകൂടത്തെപ്പറ്റി
വൈഭേദ്യോഃ	വൈഭേദിയുടെ	ഭായ്യാം	ഭായ്യയോടായി
പ്രിയം	പ്രിയത്തെ	അദർശയത്.	വണ്ണിച്ചുരുളി.

ന രാജ്യദ്ഭ്രംശനം ഭേദ ന സുഹൃദ്ഭിർ്വിനാഭവഃ
 മനോ മേ ബാധതേ ദൃഷ്ട്വാ രമണീയമിമം ഗിരിം. 3

“ഭേദ !	“ഭാഗ്യവതി!	മേ	എന്റെ
രമണീയം	രമ്യമായ	മനഃ	ചിത്തത്തെ
ഇമം	ഈ	ബാധതേ ന ;	വ്യസനിപ്പിക്കുന്നതേ
ഗിരിം	പർവ്വതത്തെ		യില്ല ;
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ടതുകൊണ്ട്,	സുഹൃദ്ഭിഃ	ബന്ധുക്കളുമായി
രാജ്യത്	രാജ്യത്തിൽനിന്ന്	വിനാഭവഃ	പിരിഞ്ഞുള്ള ദുഃഖവും
ഭ്രംശനം	വിട്ടുവന്നു എന്നുള്ളത്	ന.	ഇല്ല.

പശ്യേമമചലം ഭേദ നാനാദപിജഗണായുതം
 ശിഖരൈഃ ഖമിവോദപിശ്ലൈർഭാതുരദ്ഭിർ്വിഭ്രഷിതം. 4

“ഭേദ !	“പ്രിയേ!	ഉദപിശ്ലൈഃ	} പിളക്കുന്നവപോലെ
ഇമം	ഈ	ഇവ	
അചലം,	പർവ്വതത്തെ,	ധാതുരദ്ഭിഃ	ധാതുക്കളോടുകൂടിയവ
നാനാദപിജ-	} പലപക്ഷിഗണങ്ങളാ	ശിഖരൈഃ	ശിഖരങ്ങളാൽ [യുമായ
ഗണായുതം		വിഭ്രഷിതം,	രമ്യമായിരിക്കുന്നതായും
ഖം	ആകാശത്തെ	പശ്യ.	നോക്കുക.

കേചിദ്രജതസാകാശാഃ കേചിത് ക്ഷതജസന്നിഭാഃ
പീതമാഞ്ജിഷ്ടവണ്ണാശ്ച കേചിന്നണിവരപ്രഭാഃ 5
പുഷ്പാക്ക്കേതകാഭാശ്ച കേചിജ്ജ്യാതീരസപ്രഭാഃ
വിരാജന്തേഽചലേന്ദ്രസ്യ ദേശോ ധാതുവിഭൂഷിതാഃ. 6

“അചലേന്ദ്രസ്യ “ പവ്വതത്തിലുള്ള	കേചിത് ചിലവ
കേചിത് ചില	മണിവരപ്രഭാഃ ഇന്ദ്രനീലംപോലെയു
ദേശാഃ പ്രദേശങ്ങൾ	ള്ളവയായും
ധാതുവിഭൂഷിതാഃ ധാതുകളാൽ ഭംഗിയാ	പുഷ്പാക്- } പുഷ്പരാഗം, സ്തൂതികം,
ന്നവയായി	കേതകാഭാഃ ച } കൈതപ്പൂ എന്നവയു
രജതസംകാശാഃ വെള്ളിപോന്നവയായും	ടെ നിറമാന്നവയായും
കേചിത് ചിലവ	കേചിത് ചിലവ
ക്ഷതജ- } രക്തംപോലെയുള്ളവ	ജ്യാതീരസ- } നക്ഷത്രം, രസം എന്ന
സന്നിഭാഃ, } യായും,	പ്രഭാഃ } വയുടെ പ്രഭയുള്ളവ
പീതമാഞ്ജിഷ്ട- } മഞ്ഞയും ചുവപ്പും ക	യായും
വണ്ണാഃ ച, } ലൻ നിറമുള്ളവയായും	വിരാജന്തേ. വിളങ്ങുന്നു.

നാനാമൃഗഗണദപീപിതരക്ഷപ്രക്ഷഗണൈർവൃതഃ
അടുഷ്ടൈർഭാത്യയം ശൈലോ ബഹുപക്ഷിസമാകുലഃ. 7

“അയം ശൈലഃ “ ഈ പവ്വതം	വൃതഃ സഞ്ചരിക്കപ്പെട്ടതായും
അടുഷ്ടൈഃ ഭ്രോഹ്മംവെടിഞ്ഞു്	
ശാന്തതപൂണ്ട	
നാനാമൃഗ- } പലമാൻകൂട്ടങ്ങളാലും,	ബഹുപക്ഷി- } പലപക്ഷികൾ നിറ
ഗണദപീപി- } പുലി, കഴുതപ്പുലി,	സമാകുലഃ } ണ്തതായും
തരക്ഷപ്രക്ഷ- } കരടി എന്നവയുടെ	
ഗണൈഃ } കൂട്ടങ്ങളാലും	ഭാതി. വിളങ്ങുന്നു.

ആമ്രജംബസനൈശ്ലോന്യൈഃ പ്രിയാളൈഃ പനസൈർധവൈഃ
അങ്കോലൈർവൃതിനിശൈശ്ചിലപതിന്ദുകവേണഭിഃ. 8

കാശ്ഠശ്ചരിഷ്ടവരണൈർമധ്യകൈസ്തീലകൈസ്തഥാ
ബദശ്ചാമലകൈന്നീപൈർവ്വേത്രധനപനബീജകൈഃ 9

പുഷ്പവദ്ഭിഃ ഫലോപേതൈശ്ച മരയാവദ്ഭിർമനോരമൈഃ
ഏവമാദിഭിരാകീർണ്ണഃ ശ്രീയം പുഷ്പത്യയം ഗിരിഃ. 10

“അയം	“ ഈ	ആമ്ര, ജംബപ- } മാവ്, ഞാവൽ, വേങ്ങ
ഗിരിഃ,	പവ്വതം,	സനൈഃ } എന്നവയാലും
പുഷ്പവദ്ഭിഃ	പുഷ്പിച്ചവയും	ലോന്യൈഃ, പാശ്ചാറ്റിമരങ്ങളാ
ഫലോപേതൈഃ	കാച്ചുനില്ക്കുന്നവയും	പ്രിയാളൈഃ മുരളികളാലും [ലും,
മരയാവദ്ഭിഃ	നിഴലുള്ളവയും	പനസൈഃ, പ്ലാവുകളാലും
മനോരമൈഃ	ഭംഗിയാന്നവയും ആയ	ധവൈഃ, ഞമകളാലും

അങ്കോലൈ, അങ്കോലവൃക്ഷങ്ങളാ	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
ലും, (അഴിഞ്ഞത്)	ഖദയ്യാ-	എലന്ത, നെല്ലി എന്ന
ഭവ്യ, } പേരാൽ, തൊടുകാര	മലകൈ } വയലും	
തിനിശൈ } എന്നവയാലും	നീപൈ, കടമ്പകളാലും,	
ഖിലപ, } കൂവളം, പനിച്ചി, മുള	വേത്ര, ധന്വ- } ചൂരൽ, വേലകം, മാത	
തിന്ദക, } എന്നവയാലും,	ന, ഖീജകൈ } ളം എന്നവയാലും,	
വേണുഭി } ഇപ്രകാരമുള്ള	ഏവം	
കാശ്യൂർരിഷ്ട, } കുമിഴ്, ഉറുമ്പി, നീർമാ	ആദിഭിഃ	ഇനിയും പലതുകളാലും
വരണൈ } തളം എന്നവയാലും	ആകീണ്ഠഃ	നിറയപ്പെട്ടതായി
മധുകൈ ഇരിപ്പുകളാലും	ശ്രീയം	ഭംഗിയെ
തിലകൈ മയിലുള്ളകളാലും	പുഷ്പതി.	വളത്തുന്നു.

ശൈലപ്രസ്ഥേഷു രമ്യേഷു പശ്യേമാൻ കാമഹർഷ്ണാൻ
കിന്നരാൻ ചന്ദ്രപശോ ഭദ്രേ രമമാണാൻ മനസിനഃ.

11

“ഭദ്രേ! “പുണ്യശീലേ!	ചന്ദ്രപശഃ	ജോടിജോടിയായി
കാമഹർഷ്ണാൻ കാമിച്ചവരെ സന്തോ	രമമാണാൻ	രമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന
ഷിപ്പിക്കുന്നവരും		വരമായ
മനസിനഃ പുണ്യംചെയ്തവരും,	ഇമാൻ	ഈ കിന്നരമിഥുന
രമ്യേഷു രമ്യങ്ങളായ	കിന്നരാൻ	ങ്ങളെ
ശൈല- } മലന്താഴ്വരകളിൽ	പശ്യ.	കണ്ടാലും.
പ്രസ്ഥേഷു }		

ശാഖാവസക്താൻ ഖഡ്ഗാംശ്ച പ്രവരാന്യംബരാണി ച
പശ്യ വിദ്യാധരസ്രീണാം ക്രീഡോദ്ദേശാൻ മനോരമാൻ.

12

“മനോരമാൻ “മനോഹരങ്ങളായ	ഖഡ്ഗാംശ്ച	കൊമ്പുകൊണ്ടുള്ള കുണ്ടേ
ക്രീഡോദ്ദേശാൻ ക്രീഡാസ്ഥലങ്ങളിൽ		ങ്ങളേയും
വിദ്യാധര- } വിദ്യാധരികളുടെ	പ്രവരാണി	വിശേഷപ്പെട്ട
സ്രീണാം } മരക്കാമ്പുകളിൽ	അംബരാണി ച	വസ്ത്രങ്ങളേയും
ശാഖാ- } തൂക്കിയവയായ	പശ്യ.	കാണുക.
വസക്താൻ }		

[കൊമ്പുകൊണ്ടുള്ള കുണ്ടുങ്ങൾ മദ്യം കുടിപ്പാനുള്ളവയാകുന്നു. വിദ്യാധരന്മാരുടെ വാളുകൾ എന്നും പക്ഷം.]

ജലപ്രപാതൈർദ്ദേഭൈർനിഷ്ഠന്ദൈശ്ച കപചിത് കപചിത്
സ്രവദ്ഭിർഭാത്യയം ശൈലഃ സ്രവന്മദ ഇവ ദപിപഃ.

13

“അയം ശൈലഃ “ഇപ്പവൃതം	ഉദ്ഭേദൈഃ	ഉറവുകളാലും
കപചിത് } അവിടവിടെ	നിഷ്ഠന്ദൈഃ ച	ഉററുകളാലും
കപചിത് }	സ്രവന്മദഃ	മദജലം പെരുകുന്ന
സ്രവദ്ഭിഃ ഒഴുകുന്ന	ദപിപഃ ഇവ	ആനയെന്നപോലെ
ജലപ്രപാതൈഃ ചോലകളാലും	ഭാതി.	വിളങ്ങുന്നു.

ഗുഹാസമീരണോ ഗന്ധാൻ നാനാപുഷ്പഭവാൻ വഹൻ
പ്രാണതപ്പണമഭ്യേത്യ കം നരം ന പ്രഥഷ്ഠേത്.

14

“ഗുഹാ- സമീരണഃ	} ഗുഹകളിലുള്ള കാറ്റ്	പ്രാണതപ്പണം } പ്രാണേന്ദ്രിയസംതൃപ്തി അഭ്യേത്യ } ചെയ്തുകൊണ്ട്
നാനാപുഷ്പ- ഭവാൻ	} പല പുഷ്പങ്ങളിലുള്ള	കം ഏത്
ഗന്ധാൻ	വാസനകളെ	നരം മനുഷ്യനെത്തന്നെ
വഹൻ,	വഹിച്ചുകൊണ്ട്	യാൺ
		പ്രഥഷ്ഠേത് } അനന്ദിപ്പിക്കാതിരി
		ന? } ക്കുക?

യദീഹ ശരഭോടനേകാസ്തപയാ സാഖ്മനിന്ദിതേ
ലക്ഷ്മണേന ച വത്സ്യാമി ന മാം ശോകഃ പ്രധക്ഷ്യതി.

15

“അനിന്ദിതേ!	“ഉത്തമയായവളേ!	സാഖം ഭൂടി
ഇഹ	ഇവിടെ	വത്സ്യാമി യദി, വസിക്കുന്നുവെന്നാലും,
അനേകാഃ	അനേകം	മാം എന്നെ
ശരഭഃ,	സംവത്സരങ്ങൾ,	ശോകഃ ശോകം
തപയാ	നീനോടും	പ്രധക്ഷ്യതി ന. വ്യാകുലപ്പെടുത്തുക
ലക്ഷ്മണേന ച	ലക്ഷ്മണനോടും	യില്ല.

ബഹുപുഷ്പഫലേ രമ്യേ നാനാദിജഗണായുതേ
വിചിത്രശിഖരേ ഹൃസ്വിൻ രതവാന്സ്മി ഭാമിനി.

16

“ഭാമിനി!	“സുന്ദരി!	രമ്യേ മനോഹരവും ആയ
ബഹുപുഷ്പഫലേ	വളരെ പൂക്കളും പഴ ങ്ങളും നിറഞ്ഞതും	അസ്മിൻ ഇതിൽ
നാനാദിജ- ഗണായുതേ	} പലപക്ഷിഗണങ്ങളാൽ ഉൽ നിറയപ്പെട്ടതും	രതവാൻ ഹി { സർവ്വപ്രകാരത്തിലും മനസ്സുതൃപ്തി പൂണ്ട വനായിത്തന്നെ
വിചിത്രശിഖരേ	രമ്യങ്ങളായ ശിഖരങ്ങളോടു കൂടിയതും	അസ്മി. ഞാൻ വർത്തിക്കുന്നു.

അനേന വനവാസേന മയാ പ്രാപ്തം ഫലഭായം
ചിത്രശ്യാനന്താ ധമേ ഭരതസ്യ പ്രിയം തഥാ.

17

“അനേന	“ഈ	അനന്താ,	ജ്ഞമില്ലായ്മയും,
വനവാസേന,	വനവാസംകൊണ്ട്	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
മയാ	എന്നാൽ	ഭരതസ്യ	ഭരതന്നെ
ധമേ	ധമത്തിന്റെ സംഗ തിയിൽ	പ്രിയം ച	ഹിതം ചെയ്യുക എന്ന
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	ഫലഭായം	രണ്ടുഫലവും [തും ആയ
		പ്രാപ്തം.	പ്രാപിക്കപ്പെട്ടു.

വൈഭേമി രമസേ കച്ചിത് ചിത്രകൂടേ മയാ സഹ

പശ്യന്തീ വിവിധാൻ ഭവാൻ മനോവാക്കായസംയതാൻ.

18

“വൈഭേമി! “വൈഭേമി!
ചിത്രകൂടേ ചിത്രകൂടത്തിൽ
മയാ സഹ, എന്നോടുകൂടി,
മനോവാക്കായ- } മനോവാക്കായങ്ങളെ
സംയതാൻ } അധീനപ്പെടുത്തുന്ന
വയായ

വിവിധാൻ പലപല
ഭവാൻ അവസ്ഥകളെ
പശ്യന്തീ നോക്കുന്നവളായി
രമസേ } ഭവതി ആഘോഷിക്കുന്നു
കച്ചിത് ? } വെന്ന് ഞാൻ വിചാ
രിക്കുന്നു.

ഇദമേവാമൃതാ പ്രാഹു രാജ്ഞി രാജഷ്വര പരേ

വനവാസം ഭവാത്മായ പ്രേത്യ മേ പ്രപിതാമഹാഃ.

19

“രാജ്ഞി! “ദേവി!
മേ എന്റെ
പ്രപിതാമഹാഃ പുത്രന്മാരും
പരേ മറുജ്ജ
രാജഷ്വര, രാജഷികളും,
പ്രേത്യ ദേഹവിശയാഗാതന്തരം

ഭവാത്മായ ശ്രേയസ്സിനെ ഉദ്ദേ
ഇദം ഈ [ശിച്ഛ്
വനവാസം } വനവാസത്തെത്തന്നെ
ഏവ } യാണു്
അമൃതം മോക്ഷസാധനമായി
പ്രാഹുഃ. പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്.

[“ഭവാത്മായ”, സംസാരനിവൃത്യത്വം; ദേവന്മാർ മുതലായവരുടെ ദേഹം ലഭിക്കുന്നതിനാ
യി; ഇത്യാദിയും അർത്ഥങ്ങളുണ്ടു്]

ശിലാഃ ശൈലസ്യ ശോഭന്തേ വിശാലാഃ ശതശോഭിതഃ

ബഹുളാ ബഹുളൈർവൃണ്ണൈർനീലപീതസിതാരുണൈഃ.

20

“ശൈലസ്യ “മലയിലുള്ള
ശിലാഃ, പാറകൾ,
ശതശഃ അസംഖ്യമായും
നീലപീത- } കറുപ്പു്, മഞ്ഞ, വെളു
സിതാരുണൈഃ } ്പ്പു്, ചുവപ്പു് എന്ന
ബഹുളൈഃ പല

വണ്ണൈഃ, നിറങ്ങളാണവയായും,
ബഹുളാഃ പലമാതിരിയുള്ളവ
യാതി
വിശാലാഃ വമ്പിച്ചവയായി
അഭിതഃ നാലുഭാഗങ്ങളിലും
ശോഭന്തേ. ശോഭിക്കുന്നു.

നിശി ഭാന്ത്യചലേന്ദ്രസ്യ ഹതാശനശിലാ ഇവ

ഔഷധ്യഃ സ്വപ്രഭാലക്ഷ്യാ ഭ്രാജമാനാഃ സഹസ്രശഃ.

21

“അചലേന്ദ്രസ്യ “വന്മലയിലുള്ള
ഔഷധ്യഃ ഔഷധികൾ
സഹസ്രശഃ ആയിരക്കണക്കായും
സ്വപ്രഭാ- } സ്വപന്തം കാന്തികൊണ്ടു്
ലക്ഷ്യാഃ } കാണത്തക്കവയായും

ഹതാശന- } അഗ്നിശിലകൾ എന്ന
ശിലാഃ ഇവ } പോലെ
നിശി രാത്രി
ഭ്രാജമാനാഃ പ്രകാശിക്കുന്നവയായി
ഭാന്തി. വിളങ്ങുന്നു.

കേചിത് ക്ഷയനിഭാ ദേശാഃ കേചിദ്ഭയാനസന്നിഭാഃ

കേചിദേകശിലാ ഭാന്തി പർവ്വതസ്യാസ്യ ഭാമിനി.

22

“ഭാമിനി!	“സുന്ദരി!	ക്ഷയനിഭാഃ,	ഗൃഹങ്ങളെപ്പോലെയു
അസ്യ	ഈ	കേചിത്	ചിലവ [ജവയായും,
പദ്യതസ്യ	മലയിലുള്ള	ഉദ്യാനസന്നിഭാഃ	ഉദ്യാനങ്ങൾ പോന്നവ
കേചിത്	ചില	കേചിത്	ചിലവ [യായും
ദേശാഃ	പ്രദേശങ്ങൾ	ഏകശിലാഃ	ഒറ്റപ്പാറകളായും
		ഭാതി.	വിലസുന്നു.

ഭിത്തേപവ വസുധാം ഭാതി ചിത്രകൂടഃ സമുത്ഥിതഃ

ചിത്രകൂടസ്യ കൂടോടസൗ ദൃശ്യതേ സദ്യുതഃ ശുഭഃ.

23

“ചിത്രകൂടഃ,	“ഈ ചിത്രകൂടപദ്യം,	ചിത്രകൂടസ്യ	ചിത്രകൂടത്തിന്റെ
വസുധാം	ഭൂമിയെ	അസൗ	ഈ
ഭിത്തപാ	പിളന്	കൂടഃ,	ഉയർന്നപ്രദേശം,
സമുത്ഥിതഃ	} പൊങ്ങിയപോലെയു	സദ്യുതഃ	എല്ലാറ്റിലുംവെച്ച്
ഇവ,		ശുഭഃ	ഭംഗിയറിയതായി
ഭാതി;		ദൃശ്യതേ.	കാണപ്പെടുന്നു.
	കാണപ്പെടുന്നു;		

കഷ്ടപുന്നാഗസ്ഥഗരഭൂർജപത്രോത്തരഃ പ്ലഭാൻ

കാമിനാം സ്വാസ്തരാൻ പശ്യ കശേശയദലായുതാൻ.

24

“കഷ്ടപുന്നാ-	} “കൊട്ടം, പുന, തക	കശേശയ-	} താമരയിലകളോടുകൂടി		
ഗസ്ഥഗര-		രം, പൂതണക്കിൻ		ദലായുതാൻ	യവയും ആയ
ഭൂർജപത്രോ-		തോൽ ഇവയാൽ മൂട		കാമിനാം	കാമിജനങ്ങളുടെ
ത്തരഃ പ്ലഭാൻ;		പ്പെട്ടവയും,		സ്വാസ്തരാൻ	നല്ലശയനങ്ങളെ
		പശ്യ.	കണ്ടാലും.		

മുദിതാശ്വാപവിലാശ്ച ദൃശ്യതേ കമലസ്രജഃ

കാമിഭിർവ്വിനിതേ പശ്യ ഫലാനി വിവിധാനി ച.

25

“വനിതേ!	“നാഥേ!	കമലസ്രജഃ ച,	താമരപ്പൂമാലകളും,
കാമിഭിഃ	കാമിജനങ്ങളാൽ	വിവിധാനി	പല
മുദിതാഃ	അണിയപ്പെട്ട് ചത	ഫലാനി ച	പഴങ്ങളുടെ കുരുക്കളും
	ഞ്ഞവയായി,	ദൃശ്യതേ,	കാണപ്പെടുന്നു,
അപവിലാഃ	അഴിച്ചുകളയപ്പെട്ട	പശ്യ ച.	നോക്കുക.

വസൈപതകസാരാം നളിനീമതീത്യേവോത്തരാൻ കരൂൻ

പദ്യതശ്ചിത്രകൂടോടസൗ ബഹുമൂലഫലോദകഃ.

26

“അസൗ	“ഈ	ഉത്തരാൻ	} ഉത്തരകുരു എന്നദേശ
ചിത്രകൂടഃ	} ചിത്രകൂടപദ്യം	കരൂൻ	
പദ്യതഃ			അതീത്യ ഏവ
വസൈപതക-	} കബേരന്റെ പട്ടണ		നെ
സാരാം		ത്തേയും	ബഹുമൂല-
നളിനീം	ഇന്ദ്രന്റെ പട്ടണത്തേ	ഫലോദകഃ	ലം എന്നവയോടുകൂടി
	യു		യതായിരിക്കുന്നു.

[“വസൈപതകസാരം ശ്രീമത്യ ശകുന്ത്യ നളിനീ പുരീ ” എന്ന് വിശേഷകോശം.]

ഇമം തു കാലം വനിതേ വിജന്ത്രിവാം-

സ്തപയാ ച സീതേ സഹ ലക്ഷ്മണേന ച
രതിം പ്രപത്സ്യേ ക്ലഡമ്ബവൽനീം

സതാം പഥി സ്വൈപന്നീയമൈഃ പരൈഃ സ്ഥിതഃ. 27

“വനിതേ!	“പ്രാണപ്രിയേ!	തപയാ ച	നിന്നോടും
സീതേ!	സീതേ!	ലക്ഷ്മണേന ച	ലക്ഷ്മണനോടും
പരൈഃ	ഉത് കൃഷ്ടങ്ങളായ	സഹ,	കൂടി,
സ്വൈപഃ	} സ്വന്തം നിയമങ്ങളോ	വിജന്ത്രിവാൻ	വസിച്ചുകൊണ്ട്
നിയമൈഃ,		ക്ലഡമ്ബ-	} സത്യപരിപാലനമെ
സതാം പഥി	വലിയവരുടെ അനുഷ്ഠാ	വൽനീം	
	നത്തിൽ		ലിപ്പിക്കുന്നതായ
സ്ഥിതഃ തു	അവസ്ഥിതനായതാൻ	രതിം	അനന്ദത്തെ
ഇമം കാലം	ഈ വിധിച്ച കാലത്തെ	പ്രപത്സ്യേ.”	പ്രാപിക്കുന്നുണ്ട്.”

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ചതുർവതിതമഃ സഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറ്റിനാലാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5900; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3545.

പഞ്ചനവതിതമഃ സഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറഞ്ചാംസഗ്ഗം.

[മന്ദാകിനീവണ്ണനാ = മന്ദാകിനീനദിയുടെ വണ്ണന.]

അഥ ശൈലാദിനിശ്ശ്രമ്യ മൈഥിലീം കോസലേശ്വരഃ

അദർശ്യശുഭജലാം രമ്യാം മന്ദാകിനീം നദീം.

1

അഥ,	അനന്തരം,	മൈഥിലീം	സീതയ്ക്കായ്ക്കൊണ്ട്,
കോസലേശ്വരഃ,	കോസലാധിപനായ	ശുഭജലാം	സ്വപ്നജലമാനതും
	ശ്രീരാമൻ,	രമ്യാം	രമണീയവും ആയ
ശൈലാത്	പൂർവ്വതത്തിൽനിന്ന്	മന്ദാകിനീം	നദീം മന്ദാകിനീ നദിയെ
വിനിഷ്ക്രമ്യ,	താഴോട്ടിറങ്ങി,	അദർശ്യത്.	കാണിച്ചുകൊടുത്തു.

അബ്രവീച്ച വരാഭാരാഹാം ചാരചന്ദ്രനിഭാനനാം

വിഭേദഹരാജസ്യ സുതാം രാമോ രാജീവലോചനഃ.

2

രാജീവലോചനഃ	ചെന്താമരാക്ഷനായ	വരാഭാരാഹാം	ശ്രീരത്നവും ആയ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	വിഭേദഹരാജസ്യ	} വിഭേദഹരാജപുത്രി
ചാരചന്ദ്ര-	} കുളർമതിയൊത്ത	സുതാം ച	
നിഭാനനാം		അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

വിചിത്രപുളിനാം രമ്യാം ഹംസസാരസസേവിതാം

കസുമൈരപസംപന്നാം പശ്യ മന്ദാകിനീം നദീം

3

നാനാവിയൈസ്തീരഭരഹെർവൃതാം പുഷ്പഫലഭൂമൈഃ

രാജന്തീം രാജരാജസ്യ നളിനീമിവ സമൃതഃ.

4

<p>“വിചിത്ര- } “രമ്യങ്ങളായ മണൽ പുളിനാം, } തിട്ടകളാണുതും, രമ്യം, മനോഹരവും, ഹംസസാരസ- } അരയന്നങ്ങളും, കുള സേവിതാം } കോഴികളും നിറഞ്ഞ കുസുമൈഃ പുഷ്പങ്ങളാൽ [തും ഉപസംപന്നാം, നിറയപ്പെട്ടതും, തീരഭരണൈഃ കരകളിലുള്ള നാനാവിധൈഃ പലമാതിരിയായ</p>	<p>പുഷ്പഫലഭൂമൈഃ പൂവും കായുമുള്ള വൃതാം, വൃക്ഷങ്ങളാൽ രാജരാജസ്യ കുമ്പസാരം നളിനീം ഇവ, താമരപ്പൊയ്ക്കപ്പോലെ, സർവ്വതഃ സർവ്വപ്രകാരത്തിലും രാജന്തീം വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്ക നതും ആയ മന്ദാകിനീം നദീം മന്ദാകിനീനദിയെ പശ്യ. കണ്ടാലും.</p>
---	--

മൃഗയുഗ്മനിപീതാനി കലുഷാംഭാംസി സാംപ്രതം
തീർത്ഥാനി രമണീയാനി രതിം സംജനയന്തി മേ.

5

<p>“രമണീയാനി “ഭംഗിയേറിയവയും കലുഷാംഭാംസി കറുകുത്ത വെള്ളമാ ന്നവയും ആയ തീർത്ഥാനി, ചെറുവെള്ളച്ചാലുകൾ സാംപ്രതം ഇപ്പോൾ</p>	<p>മൃഗയുഗ്മ- } മാൻകൂട്ടങ്ങളിറങ്ങി വെ നിപീതാനി } ലും കുടിക്കപ്പെട്ടവ മേ എനിക്ക് [യായി രതിം ആനന്ദത്തെ സംജനയന്തി. അതിയായി ഉളവാക്ക ന്ന.</p>
--	---

[“മാനകൾ വന്നിറങ്ങി വെളും കുടിക്കുന്നതിനാൽ കലങ്ങിയവയായ കുടവുകൾ”, എന്നു ഗോ. രാ.]

ജടാജിനധരാഃ കാലേ വല്ലഭോത്തരവാസസഃ
ഈഷയസ്തപഗാഹന്തേ നദീം മന്ദാകിനീം പ്രിയേ.

6

<p>“പ്രിയേ ! “പ്രേയസി! ജടാജിനധരാഃ ജടയും, മാന്തോലും ധരിച്ചവരും വല്ലഭോത്തര- } ശ്രേഷ്ഠമായ മരവുരിയട്ട വാസസഃ തു } ത്തവരമായ</p>	<p>ഈഷയഃ, ഈഷിമാർ, കാലേ ഉചിതസമയത്തിൽ മന്ദാകിനീം നദീം മന്ദാകിനീനദിയിൽ അവഗാഹന്തേ. സ്നാനംചെയ്യുന്നു.</p>
---	---

ആദിത്യമുപതിഷ്ഠന്തേ നിയമാലോചനാഹവഃ
ഏതേ പരേ വിശാലാക്ഷി മനയഃ സംശിതവ്രതാഃ.

7

<p>“വിശാലാക്ഷി! “വിശാലനേത്രേ ! പരേ മറ്റുള്ള ഏതേ മനയഃ, ഈ മുനിമാർ, സംശിതവ്രതാഃ പൂർവ്വാംഗങ്ങളെ അനു ഷ്ഠിച്ചുകഴിഞ്ഞവരായി</p>	<p>നിയമാത് ഭക്തികൊണ്ട് ഉത്തമ- } കൈകളെ ഉയർത്തി ബാഹവഃ } കൊണ്ട് ആദിത്യം ആദിത്യഭഗവാനെ ഉപതിഷ്ഠന്തേ. ഉപാസനചെയ്യുന്നു.</p>
---	---

മാരുതോദ്ധൂതശിഖരൈഃ പ്രഗുത്ത ഇവ പവ്വതഃ
പാദവൈഃ പത്രപുഷ്പാണി സൃജദ്ഭിരഭിതോ നഭീം.

8

“ പവ്വതഃ, നഭീം അഭിതഃ പത്രപുഷ്പാണി സൃജദ്ഭിഃ	“ പവ്വതം, നഭിയിലെങ്ങും പൂക്കളും ഇലകളും ചൊരിയുന്നവയായി	മാരുതോദ്ധൂത- } ശിഖരൈഃ } കാറ്റടിച്ചിളകുന്ന അ പാദവൈഃ, } ഗുണ്ടളാൻവയായ പ്രഗുത്തഃ ഇവ. } വൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടി, നന്തനംചെയ്യുന്ന പോലെയിരിക്കുന്നു.
---	--	---

കപചിന്മണിനികാശോദാം കപചിത് പുളിനശാലിനീം
കപചിത്സിലജനാകീണ്ണാം പശ്യ മന്ദാകിനീം നഭീം.

9

“ കപചിത് മണിനികാ- ശോദാം കപചിത് പുളിനശാലിനീം	“ ചിലേടം ഇരുന്നീലംപോലെ യുള്ള വെള്ളമാൻ ചിലേടം [തായും മണൽതിട്ടുകളോടുകൂടിയതായും	കപചിത് സിലജനാ- കീണ്ണാം മന്ദാകിനീം നഭീം പശ്യ.	ചിലേടം ജ്ഞാനികളായ മുനി മാരാൽ നിറയപ്പെട്ട തായുമിരിക്കുന്ന മന്ദാകിനീനഭിയെ നോക്കുക.
---	--	--	---

നിഖ്, താൻ വായുനാ പശ്യ വിതതാൻ പുഷ്പസംചയാൻ.

10

“ വായുനാ നിഖ്, താൻ	“ കാറ്റുകൊണ്ട് ഉതിർത്തപ്പോൾ	വിതതാൻ പുഷ്പസംചയാൻ പശ്യ.	പരന്നുകിടക്കുന്ന പൂനിരകളെ കണ്ടാലും.
-----------------------	--------------------------------	--------------------------------	---

പോപ്ല, യമാനാനപരാൻ പശ്യ തപം ജലമദ്ധ്യഗാൻ.

11

“ ജലമദ്ധ്യഗാൻ പോപ്ല, യ- മാനാൻ	“ വെള്ളത്തിന്റെ നടുവിലായി പാറിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന വയായ	അപരാൻ തപം പശ്യ.	മറ്റുള്ള കസുമതതിക ഭേദം ഭവതി നോക്കുക.
-------------------------------------	---	-----------------------	---

താംശ്വാതിവല്ഗുവചസോ രമാംഗാഹപയനാ ദപിജാഃ
അധിരോഹന്തി കല്യാണി നികുജന്തഃ ശുഭാ ഗിരഃ.

12

“ കല്യാണി! രമാംഗാഹപ- യനാഃ ദപിജാഃ അതിവല്ഗു- വചസഃ	“ കല്യാണി! ചക്രവാകപ്പക്ഷികൾ, അതിമനോഹരസുന്ദര ങ്ങളാൻ	ശുഭാഃ ഗിരഃ നികുജന്തഃ, താൻ ച അധിരോഹന്തി.	രമ്യങ്ങളായ ശബ്ദങ്ങളെ കൂകുന്നവയായി അ പുഷ്പങ്ങളിൽ വർത്തിക്കുന്നു.
---	---	---	---

ഭർഗ്ഗം ചിത്രകൂടസ്യ മന്ദാകിന്യാശ്ച ശോഭനേ
അധികം പുരവാസാശ്ച മന്യേ തവ ച ഭർഗ്ഗനാത്.

13

“ശോഭനേ! “അല്ലെ പുണ്യവതി!	ദർശനാത് ച	സാന്നിദ്ധ്യത്താൽ ത
ചിത്രകൂടസ്യ ച ചിത്രകൂടത്തിന്റെയും		ന്നെയാണ്,
മന്ദാകിന്യാഃ ച മന്ദാകിനിയുടേയും	പുരവാസാത്	നഗരവാസത്തിനേക്കാ
ദർശനം, കാഴ്ച,	അധികം	ശ്രേഷ്ഠമായതെന്ന് [കൂം
തവ ഭവതിയുടെ	മന്ത്രേ.	ഞാൻ കൊണ്ടാടുന്നത്.

വിധൂതകലുഷൈഃ സിലൈസ്തപോദമശമാനപിതൈഃ

നിത്യം വിക്ഷോഭിതജലാം വിഗാഹസ്വ മയാ സഹ.

14

“തപോദമ- } “തപസ്സ്, ഇന്ദ്രിയനി	സിലൈഃ, പുണ്യാത്മാക്കളാൽ,
ശമാനപിതൈഃ } ഗ്രഹം, ചിത്തശാന്തി	നിത്യം പ്രതിദിനവും
ഇവയോടുകൂടിയവ	വിക്ഷോഭിത- } സ്നാനം ചെയ്യപ്പെടുന്ന
രായി	ജലാം } തായ തീർത്ഥത്തിൽ
വിധൂത- } പാപരഹിതരായ	മയാ സഹ എന്നോടൊന്നിച്ച്
കലുഷൈഃ }	വിഗാഹസ്വ. സ്നാനം ചെയ്താലും.

സഖീവച്ച വിഗാഹസ്വ സീതേ മന്ദാകിനീം നദീം

കമലാന്യവമജ്ജന്തീ പുഷ്പരാണി ച ഭൂമിനി.

15

“ഭാമിനി! “ഉത്തമേ!	അവമജ്ജന്തീ, മുക്കിക്കൊണ്ട്,
സീതേ! സീതേ!	സഖീവത് ച, സഖിയെന്നപോലെ,
കമലാനി ചെന്നാമരപ്പൂക്കളേയും	മന്ദാകിനീം നദീം മന്ദാകിനീനദിയിൽ
പുഷ്പരാണി ച വെള്ളത്താമരകളേയും	വിഗാഹസ്വ. നീരാടിയാലും.

[“അവമജ്ജന്തീ” ജലക്രീഡചെയ്യുമ്പോഴുള്ള കാളങ്ങളാൽ മുക്കിക്കൊണ്ട്; അഥവാ തന്റെ ചാരുവദനശോഭയാൽ ലജ്ജിപ്പിച്ച് തല താഴ്ന്നുവയ്ക്കിക്കൊണ്ട്. എന്ന് ഗോ. രാ.]

തപം പൈശ്വരജനവദ്വ്യാഭാസയോദ്ധ്യാമിവ പദ്മതം

മന്ത്രസ്വ വനിതേ നിത്യം സരയുവദിമാം നദീം.

16

“വനിതേ! “പ്രാണപ്രേയസി!	അയോദ്ധ്യാം }	അയോദ്ധ്യയെപ്പോലെ
തപം ഭവതി	ഇവ, }	യും,
വ്യാഭാസം ദൃഷ്ടമുഗങ്ങളെ	ഇമാം നദീം	ഈ നദിയെ
പൈശ്വരജനവത്, പുരജനങ്ങളെന്നപോ	സരയുവത്	സരയുനദിയെപ്പോലെ
ലെയും,	നിത്യം	എല്ലായ്പ്പോഴും [യും
പദ്മതം പദ്മത്തെ	മന്ത്രസ്വ.	കൊണ്ടാടിയാലും.

ലക്ഷ്മണശ്ചൈവ ധർമ്മാത്മാ മന്നിദേശേ വ്യവസ്ഥിതഃ

തപം ചാനുകൂലാ വൈദേഹി പ്രീതിം ജനയഥോ മമ.

17

“വൈദേഹി! “സീതേ!	മമ	എനിക്കു
മന്നിദേശേ എന്റെ ചൊല്ലിക്ക്	അനുകൂലാ ഏവ	അനുകൂലയായ്ക്കുന്ന
വ്യവസ്ഥിതഃ വർത്തിക്കുന്നവനായ		വർത്തിക്കുന്നവളായ
ധർമ്മാത്മാ ധർമ്മാത്മാവായ	തപം ച,	ഭവതിയും,
ലക്ഷ്മണഃ ച, ലക്ഷ്മണനും,	പ്രീതിം }	രണ്ടുപേരും മനഃസന്തു
	ജനയഥഃ. }	ഷ്ടിയെ വിളയിക്കുന്നു.

ഉപസ്പൃശംശ്രീഷ്വവണം മധുമുലഫലാശനഃ

നായോദ്ധ്യായൈ ന രാജായ സ്പൃഹയാമി തപയാ സഹ.

18

“തപയാ സഹ	“ഭവതിയോടു കൂടി	അയോദ്ധ്യായൈ അയോദ്ധ്യയെക്കുറിച്ച്	
ത്രിഷ്വവണം	മൂന്നു സന്ധ്യയിലും	സ്പൃഹയാമി	ഞാൻ ആഗ്രഹിക്ക
ഉപസ്പൃശൻ,	സ്നാനം ചെയ്തുകൊണ്ട്,	ന;	നില്പു;
മധു-	തേനം കാഴ്ചപ്പെടുത്തുകയും	രാജായ	രാജപദവിയിലേയും
മുലഫലാശനഃ	ഭക്ഷിക്കുന്നവനായി	ന.	ഇല്ല.

ഇമാം ഹി രമ്യം മൃഗയുഗ്മശാലിനീം

നിപീതതോയാം ഗജസിംഹവാനരൈഃ

സുപുഷ്പിതൈഃ പുഷ്പധരൈരലംകൃതാം

ന സോഽസ്തി യഃ സ്വാദഗതക്രമഃ സുഖീ.

19

“മൃഗയുഗ്മ-	“മാൻ കൂട്ടങ്ങൾ നിറ	രമ്യം,	ഭംഗിതേടുന്നതും ആയ
ശാലിനീം,	ഞ്ഞുള്ളതും,	ഇമാം,	ഈ നദിയിൽ,
ഗജസിംഹ-	ആന, സിംഹം, കുര	സുഖീ	സുഖമെന്തെന്നറിഞ്ഞ
വാനരൈഃ	ങ്ങൾ എന്നവയാൽ	യഃ	ഏതൊരുവൻ
നിപീതതോയാം,	കുടിക്കപ്പെട്ട ജലത്തോ	അഗതക്രമഃ	ക്ഷീണംതിരാത്തവനാ
സുപുഷ്പിതൈഃ	നന്നായി പുത്തുള്ള	സ്വാത്	യിരിക്കുമോ,
പുഷ്പധരൈഃ	വൃക്ഷങ്ങളാൽ	സഃ ഹി	അപ്രകാരമുള്ള ഒരു
അലംകൃതാം	അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട്	അസ്തി ന.”	ഇല്ലതന്നെ.” [ത്തന്നെ

ഇതീവ രാമോ ബഹു സംഗതം വചഃ

പ്രിയാസഹായഃ സരിതം പ്രതി ബ്രവൻ

ചചാര രമ്യം നയനാഞ്ജനപ്രഭം

സ ചിത്രകൂടം രഘവശരവൽനഃ.

20

രഘവംശ-	രഘുകുലവൽനനായ	ബ്ര.വൻ,	അരുളിച്ചെയ്യുന്നവ
വൽനഃ			നായി,
സഃ രാമഃ,	ആ ശ്രീരാമൻ,	നയനാഞ്ജന-	കണ്ണിലെഴുതുന്ന മഷി
ഇതി	ഇപ്രകാരം	പ്രഭം	പോലെ ഇരുണ്ടത്
സരിതം പ്രതി,	നദിയെക്കുറിച്ച്,	രമ്യം	അഴകാൻ
സംഗതം ഇവ	അനുരൂപമായൊന്നെ	ചിത്രകൂടം	ചിത്രകൂടത്തിൽ
ബഹു	പലവാരായ [യുള്ള	പ്രിയാസഹായഃ	ഭാര്യസമേതനായി
വചഃ	വാക്കിനെ	ചചാര.	സഞ്ചരിച്ചു.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീരാമായണം വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

പഞ്ചനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറ്റൊമ്പതാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5920 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3565.

ഷണ്ണവതിതമഃ സദ്ഗുഃ = തൊണ്ണറാറാംസദ്ഗുഃ.

[ലക്ഷ്മണകോപഃ = ലക്ഷ്മണന്റെ കോപം.]

താം തഥാ ദർശിതാ തു മൈഥിലീം ഗിരിനിക്തഗാം
നിഷസാദ ഗിരിപ്രസ്ഥേ സീതാം മാംസേന ഛന്ദയൻ.

1

മൈഥിലീം	മിഥിലാധിപകുമാരി	ദർശിതാ തു,	കാണിച്ചുകൊടുത്തു്,
	യായ	ഗിരിപ്രസ്ഥേ	മലന്താഴ്വരയിൽ
സീതാം,	സീതാദേവിക്ക്,	മാംസേന	നല്ലദശയുള്ള പഴങ്ങൾ
താം	} മലയരികിലുള്ള ആ		ഉള്ളൊണിച്ചുകൊണ്ടു്
ഗിരിനിക്തഗാം		ഛന്ദയൻ	ഉത്സാഹപ്പെടുത്തുന്ന
തഥാ	മേൽപ്രകാരം	നിഷസാദ.	വർത്തിച്ചു. [വനായി

[95-ാംസദ്ഗുത്തിനുശേഷം ഈ സദ്ഗുഃ പ്രക്ഷിപ്തമായി ചില ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്നുണ്ടു്.]

പ്രക്ഷിപ്തസദ്ഗുഃ.

രാമസ്തു നളിനീം രമ്യം ചിത്രകൂടം ച പവൃതം

ഉത്തരേ തു ഗിരേഃ പാദേ ചിത്രകൂടസ്യ രാഘവഃ

1

ദദർ കന്ദരം രമ്യം ശിലാധാതുസമനപിതം

സുഖപ്രസേനൈസ്തഭിഃ പുഷ്പഭാരാവലംബിഭിഃ

സംവൃതം ച രഥസ്യം ച മത്തദപിജഗണായുതം

2

തദ്ഭൃഷ്ടാ സർവ്വഭൂതാനാം മനോഭൃഷ്ടിഹരം വനം

ഉവാച സീതാം കാകത്സ്ഥോ വനദർശനവിസ്തൃതഃ

3

വൈദേഹി രമതേ ചക്ഷുസ്സവാസ്വിൻ ഗിരികന്ദരേ

പരിശ്രമവിഘ്നാതാത്ഥം സാധു താവദിഹാസ്യതാം

4

തപദത്ഥമിഹവിന്യസ്താ തപിയം ശ്ലേഷ്ണസമാ ശിലാ

യസ്യാഃ പാദേപ തരഃ പുഷ്പൈഃ പ്രവിഷ്ട ഇവ കേസരൈഃ

5

രാഘവേവൈവമുക്താ സാ സീതാ പ്രകൃതിദക്ഷിണാ

ഉവാച പ്രണയസ്തിഗ്ദ്ധമിദം ശ്ലേഷ്ണതരം വചഃ

6

ശ്രീരാമനാകട്ടെ മനോഹരമായിരിക്കുന്ന ഒരു താമരപ്പൊയ്ക്കയേയും ചിത്രകൂട പവൃതത്തേയും, അതിന്റെ വടക്കെ താഴ്വരയിൽ മനോഹരവും, പാറകളോടും പല ധാതുക്കളോടും കൂടിയതും, നല്ല തണുപ്പുള്ളവയും പുഷ്പഭാരത്താൽ താഴ്ന്നവയുമായ വൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടിയതും മരിച്ച പക്ഷിസമൂഹങ്ങളോടുകൂടിയതും വിജനവുമായ ഒരു വനത്തേയും കണ്ടു. കകത്സ്ഥകുലാത്ഭുതനായ ശ്രീരാമൻ സർവ്വപ്രാണികളുടേയും മനസ്സിനേയും കണ്ണിനേയും ആകർഷിക്കുന്ന ആ വനത്തെ കണ്ടു് ആശ്ചര്യഭരിതനായി, ഇപ്രകാരം സീതയോടുപറഞ്ഞു. “അല്പം വൈദേഹി! ഈ വനം കാണാൻ നിനക്കു് പ്രീതിയുണ്ടല്ലോ, ഇവിടെ സുഖമായിരുനു് ക്ഷീണം തീർത്താലും. നിനക്കിരിപ്പാനിവിടെ വളരെ മിനുസമുള്ളതും, സമതലമാണെന്നുമായ ഒരു പാറയുണ്ടു്. ഈ പാറയുടെ സമീപത്തിൽ പുനപ്പുക്കുളാണു് വൃക്ഷവും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.” ഇപ്രകാരം ശ്രീരാമനാൽ അർത്ഥമെടുത്തുപോകയും ഉദാരസ്വഭാവമുള്ളവളുമായ സീത പ്രണയമന്ത്രണവും

ഇദം മേഘ്യമിദം സ്വാദു നിഷ്പ്പമിദമഗ്നിനാ

ഏവമാന്യേ സ ധർമ്മാത്മാ സീതയാ സഹ രഘവഃ.

2

സഃ	ആ	സ്വാദു;	രമണീയമായിരിക്കുന്നു!
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ	ഇദം	ഇത്
രാഘവഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,	മേഘ്യം,	പരിശുദ്ധമായിരിക്കുന്നു;
“ഇദം	“ഇവിടം	ഏവം	എന്നിപ്രകാരമെല്ലാം
അഗ്നിനാ	യാഗാഗ്നികൊണ്ട്		ഉരചെയ്തുകൊണ്ട്
നിഷ്പ്പം;	ദഹിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കുന്നു;	സീതയാ സഹ	സീതാദേവിയോടുകൂടി
ഇദം	ഇത്	ആന്യേ.	വർത്തിച്ചു.

അവശ്യകാലം വചനം തവ മേ രഘുനന്ദന	7
ബഹുശഃ ഭൂമിതശ്ചാഭ്യ തവ ചൈവം മനോരമഃ	
ഏവമുക്തവാ വരാഭോരാം ശിലാം താമ്രപസുപ്തം	
സഹ ഭർതൃനവദ്വയാംഗീ രതുകാമാ മനസപിനീ	8
താമേവം ബ്രഹ്മതീം സീതാം രാമോ വചനമബ്രവീത്	9
രമ്യം പശ്യസി ഭൂതാത്മം വനം പുഷ്പിതപാദപം	
പശ്യ ദേവി ഗിരൗ രമ്യേ രമ്യപുഷ്പാങ്കിതാനിമാൻ	10
ഗജദന്തക്ഷതാൻ വൃക്ഷാൻ പശ്യ നിതൃസവഷിണഃ	
സ്ഥിപ്തികാവിരതൈർദ്വൈർഭവേ രാജതീവ സമന്തതഃ	11
പുത്രപ്രിയോടസൗ ശകുനീഃ പുത്ര പുത്രേതി ഭാഷതേ	
മധുരാം കരുണാം വാചം പുരേവ ജനനീ മമ	12
വിഹഗോ ഭൃഗരാജോടയം ശാലസ്തസ്യസമാസ്ഥിതഃ	
സംഗീതമിവ കുർവാണഃ കോകിലേനാവക്രജതി	13

മധുരതരവും ആയ വാക്യത്തെ ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു. “അല്ലയോ രഘുനന്ദന! ഇന്ന് വളരെ ചുറ്റിത്തിരഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു; സിന്ധിതവടിയുടെ ആജ്ഞയെ ഞാൻ അനുസരിക്കേണ്ടതാണല്ലോ. അവിടുത്തെ അഭിപ്രായവും ഇപ്രകാരമാണല്ലോ.” ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് സദ്യാംഗസുന്ദരിയും പതിവ്രതയുമായ സീത, തന്റെ ഭർത്താവോടൊന്നിച്ചു് ആഹ്ലാദിച്ചിരിപ്പാനായി ആ പാറയിലേക്കു് ചെന്നു. ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ സീതയോടു് ശ്രീരാമൻ അരുളിച്ചെയ്തു. “അല്ലയോ ദേവി! പുഷ്പിച്ച വൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടിയതും അഴകാൻതും പ്രാണികൾക്കു ഉപകാരമുള്ളതുമായ ഈ വനത്തെ ഭവതി കാണുന്നുണ്ടല്ലോ. അഴകാൻ ഈ മലയിൽ മനോഹരങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങളോടും കൂടിയവയും ആനക്കൊമ്പുകൊണ്ടു് കത്തിപ്പൊളിക്കപ്പെട്ടവയായി പശയൊലിപ്പിഴ്ന്നവയുമായ ഈ വൃക്ഷങ്ങളെ നോക്കു. ഈ മല മണ്ണുകൾക്കു ദീപ്തമായ ശബ്ദത്താൽ കരയുന്നവൊ എന്നുതാനുന്നു. തന്റെ കഞ്ഞിൽ വളരെ പ്രിയമുള്ള ഈ പക്ഷി, പണ്ടു് എന്റെ അമ്മ എന്നുപോലെ “പുത്ര! പുത്ര!” എന്നു കരുണയും മധുരവുമായ സ്വരത്തിൽ ശബ്ദിക്കുന്നു. സാലവൃക്ഷത്തിന്റെ കൊമ്പിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഭൃഗരാജം (കടുമചാത്തൻ, ചെറുകയിൽ) എന്ന ഈ പക്ഷി കയിച്ചിനോടുചേർന്നു് ഒത്തുപാടുന്നപോലെയിരിക്കുന്നു. ഈ പക്ഷി കയിച്ചുകൂടെ കുഞ്ഞായിരിക്കുമൊ എന്നു ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്നു.

തഥാ തത്രാസതസ്തസ്യ ഭരതസ്യാനുയായിഃ

സൈന്യഭരണശ്ച ശബ്ദശ്ച പ്രാദുരാസ്താം നഭഃസ്പൃശതേ.

3

തത്ര	അപ്പോൾ,	ശബ്ദം ച	മുഴക്കവും
തഥാ,	മേൽപ്രകാരം,	സൈന്യ-	} സേനയുടെ പൊടിയൊക്കലും
തസ്യ	അദ്ദേഹം	ഭരണഃ ച	
ആസതഃ	വർത്തിച്ചിരുന്നസമയം,	നഭഃസ്പൃശതേ	ആകാശത്തിൽ മുട്ടിക്കൊണ്ട്
ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ		
അനുയായിനഃ	പരിവാരത്തിന്റെ	പ്രാദുരാസ്താം.	കാണപ്പെട്ടു.

അയം വാ ബാലകഃ ശങ്കേ കോകിലാനാം വിഹംഗമഃ

സുഖബലമസംബലം തഥാ ഹേതുഷഃ പ്രഭാഷതേ 14

ഏഷാ കസുമിതാ നനം പുഷ്പഭാരാനതാ ലതാ

ദൃശ്യതേ മാമിവാത്സര്യം ശ്രമാദ്ഭേദി തപമാശ്രിതാ 15

ഏവമുക്താ പ്രിയസ്യാഭക്ത മൈമിലീ പ്രിയഭാഷിണീ

ഭൂയസ്തരാം തപനിഷ്ഠാംഗീ സമാരോഹത ഭാമിനീ 16

അങ്കേ തു പരിവർത്തനീ സീതാ സുരസുതോപമാ

ഹംബയാമാസ രാമസ്യ മനോ മനസിജാപ്പിതം 17

സ നിഘ്രഷ്ടാംഗുളം രാമോ ധൗതേ മനഃശിലോച്ചയേ

ചകാര തിലകം തസ്യ ലലാടേ രചിരം തദാ 18

ബാലാക്ഷസമവണ്ണന തേജസാ ഗിരിധാതുനാ

ചകാസേ വിനിവിഷ്ടേന സസന്ധ്യവ നിശാ സിതാ 19

കേസരസ്യ ച പുഷ്പാണി കരേണാമുദ്യ രാഘവഃ

അളകം പൂർയാമാസ മൈമിലാഃ പ്രീതമാനസഃ 20

അഭിരമ്യ തദാ തസ്യാം ശിചായാം രഘുനന്ദനഃ

അനപീയമാനോ വൈദേഹ്യാ ദേശമന്യം ജഗാമ ഹ 21

എന്തെന്നാൽ കേരളപ്പാൻ വളരെ സുഖമായും ഇടയ്ക്കിടെ വിട്ടുവിട്ടുമാണ് ഇത് ശബ്ദിക്കുന്നത്. ഇതാ ഒരു ലത, ക്ഷീണംനിമിത്തം എന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നതായി കാണപ്പെടുന്നു." ഇപ്രകാരം പറയപ്പെട്ടവളും പ്രിയമായി സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നവളും സുന്ദരിയുമായ സീത പിന്നെ തന്റെ പ്രിയനായ ശ്രീരാമന്റെ അങ്കത്തെ അധിരോഹണം ചെയ്തു. മടിയിൽ ശയിച്ചിരുന്നവളായ ദേവകന്യകുപാചെയ്തുള്ളവളായ സീതാദേവി, പ്രേമഭൂതിയുമായ ശ്രീരാമന്റെ മനസ്സിനെ ആനന്ദിപ്പിച്ചു. ശ്രീരാമൻ അപ്പോൾ മനയോലപ്പാറയിൽ തന്റെ വിരലുകൊണ്ട് കഴച്ച് സീതയുടെ തിളക്കുന്ന നെറ്റിയിൽ അഴകാൻ ഒരു പൊട്ടിട്ടു. ബാലസൂത്രന് തുച്ഛമായി വിളങ്ങുന്നതും പദ്മതയാതുകൊണ്ട് നല്ലപോലെ രചിച്ചതുമായ ആ പൊട്ടുകൊണ്ട്, സീത, സന്ധ്യാസമയത്തോടുകൂടിയ ശുക്ലപക്ഷത്തിലെ രാത്രി എന്നപോലെ ശോഭിച്ചു. ശ്രീരാമൻ പിന്നെ പാറയുടെ സമീപത്തുള്ള പുനപ്പുക്കൾ തൊടുത്ത്, സ്നേഹപൂർവ്വം സീതയുടെ അളകത്തെ അലങ്കരിച്ചു. ശ്രീരാമൻ ഇപ്രകാരം ആ പാറയിൽ സീതയോടുകൂടി ഇരുന്നു സുഖിച്ചശേഷം സീതയോടുകൂടി മറ്റൊരു പ്രദേശത്തിലേക്ക് പോയി.

ഏതസ്തിന്നന്തരേ ത്രസ്താഃ ശബ്ദേന മഹതാ തതഃ
അദ്രിതാ യഥപാ മത്താഃ സയഥാ ഭുവുദ്രിശഃ.

4.

മത്താഃ	മദിച്ചു	ശബ്ദേന	ശബ്ദത്താൽ
യഥപാഃ	ആനത്തചവന്മാർ	ത്രസ്താഃ	ഭേമിച്ചവയായി
സയഥാഃ,	കൂട്ടങ്ങളോടും കൂടി,	അദ്രിതാഃ	വെറിപൂണ്ട്
ഏതസ്തിൻ	} ഈ സമയത്തിൽ	തതഃ	അവിടെ നിന്നും
അന്തരേ		ദിശഃ	നാലുപാടും
മഹതാ	വമ്പിച്ചു	ഭുവുദ്രിശഃ.	ഓടിത്തുടങ്ങി.

- വിചരന്തീ തദാ സീതാ ദദർശ ഹരിയഥപം
വനേ ബഹുഗൃഹാകീണ്ണ്യ വിത്രസ്താ രാമമാശ്ലിഷത് 22
- രാമസ്താം പരിരഞ്ജാംഗീം പരിരഭ്യ മഹാഭജം
സാന്തപയാമാസ വാമോരൂമവർത്ത്യാഥ വാനരം 23
- മനഃശിലായാസ്തിലകഃ സീതായാഃ സോഽഥ വക്ഷസി
സമദൃശ്യത സംക്രാന്തോ രാമസ്യ വിപുലൈരജസഃ 24
- പ്രജമാസ തദാ സീതാ ഗതേ വാനരപുംഗവേ
ദൃഷ്ട്വാ ഭർതരി സംക്രാന്തമപാംഗം സമനഃശിലം 25
- നാതിദൂരേ തപശോകാനാം പ്രദീപ്തമിവ കാനനം
ദദർശ പുഷ്പസ്തബ്ധൈകൈസ്തജ്ജദ്ഭിരിവ വാനരൈഃ 26
- വൈദേഹീ തപബ്രവീദാമശോകകസുമാത്മിനീ
വയം തദഭിഗച്ഛാമോ വനമിക്ഷപാകനന്ദന 27
- തസ്യാഃ പ്രിയേ സ്ഥിതോ രാമോ ദേവ്യാ ദിവ്യാത്മരൂപയാ
സഹിതസ്തദശോകാനാം വിശോകഃ പ്രയയൌ വനം 28
- തദശോകവനം രാമഃ സഭാഭ്യോ വ്യചരത്തദാ
ഗിരിപുത്രാ പിനാകീവ സഹ ഹൈമവതം വനം 29

അപ്രകാരം പൊയ്ക്കാണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ വളരെ ദൂരങ്ങൾ നിറഞ്ഞുള്ള ഒരു കാട്ടിൽ സീത ഒരു വാനരത്താണെ കണ്ടു് പേടിച്ച് ശ്രീരാമനെ പററിന്നിന്നു. മഹാബാഹുവായ ശ്രീരാമൻ ഉടനെ ആ വാനരത്താണെ പേടിപ്പെടുത്തിയോടിച്ച് തന്നെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടുനിന്നിരുന്ന സീതയെ തലോടിക്കൊണ്ടു് സമാധാനപ്പെടുത്തി. അപ്പോൾ സീതയുടെ ആ മനയോലകൊണ്ടുള്ള തിലകം വളരെ തേജസ്സുള്ള ശ്രീരാമന്റെ മാറിടത്തിൽ പററിയിരിക്കുന്നതായി കാണപ്പെട്ടു. ആ വാനരത്താൻ പോയതിന്നുശേഷം, സീത മനയോലകൊണ്ടുള്ള തിലകത്തെ ഭർതാവിന്റെ ദേഹത്തിൽ കണ്ടു്, ചിരിച്ചു. പിന്നീടു് അധികം ദൂരെയല്ലാതെ പേടിപ്പിയിക്കുന്ന വാനരങ്ങളൊ എന്നു് തോന്നുമാറുള്ള പൂങ്കുലകളാൽ ശോഭിക്കുന്ന ഒരു അശോകവനത്തെ സീത കണ്ടു. അശോകപുഷ്പങ്ങളിൽ ആഗ്രഹത്തോടുകൂടിയവളായ സീത, “അല്ലയോ ഇക്ഷപാകനന്ദന! നമുക്കു് ആ വനത്തിലേക്കു പോവുക,” എന്നു് ശ്രീരാമനോടു അപേക്ഷിച്ചു. അപ്പോൾ സീതയുടെ ഇഷ്ടമനുസരിക്കുന്നവനും ഭുവരഹിതനുമായ രാമൻ ദേവകാൽ സാധിക്കുവാൻവേണ്ടി മാനുഷരൂപംപൂണ്ട ദേവിയോടുകൂടി ആ അശോകവനത്തിൽ ചെന്നു. പാവുതീദേവിയോടുകൂടി ശിവൻ ഹിമവാൻ പവുത

സ തം സൈന്യസമുദ്ധൃതം ശബ്ദം ശുശ്രൂവ രാഘവഃ
താംശ്ച വിപ്രഭൃതാൻ സർപ്പാൻ യഥപാന നപവൈക്ഷത.

5

സഃ	ആ	താൻ	ആ
രാഘവഃ,	ശ്രീരാമൻ,	യഥപാന	ആനകൾ
തം	ആ	സർപ്പാൻ ച	എല്ലാറ്റിനേയും
സൈന്യ- സമുദ്ധൃതം	} സൈന്യത്തിന്റെ ഗം ഭീരമായ് പൊങ്ങിയ	വിപ്രഭൃതാൻ	അങ്ങമിങ്ങും ഓടുന്നവ യായി
ശബ്ദം		അനപ-	} കണ്ടു.
ശുശ്രൂവ ;	ശബ്ദത്തെ കേട്ടു ;	വൈക്ഷത.	

- താവന്യോന്യമശോകസ്വ പുഷ്പൈഃ പല്ലവധാരിഭിഃ
സമലഞ്ചക്രതരളഭൗ കാമിണൗ നീലലോഹിതൌ 30
- അഖലവനമാലൌ തൌ കൃതാപീഡാവതംസകൌ
ഭാർയാപതീ താവചലം ശോഭയാഞ്ചക്രതർഭൃശം 31
- ഏവം സ വിവിധാൻ ദേശാൻ ദർശിതവാ പ്രിയാം പ്രിയഃ
അജഗാമാശ്രമപദം സുസംശ്ലിഷ്ടമലംകൃതം 32
- പ്രത്യുജ്ജഗാമ തം ഭാതാ ലക്ഷ്മണോ ഗുരുവത്സലഃ
ദർശൻ വിവിധം ധർമ്മം സൌമിത്രിഃ സുകൃതം തദാ 33
- ശുദ്ധബാണഹതാംസ്തത്ര മേധ്യാൻ കൃഷ്ണമുഗാൻ ദശ
രാശീകൃതാൻ ശുഷ്കമാണാനന്യാൻ കാംശ്ചന കാംശ്ചന 34
- തദ്ഭൃഷ്ടാ കർമ്മ സൌമിത്രേർഭാതാ പ്രീതോഭവത്തദാ
ക്രിയന്താം ഖലയശ്ചേതി രാമഃ സീതാമനാപശാത് 35
- അഗ്രം പ്രദായ ഭൂതേഭ്യഃ സീതാഗമ വരവണ്ണിനീ
തയോരപദദദ്ഭാഭ്രാമധുമാംസം ച തദ്ഭൃശം 36

ത്തിലുള്ള വനത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെ ശ്രീരാമൻ സീതയോടുകൂടി ആ അശോകവനത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചു. അന്യോന്യപ്രീതിയാൻവരും, രക്തശ്യാമവണ്ണങ്ങളാൻവരമായ സീതാരാമന്മാർ, തളിരോടുകൂടിയ അശോകപ്പൂങ്കുലകൾകൊണ്ട് അന്യോന്യം അലങ്കരിച്ചു. വനമാലകളും ശിരോലങ്കാരങ്ങളും കണ്ണാലങ്കാരങ്ങളുമണിഞ്ഞവരായ ആ ഭാർയാഭർത്താക്കന്മാർ, ആ മലയെ ശോഭിപ്പിച്ചു. ഇപ്രകാരം പ്രിയനായ ശ്രീരാമൻ പ്രിയയായ സീതാദേവിക്കായ്ക്കൊണ്ട് പല വനപ്രദേശങ്ങളേയും കാട്ടിക്കൊടുത്തശേഷം, ഭംഗിയിൽ നിമ്നിച്ചലങ്കരിക്കപ്പെട്ട ആശ്രമത്തിലേക്കുവന്നു. അപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠനായ ശ്രീരാമനിൽ വളരെ ഭക്തിയുള്ളവനായ ലക്ഷ്മണൻ നല്ലപ്പോലെ ചെച്ചുപെട്ട പ്രവൃത്തിയേയും, കൃത്ത്വബാണംകൊണ്ട് വീഴ്ത്തിപ്പെട്ട പത്തു ദൃഷ്ടമുഗങ്ങളേയും, ഉണക്കുവാനിട്ട ദർ, പഴം മുതലായ ഘോരദ്രവ്യങ്ങൾ കൂട്ടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവയേയും അദ്ദേഹത്തിന്നു കാണിച്ചുകൊടുത്തുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തെ എതിരേറ്റു. ലക്ഷ്മണന്റെ ആ പ്രവൃത്തികളെ സന്തുഷ്ടനായ ശ്രീരാമൻ, ഭൂതബലിക്കുവേണ്ടവയെ ചെയ്യുവാനായി സീതയോട് കല്പിച്ചു. സന്ദരിയായ സീത ഭൂതബലിയെ ആദ്യം കൊടുത്തശേഷം, സഹോദരന്മാരായ ആ രാമലക്ഷ്മണന്മാർക്ക് പാലും പഴങ്ങളും ആഹാരമായി

താശ്ച വിഭവതോ ദൃഷ്ട്വാ തം ച ശൂതപാ ച നിസ്തപനം
ഉവാച രാജഃ സൗമിത്രിം ലക്ഷ്മണം ദീപ്ലതേജസം.

6

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	ശൂതപാ ച,	കേരക്കയും ചെയ്ത
വിഭവതഃ	ഓടുന്ന		പ്പോൾ,
താൻ	അവയെ	ദീപ്ലതേജസം	മഹാതേജസ്വിയും
ദൃഷ്ട്വാ ച,	കാണുകയും	സൗമിത്രിം ച	സുമിത്രാസുതനുമായ
തം	ആ	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി
നിസ്തപനം	ആരവത്തെ	ഉവാച.	ഇങ്ങിനെയരുൾചെയ്തു.

- തദയാസ്തൃഷ്ടിമമേമാത്പാദ്യ വീരയോഃ കൃതശൗചയോഃ
വിധിവജ്ജാനകീ പശ്യാച്ചക്ര സാ പ്രാണധാരണം 37
- ശിഷ്ടം മാംസം നികൃഷ്ടം യജ്ഞാജ്ഞായാവകല്പിതം
തദ്രാമവചനാത്സീതാ കാകേഭ്യഃ പശ്ചരക്ഷത 38
- താം ദദൗ തദാ ഭന്താ കാകേനായാസിതാം ദൃഢം
യസ്യാ ഹാരാന്തരചരഃ കാമചാരി വിഹംഗമഃ 39
- കാകേനാഭരായുമാനാം താം സാ മുദോഹ തദാതുരം
സാ ചുകോപാനവദ്യാംഗീ ഭർതൃപ്രണയമുപ്ലിതാ 40
- ഇതശ്ചേതശ്ച താം കാകോ വാരയന്തീം പുനഃ പുനഃ
പക്ഷുതൃണ്ഡനഖാഗ്രൈശ്ച കോപയാമാസ കോപനാം 41
- തസ്യാഃ പ്രസ്ത.രമാണൈഷം ഭൂകുടീപുടസുചിതം
മുഖമാലോക്യ കാകത്സ്ഥസ്തം കാകം പ്രത്യക്ഷേധയത് 42
- സ ധൃഷ്ടമാനോ വിഹംഗോ രാമവാക്യമചിന്തയൻ
സീതാമലിപപാതൈവ തതശ്ചക്രോധ രാഘവഃ 43
- സോഭിമന്ത്രേ ശരൈഷീകാമൈഷീകാസ്ത്രേണവീർവ്വാൻ
കാകം തമലിസന്ധായ സസജ്ജ പുരുഷഷ്ടഭഃ 44

കൊടുത്തു. വീരന്മാരായ അവർ തൃപ്തരായി വിധിപ്രകാരം കൈകാൽ കഴുകി ശുചിയായതിന്നുശേഷം, സീതയും ആഹാരം കഴിച്ചു. ഖാക്കിയുള്ള പഴം മുററുത്ത് ഉണക്കുവാനായി ഇടപ്പെട്ടു. അരിനെ ശ്രീരാമന്റെ ആജ്ഞപ്രകാരം, സീത കാക്ക കൊത്താതെ നോക്കിയിരുന്നു അപ്പോൾ അവളെ ഒരു കാക്കയാൽ ക്ലേശിപ്പിക്കപ്പെട്ടവളായി ഭന്താവായ അദ്ദേഹം കണ്ടു. ആ കാക്ക അവളുടെ മാറിടത്തിൽ മുഷ്ട്വാടു കൂടി പറന്നെത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. സമീപത്തിൽ കാക്കയാൽ നിരോധിക്കപ്പെട്ടവളായ അവൾ അവശയായി വർത്തിച്ചു. ഭന്താവികച്ചുള്ള വിശ്വാസത്താൽ ധൈര്യം പൂണ്ടവളും സുന്ദരിയുമായ സീത, അപ്പോൾ അരിശമുൾക്കൊണ്ടു. കോപിച്ചവളായി വീണ്ടും വീണ്ടും അങ്ങുമിങ്ങും തടുത്താടുന്നവളായ സീതയെ ആ കാക്ക ചിറകു, കൊക്ക്, നഖം എന്നിവകൊണ്ട് അടിച്ചും കൊത്തിയും മാന്തിയും കോപിപ്പിച്ചു. കോപംനിമിത്തം വിറയ്ക്കുന്ന ചുണ്ടോടുകൂടിയവളും വളഞ്ഞ പുരികങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ സീതയുടെ മുഖംകണ്ട്, ശ്രീരാമൻ ആ കാക്കയെ ആട്ടി. ശ്രീരാമനാൽ ആട്ടപ്പെട്ടിട്ടും ആ കാക്ക രാമവാക്യത്തെ ഗണിക്കാതെ സീതയ്ക്കുനേരേതന്നെ പറന്നുപോയി. അപ്പോൾ ശ്രീരാമനും കോപംപൂണ്ടു, പരാക്രമശാലിയായ ശ്രീരാമൻ ഒരു ഞാണുണപുല്ലെ

ഹന്ത ലക്ഷ്മണ പശ്ചേഹ സുമിത്രാ സുപ്രജാസ്തപയാ
മഹീസ്തനിതഗംഭീരസ്തമുഖഃ ശ്രുയതേ സ്വപനഃ.

7

“ഹന്ത ലക്ഷ്മണ!	} “നോക്കൂ! ലക്ഷ്മണ!	മഹീസ്തനിത- ഗംഭീരഃ	} ഭൂകമ്പധ്വനിപോലെ ഗംഭീരമായ
തപയാ	നിന്നാൽ	തുമുഖഃ	പെരുത്ത
സുമിത്രാ	സുമിത്രാമാതാവ്	സ്വപനഃ	ആരവം
സുപ്രജാഃ;	{ സത്പുത്രവതിയാണ്; നിന്നെക്ക് ക്ഷേമമുണ്ടോ കുട്ടെ;	ശ്രുയതേ; ഇഹ പശ്യ.	കേൾക്കപ്പെടുന്നു; ഇത് എന്തെന്നു നോക്കുക.

സ തേനാഭിഭൂതഃ കാകശ്ശ്രീംഭോകാൻ പശുഗാത്തതഃ
ദേവൈർത്തവരഃ പക്ഷീ ഹാരാന്തരചരോ ലഘുഃ 45

യത്ര യത്രാഗമത് കാകസ്തത്ര തത്ര ദദൗ ഹ
ഇഷികാം ഭൂതസങ്കാശാം സ രാമം പുനരാഗമത്. 46

സ മുർധ്വാ ന്യപതത് കാരോ രാഘവസ്യ മഹാത്മനഃ
സീതായാസ്തത്ര പശ്യന്ത്യാ മാനുഷീമൈരയദ്ഗിരം 47

പ്രസാദം കരു മേ രാമ പ്രാണൈഃ സാമഗ്രഗ്രമസ്തു മേ
അസ്രുസ്യാസ്യ പ്രഭാവേണ ശരണം ന ലഭേ കപചിത് 48

തം കാകമബ്രവീദ്രാമഃ പാദയോഃ ശിരസാ ഗതം
സാന്ദ്രോശതയാ ധീമാനിദം വചനമത്ഥവത് 49

മയാ രോഷപരീതേന സീതാപ്രിയഹിതാത്ഥിനാ
അസ്രുമേതത് സമാധായ തപദധായാഭിമന്ത്രിതം 50

യത്തു മേ ചരണൗ മുഖ്യാ ഗതസ്തപം ജീവിതേപ്ലയാ
അത്രാസ്തപ്യേക്ഷാ തപയി മേ രക്ഷ്യോ ഹി ശരണാഗതഃ 51

ടുത്ത്, ഇഷികാസ്ര മന്ത്രത്തെ അഭിമന്ത്രിച്ച്, ആ കാക്കയെ ഉദ്ദേശിച്ച് പ്രയാഗിച്ചു. ദേവന്മാരിൽനിന്നും വരം ലഭിച്ചവനും, സീതയുടെ മാറിടത്തെക്കൊത്തിയവനുമായ ആ പക്ഷി, ശ്രീരാമാസ്രുത്താൽ തുരത്തപ്പെട്ട് ആത്മരക്ഷക്കായി മൂന്നുലോകങ്ങളിലും വേഗതയോടെ പാഞ്ഞു. എവിടെവിടെ പോയൊ അവിടെയെല്ലാം അഗ്നിപോലെ ഉജ്വലിക്കുന്നതായ ശ്രീരാമാസ്രുത്തേയും കണ്ട് ഒരു ദിക്കിലും രക്ഷകിട്ടാതെ, ആ കാക്ക ശ്രീരാമനെത്തന്നെ പ്രാപിച്ചു. സീതാദേവി കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കെ ആ കാക്ക മഹാത്മാവായ ശ്രീരാമനെ ശിരസ്സുകൊണ്ട് വണങ്ങിക്കൊണ്ട്, മനുഷ്യസ്വഭൂതത്തിൽ ഇപ്രകാരം ഉണർത്തിച്ചു:— “അല്പംയോ രാമ! ദയവുചെയ്ത് എനിക്ക് പ്രാണരക്ഷ നല്കണമേ. ഈ അങ്ങയുടെ അസ്രുത്തിന്റെ മഹിമനിമിത്തം എനിക്ക് ഒരു ദിക്കിലും രക്ഷ കിട്ടുന്നില്ല.” ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞ് തന്റെ പാദങ്ങളിൽ ശിരസ്സുകൊണ്ട്, ശരണാഗതിചെയ്ത ആ കാക്കയോട് സമുച്ചിത്തനായ ശ്രീരാമൻ കരുണയാടുകൂടി, കാരണയുക്തമായ മറുപടി അരുളിച്ചെയ്തു. “അല്പേ വിഹഗമേ! സീതയുടെ പ്രിയത്തേയും ഗുണത്തേയും ഇല്ലാത്തവനായി കോപാക്രാന്തനായ എന്നാൽ നിന്നെ വധിക്കുവാനായി ഈ അസ്രും എടുത്ത് അഭിമന്ത്രണം ചെയ്യപ്പെട്ടു. ജീവിതാശയോടുകൂടി നീയെന്റെ പാദങ്ങളെ ശരണംപ്രാപിച്ചതുകൊണ്ട്, എനിക്ക് നിന്റെ പേരിൽ

ഗജയുധാനി വാടരണ്യ മഹിഷാ വാ മഹാവനേ

വിത്രാസിതാ മൃഗാഃ സിംഹൈഃ സഹസാ പ്രദൃതാ ദിശഃ.

8

“മഹാവനേ	“പുണ്യവാസസ്ഥാന	മഹിഷാഃ	കാട്ടുപോത്തുകളും
	മായ	മൃഗാഃ വാ	മാനുകളും
അരണ്യേ,	അരണ്യത്തിൽ,	വിത്രാസിതാഃ	മിരണ്ടവയായി
സിംഹൈഃ വാ	സിംഹങ്ങളോടൊന്നി	സഹസാ	ദിക്കറിയാതെ
	ച്ചതന്നെ	ദിശഃ	എല്ലാഭാഗങ്ങളിലായും
ഗജയുധാനി	അനക്കൂട്ടങ്ങളും	പ്രദൃതാഃ.	ഓടുന്നു.

അമോഘം ക്രിയതാമസ്രുമേകമംഗം പരിത്യജ
കിമംഗം ശാതയതു തേ ശരൈഷീകാ ബ്രവീഹി മേ 52

ഏതാവശി മയാ ശക്യം തവ കത്തും പ്രിയം ഖഗ
ഏകാംഗമീനം ഹൃദ്രേണ ജീവിതം മരണാദപരം 53

ഏവമുക്തസ്തു രാമേണ സംപ്രധായ് സ വായസഃ
അഭ്യഗച്ഛദ്വേദധാരക്ഷ്ണസ്തഗ്രാഗമേകസ്യ പണ്ഡിതഃ 54

സോഽബ്രവീദ്രാഘവം കാകോ നേത്രമേകം തൃജാമൃഹം
ഏകനേത്രോഽപി ജീവേഽഹം തപത് പ്രസാദാനരാധിപ 55

രാമാനുജ്ഞാതമസ്രം തത് കാകസ്യ നയനേഽപതത്
വൈദേഹീ വിസ്തീതാ തത്ര കാകസ്യ നയനേ ഹതേ 56

നിപത്യ ശിരസാ കാകോ ജഗാമാതു യഥേച്ഛിതം
ലക്ഷ്മണാനുചരോ രാമശ്ചകാരാനന്തരക്രിയാഃ 57

അനുഗ്രഹബുദ്ധി ഉളവായിട്ടുണ്ട്. എന്തെന്നാൽ ശരണം പ്രാപിയ്ക്കുന്നവർ രക്ഷിയ്ക്കപ്പെട്ടേണ്ടവരാകുന്നു. എന്റെ ഈ അസ്രുത്തെ സഫലമാക്കുവാൻ ഏതെങ്കിലും ഒരു അംഗത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചുകൊൾക. ഏതവയവത്തെയാണ് എന്റെ ഈ അസ്രുതം നശിപ്പിച്ചേയ്ക്കേണ്ടതെന്നു പറഞ്ഞാലും. ഇത്രമാത്രം എന്നാൽ നിനക്കു ഗുണം ചെയ്യാൻ കഴിയുന്നതാണ്. അസ്രുതംകൊണ്ട് മരിയ്ക്കുന്നതിനക്കാൾ ആ അസ്രുതംകൊണ്ട് ഒരു അംഗത്തിന് വൈകല്യത്തോടുകൂടി ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതു ഭേദമല്ലേ? ഇപ്രകാരം ശ്രീരാമനാൽ പറയപ്പെട്ട, ബുദ്ധിയുള്ള ആ കാക്ക ആലോചിച്ചു തന്റെ രണ്ടു കണ്ണുകളിൽ ഒന്നിനെ അസ്രുത്തിന് ലക്ഷ്യമാക്കാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. “അല്ലയോ പുരുഷോത്തമ! അസ്രുത്തിന് ലക്ഷ്യമായി ഒരു കണ്ണിനെ ഉപേക്ഷിച്ചുകളയാം. നിന്തിരുവടിയുടെ കൃപയാൽ ഞാൻ ഒരറക്കണ്ണനായിട്ടെങ്കിലും ജീവിക്കട്ടെ,” എന്ന് ആ കാക്ക ശ്രീരാഘവനോട് ഉണർത്തിച്ചു. ഉടനെ ശ്രീരാമനാൽ അനുവദിയ്ക്കപ്പെട്ട ആ അസ്രുതം കക്കയുടെ കണ്ണിൽപ്പതിച്ച് കണ്ണിനെ നശിപ്പിച്ചു. സീത ഇതുകണ്ട് ആശ്ചര്യം പുണ്ടു. ഉടനെ ആ കാക്ക ശ്രീരാമനെ വണങ്ങി ഇച്ഛപോലെ പോകയും ചെയ്തു. ശ്രീരാമനും ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി തങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തികളിലേപ്പെട്ടിരുന്നു.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

പ്രക്ഷിപ്തം സ്കന്ദഃ.

രാജാ വാ രാജമാത്രോ വാ മൃഗയാമടതേ വനേ

അന്യദാ ശപാപദം കിംചിത് സൗമിത്രേ ജ്ഞാതുമഹസി. 9

“സൗമിത്രേ!	“ലക്ഷ്മണ!	മൃഗയാം	} വേട്ടചെയ്യാൻ എത്തി
രാജാ	വല്ലരാജാവോ	അടതേ വാ	
രാജമാത്രം വാ	രാജകുമാരനോ	അന്യത്	വേറെ
വനേ	കാട്ടിൽ	കിംചിത് വാ	വല്ലതുമോ എന്ന്
ശപാപദം	ദുഷ്ടമൃഗത്തെ	ജ്ഞാതും	} നോക്കിക്കണ്ടാലും.
		അഹസി.	

സുഭൃശ്വരോ ഗിരിശ്ചായം പക്ഷിണാമപി ലക്ഷ്മണ

സർവ്വമേതദ്യഥാതത്പഥചിരാജ്ജ്ഞാതുമഹസി. 10

“ലക്ഷ്മണ!	“ലക്ഷ്മണ!	ഏതത്	ഇത്
അയം ഗിരിഃ ച	ഈ പർവ്വതമാവട്ടെ	സർവ്വം	എല്ലാറ്റിനേയും
പക്ഷിണാം	വളരെ ആറുക്കാരുോടു	യഥാ തത്പഥം	ഉള്ളപോലെ
	കൂടിയവക്ക്,	അചിരാത്	താമസിയാതെ
സുഭൃശ്വരഃ അപി;	സഞ്ചരിപ്പാൻ പ്രയാസ	ജ്ഞാതും	} അറിഞ്ഞുവന്നാലും.”
	മായതാണല്ലോ;	അഹസി.”	

[“പക്ഷിണാമപി സുഭൃശ്വരഃ” (പക്ഷികൾ സഞ്ചരിക്കാതിരിക്കുന്നത്) എന്ന് ഗോ. രാ. (സഹായമുള്ളവർക്കും കൂടി കടപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ളത്) എന്ന് ശിരോമണി; (ശരങ്ങൾക്കുംകൂടി പ്രവേശിക്കാൻ സൗകര്യമില്ലാത്തത്) എന്ന് പി. എസ്. കൃ.]

സ ലക്ഷ്മണഃ സംതപരിതഃ സാലമാരുഹ്യ പുഷ്പിതം

പ്രേക്ഷമാണോ ദിശഃ സർവ്വം പൂർവ്വം ദിശമുദൈക്ഷത. 11

സഃ	ആ	ആരുമു,	കയറി,
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	സർവ്വാ ദിശഃ	എല്ലാ ദിക്കുകളേയും
സംതപരിതഃ,	ബദ്ധപ്പാടോടു കൂടിയവ	പ്രേക്ഷമാണഃ	സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുന്നവ
	നായി,		നായി
പുഷ്പിതം	പൂത്തിരുന്നതായ	പൂർവ്വം ദിശം	കിഴക്കെ ഭാഗത്തേയ്ക്കു
സാലം	ഒരു പയിൻ മരത്തിൽ	ഉദൈക്ഷത.	നോക്കി.

ഉദങ്മുഖഃ പ്രേക്ഷമാണോ ദദർശ മഹതീം ചമു

ഗജാശ്വരഥസംബാധാം യാനൈര്യുക്താം പദാതിഭിഃ. 12

ഉദങ് മുഖഃ	തലയുയർത്തിക്കൊണ്ട്	ഗജാശ്വരഥ-	} ആനകൾ, കുതിരകൾ
പ്രേക്ഷമാണഃ,	നോക്കുന്ന ആ ലക്ഷ്മണൻ,	സംബാധാം	
			നിറഞ്ഞതുമായ
യാനൈഃ	വാഹനങ്ങളാലും	മഹതീം	വമ്പിച്ച
പദാതിഭിഃ	കാലാർപ്പകളാലും	ചമു	സൈന്യത്തെ
യുക്താം	നിറയപ്പെട്ടതും	ദദർശ.	വീക്ഷിച്ചു.

താമശപഗജസംപൂണ്ണാ രഥധ്വജവിഭൂഷിതാം
ശശംസ സേനാം രാമായ വചനം ചേദമബ്രവീത്.

13

താം	അതിനെക്കുറിച്ച്,	സേനാം	സേനയാണെന്ന്
അശപഗജ-	} അശപങ്ങളും, ഗജങ്ങളും നിറഞ്ഞുള്ളതും	രാമായ	ശ്രീരാമനോടായി
സംപൂണ്ണാം		ശശംസ;	ഉണർത്തിച്ചു;
രഥധ്വജ-	} രഥങ്ങൾ, കൊടികൾ എന്നവകൊണ്ട് വി	ഇദം വചനം ച	ഈ താഴെവരുന്ന
വിഭൂഷിതാം			വാക്യത്തേയും
	ഉണ്ടെന്നതുമായ	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

അഗ്നിം സംശമയതപാശ്ച സീതാ ച ഭജതാം ഗുഹാം
സജ്യം കരഷപ ചാപം ച ശരാംശ്ച കവചം തഥാ.

14

“ആയുഃ	“ജ്യേഷ്ഠൻ	സജ്യം	ഞാണേറ്റിയ
അഗ്നിം	അഗ്നിയെ	ചാപം	വില്ലിനെയും
സംശമയതു!	കെടുത്തുട്ടെ;	ശരാം ച	ബാണങ്ങളേയും
സീതാ ച	സീതാദേവിയും	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
ഗുഹാം	മറവുള്ള സ്ഥലത്തെ	കവചം ച	കവചത്തേയും
ഭജതാം;	പ്രാപിക്കട്ടെ;	കരഷപ.”	തയ്യാറാക്കിക്കൊണ്ടാ
			ലും.”

തം രാമഃ പുരുഷവ്യാഖ്യോ ലക്ഷ്മണം പ്രത്യവാച ഹ
അഗോവേക്ഷസ്യ സൗമിത്രേ കന്യേമാം മന്യസേ ചമൂ.

15

പുരുഷവ്യാഖ്യഃ	പുരുഷോത്തമനായ	ഇമാം ചമൂ	ഈ സൈന്യം
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	കന്യ ഹ	ആരുടെതെന്നാണ്
തം	ആ	മന്യസേ?	നിനക്ക് തോന്നുന്നത്?
ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനോടായി,	അവേക്ഷസ്യ,”	നല്ലപോലെ സൂക്ഷിച്ചു
“സൗമിത്രേ;	“ലക്ഷ്മണ!		നോക്കുക,”
അംഗ!	ആവട്ടേ!	പ്രത്യവാച.	എന്നു മറുപടിയുരച്ചു.

ഏവമുക്തസ്തു രാമേണ ലക്ഷ്മണോ വാക്യമബ്രവീത്
ദിധക്ഷന്നിവ താം സേനാം രക്ഷിതഃ പാവകോ യഥാ.

16

ഏവം	ഇപ്രകാരം	സേനാം തു	സൈന്യത്തെയോസക
രാമേണ	ശ്രീരാമനാൽ		ലം
ഉക്തഃ	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട	ദിധക്ഷൻ ഇവ	ദഹിപ്പിക്കുന്നവനെ
ലക്ഷ്മണഃ,	ലക്ഷ്മണൻ,		വണ്ണം
പാവകഃ യഥാ	അഗ്നിയെന്നപോലെ	രക്ഷിതഃ,	രോഷംപൂണ്ടവനായി,
താം	ആ	വാക്യം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
		അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

സംപന്നം രാജ്യമിച്ഛംസ്തു വ്യക്തം പ്രാപ്യാഭിഷേചനം
ആവാം ഹന്തും സമഭ്യേതി കൈകേയോ ഭരതഃ സുതഃ.

17

“കൈകേയോഃ “കൈകയിയുടെ	സംപന്നം	ശാശ്വതമായി കിട്ട
സുതഃ പുത്രനായ	ഇച്ഛൻ,	കൊതിച്ച്, [വാൻ
ഭരതഃ ഭരതൻ	ആവാം തു	നാമിരവരേയും
അഭിഷേചനം } പട്ടാഭിഷേകം	ഹന്തും	ഹനിപ്പാൻ
പ്രാപ്യ } കഴിഞ്ഞു,	സമഭ്യേതി,	വരുന്നവെന്നുള്ളത്
രാജ്യം രാജ്യത്തെ	വ്യക്തം.	പ്രത്യക്ഷംതന്നെ.

ഏഷ വൈ സുമഹാൻ ശ്രീമാൻ വിടപീ സംപ്രകാശതേ
വിരാജത്യഭ്ഗതസ്കന്ധഃ കോവിദാരധപജോ രഥേ

18

“ഏഷഃ “ഇതാ	സംപ്രകാ-	} കാണപ്പെടുന്നു;
സുമഹാൻ വലുതായ	ശതേ വൈ	
ശ്രീമാൻ സുപ്രസിദ്ധമായ	രഥേ	രഥത്തിൽ
വിടപീ (കൊടിക്കൂറയായ) വൃ	ഉദ്ഗതസ്കന്ധഃ	ഉയർത്തിക്കെട്ടപ്പെട്ട
ക്ഷവും	കോവിദാര-	} മന്താര (മലയത്തി)
	ധപജഃ	
	വിരാജതി.	കൊടിതന്നെയാണ്
		ഈ വിളങ്ങുന്നതും.

[“വിടപീ”, അന്തിമരം എന്നും. സൈന്യത്തിൽ അന്തിമാക്കൊടിയും, രഥത്തിൽ കോവിദാ
രക്കൊടിയും എന്നും പക്ഷം.]

ഭജന്ത്യേതേ യഥാകാമമശ്വാനാരുഹ്യ ശീഘ്രഗാൻ
ഏതേ ഭ്രാജന്തി സംഹൃഷ്ടാ ഗജാനാരുഹ്യ സാദിനഃ.

19

“ഏതേ “ഇക്കാണുന്നവർ	ഏതേ	ഈ
ശീഘ്രഗാൻ വേഗതയുള്ള	സാദിനഃ	അനപ്പാപ്പാന്മാർ
അശ്വഗാൻ കുതിരകളിൽ	ഗജാൻ	ആനകളിൽ
ആരുഹ്യ കയറിക്കൊണ്ട്	ആരുഹ്യ	കയറിക്കൊണ്ട്
യഥാകാമം സേവകപോലെ	സംഹൃഷ്ടാഃ	സന്തോഷംപൂണ്ടവ
ഭജന്തി; വരുന്നു;	ഭ്രാജന്തി.	വിളങ്ങുന്നു. [രായി

ഗൃഹീതധനുഷൗ ചാവാം ഗിരിം വീര ശ്രയാവഥേ
അഥവേവൈവ തിഷ്ഠാവഃ സന്നദ്ധാവുദ്യതായുധൗ.

20

“വീര! “വീരനായുള്ളോവ!	അഥവാ	അല്ലെന്നാൽ
ആവാം ച നാമിരവരം	ഉദ്യതായുധൗ	ആയുധപാണികളായി
ഗൃഹീത- } വില്ലേന്തിയവരായി	സന്നദ്ധൗ	സന്നദ്ധന്മാരായി
ധനുഷൗ }	ഇഹ ഏവ	ഇവിടെത്തന്നെ
ഗിരിം പശ്ചത്തലേക്ക്	തിഷ്ഠാവഃ	നില്ക്കുക.
ശ്രയാവഥേ; ചെല്ലുക;		

അപി ന്നേ വശമാഗച്ഛേത് കോവിദാരധപജോ രണേ.

21

“രണേ	“പോരിൽ	ന്നേ വശം	നമ്മുടെ അധീനത്തിൽ
കോവിദാര-	} കോവിദാരക്കൊടി	ആഗച്ഛേത്	} ആയുധമെന്ന് ഞാൻ
ധപജഃ		അപി ?	
			വിചാരിക്കുന്നു.

അപി ദ്രക്ഷ്യാമി ഭരതം യത് കൃതേ വ്യസനം മഹത്
തപയാ രാഘവ സംപ്രാപ്തം സീതയാ ച മയാ തഥാ.

22

“രാഘവ !	“ശ്രീരാഘവ !	വ്യസനം	ഈ ബുദ്ധിമുട്ട്
യത് കൃതേ	ആരുടെ കാരണമായി	സംപ്രാപ്തം,	അനുഭവിക്കപ്പെടുന്നു
തപയാ ച	നിന്തിരുവടിയായും	ഭരതം	ആ ഭരതനെ [വോ,
സീതയാ തഥാ	സീതാദേവിയായും	അപി	} ഞാൻ നേരിൽ കാ
മയാ	എന്നായും	ദ്രക്ഷ്യാമി.	
മഹത്	വലുതായ		ബാൻ കൊതിക്കയാ
			ണ്.

യന്നിമിത്തം ഭവാൻ രാജ്യാച്ചുതോ രാഘവ ശാശ്വതാത്
സംപ്രാപ്തോഽയമരിച്ഛി ഭരതോ വല്യ ഏവ മേ.

23

“വീര !	“വീര !	അയം	ഈ
രാഘവ !	ശ്രീരാഘവ !	അരിഃ	ശത്രുവായ
ഭവാൻ	നിന്തിരുവടി	ഭരതഃ	ഭരതൻ
യന്നിമിത്തം	ആർ നിമിത്തമായി	സംപ്രാപ്തഃ	എതിത്തുവന്നവനായി
ശാശ്വതാത്	പരമ്പരാ പ്രാപ്തമായ	മേ	എന്നാൽ
രാജ്യാത്	രാജ്യത്തിൽനിന്ന്	വല്യഃ ഏവ	കൊല്ലപ്പെടത്തക്ക
ച്യുതഃ,	പുറത്തുവന്നുവോ		വൻതന്നെ.
	അപ്രകാരമുള്ള		

ഭരതസ്യ വധേ ഭോഷം നാഹം പശ്യാമി രാഘവ
പൂർ്വാപകാരിണാം ത്യാഗേ ന ഹ്യയത്ഥോ വിധീയതേ.

24

“രാഘവ !	“ശ്രീരാമ !	ഹി	എന്തെന്നാൽ
ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ	പൂർ്വാപ-	} ആദ്യം അപകാരം ചെയ്യുന്നവരെ
വധേ	വധത്തിൽ	കാരിണാം	
ഭോഷം	പാപത്തെ	ത്യാഗേ	പരിത്യജിക്കുന്ന കാര്യത്തിൽ
അഹം	ഞാൻ	അധർമ്മഃ	അധർമ്മമെന്നത്
പശ്യാമി ന ;	കാണുന്നില്ല ;	വിധീയതേ ന.	വിധിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

പൂർ്വാപകാരി ഭരതസ്തുതയമ്മശ്വ രാഘവ

ഏതസ്തിൻ നിഹതേ കൃത്സ്നാമനുശായി വസുന്ധരാം.

25

“രാഘവ !	“ശ്രീരാഘവ !	ഏതസ്തിൻ	ഇവൻ
ഭരതഃ ച	ഭരതനാകഭട്ട	നിഹതേ,	വധിക്കപ്പെട്ടശേഷം,
ത്വക്തയമ്മഃ	യമ്മത്തെ ത്വജിച്ചവ	വസുന്ധരാം	ഭൂമിയെ
	നായി	കൃത്സ്നാം	ആസകലം
പൂർ്വാപകാരി ;	ആദ്യം വിരോധമുണ്ടാ	അനുശായി.	ആണ്ടുവന്നാലും.
	ക്കിയവനാണ് ;		

അദ്യ പുത്രം ഹതം സംഖ്യേ കൈകേയി രാജകാമകാ

മയാ ചശ്വേത് സുഭുഖാന്താ ഹസ്തിഭഗമിവ ഭ്രമം.

26

“രാജകാമകാ	“രാജ്യത്തെ എല്ലാറി	സംഖ്യേ	പോരിൽ
	ലും വലുതെന്നു കൊ	മയാ	എന്നാൽ
	തിച്ചവളായ	ഹതം	വധിക്കപ്പെട്ട
കൈകേയി,	കൈകേയിമാതാവ്	പുത്രം	പുത്രനെ,
ഹസ്തിഭഗം	ആനയാൽ മുറിച്ചു	സുഭുഖാന്താ	ഭുഖപീഡിതയായി
	വീക്ഷിക്കപ്പെട്ട	അദ്യ	ഇതാ
ഭ്രമം ഇവ,	വൃക്ഷത്തെയെന്ന	ചശ്വേത്.	കാണാറാകും.
	പോലെ,		

കൈകേയിം ച വധിഷ്ഠാമി സാനുബന്ധാം സബാന്ധവാം

കല്പഷണാദ്യ മഹതാ മേദിനീ പരിമുച്യതാം.

27

“കൈകേയിം	“കൈകേയിമാതാവി	അദ്യ	ഇപ്പോൾ,
ച	നെത്തന്നെയും	മേദിനീ	ഭൂമി,
സാനുബന്ധാം	പരിവാരങ്ങളടക്കം	മഹതാ	മഹത്തായ
സബാന്ധവാം	ബന്ധുക്കളടക്കം	കല്പഷണ	പാപത്തിൽനിന്നും
വധിഷ്ഠാമി ;	ഞാൻ കൊല്ലുവാൻ	പരിമുച്യതാം.	മോചനം പ്രാപിക്കട്ടെ.
	പോകുന്നു ;		

അദ്യേമം സംയതം ക്രോധമസത്കാരം ച മാനദ

മോക്ഷാമി ശത്രുസൈന്യേഷു കക്ഷേഷപിവ ഹതാശനം

28

“മാനദ !	“മാനശാലിയായവനേ!	കക്ഷേഷ	ഉണങ്ങിയ ചുളിക
സംയതം	ഒതുക്കിവെച്ചിരുന്നതാ	ഹതാശനം	തീയിനെ [ഉൽ
ഇമം	ഈ [യ	ഇവ,	എന്നവണ്ണം,
ക്രോധം	ക്രോധത്തെയും	ശത്രുസൈന്യേഷു	ശത്രുസൈന്യങ്ങളിൽ
അസത്കാരം	അവമാനത്തെയും,	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
ച,		മോക്ഷാമി.	പ്രയോഗിച്ചുകളയാം.

അദ്വൈതച്ചിത്രകൂടസ്വ കാന്നനം നിശിതൈഃ ശരൈഃ
ഭിന്ദൻ ശത്രുശരീരാണി കരിഷ്യേ ശോണിതോക്ഷിതം.

29

“ നിശിതൈഃ “ കൂത്തുമുത്ത	ഏതത്	ഈ
ശരൈഃ ബാണങ്ങളാൽ	കാന്നനം	വനത്തെ
ശത്രുശരീരാണി ശത്രുക്കളുടെ ശരീരങ്ങളെ	അദ്വ	ഇപ്പോൾ
ഭിന്ദൻ, പിളക്കുന്നവനായി,	ശോണി- } ചോരയാൽ നനയ്ക്കു	പ്പെട്ടതാക്കി
ചിത്രകൂടസ്വ ചിത്രകൂടത്തിലുള്ള	തോക്ഷിതം } തീക്കുന്നുണ്ട്.	
	കരിഷ്യേ	

ശരൈർനിഭിന്നഹൃദയാൻ കഞ്ജരാംസ്തുരഗാംസ്തഥാ
ശപാപദാഃ പരികഷ്ണന്തു നരാംശ്ച നിഹതാനന്ധാ.

30

“ മയാ “ എന്നാൽ	കഞ്ജരാൻ	ആനകളേയും
ശരൈഃ ബാണങ്ങളാൽ	തുരഗാൻ തഥാ	കുതിരകളേയും
നിഹതാൻ കൊന്നുവീഴ്ത്തപ്പെട്ട	ശപാപദാഃ	ദുഷ്ട ദൃഗങ്ങൾ
നരാൻ ച ആളുകളേയും	പരികഷ്ണന്തു.	വലിച്ചിഴയ്ക്കട്ടെ.
നിഭിന്നഹൃദയാൻ മാറിടങ്ങൾ പിളന്ന്		

ശരാണാം ധനുഷശ്ചാഹമനുനോടസ്തി മഹാമുധേ
സസൈന്യം ഭരതം ഹതപാ ഭവിഷ്യാമി ന സംശയഃ.

31

“ അഹം “ ഞാൻ	ഭരതം	ഭരതനെ
ശരാണാം ശരങ്ങൾക്കും	സസൈന്യം	സൈന്യസമേതം
ധനുഷഃ ച വില്ലിനും ഉള്ള	ഹതപാ	കൊന്നിട്ടു
അഗുണഃ കടം വീട്ടാത്തവനാ	ഭവിഷ്യാമി;	അപ്രകാരം കടം വീട്ടി
അസ്തി; ഇരിക്കുന്നത്; [യാണ്		യവനായി ഭവിക്കും;
മഹാമുധേ വൻപാരിൽ	സംശയഃ ന.”	സംശയമില്ല.”

ഇത്യാദേഷ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ഷണ്ണവതിതമഃ സൗർഗ്ഗം = തൊണ്ണൂറററാംസൗർഗ്ഗം സമാപ്തം.
ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5951; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3596.

സപ്തനവതിതമഃ സൗർഗ്ഗം = തൊണ്ണൂറററാംസൗർഗ്ഗം.

[ലക്ഷ്മണപരിസാന്തപനം = ലക്ഷ്മണന്റെ കോപത്തെ ശമിപ്പിക്കുന്നത്.]

സുസംരംഭം തു സൈമിത്രിം ലക്ഷ്മണം ക്രോധമുർച്ഛിതം
രാമസ്തു പരിസാന്തപ്താമ വചനം ചേദമബ്രവീത്.

1

അഥ രാമഃ	ആ സമയം ശ്രീരാമൻ	ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനെ
സുസംരംഭം	ഏറെ കോപംപൂണ്ടുവ	പരിസാന്തപ്ത	തൃപ്തമാധാനിപ്പിച്ചശേഷം
	നായി	തു	ഇക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ച്
ക്രോധ-	} കോപത്താൽ മതിമറ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
മുർച്ഛിതം		വചനം ച	വാക്യത്തെയും
സൈമിത്രിം	സുമിത്രാസുതനായ	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

കിമത്ര ധനഷ്ടം കാൽമുടിനാ വാ സചമ്നാ

മഹേഷ്വാസേ മഹാപ്രാജ്ഞേ ഭരതേ സ്വയമാഗതേ.

2

“അത്ര	“ഇപ്പോൾ	ധനഷ്ടം	വില്ലുകൊണ്ടുകൊട്ടെ
മഹേഷ്വാസേ	ഉഗ്രധനഷ്ടാനം	സചമ്നാ	പരിചയോടുകൂടിയ
മഹാപ്രാജ്ഞേ	അതിബുദ്ധിമാനമായ	അസിനാ വാ	വാളുകൊണ്ടുകൊട്ടെ
ഭരതേ,	ഭരതൻ,	കാൽമുടി	ചെയ്യേണ്ടതായ കാൽമുടി
സ്വയം	താൻതന്നെ ഇപ്രകാരം	കിം ?	എന്തെന്നാണ് ?
ആഗതേ	വന്നിരിക്കുമ്പോൾ		

പിതൃഃ സത്യം പ്രതിശ്രുത്യ ഹതപാ ഭരതമാഗതം

കിം കരിഷ്യാമി രാജ്യേന സാപവാദേന ലക്ഷ്മണ.

3

“ലക്ഷ്മണ !	“ലക്ഷ്മണ !	ആഗതം	ഇപ്പോൾ വന്നിരിക്ക
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	ഭരതം	ഭരതനെ [ന്നവനായ
സത്യം	വാദത്തെയെ	ഹതപാ	കൊണ്ട്
പ്രതിശ്രുത്യ,	ചെയ്യാമെന്ന് കരുതേ	സാപവാദേന	ആ നിന്ദയോടുകൂടിയുള്ള
	റാജ്യത്തും,	രാജ്യേന	രാജ്യലാഭത്താൽ
		കിം കരിഷ്യാമി?	എനിക്ക് എന്തുഫലം ?

[“സ്വജനം ഹി കഥം ഹതപാ സുഖിനഃ സ്വാമ മായവ.” എന്നിത്യാദി ഗീതാവക്യാ കാഞ്ച.]

യദ്ഭവ്യം ബാസ്യവാനാം വാ മിത്രാണാം വാ ക്ഷയേ ഭവേത്

നാഹം തത് പ്രതിഗ്രഹ്ണീയാം ഭക്ഷാൻ വിഷകൃതാനിവ.

4

“ബാസ്യവാ-	“ബന്ധുക്കളുടെയാ	തത്	അതിനെ
നാം വാ	കൊട്ടെ,	അഹം	ഞാൻ
മിത്രാണാം വാ	മിത്രന്മാരുടെയാകട്ടെ,	വിഷകൃതാൻ	വിഷസമ്മിശ്രമായ
ക്ഷയേ	വധംനിമിത്തമായി	ഭക്ഷാൻ ഇവ	ഭക്ഷണസാധനങ്ങളെ
യത്	യാതൊരു		എന്നപോലെ
ഭവ്യം	വസ്തു	പ്രതിഗ്രഹ്ണീ-	തിരിഞ്ഞുനോക്കുക
ഭവേത്,	ലഭിക്കപ്പെടുന്നുവാ,	യാം ന.	യില്ല.

ധർമ്മേതർമ്മം ച കാമം ച പൃഥിവീഃ ചാപി ലക്ഷ്മണ

ഇഹ്ലാമി ഭവതാമതേം ഏതത് പ്രതിഗ്രഹ്ണോമി തേ.

5

“ലക്ഷ്മണ !	“ലക്ഷ്മണ !	ഭവതാം അതേം	നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി മാത്രമാണ്
ധർമ്മം ച	ധർമ്മത്തെയും	ഇഹ്ലാമി;	ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന
അതർമ്മം ച	അതർമ്മത്തെയും	ഏതത്	ഇത് [ത് ;
കാമം ച	കാമത്തെയും	തേ	നിന്നോടു ഞാൻ
പൃഥിവീഃ അപി	ഭൂമിയെയും,	പ്രതിഗ്രഹ്ണോമി.	സത്യമായും പറയുന്നു.

ഭ്രാതൃണാം സംഗ്രഹാത്ഥം ച സുഖാത്ഥം ചാപി ലക്ഷ്മണ
രാജ്യമപ്യഹമിച്ഛാമി സത്യേനായുധമാലഭേ.

6

“ലക്ഷ്മണ!	“ലക്ഷ്മണ!	രാജ്യം അപി	രാജ്യത്തെത്തന്നെ
ഭ്രാതൃണാം	അനുജന്മാരുടെ	ഇച്ഛാമി;	സ്വീകരിപ്പാൻ സമ്മ
സംഗ്രഹാത്ഥം ച	ക്ഷേമത്തിനായും		തിക്കുന്നത്;
സുഖാത്ഥം അപി	ഹിതത്തിനായും മാത്ര	സത്യേന	സത്യമായും
	മാണ്,	അയുധം	അയുധത്താണെ
അഹം ച	ഞാനും	അലഭേ.	സത്യംചെയ്യുന്നു.

നേയം മമ മഹീ സൌമ്യ ഭൂല്പഭാ സാഗരാഞ്ചരാ
ന ഹിച്ഛേയമധഃമന്ദേണ ശക്രതപമപി ലക്ഷ്മണ.

7

“സൌമ്യ!	“ഉണ്ണി!	ഭൂല്പഭാ ന;	ഭൂപ്രാപ്യമായതല്ല;
ലക്ഷ്മണ!	ലക്ഷ്മണ!	അപി	എങ്കിലും
സാഗരാഞ്ചരാ	ആശിയാകുന്ന വസ്ത്രം	അധഃമന്ദേണ	അധഃമന്താൽ കിട്ടുന്ന
ഇയം	ഈ [ധരിച്ച	ശക്രതപം ഹി	ഇന്ദ്രപദവിഭയേയംകൂടി
മഹീ,	ഭൂമി	ഇച്ഛേയം ന.	ഞാൻ സാരമായി കരു
മമ	എനിക്ക്		തുകയില്ല.

യദപിനാ ഭരതം തപാം ച ശത്രുഷ്ലം ചാപി മാനദ
ഭവേന്മമ സുഖം കിംചിദ്ഭസ്മ തത്കരുതാം ശിഖീ.

8

“മാനദ!	“ശത്രുക്കളുടെ ഡംഭം	സുഖം	സുഖമെന്നുള്ള
	ത്തെ കളയുന്നവനെ!	യത്	യാതൊന്നും
ഭരതം	ഭരതനേയും	കിംചിത്	സ്വപ്നമെങ്കിലും
തപാം ച	നിന്നെയും	ഭവേത്,	ഉണ്ടാകുമെന്നാൽ,
ശത്രുഷ്ലം അപി	ശത്രുഷ്ലനേയും	തത്	അതിനെ
വിനാ,	വിട്ട്,	ശിഖീ	പാവകൻ
മമ ച	എനിക്കുമാത്രം	ഭസ്മ കരുതാം.	ഭസ്മീകരിക്കട്ടെ.

മന്വേദാഹമാഗതോഽയോദ്ധ്യാം ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ
മമ പ്രാണാത് പ്രിയതരഃ കലധമ്നമനുസ്മരൻ.

9

ശ്രുതാ പ്രവ്രാജിതം മാം ഹി ജടാവല്ലഭധാരിണം
ജാനക്യാ സഹിതം വീര തപയാ ച പുരുഷോത്തമ
സ്നേഹേനാക്രാന്തവൃദയഃ ശോകേനാകലിതേന്ദ്രിയഃ
ഭൃഷ്മഭ്യോഗതോ ഘൃഷ ഭരതോ നാനൃമാഽഽഗതഃ.

10

11

“വീര!	“വീര!	മാം	എന്നെ
പുരുഷോത്തമ	പുരുഷോത്തമ!	പ്രവാജിതം	രാജ്യത്തിൽനിന്ന്
അഹം	ഞാൻ		അയക്കപ്പെട്ടവനായി
മന്ത്രേ	ഇങ്ങിനെയാണു് വിചാ	ശുതപാ,	അറിഞ്ഞു്,
‘ഭരതഃ	‘ഭരതൻ [രിക്കുന്നതു്	കുചധർമ്മം ഹി	കുചധർമ്മത്തെത്തന്നെ
ഭാതുവത്സലഃ;	ഭാതുവാത്സല്യമുള്ളവ	അനുസ്മരൻ	ഉത് കൃഷ്ടമായി കരു
മമ	എനിക്ക് [നാണു്;		തിയവനായി
പ്രാണാത്	പ്രാണനെക്കാളും	സ്നേഹേന	സ്നേഹത്താൽ
പ്രിയതരഃ;	അധികം പ്രിയപ്പെട്ട	ആക്രാന്തഹൃദയഃ	പരവശഹൃദയനായി
അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയ്ക്കു് [വൻ;	ശോകേന	വ്യസനമൂലം
ആഗതഃ	തിരിച്ചുവന്ന	ആകുലിതേ-	} പീഡിക്കപ്പെട്ട മന
ഭരതഃ	ഭരതൻ	ദ്രിയഃ	
ജടാവലക്ലബ-	} ജടയും വലക്ലബവും	ദ്രഷ്ടം	സ്നോടുകൂടിയവനായി
ധാരിണം		അഭ്യാഗതഃ;	നേരിൽ കാണാനായി
ജാനക്യാ	ജാനകിയോടും	ഏഷഃ ഹി	വന്നിരിക്കുകയാണു്;
തപയാ ച	} നിന്നോടുകൂടി	ഇവനാകട്ടെ	
സഹിതം		അന്യഥാ	മറുപ്രകാരത്തിൽ
		ആഗതഃ ന.	വന്നിരിക്കുന്നവനല്ല.

അംബാം ച കൈകയിം രക്ഷ്യ ഭരതശ്വാപ്രിയം വദൻ
പ്രസാദ്യ പിതരം ശ്രീമാൻ രാജ്യം മേ ഭാതുമാഗതഃ.

12

“ശ്രീമാൻ	“പുണ്യാത്മാവായ	പിതരം	പിതാവിനോടായി
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	മേ	എനിക്ക്
അംബാം	മാതാവായ	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
കൈകയിം	കൈകയിയെക്കുറിച്ച്	ഭാതും	നൽകുവാൻ
രക്ഷ്യ,	കോപിച്ച്,	പ്രസാദ്യ ച	പ്രസാദിപ്പിച്ച് സമ്മ
അപ്രിയം	ദുഷ്ടാക്കൾ		തിപ്പിച്ചു
വദൻ ച	പറഞ്ഞു	ആഗതഃ.	വന്നിരിക്കുകയാണു്.

[“പ്രസാദി അപിതരം” എന്നും വദേർത്തം ചെയ്യാം. (പിതാവു മരിച്ചുപോയ എന്നു പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നവനായി എന്ന്), സൂക്ഷ്മാത്മം. (ശിക്ഷാമണി)]

പ്രാപ്തകാലം യദഭിഷാടസ്താൻ ഭരതോ ദ്രഷ്ടുമിച്ഛതി.

13

“ഏഷഃ	“ഈ	ഇച്ഛതി	ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നു
ഭരതഃ	ഭരതൻ		ജ്ഞു്
അസ്താൻ	നമ്മെ	യത്	യാതൊന്നൊ,
ദ്രഷ്ടം	കാണാനായി	പ്രാപ്തകാലം.	അയതു് യുക്തംതന്നെ.

അസ്താസു മനസാപ്യേഷോ നാഹിതം കിഞ്ചിദാചരേത്.

14

“ഏഷഃ അസ്താസു അഹിതം	“ഇവൻ നമ്മുടെ സംഗതിയിൽ തിന്മയെ	കിഞ്ചിത് മനസാ അപി ആചരേത് ന.	ഒട്ടെങ്കിലും മനസ്സുകൊണ്ടുകൂടി കരുതുകയില്ല.
--------------------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--

വിപ്രിയം കൃതപൂർവ്വം തേ ഭരതേന കദാ ന കിം
ഇഴുട്ടശം വാ ഭയം തേഽദ്യ ഭരതം യോഽത്ര ശങ്കസേ.

15

“ഭരതേന തേ വിപ്രിയം കദാ കിം ന കൃതപൂർവ്വം? അത്ര	“ഭരതനാൽ നിനക്ക് അപ്രിയമെന്നത് എപ്പോഴെന്നാലും എന്തുതന്നെയാണ് ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത്? ഇക്കാര്യത്തിൽ	അദ്യ ഭരതം യഃ ശങ്കസേ തേ ഇഴുട്ടശം ഭയം വാ?	ഇപ്പോൾ ഭരതനെ യാതൊരു നീ സംശയിക്കുന്നുവോ ആ നിനക്ക് ഇപ്രകാരമുള്ള ഭയം എന്തുകാരണത്താ ലാണ്?
---	---	---	--

ന ഹി തേ നിഷ്ഠരം വാച്യോ ഭരതോ നാപ്രിയം വചഃ
അഹം ഹൃപ്രിയമുക്തഃ സ്വ്യാം ഭരതസ്യാപ്രിയേ കൃതേ.

16

“ഭരതഃ തേ നിഷ്ഠരം വാച്യഃ ന ;	“ഭരതൻ നിന്നാൽ നിഷ്ഠരമായവാക്ക് പറയപ്പെടത്തക്കവന ല്ല ;	ന ഹി ; ഭരതസ്യ അപ്രിയേ കൃതേ അഹം അപ്രിയം ഉക്തഃ സ്വ്യാം.	ഉരചെയ്യപ്പെടത്തക്ക ഭരതൻ [വനല്ല ; വേദനയുണ്ടാക്കുന്ന ഞാനാണ് [തായാൽ അനിഷ്ടം പറയപ്പെട്ടവനായി ഭവിക്കുക.
അപ്രിയം വചഃ ഹി	അനിഷ്ടമായ വാക്കുകൂടി		

കഥം ന പുത്രാഃ പിതരം ഹന്യഃ കസ്യാംചിദാപദി
ഭ്രാതാ വാ ഭ്രാതരം ഹന്യാത് സൌമിത്രേ പ്രാണമാത്മനഃ.

17

“സൌമിത്രേ! കസ്യാംചിത് ആപദി, പുത്രാഃ പിതരം കഥം ന	“ചക്ഷുണ! വല്ലഭമൊരു ആപത്തിലെന്നാലും പുത്രന്മാർ പിതാവിനെ എങ്ങിനെ	ഹന്യഃ ? ആത്മനഃ പ്രാണം ഭ്രാതരം ഭ്രാതാ ഹന്യാത് വാ?	കൊല്ലാം ? തന്റെ പ്രാണനായ ഭ്രാതാവിനെ ഭ്രാതാവ് എങ്ങിനെ കൊല്ലും?
--	---	---	--

യദി രാജ്യസ്യ ഹേതോസ്തപമിമാം വാചം പ്രഭാഷസേ
വക്ഷ്യാമി ഭരതം ദൃഷ്ട്വാ രാജ്യമസ്സൈ പ്രദീയതാം.

18

“ തപം	“ നീ	ഭരതം ദൃഷ്ട്വാ,	ഭരതനെ കണ്ട്,
രാജ്യസ്യ	} രാജ്യത്തിനുവേണ്ടി	‘രാജ്യം	‘രാജ്യം
ഹേതോഃ		അസ്സൈ	ഇവന്നായിക്കൊണ്ട്
ഇമാം വാചം	ഈ വാക്കു	പ്രദീയതാം’	നൽകപ്പെടട്ടെ,’ എന്ന്
പ്രഭാഷസേ യദി	പറകയാണെങ്കിൽ,	വക്ഷ്യാമി.	ഞാൻ അവശ്യപ്പെടാം.

ഉച്യമാനോ ഹി ഭരതോ മയാ ലക്ഷ്മണ തതഃ

രാജ്യമസ്സൈ പ്രയച്ഛേതി ബാധമിത്യേവ വക്ഷ്യതി.

19

“ ലക്ഷ്മണ !	“ ലക്ഷ്മണ !	ഉച്യമാനഃ	അവശ്യപ്പെടുത്തുവ
‘രാജ്യം	‘രാജ്യത്തെ	ഭരതഃ,	ഭരതൻ, [നായ
അസ്സൈ	ഇവന്ന്	തതഃ ഹി	പുണ്ണമനസ്സാടുകടി
പ്രയച്ഛേ,	കൊടുക്കുക,’		ത്തന്നെ
ഇതി	എന്ന്	‘ബാധം’	} ‘തിരുവുള്ളംപോലെ’
മയാ	എന്നാൽ	ഇതി ഏവ	
		വക്ഷ്യതി.”	എന്നുതന്നെ പറയാതിരിക്കയില്ല.”

തഥോക്തോ ധർമ്മശീലേന ഭ്രാത്രാ തസ്യ ഹിതേ രതഃ

ലക്ഷ്മണഃ പ്രവിവേശേവ സ്വാനി ഗാത്രാണി ലജ്ജയാ.

20

ധർമ്മശീലേന	ധർമ്മശീലനായ	രതഃ	ശ്രദ്ധയുള്ളവനും ആയ
ഭ്രാത്രാ	ജ്യേഷ്ഠനാൽ	ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ
തഥാ	മേൽപ്രകാരം	ലജ്ജയാ	ലജ്ജകൊണ്ട്
ഉക്തഃ,	അരുചെയ്യപ്പെട്ട	സ്വാനി	} തന്റെ അവയവ
	വനം	ഗാത്രാണി	
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ	പ്രവിവേശ	} മറഞ്ഞവനെന്നപോ
ഹിതേ	തിരുവുള്ളംപോലെ	ഇവ.	
	നടക്കുന്നതിൽ		ലെ സങ്കുചിതനായ് ഭവിച്ചു.

തദാക്യം ലക്ഷ്മണഃ ശൂതവാ പ്രീഡിതഃ പ്രത്യവാച ഹ

തപാം മന്വേ ദൃഷ്ട്വായാതഃ പിതാ ഭശരഥഃ സ്വയം.

21

ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	ഭശരഥഃ	ഭശരഥചക്രവർത്തി
തത്	ആ	സ്വയം	നേരിൽ
വാക്യം	വാക്യത്തെ	തപാം	നിന്തിരുവടിയെ
ശൂതവാ,	കേട്ട്,	ദൃഷ്ട്വം	കാണുവാനായി
പ്രീഡിതഃ,	ലജ്ജിതനായി,	ആയാതഃ	വന്നിരിക്കുന്നു എന്നാ
പ്രത്യവാച;	ഇങ്ങിനെ മറുപടിയുര		ണ്
“ ഹ !	“ ശരിതന്നെ ! [ചെയ്തു;	മന്വേ.”	ഇപ്പോൾ ഞാൻ കരു
പിതാ	പിതാവായ		തുന്നത്.”

വ്രീഡിതം ലക്ഷ്മണം ദൃഷ്ട്വാ രാഘവഃ പ്രത്യവാച ഹ
ഏഷ മന്വേ മഹാബാഹുരിഹാസ്താൻ ദ്രഷ്ടമാഗതഃ.

22

രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ	ഏഷഃ	ഇദ്ദേഹം,
ലക്ഷ്മണം	ലക്ഷ്മണനെ	ഇഹ	ഇവിടെ
വ്രീഡിതം	ലജ്ജപൂണ്ടവനായി	അസ്താൻ	നമ്മെ
ദൃഷ്ട്വാ,	കണ്ട്,	ദൃഷ്ടം	കാണുവാൻ
പ്രത്യവാച ഹ; ഇപ്രകാരം അരുളി		ആഗതഃ,	വന്നതായിരിക്കും,
	ചെയ്തു;		എന്ന്
“മഹാബാഹുഃ	“മഹാബാഹുവായ	മന്വേ.	ഞാൻ ഉഘരിക്കുന്നു.

അഥവാ നൌ ധ്രുവം മന്വേ മന്വമാനഃ സുഖോചിതൌ
വനവാസമനുല്പാദയ ഗൃഹായ പ്രതിനേഷ്യതി.

23

“അഥവാ	“ഒരു സമയം	വനവാസം	വനവാസത്തെക്കുറിച്ചും
നൌ	നമ്മൾ രണ്ടുപേരും		
സുഖോചിതൌ	സുഖത്തിൽതന്നെ	അനുല്പാദയ,	വീണ്ടും ആലോചിച്ചു്,
	വർത്തിച്ചവരേന്ന്	ഗൃഹായ	ഭവനത്തിലേക്ക്
മന്വമാനഃ	ചിന്തിക്കുന്നവനായി,	പ്രതിനേഷ്യതി	തിരിയെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടു്
ധ്രുവം	അവശ്യമായി നേർന്ന		പോകുമെന്നും
	തായ	മന്വേ.	ഞാൻ ഉഘരിക്കുന്നു.

ഇമാം വാടപ്യേഷ വൈദേഹീമത്വന്തസുഖസേവിനീം
പിതാ ദശരഥഃ ശ്രീമാൻ വനാഭാഭായ യാസ്യതി.

24

“ശ്രീമാൻ	“ശ്രീമാനായ	ഇമാം	ഈ
പിതാ,	പിതാവായ,	വൈദേഹീം	വൈദേഹിയെ
ഏഷഃ	ഈ	വനാത്	വനത്തിൽനിന്നു
ദശരഥഃ,	ദശരഥമഹാരാജാവ്,	ആദായ	കൂട്ടിക്കൊണ്ടു്
അത്യന്തസുഖ-	അത്യന്തസുഖത്തിൽ	യാസ്യതി	} പോകയും ചെയ്യാം.
സേവിനീം	വർത്തിച്ചിരുന്നവളായ	അപി വാ.	

ഏതൌ തൌ സംപ്രകാശേതേ ഗോത്രവന്തൌ മനോരമൌ
വായുവേഗസമൌ വീരൌ ജചന്തൌ തുരഗോത്തമൌ.

25

“ഏതൌ	“ഇതാ	ജവന്തൌ,	പറക്കുന്നവയും,
വീരൌ	കൂസലില്ലാത്തവയും	മനോരമൌ	അശങ്കജ്ജവയുംആയ
ഗോത്രവന്തൌ,	നല്ലജാതിയിൽ പെട്ട	തൌ	ആ രണ്ടു്
	വയും,	തുരഗോത്തമൌ	ശ്രേഷ്ഠതുരഗങ്ങളും
വായുവേഗ-	} വായുവിനൊത്ത വേ	സംപ്രകാശേതേ. കാണപ്പെടുന്നു.	
സമൌ			
	ഗതയാൻവയായി		

സ ഏഷ സുമഹാകായഃ കമ്പതേ വാഹിനീമുഖേ
നാഗഃ ശത്രുഞ്ജയോ നാമ വൃദ്ധസ്താതസ്യ ധീമതഃ.

26

“ധീമതഃ	“ധീമാനായ	സഃ	ആ
താതസ്യ	അച്ഛന്തിരുമേനിയുടെ	നാഗഃ	ആന
സുമഹാകായഃ	വമ്പിച്ച ശരീരമാണ്	വാഹിനീമുഖേ	സൈന്യത്തിന്റെ
	തും		മുന്നണിയിലായി
വൃദ്ധഃ	ഏറെക്കാലമായുള്ളതും	ഏഷഃ	ഇതാ
ശത്രുഞ്ജയഃ	ശത്രുഞ്ജയം [ആയ	കമ്പതേ.	ആടിക്കഴഞ്ഞുകൊണ്ടു
നാമ	എന്ന		വരുന്നു.

ന തു പശ്യാമി തച്ഛതം പാണ്ഡുരം ലോകസത്കൃതം
പിതൃഭിർവൃം മഹാബാഹോ സംശയോ ഭവതീഹ മേ.

27

“മഹാബാഹോ ! “മഹാബാഹുവായ	പാണ്ഡുരം	വെൺകൊരറക്കട
ലക്ഷ്മണ !	മരതം തു	മാതം
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	പശ്യാമി ന ;
ഭിവൃം	ഭിവൃവും	ഞാൻ കാണുന്നില്ല ;
ലോക-	ലോകരാൽ കൊണ്ടാട	ഇഹ
സത്കൃതം	പ്പെട്ടതും ആയ	ഈ സംഗതിയിൽ
തത്	ആ	മേ
		എനിക്ക്
		സംശയഃ
		ശങ്ക
		ഭവതി. ”
		ജനിക്കുന്നു. ”

ഇതീവ രാമോ ധർമ്മാത്മാ സൗമിത്രിം തമുവാച ഹ
വൃക്ഷാഗ്രാഭവരോഹ തപം കരു ലക്ഷ്മണ മദപചഃ.

28

ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ	ഉവാച ;	ഉരചെയ്തു ;
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	“ലക്ഷ്മണ !	“ലക്ഷ്മണ !
തം	ആ	തപം	നീ
സൗമിത്രിം	ലക്ഷ്മണനോടായി	മദപചഃ	ഞാൻ പറയുന്നതിനെ
ഇവ ഹ,	ഇപ്രകാരമെല്ലാമും,	കരു ;	ചെയ്യുക ;
ഇതി	ഈ പറയുന്നതിനേയും	വൃക്ഷാഗ്രാത്	വൃക്ഷാഗ്രത്തിൽനിന്ന്
		അവരോഹ. ”	താഴോട്ടിറങ്ങുക. ”

അവതീർത്വ തു സാലാഗ്രാത് തസ്താത് സ സമിതിഞ്ജയഃ
ലക്ഷ്മണഃ പ്രാഞ്ചലിഭൂതപാ തസ്ഥൗ രാമസ്യ പാർപതഃ.

29

സമിതിഞ്ജയഃ	ജയശാലിയായ	തു	ഉടനെ
സഃ	ആ	അവതീർത്വ,	താഴത്തിറങ്ങി,
ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണൻ	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
തസ്താത്	ആ	പാർപതഃ	അരികിലായി
സാലാഗ്രാത്	സാലവൃക്ഷത്തിന്റെ	പ്രാഞ്ചലിഃ	കൈകൾ കീഴ്ത്തിക്കൊ
	മുകളിൽനിന്ന്	ഭൂതപാ	ണ്ടു
		തസ്ഥൗ.	നിന്നു.

ഭരതേനാപി സംഭിഷ്ടാ സംമദ്യോ ന ഭവേദിതി
സമന്താത് തസ്യ ശൈലസ്യ സേനാ വാസമകല്പയത്.

30

സംമദ്യം	തിരക്ക്	തസ്യ	ആ
ഭവേത് ന ഇതി	ഉണ്ടാകരുതെന്നുവെച്ച്	ശൈലസ്യ	പവ്വതത്തിന്റെ
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	സമന്താത്	ചുറ്റുമായി
സന്ദിഷ്ടാ	നിയമിക്കപ്പെട്ട	വാസം	} പാപ്പറപ്പിച്ചു.
സേനാ അപി,	സൈന്യവും,	അകല്പയത്.	

അദ്ധ്യർത്ഥമിക്ഷ്വാക ചമുശ്ശോജനം പവ്വതസ്യ സാ
പാശേപ നൃവിശദാവൃത്യ ഗജവാജിരഥാകലാ.

31

ഗജവാജി- രഥാകലാ	} രഥഗജതുരഗങ്ങൾ നിറഞ്ഞ	പവ്വതസ്യ	} പവ്വതത്തിന്റെ അരി കിലായി
		പാശേപ	
സാ	ആ	അദ്ധ്യർത്ഥം യോജനം	} ഒന്നരകാതം ദൂരം
ഇക്ഷ്വാകചമുഃ	ഇക്ഷ്വാകസൈന്യം	അവൃത്യ നൃവിശത്.	

സാ ചിത്രകൂടേ ഭരതേന സേനാ
ധർമ്മം പുരസ്കൃത്യ വിധൂയ ദ്വേപ്തം
പ്രസാദനാത്ഥം രഘുനന്ദനസ്യ
വിരോചതേ നീതിമതാ പ്രണീതാ.

32

നീതിമതാ	} നീതിമാനായ ഭരത നാൽ	വിധൂയ	ഒതുക്കി
ഭരതേന		ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെ
പ്രണീതാ,	അജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടതും,	പുരസ്കൃത്യ	മുൻനിർത്തിയതായ
രഘുനന്ദനസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	സാ സേനാ	ആ സൈന്യം
പ്രസാദനാത്ഥം	പ്രീതിക്കായി	ചിത്രകൂടേ	ചിത്രകൂടത്തിൽ
ദ്വേപ്തം	ദ്വേപ്തത്തെ	വിരോചതേ.	ആനന്ദംപുണ്ടിരുന്നു.

ഇത്യാദഞ്ച ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
സപ്തനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറോഴാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 5983; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3628.
ഇതി പുരാ കശലവന്ദാഭ്യം ശ്രീരാമസന്നിധാവശപഥേയ യജ്ഞവാദൈ ചോത്രിംശദിനേഷു ഗീതേ
ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ അഷ്ടാമഫലി ഗീതാഃ ശ്ലോകാഃ സമാപ്താഃ

ഇപ്രകാരം പണ്ട് കശലവന്ദാരാൽ അശപഥേയ യാഗശാലയിൽ ശ്രീരാമസന്നിധിയിൽവെച്ച്
മുപ്പത്തിയെട്ടു ദിവസങ്ങളിലായി ഗാനം ചെയ്യപ്പെട്ട ശ്രീരാമായണത്തിൽ
ഏകദാഭിവസം ഗാനംചെയ്ത ശ്ലോകസംഖ്യ 814.

പുരാ കശലവാരാജ്യം ശ്രീരാമസന്നിധാവശപമേധയജ്ഞവാദേ നവമേഘനി അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 അഷ്ടനവതിതമസ്കന്ദമാർദ്വ യാവത് കാണ്ഡസമാപ്തി (5984—6712 ശ്ലോകാഃ)
 ഗീതം. തസ്തിൻഭിനേ ഗീതാഃ ശ്ലോകാശ്ച 729.

ഈ കശലവന്മാരാൽ ശ്രീരാമസന്നിധാനത്തിൽ അശപമേധയാഗമണ്ഡപത്തിൽവെച്ച്
 കവതാമത്തെ ഭിവസം അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡത്തിൽ 98-ാംസ്കന്ദമുതൽ കാണ്ഡാവസാനം
 വരെ (5984 മുതൽ 6712 വരെ ശ്ലോകങ്ങൾ) ഗാനംചെയ്യപ്പെട്ടു.
 അന്നേഭിവസം ഗാനംചെയ്യപ്പെട്ട ശ്ലോകസംഖ്യ 729.

അഷ്ടനവതിതമഃ സ്കന്ദം = തൊണ്ണൂറൊട്ടാംസ്കന്ദം.

[രാമാശ്രമാനേപക്ഷണം = ശ്രീരാമാശ്രമത്തെ അനേപക്ഷിക്കുന്നത്.]

നിവേശ്യ സേനാം തു വിഭുഃ പദ്ഭ്യാം പാദവതാം വരഃ
 അഭിഗതും സ കാകുത്സ്ഥമിയേഷ ഗുരുവർത്തകം.

1

വിഭുഃ	മനസ്സിനെ ഒതുക്കിയ വനം	ഗുരുവർത്തകം	പിതൃവത്സലനായ
പാദവതാം വരഃ	നരോത്തമനും ആയ	കാകുത്സ്ഥം	ശ്രീരാമന്റെ സന്നി
സഃ	ആ ഭരതൻ,		ധിയിലേക്ക്
സേനാം	സൈന്യത്തെ	പദ്ഭ്യാം	കാൽനടയായി
നിവേശ്യ തു	പാളയമടിച്ചു നിൽക്കി	അഭിഗതും	ചെല്ലുന്നതിന്നു
	യശേഷം	ഇയേഷ.	നിശ്ചയിച്ചു.

നിവിഷ്ടമാത്രേ സൈന്യേ തു യഥോദ്ദേശം വിനീതവത്
 ഭരതോ ഭ്രാതരം വാക്യം ശതൃഷ്ഠമിദമബ്രവീത്.

2

സൈന്യേ	സൈന്യം,	ഭ്രാതരം	അനുജനായ
യഥോദ്ദേശം	കല്പിച്ച സ്ഥലത്തിൽ	ശതൃഷ്ഠം	ശതൃഷ്ഠനോടായി,
വിനീതവത്	ഒതുക്കത്താടുകൂടി	ഇദം	ഇപ്രകാരം
നിവിഷ്ടമാത്രേ തു	നിന്നുളടനെതന്നെ,	വാക്യം	വാക്യത്തെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ,	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

ക്ഷിപ്രം വനമിദം സൗമ്യ നരസംഖൈഃ സമന്തതഃ
 ലുബ്ധൈശ്ച സഹിതൈരഭിസ്തപമനേപക്ഷിതുമഹസി.

3

“സൗമ്യ!	“വത്സ!	ഇദം	ഈ
തപം	നീ	വനം	വനത്തെ
സഹിതൈഃ	കൂടെ വന്നിരിക്കുന്നവ	സമന്തതഃ	എങ്ങും
ഏഭിഃ	ഈ [രായ	ക്ഷിപ്രം	വേഗത്തിൽ
നരസംഖൈഃ	ആളുകൾക്കൂടെ	അനേപക്ഷിതും }	തിരഞ്ഞുനോക്കേണ്ട
ലുബ്ധൈഃ ച	വേടന്മാരോടുകൂടി	അഹസി. }	താകുന്നു.

ഗുഹോ ജ്ഞാതിസഹസ്രേണ ശരചാപാസിപാണിനാ
സമനേപഷതു കാകത്സമാവസ്ഥിൻ പരിവൃതഃ സ്വയം.

4

“ഗുഹഃ, ശരചാപാസി- പാണിനാ ജ്ഞാതി- സഹസ്രേണ	“ഗുഹൻ, അമ്പും വില്ലും വാളും കയ്യിൽ ധരിച്ച അന്യേകം സ്വജനങ്ങ ളോട്	പരിവൃതഃ, സ്വയം അസ്ഥിൻ കാകത്സൈവ സമനേപഷതു.	സമേതനായി, താൻതന്നെ ഈ കാട്ടിൽ ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാരെ അന്വേഷിക്കട്ടെ.
---	---	--	---

അമാത്യൈഃ സഹ പൗരൈശ്ച ഗുരുഭിശ്ച ദ്വിജാതിഭിഃ
സഹ സർവ്വം ചരിഷ്യാമി പദ്ഭ്യാം പരിവൃതഃ സ്വയം.

5

“അമാത്യൈഃ } സഹ, പൗരൈഃ ച ഗുരുഭിഃ ദ്വിജാ- തിഭിഃ ച സഹ	“മന്ത്രിമാരോടുംകൂടി, പൗരന്മാരെയും ഗുരുക്കളെയും ദ്വിജ- ന്മാരെയും	പരിവൃതഃ, പദ്ഭ്യാം സ്വയം സർവ്വം ചരിഷ്യാമി.	മുഴുപ്പെട്ടവനായി, കാൽനടയായി ഞാനും എങ്ങും ജാഗ്രതയോട് കൂടി തിരഞ്ഞുനോക്കാം.
--	--	---	--

യാവന്ന രാമം ഭുക്ത്യാമി ലക്ഷ്മണം വാ മഹാബലം
വൈഭവേന വാ മഹാഭാഗം ന മേ ശാന്തിർവിഷ്യതി.

6

“രാമം, മഹാബലം ലക്ഷ്മണം വാ, മഹാഭാഗം വൈഭവേന വാ	“ശ്രീരാമനെയാകട്ടെ, മഹാശക്തിമാനായ ലക്ഷ്മണനെയാകട്ടെ, പുണ്യവതിയായ വൈഭവിയെയാകട്ടെ,	ഭുക്ത്യാമി ന യാവത് മേ ശാന്തിഃ ഭവിഷ്യതി ന.	കാണാതിരിക്കുന്നത് എതുവരെയോ അതു എനിക്ക് [വരേജം, മനസ്സമാധാനം ഉണ്ടാകയില്ല.
--	--	---	---

യാവന്ന ചന്ദ്രസംകാശം ഭുക്ത്യാമി ഗുരുമാനനം
ഭ്രാതൃഃ പദ്മപലാശാക്ഷം ന മേ ശാന്തിർവിഷ്യതി.

7

“ഭ്രാതൃഃ ചന്ദ്രസംകാശം പദ്മപലാ- ശാക്ഷം ഗുരോ	“ജ്യേഷ്ഠൻ ചന്ദ്രബിംബസമാനവും, കമലമുദയശൃംഗങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടിയതും ഭംഗിയേറിയതും ആയ	ആനനം ഭുക്ത്യാമി ന യാവത് മേ ശാന്തിഃ ഭവിഷ്യതി ന.	തിരുമുഖമണ്ഡലത്തെ കാണാതിരിക്കുന്നത് വരേജം എന്നു സമാധാനമെ ഉണ്ടാകയില്ല. [ന്നതെ
--	---	--	---

യാവന്ന രാജ്യേ രാജ്യാഹം പിതൃപൈതാമഹേ സ്ഥിതഃ
അഭിഷേകജലക്രിനോ ന മേ ശാന്തിർവിഷ്യതി.

8

“രാജ്യാഹഃ അഭിഷേക- ജലക്രിനഃ, പിതൃപൈതാ- മഹേ	“രാജ്യത്തിന്നു അഹം നായ അഭ്യേഹം അഭിഷേകതീർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ട് നീരാട പ്പെട്ടവനായി, പരമ്പരയായ് വന്ന തായ	രാജ്യേ സ്ഥിതഃ ന യാവത് മേ ശാന്തിഃ ഭവിഷ്യതി ന.	രാജ്യാധികാരത്തിൽ സ്ഥാപിക്കപ്പെടാതിരി ക്കുന്ന കാലമെല്ലാം എനിക്ക് സമാധാനമെന്നുത ഉണ്ടാകയില്ല.
---	---	---	---

യാവന്ന ചരണൗ ഭ്രാതൃഃ പാത്ഥ്വിവ്യഞ്ജനാനപിതൗ
ശിരസാ ധാരയിഷ്ടാമി ന മേ ശാന്തിഭിഷ്യതി.

9

“ഭ്രാതൃഃ പാത്ഥ്വിവ- വ്യഞ്ജനാ- നപിതൗ ചരണൗ ശിരസാ	“ജ്യേഷ്ഠൻ ചക്രവർതിലക്ഷണങ്ങ ഭോക്തൃഭിരവയാ	} ധാരയിഷ്ടാമി } ഞാൻ ധരിക്കാതിരിക്ക ന യാവത് } നതുവരെയും
	പാദയുഗളങ്ങളെ	മേ എന്നിങ്ക്
	ശിരസ്സുകൊണ്ട്	ശാന്തിഃ ഒരു സമാധാനവും
		ഭിഷ്യതി ന. ഉണ്ടാകയില്ല.

സിദ്ധാത്മഃ ഖലു സൗമിത്രിയുശ്വരൂപിമലോപമം

മുഖം പശ്യതി രാമസ്യ രാജീവാക്ഷം മഹാച്യുതി.

10

“യഃ ചക്ര- വിമലോപമം രാജീവാക്ഷം	“യാതൊരുവൻ കളങ്കമറ്റ ചന്ദ്രബിം ബത്തോടുസദൃശവും ചെന്താർന്നേരങ്ങളോ ടുക്കിയതും	} മുഖം } തിരുമുഖമണ്ഡലത്തെ പശ്യതി, } സന്ദർശിച്ചുകൊണ്ടിരി ക്കുന്നുവൊ
മഹാച്യുതി	തേജോമയമായി വിള ങ്ങുന്നതും ആയ	സൗമിത്രിഃ } അപ്രകാരമുള്ള ലക്ഷ്യ ഖലു } ണൻ ഒരുവൻതന്നെ യാൺ
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	സിദ്ധാത്മഃ. ജന്മസാഫല്യം പൂണ്ട വൻ.

കൃതകൃത്യാ മഹാഭാഗാ വൈഭേരീ ജനകാത്മജാ

ഭർത്താരം സാഗരാന്തായഃ പൃഥിവ്യാ യാഽനുഗച്ഛതി.

11

“യാ സാഗരാന്തായഃ പൃഥിവ്യാഃ ഭർത്താരം	“യാതൊരുവൻ ആഴിച്ചുഴുന്നതായ ഭൂമിയുടെ സംരക്ഷകനായ ശ്രീ	} മഹാഭാഗാ } മഹാഭാഗ്യവതിയും ജനകാത്മജാ } ജനകനന്ദിനിയുംആയ വൈഭേരീ } ആ വൈഭേരീതന്നെ യാൺ
	രാമനെ	കൃതകൃത്യാ. മഹാപുണ്യം ചെയ്ത വൻ
അനുഗച്ഛതി,	അനുഗമിക്കുന്നുവൊ,	

സുഭഗശ്ചിത്രകൂടോസൗ ഗിരിരാജോപമോ ഗിരിഃ

യസ്തിൻ വസതി കാകത്സ്ഥഃ കഞ്ചേര ഇവ നന്ദനേ.

12

“കഞ്ചേരഃ നന്ദനേ ഇവ, യസ്തിൻ കാകത്സ്ഥഃ വസതി,	“കഞ്ചേരൻ നന്ദനോദ്യാനത്തിൽ എന്നപോലെ, യാതൊരു ദിക്കിൽ ശ്രീരാമൻ വസിക്കുന്നുവോ,	} അസൗ } അപ്രകാരമുള്ള ഈ ചിത്രകൂടഃ } ചിത്രകൂടപദ്മം ഗിരിഃ, } തന്നെയൊക്കുന്നു ഗിരിരാജോപമഃ ഹിമാലയപദ്മതമൈ നവണ്ണം, സുഭഗഃ. ഭാഗ്യപൂണ്ടതായിരി ക്കുന്നത്.

[ഹിമാലയം പർവ്വതശൃംഗമായിവാസത്താൽ എപ്രകാരം ധന്യമോ, അപ്രകാരം ശ്രീരാമൻ വസിക്കുന്ന കാരണം ഈ ചിത്രകൂടപദ്മവും ധന്യം തന്നെ എന്ന് ഭാവം. “മേരുപദ്മം” എന്നും പക്ഷാന്തരം.

“കുഞ്ചരഃ നന്ദനേ ഇവ”. (കുഞ്ചരൻ ചൈത്രമം എന്ന തന്റെ ഉദ്യാനത്തെ വെടിഞ്ഞു ഇന്ദ്രോദ്യാനമായ നന്ദനത്തിൽ എന്നപോലെ, അയോദ്ധ്യയെ വെടിഞ്ഞു, ശ്രീരാമൻ ചിത്രകൂടത്തിൽ വസിക്കുന്നു; അഥവാ, കുഞ്ചരൻ സ്വഗൃഹത്തിൽനിന്ന് സേവാദ്യാനത്തിൽ പാർക്കുന്നതുപോലെ, “ഇക്ഷ്വാകുണാമിയം ഭൂമിഃ സശൈലവനകാനനാ” എന്ന് പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന പ്രകാരം തനിക്കുതന്നെ ചേർന്നതായ ചിത്രകൂടത്തിൽ ശ്രീരാമൻ വസിക്കുന്നു.) ഗോ. രാ.]

കൃതകാൽമിദഃ ദുഷ്ടം വനം വ്യാലനിഷേവിതം

യദദ്ധ്യാസ്തേ മഹാതേജാ രാമഃ ശസ്ത്രഭൂതാം വരഃ.

13

“മഹാതേജാഃ	“മഹാതേജസ്വിയം	വ്യാല-	} ക്രൂരമൃഗാധിഷ്ഠിതമായി
ശസ്ത്രഭൂതാം	വില്ലാളികളിൽവെച്ച്	നിഷേവിതം	
വരഃ	അപൂർണ്ണമനമായ	ദുഷ്ടം	ദുഷ്ടവശമായ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ഇദം	അപ്രകാരമുള്ള ഈ
യത്	യാതൊന്നിനെ	വനം	} വനം പുണ്യംചെയ്തതു
അദ്ധ്യാസ്തേ,	അധിവസിക്കുന്നുവോ,	കൃതകാൽമിദഃ.	
			തന്നെ.”

ഏവമുക്തവാ മഹാബാഹുർഭരതഃ പുരുഷഷ്ടഭുഃ

പദ്ഭ്യാമേവ മഹാതേജാഃ പ്രവിവേശ മഹദപനം.

14

മഹാതേജാഃ	മഹാതേജസ്വിയം	ഉക്തവാ,	ഉരചെയ്തശേഷം,
മഹാബാഹുഃ	ആജാനബാഹുവും	പദ്ഭ്യാം ഏവ,	കാൽനടയായ്ത്തന്നെ
പുരുഷഷ്ടഭുഃ	പുരുഷോത്തമനമായ	മഹത് വനം	ആ വമ്പിച്ച വിപിന
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,		ത്തിൽ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	പ്രവിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.

സ താനി ദ്രുമജാലാനി ജാതാനി ഗിരിസാനുഷു

പുഷ്പിതാഗ്രാണി മദ്ധ്യേന ജഗാമ വദന്താം വരഃ.

15

വദന്താം	മാറാത്തവാക്കുരചെയ്ത	പുഷ്പിതാ-	} പൂത്തുനീല്ക്കുന്നകൊമ്പു
	നവരിൽവെച്ച്	ഗ്രാണി	
വരഃ	ശ്രേഷ്ഠനായ	താനി	ആ [ആയ
സഃ,	ആ ഭരതൻ,	ദ്രുമജാലാനി	} തരുന്നിരകളുടെ ഇട
ഗിരിസാനുഷു	മലഞ്ചരിവുകളിൽ	മദ്ധ്യേന	
ജാതാനി	വളർന്നുനിന്നിരുന്നവയും	ജഗാമ.	നടന്നു.

സ ഗിരേശ്വിത്രകൂടസ്യ സാലമാസാദ്യ പുഷ്പിതം

രാമാത്രമഗതസ്യാഗ്നേദുർഗ്ഗം ധ്വജമച്ഛ്രിതം.

16

സഃ,	ആ ഭരതൻ,	രാമാത്രമ-	} ശ്രീരാമന്റെ ആശ്രമ
ചിത്രകൂടസ്യ	} ചിത്രകൂട പർവ്വതത്തിലുള്ള	ഗതസ്യ	
ഗിരേഃ		അഗ്നഃ	അഗ്നിയിൽനിന്നു
പുഷ്പിതം	പൂത്തുനീന്നിരുന്ന	ഉച്ഛ്രിതം	ഉയരെപ്പൊങ്ങിയ
സാലം	ഒരു സാലവൃക്ഷത്തിൽ	ധ്വജം	ധ്വമത്തെ
ആസാദ്യ,	കയറി,	ദുർഗ്ഗം.	അവേക്ഷിച്ചു.

തം ദ്രഷ്ട്വാ ഭരതഃ ശ്രീമാൻ മുഖോഽസഹ ബാധയൈഃ
അത്ര രാമ ഇതി ജ്ഞാതവാ ഗതഃ പാരമിവാഭസഃ.

17

ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	അംഭസഃ	സമുദ്രത്തിന്റെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	പാരം	അക്കര
തം ദ്രഷ്ട്വാ,	അതിനെ കണ്ടിട്ട്,	ഗതഃ ഇവ	എത്തിയവനെന്നുപോ
'അത്ര	'ഇവിടെ		ലെ ഭവിച്ചവനായി
രാമഃ 'ഇതി	ശ്രീരാമൻ ഉണ്ടായിരി	ബാധയൈഃ	} ബന്ധുക്കളോടുകൂടി
	ക്കണം' എന്ന്	സഹ	
ജ്ഞാതവാ,	ഉറപ്പിച്ചു്,	മുഖോഽ.	പരമാനന്ദമുറക്കൊണ്ടു്.

സ ചിത്രകൂടേ തു ഗിരൌ നിശമ്യ
രാമാശ്രമം പുണ്യജനോപപന്നം

ഗുഹേന സാലം തപരിതോ ജഗാമ

പുനർനിവേശ്യൈവ ചമൂം മഹാത്മാ.

18

മഹാത്മാ	മഹാത്മാവായ	നിശമ്യ തു,	ഇതുതന്നെയെന്ന്
സഃ,	അദ്ദേഹം,	ചമൂം	ചോദിച്ചറിഞ്ഞശേഷം
ചിത്രകൂടേ	} ചിത്രകൂടപവൃതത്തിൽ,	പുനഃ ഏവ	സൈന്യത്തെ
ഗിരൌ,		നിവേശ്യ	വീണ്ടും ഒരേസ്ഥലത്തി
പുണ്യജനോ-	} പുണ്യജനങ്ങൾ വസി	ഗുഹേന സാലം	നില്പാൻ കല്പിച്ചു് [ൽ
പപന്നം		തപരിതഃ	ഗുഹോടുകൂടി
രാമാശ്രമം	ശ്രീരാമാശ്രമത്തെ	ജഗാമ.	വേഗത്തിൽ
			നടന്നുചെന്നു.

ഇത്യാഷ്വ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

അഷ്ടനവതിതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറ്റൊട്ടാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6001; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3646.

ഏകോനശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = തൊണ്ണൂറ്റൊമ്പതാംസർഗ്ഗം.

[രാമസമാഗമഃ = ശ്രീരാമനെ കാണുന്നത്.]

നിവിഷ്ടായാം തു സേനായാമുത്സുകോ ഭരതസ്തതഃ

ജഗാമ ഭ്രാന്തരം ദ്രഷ്ടം ശത്രുഹ്ലമനദൾയൻ.

1

സേനായാം	സൈന്യം	തതഃ,	ആ സമയം,
നിവിഷ്ടായാം തു	നിന്ന ഉടനേതന്നെ,	ശത്രുഹ്ലം	ശത്രുഹ്ലനാട്
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,		
ഭ്രാന്തരം	ജ്യേഷ്ഠനെ	അൻദൾയൻ	{ തല്പോല അടയാളങ്ങ ചെപ്പറ്റി പറഞ്ഞു കൊണ്ട്
ദ്രഷ്ടം	സന്ദർശിപ്പാനായി		
ഉത്സുകഃ	അത്യാത്സക്യം		
	പൂണ്ടവനായി,	ജഗാമ.	നടന്നുചെന്നു.

ഋഷിം വസിഷ്ഠം സന്ദിശ്യ മാതൃർമേ ശീഘ്രമാനയ
ഇതി തപരിതമഗ്രേ സ ജഗാമ ഗുരുവത്സലഃ.

2

ഗുരുവത്സലഃ	{ ജ്യേഷ്ഠൻറപേരിൽ അതിവാത്സല്യംപൂ ണ്ടവനായ	ശീഘ്രം ആനയ," ഇതി സന്ദിശ്യ അഗ്രേ തപരിതം ജഗാമ.	വേഗത്തിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നാലും" എന്ന് ഏല്പിച്ചു മുമ്പിൽ ബദ്ധപ്പെട്ട് നടന്നുചെന്നു.
സഃ	ആ ഭരതൻ		
വസിഷ്ഠം ഋഷിം	വസിഷ്ഠമഹർഷിയോട്		
"മേ	"എന്റെ		
മാതൃഃ	മാതാക്കന്മാരെ		

സുമന്ത്രസ്തപി ശതൃഷ്ണമദൂരാദനപദ്യത
രാമദർശനജസ്തഷോ ഭരതസ്തവ തസ്യ ച.

3

സുമന്ത്രഃ അപി	സുമന്ത്രരും, ശതൃഷ്ണം ശതൃഷ്ണനെ അദൂരാത് ത അരികിലായി അനപദ്യത; തുടന്നുചെന്നു; രാമദർശനജഃ ശ്രീരാമനെ സന്ദർശിക്ക ന്നതിന്നുണ്ടായ	തഷഃ ഭരതസ്യ ഇവ തസ്യ ച.	തൃഷ്ണ ഭരതൻ എന്നപോലെതന്നെ യായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്നും.
---------------	--	--------------------------------	--

ഗച്ഛന്നേവാഥ ഭരതസ്താപസാലയസംസ്ഥിതാം
ഭ്രാതൃഃ പണ്ണുകുടീം ശ്രീമാനടജം ച ദദർ മ.

4

അഥ	അനന്തരം	താപസാലയ-)	തപസ്വികളുടെ വാസ
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	സംസ്ഥിതാം }	സ്ഥലംപോലെ നന്നാ
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,		യി കെട്ടപ്പെട്ടതായ
ഗച്ഛൻ ഏവ	ചെന്നുകൊണ്ടുതന്നെ		
ഭ്രാതൃഃ ഉടജം ച	ജ്യേഷ്ഠനു വിശ്രമിപ്പാ നുള്ള കുടീരത്തേയും	പണ്ണുകുടീം ഹ ദദർ.	പണ്ണുശാലയേയും കണ്ടു.

[‘പണ്ണുശാല’ അഗ്നഗാരം മുതലായവ ഉള്ളതായ സ്ഥലവും, അതിന്ന് ബാഹ്യത്തിലായി സേവ്യത്തിനുവേണ്ടി കല്പിതമായിട്ടുള്ള കുടീരം ഉടജവുമാകുന്നു.]

ശാലായാസ്തപഗ്രതസ്തസ്മാ ദദർ ഭരതസ്തദാ
കാഷ്ഠാനി ചാവഗ്നാനി പുഷ്പാണ്യപചിതാനി ച.

5

തദാ	ആ സമയം	അവഗ്നാനി	വെട്ടികീറപ്പെട്ട
ഭരതഃ	ഭരതൻ	കാഷ്ഠാനി ച	വിറകുകളേയും
തസ്മാഃ	ആ	അപചിതാനി	അറുത്ത് ശേഖരിച്ചവ
ശാലായാഃ	ശാലയുടെ	പുഷ്പാണി ച	പുഷ്പങ്ങളേയും [യായ
അഗ്രതഃ ത	മുൻഭാഗത്തിലായി	ദദർ.	കണ്ടു.

ലക്ഷ്മണസ്വ ച രാമസ്വ ദേശാശ്രമമീയുഷഃ

കൃതം വൃക്ഷേഷപഭിജ്ഞാനം കശചീരൈഃ കപചിത് കപചിത്. 6

ആശ്രമം	വാനപ്രസ്ഥാശ്രമത്തെ	വൃക്ഷേഷ	വൃക്ഷങ്ങളിൽ
ഇയ്യുഷഃ	ആചരിക്കുന്നവനായ	കപചിത്	} അവിടവിടെ
രാമസ്വ	ശ്രീരാമനും	കപചിത്	
ലക്ഷ്മണസ്വ ച	ലക്ഷ്മണനും ഉള്ള,	കൃതം	ഉണ്ടാകപ്പെട്ടതായ
കശചീരൈഃ	ഇഹനായ മരവൃരികളെ	അഭിജ്ഞാനം	ലക്ഷണത്തെയും
	ക്കൊണ്ട്	ദേശം.	കണ്ടു.

[“കശചീരൈഃ കൃതം അഭിജ്ഞാനം” ദർശയെരുകൾ കെട്ടപ്പെട്ടുണ്ടായ വടക്കൾ; കളിപ്പാൻ പോകുന്നസമയം മരങ്ങളിൽ അടയാളത്തിനായി കെട്ടപ്പെട്ട ദർശയെരുകൾ; അടയാളത്തിനായി വെക്കപ്പെട്ട ദർങ്ങളും മരവൃരികളും. എന്നിത്യാദി, വ്യാഖ്യാനങ്ങളിൽ ലക്ഷണത്തെക്കുറിച്ചും. എന്നാൽ അയോദ്ധ്യാത്മരമായാണത്തിൽ ശ്രീരാമാശ്രമത്തെ ഭരതൻ സന്ദർശിച്ച ഘട്ടത്തിൽ “ദേശം ദൂരാഭിഭാസ്യം ശുഭം രാമസ്വ ഗേഹം മുനിവൃന്ദസംവിതം. വൃക്ഷാഗ്രസംലഗ്നസുവാല്യുലാജിനം രാമാഭിരാമം ഭരതഃ സഹാനുജഃ”, എന്ന് പറഞ്ഞതിന്നനുസരിച്ചാണ് ഇവിടെ അർത്ഥം പറയപ്പെട്ടത്, “ആശ്രമം ഇയ്യുഷഃ” “ആശ്രമത്തിലേക്ക് പോകുന്ന” എന്നും ആവാം. “കശം” വെള്ളം എന്നർത്ഥം.]

ദേശം ച വനേ തസ്തിൻ മഹതഃ സഞ്ചയാൻ കൃതാൻ

മൃഗാണാം മഹിഷാണാം ച കരീഷൈഃ ശീതകാരണാത്. 7

തസ്തിൻ വനേ	ആ കാട്ടിൽ	ശീതകാരണാത്	തണുപ്പിൽ തീക്കായ
മൃഗാണം	മാനകളുടേയും		വാനായി
മഹിഷാണം ച	പോത്തുകളുടേയും	കൃതാൻ	ഉണ്ടാക്കിയതുവെക്ക
കരീഷൈഃ	{ ചാണകംകൊണ്ടുണ്ടാ	മഹതഃ	വലുതായ [പ്പെട്ട
	ക്കിയ വരട്ടികൾകൊ	സംചയാൻ ച	കൂട്ടങ്ങളേയും
	ണ്ട്.	ദേശം.	കണ്ടു.

ഗച്ഛന്നേവ മഹാബാഹുർദ്വതിമാൻ ഭരതസ്തദാ

ശരൗഘ്നം ചാബ്രവീദ്ധ്യഷ്ടസ്താനമാത്യാശ്ച സർപ്പശഃ. 8

മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവും	ഏഷ്ടഃ	ആനന്ദഭരിതനായി
ദ്വതിമാൻ	തേജസ്വിയും ആയ	ശരൗഘ്നം ച	ശരൗഘ്നനേയും
ഭരതഃ	ഭരതൻ	താൻ അമാത്യാൻ	ആ മന്ത്രിമാർ
ഗച്ഛൻ ഏവ	നടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ	സർപ്പശഃ ച	എല്ലാവരേയും നോക്കി
തദാ	അപ്പോൾ	അബ്രവീത്.	ഇങ്ങിനെഅരുൾചെയ്തു.

മന്ത്രേ പ്രാപ്താഃ സ്ത തം ദേശം ഭരപാജോ യമബ്രവീത്

നാതിദൂരേ ഹി മന്ത്രേഽഹം നദീം മന്ദാകിനീമിതഃ. 9

“ഭരപാജഃ	“ഭരപാജമഹർഷി	പ്രാപ്താഃ സ്ത	നാം വന്നുകഴിഞ്ഞുവെ
യം ദേശം	യാതൊരു പ്രദേശത്തെ	മന്ത്രേ;	ഞാൻ കരുതുന്നു; [ന്ന്
	പ്പററി	മന്ദാകിനീം നദീം	മന്ദാകിനീനദിയെ
അബ്രവീത്	അരുളിച്ചെയ്തുപോ	ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും
തം ഹി	ആ പ്രദേശത്തിലേക്കു	നാതിദൂരേ	അടുത്തുള്ളതായി
	തന്നെ	അഹം മന്ത്രേ.	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഉച്ചൈർബലാനി ചീരാണി ലക്ഷ്മണേന ഭവേദയം

അഭിജ്ഞാനകൃതഃ പന്ഥാ വികാലേ ഗതുമിച്ഛതാ.

10

“ചീരാണി	“മരത്തോലുകളിലുള്ള	ഗതും ഇച്ഛതാ	{ (ഫലമൂലാദിശേഖരി പ്പാനായി) പുറത്തു പോകുവാൻ ഇച്ഛിച്ചു
ഉച്ചൈർ	വെട്ടുടയാളങ്ങൾ		
ബലാനി ;	ആഴത്തിൽ	ലക്ഷ്മണേന	ലക്ഷ്മണനാൽ [വനായ
	പതിഞ്ഞുകാണപ്പെ	അയം	ഈ
	ടുന്നു ;	പന്ഥാഃ	സൂത്രം
വികാലേ	{ ആശ്രമത്തിൽ കാവൽ	അഭിജ്ഞാന- കൃതഃ ഭവേത്. }	വഴി അടയാളത്തിനു വേണ്ടി ചെയ്യപ്പെട്ട തായിരിക്കണം.
	{ മുതലായ പ്രവൃത്തി		
	{ കളിപ്പാത്തസമയ		
	ത്തിൽ		

[‘വികാലേ’, (സന്ധ്യ മുതലായ സമയങ്ങളിൽ). “മരവരികൾ ഉയരത്തിൽ കെട്ടപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ആകയാൽ ഈ വഴി അസമയങ്ങളിൽ പോകുന്നവനായ ലക്ഷ്മണനാൽ ഇപ്രകാരം അടയാളപ്പെടുത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇതുതന്നെയാണ് ആശ്രമത്തിലേക്കുള്ള മാർഗ്ഗം.” എന്ന് ഗോ. രാ.]

ഇദം ചോദാത്തദന്താനാം കഞ്ജരാണാം തരസിനാം

ശൈലപാശേപ പരിക്രാന്തമന്യോന്യമഭിഗജ്ജതാം.

11

“ഉദാത്ത- ദന്താനാം	{ “നീണ്ട കൊമ്പുകളാ ന്നുവയും	കഞ്ജരാണാം	ആനകളുടെ
തരസിനാം	കൊഴുത്തവയും	പരിക്രാന്തം	പോക്കുവഴി
അന്യോന്യം	ഒന്നോടൊന്നുനോക്കി	ശൈലപാശേപ	മലയോരത്തിൽ
അഭിഗജ്ജതാം	ഗജ്ജിക്കുന്നവയും ആയ	ഇദം ച.	ഇതാ കാണുന്നു.

യഥേവാധാതുമിച്ഛന്തി താപസാഃ സതതം വനേ

തസ്യാസൗ ദൃശ്യതേ ധൃമഃ സംകലഃ കൃഷ്ണവർമ്മനഃ.

12

“വനേ	“കാട്ടിൽ	തസ്യ	ആ
താപസാഃ	തപസികൾ	കൃഷ്ണവർമ്മനഃ	അഗ്നിയുടെ
സതതം	എല്ലായ്പ്പോഴും	ധൃമഃ	പുക,
യം ഏവ	യാതൊന്നിനെത്തന്നെ	സംകലഃ	തിങ്ങിയതായി
ആധാതും	കെടാതെ രക്ഷിപ്പാൻ	അസൗ	ഇതാ
ഇച്ഛന്തി,	ഇച്ഛിക്കുന്നുവോ,	ദൃശ്യതേ.	കാണപ്പെടുന്നു.

അത്രാഹം പുരുഷവ്യാഘ്രം ഗുരുസത്ക്കാരകാരിണം

ആയും ദ്രക്ഷ്യാമി സംഹൃഷ്ടോ മഹർഷിമിവ രാഘവം.

13

“അത്ര	“ഇവിടെ	രാഘവം,	ശ്രീരാഘവനെ,
അഹം	ഞാൻ	മഹർഷിം	മഹർഷിയെ
ഗുരുസത്ക്കാര- കാരിണം	{ പിതാവിനെ ബഹുമാ നപ്പെടുത്തുന്നവനും	ഇവ,	എന്നപോലെ,
പുരുഷവ്യാഘ്രം	പുരുഷോത്തമനും	സംഹൃഷ്ടഃ	ആഗ്രഹപൂർത്തിയാക്കുന്നവനായി
ആയും	പുഷ്പപാദനമായ	ദ്രക്ഷ്യാമി.”	സന്ദർശിക്കും.”

അഥ ഗതവാ മുഹൂർത്തം തു ചിത്രകൂടം സ രാഘവഃ
മന്ദാകിനീമനപ്രാപ്തസ്തം ജനം ചേദമബ്രവീത്.

14

അഥ	ആ സമയം	ചിത്രകൂടം	ചിത്രകൂടത്തെ
സഃ രാഘവഃ,	ആ ഭരതൻ,	അനപ്രാപ്തഃ,	പ്രാപിച്ചവനായി,
മന്ദാകിനീം	മന്ദാകിനിയുടെ കര	തം	കൂടെ വന്ന ആ
	യോരത്തിലൂടെ	ജനം	ജനത്തോടായി
മുഹൂർത്തം	ഒരു മുഹൂർത്തനേരം	ഇദം ച	ഇങ്ങിനെയും
ഗതവാ തു,	നടന്നശേഷം,	അബ്രവീത്.	ഉറചെയ്തു.

ജഗത്യാം പുരുഷവ്യാഘ്ര ആസ്തേ വീരാസനേ രതഃ
ജനേന്ദ്രോ നിജ്ജനം പ്രാപ്യ ധിങ്മേ ജന സജീവിതം.

15

“ജഗത്യാം	“ലോകത്തിൽ	രതഃ	ശ്രദ്ധപൂണ്ടവനായി
പുരുഷവ്യാഘ്രഃ	പുരുഷോത്തമനം	ആസ്തേ ;	വർത്തിക്കുന്നു ;
ജനേന്ദ്രഃ,	നരവരനുമായ അദ്ദേഹം,	മേ	എന്റെ
നിജ്ജനം	മനുഷ്യരില്ലാത്ത വന	സജീവിതം	പ്രാണനോടുകൂടിയ
പ്രാപ്യ,	പ്രാപിച്ച്, [ത്തെ	ജനം	ജനം
വീരാസനേ	{ തപസ്വിമാർ അനുഷ്ഠി കുന്നതായ വീരാ സനത്തിൽ	ധിക!	നിഷ്പ്രയോജനമായി!

മത്കൃതേ വ്യസനം പ്രാപ്തോ ലോകനാഥോ മഹാഭൃതിഃ
സദ്യാൻ കാമാൻ പരിത്യജ്യ വനേ വസതി രാഘവഃ.

16

“ലോകനാഥഃ	“ലോകനാഥനും	പ്രാപ്തഃ	പ്രാപിച്ചവനായി
മഹാഭൃതിഃ	മഹാഭക്തജസപിയും	സദ്യാൻ	എല്ലാ
	ആയ	കാമാൻ	സുഖങ്ങളെയും
രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ	പരിത്യജ്യ,	വെടിഞ്ഞ്,
മത്കൃതേ	ഞാൻമൂലം	വനേ	കാട്ടിൽ
വ്യസനം	കഷ്ടത്തെ	വസതി.	വസിക്കുന്നു.

ഇതി ലോകസമാക്രഷ്ടഃ പാദേഷപദ്യ പ്രസാദയൻ
രാമസ്യ നിപതിഷ്ഠാമി സീതായാശ്ച പുനഃ പുനഃ.

17

““ലോക-	““ഞാൻ ലോകനിന്ദ	പുനഃ പുനഃ	വീണ്ടും വീണ്ടും
സമാക്രഷ്ടഃ,’	യ്ക്കു പാത്രമായി,’	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെയും
ഇതി,	എന്നു പറഞ്ഞ്,	സീതായാഃ ച	സീതാദേവിയുടേയും
പ്രസാദയൻ	പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നവ	പാദേഷ	തിരുവടികളിൽ
അദ്യ	ഇപ്പോൾ [നായി	നിപതിഷ്ഠാമി.”	ഞാൻവീഴുന്നുണ്ട്.”

ഏവം സ വിലപംസ്തസ്മിൻ വനേ ഭഗരഥാത്മജഃ
 ഭദ്രം മഹതീം പുണ്യാം പണ്ണശാലാം മനോരമാം 18
 സാലതാലാശപകണ്ണാനാം പണ്ണൈർബഹുഭിരാവൃതാം
 വിശാലാം മൃദഭിസ്തീണ്ണാം കശൈര്യോദിമിവാധരേ 19
 ശക്ത്രായുധനികാശൈശ്ച കാമ്യകൈഭാരസാധനൈഃ
 രക്തമപ്യഷ്ടൈർമഹാസാരൈഃ ശോഭിതാം ശത്രുബാധകൈഃ 20
 അർക്കശ്ശിപ്രതീകാശൈഃപോരൈസ്തൂണീഗതൈഃ ശരൈഃ
 ശോഭിതാം ഭീപ്ലവദനൈഃ സരൈർപ്പഭോഗവതീമിവ 21
 മഹാരജതവാസോഭ്രാമസിഭ്രാം ച വിരാജിതാം
 രക്തമബിന്ദുവിചിത്രാഭ്രാം ചമ്ബഭ്രാം ചാപി ശോഭിതാം 22
 ഗോധാഗുലിതൈരരാസകൈശ്ചിതൈഃ കാഞ്ചനഭൂഷിതൈഃ
 അരിസംഖൈരനാഗ്രാഷ്ട്രാം മുഗൈഃ സിംഹഗുഹാമിവ. 23

ഏവം	മേൽപ്രകാരം
തസ്മിൻ വനേ	ആ കാട്ടിൽ
വിലപൻ	ഭുവിച്ചിരുന്ന
ഭഗരഥാത്മജഃ	ഭഗരഥസുതനായ
സഃ,	ആ ഭരതൻ,
സാലതാലാ-	പയിൻ, പന, മരുത്
ശപകണ്ണാനാം	എന്നവയുടെ
ബഹുഭിഃ	പല
പണ്ണൈഃ	ഇലകളാൽ
ആവൃതാം	മേയപ്പെട്ടതും
വിശാലാം	വിശാലമായതും
അധരേ	യാഗശാലയിൽ
വേദിം ഇച,	മണ്ഡപമെന്നപോ
	ലെയിരിക്കുന്നതും
മൃദഭിഃ കശൈഃ	മൃദവായ ദർകളാൽ
തീണ്ണാം	വിരിക്കപ്പെട്ടതും,
ശക്ത്രായു-	ഇന്ദ്രധനുസ്സിനെപ്പോ
നികാശൈഃ	ലെയുള്ളവയും
ഭാര-	മഹൽകായുങ്ങളെ സാ
സാധനൈഃ	ധിപ്പിക്കത്തക്കവയും
രക്തമപ്യഷ്ടൈഃ	പൊന്നുകൊണ്ട് പൊ
	തിയപ്പെട്ടവയും
മഹാസാരൈഃ	ഏറാം ഉറപ്പുള്ളവയും
ശത്രു-	ശത്രുക്കളെ നശിപ്പിക്ക
ബാധകൈഃ	ന്നവയും ആയ

കാമ്യകൈഃ ച	വില്ലുകളാലും
ശോഭിതാം,	ശോഭിക്കപ്പെട്ടതും,
അർക്കശ്ശി-	} സൂര്യകിരണസദൃശ
പ്രതീകാശൈഃ	
	ങ്ങളും
ഘോരൈഃ	ഭയങ്കരങ്ങളും
തൂണീഗതൈഃ	ആവനാഴിയിലിട്ടവയും
ശരൈഃ,	ബാണങ്ങളാൽ [ആയ
ഭീപ്ലവദനൈഃ	ഭൂമിച്ച മുഖങ്ങളോടു
സരൈഃ	സപ്പങ്ങളാൽ [കൂടിയ
ഭോഗവതീം	} സപ്പരാജധാനിയായ
ഇവ	
	ഭോഗവതിയെപോലെ
ശോഭിതാം,	ശോഭിക്കപ്പെട്ടതും,
മഹാരജത-	} തങ്കളുകളിൽ വെക്ക
വാസോഭ്രാം	
	പ്പെട്ട
അസിഭ്രാം	രണ്ടു ഖഡ്ഗങ്ങളാൽ
വിരാജിതാം,	പരിലസിക്കപ്പെട്ടതും,
രക്തമബിന്ദു-	} പൊൻമൊട്ടുകളാലലം
വിചിത്രാഭ്രാം	
	കരിക്കപ്പെട്ട
ചമ്ബഭ്രാം	} രണ്ടു പരിചകളെക്കൊ
അപി ച	
	ണ്ടും വിലസുന്നതും
അസകൈഃ	തൂക്കിയിട്ടുള്ളവയായും
കാഞ്ചന-	} സ്വപ്നാലംകൃതങ്ങളും
ഭൂഷിതൈഃ	
ചിത്രൈഃ	ഭംഗിയുള്ളവയും ആയ

ഗോധാംഗുലി- തൈഃ	കയ്യറകളാലും	അനാധ്യക്ഷ്യം,	അടുപ്പാൻ കഴിയപ്പെ ടാത്തതും,
ശോഭിതാം,	ശോഭിക്കപ്പെട്ടതും,	മനോരമാം	മനോഹരവും,
മൃഗൈഃ	മാനുഷകളാൽ	മഹതീം	മഹത്തായ
സിംഹഗുഹാം	സിംഹത്തിന്റെ ഗുഹ	പുണ്യാം ച	പുണ്യവിശേഷമാണു
ഇവ	എന്നപോലെ	പണ്ണശാലാം	പണ്ണശാലയെ [മായ
അരിസംഘൈഃ	ശത്രുസംഘങ്ങളാൽ	ദദർ.	കണ്ടു.

പ്രാഗുദക്പ്രവണാം വേദിം വിശാലാം ദീപ്തപാവകാം

ദദർ ഭരതസ്തത്ര പുണ്യാ രാമനിവേശനേ.

24

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ദീപ്തപാവകാം	ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിയാ
തത്ര	ആ	വിശാലാം	വിശാലവും [ഭൂകൂടിയതും
രാമനിവേശനേ	ശ്രീരാമഭവനത്തിൽ	പുണ്യാം	മനോഹരവും ആയ
പ്രാഗുദക്- പ്രവണാം	വടക്കുകിഴക്കുഭാഗത്തി ലായുള്ളതും	വേദിം	വേദിയെ
		ദദർ.	കണ്ടു.

നിരീക്ഷ്യ സ മുഹൂർത്തം തു ദദർ ഭരതോ ഗുരും

ഉടജേ രാമമാസിനം ജടാമണ്ഡലധാരിണം.

25

സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ	ജടാമണ്ഡല-	} ജടമുടിധരിച്ചവനായി
മുഹൂർത്തം	കുറെനേരം	ധാരിണം	
നിരീക്ഷ്യ	ഉററുനോക്കിയശേഷം,	ആസിനം	ഇരുന്നിരുന്ന
തു	ഉടനെതന്നെ	ഗുരും	ജ്യേഷ്ഠനായ
ഉടജേ	ഉടജത്തിൽ	രാമം ദദർ.	ശ്രീരാമനെനിരീക്ഷിച്ചു.

[ഗായത്രീമന്ത്രത്തിന്റെ ഏഴാമത്തെ അക്ഷരം ഈ ശ്ലോകത്തിലെ ആദ്യാക്ഷരമായി വിന്യസി
ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്ന് വിദ്യാരണ്യമതം. ഒടുവിലത്തെ 'ണ' എന്ന അക്ഷരമാണെന്ന് ഗോ.]

തം തു കൃഷ്ണാജിനധരം ചീരവല്ലഭവാസസം

ദദർ രാമമാസിനമഭിതഃ പാവകോപമം

26

സിംഹസ്തംഭം മഹാബാഹു പുണ്യരീകനിഭേക്ഷണം

പൃഥിവ്യാഃ സാഗരാന്തായാ ഭന്താരം ധർമ്മചാരിണം

27

ഉപവിഷ്ഠം മഹാബാഹു ബ്രഹ്മാണമിവ ശാശ്വതം

സ്ഥണ്ഡിലേ ഭദ്രസംസ്തീണ്ണ സീതയാ ലക്ഷ്മണേ ന ച.

28

കൃഷ്ണാജിനധരം,	മാന്തോൽ ധരി ച്ചവനും,	സാഗരാന്തായാഃ	സമുദ്രങ്ങൾ അതിരുക
ചീരവല്ലഭ-	} മരവുമുട്ടുത്തവനും,	പൃഥിവ്യാഃ	ഭൂമിക്ക് [ഭായുള്ള
വാസസം,		ഭന്താരം,	രക്ഷകനും,
സിംഹസ്തംഭം	സിംഹമൊത്ത ചുമലു കളാൻവനും,	ധർമ്മചാരിണം,	ധർമ്മനിഷ്ഠനും,
മഹാബാഹു,	മഹാബാഹുവും,	പാവകോപമം,	അഗ്നിസന്നിഭനും,
പുണ്യരീക-	} പദ്മസന്നിഭനത്രനും,	മഹാബാഹു	മഹാബാഹുവായ
നിഭേക്ഷണം,		ബ്രഹ്മാണം ഇവ	ബ്രഹ്മാവിനെപ്പോലെ
		ശാശ്വതം ച,	നാശമില്ലാത്തവനുമായ

തം	ആ	സീതയാ	സീതാഭവിയാലും
രാമം,	ശ്രീരാമനെ,	ലക്ഷ്മണേന	ലക്ഷ്മണനാലും
ദർശംസ്തീണ്ണ	ദർപ്പല്ലകൾ പരത്ത	അഭിതഃ	അടുത്തിരുന്ന്
സ്ഥണ്ഡില	തറയിൽ [പ്പെട്ടതായ	ഉപവിഷ്ടം തു	ഉപാസിക്കപ്പെട്ടവനാ
ആസീനം	ഇരിക്കുന്നവനായും,	ദദർശ.	കണ്ടു. [യം

തം ദൃഷ്ട്വാ ഭരതഃ ശ്രീമാൻ ദുഃഖശോകപരിപ്ലുതഃ

അഭ്യധാവത ധർമ്മാത്മാ ഭരതഃ കൈകയിസുതഃ.

29

ശ്രീമാൻ ഭരതഃ	ശ്രീമാനായ ഭരതൻ	കൈകയിസുതഃ	കൈകേയീപുത്രനായ
തം ദൃഷ്ട്വാ,	അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടു്,	ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ
ദുഃഖശോക-	} വ്യസനംകൊണ്ടും	ഭരതഃ	ഭരതൻ
പരിപ്ലുതഃ;		അഭ്യധാവത.	അങ്ങാട്ട് വെച്ചുപെട്ട്
	പീഡിതനായിത്തീർന്നു;		ഓടിച്ചെന്നു.

ദൃഷ്ട്വേവ വിലലാപാത്ത്വാ ബാഹ്വസന്ദിശയാ ഗിരാ

അശക്തവൻ ധാരയിതും ധൈര്യോദചനമബ്രവീത്.

30

ആത്മഃ,	ദുഃഖസന്തപ്തനായ ആ	ധൈര്യോ	അല്പം ധൈര്യത്തെ
	ഭരതൻ,		അവലംബിച്ചു്
ദൃഷ്ട്വാ ഏവ	കണ്ടു ഉടനേതന്നെ	} ബാഹ്വ- സന്ദിഗ്ദ്ധയാ	} അശ്രുക്കളാൽ ഇടുന്ന
വിലലാപ;	അശ്രുക്കൾ പൊഴിച്ചു;		
ധാരയിതും	ദുഃഖത്തെ മുക്കുവാൻ	ഗിരാ	വാക്കോടുകൂടി
അശക്തവൻ	കഴിയാത്തവനായി	വചനം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
		അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

യഃ സംസദി പ്രകൃതിഭിർവേദ്യക്ത ഉപാസിതം

വന്യൈർമൃഗൈരപാസീനഃ സോഽയമാസ്തേ മമാഗ്രജഃ.

31

“ മമ	“ എന്റെ	യുക്തഃ	യോഗ്യനായി
അഗ്രജഃ	ജ്യേഷ്ഠനായ	ഭവേത്,	ഇരിക്കുമൊ,
യഃ,	യാതൊരുവൻ,	സഃ അയം	ആ ഇദ്ദേഹം
സംസദി	സദസ്സിൽ	വന്യൈഃ മൃഗൈഃ	കാട്ടുമൃഗങ്ങളാൽ
പ്രകൃതിഭിഃ	പൗരപ്രധാനികൾക്ക്	ഉപാസീനഃ	സേവിക്കപ്പെട്ടവനായി
ഉപാസിതം	സേവിപ്പാൻ	അസ്തേ.	വർത്തിക്കുന്നു.

വാസോഭിഞ്ചുസാഹസ്രൈശ്ചോ മഹാത്മാ സഭോചിതഃ

മൃഗാജിനേ സോഽയമിഹ പ്രവസ്തേ ധർമ്മാചരൻ.

32

“ യഃ	“ യാതൊരു	സഃ അയം,	അപ്രകാരമുള്ളഇദ്ദേ
മഹാത്മാ	മഹാത്മാവ്	ഇഹ	ഇപ്പോൾ [ഹം,
സഭാ	സമുപാചത്തിലും	ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെ
ബഹുസാഹസ്രൈഃ	അനേകായിരം	ആചരൻ	അനുഷ്ഠിക്കുന്നവനായി
വാസോഭിഃ	വസ്ത്രങ്ങൾക്ക്	മൃഗാജിനഃ	രണ്ടു മാൻതോലുകളെ
ഉചിതഃ,	അർഹനോ,	പ്രവസ്തേ.	ധരിക്കുന്നു.

श्रीरामके चरणोंमें भगत

അധാരയദ്യോ വിവിധാശ്ചിത്രാഃ സുമനസഃ സഭാ
സോടയം ജടാഭാരമിമം വഹതേ രാഘവഃ കഥം.

33

“യഃ	“യാതൊരു	അധാരയത്,	ശിരസ്സിലണിഞ്ഞിരു
രാഘവഃ	ശ്രീരാഘവൻ	സഃ അയം,	ആ ഇദ്ദേഹം, [ന്നുവോ,
സഭാ	എല്ലാ കാലത്തിലും	ഇമം ജടാഭാരം	ഈ ജടാഭാരത്തെ
വിവിധാഃ ചിത്രാഃ	പലമനോഹരങ്ങളാ	കഥം വഹതേ?	എങ്ങിനെയാണ് വഹി
സുമനസഃ	കസുമങ്ങളെ [യ		ക്കുന്നത്?

യസ്യ യജ്ഞേണുശ്ചോദ്വിഷ്ണുശ്ചേതാ ധർമ്മസ്യ സഞ്ചയഃ
ശരീരക്ലേശസംഭൂതം സ ധർമ്മം പരിമാഗ്ധതേ.

34

“യസ്യ	“യാതൊരുവന്	യുകതഃ,	തക്കതായിരിക്കുമോ,
യശ്ചോദ്വിഷ്ണുഃ	ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം	സഃ	അദ്ദേഹം
	ചെയ്യപ്പെട്ട	ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെ
യജ്ഞേണഃ	യാഗങ്ങളാൽ	ശരീരക്ലേശ-	} കായക്ലേശഫലമായി
ധർമ്മസ്യ	ധർമ്മത്തെ ശേഖരിക്ക	സംഭൂതം	
സംചയഃ	ക എന്നത്	പരിമാഗ്ധതേ.	തേടുന്നു.

ചന്ദനേന മഹാഹേണ യസ്യാഗേമുപസേവിതം
മലേന തസ്യാംഗമിദം കഥമാഗ്ധസ്യ സേവ്യതേ.

35

“യസ്യ	“യാതൊരുവന്റെ	തസ്യ ആയുസ്യ	ആ പൂജ്യപാദന്റെ
അംഗം,	തിരുമേനി,	അംഗം	ദേഹം,
മഹാഹേണ	ശ്രേഷ്ഠമായ	ഇദം മലേന	ഇപ്പോൾ അഴുകിനാൽ
ചന്ദനേന	ചന്ദനംകൊണ്ടു	കഥം	എങ്ങിനെയാണ്
ഉപസേവിതം,	പൂശപ്പെട്ടതോ,	സേവ്യതേ!	ബാധിക്കപ്പെടുന്നത്!

മന്നിമിത്തമിദം ഭുഖം പ്രാപ്തോ രാമഃ സുഖോചിതഃ
ധിഗ്ജീവിതം നൃശംസസ്യ മമ ലോകവിഗർഹിതം.

36

“സുഖോചിതഃ	“സുഖം മാത്രം അനുഭ	ലോക-	} ലോകരാൽ നിന്ദിക്ക
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ, [വിചുവന്ന	വിഗർഹിതം	
മന്നിമിത്തം	എന്റെ കാരണമായി	നൃശംസസ്യ	അല്ലനായ
ഇദം ഭുഖം	ഈ കഷ്ടത്തെ	മമ ജീവിതം	എന്റെ ജീവിതം
പ്രാപ്തഃ;	അനുഭവിക്കുന്നു;	ധിക് "	തൃപ്തംതന്നെ."

ഇത്യേവം വിലപൻ ഭീനഃ പ്രസപിന്നമുഖപങ്കജഃ
പാദാവപ്രാപ്യ രാമസ്യ പപാത ഭരതോ രഭൻ.

37

പ്രസപിന്ന-	} മുഖാരവിന്ദത്തിൽ വി	രഭൻ,	രോദനംചെയ്ത്,
മുഖപങ്കജഃ		രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
ഭീനഃ	പരിതപിക്കുന്നവനായ	പാദേ	തൃച്ചരണങ്ങളെ
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	അപ്രാപ്യ	തൊടുന്നതിന്നുമുമ്പ
ഇതി ഏവം	മേൽപ്രകാരം		തന്നെ
വിലപൻ	പുലമ്പിക്കൊണ്ടുതന്നെ	പപാത "	നിലത്തുവീണുപോയി.

ഭുവാഭിതപ്തോ ഭരതോ രാജപുത്രോ മഹാബലഃ

ഉക്തപാട്യേതി സകുലീനം പുനഃപ്രാപ കിംചന.

38

മഹാബലഃ	മഹാശക്തിമാനം	“ആയ്!”	“ജ്യേഷ്ഠ!”
രാജപുത്രഃ	ചക്രവർത്തിതന്ത്രജന	ഇതി	എന്നു
ഭരതഃ	ഭരതൻ [മായ	ഉക്തപാ,	വിളിച്ചുശേഷം
ഭുവാഭിതപ്തഃ,	ഭുവത്താൽ പരിതപി	പുനഃ	വീണ്ടും
	കുണവനായി,	കിംചന	യാതൊന്നുംതന്നെ
സകുലീനം,	ഒരുപ്രാവശ്യം,	ഉവാച ന.	ഉരചെയ്യാൻ കഴിയാ
ഭീനം,	ഭയനീയമാവണ്ണം,		ത്തവനായിഭവിച്ചു.

ബാഷ്പാപിഹിതകണ്ഠശ്ച പ്രേക്ഷ്യ രാമം യശസപിനം

ആയ്യേത്യേവാഥ സംശ്രുശ്ച വ്യാഹത്തം നാശകത് തതഃ.

39

ബാഷ്പാ- പിഹിതകണ്ഠഃ	അശ്രുക്കളാൽ അടയ്ക്ക പ്പെട്ട കണ്ഠത്തോടു കൂടിയവനായി	“ആയ്!”	“ജ്യേഷ്ഠ!”
യശസപിനം	യശസപിയായ	ഇതി ഏവ	എന്നു മാത്രം
രാമം	ശ്രീരാമനെ	സംശ്രുശ്ച,	കരഞ്ഞുവിളിച്ച്,
പ്രേക്ഷ്യ ച,	സമീപിച്ചിട്ടും,	തതഃ	അതിൽപിന്നെ
അഥ	ആ സമയം	വ്യാഹത്തം	ഒന്നും പറവാൻ
		അശകത് ന.	ശക്തനാകാതിരുന്നു.

ശത്രുഷ്ഠശ്ചാപി രാമസ്യ വവന്ദേ ചരണൌ രദന്

താവുഭൌ സ സമാലിംഗ്യ രാമോപ്യശ്രുണ്വവർത്തയത്.

40

“ശത്രുഷ്ഠഃ ച	“ശത്രുഷ്ഠനും	രാമഃ	ശ്രീരാമൻ
രദന് അപി	കരഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ	തൌ ഉഭൌ	} അവർ രണ്ടുപേരെയും
രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ	അപി	
ചരണൌ	} തുപ്പാടങ്ങളിൽ വീണു	സമാലിംഗ്യ	കെട്ടിപ്പിണൻ്
വവന്ദേ;		അശ്രുണി	അശ്രുക്കളെ
സഃ	ആ	അവർത്തയത്.	പൊഴിച്ചു.

തതഃ സുമന്ത്രേണ ഗുഹേന ചൈവ സമീയതു രാജസുതാവരണ്യേ

ദിവാകരശ്ചൈവ നിശാകരശ്ച യഥാടംബരേ ശുകുബ്ധഹസ്തതിഭ്യാം.

തതഃ	അനന്തരം	അരണ്യേ	കാട്ടിൽ
അംബരേ	ആകാശത്തിൽ	രാജസുതൌ	രാജകുമാരന്മാരായ ശ്രീ
ദിവാകരഃ ച	ആദിത്യനും		രാമലക്ഷ്മണന്മാർ
നിശാകരഃ ച	ചന്ദ്രനും	സുമന്ത്രേണ ച	സുമന്ത്രരാലും
ശുകു-	} ശുകൻ, ബുദ്ധസ്തി	ഗുഹേന ഏവ	ഗുഹനാലും
ബുദ്ധസ്തിഭ്യാം		സമീയതുഃ.	പ്രാപിക്കപ്പെട്ടു.
യഥാ ഏവ,	എന്നപോലെതന്നെ,		

താൻ പാത്ഥിവാൻ വാരണയുമപാഭാൻ
 സമാഗതാസ്സതു മഹത്വരണ്യേ
 വനൈകസസ്തേഭിസമീക്ഷ്യ സഭ്യ
 തപശ്രൂണുമുഞ്ചൻ പ്രവിഹായ ഹഷം.

42

തത്ര	അപ്പോൾ	താൻ	ആ
മഹതി	വിശാലമായ	പാത്ഥിവാൻ	രാജകുമാരന്മാരെ
അരണ്യേ	വനത്തിൽ	അഭിസമീക്ഷ്യ,	ഉററുനോക്കി,
തേ	ആ	ഹഷം	സന്താപത്തെ
വനൈകസഃ	തു വനജന്തുക്കളുംഭൂടി	പ്രവിഹായ,	വെടിഞ്ഞു്
സഭ്യ,	ഏല്പാം,	അശ്രൂണി	അശ്രുക്കൾ
സമാഗതാൻ	ഒന്നിച്ചുചേർന്നവരും	അമുഞ്ചൻ.	പൊഴിച്ചു.
വാരണയു- പാഭാൻ	} ഗജന്ദ്രതുല്യന്മാരുമായ		

[“വനൈകസഃ” (മഹഷിമാർ) എന്നു് സ.]

ഇത്യാശ്ച ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഏകോനശതതമഃ സ്കന്ധഃ = തൊണ്ണൂറൊമ്പതാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6043 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3688.

ശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറാംസ്കന്ധം.

[കച്ചിത് സ്കന്ധഃ അഥവാ കുശലപ്രശ്നഃ = ശ്രീരാമൻ കുശലപ്രശ്നം ചെയ്യുന്നതു്.]

ജടിലം ചീരവസനം പ്രാഞ്ജലിം പതിതം ഭൂവി
 ദദർ രാമോ ദുർദ്ദം യുഗാന്തേ ഭാസ്കരം യഥാ.

1

രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ഭൂവി	ഭൂമിയിൽ
ജടിലം	ജടപൂഞ്ച്	പതിതം	വീണുകിടക്കുന്ന
ചീരവസനം	വല്ലഭംധരിച്ചു്	ഭാസ്കരം യഥാ	സൂര്യനെപ്പോലെ
പ്രാഞ്ജലിം,	അഞ്ജലിഹസ്തനായ	ദുർദ്ദം	ആരെന്നറിയപ്പെടാ
	ഭരതനെ		ത്തവിധം
യുഗാന്തേ	പ്രളയകാലത്തിൽ	ദദർ.	കണ്ടു.

[പ്രളയകാലത്തിലെ സൂര്യൻ തേജസ്സുറു് സ്വസ്ഥാനത്തിൽ നിന്നു വീണിരിക്കുന്നതുപോലെ, ഭരതൻ നിലത്തുവീണു കിടന്നു. എന്നു സാരം.

“അഭ്യപ്രഭൃതി ഭൂമൌ തു ശയിഷ്യേഫം തുണേഷു വാ, ഫലമൂലാശനോ നിത്യം ജടാചീരാണി ധാരയൻ” എന്നിങ്ങിനെ (90-ാംസ്കന്ധം 26-ാം ശ്ലോകത്തിൽ) പ്രതിജ്ഞചെയ്ത പ്രകാരം ഭരതൻ ജടാവല്ലഭധാരിയായിരിക്കുന്നു എന്നു ഗ്രാഹ്യം. പിറ്റേ ദിവസം ഭരഭോജാത്രമത്തിൽ വെച്ചു് “വസാനോ വാസസീ ക്ഷൌമേ” (90--2.) എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ഭരഭോജാത്രമപ്രവേശനത്തിന്നു ശേഷമാണു് ജടാഭി ധരിച്ചതെന്നും ഗ്രാഹ്യം.]

കഥഞ്ചിദഭിവിജ്ഞായ വിവണ്ണവദനം കൃശം
ഭ്രാതരം ഭരതം രാമഃ പരിജഗ്രാഹ പാണിനാ.

2

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	കഥഞ്ചിത്	ഒരുവിധം
വിവണ്ണവദനം	മുഖംതന്നെമാറി	അഭിവിജ്ഞായ,	കണ്ടറിഞ്ഞ്,
കൃശം	നേർത്തിരുന്ന	പാണിനാ	തുകൈകൊണ്ട്
ഭ്രാതരം	ഭ്രാതാവായ	പരിജഗ്രാഹ.	താങ്ങിയെടുത്തു.
ഭരതം,	ഭരതനെ,		

ആശ്രായ രാമസ്തം മൂല്നി പരിഷ്ഠജ്യ ച രാഘവഃ
അങ്കേ ഭരതമാരോപ്യ പശ്ചുപ്ലുത സമാഹിതഃ.

3

രാഘവഃ	രാഘവലോത്പന്നനായ	പരിഷ്ഠജ്യ,	ആലിംഗനംചെയ്ത്,
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	മൂല്നി	} ശിരസ്സിൽ മുകന്ന്,
തം	ആ	ആശ്രായ,	
ഭരതം	ഭരതനെ	സമാഹിതഃ	ശാന്തതയോടുകൂടി
അങ്കേ	മടിയിൽ	പശ്ചുപ്ലുതം.	{ ഇപ്രകാരം എല്ലാറ്റിനേയും കുറിച്ച് കശലപ്രശ്നംചെയ്തു.
ആരോപ്യ ച,	വെച്ചുകൊണ്ട്,		

[“ഭരതൻ രാജ്യം ഭരിക്കുന്നുണ്ടെന്ന് ഗ്രഹിച്ചുവെന്നുപോലെ രാജ്യകാര്യങ്ങൾ എല്ലാറ്റിനേയും കുറിച്ച് കശലപ്രശ്നം ചെയ്യുന്നു എന്നുള്ള വ്യാജേന, ഭരതന് രാജനീതികളെക്കുറിച്ച് ഉപദേശിക്കുന്നു. ഇതിൽ നിന്ന്, പിതാവ് അന്തരിച്ചു പോയിരിക്കാമെന്നും, ഭരതൻ, തന്നെ തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻ വന്നിരിക്കുന്നതാണെന്നും, ഗ്രഹിച്ച് താൻ അങ്ങിനെ ഒരിക്കലും ചെയ്യില്ലെന്നുള്ളതുകൊണ്ട്, ഭരതൻ തന്നെ രാജ്യം ഭരിക്കേണ്ടിവരുമെന്നുള്ളതിനാൽ, രാജനീതികളെപ്പറ്റി പറവാൻ പിന്നെ തക്ക സൗകര്യമുണ്ടാകയില്ലെന്നു വെച്ച്, അവയെ കശലപ്രശ്ന രൂപത്തിൽ പറയുന്നു.” ഗോ. രാ.]

കപ ന തേഭൂത് പിതാ താത യദരണ്യം തപമാഗതഃ
ന ഹി തപം ജീവതസ്തസ്യ വനമാഗതമഹസി.

4

“താത!	“വത്സ!	കപ ന അഭൂത്?	എങ്ങാണുള്ളത്?
തപം	നീ	തസ്യ ജീവതഃ	അദ്ദേഹം ജീവനോടിരിക്കുമ്പോൾ
അരണ്യം	കാട്ടിലേക്കു	തപം	നീ
ആഗതഃ	വന്നിരിക്കുന്നു	വനം	വനത്തിലേക്ക്
യത്,	എന്നുള്ളതുകൊണ്ട്,	ആഗതം	വരുന്നതിന്ന്
തേ	നിന്റെ	അഹസി ന ഹി.	അഹ്നല്ലല്ലോ.
പിതാ	അച്ഛൻ തിരുമന		

ചിരസ്യ ഖത പശ്ചാമി ദൂരാദ്ഭരതമാഗതം
ഓഷ്ഠീകമരണ്യേടസ്മിൻ കിം താത വനമാഗതഃ.

5

“താത!	“വത്സ!	ദൂരാത്	വളരെ ദൂരത്തിൽനിന്നു
ചിരസ്യ	എത്രയോ ദിവസംകഴിഞ്ഞത്	ആഗതം,	വന്നെത്തിയിരിക്കുന്നവനായ നിന്നെ,

ഭരതം	ഒരു വനവാസിയായി,	പശ്ചാതി!	ഞാൻ കാണുന്നുവല്ലോ!
ദുഷ്ടതീകം	മുഖം കണ്ടാലറിയപ്പെട്ട	ഖത!	ഇതെന്തു കഷ്ടമാണ്!
	ടാത്തവനായി,	വനം	വനത്തിലേക്ക്
അസ്തിൻ	ഈ	കിം ആഗതഃ?	നീ എന്തിനാണ് വന്നത്?
അരണ്യേ	അരണ്യത്തിൽ		

[‘ദുഷ്ടതീകം,’ കൈകാലുകൾ നേർത്തവനായി, എന്നുമാകാം; ദുർന്നിരീക്ഷ്യം, എന്നർത്ഥത്തിൽ വനത്തിനും വിശേഷണമായെടുക്കാമെന്നു തീലകം.]

കച്ചിദ്ധാരയതേ താത രാജാ യത്ഥപമിഹാഗതഃ

കച്ചിന്ന ദീനഃ സഹസാ രാജാ ലോകാന്തരം ഗതഃ.

6

“താത!	“ഉണ്ണി!	കച്ചിത്;	ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു;
തപം	നീ	രാജാ	മഹാരാജാവ്
ഇഹ	ഇവിടെ	ദീനഃ	മനസ്സിടിഞ്ഞവനായി
ആഗതഃ യത്,	വന്നിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള	സഹസാ	പെട്ടെന്ന്
രാജാ	മഹാരാജാവ് [തിനാൽ,	ലോകാന്തരം	ലോകാന്തരത്തെ
	{ ധൈര്യമവലംബിച്ചു	ഗതഃ ന	പ്രാപിച്ചിട്ടില്ലെന്ന്
ധാരയതേ	{ കൊണ്ടുതന്നെ വർത്തി	കച്ചിത്.	ഞാൻ കരുതുന്നു.
	ക്കുന്നു എന്നു		

കച്ചിത് സൗമ്യ ന തേ രാജ്യം ഭൂഷം ബാലസ്യ ശാശ്വതം

കച്ചിച്ഛൂശ്രുഷസേ താത പിതൃഃ സത്യപരാക്രമ.

7

“സൗമ്യ	“പ്രിയപ്പെട്ട	ശാശ്വതം	പരമ്പരാപ്രാപ്തമായ
താത!	വത്സ!	രാജ്യം	രാജ്യം
സത്യപരാക്രമ!	വാസ്തവമായ പരാക്രമ	ഭൂഷം ന	} കച്ചിൽനിന്നു പോകാ
	മാന്വനെ!	കച്ചിത്?	
ബാലസ്യ	ചെറുപ്പമായ	പിതൃഃ	പിതാവിന്നു
തേ,	നിന്റെ,	ശൂശ്രൂഷസേ	} വേണ്ട ശൂശ്രൂഷചെയ്തു
		കച്ചിത്?	

[“യത്ര സ്ത്രീ യത്ര കിതഭവാ ബാലോ യത്രാണശാസിതാ, മജ്ജന്തി തേവശാ രാജൻ നദ്വാ മശ്വ പ്ലവാ ഇവ.” എന്ന് ബാലന്മാർ ഭരിക്കുന്ന രാജ്യം നശിച്ചുപോകുന്നതിനെപ്പറ്റി വിദൂരനീതി.]

കച്ചിദ്രശരഥോ രാജാ കശലീ സത്യസംഗരഃ

രാജസ്യയാശ്വമേധാനാമാഹർത്താ ധർമ്മനിശ്ചയഃ.

8

“രാജസ്യയാശ്വ-	“രാജസ്യയും അശ്വ	സത്യസംഗരഃ	സത്യസന്ധനും ആയ
മേധാനാം	മേധം എന്നവയെ	ദശരഥഃ രാജാ	ദശരഥമഹാരാജാവ്
ആഹർത്താ,	ചെയ്തവനും,	കശലീ	} ഭക്ഷമമായിരിക്കുന്നു
ധർമ്മനിശ്ചയഃ	ധർമ്മനിഷ്ഠനും	കച്ചിത്?	

സ കച്ചിത് ബ്രാഹ്മണോ വിദവാൻ ധർമ്മിത്യോ മഹാദ്വതിഃ
ഇക്ഷ്വാകുണാമുപാദ്ധ്യായോ യഥാവത് താത പുഷ്യതേ.

9

“താത!	“വത്സ!	വിദവാൻ	ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയും
ഇക്ഷ്വാകുണാം	ഇക്ഷ്വാകുവംശീയരുടെ	ബ്രാഹ്മണഃ	വേദവിത്തുമായ
ഉപാദ്ധ്യായഃ	ആചാര്യനും	സഃ	ആ വസിഷ്ഠമഹർഷി
മഹാദ്വതിഃ	മഹാതേജസ്വിയും	യഥാവത്	മുറപോലെ
ധർമ്മിത്യഃ	ധർമ്മാസക്തനും	പുഷ്യതേ	} ബഹുമാനിക്കപ്പെടുന്നി
		കച്ചിത്?	
			ല്ലെ?

[“ഇരവേദ്യയിതവ്യാശ്ച പുരാണം ധർമ്മിക്തം, യേന പ്രിണാതുപാദ്ധ്യായസ്തേന സ്വാഭ് ബ്രഹ്മപൂജിതം.” (രാജധർമ്മം).]

താത കച്ചിച്ച കൌസല്യാ സുമിത്രാ സുപ്രജാവതീ
സുഖിനീ കച്ചിദാത്യാ ച ദേവീ നന്ദതി കൈകയി.

10

“താത!	“ഉണ്ണി!	സുപ്രജാവതീ	സത്പുത്രനെപെറ്റ
കൌസല്യാ ച	കൌസല്യാമാതാവും	ആത്യാ	പുണ്യവതിയായ്
സുമിത്രാ ച	സുമിത്രാമാതാവും	കൈകയി ദേവീ	കൈകേയിദേവിയും
സുഖിനീ	} സുഖമിയാരിക്കുന്നില്ലെ?	നന്ദതി	} സന്തുഷ്ടിപൂണ്ടിരിക്ക
കച്ചിത്?		കച്ചിത്?	
			ന്നില്ലെ?

കച്ചിദപിനയസംപന്നഃ ക്ലപപത്രോ ബഹുശ്രുതഃ
അനസൂയരനുദൃഷ്ടാ സത്കൃതസ്തേ പുരോഹിതഃ.

11

“വിനയ-	} “വിശിഷ്ടാചാരസമ്പ	അനുദൃഷ്ടാ	ജ്ഞാനദൃഷ്ടിയാൻവനാ
സംപന്നഃ			യ
ക്ലപപത്രഃ	സത്കുലജാതനായി	തേ	നിന്റെ
ബഹുശ്രുതഃ	അനേകശാസ്ത്രങ്ങളെ	പുരോഹിതഃ	ഗുരു (സുയജ്ഞമഹർഷി)
	സിച്ച്	സത്കൃതഃ	} സത്കരിക്കപ്പെട്ട
അനസൂയഃ	സന്തുഷ്ടചിത്തനായി	കച്ചിത്.	
			ന്നില്ലെ?

[“ഋഗ്വിദ്യപുരോഹിതാചാത്യാൻ സത്കൃതാനവമത്യ ച യദാ സമൃക് പ്രഗുഹ്ണാതി സ രാജേണാ ധർമ്മ ഉച്യതേ.” (രാജധർമ്മം).]

കച്ചിദഗ്നിഷ്ട തേ യുക്തോ വിധിജ്ഞാതാ മതിമാനാജഃ
ഹുതം ച ഹോഷ്വമാണം ച കാലേ വേദയതേ സദാ.

12

“അഗ്നിഷ്ട	“തേതാഗ്നിതൃത്യങ്ങൾ	ഹോഷ്വ-	} ഹോമംചെയ്യേണ്ടതി
യുക്തഃ,	നിപുണനും, [ചിൽ	മാണം ച	
വിധിജ്ഞഃ,	ശാസ്ത്രവിധികളറിഞ്ഞ	സദാ	എല്ലായ്പ്പോഴും
മതിമാൻ	ബുദ്ധിമാനും [വനും	കാലേ	ശരിയായ സമയങ്ങൾ
ഈജഃ,	ഹിതകരനുമായ അദ്ദേ		ചിൽ
തേ	വത്സന്ത് [ഹം,	വേദയതേ	} ബോധിപ്പിക്കുന്നില്ലെ?
ഹുതം ച	ഹോമംചെയ്തതിനേയും	കച്ചിത്?	

കച്ചിഭൂവാൻ പിതൃൻ മാതൃർഗുരൂൻ പിതൃസമാനപി
വൃദ്ധാശ്ച താത വൈദ്യാശ്ച ബ്രാഹ്മണാശ്ചാഭിമന്യസേ. 13

“താത !	“വത്സ !	വൃദ്ധാൻ	ജ്ഞാനവൃദ്ധന്മാരേയും
ദേവാൻ	ദേവകളേയും	ഗുരൂൻ	അപി വചിയവരേയും
പിതൃൻ	പിതൃക്കളേയും	വൈദ്യാൻ	വേദവിത്തുകളായ
മാതൃഃ ച	മാതാക്കന്മാരേയും	ബ്രാഹ്മണാൻ ച	അന്തണന്മാരേയും
പിതൃസമാൻ	പിതൃതുല്യന്മാരായ	അഭിമന്യസേ	ബഹുമാനിച്ചവരേ
		കച്ചിത് ?	നിഃപ്ല ?

[“ആദാവേവ കരുശ്രേഷ്ഠ രാജ്ഞാ രഞ്ജനമിച്ഛതാ, ദേവതാനാം ഭവിജാനാം ച വർത്തിത വ്യം യഥാവിധി, ദൈവതാന്യർച്ചയിതഃ/പി ബ്രാഹ്മണാശ്ച കരുദേഹ, ആനൃണ്യം യാതി ധർമ്മ്യ ശ്ലോകേന ച സമശ്നതേ, ധർമ്മിഷ്ഠാൻ ശ്രുതവദതാ വേദവ്രതസമാഹിതാൻ അർച്ച യിതഃ യജേതാപി താംസ്താൻ ഗുണവദതാ ഭവിജാൻ, പ്രത്യുമായോപസംഗ്രാഹ്യ ചരണാവഭിവാ ഭ്യ ച, അഥ സർവ്വാണി കർച്ചിമാഃ കാർത്ത്യണി സപുരോഹിതഃ” (രാജധർമ്മം).]

ഇഷ്ടപശുവരസമ്പന്നമർത്ഥശാസ്ത്രവിശാരദം
സുധനപാനമുപാദ്ധ്യായം കച്ചിത് തപം താത മന്യസേ. 14

“താത !	“വത്സ !	സുധനപാനം	സുധനപാനാകുന്ന
ഇഷ്ടപശുവര- }	ധനുർവ്വർത്തിൽ നല്ല	ഉപാദ്ധ്യായം	ഗുരുവരനെ
സംപന്നം }	കുശലനം	തപം	ഉണ്ണി
അർത്ഥശാസ്ത്ര- }	നീതിശാസ്ത്രനിപുണന	മന്യസേ	ഗൗരവപ്പെടുത്ത
വിശാരദം }	മായ	കച്ചിത് ?	നിഃപ്ല ?

[മന്ത്രമില്ലാതെ പ്രയോഗിക്കുന്നവ ഇഷ്ടക്കുടും, മന്ത്രമുള്ളവ അസ്രുക്കുടും ആകുന്നു.]

കച്ചിദാത്മസമാഃ ശൂരാഃ ശ്രുതവന്തോ ജിതേന്ദ്രിയാഃ
കുലീനാശ്ചൈംഗിതജ്ഞാശ്ച കൃതാസ്തേ താത മന്ത്രിണഃ. 15

“താത !	“വത്സ !	കുലീനാഃ ച	സത്കുലജാതന്മാരും
ആത്മസമാഃ	ആത്മതുല്യന്മാരും	ഇംഗിതജ്ഞാഃ ച	മനസ്സറിഞ്ഞുനടക്കുന്ന
ശൂരാഃ	വീരന്മാരും		വരും ആയുധഭവർ,
ശ്രുതവന്തഃ	ധർമ്മശാസ്ത്രകുശലന്മാ	തേ	ഉണ്ണിക്ക്
	രും	മന്ത്രിണഃ	മന്ത്രിമാരായി
ജിതേന്ദ്രിയാഃ	ജിതേന്ദ്രിയന്മാരും	കൃതാഃ കച്ചിത് ?	നിയമിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ലെ ?

മന്ത്രോ വിജയമൂലം ഹി രാജ്ഞാം ഭവതി രാഘവ
സുസംവൃതോ മന്ത്രധരൈരമാതൈഃ ശാസ്ത്രകോവിദൈഃ. 16

“രാഘവ !	“രഘുവംശജ !	സുസംവൃതഃ	രഹസ്യമായി സൂക്ഷി
മന്ത്രധരൈഃ	ആലോചനാകുശല		ക്കപ്പെട്ടതായ
	ന്മാരും	മന്ത്രഃ ഹി,	ആലോചനമാത്രമാണ്
ശാസ്ത്ര- }	ശാസ്ത്രവിദഗ്ദ്ധന്മാരേ	രാജ്ഞാം	രാജാക്കന്മാക്ക്
കോവിദൈഃ }	മായ	വിജയമൂലം	ജയഘോരമായി
അമാതൈഃ	മന്ത്രിമാരാൽ	ഭവതി.	തീരുക.

കച്ചിനിദ്രാവശം നൈഷീഃ കച്ചിത് കാലേ പ്രബുദ്ധസേ
കച്ചിച്ചാപരരാത്രേഷു ചിന്തയസ്യത്ഥനൈപുണം.

17

“നിദ്രാവശം നൈഷീഃ ന കച്ചിത് ?	“ഉറക്കത്തിൽപെട്ട് കാലം കഴിക്കുന്നില്ലെ ന്ന് ഞാൻ വിശ്വ സിക്കുന്നു;	അതഥ- നൈപുണം ച	ഓരോകാലത്തിലും കഴി ഞ്ഞതും, തത്കാല സ്ഥിതിയും, മേലിൽ ചെയ്യാനുളളതും ഇങ്ങി നെ മുന്നിനേയും കുറിച്ച്
കാലേ പ്രബുദ്ധസേ കച്ചിത് ?	ഉചിതകാലത്തിൽ ഉണരുന്നതല്ലോ?		
അപരരാത്രേഷു	രാത്രികളിൽ ഒട്ടവിധ ത്തെ യാമങ്ങളിൽ	ചിന്തയസി കച്ചിത് ?	ദീപ്താലോചന ചെയ്തു വരുന്നില്ലേ?

[“സംവിശേഷ യഥാകാലമുത്തിഃഷ്ടഭിഗതക്രമഃ, ഏതദ്യുത്തിം സമാതിഷ്ടഭരോഗഃ
പൃഥ്വിവീചതി.” (മനു) “ബ്രഹ്മമുഹൂർത്തം ചോതമായ ധർമ്മത്വം ച ചിന്തയേത്.” വ്യാസ
സ്മൃതി.]

കച്ചിന്മന്ത്രയസേ നൈകഃ കച്ചിന്ന ബഹുഭിഃ സഹ
കച്ചിന്തേ മന്ത്രിതോ മന്ത്രോ രാഷ്ട്രം ന പരിധാവതി.

18

“ഏകഃ മന്ത്രയസേ ന കച്ചിത് ?	“ഏകനായി ആലോചിച്ചുറക്കാതിരി ക്കുന്നില്ലേ?	മന്ത്രിതഃ തേ മന്ത്രഃ രാഷ്ട്രം പരിധാവതി ന കച്ചിത്.	ആലോചിച്ചുതീച്ചയാ നിന്റെ [ക്കപ്പെട്ടതായ കാലാലോചന രാജ്യത്തിലേക്കും പരസ്യമാക്കിയെന്നി ല്ലല്ലോ.
ബഹുഭിഃ സഹ ന കച്ചിത് ?	പലരോടുകൂടി ആലോചിക്കാതിരിക്ക ുന്നില്ലേ?		

[“ഏകഃ സ്വാദു ന ഭുഞ്ജിത, ഏകഃ സ്വാത്ഥം ന ചിന്തയേത്.” (ഉദ്യോഗപദ്യം.) “ഷട്ക
ണ്ണോ ഭിദ്യതേ മന്ത്രശ്ചതുഷ്ടണ്ണോ ന ഭിദ്യതേ, ഭികണ്ണസ്യ തു മന്ത്രസ്യ ബ്രഹ്മാപുനന്തം ന
ഗർഭിതി.” “ബുദ്ധ്യോ സംവൃതമന്ത്രശ്ച രാജ്ഞാ ഭവിതുമർഹസി, യസ്യ മന്ത്രം ന ജാനന്തി സമാഗമ്യ
പൃഥഗ്ജനാഃ, സ കൃത്സ്നാം പൃഥ്വിഃ ഭുങ്ക്തേ കോശഹീനോപി പാത്ഥിവഃ.” (രാജധർമ്മം.)]

കച്ചിദത്ഥം വിനിശ്ചിത്യ ലഘുമൂലം മഹോദയം
ക്ഷിപ്രമാരഭസേ കന്തും ന ദീപ്തയസി രാഘവ.

19

“രാഘവ ! ലഘുമൂലം മഹോദയം അതഥം	“പ്രിയപ്പെട്ട ഭരത ! പരിശുദ്ധതയാകുന്ന അസ്ഥിവാദത്തോടു കൂടിയതും പുണ്യഫലത്തെ തര ുന്നതുമായ ഒരു കായ്ക്കുത്തെക്കുറിച്ച്	വിനിശ്ചിത്യ, ക്ഷിപ്രം കന്തും ആരഭസേ ദീപ്തയസി ന കച്ചിത് ?	ആലോചിച്ചുനിശ്ച യിച്ച്, കാലതാമസമില്ലാതെ ചെയ്തീപ്പാൻ യത്നിക്കുന്നുണ്ടെന്നും താമസിക്കുന്നില്ലെന്നും ഞാൻ കരുതുന്നു.
--------------------------------------	--	--	---

[“ലഘുമൂലം,” (എളുപ്പത്തിൽ സാദ്ധ്യമാകുന്നത്) എന്നും അതഥം.

“കാംശ്ചിദത്ഥാൻ നരഃ പ്രാജ്ഞാ ലഘുമൂലാൻ മഹാഹലാൻ, ക്ഷിപ്രമാരഭതേ കന്തും ന വി
പ്ലയതി താദൃശാൻ.” (ഉദ്യോഗപദ്യം.)]

കച്ചിത്ത സുതതാനേവ കൃതരൂപാണി വാ പുനഃ
വിദുസ്തേ സർവ്വകാർത്ഥാണി ന കർത്തവ്യാനി പാത്ഥിവാഃ.

20

“പാത്ഥിവാഃ	“അന്യരാജാക്കന്മാർ	കൃതരൂപാണി	നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടവ
തേ	നിന്റെ	വാ	യേയും
സർവ്വകാർത്ഥാണി	എല്ലാകാര്യങ്ങളിലും	കർത്തവ്യാനി	ചെയ്യപ്പെടേണ്ടവ
സുതതാനി ഏവ	പുത്തിയായി ചെയ്യപ്പെട്ടവയെ	ന	അറിയുന്നില്ലെന്ന്
വിദുഃ തു,	അറിയുന്നുള്ളവനും,	കച്ചിത്.	ഞാൻ വിശ്വസിക്ക
പുനഃ	അപ്രകാരമല്ലാതെ		ന്നു.

[“യസ്യ കൃത്യം ന ജാനന്തി മന്ത്രം വാ മന്ത്രിതം ഘരേ കൃതമേവാന്യ ജാനന്തി സ വൈ പണ്ഡിത ഉച്യതേ.” “തസ്യ സംഘതമന്ത്രസ്യ ഗുഹാകാരേംഗിതസ്യ ച, ഫലാണമേയാഃ പ്രാരംഭാഃ സംസ്കാരാഃ പ്രാകത്താ ഇവ.” (കാളിദാസൻ).]

കച്ചിന്ന തക്കെയ്ക്കുക്ത്വാ വാ യേ ചാപ്യപരികീർത്തിതാഃ
തപയാ വാ തവ വാടമാതൈർബുദ്ധ്യതേ താത മന്ത്രിതം.

21

“താത!	“വത്സ!	യുക്ത്വാ വാ	അനമാനംകൊണ്ടോ
തപയാ വാ	നിന്നാലും	അപരി-	പ്രത്യക്ഷമായി പറയാ
തവ	നിന്റെ	കീർത്തിതാഃ	ത്ത മുഖഭാവം മുത
അമാതൈഃ വാ	മന്ത്രിമാരാര്യം	അപി	ലായവ
മന്ത്രിതം	ആലോചിച്ചുറക്കപ്പെട്ട	യേ ച,	യാതൊരുവരോ അവ
	സംഗതി,		യാലുമോ
തക്കെക്കു	ഉപദേശങ്ങൾകൊണ്ടോ	ബുദ്ധ്യതേ ന	വെളിപ്പെടുത്തില്ലെന്ന്
		കച്ചിത്?	ഞാൻ കരുതുന്നു?

കച്ചിത്സഹസ്രാസ്തൃഖാണാംമേകമിച്ഛസി പണ്ഡിതം
പണ്ഡിതോ ഹ്യേതഥമുച്ഛേദേഷ്യ കർത്വാനിഃശ്രേയസം മഹത്.

22

“മൂർഖാണാം	“മൂഢന്മാരുടെ	ഹി	എന്തെന്നാൽ
സഹസ്രാത്,	അനേകം സംഖ്യകളെ	പണ്ഡിതഃ	വിദ്വാൻ മാത്രമാണ്
ഏകം	ഒരു [ക്കാളം,	അതഥമുച്ഛേദേഷ്യ	ബുദ്ധിമുട്ടുകളിൽ
പണ്ഡിതം	പണ്ഡിതനായവനെ	മഹത്	വലുതായ
ഇച്ഛസി	വലുതായി കരുതിവരു	നിഃശ്രേയസം	സഹായത്തെ
കച്ചിത്?	നില്ലെ?	കർത്വാത്.	ചെയ്യുക.

സഹസ്രാബൂപി മൂർഖാണാം യദ്യുപാസ്തേ മഹീപതിഃ
അഥവാപ്യയുതാനേവ നാസ്തി തേഷു സഹായതാ.

23

“മഹീപതിഃ	“രാജാവായ ഒരുവൻ,	ഉപാസ്തേ യദി	ഒരു കൃത്യത്തിൽ നിയമി
മൂർഖാണാം	മൂഢന്മാർ ആയിരം		ക്കുന്നുവെന്നുവരികിൽ,
സഹസ്രാണി	പേരെത്തന്നെയാക	തേഷു	അവരെക്കൊണ്ടു
അപി	ഒട്ടു,	സഹായതാ	വല്ലതുമൊരു സഹായ
അഥവാ	അഥവാ		മെന്നത്
അയുതാനി	പതിനായിരത്തന്നെ	അസ്തി ന.	ഉണ്ടാകയില്ല.
അപി ഏവ	യാകട്ടെ,		

ഏകോഽപ്യമാത്ര്യാ മേധാവി ശുഭോ ഭക്ഷോ വിചക്ഷണഃ
രാജാനം രാജപുത്രം വാ പ്രാപയേന്മഹതീം ശ്രിയം. 24

“മേധാവി	“ബുദ്ധിമാനം	ഏകഃ അപി,	ഭവേന്തന്നെയെന്നാ
ശുഭഃ	ശുഭനം	രാജാനം	രാജാവിനും [ഓ,
ഭക്ഷഃ	പരിശുദ്ധനം	രാജപുത്രം വാ	യുവരാജാവിനും
വിചക്ഷണഃ	ആചാചനയിൽ സമ	മഹതീം	മഹത്തായ
	ത്വനം ആയ	ശ്രിയം	കീർത്തിയെ
അമാത്യഃ,	മന്ത്രി,	പ്രാപയത്.	വിളയിക്കുന്നതാണ്.

കച്ചിനുഖ്യാ മഹത്സേവ മദ്ധ്യമേഷു ച മദ്ധ്യമാഃ
ജഘന്യാസ്തു ജഘന്യേഷു ഭൂത്യാസ്തേ താത യോജിതാഃ. 25

“താത!	“വത്സ!	മദ്ധ്യമേഷു ച	എടമട്ടിലുള്ള കാൽക്കു
തേ	നിന്റെ		ളിലും,
മുഖ്യാഃ	പ്രധാനപ്പെട്ട	ജഘന്യാഃ	സാധാരണന്മാർ
ഭൂത്യാഃ,	ആളുകൾ,	ജഘന്യേഷു തു	സാധാരണകൃത്യങ്ങൾ
മഹത്സു ഏവ	മുഖ്യകാൽക്കുകളിൽ മാ		ളിൽതന്നെയും
	ത്രവും,	യോജിതാഃ	} വിനിയോഗിക്കപ്പെട്ട
മദ്ധ്യമാഃ	എടത്തരക്കാർ	കച്ചിത് ?	

[“ഭൂത്യാ യേ യത്ര യോഗ്യാഃ സുസ്തത്ര സ്ഥാപ്യാഃ സുരക്ഷിതാഃ, ആനന്ദപ്രാപ്തി കർമ്മാണി ഭൂത്യേഭ്യോ യഃ പ്രയജ്ഞി, സ ഭൂത്യഗണസമ്പന്നോ രാജാ ഫലമുപാശ്നതേ, ശരഭഃ ശരഭസ്ഥാനേ സിംഹഃ സിംഹ ഇവോജ്ജിതഃ, വ്യാഃശ്വാ വ്യാശ്വ ഇവ സ്ഥാപ്യാ ദപീപീ ദപീപീയമാ തമാ, കർമ്മ സ്ഥിരാനന്ദപ്രേഷു നൃസേഭ് ഭൂത്യാൻ യഥാവിധി, പ്രതിലോമം ന ഭൂത്യാസ്തേ സ്ഥാപ്യാഃ കർമ്മ ലൈഷിണാ, യഃ പ്രമാണമതിക്രമ്യ പ്രതിലോമം നരധീവഃ ഭൂത്യാൻ സ്ഥാപയതേ/ബുദ്ധിൻ സ രഞ്ജയതേ പ്രജാഃ.” (രാജധർമ്മം).]

അമാത്യാനപധാതീതാൻ പിതൃപൈതാമഹാഞ് ശുചീൻ
ശ്രേഷ്ഠാൻ ശ്രേഷ്ഠേഷു കച്ചിത്വാ നിയോജയസി കർമ്മസു. 26

“പിതൃ-	} “പാരമ്പര്യമായുള്ള	ശ്രേഷ്ഠാൻ	ഉത്തമന്മാരുമായ
പൈതാ-		അമാത്യാൻ	മന്ത്രിമാരെ
മഹാൻ	} പരിശുദ്ധന്മാരും	ശ്രേഷ്ഠേഷു	} ശ്രേഷ്ഠകൃത്യങ്ങളിൽ
ശുചീൻ		കർമ്മസു	
ഉപധാതീ-	} പരിശോധിച്ച് വിശ്വ	തപം	നീ
താൻ		നിയോജയസി	} നിയമിക്കാറില്ലെ!
	വരും	കച്ചിത് ?	

കച്ചിന്നോഗ്രേണ ദണ്ഡേന ഭൂശമുദേജിതാഃ പ്രജാഃ
രാഷ്ട്രം തവാനുജാനന്തി മന്ത്രിണഃ കൈകയിസുത. 27

“കൈകയിസുത!	“കൈകയിപുത്രനായ	ഉഗ്രേണ	കഠിനത്തക്കുള്ളയിക
രാഷ്ട്രം,	രാജ്യത്തിൽ, [വത്സ!		രിച്ച
പ്രജാഃ	പ്രജകൾ,	ദണ്ഡേന	ശിക്ഷകാരണം

ഭരം	ഏറം	തവ	വത്സനോട്
ഉദപജിതാഃ	ഭയപ്പെട്ടവരായി	അനുജാനന്തി	} ആവലാതി പറയുന്നി ല്ലല്ലോ?
മന്ത്രിണഃ	രക്ഷാധികാരികളെ ക്കുറിച്ച്	ന കച്ചിത് ?	

കച്ചിത്തപാം നാവജാനന്തി യാജകാഃ പതിതം യഥാ
ഉഗ്രപ്രതിഗ്രഹീതാരം കഥയാനമിവ ശ്രീയഃ.

28

“യാജകാഃ	“ഋതപിക്കുകൾ	തപാം	വത്സനെ
പതിതം	പതിതനെ	ഉഗ്രപ്രതി-	} അന്യായമായ കരങ്ങൾ പിരിച്ചെടുക്കുന്നവ നായി,
യഥാ,	എന്നപോലെയും,	ഗ്രഹീതാരം,	
ശ്രീയഃ	കുലശ്രീകൾ	അവജാനന്തി	} അവമതിക്കാതിരിക്ക നില്ലെ?
കഥയാനം	പരശ്ശീരതനെ	ന കച്ചിത് ?	
ഇവ	എന്നപോലെയും		

ഉപായകശലം വൈദ്യം ഭൂത്യസംഭൃഷണേ രതം

ശൂരമൈശ്വര്യകാമം ച യോ ന ഹന്തി സ വല്യുതേ.

29

“ഐശ്വര്യം- }	“ഐശ്വര്യത്തെത്ത	വൈദ്യം	അല്പകലത്തിൽ പിറ
കാമം	ന്നെ കാമിക്കുന്നവ		ന്നവനായി
	നായി		{ എന്തുചെയ്യുന്നതിനും നേഞ്ഞുക്കള്ളവനായ ഭവനെ
ഭൂത്യസംഭൃഷണേ	പ്രജകളെ കെട്ടുകുന്ന	ശൂരം ച	
	കായ്ത്തൽ	യഃ	യാതൊരു രാജാവ്
ഉപായകശലം	ഭൂമംഗ്ഗതന്ത്രങ്ങളെ	ഹന്തി ന	കൊല്ലാതിരിക്കുന്നുവോ
	കണ്ടുപിടിച്ച്	സഃ	അവൻ
രതം	അവയിൽ താല്പര്യം	വല്യുതേ.	കൊല്ലപ്പെട്ടുപോകുന്നു.
	പൂണ്ടുവനായി		

കച്ചിദ്ധപുഷ്ടശ്ച ശൂരശ്ച മതിമാൻ ധൃതിമാൻ ശുചിഃ

കലീനശ്ചാനരകതശ്ച ഭക്ഷഃ സേനാപതിഃ കൃതഃ.

30

“മതിമാൻ	“ബുദ്ധിമാനും,	കലീനഃ ച	സത്കലജാതനം
ശൂരഃ	ശൂരനും,	അനരകതഃ ച	രാജഭക്തിയുള്ളവനും
ധൃതിമാൻ	സ്ഥിരരാത്സാഹിയും,	ഔഷ്ടഃ ച	ഭൂരാഗ്രഹിയല്ലാത്തവ
ഭക്ഷഃ	സമത്വനം		നം ആയവൻ
ശുചിഃ ച	പരിശുദ്ധനും	സേനാപതിഃ	സൈന്യാധിപതിയായി
		കൃതഃ കച്ചിത് ?	നിയമിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ലെ?

[“ധർമ്മശാസ്ത്രാർത്ഥതപജ്ഞഃ സന്ധിവിഗ്രഹകോ ഭവേത്, മതിമാൻ സ്മൃതിമാൻ ശ്രീമാൻ
രഹസ്യവിനിയുക്തിതാ, കലീനഃ ശീലസമ്പന്നഃ ശുക്ലമാത്രഃ പ്രശസ്തതേ, ഏതൈരേവ ഗുണൈശ്ച
കൗസ്തമാ സേനാപതിഭവേത്, വൃദ്ധയന്ത്രായുധാനാം ച തത്ത്വജ്ഞോ വിക്രമാനപിതഃ വഷഃ ശീ
തോഷ്ണവാതാനാം സഹിഷ്ണുഃ പരശസ്ത്രവിത്.” (രാജധർമ്മം).]

ബലവന്തശ്ച കച്ചിന്തേ മുഖ്യാ യുദ്ധവിശാരദാഃ

ദുഷ്ടാപദാനാ വിക്രാന്താസ്തപയാ സത്കൃത്യ മാനിതാഃ

31

“തേ	“വത്സൻഠ	ദുഷ്ടാപദാനാഃ ച കൈകണ്ട യോഗ്യത
മുഖ്യാഃ	സേനാധിപന്മാർ,	യുദ്ധവരായും,
യുദ്ധവിശാരദാഃ	യുദ്ധകുശലന്മാരായും	തപയാ നിന്നാൽ
ബലവന്തഃ	ബലവാന്മാരായും	സത്കൃത്യ നിയമിക്കപ്പെട്ട്,
വിക്രാന്താഃ	ജയശീലന്മാരായും	മാനിതാഃ } ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടിട്ടി
		കച്ചിത്? } ലേ ?

കച്ചിദ്ബലസ്യ ഭക്തം ച വേതനം ച യഥോചിതം

സംപ്രാപ്തകാലം ഭാതവ്യം ദദാസി ന വിലംബസേ.

32

“ബലസ്യ	“സൈന്യത്തിന്നു	യഥോചിതം മുറപോലെ
ഭാതവ്യം	കൊടുക്കേണ്ടതായ	സംപ്രാപ്തകാലം തക്കസമയത്തിൽ
ഭക്തം ച	നിത്യച്ചിലവുകയ്ക്കു	ദദാസി ച? കൊടുത്തുവരുന്നില്ലേ?
	ജതും	വിലംബംസേ } താമസംവരുത്താതിരി
വേതനം	ശമ്പളവും	ന കച്ചിത്. } കുന്നില്ലേ?

കാലാതിക്രമണാച്ചൈവ ഭക്തവേതനയോർഭൂതാഃ

ഭൂതഃ കപ്യന്തി ദുഷ്യന്തി സോടനന്ദഃ സുമഹാൻ സ്മൃതഃ.

33

“ഭക്തവേത- }	“ചിലവിന്നുള്ളതും ശ	കപ്യന്തി,	നീരസമുള്ളവരായി ഭവി
നയോഃ }	മ്പളവും കൊടുക്കുന്ന		ക്കുകയും,
	തിൽ	ദുഷ്യന്തി ച;	പലദുഷ്ടങ്ങൾക്ക് അ
കാലാതി- }	കാലതാമസം വരുത്തു		ധീനരാവുകയും ചെയ്യു
ക്രമണാത് }	ന്നതിനാൽ	സഃ അനന്ദഃ	ആ ദോഷം [നു;
ഭൂതാഃ	അതിനാൽ കാലം കഴി	സുമഹാൻ	ദുഃസഹമായതെന്നാ
	ക്കുന്നവർ		ണ്
ഭൂതഃ ഏവ	യജമാനന്റെ പേരിൽ	സ്മൃതഃ.	പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്.

കച്ചിത്സദ്യോനരക്താസ്തപാ കലപുത്രാഃ പ്രധാനതഃ

കച്ചിത് പ്രണോംസ്തപാത്ഥേഷു സത്യജന്തി സമാഹിതാഃ.

34

“കലപുത്രാഃ	“കുചീനന്മാരായവർ	തവ	വത്സൻഠ
സദ്യോ,	എല്ലാം,	അത്ഥേഷു	കായുങ്ങളിൽ
തപാം	വത്സനെ	സമാഹിതാഃ	ശ്രദ്ധാലുക്കളായി
പ്രധാനതഃ	പ്രത്യേകമായി	പ്രാണാൻ	ജീവനെയും
അനരക്താഃ }	സ്നേഹിച്ചുവരുന്നില്ലേ?	സത്യജന്തി }	ഉപേക്ഷിക്കുന്നില്ലേ?
കച്ചിത്? }		കച്ചിത്? }	

കച്ചിജ്ജാനപഭോ വിഭാൻ ദക്ഷിണഃ പ്രതിഭാനവാൻ

യഥോക്തവാദീ ഭൂതസ്തേ കൃതോ ഭരത പണ്ഡിതഃ.

35

“ഭരത!	“ഭരത!	ജാനപദഃ	നാട്ടിലുള്ളവനും
തേ ഭൂതഃ,	നിന്റെ ഭൂതനായി,	ദക്ഷിണഃ	സമത്വം

പണ്ഡിതഃ	പാണ്ഡിത്യം	പ്രതി-	} മേൽക്കുമേൽ വിഷയങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ബുദ്ധിയാൻവരം
	കൈക്കൊണ്ട്	ഭാനവാൻ	
വിദവാൻ,	ശാസ്ത്രങ്ങളെ ധരിച്ചു വരും	യഥോക്തവാദീ	സത്യവാദിയുമായവൻ
		കൃതഃ കച്ചിത്.	നിയമിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ലെ.

കച്ചിദയോദ്ധാസേഷേ സ്വപക്ഷേ ദശ പഞ്ച ച

ത്രിഭിശ്ശിഭിരവിജ്ഞാതൈർവ്യത്സി തീർത്ഥാനി ചാരകൈഃ 36

അന്യേഷു	ശത്രുപക്ഷീയ രാജാക്കന്മാരുടെ സംഗതിയിൽ	അ-	} അന്യോന്യം തങ്ങളുടെ സൂക്ഷ്മം അറിയാത്തവരായ
അയോദ്ധ്യ	പതിനെട്ട്	വിജ്ഞാതൈഃ	
തീർത്ഥാനി	രാജ്യാധികാരികളേയും	ത്രിഭിഃ	ത്രിഭിഃ മുമ്മൂന്നു
സ്വപക്ഷേ	സ്വപക്ഷത്തിൽ	ചാരകൈഃ	ചാരന്മാർ മുഖാന്തരം
ദശ പഞ്ച ച	{ (അതിൽ ആദ്യത്തെ മൂന്നുപേരെഴിച്ചത്) പതിനഞ്ചുപേരേയും	വേത്സി കച്ചിത്.	അറിഞ്ഞുവരുന്നില്ലെ.

[“തീർത്ഥാനി” “യോന്നൈ ജലാവതാരേ ച മന്ത്രാദോഷ്വപദേശസ്വപി, പുണ്യക്ഷേത്രേ തഥാ പാരേ തീർത്ഥം സ്വാഭാദർശനേഷപി” എന്ന് ഹലായുധൻ.

രാജ്യാധികാരികൾ പതിനെട്ടാകുന്നു :—

1) മന്ത്രി (Chief and Foreign Minister). 2) പുരോഹിതൻ (Priest or Bishop). 3) യുവരാജാവ് (The Viceroy). 4) സൈന്യാധിപതി (Commander-in-Chief). 5) ചോരപാലൻ (Captain of the Guards). 6) അന്തഃപുരകാര്യനിർവ്വഹകൻ, അഥവാ സർവ്വകാര്യക്കാരൻ (Secretary). 7) ബന്ധനാധികാരി (Superintendent of Jails). 8) ധനാലയക്കുറുപ്പൻ (Chancellor of Exchequer). 9) രാജാവിന്റെ ആജ്ഞകളെ വിളംബരപ്പെടുത്തുന്നവൻ (Chief of Heralds). 10) വ്യവഹാരാലയക്കുറുപ്പൻ (The Chief Solicitor). 11) ധർമ്മാധികാരി (The Chief Justice or Lord Chancellor). 12) സഭാലയക്കുറുപ്പൻ (The President of the Council). 13) സൈന്യങ്ങൾക്ക് ശമ്പളം മുതലായ ചിലവുകൾ കൊടുക്കുന്നവൻ (The Minister of Military Supplies). 14) പാലം, കെട്ടിടങ്ങൾ പാതകൾ മുതലായ പ്രവൃത്തികളെ മേലന്വേഷണം ചെയ്ത് അവയ്ക്ക് ചിലവ് ചെയ്യുന്നവൻ (The Minister of Public Works.) 15) നഗരാലയക്കുറുപ്പൻ (The Lord Mayor). 16) രാജ്യത്തിൽ കളവ്, കലഹം മുതലായവയില്ലാതെ നോക്കുന്നവൻ (The Police Commissioner). 17) ശിക്ഷാധികാരി (The Chief Executioner). 18) കടലോരം മുതലായവ രക്ഷിക്കുന്നവൻ (The Chief Admiral). നീതിശാസ്ത്രം.

“ചാരാൻ വിചാരയേത് തീർത്ഥേഷപാത്മനശ്ച പരസ്യ ച. പാഷണ്ഡാഭിനവിജ്ഞാതാനന്യോന്യമിതരൈരപി. മന്ത്രിണം യുവരാജം ച ഹിതപാ സേപഷു പുരോഹിതം.” സ്വപക്ഷത്തിൽ, മന്ത്രി, യുവരാജാവ്, പുരോഹിതൻ എന്ന മൂന്നുപേരും തന്റെ സ്വന്തം നോട്ടത്തിലുള്ളവരാകയാൽ മറ്റുള്ള പതിനഞ്ച് അധികാരികളുടെ ഗതികളേയും ചാരന്മാർ മുഖേന അറിയേണ്ടതാണെന്ന് ചാണക്യനീതി.

മുമ്മൂന്നു ചാരന്മാരെ നിയമിക്കുന്നത് അവർ പറയുന്നത് ശരിതന്നെയോ എന്ന് ഒത്തുനോക്കി പരീക്ഷിച്ചാണാകുന്നു. ആ ചാരന്മാർ തമ്മിൽതമ്മിൽ അറിയാതിരിക്കുകയും വേണം.]

കച്ചിദപ്രപാസ്താനഹിതാൻ പ്രതിയാതാംശ്ച സർപ്പാ
ഭുഞ്ചലാനനവജ്ഞായ വർത്തസേ രിപുസുഭനേ.

37

“രിപുസുഭന!	“ശത്രുനാശന!	ഭുഞ്ചലാൻ	ബലഹീനന്മാരാണെ
അഹിതാൻ	രാജഭ്രാഹ്മികളായി		ന്
	ഭുന്ന്	അനവജ്ഞായ	ഉപേക്ഷിച്ചെഴുതാതെ
വ്യപാസ്താൻ	രാജ്യത്തിൽനിന്ന്	സർപ്പാ ച	എല്ലാജാക്കും
	ബഹിഷ്കരിക്കപ്പെട്ട്	വർത്തസേ	ജാഗ്രതയായിരിക്ക
പ്രതിയാതാൻ, മടങ്ങിവന്നവരെ,		കച്ചിത്?	നില്ലെ?

[“നാവജ്ഞയോ രിപുഃ കശ്ചിദ്ഭുഞ്ചലോഽപി ബലീയസാ, അവജ്ഞാതോ രിപുഷ്ശ്ചാത് കക്ഷം കൃഷ്ണഗതിർയഥാ” (ഉദ്യോഗപർവ്വം.)]

കച്ചിന്ന ലോകായതികാൻ ബ്രാഹ്മണാംസ്താത സേവസേ
അനർത്ഥകശലാ ഹ്യേതേ ബാലാഃ പണ്ഡിതമാനിനഃ

38

“താത!	“വത്സ!	ഹി	എന്തെന്നാൽ
ലോകാ-		പണ്ഡിത-	എല്ലാം അറിയുമെന്ന
യതികാൻ	} നാസ്തികരായ	മാനിനഃ	} ഹകരിക്കുന്ന
ബ്രാഹ്മണാൻ	ബ്രാഹ്മണരെ	ഏത ബാലാഃ	ഈ മൂഢന്മാർ
സേവസേ ന	} സേവിക്കാതിരിക്ക	അനർത്ഥ-	} അനർത്ഥമുണ്ടാക്കുന്ന
കച്ചിത്?	} നില്ലെ?	കശലാഃ.	} തിൽ സമർത്ഥരാണ്.

ധർമ്മശാസ്ത്രേഷു മുഖ്യേഷു വിദ്യമാനേഷു ഭർണ്ഡയാഃ
ബുദ്ധിമാനപീക്ഷികീം പ്രാപ്യ നിരർത്ഥം പ്രവദന്തി തേ.

39

“മുഖ്യേഷു	“ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായ	അനപീക്ഷി-	
ധർമ്മശാസ്ത്രേഷു	ധർമ്മശാസ്ത്രങ്ങൾ	കീം ബുദ്ധിം	} കുതർക്കബുദ്ധിയെ
വിദ്യമാനേഷു,	ഇരിക്കുമ്പോൾ,	പ്രാപ്യ	കയ്ക്കാണ്
ഭർണ്ഡയാഃ	ജ്ഞാനലവഭുവിദഗ്ദ്ധ	നിരർത്ഥം	അനാവശ്യമായി
തേ,	അവർ, [ന്മാരായ	പ്രവദന്തി.	വാദിക്കുന്നു.

വീരൈരലുപിഷിതാം പൂർവ്വമസ്താകം താത പൂർവ്വകൈഃ

സത്യനാമാം ദുഃശ്ചാരാം ഹസ്തുശപരഥസങ്കലാം

40

ബ്രാഹ്മണൈഃ ക്ഷത്രിയൈര്യൈശ്വര്യേ സ്വകർമ്മ നിരന്തൈഃ സദാ

ജിതേന്ദ്രിയൈർമ്മഹാത്മ്യമൈർവൃതാമായൈഃ സഹസ്രശഃ

41

പ്രാസാദൈർദ്വിവിധാകാരൈർവൃതാം വൈദ്യജ്ഞാകലാം

കച്ചിത്സമുദിതാം സ്തിതാമയോദ്ധ്വാം പരിരക്ഷസി.

42

“താത!	“വത്സ!	പൂർവ്വകൈഃ	പൂർവ്വന്മാരായ
പൂർവ്വം	ഇതിന്നുമുമ്പ്	വീരൈഃ	ധർമ്മനിഷ്ഠന്മാരാൽ
അസ്താകം	നമ്മുടെ	അലുപിഷിതാം	അധിവസിക്കപ്പെട്ടതും,

സത്യനാഥം,	{ (ആരും ജയിക്കപ്പെട്ടവാൻ കഴിയാത്തത് എന്ന) യഥാർത്ഥനാമത്തെ വഹിക്കുന്നതും,	ബ്രാഹ്മണൈഃ	ബ്രാഹ്മണരാലും
ഭൃഷദപാരം,	ഉറപ്പുള്ള ദപാരങ്ങളോടുകൂടിയതും,	ക്ഷത്രിയൈഃ	ക്ഷത്രിയന്മാരായും
ഹസ്തശൂപ-	{ രഥഗജതുരഗങ്ങൾ	വൈശ്യൈഃ	വൈശ്യരായും
രഥസംകലാം	{ നിറഞ്ഞുള്ളതും,	സഹസ്രൈഃ	ആയിരക്കണക്കായി
സഭാ	ഏതുകാലത്തിലും	വൃതാം,	വിലസപ്പെട്ടതും,
സപകമ്-	{ തങ്ങൾ തങ്ങളുടെ കാ	വിവിധാകാരൈഃ	പലമാതിരിയായ
നിരന്തൈഃ	{ യുദ്ധങ്ങളിൽ ആസക്തി	പ്രാസാദൈഃ	കെട്ടിടങ്ങളാൽ
	പൂണ്ടവരായി	വൃതാം,	വിലസുന്നതും,
ജിതേന്ദ്രിയൈഃ	ജിതേന്ദ്രിയന്മാരായി	വൈദ്യ-	{ വിദഗ്ദ്ധന്മാരാൽ നിറയ
മഹോത്സാഹൈഃ	അത്ഭുതസാഹികളായ	ജനാകലാം,	{ പ്പെട്ടതും,
ആയുഃ	ഉത്തമന്മാരായ	സുമുദിതാം,	സുസ്മൃതപൂർവ്വം,
		സ്ത്രീതാം	മഹത്തായതും ആയ
		അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയെ
		പരിരക്ഷസി	{ ചേണ്ടപോലെ നീ സം
		കച്ചിത്?	{ രക്ഷിച്ചുവരുന്നില്ലേ?

[പുരം രാജ്ദ്രം എന്നവയെ രക്ഷിക്കേണ്ടകാര്യത്തിൽ “രാജ്ഞാ സഹൈവ രക്ഷാണി താനി ചൈതാനി ബോധ മേ, ആത്മാമാത്മശ്ച കോശശ്ച ഭണ്ഡോ മിത്രാണി ചൈവ ഹ, തഥാ ജനപദാശ്ചൈവ പുരം ച കരുനന്ദന, ഏതത്സപ്താത്മകം രാജ്യം പരിപാല്യം പ്രയത്നതഃ, യദാ രക്ഷതി രാജ്ദ്രാണി യദാ ഭസ്മനപോഹതി, യദാ ജയതി സംഗ്രാമേ സ രാജ്ഞാ ധർമ്മ ഉച്യതേ” (രാജധർമ്മം).]

കച്ചിച്ചിത്രശതൈർജ്യൈഃ സുനിവിഷ്ഠജനാകലഃ

ദേവസ്ഥാനൈഃ പ്രപാദിത്വ തടാകൈശ്ചോപശോഭിതഃ.

43

“സുനിവിഷ്ഠ-	{ “ഒതുക്കമുള്ള ജനങ്ങളനാകലഃ	പ്രപാദിഃ ച	തണ്ണീർപന്തലുകളായും
	ജോടുകൂടിയ ആ അയോദ്ധ്യ	തടാകൈഃ ച	തടാകങ്ങളെക്കൊണ്ടും
ചിത്രശതൈഃ	അനേകം യാഗശാലക	ജ്യേഷ്ഠഃ	സന്തുഷ്ടിനൽകുന്നതായി
	ളെക്കൊണ്ടും	ഉപശോഭിതഃ	{ അഭിവൃദ്ധിക്കയ്ക്കുള്ള
ദേവസ്ഥാനൈഃ	അമ്പലങ്ങളെക്കൊണ്ടും	കച്ചിത്?	{ നില്ലേ?

പ്രഹൃഷ്ടനരനാരികഃ സമാജോത്സവശോഭിതഃ

സുകൃഷ്ടസീമാ പതുമാൻ ഹിംസാഭിരഭിവർജിതഃ

44

“പ്രഹൃഷ്ടനര-	{ “സന്തുഷ്ടരായ സ്ത്രീപനാരികഃ	പതുമാൻ,	പതക്കർ നിറഞ്ഞുള്ളതും,
സമാജോത്സവ-	{ വളരെ ജനക്കൂട്ടങ്ങൾ	ഹിംസാഭിഃ	{ ചൂത്, കപ്പ, കളവ് മു
ശോഭിതഃ	{ കൂട്ടുന്ന ഉത്സവങ്ങളാ	അഭിവർജിതഃ	{ തലായ ഹിംസകളി
	ന്നതും		ല്ലാത്തതും
സുകൃഷ്ടസീമാ,	നന്നായ് ഉഴുത പ്രദശങ്ങളാണെന്നും		

അഭേദമാതൃകോ രമ്യഃ ശാപഭൈഃ പരിവർജിതഃ
 പരിത്യക്താ ഭയൈഃ സർവ്വൈഃ ഖനിഭിശ്ചോപശോഭിതഃ 45
 വിവർജിതോ നരൈഃ പാപൈർമമ പൂർവ്വൈഃ സുരക്ഷിതഃ
 കച്ചിജ്ജനപദഃ സ്തീതഃ സുഖം വസതി രാഘവഃ 46

രമ്യഃ,	അശങ്കാൻതും,	പാപൈഃ	പാപികളായ
അഭേദ-	} പുഴയിൽനിന്നുള്ള വെ	നരൈഃ	} ആളുകൾ ഇല്ലാത്തതും
മാതൃകഃ,		വിവർജിതഃ,	
	യതും,	മമ പൂർവ്വൈഃ	എന്റെ പൂർവ്വന്മാരാൽ
ശാപഭൈഃ	} ഭയമുഗ്രങ്ങളില്ലാത്തതും	സുരക്ഷിതഃ	നല്ലപോലെ രക്ഷിക്ക
പരിവർജിതഃ			പ്പെട്ടതും
സർവ്വൈഃ	ഒരുവിധത്തിലുള്ള	സ്തീതഃ	അഭിവൃദ്ധിയാൻതും
ഭയൈഃ	} ഭയവും ഇല്ലാത്തതും	രാഘവഃ	രാഘവന്റെ ഇഷ്ടമുണ്ടാകുവാൻ
പരിത്യക്തഃ,			ചേർന്നതും ആയ
ഖനിഭിഃ പ	{ സ്വപ്നം, വെള്ളി മുതലായവ എടുക്കുന്ന വ	ജനപദഃ,	നാട്,
		സുഖം	സുഖമുള്ളതായി
ഉപശോഭിതഃ,	വിളങ്ങുന്നതും,	വസതി	} വർത്തിക്കുന്നില്ലെ?
		കച്ചിത് ?	

[“ഹിംസാഭിഃ അഭിവർജിതഃ” (ഇഴതിബാധകൾ ഇല്ലാത്തത്). “അതിവൃഷ്ടിരനാവൃഷ്ടിർമുഷ്ടികഃ ശലഭാഃ ഖഗാഃ. അത്യാസന്നാശ്ച രാജാൻഃ ഷഃഡതാ ഇതയഃ സ്തൂതാഃ.” എന്നിങ്ങിനെ ഇഴതികൾ ആറാകുന്നു.

“അഭേദമാതൃകഃ” കൃഷി മുതലായവയ്ക്ക് നദി മുതലായവയെ ആശ്രയിക്കുന്നത് ‘അഭേദമാതൃകം’ അതായത് ‘നദീമാതൃകം’ ആകുന്നു. “നമ്രം ഐഷ്വര്യേണ ഭദ്രശോ നദീമാതൃക ഉച്യതേ, വൃഷ്ടിനിഷ്ഠാഭ സമ്പ്രസ്ത വിജ്ഞേയോ ഭേദമാതൃകഃ” (ഹലായുധൻ).]

കച്ചിത്തേ ഭയിതാഃ സർവ്വേ കൃഷിഗോരക്ഷജീവിനഃ
 വാൻതായാം സംശ്രിതസ്തോത ലോകോ ഹി സുഖമേധതേ. 47

“കൃഷിഗോ-	} “കൃഷി, ഗോരക്ഷണം,	താത !	വത്സ !
രക്ഷജീവിനഃ		വാൻതായാം	} കച്ചവടത്തെ ആശ്രയിച്ച
സർവ്വേ,	എല്ലാവരും, [വിരുന്ന	സംശ്രിതഃ	
തേ	വത്സന്റെ പേരിൽ	ലോകഃ	ജനം
ഭയിതാഃ	} പ്രിയമുള്ളവരായിരിക്ക	സുഖം	സുഖമായി
കച്ചിത് ?		ഏകദേശം ഹി ?	ഇരിക്കുന്നില്ലെ?

തേഷാം ഗുപ്തപരിഹാരൈഃ കച്ചിത്തേ ഭരണം കൃതം
 രക്ഷാ ഹി രാജ്ഞാ ധർമ്മേണ സർവ്വേ വിഷയവാസിനഃ. 48

“രാജ്ഞാ	“രാജാവിനാൽ	ഗുപ്തിപരീ-	} സൗകര്യത്തിനുവേണ്ടി, ധനസഹായം ചെയ്യുക, കരങ്ങൾ മുതലായവ വേണ്ടപ്പോൾ ഒഴിവാക്കുക, എന്നവകൊണ്ട്
വിഷയവാസിനും തന്റെ അധികാരത്തിലുൾപ്പെട്ടപ്രജകൾ		മാരെ	
സദ്യ	എല്ലാവരും		
ധർമ്മം	നീതിന്യായം തെറ്റാതെ		
രക്ഷാ? ഹി;	രക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവരാകുന്നു;	തേ	നിന്നെക്കൊണ്ടുള്ള
തേജോ	അർവക്	ഭരണം	സഹായം
		കൃതം കച്ചിത്?	ചെയ്യപ്പെടുന്നില്ലെ?

[“പെരുജനപദാശയോവ ഗോപ്തവൃന്ദായ യഥാ പ്രജാഃ” (രാജധർമ്മം). “യുക്തശ്ചൈവ പരമത്തശ്ച പരിരക്ഷേഭിമാഃ പ്രജാഃ” (മന).]

“ആദർശ ബലിം ചാപി പ്രജാഭ്യഃ കരുണന്ത, ഷഡ്ഭാഗമതിപ്രജന്തസ്സാസാമവാഭിഗുപ്തയേ ഭശാധർമ്മഗതേഭ്യോ യദപസു ബഹുപ്രമേവ വാ, തന്നാദർശ സഹസാ പെരുരാണാം രക്ഷണായ വൈ.” (രാജധർമ്മം).]

കച്ചിത് സ്ത്രീയഃ സാന്തപയസി കച്ചിത്തായ സുരക്ഷിതാഃ

കച്ചിന്ന ശുഭധാസ്യാസാം കച്ചിദ്ഗുഹ്യം ന ഭാഷസേ.

49

“സ്ത്രീയഃ	“സ്ത്രീകളെക്കുറിച്ച്	ആസാം	ഇവരെ
സാന്തപയസി	} മൃഗമായി നടത്തിക്കൊണ്ടുനില്ക്കുന്നു?	ശുഭധാസി	} തീരെ വിശ്വസിച്ചുപോകാതിരിക്കുന്നില്ലെ?
കച്ചിത്?		ന കച്ചിത്?	
താഃ	അവർ	ഗുഹ്യം	രഹസ്യമായ സംഗതി
സുരക്ഷിതാഃ	} നല്ലപോലെ രക്ഷിക്കപ്പെടുന്നില്ലെ?	ഭാഷസേ ന	} അവരോട് പറഞ്ഞു കച്ചിത് ച?
കച്ചിത്;		കച്ചിത് ച?	

[“ആനീർഷ്യർഗുപ്തഭാരമേവേത് സംവിഭാഗീ പ്രിയംവഭഃ, ദുഷ്ശ്ശ്ണോ മധുരവാക് സ്ത്രീണാം ന ചാസാം വശഗോ ഭവേത്” എന്ന് സ്ത്രീകളോടു് ഗുഹ്യമായവയെ പറയരുതെന്ന് ഉദ്യോഗപദ്യം. അവരുടെ രക്ഷണത്തെപ്പറ്റി “പൂജനീയാ മഹാഭാഗഃ പുണ്യായ ഗുഹഭീപ്തയാ, സ്ത്രീയഃ ശ്രിയോ ഗുഹസ്ത്രോക്താസ്സസ്താദുഷ്ടോ വിശേഷതഃ” (ഉദ്യോഗം). “ഭാരേ പ്രജായാം ചോപസ്തർനഭാഷാ വിസ്രംഭപൂർവ്വഃ പരിവർജ്ജയേത്” (ആപസ്തംബൻ). “അർഹന്തി നൈവ വിശ്വാസമർത്ഥകാമ പരാഃ സ്ത്രീയഃ, താസു തത്തേഹ ന ബ്രഹ്മയാന്നാതിസ്തിഹേത്യസഭാ സുധീഃ” എന്ന് (ഭോജനീതി). “സ്ത്രീഷു രാജസു സദ്യേഷു സപാലോയേ ശത്രുസേവിഷു, ഭോഗേഷ്വായുഷി വിശ്വാസം കഃ പ്രാജ്ഞഃ കർതുമർഹതി” (ഉദ്യോഗപദ്യം)]

കച്ചിന്നാഗവനം ഗുപ്തം കച്ചിത് തേ സന്തി ധേനുകാഃ

കച്ചിന്ന ഗണികാശ്ചാനാം കഞ്ജരാണാം ച തൃപ്യസി.

50

“നാഗവനം	“ആനകളെ പിടിക്കുന്നതായ വനം	ഗണികാ-	} പിടിയാനകൾ, കുതിരശ്ചാനാം
ഗുപ്തം കച്ചിത്?	നല്ലപോലെ രക്ഷിക്കപ്പെടുന്നില്ലെ?	കച്ചിത്?	
തേ	വസന്ത്	കഞ്ജരാണാം ച	കൊമ്പനാനകളുടെ
ധേനുകാഃ	പിടിയാനകൾ	തൃപ്യസി ന	} അലംബിച്ചി കയ്ക്കൊള്ളുന്നില്ലെ?
സന്തി കച്ചിത്?	വേണ്ടുന്നവളിപ്പില്ലെ?	കച്ചിത്?	

കച്ചിദർയസേ നിത്യം മനുഷ്യാണാം വിഭ്രഷിതം
ഉത്ഥായോത്ഥായ പൂർ്വ്വാനേ രാജപുത്ര മഹാപഥേ.

51

“രാജപുത്ര !	“ചക്രവർത്തികുമാര !	ഉത്ഥായ	} അവിടവിടെ നിന്നു കൊണ്ട്,
നിത്യം	പ്രതിദിവസവും	ഉത്ഥായ	
പൂർ്വ്വാനേ	രാവിലെ	വിഭ്രഷിതം	അലംകൃതനായ നിന്നെ
മഹാപഥേ	രാജവീഥിയിൽ,	മനുഷ്യാണാം	ആളുകൾക്ക്
		ദർയസേ	} സന്ദർശിപ്പാൻ അവസരം നൽകുന്നില്ലെ?
		കച്ചിത്?	

[“തഥൈവാലംകൃതഃ കാലേ തിഷ്ഠമാ ഭൂമിഭക്ഷിണ ” (ഭാരതം ആനന്ദവാസിനികപദ്യം).]

കച്ചിന്ന സർവ്വേ കർമ്മാന്താഃ പ്രത്യക്ഷാസ്തേദവിശങ്കയാ
സർവ്വേ വാ പുനരത്സൃഷ്ടാ മദ്ധ്യമവാത്ര കാരണം.

52

“കർമ്മാന്താഃ	“പ്രവൃത്തിക്കാർ	പുനഃ	} തീരെ തൃജിക്കപ്പെട്ട വരായുമിരിക്കുന്നില്ലല്ലോ?
സർവ്വേ	എല്ലാവരും	ഉത്സൃഷ്ടാഃ	
അവിശങ്കയാ	കുസലില്ലാതെ	വാ ?	ഈ കാര്യത്തിൽ
തേ	വത്സനെ	അത്ര	എടുത്തുരത്തിലുള്ള വഴിയാണ്
പ്രത്യക്ഷാഃ ന }	മുഖം കാണിക്കുമാറില്ലല്ലോ ?	മദ്ധ്യം ഏവ	
കച്ചിത്?		കാരണം.	ഉചിതമായത്.
സർവ്വേ	എല്ലാവരും		

[പ്രവൃത്തിക്കാർ, സേവകന്മാർ മുതലായവരുമായി അതിവരിചയവും, ഒട്ടും പരിചയമില്ലായ്മയും രണ്ടും നന്നല്ലെന്ന് സാരം.]

കച്ചിത് സർ്വ്വാനി ഭുക്താനി ധനധാന്യായുധോദകൈഃ
യന്ത്രൈശ്ച പരിപൂർ്ണാനി തഥാ ശില്പിധനജ്ജരൈഃ.

53

“ഭുക്താനി	“കോട്ടകൾ	യന്ത്രൈഃ	} ഉത്തമന പാലങ്ങൾ (Draw Bridge), തഴുകുക മുതലായവയാലും
സർ്വ്വാനി ച	എല്ലാം		
ധനധാന്യാ-	} ധനം, ധാന്യം, ആയുധം വെള്ളം എന്നവകൊണ്ടും	ശില്പി ധന-	} ശില്പികളാലും വില്ലാളികളാലും
യുധോദകൈഃ		ജ്ജരൈഃ തഥാ	
		പരിപൂർ്ണാനി	} നിറഞ്ഞവയായിരിക്കണമല്ലോ ?
		കച്ചിത്?	

[“തത് (ഭുക്തം) സ്പാദായസമ്പന്നം ധനധാന്യേന വാഹനൈഃ ബ്രാഹ്മണൈഃ ശില്പിഭിര്യന്ത്രൈശ്ച വസേനോദകേന ച” (മനു). “ഒരുകൊ പാവ്തം വാർക്ഷമൈരിണം ധനപനം തഥാ, ജലാനായുധയന്ത്രാഡ്വം വീരയോധൈരധിഷ്ഠിതം, ഇഹ്ലിപ്രധാനമാചാർ്വ്വം ഭുക്തം സമനുഭവേനീരേ” (കാമരുകനീതി).]

ആയസ്തേ വിപുലഃ കച്ചിത് കച്ചിലേതരോ വ്യയഃ
അപാത്രേഷു ന തേ കച്ചിത് കോശോ ഗച്ഛതി രഘവ.

54

“രാജവ !	“ഭരത !	അല്പതരം	} അതിനെക്കാൾ ചുരുക്കം
തേ	നിന്റെ	കുചിത് ?	
ആയം	ധനംവരവ്	തേ കോശം	} നിന്റെ ഭണ്ഡാരം
വിപുലം	} ധാരാളമായിരിക്കുന്നു	അപാരോഷ്യം	
കുചിത് ?		ഭണ്ഡം ?	ശരിയല്ലാത്ത വിഷയങ്ങളിൽ
വ്യയം	ചിലവ്	ഗർഭിതന	} ചിലവുകാതിരിക്കുന്നു
		കുചിത് ?	
			ഭണ്ഡം ?

[“സദൈവ യാചമാനേഷു തഥാ ഭംഭാനപിതേഷു ച, യത്തേഷു ഭക്ഷിണാ ഭത്താ ഭാവംഗാ വിവ ദുർഹൃതം” (രാജധർമ്മം) “അപാരവേഷണം ജാതം ന കുചാത് സഭിഗ്നിതം. അപാരവേഷണം കിം സ്വാഭാത് കോശക്ഷയാദേതേ”. (കാമദക്ഷിണീതി).]

ദേവതാത്മ്യം ച പിത്രാത്മ്യം ബ്രാഹ്മണേഷ്വാഗതേഷു ച

യോധേഷു മിത്രവശേഷു കുചിദ്ഗർഭിതീ തേ വ്യയം.

55

“ദേവതാത്മ്യം	} “ദൈവികമായ വിഷയത്തിലും	യോധേഷു	യുദ്ധവീരന്മാരുടെ വിഷയത്തിലും
ച			
പിത്രാത്മ്യം	പിത്രവിഷയത്തിലും	മിത്രവശേഷു	മിത്രഗണങ്ങളുടെ വിഷയത്തിലും
ആഗതേഷു	അതിഥികളായവന്ന	തേ	നിന്റെ [യത്തിലും]
ബ്രാഹ്മണേഷു	} ബ്രാഹ്മണരുടെ വിഷയത്തിലും	വ്യയം	ചിലവ്
ച			ഗർഭിതീ
		കുചിത് ?	

[“ധർമ്മാത്മ്യം ക്ഷീണകോശസ്യ കൃശതപമപി ശോഭേതേ. സുരൈഃ പീതാവശേഷസ്യ ശരഭിമരഃചരിവ.” (കാമദക്ഷിണീതി).]

കുചിദാത്മ്യം വിശുദ്ധാത്മാ ക്ഷാരീതശ്ചോരകർമ്മണാ

അപൂഷ്ടഃ ശാസ്ത്രകശലൈൻ ലോഭാഭജ്യതേ ശുചിഃ.

56

“ചോര-	}	“മിശ്രാപവാദം പറയ	ആയുഃ,	ഉത്തമൻ,
കർമ്മണാ		യുന്നവനാൽ	ശാസ്ത്രകുശലൈഃ	ശാസ്ത്രനിപുണന്മാരാൽ
ലോഭാത്		ഭുരാശമൂലം	അപൂഷ്ടഃ,	വിചാരണചെയ്യപ്പെ
ക്ഷാരിതഃ		കുറവ് ചുമത്തപ്പെട്ട		ടാതെതന്നെ,
വിശുദ്ധാത്മാ		സർഗ്ഗണവാനായ	വജ്രതേ ന	} ശിക്ഷിക്കപ്പെടുന്നില്ല
ശുചിഃ		പരിശുദ്ധനായ	കുചിത് ?	

ഗൃഹീതശ്ചൈവ പൂഷ്ടശ്ച കാലേ ദൃഷ്ടഃ സകാരണഃ

കുചിന്ന മുച്യതേ ചോരോ ധനലോഭാന്നരഷ്ടഭ.

57

“നരഷ്ടഭ !	“പുരുഷോത്തമ !	ദൃഷ്ടഃ ഏവ	കുറക്കാരനെന്നു കാണപ്പെട്ടവനുമായ
കാലേ	കയ്യംകളവുമായി		
ഗൃഹീതഃ ച,	പിടിക്കപ്പെട്ടവനും,	ചോരഃ,	ചോരൻ,
പൂഷ്ടഃ ച	വിചാരണ ചെയ്യപ്പെട്ടവനായി	ധനലോഭാത്	ധനത്തെ ഉദ്ദേശിച്ച്
സകാരണഃ	തക്കകാരണങ്ങളെക്കൊണ്ട്	മുച്യതേ ന	} ശിക്ഷയില്ലാതെ വിട്ടയക്കപ്പെടുന്നില്ലെ ?
		കുചിത് ?	

[“നിഹന്ത്വാത് സർവ്വേതാ ഭസ്സുൻ ന കാമാത് കസ്തചിത് ക്ഷമേതേ.” (രാജധർമ്മം).]

വ്യസനേ കച്ചിദാശ്വസ്യ ഭക്തസ്യ ച രാഘവ
അത്ഥം വിരാഗാഃ പശ്യന്തി തവാമാത്യാ ബഹുശ്രുതാഃ.

58

“രാഘവ !	“രഘുകുമാരക !	അമാത്യാഃ,	മന്ത്രിമാർ,
അശ്വസ്യ	ധനവാനായ ഒരുവനും	തവ	വത്സന്റെ
ഭക്തസ്യ ച	ദരിദ്രനായ ഒരുവനും	അത്ഥം,	ഗുണത്തിനായി,
	തമ്മിൽ	വിരാഗാഃ	നിഷ്പക്ഷപാതികളായി
വ്യസനേ,	വിവാദം ഉണ്ടാക	പശ്യന്തി	} സൂക്ഷ്മത്തെ ആരാഞ്ഞ
	ബോധം,	കച്ചിത് ?	
ബഹുശ്രുതാഃ	മഹാവിദ്വാന്മാരായ		റിയാറില്ലെ ?

യാനി മിഥ്യാഭിശസ്താനാം പതന്ത്യസ്രാണി രാഘവ
താനി പുത്രപത്നൻ ഏന്തി പ്രീത്യത്ഥമനുശാസതഃ.

59

“രാഘവ !	“ഭരത !	പ്രീത്യത്ഥം	{ ന്യായാന്യായം വിചാരി ക്കാതെ ഭോഗത്തിനാ യ് മാത്രം
മിഥ്യാഭി- ശസ്താനാം	{ തെറ്റായി ശിക്ഷിക്ക പ്പെട്ടവരുടെ	അനുശാസതഃ	
യാനി			രാജാഭരിക്കുന്ന ഒരു
അസ്രാണി	യാതൊരു		രാജാവിന്റെ
പതന്തി,	അശ്വക്കൾ	പുത്രപത്നൻ	പുത്രൻ, പത്ന എന്നവ
താനി,	വീഴുന്നുവോ,		യെ
	ആയവ,	ഏന്തി.	നശിപ്പിച്ചുകളയുന്നു.

[“കാമകാരണേ ഭണ്ഡം തു യഃ കച്ഛേദവിചക്ഷണഃ. സ ഇഹാകീർത്തിസംയുക്തോ മൂഢോ നരകമാപ്നയാത്, ന പരസ്യ പ്രവാദേന പരേഷാം ഭണ്ഡമപ്സ്യേത്” (രാജയത്നം). “ഭണ്ഡോ ഹി സമഹത്തേജോ ഭൂലാശ്വാകൃതാത്മഭിഃ, ധർമ്മേദവിചലിതം ഹന്തി നൃപമേവ സഖാസ്യവം” (മനു).]

കച്ചിദ്വൃദ്ധാംശ്ച ബാലാംശ്ച വൈദ്യമുഖ്യാശ്ച രാഘവ
ഭാനേന മനസാ വാചാ ത്രിഭിരേതൈർബുഭുഷസേ.

60

“രാഘവ !	“ഭരത !	വാചാ,	സത്കാരവാക്കുകൾ
വൃദ്ധാൻ ച	വയോധികന്മാരെയും		കൊണ്ടും,
ബാലാൻ ച	കുട്ടികളേയും	ഏതൈഃ	{ (ഇങ്ങിനെ അനുകൂലമാ യി ഓരോരുത്തരെ ഓ രോന്നുകൊണ്ടുള്ള) ഈ
വൈദ്യ- മുഖ്യാൻ ച	{ വിദ്വാന്മാരെയും	ത്രിഭിഃ	
		മൂന്നുകൊണ്ടും	
ഭാനേന	സംരക്ഷണകൊണ്ടും	ബുഭുഷസേ	{ നി ഉത്സാഹിപ്പിക്കുന്നി
മനസാ	ലാളനകൊണ്ടും	കച്ചിത് ?	
			ല്ലെ ?

[“ശ്രോത്രിയം വ്യാധിതാർത്തേ ച ബാലവൃദ്ധാവകീർണ്യേ, മഹാകലീനമയം ച രാജാ സം
പൂജയേത്സദാ” (മനു).]

കച്ചിദ്ഗുരൂശ്ച വൃദ്ധാംശ്ച താപസാൻ ദേവതാതിഥീൻ
ചൈത്യാശ്ച സർപ്പാൻ സിദ്ധാത്മാൻ ബ്രാഹ്മണാംശ്ച നമസ്തസി.

“ ഗുരൂൻ ച, “ആചാര്യന്മാരേയും,
വൃദ്ധാൻ ച, വലിയവരേയും,
സിദ്ധാത്മാൻ ആമുഷ്ടികഥലങ്ങളെ ക
ണ്ടവരായ
രാപസാൻ തപസ്വിമാരായ
ബ്രാഹ്മണാൻ ബ്രാഹ്മണന്മാർ

സർപ്പാൻ ച, എല്ലാവരേയും,
ദേവതാതിഥീൻ ദേവകളേയും അതിഥി
കളേയും
ചൈത്യാൻ ച അശപത്നം മുതലായ
പുണ്യവൃക്ഷങ്ങളേയും
നമസ്ത്യസി } വണങ്ങിവരുന്നില്ലെ.
കച്ചിത്. }

കച്ചിദത്ഥേന വാ ധർമ്മത്ഥം ധർമ്മേണ വാ പുനഃ

ഉഭയേ വാ പ്രീതിലോഭേന കാമേന ന വിബാധസേ.

62

“ അത്ഥേന “ അത്ഥംകൊണ്ട്
ധർമ്മം വാ ധർമ്മത്തെയാകട്ടെ,
പുനഃ കൂടാതെ
ധർമ്മേണ ധർമ്മത്താൽ
അത്ഥം വാ അത്ഥത്തെയാകട്ടെ,

പ്രീതിലോഭേന കൊണ്ടാടത്തക്കത
കാമേന കാമത്താൽ [പ്രാത്ത
ഉഭയേ വാ ധർമ്മാത്ഥങ്ങളെ രണ്ടി
നെയുമാകട്ടെ
വിബാധസേ } നശിപ്പിക്കാതിരിക്ക
ന കച്ചിത്? } ന്നില്ലെ?

[അത്ഥത്തെ ശേഖരിക്കേണമെന്നുവെച്ചു സത്കർമ്മങ്ങൾ മുതലായ ധർമ്മങ്ങളിൽ വ്യയംചെയ്യാതിരിക്കയും സത്കർമ്മങ്ങളിൽ മാത്രം താല്പര്യത്തോടുകൂടിയവനായി രാജകാര്യങ്ങൾ അവശ്യം നിർവ്വഹിക്കേണ്ടതിന്നായുള്ള അത്ഥത്തെ മുഴുവൻ വ്യയംചെയ്യുകയും അപ്രശസ്തങ്ങളായ സുഖഭോഗാദികളിൽ താല്പര്യമുള്ളവനായി ധർമ്മാത്ഥങ്ങളെ രണ്ടിനേയും ഗണിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യരുതെന്ന് താല്പര്യം. “ സർപ്പം ധർമ്മനിത്യം തു പുരുഷം ധർമ്മമുഖം, തൃജതസ്തോത ധർമ്മമേവ പ്രേതം ഭുജന്തഃ ധർമ്മം. അതിവേഗം ഹി യോഃ ശത്രുതാർത്ഥം നേതരാവരണിഷ്ഠിതി സ വല്യഃ സർപ്പഭ്രാന്തം ബ്രഹ്മഹവ ജഗദ്ദൃഷ്ടിഃ, തസ്യ ധർമ്മാത്ഥഹീനസ്യ കാമേതാ നിധനം ധ്രുവം. കാമതോ രഥമാണസ്യ മീനസ്യേവാംഭസഃ ക്ഷയേ, സർപ്പാത്ഥം ധർമ്മലോഭോത്ഥം ധർമ്മശാത്ഥപരിഗ്രഹഃ, ഇതരേതരയോന്നീതേ വിധി മേഘോഭധീ യഥാ, ന ധർമ്മപര ഏവ സ്യാന്ന ചാത്ഥപരമോ നരഃ, ന കാമപരമോ വാ സ്യാത് സർപ്പാൻ സേവേത പണ്ഡിതഃ” (വനപർവ്വം). “ കാമക്രോധേത പുരസ്കൃത്യ യോഃ ശത്രുതാർത്ഥം രാജാഃ ശത്രുതാർത്ഥം, ന സ ധർമ്മം ന ചാപ്യർത്ഥം പ്രതിഗ്രഹ്ണാതി ബാലിഭഃ” (രാജധർമ്മം). “ പരിത്യജേദത്ഥകാമേത യേത സ്യാതാം ധർമ്മവഞ്ചിതേ, ധർമ്മം ചാപ്യസുഖാഭിഷം ലോകവിക്രഷ്ടമേവ ച” എന്നും, ഉത്തരകാലത്തിൽ അസുഖത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായ (പുത്രാദികളെ പോഷണംചെയ്യേണ്ടവൻ സർപ്പസ്വഭാവം ചെയ്യാലെന്നപോലെള്ള) ധർമ്മങ്ങളും പരിത്യജിക്കത്തക്കവയാണെന്ന് മനുസ്മൃതി.]

കച്ചിദത്ഥം ച ധർമ്മം ച കാമം ച ജയതാം വര

വിഭജ്യ കാലേ കാലജ്ഞേ സർപ്പാൻ ഭരത സേവസേ.

63

“ ജയതാം വര! “ ജയശാലികളിൽ
ഉത്തമനായവനെ!
കാലജ്ഞ! ഉചിതകാലങ്ങളെ
അറിഞ്ഞവനെ!
ഭരത! ഭരത!
ധർമ്മം ച ധർമ്മത്തെയും
അത്ഥം ച അത്ഥത്തെയും

കാമം ച കാമത്തെയും
കാലേ അതാതിന്റെ കാല
ത്തിൽ
വിഭജ്യ വേർതിരിച്ച്
സർപ്പാൻ എല്ലാവരിനെയും
സേവസേ } അനുഷ്ഠിച്ചുവരുന്നില്ലെ?
കച്ചിത്? }

[ഒരു ദിവസത്തിന്റെ ആദ്യഭാഗത്തിൽ ധർമ്മം, മദ്ധ്യഭാഗത്തിൽ അർത്ഥം, ഒടുവിലത്തെ ഭാഗത്തിൽ കാമവും അനുഷ്ഠിക്കത്തക്കതാണെന്ന് ശാസ്ത്രം. “ധർമ്മം ചാർത്ഥം ച കാമം ച യഥാവേദഭാരതം വര വിഭജ്യ കാലേ കാലജ്ഞ സർവ്വാൻ സേവേത പണ്ഡിതഃ, ധർമ്മം പൂർവ്വം ധനം മദ്ധ്യേ ജഘന്യേ കാമമാചരേത്. അഹന്തനുചരേദേവമേഷ ശാസ്ത്രകൃതാ വിധിഃ” (വനപർവ്വം).]

കച്ചിത്തേ ബ്രാഹ്മണാഃ ശമം സർവ്വശാസ്ത്രാത്മകോവിദാഃ

ആശംസന്തേ മഹാപ്രാജ്ഞ പൗരജാനപഭിദഃ സഹ

64

“മഹാപ്രാജ്ഞ! “മഹാബുദ്ധിമാനായ
വനെ!

പൗരജാന- } നാട്ടാരോടും നഗരവാ
പഭിദഃ സഹ } സിക്തോടുംകൂടി
സർവ്വ- } സകല ശാസ്ത്രതപ
ശാസ്ത്രാത്മ- } ഞ്ഞെ ഗ്രഹിച്ചവ
കോവിദാഃ } രായ

ബ്രാഹ്മണാഃ ബ്രാഹ്മണർ,
തേ വത്സന്
ശമം ശ്രേയസ്സിനെ
ആശംസന്തേ } കാംക്ഷിക്കുന്നില്ലെ?
കച്ചിത്? }

[“തസ്യാഭ്യാപിജാതീൻ രക്ഷേത തേ ഹി രക്ഷന്തി രക്ഷിതാഃ, ആശീരേഷാ ഭവേദ്രാജൻ രാജ്ഞാം സമൃക് പ്രവർത്താം” (രാജധർമ്മം).]

നാസ്തികൃമന്ത്രതം ക്രോധം പ്രമാദം ദീപ്സുരതാം

അദർശനം ജ്ഞാനവതാമാലസ്യം പഞ്ചവൃത്തിതാം

65

ഏകചിന്തനമത്മാനാമനത്മജൈന്യമന്ത്രണം

നിശ്ചിതാനാമനാരംഭം മന്ത്രസ്യാപരിരക്ഷണം.

66

മംഗലസ്യാപ്രയോഗം ച പ്രത്യുത്ഥാനം ച സർവ്വതഃ

കച്ചിത്തപം വജ്ജയന്ത്യേതാൻ രാജദോഷാംശ്ചതുർത്വം.

67

“നാസ്തികൃ, “നിരീശ്വരതപം,
അന്യതം, കളവ്,
ക്രോധം, കോപം,
പ്രമാദം, അജാഗ്രത,

ദീപ്സുരതാം, { ഒരു കായ്ത്തിൽ അനാ
വശ്യമായി കാലം
കഴിക്കുക,

ജ്ഞാനവതാം ബുദ്ധിമാന്മാരെ
അദർശനം, ദർശിക്കാതിരിക്കുക,
അലസ്യം, മടി,
പഞ്ചവൃത്തിതാം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു വശഗ
നായിരിക്കുക,

അത്മാനാം രാജ്യകായ്ക്കളെ
കുറിച്ചു

ഏകചിന്തനം, ഏകനായി ചിന്തിക്കുക,
അനത്മജൈന്യഃ മൂഢന്മാരുമായി

മന്ത്രണം ച, കാര്യാലോചനചെയ്യുക
നിശ്ചിതാനാം } നിശ്ചയിച്ചവയെ തുട
അനാരംഭം, } ഞ്ഞാതിരിക്കുക,

മന്ത്രസ്യാപരി- } രഹസ്യാലോചനയെ
രക്ഷണം, } സൂക്ഷിക്കാതിരിക്കുക,
മംഗലസ്യാപ്രയോഗം } നന്മയുള്ളതിനെ ചെ
യ്യാതിരിക്കുക,

ച, എല്ലാറ്റിലും
സർവ്വതഃ വിപരീതഭാവം,
പ്രത്യുത്ഥാനം ച എന്നിങ്ങനെയുള്ള ഈ
ഏതാൻ പതിന്നാലു
ചതുർത്വം രാജദോഷാൻ
രാജദോഷങ്ങളെ
തപം നീ

വജ്ജയസി } വജ്ജിക്കുന്നില്ലെ?
കച്ചിത്? }

[“സർവ്വതഃ പ്രത്യുത്ഥാനം” എല്ലാഭാഗത്തിലും ഒന്നിച്ചു യുദ്ധത്തിനായൊരുങ്ങുക (ശാ. രാ.)]

ദശ പഞ്ച ചതുർവർഗ്ഗാൻ സപ്തവർഗ്ഗാശ്ച തത്പതഃ
 അഷ്ടവർഗ്ഗം ത്രിവർഗ്ഗം ച വിദ്യാന്ധിസ്രശ്ച രാഘവ 68
 ഇന്ദ്രിയാണാം ജയം ബലപാ ഷാഡ്ഗുണ്യം ദൈവമാനുഷം
 കൃത്യം വിംശതിവർഗ്ഗം ച തഥാ പ്രകൃതിമണ്ഡലം 69
 യാത്രാദണ്ഡവിധാനം ച ദ്വിജോനീ സന്ധിവിഗ്രഹേത
 കച്ചിദേതാൻ മഹാപ്രാജ്ഞ യഥാവദനമന്യസേ. 70

“ മഹാപ്രാജ്ഞ !	“ മഹാബുദ്ധിമാനായവനെ !
രാഘവ !	ഭരത !
ദശപഞ്ച- ചതുർവർഗ്ഗാൻ,	} വേട്ട, ചുതുക്കളി, പകലുറക്കം, വൃഥാലാപം, സ്ത്രീസഹവാസം, മദ്യപാനം, നന്തനം, പാട്ട്, വാദ്യം, ദേശാടനം, എന്നവയായ പത്ത് ദുഷ്ടാസനകളേയും; ശത്രുക്കളിൽനിന്നും, വസ്തുക്കളിൽ നിന്നും, സ്ത്രീയിൽനിന്നും, വാക്കിൽനിന്നും, കുറ്റത്തിൽനിന്നും ഉണ്ടാകുന്ന അഞ്ചുവിധത്തിലുള്ള വൈരങ്ങളേയും; സാമദാന ഭേദദണ്ഡങ്ങളാകുന്ന ചതുരപായങ്ങളേയും;
സപ്തവർഗ്ഗാൻ ച,	
അഷ്ടവർഗ്ഗം,	രാജാവ്, മന്ത്രിമാർ, രാജ്യം, കോട്ട, ഭണ്ഡാരം, സൈന്യം, ബന്ധു രാജാക്കന്മാർ, എന്ന പരസ്പരസഹായികളായ സപ്തവർഗ്ഗങ്ങളേയും;
ത്രിവർഗ്ഗം ച,	ലുബ്ധ്, സാഹസപ്രവൃത്തി, വഞ്ചന, ഇന്ദ്രിയ, അസൂയ, ദുർവ്വയം, ക്രൂരവാക്ക്, കുറ്റനശിഷ്ട, എന്ന എട്ടുകുട്ടത്തേയും;
വിശ്വം വിദ്യാം ച,	അശക്യമായതിനെ ചെയ്യുവാൻ തുടങ്ങുന്നത്, ചെയ്യുവാൻ സാ ധിക്കുന്നതിനെ ചെയ്യാതിരിക്കുന്നത്, ചെയ്യാൻ പാടില്ലാത്ത തിനെ ചെയ്യുന്നത്, എന്ന മൂന്നുകുട്ടത്തേയും;
ഇന്ദ്രിയാണാം ജയം, ഷാഡ്ഗുണ്യം,	വേദം, കൃഷ്ണിവാണിജ്യാഭിശാസ്ത്രം, നീതിശാസ്ത്രം, എന്ന മൂന്നു വിദ്യകളേയും;
ദൈവമാനുഷം,	ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ജയത്തേയും;
കൃത്യം,	സന്ധി, വിഗ്രഹം, യാനം, ആസനം, ദൈവധീഭാവം, സമാശ്ര യം എന്ന ആറു ഗുണങ്ങളേയും;
വിംശതിവർഗ്ഗം ച,	അഗ്നി, ജലം, വ്യാധി, ദുർഭിക്ഷം, മരണം എന്ന ദൈവികമായ ജീവയും, ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ, ചോരന്മാർ, ശത്രുക്കൾ, രാജാവി ന്റെ ഇഷ്ടന്മാർ, രാജാവിന്റെ ദുരാഗ്രഹം, എന്ന മാനുഷമാ യവയും ആയ വ്യസനങ്ങളേയും;
	തന്റെ ശത്രുക്കളുടെ ശത്രുക്കളെ തന്റെ മിത്രങ്ങളാക്കുക എന്ന കൃത്യവർഗ്ഗം എന്നതിനേയും;
	രാജ്യം, സ്ത്രീ, സ്ഥാനം, ദേശം, ബന്ധുക്കൾ, ധനം, എന്നവയെ അപഹരിക്കൽ, മദം, മാനം, വിഷയപീഡ, ബുദ്ധിയില്ലായ്മ, ശക്തിയില്ലായ്മ, ധർമ്മമില്ലായ്മ, ദൈവനിന്ദ, മിത്രനിന്ദ, ധനനി ന്ദ, ബന്ധുവധം, കരുണയില്ലായ്മ, ദേശനിന്ദ, ധനത്തിൽമാത്രം കൊതി, താൻകിട്ടിച്ചതായ ഒന്നിൽതന്നെ അഭിനിവേശം

	(പിടിവാദം) എന്നിങ്ങനെയുള്ള വിഗ്രഹകാരണങ്ങളായ ഇരുപതു കൂട്ടത്തെയും;
തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
പ്രകൃതിമണ്ഡലം,	മന്ത്രി, രാജ്യം, കോട്ട, ഭണ്ഡാരം, സൈന്യം എന്ന പ്രകൃതികളേയും (അതായത് രാജ്യാംഗങ്ങളേയും);
	1. വിജിതീഷ എന്ന മദ്ധ്യവർത്തിയായ രാജാവ്. 2. ശത്രു, മിത്രം, ശത്രുവിന്റെ മിത്രം, മിത്രന്റെ മിത്രം, ശത്രുവിന്റെ മിത്രന്റെ മിത്രം, എന്ന് വിജിതീഷവിന്റെ രാജ്യത്തിന്റെ പുരോഭാഗത്തിലുള്ള അഞ്ചുരാജാക്കന്മാർ. 3. പാർഷ്ണിഗ്രാഹൻ, ആക്രന്ദൻ, പാർഷ്ണിഗ്രാഹാസാരൻ, ആക്രന്ദാസാരൻ എന്നിങ്ങനെ ക്രമത്തിൽ വിജിതീഷവിന്റെ പിൻഭാഗത്തുള്ള നാലു രാജാക്കന്മാർ. 4. വിജിതീഷവിന്റെ പാർവ്വഭാഗത്തിലുള്ള മദ്ധ്യമൻ. 5. ഇപ്പറഞ്ഞവയെല്ലാം അപ്പറ്റത്തുള്ള ഉദാസിനൻ, ഇപ്രകാരം ആകെയുള്ള പന്ത്രണ്ടു രാജാക്കന്മാരുടെ രാജ്യങ്ങൾ ചേർന്ന് 'മണ്ഡലം' എന്നതിനേയും;
യാത്രാദണ്ഡവിധാനം ച,	} ശത്രുഭാവത്തിലും, മിത്രഭാവത്തിലും, മറുക്കുവരോടൊന്നിച്ചും, ചതിയായും, ഉപേക്ഷാഭാവത്തിലും, ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുപ്രകാരത്തിലുള്ളതായ യാനവും, സൈന്യങ്ങളെ പലമാതിരി വൃഹങ്ങളായി നിർത്തുന്ന ദണ്ഡവിധാന സമ്പ്രദായവും,
ഭീഷേനീ	ദൈവധീഭാവ സമാശ്രയങ്ങൾക്കും, യാനാസനങ്ങൾക്കും കാരണങ്ങളായുള്ള
സന്ധിവിഗ്രഹം,	സന്ധി, വിഗ്രഹം എന്നവയേയും
ഏതാൻ	ഇപ്പറഞ്ഞവയേയെല്ലാം
തപതഃ ബദ്ധപാ,	ഉള്ളപോലെ ധീരിച്ച്,
യഥാവത്	അതിന്നനുസരിച്ച്
അനുമന്യസേ	} നടന്നുവരുന്നില്ലെ?
കച്ചിത്?	

[ഈ ശ്ലോകത്തിൽ രാജനീതികളെയെല്ലാം സംഗ്രഹമായി പറയുന്നു.

“ദശവർഗ്ഗങ്ങൾ”—“ദശ കാമസമൃദ്ധമാനി തഥാഷ്ടൈശ ക്രോധജാസ്രപി വ്യസനാനി ഭരണേന പ്രയത്നേന വിവർജ്ജയേത്. വ്യസനസ്യ ച മുഷ്ട്രാശ്ച വ്യസനം കഷ്ടമുച്യതേ. വ്യസന്ത്യാധോഽധോ ബ്രജതി സ്വപ്താത്യാവ്യസനീ റൂപ” എന്ന് കാമത്തിൽനിന്നു ജനിച്ച വ്യസനങ്ങൾ പത്തും, ക്രോധത്തിൽനിന്നു ജനിച്ചവ എട്ടുമെന്ന് മന പറയുന്നു. അതിൽ കാമജങ്ങളായവ “മുഗയാക്ഷോ ഭിവാസ്വാപഃ പരിവാഭഃ സ്രിഃയാ മഭഃ തൈയ്യുത്രികം വുമാദ്ധപാ ച കാമജോ ദശകോ ഗണഃ” (മന). “ലുബ്ധഃ ക്രൂരോഽലസോഽസത്യഃ പ്രമാദീ ഭീരുരസ്ഥിരഃ. മുഛോഽനേയോഽപമന്താ ച സുഖഭീർഭ്യോ രിവുർമതഃ” എന്നിങ്ങിനെ സുഖത്തെ കെട്ടുക്കുന്ന ശത്രുക്കൾ പത്താകുന്നു. ദശവർഗ്ഗമെന്നും കാമദകനീതിപ്രകാരം പക്ഷാന്തരം.

“പഞ്ചവർഗ്ഗങ്ങൾ”—“സാപതം വാസ്തജം സ്രീജം വാഗ്ജാതമപരാധജം വൈരപ്രഭേദനിപുണ്ണൈര്യൈരം പഞ്ചവിധം സ്മൃതം.” (കാമദകൻ) അഥവാ പഞ്ചവർഗ്ഗങ്ങളാകുന്നു പഞ്ചവർഗ്ഗങ്ങളെന്നും പക്ഷാന്തരം. “ഔദകം പാശ്വതം വാർക്ഷമൈരിണം ധാനപിനം തഥാ, ശസ്ത്രം പ്രശസ്തമതിഭിർദ്വുഷ്ടം ദുഷ്ടോപചിന്ധയൈഃ” (മന).

“ചതുർത്ഥാർദ്ധം”:—“ചതുരപായങ്ങൾതന്നെ. അഥവാ ചതുർവിധമിത്രങ്ങളെന്നും പക്ഷം ന്തരം. “ഒരസം തന്തുസംബന്ധം തഥാ വംശകുമാരതം രക്ഷിതം വൃസനഭ്യശ്ച മിത്രം ഭജന്ത യം ചതുർവിധം.” (കാമദകൻ). അഥവാ ന്യായമായി ധനത്തെ ആജ്ഞിക്കുക മുതലായ ചതുർവി ധ രാജ്യവൃത്തങ്ങൾ എന്നും പക്ഷം. “ന്യായേനാജ്ഞനമത്സ്യ രക്ഷണം വൽനം തഥാ. സത് പാത്രേ പ്രതിപത്തിശ്ച രാജ്യവൃത്തം ചതുർവിധം,” (കാമദകൻ).

“സപ്തവർഗ്ഗങ്ങൾ”:—“സ്വാമ്യമാത്യശ്ച രാഷ്ട്രം ച ഭൂതം കോശോ ബലം സുഹൃത്. പര സ്പരോപകാരിഭം രാജ്യം സപ്താംഗമുച്യതേ.” (കാമദകൻ). അഥവാ സ്വപക്ഷത്തിലുള്ളവരായ ജനങ്ങളുടെ ഏഴ് അവാന്തരഭേദങ്ങളെന്നും പക്ഷാന്തരം. “നിജോപമ മൈത്രശ്ച സമാന്ത്രിതശ്ച സുബന്ധുജഃ കാൽസമുദ്ഭവശ്ച ഭൂത്വോ ഗൃഹീതോ വിവിധോപചാരൈഃ പക്ഷം ബുധഃ സപ്തവി ധം വദന്തി.”

“അഷ്ടവർഗ്ഗങ്ങൾ”:—“പൈതൃന്യ സാഹസം ദ്രോഹമീഷ്ടാസുയാത്മഭൂഷണം. വാദണ്യ യോശ്ച പാരജ്യം ക്രോധഃജാപി ഗുണോഷ്ടകഃ.” (മനു). അഥവാ “കൃഷിച്ഛിനികപഥോ ഭൂതം സേതുഃ കണ്ഠരബന്ധനം ഖന്യാകരം കരാദാനം ശൂന്യാനാം ച നിവേശനം. അഷ്ടവർഗ്ഗമിദം പ്രാ ള്ളഃ സ്വസ്ഥചിത്തോ വിവർദ്ധയേത്.” (കാമദകനീതി)

“ത്രിവർഗ്ഗങ്ങൾ”:—“വസ്തുഷ്പശുക്വേഷു സമുദ്യമം ച ശക്വേഷു മോഹാദസമുദ്യമം ച. ശ ക്വേഷ്പകാഷ്ടേഷു സമുദ്യമം ച ത്രീണ്ണേവ കാഷ്ടേ വൃസനം വദന്തി.” (കാമദകൻ). അഥവാ ധർമ്മാർത്ഥകാമങ്ങൾ എന്നും പക്ഷം. അഥവാ ഉത്സാഹശക്തി, പ്രഭുശക്തി, മന്ത്രശക്തി എന്ന മൂന്ന്. അഥവാ ശത്രുക്കളുടെ ക്ഷയം, വൃദ്ധി, യാഥാസ്ഥിത്യം എന്നവ “ക്ഷയഃ സ്ഥാനം ച വൃദ്ധിശ്ച ത്രിവർഗ്ഗോ നീതിവേദിനാം” (അമരം).

“മൂന്നു വിദ്യകൾ”:—“ആനപീക്ഷികീ, ത്രയീ, വാത്സാ, ദണ്ഡനീതി” എന്ന ചതുഷ്ടയ ത്തിൽ ആനപീക്ഷികീ എന്നത് കാമദകമതപ്രകാരം മറ്റു മൂന്നിൽ അന്തർഭൂതമാകയാൽ, ആയവ മൂന്നും; “ത്രയീവാത്സാ ദണ്ഡനീതിരിതി വിദ്യാ ഹി മാനവാഃ. ത്രയോ ഏവ വിശേഷോഽയമിയമാ നപീക്ഷികീ മതാ ” (കാമദകൻ).

“ഷാഡ്ഗുണ”:—“സന്ധിം ച വിഗ്രഹം ചൈവ യാനമാസനമേവ ച ഭൈഡീഭാവം സംശ്രയം ച ഷഡ്ഗുണാംശ്ചിന്തയേത്സദാ.” എന്ന് (മനു).

“ദൈവമാനുഷം”:—“ഇതാശനോ ജലം വ്യാധിർഭൂതിക്ഷം മരണം തഥാ ഇതി പഞ്ചവി ധം ദൈവം മാനുഷം വൃസനം പരം. ആയുക്തകേളുശ്ചോരേളുഃ പരേളോ രാജവല്ലഭാത്. പൃഥി വീപതിലോഭാശ്ച വൃസനം പഞ്ചധാ ഭവേത്.” (കാമദകനീതി).

“കൃത്യം”:—“അർദ്ധ്വധവേതനോ ലുബ്ധോ മാനി ചാപ്യവമാനിതഃ. ക്രുദ്ധശ്ച കോപി തോക്സ്മാത് തഥാ ഭീതശ്ച ഭീഷിതഃ. യഥാഭിലഷിതൈഃ കാമൈർദ്വിദ്വാദേതാംശ്ചതുർവിധാൻ.” എന്നിങ്ങനെ “കൃത്യവർഗ്ഗം” അതായത് ഭേദ്യവർഗ്ഗത്തെക്കുറിച്ച് കാമദകൻ.

“വിശതിവർഗ്ഗം”:—പ്രതിപക്ഷനൃപതികളിൽ ഇരുപതു കൂട്ടരാകുന്നു. “ബാലോ വൃദ്ധോ ഭീഷ്ണരോഗീ തഥാ ജ്ഞാതിബാഹിഷ്കൃതഃ ഭീരുരോ ഭീരുജനകോ ലുബ്ധോ ലുബ്ധജനസ്തഥാ വിര ക്തപ്രകൃതിശ്ചൈവ വിഷയേഷ്വതിസക്തിമാൻ. അനേകചിത്തമന്ത്രശ്ച ദേവബ്രാഹ്മണനിദകഃ, ദൈവോപഹതകശ്ചൈവ ദൈവചിന്തക ഏവ ച. ഭൂതിക്ഷുബ്രസനോപേതോ ബലവൃസനസംക ലഃ. അഭേദശസ്ഥാ ബഹുരിപുഷ്ട്വേക്താകാലേന യശ്ച സഃ. സത്യധർമ്മവേതശ്ച വിശതിഃ പുരുഷാ അമീ. ഏതൈഃ സന്ധിം ന കച്ഛിത വിഗ്രഹ്ണീയാന്തു ഭേവലം” ഈ ഇരുപതു കൂട്ടരമാ യി സന്ധി പാടില്ലെന്നും വിഗ്രഹംതന്നെ കാൽമെന്നും കാമദകൻ. അഥവാ, “രാജസ്രീസ്ഥാന ഭേദാനാം ജ്ഞാതിനാം ച ധനസ്യ ച. അപഹാരോ മദോ മാനഃ പീഡാ വൈഷായികീ തഥാ. ജ്ഞാതാർത്ഥശക്തിധർമ്മാണാം വിഹാരോ ദൈവമേവ ച. മിത്രാർത്ഥയോശ്ചാവാഹനസ്തഥാ ബന്ധു വിനാശനം. ഭൂതാനുഗ്രഹവിഷ്ണുഭസ്തഥാ മണ്ഡലഭൂഷണം. ഏകാർത്ഥാനിവിവശിതചമീതി വിഗ്രഹ യോനയഃ.” (കാമദകൻ).

“പ്രകൃതിമണ്ഡലം”:—“അമാത്യരാഷ്ട്രഭട്ടാണി കോശോ ഭണ്ഡശ്ച പഞ്ചമഃ. ഏതാഃ പ്രകൃതയസ്തദ്ഭഞ്ജൈർവിജിഗീഷോരുദാഹൃതാഃ” എന്നിവ വിജിഗീഷുവായ രാജാവിനുള്ള പ്രകൃതികൾ എന്ന് കാമദകൻ.

മണ്ഡലം എന്നു പറയുന്നത് പന്ത്രണ്ടുവിധത്തിലുള്ള രാജാക്കന്മാരുടെ രാജ്യങ്ങൾക്കെല്ലാംകൂടി യുള്ള പേരാകുന്നു. അതിൽ നട്ടുവിലുള്ള രാജാവിനു വിജിഗീഷു എന്നും മുൻഭാഗത്തിലും പിൻ ഭാഗത്തിലും ഉള്ളവർക്കു ഇതരനാമങ്ങളും ആകുന്നു. അടുത്ത് മുൻഭാഗത്തിലുള്ള രാജാവ് ശത്രുവെന്നും, അപ്പുറമുള്ളവൻ മിത്രമെന്നും ഇത്യാദിയായി കാണുക. “സമ്പന്നസ്തു പ്രകൃതിഭിർമഹോത്സാഹഃ കൃതശ്രമഃ ജേതുമേഷണശീലശ്ച വിജിഗീഷുരിതി സ്മൃതഃ. അരിർ, മിത്ര, മരേമ്മിത്രം, മിത്രമിത്ര മതഃപരം. തഥാരിമിത്രമിത്രം ച വിജിഗീഷോഃ പൂർവ്വസാരഃ. പാഷ്ഠിഗ്രാഹസ്തതഃ പശ്ചാദാക്രന്ദ സ്തഭനന്തരഃ. ആസാരാവനഃയാശ്ചൈവ വിജിഗീഷോസ്തു പൃഷ്ഠതഃ. അരേശ്ച വിജിഗീഷോശ്ച മദ്ധ്യമോ ഭൂമ്യനന്തരഃ. അനുഗ്രഹേ സംഹതയോർവ്യാസ്തയോന്നിഗ്രഹേ പ്രഭൂഃ. മണ്ഡലാഭ്വഹിരേ തേഷാമുദാസീനോ ബലാധികഃ. അനുഗ്രഹേ സംഹതാനാം വ്യസ്താനാം ച വധേ പ്രഭൂഃ” (കാമ.)

“യാത്രാഭണ്ഡ വിധാനം”. “വിഗ്രഹ്യ സന്ധായ തഥാ സംഭ്രയഥ പ്രസംഗതഃ. ഉപേക്ഷ്യ ചേതി നിപുണ്ണൈർയുഗം പഞ്ചവിധം സ്മൃതം.” (കാമദകൻ). “ശ്രേണഃ സുചീ ച വജ്രശ്ച ശകടോ മകരസ്തഥാ ഭണ്ഡാഖ്യഃ പദ്മനാഥ ച വൃഹാഃ സപ്ത പ്രധാനതഃ” എന്ന ഏഴുപ്രകാരത്തിൽ മുഖ്യമായ സേനാവൃഹങ്ങൾ.

“ചിന്തേനീ സന്ധിവിഗ്രഹേ”:—“സന്ധേശ്ച വിഗ്രഹസ്ത്വൈവ ഭൈഗുണ്യമിതി ചക്ഷതേ. യാനാസനേ വിഗ്രഹസ്ത്വ രൂപം സന്ധേഃ പരം ചയം.” “യാനാസനേ വിഗ്രഹസ്ത്വ രൂപം സഭിരിതി സ്മൃതം. സന്ധേശ്ച സന്ധിമാർഗ്ഗഭഞ്ജൈർഭൈഗുണ്യഭാവസമാശ്രയൈഃ” (കാമദകൻ). സന്ധി (Peace). വിഗ്രഹം (War). യാനം (Expedition). ആസനം (Halt). ഭൈഗുണ്യഭാവം (Duplicity). സമാശ്രയം (Seeking Shelter). എന്ന ഷഡ്ഗുണങ്ങളിൽ ‘സന്ധി’ എന്ന ആദ്യത്തേതിൽ ഭൈഗുണ്യഭാവം, സമാശ്രയം എന്ന രണ്ടും ‘വിഗ്രഹ’ത്തിൽ യാനം, ആസനം എന്ന രണ്ടും അന്തർവിചിത്രവയാകയാൽ ഷഡ്ഗുണങ്ങളെ ചിഗുണങ്ങളായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. “ചയോഃ യോനീ കാരണഭൂതൈ ചിന്തേനീ.”]

മന്ത്രിഭിസ്സപം യഥോദ്ദിഷ്ടൈശ്ചതുർഭിസ്ത്രിഭിരേവ വാ

കച്ചിത് സമസ്തൈർവ്യസ്തൈശ്ച മന്ത്രം മന്ത്രയസേ മിഥഃ.

71

“തപം	“നീ	സമസ്തൈഃ	എല്ലാവരും ഒന്നിച്ചും,
യഥോദ്ദിഷ്ടൈഃ	ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ വിധി	മിഥഃ	സ്വകാരുമായി
	ചുപ്രകാരമോ,	വ്യസ്തൈഃ ച	വെച്ചേറെയായും
ത്രിഭിഃ വാ	അഥവാ മൂന്നോ	മന്ത്രം	രാജ്യകാരുത്തേക്കുറിച്ച്
ചതുർഭിഃ	നാലോ	മന്ത്രയസേ	} ആലോചിക്കാറില്ലേ?
മന്ത്രിഭിഃ ഏവ	മന്ത്രികളോടുകൂടി,	കച്ചിത് ?	

[മനഃ ഏട്ടോ ഏഴോ മന്ത്രികളെ വിധിച്ചിരിക്കുന്നു:— “മേലാൻ ശാസ്ത്രവിഭഃ തുരാൻ ലബ്ധലക്ഷാൻ കലോദ്ഭവാൻ. സചിവാൻ സപ്ത ചാഷ്ടൈഃ വാ പ്രകുർവ്വീത പരീക്ഷിതാൻ. അപി യത് സുകരം കർമ്മ തദപ്യേകേന ഭുഷ്ഠരം. വിശേഷേന്ദ്രാസ്സഹായേന കിന്തു രാജ്യം മഹോദയം. തൈഃ സാലം ചിന്തയേന്നിത്വം സമാന്യം സന്ധിവിഗ്രഹം സ്ഥാനം സമുദയം ഇഹ്നിം ലബ്ധപ്രശമനാനി ച. തേഷാം സ്വപഃ സ്വമഭിപ്രായമുപലഭ്യ പൃഥക് പൃഥക്. സമസ്താനാം ച കാഷ്ടേഷു വിഭല്യാലിതമാത്മനഃ.” (മനസ്മൃതി).]

കച്ചിത്തേ സഫലാ വേദാഃ കച്ചിത്തേ സഫലാഃ ക്രിയാഃ

കച്ചിത്തേ സഫലാ ദാരാഃ കച്ചിത്തേ സഫലം ശ്രുതം.

72

“തേ	“വത്സന്	തേ	വത്സന്റെ
വേദാഃ	വേദങ്ങൾ	ദാദാഃ	പതി
സമചാഃ	} ഫലത്തോടുകൂടിയതായി	സമചാഃ	} അനുകൂലയായി വർത്തി
കച്ചിത് ?		കച്ചിത് ?	
തേ	വത്സന്റെ	തേ	നിന്റെ
ക്രിയാഃ	പ്രവൃത്തികളെല്ലാം	ശ്രുതം	ശാസ്ത്രബോധം
	(അഥവാ, ധനങ്ങൾ)	സമചം	} നല്ലഫലത്തെ തരുന്നി
സമചാഃ	} നല്ലഫലങ്ങളെ ഉളവാ	കച്ചിത് ?	
കച്ചിത് ?			ല്ലെ ?

കച്ചിദഭൈഷവ തേ ബുദ്ധിർയഥോക്താ മമ രാഘവ

ആയുഷ്യാ ച യശസ്യാ ച ധർമ്മകാമാത്മസംഹിതാ.

73

“രാഘവ !	“ഭരത !	യശസ്യാ ച	യശസ്സിനെ വിളയിക്ക
തേ ബുദ്ധിഃ,	നിന്റെ ബുദ്ധി,		ന്നതായും
മമ	എന്നാൽ	ധർമ്മകാമാത്മ-	} ധർമ്മം, കാമം, അത്മം
യഥോക്താ	പറയപ്പെട്ടപോലെ	സംഹിതാ ച	
ഏഷാ ഏവ	മേൽപ്രകാരംതന്നെ		} എന്നവയെ തരത്ത
ആയുഷ്യാ	ദീപ്തായസ്സിനെ നൽക	കച്ചിത് ച ?	
	ന്നതായും		ക്കതായും
			ഇരിക്കുന്നില്ലേ ?

യാം വൃത്തിം വർത്തതേ താതോ യാം ച നഃ പ്രപിതാമഹാഃ

താം വൃത്തിം വർത്തസേ കച്ചിദ്യാ ച സത്പഥഗാ ശുഭാ.

74

“യാ	“യാതൊന്ന്	വർത്തതേ	അനുഷ്ഠിച്ചു വരുന്ന
സത്പഥഗാ	സന്മാർഗ്ഗത്തെ അനുസ	യാം	യാതൊന്നിനെ [വോ,
	രിച്ചതും	നഃ	നമ്മുടെ
ശുഭാ ച,	ഉചിതമായതുമാ,	പ്രപിതാമഹാഃ	} ഗുരുകാരണവന്മാർ അ
യാം,	യാതൊരു	ച,	
വൃത്തിം	അനുഷ്ഠാനത്തെ	താം വൃത്തിം	} ആ അനുഷ്ഠാനത്തെ
താതഃ	പിതാവ്	വർത്തസേ	
		കച്ചിത് ?	} നീ ആചരിച്ചുവര
			ന്നില്ലേ ?

കച്ചിത് സപാദകൃതം ഭോജ്യമേകോ നാശ്നാസി രാഘവ

കച്ചിദാശംസമാനേഭ്യോ മിത്രേഭ്യഃ സംപ്രയച്ഛസി.

75

“രാഘവ !	“ഭരത !	ആശംസ-	} അതിലാഗ്രഹിക്കുന്ന
സപാദകൃതം	രചികരമായ	മാനേഭ്യഃ	
ഭോജ്യം	ആഹാരത്തെ	മിത്രേഭ്യഃ	} സ്വപുരുഷന്മാർക്ക്
ഏകഃ	ഏകനായി		
അശ്നാസി ന	} നീ ഭുജിക്കുന്നില്ലല്ലോ ?	സംപ്രയച്ഛസി	} കൊടുത്തുവരുന്നില്ലേ ?
കച്ചിത് ?		കച്ചിത് ?	

രാജാ തു ധർമ്മേണ ഹി പാലയിതപാ
 മഹാമതിർഭണ്ഡധരഃ പ്രജാനാം
 അവാപ്യ കൃത്സ്നാം വസുധാം യഥാവ-
 ദിതശ്ചൂതഃ സ്വപ്തമുഖൈതി വിദാൻ.

76

“രാജാ, വസുധാം കൃത്സ്നാം അവാപ്യ, ഹി, പ്രജാനാം ഭണ്ഡധരഃ മഹാമതിഃ	“ഒരു രാജാവു്, ഭൂമിയെല്ലാം മുഴുവനും പ്രാപിച്ചു്, അതിനാൽ, പ്രജകളുടെ വ്യവഹാരങ്ങളെ തീർപ്പു് ചെയ്യുന്നവനായി, ബുദ്ധിമാനായി	വിദാൻ ധർമ്മേണ തു പാലയിതപാ, ചൂതഃ ഇതഃ യഥാവത് സ്വപ്തം ഉഖൈതി.	വിദാനായി, ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു ചലിക്കാതെതന്നെ രാജ്യഭാരംചെയ്തു് അന്തരിച്ചവനായി ഇവിടെനിന്നും ന്യായപ്രകാരം സ്വപ്തത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു.
---	---	--	--

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6119; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3764.

ഏകോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറൊന്നാംസർഗ്ഗം.

[ദശരഥദിഷ്ഠാന്തരൂപണം = ദശരഥമരണത്തെപ്പറ്റി അറിയുന്നത്.]

രാമസ്യ വചനം ശ്രുത്വാ ഭരതഃ പ്രത്യവാച മ
 കിം മേ ധർമ്മാദിഹീനസ്യ രാജധർമ്മഃ കരിഷ്യതി.

1

ഭരതഃ രാമസ്യ വചനം ശ്രുത്വാ, പ്രത്യവാച; “ഹ!	ഭരതൻ ശ്രീരാമന്റെ അരുളപ്പാട് കേട്ടു്, ഇപ്രകാരം മറുപടി ഉണർത്തിച്ചു; “കേട്ടാലും!	ധർമ്മാത് വിഹീനസ്യ മേ, രാജധർമ്മഃ കിം കരിഷ്യതി?	എല്ലാധർമ്മത്തിൽ നിന്നും നീക്കപ്പെട്ടവനായ എനിക്ക്, രാജധർമ്മം എതുപ്രയോജനത്തെ യാൺ് തരിക?
--	---	---	---

ശാശ്വതാത്മ്യം സദാ ധർമ്മഃ സ്ഥിതോഽസ്താസു നരേഷു
 ജ്യേഷ്ഠപുത്രേ സ്ഥിരത രാജൻ ന കനീയാൻ നൃപാ ഭവേത്.

2

“നരേഷു! രാജൻ! ജ്യേഷ്ഠപുത്രേ സ്ഥിരത, കനീയാൻ നൃപഃ ഭവേത് ന;	“പുരുഷോത്തമ! മഹാരാജാവേ! ജ്യേഷ്ഠപുത്രൻ ഉജ്ജ്വലോർ, അനുജൻ രാജാവായില്ല;	അയം ധർമ്മഃ അസ്താസു സദാ ശാശ്വതഃ സ്ഥിരതഃ.	ഇതു ധർമ്മം നമ്മുടെ സംഗതിയിൽ ഏതുകാലത്തിലും മാറുമില്ലാത്തതാകുന്നു.
---	--	--	--

സ സമൃദ്ധാം മയാ സാൽമയോദ്ധ്യാം ഗച്ഛ രാഘവ
അഭിഷേചയ ചാത്മാനം കലസ്യാസ്യ ഭവായ നഃ.

3

“രാഘവ ! സഃ സമൃദ്ധാം അയോദ്ധ്യാം മയാ സാൽം ഗച്ഛ ;	“ശ്രീരാമ ! ആ നിന്തിരവടി സകലഭാഗ്യങ്ങളുമാൻ അയോദ്ധ്യയ്ക്ക് എന്നൊടുക്കി ഏഴുനെള്ളിയാലും ;	അസ്യ കലസ്യാ നഃ ച ഭവായ ആത്മാനം അഭിഷേചയ.	ഈ ഉത്തമകുലത്തി തെങ്ങുകളുടേയും [ന്ദേറയും ക്ഷേമത്തെ ഉദ്ദേശിച്ച്, നിന്തിരവടിയിൽ പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്തു കൊണ്ടാലും.
---	---	--	---

രാജാനം മാനുഷം പ്രാഹുദ്ദേവതേപ സ മതോ മമ
യസ്യ ധർമാത്മസഹിതം വൃത്തമാഹുരമാനഷം.

4

“രാജാനം മാനഷം പ്രാഹുഃ ; മമ സഃ ദേവതേപ മതഃ യസ്യ	“രാജാവിനെ മനുഷ്യനെന്നു (സാധാരണന്മാർ) പ എനിക്കൊക്കെ [റയുന്നു ; അദ്ദേഹം ദൈവമെ ന്നാണ് വിചാരം ; (എന്തെന്നാൽ) യാതൊ രും ആ രാജാവിന്റെ	വൃത്തം ധർമാത്മ- സഹിതം അമാനഷം ആഹുഃ.	അനുഷ്ഠാനം ധർമ്മമാത്രം പ്രയോജന മായിട്ടുള്ളതും കേവലം മനുഷ്യർക്കു വി ധിച്ചതല്ലാത്തതും ആണെന്ന് (ശാസ്ത്ര ങ്ങൾ) പറയുന്നു.
---	---	--	---

അമാനഷവൃത്തംകൊണ്ട് രാജാവ് ദേവന്മാരുടെ അനുഷ്ഠാനമുള്ളവരാകുന്നു എന്ന് മനുസ്മൃതിയിൽ വിവരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. “ചന്ദ്രസ്യാർത്ഥേ വാതസ്യ യമസ്യ വരണസ്യ ച. ഇന്ദ്രസ്യാഗ്നേഃ പൃഥ്വിയാശ്ച തേജോവൃത്തം നൃപശ്ചരേത്. വാഷികാംശ്ചതുരോ മാസാൻ യഥേന്ദ്രോദ്ഭിഭിഃ പ്രവഷന്തി. തഥാഭിരഷേന്തി സ്വം രാഷ്ട്രം കാമൈരിന്ദ്രവൃതം ചരൻ. അഷ്ടൈ മാസാൻ യഥാഭിഭിത്യസ്തോയം ഹരതി രശ്മിഭിഃ. തഥാ ഹരേത് കരം രാഷ്ട്രാനിത്യകർമ്മവൃതം ചരൻ. പ്രവിശ്യ സർവ്വഭൂതാനി യഥാ ചരതി മാരുതഃ തഥാ ചാരൈഃ പ്രവേഷ്യ വൃതമേതലി മാരുതം. യഥാ യമഃ പ്രിയദേവൈഃ പ്രാപ്തേ കാലേ നിയന്തേതി തഥാ രാജാ നിയന്തവൃതഃ സർവ്വേ തലി യമപ്രതം. വാരണേന യഥാ പാശൈർബദ്ധ്യതേ പാപകൃന്നരഃ തഥാ പാപാനിഗൃഹ്ണീയാദ്വൃതമേതലി വാരണം. പരിപൂർണ്ണം യഥാ ചന്ദ്രം ദൃഷ്ട്വാ ഏഷ്യന്തി മാനവാഃ തഥാ പ്രകൃതയോ യസ്തിൻ സ ചന്ദ്രവൃതകോ നൃപഃ. പ്രതാപയുക്തസ്തേജസപീ. നിത്യം സ്വാത് പാപകർമ്മസു ദൃഷ്ട്വാ സാമന്തഹിന്ദ്രശ്ച തദാഭ്യഗതവൃതം സ്മൃതം. യഥാ സർവ്വാണി ഭൂതാനി ധര ധാരയതേ സമം തഥാ സർവ്വാണി ഭൂതാനി ബിഭ്രതഃ പാത്ഥിവം വൃതം.”]

കേകയസ്ഥേ തു ച മയി തപയി ചാരണ്യമാശ്രിതേ
ദിവമായോ ഗതോ രാജാ ധായജ്ജുകഃ സതാം മതഃ.

5

“മയി കേകയസ്ഥേ തു, തപയി ച അരണ്യം ആശ്രിതേ ച സതാം	“ഞാനും കേകയരാജ്യത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നപ്പോൾ, നിന്തിരവടിയും വനത്തിലേക്ക് ഏഴു നെള്ളിയസമയം സജ്ജനങ്ങൾക്കിടയിൽ	ആയുഃ ധായജ്ജുകഃ മതഃ രാജാ ദിവം ഗതഃ.	പൂജ്യനെന്നും യജ്ഞശീലനെന്നും കൊണ്ടൊപ്പെട്ടവനായ ചക്രവർത്തിമഹാ രാജാവ് സ്വർഗ്ഗാരോഹണം ചെയ്തു.
--	---	---	--

നിശ്ചാന്തമാത്രേ ഭവതി സഹസീതേ സലക്ഷ്മണേ
ഓഖശോകാഭിഭൂതസ്തു രാജാ ത്രിദിവമഭ്യഗാത്.

6

“സഹസീതേ	“സീതാദേവിഃയോഢം	തു	ഇതിനെക്കുറിച്ച്
സലക്ഷ്മണേ	ലക്ഷ്മണനോഢംകൂടി	രാജാ	മഹാരാജാവ്
ഭവതി	നിന്തിരുവടി	ഓഖശോകാഭി-	ഓഖശോകങ്ങളാൽ
നിഷ്ക്രാന്ത-	} പുറപ്പെട്ടുപോയ ഉടനെ	ഭൂതഃ	} ചിത്തംതകന്നുവന്നായി
മാത്രേ		ത്രിദിവം	
	തന്നെ	അഭ്യഗാത്.	എഴുന്നള്ളി.

ഉത്തിഷ്ഠ പുരുഷവ്യാഘ്ര ക്രിയതാമുദകം പിതൃഃ
അഹം ചായം ച ശത്രുഘ്നഃ പൂർവ്വമേവ കൃതോദകൈ.

7

“പുരുഷവ്യാഘ്ര!	“പുരുഷോത്തമ!	അഹം ച	ഞാനും
ഉത്തിഷ്ഠ;	എഴുന്നേറ്റാലും;	അയം	ഈ
പിതൃഃ	പിതാവിനുള്ള	ശത്രുഘ്നഃ ച	ശത്രുഘ്നനും
ഉദകം	ഉദകക്രിയ	പൂർവ്വം ഏവ	ആദ്യംതന്നെ
ക്രിയതാം;	ചെയ്യപ്പെട്ടട്ടെ;	കൃതോദകൈ.	തപ്പണാദി കൃത്യങ്ങളെ ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു.

[അനുജന്മാർ ശേഷക്രിയകൾ ചെയ്തുകഴിഞ്ഞാലും ദേശാന്തരഗതരായ അന്യപുത്രന്മാരാൽ തപ്പണം പിണ്ഡപ്രദാനം മുതലായവ ചെയ്യപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. “ഭവനാദി സപിണ്ഡാന്തം കനിഷ്ഠാഭ്യഃ കൃതം യദി പിത്രോദ്ദേശാന്തരജ്ഞേഷ്ടസ്തർക്കതപാ ശ്രവണാഹതഃ. കയ്യാത് ക്ഷേത്രാദി ശോഃക വാ രാത്രൗ ശ്രുതപാ പരാഹതഃ. ഉപ്ലവേകേശോ ഭരണാന്തം തം ഭദ്യത് ത്രിശതദൈവ വാ. തിലോദാനുപ്ലവേകേശാദി തതഃ കയ്യാത്” എന്ന് ശ്ലോകഗൗതമൻ.]

പ്രിയേണ കില ദത്തം ഹി പിതൃലോകേഷു രാഘവ
അക്ഷയ്യം ഭവതീത്യാഹുർദ്വാന്യൈവ പിതൃഃ പ്രിയഃ.

8

“രാഘവ!	“ശ്രീരാഘവ!	ഭവതി,	ഭവിക്കുന്നത്,
പിതൃലോകേഷു	പിതൃജനങ്ങളുടെ കായ്	ഇതി	എന്ന്
	ത്തിൽ	ആഹുഃ;	മഹാമാർ പറയുന്നു;
പ്രിയേണ	പ്രിയമുള്ളവനാൽ	പിതൃഃ	പിതാവിന്ന്
ദത്തം കില	നൽകപ്പെട്ടതു മാത്രമാണ്	ഭവാൻ ഏവ ച	നിന്തിരുവടി ഭവൻ
അക്ഷയ്യം	അക്ഷയമായി	പ്രിയഃ ഹി.	പ്രേമഭോജനമായുള്ളത്.

[“പുത്രാണാം മദ്യമോ വാപി കനിഷ്ഠോ ജ്ഞേഷ്ട ഏവ വാ, പിതൃസ്തു പ്രിയതമഃ സർവ്വതേനൈവ കാരയേത്.” എന്ന് ഇഷ്ടതാഗവചനം.]

തപാമേവ ശോചംസ്സവ ദർശനേപ്പഃ
തപ്യേവ സക്താമനിവർത്വ ബുദ്ധിം
തപയാ വിഹീനസ്സവ ശോകരുഗ്ങ്ങ്
തപാം സംസ്കരണസ്തമിതഃ പിതാ തേ.

9

“തേ പിതാ, തപാ	“നിന്തിരവടിയുടെ പിതാവ്, നിന്തിരവടിയെക്കുറിച്ചു	വിഹീനം, തപയി ഏവ	വെടിയപ്പെട്ടവനായി, നിന്തിരവടിയിൽ തന്നെ
സംസ്കരൻ, തപാ ഏവ	ചിന്തിച്ചുചിന്തിച്ചു, നിന്തിരവടിയെക്കുറിച്ചുതന്നെ	സകതാം ബുദ്ധിം അനിവർത്യ	പതിഞ്ഞതായ മനസ്സിനെ മറൊന്നിലും പ്രവേശിപ്പിക്കാതെതന്നെ
ശോചൻ, തവ	ശോചിക്കുന്നവനായി, നിന്തിരവടിയുടെ	തവ	നിന്തിരവടിയെക്കുറിച്ചുള്ള
ദർശനേപ്സുഃ, തപയാ	സദർശനത്തെ കാം ക്ഷിക്കുന്നവനായി, നിന്തിരവടിയാൽ	ശോകരൂപം അസ്തമിതം.”	ശോകത്താൽ തകർന്നു പോയവനായി പ്രാണനെ ത്യജിച്ചു.”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഏകോത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റൊന്നാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6128; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3773.

ദപുത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റിരണ്ടാംസ്കന്ധം.

[നിവാപദാനം = ഉദകക്രിയ ചെയ്യുന്നത്.]

താം ശ്രുത്വാ കരുണാം വാചം പിതൃർമരണസംഹിതാം

രാഘവോ ഭരതേനോക്താം ബഭ്രുവ ഗതചേതനഃ.

1

രാഘവഃ, ഭരതേന	ശ്രീരാമൻ, ഭരതനാൽ	കരുണാം താം	അതിദുഃഖകരവും ആയ ആ
ഉക്താം പിതൃഃ	ഉണർത്തിക്കപ്പെട്ടതായ പിതാവിന്റെ	വാചം ശ്രുത്വാ,	വാക്കു കേട്ട്,
മരണ- സംഹിതാം	മരണത്തെപ്പറ്റിയുള്ള തും	ഗതചേതനഃ ബഭ്രുവ.	ബോധരഹിതനായി വേിച്ചു.

തം തു വജ്രമിവോത്സൃഷ്ടമാഹവേ ഭാനവാരിണാ

വാഗ്വജ്രം ഭരതേനോക്തമനോജ്ഞം പരന്തപഃ

2

പ്രഗൃഹ്യ രാമോ ബാഹു വൈ പുഷ്പിതാഗ്രോ യഥാ ദൃമഃ

വനേ പരശുനാ കൃത്തസ്തഥാ ഭൂവി പപാത ഹ.

3

പരന്തപഃ രാമഃ	ശത്രുസന്താപകരനായ ശ്രീരാമൻ,	ആഹവേ ഉത്സൃഷ്ടം	പോരിൽ പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ട
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	വജ്രം ഇവ	വജ്രായുധംപോലെയു
ഉക്തം, അമനോജ്ഞം, ഭാനവാരിണാ	പറയപ്പെട്ടതും, കേൾപ്പാൻ സഹിക്കാ ഇത്രനാൽ [ത്തതും,	തം വാഗ്വജ്രം തു,	ആ [ജ്ഞമായ വാക്കാകുന്ന വജ്രത്തി ന്റെ സംഗതിയിൽ,

ബാഹു വൈ	ഇരുകൈകളും	പുഷ്പിതാഗ്രഃ	പുത്തുനില്ക്കുന്ന ചിപ്പ
പ്രഗുഹ്യ,	തിരുമ്മിക്കൊണ്ട്,	ഭൃമഃ	വൃക്ഷം [കുളാടുകൂടിയ
വനേ	കാട്ടിൽ	യഥാ തഥാ	എന്നപോലെ
പരശുനാ	മഴുകൊണ്ട്	ഭൂവി	നിലത്ത്
കൃത്തഃ	വെട്ടിവീഴ്ത്തപ്പെട്ട	പപാത മ.	വീണു ഓടിവിട്ടു.

തഥാ നിപതിതം രാമം ജഗത്ത്യാം ജഗതീപതിം

കുലഘാതപരിശ്രാന്തം പ്രസുപ്തമിവ കഞ്ജരം

4

ഭ്രാതരസ്തേ മഹേഷാസം സവൃതഃ ശോകകൾഭിതം

ഭദന്തഃ സഹ വൈഭഭമ്യോ സിഷിച്ഛുഃ സലിലേന വൈ.

5

കുലഘാത- പരിശ്രാന്തം	} കരകത്തിയിടിച്ച് തളന്ന്	രാമം,	ശ്രീരാമന്റെമേൽ,
പ്രസുപ്തം		തേ	ആ
കഞ്ജരം ഇവ,	ഉറങ്ങുന്ന	ഭ്രാതരഃ	അനുജന്മാർ
ശോകകൾഭിതം	ആനയെന്നപോലെ,	വൈഭഭമ്യോ	} വൈഭഭമിയോടുകൂടി
ജഗത്ത്യാം	ശോകാക്രാന്തനായി	സഹ	
തഥാ	നിലത്ത്	സവൃതഃ	എല്ലാവരും
നിപതിതം,	മേൽപ്രകാരം	ഭദന്തഃ,	കരഞ്ഞുകൊണ്ട്
മഹേഷാസം	വീണുകിടന്നിരുന്നവ	സലിലേന	} (ബോധം തെളിയുവാ നായി) വെള്ളം
ജഗതീപതിം	മഹാധനുഷ്ഠാനം [നും,	സിഷിച്ഛുഃ	
	ലോകനാഥനായ	വൈ.	തളിച്ചു.

സ തു സംജ്ഞാം പുനർലബ്ധ്വാ നേത്രാഭ്യാമാസ്രമുത്സൃജൻ

ഉപാക്രാമത കാകത്സ്ഥഃ കൃപണം ബഹു ഭാഷിതം

6

സഃ	ആ	ആസ്രം	അശ്രുധാര
കാകത്സ്ഥഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ഉത്സൃജൻ തു	പൊഴിച്ചുകൊണ്ട്
പുനഃ	വീണ്ടും	കൃപണം	പരിതാപകരമാവണം
സംജ്ഞാം	} ബോധം തെളിഞ്ഞു്,	ബഹു	പലതും
ലബ്ധ്വാ,		ഭാഷിതം	പ്രലപിപ്പാൻ
നേത്രാഭ്യാം	രണ്ടു കണ്ണുകളിൽനിന്നും	ഉപാക്രാമത.	തുടങ്ങി.

സ രാമഃ സ്വപ്നം ശൂതവാ പിതരം പൃഥിവീപതിം

ഉവാച ഭരതം വാക്യം ധർമാന്മാ ധർമ്മസംഹിതം.

7

സഃ	ആ	ശൂതവാ,	ചിന്തയിൽ ഓത്തുകൊണ്ട്,
ധർമാന്മാ	ധർമാന്മാരായ		
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ഭരതം	ഭരതനോടായി
പൃഥിവീപതിം	ചക്രവർത്തിയായ	ധർമ്മസംഹിതം	ധർമ്മയുക്തമായ
പിതരം	പിതാവിനെ	വാക്യം	ഈ വാക്യത്തെ
സ്വപ്നം	സ്വപ്നപ്രാപ്തനായി	ഉവാച.	അരുളിച്ചെയ്തു.

കിം കരിഷ്യാമ്യയോദ്ധ്യായാം താതേ ദിഷ്ടാം ഗതിം ഗതേ. 8

“ താതേ	“ പിതാവ്	ഗതേ,	പ്രാപിച്ചശേഷം,
ദിഷ്ടാം	ദൈവത്തിന്റെ വിധി	അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ
	യായ	കിം	എന്താണ്
ഗതിം	ചരമാവസ്ഥയെ	കരിഷ്യാമി?	ഞാൻ ചെയ്യുക?

കസ്താം രാജവരാഭീനാമയോദ്ധ്യാം പാചയിഷ്യതി. 9

“ രാജവരാത്	“ രാജശ്രേഷ്ഠനാൽ	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയെ
ഹീനാം	വെടിയപ്പെട്ട	കഃ	ആർ
താം	ആ	പാചയിഷ്യതി?	പരിപാചിക്കും?

കിം ന തസ്യ മയാ കാതും ദുർജാതേന മഹാത്മനഃ

യോ മുതോ മമ ശോഭേന മയാ ചാപി ന സംസ്തുതഃ. 10

“ യഃ	“ യാതൊരുവൻ	തസ്യ	ആ
മമ	എന്നെ ഓത്തുള്ള	മഹാത്മനഃ,	മഹാത്മാവിന്,
ശോഭേന അപി	ദുഃഖംകൊണ്ടുതന്നെ	ദുർജാതേന	ഉപയോഗമില്ലാത്ത
മൃതഃ,	മൃതിപ്പെട്ടവനായി,		പുത്രനായ
മയാ	എന്നാൽ	മയാ	എന്നാൽ
സംസ്കൃതഃ	സംസ്കരിക്കുകകൂടി	കിം ന കാതും?	എന്തുകാൽമാണുള്ളത്?
ച ന	ചെയ്യപ്പെട്ടില്ലയൊ,		

അഹോ ഭരത സിദ്ധാത്മോ യേന രാജാ തപയാടനഘ

ശത്രുഘ്നേന ച സദ്യേഷു പ്രേതകൃത്യേഷു സംസ്തുതഃ. 11

“ അനഘ!	“ നിദ്ദോഷിയായവനെ!	തപയാ	നിന്നാലും
ഭരത!	ഭരത!	ശത്രുഘ്നേന ച	ശത്രുഘ്നനാലും
അഹോ;	നീതന്നെയാണു് ഭാഗ്യ	രാജാ	മഹാരാജാവു്
	ശാപി;	സദ്യേഷു	എല്ലാ
സിദ്ധാത്മഃ;	കൃതാത്മനായവൻ;	പ്രേതകൃത്യേഷു	പ്രേതകാൽക്കളിലും
യേന,	എന്തെന്നാൽ,	സംസ്കൃതഃ.	സംസ്കരിക്കപ്പെട്ടവ
			ല്ലൊ.

നിഷ്പ്രധാനാമനേകാഗ്രാം നരേന്ദ്രേണ വിനാകൃതാം

നിവൃത്തവനവാസോടപി നായോദ്ധ്യാം ഗതുമത്സരേഹ. 12

“ നരേന്ദ്രേണ	“ മഹാരാജാവിനാൽ	അയോദ്ധ്യാം,	അയോദ്ധ്യയിലേക്കു്,
വിനാകൃതാം,	വെടിയപ്പെട്ടതും,	നിവൃത്തവന-	വനവാസത്തെ മുഴുവ
നിഷ്പ്രധാനാം	പ്രധാനിയായവനില്ലാ	വാസഃ അപി	നും പുത്തിയാക്കിയ
	തായ്		ശേഷവും
അനേകാഗ്രാം	നായകനായ മറ്റൊരു	ഗതും	മടങ്ങിവരുവാൻ
	വനില്ലാത്തതുമായ	ഉത്സരേഹ ന.	ഞാൻ സഹിക്കുക
			യില്ല.

സമാപ്തവനവാസം മാമയോദ്ധ്യായാം പരന്തപ
കോ ന ശാസിഷ്യതി പുനസ്തോതേ ലോകാന്തരം ഗതേ.

13

“പരന്തപ!	“ശത്രുനാശന!	മാം	എന്നെ
താതേ	പിതാവ്	പുനഃ	ഇനി
ലോകാന്തരം	പരലോകത്തെ	അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ
ഗതേ,	പ്രാപിച്ചശേഷം,	കഃ ന	ആർതന്നെയാണ്
സമാപ്ത-	} വനവാസത്തെ പുത്തി	ശാസിഷ്യതി?	ഉപദേശിപ്പാനുള്ളത്?
വനവാസം			
	യാക്കിയവനായ		

പുരാ പ്രേക്ഷ്യ സുവൃത്തം മാം പിതാ യാത്യാഹ സാന്തപയൻ
വാക്യാനി താനി ശ്രോഷ്യാമി കതഃ ശ്രോത്രസുഖാന്യഹം.

14

“പുരാ,	“ഇതിന്നുമുഖ്,	സാന്തപയൻ	മൃദുതരമാവണ്ണം
സുവൃത്തം	സുഖമായി കാലം	ആഹ,	അരുളിച്ചെയ്തിരുന്നവോ
മാം	എന്നെ [കഴിച്ചിരുന്ന	ശ്രോത്രസുഖാനി	കണ്ണാനന്ദകരങ്ങളായ
പ്രേക്ഷ്യ,	നോക്കി,	താനി	അവയെ
പിതാ	പിതാവ്	അഹം	ഞാൻ
യാനി	യാതൊരു	കതഃ	ആരുടെ വക്കൽനിന്നാ
വാക്യാനി	ഉപദേശങ്ങളെ	ശ്രോഷ്യാമി?	“ശ്രവിക്കുക?” [ങ്

ഏവമുക്തവാ സ ഭരതം ഭായ്യാമഭ്യേത്യ രാഘവഃ
ഉവാച ശോകസന്തപ്തഃ പുണ്യചന്ദ്രനിഭാനനാം.

15

സഃ	ആ	പുണ്യചന്ദ്ര-	} പുണ്യചന്ദ്രവദനയായ
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	നിഭാനനാം	
ഭരതം	ഭരതനെന്നോക്കി	ഭായ്യാം അഭ്യേത്യ	ഭായ്യയെ നോക്കി
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ശോകസന്തപ്തഃ	ശോകാകലിതനായി
ഉക്തവാ,	ഉരചെയ്ത്,	ഉവാച.	ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.

സീതേ മുതസ്തേ ശപതൂഃ പിത്രാ ഹീനോടസി ലക്ഷ്മണ
ഭരതോ ഭുഖമാചഷ്ടേ സ്വഗ്ഗ്തം പൃഥിവീപതിം.

16

“ഭരതഃ	“ഭരതൻ	സീതേ	സീതെ!
പൃഥിവീപതിം	മഹാരാജാവിനെക്ക	തേ	നിന്റെ
	റിച്ച്	ശപതൂഃ	ശപതൂരൻ
സ്വഗ്ഗ്തം	പരലോകപ്രാപ്തനാ	മൃതഃ;	മൃതനായി;
	യെന്നുള്ള	ലക്ഷ്മണ!	ലക്ഷ്മണ!
ഭുഖം	ഭുഖത്തെ	പിത്രാ ഹീനഃ	} നീ പിതാവില്ലാത്തവ
ആചഷ്ടേ;	പറയുന്നു;	അ.സി. ”	
			നായി തീർന്നിരിക്കുന്നു.”

തതോ ബഹുതന്നം തേഷാം ബാഷ്പം നേത്രേഷപജായത
തഥാ ബ്രൂവതി കാകത്സ്വേ കമാരാണാം യശസപിനാം.

17

തതഃ
കാകത്സ്ഥേ
തഥാ
ബ്രഹ്മവതി,
യശഃസപിനാം
കുമാരാനാം

ആ സമയം
ശ്രീരാമൻ
മേൽപ്രകാരം
അരൾചെയ്തൊരേ,
യശസ്സേന്
രാജകുമാരന്മാരായ

തേഷാം
നേത്രേഷു
ബഹുഗുണം
ബാഷ്പം
അജായത.

അവരുടെ
നേത്രങ്ങളിൽ
അളവില്ലാതെ
കണ്ണനീർ
ഉളവായി.

തതസ്തേ ഭ്രാതരഃ സർവ്വേ ഭൂശമാശ്വാസ്യ രാഘവം
അബ്രവൻ ജഗതീഭ്യന്തഃ ക്രിയതാമദേകം പിതൃഃ.

18

തതഃ
തേ
ഭ്രാതരഃ
സർവ്വേ
രാഘവം
ഭൂശം

അച്ഛാരം
ആ
ഭ്രാതാക്കന്മാർ
എല്ലാവരും
ശ്രീരാമനെ
പലവാരായി

ആശ്വാസ്യ, ആശ്വസിപ്പിച്ചു,
“ജഗതീഭ്യന്തഃ “ലോകനായകനായ
പിതൃഃ പിതാവിന്ന്
ഉദേകം തപ്പണകൃത്യം
ക്രിയതാം ” ചെയ്യപ്പെടട്ടെ,” എന്ന്
അബ്രവൻ. അപേക്ഷിച്ചു.

സാ സീതാ ശപതൂരം ശൂതപാ സ്വപ്തലോകഗതം നൃപം
നേത്രാഭ്യാമശ്രുപുണ്ണാഭ്യാമശകന്തേക്ഷിതം പതിം.

19

സാ
സീതാ
ശപതൂരം
നൃപം
സ്വപ്തലോക-
ഗതം

ആ
സീതാദേവി
ശപതൂരനായ
മഹാരാജാവിനെ
സ്വപ്തപ്രാപ്തനേന്ന്

ശൂതപാ, കേട്ട്,
അശ്രുപുണ്ണാഭ്യാം അശ്രുക്കൾ നിറഞ്ഞ
നേത്രാഭ്യാം കണ്ണുകളോടുകൂടി,
പതിം നാഥനെ
ഇരക്കിതും നോക്കുവാൻ
അശകത് ന. ശക്തയായില്ല.

സാന്തപയിതപാ തു താം രാമോ ഭദന്തീം ജനകാത്മജാം
ഉവാച ലക്ഷ്മണം തത്ര ദുഃഖിതോ ദുഃഖിതം വചഃ.

20

രാമഃ
ഭദന്തീം
താം
ജനകാത്മജാം
സാന്തപയിതപാ,

ശ്രീരാമൻ
കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്ക
ന്നവളായ
ആ
ജനകനാഥിനിയെ
സമാധാനിപ്പിച്ചു,

തത്ര തു ആ സമയം
ദുഃഖിതഃ, ദുഃഖംപൂണ്ടവനായി,
ദുഃഖിതം ദുഃഖിച്ചിരുന്നവനായ
ലക്ഷ്മണം ലക്ഷ്മണനാടായി
വചഃ ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
ഉവാച. അരൾചെയ്തു.

ആനന്ദേന്ദ്രേണുപിണ്ഡാകം ചീരമാഹര വോത്തരം
ജലക്രിയാത്മം താതസ്യ ഗമിഷ്യാമി മഹാത്മനഃ.

21

“മഹാത്മനഃ
താതസ്യ
ജലക്രിയാത്മം
ഗമിഷ്യാമി;
ഉത്തരം ചീരം

“മഹാത്മാവായ
പിതാവിനുള്ള
ഉദകക്രിയചെയ്യുവാനാ
ഞാൻപോകുന്നു; [യി
പുതിയതായ മരവുരിയെ

ആഹര; എടുത്തുകൊണ്ടുവന്നാ
ലും;
ഇംഗുദി- } ഓടമരത്തിന്റെ പി
പിണ്ഡാകം ച } ണ്ടാക്കം
ആനന്ദ. കൊണ്ടുവരിക.

[ഇംഗുഭി, അഥവാ താപസതര, എന്നു ഓടയുടെ ബീജം താപസന്മാർ ഭക്ഷിക്കുന്ന ആഹാരമാകയാൽ, പിണ്ഡംവെക്കുന്നതിനായി, അതിനെ അർച്ചി പിണ്ഡമാക്കിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ പറയുന്നു. “ഉത്തരം” (ഉത്തരീയമായ); എന്നു ചിലർ. അപരക്രിയ തുടങ്ങുവാൻ കോടിവസ്രം ധരിക്കേണ്ടതാണെന്ന് വിധി.]

സീതാ പുരസ്കാഭ്വജതു തപമേനാമഭിതോ വ്രജ

അഹം പശ്ചാത് ഗമിഷ്യാമി ഗതിഃപ്രാപ്തം സുഭാരണാം.

22

“സീതാ	“സീത	അഹം	ഞാൻ
പുരസ്കാഭ്	മുമ്പിൽ	പശ്ചാത്	ഒടുവിൽ
വ്രജതു;	ഗമിക്കട്ടെ;	ഗമിഷ്യാമി;	നടക്കുന്നുണ്ട്;
തപം	നീ	ഏഷാ ഹി	ഇതുതന്നെയാണ്
ഏനാം	ഇവർക്ക്	സുഭാരണാം	അപരക്രിയയെക്കുറി
അഭിതഃ	പിന്നിലായി		ച്ചുള്ള
വ്രജ;	ചെല്ലുക;	ഗതിഃ.	വിധി.

[ഉദകക്രിയയ്ക്ക് സ്നാനത്തിനായി പോകുന്ന വിധിയെപ്പറ്റി, “ഉദകോപസ്തർണേ ആരോഹണേ ഇതി സർവ്വത്ര കനിഷ്ഠകപ്രഥമാ അനുപൂർവ്വം ഇതരേ ശ്രീയോഗേ,” എന്ന് (ആചന്ദ്രബന്ധൻ).]

തതോ നിത്യാനുഗന്ധേഷാം വിദിതാത്മാ മഹാമതിഃ

മൃദുദ്വന്തശ്ച ശാന്തശ്ച രാമേ ച ദൃഢഭക്തിമാൻ.

23

സുമന്ത്രസ്തൈർഗുഹസുതൈഃ സാഖ്യാശാസ്യ രാഘവം

അവാതാരയദാലംബ്യ നദീം മന്ദാകിനീം ശിവാം.

24

തതഃ	ആ സമയം,	ദൃഢഭക്തി-	} ദൃഢഭക്തിപുണ്ടവന	
തേഷാം	അവർക്ക്	മാൻ ച		മായ
നിത്യാനുഗം	പരമ്പരയായുള്ള സുവ	സുമന്ത്രഃ,	സുമന്ത്രർ,	
	കനം	തൈഃ	{ ആ രാജകുമാരന്മാരോടും	
വിദിതാത്മാ	ആത്മസുപരൂപജ്ഞനം	ഗുഹസുതൈഃ		കൂടി
മഹാമതിഃ	മഹാബുദ്ധിമാനം	സാർധം		
മൃദുഃ	മൃദുശീലനം	രാഘവം	ശ്രീരാമനെ	
ദാന്തഃ ച	ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ വശപ്പെടുത്തിയവനും	ആശാസ്യ,	ആശാസിപ്പിച്ച്	
		ആലംബ്യ	കൈപിടിച്ചുകൊണ്ട്	
ശാന്തഃ ച,	മന്ദഃസന്തുഷ്ടിപുണ്ടവനും,	ശിവാം	പാവനമായ	
രാമേ	ശ്രീരാമങ്കൽ	മന്ദാകിനീം	} മന്ദാകിനീനദിയിൽ	
		നദീം		
		അവാതാരയത്.	ഇറക്കി.	

തേ സുതീർത്ഥം തതഃ കൃച്ഛ്രാദുപാഗമ്യ യശസ്വിനഃ

നദീം മന്ദാകിനീം രമ്യാം സദാപുഷ്പിതകാനനാം

25

ശീഘ്രസ്രോതസമാസാദ്യ തീർത്ഥം ശിവമകുട്മം

സിഷിചുസ്തദകം രാജേണ തത ഏതദ്ഭവതപിതി.

26

തരം	ആ സമയം	കൃഷ്ണരാത്	ഭീഷണാൽ കഷ്ടപ്പെട്ടു
യശസ്വിനഃ	കീർത്തിശാലികളായ		കൊണ്ട്
തേ,	അവർ,	ഉപാഗമ്യ,	സ്നാനംചെയ്ത്,
സദാ	എന്നും	ശിവം	പുണ്യകരമായ
സുതീർത്ഥം,	നല്ല ജലത്തോടുകൂടിയ	അകട്ടമം തീർത്ഥം	നിമ്മലജലത്തെ
	തും,	തരം	അതിൽനിന്നും
രത്നം	ഭംഗിയേറിയ	ആസാദ്യ,	എടുത്തുകൊണ്ട്,
പുഷ്പിത-	} പുഷ്പിച്ചവനങ്ങളോടു	“രാജ്ഞ	“മഹാരാജാവിന്നാ
കാനനം			യ്ക്കൊണ്ട്
ശീശ്രൂതസം	വേഗതയുള്ള പ്രവാഹ	ഏതത് ഭവതു”	ഇത് ഭവിക്കട്ടെ,”
	ത്തോടുകൂടിയതും ആയ	ഇതി തു	എന്നുപറഞ്ഞ്
മന്ദാകിനീം നദീം,	മന്ദാകിനീനദിയിൽ,	ഉദകം സിന്ധിചുഃ	തപ്പിച്ചു.

പ്രഗുഹ്യ ച മഹിപാലോ ജലപൂരിതമഞ്ജലിം

ദിശം യാത്യാമഭിമുഖോ രദൻ വചനമബ്രവീത്.

27

മഹിപാലഃ	ഭലാകനാഥനായ	യാത്യാം ദിശം	തെക്കുഭാഗത്തേയ്ക്കു
	ശ്രീരാമൻ,	അഭിമുഖഃ,	നോക്കിക്കൊണ്ട്,
ജലപൂരിതം	} വെള്ളം നിറച്ചുള്ള	രദൻ ച	കരഞ്ഞുംകൊണ്ടുതന്നെ
അഞ്ജലിം		വചനം	} ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.
പ്രഗുഹ്യ,	ഉയർത്തി,	അബ്രവീത്.	

ഏതത്തേ രാജശാർദൂല വിമലം തോയമക്ഷയം

പിതൃലോകഗതസ്യാദ്യ മദൃത്തമുപതിഷ്ഠതു.

28

“രാജശാർദൂല!	“രാജ്ഞാണമ!	വിമലം	പരിശുദ്ധമായ
പിതൃലോക-	} പിതൃലോകപ്രാപ്ത	ഏതത്	ഈ
ഗതസ്യാ		തോയം,	ജലം,
തേ	നിന്തിരുവടിക്കു്	അക്ഷയം	അക്ഷയമാകുംവണ്ണം
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	ഉപതിഷ്ഠതു.”	ഫലത്തോടുകൂടിയതാ
മദൃത്തം	എന്നാൽ നൽകപ്പെട്ട		കട്ടെ.”

തതോ മന്ദാകിനീതീരാത് പ്രത്യുത്തീർത്വ സ രാഘവഃ

പിതൃശ്ചകാര തേജസ്വി നിവാഹം ഭ്രാതൃഭിഃ സഹ.

29

സഃ	ആ	പ്രത്യുത്തീർത്വ	} കരയിൽ കയറിയ
തേജസ്വി	തേജസ്വിനായ	തരം,	
രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ	ഭ്രാതൃഭിഃ സഹ	അനുജന്മാരോടുകൂടി
മന്ദാകിനി-	} മന്ദാകിനീജലത്തിൽ	പിതൃഃ	പിതാവിന്ന്
തീരാത്		നിവാഹം	പിണ്ഡപ്രദാനം
	നിന്ന്	ചകാര.	ചെയ്തു.

ഐങ്ഗുരം ബദരീമിത്രം പിണ്ഡാകം ദർശംസ്തേ
 നൃസ്യ രാമഃ സുദുഃഖാത്തോ രുദൻ വചനമബ്രവീത്.

30

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	നൃസ്യ,	വെച്ചു,
ബദരീമിത്രം	എലന്തയോടുകൂടിയ	സുദുഃഖാത്തഃ	ഏറ്റവും ദുഃഖപീഡിത
ഐങ്ഗുരം	ഓടക്കരകൊണ്ടുള്ള	രുദൻ	കരഞ്ഞുകൊണ്ട് [നായി
പിണ്ഡാകം	പിണ്ഡത്തെ	വചനം	} ഇപ്രകാരം ഉറച്ചെയ്തു.
ദർശംസ്തേ	ഭാസനത്തിൽ	അബ്രവീത്.	

[ഇവിടെ പിണ്ഡപ്രദാനം ചെയ്തത് ഭരണാധിപനായ പ്രേതപിണ്ഡപ്രദാനമാല്ല
 നും സപിണ്ഡീകരണത്തെ സംബന്ധിച്ചതാണെന്നും ബോദ്ധ്യം. ഒരുപക്ഷേപികൃതിയകൾ കഴി
 ഞ്ഞവൻ ഭരണാധിപനെന്നും പ്രതിഷേധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. “മുച്ചകുന്താവ ഭരണഘഃ കാലേഴ്കാ
 ലേ ശൂതേ യദി തിലവാരി പ്രകൃഷ്ട പിണ്ഡഭാനം വിവർജ്ജയേത്.” എന്ന് സ്മൃതി. (കാലേ
 ഏകാദിഷ്ടസമയത്തിൽ, ‘അകാലേ’ അതിനുശേഷം, എന്നർത്ഥം).

എന്നാൽ പിതൃമരണശ്രവണത്തിനുശേഷം പത്തുദിവസത്തെ ആശയചമുണ്ടെന്നും അതിനു
 ശേഷമേ സപിണ്ഡീകരണം പാടുള്ളവെന്നുമാകുന്നു വിധി. “പിതരേ ചേന്മുതേ നൃപതാം ദൂര
 സ്ഥോപി ഹി. പുത്രകഃ. ശൂതാ തദിനമരദ്വ ഭരണം സൂതകീ ഭവേത് ” (പൈറീനസി). “സ
 വ്യാജാമേവ വർണ്ണാനാമാശയചാത്തേ സപിണ്ഡനം” (കാത്യായനസ്മൃതി). അപ്രകാരമാണെ
 ന്നാലും, പ്രതിയാവൻ സദ്യഃശയചം വിധിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടും, ആശയചാഭി സങ്കോചനി
 ഷേധം കലിയുഗത്തിനുമത്രം വിധിച്ചതാകുകൊണ്ടും, പ്രതിയും, പരിശുദ്ധമുത്തായും, ശ്രേതായുഗ
 ത്തിൽ വർത്തിച്ചവനുമായ ശ്രീരാമന്റെ സംഗതിയിൽ ആയവ ബാധകമല്ലായ്കയാൽ സദ്യഃസപി
 ണ്ടീകരണം ചെയ്തതാണെന്ന് ബോദ്ധ്യം. “ഗന്മാത്ഥം യോ വിജാനാതി വേദമംഗൈഃ സമന്വി
 തം. സകല്പം സരഹസ്വം ച ക്രിയാവാംശ്യേന സൂതകം. രാജർത്വിഗ്ഭീക്ഷിതാനാം ച ബാലേ
 ഭരണന്തരോ തഥാ പ്രതിനാം സത്രിണാം ചൈവ സദ്യഃ ശയചം വിധിയതേ.” (ഭക്ഷസ്മൃതി).
 “അസ്സാതാ പൃ ജപോഹുതാ ഭുങ്ക്തേഭതാ ച യോ ഭിജഃ. ഏവംവിധസ്യ വിപ്രസ്യ ഭരണ
 ഫം സൂതകം ഭവേത്.” “കലേ യുഗേ തപിമാൻ ധർമ്മാൻ വർജ്ജാനാഹ്മനീഷിണഃ. ഭരണ
 ഏവ വിപ്രസ്യ സപിണ്ഡമരണേ സതി. കല്പാന്തരാണി കുർവ്വന്തഃ കലേ പ്യാമോഹകിൽബിഷി ”
 (ഹാരിതസ്മൃതി). ന കർത്തവ്യം ന കർത്തവ്യം സദ്യ സങ്കോചനം കലേ.”

അനന്തരം സപിണ്ഡീകരണം ചെയ്താലും ജ്യേഷ്ഠനായവൻ പ്രേതപദത്തെമാത്രം പറയാതെ,
 അതിനെ വീണ്ടും ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നും ശാസ്ത്രം. “യവീയസാ കൃതം കർമ്മ പ്രേതശബ്ദം വിഹായ
 തു. തജ്ജായസാപി കർത്തവ്യം സപിണ്ഡീകരണം പുനഃ.” എന്ന് സ്മൃതി.

ഇദം ഭുങ്ക്ഷപ മഹാരാജ പ്രീതോ യദശനാ വയം
 യദന്നം പുരുഷോഽശ്ലാതി തദന്നാസ്സ്യ ഭേദതാഃ.

31

“മഹാരാജ!	“മഹാരാജാവേ!	തസ്യ	അവന്റെ
പുരുഷഃ	ഒരു മനുഷ്യൻ	ഭേദതാഃ;	ഭേദവങ്ങൾ;
യത് അന്നം	യാതൊരു ആഹാരം	വയം	ഞങ്ങൾ
	ത്തെ	യദശനാഃ	യാതൊന്നിനെ ഭുജിക്കു
അശ്ലാതി,	ഭുജിക്കുന്നുവോ,		ന്നുവോ, അപ്രകാരമുള്ള
തദന്നാഃ	{ അതിനെത്തന്നെ ആ	ഇദം	ഇതിനെ
	ഹാരമായുള്ളവരാണ	പ്രീതഃ	പ്രീതിപൂണ്ടവനായി
	ല്ലൊ	ഭുങ്ക്ഷപ. ”	ഭുജിച്ചാലും - ”

[“യദഭുക്ഷയേത്തേതാ ഭുവാഭീബലഭിക്ഷാം ച ശക്തിതഃ” (മനു).]

തതസ്തേനൈവ മാക്രേണ പ്രത്യുത്തീർത്ഥ നദീതടാത്

ആരഭോഽഹം നരവ്യാഘ്രോ രമ്യ സാനം മഹീധരം.

32

നരവ്യാഘ്രഃ	പുരുഷോത്തമനായ	നദീതടാത്	നദീതീരത്തിൽനിന്ന്
	ശ്രീരാമൻ	പ്രത്യുത്തീർത്ഥ,	തിരിച്ചുവന്ന്,
തതഃ	അതിൽപിന്നെ	രമ്യസാനം	അഴകാൻ താഴ്വരയോടു
തേന മാക്രേണ	} അതേ മാക്രത്തിലൂടെ	മഹീധരം	മലയിൽ [കൂടിയ
ഏവ		ആരഭോഽഹം.	കയറി.

തതഃ പണ്ണകുടീലപാരമാസാദ്യ ജഗതീപതിഃ

പരിജഗ്രാഹം ബാഹുദ്വ്യാമുഖേ ഭരതലക്ഷ്മണൗ.

33

ജഗതീപതിഃ,	ലോകനാഥൻ,	ഭരതലക്ഷ്മണൗ	ഭരതലക്ഷ്മണന്മാർ
പണ്ണകുടീലപാരം	പണ്ണശാലാലപാരത്തെ	ഉഖേ	രണ്ടുപേരെയും
ആസാദ്യ തതഃ,	പ്രാപിച്ചശേഷം,	പരിജഗ്രാഹം.	ആലിംഗനംചെയ്തു.
ബാഹുദ്വ്യാം	ഇരട്ടജങ്ങൾകൊണ്ടും		

തേഷാം തു രഭതാം ശബ്ദാത് പ്രതിശ്രുതം കോടഭവദ്ഗിരൌ

ഭ്രാതൃണാം സഹ വൈഭേദ്യോ സിംഹാനാം നദൃതാമിവ.

34

വൈഭേദ്യോ സഹ വൈഭേഹിയോടുകൂടി	സിംഹാനാം	} സിംഹങ്ങളുടെ എന്ന പോലെയുള്ള
രഭതാം കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന	ഇവ	
തേഷാം ആ	പ്രതിശ്രുതംകഃ	പ്രതിലാപനി
ഭ്രാതൃണാം സഹോദരന്മാരുടെ	തു	ആ സമയം
ശബ്ദാത്, ശബ്ദത്താൽ,	ഗിരൌ	പർവ്വതത്തിൽ
നദൃതാം ഗർജിക്കുന്ന	അഭവത്.	ഉണ്ടായി.

മഹാബലാനാം രഭതാം കുർവ്വതാമുദകം പിതൃഃ

വിജ്ഞായ തുമുഖം ശബ്ദം ത്രസ്താ ഭരതസൈനികാഃ.

35

ഭരത-സൈനികാഃ,	} ഭരതന്റെ സൈന്യത്തിലുള്ളവർ,	കുർവ്വതാം	ചെയ്തു
തുമുഖം		രഭതാം	കരയുന്നവരായ
ശബ്ദം,	ആ ക്ഷോഭകരമായ	മഹാബലാനാം	മഹാബലവാന്മാരായ
പിതൃഃ	ശബ്ദത്തെ,		അവരുടെതെന്ന്
ഉദകം	പിതാവിന്ന്	വിജ്ഞായ,	അറിഞ്ഞു്,
	ഉദകക്രിയ	ത്രസ്താഃ.	ഭീഷിച്ചു.

അബ്രവഞ്ശാപി രാമേണ ഭരതഃ സംഗതോ ധ്രുവം

തേഷാമേവ മഹാൻ ശബ്ദഃ ശോചതാം പിതരം മൃതം.

36

അപി ച	കൂടാതെ	ശോചതാം	ഭീഷിക്കുന്നവരായ
അബ്രവൻ;	ഇങ്ങിനെ തമ്മിലൂർ	തേഷാം ഏവ;	അവരുടേതുതന്നെ;
	ചെയ്തതും ചെയ്തു;	ഭരതഃ	ഭരതൻ
“മഹാൻ	“ഈ വമ്പിച്ച	രാമേണ	} ശ്രീരാമനെ കണ്ടു കഴിഞ്ഞു
ശബ്ദഃ,	കരച്ചൽ,	സംഗതഃ	
മൃതം	തീപ്പെട്ട,	ധ്രുവം.”	എന്നതു രീച്ചതന്നെ.”
പിതരം	പിതാവിനെക്കുറിച്ച്		

അഥ വാസാൻ പരിത്യജ്യ തം സദ്യുട്ടഭിമുഖാഃ സ്വപനം
അപ്യേകമനസോ ജഗദ്യുഗ്മാസ്ഥാനം പ്രധാവിതാഃ.

37

അഥ	അപ്പോൾ	യഥാസ്ഥാനം	ഉണ്ടായിരുന്ന സ്ഥല
സദ്യു	എല്ലാവരും	അഭിമുഖാഃ	നേരിട്ട് [അതിന്നു
വാസാൻ	ഇരുന്ന ദിക്കുകളെ	പ്രധാവിതാഃ,	ഓടുന്നവരായി,
പരിത്യജ്യ,	വിട്ട്,	ഏകമനസഃ	} ഒരേ ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി
തം	ആ	അപി	
സ്വപനം	ശബ്ദം	ജഗദ്യഃ	ചെന്നു.

ഹയൈരന്യേ ഗജൈരന്യേ രഥൈരന്യേ സ്വലംകൃതൈഃ
സുകുമാരാസ്തഥൈവാന്യേ പദ്ഭിരേവ നരാ യയുഃ.

38

സുകുമാരാഃ	ബലഹീനന്മാരായ	സ്വലംകൃതൈഃ	നന്നായലങ്കരിക്കപ്പെട്ട
അന്യേ	ചിലർ	രഥൈഃ,	രഥങ്ങളിലും,
ഹയൈഃ,	കുതിരകളിനേയും,	തഥാ ഏവ	അപ്രകാരംതന്നെ
അന്യേ	ചിലർ	അന്യേ	അങ്ങിനെയല്ലാത്ത
ഗജൈഃ	ആനപ്പുറങ്ങളിലും,	നരാഃ	ആളുകൾ
അന്യേ	ചിലർ	പദ്ഭിഃ ഏവ	കാൽനടയായും
		യയുഃ.	ചെന്നു.

അചിരപ്രോഷിതം രാമം ചിരവിപ്രോഷിതം യഥാ
ദ്രഷ്ടുകാമോ ജനഃ സദ്യോ ജഗാമ സഹസാട്ശതമം.

39

ജനഃ സദ്യഃ	ജനങ്ങൾ എല്ലാവരും	യഥാ	എന്നപോലെ
അചിര-	} അടുത്തു മുഖ് നാടു	ദ്രഷ്ടുകാമഃ,	കാണാൻ കൊതിപു
പ്രോഷിതം			ണ്ടവരായി,
രാമം,	ശ്രീരാമനെ,	സഹസാ	വേഗതപൂഞ്ഞ്
ചിര-	} എത്രയോ മുമ്പുതന്നെ	ആശ്രമം	ആശ്രമംനോക്കി
വിപ്രോഷിതം		ജഗാമ.	ചെന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

ഭാത്യുണാം തപരിതാസ്തേ തു ദ്രഷ്ടുകാമാഃ സമാഗമം
യയുഞ്ചൂവിധൈശ്ചാനൈഃ ഖരനേമിസമാകുലൈഃ.

40

ഖരനേമി-	} കുളമ്പുകളുടേയും ചക്ര	ഭാത്യുണാം	ആ സഹോദരന്മാരുടെ
സമാകുലൈഃ		സമാഗമം	കൂടിച്ചേർച്ചയെ
ബഹുവിധൈഃ	പലമാതിരി [കൂടിയ	ദ്രഷ്ടുകാമാഃ	കാണാൻ ആഗ്രഹിച്ചു
യാനൈഃ തു,	വാഹനങ്ങളോടുകൂടി,	തപരിതാഃ	ബദ്ധപ്പെട്ട് [വരായി
തേ	അവർ	യയുഃ.	യാത്രചെയ്തു.

സാ ഭൂമിർബഹുഭിശ്ചാനൈഃ ഖരനേമിസമാഹതാ
മുഹോച തുമുലഃ ശബ്ദം ചൈതരി ചാഭ്രസമാഗമേ.

41

സാ	ആ	അഭസമാഗമമ	മോചങ്ങൾ കൂട്ടിമുട്ട
ഭൂമിഃ,	പ്രദേശം,		ബോധം
ബഹുഭിഃ	അനേകം	ദ്വേശം	ആകാശം
യാനൈഃ	വാഹനങ്ങളാൽ	ഇവ,	എന്നപോലെ,
പുരനേമി-	} കളവ്, ചക്രം, എന്ന	തുമുഖം	പെരുത്ത
സമാഹതാ,		ശബ്ദം	ശബ്ദത്തെ
	തായി,	മുമോച.	പുറപ്പെട്ടിട്ടു.

തേന വിത്രാസിതാ നാഗാഃ കരേണാപരിവഹിതാഃ

ആവാസയന്തോ ഗന്ധേന ജഗ്മുരന്യദനം തതഃ.

42

തേന ഗന്ധേന,	ആ സംഗതിക്കൊണ്ട്,	അന്യത് വനം	മറ്റൊരു വനത്തെ
വിത്രാസിതാഃ	ഭയപ്പെട്ടവയായ	ആവാസയന്തഃ,	വാസമാക്കിക്കൊണ്ട്,
നാഗാഃ,	ഞനകൾ,	തതഃ	അവിടെനിന്നും
കരേണ-	} പിടിയാനകളോടുംകൂടി	ജഗ്മുഃ.	പോയ്ക്കുളഞ്ഞു.
പരിവഹിതാഃ			

[“ ഗന്ധേന ആവാസയന്തഃ ” (മഞ്ഞിന്റെ വാസനയേയും പരത്തിക്കൊണ്ട്) എന്നും.]

വരാഹമൃഗസംഘാശ്ച മഹിഷാഃ സപ്തവാനരാഃ

വ്യാഘ്രഗോകണ്ഠഗവയാ വിത്രേസുഃ പൃഷ്ഠൈഃ സഹ.

43

വരാഹ-	} പന്നിത്തട്ടങ്ങളും മാൻ	വ്യാഘ്ര-	{ നരികളും, കോവർകഴു
മൃഗസംഘാഃ		ഗോകണ്ഠ-	
മഹിഷാഃ ച	കാട്ടികളും	ഗവയാഃ	
സപ്തവാനരാഃ,	സപ്തങ്ങളും കുരങ്ങന്മാ	പൃഷ്ഠൈഃ	
	രും,	സഹ	കൂടി
		വിത്രേസുഃ.	ഭയപ്പെട്ടോടി.

രഥാംഗസാഹചാ നത്യുമാ ഹംസാഃ കാരണ്ഡവാഃ പ്ലവാഃ

തഥാ പുണ്ഡ്രോകിലാഃ ക്രൗഞ്ചാ വിസിംജന്താ ഭേജിരേ ദിശഃ.

44

രഥാംഗസാഹചാഃ	ചക്രവാകങ്ങളും	പുണ്ഡ്രോകിലാഃ	ആൺകയിലുകളും
നത്യുമാഃ	നത്തുകുളം	ക്രൗഞ്ചാഃ	ക്രൗഞ്ചങ്ങളും
ഹംസാഃ	ഹംസങ്ങളും	വിസിംജന്താഃ	പേടിച്ചുരണ്ടവയായി
കാരണ്ഡവാഃ	നീർക്കോഴികളും	ദിശഃ	എല്ലാഭാഗങ്ങളിലേയ്ക്കും
പ്ലവാഃ തഥാ	കൊറ്റികളും	ഭേജിരേ.	പറന്നുചെന്നു.

തേന ശബ്ദേന വിത്രസ്തൈരാകാശം പക്ഷിഭിർവൃതം

മനുഷ്യാവൃതാ ഭൂമിരഭയം പ്രബഭൗ തദാ.

45

തേന ശബ്ദേന	ആ ശബ്ദത്താൽ	മനുഷ്യാഃ	മനുഷ്യരായും
വിത്രസ്തൈഃ	പറന്നോടിപ്പോകുന്ന	ആവൃതാഃ	നിറയപ്പെട്ടു;
പക്ഷിഭിഃ	പക്ഷികളാൽ	തദാ	ആകയാൽ
ആകാശം	ആകാശം	ഉഭയം	രണ്ടും
വൃതം;	നിറയപ്പെട്ടു;	പ്രബഭൗ.	ഒന്നിനൊന്നുതൃപ്തമായി
ഭൂമിഃ	ഭൂപ്രദേശം		പരിശോഭിച്ചു.

തതസ്തം പുരുഷവ്യാഖ്യം യശസപിനമകല്പഷം

ആസിനം സ്ഥണ്ഡിലേ രാമം ദദർ സഹസാ ജനഃ.

46

തതഃ	ആസമയം	രാമം	ശ്രീരാമനെ
ജനഃ,	ജനതതി,	സ്ഥണ്ഡിലേ	നിചത്തു്
പുരുഷവ്യാഖ്യം	പുരുഷാത്തമനം	ആസിനം,	എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന
യശസപിനം	യശസപിയും		വനായി,
അകല്പഷം	നിഷ്കന്മഷനം ആയ	സഹസാ	അത്തൽപുണ്ട്
തം	ആ	ദദർ.	സദർിച്ചു.

വിഗർഹമാണഃ കൈകേയിം സഹിതോ മന്മരാമപി

അഭിഗമ്യ ജനോ രാമം ബാഷ്പപുണ്ണമുഖോഭവത്.

47

സഹിതഃ	കൂടിച്ചേർന്നവനതായ	രാമം	ശ്രീരാമനെ
ജനഃ	ജനക്കൂട്ടം	അഭിഗമ്യ,	സമീപിച്ചു്,
കൈകേയിം	കൈകേയിദേവിയേയും	ബാഷ്പപുണ്ണമുഖഃ	അശുക്കൾ നിറഞ്ഞ
മന്മരാം അപി	മന്മരയേയും		മുഖത്തോടുകൂടിയതായി
വിഗർഹമാണഃ,	നിദിക്കുന്നതായി,	അഭവത്.	ഭവിച്ചു.

താനുരാൻ ബാഷ്പപുണ്ണാക്ഷാൻ സമീക്ഷ്യാഥ സുഭുഖിതാൻ

പശ്യഷപജത ധർമ്മജ്ഞഃ പിതൃവന്മാതുവച്ച സഃ.

48

അഥ	ആ സമയം	താൻ	ആ
ധർമ്മജ്ഞഃ	ധർമ്മജ്ഞനായ	നരാൻ	ജനങ്ങളെ
സഃ	ആ ശ്രീരാമൻ	സമീക്ഷ്യ,	നോക്കി,
സുഭുഖിതാൻ	ഏറ്റവും ഭുജിക്കുന്നവരും	പിതൃവത്	പിതാവിനെപോലെയും
ബാഷ്പ-	} അശുക്കൾ നിറഞ്ഞ	മാതുവത് ച	മാതാവിനെപോലെയും
പുണ്ണാക്ഷാൻ		പശ്യഷപജത.	അവരമായിച്ചേർന്ന.

സ തത്ര കാഞ്ചിത് പരിഷസപജേ നരാൻ

നരാശ്ച കേചിത്തു തമഭ്യവാദയൻ

ചകാര സർപ്പാൻ സവയസ്യബാസ്യവാൻ

യഥാർഹമാസാദ്യ തദാ നൃപാത്മജഃ.

49

സഃ നൃപാത്മജഃ	ആ രാജകുമാരൻ	തം തു	അദ്ദേഹത്തെ
തത്ര	അവിടെ	അഭ്യവാദയൻ;	തമസ്സരിച്ചു;
തദാ	ആ സമയം	സവയസ്യ-	} സ്നേഹിതന്മാരും ബന്ധുക്കളും അടക്കം
കാഞ്ചിത്	} ചിലരെ	ബാസ്യവാൻ	
നരാൻ		സർപ്പാൻ	എല്ലാവരേയും
പരിഷസപജേ;	ആലിംഗനം ചെയ്തു;	അസാദ്യ,	സമീപിച്ചു്,
കേചിത്	ചില	യഥാർഹം	തക്കപോലെയുള്ള
നരാഃ ച	ആളുകൾ	ചകാര.	ചെയ്തു. [മയ്യുദയെ

തതഃ സ തേഷാം രഭതാം മഹാത്മനാം
 ഭൂവം ച ഖം ചാനനിനാഭയൻ സ്വനഃ
 ഗുഹാ ഗിരീണാം ച ദിശശ്ച സന്തതം
 മുദഃഗഘോഷപ്രതിമോ വിശുശ്രവേ.

50

തതഃ	ആ സമയം	അനു-	} മാറൊലിക്കൊള്ളി
രഭതാം	കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന	നിനാഭയൻ	
തേഷാം	ആ	ഗിരീണാം	മലകളുടെ
മഹാത്മനാം	മഹാത്മാക്കളുടെ	ഗുഹാഃ ച	ഗുഹകളിലും
സഃ	ആ	ദിശഃ ച	ദിക്കുകളിലും
സ്വനഃ,	ശബ്ദം,	സന്തതം	ഇടവിടാതെ
ഭൂവം ച	ഭൂമിയെയും	മുദഃഗഘോഷ-	} മുദഃഗധ്വനിപോലെ
ഖം ച	ആകാശത്തെയും	പ്രതിമഃ	
		വിശുശ്രവേ.	കേൾക്കപ്പെട്ടു.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ദ്വയന്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റിരണ്ടാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.
 ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 61.78; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3823.

ത്വന്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റിമൂന്നാംസ്കന്ധം.

[മാതൃദർശനം = മാതാക്കന്മാരെ കാണുന്നത്.]

വസിഷ്ഠഃ പുരതഃ കൃതപാ ഭാരാൻ ഭരമസ്യ ച
 അഭിചക്രാമ തം ദേശം രാമദർശനമഹ്വിതഃ.

1

രാമദർശന-	} ശ്രീരാമനെ കാണാൻ	ഭാരാൻ ച	ഭായ്മാലയം
മഹ്വിതഃ		പുരതഃ കൃതപാ	മുമ്പിലാക്കിക്കൊണ്ട്
വസിഷ്ഠഃ,	വസിഷ്ഠമഹർഷി,	തം	ആ
ഭരമസ്യ	ഭരമമഹാരാജാ	ദേശം	സ്ഥലത്തിലേക്കായി
	വിൻ	അഭിചക്രാമ.	നടന്നുചെന്നു.

രാജപത്നീസ്ത ഗച്ഛന്ത്യോ മന്ദം മന്ദാകിനീം പ്രതി
 ദദന്ത്യത്ര തത്ത്വീതം രാമലക്ഷ്മണസേവിതം.

2

മന്ദാകിനീം	} മന്ദാകിനിനദിയിലോ	തത്ര	അവിടെ
പ്രതി		രാമലക്ഷ്മണ-	} ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാ
മന്ദം	പതുക്കെ	സേവിതം	
ഗച്ഛന്ത്യഃ	നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന	തത് തീർത്ഥം	ആ പിതൃപിണ്ഡത്തെ
രാജപത്നീഃ തു, രാജനിമാർ,		ദദന്ത്യഃ.	കണ്ടു.

കൌസല്യാ ബാഷ്പപൂണ്ണമുഖേന പരിശുഷ്യതാ
സുമിത്രാമബ്രവിദീനാം യാശ്ചാത്യാ രാജയോഷിതഃ.

3

കൌസല്യാ	കൌസല്യാദേവി	സുമിത്രാം	സുമിത്രാദേവിയോടും
ബാഷ്പപൂണ്ണമുഖേന	അശ്രുക്കൾ ഒഴുകുന്ന	അന്യാഃ	മറ്റുള്ള
പരിശുഷ്യതാ	വാടിയ	രാജയോഷിതഃ	രാജസ്ത്രീകൾ
മുഖേന,	വദനത്തോടുകൂടി,	യാഃ ച	യാതൊരുവരോ അവ
ദീനാം	ദുഃഖിതയായ	അബ്രവീത്.	അരുചെയ്തു.

ഇദം തേഷാമനാമാനാം ക്ലിഷ്ടമക്ലിഷ്ടകർമ്മണാം

വനേ പ്രാകേവേലം തീർത്ഥം യേ തേ നിവൃഷ്ടയികൃതാഃ.

4

യേ തേ	യാതൊരു അവർ	വനേ	വനത്തിൽ
പ്രാകം	മുമ്പ്	തീർത്ഥം	സ്നാനം ചെയ്യാനുള്ള ഘ
നിവൃഷ്ടയികൃതാഃ	നാടുകടത്തപ്പെട്ടവരും,	ഇദം;	ഇത്; [ഉമാകുന്നു
അക്ലിഷ്ട-	} എന്തും സുഖഭ്രമയ് ചെയ്താൻ കഴിവുള്ളവരും	കേവലം	സാധാരണ മറ്റുസ്ഥല
കർമ്മണാം			ങ്ങളേക്കാൾ
അനാമാനാം	നാമനില്ലാത്തവരും	ക്ലിഷ്ടം.	വെട്ടപ്പാക്കി സൈനകൂട്ടം
തേഷാം,	അവർക്ക്, [അയ		പ്പെടുത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഇതഃ സുമിത്രേ പുത്രസ്തേ സദാ ജലമതന്ദ്രിതഃ

സ്വയം ഹരതി സൈമിത്രിമമപുത്രസ്യ കാരണാത്.

5

“സുമിത്രേ!	“സുമിത്രേ!	പുത്രസ്യ	} പുത്രനുവേണ്ടി,
തേ	ഭവതിയുടെ	കാരണാത്	
പുത്രഃ	പുത്രനായ	സദാ	എന്നും
സൈമിത്രിഃ,	ലക്ഷ്മണൻ,	അതന്ദ്രിതഃ	പ്രീതിയോടെ
ഇതഃ,	ഇവിടെനിന്ന്,	ജലം	വെള്ളത്തെ
മമ	എന്റെ	സ്വയം	താൻതന്നെ
		ഹരതി.	കൊണ്ടുപോകുന്നുണ്ട്.

ജഹ്വന്യമപി തേ പുത്രഃ കൃതവാന തു ഗർഹിതഃ

ഭ്രാതൃവർഗ്ഗസാഹിതഃ സർവ്വം തദപിഹിതം തുഭൈഃ.

6

“തേ	“ഭവതിയുടെ	അർത്ഥസാഹിതം	ആവശ്യത്തിനുവേണ്ടി
പുത്രഃ	പുത്രൻ		ചെയ്യുന്നതായ
ജഹ്വന്യം	താഴ്ന്നപ്രവൃത്തി	തത്	അപ്രകാരമുള്ള പ്രവൃ
കൃതവാൻ അപി	ചെയ്യുന്നവനെന്നാലും	സർവ്വം തു	മുഴുവനുംതന്നെ [ത്തി
ഗർഹിതഃ ന;	ഒട്ടും നിന്ദിക്കില്ല;	തുഭൈഃ	} സത്ഫലങ്ങളോടുകൂടി
യത്	എന്തെന്നാൽ	വിഹിതം.	
ഭാതഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ		യവയായി വിധിക്കപ്പെട്ടവതന്നെ.

അഭായമപി തേ പുത്രഃ ക്ലേശാനാമതഥോചിതഃ
നീചാനന്തം സമാചാരം സജ്ജം കർമ്മ പ്രമുഞ്ചതു

7

“അപി,	“അപ്രകാരമാണെ	നീചാനന്തം-	} താഴ്ന്നതും കഷ്ടപ്പാട്
	നാലും	സമാചാരം	
തേ	ഭവതിക്ഷവേണ്ടി		യതും ആയ
ക്ലേശാനാം	ക്ലേശിപ്പാനായി	സജ്ജം	ഇച്ഛയ്ക്കുവരുന്ന
അതഥോചിതഃ	അനുഭവപ്പെടാത്തവ	കർമ്മ,	പ്രവൃത്തിയെ,
പുത്രഃ	പുത്രനായ [നായ	അച്ഛ	ഇപ്പോഴെങ്കിലും
അയം,	ഇവൻ,	പ്രമുഞ്ചതു? ”	ഉപേക്ഷിക്കുമോ? ”

[“ക്ലേശാനാം അതഥോചിതഃ തേ പുത്രഃ ” (കായഃ ക്ലേശങ്ങൾക്ക് അഹ്നല്ലാത്തവനായ ഭവതിയുടെ പുത്രൻ) എന്നും.]

ദക്ഷിണാഗ്രേഷു ദഭേഷു സാ ദദർശ മഹീതലേ
പിതൃരിംഗുദിപിണ്ഡാകം നൃസ്തമായതലോചനാ.

8

ആയതലോചനാ തടമിഴിയാളായ	ദഭേഷു	ദർപ്പലുങ്കളിൽ
സാ, അവർ,	നൃസ്തം	വെക്കപ്പെട്ടിരുന്ന
മഹീതലേ, നിലത്ത്,	ഇംഗുദി-	} ഇംഗുദിപിണ്ഡത്തെ
പിതൃഃ, പിതാവിനായി,	പിണ്ഡാകം	
ദക്ഷിണാഗ്രേഷു തെക്കോട്ട് അഗ്രങ്ങളാ	ദദർശ.	കണ്ടു.
യുജ്ജ		

തം ഭൂമൗ പിതരാന്തേന നൃസ്തം രാമേണ വീക്ഷ്യ സാ
ഉവാച ദേവീ കൌസല്യാ സർവ്വാ ദശരഥസ്രിയഃ.

9

ആന്തേന	ഭൂഖവൽത്തമാനത്തെ	സാ	ആ
രാമേണ	ശ്രീരാമനാൽ [കേട്ട	കൌസല്യാദേവീ	കൌസല്യാദേവി
ഭൂമൗ	നിലത്ത്	വീക്ഷ്യ,	കണ്ടു,
പിതൃഃ	പിതാവിനായി	ദശരഥസ്രിയഃ	ദശരഥരാജ്ഞിമാർ
നൃസ്തം	വെക്കപ്പെട്ടതായ	സർവ്വാഃ	എല്ലാവരോടും
താ,	അതിനെ,	ഉവാച.	ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.

ഇദമിക്ഷ്വാകനാമസ്യ രാഘവസ്യ മഹാത്മനഃ
രാഘവേണ പിതർഭത്തം പശ്യതൈതദ്യഥാവിധി

10

“രാഘവേണ,	“ശ്രീരാമനാൽ,	യഥാവിധി	മുറപോലെ
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവും	ഭത്തം	നല്കപ്പെട്ടതാകുന്നു
ഇക്ഷ്വാക-	} ഇക്ഷ്വാകതിലകനും	ഇദം;	ഇത്;
നാമസ്യ		ഏതത്	ഇതിനെ
പിതൃഃ	പിതാവും ആയ	പശ്യത!	നോക്കവിൻ!
രാഘവസ്യ	ദശരഥമഹാരാജാവി		
	നായ്ക്കൊണ്ടു്		

തസ്യ ദേവസമാനസ്യ പാത്ഥീവസ്യ മഹാത്മനഃ
നൈതദൈ പയികം മന്വേ ഭൂതഭോഗസ്യ ഭോജനം.

11

<p>“ദേവസമാനസ്യ “ ദേവതുച്ഛനം ഭൂതഭോഗസ്യ ഭോഗങ്ങളെ അനുഭവി ച്ചവനും</p>	<p>പാത്ഥീവസ്യ, ചക്രവർത്തിമഹാരാജാ ഏതത് ഇത് [വിന് ഔപയികം തക്കതായ ഭോജനം ന ആഹാരമല്ലെന്ന് മന്വേ. ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു.</p>
<p>മഹാത്മനഃ മഹാത്മാവുമാത്രയ തസ്യ ആ</p>	

ചതുരന്താം മഹീം ഭൂതപാ മഹേന്ദ്രസദൃശോ ഭൂവി
കഥമിംഗുദിപിണ്ഡാകം സ ഭൂദ്ഭക്തേ വസുധാധിപഃ.

12

<p>“ഭൂവി “ലോകത്തിൽ മഹേന്ദ്രസദൃശഃ ഇന്ദ്രതുല്യനായ വസുധാധിപഃ ചക്രവർത്തിയായിരുന്ന സഃ, അദ്ദേഹം,</p>	<p>മഹീം ഭൂമിയെ ഭൂതപാ, ആണ്ടുവന്നശേഷം, ഇംഗുദി- } ഇംഗുദിപിണ്ഡത്തെ പിണ്ഡാകം } കഥം എങ്ങിനെയാണ് ഭൂദ്ഭക്തേ? ഭൂജിക്കുക ?</p>
<p>ചതുരന്താം { നാലുഭാഗങ്ങളിലും അ ററുവരെ വ്യാപിച്ച തായ</p>	

അതോ ദുഃഖതരം ലോകേ ന കിംചിത് പ്രതിഭാതി മേ
യത്ര രാമഃ പിതർദ്വ്യാഭിംഗുദീക്ഷോദ്മുലിമാൻ.

13

<p>“ജുലിമാൻ “ സർവ്വ സമൃദ്ധിയുള്ള അമാ നഷ്ടശക്തിയാൻ രാമഃ, ശ്രീരാമൻ, പിതഃ പിതാവിന്ന് ഇംഗുദീക്ഷോദം ഇംഗുദികല്ലത്തെ യത്ര ദ്വ്യാത്, നൽകുന്നുവെന്നു വ ന്നാൽ,</p>	<p>ലോകേ ലോകത്തിൽ അതഃ ഇതിനെക്കാൾ ദുഃഖതരം വ്യസനകരമായത് കിംചിത് ന മറെറാന്നുമില്ലെന്ന് മേ എനിക്ക് പ്രതിഭാതി. തോന്നുന്നു.</p>
--	--

രാമേണേംഗുദിപിണ്ഡാകം പിതർദ്വ്യാഭിംഗുദീക്ഷോദ്മുലിമാൻ സമീക്ഷ്യ മേ
കഥം ദുഃഖേന ഹൃദയം ന സ്സോടതി സഹസ്രധാ.

14

<p>“രാമേണ “ ശ്രീരാമനാൽ പിതഃ പിതാവിന്നൊക്കെ ഇംഗുദി- } ഇംഗുദിപ്പിണ്ഡാക്ക് പിണ്ഡാകം } ദത്തം നൽകപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന തായി സമീക്ഷ്യ നേരിൽകണ്ട</p>	<p>മേ എന്റെ ഹൃദയം, ഹൃദയം, ദുഃഖേന ദുഃഖംകൊണ്ട് സഹസ്രധാ ആയിരം നൂറുക്കായി കഥം എത്രകൊണ്ടാണ് സ്സോടതി ന? ചിതറിപ്പൊകാതിരിക്ക ുന്നത് ?</p>
---	---

ശ്രുതിസ്തു ഖലപിയം സത്യാ ഖൗകികീ പ്രതിഭാതി മേ
യദനം പുരുഷോഽസ്ഥാതി തദനാസ്സസ്യ ദേവതാഃ.

15

“പുരുഷഃ യത് അനം അസ്ഥാതി, തസ്യ ദേവതാഃ, തദനാഃ;	“ഒരു മനുഷ്യൻ യാതൊരു ആഹാരത്തെ ഭുജിക്കുന്നുവോ, ആ മനുഷ്യന്റെ ദൈവങ്ങൾ { അതേ ആഹാരത്തോടു കൂടിയവരാകുന്നു എന്നുള്ള’	ഇയം ഖൗകികീ ശ്രുതിഃ തു ഖലു സത്യാ മേ പ്രതിഭാതി.”	ഈ } ലോകോക്തി ഇപ്പോൾ നിശ്ചയമായും പ്രത്യക്ഷത്തിലുള്ള എനിക്ക് [തായി കാണപ്പെടുന്നു.”
---	--	---	--

ഏവമാന്താം സപത്നസ്താ ജഗ്മുരാശ്വാസ്യ താം തദാ
ദദതുശ്ചാശ്രമേ രാമം സപത്ന ചുതമിചാമരം.

16

താഃ സപത്നാഃ, ഏവം ആന്താം താം ആശ്വാസ്യ ജഗ്മുഃ;	ആ സപതിമാർ, ഇപ്രകാരം പ്രലപിക്കുന്ന അവളെ ആശ്വസിപ്പിച്ചുകൊ നടന്നു; [ണ്ടുതന്നെ	തദാ സപത്നചുതം അമരം ഇവ രാമം ച ആശ്രമേ ദദതുഃ.	അപ്പോൾ സപത്നത്തിൽനിന്നു താഴോട്ടിറങ്ങിയ ദേവനെ എന്നപോലെ ശ്രീരാമനെത്തന്നെ ആശ്രമത്തിൽ കണ്ടു.
--	--	---	--

തം ഭോഗൈഃ സംഹരിത്യുക്തം രാമം സംപ്രേക്ഷ്യ മാതരഃ
ആന്താ മുമുചുഃശ്രുണി സസപരം ശോകകൾഭിതാഃ.

17

മാതരഃ ഭോഗൈഃ പരിത്യക്തം തം രാമം സംപ്രേക്ഷ്യ,	മാതാക്കന്മാർ { ഭോഗങ്ങളെല്ലാം വെടി ഞ്ഞിരിക്കുന്ന ആ ശ്രീരാമനെ കണ്ട്,	ശോകകൾഭിതാഃ ഭുഖം അധികരിച്ച് ആന്താഃ, സസപരം അശ്രുണി മുമുചുഃ.	} മുഴുകിയവരായി, ആന്തസപരത്തോടുകൂടി പ്രലപിച്ചു.
---	--	---	---

താസാം രാമഃ സമുത്ഥായ ജഗ്രാഹ ചരണാൻ ശുഭാൻ
മാത്യുണാം മനുജവ്യാഘ്രഃ സർപ്പാസാം സത്യസംഗരഃ.

18

സത്യസംഗരഃ മനുജവ്യാഘ്രഃ രാമഃ, സമുത്ഥായ താസാം	സത്യപ്രതിജ്ഞനും പുരുഷോത്തമനുമായ ശ്രീരാമൻ, എഴുന്നേറ്റ് ആ	മാത്യുണാം സർപ്പാസാം ശുഭാൻ ചരണാൻ ജഗ്രാഹ.	മാതാക്കന്മാർ എല്ലാവരേടേയും പുണ്യകരങ്ങളായ പാദങ്ങളെ സേവിച്ചു.
---	---	---	---

താഃ പാണിഭിഃ സുഖസ്സരൈർമൃദപംഗുലിതലൈഃ ശുഭൈഃ
പ്രഥമാർജു രജഃ പൃഷ്ഠാഭാഃ 2 സ്വായതലോചനാഃ.

19

ആയത- ലോചനാഃ	}	വിശാലനേത്രകളായ	ശുഭൈഃ	അഴകുള്ളവയും ആയ
താഃ		അവർ	പാണിഭിഃ	തൃക്കൈകൾകൊണ്ട്
മൃദപംഗുലി-	}	മാർദ്ദവമുള്ള വിരലുകളും	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
തലൈഃ		ഉജ്ജ്വലമായതും	പൃഷ്ഠാത്	ദേഹത്തിൽനിന്ന്
സുഖസ്സരൈഃ		സ്വർസുഖമുള്ളവയും	രജഃ പ്രഥമാർജുഃ,	പൊടിതട്ടിച്ചു.

[“പൃഷ്ഠം,” എന്നതിന് ദേഹത്തിന്റെ പിൻഭാഗം, എന്നല്ലാതെ, ദേഹത്തിൽ എല്ലാ ഭാഗത്തിലും, എന്നർത്ഥമാകുന്നു. അതായത് ‘തലം’ (Surface) എന്നർത്ഥം. “അവനിപൃഷ്ഠം” (Surface of the earth) എന്നതിലുള്ള മാതിരി.]

സൌമിത്രിരപി താഃ സർവാ മാതൃഃ സംപ്രേക്ഷ്യ ദുഃഖിതഃ
അഭ്യവാദയതാ സകതം ശന്നൈ രാമാദനന്തരം.

20

സൌമിത്രിഃ അപി	}	ലക്ഷ്മണനും	രാമാത്	}	ശ്രീരാമനുശേഷം
താഃ മാതൃഃ സർവാഃ സംപ്രേക്ഷ്യ, ദുഃഖിതഃ,		ആ മാതാക്കന്മാർ എല്ലാവരെയും കണ്ട്, ദുഃഖംപൂണ്ടവനായി,	അനന്തരം ശന്നൈഃ അസകതം അഭ്യവാദയത.		ക്രമപ്രകാരം ഓരോ രത്തരായി ഭക്തിയോടുകൂടി നമസ്കരിച്ചു.

യഥാ രാമേ തഥാ തന്മിൻ സർവാ വവൃതിരേ സ്ത്രിയഃ
വൃത്തിം ദശരഥാജാതേ ലക്ഷ്മണേ ശുഭലക്ഷണേ.

21

സ്ത്രീയഃ	രാജ്ഞിമാർ	ലക്ഷ്മണേ,	ലക്ഷ്മണന്റെ സംഗ
സർവാഃ	എല്ലാവരും		തിയിൽ,
ദശരഥാത്	ദശരഥമഹാരാജാവിൽ	രാമേ	ശ്രീരാമന്റെ വിഷയ
	നിന്ന്		ത്തിൽ
ജാതേ	സജാതനായ	വൃത്തിം യഥാ	} എപ്രകാരം ആചരിച്ചു
ശുഭലക്ഷണേ	സത്കർമ്മനിരതനായ	തഥാ	
തന്മിൻ	ആ	വവൃതിരേ.	നടന്നു.

സീതാപി ചരണാംസ്താസാമുപസംഗൃഹ്യ ദുഃഖിതാ
ശ്വശ്രൂണാമശ്രുപുണ്ണാക്ഷീ സാ ബഭ്രുവാഗ്രതഃ സ്ഥിതാ.

22

സാ സീതാ അപി	}	ആ സീതാദേവിയും	ഉപസംഗൃഹ്യ,	വീണകമ്പിട്ട്,
ശ്വശ്രൂണാം		അമ്മായിചാരായ	അഗ്രതഃ	അവരുടെ മുന്നിലായി
താസാം		അവരുടെ	അശ്രുപുണ്ണാക്ഷീ	നേത്രങ്ങളിൽ അശ്രു
ചരണാൻ		തൂപ്പാദങ്ങളിൽ		ക്കൾ നിറഞ്ഞവളായി
ദുഃഖിതാ		ദുഃഖം പൂണ്ടവളായി	സ്ഥിതാ ബഭ്രുവ.	നിന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

താം പരിഷ്ഠിച്ചു ഭുഖാന്താം മാതാ ഭുവിതരം യഥാ
വനവാസകൃശാം ഭീനാം കൌസല്യോ വാക്യമബ്രവീത്.

23

ഭുഖാന്താം	കഷ്ടപ്പെട്ട്,	ഭുവിതരം	തന്റെ സ്വന്തം പുത്രി
വനവാസകൃശാം	വനവാസത്തിൽ	യഥാ	എന്നപോലെ [യെ
	ചടച്ചു,	കൌസല്യോ	കൌസല്യാദവി,
ഭീനാം	ദൈന്യാർത്ഥത്തിൽ	പരിഷ്ഠിച്ചു,	കെട്ടിപ്പണിൻകൊണ്ട്
താം	അവളെ [വർത്തിക്കുന്ന	വാക്യം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
മാതാ	ഒരു മാതാവ്	അബ്രവീത്.	ഉറച്ചെയ്തു.

വിഭേദരാജസ്യ സുതാ സ്നേഷാ ഭഗരഥസ്യ ച
രാമപത്നീ കഥം ഭുഖം സംപ്രാപ്താ നിജ്ജനേ വനേ.

24

“വിഭേദരാജസ്യ “വിഭേദരാജാവി	നിർജ്ജന	നിജ്ജനമായ
സുതാ	തിരുമകളും [ന്റെ	വനേ
ഭഗരഥസ്യ	ഭഗരഥചക്രവർത്തി	ഭുഖം
സ്നേഷാ	മരുമകളും [യുടെ	കഥം
രാമപത്നീ ച,	ശ്രീരാമൻ പത്നിയും	സംപ്രാപ്താ? }
	അയ ഇവൾ,	എന്തു കാരണത്താൽ
		തന്നെയാണ് അന്തരം
		ഭവിക്കുന്നത്?

പദ്മമാതപസന്തപ്തം പരിക്രിഷ്ടമിവോത്പലം
കാഞ്ചനം രജസാ ധപസ്തം ക്ലിഷ്ടം ചന്ദ്രമിവാംബുദൈഃ
മുഖം തേ പ്രേക്ഷ്യ മാം ശോകോ ഭഹത്യഗ്നിരിവാശ്രയം
ഭൂശം മനസി വൈഭേമി വ്യസനാരണിസംഭവഃ.

25

26

“വൈഭേമി! “സീതെ!	ക്ലിഷ്ടം	മറയ്ക്കപ്പെട്ട
തേ	ചന്ദ്രം	ചന്ദ്രനേയും
മുഖം,	ഇവ	പോലെയുള്ളതായും
ആതപ-	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
സന്തപ്തം	അഗ്നിഃ	അഗ്നി
പദ്മം,	ആശ്രയം	അതിന്നു് ആധാർമായ
പരിക്രിഷ്ടം		വസ്തുവിനെ
ഉത്പലം ഇവ,	ഇവ,	എന്നപോലെ,
	വ്യസനാരണി-	വ്യസനമാകുന്ന അരണി
	സംഭവഃ	കട്ടയിൽനിന്നുണ്ടായ
രജസാ	മനസി	ചിത്തത്തിലുള്ള
ധപസ്തം	ശോകഃ,	ശോകം,
കാഞ്ചനം	മാം ഭൂശം	എന്നെ ഏറ്റവും
അംബുദൈഃ	ഭഹതി. ”	ഭവിപ്പിക്കുന്നു. ”

ബ്രഹ്മവർണ്ണനാർത്ഥം ജനനാമ ഭരതാഗ്രജഃ

പാദവാസാഭ്യ ജഗ്രാഹ വസിഷ്ടസ്യ ച രാഘവഃ.

27

ജനനാമ	മാതാവ്	രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ
ഏവം	മേൽപ്രകാരം	വസിഷ്ടസ്യ	വസിഷ്ടമഹർഷിയുടെ
ആത്മായാം	അഴൽപ്പൂണ്ട്	പാദൗ	പാദങ്ങളെ
ബ്രഹ്മവർണ്ണനാ ച, ഭരതാഗ്രജഃ	ഉരചെയ്യുമ്പോൾ, ഭരതജ്യേഷ്ഠനായ	ആസാഭ്യ ജഗ്രാഹ	തൊടുവണങ്ങി നമസ്കരിച്ചു.

പുരോഹിതസ്യാഗ്നിസമസ്യ വൈ തദാ

ബൃഹസ്പതേരിന്ദ്ര ഇവാമരാധിപഃ

പ്രഗൃഹ്യ പാദൗ സുസമുദ്ധതേജസഃ

സഹൈവ തേനോപവിവേശ രാഘവഃ.

28

അമരാധിപഃ	ദേവരാജാവായ	പുരോഹിതസ്യ	പുരോഹിതന്റെ
ഇന്ദ്രഃ	ഇന്ദ്രൻ	പാദൗ	തൃപ്പാദങ്ങളിൽ
ബൃഹസ്പതേഃ	ബൃഹസ്പതിയുടെ	പ്രഗൃഹ്യ,	കുവിട്ടശേഷം,
ഇവ,	എന്നപോലെ,	തേന സഹ	അദ്ദേഹത്തോടുകൂടിത്തന്നെ
രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ	ഏവ	ആ സമയം
അഗ്നിസമസ്യ	അഗ്നിതൃപ്തനായ	തദാ	ആ സമയം
സുസമുദ്ധ-തേജസഃ	മഹാതേജസ്വിയായ	ഉപവിവേശ വൈ.	ഉപവേശിച്ചു.

തതഃ ജഘന്ത്യം സഹിതൈഃ സമന്ത്രിഭിഃ

പുരപ്രധാനൈശ്ച സഹൈവ സൈനികൈഃ

ജനേന ധർമ്മജ്ഞതമേന ധർമ്മവാ-

നപോപവിഷ്ടോ ഭരതസ്തദാഗ്രജഃ.

29

തതഃ	അതിൽപിന്നെ	ധർമ്മജ്ഞ-	ധർമ്മജ്ഞന്മാരിലുത്തമ
സഹിതൈഃ	അവിടെ വന്നുചേർന്നവരായ	തമേന ജനേന	ന്മാരായ ജനങ്ങളോടും
സമന്ത്രിഭിഃ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടിയ	സഹ ഏവ,	ഒന്നിച്ചുതന്നെ,
പുര-പ്രധാനൈഃ ച	നഗരപ്രധാനികളോടും	ധർമ്മവാൻ ഭരതഃ	ധർമ്മിയായ ഭരതൻ
സൈനികൈഃ	സൈന്യത്തിലുള്ളവരോടും	തദാ	ആ സമയം
		അഗ്രജം	ജ്യേഷ്ഠന്റെ
		ജഘന്ത്യം	പിന്നിലായി
		ഉപോപവിഷ്ടഃ	അടുത്തു് ഉപവേശിച്ചു.

ഉപോപവിഷ്ടസ്തു തദാ സ വീര്യവാൻ

തപസപിവേഷണ സമീക്ഷ്യ രാഘവം

ത്രിയാ ജപലന്തം ഭരതഃ കൃതാഞ്ജലിഃ

യഥാ മഹേന്ദ്രഃ പ്രയതഃ പ്രജാപതിഃ.

30

വീര്യവാൻ	പരാക്രമശാലിയും	രാഘവം	ശ്രീരാഘവനെ
പ്രയത്നം	ഭക്തിയുക്തനുമായ	സമീക്ഷ്യ,	വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ട്,
സഃ ഭരതഃ,	ആ ഭരതൻ,	പ്രജാപതിം	ബ്രഹ്മാവിന്റെ അടുക്കൽ
തദാ	അപ്പോൾ		
തപസ്വി- വേഷണ	തപസ്വേഷത്തോടു കൂടി	മഹേന്ദ്രഃ യഥാ	മഹേന്ദ്രൻ എന്ന പോലെ
ശ്രീയാ	കാണിക്കൊണ്ട്	കൃതാഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലികൂപ്പിക്കൊണ്ട്
ജപലന്തം	ഉജ്ജ്വലിക്കുന്നവനായ	ഉപോപവിഷ്ടഃ.	സമയംനോക്കിനിന്നു.

കിരോഷ വാക്യം ഭരതോടു രാഘവം

പ്രണമ്യ സത്കൃത്യ ച സാധു വക്ഷ്യതി

ഇതീവ തത്സ്മാർജ്ജനസ്യ തതപതോ

ബഭ്രുവ കൌതൂഹലമുത്തമം തദാ.

31

തദാ,	ആ സമയം,	വക്ഷ്യതി,"	ഉണർത്തിപ്പാൻപോകുന്നത്,"
"ഏഷഃ	"ഈ	ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	തസ്യ	അങ്ങ കൂടിയിരുന്ന
രാഘവം	ശ്രീരാഘവനെ	അർജ്ജുനസ്യ	ശ്രേഷ്ഠന്മാർക്ക്
പ്രണമ്യ	'നമസ്കരിച്ച്'	തതപതഃ	വാസ്തവത്തിൽ
സത്കൃത്യ ച	പൂജിച്ച്	ഉത്തമം	അതിയായ ഔത്സുക്യം
അദ്യ	ഇപ്പോൾ	കൌതൂഹലം	
സാധു	തക്കതായുള്ള	ബഭ്രുവ.	ഉണ്ടായി.
കിം വാക്യം ഇവ	എന്തുവാക്യത്തെയാണ്		

സ രാഘവഃ സത്യധൃതിശ്ച ലക്ഷ്മണോ

മഹാനഭാവോ ഭരതശ്ച ധാർമികഃ

വൃതാഃ സുഹൃദ്ഭിസ്തു വിരേജരധപരേ

യഥാ സദസ്യൈഃ സഹിതാസ്രയോടഗന്യഃ.

32

സഃ	ആ	വൃതാഃ,	മുഴുപ്പെട്ടവരായി,
രാഘവഃ,	ശ്രീരാമനും,	അധപരേ	യാഗത്തിൽ
സത്യധൃതിഃ	കൃത്യത്തിൽ ദൃഢനിശ്ചയം പുണ്ട	സദസ്യൈഃ	സഭ്യന്മാരോടുകൂടിയ,
ലക്ഷ്മണഃ ച,	ലക്ഷ്മണനും,	സഹിതാഃ	
മഹാനഭാവഃ	മഹാനഭാവനും	ത്രയഃ തു	ഗാർഹപത്യം, ആഹവ
ധാർമികഃ	ധർമ്മിഷ്ഠനും ആയ	അഗന്യഃ ഇവ	നീയം, ഭക്ഷിണം എന്ന മൂന്നു അഗ്നികൾ
ഭരതഃ ച,	ഭരതനും,		എന്നപോലെ
സുഹൃദ്ഭിഃ	സുഹൃജ്ജനങ്ങളാൽ	വിരേജഃ.	പരിചരിച്ചു.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

വൃത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റിമൂന്നാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6210; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3855.

ചതുരന്തരശതതമഃ സഗ്ഗ് = ന്നാറിനാലാസഗ്ഗ്.

[ശ്രീരാമഭരതസംവാദഃ = ശ്രീരാമനും ഭരതനുമായുള്ള സംവാദം.]

തം തു രാമഃ സമാശ്വാസ്യ ഭ്രാതരം ഗുരുവത്സലം

ലക്ഷ്മണേന സഹ ഭ്രാത്രാ പ്രഷ്ടം സമുപചക്രമേ.

1

ഭ്രാത്രാ	അനുജനായ	ഭ്രാതരം	അനുജനായ ഭരതനെ
ലക്ഷ്മണേന	ലക്ഷ്മണനോട്	തു	ആ സമയം
സഹ	കൂടിയിരുന്ന	സമാശ്വാസ്യ,	ഉത്സാഹപ്പെടുത്തി
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,		ക്കൊണ്ട്,
ഗുരുവത്സലം	ഗുരുഭക്തിയുക്തനായ	പ്രഷ്ടം	} ഇങ്ങിനെ ചോദ്യം ചെയ്തു.
തം	ആ	സമുപചക്രമേ.	

കിമേതദിച്ഛേയമഹം ശ്രോതും പ്രവ്യാഹൃതം തപയാ

യസ്താത് തപമാഗതോ ദേശമിമം ചീരജടാജിനീ.

2

“ തപം	“ നീ	ഏതത്	ഇതു്
യസ്താത്,	എന്തിനുവേണ്ടിയാണ്	കിം	എന്തെന്ന്
ചീരജടാജിനീ	മരവുരിയും, ജടയും, മാ	തപയാ	നിന്നാൽ
	നോലും ധരിച്ചവനായി	പ്രവ്യാഹൃതം	പറയപ്പെട്ടതിനെ
ഇമം	ഈ	അഹം	ഞാൻ
ദേശം	സ്ഥലത്തേയ്ക്ക്	ശ്രോതും	കേൾപ്പാൻ
ആഗതഃ ?	വന്നിരിക്കുന്നത് ?	ഇച്ഛേയം	ആഗ്രഹിക്കുന്നു.

യന്നിമിത്തമിമം ദേശം കൃഷ്ണാജിനജടാധരഃ

ഹിതപാ രാജ്യം പ്രവിഷ്ടസ്തപം തത് സർവ്വം വക്തുമഹംസി.

3

“ തപം	“ നീ	യന്നിമിത്തം	എന്തുകാരണമായി
കൃഷ്ണാജിന- }	കൃഷ്ണാജിനവും ജടയും	പ്രവിഷ്ടഃ,	വന്നിരിക്കുന്നുവോ,
ജടാധരഃ }	ധരിച്ച്	തത്	അത്
രാജ്യം	രാജ്യത്തെ	സർവ്വം	എല്ലാറ്റിനേയും
ഹിതപാ,	വിട്ട്,	വക്തും	} പറഞ്ഞാൽ കൊള്ളാം.”
ഇമം ദേശം	ഈ ഭിക്കിലേക്ക്	അഹംസി.”	

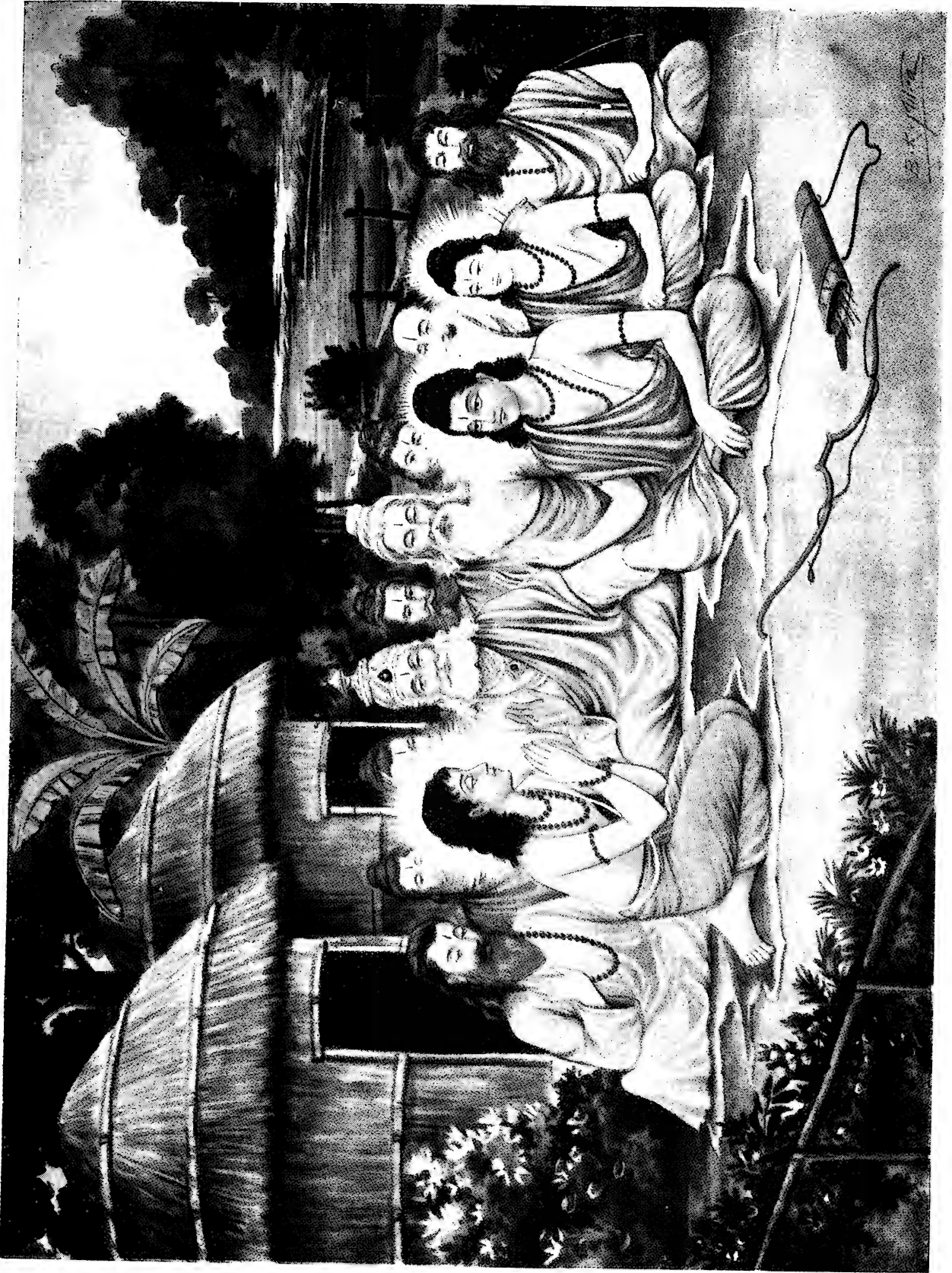
ഇത്യുക്തഃ കൈകയിപുത്രഃ കാകത്സ്തേന മഹാത്മനാ

പ്രഗൃഹ്യ ബലാദഭ്യൂഃ പ്രാഞ്ചലിച്ഛാകൃമബ്രവീത്.

4

ഇതി	ഇപ്രകാരം	പ്രാഞ്ചലിഃ	അഞ്ചലിഹസ്തനായി
മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	ഭൂയഃ	വീണ്ടും
കാകത്സ്തേന	ശ്രീരാമനാൽ	ബലവത്	വിശേഷവിധിയായി
ഉക്തഃ	ചോദിക്കപ്പെട്ട	പ്രഗൃഹ്യ,	വീണ്ടുവണങ്ങിയശേഷം,
കൈകയി-	} കൈകയിപുത്രനായ	വാക്യം	} ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ ഉണർത്തിച്ചു.
പുത്രഃ,		അബ്രവീത്.	

चित्रकूटमें

करम बचन मानस विमल तम्ह समान तम्ह तात ।

ആയുസ് താതഃ പരിത്യജ്യ കൃതാം കമ് സുദുഷ്കരം
ഗതഃ സ്വപ്നം മഹാബാഹുഃ പുത്രശോകാഭിപീഡിതഃ.

5

“ മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവായ	ആയുസ്	ജ്യേഷ്ഠനായനിതിരവ
താതഃ,	പിതാവ്,	പരിത്യജ്യ	കൈവെടിഞ്ഞ്, [ടിയെ
സുദുഷ്കരം	ഒട്ടും ചെയ്യാൻ പാടി	പുത്രശോകാഭി-	} പുത്രശോകാതുരനായി
	ല്ലാത്തതായ	പീഡിതഃ	
കമ് കൃതാം,	ഒരു കൃത്യത്തെ ചെയ്ത്,	സ്വപ്നം ഗതഃ.	സ്വപ്നപ്രാപ്തനായി.

സ്രീയാ നിയുക്തഃ കൈകേയ്യോ മമ മാത്രാ പരന്തപ
ചകാര സുമഹത് പാപമിദമാത്മമശോഹരം.

6

“ പരന്തപ!	“ ശത്രുസന്താപക!	ആത്മമശോ-	} സ്വയശസ്സിനെ നശി
മമ മാത്രാ	എന്റെ മാതാവായ	ഹരം	
കൈകേയ്യോ	കൈകേയിയെന്ന	സുമഹത്	കൊടിയതായ
സ്രീയാ	ഭായ്യയാൽ	ഇദം പാപം	ഈ പാപത്തെ
നിയുക്തഃ	നിബ്ബന്ധിതനായി	ചകാര.	ചെയ്തുപോയി.

സാ രാജ്യഫലമപ്രാപ്യ വിധവാ ശോകകർശിതാ
പതിഷ്യതി മഹാഘോരേ നിരയേ ജനനീ മമ.

7

“ സാ	“ അപ്രകാരമുള്ള	വിധവാ	വിധവയായി
മമ	എന്റെ	ശോകകർശിതാ	ഭീഷ്മപീഡിതയായി
ജനനീ,	മാതാവ്,	മഹാഘോരേ	അതിഘോരമായ
രാജ്യഫലം	രാജ്യഫലത്തെ	നിരയേ	നരകത്തിൽ
അപ്രാപ്യ,	പ്രാപിക്കാതെ	പതിഷ്യതി.	പതിക്കുന്നതാണ്.

തസ്യ മേ ദാസഭൂതസ്യ പ്രസാദം കന്തുർമഹസി
അഭിഷിഞ്ചസ്വ ചാദ്യൈവ രാജ്യേന മഹവാതിവ.

8

“ ദാസഭൂതസ്യ	“ നിന്തിരവടിയുടെ	അദ്യ ഏവ	ഇപ്പോൾതന്നെ
	തൃപ്താദസേവകനായ	മഹവാൻ ഇവ	ഇത്രയുളളനായ നിന്തി
തസ്യ	അപ്രകാരമുള്ള		രവടി
മേ	അടിയന്റെ പേരിൽ,	രാജ്യേന ച	രാജ്യത്തിൽ
പ്രസാദം കന്തുർ	പ്രസാദിച്ചുരുളുവാൻ	അഭിഷിഞ്ചസ്വ.	പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്തു
അഹംസി ;	കൃപയുണ്ടാകേണം ;		കൊണ്ടാലും.

ഇമാഃ പ്രകൃതയഃ സ്വ്യാ വിധവാ മാതരശ്ച യാഃ
തപസ്സകാശമനുപ്രാപ്താഃ പ്രസാദം കന്തുർമഹസി.

9

“ ഇമാഃ	“ ഈ	മാതരഃ	മാതാക്കന്മാരായ
പ്രകൃതയഃ	ജനങ്ങൾ	വിധവാഃ	അനാഥകൾ [ഭാര്യയും
സ്വ്യാഃ,	എല്ലാവരെയും,	യാഃ ച	യാതൊരുവരോ അവ-
തപസ്സകാശം	നിന്തിരവടിയുടെ	പ്രസാദം	} കടാക്ഷിച്ചുരുളുവാൻ
	സന്നിധിയിൽ	കന്തുർ	
അനുപ്രാപ്താഃ	വന്നിരിക്കുന്നവരായ	അഹംസി.	ണം.

തദാനപൂർവ്വാ യുക്തം ച യുക്തം ചാത്മനി മാനദ
രാജ്യം പ്രാപ്തം ധർമ്മേണ സകാമാൻ സുഹൃദഃ കരു.

10

“ മാനദ !	“ അപേക്ഷയെ നിര സിക്കാത്തവനേ !	രാജ്യം,	രാജ്യത്തെ,
തത്	ആകയാൽ	ധർമ്മേണ	ധർമ്മാനുസൃതമായി
ആനപൂർവ്വാ,	കലാചാരപ്രകാരം	പ്രാപ്തം;	കയ്ക്കൊള്ളുവാൻ തിരു
യുക്തം ച,	സിദ്ധിച്ചതും,		മനസ്സുണ്ടാകേണം ;
ആത്മനി	നിന്തിരുവടിയിങ്കൽ	സുഹൃദഃ	സുഹൃദ്ജനങ്ങളെ
യുക്തം ച	ഭക്തിയോടുകൂടി വർത്തി ക്കുന്നതും ആയ	സകാമാൻ	ആഗ്രഹം സാധിച്ചവ രാക്കി
		കരു.	ചെയ്യാലും.

ഭവതപവിധവാ ഭൂമിഃ സമഗ്രാ പതിനാ തപയാ
ശശിനാ വിമലേനേവ ശാരദീ രജനീ യഥാ.

11

“ വിമലേന	“ നിമ്ബലമായ	പതിനാ തപയാ,	നാമനായ നിന്തിരുവ
ശശിനാ	ശശാങ്കനാൽ	ഭൂമിഃ	ലോകം [ടിയാൽ,
ശാരദീ	ശരത് കാലത്തിലെ	സമഗ്രാ	ഒരു കുറുമില്ലാതെ
രജനീ	രാത്രി	അവിധവാ	നാമനോടുകൂടിയതായി
യഥാ ഇവ,	എന്നപോലെ,	ഭവതു.	ഭവിക്കുമാറാകട്ടെ.

ഏഭിശ്വ സചിവൈഃ സാലം ശിരസാ യാചിതോ മയാ
ഭ്രാതൃഃ ശിഷ്യസ്യ ദാസസ്യ പ്രസാദം കർത്തുമഹംസി.

12

“ ഏഭിഃ	“ ഈ	ദാസസ്യ	ദാസനും
സചിവൈഃ	} മന്ത്രിമാരോടുകൂടി	ശിഷ്യസ്യ	ശാസിക്കപ്പെടേണ്ട
സാലം		ഭ്രാതൃഃ	ഭ്രാതാവുമായ എങ്കൽ
മയാ	അടിയനാൽ	പ്രസാദം	} പ്രസാദിച്ചുരുളിയാലും.
ശിരസാ	തലതാഴ്ന്നിറങ്ങി	കർത്തം	
യാചിതഃ ച,	യാചിക്കപ്പെട്ടവനായ നിന്തിരുവടി,	അഹംസി.	

തദിദം ശാശ്വതം പിത്രം സർവ്വം സചിവമണ്ഡലം
പൂജിതം പുരുഷവ്യാഘ്ര നാതികൃമിതുമഹംസി.

13

“ പുരുഷവ്യാഘ്ര !	“ പുരുഷോത്തമ !	സചിവ-	} മന്ത്രിമാർ, പുരപ്രധാനി
തത്,	ആകയാൽ	മണ്ഡലം	
ശാശ്വതം	കുലപരമ്പരയായിവ ന്നതും	സർവ്വം	ആസകലം [സംഘത്തെ
പിത്രം	പിതാവിന്നു ചേർന്നതും	അതികൃമിതും	ഉല്പാദിച്ചുപ്രവൃത്തിക്ക ന്നത്
പൂജിതം	പൂജിക്കത്തക്കതും ആയ	അഹംസി ന.”	നിന്തിരുവടിക്കു തക്ക
ഇദം	ഈ		തല്പ.

ഏവമുക്തവാ മഹാബാഹുഃ സബാഷ്പഃ കൈകയിസുതഃ
രാമസ്യ ശിരസാ പാദൗ ജഗ്രാഹ ഭരതഃ പുനഃ.

14

കൈകയിസുതഃ	കൈകേയിപുത്രനും	ഉക്തവാ,	ഉണർത്തിച്ചശേഷം,
മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവും ആയ	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	പാദൗ	തൃപ്പാദയുഗമുള്ളതിൽ
സബാഷ്പഃ	കണ്ണും കണ്ണീരുമായി	പുനഃ	വീണ്ടും
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ശിരസാ ജഗ്രാഹ.	തലകുന്തിട്ടുനമസ്കരിച്ചു.

തം മത്തമിവ മാതംഗം നിശപസന്തം പുനഃ പുനഃ
ഭ്രാതരം ഭരതം രാമഃ പരിഷ്വജ്യേദമബ്രവീത്.

15

രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	തം	ആ
മത്തം	മരിച്ച	ഭ്രാതരം	ഭ്രാതാവായ
മാതംഗം ഇവ	ആനയേപ്പോലെയുള്ള	ഭരതം	ഭരതനെ
പുനഃ പുനഃ	ഇടവിടാതെ [വനം	പരിഷ്വജ്യ	ആലിംഗനം ചെയ്തു
നിശപസന്തം	ദീപ്തമായി നിശപസി	ഇദം	ഇങ്ങിനെ [കൊണ്ട്
	ക്കുന്നവനും ആയ	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

കുലീനഃ സതപസംപന്നാസ്തേജസപീ ചരിതവ്രതഃ

രാജ്യേഹേതോഃ കഥം പാപമാചരേത് തപഃപ്രിയോ ജനഃ.

16

“കുലീനഃ	“സത്കുലജാതനും	തപഃപ്രിയഃ	} നിന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരുവൻ,
സതപസംപന്നഃ	ദിവ്യഗുണയുക്തനും	ജനഃ,	
തേജസപീ	തേജസ്വിയും	രാജ്യേഹേതോഃ	രാജ്യത്തിന്നുവേണ്ടി
ചരിതവ്രതഃ	ധർമ്മമാർഗ്ഗനിരതനും	കഥം	എങ്ങിനെ
	ആയ	പാപം	അധർമ്മം ചെയ്യാൻ,
		ആചരേത് ?	പ്രേരിപ്പിക്കാം ?

ന ഭോഷം തപയി പശ്ചാമി സൂക്ഷ്മചൂരിസുദന

ന ചാപി ജനനീം ബാല്യാത് തപം വിഗർഹിതമഹ സി.

17

“അരിസുദന!	“ശത്രുനാശന!	തപം ച	നീയും
തപയി	നിന്റെപരിൽ	ബാല്യാത്	കാൽത്തിന്റെ സൂക്ഷ്മ
ഭോഷം അപി	കറമെന്നതുതന്നെ		തപം അറിയാതെ
സൂക്ഷ്മം അപി	എള്ളൊളമെങ്കിലും	ജനനീം	മാതാവിനെ
പശ്ചാമി ന;	ഞാൻ അറിയുന്നില്ല;	വിഗർഹിതം	നിന്ദിക്കുന്നത്
		അഹംസി ന.	ശരിയല്ല.

കാമകാരോ മഹാപ്രാജ്ഞേ ഗുരൂണാം സർവ്വഭാടനഃ

ഉപപന്നേഷു ഭാരേഷു പുത്രേഷു ച വിധീയതേ.

18

“മഹാപ്രാജ്ഞ!	“ബുദ്ധിമാനായവനേ!	പുത്രേഷു ച	പുത്രന്മാരുടെ സംഗതി
അനഘ!	നിഷ്ടാഷിയായവനേ!	ഗുരൂണാം	പിതാക്കന്മാക്ക്[യിലും,
ഉപപന്നേഷു	സ്വപന്തം	സർവ്വഭാ	എല്ലാജന്മവും
ഭാരേഷു,	ഭാര്യന്മാരുടെ സംഗതി	കാമകാരഃ	ഇഷ്ടംപോലെ കല്പിക്കാ
	യിലും,	വിധീയതേ.	നുള്ള അധികാരം
			വിധിക്കപ്പെട്ടതാണ്.

വയമസ്യ യഥാ ലോകേ സംഖ്യാതാഃ സൗമ്യ സാധുഭിഃ
ഭായ്വാഃ പുത്രാശ്ച ശിഷ്യാശ്ച തപമനുജ്ഞാതുർഹസി.

19

“സൗമ്യ!	“പുണ്യശീല!	സാധുഭിഃ	സജ്ജനങ്ങളാൽ
ലോകേ	ലോകത്തിൽ	സംഖ്യാതാഃ	ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ട
ശിഷ്യാഃ	ശാസിക്കപ്പെടേണ്ടവ	യഥാ,	വാൻതക്കവിധം
	രായ	തപഃ ച	നീയും
ഭായ്വാഃ	ഭായ്വുമാരും	അസ്യ	ഈ പിതാവിനെ
പുത്രാഃ	പുത്രന്മാരമായ	അനുജ്ഞാതും	ഗൗരവപ്പെടുത്തേണ്ട
വയം ച,	നാമല്ലാവരും,	അഹസി,	താകുന്നു.

[“ലോകത്തിൽ സജ്ജനങ്ങളാൽ ഭായ്വാപുത്രാഭികൾ ഏപ്രകാരം ഗണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ, അപ്രകാരമാകുന്നു ഭരണമഹാരാജാവിന് നാമെല്ലാവരും.” എന്ന് ഗോ. രാ.]

വനേ വാ ചീരവസനം സൗമ്യ കൃഷ്ണാജിനാംബരം
രാജ്യേ വാഽപി മഹാരാജോ മാം വാസയിതുമീശപരഃ.

20

“സൗമ്യ!	“പുണ്യാത്മാവേ!	വനേ വാ	കാട്ടിലും
മഹാരാജഃ	മഹാരാജാവ്	കൃഷ്ണാ-	മാന്ദ്യതാൽധരിച്ച്
രാജ്യേ വാ	രാജ്യത്തിലും	ജിനാംബരം	
മാം	എന്നെ	ചീരവസനം	മരവുരിയടുത്തവനായി
വാസയിതും	വാസംചെയ്യിപ്പാൻ	അപി.	ആക്കുവാനും അധികാ
ഈശപരഃ,	അധികാരമുള്ളവനാകു		മുള്ളവൻതന്നെ.
	ന്നു;		

യാവത് പിതരി ധർമ്മജ്ഞ ഗൗരവം ലോകസത് കൃതേ
താവലാർത്ഥതാം ശ്രേഷ്ഠ ജനന്ത്യാമപി ഗൗരവം.

21

“ശ്രേഷ്ഠ!	“ഉത്തമ!	പിതരി	പിതാവിങ്കൽ
ധർമ്മഭ്രതാം	ധർമ്മത്തിൽ ശ്രദ്ധാലു	ഗൗരവം	ബഹുമാനം
	ക്കളായവർക്ക്,	യാവത് താവത്	യാതൊന്നോ, അതേ
ലോക-	ലോകരാൽ പ്രശംസി	ഗൗരവം	ബഹുമാനം
സത് കൃതേ	ക്കപ്പെട്ട	ജനന്ത്യാം അപി.	മാതാവിങ്കലും വേണ്ട
ധർമ്മജ്ഞ	ധർമ്മിഷ്ഠനായ		താകുന്നു.

ഏതാഭ്യോം ധർമ്മശീലാഭ്യോം വനം ഗച്ഛേതി രാഘവ
മാതാപിതൃഭ്യോമുക്തോഽഹം കഥമന്യത് സമാചരേ.

22

“രാഘവ!	“ഭരത!	ഇതി	എന്ന്
ധർമ്മശീലാഭ്യോം	ധർമ്മശീലരും	ഉക്തഃ	നിയമിക്കപ്പെട്ടവനായ
മാതാപിതൃഭ്യോം	മാതാപിതാക്കന്മാരേ	അഹം	ഞാൻ,
	മായ	കഥം	എങ്ങിനെ
ഏതാഭ്യോം,	ഇവർ രണ്ടുപേരാരും,	അന്യത്	വേറെ വിധത്തിൽ
‘വനം ഗച്ഛേ’	‘കാട്ടിലേയ്ക്കു പോക,’	സമാചരേ?	ആചരിക്കും?

തപയാ രാജ്യമയോദ്ധ്യായാം പ്രാപ്തവ്യം ലോകസന്തൃതം
വസ്തവ്യം ഭണ്ഡകാരണ്യേ മയാ വല്കലവാസസം.

23

“ തപയാ	“ നിന്നാൽ	പ്രാപ്തവ്യം;	അനുഭവിക്കപ്പെടേണ്ട
അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ		താകുന്നു;
ലോക-	} ലോകരാൽ വിലമതി	ഭണ്ഡകാരണ്യേ	ഭണ്ഡകാരണ്യത്തിൽ
സന്തൃതം		മയാ	എന്നാൽ
	} ക്ഷേപിച്ചതായ	വല്കലവാസസാ	മരവുരിയടുത്തവനായി
		വസ്തവ്യം.	വസിക്കപ്പെടേണ്ടതു
രാജ്യം	രാജ്യമെന്നുള്ളത്		മാകുന്നു.

ഏവം കൃതപാ മഹാരാജോ വിഭാഗം ലോകസന്നിധൗ
വ്യാദിശ്ച ച മഹാതേജാ ദിവം ഭശരഥോ ഗതഃ.

24

“ മഹാതേജഃ	“ മഹാതേജസ്വിതായ	ഏവം	ഇപ്രകാരം
ഭശരഥഃ	} ഭശരഥമഹാരാജാവ്,	വിഭാഗം കൃതപാ	വിഭാഗംചെയ്ത്
മഹാരാജഃ,		വ്യാദിശ്ച ച	നിയമിച്ചു്
ലോക-	} ജനസഭയിൽവെച്ചു്	ദിവം ഗതഃ.	സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തനായി.
സന്നിധൗ			

സ ച പ്രമാണം ധർമ്മാത്മാ രാജാ ലോകഗുരുസ്തവ
പിത്രാ ഭന്തം യഥാ ഭാഗമുപഭോക്തും തപമഹസി.

25

“ സഃ	“ ആ	പിത്രാ	പിതാവിനാൽ
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവും	ഭന്തം	നൽകപ്പെട്ട
ലോകഗുരുഃ	ലോകനാഥനുമായ	ഭാഗം	ഭാഗത്തെ
രാജാ ച,	മഹാരാജാവുതന്നെ	യഥാ	ഉള്ളപോലെ
	യാൺ	ഉപഭോക്തും	അനുഭവിപ്പാൻ
തവ	നിനക്ക്	തപം	നീ
പ്രമാണം;	സമുത്തരിലും അധികാരി	അഹസി.	ബാല്യതപ്പെട്ടവനാകുന്നു.
	യായവൻ;		

ചതുർഭശ സമാഃ സൌമ്യ ഭണ്ഡകാരണ്യമാശ്രിതഃ
ഉപഭോക്ത്യേ തപമാ ഭന്തം ഭാഗം പിത്രാ മഹാത്മനാ.

26

“ സൌമ്യ!	“ പുണ്യാത്മാവേ!	ഭണ്ഡകാരണ്യം	ഭണ്ഡകാരണ്യത്തെ
മഹാത്മനാഃ	മഹാത്മാവായ	അശ്രിതഃ തു	അശ്രയിച്ചവനായിത
പിത്രാ	പിതാവിനാൽ	അഹം	ഞാൻ [ന്നെ,
ഭന്തം	നൽകപ്പെട്ട	ചതുർഭശ സമാഃ	പതിന്നാലുകൊല്ലങ്ങൾ
ഭാഗം	ഭാഗമായ	ഉപഭോക്ത്യേ.	കഴിച്ചുകഴുന്നതാണ്.

യദബ്രവീനാഃ നരലോകസത്കൃതഃ
 പിതാ മഹാത്മാ വിബുധാധിപോപമഃ
 തദേവ മന്വേ പരമാത്മനോ ഹിതം
 ന സർവ്വലോകേശ്വരഭാവമപ്യഹം.

27

“നരലോക- സത്കൃതഃ വിബുധാ- ധിപോപമഃ മഹാത്മാ പിതാ, യത് മാം അബ്രവീത്,	} “മനുഷ്യരെല്ലാവരാരും കൊണ്ടാടപ്പെട്ടവനും, ഇത്രതൃപ്തനായ മഹാത്മാവുമായ പിതാവ്, യാതൊന്നിനെ എന്നോട് ആജ്ഞാപിച്ചുവോ,	തത് ഏവ ആത്മനഃ പരം ഹിതം അഹം മന്വേ; സർവ്വലോക- ശ്വരഭാവം അപി ന.”	അതിനെത്തന്നെ എനിക്ക് സർവ്വാത്കൃഷ്ടമായ നന്മയെന്നു ഞാൻ ഭാവിക്കുന്നു; തത്രേലോകസാമ്രാജ്യ പദവിയേയും ഞാൻ ഗണിക്കുകയില്ല.”
---	--	--	---

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ചതുരത്ഥരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്റിനാലാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6237; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3882

പഞ്ചോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്റഞ്ചാംസർഗ്ഗം.

[ശ്രീരാമവാക്യം = ശ്രീരാമന്റെ വാക്യം.]

തതഃ പുരുഷസിംഹാനാം വൃതാനാം തൈഃ സുഹൃദ്ഗണൈഃ
 ശോചതാമേവ രജനീ ഭുഞ്ചേന വ്യത്യവർത്തത.

1

തതഃ, തൈഃ സുഹൃദ്ഗണൈഃ വൃതാനാം, ശോചതാം	അപ്പോൾ, ആ സുഹൃദ്ഗണങ്ങളോടു കൂടിയിരുന്നവരും, വ്യസനിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നവരുമായ	പുരുഷ- സിംഹാനാം രജനീ ഏവ ഭുഞ്ചേന വ്യത്യവർത്തത.)	} ആ പുരുഷോത്തമന്മാർക്ക് രാത്രിമുഴുവനും ഭീഷ്മിച്ചതായി കഴിഞ്ഞു കൂടി.
---	--	--	--

രജന്യാം സുപ്രഭാതായാം ഭ്രാതരസ്തേ സുഹൃദ്വൃതാഃ
 മന്ദാകിന്ത്യാം ഹുതം ജപ്യം കൃതവാ രാമമുപാഗമൻ.

2

രജന്യാം സുപ്രഭാതായാം തേ ഭ്രാതരഃ മന്ദാകിന്ത്യാം,	രാത്രി നന്നായി പുലർന്നാറെ ആ സഹോദരന്മാർ മന്ദാകിനീനദിയിൽ,	ഹുതം ജപ്യം കൃതവാ, സുഹൃദ്വൃതാഃ രാമം ഉപാഗമൻ.	} മോമത്തേയും ജപത്തേയുംചെയ്ത്, സുഹൃത്തുക്കളോടുകൂടി ശ്രീരാമന്റെ സന്നിധിയിൽ വന്നു.
---	---	--	--

തുഷ്ണീം തേ സമുപാസീനാ ന കശ്ചിത് കിംചിദബ്രവീത്
ഭരതസ്തു സുഹൃന്മദ്ധ്യേ രാമം വചനമബ്രവീത്.

3

തു	ആ സമയം	സമുപാ-	} ഇരുന്നിരുന്നു;
കശ്ചിത്	ആരും	സീനാഃ;	
കിംചിത്	ഒന്നുംതന്നെ	ഭരതഃ	ഭരതൻ
അബ്രവീത് ന ;	ഉരചെയ്യാതിരുന്നു ;	സുഹൃന്മദ്ധ്യേ	സുഹൃത്തുക്കളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ
തേ	അവർ	രാമം	ശ്രീരാമനോടായി
തുഷ്ണീം	മൗനമായ്തന്നെ	വചനം	} ഇപ്രകാരം മൊഴി ഉണർത്തിച്ചു.
		അബ്രവീത്.	

സാന്തപിതാ മാമികാ മാതാ ഭത്തം രാജ്യമിദം മമ
തദ്രാമി തവൈവാഹരം ഭൂഷ്ണപ രാജ്യമകണ്ടകം.

4

“മാമികാ	“എന്റെ	അഹം ഏവ	ഞാൻതന്നെ
മാതാ	മാതാവ്	തത്	അതിനെ
സാന്തപിതാ ;	ധർമ്മപ്രകാരം തൃപ്തിപ്പെടുത്തപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു ;	തവ	നിന്തിരുവടിക്കായ്ക്കൊ
ഇദം	ഈ	ദാമി ;	നൽകുന്നു ; [ഞ്
രാജ്യം	രാജ്യം	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
മമ	എനിക്കായി	അകണ്ടകം	ബാധയറ്റതായി
ഭത്തം ;	നൽകപ്പെട്ടതാണല്ലോ ;	ഭൂഷ്ണപ.	കയ്യേറ്റ പരിപാലിച്ചുകൊണ്ടാലും.

മഹതേവാംബുവേഗേന ഭിന്നഃ സേതുർജലാഗമേ
ഭരാവാരം തപദന്വേന രാജ്യഖണ്ഡമിദം മഹത്.

5

“ജലാഗമേ	“ മഴക്കാലത്തിൽ	രാജ്യഖണ്ഡം	രാജ്യം ഛിന്നഭിന്ന
മഹതാ	മഹത്തായ		മാല്യോകുന്നതിനെ
അംബുവേഗേന	ജലപ്രവാഹത്താൽ	തപദന്വേന	നിന്തിരുവടിയൊഴിഞ്ഞു
ഭിന്നഃ	തകർപ്പെട്ട		മറ്റൊരുവനാൽ
സേതുഃ ഇവ,	അണക്കെട്ടെന്നപോലെ,	ഭരാവാരം.	തടഞ്ഞു നിർത്തുവാൻ
ഇദം മഹത്	ഈ വമ്പിച്ചതായ		സാജ്യമല്ല.

ഗതിം ഖര ഇവാശപസ്യ താർക്ഷ്യസ്യേവ ചതത്രിണഃ
അനുഗന്തും ന ശക്തിഞ്ച ഗതിം രവ മഹീപതേ.

6

“മഹീപതേ !	“ മഹാരാജാവേ !	ചതത്രിണഃ	} പക്ഷികൾ എന്നപോലെയും,
അശപസ്യ	കുതിരയുടെ	ഇവ,	
ഗതിം	പോക്കിനെ	തവ	നിന്തിരുവടിക്കു്
ഖരഃ ഇവ,	കഴുത എന്നപോലെ	അനുഗന്തും	തുല്യനാകുവാൻ
താർക്ഷ്യസ്യ	ഗരുഡന്റെ [യും,	മേ	അടിയന്നു്
ഗതിം	ഗതിയെ	ശക്തിഃ ന,	ശക്തിയില്ല.

സുജീവാ നിത്യശസ്തസ്യ യഃ പരൈരുപജീവ്യതേ
രാമ തസ്യ തു ദർജീവഃ യഃ പരാനുപജീവതി.

7

“രാമ	“ശ്രീരാമ!	യഃ	യാതൊരുവൻ
യഃ	യാതൊരുവൻ	പരൻ	മറുജീവരെ
പരൈഃ	മഹാനുരാൽ	ഉപജീവതി	സ്നേഹപൂർവ്വം സംരക്ഷി
ഉപജീവ്യതേ	സംരക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു		ക്കുന്നുവാ
തസ്യ	അവൻ [വോ,	തസ്യ തു	അവന്നാണെങ്കിൽ
നിത്യശഃ	എന്നും	ദർജീവഃ.	ജീവിതം ബുദ്ധിമുട്ടുള്ളതു
സുജീവഃ;	സുഖാതനെ;		തന്നെ.

[യോഗ്യതയില്ലാത്ത ഞാൻ മറ്റൊന്നായ നിന്തിരുവടിയാൽ പരിപാലിക്കപ്പെടേണ്ടവനാകുന്നു. എന്ന് സാരം.

“അന്യവാരെ സംരക്ഷിക്കുന്നവന്റെ ജീവിതം ശ്ലാഘ്യമാകുന്നു ” (ഗോ. രാ) “സുജീവതി യ ഏവൈകോ ബന്ധുഭിഃ ശാപഭൂഷ്യതേ. ജീവന്തോഫി മൃതാസ്തപന്ത്രേ പുരുഷാഃ സേവാഭരം ഭരാഃ” എന്ന് ഭക്ഷസ്മൃതി.]

യഥാ ചാരോപിതോ വൃക്ഷഃ പുരുഷേണ വിവർധിതഃ

ഹ്രസ്വഭേന ദുരാരോഹോ രൂഢസ്തന്ധോ മഹാദ്രുമഃ 8

സ യഥാ പുഷ്പിതോ ഭൂതാ ഫലാനി ന വിദർഭയേത്

സ താം നാനഭവേത് പ്രീതിം യസ്യ ഫേതോഃ പ്രരോപിതഃ 9

ഏഷോപമാ മഹാബാഹോ തമത്വം വേത്തുമഹസി

യദി തപമസ്താൻ വൃഷഭോ ഭന്താ ഭൂത്യാൻ ന ശാധി ഹി. 10

“പുരുഷേണ	“ഒരു മനുഷ്യനാൽ	താം പ്രീതിം	ആ ആഗ്രഹത്തെ
അരോപിതഃ	നടപ്പെട്ടതായ	അനഭവേത് ന	പരിപൂർണ്ണമായി നൽകാ
വൃക്ഷഃ,	ഒരു വൃക്ഷം,		തിരിക്കുന്നതും
വിവർധിതഃ	വളർത്തപ്പെട്ട്	യഥാ ച	പോലെയും
രൂഢസ്തന്ധഃ	നല്ല കൊമ്പുകളോടു കൂടിയതായി	ഏഷാ ഉപമാ;	ഒത്തതാകുന്നു നിന്തിരു
			വടിയുടെ ഈപ്രവൃത്തി;
മഹാദ്രുമഃ,	വൻമരമായ്ക്കിന്,	മഹാബാഹോ!	മഹാബാഹുവേ!
ഹ്രസ്വഭേന	ഒരു കുള്ളനാൽ	വൃഷഭഃ	ഉത്തമനായ
ദുരാരോഹഃ	കയറുവാൻ കഴിയപ്പെ	തപം ഹി	നിന്തിരുവടിയും
യഥാ,	ടാതാകുന്നത് പോ	ഭൂത്യാൻ	ഭരിക്കപ്പെടേണ്ടവരായ
സഃ	അത് [ചേയും	അസ്താൻ	ഞങ്ങൾക്ക്
പുഷ്പിതഃ ഭൂതാ, പുത്ത്,		ഭന്താ	സ്വാമിയായി
ഫലാനി	ഫലങ്ങളെ	ശാധി ന യദി,	രക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നുവെ
ന വിദർഭയേത്,	തരാതിരിക്കുന്നതും,		കിൽ,
യസ്യ ഫേതോഃ	യാതൊന്നിനെ	തം അത്വം	അതിനാൽവന്നുകൂടുന്ന
സഃ	അതു [ഉദ്ദേശിച്ച്		ഫലമെന്തെന്നും
പ്രരോപിതഃ	ശ്രദ്ധയോടുകൂടി	വേത്തും	ഉജ്ജ്വലാലെ ഗ്രഹിക്കേ
	വളർത്തപ്പെട്ടുപോ	അഹംസി.	ണ്ടതാണ്.

ശ്രേണയസ്തപാം മഹാരാജ പശ്യന്തപഗ്വാശ്വ സർപ്പശഃ
പ്രതപന്തമിവാദിത്യം രാജ്യസ്ഥിതമരിന്ദമം.

11

“ മഹാരാജ !	“ മഹാരാജാവേ !	പ്രതപന്തം	ജപചിജ്ഞന
അഗ്വാഃ	ഉത്തമന്മാരായ	ആദിത്യം ഇവ	ആദിത്യനെപ്പോലെ
ശ്രേണയഃ	നഗരവാസികൾ	അരിന്ദമം	ജയശാലിയായി
സർപ്പശഃ ച	എല്ലാവരുംതന്നെ	രാജ്യസ്ഥിതം	രാജ്യത്തിൽ എഴുന്നെ
തപാം	നിന്തിരുവടിയെ	പശ്യന്തു.	ള്ളിയിരിക്കുന്നവാനായി
			കണ്ടാനന്ദിക്കട്ടെ.

തവാനുയാനേ കാകത്സ്ഥ മന്താ നർദ്ദന്തു ക്ഷജരാഃ
അന്തഃപുരഗതാ നാഭ്യോ നന്ദന്തു സുസമാഹിതാഃ.

12

“ കാകസ്ഥ !	“ ശ്രീരാമ !	നർദ്ദന്തു ;	ശബ്ദിക്കട്ടെ ;
മന്താഃ	മദിച്ചു	അന്തഃപുര-	} അന്തഃപുരസ്ത്രീകൾ
ക്ഷജരാഃ,	ആനകൾ,	ഗതാഃ നാഭ്യഃ	
തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ	സുസമാഹിതാഃ	മനോരമ പരിപൂർത്തി
അനുയാനേ	എഴുന്നെള്ളത്തിൽ	നന്ദന്തു. ”	ആനന്ദിക്കുമാറാകട്ടെ. ”

തസ്യ സാധപിത്യമന്യന്ത നാഗരാ വിവിധാ ജനാഃ
ഭരതസ്യ വചഃ ശ്രുത്വാ രാമം പ്രത്യനുയാചതഃ.

13

വിവിധാഃ	പലപല	ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ
നാഗരാഃ ജനാഃ	നാഗരിക ജനങ്ങൾ	വചഃ	വാക്കു
രാമം	ശ്രീരാമനോട്	ശ്രുത്വാ,	കേട്ട്,
പ്രത്യനുയാചതഃ	വീണ്ടും വീണ്ടും യാചി	സാധു ഇതി	ഉചിതംതന്നെയെന്ന്
തസ്യ	ആ [ക്കുന്നവനായ	അമന്യന്ത.	കൊണ്ടാടി.

തഥേവം ദുഃഖിതം പ്രേക്ഷ്യ വിഭവന്തം യശസ്വിനഃ
രാമഃ കൃതാത്മാ ഭരതം സമാശ്വാസയുക്താത്മവാൻ.

14

കൃതാത്മാ	പരിശുദ്ധമനസ്സനം	തം	ആ
ആത്മവാൻ	സുസ്ഥിരചിത്തനമായ	ഭരതം	ഭരതനെ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ദുഃഖിതം	വ്യസനിക്കുന്നവനായി
ഏവം	ഇപ്രകാരം	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
വിഭവന്തം	പ്രവീക്ഷിക്കുന്ന	സമാശ്വാസ-	} ഇപ്രകാരം സമാധാന
യശസ്വിനഃ	യശസ്വിനായ	യത്.	
			മാക്കുകയല്ല.

നാത്മനഃ കാമകാരോഽസ്തി പുരുഷോഽയമനീശപരഃ
ഇതശ്ചൈതരതശ്ചൈനം കൃതാന്തഃ പരികഷ്തി.

15

“ആമ്ബനഃ കാമകാരഃ	“ഒരാളുടെ അഭീഷ്ടപോലെ സംഭവിക്കുക എന്നുള്ളത്	അനീശപരഃ; ഇതഃ ച ഇതരതഃ ച ഏനം കൃതാന്തഃ	അസ്വപതന്ത്രനാകുന്നു ഇവിടെനിന്നും അവിടെനിന്നും ഇവനെ പൂർണ്ണമകർമ്മഫലമെന്നത്
അസ്തി ന; പുരുഷഃ അയം	ഇല്ലതന്നെ; മനുഷ്യനായ ഇവൻ	പരികഷ്തി.	പിടിച്ചുവലിക്കുന്നു.

[“ജാനാമി ധർമ്മം ന ച മേ പ്രവൃത്തിർജാനാമ്യധർമ്മം ന ച മേ നിവൃത്തിഃ കേനാപി ദേവേന ഹൃദി സ്ഥിതേന യഥാ നിവൃത്തേതാസ്തി തഥാ കരോമി.” (ഭാരതം. ഉദ്യോഗപർവ്വം).]

സർവ്വേ ക്ഷയാന്താ നിചയാഃ പതനാന്താഃ സമുപശ്രുയാഃ
സംയോഗാ വിപ്രയോഗാന്താ മരണാന്തം ച ജീവിതം.

16

“നിചയാഃ സർവ്വേ ക്ഷയാന്താഃ; സമുച്ഛ്വേദയാഃ	“ശേഖരിച്ചുവെക്കപ്പെട്ടവയായ എല്ലാം നാശത്തിൽതന്നെ പൂർവ്വസാനിക്കുന്നവയാകുന്നു; ഉയർന്നുപദവികൾ	പതനാന്താഃ; സംയോഗാഃ വിപ്രയോഗാന്താഃ ജീവിതം ച മരണാന്തം.	വീഴ്ചയിൽ അവസാനിക്കുന്നവയാകുന്നു; ചേർച്ചകളെല്ലാം വേർച്ചാടിലും കാലാശിക്കുന്നവയാകുന്നു; ജീവിതവും മരണപൂർവ്വസായിയാകുന്നു.
---	--	--	--

യഥാ ഫലാനാം പകപാനാം നാനൃത്ര പതനാഭ്യേം
ഏവം നരസ്യ ജാതസ്യ നാനൃത്ര മരണാഭ്യേം.

17

“പകപാനം ഫലാനാം പതനാത് അനൃത്ര ഭയം ന; യഥാ ഏവം	“നന്നായിപഴുത്ത പഴങ്ങൾക്ക് വീഴുന്നതല്ലാതെ വേറെ ഭയമില്ല; എന്നതുപോലെതന്നെ	ജാതസ്യ നരസ്യ മരണാത് അനൃത്ര ഭയം ന.	ജനിച്ച മനുഷ്യന് മരണത്തിൽ നിന്നല്ലാതെ വേറെ ഭയമെന്നുള്ളതും ഇല്ല.
--	--	--	--

[ഇതിൽ ആദ്യത്തെ ശ്ലോകാഭ്യംകൊണ്ട് സമുച്ഛ്വേദയങ്ങൾ പതനാന്തങ്ങളാണെന്ന് ഉദാഹരിക്കപ്പെട്ടു.]

യഥാഗാരം ദ്രവസ്ഥൂണം ജീണ്ണം ഭൂതപാഽവസീദതി
തഥൈവ സീദന്തി നരാ ജരാമൃത്യുവശംഗതാഃ.

18

“ദ്രവസ്ഥൂണം അഗാരം, ജീണ്ണം ഭൂതപാ അവസീദതി, യഥാ തഥാ ഏവ	“ഉറച്ചുതൂണുകളോടു ഒരുഭവനം, [കൂടിയ ജീണ്ണിച്ച് ക്ഷയിച്ചുപോകുന്നു, എന്നതുപോലെതന്നെ	നരാഃ ജരാമൃത്യു- വശംഗതാഃ സീദന്തി.	മനുഷ്യരും ജരാമരണവശഗന്ധാരായി ക്ഷയത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു.
---	---	---	--

അത്യേതി രജനീ യാ തു സാ ന പ്രതിനിവർത്തതേ
യാത്യേവ യമനാ പൂണ്ണ സമുദ്രമുദകാകലം.

19

“യാ രജനീ അത്യേതി, സാ തു പ്രതിനിവ- ർത്തതേ ന;	“യാതൊരു രാത്രി കഴിഞ്ഞുപോകുന്നുവോ, അയത്ത് ഒരിക്കലും } തിരിച്ചുവരുന്നില്ല;	പൂണ്ണ യമനാ ഉദകാകലം സമുദ്രം യാതി ഏവ }	വെള്ളം കവിഞ്ഞൊഴു യമനാനദിയും [കുന്ന എല്ലാവെള്ളങ്ങൾക്കും ശാശ്വതസ്ഥാനമായ സമുദ്രത്തിൽ ചെന്നു ചേരുകതന്നെ ചെയ്യു ന്നു.
---	---	---	--

അഹോരാത്രാണി ഗച്ഛന്തി സർവ്വേഷാം പ്രാണിനാമിഹ
ആയുഷി ക്ഷപയന്ത്യാതു ഗ്രീഷ്മേ ജലമിവാംശവഃ.

20

“ഇഹ അഹോരാത്രാണി ഗച്ഛന്തി, അംശവഃ ഗ്രീഷ്മേ ജലം	“ഈ ലോകത്തിൽ അഹോരാത്രങ്ങൾ ഗമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കു ന്നവയായി, സൂര്യകിരണങ്ങൾ വേനൽക്കാലത്തിൽ വെള്ളത്തെ	ഇവ സർവ്വേഷാം പ്രാണിനാം ആയുഷി ആതു ക്ഷപയന്തി.	എന്നപോലെ, എല്ലാ പ്രാണികളുടേയും ആയുസ്സുകളെ വേഗത്തിൽ ക്ഷയിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരി ക്കുന്നു.
---	---	--	--

ആത്മാനമനുശോച തപം കിമന്യമനുശോചസി
ആയുസ്സേ ഹീയതേ യസ്യ സ്ഥിതസ്യ ച ഗതസ്യ ച.

21

“തേ ആയുഃ ഹീയതേ; തപം ആത്മാനം അനുശോച; സ്ഥിതസ്യ ച	“നിന്റെ ആയുസ്സ് ക്ഷയിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നേ ന്നീ [ന്നെയിരിക്കുന്നു; സ്വപ്നം ആത്മാവിനെ ക്കുറിച്ച് ചിന്തിച്ചാലും; ജീവനോടിരിക്കുന്നവ നോ	ഗതസ്യ ച യസ്യ അന്യം, കിം അനുശോചസി? ചിന്തിക്കുന്നത്?	പരലോകം പ്രാപിച്ച വനോ ആയ ഏതെങ്കിലും ഒരുത്തന്നു ജ അന്യജീവനെക്കുറിച്ച്, എന്തിനാണ് അനുശോചസി? ചിന്തിക്കുന്നത്?
---	---	--	---

സഹൈവ മൃത്യുർവ്രജതി സഹ മൃത്യുർനിഷീദതി
ഗതപാ സുഖീപ്രമധപാനം സഹ മൃത്യുർനിവർത്തതേ.

22

“മൃത്യുഃ സഹ ഏവ വ്രജതി; മൃത്യുഃ സഹ നിഷീദതി;	“യമൻ കൂടെത്തന്നെ നടക്കുന്നു; യമൻ കൂടെത്തന്നെ വസിക്കുന്നു;	മൃത്യുഃ സുഖീപ്രം അധപാനം സഹ ഗതപാ നിവർത്തതേ.	യമൻ ദീപിച്ചു വഴിച്ചിലും കൂടെത്തന്നെ വന്ന് മടങ്ങുന്നു.
---	--	--	---

ഗാത്രേഷു വലയഃ പ്രാപ്താഃ ശ്വേതാശ്ചൈവ ശിരോരഹാഃ
ജരയാ പുരഷോ ജിണ്ഃ കിം ഹി കൃതപാ പ്രഭാവയേത്.

23

“ ഗാത്രേഷു വലയഃ പ്രാപ്താഃ, ശിരോരഹാഃ ച ശ്വേതാഃ, ഏവ	“ അവയവങ്ങളിൽ ചുട്ടുകുകൾ ഉണ്ടായി, ച രോമങ്ങളും നരച്ചു്, ഇപ്രകാരമായി	ജരയാ ജരയാൽ ജിണ്ഃ പുരഷഃ, ജിണ്ണിച്ചുപോയവൻ, കിം ഹി കൃതപാ ഏതുതന്നെ ചെയ്തി ട്ടാണ് പ്രഭാവയേത്ഃ രക്ഷപ്പെടുവാൻ ശക്ത നാവുക?
--	--	--

നന്ദന്ത്യദിത ആദിത്യേ നന്ദന്ത്യസ്തമിതേ രവേര

ആത്മനോ നാവബുദ്ധ്യന്തേ മനുഷ്യാ ജീവിതക്ഷയം.

24

“ മനുഷ്യാഃ ആദിത്യേ ഉദിതേ നന്ദന്തി; രവേര	“ മനുഷ്യർ ആദിത്യൻ ഉദിക്കുമ്പോൾ സന്തോഷിക്കുന്നു; സൂർ്യൻ	അസ്തമിതേ നന്ദന്തി; ആത്മനഃ ജീവിതക്ഷയം അവബുദ്ധ്യന്തേ ന. അറിയുന്നില്ല.	അസ്തമിക്കുമ്പോൾ ആനന്ദിക്കുന്നു; തന്റെ ജീവിതം കറയു ന്നതിനെ മാത്രം
---	--	---	---

ഏഷ്യന്ത്യപതുമഖം ദൃഷ്ട്വാ നവന്നവമിഹാഗതം

ഈതാനം പരിവർത്തന പ്രാണിനാം പ്രാണസംക്ഷയഃ.

25

“ ഇഹ നവന്നവം ആഗതം ഈതമഖം ദൃഷ്ട്വാ,	“ ഈ ലോകത്തിൽ പുതിച്ചുപുതിതായി തോന്നുന്ന ഈക്കളുടെ ആരംഭം കണ്ട്,	ഏഷ്യന്തി; ഈതാനം പരിവർത്തന പ്രാണിനാം പ്രാണ- സംക്ഷയഃ.	ആനന്ദഭരിതരാകുന്നു; ഈക്കളുടെ പരിവർത്തനത്താൽ പ്രാണികൾക്കു ആയുസ്സ് ക്ഷയിക്കയാ ണല്ലോ ചെയ്യുന്നത്.
---	---	--	--

യഥാ കാഷ്ഠം ച കാഷ്ഠം ച സമേധാതാം മഹാജ്ഞവേ

സമേത്യ ച വ്യപേധാതാം കാലമാസാദ്യ കംചന

26

ഏവം ഭാഗ്യാശ്ച പുത്രാശ്ച ജ്ഞാതയശ്ച വസൂനി ച

സമേത്യ വ്യവധാവന്തി ശുഭോ ഘോഷാം വിനാഭവഃ.

27

“ മഹാജ്ഞവേ കാഷ്ഠം ച കാഷ്ഠം ച സമേധാതാം; കംചന കാലം സമേത്യ അസാദ്യ ച വ്യപേധാതാം; യഥാ ഏവം	“ സമുദ്രത്തിൽ രണ്ടു മുട്ടികൾ കൂട്ടിമുട്ടുന്നു; കുറേസമയം ഒന്നിച്ചിരുന്നശേഷം പിരിഞ്ഞുപോകുന്നു; അപ്രകാരംതന്നെ	ഭാഗ്യാഃ ച പുത്രാഃ ച ജ്ഞാതയഃ ച വസൂനി ച സമേത്യ, വ്യവധാവന്തി; ഏഷാം വിനാഭവഃ ധ്രുവഃ ഹി.	ഭാഗ്യമാരും മക്കളും ബന്ധുക്കളും ധനങ്ങളും ഒന്നിച്ചിരുന്ന്, പിരിഞ്ഞുപോകുന്നു; ഇവയുടെ വേർപാട് നിശ്ചയംതന്നെ.
--	--	--	---

നാത്ര കശ്ചിദ്യഥാഭാവം പ്രാണീ സമഭിവർത്തതേ

തേന തസ്തിന്ന സാമത്വം പ്രേതസ്യാസ്ത്രനശോചതഃ.

28

“ അത്ര	“ ഈ ലോകത്തിൽ	തേന	ആയതുകൊണ്ട്
കശ്ചിത്	ഒരു	പ്രേതസ്വ	മരിച്ചുപോയവനെ
പ്രാണീ	പ്രാണിയും		ക്കുറിച്ച്
യഥാഭാവം	പൂർവ്വജന്മകർമ്മഫല	അനുശോചതഃ ;	ദുഃഖിക്കുന്നവൻ,
	തെ	തസ്തിൻ	അക്കാര്യത്തിൽ
സമഭി-	} മാറുവാൻ ശക്തനാ	സാമത്വം	ഒരു നിവൃത്തിയും
വർത്തതേ ന ?		അസ്തി ന.	ഉണ്ടാകുന്നില്ല.
	കുന്നില്ല ;		

യഥാ ഹി സാത്വം ഗച്ഛന്തം ബ്ര,യാത് കശ്ചിത് പഥി സ്ഥിതഃ

അഹമപ്യാഗമിഷ്യാമി പൃഷ്ഠതോ ഭവതാമിതി

29

ഏവം പൂർവ്വേകൃതോ മാർഗ്ഗഃ പിതൃപൈതാമഹോ ധ്രുവഃ

തഥാപന്നഃ കഥം ശോചേദ്യസ്യ നാസ്തി വ്യതിക്രമഃ.

30

“ പഥി	“ വഴിയിൽ	പൂർവ്വേ	പൂർവ്വന്മാരാൽ
സ്ഥിതഃ	നിന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന	പിതൃപൈതാ-	} അച്ഛൻ മുത്തച്ഛൻ തു
കശ്ചിത്,	ഒരുവൻ,	മഹഃ	
ഗച്ഛന്തം	വഴിയിൽപോയ്ക്കൊണ്ടി	ഗതഃ	അനുഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടതായ
	രിക്കുന്ന	മാർഗ്ഗഃ	ധർമ്മാനുഷ്ഠാനം
സാത്വം,	ഒരു കൂട്ടത്തോടായി,	ധ്രുവഃ ;	ശാശ്വതമായതാകുന്നു ;
‘അഹം അപി	‘ഞാനും	യസ്യ	} യാതൊരു അതിനെ അ
ഭവതാം	നിങ്ങളുടെ	വ്യതിക്രമഃ	
പൃഷ്ഠതഃ ഹി	പിന്നാലെതന്നെ		തിക്രമിച്ചു നടക്കുക
ആഗമിഷ്യാമി,	വരാം,	അസ്തി ന,	എന്നത്
ഇതി	എന്ന്	തം ആപന്നഃ	ആകാത്തതോ,
യഥാ ബ്ര,യാത്	എപ്രകാരം പറയുമോ,	കഥം	അതിനെ പ്രാപിച്ചിരി
ഏവം	അപ്രകാരം	ശോചേത് ?	എങ്ങിനെ [ക്കുന്നവൻ
			ദുഃഖിക്കും ?

[എത്രയോ ആളുകൾ നടന്ന വഴിയിൽകൂടി നമുക്കും പോയാൽ നമുക്ക് എപ്രകാരം വഴി തെറ്റാകയില്ലയോ, അപ്രകാരം നമുക്കെ പൂർവ്വീകന്മാരാൽ അനുഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടതായ ധർമ്മത്തെ നാം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതായാൽ യാതൊരു തെറ്റും വരികയില്ല. അതിൽ ദുഃഖിച്ച് പിൻമാറേണ്ടതായി വരികയില്ല.]

വയസഃ പതമാനസ്യ ശ്ലോതസോ വാട്നിവർത്തിനഃ

ആത്മാ സുഖേ നിശ്ചോക്തവ്യഃ സുഖഭാജഃ പ്രജാഃ സൂതാഃ.

31

“ അനിവർത്തിനഃ “	“ പിൻതിരിഞ്ഞൊഴുകാത്ത	നിശ്ചോക്തവ്യഃ	താല്പര്യത്തോടുകൂടിയ
ശ്ലോതസഃ വാ	പ്രവാഹത്തെപ്പോലെ		താക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു
വയസഃ	ആയുസ്സ്	പ്രജാഃ	ജനങ്ങൾ
പതമാനസ്യ,	കുറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കെ	സുഖഭാജഃ	മോക്ഷസുഖാധികാരി
ആത്മാ	ആത്മാവ്		കളെന്ന്
സുഖ	മോക്ഷസുഖത്തിൽ	സ്മൃതാഃ.	പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ധർമ്മാത്മാ സ ശുഭൈഃ കൃത്സ്നൈഃ കൃതഭിശ്ചാപ്തഭക്ഷിണ്യൈഃ
ധൃതപാപോ ഗതഃ സ്വർഗ്ഗം പിതാ നഃ പൃഥിവീപതിഃ. 32

“ധർമ്മാത്മാ പൃഥിവീപതിഃ നഃ പിതാ സഃ, ആപ്ത- ഭക്ഷിണ്യൈഃ	“ധർമ്മാത്മാവും ചക്രവർത്തിയും നമ്മുടെ, പിതാവുമായ അദ്ദേഹം, വേണ്ടേടത്തോളം ദാന ങ്ങളോടുകൂടിയ	കൃത്സ്നൈഃ ശുഭൈഃ കൃതഭിഃ ച ധൃതപാപഃ സ്വർഗ്ഗം ഗതഃ.	എല്ലാ പുണ്യങ്ങളായ യജ്ഞങ്ങളെക്കൊണ്ടും പാപങ്ങൾ പോക്കിയ വനായി സ്വർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിച്ചു.
---	---	---	--

ഭൂത്യാനാം ഭരണാത് സമൃദ്ധ്വ പ്രജാനാം പരിപാലനാത്
അർത്ഥദാനാച്ച ധർമ്മേണ പിതാ നസ്രിഭിവം ഗതഃ. 33

“നഃ പിതാ, ഭൂത്യാനാം സമൃദ്ധ്വ ഭരണാത്, പ്രജാനാം	“നമ്മുടെ പിതാവ്, ഭൂത്യാന്മാരെ വേണ്ടപോലെ പോഷണംചെയ്ത കൊണ്ടും, പ്രജകളെ	പരിപാലനാത് നന്നായി സംരക്ഷിച്ച തുകൊണ്ടും, അർത്ഥദാനാത് } സ്വത്തുക്കളെ ദാനം ച ചെയ്തുകൊണ്ടും ധർമ്മേണ ധർമ്മാനുസൃതമായി ത്രിഭിവം സ്വർഗ്ഗത്തെ ഗതഃ. പ്രാപിച്ചു.
--	---	--

കർമ്മഭിഃ സുശുഭൈരീശ്യൈഃ കൃതഭിശ്ചാപ്തഭക്ഷിണ്യൈഃ
സ്വർഗ്ഗം ദശരഥഃ പ്രാപ്തഃ പിതാ നഃ പൃഥിവീപതിഃ. 34

“നഃ പിതാ ദശരഥഃ പൃഥിവീപതിഃ ആപ്ത- ഭക്ഷിണ്യൈഃ	“നമ്മുടെ പിതാവായ ദശരഥചക്രവർത്തി ധാരാളം ഭക്ഷിണക ളോടുകൂടിയ	കൃതഭിഃ ച യാഗങ്ങളാലും ഇശ്യൈഃ ലോകോപകാരമായുള്ള സുശുഭൈഃ } പലസത്കർമ്മങ്ങളെ കർമ്മഭിഃ } കൊണ്ടും സ്വർഗ്ഗം പ്രാപ്തഃ. സ്വർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിച്ചു.
---	--	---

ഇഷ്ട്വാ ബഹുവിധൈർയജ്ഞൈരഭോഗാശ്ചാവാപ്യ പുഷ്കലാൻ
ഉത്തമം ചായുരസാദ്യ സ്വർഗ്ഗതഃ പൃഥിവീപതിഃ. 35

“പൃഥിവീപതിഃ ബഹുവിധൈഃ യജ്ഞൈഃ ഇഷ്ട്വാ, പുഷ്കലാൻ ഭോഗാൻ	“മഹാരാജാവ് പലമാതിരി യാഗങ്ങൾ യജിച്ചു, വേണ്ടുവോളം സുഖങ്ങളേയും	അവാപ്യ ച, പ്രാപിച്ചു, ഉത്തമം ദീപ്തമായ അയുഃ ആയുസ്സിനേയും അസാദ്യ ച, ലഭിച്ചുശേഷം, സ്വർഗ്ഗതഃ. സ്വർഗ്ഗത്തെ പ്രാപിച്ചു.
--	---	---

ആയുരത്നമമാസാദ്യ ഭോഗാനപി ച രാഘവഃ
സ ന ശോച്യഃ പിതാ താത സ്വർഗ്ഗതഃ സത്കൃതഃ സതാം. 36

“താത !	“വത്സ !	ആസാദ്യ,	അനുഭവിച്ച്,
പിതാ	പിതാവായ	സ്വർഗ്ഗതഃ,	സ്വർഗ്ഗസ്ഥിതനായി,
സഃ	ആ	സതാം	സത്തുക്കളാൽ
രാഘവഃ,	രാഘവംശജൻ	സത്കൃതഃ ;	പൂജിക്കപ്പെടുന്നു ;
ഉത്തമം ആയുഃ	ദീപ്തായുസ്സിനെയും	ച	ആകയാൽ
ഭോഗാൻ അപി	ഐഹികസുഖങ്ങളെയും	ശോച്യഃ ന.	ശോചിക്കപ്പെടത്തക്ക
			വനല്ല

സ ജിണ്ണം മാനുഷം ദേഹം പരിത്യജ്യ പിതാ ഹി നഃ
ദൈവീം വൃത്തിമനുപ്രാപ്തോ ബ്രഹ്മലോകവിഹാരിണീം. 37

“നഃ	“നമ്മുടെ	പരിത്യജ്യ,	ത്യജിച്ച്,
പിതാ	പിതാവായ	ബ്രഹ്മലോക-	ബ്രഹ്മലോകത്തിൽ കാ
സഃ,	അദ്ദേഹം,	വിഹാരിണീം }	ലം കഴിക്കുന്നതായ
ജിണ്ണം	ജിണ്ണിച്ച	ദൈവീം വൃത്തിം	ദിവ്യപദവിയെ
മാനുഷം ദേഹം	മനുഷ്യദേഹത്തെ	അനുപ്രാപ്തഃ }	പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു,
		ഹി.	നിശ്ചയം.

തം തു നൈവംവിധഃ കശ്ചിത് പ്രാജ്ഞഃ ശോചിതുമർഹതി
തപദിയോ മദപിധശ്ചാപി ശ്രുതവാൻ ബുദ്ധിമത്തരഃ. 38

“ഏവംവിധഃ	“ഈ നിശ്ചയത്തോടു	പ്രാജ്ഞഃ	മേധാവിയുമായ
	കൂടിയ	തപദിധഃ	നിന്നെപ്പോലെയുള്ള
മദപിധഃ ച,	എന്നെപ്പോലെയുള്ളവ	കശ്ചിത് അപി,	ഒരുവൻതന്നെയും,
	നും,	തം തു	അദ്ദേഹത്തെക്കുറിച്ച്
ശ്രുതവാൻ	ശാസ്ത്രാഭ്യാസംചെയ്ത്	ശോചിതും	ദുഃഖിക്കുന്നത്
ബുദ്ധിമത്തരഃ	സദ്ബുദ്ധിയാൻ	അർഹതി ന.	യുക്തമല്ല.

ഏതേ ബഹുവിധാഃ ശോകാ വിചാപരദിഭേ തഥാ
വജ്ജനീയാ ഹി ധീരേണ സർവ്വാവസ്ഥാസു ധീമതാ. 39

“ധീരേണ	“ധീരനും	വിചാപരദിഭേ	പ്രചപിക്കുന്നതും കര
ധീമതാ	ബുദ്ധിമാനുമായ ഒരുവ	ഏതേ,	ഇവയെല്ലാം, [യുനതും
	നാൽ	സർവാവസ്ഥാസു	എല്ലാ അവസ്ഥകളിലും
ബഹുവിധാഃ	പലമാതിരി	വജ്ജനീയാഃ ഹി.	ത്വജിക്കപ്പെടേണ്ടവ
ശോകാഃ തഥാ	ശോകങ്ങളും		യാണല്ലോ.

സ സ്വസ്ഥോ ഭവ മാ ശോകോ യാതാ ചാവസ താം പുരിം
തഥാ പിത്രാ നിയുക്തോഽസി വശിനാ വദതാം വര.

40

“ വദതാം വര ! “	“യമ്ംസംസ്ഥാപക ന്മാരിൽ ഉത്തമനായ	വശിനാ	ലോകനാഥനായ
താം	ആ [വനെ !	പിത്രാ	പിതാവിനാൽ
പുരിം ച	നഗരത്തിലേക്കുതന്നെ	നിയുക്തഃ	നീ ആജ്ഞാപിക്കപ്പെ
യാതാ,	തിരിച്ചുചെന്ന്,	അസി ;	ട്ടിരിക്കുന്നത് ;
ആവസ ;	നീ വസിച്ചുവന്നാലും ;	മാ ശോകഃ ;	ഭീഷിക്കരുത് ;
തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	സഃ	അപ്രകാരമുള്ള നീ
	യാൺ	സ്വസ്ഥഃ ഭവ.	ശാന്തചിത്തനായി
			വർത്തിച്ചാലും.

യത്രാഹമപി തേനൈവ നിയുക്തഃ പുണ്യകർമ്മണാ
തത്രൈവാഹം കരിഷ്യാമി പിതുരാത്മസ്യ ശാസനം.

41

“ അഹം അപി “	“ഞാനും	ആത്മസ്യ	പൂജ്യനായ
പുണ്യകർമ്മണാ	പുണ്യചരിത്രനായ	പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ
തേന ഏവ	അദ്ദേഹത്താൽതന്നെ	ശാസനം	നിയോഗത്തെ
യത്ര നിയുക്തഃ	എപ്രകാരം കല്പിക്ക	അഹം	ഞാൻ
	പ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവൊ	കരിഷ്യാമി.	ശിരസാ വഹിക്കുന്ന
തത്ര ഏവ,	അപ്രകാരംതന്നെ,		താൺ.

ന മയാ ശാസനം തസ്യ ത്വക്തും ന്യായ്യമരിന്ദമ

തത് തപയാഽപി സദാ മാന്യഃ സ വൈ ബന്ധുഃ സ നഃ പിതാ. 42

“ അരിന്ദമ ! “	“ജിതേന്ദ്രിയനായ	തത്	ആകയാൽ
	വനെ !	തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ
സഃ	അദ്ദേഹം	ശാസനം	ആജ്ഞയെ,
നഃ	നമുക്ക്	സദാ	ഒരുകാലത്തും
മാന്യഃ	പൂജ്യനായ	മയാ	എന്നാലും
പിതാ ;	പിതാവാകുന്നു ;	തപയാ അപി	നിന്നാലും
സഃ വൈ	അദ്ദേഹംതന്നെ	ത്വക്തും	ലംഘിക്കുക എന്നത്
ബന്ധുഃ ;	ബന്ധു ;	ന്യായ്യം ന.	ധർമ്മമല്ല.

തദപചഃ പിതുരേവാഹം സമ്മതം ധർമ്മചാരിണഃ

കർമ്മണാ പാലയിഷ്യാമി വനവാസേന രാഘവ.

43

“ രാഘവ ! “	“ഭരത !	തത് വചഃ	ആ നിയോഗത്തെ
ധർമ്മചാരിണഃ	ധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തോടു	ഏവ	ത്തന്നെ,
	കൂടിയ	അഹം	ഞാൻ
പിതൃഃ	പിതാവിന്നു	വനവാസേന	വനവാസമാകുന്ന
സമ്മതം	ഇഷ്ടമായുള്ള	കർമ്മണാ	കൃത്യത്താൽ
		പാലയിഷ്യാമി.	നിവൃത്തിക്കുന്നതാൺ.

ധാർമ്മികേണാഗ്രശംസേന നരേണ ഗുരുവർത്തിനാ
ഭവിതവ്യം നരവ്യാഘ്ര പരലോകം ജിഗീഷതാ.

44

“നരവ്യാഘ്ര!	“പുരുഷോത്തമ!	അഗ്രശംസേന	ധീംസാരമിതനായും
പരലോകം	പരലോകത്തെ	ഗുരുവർത്തിനാ	ഗുരുവാക്യത്തെ അനു
ജിഗീഷതാ	ആഗ്രഹിക്കുന്ന		സരിക്കുന്നവനായും
നരേണ,	ഒരുവനാൽ,	ഭവിതവ്യം.	വർത്തിക്കപ്പെടേണ്ട
ധാർമ്മികേണ	ധർമ്മിയുനായും		താകുന്നു.

ആത്മാനമനതിഷ്ഠ തപം സ്വഭാവേന നരഷ്ഠ
നിശാമൃ ത ശുഭം വൃത്തം പിതൃർദശരഥസ്യ നഃ.

45

“നരഷ്ഠ!	“പുരുഷോത്തമ!	തപം	നീ
നഃ പിതൃഃ	നമ്മുടെപിതാവായ	ആത്മാനം	നിന്നേയും
ദശരഥസ്യ	ദശരഥമഹാരാജാവി		
	ന്റെ	സ്വഭാവേന	{ പ്രകൃതിസിദ്ധമായ
ശുഭം വൃത്തം തു	പുണ്യമായ നടവടിയെ		{ ഉത്തമഗുണത്തോടുകൂ
	ത്തന്നെ		{ ടിയവനായി
നിശാമൃ,	ഓത്ത്,	അനതിഷ്ഠ. ”	നടത്തിവന്നാലും. ”

ഇത്യേവമുക്തവാ വചനം മഹാത്മാ
പിതൃർനിദേശപ്രതിപാലനാത്ഥം
യവീയസം ഭ്രാതരമർത്ഥവച്ച
പ്രഭൂർമുഹൂർത്താദപിരരാമ രാമഃ.

46

പ്രഭുഃ	സമുൾക്കരണം	അർത്ഥവത്	സാരഗർഭമായ
മഹാത്മാ	മഹാത്മാവുമായ	വചനം	ഉപദേശത്തെ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	യവീയസം	{ ഇളയസഹോദരനാ
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	ഭ്രാതരം	{ യ്ക്കാണ്
നിദേശപ്രതി-	} ആജ്ഞയെ പരിപാലി	ഉക്തവാ ച,	അരുളിച്ചെയ്യുവേണം
പാലനാത്ഥം		മുഹൂർത്താത്	ഒരു മുഹൂർത്തകാലം
ഇതി ഏവം	ഇപ്രകാരമെല്ലാം	വിരരാമ.	മൗനമായിരുന്നു.

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ചഞ്ചോത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂററഞ്ചാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6283; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3928.

ചിഡുത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറാറാസർഗ്ഗം.

[ഭരതവചനം = ഭരതന്റെ വാക്യം.]

ഏവമുക്തവാ തു വിരതേ രാമേ വചനമത്ഥവത്
തതോ മന്ദാകിനീതീരേ രാമം പ്രകൃതിവത്സലം
ഉവാച ഭരതശ്ചിത്രം ധാമ്നികോ ധാമ്നികം വചഃ.

1

തരം,	അതിൽപിന്നെ	പ്രകൃതിവത്സലം പ്രജാവത്സലനം
മന്ദാകിനീതീരേ	മന്ദാകിനീതീരത്തിൽ	ധാമ്നികം ധാമ്നികനുമായ
രാമേ	ശ്രീരാമൻ	രാമം, ശ്രീരാമനോടായി,
ഏവം	മേൽപ്രകാരം	ധാമ്നികം ധമ്നീഷ്ഠനായ
അത്ഥവത്	സാരഭൂതമായ	ഭരതം ഭരതൻ
വചനം	വാക്യത്തെ	ചിത്രം നിസ്സീമമായ
ഉക്തവാ	അരുളിച്ചെയ്ത്	വചം ഈ വാക്യത്തെ
വിരതേ തു,	നിന്തിയശേഷം,	ഉവാച. ഉണർത്തിച്ചു.

കോ ഹി സ്വാദീദശോ ലോകേ യാദൃശസ്ഥമരിന്ദമ

ന തപാം പ്രവൃഥയേദ്ദുഃഖം പ്രീതിദ്വാ ന പ്രഹഷ്ഠേത്.

2

“അരിന്ദമ!	“ജിതേന്ദ്രിയനായുള്ളോ	തപാം നിന്തിരവടിയെ
തപം	നിന്തിരവടി [വേ!	ദുഃഖം വ്യസനമെന്നത്
യാദൃശഃ,	എപ്രകാരമുള്ളവനോ,	പ്രവൃഥയേത്
ഈദൃശഃ,	ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരവൻ,	ന;
ലോകേ	ലോകത്തിൽ	പ്രീതിഃ വാ പ്രിയമായതും
കം ഹി	അർത്ഥനെയാണ്	പ്രഹഷ്ഠേത്
സ്വാത് ?	ഉണ്ടാവുക ?	ന. സന്തോഷിപ്പിക്കയില്ല.

സാമതശ്ചാസി വൃദ്ധാനാം താശ്ച പൃച്ഛസി സംശയാൻ.

3

“വൃദ്ധാനാം	“മഹാത്മാക്കു്	താൻ ച അവരോടും
സംമതം ച	സമുജ്ജനനായി	സംശയാൻ സംശയങ്ങളെ
അസി;	നിന്തിരവടി വിളിക്കുന്നു;	പൃച്ഛസി. ചോദിക്കുന്നു.

യഥാ മൃതസ്തഥാ ജീവൻ യഥാസതി തഥാ സതി

യസ്യൈവ ബുദ്ധിവാഭഃ സ്വാത് പരിതപ്യേത കേന സഃ.

4

“മൃതം	“മരിച്ചവൻ	സതി ഉള്ളപ്പോഴും, എന്നുള്ള
യഥാ തഥാ	എപ്രകാരമോ അപ്രകാരമെന്നെ	ഏഷഃ ഈ [തായ
ജീവൻ,	ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവൻ	ബുദ്ധിവാഭഃ നിശ്ചയത്തിന്റെ
	എന്നുള്ളതും,	സിദ്ധി
അസതി	(രാജാദികൾ) ഇല്ലാ	യസ്യ സ്വാത്, യാതൊരുവനുണ്ടോ,
	തിരിക്കുമ്പോൾ	സഃ അവൻ
യഥാ തഥാ	എപ്രകാരമോ അപ്രകാരമെന്നെ	കേന ഏതൊന്നിനെക്കൊണ്ടാണ്
		പരിതപ്യേത? ദുഃഖിക്കുക ?

[“മൃതഃ യഥാ തഥാ ജീവൻ”—(മരിച്ചവന്റെപേരിൽ ഭേദം എപ്രകാരമില്ലാതിരിക്കുമോ അപ്രകാരം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവന്റെ പേരിലും). എന്ന് ഗോ. രാ. (മരിച്ചവൻ എങ്ങിനെ ഭേദപുത്രാദികളോട് ബലനല്ലാതിരിക്കുന്നുവോ, അപ്രകാരം ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോഴും ഭേദാദികളിൽ ബന്ധമില്ലാതെ; അഥവാ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവൻ സകലാനുസൃതമായി എപ്രകാരം സംസ്കരിച്ചുവെന്നുവിക്കുന്നുവോ, അപ്രകാരംതന്നെ മൃതനും പരത്ര അനുഭവിക്കുന്നു;—എന്നു ചുരുക്കം). എന്ന് തിലകം.

“യഥാ അസതി തഥാ സതി”—ശശതംഗം എന്നപോലെ ഇല്ലാത്തതിൽ ആഗ്രഹം എങ്ങിനെ ഉണ്ടാകുന്നില്ലയോ, അപ്രകാരംതന്നെ വാസ്തവമായി ഉള്ള വസ്തുവിൽ ആഗ്രഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ലയോ എന്ന് ഗോ. രാ. (അഥവാ—നല്ലതിൽ എങ്ങിനെ ഭേദം പാടുള്ളതല്ലയോ അങ്ങിനെ ചിത്തയിലും; അഥവാ അസന്തായിരിക്കുന്ന പ്രപഞ്ചത്തിൽ എങ്ങിനെ രാഗം ഉണ്ടാകുന്നുവോ, അപ്രകാരം സന്തായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തിലും) എന്ന് തിലകം.]

പരാവരജ്ഞോ യശ്ച സ്വാദ്യമാ തപ മനുജാധിപ

സ ഏവം വ്യസനം പ്രാപ്യ ന വിഷിദിതുമർഹതി

5

“മനുജാധിപ! “മഹാരാജാവേ!	തപം യഥാ	നിന്തിരുവടിയെപ്പോ
ഏവം വ്യസനം ഇപ്രകാരമുള്ള കഷ്ടത	യഃ	യാതൊരുവൻ [ലെ
വസ്ഥയെ	സ്വാത്,	വർത്തിക്കുമൊ,
പ്രാപ്യ ച, പ്രാപിച്ചിട്ടും,	സഃ	അവൻ
പരാവരജ്ഞഃ സർവ്വജ്ഞനായ	വിഷിദിതും	വ്യസനത്തിന് അർഹ
	അർഹതി ന.	നല്ല.

അമരോപമസതസ്തപ മഹാത്മാ സത്യസംഗരഃ

സർവ്വജ്ഞഃ സർവ്വദർശി ച ബുദ്ധിമാശ്വാസി രാഘവ.

6

“രാഘവ! “ശ്രീരാഘവ!	സർവ്വജ്ഞഃ	സർവ്വജ്ഞനായും
തപം നിന്തിരുവടി	സർവ്വദർശി ച	സദാ ധർമ്മാനുഷ്ഠാന
അമരോപമ- } ദേവന്മാർക്കൊത്ത ശുഭ		ത്തോടുകൂടിയവനായും
സതപഃ } ഗുണയുക്തനായും		
മഹാത്മാ മഹാത്മാവായും	ബുദ്ധിമാൻ ച	മേധാവിയായും
സത്യസംഗരഃ സത്യനിഷ്ഠനായും	അസി.	വിളങ്ങുന്നു.

ന തപാമേവം ഗുണൈശ്ചക്രതം പ്രഭവാഭവകോവിദം

അവിഷഹ്യതമം ദുഃഖമാസാദധിതുമർഹതി.

7

“ഏവം	} “ഇപ്രകാരമുള്ള ശുഭ	തപം,	നിന്തിരുവടിയെ,
ഗുണൈഃ		അവിഷഹ്യതമം	അസഹ്യമായിരിക്കുന്ന
യുക്തം	ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയവനും	ദുഃഖം	ഈ കഷ്ടാവസ്ഥ
പ്രഭവാഭവ-	} ഉത്പത്തിവിനാശത	ആസാദധിതും	} പ്രാപിക്കത്തക്കതല്ല.”
കോവിദം		തപങ്ങളെ അറിഞ്ഞവനും ആയ	

ഏവമുക്തവാ തു ഭരതോ രാമം പുനരഥാബ്രവീത്.

8

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ഉക്തവാ തു	ഉരചെയ്തശേഷം
രാമം	ശ്രീരാമനോടായി	പുനഃ അഥ	} വീണ്ടും ഇങ്ങിനെ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	അബ്രവീത്.	

പ്രോഷിതേ മയി യത്പാപം മാത്രാ മത്കാരണാത് കൃതം
ക്ഷുദ്രയാ തദനിയും മേ പ്രസീദതു ഭവാൻ മമ.

9

“മയി	“ഞാൻ	അനിയ്യം	ചിന്തിപ്പാൻകൂടികഴി
പ്രോഷിതേ,	രാജ്യംവിട്ടിരുന്നപ്പോൾ		യാത്ര
മത്കാരണാത്	എന്റെ കാരണമായി	യത് പാപം	യാതൊരുപാപം
ക്ഷുദ്രയാ	പാപബുദ്ധികയ്ക്കൊണ്ടു	കൃതം,	ചെയ്യപ്പെട്ടുവോ,
	വളായ	തത് മേ	അതിനെ എനിക്കായി
മമ മാത്രാ	എന്റെ മാതാവിനാൽ	ഭവാൻ	നിന്തിരുവടി
		പ്രസീദതു.	ക്ഷമിച്ചുരുളിയാലും.

ധർമ്മബന്ധന ബലോഽസ്തി തേനേമാം നേഹ് മാതരം
ഹന്മി തീവ്രേണ ദണ്ഡന ദണ്ഡാഹ്യാം പാപകാരിണീ.

10

“ധർമ്മബന്ധന	“ധർമ്മപാശത്താൽ	പാപകാരിണീം	പാപിയ്യം ആയ
ബലഃ അസ്തി;	ഞാൻ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടി	മാതരം	മാതാവായ
തേന	അതിനാൽ [രിക്കുന്നു;	ഇമാം	ഇവളെ
ഇഹ	ഇപ്പോൾ	തീവ്രേണ	} കടുത്ത ശിക്ഷയായി
ദണ്ഡാഹ്യാം	ദണ്ഡനയ്ക്കു പാത്രീകൃത	ദണ്ഡന	
	യം	ഹന്മി ന.	ഞാൻ വധിക്കുന്നില്ല.

കഥം ദശരഥാജാതഃ ശുദ്ധാഭിജനകർമ്മണഃ
ജാനൻ ധർമ്മധർമ്മിയും കർമ്മാ കർമ്മ ജഗൃഹ്ണിതം.

11

“ശുദ്ധാഭി- ജനകർമ്മണഃ	} “ഉത് കൃഷ്ടരായ പൂർവ്വ ന്മാരെയും അവരുടെ അനുഷ്ഠാനത്തെയും അ നുവർത്തിച്ചവനായ	ധർമ്മം ജാനൻ	ധർമ്മത്തെ അറിഞ്ഞും
ദശരഥാത്		അധർമ്മിയും	അധർമ്മവും [കൊണ്ട്
ജാതഃ,	ദശരഥമഹാരാജാവിന്	ജഗൃഹ്ണിതം	നിദാവഹവും ആയ
	ജാതനായ ഈയുജ്ജവൻ,	കർമ്മ	കർമ്മത്തെ
		കഥം കർമ്മാത്?	എങ്ങിനെയാണ് ചെയ്യുക?

ഗുരുഃ ക്രിയാവാൻ വൃദ്ധശ്ച രാജാ പ്രേതഃ പിതൃതതി ച
താതം ന പരിഗർഹേയം ദൈവതം ചേതി സംസദി.

12

“പിതാ	“പിതാവായ	ഇതി ച,	ആണെന്നുള്ളകാരണ
രാജാ,	മഹാരാജാവ്,	ദൈവതം	ദൈവം [ത്താലും,
ഗുരുഃ	ബ്രഹ്മോപദേഷ്ടാവും	ഇതി ച	എന്ന കാരണത്താലും
ക്രിയാവാൻ	യജ്ഞാദിയർമ്മാനുഷ്ഠാന	സംസദി	സഭയിൽ
വൃദ്ധഃ ച	ജ്ഞാനിയും [നിരതനും	താതം	പിതാവിനെ
പ്രേതഃ	മൃതനും	പരിഗർഹേയം ന.	ഞാൻ നിന്ദിക്കുന്നില്ല.

കോ ഹി ധർമാർത്ഥയോർഹീനമീദൃശം കമ് കിപ്ബിഷം
 സ്ത്രിയാഃ പ്രിയം ചികീർഷുഃ സന് കർത്വായാമജ്ഞേ ധർമ്മവിത്. 13

“ ധർമ്മജ്ഞ !	“ ധർമ്മജ്ഞനായുള്ളോവേ !	ചികീർഷുഃ സന്,	} ചെയ്യാൻ ഇച്ഛിച്ചവനായി,
ധർമ്മവിത്	ധർമ്മത്തെ അറിഞ്ഞവനായ	ധർമാർത്ഥയോഃ ഹീനം	
കഃ ഹി	ആർതന്നെയാണ്	ഇദൃശം	ഇമ്മാതിരിയായ
സ്ത്രീയാഃ	ഒരു സ്ത്രീയുടെ	കിപ്ബിഷം	} ഭൂഷുവൃത്തി
പ്രിയം	ഇഷ്ടത്തെ	കമ്	
		കർത്വായാമ?	

അന്തകഭലേ ഹി ഭൂതാനി മുഹൂർത്തിതി പുരാശ്രുതിഃ

രാജൈന്തേവം കുർവ്വതാ ലോകേ പ്രത്യക്ഷം സാ ശ്രുതിഃ കൃതാ. 14

“ അന്തകാലേ	“ വിനാശകാലത്തിൽ	ഏവം	ഇപ്രകാരം
ഭൂതാനി	പ്രാണികൾ	കുർവ്വതാ	ചെയ്യ
മുഹൂർത്തി ഇതി	ബുദ്ധിയെ വെടിയുന്നു,	രാജ്ഞാ	രാജാവിനാൽ
	എന്ന്	ലോകേ	ലോകത്തിൽ
പുരാശ്രുതിഃ ഹി; പഴമൊഴിയാണല്ലോ ;		പ്രത്യക്ഷം	} പ്രത്യക്ഷമാക്കപ്പെട്ടു.
സാ ശ്രുതിഃ അ ചൊല്ലു്		കൃതാ.	

സാധർത്ഥമഭിസന്ധായ ക്രോധാനോമാഹു സാഹസാത്

താതസ്യ യദതിക്രാന്തം പ്രത്യാഹരതു തദ്ഭവാൻ. 15

“ ക്രോധാത്	“ കോപത്താലൊ	തത്	അ കൃത്യത്തേയും
മോഹാത്	ബുദ്ധിക്കുറവിനാലൊ	അർത്ഥം ച,	അതിനാലുണ്ടാകുന്ന ഫ
സാഹസാത്	ആലോചനക്കുറവു	ഭവാൻ	നിന്തിരുവടി[ലത്തേയും
	കൊണ്ടോ	സാധു	നല്ലപോലെ
യത്	} യാതൊന്നു തീച്ചയാക്കപ്പെട്ടുവോ,	അഭിസന്ധായ	പർത്വചോചിച്ചു്
അതിക്രാന്തം,		പ്രത്യാഹരതു.	പരിഹരിക്കേണ്ടതാ
താതസ്യ	പിതാവിന്റെ		കുന്നു.

പിതർഹി സമതിക്രാന്തം പുത്രോ യഃ സാധു മന്യതേ

തദപത്വം മതം ലോകേ വിപരീതമതോന്യഥാ 16

“ പിതഃ	“ പിതാവിന്റെ	ലോകേ	ലോകത്തിൽ
സമതിക്രാന്തം	ധർമ്മവ്യതിക്രമത്തെ	അപത്വം	സത് പുത്രനെന്ന്
യഃ പുത്രഃ	യാതൊരു പുത്രൻ	മതം ;	കൊണ്ടാടപ്പെടുന്നുള്ളു ;
സാധു	നന്നാക്കുവാൻ	അതഃ	ഇതിൽനിന്നു [യാൽ
മന്യതേ,	ശ്രമിക്കുന്നു,	അന്യഥാ	വേറെവിധത്തിലാ-
തത് ഹി	അപ്പോൾ മാത്രമേ	വിപരീതം.	ധർമ്മവിരുദ്ധംതന്നെ.

“ പിതഃ അപതനമേതഃ അപത്വം ” (പിതാവിന്റെ പതനത്തിനുള്ള കാരണത്തെ ഇല്ലാതാക്കുന്നവൻ ‘അപത്വം’) എന്ന് അപത്വ പദത്തിന്റെ അർത്ഥം ഇവിടെ വിവക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. “ ന പതതി വംശോ യസ്മാത് ” എന്ന് അപത്വ പദത്തിന്റെ സാധാരണയായ വിഗ്രഹവാക്യം.]

തപേത്വം ഭവാനസ്തു മാ ഭവാൻ ഭുഷ്യതം പിതൃഃ
അഭിപത്താ കൃതം കർമ്മ ലോകേ ധീര വിഗർഹിതം.

17

“ തത് ഭവാൻ, അപത്വം അസ്തു; ധീര! പിതൃഃ ലോകേ	“ ആകയാൽ നിന്തിരുവടി, സത് പുത്രനായി ഇരിക്കേണ്ടതാണ്; അ ചഞ്ചലബുദ്ധിയാൻ പിതാവിന്റെ [വനേ! ലോകത്തിൽ	വിഗർഹിതം ഭുഷ്കൃതം കൃതം കർമ്മ ഭവാൻ മാ അഭിപത്താ.	നിന്ദിക്കപ്പെടുന്നതും, ധർമ്മവിരുദ്ധവും, ചെയ്യേപോയതും ആയ കർമ്മത്തെ നിന്തിരുവടി കൊണ്ടാടുവാൻ പാടു
---	---	---	---

ജതല്ല.

കൈകേയീം മാം ച താതം ച സുഹൃദോ ബാസ്യവാംശ്വ നഃ
പൗരജാനപദാനേതാൻ ത്രാതു സർവ്വമിദം ഭവാൻ.

18

“ ഏതാൻ പൗരജാന- പദാൻ, നഃ സുഹൃദഃ, ബാസ്യവാൻ ച താതം ച	“ ഈ നഗരജനങ്ങളേയും നാ ട്ടാരേയും, നമ്മുടെ സുഹൃത്തുക്കളെയും, ബന്ധുക്കളെയും, പിതാവിനെയും	മാം കൈകേയീം ച ഇദം സർവ്വം ഭവാൻ ത്രാതു.	എന്നെയും കൈകേയീമാതാവി നെയും ഇതെല്ലാറ്റിനെയും നിന്തിരുവടി കാത്തു രക്ഷിച്ചാലും.
---	--	--	--

കപ ചാരണ്യം കപ ച ക്ഷാത്രം കപ ജടാഃ കപ ച പാലനം
ഈട്ടശം വ്യാഹതം കർമ്മ ന ഭവാൻ കർത്തുമർഹി.

19

“ അരണ്യം കപ ച ? ക്ഷാത്രം കപ ച ? ജടാഃ കപ ? പാലനം കപ ച ?	“ കാടേവിടെ ? ക്ഷത്രധർമ്മമെന്നതെ വിടെ ? ജടകളെവിടെ ? ലോകപാലനമെന്ന തെവിടെ ?	ഈട്ടശം വ്യാഹതം കർമ്മ ഭവാൻ കർത്തം അർഹി ന.	ഇപ്രകാരം വിപരീതമായിരിക്കുന്ന കർമ്മത്തെ നിന്തിരുവടി ചെയ്യുന്നത് ഉചിതമല്ല.
---	---	---	---

ഏഷ ഹി പ്രഥമോ ധർമ്മഃ ക്ഷത്രിയസ്യാഭിഷേചനം
യേന ശക്യം മഹാപ്രാജ്ഞ പ്രജാനാം പരിപാലനം

20

“ മഹാപ്രാജ്ഞ ! “ എല്ലാമറിഞ്ഞുള്ളോ വെ ! അഭിഷേചനം പട്ടാഭിഷേകമെന്ന ജതൃ ശക്യം ; ഇപ്പോൾതന്നെ ചെയ്തു കൊള്ളത്തക്കതാകുന്നു ;	യേന പ്രജാനാം പരിപാലനം ഏഷഃ ഹി ക്ഷത്രിയസ്വ പ്രഥമഃ ധർമ്മഃ.	എന്തെന്നാൽ പ്രജകളുടെ സംരക്ഷണം എന്ന ഇതുതന്നെയാണ് ക്ഷത്രിയൻ്റെ ഒന്നാമതായുള്ള ധർമ്മം.
---	--	---

[ക്ഷത്രിയനും വാനപ്രസ്ഥധർമ്മം വിധിച്ചതാണല്ലോ എന്ന് പറയുന്നപക്ഷം, പ്രജാപാലന
മാകുന്നു ക്ഷത്രിയൻ്റെ മുഖ്യമായ ധർമ്മമെന്ന് പറയുന്നു. “ പ്രജാനാം രക്ഷണം ഭാനമിജ്ജാല്യയനമേവ
ച. വിഷയേഷപ്രസക്തിശ്ച ക്ഷത്രിയസ്വ സമാസതഃ ” എന്ന് മന.]

കശ്യപ്രത്യക്ഷമുത്സൃജ്യ സംശയസ്ഥമലക്ഷണം

ആയതിസ്ഥം ചരേഭുമ്മം ക്ഷത്രബന്ധുരനിശ്ചിതം.

21

“പ്രത്യക്ഷം ധർമ്മം ഉത്സൃജ്യ, സംശയസ്ഥം അലക്ഷണം	“പ്രത്യക്ഷമായ ഈ ക്ഷത്രധർമ്മത്തെ വെടിഞ്ഞു, പലേ വിപ്ലവങ്ങളോടു കൂടിയതും ആവശ്യമില്ലാത്തതും	ആയതിസ്ഥം ഏതോ ദൈകാലത്തിൽ ഫലം നൽകുന്നതും അനിശ്ചിതം നിത്യമെന്ന് വിധിക്ക പ്പെടാത്തതുമായതിനെ ക്ഷത്രബന്ധുഃ ക്ഷത്രിയകുലജാതനായ കുഃ ച ചരേത്? ആരാണാചരിക്കുക?
---	---	---

അഥ ക്ലേശജമേവ തപം ധർമ്മം ചരിതുമിച്ഛസി

ധർമ്മേണ ചതുരോ വണ്ണാൻ പാലയൻ ക്ലേശമാപ്നഹി.

22

“അഥ ക്ലേശജം	“ഒരു സമയം കായക്ലേശംകൊണ്ടു ണ്ടാകുന്ന	ഇച്ഛസി, ചതുരഃ വണ്ണാൻ നാലുവണ്ണങ്ങളേയും ധർമ്മേണ മുറുപോലെ പാലയൻ പരിപാലിക്കുന്നവ ക്ലേശം ആ ക്ലേശത്തെ [നായി അപ്നഹി. കയ്ക്കാണ്ടാലും.
ധർമ്മം ഏവ ചരിതും തപം	ധർമ്മത്തെത്തന്നെ അനുഷ്ഠിപ്പാൻ നിന്തിരുവടി	

ചതുർണ്ണമാത്രമാണാം ഹി ഗാർഹസ്ഥ്യം ശ്രേഷ്ഠമാത്രം

പ്രാഹുർധർമ്മജ്ഞേ ധർമ്മജ്ഞാസ്തം കഥം ത്ര്യകുതമഹ്സി.

23

“ധർമ്മജ്ഞ!	“ധർമ്മങ്ങളറിഞ്ഞു ജ്ഞാതേ!	ശ്രേഷ്ഠം ഉത്കൃഷ്ടമെന്ന് പ്രാഹുഃ; വിധിച്ചിരിക്കുന്നു; ഹി ആകയാൽ തം അതിനെ ത്വക്തും ഉല്പാദനം ചെയ്യുന്നത് കഥം അഹംസി? നിന്തിരുവടിക്ക് എങ്ങി നെ ഉചിതമാകും?
ധർമ്മജ്ഞാഃ ചതുർണ്ണാം ആശ്രമാണാം ഗാർഹസ്ഥ്യം ആശ്രമം	ധർമ്മജ്ഞന്മാർ നാല് ആശ്രമങ്ങളിൽവെച്ച് ഗൃഹസ്ഥശ്രമത്തെത്ത ന്നെ	

[ഗൃഹസ്ഥശ്രമാ എല്ലാ ആശ്രമങ്ങളിലുംവെച്ച് ഉത്തമമാണെന്ന് ബുദ്ധദാശുപന്ധ്യകോപനിഷത്തിൽ പറയുന്നു:—“അഥോഹം വാ ആത്മാ സദ്വൃഷ്ടം ഭൂതാനാം ലോകഃ സ യജ്ഞോഹോതി യദൃജതേ നേന ദേവാനാം ലോകാർഹം യദനുബൃതേ, നേന ഋഷീണാം അഥ യത് പിതൃഭ്യോ നിപുണാതി, യത് പ്രജാമിദിതേ, നേന ചിതൃണാമഥ യദനുഷ്ഠാൻ വാസയതേ, യദേഭ്യോശനം ഭദാതി നേന മനുഷ്യാണാമഥ യത് പശുഭ്യസ്തുണോഭകം വിദതി നേന പശുനാം നേഷാം ലോകോ യഥാ ഹ വൈ സ്വായ ലോകായാരിഷ്ടമിദിതേഭ്യം ഹൈവം വിദേ സർവ്വാണി ഭൂതാനി അരിഷ്ടമിദിന്തി തദാ ഏതദിദിതം മീമാംസിതം.” (ബൃ. I. 4.)

“യഥാ വായം സമാശ്രിത്യ വർത്തന്തേ സർവ്വജനവഃ. തഥാ ഗൃഹസ്ഥശാശ്രിത്യ വർത്തന്തേ സർവ്വ ആശ്രമാഃ യസ്താത് ത്രയേഃപ്രാശ്രമിണോ ജ്ഞാനനാണന ചാനപഥം. ഗൃഹസ്ഥനൈവ ധാർയ്യാന്ത തസ്താജ്ജ്ഞാശ്രമാ ഗൃഹീ. സ സന്ധായുഃ പ്രയത്തേന സ്വഗ്ഗർമ്മക്ഷയമിദിതം. സുഖം ചേഷ്ഠമിദിതം നിത്യം യേഃധാർയ്യാം ദുഷ്ടലേപിനൈഃ ഋഷയഃ പിതരോ ദേവോ ഭൂതാസ്തഥീയസ്തഥാ. ആശാസതേ കടുബ്ബേ ഭൃഷ്ണഭൃഷ്ടം കാതും വിജാനതാ. സ്വപാശ്ചായേനാർച്ചയതഷ്ഠീൻ ഫോരമൈദേവാനൻ യഥാവിധി. ചിതൃൻ ശ്രാദ്ധൈശ്ച നപുനരെന്നഭൂതാനി ബലിച്ഛന്തം. കർമ്മാദഹരഹഃ ശ്രാദ്ധമന്നാഭ്യേനോഭേകന വാ. പയോമുലഫലൈർവ്യാപി ചിതൃഭ്യഃ പ്രീതിമാവാഹൻ.” (മനുസ്മൃതി.)]

ശ്രുതേന ബാലഃ സ്ഥാനേന ജനനാ ഭവതോ ഹൃദം
സ കഥം പാലയിഷ്ടാമി ഭൂമിം ഭവതി തിഷ്ഠതി.

24

“ശ്രുതേന	“അറിവിനാലും,	ഹി	ആകയാൽ,
ജനനാ	} ജനനക്രമത്താലും,	ഭവതി തിഷ്ഠതി,	നിന്തിരുവടി ഇരിക്കെ,
സ്ഥാനേന		ഭൂമിം	ഭൂമിയെ
ഭവതഃ	നിന്തിരുവടിയേക്കാളും	സഃ	അപ്രകാരമുള്ള ഞാൻ
അഥം	ഞാൻ	കഥം	എങ്ങിനെ
ബാലഃ;	കുറഞ്ഞവനാകുന്നു;	പാലയിഷ്ടാമി? പരിപാലിക്കും?	

ഹീനബുദ്ധിഗുണോ ബാലോ ഹീനഃ സ്ഥാനേന ചാപ്യഥം
ഭവതാ ച വിനാഭൂതോ ന വർത്തിതുമത്സരേ.

25

“ഹീനബുദ്ധി-	“താണബുദ്ധിയും ഗുണ	അഥം അപി,	ഞാനാകട്ടെ,
ഗുണഃ,	} ങ്ങളുമാണ്വരും,	ഭവതാ	നിന്തിരുവടിയെ
സ്ഥാനേന		വിനാഭൂതഃ.	പിരിഞ്ഞ്,
ഹീനഃ,	കുറഞ്ഞവരും,	വർത്തിതും ച ജീവനോടിരിപ്പാനുംകൂടി	
ബാലഃ ച	ബാലനുമായ	ഉത്സരേ ന. സഹിക്കയില്ല.	

ഇദം നിഖിലമവ്യഗ്രം പിത്രം രാജ്യമകണ്ടകം

അനുശാധി സ്വധർമ്മേണ ധർമ്മജ്ഞ സഹ ബാധവൈ.

26

“ധർമ്മജ്ഞ!	“ധർമ്മജ്ഞൻ	നിഖിലം,	മുഴുവനും,
പിത്രം	പിതാവിന്നുചേർന്നതും	അകണ്ടകം	നിബ്ബാധമായി
അവ്യഗ്രം	നിജാവസ്ഥയെ വെടി	ബാധവൈഃ	} ഭാതാക്കന്മാരോടുംകൂടി
	ഞ്ഞിരിക്കുന്നതും ആയ	സഹ	
ഇദം	ഈ	സ്വധർമ്മേണ	കലധർമ്മപ്രകാരം
രാജ്യം	രാജ്യത്തെ	അനുശാധി.	പരിപാലിച്ചാലും.

ഇഹൈവ തപാഭിഷിഞ്ചന്തു സർപ്പാഃ പ്രകൃതയഃ സഹ

ഋതപിജഃ സവസിഷ്ഠാശ്ച മന്ത്രവന്ത്രകോവിദാഃ.

27

“പ്രകൃതയഃ	“മന്ത്രിമാർ	സഹ,	ഒന്നിച്ചു്,
സർപ്പാഃ	എല്ലാവരും	മന്ത്രവന്	മുറുപാലെ
മന്ത്രകോവിദാഃ	മന്ത്രവിദഗ്ദ്ധരായ	തപാ	നിന്തിരുവടിയ്ക്കു്
സവസിഷ്ഠാഃ	വസിഷ്ഠരോടുകൂടിയ	ഇഹ ഏവ	ഇവിടെവെച്ച് തന്നെ
ഋതപിജഃ ച	ഋതപിക്കുകളും	അഭിഷിഞ്ചന്തു. പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്യട്ടെ.	

അഭിഷിക്തസ്തപസ്താഭിരയോദ്ധ്യോം പാലനേ വ്രജ

വിജിത്യ തരസാ ലോകാൻ മന്ദദ്ഭിരിവ വാസന്ദഃ.

28

“വാസവഃ	“ദേവേന്ദ്രൻ	ലോകാൻ	ലോകങ്ങളെ [ജയിച്ച്,
മന്ദദ്ഭിഃ ഇവ	ദേവന്മാരാലെന്നപോ	തരസാ വിജിത്യ,	സ്വപശക്തികൊണ്ട്-
അസ്താഭിഃ	ഞങ്ങളാൽ [ലെ	പാലനേ	പരിപാലിക്കുന്നതി
അഭിഷിക്തഃ	അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെ	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യക്ക് [ന്നായി
തപം,	നിന്തിരുവടി, [ദ്രവനായ	വ്രജ.	എഴുന്നള്ളിയാലും.

ഈണാനി ത്രീണ്യപാകവ്യാൻ ദുർവ്വദഃ സാധു നിർദഹൻ
സുഹൃദസ്സുപ്തൻ കാമൈസ്സപമേവാത്രാനശായി മാം.

29

“ ത്രിണി ഈണാനി	“ ദേവനാക്കം, ഋഷി കരം, പിതൃക്കരം ഈ ഉള്ള മൂന്നു ഋണ ങ്ങളേയും	കാമൈഃ സാധു തപ്തൻ,	ഇഷ്ടംപോലെ നന്നായി തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നവ നായി,
അപാകവ്യാൻ, ദുർവ്വദഃ നിർദഹൻ, സുഹൃദഃ	വീട്ടുന്നവനായി, ദുഷ്ടന്മാരെ ചൂട്ടെരിക്കുന്നവനായി, സജ്ജനങ്ങളെ	അത്ര, തപം മാം ഏവ അനുശായി.	ഇക്കാര്യത്തിൽ നിന്തിരുവടി എന്നെത്തന്നെ ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

[“ദേവനാം ച പിതൃണാം ച ഋഷീണാം ച തഥാ നരഃ, ഋണവാൻ ജായതേ യസ്താത് തഃനാക്ഷേ പ്രയതേത് സദാ.” “ദേവനാമനുഃണാ ജന്തുർജ്ജ്വലൈർഭവതി മാനവഃ, അപ്ലവിത്ത ശ്വ പുജാഭിരുപവാസവ്രതൈസ്തഥാ, ത്രാഃലന പ്രജയാ ചൈവ പിതൃണാമനുഃണാ ഭവേത്, ഋഷീണാ ബ്രഹ്മചര്യേണ ത്രുതേന തപസാ തഥാ.” (വിഷ്ണുധർമ്മാർത്ഥം).]

അദ്വായ് മുദിതാഃ സന്തു സുഹൃദസ്സേഭിഷേചനേ

അദ്വ ഭീതാഃ പലായന്താം ദുർവ്വദസ്തേ ദിശോ ദശ.

30

“ ആയ്!	“ പുഷ്പനായുഃക്കോവേ!	അദ്വ	ഇപ്പോൾ
അദ്വ	ഇപ്പോൾ	ദുർവ്വദഃ	ദുഷ്ടന്മാർ
തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ	തേ	നിന്തിരുവടിയെ
അഭിഷേചനേ	പട്ടാഭിഷേകത്തിൽ	ഭീതാഃ	ഭയപ്പെട്ട്
സുഹൃദഃ	സജ്ജനങ്ങൾ	ദശ ദിശഃ	പത്തു ദിക്കുകളിലേക്കും
മുദിതാഃ	സന്തുഷ്ടരായി	പലായന്താം.	ഓടട്ടെ.
സന്തു;	ഭവിക്കട്ടെ;		

ആക്രോശം മമ മാതുശ്വ പ്രമുജ്യ പുരുഷഷ്ഠി

അദ്വ തത്രഭവന്തം ച പിതരം രക്ഷ കിച്ഛിഷാത്.

31

“ പുരുഷഷ്ഠി!	“ പുരുഷോത്തമ!	തത്രഭവന്തം	പുഷ്പപാദനായ
മമ	എന്റെ	പിതരം ച	പിതാവിനേയും
മാതൃഃ	മാതാവിന്റെ	കിച്ഛിഷാത്	പാപത്തിൽനിന്നും
ആക്രോശം	അധർമ്മകൃത്യത്തെയും	അദ്വ ച	ഇപ്പോഴേങ്കിലും
പ്രമുജ്യ,	പരിശുദ്ധമാക്കി,	രക്ഷ.	മോചിപ്പിച്ചാലും.

ശിരസാ തപാഭിതാപേഹം കരുഷ്യ കരുണാം മയി

ബാസ്യവേഷ്യ ച സർവ്വേഷു ഭൂതേഷുപിവ മഹേശ്വരഃ.

32

“ അഹം	“ ഞാൻ	ഭൂതേഷു	സന്താനങ്ങൾ
തപാ	നിന്തിരുവടിയോട്,	സർവ്വേഷു ച	എല്ലാവരിലും
ശിരസാ	തർക്കവിട്ട്	ഇവ	എപ്രകാരമോ, അപ്ര
അഭിയാചേ;	യാചിക്കുന്നു;	മയി	എന്റെപേരിൽ[കാരം
മഹേശ്വരഃ	സർവ്വേശ്വരൻ	കരുണാം	} പ്രസാദിച്ചുരുളിയാലും.
ബാസ്യവേഷ്യ	ഭക്തന്മാരായ	കരുഷ്യ.	

[പരമശിവൻ, തന്നെപ്പൂർണ്ണ ഭൂതഗുണങ്ങളിൽ എപ്രകാരമോ അപ്രകാരം; എന്നും]

അഥവാ പൃഷ്ഠതഃ കൃതാ വനമേവ ഭവാനിതഃ
ഗമിഷ്യതി ഗമിഷ്യാമി ഭവതാ സാഖ്യാമഹം.

33

“പൃഷ്ഠതഃ കൃതാ “ തിരസ്കരിച്ച്,	ഇതഃ	ഇക്കാരണത്താൽ
ഭവാനി നിന്ദിതവടി		
വനം ഏവ വനത്തിൽതന്നെ	ഭവതാ സാഖ്യാ	നിന്ദിതവടിയുടെകൂടെ
അഥവാ } എഴുന്നള്ളിയിരിപ്പാൻ	അഥം അപി }	ഞാനും കാലം കഴിക്ക
ഗമിഷ്യതി, } നിശ്ചയിക്കുകയാണെ	ഗമിഷ്യാമി. ” }	ന്നതാണ്. ”
ന്നാൽ,		

തഥാ ഹി രാമോ ഭരതേന താമ്രതാ

പ്രസാദ്യമാനഃ ശിരസാ മഹീപതിഃ

ന ചൈവ ചക്രേ ഗമനായ സത്പവാൻ

മതിം പിതൃസ്തദപനേ വ്യവസ്ഥിതഃ.

34

മഹീപതിഃ	ലോകനാഥനും	പ്രസാദ്യമാനഃ }	അപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവനാ
സത്പവാൻ ച	സാതപിതനുമായ	ഹി,	യിരുന്നിട്ടും,
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ
താമ്രതാ	പരിതപിക്കുന്നവനായ	തദപനേ	ആ ആജ്ഞയിൽ
ഭരതേന	ഭരതനാൽ	വ്യവസ്ഥിതഃ }	ഉറച്ചുനിന്നവനായ്ക്കു
ശിരസാ	തലകുവിട്ട്	ഏവ	ഗമനായ തിരിച്ചെഴുന്നള്ളുവാൻ
തഥാ	ഇപ്രകാരം	മതിം ചക്രേ ന.	ആലോചിച്ചതേയില്ല.

തദഭ്യർത്ഥം സ്വൈര്യമവേക്ഷ്യ രാഘവേ

സമം ജനോ ഹർഷമവാപ ദുഃഖിതഃ

ന യാത്രയോദ്ധ്യാമിതി ദുഃഖിതോഭവത്

സ്ഥിരപ്രതിജ്ഞാത്വമവേക്ഷ്യ ഹർഷിതഃ.

35

ജനഃ,	ആ ജനം,	ഇതി അവേക്ഷ്യ	എന്നതിനെ വിചാരി
രാഘവേ	ശ്രീരാഘവനെക്കുറിച്ച്,	ദുഃഖിതഃ,	ദുഃഖംപൂണ്ടതായും,[ച്ച്
തത്	ആ സമയം,	അഭ്യർത്ഥം	അതുതാവഹവും
സമം	ഒരേ സമയം,	സ്വൈര്യം	ചാഞ്ചല്യരഹിതവുമായ
ദുഃഖിതഃ	ദുഃഖിക്കുന്നതായി	സ്ഥിരപ്രതി-	പ്രതിജ്ഞയിലുള്ള വ്യ
ഹർഷം അവാപ;	സന്തോഷത്തേയും ഉൾ	ജ്ഞാത്വം	വസ്ഥിതിയേ
	ക്കൊണ്ടു ;	അവേക്ഷ്യ,	കണ്ട്,
അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയ്ക്ക്	ഹർഷിതഃ }	ഊഷ്മാവും ഭവിച്ചു.
യാതി ന	എഴുന്നള്ളുന്നില്ല	അഭവത്.	

തമൃതപിജോ നൈഗമയ്യഥവല്ലഭാഃ

തഥാ വിസംജ്ഞാശ്രുകലാശ്ച മാതരഃ

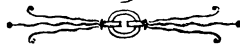
തഥാ ബ്രവാണാം ഭരതം ച തൃഷ്ണവുഃ

പ്രണമ്യ രാമം ച യയാചിരേ സഹ.

36

ഋതപിജഃ	ഋതപിക്ഷകളും	ബ്രഹ്മവാണ്ഡം	അപേക്ഷിക്കുന്നവനായ
നൈഗമയുഗ്മ-	} നഗരസംഘപ്രധാനി	തം ഭരതം	ആ ഭരതനെ
വല്ലഭാഃ		തുഷ്ടവുഃ ;	കൊണ്ടാടി ;
മാതരഃ ച	മാതൃജനങ്ങളും	തഥാ	അപ്രകാരം
വിസംജ്ഞാശു-	} അറിവറവരായി അ	സഹ ച	കൂടെത്തന്നെ
കലാഃ ;		രാമം ച	ശ്രീരാമനോടും
പ്രണമ്യ	വണക്കംപൂണ്ട്	യയാചിരേ.	യാചിച്ചു.
തഥാ	അപ്രകാരം		

ഇത്യാഷ്വ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകിയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ഷഡ്ഘതരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റാറാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.
 ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6319 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3964.

സപ്താത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റാഴ്ചാംസ്കന്ധം.

[ശ്രീരാമപ്രതിവചനം = ശ്രീരാമൻ മറുപടി പറയുന്നത്.]

പുനരേവം ബ്രഹ്മവാണ്ഡം തു ഭരതം ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ

പ്രത്യവാച തതഃ ശ്രീമാൻ ജ്ഞാതിമദ്ധ്യേഭിസത്കൃതഃ.

1

തതഃ	ആ സമയം	ഏവം	ഇപ്രകാരം
ജ്ഞാതിമദ്ധ്യേ	സ്വന്തം ആളുകളുടെ	പുനഃ	വീണ്ടും
	മദ്ധ്യത്തിൽവെച്ച്	ബ്രഹ്മവാണ്ഡം	പ്രാർത്ഥിക്കുന്നവനായ
അഭിസത്കൃതഃ	കൊണ്ടാടപ്പെട്ടവനും	ഭരതം	ഭരതനോടായി
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനുമായ	തു	ആ സമയം ഇപ്രകാരം
ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ,	ലക്ഷ്മണാഗ്രജനായ	പ്രത്യവാച.	മറുപടിയരുളിച്ചെയ്തു.
	ശ്രീരാമൻ,		

ഉപപന്നമിദം വാക്യം യത്പഥേവമഭാഷമാഃ

ജാതഃ പുത്രോ ഭഗരഥാത് കൈകേയ്യാം രാജസത്തമാത്.

2

“രാജസത്തമാത്”	“രാജാത്തമനായ	തപം,	നീ,
ഭഗരഥാത്	ഭഗരഥചക്രവർത്തിയ്ക്ക്	യത് ഏവം	യാതൊന്നിനെ ഇപ്ര
കൈകേയ്യാം	കൈകേയീദവിയിൽ	അഭാഷമാഃ	ഉരചെയ്തുവോ, [കാരം
ജാതഃ	സജാതനായ	ഇദം വാക്യം	ഈ വാക്ക്
പുത്രഃ	പുത്രനായ	ഉപപന്നം.	ഉചിതമായതുതന്നെ.

പുരാ ഭ്രാതഃ പിതാ നഃ സ മാതരം തേ സമുദപഥൻ

മാതാമഹേ സമാന്ത്രേഷിദ്രാജ്യശുക്ലമനുത്തമം.

3

“ഭ്രാതഃ !	“സോദര !	മാതാമഹേ	നിന്റെ മുത്തച്ഛൻ
നഃ പിതാ	നമ്മുടെ പിതാവായ	അനുത്തമം	നിസ്തുല്യമായ
സഃ, പുരാ	അദ്ദേഹം, പണ്ട്	രാജ്യശുക്ലം	രാജ്യാധികാരമാകുന്ന
തേ മാതരം	നിന്റെ മാതാവിനെ		ശ്രീശുക്ലത്തെ
സമുദപഥൻ	പരിഗ്രഹിക്കുന്നവനാ	സമാന്ത്രേഷി-	} വാക്കുകൊടുത്തു.
	യി	ഷീത്.	

ദൈവാസുരേ ച സംഗ്രാമേ ജനന്ത്യേ തവ പാത്മിവഃ
സംപ്രഹൃഷ്ടാ ഭദ്രൗ രാജാ വരമാരാധിതഃ പ്രഭുഃ.

4

“പ്രഭുഃ	“പ്രഭുവും	ആരാധിതഃ,	സഹായം ചെയ്യപ്പെട്ട
പാത്മിവഃ	ചക്രവർത്തിയും ആയ	തവ	നിന്റെ [വനായി,
രാജാ,	മഹാരാജാവ്,	ജനന്ത്യേ	മാതാവിനായൊണ്
ദൈവാസുരേ	ദേവന്മാർക്കും അസുര	സംപ്രഹൃഷ്ടഃ	പ്രീതിപൂർണ്ണരും
	ന്മാർക്കും തമ്മിൽ നടന്ന	വരം	വരം ചോദിപ്പാനുള്ള
സംഗ്രാമേ ച	യുദ്ധത്തിൽ	ഭദ്രൗ.	അധികാരത്തെ
			നൽകി.

തതഃ സാ സംപ്രതിശ്രാവ്യ തവ മാതാ യശസിനീ
അയാചത നരവ്യാഘ്രം ഭദ്രൗ വരൗ വരവണ്ണിനീ
തവ രാജ്യം നരവ്യാഘ്ര മമ പ്രവ്രാജനം തഥാ
തൗ ച രാജാ തഥാ തസ്യൈ നിയുക്തഃ പ്രഭദ്രൗ വരൗ.

5

6

“നരവ്യാഘ്ര!	“പുരുഷോത്തമ!	പ്രവ്രാജനം	വനവാസത്തെയും
തവ	നിന്റെ	ഭദ്രൗ	രണ്ടു
മാതാ	മാതാവും	വരൗ തഥാ	വരങ്ങളായി,
യശസിനീ	കീർത്തിമതിയും	നരവ്യാഘ്രം	മഹാരാജാവിനോടായി
വരവണ്ണിനീ	ശ്രീരത്നവും ആയ	അയാചത;	ആവശ്യപ്പെട്ടു;
സാ	അവൾ	തതഃ	അതിനാൽ
സംപ്രതിശ്രാവ്യ,	വാശത്തം വാങ്ങി	നിയുക്തഃ	നിബ്ബന്ധിതനായ
	ക്കൊണ്ടു്,	രാജാ	മഹാരാജാവ്
തവ	വത്സന്	തൗ	ആ
രാജ്യം	രാജ്യത്തെയും	വരൗ ച	രണ്ടുവരങ്ങളെയും
തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ	തസ്യൈ	അവൾക്കായി
മമ	എനിക്ക്	പ്രഭദ്രൗ.	കൊടുത്തു.

തേന പിത്രാഹമപൂത്ര നിയുക്തഃ പുരുഷഷ്ടഭ
ചതുർഭുഗ വനേ വാസം വഷാണി വരദാനികം.

7

“പുരുഷഷ്ടഭ!	“പുരുഷോത്തമ!	വഷാണി	വത്സരങ്ങൾ
അഹം	ഞാൻ	വനേ	കാട്ടിൽ
അത്ര	ഈ	വാസം	വസിക്കുക എന്നുള്ള
വരദാനികം	വരദാനത്തിന്റെ ഫല	തേന	ആ [തിനെ
	മായി	പിത്രാ അപി	പിതാവിനാൽതന്നെ
ചതുർഭുഗ	പതിന്നാലു്	നിയുക്തഃ.	ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടു.

സോഽഹം വനമിദം പ്രാപ്തോ നിജ്ജനം ലക്ഷ്മണാനപിതഃ
സീതയാ ചാപ്രതിഭന്ദപസ്തസ്യ വാക്യേ സ്ഥിതഃ പിതഃ.

8

“സഃ അഹം തസ്യ പിതഃ വാക്യേ സ്ഥിതഃ, അപ്രതി- ഭന്ദപഃ	“അപ്രകാരമുള്ള ഞാൻ ഈ പിതാവിന്റെ നിജയാഗത്തിൽ ശ്രദ്ധപൂർവ്വമായി, മറ്റൊരാളുടെ വാ ക്കിനെ ചെവിക്കൊ ള്ളാത്തവനായി	ലക്ഷ്മണാനപിതഃ ലക്ഷ്മണനോടു കൂടിയും സീതയാ ച സീതാസമേതനായും നിജ്ജനം നരസഞ്ചാരമില്ലാത്ത ഇദം ഈ വനം വനത്തെ പ്രാപ്തഃ. പ്രാപിച്ചു.
--	--	---

ഭവാനപി തഥേത്യേവ പിതരം സത്യവാദിനം
കത്തുമഹതി രാജേന്ദ്രം ക്ഷിപ്രമേവാഭിഷേചനാത്.

9

“ഭവൻ അപി തഥാ ഇതി ക്ഷിപ്രം ഏവ അഭിഷേച- നാത് ഏവ	“നീയും [യെന്ന് അപ്രകാരമാവട്ടെ— താമസിയാതെതന്നെ അഭിഷിക്തനാകുന്നതു കൊണ്ടുമാത്രമേ	പിതരം പിതാവായ രാജേന്ദ്രം മഹാരാജാവിനെ, സത്യവാദിനം } സത്യസന്ധനാക്കുവാൻ കത്തും } കഴികയുള്ളൂ. അഹതി.
--	---	---

ഈണാനോചയ രാജാനം മത് കൃതേ ഭരത പ്രഭം.

10

“ഭരത! പ്രഭം രാജാനം	“ഭരത! പ്രഭുവായ മഹാരാജാവിനെ	ഈണാത് മത് കൃതേ മോചയ.	ഈണത്തിൽനിന്ന് എനിക്കുവേണ്ടി മോചിപ്പിച്ചാലും.
--------------------------	----------------------------------	----------------------------	--

പിതരം ചാപി ധർമ്മജ്ഞം മാതരം ചാഭിനന്ദയ.

11

“ധർമ്മജ്ഞം പിതരം അപി	“ധർമ്മത്തെ ഗ്രഹിച്ചവ പിതാവിനേയും [നായ	മാതരം ച മാതാവിനേയും അഭിനന്ദയ ച. ആനന്ദിപ്പിച്ചാലും.
-------------------------	--	---

ശ്രൂയതേ ഹി പുരാ താത ശ്രുതിർഗീതാ യശസപിനാ
ഗയേന യജമാനേന ഗയേഷേപവ പിതൃൻ പ്രതി.

12

“താത! പുരാ ഗയേഷു പിതൃൻ പ്രതി, യജമാനേന	“വത്സ! പണ്ടൊരിക്കൽ ഗയാക്ഷേത്രങ്ങളിൽ പിതൃക്കളെ ഉദ്ദേശിച്ച്, ശ്രാദ്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടി രുന്ന	യശസപിനാ വിഖ്യാതനായ ഗയേന ഏവ ഗയനാൽതന്നെ ഗീതാ കീർത്തിക്കപ്പെട്ടതായ ശ്രുതിഃ ഈപ്പറയുന്ന ലോകോ ക്തി ശ്രൂയതേ ഹി. പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ.
---	---	--

പുന്നാളോ നരകാഭ്യസ്താത് പിതരം ത്രായതേ സുതഃ
തസ്താത് പുത്ര ഇതി പ്രോക്തഃ പിതൃൻ യത് പാതി വാ സുതഃ. 13

“ സുതഃ പുന്നാളഃ നരകാത് പിതരം ത്രായതേ, യസ്താത് തസ്താത് വാ	“ പുത്രൻ പുത്ത് എന്ന നരകത്തിൽനിന്ന് പിതാവിനെ മോചിപ്പിക്കുന്നു, } എന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ,	പിതൃൻ സുതഃ പാതി; യത് പുത്രം ഇതി പ്രോക്തഃ.	പിതാക്കന്മാരെ ഒരു പുത്രൻ രക്ഷിക്കുന്നു; ഇക്കാരണത്താൽ തന്നെയാണു് പുത്രൻഎന്നു് പറയപ്പെടുന്നതു്.
--	--	--	---

ഏഷ്ടവ്യാ ബഹവഃ പുത്രാ ഗുണവന്തോ ബഹുശ്രുതാഃ
തേഷാം വൈ സമവേതാനാമപി കശ്ചിദ് ഗയാം വ്രജേത്. 14

“ ഗുണവന്തഃ ബഹുശ്രുതാഃ ബഹവഃ പുത്രാഃ പല പുത്രന്മാർ ഏഷ്ടവ്യാഃ ;	“ ഗുണവാന്മാരും പഠിച്ചറിവുള്ളവരുമായ പല പുത്രന്മാർ { ഒരുവനുണ്ടാകേണ മെന്ന് പ്രാർത്ഥിക്ക പ്പെടേണ്ടതാണു് ;	സമവേതാനാം ബന്ധപ്പെട്ടവരായ തേഷാം അവരിൽ കശ്ചിത് അപി ഒരുവന്നൊക്കും ഗയാം ഗയയിലേക്കു് വ്രജേത് വൈ. പോയേക്കാം.
---	--	---

[ഗയയിൽ വെച്ച് ശ്രാദ്ധം ഉള്ളുന്നതു് വളരെ പ്രശസ്തമാകുന്നു:—“ ഗയാമുപേത്യ യഃ ശ്രാദ്ധം കരോതി പൃഥിവീപതേ, സഫലം തസ്യ തജ്ജന്മ ജായതേ പിതൃതുഷ്ടിഭം.” (വിഷ്ണുപുരാണം.) “ ഗയാശീഷേ യദാ പിണ്ഡം നാറ്റാ യേഷാം പ്രകുപ്തേ, നരകസ്ഥാ ഭിവാ യാന്തി സ്വർഗ്ഗസ്ഥാ മോക്ഷമാപ്നന്തഃ, തത്രാക്ഷയുവദോ നാമ ത്രിഷു ലോകേഷു വിശ്രുതഃ, പിതൃണാം തത്ര വൈ മത്തമക്ഷയം ഭവതി പ്രഭോ, വടവുക്ഷം സമാസാദ്യ ശാഃകനാച്ഛദകേന വാ, ഏകസ്ഥിൻ ഭോജിതേ വിപ്രേ കോടിഭവതി ഭോജിതാ.” (ബ്രഹ്മകൈവർത്തം) “ ശുക്ലകൃഷ്ണാവഭൃതേ പക്ഷേഴ ഗയാം യോ യോഽവസേന്നരഃ, പുനാത്യാസപ്തം രാജൻ കലം നാസ്ത്വത്രസംശയഃ, ഏഷ്ടവ്യാ ബഹവഃ പുത്രാഃ യദ്യേകോപിഗയാം വ്രജേത്.” (വനപഞ്ചം).]

ഏവം രാജഷ്ഠയഃ സദ്യേ പ്രതീതാ രാജനന്ദന
തസ്താത് ത്രാഹി നരശ്രേഷ്ഠ പിതരം നരകാത് പ്രഭോ. 15

“ പ്രഭോ! രാജനന്ദന! ഏവം രാജഷ്ഠയഃ സദ്യേ പ്രതീതാഃ ;	“ സാമന്ത്യാശാചിയായ ചക്രവർത്തികന്മാര! ഇപ്രകാരംതന്നെ രാജഷ്ടികൾ എല്ലാവരും സമ്മതിച്ചിട്ടുള്ള സംഗതിയാണു് ;	നരശ്രേഷ്ഠ! തസ്താത് പിതരം നരകാത് ത്രാഹി.	പുരുഷശ്രേഷ്ഠ! ആകയാൽ പിതാവിനെ നരകത്തിൽനിന്നും കരകയറിയാലും.
---	---	---	---

അയോദ്ധ്യാം ഗച്ഛ ഭരത പ്രകൃതീനരഞ്ജയ

ശത്രുഘ്നസഹിതോ വീര സഹ സന്ദൈർഭചിജാതിഭിഃ.

16

“ വീര !	“ വീര !	ഗച്ഛ ;	ഗമിച്ചാലും ;
ഭരത !	ഭരത !	ശത്രുഘ്നസഹിതഃ	ശത്രുഘ്നസമേതനായി
ചിജാതിഭിഃ	ബ്രഹ്മക്ഷത്രവൈശ്യർ	പ്രകൃതീഃ	പ്രജകളെ
സന്ദൈർഭഃ സഹ	എല്ലാവരോടുംകൂടി	അനരഞ്ജയ.	ആനന്ദിപ്പിച്ചാലും.
അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയിലേക്ക്		

പ്രവേഷേച്ഛ ഭണ്ഡകാരണ്യമഹമപ്യവിലംബയൻ

ആഭ്യാം തു സഹിതോ രാജൻ വൈഭഭമ്യാ ലക്ഷ്മണേന ച.

17

“ രാജൻ !	“ രാജാവേ !	സഹിതഃ,	കൂടി,
ആഭ്യാം	ഈ	അഹം അപി	ഞാനും
വൈഭഭമ്യാ തു	സീതയോടും	അവിലംബയൻ	താമസിയാതെ
ലക്ഷ്മണേന ച	ലക്ഷ്മണനോടും	ഭണ്ഡകാരണ്യം	ഭണ്ഡകാരണ്യത്തിൽ
		പ്രവേഷേച്ഛ.	പ്രവേശിച്ചുകൂടയാം.

തപം രാജാ ഭവ ഭരത സ്വയം നരാണാം

വന്യാനാമഹമപി രാജരാജൻമുഗാണാം

ഗച്ഛ തപം പരവരമദ്യ സംപ്രഹൃഷ്ടഃ

സംഹൃഷ്ടസ്തപഹമപി ഭണ്ഡകാൻ പ്രവേഷേച്ഛ.

18

“ ഭരത !	“ ഭരത !	അഹം അപി	ഞാനും
തപം	നീ	സംഹൃഷ്ടഃ തു	യാതൊരു അതൃപ്തിയു
സംപ്രഹൃഷ്ടഃ	സർവ്വപ്രകാരത്തിലും		മില്ലാതെതന്നെ
അദ്യ	സന്തുഷ്ടഹൃദയനായി	ഭണ്ഡകാൻ	ഭണ്ഡകാരണ്യങ്ങളെ
പരവരം	ഇപ്പോൾ	പ്രവേഷേച്ഛ ;	പ്രവേശിക്കുന്നുണ്ട് ;
ഗച്ഛ ;	ഉത്തമനഗരത്തിലേക്ക്	അഹം അപി	ഞാനും
തപം സ്വയം	ഗമിക്കുക ;	വന്യാനാം	} അരണ്യമൃഗങ്ങൾക്ക്
നരാണാം	നീ തന്നെ	മുഗാണാം	
രാജാ	ജനങ്ങൾക്ക്	രാജരാജ്.	ചക്രവർത്തിയായിരി
ഭവ ;	രാജാവായി		ക്കാം.
	വർത്തിച്ചാലും ;		

ഹായാം തേ ദിനകരഭാഃ പ്രബാധമാനാം

വഷ്ടത്രം ഭരത കരോതു മുഖ്നി ശീതാം

ഏതേഷാമഹമപി കാനനദ്രുമാണാം

ഹായാം താമതിശയിനീം സുഖീ ശ്രയിഷ്യേ.

19

“ ഭരത !	“ ഭരത !	വഷ്ടത്രം	വെൺകൊറ്റക്കട
തേ	നിന്റെ	ദിനകരഭാഃ	സൂര്യകിരണങ്ങളെ
മുഖ്നി	ശിരസ്സിനുമുകളിൽ,	പ്രബാധമാനാം,	വിലക്കി,

ശീതാം	ശീതളമായ	കാനനഭ്രമാണാം	വനവൃക്ഷങ്ങളുടെ
മരായാം	നിഴലിനെ	താം	ഈ
കരോതു ;	ഉണ്ടാക്കട്ടെ ;	അതിശയിനീം	ധാരാളമായുള്ള
അഹം അപി	ഞാനും	മരായാം	നിഴലിനെ
ഏതേഷാം	ഈ	സുഖീ	} സുഖമായി ആശ്രയി
		ശ്രയിഷ്യ.	

ക്കാന.

ശതൃഷ്ടഃ കശലമതിസ്തു തേ സഹായഃ

സൌമിത്രിമമ വിദിതഃ പ്രധാനമിതം

ചതപാരസ്തനയവരോ വയം നരേന്ദ്രം

സത്യസ്ഥഃ ഭരത ചരമ മാ വിഷാദം.

20

“ മമ	“ എനിക്ക്	തനയവരാഃ	ഉത്തമപുത്രന്മാരായ
സൌമിത്രിഃ	ചക്ഷുണൻ	വയം	നാം
പ്രധാനമിതം	മുഖ്യസുഹൃത്തേന്ന്	ചതപാരഃ,	നാലുപേരും,
വിദിതഃ ;	അറിവുള്ള സംഗതി	നരേന്ദ്രം	മഹാരാജാവിനെ
ഭരത !	ഭരത ! [യാണല്ലോ ;	സത്യസ്ഥം	സത്യം പിഴക്കാത്തവ
തേ തു	നിനക്കും		നാക്കി
കശലമതിഃ	ബുദ്ധിശാലിയായ	ചരമ ;	നടന്നുവരിക ;
ശതൃഷ്ടഃ	ശതൃഷ്ടൻ	വിഷാദം മാ.	വ്യസനിക്കാതിരുന്നാ
സഹായഃ ;	സഹായമുണ്ട് ;		ലും.

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

സപ്തോത്തരശതതമഃ സഗ്ഗ് = നൂറോറുപത്തൊമ്പതാം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6339 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 3984.

അഷ്ടോത്തരശതതമഃ സഗ്ഗ് = നൂററിഎട്ടാസഗ്ഗ്.

[ജാബാലിവാക്യം = ജാബാലിയുടെ വാക്യം.]

ആശ്വാസയന്തം ഭരതം ജാബാലിർബ്രാഹ്മണോത്തമഃ

ഉവാച രാമം ധർമ്മജ്ഞം ധർമ്മാപേതമിദം വചഃ.

1

ബ്രാഹ്മണോ-	}	ബ്രാഹ്മണോത്തമനായ	ധർമ്മജ്ഞം	ധർമ്മജ്ഞനും ആയ
ത്തമഃ			രാമം	ശ്രീരാമനോടായി
ജാബാലിഃ,		ജാബാലിയെന്നവൻ,	ഇദം	ഇപ്രകാരം
ഭരതം		ഭരതനെ	ധർമ്മാപേതം	ധർമ്മവിരുദ്ധമായ
ആശ്വാസയന്തം		ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നവ	വചഃ	വാക്യത്തെ
		നം	ഉവാച.	ഉരചെയ്തു.

സാധു രാഘവ മാ ഭൂതേ ബുദ്ധിരേവം നിരത്നികാ

പ്രകൃതസ്തു നരസ്യേവ ഹ്യാർത്ഥബുദ്ധേസ്സപസിനഃ.

2

“രാഘവ !	“ശ്രീരാഘവ !	പ്രാകൃതസ്വ	} പാമര മനുഷ്യന് ത
ആയുഷ്വലോ	സ്വദേശാചാരത്തിൽ	നരസ്വ ഇവ	
	താല്പര്യമുള്ളവനും,	ഏവം	ഇവ
തപസ്വിനഃ	കലധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തോ	നിരത്ഥികാ	സമയാചിതമല്ലാത്ത
	ഭക്തിയവനും ആയ	ബുദ്ധിഃ	നിശ്ചയം
തേ,	അവിടുത്തെക്ക്,	സാധു ഹി	ഒരിക്കലും
		മാ ഭൂത്.	പാടുമില്ല.

കഃ കസ്വ പുരുഷോ ബന്ധുഃ കിമാപ്യം കസ്വ കേനചിത്
യദേകോ ജായതേ ജന്തുരേക ഏവ വിനശ്യതി. 3

“കസ്വ	“ഏതൊരുമനുഷ്യന്	ആപ്യം ?	വേണ്ടതായിട്ടുള്ളത് ?
കഃ പുരുഷഃ	ഏതൊരുവന്റെ	യത്	എന്തെന്നാൽ
	യാണു്	ജന്തുഃ	ജീവൻ
ബന്ധുഃ ?	ബന്ധുവായുള്ളത് ?	ഏകഃ	ഏകനായിട്ടാണ്
കേനചിത്	ആരെക്കൊണ്ടെങ്കിലും	ജായതേ ;	ജനിക്കുന്നത് ;
കസ്വ	ആക്കു്	ഏകഃ ഏവ	ഏകനായെന്നെയാണ്
കിം	എന്തെന്നാണ്	വിനശ്യതി.	മരിക്കുന്നതും.

തസ്മാൻമാതാ പിതാ ചേതി രാമ സജ്ജത യോ നരഃ
ഉന്മത്ത ഇവ സ ജ്ഞേയോ നാസ്തി കശ്ചിദ്ധി കസ്വചിത്. 4

“തസ്മാത്,	“ആകയാൽ,	ഇവ	തീരെ
രാമ !	ഹേ രാമ !	ഉന്മത്തഃ ഇതി	ഭ്രാന്തനെന്നു്
യഃ നരഃ	ഏതെങ്കിലുമൊരുവൻ	ജ്ഞേയഃ ;	അറിയപ്പെടേണ്ടവനാ
മാതാ	അമ്മയെന്നും	ഹി	എന്തെന്നാൽ [കുന്നു;
പിതാ ച	അച്ഛനെന്നും ഉള്ള	കസ്വചിത്	ആക്കും
സജ്ജത,	പാശബദ്ധനാകുന്നുവെ	കശ്ചിത്	ആരും
സഃ	അവൻ [ന്നാൽ,	അസ്തി ന.	ഇല്ലതന്നെ.

യഥാ ഗ്രാമാന്തരം ഗച്ഛന്നരഃ കശ്ചിത് കപചിദ്വസേത്
ഉത്സൃജ്യ ച തമാവാസം പ്രതിഷ്ഠേതാപരോഹിനി 5
ഏവമേവ മനുഷ്യാണാം പിതാ മാതാ ഗൃഹം വസ്യ
ആഹ സമാത്രം കാകത്സ്ഥ സജ്ജന്തേ നാത്ര സജ്ജനാം. 6

“കാകത്സ്ഥ !	“ശ്രീരാമ !	വസേത് ;	പാത്രുകഴിച്ചുകൂട്ടുന്നു ;
കശ്ചിത്	ഒരു	അപരേ	} പിറൊന്നാൾ
നരഃ,	മനുഷ്യൻ,	അഹനി ച	
ഗ്രാമാന്തരം	മറ്റൊരു ഗ്രാമത്തി	തം	ആ
	ലേക്കു്	ആവാസം	രാത്രി വസിച്ചതായ
ഗച്ഛൻ,	പോകുമ്പോൾ,	ഉത്സൃജ്യ	വിട്ടു് [സ്ഥലത്തെ
കപചിത്	വെട്ടിക്കിടച്ചു	പ്രതിഷ്ഠേത	പുറപ്പെട്ടുപോകുന്നത്

യഥാ,	എപ്രകാരമൊ,	ആവാസ-	} കാലംകഴിച്ചുകൂട്ടുവാ
ഏവം ഏവ	അപ്രകാരംതന്നെ	മാത്രം	
മനുഷ്യാണാം	മനുഷ്യർക്ക്		നല്ല പാറ്റിടംപോലെ മാത്രമാകുന്നു
പിതാ	പിതാവെന്നും	അത്ര	ഇക്കാര്യത്തിൽ
മാതാ	മാതാവെന്നും	സജ്ജനാഃ	ബുദ്ധിമാന്മാർ
ഗൃഹം	വീടെന്നും	സജ്ജനേ ന.	അസകതരായിത്തീര
വസു	സ്വത്തെന്നും ഉള്ളത്		മാറില്ല.

പിത്രം രാജ്യം പരിത്യജ്യ സ നാഹ്സി നരോത്തമ
ആസ്ഥാതും കാപഥം ഭുഖം വിഷമം ബഹുകണ്ടകഃ.

7

“നരോത്തമ!	“പുരുഷോത്തമ!	} ഇതുവരെ ആരും അ
സഃ,	ആ നിന്തിരവടി,	
പിത്രം	പിതാവിൽനിന്നു	വിഷമം { നഷ്ടപ്പെടാത്തതും
രാജ്യം	രാജ്യത്തെ [ലഭിച്ചു	ആയ
പരിത്യജ്യ,	ഉപേക്ഷിച്ച്,	കാപഥം വക്രഗതിയാൻ മാഗ്ഗ്
ഭുഖം	ഭുഖപ്രദവും	ത്തെ
ബഹുകണ്ടകം	പല ബുദ്ധിമുട്ടുകളു	ആസ്ഥാതും അവലംബിക്കുന്നത്
	ള്ളതും	അഹ്സി ന. യുക്തമല്ല.

സമുദ്ധായായോദ്ധ്യായാമാത്മാനമഭിഷേചയ
ഏകവേണീധരാ ഹി തപാം നഗരീ സംപ്രതീക്ഷതേ.

8

നഗരീ	ഈ നഗരലക്ഷ്മി	} സംപ്രതീക്ഷതേ; കാത്തുകൊണ്ടിരിക്ക
ഏകവേണീ-	വിരഹലക്ഷണമായ	
ധരാ	ഒന്നായി പിരിച്ചിട്ട	ആത്മാനം നിന്തിരവടിയെ [ന;
	തലമുടിയെ ധരിക്ക	സമുദ്ധായാം സമ്പത്സമുദ്ധിയാൻ
	നവളായി	അയോദ്ധ്യായാം അയോദ്ധ്യയിൽ
തപാം ഹി	അവിടുത്തെത്തന്നെ	അഭിഷേചയ. പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്തി
		ച്ചാലും.

രാജഭോഗാനനുഭവന്മാഹാൻ പാത്ഥിവാത്മജ
വിഹര തപയോദ്ധ്യായാം യഥാ ശക്രസ്രിവിഷ്ടപേ.

9

“പാത്ഥി-	} “മഹാരാജകുമാര!	അയോദ്ധ്യായാം അയോദ്ധ്യയിൽ
വാത്മജ!		മഹാഹാൻ അത്ഭുത കൃഷ്ടങ്ങളായ
ത്രിവിഷ്ടപേ,	ദേവലോകത്തിൽ,	രാജഭോഗാൻ രാജഭോഗങ്ങളെ
ശക്രഃ	ഇന്ദ്രൻ	അനുഭവൻ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ട്
യഥാ,	എന്നപോലെ,	വിഹര. വിചിന്തിച്ചാലും.
തപം	അവിടുന്ന്	

ന തേ കശ്ചിദ്രശരമസ്തപം ച തസ്യ ന കശ്ചന
അന്യോ രാജാ തപമന്യശ്ച തസ്താത് കരു യദുച്യതേ.

10

“ദശരഥഃ	“ദശരഥമഹാരാജാവ്	അന്യഃ;	വേറെ;
തേ	അവിടുത്തെക്ക്	തപം ച	അവിടുന്നു
കശ്ചിത് ന;	ആരുമല്ല;	അന്യഃ;	വേറെ;
തപം ച	അവിടുന്നു	തസ്താത്	ആകയാൽ
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്ന്	യത് ഉച്യതേ	പറയപ്പെടുന്നപ്രകാരം
കശ്ചന ന;	ആരുമല്ല;	കരു.	ചെയ്യാലും.
രാജാ	മഹാരാജാവ്		

ബീജമാത്രം പിതാ ജന്തോഃ ശുക്ലം രുധിരമേവ ച
സംയുക്തമൃതമന്മാത്രാ പുരുഷസ്യേഹ ജന തത്.

11

“ഇഹ	“ഈ ലോകത്തിൽ	സംയുക്തം	{ (സ്വഗർഭപാത്രധൃത മായി) സംയോജിത മാക്കപ്പെട്ട
ജന്തോഃ	ഒരു ജന്തുവിന്ന്		
പിതാ	പിതാവ്	ശുക്ലം രുധിരം ച ശുക്ലശാണിതങ്ങൾ	
ബീജമാത്രം ;	നിമിത്തമാത്രമാകുന്നു ;	എന്ന	
പുരുഷസ്യ,	മനുഷ്യന്,	തത് ഏവ ഇതുതന്നെയാണ്	
ഋതുമൻമാത്രാ	ഋതസ്സാതയായ മാതാ	ജന. ആദ്യകാരണം.	
	വിനാൽ		

[“സപ്തധാതുകമിതി കസ്താത്, യദാ ദേവദത്തസ്യ ഭവന്ദി വിഷയാ ജായന്തേ, പരസ്परം സൈമ്യഗുണതപാത് ഷഡപിധോ രസോ, രസാദ്ദേഹാണിതം, ശോണിതാന്മാംസം, മാംസാദന്വേദാ, മേദസഃ സ്തായവഃ, സ്തായദ്യോഽസ്ഥിനി, അസ്ഥിഃശ്ലോ മജ്ജാ, മജ്ജാതഃ ശുക്ലം, ശുക്ലശാണിത സംയോഗാഭാവത്തേ ഗർഭോ ഹൃദി വ്യവസ്ഥാം നയതി ഹൃദഃ യന്തരാഗ്നിഃ, അഗ്നിസ്ഥാപന പിത്തം പിത്തസ്ഥാനേ വായുഃ, വായുതോ ഹൃദയം പ്രാജാപത്യന്ത് ക്രമാത്, ഋതുകാലേ സംപ്രായോഗാദേക രാത്രോഷിതം കലലം ഭവതി, സപ്തരാത്രോഷിതം ബുദ്ധുദാ ഭവതി, അദ്ധമാസാഭ്യന്തരേ പിണ്ഡോ ഭവതി, മാസാഭ്യന്തരേ കറീനോ ഭവതി, മാസഭക്ഷയന ശിരഃ സംപദ്യതേ, മാസത്രയേണ പാദപ്രദേശോ ഭവതി, അഥ ചതുർത്ഥ മാസേ ഗുല്ഫം ജറാകടികപ്രദേശോ ഭവന്തി, പഞ്ചമേ മാസേ പൃഷ്ഠാംശോ ഭവതി, ഷഷ്ഠ മാസേ മുഖനാസികാക്ഷിത്രോത്രാണി ഭവന്തി, സപ്തമ മാസേ ജീവേന സംയുക്തോ ഭവതി, അഷ്ടമ മാസേ സമുലക്ഷണ സമുഷ്ണോ ഭവതി; പിതൃ രേതോതിരേകാത് പുരുഷോ, മാതൃരേതോതിരകാത് സ്ത്രീ ഉഭയാർച്ച്ജതുലൃതാനപുംസകോ ഭവതി.” എന്നിത്യാദിയായി ഗർഭോത്പത്തിയെപ്പറ്റി ഗർഭോപനിഷത്ത്.]

ഗതഃ സ നൃപതിസ്തത്ര ഗതവ്യം യത്ര തേന വൈ

പ്രവൃത്തിരേഷാ മത്ത്യാനാം തപം തു മിഥ്യാ വിഹന്ത്യസ.

12

“സഃ നൃപതിഃ,	“ആ മഹാരാജാവ്,	മത്ത്യാനാം	മനുഷ്യർക്കുള്ള
തേന	അദ്ദേഹത്താൽ	പ്രവൃത്തിഃ;	സ്വഭാവം;
ഗതവ്യം	ചെന്നുചേരപ്പെടേണ്ട	തപം തു	അവിടുന്നാകട്ടെ
	തു്	മിഥ്യാ	വാസ്തവത്തിലില്ലാത്ത
യത്ര തത്ര	എവിടെയോ അവിടെ		തായ സംബന്ധത്താൽ
ഗതഃ;	ചെന്നുകഴിഞ്ഞു;	വിഹന്ത്യസേ.	അനാവശ്യമായി ദുഃഖി
ഏഷാ വൈ	ഇതുതന്നെയാണ്		ച്ച് കെട്ടുപാകയാണ്.

[“ചെന്നു ചേരേണ്ടത്” എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ട് പഞ്ചഭൂതങ്ങളിൽ ലയിച്ചു കഴിഞ്ഞു എന്നു താല്പര്യം. ചാല്പാക മതപ്രകാരം, അഥവാ നാസ്തികവാദപ്രകാരം, ആത്മാവ് ഭേദം മാത്രമാണെന്നും, ദൈവമെന്നൊന്നില്ലെന്നും, ഭേദം വിലയം പ്രാപിക്കുമ്പോൾ, പാഞ്ചഭൂതീകമായ അത് പൂമിച്ഛാദി പഞ്ചഭൂതങ്ങളിൽ തന്നെ ലയിക്കുന്നു, എന്നും മറ്റുമാണ് സിദ്ധാന്തം. ഇവർ പ്രത്യക്ഷമല്ലാത്ത ഒന്നിനേയും സമ്മതിക്കുന്നില്ല പഞ്ചഭൂതങ്ങളിൽ ആകാശത്തേയും കൂടി പ്രത്യക്ഷമല്ലെന്ന കാരണത്താൽ സമ്മതപ്പെടുന്നില്ല. പ്രത്യേകഭൂതങ്ങളായ താംബൂലകുമാഭികളെ ഒന്നിച്ചു ചേർത്ത് അനുഭവിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന നിരം, വാസന, സുഖം എന്നിവപോലെ തന്നെ ഈ പൂമിച്ഛാദി നാലു ഭൂതങ്ങളുടെ ചേർച്ചകൊണ്ടാകുന്നു വസ്തുക്കളും അവയുടെ ബോധവും ഉണ്ടാകുന്നത്, ഈ ബോധം കേവലമായ പ്രജ്ഞയാകുന്നു. അത് ഈ നാലുഭൂതങ്ങളുടെ വിലയം ഉണ്ടാകുമ്പോൾ, ലയിച്ചുചേരുന്നു. ആകയാൽ മരണാനന്തരം ഈ പ്രജ്ഞയാകട്ടെ മറ്റുവല്ലതാകട്ടെ ഇല്ല. ശരീരവും, ഈ പ്രജ്ഞയും ചേർന്നതാണെന്നു ആത്മാവ്, ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊണ്ട് സുഖം അനുഭവിക്കുന്നതുതന്നെ ജീവിതോദ്ദേശ്യം, അത് ദുഃഖസമ്മിശ്രമല്ല എന്നെന്നാൽ ധാന്യത്തിൽ നിന്ന് ഉമിയെ നീക്കംചെയ്താൽ നാം ഭക്ഷിക്കുന്നപോലെ, ദുഃഖത്തിൽ നിന്നു സുഖത്തെ ഗ്രഹിക്കേണ്ടതാകുന്നു. ദുഃഖസമ്മിശ്രമാണെന്ന കാരണത്താൽ സുഖം പരിശ്യാജ്യമല്ല. ശരീരം ലയത്തെ പ്രാപിക്കുന്നതുതന്നെ മോക്ഷം. ഇത്യാദിയായ ചാല്പാകമതത്തിന്നു ഇപ്പോൾ ആസ്പദമായുള്ളത് ബുദ്ധസ്ഥി സൂത്രങ്ങളാകുന്നു. ചാല്പാകക്ഷിയെക്കുറിച്ച് എങ്ങും പ്രതിപാദിച്ചുകാണുന്നില്ല. സർവ്വഭരണ സംഗ്രഹത്തിൽ അധികവിവരം കണ്ടുകൊൾക.]

അത്ഥമധർമ്മപരാ യേ യേ താംസ്താൻ ശോചാമി നേതരാൻ
തേ ഹി ദുഃഖമിഹ പ്രാപ്യ വിനാശം പ്രേത്യ ഭേജിരേ. 13

“അത്ഥമധർമ്മ- പരാഃ	“പുരുഷാത്ഥമെന്ന ധർമ്മത്തിൽമാത്രം താ ല്പ്യമുള്ളവർ	ഹി, തേ ഇഹ	എന്തെന്നാൽ, അ ധർമ്മതല്പരന്മാർ ഈ ലോകത്തിൽ
യേ യേ താൻ താൻ ശോചാമി;	യാതൊരുവരെല്ലാമൊ അവരെയെല്ലാംപറ്റി ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നു;	ദുഃഖം പ്രാപ്യ, പ്രേത്യ	ദുഃഖത്തെ പ്രാപിച്ച്, മരണാനന്തരം
ഇതരാൻ ന;	{ ഇവരല്ലാത്തവരായ പ്ര ത്യക്ഷസുഖേച്ഛകളെ ക്കുറിച്ച് ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നില്ല;	വിനാശം ഭേജിരേ!	{ തീരെ ഇല്ലാതാകുന്നു എ ന്ന അവസ്ഥയെയാ ണല്ലോ പ്രാപിക്കുന്നത്!

[ധർമ്മത്തിന്റെ ഫലം പ്രത്യക്ഷമല്ല; ധർമ്മത്തിനായി വിനിയോഗിപ്പാൻ ശേഖരിക്കുന്ന അത്ഥവും ഒരുവണ് അനുഭവിപ്പാൻ ഉപയോഗപ്പെടുന്നില്ല. ആകയാൽ ഇപ്രകാരമുള്ള അപ്രത്യക്ഷ ഫലത്തോടുകൂടിയവയായ ധർമ്മാർത്ഥങ്ങളിൽ പ്രതിപത്തിയുള്ളവൻ ശോചുന്തന്നെ. എന്നെന്നാൽ മരണാനന്തരം മറ്റൊരു അവസ്ഥ എന്നത് ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ട്, പരത്ഥിൽ ധർമ്മഫലത്തെ അനുഭവിക്കാമെന്നുള്ളതും ഇല്ലാത്തതുതന്നെ. ആയതുകൊണ്ട് കാമത്തിൽ അതായതു ഇവിടെ നമുക്ക് പ്രത്യക്ഷാനുഭവസിലമായ ഭോഗസുഖങ്ങളിൽ താല്പ്യമുള്ളവൻതന്നെയാണു് ജന്മഫലത്തെ പ്രാപിക്കുന്നത് എന്ന് സാരം. ഇതിൽ ഭേദമല്ലാതെ ധർമ്മലാഭഭാഗത്തായ മറ്റൊന്നില്ല; അതായത് ആത്മാവ്, സ്വർഗ്ഗം, നരകം മുതലായവ ഇല്ല എന്ന ചാല്പാകമതം വിവക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു.]

അഷ്ടകാപിതൃദൈവത്വമിത്യന്യം പ്രസ്തുതോ ജനഃ
അന്നസ്യോപദ്രവം പശ്യ മൃതോ ഹി കിമശിഷ്യതി. 14

“അയം	“ഇ	അന്നസ്യ	അന്നത്തിന്റെ
ജനഃ	ജനം	ഉപദ്രവം	വ്യത്നമായ വ്യയത്തെ
അഷ്ടകാപിതു- } ദൈവത്വം }	അഷ്ടകശ്രാദ്ധം, പിതു ശ്രാദ്ധം	പശ്യ;	നോക്കുക;
ഇതി	എന്നിത്യാദിയ	ഹി	എന്തെന്നാൽ
പ്രസൂതഃ;	അനുഷ്ഠിക്കുന്നു;	മൃതഃ	മരിച്ചവൻ
		കിം അശിഷ്യതി? ഉണ്ണുമോ?	

[വേദോക്തങ്ങളായ ധർമ്മങ്ങൾ വ്യത്നങ്ങളാണെന്ന് പറയുന്നു. അതിൽ ആദ്യം ശ്രാദ്ധാദികളുടെ നിരൂപയോഗ്യതയെപ്പറ്റി പറയുന്നു.]

യദി ഭുക്തമിഹാന്യേന ദേഹമന്യസ്യ ഗച്ഛതി

ദ്വ്യാത് പ്രവസതഃ ശ്രാദ്ധം ന തത് പഥ്യശനം ഭവേത്.

15

“അന്യേന	“ഒരുത്തനാൽ	ഇഹ	ഇവിടെത്തന്നെ
ഭുക്തം	ഭുജിക്കപ്പെട്ടത്	ശ്രാദ്ധം	ശ്രാദ്ധം
അന്യസ്യ	മറ്റൊരാളുടെ	ദ്വ്യാത് ;	ഉദ്യാമല്ലോ;
ദേഹം	ദേഹത്തിൽ	തത്	അപ്പോൾ
ഗച്ഛതി യദി,	പോയ്ച്ചേരമെങ്കിൽ,	പഥി	വഴിയിൽ
പ്രവസതഃ	ദേശാന്തരം പോയിരി ക്കുന്നവൻ	അശനം	പൊതിച്ചോറ്
		ഭവേത് ന.	അവശ്യമില്ല.

ദാനസംവനനാ ഘ്യേതേ ഗൃന്ഥാ മേധാവിഭിഃ കൃതാഃ

യജസ്വ ദേഹി ദീക്ഷസ്വ തപസ്സപ്യസ്വ സംത്യജ

16

“യജസ്വ,	“യാഗംചെയ്യുക,	ഏതേ	എല്ലാ
ദേഹി,	ദാനംകൊടുക്കുക,	ഗൃന്ഥാഃ,	ശാസ്ത്രഗൃന്ഥങ്ങളും,
ദീക്ഷസ്വ,	ദീക്ഷിക്കുക,	ദാന-	} ദാനാദികളിൽ ആഗ്രഹ
തപഃ തപ്യസ്വ,	തപസ്സുചെയ്യുക,	സംവനനാഃ	
	{ സർവ്വത്തേയും ത്യജിക്കുക, എന്നിങ്ങനെ പറയുന്ന	മേധാവിഭിഃ	മുളളവരായ സൂത്രക്കാരാൽ
സംത്യജ,		കൃതാഃ ഹി.	ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടവമാത്രമാകുന്നു.

[ശ്രാദ്ധം എന്ന വൈദികകർമ്മം എപ്രകാരം അടിസ്ഥാനമില്ലാത്തതോ അപ്രകാരംതന്നെയാകുന്നു ദാനാദികളായ മറ്റുള്ള എല്ലാ വേദോക്തകർമ്മങ്ങളും എന്ന് സാരം.]

കൂടാതെ ഇവിടെ ഉത്തരാദ്ധ്യായം വർണ്ണാശ്രമവിധിയെ നിഷേധിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മചര്യശ്രമത്തിൽ ഇരൂപാസന പ്രധാനമാകയാൽ “ദേവപൂജചെയ്യുക, അതായത് സർവ്വദേവസ്വരൂപനായ ഗുരുപൂജ ചെയ്യുക,” എന്ന അർത്ഥത്തിൽ “യജസ്വ” എന്ന പദംകൊണ്ട് ബ്രഹ്മചര്യധർമ്മം വിവക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു. “യോ ഗുരുഃ സ ശിവഃ പ്രോക്തഃ സ ശിവഃ സ ച ശങ്കരഃ;” പിന്നെ “ദേഹി, ദീക്ഷസ്വ” എന്നതുകൊണ്ട് ദാനം, യജ്ഞം, മുതലായ ഗൃഹസ്ഥാശ്രമപ്രധാനധർമ്മങ്ങൾ വിവക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു. വാനപ്രസ്ഥൻ മുഖ്യമായ തപശ്ചെയ്യുകൊണ്ട് ആ ആശ്രമധർമ്മം പറയപ്പെടുന്നു. സർവ്വസംഗപരിത്യാഗമെന്ന സമ്പ്രദായമുള്ള ‘സത്യജ’ എന്നതിനാൽ പറയപ്പെടുന്നു.

വർണ്ണാശ്രമധർമ്മങ്ങളുടെ പിന്നാലും ഭാരതം ശാന്തിപാഠം (60—66) അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ നോക്കുക.]

സ നാസ്തി പരമിത്യേവ കരു ബുദ്ധിം മഹാമതേ
പ്രത്യക്ഷം യത്തദാതിഷ്ട പരോക്ഷം പുഷ്പതഃ കരു.

17

“ മഹാമതേ !	“ ബുദ്ധിശാലിയായ	ബുദ്ധിം കരു ;	നിശ്ചയിച്ചുകൊരുക ;
	വനെ !	യത്	യാതൊന്ന്
സഃ,	അപ്രകാരമുള്ള അവി	പ്രത്യക്ഷം	ഇന്ദ്രിയഗോചരമൊ
	ടുന്ന്,	തത്	അതിനെ
പരം	പരലോകം	ആതിഷ്ഠ ;	കയ്ക്കൊരുക ;
അസ്തി ന	ഇല്ല	പരോക്ഷം	അപ്രത്യക്ഷമായതിനെ
ഇതി ഏവ	എന്നുതന്നെ	പുഷ്പതഃ കരു.	വചിച്ചെറിയുക.

സ താം ബുദ്ധിം പുരസ്കൃത്യ സർവ്വലോകനിദർശിനീം
രാജ്യം തപം പ്രതിഗൃഹ്ണീഷ്യ ഭരതേന പ്രസാദിതഃ.

18

“ ഭരതേന	“ ഭരതനാൽ	താം	ആ
പ്രസാദിതഃ	പ്രാർത്ഥിക്കപ്പെട്ടവനായ	ബുദ്ധിം	നിശ്ചയത്തെ
സഃ	ആ	പുരസ്കൃത്യ,	കയ്ക്കൊണ്ടു്,
തപം	നിന്തിരുവടി,	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
സർവ്വലോക-	} എല്ലാലോകരാലും	പ്രതി-	} സ്വീകരിച്ചാലും.
നിദർശിനീം		ഗൃഹ്ണീഷ്യ.	

ഇത്യാഷ്ട ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
അഷ്ടോത്തരശതതമഃ സ്കന്ദഃ = നൂറ്റിപ്പത്താംസ്കന്ദം സമാപ്തം.
ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6357; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4002.

നവോത്തരശതതമഃ സ്കന്ദഃ = നൂറ്റൊമ്പതാംസ്കന്ദം.

[സത്യപ്രശംസാ = സത്യത്തെപ്പറ്റി പുകഴ്ത്തുന്നത്.]

ജാബാലേന്ദ്ര വചഃ ശ്രുതവാ രാമഃ സത്യാത്മനാം വരഃ
ഉവാച പരയാ ഭക്ത്യാ സ്വബുദ്ധ്യാ ചാവിപന്നയാ.

1

സത്യാത്മനാം	സത്യതല്പരന്മാരിൽ	പരയാ) ഉത്കൃഷ്ടമായ വേദോ
	വെച്ചു്	ഭക്ത്യാ	
വരഃ	ഉത്തമനായ		കന്യമ്മത്തിൽ ഭക്തി
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,		യോടുകൂടി,
ജാബാലേഃ	ജാബാലിമഹർഷിയുടെ	അവിപന്നയാ	ഒട്ടും ചലിക്കാത്ത
വചഃ	വാക്കു	സ്വബുദ്ധ്യാ ച	നിജബുദ്ധിഭവൈഭവ
ശ്രുതവാ,	കേട്ടു്,	തു	ഇപ്രകാരം [ത്താൽ
		ഉവാച.	അരുളിച്ചെയ്തു.

ഭവാനേ പ്രിയകാമാത്മം വചനം യദിഹോക്തവാൻ
അകാൽസം കാൽസങ്കാശമപത്ഥം പത്ഥ്യ സമ്മിതം.

2

“ഭവാൻ മേ പ്രിയകാമാത്മം ഇഹ യത് വചനം ഉക്തവാൻ	“നിന്തിരുവടി എനിക്കു പ്രീതിയുളവാക്കുവാ ഇപ്പോൾ [നായി യാതൊരു വാക്യത്തെ ഉരചെയ്തോ, ആയത്	അകാശം	വാസ്തവത്തിൽ ചെല്ലാ ൻ പാടില്ലാത്തതും,
കാശ്യസങ്കാശം	ചെയ്യത്തക്കതെന്ന പോലെ വല്ലവക്കും തോന്നിയാലും	പത്മ- സംമിതം	മിതകരമായി വല്ലവ ക്കും തോന്നുന്നതാ യാലും
		അപത്മം.	വാസ്തവത്തിൽ അഹി തമായതും ആകുന്നു.

നിമ്ന്ത്യാദസ്യ പുരുഷഃ പാപാചാരസമനപിതഃ

മാനം ന ലഭതേ സത്സ ഭിന്നചാരിത്രദർശനഃ

3

“നിമ്ന്ത്യാദഃ	“വേദോക്തമത്യാദക ളെ ഉല്പംഘിച്ചവനായി	ഭിന്നചാരിത്ര- ദർശനഃ	ധർമ്മവിരുദ്ധമായ നടവ ദികളെ ഉപദേശിക്കു
പാപാചാര- സമനപിതഃ	പാപാനുഷ്ഠാനത്തോടു കൂടിയവനായി,	പുരുഷഃ, സത്സ. മാനം ലഭതേ തു ന.	ഭരവൻ, [ന്നവനായ സജ്ജനങ്ങളുടെ ഇട ബഹുമാനത്തെ [യിൽ പ്രാപിക്കുന്നതേയില്ല.

കലീനമകലീനം വാ വീരം പുരുഷമാനിനം

ചാരിത്രമേവ വ്യാഖ്യാതി ശുചിം വാ യദി വാടശുചിം.

4

“കലീനം വാ	“സത്കലജാതനെന്ന ജ്ജതിനേയും	ശുചിം വാ	ശുചിയായവനെന്നതി നേയും
യദി	അഥവാ	അശുചിം വാ	അശുചിയായവനെന്ന തിനേയും,
അകലീനം,	ദുഷ്ടകലജാതനെന്നതി നേയും,	ചാരിത്രം ഏവ	ആചാരമൊന്നുമാത്രമാ ണ്
വീരം,	വീരനെന്നതിനേയും,	വ്യാഖ്യാതി.	പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്ന ത്.
പുരുഷമാനിനം	ദൈവവിശ്വാസമുള്ള വനെന്നതിനേയും		

[“അനായുതപമനാചാരഃ ശുരത്വം നിഷ്ക്രിയാത്മകം. പുരുഷം വ്യഞ്ജയന്തീഹ ലോകേ
കലുഷയോനിജം. ആയുത്രപസമാചാരം ചരന്തം കൃതകേ ചമി സുവണ്ണമൃഗവണ്ണം വാ സ്വശീലം
ശാസ്ത്രി നിശ്ചയഃ.” ഒരു പുരുഷന്റെ സ്വഭാവത്തെ അവന്റെ ചാരിത്രം മാത്രമാണ് വെളിപ്പെടു
ത്തുന്നത് എന്ന് (ആനുശാസനികം).]

അനായുസ്സപായുസാങ്കാശഃ ശൈലചാലീനസ്തഥാ ശുചിഃ

ലക്ഷണ്യവദലക്ഷണ്യോ ദുഃശീലഃ ശീലവാനിവ.

5

“അനായുഃ	“ദുഷ്ടനായ ഭരവൻ	അലക്ഷണ്യഃ	സജ്ജനാനുഷ്ഠാനമില്ലാ ത്തവൻ
ആയു- സംകാശഃ തു;	നല്ലവനെന്നപോലെ കാണപ്പെടുന്നു;	ലക്ഷണ്യവത്;	സജ്ജനത്തെപ്പോലെ യും വിളങ്ങുന്നു;
ശൈലചാത്	അന്തഃകരണശുദ്ധിയി ല്ലാത്തവൻ	ദുഃശീലഃ	കാപട്യമുള്ളവൻ
ഹീനഃ		ശീലവാൻ ഇവ.	മത്യാദക്കാരനെപ്പോലെ യും കാണപ്പെടുന്നു.
ശുചിഃ തഥാ;	ശുദ്ധനെപ്പോലെയും കാണപ്പെടുന്നു;		

അധർമ്മം ധർമ്മവേഷണ യദീമം ലോകസംകരം

അഭിപത്ത്യേ ശുഭം ഹിതപാ ക്രിയാവിധിവിവർജ്ജിതം

6

കശ്യേതയാനഃ പുരുഷഃ കാത്യാകാത്ത്യവിചക്ഷണഃ

ബഹുമാന്യഗുതി മാം ലോകേ ദുർവൃത്തം ലോകഭൂഷണം.

7

“ശുഭം ഹിതപാ, ക്രിയാവിധി- വിവർജ്ജിതം, ലോകസംകരം

“ഉചിതമായുള്ളതിനെ വെടിഞ്ഞ്, വൈദികമായ അനുഷ്ഠാനം, വിധി, എന്നവയ്ക്കു വിരുദ്ധമായി ലോകത്തെത്തന്നെ കലക്കിമറിക്കുന്നതായ ഇമം അധർമ്മം, ഈ അധർമ്മത്തെ, ധർമ്മവേഷണ ധർമ്മമാണെന്നുവെച്ച് അഭിപത്ത്യേ യദി, ഞാൻ കയ്യാളുകയാണെന്നാൽ (തന്മൂലം)

ലോക ലോകത്തിൽ കാത്യാകാത്ത്യ- വിചക്ഷണഃ } ചെയ്യത്തക്കത്, ചെയ്യാൻ പാടില്ലാത്തത് എന്നവയെ വേർതിരിച്ച് ചേതയാനഃ അറിയുന്ന കഃ പുരുഷഃ ഏതൊരുവനാണ്, ലോകഭൂഷണം ലോകഭൂഷകനും ദുർവൃത്തം പാപിയും ആയ മാം എന്നെ ബഹുമാന്യഗുതി? വിലവെയ്ക്കുക?

[“ദുരാചാരോ ഹി പുരുഷോ ലോകേ ഭവതി നിദിതഃ. ദുഃഖഭോഗീ ച സതതം വ്രാധിതോല്ലാ യരേവ ച.” (മന).]

കസ്യ യാസ്യാമൃഹം വൃത്തം കേന വാ സ്വപ്തമാപ്തയാം

അനയാ വർത്തമാനോടഹം വൃത്താ ഹീനപ്രതിജ്ഞയാ.

8

അഹം ഞാൻ, ഹീന-പ്രതിജ്ഞയാ } വനവാസപ്രതിജ്ഞയെ ഇളക്കുക എന്നതായ അനയാ ഈ വൃത്താ വൃത്തിയോട് വർത്തമാനഃ, കൂടിയവനായി, കസ്യ അതിനെ ആരുടെ

വൃത്തം വാ പൂർവാചാരമെന്നാണ് യാസ്യാമി? തുടരുക? കേന എങ്ങിനെയാണ് സ്വപ്തം സ്വപ്തത്തെ അഹം ഞാൻ ആപ്നയാം? പ്രാപിക്കുക?

കാമവൃത്തസ്തപയം ലോകഃ കൃത്സ്നഃ സമുപവർത്തതേ.

9

“അയം ലോകഃ കൃത്സ്നഃ, ഈ ലോകം മുഴുവനും

ഇ പ്രകാരമായാൽ കാമവൃത്തഃ തോന്നിയപോലെ നടക്കുന്നതായി സമുപവർത്തതേ. തീരുന്നതാണ്.

യദ്വൃത്താഃ സന്തി രാജാനസ്തദ്വൃത്താഃ സന്തി ഹി പ്രജാഃ.

10

“രാജാനഃ യദ്വൃത്താഃ സന്തി, “രാജാക്കന്മാർ എപ്രകാരമുള്ള ആചാരത്തോടുകൂടിയവരായി ഇരിക്കുന്നുവോ

പ്രജാഃ ഹി പ്രജകളും യദ്വൃത്താഃ അതേ ആചാരത്തോടുകൂടിയവരായെന്ന സന്തി. ഇരിക്കുക. [യാൺ

[“യദ്വരാചരതി ശ്രേഷ്ഠസ്തത്ഭവതരോ ജനഃ. സ യത് പ്രമാണം കരുതേ ലോകസ്തദന വർത്തതേ ” (ഗീത) “രാജാ ഹി പൂജിതോ ധർമ്മസ്തഃ സപ്ത പൂജ്യതേ. യദ്വരാചരതേ രാജാ തത് പ്രജാഭ്യശ്ച രോചതേ.” (രാജധർമ്മ).]

സത്യമേവാന്തരം ച രാജവൃത്തം സനാതനം

തസ്മാത് സത്യാത്മകം രാജ്യം സത്യേ ലോകഃ പ്രതിഷ്ഠിതഃ. 11

“ അന്യശംസം	“ ധർമ്മമാർഗ്ഗം തെറ്റാത്ത	സത്യേ	സത്യത്തിലാകുന്നു
സനാതനം ച	മുമ്പുള്ളവരാൽ ആച	പ്രതിഷ്ഠിതഃ;	നിലനില്ക്കുന്നത്;
	രിച്ചുവരപ്പെട്ടതായ	തസ്മാത്	അതിനാൽ
രാജവൃത്തം	രാജാക്കന്മാരുടെ അനു	രാജ്യം	രാജ്യപരിപാലനം
	ഷ്ഠാനം		എന്നതും
സത്യം ഏവ;	സത്യമെന്ന ഒന്നു	സത്യാത്മകം.	{ സത്യമൊന്നുകൊണ്ടു തന്നെയാകുന്നു സാ ദ്ധ്യമാകുന്നത്.
	തന്നെയാകുന്നു;		
ലോകഃ	ലോകം		

ഋഷയശ്ചൈവ ദേവാശ്ച സത്യമേവ ഹി മേനിരേ

സത്യവാദീ ഹി ലോകേഽസ്മിൻ പരമം ഗച്ഛതി ക്ഷയം. 12

“ ഋഷയഃ ച	“ ഋഷികളും	അസ്മിൻ	} ഈ ലോകത്തിൽ
ദേവാഃ ച	ദേവകളും	ലോകേ	
സത്യം ഏവ	സത്യമൊന്നിനെ	സത്യവാദീ ഏവ	സത്യവാദിതന്നെയാ
	ത്തന്നെ	പരമം ക്ഷയം	ഉത്തമപദവിയെ [ണ്.
മേനിരേ;	സർവ്വമായി കയ്ക്കൊണ്ടു	ഗച്ഛതി ഹി.	നിശ്ചയമായും പ്രാപി
ഹി	ആകയാൽ [വരാകുന്നു;		ക്കുന്നത്.

ഉദപിജന്തേ യഥാ സപ്താനരാദന്തവാദിനഃ

ധർമ്മഃ സത്യം പരോ ലോകേ മൂലം സ്വർഗ്ഗസ്യ ലോച്യതേ. 13

“ ലോകേ	“ ലോകത്തിൽ	സ്വർഗ്ഗസ്യ	സ്വർഗ്ഗത്തിനു
അന്യതവാദിനഃ	അസത്യം പറയുന്നവ	മൂലം	മൂലകാരണമായി
നരാത്,	ഭവേകൽനിന്ന്, [നായ	പരഃ	സർവ്വോപരിയായുള്ളത്
സപ്താത്	സപ്തത്തിൽനിന്ന്	സത്യം	സത്യമെന്ന
യഥാ	എന്നപോലെ,	ധർമ്മഃ ച	ധർമ്മം ഒന്നുതന്നെയെ
ഉദപിജന്തേ;	എല്ലാവരും പേടിച്ചു		ന്ന്
	മാറുന്നു;	ഉച്യതേ.	വിധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

സത്യമേവേശ്വരോ ലോകേ സത്യം പദ്മാ സമാശ്രിതാ

സത്യമൂലാനി സർവ്വാനി സത്യാനാസ്തി പരം പദം. 14

“ ലോകേ	“ ലോകത്തിൽ	സർവ്വാനി	സർവ്വങ്ങളും
ഈശ്വരഃ	സർവ്വേശ്വരൻ എന്നുപ	സത്യമൂലാനി;	സത്യത്തെത്തന്നെ ആ
	റയുന്നത്		ധാരമായുള്ളവയാകുന്നു;
സത്യം ഏവ;	സത്യം എന്നതുതന്നെ	സത്യാത്	സത്യത്തെക്കൊണ്ടും
	യാകുന്നു;	പരം	ശ്രേഷ്ഠമായ
പദ്മാ	ലക്ഷ്മിയാകുന്ന ഐശ്വ	പദം	സ്ഥാനം
	ർയ്വദേവത		
സത്യം	{ സത്യത്തിൽതന്നെ യാ	പദം	സ്ഥാനം
സമാശ്രിതാ;		അസ്തി ന.	ഇല്ലതന്നെ.

ഭക്തമിഷ്ടം ഹൃദം ചൈവ തപ്താനി ച തപാൻസി ച
വേദാ സത്യപ്രതിഷ്ഠാനാസ്തസ്മാത്സത്യപരോ ഭവേത്.

15

“ഭക്തം,	“ഭാനവും,	സത്യ-	} സത്യത്തെത്തന്നെ ആ പ്രതിഷ്ഠാനം; } ധാരമായുള്ളവയാകുന്നു!
ഇഷ്ടം,	യജ്ഞവും,	തപ്താനി	
ഹൃദം ച,	ഹോമവും,	തപ്താനി	ആകയാൽ
തപ്താനി,	തപ്തങ്ങളായ,	സത്യപരം	സത്യത്തെത്തന്നെ എ
തപാൻസി ച,	തപസ്സുകളും,		ല്ലാറ്റിലും മേലായ്ക്കരുതി
വേദാഃ ഏവ,	വേദങ്ങളും,	ഭവേത് ച.	വർത്തിക്കേണ്ടതാണ്.

[സത്യം എന്നുള്ളത് അഗ്നിക്ക് ചൂടു, ആദിത്യന് പ്രഭ, എന്നിങ്ങനെയോരോരോ ശാസ്ത്രമായി
ഒരിക്കലും മാറാത്തതായ നിയമമാകുന്നു (Eternal law). യജ്ഞം, ഭാനം മുതലായ എല്ലാ കർമ്മ
ങ്ങളുടെ ഫലങ്ങളും, ഈ ശാസ്ത്രമായ നിയമത്തെ ആസ്പദിച്ചവയാകുന്നു. എന്ന് സാരം.]

ഏകഃ പാലയതേ ലോകമേകഃ പാലയതേ ക്ലപം
മജ്ജത്യേകോ ഹി നിരയ ഏകഃ സ്വദ്യേ മഹീയതേ.

16

“ഏകഃ	“ഒരുവൻ	ഏകഃ	ഒരുവൻ
ലോകം	ലോകത്തെ	നിരയേ	നരകത്തിൽ
പാലയതേ;	സംരക്ഷിക്കുന്നു;	മജ്ജതി;	ആണ്ടുകിടക്കുന്നു;
ഏകഃ	ഒരുവൻ	ഏകഃ	ഒരുവൻ
ക്ലപം	തന്റെ ഗൃഹത്തെ	സ്വദ്യേ ഹി	സ്വസ്ഥതയിലും
പാലയതേ;	രക്ഷിക്കുന്നു;	മഹീയതേ.	പൂജിക്കപ്പെടുന്നു.

[ഇതിൽ മനുഷ്യക്ക് അവസ്ഥാഭേദങ്ങൾ കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ കർമ്മഫലമുണ്ടെന്നും, ആ കർമ്മത്തെ അനുഭവിക്കുന്ന ആത്മാവുണ്ടെന്നും വിവക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഭുജ്യർക്കുണ്ടാകാൻ ഉണ്ടാകുന്നവയായ ഫലങ്ങളെക്കുറിച്ച് മനുസ്സുതിയിൽ ഇപ്രകാരം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. “ഇഹ ഭുജ്യരിതൈഃ കേചിത് കേചിത് പൂർവ്വതൈസ്തഥ പ്രാപ്തവന്തി ഭുജന്താനോ നരാ രൂപവിപര്യയം. സുവണ്ണചൗരഃ കൗതബ്ധം സുരപഃ ശ്രാവണതാം. ബ്രഹ്മഹം ക്ഷയരോഗിതപം ഭൗഷ്ഠ്യം ഗുരുതപ്തം. പിതൃനഃ പൗത്രനാസിക്യം സുചകഃ പൂർവികശ്ചതാം. ധാന്യചൗരഃ ശരീരത്വം മാതിരേകം തു മിത്രകഃ. അന്നഹന്താഽപരമവിതപം മേകൃപം വാഗ്വചൗരഃ വസ്ത്രാപഹാരകഃ ശൈത്രം പംഗനാമശാപഹാരകഃ ഭീപഹന്താ ഭവദന്ധഃ കാണോ നിശ്വാപഃ കാ ഭവത്. ഹിംസയാ വ്യാധിതസ്തപമരോഗിതപമഹിംസയാ. ഏവം കർമ്മവിശേഷേണ ജായന്തേ സഭിഗർഹിതാഃ ജഡമുകാസബധിരാ വികൃതാകൃതയസ്തഥാ.”]

സോഽഹം പിതൃന്നിയോഗം തു കിമത്ഥം നാനപാലയേ
സത്യപ്രതിശ്രവഃ സത്യം സത്യേന സമയീകൃതഃ.

17

സത്യ-	}	സത്യത്തെ ആസ്പദമാ	നിയോഗം	ആജ്ഞയെ	
പ്രതിശ്രവഃ		യി കരുണാഭാവനയ	തു	ഇഷ്ടാർ	
സഃ അഹം,		ആ ഞാൻ,	കിമത്ഥം	എന്തു കാരണത്താൽ	
സത്യം		സത്യത്തെ	സത്യേന	വാദത്തോടുകൂടി	
സമയീകൃതഃ,		വാദത്തോടുകൂടി	അനുപാലയേ	}	അനുവർത്തിക്കാതിരി കാം?
പിതൃഃ		പിതാവിന്റെ	ന?		

[“സത്യപ്രതിശ്രവനായ ഏകൻ പിതാവ്, സത്യത്തെ ആസ്പദിച്ച് വാദത്തോടുകൂടി
വന്നാകുന്നു. ആകയാൽ സത്യത്തെ ആസ്പദിച്ചതായ പിതാവിന്റെ ആ നിയോഗത്തെ ഞാൻ
എങ്ങിനെ ചെയ്യാതിരിക്കും? ” എന്നും അർത്ഥം സമ്യചിതമാകുന്നു.]

നൈവ ലോഭാന മോഹാദാ ന ഹൃജ്ഞാനാത്തമോനപിതഃ
സേതും സത്യസ്യ ഭേത്യാമി ഗുരോഃ സത്യപ്രതിശ്രുതഃ

18

“ഗുരോഃ	“പിതാവിഃനാട്	ലോഭാത്	രാജ്യലോഭംകൊണ്ട്
സത്യപ്രതി-	} സത്യമായി വാങ്ങണം	ഭേത്യാമി ന;	ഭേദിക്കുകയില്ല;
ശ്രവഃ ഏവ,		മോഹാത്	തത്കാലവ്യസനം
തമോനപിതഃ	മി പാപവശഗനായി	ന;	ചെയ്തുകൊണ്ടും
സത്യസ്യ	} സത്യത്തിന്റെ അനുഷ്ഠാനമാകുന്ന ചിരയെ,	അജ്ഞാനാത് വാ	അജ്ഞാനത്താലും
സേതും		ന.	ചെയ്തുകൊണ്ടും.

അസത്യസന്ധസ്യ സതശ്ചലസ്യാസ്ഥിരചേതസഃ

നൈവ ദേവാ ന പിതരഃ പ്രതിഷ്ഠന്തിതി നഃ ശ്രുതാ.

19

“നഃ	“ഞങ്ങൾക്ക്	അസ്ഥിര-	} വിശ്വസിക്കാൻ കൊള്ളാത്ത ചിത്തത്തോടു കൂടിയവനായി
ശ്രുതം	ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടതായ	ചേതസഃ	
	തത്വം		
ഇതി:—	ഇക്കാര്യത്തിലിപ്രകാരമാകുന്നു:—	ചലസ്യ	{ അസ്ഥിരമായ അനുഷ്ഠാനത്തെ കയ്യാളവനായി
‘ദേവാഃ,	‘ദേവന്മാർ,	സതഃ,	
അസത്യ-	} പറഞ്ഞുവെക്കുകയെന്നവനായി	പ്രതീക്ഷന്തി ന;	വക്വേക്കുമാറില്ല;
സന്ധസ്യ		പിതരഃ ഏവ	പിതൃദേവതകളും ഇല്ല.
		ന.	

പ്രത്യഗാത്മമിമം ധർമ്മം സത്യം പശ്യാമ്യഹം സ്വയം

ഭാരഃ സത്പുരുഷാചീണ്ഡ്വേദത്വമഭി നന്വ്യതേ.

20

“അഹം,	“ഞാൻ,	സത്പുരുഷാ-	} സജ്ജനങ്ങളാൽ അനുഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടതായ
ഇമം സത്യം	ഈ സത്യമെന്ന	ചീണ്ഡഃ	
ധർമ്മം	ധർമ്മത്തെ,	ഭാരഃ	കായക്ലേശം മുഴുവനും
സ്വയം	സ്വയമായെന്ന	തദത്വം	അതുകാരണമായി
പ്രത്യഗാത്മം	അന്തരാത്മാവിനെ ആസ്വദിച്ചതെന്ന്		മാത്രമാണ്
പശ്യാമി;	അറിയുന്നു;	അഭിനന്വ്യതേ.	വിചമതിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്.

ക്ഷാത്രം ധർമ്മമഹം തൃക്ഷ്യേ ഹ്യധർമ്മം ധർമ്മസാഹിതം

ക്ഷുദ്രൈർന്യൂനൈ സർവ്വൈശ്ച സേവിതം പാപകർമ്മഭിഃ.

21

“ക്ഷുദ്രൈഃ	“നിസ്സാരന്മാരും	അധർമ്മം	അധർമ്മമായിരിക്കുന്നതു
നൂനൈഃ	കുറവായും		മായ
ലുബ്ധൈഃ	ധനലോഭികളും	ക്ഷാത്രം ധർമ്മം	ക്ഷത്രിയധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തെ
പാപകർമ്മഭിഃ	} പാപവൃത്തി കയ്യാളവരും ആയവരാൽ	അഹം	ഞാൻ
ച		തൃക്ഷ്യേ	സ്വീകരിക്കുകയില്ല
സേവിതം,	സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടതും,	ഹി.	നിശ്ചയംതന്നെ.
ധർമ്മസാഹിതം	സ്വല്പധർമ്മത്തോടുകൂടിയവനായി		

കായേന കരുതേ പാപം മനസാ സംപ്രധാരയൻ
അനൃതം ജിഹ്വയാ ചാഹം ത്രിവിധം കർമ്മ പാതകം.

22

“ പാപം	“ പാപത്തെ	അനൃതം	അസത്യത്തെ
മനസാ	മനസ്സുകൊണ്ട്	ആഹാരം ;	പറയുന്നു ;
സംപ്രധാരയൻ ;	ചെയ്യാൻ ഉറപ്പു നൽകുന്നു ;	കർമ്മ പാതകം }	ഒരു പാപകൃത്യത്തിലു
കായേന	ദേഹംകൊണ്ട്	ച	ജ്ഞാതായ പാപം ഇപ്ര
കരുതേ ;	ചെയ്യുന്നു ;		കാരം
ജിഹ്വയാ	നാവുകൊണ്ട്	ത്രിവിധം.	മൂന്നുവകയായിട്ടാകുന്നു.

ഭൂമിഃ കീർത്തിത്യശോഭ ക്ഷീഃ പുരുഷം പ്രാർത്ഥയന്തി ഹി
സ്വപ്തസ്ഥം ചാനുപശ്യന്തി സത്യമേവ ഭജേത തത്.

23

“ ഭൂമിഃ	“ ഭൂമിയും,	പ്രാർത്ഥയന്തി ;	അഗ്രഹിക്കുന്നുള്ള ;
കീർത്തിഃ	ഇഹലോകവിഖ്യാതിയും,	സ്വപ്തസ്ഥം ച	സ്വപ്തത്തിലിരിക്കുന്ന
			വനായും
യശഃ	പാരത്രികയശസ്സും,	അനുപശ്യന്തി ;	ആകുന്നു ;
ലക്ഷ്മീഃ	ലക്ഷ്മിയും,	തത്	അതിനാൽ
പുരുഷം ഹി	{ മനോവാക്കായങ്ങളായ	സത്യം ഏവം	സത്യത്തെത്തന്നെയാ
	ത്രികരണങ്ങൾക്കും ഇ		ണ്
	ലിയുള്ള ഒരുവനെ	ഭജേത.	സർവ്വപരിയായി ക
	മാത്രമേ		യ്ക്കാഭജിക്കുക.

ശ്രേഷ്ഠം ഹൃനാത്മ്യമേവ സ്വാദ്യഭ്ഭവാനവധാത്വം മാം
ആഹാരം യുക്തികരൈർവാക്യൈരിദം ഭദ്രം കരുഷ്യഥ ഹ.

24

“ ഭവാനാ	“ നിന്തിരുവടി	ഇദം	ഇതിനെ
മാം	എനിക്ക്	കരുഷ്യഥ,	ചെയ്യുക,' എന്ന
ശ്രേഷ്ഠം	ശ്രേഷ്ഠമായതെന്ന്	യത് ഹി	യാതൊന്നിനെ
അവധാത്വം,	അഭോചിച്ചാൽ,	ആഹാരം,	ഉപദേശിച്ചുപോ,
യുക്തികരൈഃ	അതിന്നു തക്ക		ആയത്
വാക്യൈഃ,	വാക്കുകളെക്കൊണ്ട്,	അനാത്മം ഏവ	അഭോചിക്കുവാൻകൂടി
'ഭദ്രം	'നന്മയുണ്ടാക്കുന്നതായ	സ്വാത് ഹ.	പാടുള്ള ഒന്നാകയില്ല.

കഥം ഹൃദം പ്രതിജ്ഞായ വനവാസമിമം ഗുരോഃ
ഭരതസ്യ കരിഷ്യാമി വഭോ ഹിതപാ ഗുരോർവ്വചഃ

25

“ അഹം	“ ഞാൻ	വചഃ	ആജ്ഞയെ
ഗുരോഃ	പിതാവിനോട്	ഹിതപാ	കൂട്ടാക്കാതെ
ഇമം	ഈ	ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ
വനവാസം	വനവാസത്തെ	വചഃ	അപേക്ഷയെ
പ്രതിജ്ഞായ,	വാഗ്ദത്തം ചെയ്തുകൊണ്ടു	കഥം ഹി	എങ്ങിനെതന്നെ
ഗുരോഃ	പിതാവിന്റെ	കരിഷ്യാമി ?	സ്വീകരിക്കും ?

സ്ഥിരാ മയാ പ്രതിജ്ഞാതാ പ്രതിജ്ഞാ ഗുരുസന്നിധൗ
പ്രഹൃഷ്ടമാനസാ ദേവീ കൈകേയീ ചാഭവത്തദാ.

26

“ ഗുരു- സന്നിധൗ, മയാ സ്ഥിരാ പ്രതിജ്ഞാ ദൃഢമായി പ്രതിജ്ഞ പ്രതിജ്ഞാതാ; ശപഥം ചെയ്യപ്പെട്ടു;	} “ പിതൃസന്നിധിയിൽ വെച്ച്, എന്നാൽ പ്രഹൃഷ്ടമാനസാ മനസ്സനുഷ്ടിപ്പുണ്ടവ അഭവത്. ദേവിച്ചു. [ളായി	തദാ കൈകേയീ ദേവീ ച പ്രഹൃഷ്ടമാനസാ മനസ്സനുഷ്ടിപ്പുണ്ടവ അഭവത്. ദേവിച്ചു. [ളായി	അക്കാരണത്താൽ കൈകേയീദേവിയും മനസ്സനുഷ്ടിപ്പുണ്ടവ ദേവിച്ചു. [ളായി
---	--	--	---

വനവാസം വസനേവം ശുചിന്നിയതഭോജനഃ

മൂലപുഷ്പഫലൈഃ പുണ്യൈഃ പിതൃൻ ദേവാംശ്ച തപ്തയൻ. 27

“ ശുചിഃ നിയതഭോജനഃ ഏവം വനവാസം വസൻ, പുണ്യൈഃ	“ പരിശുദ്ധനായി ആഹാരനിയമത്തോടു ഇപ്രകാരം. [ക്രി വനവാസത്തെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നവനായി, പുണ്യകരങ്ങളായ	മൂലപുഷ്പ- ഫലൈഃ പിതൃൻ ദേവാൻ ച തപ്തയൻ.	} ഫലം, മൂലം, പുഷ്പം എന്നവകൊണ്ട് പിതൃക്കളേയും, ദേവകളേയും ഞാൻ തൃപ്തിപ്പെടുത്ത ുന്നുണ്ട്.
--	---	--	---

സത്തുഷ്ട പഞ്ചവക്ത്രോഽഹം ലോകയാത്രാം പ്രവർത്തയേ

അകഥഃ ശ്രദ്ധയാനഃ സൻ കാതുകാതൃവിചക്ഷണഃ. 28

“ അഹം അകഥഃ, കാതുകാതൃ- വിചക്ഷണഃ	“ ഞാൻ ബാഹ്യത്തിലും അന്തര ത്തിലും വ്യത്യാസമി ല്ലാതെ കാതുകാതൃ- വിചക്ഷണഃ } കാതുകാതൃക്കളെ നല്ല പോലെ ഗ്രഹിച്ചവ നായി	സത്തുഷ്ട- പഞ്ചവക്ത്രഃ, ശ്രദ്ധയാനഃ, സൻ, ലോകയാത്രാം പ്രവർത്തയേ.	} ഉജ്ജ്വലകൊണ്ട് തൃപ്തി പ്പെട്ട പഞ്ചവക്ത്രിയെ ജോടുകൂടിയവനായി, പരലോകാദികളിൽ വിശ്വാസം പുണ്ട് വർത്തിച്ചുകൊണ്ട്, ഇഹലോകജീവിതത്തെ കഴിക്കുന്നുണ്ട്.
---	---	--	--

കർമ്മഭൂമിമിമാം പ്രാപ്യ കർത്തവ്യാ കർമ്മ യച്ഛഭം

അഗ്നിർവായുശ്ച സോമശ്ച കർമ്മണം ഫലഭാഗിനഃ. 29

“ ഇമാം കർമ്മഭൂമിം പ്രാപ്യ, ശുഭം കർമ്മ യത് ച	“ ഈ കർമ്മഭൂമിയെ പ്രാപിച്ചശേഷം, പുണ്യമായ കർമ്മം യാതൊന്നൊ, അതി നെത്തന്നെ	കർത്തവ്യാ; അഗ്നിഃ വായുഃ സോമഃ ച കർമ്മണം ഫലഭാഗിനഃ.	അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതാ അഗ്നിയും [കുന്നു; വായുവും ചന്ദ്രനും കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലത്തെത്തന്നെയൊക ന്നു അനുഭവിക്കുന്നത്.
--	--	---	--

[പ്രത്യാഞ്ചികാഷ്ടകാദി ശ്രാദ്ധങ്ങളും മറ്റു കർമ്മങ്ങളും ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട് യാതൊരു പ്രയോ
ജനവുമില്ലെന്നുള്ളതിന് പറയുന്നു. അഗ്നി, വായു മുതലായവർ സ്വകർമ്മഫലംകൊണ്ട് അവരുവ
രുടെ പദവിയെ പ്രാപിച്ചവരാകുന്നു.]

ശതം കൃതനാമാഹൃത്യ ദേവരാട് ത്രിദിവം ഗതഃ

തപാംസ്യാഗ്രാണി ചാസ്ഥായ ദിവം യാതാ മഹഷയഃ.

30

“ദേവരാട്,	“ദേവരാജാവ്,	മഹഷയഃ	മഹഷിമാർ
കൃതനാം ശതം	നൂറുയാഗങ്ങളെ	ഉഗ്രാണി	ഉഗ്രമായ
അഹൃത്യ,	ചെയ്ത്,	തപാംസി	തപസ്സുകൾ [ണ്
ത്രിദിവം	ഇരൂപദവിയെ	അസ്ഥായ ച	അനുഷ്ഠിച്ചതന്നെയൊ-
ഗതഃ;	പ്രാപിച്ചു;	ദിവം യാതാഃ.”	സ്വപ്തപ്രാപ്തരായത്.”

അമൃഷ്ടമാണഃ പുനരുഗ്രതേജഃ

നിശമ്യ തന്നാസ്തികവാക്യമേതം

അഥാബ്രവീത്തം നൃപതേസ്തന്തുജഃ

വിഗർഹമാണോ വചനാനി തസ്യ.

31

അഥ	ആ സമയം	അമൃഷ്ടമാണഃ	ഒതുക്കുവാൻ കഴിയാത്ത
നൃപതേഃ	ചക്രവർത്തിതന്തുജനായ		വനായി
തന്തുജഃ,	ശ്രീരാമൻ,	തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ
നാസ്തിക-	നാസ്തികവാദം ചെയ്ത	വചനാനി	വാക്കുകളെ
വാക്യമേതം	ജാബാലിയെ	വിഗർഹമാണഃ,	ഖണ്ഡിക്കുന്നവനായി,
നിശമ്യ,	ഓത്ത്,	തം	അദ്ദേഹത്തോടായി
തത്	അതിനാൽ	പുനഃ	വീണ്ടും ഇപ്രകാരം
ഉഗ്രതേജഃ	അതികപിതനായി	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

സത്യം ച ധർമ്മം ച പരാക്രമം ച

ഭൂതാനുകമ്പാം പ്രിയവാദിതാം ച

ദപിജാതിദേവാതിഥിപൂജനം ച

പന്ഥാനമാഹുസ്ത്രിദിവസ്യ സന്തഃ

32

“സന്തഃ	“മഹാത്മാർ	ദപിജാതി-	} ബ്രാഹ്മണർ, ദേവന്മാർ
സത്യം ച,	സത്യത്തേയും,	ദേവാതിഥി-	
ധർമ്മം ച,	ധർമ്മത്തേയും,	പൂജനം ച	
പരാക്രമം ച,	പോരിൽ മടങ്ങാത്ത		അതിഥികൾ എന്നവ
	ശൗര്യത്തേയും,		റെ ആരാധിക്കുന്നതി
ഭൂതാനുകമ്പാം,	സമൃദ്ധിദായകതയും,	ത്രിദിവസ്യ	സ്വപ്തഗതിയ്ക്കുള്ള
പ്രിയവാദിതാം	പ്രിയമായി പറയുന്ന	പന്ഥാനം	സാധനമായി
ച,	തിനേയും,	ആഹ്.	പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

[“നാസ്തി സത്യം ച ധർമ്മം ച പരാക്രമം ച. സ്ഥിതിയ്ക്കു ലോകധർമ്മം തന്മൂലം സത്യം വിശിഷ്ടത. സത്യം സ്വപ്തസ്യ സേവനം പാരാവാരസ്യ നൈരീവ.” (മന). “ധർമ്മം ശന്നൈഃ സഞ്ചിതയാഭ്യർത്ഥിതമിവ ധർമ്മികഃ. പരലോകസഹായാർത്ഥം സമൃദ്ധിദായകവീര്യം. ധർമ്മപ്രധാനം പുരുഷം തപസാ ഹതകല്പം പരലോകം നയത്വാഹു ഭാസപന്തം വേ ശരീരിണം.” (മന). “നിത്യോദ്യമേതാ ദസ്യവേദേ രജന കർമ്മാത് പരാക്രമം. യേ ച കൃതദീരീജാനഃ ശൂതരന്യശ്ച പാർത്ഥിവഃ. ത ഏവാഹവജേതാരസ്ത ഏതേ ലോകജിതഃ.” (രാജധർമ്മം); “യേ

യജ്ഞസംഘൈസ്തപസാ ച വിപ്രാഃ സ്വദ്യേഷു ശീഘ്രേണ യഥൈവ യാന്തി. ക്ഷണേന യാത്ത്യേ വ ഹി തത്ര വീരാഃ പ്രാണാൻ സുയുദ്ധോ ച പരിത്യജന്തഃ” (പരാശരൻ); “സർവ്വഭൂതേഷ്വനുക്രോശം കർച്ചതസ്തവ ഭാരത ആനന്ദംസ്യേ പ്രവൃത്തസ്യ നിയതഃ പുണ്യസഞ്ചയഃ.” (രാജധർമ്മം); “വാക് ചൈവ മധുരാ ഹൃക്ഷ്ണാ പ്രഃയാജോ ധർമ്മീപ്ലിതാ. സ ചൈവ ധർമ്മവാക്ലോതി വേദാന്തോപഗതം ഫലം” (മന); “നിവാഃപന ചിതൃനഃർച്ചുഭൃജൈതേദ്വംസ്തമാതിമീൻ. അന്നൈർമുനീംശ്ച സ്വാധ്വായൈവപത്യേന പ്രജാപതിം. ബലി കർമ്മണാ ച ഭൂതാനി വത്സല്യേനാഖിലം ജഗത് പ്രാപ്തേതി ലോകാൻ പുരുഷാ നിജകർമ്മസമാഹൃതാൻ.” (വിഷ്ണുപുരാണം). ഇപ്രകാരം സത്യം, ധർമ്മം, പരമേശ്വരം മുതലായവ സ്വർഗ്ഗപ്രദങ്ങളാണെന്ന് പായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.]

തേനൈവമാജ്ഞായ യഥാവദത്ഥം

ഏകോദയം സംപ്രതിപദ്യ വിപ്രാഃ

ധർമ്മം ചരന്തഃ സകലം യഥാവത്

കാംക്ഷന്തി ലോകാഗമമപ്രമത്താഃ.

33

“തേന	“അക്കാരണത്താൽ	ഏകോദയം	ആ ഏകഫലത്തെ
	തന്നെയാണ്,	സംപ്രതിപദ്യ,	കയ്യാണ്ട്,
വിപ്രാഃ	ബ്രാഹ്മണർ,	സകലം	സർവ്വത്തെയും
ഏവം	ഇപ്രകാരം	യഥാവത്	വഴിപോലെ
ധർമ്മം	ധർമ്മമാകുന്ന	അപ്രമത്താഃ	തെറ്റുവീഴ്ചകൾക്കു
അത്ഥം	പ്രഘോഷനത്തെ	ചരന്തഃ,	അനുഷ്ഠിക്കുന്നവരായി,
യഥാവത്	ഉള്ളപ്രകാരം	ലോകാഗമം	പുണ്യലോകപ്രാപ്തിയെ
ആജ്ഞായ,	ഗ്രഹിച്ചു,	കാംക്ഷന്തി.	കാമിക്കുന്നത്.

നിന്ദാമൃഹം കർമ്മ പിതൃഃ കൃതം തത്

യസ്ത്വപാമഗ്രന്താദിഷ്വമസ്ഥബുദ്ധിം

ബുദ്ധ്യാനയൈവവിധയാ ചരന്തം

സുനാസ്തികം ധർമ്മപഥാദപേതം.

34

“ഏവംവിധയാ	“ഇപ്രകാരമുള്ള	തപാഃ	നിന്തിരുവടിയെ
അനയാ	ഇത്	യഃ	യാതൊരുവൻ
ബുദ്ധ്യാ	ബുദ്ധിയോടുകൂടി	അഗ്രഹ്ണാത്,	സ്വീകരിച്ചുവോ, അ
ധർമ്മപഥാത്	ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽനിന്ന്		പ്രകാരമുള്ള
അപേതം	വ്യതിചലിച്ചവനായി,	പിതൃഃ	പിതാവിനാൽ
വിഷമസ്ഥ-	} ആപത്തിനെ വിളയി	കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ട
ബുദ്ധിം		തത്	ആ
	കുന്ന നിശ്ചയത്തോടു	കർമ്മ	കൃത്യത്തെ
	കൂടിയവനായി,	അഹം	ഞാൻ
സുനാസ്തികം	പുണ്യമായ നാസ്തിക	നിന്ദാമി.	ഇല്ലാത്തതെറ്റായതെ
	സമ്പ്രദായത്തെ		ന്നു കാണുന്നു.
ചരന്തം	അനുഷ്ഠിക്കുന്ന		

[ഇവിടെ പിതൃനിന്ദയും, ബ്രാഹ്മണ നിന്ദയും, അല്ലാത്ത നാസ്തികമരദ്വേഷം മര്യമാകുന്നു എന്ന് ഗ്രാഹ്യമാകുന്നു.]

യഥാ ഹി ചോരഃ സ തഥാ ഹി ബുദ്ധഃ
തഥാ ഗതം നാസ്തികമത്ര വിദ്ധി
തസ്മാൽ യഃ ശക്യതമഃ പ്രജാനാം
ന നാസ്തികേനാഭിമുഖോ ബുധഃ സ്വ്യാത്.

35

“സഃ	“അപ്രകാരമുള്ള,	നാസ്തികം	വേദബാഹ്യനായ
ബുദ്ധഃ,	{ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ട്		നാസ്തികനെ
	ഗ്രഹിക്കപ്പെടുന്നവ	ഗതം	നശിച്ചവനെന്ന്
	യെ മാത്രം പ്രമാണ	വിദ്ധി;	അറിഞ്ഞാലും;
	മായെടുക്കുന്നവൻ	തസ്മാത് ഹി	അതിനാൽതന്നെ
ചോരഃ	(ആത്മാവിനെ വഞ്ചിക്ക		യാണ്
	ന്നതിനാൽ) ചോരൻ	ബുധഃ	ബുദ്ധിമാനായ ഒരുവൻ,
യഥാ ഹി	എപ്രകാരമൊ	നാസ്തികേന	നാസ്തികവാദംകാരണം
തഥാ ഹി;	അപ്രകാരമാകുന്നു;	പ്രജാനാം	ജനങ്ങൾക്ക്
തഥാ	ആകയാൽ	ശക്യതമഃ	ശക്തിക്കത്തക്കവനായ
അത്ര	ഈ ലോകത്തിൽ	യഃ അഭിമുഖഃ }	യാതൊരു അവനെ
		സ്വ്യാത് ന.	ആദരിക്കുമാറില്ല.

[“യോഽന്യഥാ സന്തമാത്മാനമന്യഥാ സത്സു ഭാഷതേ. സ പാപകൃത്തമോ ലോകേ സ്തേന ആത്മാപഹാരകഃ” എന്നിത്യാദി മനുവചനപ്രകാരം ആത്മാവിനെ നിരസിക്കുന്നവൻ സ്തേനൻ (ചോരൻ) ആകുന്നു എന്നും, അവൻ പരഗതിയില്ലെന്നും ഈ ശ്ലോകത്തിൽ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഈ ശ്ലോകത്തിൽ “ബുദ്ധൻ” എന്നതിന് ശാക്യമുനിയെന്നും, “തഥാഗതം” എന്നതിന് “ബുദ്ധമതം” എന്നും മറ്റും അർത്ഥം പറഞ്ഞു ബുദ്ധമതത്തെ നിന്ദിക്കുന്നതായ ശ്ലോകമാകുന്നു ഇത് എന്നാകുന്നു പലർക്കും അഭിപ്രായം. ഈ അർത്ഥത്തെ സ്വീകരിച്ചവരായ ചിലർ ബുദ്ധമതശത്രുക്കളായവരാൽ പ്രക്ഷിപ്തമായ ശ്ലോകമാകുന്നു ഇത് എന്നും അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. എന്തെന്നാൽ ബുദ്ധൻ ജീവിച്ചിരുന്നതും ബുദ്ധമതപ്രചാരവും രാമായണത്തിന് എത്രയോകാലം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷമാകയാൽ ഇത് വാല്മീകീപ്രണീതമായിരിപ്പാൻ തരമില്ല എന്ന് അവരുടെ പക്ഷം. പൂർവ്വകല്പ ബുദ്ധനാണെന്നും ചിലർ.]

തപശ്ശോ ജനാഃ പൂർവ്വതരേ വരാശ്ച

ശുഭാനി കർമാണി ബഹുനി ചക്രഃ

ജിതപാ സഭേമം ച പരം ച ലോകം

തസ്മാദ്ഭിജാഃ സ്വപസ്വി ഹുതം കൃതം ച.

36

“തസ്മാത്	“ആകയാൽ,	ജിതപാ,	വിജയിച്ച്,
തപശഃ	നിന്തിരുവടിയേക്കാളും	സദാ	എന്നും
പൂർവ്വതരേ	യോഗ്യന്മാരും	ഹുതം	യാഗാദികളേയും
വരാഃ ച	ശ്രേഷ്ഠന്മാരായ	കൃതം	ദാനാദിയേയും
ഭിജാഃ ജനാഃ,	ബ്രാഹ്മണർ,	ബഹുനി	പല
ഇമം ച	ഈ ലോകത്തിലും	ശുഭാനി	} വൈദികകർമ്മങ്ങളെ
പരം ച ലോകം	പരലോകത്തിലും	കർമാണി ച	
സ്വപസ്വി	സുഖമാകുവണ്ണം	ചക്രഃ.	അനുഷ്ഠിച്ചിരിക്കുന്നു.

ധർമ്മ രതാഃ സത്പുരുഷൈഃ സമതാഃ

തേജസ്വിനോ ഭാനഗുണപ്രധാനാഃ

അഹിംസകാ വീതമലാശ്ച ലോകേ

ഭവന്തി പുഷ്പാ മനയഃ പ്രധാനാഃ.

37

തേജസ്വിനഃ	മഹാതേജസ്സാൻവതം	അഹിംസകാഃ	ആക്ഷം ഹിംസയെ
പ്രധാനാഃ	വിഖ്യാതന്മാരും		ചെയ്യാത്തവരും
ധർമ്മ രതാഃ	ധർമ്മതല്പരന്മാരും	വീതമലാഃ	അന്തഃകരണശുദ്ധി
സത്പുരുഷൈഃ	സത്പുരുഷന്മാരോടു		പുണ്യവരമായ
സമതാഃ,	ചേർന്നിരിക്കുന്നവരും,	മനയഃ ച	മുനിമാർതന്നെയാണു്
ഭാനഗുണ-	} ഭാനമെന്നഗുണം	ലോകേ	ലോകത്തിൽ
പ്രധാനാഃ,		പുഷ്പാഃ	വന്ദനീയന്മാരായി
	ജീവരും,	ഭവന്തി."	ഭവിക്കുന്നതു്."

[ഈ ഘട്ടത്തിൽ പരലോകമുണ്ടെന്നും അതിന്നു് സാധനീകൃതമായ വേദവിഹിതമായ കർമ്മങ്ങളും അതിനെ ബോധിപ്പിക്കുന്ന ശാസ്ത്രവും, പ്രമാണമാണെന്നും പ്രതിപാദിക്കുന്നവയായ ഈ ശ്ലോകങ്ങൾ യുക്തങ്ങളായിരിക്കും. "പ്രമാണമേവ വേദഃ സ്യഃ സർവ്വജ്ഞശക്തത്വതഃ. സ ഏവ കർമ്മലഭോ ജീവാനാം പരിശേഷതഃ. ജീവാ വാ ജീവകർമ്മാണി പ്രകൃതിഃ പരമാണവഃ നേശന്തേ ഏത്ര ജീവാനാം തത്ര കാര്യമലാപ്തം. ജീവാഃ കർമ്മലാവാപ്തേ ശക്താശ്ചേത് സസുഖ രതാഃ അപ്രാർത്ഥിതാനി ദുഃഖാനി വാരയന്തു പ്രയത്നതഃ. അശക്താസ്തത്ര കർമ്മാണി ജീവാനാം സ്വമലാപ്തേ അചതനതപാവതഃ സ്വർഗ്ഗാദിമലഭൂമിഷു. നാചേതനതപാത് പ്രകൃതഃ മലഭാത്ര തപസംഭവഃ. അചേതനാഃ മലം ഭാതുമശക്താഃ പരമാണവഃ. കാഃലാപ്യചേതനസ്തേഷാം ന ഹി കർമ്മലപ്രഭഃ. അതേനാപ്യഃ മലഃഭാ ലോക ഭവതേളോ വിലക്ഷണഃ. സ തു പ്രാണിവിശേഷാംശ്ച ഭേദാനപി തഭാഗ്രിതാൻ. ജാനൻ സർവ്വജ്ഞ ഏവേഷോ നാസ്തേ വൈശ്വാദിസമ്മതഃ. അജാനൻ പ്രാണിനോ ലോകാൻ ഹേതയാപാദേയമാത്രവിത്. പ്രാദേശികോ ന സർവ്വജ്ഞാ നാസ്മദാദിവിലക്ഷണഃ. വേദൈകഭേദം ദൃഷ്ട്വാ തു ദൃഷ്ടാത്ഥം ത്രൈഷ്ടഭാദികം. അദൃഷ്ടായാശ്ച വിശ്വാസഃ കാര്യഃ സ്വർഗ്ഗപവർഗ്ഗഃ. കാശ്മീഷ്വരത്വപുഷ്ടിശ്ച ദൃഷ്ട്വപു ദൃച്ഛനിഷ്ഠഃ. ജ്യോതിശാഃസ്രാകതകാലസ്യ ഗുഹണം തന്നിദർശനം. ഇഷ്ടൈകഭേദപ്രമാണം യത്തുക്തം സൗഗതാദിനാ തച്ച വേദാഭിപ്രായം സർവ്വലോകപ്രതാരകൈഃ. മന്ത്രപുരകരണം ദൃഷ്ട്വാ മന്ത്രാ വിരചിതാഃ പുനഃ. ലിപിസംമിത്രജപ്താഃസ്ത സിദ്ധമന്ത്രാസ്തഥാ കൃതാഃ. ബൈശ്വാഗമേഭ്യോ ദൃഷ്ടാത്ഥം നാഹതാ വൈദികൈഃ ക്വചിത്. വേദസ്യേവ ഷഡംഗാനി യതഃ ശീക്ഷാഭികാനി വൈ. നാസ്താഗമാംഗതാ തേഷാം ന ക്വാപ്യുക്തം പരൈരപി അതോ വേദബലീയസ്തപം നാസ്തികാഗമസഞ്ചയാത്." (സർവ്വജ്ഞനായ ഈശ്വരനാൽ നിർമ്മിക്കപ്പെട്ട വേദങ്ങൾ മാത്രമാകുന്നു പ്രമാണം. ആ ഈശ്വരൻതന്നെയാകുന്നു ജീവന്മാർക്ക് കർമ്മലഭത്തെ പരിപൂർണ്ണമായി കൊടുക്കുന്നതു്. ജീവൻ, കർമ്മങ്ങൾ, പ്രകൃതി, പരമാണ്; കാലം എന്നവ ഒന്നും കർമ്മലഭഭാതാവകയില്ല. ജീവനു് കർമ്മലഭത്തെ കൊടുപ്പാൻ ശക്തിയുള്ളപക്ഷം സുഖഃശാന്താദികൃതിയായ അവസ്ഥയിൽതന്നെ വർത്തിപ്പാൻ താല്പര്യമുള്ളതായ ആ ജീവനു്, അപ്രാർത്ഥിതങ്ങളായ ദുഃഖങ്ങളെയെല്ലാം നിവാരണംചെയ്യാമല്ലോ കർമ്മം, പ്രകൃതി മുതലായവ അചേതനങ്ങളാകയാൽ കർമ്മലഭം നൽകുന്നതിന്നു് ശക്തിയില്ലാത്തവതന്നെ. ആകയാൽ ഇവയിൽനിന്നു് വിഭിന്നമായ മറ്റൊന്നു് കർമ്മലഭഭാതാവായ് ഉണ്ടായിരിക്കണം. അതുതന്നെയാകുന്നു ഈശ്വരൻ. ആ ഈശ്വരൻ സർവ്വജ്ഞനായി സർവ്വപ്രാണികളുടെ കർമ്മവിശേഷങ്ങളെയും ഭേദകാലാദികളെയും അറിയുന്നവനാകുന്നു. അല്ലാതെ ബൈശ്വാദി മതപ്രകാരം പ്രാണികളെയും ലോകങ്ങളെയും അറിയാത്തവനായി, ത്യാജ്യങ്ങളായവയെയും സ്വീകാര്യങ്ങളായവയെയും മാത്രം അറിയുന്നവനായി, സർവ്വജ്ഞനല്ലാതെ ഏകഭേദജ്ഞനായി, നമ്മെപ്പോലെത്തന്നെയുള്ള ഭവവനല്ല. വേദങ്ങളിൽ മലംകൊണ്ട അച്ഛാധനത്തെ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ നൽകുന്നവയായ

ഭാഗങ്ങളെ അനുഭവത്തിൽ കണ്ടു്, സ്വർഗ്ഗമോക്ഷാദികളെപ്പറ്റി പറയുന്ന പയ്യായ ഇതരഭാഗങ്ങളിലും വിശ്വസിക്കേണ്ടതാകുന്നു. മഴപെയ്യിക്കുവാനുള്ള കാശ്ശീപ്പി എന്ന യാഗം, ധനാഭിവൃദ്ധിക്കായുള്ള മറുളളവ ഇത്യാദി അനുഭവത്തിൽ അറിയപ്പെടാവുന്നവയാകുന്നു. ജ്യോതിഃശാസ്ത്രത്തിൽ പഠത്തിരിക്കുന്ന കാലങ്ങളുടെ പ്രാമാണ്യത്തിന്നു് ഗ്രഹണം മുതലായവതന്നെ ഉദാഹരണം. മന്ത്രവ്യാകരണതത്വത്തെ ഗ്രഹിച്ചിട്ടാകുന്നു മന്ത്രങ്ങൾ നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. സാമ്രാജ്യനാമങ്ങളെ ചേർത്തു് ജപിക്കപ്പെടുന്നവയായ അവ സിദ്ധമന്ത്രങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു. ബൌദ്ധാഗമങ്ങളിൽനിന്നു് ദുഷ്ടാത്മങ്ങളായ യാതൊന്നും സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല. അപയിൽ ഫലത്തെ നൽകുന്നവയായ പ്രമാണങ്ങൾ വേദത്തിൽനിന്നു് അപഹരിക്കപ്പെട്ടവയുമാകുന്നു.)]

ഇതി ബ്രഹ്മവന്തം വചനം സദരാഷം
രാമം മഹാത്മാനമദീനസതപം
ഉവാച തഥ്യം പുനരാസ്തികം ച
സത്യം വചഃ സാന്നയം ച വിപ്രഃ.

38

വിപ്രഃ,	അന്തരോത്തമനായ ജാബാലി,	രാമം,	ശ്രീരാമനോടായി,
ഇതി	മേൽപ്രകാരം	അസ്തികം	അസ്തികമതത്തെ അവ ലംബിച്ചതും
തഥ്യം	വാസ്തവമായ	സത്യം ച	സത്യവും ആയ
വചനം,	വാക്യത്തെ,	വചഃ.	താഴെയുള്ള വാക്യത്തെ,
സദരാഷം	കോപഭത്താടുകൂടി	സാന്നയം ച	സാന്തപനം ചെയ്തുകൊ ണ്ടു്
ബ്രഹ്മവന്തം	അരുളിച്ചെയ്യുന്നവനും	പുനഃ	വീണ്ടും,
അദീനസതപം	അ ചഞ്ചലമനസ്സനും	ഉവാച.	ഉരചെയ്തു.
മഹാത്മാനം	മഹാത്മാവുമായ		

ന നാസ്തികാനാം വചനം ബ്രവീച്ഛാമം
ന നാസ്തികോടഹം ന ച നാസ്തി കിംചന
സമീക്ഷ്യ കാലം പുനരാസ്തികോടഭവം
ഭവേയ കാലേ പുനരേവ നാസ്തികഃ.

39

“അഹം	“ഞാൻ	കാലം	അതാതവസരത്തെ
നാസ്തികാനാം	നാസ്തികന്മാരുടെ	സമീക്ഷ്യ,	ഉചിതംപോലെ കണ്ടു്
വചനം	} വചനത്തെയല്ല പറയു ന്നതു്;	പുനഃ	അതിന്നേററപ്രകാരം
ബ്രവീമി ന		അസ്തികഃ	അസ്തികനായും
അഹം	ഞാൻ	ഭവേയ ;	ഞാൻ ഇരിക്കും ;
നാസ്തികഃ ച	നാസ്തികനും	കാലേ	(ധർമ്മസങ്കടം നേർന്നതാ യ) ഈ സമയത്തിൽ
ന ;	അല്ല ;	പുനഃ ഏവ	അതിന്നേററപോലെ
കിഞ്ചന	(പരഭോക്താ, ആത്മാവു് മുതലായ) യാതൊന്നും	നാസ്തികഃ	നാസ്തികവാദിയായി
ന അസ്തി	ഇല്ല എന്നുള്ളതും	അഭവം.	ഞാൻ വർത്തിച്ചതാണു്.
ന ;	ശരിയല്ലതന്നെ ;		

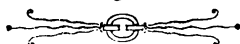
[വിചിന്തനായ ഒരുവനാൽ ധർമ്മസങ്കടം നേർന്നതായ ഒരു അവസരത്തിൽ ഏതെങ്കിലും മതാന്തര അവലംബിച്ചെന്നാലും ആ സങ്കടനിവൃത്തി ചെയ്തേണ്ടതാണെന്നതിനാൽ മഹത്തായിരിക്കുന്ന രാജ്യത്തിൽ അരാജകത്വമെന്ന ഭോഷത്തിന്റെ നവൃത്തിക്കായി നിന്തിരുവടിയെ തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാനുള്ള ഒരു വാദം പുറപ്പെട്ടു് ചുരുമാകുമെന്നെന്ന് സാരം.]

സ ചാപി കാലോത്തമപാശ്തഃ ശനൈഃ
യഥാ മയാ നാസ്തികവാഗുദീരിതാ
നിവർത്തനാത്ഥം തവ രാമ കാരണാത്
പ്രസാദനാത്ഥം തു മയൈതദീരിതം.

40

“രാമ!	“ശ്രീരാമ!	നാസ്തികവാക്	നാസ്തികവാദം
സഃ	അപ്രകാരമുള്ള	ഉദീരിതാ;	പറയപ്പെട്ടു;
അയം	ഈ	മയാ	എന്നാൽ
കാലഃ അപി	അവസരവും,	ഏതത്	ഇത്
ശനൈഃ	ഒന്നിനെ തുടന്ന് മ	തു	ഇപ്പോൾ
	റെറാന്നു എന്നിങ്ങിനെ	തവ പ്രസാദ-	നിന്തിരവടിയെ പ്രസാ
കാരണാത് ച	സംഭവിച്ചു എന്ന കാര	നാത്ഥം }	ദിപ്പിച്ച്
	ണത്താൽ,	നിവർത്തനാത്ഥം	തിരിയെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടു
ഉപാഗതഃ;	വന്നുചെന്ന്താണ്;		പോകുന്നതിനായി
യഥാ,	അയതുകൊണ്ട്,	ഈരിതം.	ഉണർത്തിക്കപ്പെട്ടതാ
മയാ	എന്നാൽ		കുന്നു.”

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്രാമായണ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
നവോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്റൊൻപതാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.
ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6397; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4042.

ദശോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്റിപ്പത്താംസർഗ്ഗം.

[ഇക്ഷ്വാകുവംശകീർത്തനം = ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തെ കഥിക്കുന്നത്.]

കൃലമാജ്ഞായ രാമം തു വസിഷ്ഠഃ പ്രത്യവാച മ
ജാബാലിരപി ജാനീതേ ലോകസ്യാസ്യ ഗതാഗതിം

1

വസിഷ്ഠഃ	വസിഷ്ഠഭഗവാൻ	“ജാബാലിഃ അപി “	ജാബാലിയും
രാമം,	ശ്രീരാമനെ,	അസ്യ	ഈ
തു	ആ സമയത്തിലും	ലോകസ്യ	ലോകത്തിന്റെ
കൃലം	കോപംപൂണ്ടവനായി	ഗതാഗതിം	നാശം, സൃഷ്ടി എന്ന
ആജ്ഞായ,	കണ്ട്,		തിനെ
പ്രത്യവാച മ;	ഇപ്രകാരം ഉണർത്തിച്ചു;	ജാനീതേ.	നല്ലപോലെ അറിയു
			ന്നുണ്ട്.

നിവർത്തിതു കാമസ്തു തപാഭേതദാക്യഭക്തവാൻ

ഇമാം ലോകസ്മുത്പത്തിം ലോകനാഥ നിബോധ മേ

2

“ലോകനാഥ!	“ലോകനാഥ!	തു	ഇപ്പോൾ
തപം	നിന്തിരവടിയെ	ഇമാം	ഈ
നിവർത്തിതു-	തിരിയെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടു	ലോക-	ലോകോത്പത്തിയെ
കാമഃ }	പോകയാനായിട്ടാകുന്നു	സ്മുത്പത്തിം }	
ഏതത് വാക്യം	ഈ വാക്യത്തെ	മേ	എന്നിൽനിന്ന്
ഉക്തവാൻ;	അദ്ദേഹം ഉരചെയ്തത്;	നിബോധ.	ചെവിക്കൊണ്ടാലും.

സർപ്പം സലിലമേവാസീത് പൃഥിവീ യത്ര നിമ്ബിതാ
തതഃ സമഭവത് ബ്രഹ്മാ സ്വയംഭൂഭട്ടവതൈഃ സഹ.

3

“സലിലം ഏവ “ജലമയമായെന്നയാ	തതഃ	അതിൽപിന്നെ
സർപ്പം എല്ലാം [ണ്	സ്വയംഭൂഃ	സ്വയംഭൂവായ
അസീത്; ഇരുന്നിരുന്നത്;	ബ്രഹ്മാ	ബ്രഹ്മാവ്
യത്ര അതിൽ	ദൈവതൈഃ	} ദേവന്മാരോടുകൂടി
പൃഥിവീ ഭൂമി	സഹ	
നിമ്ബിതാ; സൂഷ്മിക്കപ്പെട്ടു;	സമഭവത്.	ആവിർവിച്ഛ.

[“ഏവംസാവതീന്ദ്രിയഗ്രാഹ്യഃ സുകേഷ്ഠാവൃക്തഃ സനാതനഃ. സർപ്പഭൂതമയേഽചിന്ത്യഃ സ ഏവ സ്വയമുദ്ബഭൗ. സോഭിദ്യായ ശരീരാത് സ്വാത് സിന്ധുക്ഷുച്ഛിവിധാഃ പ്രജാഃ അപ ഏവ സസജ്ജാഭൗ താസു ബീജമവാസ്യജത്. തദണ്യഥഭവലൈരഥം സഹസ്രാംശുസമപ്രഭം തന്മീൻ ജഃജ്ഞേ സ്വയം ബ്രഹ്മാ സർപ്പലോകപിതാമഹഃ” (മനു).]

സ വരാഹസ്തതോ ഭൂതപാ പ്രോജ്ജമാര വസുന്ധരാം
അസൃജച്ച ജഗത്സർപ്പം സഹ പുത്രൈഃ കൃതാത്മഭിഃ.

4

“തതഃ “പിന്നെ	സഃ,	ആ ബ്രഹ്മാവ്,
വരാഹഃ വരാഹമുത്തി	കൃതാത്മഭിഃ	സദ്ഗുണസമ്പന്ന
ഭൂതപാ, ആവിർവിച്ഛ,		ന്മാരായ
വസുന്ധരാം } ഭൂമിയെ മുകളിലേക്ക്	പുത്രൈഃ സഹ	പുത്രന്മാരോടുകൂടി
പ്രോജ്ജമാര; } പൊന്തിച്ചെടുത്തു;	ജഗത് സർപ്പം	ജഗത്തു മുഴുവനും
ച അതിന്നുശേഷം	അസൃജത്.	സൃഷ്ടിച്ചു.

[“ഉല്പുത്രാസി വരാഹേണ കൃഷ്ണേന ശതബാഹുനാ” (മഹാനാരായണോപനിഷത്തു്). ഹരി വംശം (223—230) അല്പായുങ്ങളിൽ വരാഹത്തിന്റെ ഉത്പത്തി വിവരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.]

ആകാശപ്രഭവോ ബ്രഹ്മാ ശാശ്വതോ നിത്യ അവ്യയഃ
തസ്താനുരീചിഃ സംജ്ഞേത മരീചഃ കശ്യപഃ സുതഃ.

5

“ആകാശ- } “അന്തരീക്ഷത്തിൽ ആ	തസ്താത്	ആ ബ്രഹ്മാവിൽനിന്ന്
പ്രഭവഃ } വിർവിച്ഛവനാകുന്നു	മരീചിഃ	(ദശപ്രജാപതികളി
ബ്രഹ്മാ; ബ്രഹ്മാവ്;		ലൊരുവനായ) മരീചി
ശാശ്വതഃ; ശാശ്വതമായിരിക്കുന്ന	സംജ്ഞേത;	ജനിച്ചു;
വൻ;	മരീചഃ	മരീചിയുടെ
നിത്യഃ; ക്ഷയവൃദ്ധിയില്ലാതിരി	സുതഃ	സുതനാകുന്നു
ക്കുന്നവൻ;	കശ്യപഃ.	കശ്യപൻ.
അവ്യയഃ; ദേശകാലാതീതൻ;		

[“ആകാശപ്രഭവഃ” (പരബ്രഹ്മത്തിൽനിന്ന് ജനിച്ചവൻ) എന്ന് ചിലർ. “ആസമന്താത്”, കാശമാനതപാത്, ആകാശോ ഭഗവാൻ” (എല്ലാറ്റിലും പ്രകാശരൂപിയായി വർത്തിക്കുന്നവൻ എന്നർത്ഥം.)]

വിവസ്വാൻ കശ്യപാജ്ജ്ഞേത മനുര്യൈവസ്വതഃ സുതഃ
സ തു പ്രജാപതിഃ പൂർവ്വമിക്ഷ്ണപാകസ്തു മനോഃ സുതഃ.

6

“കശ്യപാത് “കശ്യപങ്കൽനിന്ന്	മനഃ	മനു
വിവസ്വാൻ സൂർയ്യഭഗവാൻ	വൈവസ്വതഃ	} സൂർയ്യഭഗവാന്റെ പുത്ര
ജഃജ്ഞേ; ജനിച്ചു;	സ്തൗതഃ;	
		നെന്ന് പറയപ്പെടുന്നു;

സഃ തു	അഭേദംതന്നെയാകുന്നു	മനോഃ	മനുവിന്റെ
പുത്രം	} നിന്തിരുവടിയുടെ വംശത്തിന്റെ ആദിപുരുഷൻ;	സുതഃ തു	പുത്രൻതന്നെയാകുന്നു
പ്രജാപതിഃ;		ഇക്ഷ്വാകഃ.	ഇക്ഷ്വാകമഹാരാജാവ്.

യസ്യേവം പ്രഥമം ഭന്താ സമൃദ്ധാ മനുനാ മഹീ
തമിക്ഷ്വാകമയോദ്ധ്യാനാം രാജാനം വിധി പുച്ഛകം.

7

“മനുനാ	“മനുവിനാൽ	തം	ആ
ഇയം	ഈ	ഇക്ഷ്വാകം	ഇക്ഷ്വാകമഹാരാജാവിനെ
സമൃദ്ധാ	സമൃദ്ധിയാൻ		
മഹീ	ഭൂമി	അയോദ്ധ്യാനാം	അയോദ്ധ്യയിൽ
യസ്യ	യാതൊരുവൻ്	പുച്ഛകം	ആദ്യത്തെ
പ്രഥമം	ആദ്യമായി	രാജാനം	രാജാവെന്ന്
ഭന്താ,	നൽകപ്പെട്ടുവോ,	വിധി.	അറിഞ്ഞാലും.

ഇക്ഷ്വാകോസ്തു സുതഃ ശ്രീമാൻ ക്ഷണിരേവേതി വിശ്രുതഃ
ക്ഷേണരമാത്മജോ വീരോ വിക്ഷ്ണിരുദപദ്യത.

8

“ഇക്ഷ്വാകോഃ	“ഇക്ഷ്വാകവിന്റെ	അഥ	അതിൽപിന്നെ
സുതഃ തു	പുത്രൻതന്നെയാകുന്നു,	വീരഃ	വീരനായ
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനും	വിക്ഷ്ണിഃ	വിക്ഷ്ണിയെന്നവൻ
വിശ്രുതഃ ഏവ	വിപ്രാതനുമായ	ക്ഷേണഃ	ക്ഷ്ണിയുടെ
ക്ഷ്ണിഃ ഇതി;	ക്ഷ്ണിയെന്നവൻ;	ആത്മജഃ	പുത്രനായി
		ഉദപദ്യത.	ജനിച്ചു.

വിക്ഷ്ണസ്തു മഹാതേജാ ബാണഃ പുത്രഃ പ്രതാപവാൻ
ബാണസ്യ തു മഹാബാഹുരനരണ്യോ മഹായശാഃ.

9

“വിക്ഷ്ണഃ	“വിക്ഷ്ണിയുടെ	മഹാബാഹുഃ	മഹാബാഹുവും
പുത്രഃ തു	പുത്രൻതന്നെയാകുന്നു	മഹായശാഃ	മഹായശസ്വിയുംആയ
മഹാതേജാഃ	മഹാതേജസ്വിയും	അനരണ്യഃ	അനരണ്യനെന്നവൻ
പ്രതാപവാൻ	പ്രതാപശാലിയും ആയ	ബാണസ്യ തു.	ബാണന്റെ പുത്രനാകുന്നു.
ബാണഃ;	ബാണൻ;		

നാനാവൃഷ്ടിർബഭ്രുവാന്ധിൻ ന ഭദ്രിക്ഷം സതാം വരേ
അനരണ്യേ മഹാരാജേ തസ്കരോ നാപി കശ്ചന.

10

“സതാം വരേ	“സജ്ജനാഃസരനായ	ബഭ്രുവ ന;	ഉണ്ടായിരുന്നില്ല;
അന്ധിൻ	ഈ	ഭദ്രിക്ഷം ന;	ക്ഷാമം ഇല്ല;
അനരണ്യേ	} അനരണ്യൻ ചക്രവർത്തിയായിരുന്നപ്പോൾ,	കശ്ചന	ഒരു
മഹാരാജേ,		തസ്കരഃ അപി	തസ്കരനുംകൂടി
അനാവൃഷ്ടിഃ	മഴയില്ല എന്നത്	ന.	കാണപ്പെട്ടില്ല.

അനരണ്യാന്മമാബാഹുഃ പൃഥു രാജാ ബഭ്രുവ ഹ
തസ്താത് പൃഥ്വമാമഹാരാജസ്രിശങ്കരുദപദ്യത.

11

“ അനരണ്യാത് “ അനരണ്യകൽനിന്ന്	തസ്താത്	ആ
മഹാബാഹുഃ മഹാബാഹുവും	പൃഥ്വമാഃ ഹ	പൃഥ്വമഹാരാജാവിൽ
രാജാ ചക്രവർത്തിയും ആയ		നിന്ന്
പൃഥുഃ പൃഥു	ത്രിശങ്കഃ	} ത്രിശങ്കമഹാരാജാവ്
ബഭ്രുവ; ജനിച്ചു;	മഹാരാജഃ	
	ഉദപദ്യത.	ജനിച്ചു.

സ സത്യാചനാദപിര സശരീരോ ദിവം ഗതഃ.

12

“ വീരഃ “ ധർമ്മവീരനായ	സശരീരഃ	സപശരീരത്തോടുകൂടി
സഃ അഭ്യേഹം		ത്തന്നെ
സത്യാചനാത് സത്യാചക്രത്താൽ	ദിവം ഗതഃ.	സപശ്ചത്തെ പ്രാപിച്ചു.

ത്രിശങ്കോസ്തപഭവത്സുന്ദര്യസുമാരോ മഹായശഃ
ധുസുമാരാനമഹാതേജാ യവനാശോ വ്യജായത.

13

“ ത്രിശങ്കോഃ “ ത്രിശങ്കവിന്ന	അഭവത് ;	ജനിച്ചു;
മഹായശഃ മഹാകീർത്തിശാലിയായ	മഹാതേജഃ	മഹാതേജസപിയായ
ധുസുമാരഃ തു ധുസുമാരൻ എന്നവൻ	യവനാശഃ	യവനാശൻ
	ധുസുമാരാത്	ധുസുമാരകൽനിന്ന്
സുന്ദരഃ പുത്രനായി	വ്യജായത.	ജനിച്ചു.

യവനാശപസുതഃ ശ്രീമാനാസ്യാതാ സമപദ്യത
മാന്ധാതുസ്തു മഹാതേജഃ സുസന്ധിരുദപദ്യത.

14

“ ശ്രീമാൻ “ ശ്രീമാനായ	മാന്ധാതുഃ	മാന്ധാതാവിന്ന്
മാന്ധാതാ മാന്ധാതാവ്	മഹാതേജഃ	മഹാതേജസപിയായ
യവനാശപസുതഃ യവനാശപന് പുത്ര	സുസന്ധിഃ തു	സുസന്ധിതന്നെ
സമപദ്യത; ജനിച്ചു; [നായി	ഉദപദ്യത.	പുത്രനായിജനിച്ചു.

സുസന്ധേരപി പുത്രേ ചൈവ ശ്രവസന്ധിഃ പ്രസേനജിത്
യശസപീ ശ്രവസന്ധേസ്തു ഭദ്രോ രിപസുദനഃ.

15

ശ്രവസന്ധിഃ ശ്രവസന്ധിയെന്നും	രിപസുദനഃ	ശത്രുസുദനനും
പ്രസേനജിത് പ്രസേനജിത്തെന്നും	യശസപീ	ചാതിമാനമായ
ചൈവ അപി രണ്ടുപേരും	ഭരതഃ	ഭരതൻ
സുസന്ധേഃ സുസന്ധിയുടെ	ശ്രവസന്ധേഃ തു.	ശ്രവസന്ധിയുടെ
പുത്രേ; പുത്രന്മാർ;		പുത്രൻ.

ഭരതാതു മഹാബാഹോരസിഃതാ നാമതോഭവേത്
യസ്യേതേ പ്രതിരാജാന ഉദപദ്യന്ത ശത്രുവഃ
ഹൈഹയാസ്താചജംഘാശ്ച ശൂരാശ്ച ശശിബിന്ദവഃ.

16

“മഹാബാഹോഃ “ മഹാബാഹുവായ	ഹൈഹയാഃ	ഹൈഹയന്മാരെന്ന
ഭരതാത്	ഭരതകുൽനിന്ന്	വരും
അസിതഃ	} അസിതനെന്നവൻ	താചജംഘാഃ ച
നാമതഃ തു		താചജംഘരെന്നവരും
അഭവേത് ;	തന്നെ	ശശിബിന്ദവഃ ച
യസ്യ	ഉദവായി ;	ശശിബിന്ദുക്കളെന്ന
ശൂരാഃ	അഭൂമത്തിന്ന്	വരും
ഏതേ	ശൂരന്മാരായ	ശത്രുവഃ
	ഈ	എതിരാളികളായ
		പ്രതിരാജാനഃ
		ശത്രുരാജാക്കന്മാരായി
		ഉദപദ്യന്ത.
		ഏപ്പെട്ടു.

താംസ്ത സർവാൻ പ്രതിവൃഹ്യ യുദ്ധേ രാജാ പ്രവാസിതഃ
സ ച ശൈലവരേ രമ്യേ ബഭ്രവാഭിരേതോ മുനിഃ.

17

“രാജാ	“ ചക്രവർത്തിയായ	പ്രവാസിതഃ,	രാജ്യത്തിൽനിന്ന് ഓടി
സഃ	അഭൂമം		ക്കപ്പെട്ടവനായി,
താൻ	അവർ	രമ്യേ	രമ്യമായ
സർവാൻ തു	എല്ലാവരുമായി	ശൈലവരേ	ഹിമാലയത്തിൽ
യുദ്ധേ	യുദ്ധത്തിൽ	അഭിരതഃ	സംതൃപ്തിപൂണ്ടവനായി
പ്രതിവൃഹ്യ,	എതിത്ത്,	മുനിഃ ച	തപസ്വിയായി
		ബഭ്രവ.	വർത്തിച്ചു.

ഭേദ ചാസ്യ ഭാഷ്ട്രേ ഗർഭിണ്യേ ബഭ്രവതുരിതി ശ്രുതിഃ.

18

“ അസ്യ	“ അഭൂമത്തിന്റെ	ബഭ്രവതുഃ	ഇരുന്നിരുന്നു
ഭാഷ്ട്രേ ഭേദ ച	രണ്ടു ഭാഷ്യമാരും	ഇതി	എന്നു
ഗർഭിണ്യേ	ഗർഭിണികളായി	ശ്രുതിഃ.	പറയപ്പെടുന്നു.

ഏകാ ഗർഭിനാശായ സപത്ന്യേ തു ഗരഃ ഭജേ.

19

“ ഏകാ തു	“ ഇവരിൽ ഒരത്തി	സപത്ന്യേ	തന്റെ സപതിക്ക്
ഗർഭിനാശായ	ഗർഭത്തെ നശിപ്പിക്കുന്ന	ഗരഃ	വിഷം
	തിന്നായി	ഭജേ.	കൊടുത്തു.

ഭാഗ്ഗവശ്ചവനോ നാമ ഹിമവന്തമുപാശ്രിതഃ
തമുഷിം സാഭ്യപാഗമ്യ കാളിന്ദീ ചാഭ്യവാദയത്.

20

“ ഭാഗ്ഗവഃ	“ ഭഗ്വപുത്രനായ	സാ,	അവൾ,
ച്യവനഃ നാമ	ച്യവനനെന്ന മഹഷി	തം	ആ
ഹിമവന്തം	ഹിമാലയഗിരിയിൽ	ഋഷിം	ഋഷിയെ
ഉപാശ്രിതഃ ;	ഇരുന്നിരുന്നു ;	അഭ്യപാഗമ്യ,	സമീപിച്ച്,
കാളിന്ദീ	കാളിന്ദിയെന്നവളായ	അഭ്യവാദയത് ച.	സംഗതിയുണർത്തിച്ചു.

സ താമഭ്യവദദപിപ്രോ വരേപ്തം പുത്രജന്മനി
പുത്രസ്തേ ഭവിതാ ഭേവി മഹാത്മാ ലോകവിശ്രുതഃ
ധാർമ്മികശ്ച സുശീലശ്ച വംശകർത്താഭിസൂദനഃ.

21

“സഃ	“ആ	ഭേത	അവിടുത്തേയ്ക്കു്
വിപ്രഃ	ബ്രാഹ്മണവർത്തൻ	മഹാത്മാ	മഹാത്മാവും
പുത്രജന്മനി	പുത്രനെ പ്രസവിക്കുന്ന	ലോകവിശ്രുതഃ	ലോകപ്രസിദ്ധനും
	കാർയ്യത്തിൽ	ധാർമ്മികഃ ച	ധർമ്മനിഷ്ഠനും
വരേപ്തം	വരത്തെ യാചിക്കുന്ന	സുശീലഃ	സുശീലനും
താം	അവളോടായി [വളായ	വംശകർത്താ	വംശവർദ്ധകനും
അഭ്യവദത് ;	ഇങ്ങനെയരുളിച്ചെയ്തു;	അഭിസൂദനഃ ച	ശത്രുനാശകനും ആയ
‘ഭേവി!	‘ഭേവി!	പുത്രഃ ഭവിതാ.’	ഒരു പുത്രൻ ജനിക്കും.’

കൃതപാ പ്രദക്ഷിണം ഹൃഷ്ടാ മുനിം തമഭിവാദ്യ ച
പദ്മപത്രവിശാലാക്ഷീ പദ്മഗർഭസമപ്രഭം
തതഃ സാ ഗൃഹമാഗമ്യ ഭേവി പുത്രം വ്യജായത.

22

“സാ	“ആ	അഭിവാദ്യ,	കമ്പിട്ട്,
പദ്മപത്ര-	പദ്മമലായതാക്ഷി	തതഃ	അവിടെനിന്നും
വിശാലാക്ഷീ }	യായ	ഗൃഹം	സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു
ഭേവീ,	ഭേവി,	ആഗമ്യ ച ;	വന്നുചേർന്നു ;
ഹൃഷ്ടാ,	സന്തുഷ്ടചിത്തയായി,	പദ്മഗർ-	താമരയുടെ അന്തർഭാഗ
തം മുനിം	ആ മുനിയെ	സമപ്രഭം }	ത്തിന്റെ ശോഭയുള്ള
പ്രദക്ഷിണം	പ്രദക്ഷിണം	പുത്രം	ഒരു പുത്രനെ [വന്നായ
കൃതപാ	ചെയ്തു്	വ്യജായത.	പ്രസവിച്ചു,

സപത്ന്യാ തു ഗരസ്തസ്യൈ ഭത്തോ ഗർഭജിഹ്വാംസയാ
ഗരേണ സഹ തേനൈവ ജന്തഃ സ സഗരോഭവത്.

23

“സപത്ന്യാ	“സപത്നിയാൽ	ജാതഃ ;	അദ്ദേഹം ജനിച്ചു ;
ഗർഭജിഹ്വാംസയാ	ഗർഭത്തെ നശിപ്പിപ്പാ	തേന ഏവ	അക്കാരണത്താൽ
തസ്യൈ	അവൾക്കു് [നായി	സഃ തു	അദ്ദേഹവും [തന്നെ
ഗരഃ ഭത്തഃ ;	വിഷം കൊടുക്കപ്പെട്ടു ;	സഗരഃ	സഗരൻ
ഗരേണ സഹ	വിഷത്തോടുകൂടി	അഭവത്.	എന്നുവിളിക്കപ്പെട്ടു.

സ രാജാ സഗരോ നാമ യഃ സമുദ്രമഖാനയത്

ഇഷ്ടപാ പർവ്വണി വേഗേന ത്രാസമന്തമിമാഃ പ്രജാഃ.

24

“യഃ	“യാതൊരുവൻ	ത്രാസയന്തം	ഭയപ്പെടുത്തുന്നതായ
ഇഷ്ടപാ,	യാഗംചെയ്തു്,	സമുദ്രം	സമുദ്രത്തെ
പർവ്വണി	വാവുസമയത്തിൽ	അഖാനയത്,	കഴിപ്പിച്ചുവൊ,
വേഗേന	അലകളുടെ ഏതവൽ	സഃ	അദ്ദേഹംതന്നെയാണു്
ഇമാഃ	ഈ [കൊണ്ടു്	സഗരഃ നാമ	സഗരൻ എന്ന
പ്രജാഃ	പ്രജകളെ	രാജാ,	ആ മഹാരാജാവു്.

അസമഞ്ജസ്തു പുത്രോഽഭൂത് സഗരസ്വേതി നഃ ശൂതം
ജീവന്നോവ സ പിത്രാ തു നിരസ്തഃ പാപകർമ്മകൃത്.

25

“സഗരസ്വ അസമഞ്ജഃ പുത്രഃ തു അഭൂത്, ഇതി നഃ ശൂതം; സഃ	“സഗരൻ അസമഞ്ജൻ എന്ന ഒരു പുത്രൻ ഉണ്ടായിരുന്നു, എന്ന് നാം കേട്ടിട്ടുണ്ട്; അദ്ദേഹം	പാപകർമ്മകൃത് ഏകർമ്മം ചെയ്യുന്നവ നായി തു, പിത്രാ ജീവൻ ഏവ നിരസ്തഃ.	ഇരുന്ന കാരണം, പിതാവിനാൽ [തന്നെ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ- നാട്ടിൽനിന്ന് പുറത്താ ക്കപ്പെട്ടു.
--	--	---	--

അംശുമാനിതി പുത്രോഽഭൂദസമഞ്ജസ്വ വീര്യവാൻ
ദിലീപോഽംശുമതഃ പുത്രോ ദിലീപസ്വ ഭഗീരഥഃ.

26

“അസമഞ്ജസ്വ വീര്യവാൻ അംശുമാൻ ഇതി അഭൂത്; ദിലീപഃ	“അസമഞ്ജൻ വീര്യവാനായ അംശുമാൻ എന്നവൻ ജനിച്ചു; ദിലീപൻ	അംശുമതഃ പുത്രഃ; ഭഗീരഥഃ ദിലീപസ്വ പുത്രഃ.	അംശുമാന്റെ പുത്രൻ; ഭഗീരഥൻ ദിലീപന്റെ പുത്രൻ.
---	--	---	---

ഭഗീരഥാത് കകത്സ്ഥസ്തു കാകത്സ്ഥാ യേന വിശ്രുതാഃ
കകത്സ്ഥസ്വ ച പുത്രോഽഭൂദ്രഘ്യേന തു രാഘവാഃ.

27

“ഭഗീരഥാത് കകത്സ്ഥഃ തു; യേന	“ഭഗീരഥനിൽനിന്ന് കകത്സ്ഥനുണ്ടായി; ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂലമായി	കകത്സ്ഥസ്വ പുത്രഃ ച രഘുഃ അഭൂത്; യേന രാഘവാഃ തു.	കകത്സ്ഥന്റെ പുത്ര നായി രഘു ഉണ്ടായി; ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ കാര ണമായി രാഘവന്മാർ എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.
കാകത്സ്ഥാഃ വിശ്രുതാഃ;	കാകത്സ്ഥരെന്ന് പ്രസിദ്ധിപുണ്ടിരി ക്കുന്നു;		

രഘോസ്തു പുത്രസ്തേജസപീ പ്രവൃദ്ധപുരുഷാദകഃ
കല്യാഷപാദഃ സൗദാസ ഇത്യേവം പ്രഥിതോ ഭൂവി.

28

“രഘോഃ പുത്രഃ തു തേജസപീ സൗദാസഃ; പ്രവൃദ്ധഃ	“രഘുവിന്റെ പുത്രൻതന്നെ തേജസപിയായ സൗദാസൻ; പ്രവൃദ്ധനെന്നും	പുരുഷാദകഃ കല്യാഷപാദഃ ഇതി ഏവം ഭൂവി പ്രഥിതഃ.	പുരുഷാദകനെന്നും, കല്യാഷപാദനെന്നും, ഇപ്രകാരമെല്ലാം ലോകത്തിൽ പ്രസിദ്ധിപുണ്ടിരുന്നു.
--	--	--	---

കല്പാഷ്വാദപുത്രോഭൂത് ശംഖണ്ഡപിതി വിശ്രുതഃ
യസ്തു തദപീതൃമാസാദ്യ സഹസേനോ വ്യനീനശത്.

29

“ കല്പാഷ്വാദപുത്രഃ }	“ കല്പാഷ്വാദന്റെ പുത്രൻ	സഹസനഃ തു സൈന്യത്താടംകൂടി,	
ശംഖണ്ഡ ഇതി ശംഖണ്ഡൻ എന്ന്		തദപീതും }	(വസിഷ്ഠപുത്രനായ ശ
വിശ്രുതഃ പ്രസിദ്ധനായി		ആസാദ്യ }	കതിയുടെ ശാപത്താൽ
അഭൂത് ; ഉണ്ടായിരുന്നു ;			രാക്ഷസരൂപം പ്രാപി
യഃ യാതൊരു അവൻ,			ച്ച) ആ കല്പാഷ്വാദ
		വ്യനീനശത്.	ന്റെ ശക്തികൊണ്ട്
			നശിച്ചുപോയി.

[കല്പാഷ്വാദന്റെ ചരിത്രം ഉത്തരകാണ്ഡം 65-ാംസ്കന്ധത്തിൽ കാണുക]

ശംഖണ്ഡ്യ ച പുത്രോഭൂത് ശൂരഃ ശ്രീമാൻ സുദർനഃ
സുദർനസ്യാഗ്നിവണ്ണ് അഗ്നിവണ്ണ്യ ശീശ്രുഗഃ.

30

“ ശംഖണ്ഡ്യ ശൂരഃ	“ ശംഖണ്ഡന ശൂരനും	സുദർനസ്യ സുദർനൻ	
ശ്രീമാൻ ശ്രീമാനുമായ		അഗ്നിവണ്ണ്ഃ ; അഗ്നിവണ്ണ്ൻ ;	
സുദർനഃ സുദർനൻ		അഗ്നിവണ്ണ്യ അഗ്നിവണ്ണ്ൻ	
അഭൂത് ; ജനിച്ചു ;		ശീശ്രുഗഃ ച ശീശ്രുഗൻ	
		പുത്രഃ.	പുത്രനായിരുന്നു.

ശീശ്രുഗസ്യ മരഃ പുത്രോ മരോഃ പുത്രഃ പ്രശുശ്രുഗഃ
പ്രശുശ്രുഗസ്യ പുത്രോഭൂദംബരീഷോ മഹാഭൃതിഃ.

31

“ ശീശ്രുഗസ്യ പുത്രഃ	“ ശീശ്രുഗന്റെ പുത്രൻ	പ്രശുശ്രുഗസ്യ മഹാഭൃതിഃ	പ്രശുശ്രുഗൻ
മരഃ ; മരഃ ;		അംബരീഷഃ	അംബരീഷൻ എന്ന
മരോഃ മരവിന്റെ		പുത്രഃ	പുത്രൻ
പുത്രഃ പുത്രൻ		അഭൂത്.	ഉണ്ടായി.
പ്രശുശ്രുഗഃ ; പ്രശുശ്രുഗൻ ;			

അംബരീഷസ്യ പുത്രോഭൂനളഷഃ സത്യവിക്രമഃ
നളഷസ്യ ച നാഭാഗഃ പുത്രഃ പരമധാമ്നികഃ.

32

“ അംബരീഷസ്യ സത്യവിക്രമഃ	“ അംബരീഷൻ സത്യപരാക്രമശാലി	നളഷസ്യ പരമധാമ്നികഃ	നളഷൻ
നളഷഃ നളഷൻ [യായ		നാഭാഗഃ ച നാഭാഗനെന്നവൻ	
പുത്രഃ പുത്രനായി		പുത്രഃ.	ഭാമനയായ പെരു
അഭൂത് ; ജനിച്ചു ;			നായിരുന്നു.

[നാഭാഗൻ നളഷപുത്രനായ യയാതിയുടെ പുത്രനാകുന്നു. (ബാലകാണ്ഡം 70—42;.)]

അജശ്ച സുവ്രതശ്ചൈവ നാഭാഗസ്യ സുതാവുഭൗ
അജസ്യ ചൈവ ധർമ്മാത്മാ രാജാ ഭശരഥഃ സുതഃ.

33

“ അജഃ ച സുപ്രതഃ ഉഭയേ ഏവ നാഭാഗസ്യ സുതേ	“ അജൻ സുപ്രതൻ എന്ന രണ്ടുപേരും നാഭാഗന്റെ പുത്രന്മാർ;	ധർമ്മാത്മാ ധർമ്മാത്മാവായ ദശരഥഃ രാജാ അജസ്യ സുതഃ ഏവ ച. പുത്രൻതന്നെ.	ധർമ്മാത്മാവായ ദശരഥമഹാരാജാവ് അജമഹാരാജാവിന്റെ
---	---	---	---

തസ്യ ജ്യേഷ്ഠാഭിരാജാഭാ രാമ ഇത്യഭിവിശ്രുതഃ

തദ്ഗൃഹാണ സ്വകം രാജ്യമവേക്ഷ്യ സ്വ ജനം നൃപ.

34

“ തസ്യ ജ്യേഷ്ഠഃ ഭായാഭഃ അസി; രാമഃ ഇതി അഭിവിശ്രുതഃ;	“ അഭ്യന്തത്തിന്റെ ഒന്നാമത്തെ രാജാവ് കാശിയാകുന്നു നിന്തി ശ്രീരാമൻ [ഭവതി; എന്ന് ത്രിലോകപ്രസിദ്ധിയാ നവൻ;	തത് സ്വകം രാജ്യം ഗൃഹാണ. നൃപ! ജനം അവേക്ഷ്യ സ്വ.	ആകയാൽ നിന്തിഭവതിയുടെ രാജ്യത്തെ സ്വീകരിച്ചാലും. ചക്രവർത്തികന്മാരേ! ലോകത്തെ പരിപാലിച്ചുവന്നാലും.
--	---	--	--

ഇക്ഷ്വാകുണാം ഹി സർവ്വേഷാം രാജാ ഭവതി പൂർവ്വജഃ

പൂർവ്വജേ നാവരഃ പുത്രോ ജ്യേഷ്ഠോ രാജ്യേഭിഷിച്യതേ.

35

“ ഹി ഇക്ഷ്വാകുണാം സർവ്വേഷാം, ജ്യേഷ്ഠഃ പൂർവ്വജഃ രാജാ	“ എന്തെന്നാൽ ഇക്ഷ്വാകുക്കൾ എല്ലാവരും, ഉത്തമനായ ജ്യേഷ്ഠപുത്രനാകുന്നു രാജാവായി	ഭവതി; പൂർവ്വജേ അവരഃ പുത്രഃ, രാജ്യേ അഭിഷിച്യതേ } ന.	ഭവിക്കുന്നത്; ജ്യേഷ്ഠനുള്പ്പോൾ പിന്നെ ജനിച്ച പുത്രൻ, രാജ്യത്തിൽ അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെ ടാറില്ല.
--	---	--	--

സ രാഘവാണാം കലധർമ്മമാത്മനഃ സനാതനം നാദ്യ വിഹാതുർഘ്നസി

പ്രഭൃതരത്നാമനുശാധി മേദിനീം പ്രഭൃതരാഷ്ട്രാം പിതൃവന്മഹായശഃ. 36

“ മഹായശഃ! സഃ രാഘവാണാം സനാതനം ആത്മനഃ കലധർമ്മം അദ്യ	“ മഹാകീർത്തിശാലി യായവനെ! അപ്രകാരമുള്ള നിന്തിര രഘുവംശീയരുടെ [വതി പൂർവ്വാനുഷ്ഠാനമായ നിന്തിഭവതിയുടെ കലധർമ്മത്തെ ഇപ്പോൾ	വിഹാതും } അഘ്നസിനഃ } പിതൃവത് പ്രഭൃതരാഷ്ട്രാം പ്രഭൃതരത്നാം മേദിനീം അനുശാധി.	ത്വജിജ്ഞാതം യുക്ത മല്ല; പിതാവിനെപ്പോലെ അനവധി രാജ്യങ്ങളെ ജോടുകൂടിയതും അനവധി സ്വത്തോടുകൂടിയതും ആയ ദുർമിയെ ആളഭവുന്നാലും.”
---	--	--	---

ഇത്യാഞ്ച ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഭഗോത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റിപ്പത്താംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6433; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4078.

ഏകാദശോത്തരശതതമഃ സ്കന്ദഃ=നൂറ്റിപ്പതിനൊന്നാംസ്കന്ദം

[ഭരതാനുരാസനം = ഭരതനെ ഉദ്ബോധിപ്പിക്കുന്നത്.]

വസിഷ്ഠസ്തു തദാ രാമമുക്തവാ രാജപുരോഹിതഃ

അബ്രവീൽ ധർമ്മസംയുക്തം പുനരേവാപരം വചഃ.

1

രാജപുരോഹിതഃ രാജപുരോഹിതനായ	പുനഃ	വീണ്ടും
വസിഷ്ഠഃ വസിഷ്ഠമഹർഷി,	രാമം	ശ്രീരാമനോടായി
തു ഇക്കാര്യത്തിൽ ഇപ്രകാരം	ധർമ്മസംയുക്തം	ധർമ്മയുക്തമായ
	അപരം ഏവ	മറ്റും ചില
ഉക്തവാ,	വചഃ	വാക്യത്തെ
തദാ അതഃ ഉച്ചയ്ക്ക്,	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.
അതിൽ പിന്നെ		

പുരുഷസ്വേച്ഛാ ജാതസ്യ ഭവന്തി ഗുരവസ്ത്രയഃ

ആചാര്യശ്ചൈവ കാകത്സ്ഥ പിതാ മാതാ ച രാഘവ.

2

“കാകത്സ്ഥ! “കാകത്സ്ഥ!	മാതാ ച	മാതാവും
രാഘവ! രാഘവ!	ആചാര്യഃ ഏവ	ആചാര്യനും ആയ
ഇഹ	ത്രയഃ	മൂന്നു
ജാതസ്യ ജനിച്ച	ഗുരവഃ	ഗുരുക്കന്മാർ
പുരുഷസ്വ ഒര പുരുഷൻ	ഭവന്തി.	ഉണ്ടു്.
പിതാ ച പിതാവും		

[“പിതാ വൈ ശാർവത്യാഗ്നിർമാതാഗ്നിർക്ഷിണം സ്കന്ദഃ ഗുരോഃപരീയസ്തു സാഗ്നിശ്വേതാ ഗതീയസി. ത ഏവ ഹി ത്രയോ ലോകാസ്ത ഏവ ത്രയ ആത്രമാഃ ത ഏവ ഹി ത്രയോ വേദാസ്ത ഏവംകതാസ്രയോഗ്യായഃ. ത്രിഷപ്രമാദ്യുന്നതേഷു ത്രീൻ ലോകാൻ വിജയേദ്ഗൃഹീ. ഭീപുമാനഃ സ്വവപുഷാ ഭവവളിവി മോദതേ. ഇമം ലോകം മാതൃഭക്ത്യാ പിതൃഭക്ത്യാ തു മദ്ധ്യമം. ഗുരശ്ചൈവ തേപവം ബ്രഹ്മലോകം സമശ്നന്തഃ.” (മനു)]

പിതാ മേന്യനം ജനയതി പുരുഷം പുരുഷഷ്ടഭ

പ്രജ്ഞാം ദദാതി ചാചാര്യസ്തസ്മാത് സ ഗുരുരച്യതേ.

3

“പുരുഷഷ്ടഭ! “പുരുഷോത്തമ!	ദദാതി;	നൽകുന്നു;
ഏനം	തസ്മാത് ച	അതുകൊണ്ടുതന്നെ യാൺ
പുരുഷം	സഃ	അദ്ദേഹം
പിതാ	ഗുരുഃ	ഏല്പാവരിപ്പും മേലായ
ജനയതി;		വൻ എന്ന്
ആചാര്യഃ ഹി	ഉച്യതേ.	പറയപ്പെടുന്നത്.
പ്രജ്ഞാം		
അറിവിനെ		

സോഹരം തേ പിതൃരാചാര്യസ്തവ ചൈവ പരന്തവ

മമ തപഃ വചനം കർപ്പുനാതിവതേന്ദഃ സതാം ഗതിം.

4

“പരന്തപ!	“ശത്രുസന്താപക!	മമ	എന്റെ
സഃ	ആ	വചനം	വചനപ്രകാരം
അഥം,	ഞാൻ,	കുറ്റൻ,	ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട്,
തേ പിതൃഃ ച	അവിടുത്തെ പിതാവി	സതാം ഗതിം	പൂർവ്വികന്മാരുടെ നട
തവ ഏവ	അവിടുത്തെക്കും [നാം		വടിയെ
ആചായ്ഃ;	ആചായ്നാകുന്നു;	അതിവേഗേന	ലംഘിക്കാതിരിക്കുന്ന
തപം	അവിടുന്ന്		താണ്.

ഇമാ ഹി തേ പരിഷദഃ ശ്രേണയശ്ച ഭിജാസ്തഥാ

ഏഷു താത ചരൻ ധർമ്മം നാതിവേഗേന സതാം ഗതിം.

5

“ഇമാഃ പരിഷദഃ “ ഈ സഭയായുള്ള	ധർമ്മം	പൂർവ്വികചാരത്തെ
ഭിജാഃ	ബ്രഹ്മക്കുതവൈശ്വ	ചരൻ,
തേ	അവിടുത്തെ [ന്മാർ	തഥാ ച
ശ്രേണയഃ;	പരിവാരങ്ങളാകുന്നു;	സതാം
ഹി,	ആകയാൽ,	ഗതിം
താത!	വത്സ!	അതിവേഗേന
ഏഷു	ഇവരുടെ സംഗതിയിൽ	അങ്ങനെ ലംഘിക്കുന്നവ
		നാകയില്ല.

വൃദ്ധായാ ധർമ്മശീലായാ മാതൃനാഹ്വസ്യവർത്തിതം

അസ്യാസ്തു വചനം കുറ്റൻ നാതിവേഗേന സതാം ഗതിം.

6

“വൃദ്ധായാഃ	“വയോധികയും	വചനം	അജ്ഞപ്രകാരം
ധർമ്മശീലായാഃ	ധർമ്മനിഷ്ഠയാൻവളം	കുറ്റൻ തു	നടക്കുന്നതിനാലും
മാതൃഃ	മാതാവിന്ന് [ആയ	സതാം	പുണ്യവാന്മാരുടെ
അവർത്തിതം	ശുശ്രൂഷചെയ്യാതിരിക്ക	ഗതിം	അനുഷ്ഠാനത്തെ
അഹ്സി ന;	ശരിയല്ല; [നന്ത	അതിവേഗേന	ന. ഉല്ലംഘിക്കുന്നവനാക
അസ്യാഃ	ഇവളുടെ		യില്ല.

[പിതാവ്, മാതാവ്, ആചായ്ക്കൻ എന്നിവരുടെ അഭിമതപ്രകാരം ഗുണമുള്ള ഭോഷമാകട്ടെ ചെയ്യുന്നതിനാൽ സഭഗതിയെ അതിക്രമിക്കുന്നില്ല എന്ന് ആനുശാസനികം. “പിതൃന്മാരുൾഗുരൂണാം ച ആചായ്സ്യ ച സർവ്വഭാ. ഹിതം വാഘ്യാഹിതം വാഘ്വി തത്കാൽമവിശങ്കയാ.”]

ഭരതസ്യ വചഃ കുറ്റൻ യാചമാനസ്യ രാഘവ

ആത്മാനം നാതിവേഗേനസ്തപം സത്യധർമ്മപരാക്രമ.

7

“സത്യധർമ്മ-	“സത്യവും, ധർമ്മവും,	തപം	അവിടുന്ന്
പരാക്രമ!	പരാക്രമവുമാൻവ		
രാഘവ!	ശ്രീരാമ! [നായ	ആത്മാനം	{ (ആശ്രയിച്ചവരെ നി
യാചമാനസ്യ	യാചിക്കുന്നവനായ		ഷ്ഠിക്കാതിരിക്കുക
ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ		എന്ന) നിജപ്രകൃതി
വചഃ	അപേക്ഷപ്രകാരം	അതിവേഗേന	ഗുണത്തെയും
കുറ്റൻ,	ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട്,	ന. ”	{ ഉല്ലംഘിച്ചവനാക
			യില്ല.”

[“ആത്മാനം,” (സഹോഭാൻ തന്നിൽനിന്ന്) ഭിന്നനല്ലാത്തതിനാൽ അവനവനെത്തന്നെ), എന്നും അർത്ഥം. “ആചായ്ശ്ച ബ്രഹ്മണാ മുന്തിഃ പിതാ മുന്തിഃ പ്രജാപതേ. മാതാ പൃഥിവ്യാ മുന്തിസ്തു ഭൂതാ സേവാ മുന്തിരാത്മനഃ” (മനു).]

ഏവം മധുരമുക്തഃ സൻ ഗുരുണാ രാഘവഃ സ്വയം

പ്രത്യവാച സമാസീനം വസിഷ്ഠം പുരുഷവർഷഭഃ.

8

പുരുഷവർഷഭഃ	പുരുഷോത്തമനായ	സമാസീനം	അടുത്തിരുന്നിരുന്ന
രാഘവഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,	വസിഷ്ഠം	വസിഷ്ഠഗോവാനോ
ഏവം	ഇപ്രകാരം		ടായി
മധുരം	മധുരതരമാംവണ്ണം	സ്വയം	{ മനസ്സിന്നു യാതൊരു
ഗുരുണാ	ഗുരുവിനാൽ		മാറ്റവും വരാത്തവ
ഉക്തഃ സൻ	ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടവ		നായി
	നായിട്ടും,	പ്രത്യവാച.	മറുവടിയരുളി.

യന്മാതാപിതരൗ വൃത്തം തനയേ കരുതഃ സദാ

ന സുപ്രതികരം തത്തു മാത്രാ പിത്രാ ച യത് കൃതം

9

യഥാശക്തിപ്രദാനേന സ്താപനോച്ഛാദനേന ച

നിത്യം ച പ്രിയവാദേന തഥാ സംവൽനേന ച.

10

“മാതാപിതരൗ “	മാതാപിതാക്കന്മാർ	സ്താപനോ-	} കളിപ്പിച്ചു വസ്ത്രാഭര
തനയേ	പുത്രന്റെ സംഗതി	ച്ഛാദനേന ച	
	യിൽ		നതുകൊണ്ടും
യത്	യാതൊരു	പ്രിയവാദേന ച	പ്രിയവാക്കുരചെയ്യുന്ന
വൃത്തം	സത് കർമ്മത്തെ		തുകൊണ്ടും
കരുതഃ,	ചെയ്യുന്നുവോ,	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
തത് തു,	അതിന്നുതന്നേയാകട്ടെ	സംവൽനേന	} ശുദ്ധയോടെ പോറ്റി
മാത്രാ	മാതാവിനാലും	ച,	
പിത്രാ ച	പിതാവിനാലും	കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടത്
നിത്യം	എല്ലായ്പ്പോഴും	യത്	യാതൊന്നൊ അതിന്നു
			തന്നെയാകട്ടെ
യഥാശക്തി-	} ചോദിച്ചവയെ യഥാ	സദാ	എന്നും
പ്രദാനേന		ശക്തി നൽകപ്പെടുന്ന	സുപ്രതികരം
	തുകൊണ്ടും	ന.	ചെയ്യുന്നത് അസാ
			ദ്ധ്യമാകുന്നു.

[“യന്മാതാപിതരൗ ക്ലേശം സഹേതേ സംഭവേ നൃണാം. ന തന്യ നിഷ്കൃതിഃ ശക്യാ കർത്തും വഷ്കരതൈപി.” (മനു).]

സ ഹി രാജാ ജനയിതാ പിതാ ദശരഥോ മമ

ആജ്ഞാതം യന്മയാ തന്യ ന തന്മിഥ്യാ ഭവിഷ്യതി.

11

“സഃ	“ആ	തന്യ	അദ്ദേഹത്തിന്റെ
ദശരഥഃ രാജാ	ദശരഥചക്രവർത്തി	ആജ്ഞാതം	കല്പന
മമ	എന്നെ	യത് തത്	യാതൊന്നൊ അത്
ജനയിതാ	ഉത്പാദിപ്പിച്ച	മയാ	ഞാൻമൂലം
പിതാ;	പിതാവாகുന്നു;	മിഥ്യാ	നിഷ്ഠലമായി
ഹി	ആയതുകൊണ്ട്	ഭവിഷ്യതി ന.”	ഭവിക്കയില്ല.”

[“ആചാര്യപ്രാചാര്യസന്നിവാതേ പ്രാചാര്യായോപസംഗൃഹ്യാവസംജിഷ്ടേഷുഭാചാര്യം പ്ര തിഷ്ഠേധേദിതരഃ” എന്ന ആപസ്തംബവചനപ്രകാരം, പ്രാചാര്യനായ വസിഷ്ഠമഹർഷിയുടെ ആ

ജന്മമുറപ്പുപ്രബലം കൊടുക്കേണ്ടതെന്നിരുന്നാലും, “ആ ചാർയ്യനീന്ദാസ്ത്രമന്യത്ര പതനീയേഭ്യഃ” എന്ന ആപസ്തംബസൂത്രപ്രകാരം പാതിതുത്തെ ഉളവാക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളല്ലാത്തവയ്ക്കുമാത്രം ആ വിധി ബാധകമാകുന്നതിനാലും, പിതാവിന്റെ ആജ്ഞയെ ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതും, വിശേഷിച്ചും അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നുണ്ടെന്ന് പറഞ്ഞത് ആ വാക്കിനെ ഇളക്കുന്നതും, പാതകകൃത്യങ്ങളാകയാലും, “പാതകാന്ത്വപി പൂയന്തേ പിതൃച്ഛനകാരിണഃ” എന്ന ചിരകാരിവാക്യപ്രകാരം പിതൃവാക്യകരണത്താൽ പാതകനിവൃത്തിയുണ്ടെന്ന് പറയപ്പെടുന്നതിനാലും, പരശുരാമാദികളാൽ പിതാവിന്റെ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ച് മഹാപാതകരൂപമായ മാതൃവധം മുതലായവ ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നതുകൊണ്ടും ആജ്ഞാവിഷയത്തിൽ പിതാവിന് അധിക പ്രാബല്യമുണ്ടെന്നതിനാലും, വസിഷ്ഠവചനത്തെ നിരാകരിച്ച് പിതൃവാക്യപരിപാലനംതന്നെ ചെയ്തു എന്ന് ബോദ്ധ്യം.” (നർമ്മശതം).]

ഏവമേകേത തു രാമേണ ഭരതഃ പ്രത്യനന്തരം

ഉവാച പരമോദാരഃ സുതം പരമഭർമ്മനാഃ

12

ഏവം	ഇപ്രകാരം	പരമഭർമ്മനാഃ	അതിയായി ഭർമ്മം
രാമേണ	ശ്രീരാമനാൽ		പുണ്ഡ്രവനായി
ഉക്തേ,	അരുളിച്ചെയ്യപ്പെട്ടശേ	പ്രത്യനന്തരം	അടുത്തിരുന്നിരുന്ന
പരമോദാരഃ	മഹാമനസ്സനായ [ഷം,	സുതം	സുമന്ത്രാരോടായി
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	ഉവാച.	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.
തു	ഈ വിഷയത്തിൽ		

ഇഹ മേ സ്ഥണ്ഡിലേ ശീഘ്രം കശാനാസ്തര സാരഥേ

ആയം പ്രത്യുപവേഷ്യാമി യാവന്ത ന പ്രസീദതി.

13

“സാരഥേ!	“സുത!	ആയം	ജ്യേഷ്ഠൻ
ഇഹ	ഇവിടെ	മേ	എന്റെപരിൽ
സ്ഥണ്ഡിലേ	നിലത്ത്	പ്രസീദതി ന	പ്രസാദിക്കാതിരിക്ക
മേ	എനിക്കായി		നത്ത്
കശാൻ	ദർശകളെ	യാവത്	എതുവരെയോ അതു
ശീഘ്രം	ഉടനെ		വരെയ്ക്കും
അസ്തര;	പരത്തുക;	പ്രത്യുപ- വേഷ്യാമി.	} ഞാൻ ഇവിടെത്തന്നെ കിടക്കുന്നുണ്ട്.

അനാഥാരോ നിരാലോകോ ധനഹീനോ യഥാ ദപിജഃ

ശേഷേ പുരസ്താപ്താലായാ യാവന്ന പ്രതിയാസ്യതി.

14

“പ്രതി- യാസ്യതി ന യാവത്,”	}	“ഇദ്ദേഹം തിരിച്ചെഴു ന്നെങ്കോതിരിക്കുന്നത് എതുവരയ്ക്കുമോ, അതു വരെ	ശാലായാഃ പുരസ്താത്, അനാഥാരഃ നിരാലോകഃ ശേഷേ.”	പണ്ണശാലയുടെ ഉമ്മറത്ത്, അനാഥാരകഴിക്കാതെ കണ്ണടച്ചുകൊണ്ട് ഞാൻ കിടക്കും.”
ധനഹീനഃ ദപിജഃ യഥാ		കൊടുത്തപണം തിരി യെ കിട്ടാത്തവനായ ദപിജൻ എപ്രകാരമോ അപ്രകാരം	(ആഷം)	

സ തു രാമമവേക്ഷണം സുമന്ത്രം പ്രേക്ഷ്യ ഭൂമനാഃ
കുശോത്തരമുപസ്ഥാപ്യ ഭൂമാദ്ഭവവാസ്തവത് സ്വയം.

15

ഭൂമനാഃ	മനോവ്യാകുലതപുണ്ട	പ്രേക്ഷ്യ,	കണ്ടു്,
സഃ,	ആ ഭരതൻ	സ്വയം ഏവ	താൻതന്നെ
സുമന്ത്രം,	സുമന്ത്രരെ,	കുശോത്തരം	ദർശനത്തെ
തു	ആ സമയം	ഉപസ്ഥാപ്യ	കൊണ്ടുവന്നു്
രാമം	ശ്രീരാമനെ	ഭൂമൗ ആസ്തവത്.	നിലത്തു വിരിച്ചു.
അവേക്ഷണം	നോക്കുന്നവനായി		

തമുവാച മഹാതേജാ രാമോ രാജഷിസത്തമഃ

കിം മാം ഭരത കുച്ഛാണം താത പ്രത്യുപവേക്ഷ്യസി.

16

മഹാതേജാഃ	മഹാതേജസ്വിയും	മാം	എന്നെ
രാജഷിസത്തമഃ	രാജഷിശ്രേഷ്ഠനുമായ	കിം	ന്യായരഹിതമായ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,		എന്തൊരു കൃത്യം
തം	ആ ഭരതനോടായി	കുച്ഛാണം	ചെയ്തവനെന്നുവെ
ഉവാച ;	അരുളിച്ചെയ്തു ;		ച്ചാണു്
“താത !	“വത്സ !	പ്രത്യുപ-	} നീ നിബ്ബന്ധിക്കുന്നതു്?
ഭരത !	ഭരത !	വേക്ഷ്യസി?	

ബ്രാഹ്മണോ മേഘകപാശേപന നരാൻ രോദ്ധുമിഹാഹ്തി

ന തു മുഖാഭിഷിക്താനാം വിധിഃ പ്രത്യുപവേശനേ.

17

“ഇഹ	“ഈ ലോകത്തിൽ	അഹ്തി ;	വിധിയുള്ള ;
ബ്രാഹ്മണഃ ഹി,	ബ്രാഹ്മണനുമത്രമേ,	മുഖാഭി-	} പട്ടാഭിഷേകംചെയ്താന
നരാൻ	മനുഷ്യരെ	ഷിക്താനാം	
ഏകപാശേപന	കിടന്നു ഒരേകിടപ്പിൽ		ഹ്തയുള്ള രാജാക്ക
	നിന്നിളകാതെ	പ്രത്യുപ-	} പാടുകിടക്കുവാൻ
രോദ്ധും	നിബ്ബന്ധിപ്പാൻ	വേശനേ തു	
		വിധിഃ ന.	തന്നെ
			വിധിയില്ല.

ഉത്തിഷ്ഠ നരശാർദൂല ഹിതൈപതദ്രാഭണം വ്രതം

പുരവർത്താമിതഃ ക്ഷിപ്രമയോദ്ധ്യാം യാഹി രാഘവ.

18

“നരശാർദൂല !	“പുരുഷോത്തമ !	രാഘവ !	ഭരത !
ഏതത്	ഈ	ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും
ദാഭണം	ഘോരമായ	പുരവർത്തം	പുരവരമായ
വ്രതം	വ്രതത്തെ	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയിലേക്കു്
ഹിതപാ,	വെടിഞ്ഞു്,	ക്ഷിപ്രം	ഉടനെ
ഉത്തിഷ്ഠ !	എഴുന്നേല്ക്കുക ;	യാഹി.”	പോയിച്ചെന്നാലും.”

ആസീനസ്തേപവ ഭരതഃ പെരജാനപദം ജനം
ഉവാച സർവ്വതഃ പ്രേക്ഷ്യ കിമാതും നാനശാസഥ.

19

ഭരതഃ	ഭരതൻ	പ്രേക്ഷ്യ,	നേക്കി,
ആസീനഃ ഏവ	കിടന്ന കിടപ്പിൽ	“ആതും	“ജ്യേഷ്ഠനെ
	തന്നെ	കിം തു	എന്തുകൊണ്ടാണ്
പെരജാനപദം	നഗരവാസികളും നാട്ടാ	അനുശാസഥ }	നിങ്ങൾ നിബ്ബന്ധിക്കാ
ജനം	ജനത്തെ [രമായ	ന?” }	തിരിക്കുന്നത്?”
സർവ്വതഃ	മുഴുവനും	ഉവാച.	എന്നു ചോദിച്ചു.

തേ തമൃച്ഛമഹാത്മാനം പെരജാനപദം ജനഃ
കാകത്സ്ഥമഭിജാനീമഃ സമൃഗപദതി രാഘവഃ

20

തേ	ആ	“കാകത്സ്ഥം	“ശ്രീരാഘവനെ
പെരജാനപദഃ	നാട്ടാരും പുരവാസിക	അഭിജാനീമഃ;	ഞങ്ങൾ നല്ലപോലെ
	ളമായ		അറിയുന്നുണ്ട്;
ജനഃ,	ജനങ്ങൾ,	രാഘവഃ	ശ്രീരാമൻ
മഹാത്മാനം	മഹാത്മാവായ	സമൃക്	ധർമ്മാനുസൃതമായ്
തം	ആ ഭരതനോടായി		തന്നെയാണ്
ഉച്ഛഃ;	ഉണർത്തിച്ചു;	വദതി.	അരുളിച്ചെയ്യുന്നത്.

ഏഷോഽപി ഹി മഹാബാഹുഃ പിതൃർവചസി തിഷ്ഠതി
അത ഏവ ന ശക്താഃ സ്തോ വ്യാവർത്തിതുമഞ്ജസാ.

21

“മഹാബാഹുഃ	“മഹാബാഹുവായ	ഹി	ആകയാൽ
ഏഷഃ	ഇദ്ദേഹം	അതഃ	ഇവിടെ നിന്നും
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	അഞ്ജസാ	അപി ധർമ്മവിരോധം വരാതെ
വചസി ഏവ	നിശ്യാഗത്തിൽ തന്നെ	വ്യാവർത്തിതും	തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു
തിഷ്ഠതി;	ഭക്തിയോടെ വർത്തി		പോകുവാൻ
	ക്കുന്നു;	ശക്താഃ സ്മഃ ന.”	ഞങ്ങൾ ശക്തരല്ല.”

തേഷാമാജ്ഞായ വചനം രാമോ വചനമബ്രവീത്
ഏവം നിബോധ വചനം സുഹൃദാം ധർമ്മചക്ഷുഷാം

22

തേഷാം	അവരുടെ	“ധർമ്മ-	“ധർമ്മത്തിൽതന്നെ
വചനം	വാക്യത്തെ	ചക്ഷുഷാം }	നോട്ടമുള്ളവരായ
അജ്ഞായ,	കേട്ട്,	സുഹൃദാം	ഈ സുഹൃത്തുക്കളുടെ
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	വചനം	ഉപദേശത്തെ
ഏവം വചനം	ഇപ്രകാരം അരുളി	നിബോധ.	നീ ശിരസാ വഹിച്ചാ
അബ്രവീത്;	ച്ചെയ്തു;		ലും.

ഏതച്ചേവോഭയം ശൂതാ സമൃക് സംപശ്യ രഘവ
ഉത്തിഷ്ട തപം മഹാബാഹോ മാം ച സ്പൃശ തഃശാഭകം. 23

“രാഘവ ! ഏതത് ഉഭയം ച ഏവ ശൂതാ, സമൃക് സംപശ്യ;	“ഭരത ! (എന്റേയും പൗരന്മാ രേടേയും വാക്കായ) ഈ രണ്ടിനേയും കേട്ട്, ശരിയായി അറിഞ്ഞുകൊൾക;	മഹാബാഹോ ! തപം ഉത്തിഷ്ട ! മാം ച തഥാ ഉദകം സ്പൃശ.”	മഹാബാഹുവായവനേ ! നീ എഴുന്നേറ്റാലും ! എഴുന്നേയും അപ്രകാരംതന്നെ ജലത്തേയും സ്पर्ശിച്ചാലും.”
---	---	---	---

അഥോത്ഥായ ജലം സ്പൃഷ്ട്വാ ഭരതോ വാക്യമബ്രുവീത്
ശൃണുപന്തു മേ പരിഷഭോ മന്ത്രിനഃ ശ്രേണയസ്തഥാ. 24

അഥ ഭരതഃ ഉത്ഥായ ജലം സ്പൃഷ്ട്വാ വാക്യം അബ്രുവീത് ;	അതിൽ പിന്നെ ഭരതൻ എഴുന്നേറ്റ് അചമനം ചെയ്ത് ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു ;	“മന്ത്രിനഃ പരിഷഭഃ ശ്രേണയഃ മേ ശൃണുപന്തു.	“മന്ത്രിമാരും സഭാവാസികളായ തഥാ ജനങ്ങളും ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കേട്ടുകൊള്ളവിൻ.
---	---	--	--

ന യാചേ പിതരം രാജ്യം നാനശാസാമി മാതരം
ആർച്ചം പരമധർമ്മജ്ഞം നാനജാനാമി രാഘവം. 25

“പിതരം രാജ്യം യാചേ ന ; മാതരം അനുശാസാമി ന ;	“പിതാവിനോട് രാജ്യത്തെപ്പറ്റി ഞാൻ ആവശ്യപ്പെട്ട കയ്യുണ്ടായില്ല ; മാതാവിനേയും ഞാൻ പ്രേരിപ്പിക്കുക യുണ്ടായില്ല ;	പരമധർമ്മജ്ഞം ആർച്ചം രാഘവം അനുജാനാമി ന.	പരമധർമ്മികനും പൂജ്യനുമായ ശ്രീരാഘവനെ ഞാൻ (വനവാസത്തി നായി) അനുവദിക്ക നതുമില്ല.
---	--	--	---

യദി തപവശ്യം വസ്ത്രവും കർത്തവ്യം ച പിതുർവചഃ
അഹമേവ നിവത്സാമി ചതുർശ സമാ വനേ. 26

“പിതഃ വചഃ വസ്ത്രവും അവശ്യം കർത്തവ്യം യദി,	“പിതാവിന്റെ ആജ്ഞയായി വനവാസമെന്നത് നിശ്ചയമായും നടത്തപ്പെടേണ്ടതാ ണെന്നാൽ,	അഹം ഏവ തു ചതുർശ സമാഃ ച വനേ നിവത്സാമി.”	ഞാൻ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു പകരം പതിന്നാലു വത്സരങ്ങളും കാട്ടിൽ വസിക്കാം.”
---	--	---	---

ധർമ്മാത്മാ തസ്യ തഥേന ഭ്രാതൃച്ഛ്വേന വിസ്തൃതഃ
ഉവാച രാജഃ സംപ്രേക്ഷ്യ പൗരജാനപദം ജനം. 27

ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവായ	വിസ്മിതഃ,	ആശ്ചര്യഭരിതനായി,
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	പൗരജാനപദം	നാട്ടിലും പുരത്തിലും
തസ്യ	ആ		ചേർന്നതായ
ഭാര്യഃ	സഹോദരന്റെ	ജനം	ആ ജനതതിയെ
തഥേന	മനഃപൂർവ്വമായ	സംപ്രേക്ഷ്യ	നോക്കി
വാക്യേന	വാക്യത്താൽ	ഉവാച.	ഇപ്രകാരം അരുളി
			ചെയ്തു.

വിക്രീതമാഹിതം ക്രീതം യത് പിത്രാ ജീവതാ മമ

ന തല്പ്രാപയിതും ശക്യം മയാ വാ ഭരതേന വാ.

28

ജീവതാ	“ജീവനോടികുന്ന	യത്	യാതൊന്നോ,
മമ	എന്റെ	തത്	അതിനെ,
പിത്രാ	പിതാവിനാൽ	മയാ വാ	എന്നാലാകട്ടെ
ആഹിതം	തക്കപോലെ (ഭരതേന മില്ലാതെ)	ഭരതേന വാ	ഭരതനാലാകട്ടെ
വിക്രീതം	വിൽക്കപ്പെട്ടതും	ലോപയിതും	മാറുവാൻ
ക്രീതം	വാങ്ങപ്പെട്ടതും	ശക്യം ന.	വിധിക്കപ്പെട്ടതല്ല.

[ഭവോസുരയുദ്ധത്തിൽ കൈകേയി ചെയ്ത ഉപകാരത്തിന് പകരമായി കൊടുത്ത വരദപയ പ്രകാരം അനുവദിച്ചതിനെ മാറുവാൻ ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേർക്കും അധികാരമില്ലെന്ന് സാരം. “ആഹിതം” (പണയമായി പതിന്നാലുകൊല്ലത്തേക്ക് നൃസിക്കപ്പെട്ടത്) എന്ന് സാരം.]

ഉപധിൻ മയാ കാര്യാ വനവാസേ ജഗൃഹീതഃ

യുക്തമുക്തം ച കൈകേയോ പിത്രാ മേ സുതൃതം കൃതം.

29

“വനവാസേ	“വനവാസത്തിന്റെ	കൈകേയോ	കൈകേയിമാതാവിനാ
	സംഗതിയിൽ,	ഉക്തം	ചോദിക്കപ്പെട്ടത് [ൽ
മയാ	എന്നാൽ,	യുക്തം;	സ്വായമായതുതന്നെ;
ജഗൃഹീതഃ	ലോകരാൽ നിദിക്ക	മേ	എന്റെ
	പ്പെടുന്ന	പിത്രാ	പിതാവിനാൽ
ഉപധിഃ	ധർമ്മവിരുദ്ധമായ പാപ	കൃതം ച	ചെയ്യപ്പെട്ടതും
	കൃത്യം (ചതി)	സുതൃതം.	ധർമ്മാനുസൃതമായതു
കാര്യാ ന;	ചെയ്യപ്പെടുത്തക്കതല്ല;		തന്നെ.

[“ഉപധി” (തനിക്കുപകരം ഭരതനെ വനവാസംചെയ്യിക്കുക എന്ന ഭുഷ്ഠപ്രേരണ) എന്ന് സാരം.]

ജാനാമി ഭരതം ക്ഷാന്തം ഗുരുസത്കാരകാരിണം

സർവ്വമേവാത്ര കല്യാണം സത്യസന്ധേ മഹാത്മനി.

30

“ഭരതം	“ഭരതനെക്കുറിച്ച്,	സത്യസന്ധേ	സത്യസന്ധനും
ഗുരുസത്കാര-	വലിയവരെ ബഹുമാനി	മഹാത്മനി	മഹാത്മാവുമായ ഈ
കാരിണം	ക്ഷണവനാണെന്നും	അത്ര	ഭരതന്റെ സംഗതി
ക്ഷാന്തം	സഹനശക്തിയുള്ളവ	സർവ്വം ഏവ	എല്ലാത്തന്നെ [യിൽ
	നാണെന്നും	കല്യാണം.	മംഗളമായി കലാശി
ജാനാമി;	ഞാൻ അറിയും;		ക്കും.

അനേന ധർമ്മശീലേന വനാത് പ്രത്യാഗതഃ പുനഃ
ഭ്രാത്രാ സഹ ഭവിഷ്യാമി പൃഥിവ്യാഃ പരിഭുജതമഃ.

31

“വനാത്	“വനവാസാനന്തരം	ഭ്രാത്രാ സഹ	ഭ്രാതാവോടു കൂടി
പുനഃ	വീണ്ടും	പൃഥിവ്യാഃ	ഭൂമിയ്ക്ക്
പ്രത്യാഗതഃ	തിരിച്ചെത്തിയ	ഉത്തമഃ	മുഖ്യനായ
അനേന	ഈ	പരിഃ	നാമനായി
ധർമ്മശീലേന	ധർമ്മശീലനായ	ഭവിഷ്യാമി.	ഞാൻ വർത്തിക്കുന്നു
			ണ്ടു്.

വൃതോ രാജാ ഹി കൈകേയോ മയാ തദപചനം കൃതം
അനൃതാനുനോപയാനേന പിതരം തം മഹീപതിം.

32

“രാജാ,	മഹാരാജാവു്,	തം	ആ
കൈകേയോ	കൈകേയീദേവിനാൽ	പിതരം	പിതാവിനെ
വൃതഃ;	നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടു്;	അനേന ഹി	ഇപ്രകാരം ചെയ്യുന്നതു്
മയാ	എന്നാൽ		കൊണ്ടുതന്നെ
തത്	ആ	അനൃതാത്	വാക്കുമാറുക എന്ന
വചനം	സത്യവചനം		അസത്യത്തിൽനിന്നു്
കൃതം;	കഴിച്ചുപൂർപ്പിച്ചു്;	മോചയ.”	നീയും മോചിപ്പിച്ചാ
മഹീപതിം	ചക്രവർത്തിയായ		ലും.”

ഇത്യാദഞ്ച ശ്രീമദ്ഭാഗവതേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
ഏകാദശോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂററിപ്പതിനൊന്നാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6465; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4110.

ദപാദശോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂററിപ്പന്ത്രണ്ടാംസർഗ്ഗം.

[പാദുകാപ്രദാനം = പാദുകയെ കൊടുക്കുന്നതു്.]

തമപ്രതിമതേജോഭ്യാം ഭ്രാതൃഭ്യാം രോമഹർഷണം
വിസ്തൃതാഃ സംഗമം പ്രേക്ഷ്യ സമവേതാ മഹർഷയഃ.

1

മഹർഷയഃ	മഹർഷിമാർ	തം	ആ
സമവേതാഃ,	പലരുംചേർന്നു്,	സംഗമം	സല്ലാപത്തെ
അപ്രതിമ-) നിസ്തുല്യതേജസ്വിക	രോമഹർഷണം	രോമാഞ്ചമുണ്ടാക്കുമാറു്
തേജോഭ്യാം		പ്രേക്ഷ്യ,	നിരീക്ഷിച്ചു്,
ഭ്രാതൃഭ്യാം	ആ രണ്ടു് സാദരമാ	വിസ്തൃതാഃ.	അതുതപരതന്ത്രമായി
	ക്കും തമ്മിൽ നടന്ന		ഭവിച്ചു.

അന്തർവിതസ്തപ്താക്ഷിഗണാഃ സിദ്ധാശ്ച പരമേഷ്വരഃ
തേ ഭൂതരേ മഹാത്മാനേ കാകത്സ്വേന പ്രശശംസിരേ. 2

ഋഷിഗണാഃ	ഋഷിഗണങ്ങളും	ഭൂതരേ	സോദരന്മാരായ
അന്തർവിതാഃ	ദൃഷ്ടിഗോചരന്മാരല്ലാത്ത	കാകത്സ്വേന	ശ്രീരാമഭരതന്മാരെ
		തേ	രണ്ടുപേരെയും
സിദ്ധാഃ	സിദ്ധന്മാരും	തു	ഇപ്രകാരം
പരമേഷ്വരഃ ച	ദേവർഷിമാരും	പ്രശശംസിരേ.	പ്രശംസിച്ചു തമ്മിൽ
മഹാത്മാനേ	മഹാത്മാക്കളായ		തമ്മിലുരചെയ്തു.

സ ധന്യോ യസ്യ പുത്രേ ഭദ്രേ ധർമ്മജ്ഞേ ധർമ്മവിക്രമേ
ശ്രുതപാ വയം ഹി സംഭാഷാമുഭയോഃ സ്പൃഹയാമഹേ. 3

“ധർമ്മജ്ഞേ	“ധർമ്മബോധമുള്ളവരും	വയം	നാം
ധർമ്മവിക്രമേ	ധർമ്മാനുഷ്ഠാനമുള്ളവരും	ഉഭയോഃ	ഇവർ രണ്ടുപേരും
ഭദ്രേ,	ഇവരിരുവരും, [ആയ		തമ്മിലുണ്ടായ
യസ്യ	യാതൊരുവൻ	സംഭാഷാം	സംഭാഷണത്തെ
പുത്രേ,	പുത്രന്മാരോ,	ശ്രുതപാ,	കേട്ട്,
സഃ ഹി	അദ്ദേഹംതന്നെയാണ്	സ്പൃഹയാ-	വീണ്ടും വീണ്ടും കേൾ
ധന്യഃ;	മഹാഭാഗ്യശാലി;	മഹേ.”	പ്പാൻ കൊതിക്കുന്നു.”

തതസ്തപ്താക്ഷിഗണാഃ ക്ഷിപ്രം ദശഗ്രീവവധൈഷിണഃ
ഭരതം രാജശാർദൂലമിത്യുചു, സംഗതാ വചഃ 4

ദശഗ്രീവ- വധൈഷിണഃ	രാവണവധേച്ഛതുള്ളായ	സംഗതാഃ	ഒന്നിച്ചു ചേർന്ന്
ഋഷിഗണാഃ തു	ഋഷിഗണങ്ങളും,	രാജശാർദൂലം	രാജശ്രേഷ്ഠനായ
തതഃ	ആ സമയം,	ഭരതം	ഭരതനോടായി
ക്ഷിപ്രം	വേഗത്തിൽ,	ഇതി	ഇപ്രകാരം
		വചഃ ഉചുഃ.	വാക്യത്തെ ഉരചെയ്തു.

കലേജാത മഹാപ്രാജ്ഞ മഹാവൃത്ത മഹായശഃ
ഗ്രാഹ്യം രാമസ്യ വാക്യം തേ പിതരം യദ്യവേക്ഷസേ. 5

“കലേജാത!	“സത്കലജാതനായ	പിതരം	പിതാവിനെ
	വനെ!	അവേക്ഷസേ	ഗൌരവപ്പെടുത്തണ
മഹാപ്രാജ്ഞ!	മഹാജ്ഞാനിയായ	യദി,	മെന്ന് അങ്ങു് ഓക്ക
	വനെ!		ന്നപക്ഷം
മഹാവൃത്ത!	സദാചാരസമ്പന്ന	രാമസ്യ	ശ്രീരാഘവന്റെ
	നായവനെ!	വാക്യം	വാക്യം
മഹായശഃ!	വിഖ്യാതിപൂണ്ടവനെ!	ഗ്രാഹ്യം.	അംഗീകരിക്കപ്പെടേണ്ട
തേ	ഭവാന്റെ		താകുന്നു.

സഭാഽനുണമിമം രാമം വയമിച്ഛാമഹേ പിതഃ

അനുണതപാച്ചു കൈകേയുഃ സ്വപ്നം ഭരതഭഗവതഃ.

6

“ഭരതമഃ	“ഭരതമഹാരാജാവു്,	ഇമം രാമം	ഈ ശ്രീരാഘവനെ
കൈകേയഃ	കൈകേയീദേവിയുടെ	സഭാ	എന്നും
അനുണ-	} കടംവീട്ടിയ കാരണ	പിതഃ	പിതാവിന്റെ
തപാത് ച		അനുണം	കടം വീട്ടിയവനാകേ
സ്വപ്നം ഗതഃ;	സ്വപ്നപ്രാപ്തനായതു്;		ണമെന്നു്
വയം	ഞങ്ങൾ	ഇച്ഛാമഹേ.	“ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. ”

ഏതാവദുക്തപാ വചനം ഗന്ധർവ്വഃ സമഹഷ്ടയഃ

രാജഷ്ടയശ്ചൈവ തഥാ സർവ്വേ സ്വപാ സ്വപാ ഗതിം ഗതാഃ.

7

ഗന്ധർവ്വഃ ച	ഗന്ധർവ്വന്മാരും,	സർവ്വേ	എല്ലാവരും
സമഹഷ്ടയഃ	ദേവഷ്ടികളോടുകൂടിയ	തഥാ	വന്നപ്രകാരംതന്നെ
രാജഷ്ടയഃ ഏവ	രാജഷ്ടികളും,	സ്വപാ സ്വപാ	അവരവരുടെ
ഏതാവത്	ഈ	ഗതിം	സ്ഥാനത്തെ
വചനം	വാക്യത്തെ	ഗതാഃ.	പ്രാപിച്ചു.
ഉക്തപാ,	ഉരചെയ്തശേഷം,		

ഘോഭിതസ്തേന വാക്യേന ശുഭേന ശുഭദർശനഃ

രാമഃ സംഹൃഷ്ടവദനസ്താനുഷീനഭ്രൂപൂജയത്.

8

ശുഭദർശനഃ	സലയ്ക്കുനിഷ്ഠനായ	ഘോഭിതഃ	സന്തൃഷ്ടചിത്തനായി
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	സംഹൃഷ്ടവദനഃ	പ്രസന്നവദനനായി
തേന	അ	താൻ ഞ്ജീൻ	അ ഞ്ജീമാരെ
ശുഭേന	പാവനമായ	അഭ്രൂപൂജയത്.	ചിത്തത്തിൽ കൊ
വാക്യേന	വാക്യത്താൽ		ണ്ടാടി.

സ്രസ്തഗാത്രസ്തു ഭരതഃ സ വാചാ സജ്ജമാനയാ

കൃതാഞ്ജലിരിദം വാക്യം രാഘവം പുനരബ്രവീത്.

9

പുനഃ	ഇപ്രകാരമായിട്ടും	വാചാ,	മൊഴിയോടുകൂടി,
സഃ ഭരതഃ തു,	അ ഭരതനാകട്ടെ,	രാഘവം	ശ്രീരാമനോടായി
കൃതാഞ്ജലിഃ,	കൈകൂപ്പിക്കൊണ്ടു്	ഇദം	ഇപ്രകാരം
സ്രസ്തഗാത്രഃ,	ഉടൽ തളന്തു്,	വാക്യം	വാക്യത്തെ
സജ്ജമാനയാ	ഗൽഗദംപൂണ്ടു	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

രാജധർമ്മമനുപ്രേക്ഷ്യ കലധർമ്മാനുസന്തതിം

കർത്തുമാഹ്സി കാകത്സ്ഥ മമ മാതുശ്ച യാചനാം.

10

“കാകത്സ്ഥ!	“ശ്രീരാമ!	മമ മാതുഃ	എന്റെ മാതാവിന്നു്
രാജധർമ്മം	രാജനീതിയേയും	യാചനാം ച	ഇപ്പോഴുള്ള മനോഭീഷ്ട
കലധർമ്മാനു-	} കലധർമ്മ പരമ്പരയേ		ത്തെത്തന്നെ
സന്തതിം		കർത്തും	സാധിച്ചിപ്പാൻ
അനുപ്രേക്ഷ്യ,	വഴിപോലെ ഓർത്തു്,	അഹ്സി.	കൃപയുണ്ടായാലും.

രക്ഷിതും സുമഹദ്രാജ്യമഹമേകസ്തു നോത്സഹേ
പൗരജാനപദാംശ്യാപി രക്ഷാൻ രഞ്ജയിതും തഥാ.

11

“സുമഹത്”	“അതിമഹത്തായ	പൗരജാന-	} നാട്ടാരെയും പൗരന്മാരേയും
രാജ്യം	രാജ്യത്തെ	പദാൻ	
രക്ഷിതും ച	സംരക്ഷിപ്പാനാകട്ടെ,	രഞ്ജയിതും	} സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനാകട്ടെ,
തഥാ തു	അപ്രകാരം തന്നെ	അപി,	
രക്ഷാൻ	{ അവിടുത്തെ പേരിൽ	അഥം	ഞാൻ
	ആദരഭവാടു കൂടിയവ	ഏകഃ	ഏകനായി
	രായ	ഉത്സഹേ ന.	ഉദ്യമിക്കയില്ല.

ജ്ഞാതയശ്ച ഹി യോധാശ്ച മിത്രാണി സുഹൃദശ്ച നഃ
തപാമേവ പ്രതികാംക്ഷന്തേ പഞ്ജന്യമിവ കഷ്ടകാഃ.

12

“ഹി,	“എന്തെന്നാൽ,	ജ്ഞാതയഃ ച	ബന്ധുക്കളും
കഷ്ടകാഃ	കൃഷിക്കാർ	യോധാഃ ച	പടയാളികളും
പഞ്ജന്യം ഇവ,	മഴയെ എന്ന പോലെ,	മിത്രാണി	സഖാക്കളും
തപാഃ ഏവ	നിന്തിരുവടിയെത്തന്നെ	സുഹൃദഃ ച	സുഹൃത്തുക്കളും
നഃ	നമ്മുടെ	പ്രതി-	} കാത്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.
		കാംക്ഷന്തേ.	

ഇദം രാജ്യം മഹാപ്രാജ്ഞാസ്ഥാപയ പ്രതിപദ്യ ഹി
ശക്തിമാനസി കാകത്സ്ഥ ലോകസ്യ പരിപാലനേ.

13

“മഹാപ്രാജ്ഞ! “മഹാബുദ്ധിമാനായ	ഹി	ആകയാൽ
കാകത്സ്ഥ! ശ്രീരാമ!	ഇദം	ഈ
ലോകസ്യ ലോകത്തെ	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
പരിപാലനേ പരിപാലിക്കുന്നതിൽ	പ്രതിപദ്യ	അംഗീകരിച്ചുകൊണ്ട്
ശക്തിമാൻ } നിന്തിരുവടിയായെന്നു	സ്ഥാപയ.”	നിലനിർത്തിയാലും.”
അസി; } ശക്തനായുള്ളത്;		

ഇത്യുക്തവാ നൃപതദ്ഭ്രാതൃഃ പാദയോർഭരതസ്തദാ
ഭൃശം സംപ്രാത്ത്ഥയാമാസ രാമമേവ പ്രിയംവദഃ.

14

പ്രിയംവദഃ	പ്രിയമായുരചെയ്യുന്നവനായ	നൃപതത്;	വീണ്ടു;
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	തദാ	അങ്ങിനെതന്നെ
ഇതി	ഇപ്രകാരം	രാമം	ശ്രീരാമനോടായി
ഉക്തവാ,	ഉണർത്തിച്ചു,	ഭൃശം ഏവ	ഇനിയും പലപ്രകാരത്തിൽ
ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ	സംപ്രാത്ത്-	} അപേക്ഷിച്ചു.
പാദയോഃ	ചരണങ്ങളിൽ	യാമാസ.	

തമങ്കേ ഭരതം കൃതാ രാമോ വചനമബ്രവീത്
ശ്യാമം നളിനപത്രാക്ഷം മത്തഹംസസ്വരഃ സ്വയം.

15

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	സ്വയം	സ്വേച്ഛയായി
ശ്യാമം	ശ്യാമകുമാരനും	മത്തഹംസ-	} ഉത്സാഹത്തേയും സാ
നളിനപത്രാക്ഷം	കമലനേത്രനും ആയ	സ്വരഃ	
തം ഭരതം	ആ ഭരതനെ		തപികപ്രകൃതിയേയും
അങ്കേ	മടിയിൽ		കാണിക്കുന്നതായ
കൃതാ,	വെച്ചുകൊണ്ട്	വചനം	സ്വരത്തിൽ
		അബ്രവീത്.	} ഇപ്രകാരം അരുളി
			ചെയ്തു.

ആഗതാ തപാമിയം ബുദ്ധിഃ സ്വജാ വൈനയികീ ച യാ
ഭൃശമുത്സഹസേ താത രക്ഷിതും പൃഥിവീമപി.

16

“താത!	“വത്സ!	സ്വജാ ആഗതാ	പ്രകൃതിസിദ്ധമായിരി
യാ	യാതൊരു		ക്കുന്നു;
ഇയം ബുദ്ധിഃ	ഇപ്രകാരമുള്ള ബുദ്ധി	പൃഥിവീം അപി	ലോകത്തെ മുഴുവനും
വൈനയികീ ച	ധർമ്മചിന്തയാടുകയ	രക്ഷിതും	സംരക്ഷിപ്പാൻ
	തായി,	ഭൃശം	} നീ ധാരാളം മതിയായ
തപാമം	നീക്കൽ	ഉത്സാഹസേ.	
			വനാകുന്നു.

അമാത്യൈശ്വ സുഹൃദ്ഭിശ്ച ബുദ്ധിമദ്ഭിശ്ച മന്ത്രിഭിഃ
സർവ്വകാര്യാണി സംമന്ത്ര്യ സമഹാന്ത്യപി കാരയ.

17

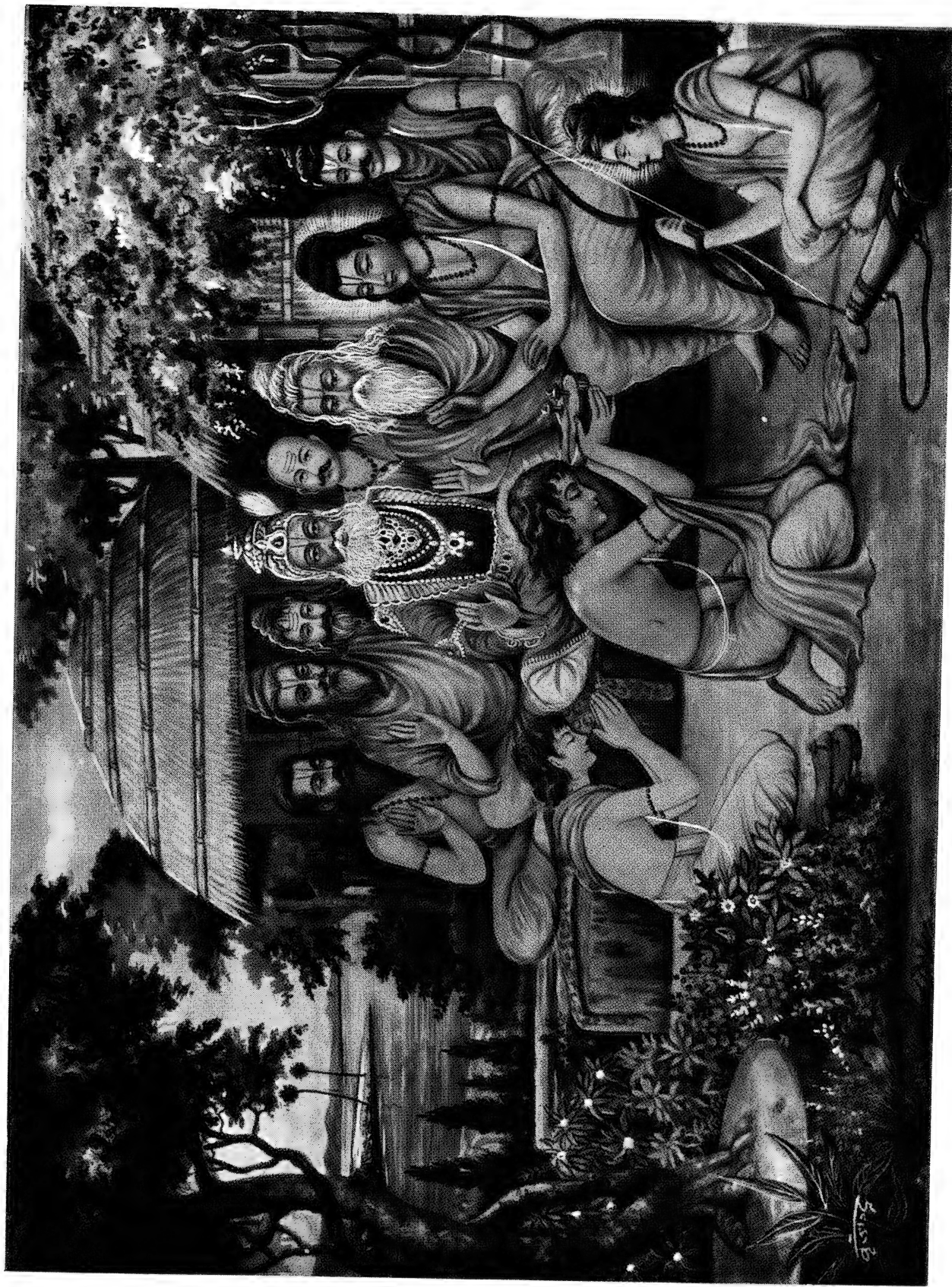
“സമഹാന്തി	“അതിമഹത്തായുള്ള	ബുദ്ധിമദ്ഭിഃ ച	ബുദ്ധിമാന്മാരും
സർവ്വകാര്യാണി	} എല്ലാ കൃത്യങ്ങളേയും	സുഹൃദ്ഭിഃ ച	ഭവണപ്പെട്ടവരുംആയ
അപി		അമാത്യൈഃ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി
മന്ത്രിഭിഃ ച	ധർമ്മശാസ്ത്രകുശല	സംമന്ത്ര്യ	ആലോചിച്ച്
	ന്മാരും	കാരയ.	ചെയ്തിച്ചാലും.

ലക്ഷ്മീശ്വരോഽപേയാഭാ ഹിമവാൻ വാ ഹിമം തൃജേത്
അതീയാത് സാഗരോ വേലാം ന പ്രതിജ്ഞാമഹം പിതൃഃ.

18

“ലക്ഷ്മീഃ	“നിലാവ്	വേലാം	കര
ചന്ദ്രാത്	ചന്ദ്രനെവിട്ട്	അതീയാത് വാ	കവിഞ്ഞാലും കവി
അപേയാത് വാ;	നീങ്ങിയാലും നീങ്ങും;	അഹം	ഞാൻ '[ഞേതയ്ക്കം
ഹിമവാൻ	ഹിമാലയപർവ്വതം	പിതൃഃ	പിതാവിനോട്
ഹിമം	മഞ്ഞിനെ	പ്രതിജ്ഞാം	പ്രതിജ്ഞചെയ്തതിനെ
തൃജേത്;	വെടിഞ്ഞാലും വെടി	ന.	ഒരിക്കലും വിട്ടുനടക്കുക
സാഗരഃ	സമുദ്രം		യില്ല.

पादुका-दान

प्रभु करि कृपा पाँवरी दीन्ही । सादर भरत मीस धरि लीन्ही ॥

കാമാഭ്യാ താത ലോഭാഭ്യാ മാത്രാ തുഭ്യമിദം കൃതം
ന തന്മനസി കർത്തവ്യം വർത്തിതവ്യം ച മാതുവത്.

19

“താത !	“വത്സ !	ഇദം,	ഈ പ്രവൃത്തി
കാമാത് വാ	പ്രേമത്താഃലാ	മനസി	മനസ്സിൽ
ലോഭാത് വാ	ഭ്രാഗ്രഹത്താലൊ	കർത്തവ്യം ന ;	കറയായി വെച്ചിരി
മാത്രാ	മാതാവിനാൽ		ക്കത്തക്കതല്ല ;
തുഭ്യം	നിന്നെക്കുറിച്ച്	മാതുവത്	മാതാവിനെപ്പോലെ
കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ	വർത്തിതവ്യം	അവളെ ബഹുമാനിച്ചു
തത്	ആ	ച.”	വരേണ്ടതാകുന്നു.”

ഏവം ബ്രുവാണം ഭരതഃ കൌസല്യാസുതമബ്രവീത്
തേജസാഽഭിത്യസങ്കാരം പ്രതിപച്ചരൂദർണം.

20

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ഏവം	ഇപ്രകാരം
തേജസാ	കാന്തിയാൽ	ബ്രുവാണം	അരുളിച്ചെയ്യുന്നവന
ഭിത്യ-	} ഭിത്യസദശനം		മായ
സങ്കാരം			
പ്രതിപച്ചരൂ-	} പ്രതിപദത്തിലെ ചരൂ	കൌസല്യാ-	} കൌസല്യാസുതനായ
ദർണം		സുതം	
	നെ എന്നപോലെ		ശ്രീരാമനോടായി
	കാണ്മാൻ കൊതിക്ക	അബ്രവീത്.	ഉണർത്തിച്ചു.
	ത്തക്കവനം		

അധിരോഹാതു പാദാഭ്യാം പാദുകേ ഹേമഭൂഷിതേ
ഏതേ ഹി സർവ്വലോകസ്യ യോഗക്ഷേമം വിധാസ്യതഃ.

21

“ആയു !	“ജ്യേഷ്ഠ !	ഹി	എന്തെന്നാൽ
ഹേമഭൂഷിതേ	സ്വപ്നാലംകൃതങ്ങളായ	ഏതേ	ഇവ
പാദുകേ	ഈ രണ്ടു പാദുകുകളെ	സർവ്വലോകസ്യ	സകല ലോകത്തി
പാദാഭ്യാം	തുല്യാദങ്ങൾകൊണ്ട്		ന്റെയും
അധിരോഹഃ ;	അരോഹണംചെയ്താലും ;	യോഗക്ഷേമം	യോഗക്ഷേമത്തെ
		വിധാസ്യതഃ.”	വഹിച്ചുകൊള്ളും.”

സോഽധിരഹ്യ നരവ്യാഖ്യഃ പാദുകേ ഹൃവരഹ്യ ച
പ്രായച്ഛത് സുമഹാതേജാ ഭരതായ മഹാത്മനേ.

22

സുമഹാതേജാഃ	മഹാതേജസപിയായ	അവരഹ്യ ച	താഴത്തിറങ്ങിയവരേയും
സഃ നരവ്യാഖ്യഃ	ആ പുരുഷോത്തമൻ	മഹാത്മനേ	മഹാത്മാവായ
പാദുകേ	മെതിയടികളിൽ	ഭരതായ ഹി	ഭരതന്നായ്ക്കൊണ്ട്
അധിരഹ്യ	കയറി,	പ്രായച്ഛത്.	പ്രദാനംചെയ്തു.

സ പാദുകേ സംപ്രണമ്യ രാമം വചനമബ്രവീത്
ചതുർഭുജ ഹി വഷാണി ജടാചീരധരോ ഹൃദം.

23

സഃ	അഭ്യേകം	“അഹം ഹി	“ഞാനം
പാദുകേ	പാദുകകളെ	ചതുർഭുജ	പതിന്നാലു
സംപ്രണമ്യ,	നമസ്കരിച്ച്,	വഷാണി	സംവത്സരങ്ങൾ
രാമം	ശ്രീരാമനോടായി	ജടാചീരധരഃ	ജടയും മരവുറിയും ധരി
വചനം	} ഇപ്രകാരം ഉണർത്തി	} ഹി.	} ജടയും മരവുറിയും ധരി
അബ്രവീത്;			
	ച്ചു;		ക്കുന്നവനായിരിക്കും.

ഫലമൂലാശനോ വിര ഭവേയം രഘുനന്ദന

തവാഗമനമാകാംക്ഷൻ വസൻ വൈ നഗരാഭ്ബഹിഃ.

24

“വിര!	“ലോകൈകവീരനായ	ബഹിഃ	പുറത്തായി
രഘുനന്ദന!	ശ്രീരാഘവ!	വസൻ വൈ,	വാസംചെയ്യുന്നവ
തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ		നായിതന്നെ,
ആഗമനം	വരവിനെ	ഫലമൂലാശനഃ	ഫലമൂലങ്ങൾ ഭൂജിച്ചു
ആകാംക്ഷൻ	എതിരേറുകൊണ്ട്		കൊണ്ട്
നഗരാത്	നഗരത്തിൽനിന്നു	ഭവേയം.	ഞാൻ വർത്തിക്കുന്ന
			താണ്.

തവ പാദുകയോർന്യസ്യ രാജ്യതന്ത്രം പരന്തപ

ചതുർഭുജ ഹി സംപൂണ്ണ് വഷ്ട്വഹനി രഘുത്ഥമ

ന ഭുക്ത്വാമി യദി തപാം തു പ്രവേക്ഷ്വാമി ഹതാശനം.

25

“പരന്തപ!	“ശത്രുസന്താപകനായ	ചതുർഭുജ	പതിന്നാലു
രഘുത്ഥമ!	ശ്രീരാഘുഭൃശഃ!	വഷ്ട്വ ഹി	വത്സരങ്ങളും
രാജ്യതന്ത്രം	രാജ്യപരിപാലനത്തെ	സംപൂണ്ണ് തു	പൂർത്തിയായ ഉടനെ,
തവ	നിന്തിരുവടിയുടെ	അഹനി	പിറ്റേ ദിവസം,
പാദുകയോഃ	പാദുകകളിൽ	ഭുക്ത്വാമി	} ഞാൻ കാണാതിരിക്ക
ന്യസ്യ,	സമർപ്പിച്ച്,	ന യദി	
തപാം	നിന്തിരുവടിയെ	ഹതാശനം	} അഗ്നിപ്രവേശനം ചെയ്യുന്നതാണ്.”
		പ്രവേക്ഷ്വാമി.”	

തഥേതി ച പ്രതിജ്ഞായ സംപരിഷ്ഠജ്യ സാദരം

ശത്രുഹ്ലം ച പരിഷ്ഠജ്യ ഭരതം ചേദമബ്രവീത്.

26

“തഥാ ”	“അപ്രകാരം തന്നെ,”	ശത്രുഹ്ലം ച	ശത്രുഹ്ലനെയും
ഇതി	എന്ന്	പരിഷ്ഠജ്യ ച,	തലോടി പുണർ്,
പ്രതിജ്ഞായ,	വാഗ്ദത്തംചെയ്ത്,	ഭരതം	ഭരതനോടായി
സാദരം	ആദരവോടുകൂടി	ഇദം ച	ഇപ്രകാരവും
സംപരിഷ്ഠജ്യ,	അലിംഗനംചെയ്ത്,	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

മാതരം രക്ഷ കൈകേയിം മാ രോഷം കരു താം പ്രതി
മയാ ച സീതയാ ചൈവ ശപ്തോടസി രഘുനന്ദന.

27

“രഘുനന്ദന!	“ഭരത!	രോഷം ഏവ	കോപമെന്നതുതന്നെ
മാതരം	മാതാവായ	മാ കരു;	കയ്ക്കൊള്ളാതിരിക്കുക;
കൈകേയിം	കൈകേയിയെ	മയാ ച	എന്നെത്തൊട്ടും
രക്ഷ!	ബഹുമാനിച്ചുവരിക;	സീതയാ ച	സീതയെത്തൊട്ടും
താം പ്രതി	അവളുടെപേരിൽ	ശപ്തം അസി.”	ആണയുണ്ട്.”

ഇത്യുക്തവാടശുപരീതാക്ഷോ ഭ്രാതരം വിസസജ്ജ ഫ.

28

ഇതി ഉക്തവാ,	ഇങ്ങിനെഅരുളിച്ചെയ്ത്,	ഭ്രാതരം	അനുജനെ
അശു-	} അശുക്കൾ നിറഞ്ഞ നേത്രങ്ങളാൻവനായി	വിസസജ്ജ ഫ!	വിടുകൊടുത്തയച്ചു,
പരിതാക്ഷം			കണ്ടാലും!

സ പാദുകേ തേ ഭരതഃ പ്രതാപവാൻ

സ്വപലംകൃതേ സംപരിഗൃഹ്യ ധർമ്മവിത്

പ്രദക്ഷിണം ചൈവ ചകാര രാഘവം

ചകാര ചൈവോത്തമനാഗമുൽനി

29

പ്രതാപവാൻ	പ്രതാപശാലിയും	ഉത്തമനാഗ-	} ഉത്തമോത്തമനായ തന്റെ ശിരസ്സിൽ
ധർമ്മവിത് ഏവ	ധർമ്മജ്ഞനും ആയ	മുൽനി	
സഃ ഭരതഃ,	ആ ഭരതൻ,	ചകാര;	വെച്ചു;
സ്വപലംകൃതേ	നന്നായലങ്കരിക്കപ്പെട്ട	ഏവ ച	ആ നിലയിൽതന്നെ
തേ പാദുകേ	ആ പാദുകകൾ രണ്ടും	രാഘവം ച	ശ്രീരാഘവനേയും
സംപരിഗൃഹ്യ,	ഭക്തിയോടുകൂടി സപ്തീ	പ്രദക്ഷിണം	} പ്രദക്ഷിണംചെയ്തു.
	കരിച്ചുകൊണ്ട്,	ചകാര.	

[“ഉത്തമനാഗമുൽനി ചകാര” (ആനപ്പുറത്ത് കയറി) എന്നു വ്യാഖ്യാനാന്തരങ്ങൾ.
98-ാംസംഗ്രം 8-ാംശ്ലോകത്തിൽ ഭരതൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും കാണുക.]

അമാനുപൂർവ്വാത് പ്രതിനന്ദ്യ തം ജനം

ഗുരൂശ്വ മന്ത്രിൻ പ്രകൃതീസ്തമാനജേ

വ്യസജ്ജയദ്രാഘവവംശവൽനഃ

സ്ഥിതഃ സ്വധർമ്മ ഹിമവാനിവാചലഃ.

30

അഥ	അതിൽപിന്നെ	ഗുരൂൻ ച	ഗുരുജനങ്ങളേയും
ഹിമവാൻ ഇവ	ഹിമവാന്നെന്നുപാലെ	മന്ത്രിൻ	മന്ത്രികളേയും
സ്വധർമ്മ	സ്വധർമ്മത്തിൽ	പ്രകൃതീഃ തഥാ	മറുക്കു ഉദ്യോഗസ്ഥ
അചലഃ	ചലനമില്ലാതെ		നാദരയും
സ്ഥിതഃ	സ്ഥിതിചെയ്തവനും	അനുജേ	അനുജന്മാർ രണ്ടു പേ
രാഘവവംശ-	} രാജകുലത്തിന്നു ച്ചാതി വളർന്നവനും ആയ	അനുപൂർവ്വാത്	യഥാക്രമം [രേയും
വൽനഃ,			പ്രതിനന്ദ്യ
	ആ ശ്രീരാമൻ,		കൾ അരുളിച്ചെയ്ത്
തം ജനം,	ആ ജനങ്ങളെയും,	വ്യസജ്ജയത്.	വിടുകൊടുത്തയച്ചു.

തം മാതരോ ബാഷ്പഗൃഹീതകണ്ഠഃ
 ഭുവേന നാമന്ത്രയിതും ഹി ശേകഃ
 സ ത്വേവ മാതൃരഭിവാദ്യ സർവ്വഃ
 ഭദ്രൻ ക്ഷീം സ്വാം പ്രവിവേശ രാമഃ.

31

മാതരഃ	മാതാക്കന്മാർ	രാമഃ തു	ശ്രീരാമനാകട്ടെ,
ഭുവേന	ഭുവത്താലുണ്ടായ	മാതൃഃ	മാതാക്കന്മാർ
ബാഷ്പഗൃഹീത-	} അശുക്കൾ മൂലം തൊ	സർവ്വഃ ഏവ	എല്ലാവരെയും
കണ്ഠഃ,		അഭിവാദ്യ,	വണങ്ങി,
തം	അഭ്യേഹത്തോട്	ഭദ്രൻ ഹി	ഭോദനം ചെയ്തുകൊണ്ടു
അമന്ത്രയിതും	യാത്രപറവാൻ	സ്വാം	തന്റെ [തന്നെ
ശേകഃ ന ;	ശക്തരാകാതിരുന്നു ;	ക്ഷീം	പണ്ണശാലയിൽ
സഃ	ആ	പ്രവിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.

ഇത്യാദേഷ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയ വാല്മീകീയ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
 ചാഭ്യശാന്തരശതതമഃ സഗ്ഗഃ = നൂറ്റിപ്പന്ത്രണ്ടാംസഗ്ഗം സമാപ്തം.
 ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6496 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4141.

തൃയോദശോത്തരശതതമഃ സഗ്ഗഃ = നൂറ്റിപ്പതിമൂന്നാംസഗ്ഗം.

[ഭരതപ്രത്യാഗമനം = ഭരതൻ മടങ്ങുന്നത്.]

തതഃ ശിരസി കൃതാ തു പാദുകേ ഭരതസ്തദാ
 ആരൂരോഹ രഥം റ്റൃഷ്ടഃ ശതൃഷ്ണേന സമനപിതഃ

1

തദാ	ആ സമയം	ടൃഷ്ടഃ തു	മനഃസംതൃപ്തിപൂണ്ടവ
ഭരതഃ	ഭരതൻ,		നായ്തന്നെ
തതഃ	അവിടെനിന്നും	} ശതൃഷ്ണേന	ശതൃഷ്ണസഹിതനായി
പാദുകേ	പാദുകകളെ		
ശിരസി	ശിരസ്സിൽ	രഥം	രഥത്തിൽ
കൃതാ,	വഹിച്ചുകൊണ്ട്,	ആരൂരോഹ.	കയറി.

വസിഷ്ഠോ വാമദേവശ്ച ജാബാലിശ്ച ദ്രഡവ്രതഃ
 അഗ്രതഃ പ്രയയുഃ സർവ്വേ മന്ത്രിണോ മന്ത്രപൂജിതാഃ.

2

വസിഷ്ടഃ	വസിഷ്ഠമഹർഷിയും	മന്ത്രപൂജിതാഃ	ആചാര്യനാകശലന്മാ
വാമദേവഃ ച	വാമദേവമഹർഷിയും	മന്ത്രിണഃ	മന്ത്രിമാർ [രായ
ദ്രഡവ്രതഃ	ദ്രഡവ്രതനായ	സർവ്വ	എല്ലാവരും
ജാബാലിഃ ച	ജാബാലിമഹർഷിയും	അഗ്രതഃ	മുമ്പിലായി
		പ്രയയുഃ.	യാത്രചെയ്തു.

മന്ദാകിനീം നദീം രമ്യാം പ്രാങ്മുഖാശ്വേ യയുസ്സഭാ
പ്രദക്ഷിണ്വം ച കുർവാണാശ്ചിത്രകൂടം മഹാഗിരിം.

3

തേ	അവർ,	തദാ	ആ സമയം
രമ്യാം	അഴകാൻ	പ്രദക്ഷിണം	} പ്രദക്ഷിണം വെച്ചു കൊണ്ട്
മന്ദാകിനീം നദീം മന്ദാകിനീനദിയേയും		കുർവാണാഃ	
ചിത്രകൂടം	} ചിത്രകൂടപവൃത	പ്രാങ്മുഖാഃ	കിഴക്കുനോക്കി
മഹാഗിരിം ച		യയുഃ.	ചെന്നു.

പശ്യൻ സാന്നുസഹസ്രാണി രമ്യാണി വിവിധാനി ച
പ്രയയേത തസ്യ പാശ്ഠേപന സസൈന്യോ ഭരതസ്തഭാ.

4

തദാ	ആ സമയം	സാന്നു-	} അനേകം താഴ്വരകളെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	സഹസ്രാണി	
സസൈന്യഃ	സൈന്യസമേതനായി	പശ്യൻ ച	നോക്കിക്കൊണ്ടുതന്നെ
രമ്യാണി	രമ്യങ്ങളായ	തസ്യ	ആ പവൃതത്തിന്റെ
വിവിധാനി	പലമാതിരിയുള്ള	പാശ്ഠേപന	ഓരംവഴിയായി
		പ്രയയേത.	യാത്രചെയ്തു.

അദൃശാച്ചിത്രകൂടസ്യ ദദർഭരതസ്തഭാ
ആശ്രമം യത്ര സ മുനിർഭദ്രാജഃ കൃതാലയഃ.

5

ഭരതഃ	ഭരതൻ	സഃ	ആ
തദാ	അപ്പോൾ	ഭദ്രാജഃ മുനിഃ	ഭദ്രാജമഹർഷി
ചിത്രകൂടസ്യ	ചിത്രകൂടപവൃത	കൃതാലയഃ	എഴുന്നള്ളിയിരിക്കുന്ന
	ത്തിന്റെ	യത്ര ആശ്രമം	ആശ്രമം യാതൊന്നോ
അദൃശാത്	അരികിലായ്ക്കനെ	ദദർഭ.	കണ്ടു. [അതിനെ

[യമുനയ്ക്കു് തെക്കുഭാഗത്തായി, ചിത്രകൂടത്തിന്നരികിലായി, ഭദ്രാജമഹർഷി ചിലപ്പോൾ അധിവാസംചെയ്യുന്ന മറ്റൊരു ആശ്രമമാകുന്നു ഇത് എന്നു തിലകം. ചിത്രകൂടത്തിന്റെ രാമണീയകതയെകണ്ട് പോയവഴി അറിയാത്തതിനാൽ ചിത്രകൂടത്തിന്റെ സമീപത്തിലാണെന്ന് തോന്നി യതായ ഭദ്രാജാശ്രമത്തെ കണ്ടു എന്ന് ഗോവിന്ദരാജീയം. എന്നാൽ താഴെ 21-ാം ശ്ലോകത്തിൽ “തതസ്തേ യമുനാം ദിവ്യാം നദീം തിത്ത്വാ” എന്ന്, ഇതിന്നുശേഷം യമുനയെ കടന്നുകായി പറയുന്നതുകൊണ്ടും, 55-ാം സർഗ്ഗം, 10-ാം ശ്ലോകത്തിൽ “സ ചന്ദ്രാശ്ചിത്രകൂടസ്യ ഗതഃ സുബഹുശഃ മയാ” എന്ന് ഭദ്രാജമഹർഷി ചിത്രകൂടത്തിലേക്ക് പലകുറി പോകാറുണ്ടെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നതിനാൽ തിലകമതം തന്നെ സമുചിതമെന്ന് തോന്നുന്നു.]

സ തമാശ്രമമാസാദ്യ ഭദ്രാജസ്യ ബുദ്ധിമാൻ

അവതീർത്വ രഥാത് പാദേവ വവന്ദേ ഭരതസ്തഭാ.

6

തദാ	ആ സമയം	ആശ്രമം	ആശ്രമത്തെ
സഃ	ആ	അസാദ്യ,	പ്രാപിച്ചു്,
ബുദ്ധിമാൻ	ബുദ്ധിമാനായ	രഥാത്	തേരിൽനിന്ന്
ഭരതഃ	ഭരതൻ	അവതീർത്വ,	താഴത്തിറങ്ങി,
ഭദ്രാജസ്യ	ഭദ്രാജമഹർഷിയുടെ	പാദേവ	തൂപ്പാദങ്ങളെ
തം	ആ	വവന്ദേ.	വന്ദിച്ചു.

തതോ ഹൃഷ്ടോ ഭരദാജോ ഭരതോ വാക്യമബ്രവീത്
അപി കൃത്യം കൃതം താത രാമേണ ച സമാഗതഃ.

7

തതഃ	അപ്പോൾ	“ താത !	“ വത്സ !
ഭരദാജഃ	ഭരദാജമഹർഷി	രാമേണ	രാമനാൽ
ഭരതം	ഭരതനെന്നോക്കി	അപി	} സത്കരിക്കപ്പെട്ടില്ലെ?
ഹൃഷ്ടഃ	സന്തോഷം പുണ്ടവ	സമാഗതഃ?	
	നായി	കൃത്യം	കാര്യം
വാക്യം	} ഇപ്രകാരം അരുളി	കൃതം ച ? ”	സാധിച്ചുവോ ? ”
അബ്രവീത് ;			
	ചെയ്തു ;		

ഏവമുക്തഃ സ തു തതോ ഭരദാജേന ധീമതാ
പ്രത്യുവാച ഭരദാജഃ ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ

8

ധീമതാ	ജ്ഞാനിയായ	സഃ	ആ
ഭരദാജേന	ഭരദാജമഹർഷിയാൽ	ഭരതഃ	ഭരതൻ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ഭരദാജം	ഭരദാജമുനിയോടായി
ഉക്തഃ	ചോദിക്കപ്പെട്ടവനും	തതഃ	അതിന്ന്
ഭ്രാതൃവത്സലഃ തു	ഭ്രാതൃഭക്തനുമായ	പ്രത്യുവാച.	മറുപടിയുരചെയ്തു.

സ യാച്യമാനോ ഗുരുണാ മയാ ച ദൃഢവിക്രമഃ
രാഘവഃ പരമപ്രീതോ വസിയും വാക്യമബ്രവീത്.

9

“ ഗുരുണാ	“ ഗുരുവിനാലും	രാഘവഃ	ശ്രീരാഘവൻ
മയാ ച	എന്നാലും	പരമപ്രീതഃ	അതിസന്തുഷ്ടചിത്ത
യാച്യമാനഃ	അപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവ		നായി
	നും	വസിയും	വസിയുജമഹർഷിയെ
ദൃഢവിക്രമഃ	ദൃഢനിഷ്ഠയോടുകൂടിയ	വാക്യം	ഇങ്ങിനെ [നോക്കി
സഃ	ആ [വനമായ	അബ്രവീത്.	ഉരചെയ്തു.

പിതൃഃ പ്രതിജ്ഞാ താമേവ പാചയിഷ്യാമി തതഃ
ചതുർത്ഥ ഹി വഷാണി യാ പ്രതിജ്ഞാ പിതുമ്മമ.

10

“ ‘മമ	“ ‘എന്റെ	തതഃ	ഉള്ളപോലെ
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ	ചതുർത്ഥ	പതിന്നാലു
പ്രതിജ്ഞാ യാ	ആജ്ഞ യാതൊന്നൊ	വഷാണി ഹി	വത്സരങ്ങളിലും
പിതൃഃ	പിതാവിന്റെ		
താം	} അതേ ആജ്ഞയെ	പാചയിഷ്യാമി.	ഞാൻ പരിപാലിക്ക
പ്രതിജ്ഞാം			ന്നതാണ് ‘.
ഏവ	മുഴുവൻ		

ഏവമുക്തോ മഹാപ്രാജ്ഞോ വസിഷ്ഠഃ പ്രത്യവാച ഹ
വാക്യജ്ഞോ വാക്യകുശലം രാഘവം വചനം മഹത്.

11

“ഏവം	“ഇപ്രകാരം	വാക്യകുശലം	വാക്കിൽ നിപുണനായ
ഉക്തഃ	ഉരചെയ്യപ്പെട്ടവനും	രാഘവം	ശ്രീരാഘവനോടായി
മഹാപ്രാജ്ഞഃ	മഹാജ്ഞാനിയും	മഹത്	ഉത്കൃഷ്ടമായ
വാക്യജ്ഞഃ	വാക്യകോവിദനുമായ	വചനം	ഈ വചനത്തെ
വസിഷ്ഠഃ,	വസിഷ്ഠഭഗവാൻ,	പ്രത്യവാച ഹ.	മറുപടിയരുളി.

ഏതേ പ്രയത്നേ സംഹൃഷ്ടഃ പാദുകേ ഹേമഭൂഷിതേ

അയോദ്ധ്യാനാം മഹാപ്രാജ്ഞേ യോഗക്ഷേമകരേ തവ.

12

“മഹാപ്രാജ്ഞ! “മഹാബുദ്ധിശാലി	അയോദ്ധ്യാനാം അയോദ്ധ്യയിൽ
യായവനേ!	യോഗക്ഷേമകര യോഗക്ഷേമത്തെ
തവ അവിടുത്തെ	വഹിക്കുന്നവയായി
ഹേമഭൂഷിതേ സപണ്ണത്താലലങ്കരിക്ക	സംഹൃഷ്ടഃ സന്തോഷത്തോടെ
പ്പെട്ട	പ്രയത്നം.
ഏതേ പാദുകേ ഈ രണ്ടു പാദുകകളെ	കൊടുത്താലും.

ഏവമുക്തോ വസിഷ്ഠന രാഘവഃ പ്രാങ്മുഖഃ സ്ഥിതഃ

പാദുകേ അധിരഹൈതേ മമ രാജ്യായ വൈ ഭദ്രേ.

13

“വസിഷ്ഠന	“വസിഷ്ഠഭഗവാനാൽ	പാദുകേ	പാദുകകളിൽ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	അധിരഹ്യ,	കയറിനിന്ന്,
ഉക്തഃ	ഉരചെയ്യപ്പെട്ടവനായ	ഏതേ	ഇവയെ
രാഘവഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,	രാജ്യായ വൈ	രാജ്യത്തെ വാഴുവാനാ
പ്രാങ്മുഖഃ	കിഴക്കുമുഖമായി	മമ	എനിക്കായി[യിത്തന്നെ
സ്ഥിതഃ	നിന്നുകൊണ്ട്	ഭദ്രേ.	പ്രദാനംചെയ്തു.

നിവൃത്തോഽഹമനുജ്ഞാതോ രാമേണ സുമഹാത്മനാ

അയോദ്ധ്യാമേവ ഗച്ഛാമി ഗൃഹീതവാ പാദുകേ ശുഭേ.

14

“അഹം	“ഞാൻ	പാദുകേ	പാദുകകളെയും
സുമഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	ഗൃഹീതവാ	എടുത്തുകൊണ്ട്
രാമേണ	ശ്രീരാമനാൽ	നിവൃത്തഃ	മടങ്ങിയവനായി
അനുജ്ഞാതഃ,	വിടനല്ലപ്പെട്ടവനായി	അയോദ്ധ്യാം ഏവ	അയോദ്ധ്യയ്ക്കുതന്നെ
ശുഭേ	പുണ്യകരങ്ങളായ	ഗച്ഛാമി.”	പോകയാകുന്നു.”

ഏതച്ശ്രുതവാ ശുഭം വാക്യം ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ

ഭരതാജഃ ശുഭേതരം മുനിർവാക്യമവാച ഹ.

15

മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	ശ്രുതവാ,	കേട്ട്,
ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ	ഭരതാജഃ മുനിഃ	ഭരതാജമഹർഷി
ഏതത്	ഈ	ശുഭേതരം	അത്യുത്കൃഷ്ടമായ
ശുഭം	ശോഭനമായ	വാക്യം	വാക്യത്തെ ഇപ്രകാരം
വാക്യം	വാക്യത്തെ	ഉവാച ഹ.	അരുചെയ്തു.

നൈതച്ചിതം നരവ്യാഖ്യ ശീലവൃത്തവതാം വര

യദായം തപയി തിഷ്ഠേതു നിഷ്ഠേ സൃഷ്ടമിവോദകം.

16

“നരവ്യാഖ്യ! “പുരുഷോത്തമ!
ശീലവൃത്ത } സദാചാരനിരതന്മാ
വതാം വര! } രിൽവെച്ച് ഉത്തമ
നായവനേ!
നിഷ്ഠേ അഗാധമായ കഴിയിൽ
സൃഷ്ടം ഉദകം ധാരാളം വെള്ളം

ഇവ, എപ്രകാരമോ അപ്ര
തപയി ഭവാനിൽ [കാരം,
ആയം സദ്ഗുണം
തിഷ്ഠേത്; സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു;
യത് തു ആയതോക്കുമ്പോൾ
ഏതത് ചിതം ന. ഇത് അത്ഭുതമല്ല.

അമൃതഃ സ മഹാബാഹുഃ പിതാ ദശരഥസ്ത്വ

യസ്യ തപമീദൃശഃ പുത്രോ ധർമ്മജ്ഞോ ധർമ്മവത്സലഃ.

17

“ധർമ്മജ്ഞഃ “ധർമ്മത്തെ ഗ്രഹിച്ച്,
ധർമ്മവത്സലഃ ധർമ്മത്തെതാല്പര്യത്തോ
ടെ അനുഷ്ഠിക്കുന്ന
ഈദൃശഃ തപം, ഇപ്രകാരമുള്ള അത്ഭുതം,
യസ്യ യാതൊരുവന്റെ
പുത്രഃ പുത്രനോ,

സഃ അപ്രകാരമുള്ള
തവ അവിടുത്തെ
പിതാ, പിതാവും,
മഹാബാഹുഃ മഹാബാഹുവും ആയ
ദശരഥഃ ദശരഥമഹാരാജാവ്,
അമൃതഃ.” ചിരഞ്ജീവിതന്നെ.”

തമൃഷിം തു മഹാത്മാനമുക്തവാക്യം കൃതാഞ്ജലിഃ

ആമന്ത്രയിതുമാരേഭേ ചരണാവുപഗൃഹ്യ ച.

18

ഉക്തവാക്യം ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്ത
മഹാത്മാനം മഹാത്മാവായ
തം ജ്ഞിം, ആ ജ്ഞിയെ,
ചരണൗ തു തുപ്പാദങ്ങളിൽ

ഉപഗൃഹ്യ ച, വീണുകമ്പിട്ട്,
കൃതാഞ്ജലിഃ അഞ്ജലിഹസ്തനായി
ആമന്ത്രയിതം } പോകുവാൻ വിട
ആരേഭേ. } വാങ്ങി.

തതഃ പ്രദക്ഷിണം കൃതവാ ഭരദാജം പുനഃ പുനഃ

ഭരതസ്തു യയൗ ശ്രീമാനയോദ്ധ്യാം സഹ മന്ത്രിഭിഃ.

19

ശ്രീമാൻ ശ്രീമാനായ
ഭരതഃ ഭരതൻ
ഭരദാജം ഭരദാജമഹർഷിയെ
പുനഃ പുനഃ പലകുറി
പ്രദക്ഷിണം } പ്രദക്ഷിണചെയ്ത്
കൃതവാ }

തതഃ അവിടെനിന്നും
മന്ത്രിഭിഃ സഹ മന്ത്രിമാരോടുകൂടി
അയോദ്ധ്യാം തു അയോദ്ധ്യയിലേയ്ക്കു
തന്നെ
യയൗ. യാത്രചെയ്തു.

യാനൈശ്വ ശകടൈശ്വൈവ ഹയൈന്നാഗൈശ്വ സാ ചമുഃ

പുനർനിവൃത്താ വിസ്തീർണ്ണാ ഭരതസ്യാനയാചിനി.

20

ശകടൈഃ ച വണ്ടികളെക്കൊണ്ടും
ഹയൈഃ ഏവ കുതിരകളാലും
ന്നാഗൈഃ ച ആനകളാലും
യാനൈഃ ച വാഹനങ്ങളാലും
വിസ്തീർണ്ണാ പരന്നു കിടന്നിരുന്ന

സാ ചമുഃ ആ സൈന്യം
ഭരതസ്ത } ഭരതനെ അനുഗമിക്ക
അനുചാരിനീ, } ന്നതായി,
പുനഃ } വീണ്ടും (അയോദ്ധ്യയി
നിവൃത്താ. } ലേയ്ക്ക്) തിരിച്ചു.

തതസ്തേ യമനാ ദിവ്യാം നദീം തീർത്ഥാർത്ഥിമംലിനീം

ദളശ്ശാപുനഃ സദ്യേ ഗംഗാം ശുഭജലാം നദീം.

21

തതഃ	അനന്തരം	നദീം തീർത്ഥാ, നദിയെ കടന്ന്,
തേ സദ്യേ	അവരെല്ലാവരും	ശുഭജലാം പുണ്യതീർത്ഥമാണ്
ഉജ്ജ്വലിനീം	ഓളംവെട്ടുന്ന	താം ഗംഗാം നദീം ആ ഗംഗാനദിയെ
യമനാം	യമനയെന്ന	പുനഃ ദളശ്ഃ. വീണ്ടും സന്ദർശിച്ചു.
ദിവ്യാം	ദിവ്യമായ	

താം പുണ്യജലസമ്പുണ്ണം സംതീർത്വ സഹഞ്ചന്ധവഃ

ശ്രംഗിഞ്ചരപുരം രമ്യം പ്രവിവേശ സസൈനികഃ.

22

സസൈനികഃ	സൈന്യസമേതനും	താം	അതിനെ
സഹ-	} ഖഡ്വസമേതനും ആയ	സംതീർത്വ,	തരണംചെയ്ത്,
ഞ്ചന്ധവഃ,		രമ്യം	അഴകാണ്
പുണ്യജല-	} പുണ്യജലം നിറഞ്ഞ	ശ്രംഗിഞ്ചരപുരം	ശ്രംഗിവേരപുരത്തിൽ
സമ്പുണ്ണം		പ്രവിവേശ.	എത്തി.

ശ്രംഗിഞ്ചരപുരാദ് ഭൂതസ്തപയോദ്ധ്യാം സന്ദർശം ഹ.

23

ശ്രംഗിഞ്ചര-	} ശ്രംഗിവേരപുരത്തിൽ	അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയെ
പുരാത്		സന്ദർശം ഹ.	കണ്ണിന്നെതിരിൽ
ഭൂതഃ തു	വീണ്ടും യാത്രചെയ്ത്		കണ്ടു.

അയോദ്ധ്യാം ച തതോ ദൃഷ്ട്വാ പിത്രാ ഭ്രാത്രാ വിനാകൃതാം

ഭരതോ ദുഃഖസന്തപ്തഃ സാരഥിം വാക്യമബ്രവീത്.

24

ഭരതഃ	ഭരതൻ	ദൃഷ്ട്വാ, തതഃ	കണ്ടു, തന്മൂലം
അയോദ്ധ്യാം	അയോദ്ധ്യയെ	ദുഃഖസന്തപ്തഃ	ദുഃഖാക്രാന്തനായി
പിത്രാ	പിതാവിനാലും	സാരഥിം	സാരഥിയെന്നോക്കി
ഭ്രാത്രാ ച	ജ്യേഷ്ഠനാലും	വാക്യം	ഇപ്രകാരം വാക്യത്തെ
വിനാകൃതാം	വെടിയപ്പെട്ടതായി	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.

സാരഥേ പശ്യ വിധപസ്താ സായോദ്ധ്യാ ന പ്രകാശതേ

നിരാകാരാ നിരാനന്ദാ ദീനാ പ്രതിഹതസ്വപനാ.

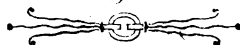
25

“സാരഥേ!	“സമന്ത!	പ്രതിഹത-	} ശബ്ദം ഒടുങ്ങിയതായി
സാ അയോദ്ധ്യാ	ആ അയോദ്ധ്യാപുരം	സ്വപനാ	
നിരാകാരാ	സ്വപ്രപംതന്നെ മാറി	വിധപസ്താ	പാഴടഞ്ഞ് കിടക്കുന്ന
	യതായി		തായി
നിരാനന്ദാ	സന്തോഷമറ്റതായി	പ്രകാശതേ ന,	ഒട്ടും ശോഭിക്കാതിരി
ദീനാ	പരിതാപകരമായ അ		ക്കുന്നു,
	വസ്ഥയെ പ്രാപിച്ച്	പശ്യ.”	കണ്ടാലും.”

ഇത്യാദിം ശ്രീഭദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ത്രയോദശോത്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നാറുപതിമൂന്നാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6521; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4166.

ചതുർശോത്തരശതതമഃ സകൃഃ = നൂറ്റിപ്പതിനാലാംസകൃഃ.

[അയോദ്ധ്യാപുരുഷഃ = അയോദ്ധ്യയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത്.]

- സ്തിശ്ലഗംഭീരഘോഷേണ സ്വന്ദനേനോപയാൻ പ്രഭുഃ
അയോദ്ധ്യാം ഭരതഃ ക്ഷിപ്രം പ്രവിചേശ മഹായശാഃ 1
- ബിഡാലോലുകചരിതാമാലീനനരവാരണാം
തിമിരേണാഹതാം കാളീമപ്രകാശാം നിശാമിവ 2
- രാഹുശതോഃ പ്രിയാം പത്നീം ശ്രീയാ പ്രജപതിപ്രഭാം
ഗ്രഹേണാഭ്യർത്ഥിതനൈകാം രോഹിണീമിവ പീഡിതാം 3
- അപ്ലോഷ്ണക്ഷുബ്ധസലിലാം ഘമോത്തപ്തവിഹംഗമാം
ലീനമീനന്ധഷഗ്രാഹാം കൃശാം ഗിരിനദീമിവ 4
- വിധൂമാമിവ ഘോരമാധപരാഗേഃ സമൃത്ഥിതാം
ഹവിരഭ്യക്ഷിതാം പശ്യാച്ഛിലാം വിപ്രഭയം ഗതാം 5

സ്തിശ്ലഗംഭീര- ഘോഷേണ	മനോഹരമായും ഗംഭീരമായും ശബ്ദിക്കുന്ന,	രോഹിണീം ഇവ, രോഹിണിയെപ്പോലിരിക്കുന്നതും,
സ്വന്ദനേന ഉപയാൻ	തേരിൽ കയറി [വരും ചെന്നു കൊണ്ടിരുന്ന-മഹായശാഃ മഹായശസപിയും	അപ്ലോഷ്ണ- ക്ഷുബ്ധസലിലാം } വററിയ, ചൂടുള്ള, കലങ്ങിയ സലിലാം } ഞിയ വെള്ളത്തോടു കൂടിയതും
പ്രഭുഃ ഭരതഃ, ബിഡാലോലുക ചരിതാം	പ്രഭുവുമായ ഭരതൻ, പൂച്ചയും ക്രമനും ചുറ്റി ചരിതാം } അതിരിയുന്നതും,	ഘമോത്തപ്ത- വിഹംഗമാം } വെയിൽകൊണ്ട് തവിടുന്ന പക്ഷികളോടു കൂടിയതും
അലീനനര- വാരണാം	മനുഷ്യരുടെ വാസവാാരണാം } മറ്റതും,	ലീനമീന- ന്ധഷഗ്രാഹാം } മത്സ്യവും, മത്സ്യക്കുഞ്ഞും, മുതലുകളും ഇല്ലാത്തതും
തിമിരേണ അഹതാം,	ഇരുട്ടുണ്ണ്,	കൃശാം നേർത്തിരിക്കുന്നതുമായ
അപ്രകാശാം കാളീം നിശാം	ശോഭയറത് കാളരാത്രിപോലെയിരി	ഗിരിനദീം ഇവ, ഗിരിനദിയെപ്പോലിരിക്കുന്നതും,
ഇവ, രാഹുശതോഃ	കുറുപ്പും	അധപരാഗേഃ യാഗാഗ്നിയിൽനിന്ന്
പ്രിയാം പത്നീം ശ്രീയാ	പ്രിയപത്നിയും കാന്തിയാൽ	സമൃത്ഥിതാം പൊങ്ങിയതും
പ്രജപതി- പ്രഭാം	ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന തേജസ്സോടുകൂടിയവളും	വിധൂമാം പുകയററതായി
അഭ്യർത്ഥിതേന ഗ്രഹേണ	ഉദിച്ചുപൊങ്ങിയ ഗ്രഹത്തിനാൽ	ഘോരമാം പൊൻനിറമാണുതും
പീഡിതാം ഏകാം	പീഡിക്കപ്പെട്ടവളും ഏകയായിരിക്കുന്നവളും	ഹവിരഭ്യക്ഷിതാം ഹവിസ്സിനാൽ ഹോമിപശ്യാത് പിന്നീട് [കുപ്പെട്ടതും
	അയ	വിപ്രഭയം } തണിഞ്ഞുപോയതും
		ഗതാം } അയ
		ശിലാം ഇവ, അഗ്നിജപാലപോലിരിക്കുന്നതും,

വിധവസ്തകവചാം രഗ്നഗജവാജിരഥധവജാം
 ഹതപ്രവീരാമാപനാം ചമുദിവ മഹാഹവേ 6
 സഹേനാം സസപനാം ഭൂതപാ സാഗരസ്യ സമൃത്ഥിതാം
 പ്രശാന്തമാരുതോദ്ധുതാം ജലോർമ്മിമിവ നിഃസ്വപനാം 7
 തൃക്താം യജ്ഞായുധൈഃ സർവ്വൈരഭിരൂപൈശ്ച യാജകൈഃ
 സുത്യാകാലേ വിനിർവൃത്തേ വേദിം ഗതരവാമിവ 8
 ഗോഷുമദ്ധ്യേ സ്ഥിതാമാർത്താമചരന്തിം നവം തുണം
 ഗോവൃഷേണ പരിത്യക്താം ഗവാം പത്നീമിവോത്സുകാം 9
 പ്രഭാകരാദ്യൈഃ സുസ്ഥിശ്ചൈഃ പ്രജപലദ്ഭിരിവോത്തമൈഃ
 വിയുക്താം മണിഭിജ്ജാതൈസ്സർവ്വാം മുക്താവലീമിവ 10

മഹാഹവേ വൻപോരിൽ
 വിധവസ്ത- } തകൻ കവചങ്ങളോ
 കവചാം } ട്ടുകൂടിയതും
 രഗ്നഗജ- } തകൻ ആന, കുതിര,
 വാജിരഥ- } രഥം, ധവജം എന്നവ
 ധവജാം } യോടുകൂടിയതും
 ഹതപ്രവീരാം പടനായകൻ നശിച്ച്
 ആപനാം തപിക്കുന്നതും ആയ
 ചമുദിവ, സൈന്യത്തെപ്പോലെ
 യിരിക്കുന്നതും,
 സമൃത്ഥിതാം വർദ്ധിച്ചതായി
 സഹേനാം നരയാൻതായി
 സസപനാം ഹരവഃലാടുകൂടിയ
 തായി
 ഭൂതപാ, വിളങ്ങിയശേഷം,
 പ്രശാന്തമാരു- } കാറ്റടി ശമിച്ചതായി
 തോദ്ധുതാം }
 നിഃസ്വപനാം നിശ്ശബ്ദതയാൻതായ
 സാഗരസ്യ സമുദ്രത്തിലെ
 ജലോർമ്മി ഇവ, അലപോലെയിരിക്ക
 നതും,
 സുത്യാകാലേ യാഗംചെയ്യുന്നസമയം
 വിനിർവൃത്തേ കഴിഞ്ഞതിൽ പിന്നെ
 അഭിരൂപൈഃ യോഗ്യന്മാരായ
 യാജകൈഃ യാജകന്മാരായും
 യജ്ഞായുധൈഃ യജ്ഞസാമഗ്രികളായും
 സർവ്വൈഃ ച എല്ലാവരിനായും

തൃക്താം തൃജിക്കപ്പെട്ടതും
 ഗതരവാം ശബ്ദമൊതുങ്ങിയതും
 ആയ
 വേദിം ഇവ, യാഗവേദിപാലിരിക്ക
 നതും,
 ഗോവൃഷേണ കൂറ്റനാൽ
 പരിത്യക്താം തൃജിക്കപ്പെട്ട്
 ഉത്സുകാം അതിനെത്തന്നെ നി
 നച്ച്
 ആത്മാം ഭുജിച്ചുകൊണ്ട്
 നവം തുണം പച്ചപ്പല്ലനെയും
 അചരന്തിം തിന്നാതെ
 ഗോഷുമദ്ധ്യേ ആലയ്ക്കുള്ളിൽ
 സ്ഥിതാം നിന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന
 ഗവാം പത്നീം } പശുവിനെപ്പോലിരി
 ഇവ, } കുന്നതും,
 പ്രജപലദ്ഭിഃ } കത്തിജ്വലിക്കുന്നവ
 ഇവ } എന്നപോലെ
 സുസ്ഥിശ്ചൈഃ കാന്തിചിന്നുന്ന
 ഉത്തമൈഃ വിശേഷപ്പെട്ട
 ജാതൈഃ ശുദ്ധമായ
 പ്രഭാകരാദ്യൈഃ പദ്മരാഗമുതലായ
 മണിഭിഃ } രത്നങ്ങൾ കൊഴിഞ്ഞു
 വിയുക്താം } പോയ
 നവാം പുതിയ
 മുക്താവലീം } മുക്താഹാരപോലെയു
 ഇവ, } ജ്ഞതും,

സഹസാ ചലിതാം സ്ഥാനാനന്ദിം പുണ്യക്ഷയാദ്ഗതാം
 സംഹൃതദ്വതിവിസ്താരാം താരാമിവ ദിവശ്ചൂതാം 11
 പുഷ്പനഭാം വസന്താനേ മത്തഭൂമനാദിതാം
 ഭൂതദാവാഗ്നിവിപ്ലവ്യാം ക്ലാന്താം വനലതാമിവ 12
 സംമൂഢനിഗമാം സ്തബ്ധാം സംക്ഷിപ്തവിപണാപണാം
 പ്രച്ഛന്നശശിനക്ഷത്രാം ദ്വാമിവാംബുധരൈർവൃതാം 13
 ക്ഷീണപാനോത്തമൈർഭിന്നൈഃ ശരാവൈരഭിസംവൃതാം
 ഹതശൈശുണ്ഡാമിവാകാശേ ചാനഭൂമിമസംസൃതാം 14
 വൃക്ഷഭൂമിരലാം നിസ്താം വൃക്ഷപാത്രൈഃ സമാവൃതാം
 ഉപയുക്തോദകാം ഭഗ്നാം പ്രപാം നിപതിതാമിവ 15

പുണ്യക്ഷയാത് പുണ്യം ക്ഷയിച്ചു
 പോയകാരണം
 സഹസാ പെട്ടെന്ന്
 സ്ഥാനാത് സ്വസ്ഥാനത്തെവിട്ട്
 ചലിതാം ഇളകിയതും
 സംഹൃതദ്വതി- } കാന്തിപ്രമുരിമ കുറ
 വിസ്താരാം } ഞ്ഞുപോയതും
 ദിവഃ ആകാശത്തിൽനിന്ന്
 ചൂതാം വീണ്
 മഹിം ഭൂമിയെ
 ഗതാം പ്രാപിച്ചതുമായ
 താരാം ഇവ, നക്ഷത്രത്തെപ്പോലെ
 യുള്ളതും,
 വസന്താനേ ഗ്രീഷ്മകാലത്തിൽ
 പുഷ്പനഭാം പൂത്തതഴച്ച്
 മത്തഭൂമ- } മരിച്ചു വണ്ടുകുളാൽ
 നാദിതാം } ശബ്ദിക്കപ്പെട്ടതായി
 ഭൂതദാവാഗ്നി- } കത്തിപ്പടന്ന് കാട്ടുതീ
 വിപ്ലവ്യാം } പിടിപെട്ട്
 ക്ലാന്താം വാടിക്കരിഞ്ഞ [ള്ളതും,
 വനലതാം ഇവ, കാട്ടുവള്ളിപോലെയു-
 അംബുധരൈർ മേഘങ്ങൾകൊണ്ട്
 വൃതാം മറയ്ക്കപ്പെട്ട്
 പ്രച്ഛന്ന- } കാണാതായ ചന്ദ്രനോ
 ശശിനക്ഷത്രാം } ടം നക്ഷത്രങ്ങളോടും
 കൂടിയ
 ദ്വാം ഇവ, ആകാശമെന്നപോ
 യുള്ളതും,

സംമൂഢനിഗമാം കച്ചവടമില്ലാതെ
 സംക്ഷിപ്ത- } പാണ്ടികശാലകളും
 വിപണാ- } പീടികകളും പൂട്ട
 പണാം } പ്പെട്ട് [തും,
 സ്തബ്ധം, നിശ്ശബ്ദമായിരിക്കുന്ന-
 ക്ഷീണപാനോ- } നല്ല മദ്യങ്ങൾ ഇല്ലാ
 ത്തമൈർ } തായി
 ഭിന്നൈഃ ഉടഞ്ഞുകിടക്കുന്ന
 ശരാവൈഃ പാനപാത്രങ്ങളാൽ
 അഭിസംവൃതാം നിറയപ്പെട്ട്
 ഹതശൈശുണ്ഡാം കുടിക്കുന്നവരില്ലാതെ
 അസംസ്കൃതാം വൃത്തികെട്ട്
 ആകാശേ വെളിവിൽകിടക്കുന്ന
 ചാനഭൂമിം ഇവ, പാനശാലയെപ്പോലി
 രിക്കുന്നതും,
 ഉപയുക്തോ- } വെള്ളം പകച്ചുകഴി
 ദകാം } ണ്ഞു്
 നിസ്താം കണ്ടുകുളാൻ
 വൃക്ഷ- } വീണപൊളിഞ്ഞ നില
 ഭൂമിരലാം } ഞ്ഞോടുകൂടിയതും
 വൃക്ഷ- } ഉടഞ്ഞുകിടക്കുന്ന കി
 പാത്രൈഃ } ണി, പാനി, മുതലായ
 പാത്രങ്ങളോടു
 സമാവൃതാം കൂടിയതും
 ഭഗ്നാം ഇടിഞ്ഞുപൊളിഞ്ഞു്
 നിപതിതാം പാഴായിക്കുന്നതുമായ
 പ്രപാം ഇവ, തണുപ്പിപ്പതൽപോലെ
 യിരിക്കുന്നതും,

വിപുലാം വിതതാം ചൈവ യുക്തപാശാം തരസിനാം
 ഭൂമൗ ബാണൈർവിനിഷ്കൃത്താം പതിതാം ജ്വാമിചായുധാത് 16
 സഹസാ യുദ്ധശൗണ്ഡേന ഹയാരോഹണ വാഹിതാം
 നിക്ഷിപ്തഭാണധാമത്സ്യഷാം കിശോരീമിവ ദുബ്ബലാം 17
 ശുഷ്കതോയാ മഹാമത്സ്യഃ ക്രമേന്മശ്ച ബഹുഭീർവൃതാം
 പ്രഭിന്നതടവിസ്തീണ്ണം വാപീമിവ ഹതോത്പലാം 18
 പുരുഷസ്യാപ്രഹൃഷ്ടസ്യാ പ്രതിഷിദ്ധാൻഭേപനാം
 സന്തപ്താമിവ ശോഭേന ഗാത്രയഷ്ടിമഭ്രഷണാം 19
 പ്രാവൃഷി പ്രവിഗാഢായാം പ്രവിഷ്ടസ്യാഭ്രമണ്ഡലം
 പ്രപ്തനാം നീലജീമൂതൈർഭാസ്കരസ്യാ പ്രഭാമിവ. 20

വിതതാം വലിച്ചു
 വിപുലാം നീട്ടി
 യുക്തപാശാം കെട്ടപ്പെട്ടിരുന്നതായി
 തരസിനാം വീരന്മാരുടെ
 ബാണൈഃ ബാണങ്ങളാൽ
 വിനിഷ്കൃതാം അറക്കപ്പെട്ടതായി
 ആയുധാത് വില്ലിൽനിന്ന്
 ഭൂമൗ നിലത്തു്
 പതിതാം ഏവ ച വീണകിടക്കുന്ന
 ജ്വാം ഇവ, ഞാണുപോലിരിക്കു
 നതും,
 യുദ്ധ- } യുദ്ധപട്ടവായ
 ശൗണ്ഡേന }
 ഹയാരോഹണ കുതിരപ്പടയാളിയാൽ
 സഹസാ ഉഴക്കുവാൻ
 വാഹിതാം നടത്തപ്പെട്ടു്
 ഉത്സൃഷ്ടാം അഴിച്ചുവിടപ്പെട്ടതായി
 നിക്ഷിപ്ത- } കോപ്പുകളില്ലാത്ത
 ഭാണധാം } തായി
 ദുബ്ബലാം തളന്ന് ശക്തിയറ്റ
 തായ
 കിശോരീം ഇവ, പെൺകുതിരപോലെ
 ബഹുഭീഃ പല [യിരിക്കുന്നതും,
 മഹാമത്സ്യഃ വൻമത്സ്യങ്ങളാലും
 ക്രമേന്മഃ ച ആമകളാലും
 വൃതാം നിറയപ്പെട്ടതായിരുന്നു്
 ശുഷ്കതോയാം വെള്ളംവറ്റി

ഹതോത്പലാം നീലോത്പലങ്ങളില്ലാ
 തായ
 പ്രഭിന്നതട- } ഇടിഞ്ഞുകിടക്കുന്ന കര
 വിസ്തീണ്ണം } കളോടുകൂടിയ
 വാപീം ഇവ, കുളമെന്നപോലെയിരി
 ശോഭേന ള്ളഭത്താൽ [ക്കുന്നതും,
 സന്തപ്താം വാടിയതായി
 പ്രതിഷിദ്ധാൻ- } കുളക്കൂട്ടുകളണിയാ
 ഭേപനാം } തെയും
 അഭ്രഷണാം അലങ്കാരങ്ങളില്ലാതെ
 യും ഉള്ള
 അപ്രഹൃഷ്ടസ്യാ സന്തോഷമററ
 പുരുഷസ്യാ ഒരു മനുഷ്യന്റെ
 ഗാത്രയഷ്ടിം ഇവ, നല്ലശരീരമെന്നുപോലി
 റിക്കുന്നതും,
 പ്രവിഗാഢ- } നല്ല മഴക്കാലത്തിൽ
 യാം പ്രാവൃഷി }
 നീലജീമൂതൈഃ കാർമേഘങ്ങളാൽ
 പ്രപ്തനാം മറയ്ക്കപ്പെട്ട
 അഭ്രമണ്ഡലം ആകാശമണ്ഡല
 പ്രവിഷ്ടസ്യാ പൊങ്ങിയ [ത്തിൽ
 ഭാസ്കരസ്യാ സൂര്യന്റെ
 പ്രഭാം ഇവ കാന്തിപോലിരിക്കുന്ന
 തുമായ
 അയോദ്ധ്യാം അയോദ്ധ്യാപുരത്തിൽ
 ക്ഷിപ്രം വിരചവാടെ
 പ്രവിവേശ. പ്രവേശിച്ചു.

ഭരതസ്തു രഥസ്ഥഃ സഞ്ജ്ഞാശ്രീമാൻ ദശരഥാത്മജഃ
വാഹയന്തം രഥശ്ശ്രേഷ്ഠം സാരഥിം വാക്യമബ്രവീത്.

21

ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനും	രഥശ്ശ്രേഷ്ഠം	ശ്ശ്രേഷ്ഠമായ രഥത്തെ
ദശരഥാത്മജഃ തു	ദശരഥാത്മജനുമായ	വാഹയന്തം	നടത്തുന്ന
ഭരതഃ	ഭരതൻ	സാരഥിം	സാരഥിയോടായി
രഥസ്ഥഃ സൻ	തേരിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു	വാക്യം	} ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.
	തന്നെ	അബ്രവീത്.	

കിം ന ഖലപദ്യ ഗംഭീരോ മുർച്ഛിതോ ന നിശമ്യതേ
യഥാപുരമയോദ്ധ്യായാം ഗീതവാദിത്രനിസ്ഥനഃ.

22

“ അദ്വ	“ ഇപ്പോൾ	ഗീതവാദിത്ര-	} പാട്ടിന്റേയും വാദ്യ
അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ	നിസ്ഥനഃ	
ഗംഭീരഃ	ഗംഭീരമായി	യഥാപുരം	പണ്ടെപ്പോലെ
മുർച്ഛിതഃ	വഞ്ചിച്ചവരുന്നതായ	നിശമ്യതേ ന;	കേൾക്കപ്പെടുന്നില്ല;
		കിം ന ഖലു!	എന്തൊരു കഷ്ടം!

വാരുണീമദഗന്ധശ്ച മാല്യഗന്ധശ്ച മുർച്ഛിതഃ
ധൂപിതാഗരുഗന്ധശ്ച ന പ്രവാതി സമന്തതഃ.

23

“ സമന്തതഃ	“ എങ്ങും	മാല്യഗന്ധഃ ച	പുഷ്പസൗരഭ്യവും
മുർച്ഛിതഃ	തിങ്ങിയിരുന്ന	ധൂപിതാഗര-	} ധൂപിക്കപ്പെട്ട അകി
വാരുണീമദ-	} മധുവിന്റെ വാസ	ഗന്ധഃ ച	
ഗന്ധഃ ച		പ്രവാതി ന.	ലിൻ മണവും
	നയും,		വീശുന്നില്ല.

യാനപ്രവരഘോഷശ്ച സ്തിശ്ചശ്ച ഹയനിഃസ്ഥനഃ
പ്രമത്തഗജനാദശ്ച മഹാംശ്ച ഭേദനിഃസ്ഥനഃ
നേദാനീം ശ്രൂയതേ പശ്ചാമസ്മാൻ രാമേ വിവാസിതേ.

24

“ രാമേ	“ ശ്രീരാമൻ	സ്തിഗ്ദ്ധഃ	നിബിഡമായ
വിവാസിതേ,	നാട്ടിൽനിന്നു പുറത്തു	ഹയ-	} കുതിരകളുടെ ശബ്ദവും
	ക്കപ്പെട്ടതിനാൽ,	നിഃസ്ഥനഃ ച	
ഇദാനീം	ഇപ്പോൾ	പ്രമത്ത-	} മരിച്ച ആനകളുടെ
അസ്യാം	ഈ	ഗജനാദഃ ച	
പശ്ചാൻ	നഗരത്തിൽ	മഹാൻ	വമ്പിച്ച
യാനപ്രവര-	} നല്ല വാഹനങ്ങളുടെ	രഥനിഃസ്ഥനഃ ച	തേരൊലിയും
ഘോഷഃ ച		ശ്രൂയതേ ന.	കേൾക്കപ്പെടുന്നില്ല.

ചന്ദനാഗരഗന്ധാശ്വ മഹാഹാശ്വ നവസ്രജഃ

ഗതേ ഹി രാമേ തരുണാഃ സംതപ്താ നോപഭുഞ്ജതേ.

25

“രാമേ	“ശ്രീരാമൻ	മഹാഹാഃ	നല്ലനല്ല
ഗതേ,	നിർദ്ദമിച്ചതിനാൽ,	നവസ്രജഃ ച	പുതിയ മാലകളേയും
തരുണാഃ	ഉത്സാഹമായി കാലം	ചന്ദനാഗര-	} ചന്ദനം, അകിൽ എ
	കഴിക്കുന്നവർ	ഗന്ധാൻ ച	
സന്തപ്താഃ	പരിതപിക്കുന്നവരായി	ഉപഭുഞ്ജതേ	} അണിയാതിരിക്കുന്നു.
		ന ഹി.	

ബഹിർയാത്രാം ന ഗച്ഛന്തി ചിത്രമാല്യധരാ നരാഃ

നോത്സവാഃ സാപ്രവർത്തന്തേ രാമശോകാദ്ഭിതേ പുരേ.

26

“രാമ-	} “ശ്രീരാമഭ്യോപവിശിത	ചിത്രമാല്യധരാഃ ഭംഗിയുള്ള മാലകൾ
ശോകാദ്ഭിതേ		ധരിച്ചു
പുരേ	ഈ നഗരത്തിൽ	ബഹിർയാത്രാം } പുറത്തിറങ്ങാതിരിക്ക
നരാഃ	ആളുകൾ	ഗച്ഛന്തി ന ; } നു;
		ഉത്സവാഃ ഉത്സവങ്ങൾ
		സംപ്രവർത്തന്തേ ന. നടക്കുന്നില്ല.

സാ ഹി നൃനം മമ ഭ്രാതാ പരസ്യാസ്യ ഭൃതിഗ്താ

ന ഹി രാജ്യയോദ്ധ്യേയം സാസാരോവാജ്ജ്ഞീ ക്ഷപാ.

27

“മമ	“എന്റെ	ഹി	എന്തെന്നാൽ,
ഭ്രാതാ ഹി,	ജ്യേഷ്ഠനോടുകൂടി	അജ്ജ്ഞീ	തേജോമയമായി വിള
അസ്യ	ഈ [അന്നെ,	ഇയം	ഈ [ങ്ങിയിരുന്നതായ
പുരസ്യാ	പുറത്തിന്റെ	അയോദ്ധ്യാ,	അയോദ്ധ്യ,
സാ	ആ	സാസാരാ	അടിച്ചുചൊരിയുന്ന
ഭൃതിഃ	ശോഭ		മഴയോടുകൂടിയ
ഗതാ	പോയ്തൊഴിയിരിക്കുന്നു	ക്ഷപാ ഇവ	രാത്രി എന്നപോലെ,
നൃനം ;	തീച്ചതന്നെ ;	രാജതി ന.	ശോഭിക്കുന്നതായില്ല.

[“അജ്ജ്ഞീ” വെളുത്ത പക്ഷത്തിലുള്ള എന്നർത്ഥത്തിൽ രാത്രിയ്ക്കും വിശേഷണം.]

കദാ ന ഖലു മേ ഭ്രാതാ മഹോത്സവ ഇവാഗതഃ

ജനയിഷ്ടത്വയോദ്ധ്യായാം ഹഷ്ഠം ഗ്രീഷ്മ ഇവാബ്ദഃ

28

“മേ ഭ്രാതാ,	“എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ,	മഹോത്സവഃ	} മഹോത്സവകാലം
ഗ്രീഷ്മ	വേനക്ഷാലത്തിൽ	ഇവ	
അബ്ദഃ ഇവ	മേഘം എന്നപോലെ	ഹഷ്ഠം	ആനന്ദത്തെ
അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ	കദാ ന ഖലു	എപ്പോൾതന്നെയാണു്
ആഗതഃ,	തിരിച്ചെഴുന്നള്ളിയ	ജനയിഷ്ടതി!	ഉളവാക്കുവാൻ പോ
	വനായി,		കുന്നതു് !

തരുണൈശ്ചാരുവേഷൈശ്ച നരൈരുന്നതഗാമിഭിഃ

സംപതദ്ഭിരയോദ്ധ്യായാ നാതിഭാന്തി മഹാപഥാഃ.

29

“ അയോ- } “ അയോദ്ധ്യയിൽ
ദ്ധ്യായം }
മഹാപഥാഃ രാജവീഥികൾ
ചാരുവേഷൈഃ നല്ല ആടയാഭരണ
ങ്ങൾ ചമഞ്ഞു്

ഉന്നതഗാമിഭിഃ ഭംഗിയിൽ നടന്നുകൊ
സംപതദ്ഭിഃ ച സഞ്ചരിക്കുന്ന [ണ്ടു്
തരുണൈഃ ഉത്സാഹംപൂണ്ട
നരൈഃ ആളുകളെക്കൊണ്ടു്
അതിഭാന്തി ന.” ശോഭിക്കാതിരിക്കുന്നു
വല്ലോ.”

ഏവം ബഹുവിധം ജല്പൻ വിഃവശ വസതിം പിതഃ

തേന ഹീനാം നരേന്ദ്രേണ സിംഹഹീനാം ഗുഹാമിവ.

30

ഏവം ഇപ്രകാരം
ബഹുവിധം പലവാരായി
ജല്പൻ, പ്രലപിക്കുന്നവനായ
തേന ആ [ഭരതൻ,
നരേന്ദ്രേണ പുരുഷോത്തമനാൽ
ഹീനാം, വെടിയപ്പെട്ടതും,

സിംഹഹീനാം സിംഹമില്ലാത്ത
ഗുഹാം ഇവ ഗുഹയെപ്പോലിരിക്ക
നതും ആയ
പിതഃ പിതാവിന്റെ
വസതിം അരമനയിൽ
വിവേശ. പ്രവേശിച്ചു.

തദാ തദന്തഃപുരമുജ്ജ്യിതപ്രഭം

സുരൈരിവോത്സൃഷ്ടമഭാസ്കരം ദിനം

നിരീക്ഷ്യ സർവ്വത്ര വിഭക്തമാത്മവാൻ

മുമോച ബാഷ്പം ഭരതഃ സുദുഃഖിതഃ.

31

തദാ ആ സമയം
ആത്മവാൻ ധൈര്യശാലിയായ
ഭരതഃ, ഭരതൻ,
തദന്തഃപുരം അഭ്രമത്തിന്റെ
അന്തഃപുരത്തെ
സർവ്വത്ര എങ്ങും
വിഭക്തം, ആൾ സഞ്ചാരമില്ലാതി
രിക്കുന്നതായും,
സുരൈഃ ദേവന്മാരാൽ

ഉത്സൃഷ്ടം (കാറു്, മഴ, മുതലാ
യവ) പൊഴിക്കപ്പെട്ട
അഭാസ്കരം സൂര്യപ്രഭയറ്റ
ദിനം ഇവ, ദിവസംപോലെ,
ഉജ്ജ്യിതപ്രഭം കാന്തിയറ്റിരിക്കുന്ന
നിരീക്ഷ്യ, കണ്ടു്, [തായും
സുദുഃഖിതഃ അതിദുഃഖിതനായി
ബാഷ്പം കണ്ണീർ
മുദോച. പൊഴിച്ചു.

[“ സുരൈഃ ഉത്സൃഷ്ടം അഭാസ്കരം ദിനം ഇവ ” (ദേവന്മാരാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടു്, സൂര്യനുമി
ല്ലാതായ ദിവസമെന്നപോലെ) എന്ന് ശോ. രാ. ദേവസുരയുദ്ധത്തിൽ സുരന്മാർ പരാജിതരായി,
സൂര്യൻ രാഹുവിനാൽ തടയപ്പെട്ടസമയം, കരകൊലാ ദേവന്മാരും സൂര്യനും ഇല്ലാതിരുന്നു, എന്ന്
പുരാണകഥ; (ഭരതം ആനശാസനികം 156). “ ദേവന്മാരാൽ ശപിക്കപ്പെട്ടതായ ദിവസം ”
എന്നും പക്ഷം.]

ഇത്യാദേഃ ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

പതുദ്ദേശാത്തരശതമഃ സഗ്ഗ് = ന്നാറിപ്പതിനാലാംസഗ്ഗ് സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6553; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4198.

പഞ്ചദശോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്റിപ്പതിനഞ്ചാംസർഗ്ഗം.

[പാദകാപട്ടാഭിഷേകം = പാദകാപട്ടാഭിഷേകം.]

തതോ നിഷ്ഠിപ്ത മാതൃഃ സ അയോദ്ധ്യായാം ദൃഢവ്രതഃ

ഭരതഃ ശോകസന്തപ്തോ ഗുരൂനിദമബ്രവീത്.

1

തതഃ	അനന്തരം	നിഷ്ഠിപ്ത,	വാസം ചെയ്തിച്ച്;
ദൃഢവ്രതഃ	ദൃഢനിഷ്ഠയാൻവനായ	ഗുരൂൻ	ഗുരുജനങ്ങളെ നോക്കി
സഃ	ആ	ശോകസന്തപ്തഃ	ശോകാകുലിതനായി
ഭരതഃ	ഭരതൻ	അഥ	ആ സമയം
അയോദ്ധ്യായാം	അയോദ്ധ്യയിൽ	ഇദം	ഇപ്രകാരം
മാതൃഃ	മാതൃജനങ്ങളെ	അബ്രവീത്.	അരുൾ ചെയ്തു.

നന്ദിഗ്രാമം ഗമിഷ്യാമി സർവ്വാനമന്ത്രയേട്യ വഃ

തത്ര ഭുഖമിദം സർവ്വം സഹിഷ്യേ രാഘവം വിനാ.

2

“ആദ്യ	“ഇപ്പോൾ	രാഘവം വിനാ	ശ്രീരാമനെ വേർ പിരി
നന്ദിഗ്രാമം	നന്ദിഗ്രാമത്തിലേയ്ക്ക്		ഞ്ഞുകൊണ്ടുള്ള
ഗമിഷ്യാമി;	ഞാൻ പോകുന്നു;	ഇദം ഭുഖം	ഈ ഭുഖം
വഃ	നിങ്ങൾ	സർവ്വം	എല്ലാറ്റിനേയും
സർവ്വൻ	എല്ലാവരോടും	തത്ര	അവിടെ
ആമന്ത്രയഃ;	ഞാൻ യാത്രപറയുന്നു;	സഹിഷ്യേ.	ഞാൻ സഹിച്ചുകൊ
			ണ്ട് കാത്തിരിക്കാം.

[നന്ദിഗ്രാമം അയോദ്ധ്യയ്ക്ക് അടുത്തുള്ള ഒരു ഗ്രാമമാകുന്നു. Nandagaon എന്ന് ഇപ്പോൾ പറയപ്പെടുന്നു.]

ഗതശ്ച ഹി ദിവം രാജാ വനസ്ഥശ്ച ഗുരുമമ

രാമം പ്രതീക്ഷേ രാജ്യായ സ ഹി രാജാ മഹായശഃ.

3

“രാജാ ഹി	“മഹാരാജാവകളെ	സഃ ഹി	അദ്ദേഹം തന്നെയാണ്
ദിവം ഗതഃ;	സ്വപ്തപ്രാപ്തനായി;	രാജാ;	ചക്രവർത്തി;
മമ	എന്റെ	രാജ്യായ	രാജ്യത്തെ ഭരിപ്പാൻ
ഗുരുഃ ച	ജ്യേഷ്ഠനും	രാമം ച	ശ്രീരാമനെ
വനസ്ഥഃ;	കാട്ടിലിരിക്കുന്നു;	പ്രതീക്ഷേ.”	ഞാൻ കാത്തുകൊ
മഹായശഃ	മഹായശസ്വിയായ		ണ്ടിരിക്കുന്നു.”

ഏതച്ഛൂതപാ ശുഭം വാക്യം ഭരതസ്യ മഹാത്മനഃ

അബ്രവൻ മന്ത്രിണഃ സർവ്വേ വസിഷ്ഠശ്ച പുരോഹിതഃ.

4

പുരോഹിതഃ	പുരോഹിതനായ	ഭരതസ്യ	ഭരതന്റെ
വസിഷ്ഠഃ	വസിഷ്ഠമഹർഷിയും	ഏതത് ശുഭം	ഈ മനോഹരമായ
മന്ത്രിണഃ	മന്ത്രിമാർ	വാക്യം	വാക്യത്തെ
സർവ്വേ ച,	എല്ലാവരും,	ശൂതപാ,	കേട്ട്,
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	അബ്രവൻ	ഇപ്രകാരം ഉറച്ചെയ്തു.

സുഭൂതം ശ്ലാഘനീയം ച യദുക്തം ഭരത തപയാ
വചനം ഭ്രാതൃവാത്സല്യാദനരൂപം തവൈവ തത്.

5

“ഭരത!	“ഭരത!	സുഭൂതം	ഏകദൃശം
ഭ്രാതൃ-	} സോദരഭക്ത്യതിശയ	ശ്ലാഘനീയം ;	കൊണ്ടാടത്തക്കതാ
വാത്സല്യം		തത്	അത് [കുന്നു ;
തപയാ ഉക്തം	ഭവാനാൽ പറയപ്പെട്ട	തവ ഏവ	അവിടുത്തക്കതന്നെ
വചനം	വാക്ക്		യാണ്
യത് ച	യാതൊന്നോ, അയത്	അനരൂപം.	ഉചിതമായിട്ടുള്ളത്.

നിത്യം തേ ബന്ധുലുബ്ധസ്യ തിഷ്ഠതോ ഭ്രാതൃസൗഹൃദേ
ആയുമാഗ്ധം പ്രപന്നസ്യ നാനമന്വേത കഃ പുമാൻ.

6

“ഭ്രാതൃസൗഹൃദേ “	ജ്യേഷ്ഠന്റെ നന്മ	ബന്ധുലുബ്ധസ്യ	ജ്യേഷ്ഠനെ കാത്തിരിക്ക
നിത്യം	സദാ [യിൽ	തേ	അങ്ങേക്ക്, [ന്നവനായ
തിഷ്ഠതഃ	ശ്രദ്ധാപൂർവ്വമെന്നായി,	കഃ പുമാൻ	ഏതൊരുവനാണ്
ആയുമാഗ്ധം	ധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തെ	} അനമന്വേത	} വശഗനാകാതിരി
പ്രപന്നസ്യ	കയ്ക്കൊണ്ടവനായി,		
		ന ? ”	ക്കക ? ”

മന്ത്രിണാം വചനം ശ്രുത്വാ യഥാഭിലാഷിതം പ്രിയം

അബ്രവീത് സാരഥിം വാക്യം രഥോ മേ യുജ്യതാമിതി.

7

പ്രിയം	പ്രിയമായതും	സാരഥിം	സാരഥിയോടായി
യഥാഭിലാഷിതം	തന്റെ ഇഷ്ടത്തിന്നി	“മേ രഥഃ	“എന്റെ രഥം
	ണങ്ങിയതും ആയ	യുജ്യതാം,”	ഇതി കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടെ,”
മന്ത്രിണാം	മന്ത്രിമാരുടെ	വാക്യം	} കല്പിച്ചു. [എന്ന്
വചനം ശ്രുത്വാ,	വാക്യത്തെ കേട്ട്,	അബ്രവീത്.	

പ്രഹൃഷ്ടവദനഃ സർപ്പാ മാതൃഃ സമഭിവാദ്യ സഃ

ആരുരോഹ രഥം ശ്രീമാൻ ശത്രുഘ്നേന സമനപിതഃ.

8

ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	സമഭിവാദ്യ,	വണങ്ങി,
സഃ	ആ ഭരതൻ	ശത്രുഘ്നേന	ശത്രുഘ്നനോടും
പ്രഹൃഷ്ടവദനഃ	പ്രസന്നമുഖനായി	സമനപിതഃ,	കൂടി,
മാതൃഃ	മാതാക്കന്മാർ	രഥം	രഥത്തെ
സർപ്പാഃ	എല്ലാവരെയും	ആരുരോഹ.	ആരോഹണംചെയ്തു.

ആരുഹ്യ ച രഥം ശീഘ്രം ശത്രുഘ്നഭരതാവുഭയേ

യയതുഃ പരമപ്രീതൗ വൃതൗ മന്ത്രിപുരോഹിതൌ.

9

മന്ത്രിപുരോ-	} മന്ത്രിമാരായും പുരോ	പരമപ്രീതൗ	ഏകദൃശം സന്തോഷം പൂ
ഹിതൌ		രഥം	രഥത്തിൽ [ണ്ടുവരായി
വൃതൗ	ചൂഴപ്പെട്ടവരായ	ആരുഹ്യ ച,	കയറിക്കൊണ്ട്,
ശത്രുഘ്നഭരതൌ	ശത്രുഘ്നഭരതന്മാരായ	ശീഘ്രം	വേഗത്തിൽ
ഉഭയേ	അവരിരുവരും	യയതുഃ.	യാത്രചെയ്തു.

അഗ്രതോ ഗുരവസ്തസ്യ വസിയുപ്രമുഖാ ദ്വിജാഃ
പ്രയയുഃ പ്രാങ്മുഖാഃ സർവ്വേ നന്ദിഗ്രാമോ യതോഽഭവത്.

10

വസിയു- പ്രമുഖാഃ	} വസിയുമഹഷി മുത ലായ	തസ്യ	ആ ഭരതൻ
ദ്വിജാഃ ഗുരവഃ	വിശിഷ്ട ബ്രാഹ്മണർ	അഗ്രതഃ	മുമ്പിലായി
സർവ്വേ	എല്ലാവരും,	നന്ദിഗ്രാമഃ	നന്ദിഗ്രാമം
പ്രാങ്മുഖാഃ	കിഴക്കുമുഖമായി	യതഃ അഭവത്	ഉണ്ടായിരുന്ന ദിക്കിലേ
		പ്രയയുഃ.	യാത്രചെയ്തു. [ക്കായി

ബലം ച തദനാഹൂതം രഥാശ്വഗജസംഘം

പ്രയയേയ ഭരതേ യാതേ സർവ്വേ ച പുരവാസിനഃ.

11

രഥാശ്വഗജ- സംഘം	} രഥഗജതുരഗങ്ങൾ നിറഞ്ഞതായ	യാതേ	പോയതും
തത് ബലം	ആ സൈന്യം	പ്രയയേയ;	പിന്നാലെ ചെന്നു;
അനാഹൂതം ച,	വിളിക്കപ്പെടാതെ	പുരവാസിനഃ	നഗരവാസികൾ
ഭരതേ	ഭരതൻ [തന്നെ,	സർവ്വേ ച.	എല്ലാവരും അപ്രകാരം തന്നെ ചെന്നു.

രഥസ്ഥഃ സ ത്ര ധർമ്മാത്മാ ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ

നന്ദിഗ്രാമം ധായേ തുണ്ണി ശിരസ്യാഭായ പാദുകേ.

12

ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവും	ശിരസി	ശിരസ്സിൽ
ഭ്രാതൃവത്സലഃ	ഭ്രാതൃഭക്തനുംആയ	പാദുകേ	ആദായ പാദുകകളെ വെച്ചു
സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ	തുണ്ണി	വേഗത്തിൽ [കൊണ്ട്
രഥസ്ഥഃ ത്ര,	രഥത്തിൽ ഇരുന്ന കൊണ്ടുതന്നെ	നന്ദിഗ്രാമം	നന്ദിഗ്രാമത്തെ
		യയേ.	പ്രാപിച്ചു.

തതസ്തു ഭരതഃ ക്ഷിപ്രം നന്ദിഗ്രാമം പ്രവിശ്യ സഃ

അവതീർത്വ രഥാത് തുണ്ണി ഗുരൂനിദമുവാച ഹ.

13

തതഃ	ആ സമയം	തുണ്ണി	വേഗത്തിൽ
സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ	അവതീർത്വ ത്ര,	ഇറങ്ങിയ ഉടനെ,
നന്ദിഗ്രാമം	നന്ദിഗ്രാമത്തിൽ	ഗുരൂൻ	വലിയവരെ നോക്കി
ക്ഷിപ്രം പ്രവിശ്യ,	ഉടനെ പ്രവേശിച്ച്,	ഇദം	} ഇങ്ങിനെ അരുൾചെ യ്തു, കണ്ടാലും.
രഥാത്	തേരിൽ നിന്ന്	ഉവാച ഹ.	

ഏതദ്രാജ്യം മമ ഭ്രാത്രാ ദത്തം സംന്യാസവത് സ്വയം

യോഗക്ഷേമവഥേ ചേമേ പാദുകേ ഹേമഭൂഷിതേ.

14

“ മമ	“ എന്റെ	ദത്തം ;	നൽകപ്പെട്ടതാകുന്നു ;
ഭ്രാത്രാ	ജ്യേഷ്ഠനാൽ	ഹേമഭൂഷിതേ	സ്വർണ്ണാലംകൃതങ്ങളെ
ഏതത് രാജ്യം	ഈ രാജ്യം	ഇമേ	ഈ രണ്ടു [ഭായ
സ്വയം	സ്വയമായി	പാദുകേ ച	പാദുകകൾതന്നെ
സംന്യാസ-	} (ധർമ്മകർത്താവെന്ന നിലയിൽ (trustee)	} യോഗക്ഷേമ-	} യോഗക്ഷേമങ്ങളെ
വത്			
	എന്റെവശം വി	വഥേ.”	ഏറ്റുരുളുവയായിരി
	ശ്വാസമായി		ക്കുന്നത്.”

ഭരതഃ ശിരസാ കൃതപാ സംന്യാസം പാദുകേ തതഃ
അബ്രവീദ്ദുഃ ഖസന്തപ്തഃ സർവ്വം പ്രകൃതിമണ്ഡലം.

15

തതഃ	അപ്പോൾ	ഭുഖസന്തപ്തഃ	ഭുഖാക്രാന്തനായി
ഭരതഃ	ഭരതൻ,	പ്രകൃതിമണ്ഡലം	ജനസമൂഹം
സംന്യാസം	പ്രാതിനിധ്യം വഹിച്ചു	സർവ്വം	എല്ലാറ്റിനേയും
പാദുകേ	പാദുകകളെ		നോക്കി
ശിരസാ കൃതപാ, തലകവിട്ടു വണങ്ങി,		അബ്രവീത്.	ഇപ്രകാരം ഉരചെയ്തു.

മരതം ധാരയത ക്ഷിപ്രമാർത്ഥപാദാവിമേത മതേത

ആഭ്യാം രാജ്യേ സ്ഥിതോ ധർമ്മഃ പാദുകാഭ്യാം ഗുരോർമ്മമ.

16

“ആർത്ഥപാദേത	“ജ്യേഷ്ഠന്റെ തൃപ്പാദ	ധാരയത;	ധരിപ്പിച്ചാലും;
	ങ്ങളായിത്തന്നെ	മമ ഗുരോഃ	എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ
മതേത	കല്പിക്കപ്പെടേണ്ടവ	ആഭ്യാം	ഈ രണ്ട്
	യായ	പാദുകാഭ്യാം	പാദുകകൾമൂലം
ഇമേത,	ഈ പാദുകകൾക്ക്,	രാജ്യേ	രാജ്യത്തിൽ
ക്ഷിപ്രം	വേഗത്തിൽ	ധർമ്മഃ	ധർമ്മം
മരതം	വെൺകൊററക്കട	സ്ഥിതഃ.	നിലനില്ക്കുന്നതാണ്.

ഭ്രാതാ തു മയി സംന്യാസോ നിക്ഷിപ്തഃ സൗഹൃദാദയം

തമിമം പാലയിഷ്യാമി രാഘവാഗമനപ്രതി.

17

“ഭ്രാതാ	“ജ്യേഷ്ഠനാൽ	രാഘവാ-	}	ശ്രീരാഘവന്റെ പ്ര
സൗഹൃദാത്	കരുണാവൈഭവത്താൽ	ഗമനപ്രതി		ത്യാഗമനത്തെ പ്രതി.
മയി	എന്റെവശം			ക്ഷിച്ചുകൊണ്ട്
നിക്ഷിപ്തഃ	ഭാരമേല്പിക്കപ്പെട്ടതായ	തം		അപ്രകാരമുള്ള
സംന്യാസഃ	പ്രതിനിധി	ഇമം പാല-	}	ഇതിനെ ഞാൻ പരി
അയം തു :	ഇതുതന്നെ ;	യിഷ്യാമി.		പാലിച്ചുവരുന്നുണ്ട് .

ക്ഷിപ്രം സംയോജയിതപാ തു രാഘവസ്യ പുനഃ സ്വയം

ചരണൗ തേത തു രാമസ്യ ഭ്രഷ്ടാമി സഹപാദുകൌ.

18

സ്വയം	ഞാൻതന്നെ	രാമസ്യ	ശ്രീരാമന്റെ
“പുനഃ തു	വീണ്ടും ഇവയെ	തേത തു	ആ രണ്ടു പാദങ്ങളേയും
രാഘവസ്യ	ശ്രീരാഘവന്റെ	സഹപാദുകൌ	പാദുകകളോടുകൂടിയവ
ചരണൗ	തൃപ്പാദങ്ങളിൽ	ക്ഷിപ്രം തു	താമസിയാതെ [യായി
സംയോജയിതപാ ചേർത്ത്,		ഭ്രഷ്ടാമി.	കണ്ടാനന്ദിക്കുമാറാകും.

തതോ നിക്ഷിപ്തഭാരോഽഹം രാഘവേണ സമാഗതഃ

നിവേദ്യ ഗുരവേ രാജ്യം ഭജിഷ്യേ ഗുരുവൃത്തിതാം.

19

“അഹം	“ഞാൻ	ഗുരവേ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ അടുക്കൽ
രാഘവേണ	ശ്രീരാമനോടുകൂടി	രാജ്യം	രാജ്യത്തെ
സമാഗതഃ,	ചേർന്നവനായി,	നിവേദ്യ	സമർപ്പിച്ച ശേഷം

തരം	അതിനാൽ	ഗുരുവൃത്തിതാം	ജ്യേഷ്ഠകൈകയുത്തേ
നിക്ഷിപ്തഭാരം	ഭാരമൊഴിച്ചവനായി	ഭജിഷ്യേ.	അവലംബിക്കുന്നുണ്ട്.

രാഘവായ ച സംന്യാസം ഭഞ്ഞപമേ വരപാദുകേ

രാജ്യം ചേദമയോദ്ധ്യാം ച ധൃതപാപോ ഭവാമി ച.

20

“സംന്യാസം	“പ്രതിനിധിഭവ്യമായ	ഇദം ച	ഇതെല്ലാറ്റിനേയും
ഇമേ	ഈ	രാഘവായ	ശ്രീരാഘവങ്കൽ
വരപാദുകേ ച	ഉത്തമപാദുകകളേയും,	ദത്തപാ,	സമപ്പിച്ചു്,
രാജ്യം ച	രാജ്യഭാരത്തേയും,	ധൃതപാപഃ	പാപമൊഴിഞ്ഞവനാ
അയോദ്ധ്യാം ച	അയോദ്ധ്യയേയും,	ഭവാമി.	ഞാൻ ഭവിക്കും. [യി

അഭിഷിക്തേ തു കാകത്സ്ഥേ പ്രഹൃഷ്ടേ മുദിതേ ജനേ

പ്രീതിമ്നമ യശശ്ശൈവ ഭവേദ്രാജ്യം ചതുർഗുണം.

21

“കാകത്സ്ഥേ	“ശ്രീരാഘവൻ	മമ	എനിക്ക്,
പ്രഹൃഷ്ടേ	പ്രസാദിച്ചു്	രാജ്യാത്	രാജ്യഭാരത്തെക്കാളും
അഭിഷിക്തേ തു,	പട്ടാഭിഷിക്തനായ	യശഃ ച	യശസ്സും
ജനേ	ലോകം[തിൽ പിന്നെ,	പ്രീതിഃ ഏവ	മനഃ സന്തുഷ്ടിയും
മുദിതേ,	ആനന്ദം പുണ്ടിരിക്ക	ചതുർഗുണം	നാലിരട്ടി
	മ്പോൾ,	ഭവേത്. ”	ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ”

ഏവം തു വിലപൻ ദീനോ ഭരതഃ സ മഹായശാഃ

നന്ദിഗ്രാമേടകരോദ്രാജ്യം ള്ഛിതോ മന്ത്രിഭിഃ സഹ.

22

സഃ മഹായശാഃ	ആ മഹായശസ്വി	വിലപൻ തു,	ഉരചെയ്തു്,
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	നന്ദിഗ്രാമേ	നന്ദിഗ്രാമത്തിൽ
ദീനഃ	ദീനതപുണ്ട്	മന്ത്രിഭിഃ സഹ	മന്ത്രിമാരോടുകൂടി
ള്ഛിതഃ	ള്ഛിച്ചവനായി	രാജ്യം	രാജ്യപരിപാലനം
ഏവം	ഇപ്രകാരം	അകരോത്. }	ചെയ്തു.

സ വല്ലഭജടാധാരി മുനിവേഷധരഃ പ്രഭുഃ

നന്ദിഗ്രാമേടവസദ്വീരഃ സസൈന്യോ ഭരതസ്തദാ

23

പ്രഭുഃ	പ്രഭുവും	മുനിവേഷധരഃ,	മുനിവേഷം കയ്ക്കാണ്ട
വീരഃ	വീരനുമായ	തദാ	അപ്പോൾ [വനായി
സഃ ഭരതഃ	ആ ഭരതൻ	നന്ദിഗ്രാമേ	നന്ദിഗ്രാമത്തിൽ
വല്ലഭജടാധാരി	മരവുരിയും ജടകളും	സസൈന്യഃ	സൈന്യസമേതനായി
	ധരിച്ചു്	അവസത്.	വസിച്ചു.

രാമാഗമനമാകാംക്ഷൻ ഭരതോ ഭ്രാതൃവത്സലഃ

ഭ്രാതൃവചനകാരി ച പ്രതിജ്ഞാപാരഗസ്തഥാ.

24

രാമാഗമനം	രാമപ്രത്യാഗമനത്തെ	തഥാ	അതിനാൽ
അകാംക്ഷൻ	കാംക്ഷിക്കുന്നവനായ	ഭ്രാതൃഃ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ ആജ്ഞയെ
ഭരതഃ	ഭരതൻ	വചനകാരി	പരിപാഢിക്കുന്നവൻ;
ഭ്രാതൃവത്സലഃ;	ജ്യേഷ്ഠന്റെ പേരിൽ	പ്രതിജ്ഞാ-	വാഗ്ദത്തത്തെ ലംഘി
	പരമഭക്തിപൂണ്ടവൻ;	പാരഗഃ ച.	ക്കാത്തവൻ.

പാദുകേ തപഭിഷിച്ഛാഥ നന്ദിഗ്രാമേഽവസത്തഭാ
ഭരതഃ ശാസനം സർവ്വം പാദുകാഭ്യാം നൃവേദയത്.

25

ഭരതഃ	ഭരതൻ	അഥ	ഇങ്ങിനെ
തഭാ	അപ്പോൾ	ശാസനം	ലോകപരിപാലനം
പാദുകേ തു	പാദുകകൾക്ക്	സർവ്വം	മുഴുവൻ
അഭിഷിച്ഛ,	പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്ത്,	പാദുകാഭ്യാം	പാദുകകളുടെ വശ
നന്ദിഗ്രാമേ	നന്ദിഗ്രാമത്തിൽ		ത്തിൽ
അവസത് ;	വസിച്ചുവന്നു ;	നൃവേദയത്.	സമർപ്പിച്ചു.

തതസ്തു ഭരതഃ ശ്രീമാനഭിഷിച്ഛാർച്ചപാദുകേ
തദധീനസ്തഭാ രാജ്യം കാരയാമാസ സർവ്വഭാ.

26

തഭാ	അപ്പോൾ	തതഃ തു	അതുമുതൽ
ശ്രീമാൻ ഭരതഃ	ശ്രീമാനായ ഭരതൻ	തദധീനഃ	അവയ്ക്കധീനനായെന്നു
ആർച്ചപാദുകേ	ജ്യേഷ്ഠന്റെ പാദുക	സർവ്വഭാ	എപ്പോഴും
	കൾക്ക്	രാജ്യം	രാജ്യകൃത്യങ്ങളെ
അഭിഷിച്ഛ,	പട്ടാഭിഷേകകൃത്യം	കാരയാമാസ.	നടത്തിപ്പോന്നു.
	നടത്തിയശേഷം,		

തഭാ ഹി യത്കാർച്ചമുപൈതി കിഞ്ചിത്
ഉപായനം ചോപഹൃതം മഹാഹം
സ പാദുകാഭ്യാം പ്രഥമം നിവേദ്യ
ചകാര പശ്ചാദ്ഭരതോ യഥാവത്.

27

സഃ	ആ	ഉപഹൃതം ച,	കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടുവെ
ഭരതഃ,	ഭരതൻ,	പ്രഥമം	ആദ്യമായി [ന്നാലും,
കിംചിത്	വല്ലതുമൊരു സപ്ത	പാദുകാഭ്യാം	പാദുകകൾക്കായി
	മായ	നിവേദ്യ	നിവേദനം ചെയ്തശേഷം
കാർച്ചം	കാർച്ചം	തഭാ	} അതിൽപിന്നെ
ഉപൈതി യത്	നേൻവെന്നാലും	പശ്ചാത് ഹി	
മഹാഹം	ഏററം വിലയേറിയ	യഥാവത്	മാത്രമെ
ഉപായനം	തിരുമുക്താഴ്ച	ചകാര.	വേണ്ടുവണ്ണം
			ചെയ്തയുണ്ടായിരുന്നുള്ള.

ഇത്യാദഞ് ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

പഞ്ചദശോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്ററുപതിനഞ്ചാംസർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6580 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4225.

पादुका-पूजन

ഘോഡശോത്തരശതതമഃ സഗ്ഗ് = നൂറിപ്പതിനാരാസഗ്ഗ്.

[ചിത്രകൂടാത്താപസാനാം നിഷ്ക്രമണം = മുനിമാർ ചിത്രകൂടത്തിൽനിന്ന് പോകുന്നത്.]

പ്രതിപ്രയാതേ ഭരതേ വസൻ രാമസ്തപോവനേ
ലക്ഷയാമാസ സോദോഗമമെഘത്സുക്യം തപസപിനാം.

1

ഭരതേ	ഭരതൻ	തപസപിനാം	താപസന്മാക്ക്
പ്രതിപ്രയാതേ	തിരിച്ചെഴുന്നള്ളിയ	സോദോഗം	മനോവേദനയുണ്ടാക്ക
അഥ,	ശേഷം,		നതായ
തപോവനേ	തപോവനത്തിൽ	ഏത്സുകൃം	ഒരു വിചാരമുണ്ടെന്ന്
വസൻ	വസിക്കുന്നവനായ	ലക്ഷയാമാസ.	കണ്ടറിഞ്ഞു.
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,		

യേ തത്ര ചിത്രകൂടസ്യ പൂരസ്താത്താപസാന്ത്രമേ
രാമമാശ്രിത്യ നിരതാസ്താനലക്ഷയദൃത്സു കാൻ.

2

ചിത്രകൂടസ്യ	ചിത്രകൂടത്തിലുള്ള	യേ	യാതൊരുവരോ
താപസാന്ത്രമേ	താപസാന്ത്രമത്തിൽ	താൻ	അവരെ
രാമം	ശ്രീരാമനെ	തത്ര	ആ സമയം
പൂരസ്താത്	ഇതിന്നുമുഖ്	ഉത്സുകാൻ	മനോവിചാരംപൂണ്ടി
അശ്രിത്യ	അശ്രയിച്ച്		രിക്കുന്നവരായി
നിരതാഃ	ഭക്തിയുക്തരായിരുന്ന	അലക്ഷയത്.	കണ്ടു.
	വർ		

[ഇവിടെ ഋഷിമാർ ശ്രീരാമനെ കണ്ട് യാത്രപറഞ്ഞ് മാലിനീതീരത്തിലേക്ക് പോയത്, ഭരത സമാഗമത്തിനുശേഷം നാലഞ്ചുമാസം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷമാണ്, എന്നാകുന്നു തിലകച്ചാബ്ദാതാ വിന്റെ അഭിപ്രായം. അതുപ്രകാരം, ചൈത്രമാസത്തിൽ ശുക്ലദശമി, പുഷ്യനക്ഷത്രത്തിൽ ശ്രീരാമ വനപ്രസ്ഥാനവും, ആ പെട്ടെന്ന്മിഭിവസം അലംരാത്രിയിൽ ദശരഥമരണവും, അതിൽപ്പിന്നെ ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞ്, ഭരതൻ അയോദ്ധ്യയിലേക്ക് മടങ്ങിവരുന്നതും, അതിനുശേഷം ഒരു പക്ഷം കൊണ്ട് ഒഴുല്പദോഹികകർമ്മങ്ങൾ കഴിയുന്നതും ആകുന്നു. ഇങ്ങിനെ വൈശാഖമാസം കഴിഞ്ഞ് ജ്യേഷ്ഠമാസത്തിൽ ആകുന്നു ഭരതൻ ചിത്രകൂടത്തിലേക്ക് പുറപ്പെടുന്നത്. പിന്നെ മഴക്കാലമായതു കൊണ്ട്, കൃത്തികാമാസംവരെ ചിത്രകൂടത്തിൽതന്നെ ശ്രീരാമൻ വസിക്കുന്നുണ്ടെന്നും ബോദ്ധ്യം. അതിനുശേഷമാകുന്നു താപസന്മാരുടെ ഏത്സുകൃതത്തെ ശ്രീരാമൻ കണ്ടറിയുന്നത്.]

നയനൈർദൃക്ഷീഭിശ്ച രാമമുദിശ്യ ശങ്കിതാഃ

അന്യോന്യമുപജല്പന്തഃ ശനൈശ്ചക്രമ്നിമഃ കഥാഃ.

3

രാമം	ശ്രീരാമനെ	മിമഃ	രഹസ്യമായി
ഉദിശ്യ	കാത്ത്	ഉപജല്പന്തഃ,	പിറുപിറുക്കുന്നവരായി
ശങ്കിതാഃ,	വിചാരപ്പെടുന്നവരായി	ശനൈഃ	മെല്ലെ
നയനൈഃ	നേത്രങ്ങളാലും	കഥാഃ	സംഭാഷണങ്ങൾ
ദൃക്ഷീഭിഃ ച	പുറകുകൊട്ടികളാലും	ചക്രഃ.	ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു.
അന്യോന്യം	തമ്മിൽതമ്മിൽ		

തേഷാമൌത്സ്യ കൃമാലക്ഷ്യ രാമസ്തപാത്മനി ശങ്കിതഃ
കൃതാഞ്ജലിരവാചേദമൃഷിം കലപതിം തദാ.

4

തദാ	ആ സമയം	ഇ	ഇക്കാർയ്യത്തിൽ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	ശങ്കിതഃ,	ശങ്കപൂണ്ടവനായി,
തേഷാം	അവരുടെ	കൃതാഞ്ജലിഃ	അഞ്ജലികൂപ്പിക്കൊണ്ട്
ഔത്സ്യം	ഔത്സ്യകൃതെ	കലപതിം	കലപതിയായ
ആലക്ഷ്യ,	കണ്ട്,	ഋഷിം	മഹർഷിയോടായി
ആത്മനി	തന്നെക്കുറിച്ച്	ഇദം ഉവാച.	ഇപ്രകാരം ചോദിച്ചു.

[“കലപതിം” (ഋഷികലത്തിന്റെ പതിയായ വാല്മീകീമഹർഷിയെ) എന്ന് ശിരോമണി]

ന കച്ചിദ്ഭഗവൻ കിഞ്ചിത് പൂർവ്വവൃത്തമിദം മയി
ദശ്യതേ വികൃതം യേന വിക്രിയന്തേ തപസവിനഃ.

5

“ഭഗവൻ!	“സ്വാമിൻ!	മയി	എന്റെപേരിൽ
തപസവിനഃ	തപസന്മാർ	കിംചിത്	വല്ലഭം
വിക്രിയന്തേ;	മട്ടമാറിപ്പോയവരായി	പൂർവ്വവൃത്തം	മുമ്പുള്ള ഒരു അനുഷ്ഠാനം
	രിക്കുന്നു;	വികൃതം	മാറിപ്പോയതായി
യേന	ഇക്കാരണത്താൽ	ദശ്യതേ ന	കാണപ്പെടുന്നില്ലെന്ന്
ഇദം	ഇപ്പോൾ	കച്ചിത്.	ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു.

പ്രമാദാച്ചരിതം കിംചിത് കച്ചിന്നാവരജസ്യ മേ
ലക്ഷ്മണസ്യഷ്ടിഭിർദൃഷ്ടം നാനരൂപമിവാത്മനഃ.

6

“മേ	“എന്റെ	ആത്മനഃ	തനിക്ക്
അവരജസ്യ	അനുജനായ	കിംചിത് ഇവ	ഒട്ടെങ്കിലും
ലക്ഷ്മണസ്യ	ലക്ഷ്മണന്റെ	നാനരൂപം	തക്കതല്ലാത്തതായി
ചരിതം	നടവടി,	ഋഷിഭിഃ	ഋഷിമാരാൽ
പ്രമാദാത്	അജാഗ്രതമൂലം	ദൃഷ്ടം ന	കാണപ്പെട്ടിട്ടില്ലെന്ന്
		കച്ചിത്.	ഞാൻ കരുതുന്നു.

കച്ചിപ്ലശ്ശൃഷമാണാ വഃ ശുശ്രൂഷണപരാ മയി
പ്രമാദാഭ്യചിതാം വൃത്തിം സീതാ യുക്താം ന വർത്തതേ.

7

“മയി	“എന്റെ സംഗതി	യുക്താം	ചെയ്യേണ്ടതായ
	യിൽ	വൃത്തിം	ഉപചാരത്തെ
ശുശ്രൂഷണപരാ	ശുശ്രൂഷചെയ്യുന്നതിൽ	പ്രമാദാ-	} അജാഗ്രതയോടുകൂടിയ
സീതാ,	സീത, [തല്പരയായ	ഭ്യചിതാം	
വഃ	നിങ്ങളെ	വർത്തതേ ന	} ചെയ്യുമാറില്ലെന്ന്
ശുശ്രൂഷമാണാ	ഉപചരിക്കുന്നവളായി	കച്ചിത്.	
			ഞാൻ കരുതുന്നു.

[“ഗൃഹിണികൾക്ക് ഉചിതമായ” എന്നർത്ഥത്തിൽ “പ്രമാദാഭ്യചിതാം” എന്ന തിലകാദികളുടെ പാഠം അധികം സമഞ്ജസമായതാകുന്നു.]

അഥർഷിജ്ജരയാ വൃദ്ധസ്തപസാ ച ജരാം ഗതഃ
വേപമാന ഇവോവാച രാമഃ ഭൂതദയാപരം.

8

ജരയാ	പ്രായംചെന്ന മൂലം	വേപമാനഃ ഇവ	ദേഹം വിറച്ചുകൊണ്ട്,
വൃദ്ധഃ	വൃദ്ധനായവനും,	ഭൂതദയാപരം	സർവ്വപ്രാണികളിലും
തപസാ ച	തപസ്സുകൊണ്ടും		കരുണയുള്ളവനായ
ജരാം ഗതഃ	വൃദ്ധനായുള്ളവനും	രാമം	ശ്രീരാമനോടായി
	ആയ	അഥ	ഇപ്രകാരം
ഋഷിഃ,	മഹർഷി,	ഉവാച.	ഉണർത്തിച്ചു.

കതഃ കല്യാണസത്തപായാഃ കല്യാണാഭിരതേസ്തഥാ
ചലനം താത വൈദേഹ്യാസ്തപസപിഷ്ട വിശേഷതഃ.

9

“താത!	“വത്സ!	വൈദേഹ്യാഃ,	വൈദേഹിക്ക്,
കല്യാണ-	} പ്രകൃത്യാ സദ്ഗുണ	ചലനം,	കുറവ് എന്നുള്ളത്,
സത്തപായാഃ		വിശേഷതഃ	അതിലും വിശേഷിച്ച്
തഥാ	അപ്രകാരം തന്നെ	തപസപിഷ്ട,	താപസന്മാരുടെ സംഗ
കല്യാണാ-	} സത്കൃത്യൈകനിര		തിയിൽ,
ഭിരതേഃ		കതഃ?	എങ്ങിനെ ഉണ്ടാകും?
	തയും ആയ		

തപന്നിമിത്തമിദം താത താപസാൻ പ്രതി വർത്തതേ
രക്ഷോഭ്യസ്തേന സംവിഗ്നാഃ കഥയന്തി മിഥഃ കഥാഃ.

10

“താത!	“വത്സ!	വർത്തതേ;	സംഭവിച്ചിരിക്കുന്നു;
താപസാൻ	} താപസന്മാക്ക്	തേന	അതിനാൽ
പ്രതി		സംവിഗ്നാഃ	ഭയം പുണ്ടവരായി
രക്ഷോഭ്യഃ	രാക്ഷസന്മാരിൽ	മിഥഃ	രഥസ്യമായി
	നിന്ന്	കഥാഃ	സംഗതികളെക്കുറിച്ച്
ഇദം	ഈ പറവാൻ പോക	കഥയന്തി.	തമ്മിൽ തമ്മിൽ പറ
	ന്നത്		ഞ്ഞു കൊള്ളുന്നു.
തപന്നിമിത്തം	ഭവാൻ മൂലമായി		

രാവണാവരജഃ കശ്ചിത് വരോ നാമേഹ രാക്ഷസഃ
ഉത്പാദ്യ താപസാൻ സർപ്പാൻ ജനസ്ഥാനനികേതനാൻ.

11

“രാവണാവരജഃ	“രാവണന്റെ അന്ത	ജനസ്ഥാന-	} ജനസ്ഥാനനിവാസി
	ജനായ	നികേതനാൻ	
ഖരഃ നാമ	ഖരൻ എന്ന	താപസാൻ	താപസന്മാർ
കശ്ചിത്	ഒരു	സർപ്പാൻ	എല്ലാവരെയും
രാക്ഷസഃ	രാക്ഷസൻ	ഉത്പാദ്യ	കൊന്നൊടുക്കിക്കൊണ്ട്
		ഇഹ.	ഇട്ടിരിപ്പിൽ ഉണ്ട്.

ധൃഷ്ടശ്വ ജിതകാശീ ച നൃശംസഃ പുരുഷാദകഃ
അവലിപ്തശ്ച പാപശ്ച തപഃ ച താത ന മൃഷ്ടഭത.

12

“താത!	“വത്സ!	അവലിപ്തഃ	ഗർഭംപുണ്ട
ധൃഷ്ടഃ ച;	അഹമ്മതിയുള്ളവൻ;	പാപഃ ച;	പാപിഷ്ഠൻ;
പുരുഷാദകഃ	മനുഷ്യരെ തിന്നുന്ന	തപഃ ച	നിന്തിരുവടിയെക്കുറി
നൃശംസഃ ച;	കൂരൻ;		ച്ചു
ജിതകാശീ ച	തോല്പയറിയാത്തവ	മൃഷ്ടഭതേ ന.	അമർഷംകയ്ക്കാണ്ടവ
	നായി		നായിരിക്കുന്നു.

തപഃ യദാപ്രഭൃതി ഹൃസ്തിന്നാശ്രമേ താത വർത്തസേ
തദാപ്രഭൃതി രക്ഷാംസി വിപ്രകുർച്ചന്തി താപസാൻ.

13

“താത!	“വത്സ!	തദാപ്രഭൃതി ഹി	അതുമുതൽക്കുതന്നെ
അസ്തിൻ	ഈ	രക്ഷാംസി	രാക്ഷസന്മാർ [യാൺ
അശ്രമേ	അശ്രമത്തിൽ	താപസാൻ	ഇവിടെയുള്ള തപ
തപഃ	അങ്ങ		സപികളെ
യദാപ്രഭൃതി	ഏതുമുതൽ	വിപ്രകുർച്ചന്തി.	ഹിംസിപ്പാൻ തുടങ്ങി
വർത്തസേ	വസിച്ചുതുടങ്ങിയോ		യതു്.

ദർശന്തി ഹി ബീഭത്സൈഃ കൃരൈർഭീഷണകൈരപി
നാനാഭൂപൈവിഭൂപൈശ്ച ഭൂപൈരസുഖദർശൈഃ.

14

“ബീഭത്സൈഃ	“കുത്സിതങ്ങളും	നാനാഭൂപൈഃ	പലമാതിരി
ഭീഷണകൈഃ	} ഭയങ്കരങ്ങളും	കൃരൈഃ	} ഘോരരൂപങ്ങളെ
അപി		ഭൂപൈഃ	
അസുഖദർശൈഃ	കണ്ടാലറയ്ക്കുന്നവയും		കൊണ്ടു്
വിഭൂപൈഃ ച	വികൃതങ്ങളുമായ	ദർശന്തി ഹി.	ചേടികാട്ടുന്നു.

അപ്രശസ്തൈരശുചിഭിഃ സംപ്രയോജ്യ ച താപസാൻ
പ്രതിപ്ലന്ത്യപരാൻ ക്ഷിപ്രമനാത്യാഃ പുരതഃ സ്ഥിതാഃ.

15

“അനാത്യാഃ	“ദുഷ്ടന്മാരായ അവർ,	അപ്രശസ്തൈഃ	അമംഗളമായ സാധന
അപരാൻ	തങ്ങൾക്കു ചേർന്നവര		ങ്ങൾകൊണ്ടും
	ല്ലാത്തവരായ	അശുചിഭിഃ	അശുദ്ധവസ്തുക്കൾ
താപസാൻ	താപസന്മാരുടെ		കൊണ്ടും
പുരതഃ	മുമ്പിൽ	ക്ഷിപ്രം	അറിയാതെ ക്ഷണ
സ്ഥിതാഃ,	നിന്നുകൊണ്ടു്,	സംപ്രയോജ്യ ച	പെരുമാറി, [ത്തിൽ
		പ്രതിപ്ലന്തി.	ഉപദ്രവിക്കുന്നു.

തേഷു തേഷപാശ്രമസ്ഥാനേഷപഞ്ചലമവചീയ ച
രമന്തേ താപസാംസ്കൃത നാശയന്തോഽപ്ലചേതസഃ

16

“അപ്ലചേതസഃ “അപ്ലബുദ്ധികളായ	അവചീയ,	മറഞ്ഞിരുന്ന്,
തേഷു തേഷു അതാത് [അവർ	താപസാൻ	താപസന്മാരെ
ആശ്രമ-	തത്ര ച	അപ്രകാരമുള്ള അവ
സ്ഥാനേഷു } ആശ്രമങ്ങളിൽ		സ്ഥയിൽ
അബുലം കണ്ണിൽ കാണാത	നാശയന്തഃ	നശിപ്പിക്കുന്നവരായി
വണ്ണം	രമന്തേ.	സന്തോഷിക്കുന്നു.

അപക്ഷിപന്തി സ്രുശാഡ്യാനഗ്നീൻ സിഞ്ചന്തി വാരിണാ
കലശാശ്ച പ്രമുദ്ന്തി ഹവനേ സമുപസ്ഥിതേ.

17

“ഹവനേ “ഹോമം	വാരിണാ	വെള്ളംകൊണ്ട്
സമുപസ്ഥിതേ, നടക്കുമ്പോൾ,	സിഞ്ചന്തി;	നനച്ചു കെടുകുന്നു;
സ്രുശാഡ്യാൻ യാഗപാത്രങ്ങളെ	കലശാൻ ച	കലശങ്ങളെയും
അപക്ഷിപന്തി; വലിച്ചെറിയുന്നു;	പ്രമുദ്ന്തി.	ഉടയ്ക്കുന്നു.
അഗ്നീൻ യാഗാഗ്നികളെ		

തൈർദശാത്മഭിരാമുഷ്ടാനാശ്രമാൻ പ്രജിഹാസവഃ
ഗമനായാത്വദേശസ്യ ചോദയന്ത്യാക്ഷയോഽഭ്യ മാം.

18

“അഭ്യ	“ഇഷ്ട്വാരം	പ്രജിഹാസവഃ	വിട്ടൊഴിപ്പാൻ കരുതി
ഈഷയഃ	ഈഷിമാർ		യവരായി
തൈഃ	ആ	അന്യദേശസ്യ	മറ്റൊരു ദിക്കിലേക്ക്
ദശാത്മഭിഃ	ദുഷ്ടന്മാരാൽ	ഗമനായ	ചോരുന്നതിനായി
ആമുഷ്ടാൻ	അശുഭലമാക്കപ്പെട്ട	മാം	എന്നോട്
ആശ്രമാൻ	ആശ്രമങ്ങളെ [തായ	ചോദയന്തി.	അവശ്യപ്പെടുന്നു.

തത് പുരാ രാമ ശരീരീമുപഹിംസാം തപസപിഷ്ട
ദശ്വന്തി ഹി ദുഷ്ടാസ്തേ തൃക്ഷ്യാമ ഇമമാശ്രമം.

19

“രാമ!	“ശ്രീരാമ!	ദശ്വന്തി;	ചെല്ലാൻ തുടങ്ങിയിരി
തേ	ആ	തത്	ആകയാൽ [കുന്നു;
ദുഷ്ടാഃ	ദുഷ്ടന്മാർ	പുരാ	അതിന്നുമുമ്പുതന്നെ
തപസപിഷ്ട	താപസന്മാരുടെ കായ്	ഇമം	ഈ
	ത്തിൽ	ആശ്രമം	ആശ്രമത്തെ
ശരീരീം ഉപ-	} ശരീരബാധയേയും	തൃക്ഷ്യാമഃ.	ഞങ്ങൾ വിട്ടൊഴിപ്പാൻ
ഹിംസാം ഹി			ചോദിക്കുന്നു.

ബഹുമുഖഛലം ചിത്രമവിദൂരാദിതോ വനം

കണ്ഡസ്യാശ്രമമേവാഹഃ ശ്രയിഷ്യേ സഗൺഃ പുനഃ.

20

“ ഇതഃ	“ ഇവിടെനിന്നും	വനം ഏവ	വനത്തിലേക്കുതന്നെ
അവിദൂരാത്	ഏറെ ദൂരെയല്ലാതെ	അഹം	ഞാൻ
ചിത്രം	രമണീയമായ	സഗൺഃ	കൂടെയുള്ളവരോടുകൂടി
ബഹുമുഖഛലം	ധാരാളം കായ്ക്കുന്നിടം	പുനഃ	ഇവിടംവിട്ട്
	ജാൻ	ശ്രയിഷ്യേ.	ചെന്ന് താമസിപ്പാൻ
കണ്ഡസ്യാ	കണ്ഡമഹർഷിയുടെ		പോകുന്നു.
അശ്രമം	വസതിയായ		

ഖരസ്തപയുപി ഛായുക്തം പുരാ താത പ്രവർത്തതേ

സഹാസ്താഭിരിതോ ഗച്ഛ യദി ബുദ്ധിഃ പ്രവർത്തതേ.

21

“ താത !	“ വത്സ !	ബുദ്ധിഃ	} ഇഷ്ടമുള്ളപക്ഷം
ഖരഃ	ഖരൻ	പ്രവർത്തതേ	
തപയി അപി	അവിടുത്തെ സംഗതി	യദി	
അയുക്തം ച	അക്രമംതന്നെ. [യിലും	അസ്താഭിഃ സഹ	ഞങ്ങളോടുകൂടി
പ്രവർത്തതേ ;	പ്രവർത്തിക്കുന്നതാണ് ;	ഇതഃ	ഇവിടെനിന്നും
പുരാ	അതിന്നുമുമ്പ്	ഗച്ഛ.	പുറപ്പെട്ടാലും.

സകളത്രസ്വ സന്ദന്ദോ നിത്യം യത്തസ്വ രാഘവ

സമത്സ്യാപി ഹി സതോ വാസോ ഭുഖമിമാദ്യ തേ.

22

“ രാഘവ !	“ ശ്രീരാമ !	അദ്യ	ഇപ്പോൾ
യത്തസ്വ	അങ്ങു് സന്നദ്ധനും	ഇഹ	ഇവിടെ
സമത്സ്യ	സമത്സരം	വാസഃ	വാസമെന്നുള്ളതു്
സതഃ അപി	തന്നെയെന്നാലും	ഭുഖം	ഭുഖാവഹവും
സകളത്രസ്വ	ഭായ്യാസമേതനായ	നിത്യം	എന്നരും
തേ,	അവിടുത്തെക്കു്,	സന്ദന്ദഃ ഹി.	അപത് കരവുതന്നെ.”

ഇത്യുക്തവന്തം രാമസ്തം രാജപുത്രസ്തപസപിനം

ന ശശാങ്കോത്തരൈർദ്വൈകൈരവരോദ്ധും സമുത്സുകം.

23

രാജപുത്രം	ചക്രവർത്തികുമാരനായ	തം	ആ
രാമഃ,	ശ്രീരാമൻ,	തപസപിനം	മഹർഷിയെ
ഇതി	ഇപ്രകാരം	ഉത്തരൈഃ	} ഉത്തരങ്ങൾ കൊണ്ടു്
സമുത്സുകം	അധൈര്യം പുണ്ടവ	വാക്യൈഃ	
	നായി	അവരോദ്ധും	തടയുവാൻ
ഉഷരവന്തം	ഉരചെയ്യുന്ന	ശശാങ്ക ന.	ഇഷ്ടപ്പെടാതിരുന്നു.

അഭിനന്ദ്യ സമാപ്തപു സമാധായ ച രാഘവം

സ ജഗദ്ഗൗരവം തൃക്തവാ ക്വൈഃ ക്വചതിഃ സമ.

24

സഃ	ആ	സമാധായ ച,	സമാധാനിപ്പിച്ചു
ക്വചതിഃ,	ക്വചതിയായ മഹർഷി		ശേഷം,
രാഘവം	ശ്രീരാമനെ	ക്വൈഃ സമ	കൂടെയുള്ളവരോടുകൂടി
അഭിനന്ദ്യ,	പുകഴ്ത്തി,	ആശ്രമം	ആ ആശ്രമത്തെ
സമാപ്തപു,	യാത്രപറഞ്ഞ്,	തൃക്തവാ	വെടിഞ്ഞ്
		ജഗാമ.	യാത്രപറപ്പെട്ടു.

രാമഃ സംസാധ്യ തപുഷിഗണമനുഗമനാ-

ഭൃശാന്തസ്താത് ക്വചതിമഭിവാദ്യ ഋഷിം

സമൃക്പ്രീതൈസ്തൈരനന്തരമത ഉപദിഷ്ടാത്മഃ

പുണ്യം വാസായ സ്വന്തിലയമുപസംപേദേ.

25

രാമഃ	ശ്രീരാമൻ	പ്രീതൈഃ	സന്തുഷ്ടരായ
സംസാധ്യ	ഋഷികളുടെ യാത്ര	തൈഃ	ആ മഹർഷിമാരാൽ
	നിശ്ചയിച്ച്,	സമൃക്	വഴിപോലെ
ഋഷിഗണം	ഋഷിസമൂഹത്തെ	ഉപദിഷ്ടാത്മഃ,	കാൽക്കടലിൽ ഉപദേശി
തസ്താത്	ആ		ക്കപ്പെട്ടവനായി
ഭൃശാത്	ദിക്കിൽനിന്ന്	അനന്തരം	കൊണ്ടാടപ്പെട്ടവനായി
അനുഗമനാത് ച	പിൻതുടന്നുചെന്നു്	പുണ്യം	പുണ്യമായ
ക്വചതിം	ക്വചതിയായ	സ്വന്തിലയം തു	സ്വന്തം വസതിയി
ഋഷിം	മഹർഷിയെ	വാസായ	വസിപ്പാനായി [ലേക്ക്
അഭിവാദ്യ	വന്ദിച്ചു്,	ഉപസംപേദേ.	തിരിച്ചെഴുന്നള്ളി.

ആശ്രമം തപുഷിവിരഹിതം പ്രഭുഃ

ക്ഷണമപി ന വിജമൗ സ രാഘവഃ

രാഘവം ഹി സതതമനുഗതഃ .

താപസാശ്വാങ്ഖരിതധൃതഗുണാഃ.

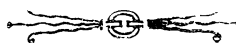
26

അഷ്ടചരിത-	} ഋഷിമാരുടെ അനുഷ്ഠാനങ്ങളിൽ ഭക്തിയുള്ള	പ്രഭുഃ	സമുദയമായ
ധൃതഗുണാഃ		സഃ രാഘവഃ	ആ ശ്രീരാഘവൻ
താപസാഃ,	താപസന്മാർ, [വരായ	ഋഷിവിരഹിതം	ഋഷിമാരില്ലാത്ത
സതതം ച	എല്ലായ്പ്പോഴും	ആശ്രമം തു	ആ ആശ്രമത്തെ
രാഘവം ഹി	ശ്രീരാമനെത്തന്നെ	ക്ഷണം അപി	തക്കസമയം എത്തുന്ന
അനുഗതാഃ;	ചിന്തിച്ചുകൊണ്ടി		തുവരെ
	രുന്ന;	വിജമൗ ന.	വിട്ടുപോകാതിരുന്നു.

ഇത്യാങ്ഖ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

ഷോഡശോത്തരശതതമഃ സ്കന്ദഃ = നൂറ്റിപ്പതിനാറാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6606; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4251.

സപ്തദശോത്തരശതതമഃ സൗതം = നൂറ്റിപ്പതിനേഴാംസൗതം.

[അത്രിസന്ദർശനം = അത്രിമഹർഷിയെ സന്ദർശിക്കുന്നത്.]

രാഘവസ്തുപചയാതേഷു തപസപിഷു വിചിന്തയൻ
ന തത്രാരോചയഭാസം കാരണൈർബഹുഭിസ്സഭാ.

1

രാഘവഃ	ശ്രീരാഘവൻ	തദാ	ആസമയം
തപസപിഷു	മുനിമാർ	ബഹുഭിഃ	പല
അപയാതേഷു,	പോയശേഷം,	കാരണൈഃ	കാരണങ്ങൾകൊണ്ട്
തു	ഇക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ച്	തത്ര	അഭിയിൽ
വിചിന്തയൻ	ആലോചിക്കുന്നവ	വാസം	വാസത്തെ
	നായി	അരോചയത് ന.	ഇഷ്ടപ്പെടാതിരുന്നു.

ഇഹ മേ ഭരതോ ദൃഷ്ടോ മാതരശ്ച സനാഗരാഃ

സാ ച മേ സ്മിതീരന്വേപതി താൻ നിത്യമനുശോചതഃ

2

“ഭരതഃ	“ഭരതൻ	അനുശോചതഃ	ദുഃഖിച്ചുകൊണ്ടിരി
ഇഹ	ഇവിടെവെച്ച്		ക്കുന്ന
മേ ദൃഷ്ടഃ;	എന്നാൽ കാണപ്പെട്ടു;	താൻ ച	അവരെക്കുറിച്ചുതന്നെ
സനാഗരാഃ	നഗരജനങ്ങളോടുകൂടി	സാ	ആ [യുള്ള
മാതരഃ	മാതാക്കന്മാരും	സ്മൃതിഃ	കാമ്യ
ച;	അപ്രകാരംതന്നെ	മേ	എനിക്ക്
	കാണപ്പെട്ടു;	അന്വേപതി.	ഇടവിടാതെ ഉണ്ടാ
നിത്യം	എപ്പോഴും		യ്ക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

സ്തസ്മാവാർഹിഷേശേന തേന തസ്യ മഹാത്മനഃ

ഹയഹസ്തികരീഷൈശ്ച ഉപമദ്ദുഃ കൃതോ ഭൂശം.

3

“തസ്യ	“ആ	ഹയഹസ്തി-	കുതിര, ആന എന്നവ
മഹാത്മനഃ	മഹാത്മാവായ	കരീഷൈഃ ച	യുടെ പിണ്ടികളെ
തേന	ആ [ഭരതന്റെ	ഭൂശം	വല്ലാതെ [ക്കൊണ്ടും
സ്തസ്മാവാർ-	സൈന്യം പാളയമടി	ഉപമദ്ദുഃ	നാശം
നിവേശേന	ചൂതിനാലും	കൃതഃ.	വരുത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

തസ്മാദന്യത്ര ഗച്ഛാമ ഇതി സംചിന്ത്യ രാഘവഃ

പ്രാതിഷ്ഠത സ വൈദേഹ്യോ ലക്ഷ്മണേന ച സംഗതഃ.

4

“തസ്മാത്	“ആകയാൽ	സഃ രാഘവഃ,	ആ ശ്രീരാഘവൻ,
അന്യത്ര	മറ്റൊരു ദിക്കിലേക്ക്	വൈദേഹ്യോ	വൈദേഹിയോടും
ഗച്ഛാമഃ;	നാം പോയ്ക്കളയുക;	ലക്ഷ്മണേന ച	ലക്ഷ്മണനോടും
ഇതി	എന്നിങ്ങിനെ	സംഗതഃ	ഒന്നിച്ച്
സംചിന്ത്യ,	ആലോചിച്ചുചൂ,	പ്രാതിഷ്ഠത.	പുറപ്പെട്ടു.

സോഽത്രോരശ്വമമാസാദ്യ തം വവന്ദേ മഹായശാഃ
തം ചാപി ഭഗവാനത്രിഃ പുത്രവത് പ്രത്യുപദ്യത.

5

മഹായശാഃ	മഹായശസ്വിയായ	വവന്ദേ;	വന്ദിച്ചു;
സഃ,	അദ്ദേഹം,	അത്രിഃ	} അത്രിമഹഷിയും
അത്രേഃ	അത്രിമഹഷിയുടെ	ഭഗവാൻ അപി	
ആശ്രമം	ആശ്രമത്തെ	തം	അദ്ദേഹത്തെ
ആസാദ്യ,	പ്രാപിച്ച്.	പുത്രവത് ച	പുത്രനെയെന്നപോലെ
തം	അദ്ദേഹത്തെ	പ്രത്യുപദ്യത.	സ്വീകരിച്ചു. [തന്നെ

സ്വയമാതിഥ്യമാദിശ്വ സർവ്വമസ്യ സുസത്കൃതം
സൗമിത്രിം ച മഹാഭാഗാം സീതാം ച സമസാന്തപയത്.

6

അസ്യ	ഇദ്ദേഹത്തിന്	സ്വയം ആദിശ്വ,	താൻതന്നെചെയ്ത്,
സുസത്കൃതം	നല്ല സത്കാരങ്ങളോ	സൗമിത്രിം ച	ലക്ഷ്മണനേയും
	ടുക്ടിയുള്ള	മഹാഭാഗാം	മഹാ ഭാഗ്യവതിയായ
ആതിഥ്യം	അതിഥിപൂജ	സീതാം ച	സീതാദേവിയേയും
സർവ്വം	മുഴുവനും	സമസാന്തപയത്.	ഉപചരിച്ചു.

പത്നീം ച സമനുപ്രാപ്താം വൃദ്ധാമാമന്ത്ര്യ സത്കൃതാം
സാന്തപയാമാസ ധർമ്മജ്ഞഃ സർവ്വഭൂതഹിതേ രതഃ.

7

സർവ്വഭൂതഹിതേ	സർവ്വപ്രാണികൾക്കും	സത്കൃതാം	പൂജയും
	ഹിതംചെയ്യുന്നതിൽ	വൃദ്ധാം	എല്ലാം അറിഞ്ഞവളും
രതഃ	താല്പര്യംപൂണ്ടു [ദ്ദേഹം,	പത്നീം ച	പത്നിയെ [ആയ
ധർമ്മജ്ഞഃ,	പുണ്യാത്മാവായ അ-	ആമന്ത്ര്യ	വിളിച്ച്
സമനുപ്രാപ്താം	അസമയം അവിടെ	സാന്തപയാമാസ.	ഇപ്രകാരം ഉത്സാഹ
	വന്നുചേർന്നവളും		പ്പെടുത്തി.

അനസൂയാം മഹാഭാഗാം താപസീഃ ധർമ്മചാരിണീം
പ്രതിഗൃഹ്ണീഷപ വൈദേഹീമബ്രവീദാക്ഷിസത്തമഃ.

8

ഋഷിസത്തമഃ	മാമുനിശ്രേഷ്ഠൻ	“മഹാഭാഗാം	“മഹാഭാഗ്യവതിയായ
ധർമ്മചാരിണീം	ധർമ്മപത്നിയും	വൈദേഹീം	വൈദേഹിയെ
താപസീം	താപസിയും ആയ	പ്രതിഗൃ-	} സ്വീകരിച്ചുപചരി
അനസൂയാം	അനസൂയയോടായി	ഹ്ണീഷപ,”	
		അബ്രവീത്.	എന്ന് അരുളിച്ചെയ്തു.

രാമായ ചാചചക്ഷേ താം താപസീം ധർമ്മചാരിണീം.

9

രാമായ ച	ശ്രീരാമനോടായും	താപസീം	തപസ്വിനിയെന്ന്,
താം	അവളെക്കുറിച്ച്	ആചചക്ഷേ.	താഴെ വരുമാറ് പരി
ധർമ്മചാരിണീം	തന്റെ ധർമ്മപത്നി		ചയപ്പെടുത്തി.

ദശവർഷാണുനാവൃഷ്ട്വാ ദശേല ലോകേ നിരന്തരം
യയാ മൂലഫലേ സൃഷ്ടേ ജാഹ്നവീ ച പ്രവർത്തിതാ.

10

“ലോകേ	“ലോകം	ദഗ്ദ്ധേ,	ദഹിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന
നിരന്തരം	ആസകലം	യയാ	ഇവളാൽ [പ്ലോറ,
അനാവൃഷ്ട്വാ	മഴയില്ലായ്മയാൽ	മൂലഫലേ	കിഴങ്ങുകളും പഴങ്ങളും
ദശവർഷാണി	പത്തുസംവത്സരങ്ങ	സൃഷ്ടേ ;	സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടു ;
	ളായി	ജാഹ്നവീ ച	ഗംഗയും
		പ്രവർത്തിതാ.	പ്രവഹിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

ഉഗ്രേണ തപസാ യുക്താ നിയമൈശ്വാപ്യലംകൃതാ
ദശവർഷസഹസ്രാണി യയാ തപ്തം മഹത്തപഃ.

11

“യയാ	“ഇവളാൽ	ഉഗ്രേണ	ഘോരമായ തപസ്സി
ദശവർഷ-	പതിനായിരം സംവ	തപസാ അപി	നാലും
സഹസ്രാണി	ത്സരം	യുക്താ ;	കൊണ്ടാടപ്പെട്ടവർ ;
മഹത്	മഹത്തായ	നിയമൈഃ ച	വ്രതനിഷ്ഠകളോടും
തപഃ തപ്തം ;	തപസ്സുചെയ്യപ്പെട്ടു ;	അലംകൃതാ.	വിളങ്ങുന്നവർ.

അനസൂയാ വ്രതൈഃ സ്നാതാ പ്രതൃഘാശ്ച നിബർഹിതാഃ
ദേവകായ്നിമിത്തം ച യയാ സംതപരമാണയാ.

12

ദശരാത്രം കൃതാ രാത്രിഃ സേയം മാതേവ തേനഹഃ.

13

“അനസൂയാ	“അനസൂയ,	നിബർഹിതാഃ ച	നീക്കംചെയ്യപ്പെട്ടുവോ
വ്രതൈഃ	വ്രതങ്ങളെ നല്ലപോ	ദശരാത്രം	പത്തുരാത്രികൾ
സ്നാതാ ;	ലെ ചെയ്തപ്പൂർത്തിയാ	രാത്രിഃ കൃതാ,	ഒരു രാവാക്കി ചെയ്യ
	ക്കിയവർ ;		പ്പെട്ടുവോ,
യയാ	യാതൊരുവളാൽ	സാ	അപ്രകാരമുള്ളവളാ
സന്തപ-	ശുദ്ധപൂജവളായി	ഇയം ;	ഇവർ ; [കുന്ദ
മാണയാ		അനഹഃ !	പുണ്യശീല !
ദേവകായ്-	ദേവകായ്താത്ഥമായി	തേ	അവിടുത്തേക്ക്
നിമിത്തം		മാതാ ഇവ.	മാതാവിനെപ്പോലെ
പ്രതൃഘാഃ ച	വിപ്ലവങ്ങൾ എല്ലാം		യുള്ളവർ.

[ഇവിടെ കുഷ്ഠികേശികളായ നാളായിനിയുടെ (അഥവാ ശീലാവതി) കഥ വിവക്ഷി
ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അനസൂയയുടെ സഖിയായ നാളായിനി മഹാ പതിവ്രതയായിരുന്നു ഒരു വേദ
യെകണ്ട് കാമിച്ചു തന്റെ ഭർത്താവിന്റെ ആഗ്രഹപരിപൂർത്തിയാക്കുവാനായി, പംഗുവായ അദ്ദേ
ഹത്തെ ചുമലിൽ എടുത്തുകൊണ്ട് രാത്രി വേശ്വാഗ്രഹത്തിലേക്ക് അവർ പോകുകയായിരുന്നു. ആ
സമയം, രാജാവിന്റെ ഭണ്ഡാരം കളവുപോയതിനെപ്പറ്റി അന്വേഷിച്ച് നടന്നിരുന്ന രാജഭട
ന്മാർ, കണ്ണടച്ച് തപസ്സുചെയ്തിരുന്ന മാന്ധവ്യമഹഷിയെ ചോരന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരു ചോര
നാണെന്നുവെച്ച് പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകയും, ശുദ്ധാരാഹണശിക്ഷ വിധിക്കപ്പെട്ട മഹഷിയെ
അവർ ശുദ്ധത്തിൽ ഇടുകയും ചെയ്തിരുന്നു. അങ്ങിനെ പ്രാണവേദനയനുഭവിച്ച് ശുദ്ധത്തിൽ ഇട
പ്പെട്ടിരുന്ന മാന്ധവ്യമഹഷിയുടെ കാലിൽ, ശീലാവതിയുടെ ഭർത്താവിന്റെ ദേഹം മുട്ടുകയും മഹഷി
ദേഹപ്പെട്ട്, സൂക്ഷ്മാദയമായാൽ അവളുടെ ഭർത്താവ് മരിച്ചുപോകട്ടെ എന്ന് ശപിക്കുകയും ചെയ്തു.
പിന്നെ നാളായിനിക്ക് വൈധവ്യം വരാതിരിക്കട്ടെ എന്ന് അനസൂയ പറയുകയാൽ സൂര്യൻ ഉദ

ക്കാതെ പത്തുരാത്രികൾ കഴികയും ലോകരാസകലം തവിച്ചുകാരണം ഭേവന്മാർ ത്രിമൂർത്തികളെ ശരണം പ്രാപിക്കുകയും, അവർ യാതൊരു നിർവാഹവും കാണാതെ അനന്യയായുടെ അടുക്കൽ വന്നു അപേക്ഷിക്കുകയും, അനന്യയ പത്തുരാത്രികളെയും ഒരു രാത്രിയാക്കി, സൂര്യോദയമായ ഉടനെ ത്രിമൂർത്തികളുടെ സമ്മതപ്രകാരം 'നാളായിനി'യുടെ ഭർത്താവിനെ പുനരുജ്ജീവിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്ന് പൂരാണകഥാ ഗാഥയം 142.]

താമിമാം സർവ്വഭൂതാനാം നമസ്കാർത്ഥം യശസ്വിനീം

അഭിഗച്ഛതു വൈദേഹീ വൃദ്ധാമക്രോധനാം സഭാ.

14

“സർവ്വഭൂതാനാം “എല്ലാപ്രാണികൾക്കും		അക്രോധനാം കോപത്തിന്ന് വഴി	പ്പെടാത്തവളും
നമസ്കാർത്ഥം	പൂജ്യമായവളും	വൃദ്ധാം	വൃദ്ധയുമായ
യശസ്വിനീം	കീർത്തിമതിയും	താം ഇമാം	അപ്രകാരമുള്ള ഇവളെ
സഭാ	എന്നും	വൈദേഹീ	സീത
		അഭിഗച്ഛതു.”	പ്രാപിക്കട്ടെ.”

ഏവം ബ്രുവാണം തമുഷിം തഥേത്യക്തവാ സ രാഘവഃ

സീതാമുവാച ധർമ്മജ്ഞാമിദം വചനമുത്തമം.

15

സഃ	ആ	ഇതി ഉക്തവാ,	എന്ന് അരുൾചെയ്ത്,
രാഘവഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,	ധർമ്മജ്ഞാം	ധർമ്മങ്ങളെ അറിഞ്ഞ
ഏവം	ഇപ്രകാരം		വളായ
ബ്രുവാണം	ഉരചെയ്യുന്ന	സീതാം	സീതാദേവിയോടായി
തം ഋഷിം,	ആ മഹർഷിയോടായി,	ഇദം	ഈ
“തഥാ, ”	“അപ്രകാരത്തെ	ഉത്തമം വചനം	ശ്രേഷ്ഠവചനത്തെ
	യാകട്ടെ, ”	ഉവാച.	ഉരചെയ്തു.

രാജപുത്രി ശൂതം തേപതന്മനേരസ്യ സമീരിതം

ശ്രേയോത്ഥമാത്മനഃ ശീശ്രുമഭിഗച്ഛ തപസ്വിനീം.

16

“രാജപുത്രി!	“രാജപുത്രി!	ആത്മനഃ	നിന്റെ
അസ്യ മനേഃ	ഈ മഹർഷിവയ്ക്കുന്റെ	ശ്രേയോത്ഥം	ശ്രേയസ്സിന്നായ്ക്കാണ്
സമീരിതം	അരുളപ്പാടാകുന്ന	തപസ്വിനീം	തപസ്വിനിയായ അന
ഏതത്	ഇത്		സുയാദേവിയെ
ശൂതം തു;	നിന്നാലും കേൾക്ക	ശീശ്രും	ഉടനെ
	പ്പെടുവല്ലോ;	അഭിഗച്ഛ.	പ്രാപിച്ചാലും.

അനന്യയേതി യാ ലോകേ കർമ്മഭിഃ ഖ്യാതിമാഗതാ

താം ശീശ്രുമഭിഗച്ഛ തപമഭിഗച്ഛാ തപസ്വിനീം.

17

“യാ	“യാതൊരുവരും	അഭിഗച്ഛാം	പ്രാപിക്കത്തക്കവളായ
ലോകേ	ലോകത്തിൽ	താം	അപ്രകാരമുള്ള
കർമ്മഭിഃ	പുണ്യകർമ്മങ്ങളാൽ	തപസ്വിനീം	തപസ്വിനിയെ
അനന്യയാ ഇതി	അനന്യയ എന്ന	തപം	ഭവതി
ഖ്യാതിം	വിഖ്യാതിയെ	ശീശ്രും	ഉടനെ
ആഗതാ,	പ്രാപിച്ചുവോ,	അഭിഗച്ഛ. ”	പ്രാപിച്ചാലും. ”

സീതാ തേപതദപചഃ ശ്രുതപാ രാഘവസ്യ ഹിതൈഷിണഃ
താമത്രിപതീം ധർമ്മജ്ഞാമഭിചക്രാമ മൈമിലീ.

18

മൈമിലീ	മിമിലാധിപ സുതയായ	വചഃ ശ്രുതപാ,	ആജ്ഞയെ കേട്ട്,
സീതാ,	സീതാദേവി,	തു	ഉടനെ
ഹിതൈഷിണഃ	ഹിതത്തെത്തന്നെ കാം	ധർമ്മജ്ഞാം	ധർമ്മജ്ഞയായ
	ക്ഷിക്കുന്നവനായ	താം	ആ
രാഘവസ്യ	ശ്രീരാഘവന്റെ	അത്രിപതീം	അത്രിപതിയെ
ഏതത്	ഈ	അഭിചക്രാമ.	പ്രാപിച്ചു.

ശിമിലാം വാലിതാം വൃദ്ധാം ജരാപാഘ്നധൂമുൽജാം
സതതം വേപമാനാശ്ശീം പ്രവാതേ കദളീം യഥാ
താം തു സീതാ മഹാഭാഗാമനസ്യയാം പതിവ്രതാം
അഭ്യുവാദയദവ്യഗ്രാ സ്വപനാമ സമുദാഹരത്.

19

സീതാ,	സീതാദേവി,	വേപ-	} ദേഹം വിറച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവളും
ശിമിലാം	ദേഹം തളന്ന്	മാനാങ്ഗീം	
വാലിതാം	ചുക്കിയവളായി	മഹാഭാഗാം	മഹാഭാഗ്യവതിയും
ജരാപാഘ്ന-	} നരച്ച് വെളുവെളുത്ത മുൽജാം } തലമുടിയോടു കൂടിയ	പതിവ്രതാം തു	പതിവ്രതയുമായ
വൃദ്ധാം		വൃദ്ധയും [വളം	താം അനസ്യയാം
പ്രവാതേ	കൊടുങ്കാറ്റിൽ	അവ്യഗ്രാ	ഭക്തിപുരസ്കാരം
കദളീം യഥാ	വാഴയെന്ന പോലെ	അഭ്യുവാദയത്;	കമ്പിട്ടു നമസ്കരിച്ചു;
സതതം	എപ്പോഴും	സ്വപനാമ	തന്റെ നാമധേയത്തെ
		സമുദാഹരത്.	പറഞ്ഞു. [യും

അഭിവാദ്യ ച വൈദേഹീ താപസീം താമനിന്ദിതാം
ബലാഞ്ജലിപുടാ ഹൃഷ്ടാ പശുപുഷ്പദനാമയം.

21

അനിന്ദിതാം	ദോഷരഹിതയായ	ഹൃഷ്ടാ	പ്രസന്നഭാവത്തിൽ
താം താപസീം	ആ തപസ്വിനിയെ	ബലാഞ്ജലിപുടാ	അഞ്ജലികുപ്പിക്കൊണ്ട്
അഭിവാദ്യ ച	വണങ്ങിയ ശേഷം,	അനാമയം	ദേഹാഭാഗ്യത്തെക്കു
വൈദേഹീ	സീതാദേവി	പശുപുഷ്പം.	ചോദിച്ചു. [റിച്ച്

തതഃ സീതാം മഹാഭാഗാം ദൃഷ്ട്വാ താം ധർമ്മചാരിണീ
സാന്തപയന്ത്യബ്രവീദ്ധൃഷ്ടാ ദിഷ്ട്വാ ധർമ്മവേഷ്ഠസേ.

22

തതഃ	അനന്തരം	സാന്തപയന്തീ	കുശലംപറയുന്നവളാ
ധർമ്മചാരിണീ,	പതിവ്രതയായ അവൾ,	അബ്രവീത്;	ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു;[യി
മഹാഭാഗാം	മഹാഭാഗ്യവതിയായ	“ധർമ്മം	“ധർമ്മത്തെ
താം സീതാം	ആ സീതയെ	അവേഷ്ഠസേ,	ഭവതി കൊണ്ടാടുന്നു
ദൃഷ്ട്വാ	നോക്കി		എന്നുള്ളത്
ഹൃഷ്ടാ	സന്തോഷം പുണ്ടവ	ദിഷ്ട്വാ.	അതിയായ പ്രീതിയെ
	ളായി		ഉളവാക്കുന്നതുതന്നെ.

ത്വക്തവാ ജ്ഞാതിജനം സീതേ മാനമുദ്ധിം ച ഭാമിനി
അവരൂലം വനേ രാമം ദിഷ്ട്വാ തപമനുഗൃഹ്ണസി.

23

अनुसूयोके पद गहि सीता । मिली बह्वरि सुशील विनीता ॥

“ഭാമിനി!	“സുന്ദരി!	വന്ദന അവതരണം കാട്ടിൽ വാ.സംചെയ്തി
സീതേ!	സീതേ!	രാമം ശ്രീരാമനെ [ക്കുപ്പെട്ട
ജ്ഞാതിജനം	ബന്ധുക്കളെയും	തപം } ഭവതി അനുഗമിക്കുന്നു
മാനം	പൈതൃകത്തെയും	അനുഗമിക്കൂസി } എന്നുള്ളതും
ഋദ്ധി ച	സമ്പത്തിനെയും	ദിഷ്ട്യാ. മഹത്തായ ദൈവസ
ത്വക്തപാ	ഉപേക്ഷിച്ച്	കല്പംതന്നെ.

നഗരസ്ഥമാ വനസ്ഥമാ വാ പാപോ വാ യദി വാ ശുഭം

യാസാം സ്രീണാം പ്രിയോ ഭർത്താ താസാം ലോകാ മഹോദയാഃ. 24

“യാസാം	“യാതൊരു	ശുഭം യദി വാ	ശിഷ്ടനായാലും,
സ്രീണാം ഭർത്താ	സ്രീകർക്കു ഭർത്താവ്,	പ്രിയം,	പ്രീതിഭാജനമായിരിക്ക
നഗരസ്ഥഃ	നാട്ടിലിരുന്നാലും	താസാം	അവർക്ക് [ന്നുവോ,
വനസ്ഥഃ വാ	കാട്ടിലായാലും,	മഹോദയാഃ	ഉപരിയായ ലോക
പാപഃ വാ	ദുഷ്ടനായാലും	ലോകാഃ.	ങ്ങൾ സിദ്ധിക്കുന്നു.

ദുഃശീലഃ കാമവൃത്തോ വാ ധനൈവാ പരിവർജ്ജിതഃ

സ്രീണാമാർത്ത്യസ്വഭാവാനാം പരമം ദൈവതം പതിഃ.

25

“ആർത്ഥ-	“ശുഭമായ പ്രകൃതി	ധനൈഃ പരി-	ധനമീനനായാലും,
സ്വഭാവാനാം }	ഗുണയുക്തകളായ	വർജ്ജിതഃ വാ,	പതിയൊരുവനാണ്,
സ്രീണാം	സ്രീകർക്കു	പതിഃ,	ഉത്തമദൈവമായ
ദുഃശീലഃ	ദുഷ്ടനടവടിയുള്ളവനാ	പരമം	ഭക്തം.
കാമവൃത്തഃ വാ	ധൂർത്തനായാലും [യാലും	ദൈവതം.	

നാതോ വിശിഷ്ടം പശ്ചാദി ബാഹ്യം വിമുശ്ശന്യമം

സർവ്വ യോഗ്യം വൈദേഹി തപഃ കൃതമിവാച്യതം.

26

“വൈദേഹി!	“വൈദേഹി!	അതഃ	ഈ പതിയേക്കാൾ
അവ്യയം	അനശ്വരമായി	വിശിഷ്ടം	ശ്രേഷ്ഠതയുള്ള
കൃതം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ	ബാഹ്യം,	ഒരു ബന്ധുവെ,
തപഃ ഇവ	തപസ്സുപോലെ,	അഹം	ഞാൻ
സർവ്വത	എന്തിനും	വിമുശ്ശന്തീ	പശ്ചാലോചിക്കുന്നവ
യോഗ്യം	തക്കതായുള്ള	പശ്ചാദി ന.	കാണുന്നില്ല. [ചായി,

ന ഭേദനമവഗച്ഛന്തി ഗുണഭോജനസത്സ്രിയഃ

കാമവക്തവ്യവൃദ്ധയാ ഭർതൃനാമാശ്വരന്തി യാഃ.

27

“യാഃ	“യാതൊരുവർ,	അസത്സ്രിയഃ	ദുഷ്ടസ്രീകർ,
കാമവക്തവ്യ-	കാമത്തിന്നുവശപ്പെട്ട	ഇ	ഇതിനെക്കുറിച്ച്,
വൃദ്ധയാഃ }	മനസ്സോടുകൂടിയവരായി	ഏകം	ഈ
ഭർതൃനാമാഃ }	ഭർത്താക്കന്മാരെ ഭരിക്ക	ഗുണഭോജനം	ഗുണഭോജനത്തെ
ചരന്തി,	നവരായി ഇരിക്കുന്നു	അവഗച്ഛന്തി ന.	അറിയുന്നില്ല.
	വെ, അപ്രകാരമുള്ള		

പ്രാപ്തവന്ത്യേവ ശയൈവ ധർമ്മഭംഗം ച മൈമിളി
അകാശ്ചവശമാപനാഃ സ്രീഭോ യാഃ ഖലു തദപിയാഃ.

28

“മൈമിളി!	“മൈമിളി!	ധർമ്മഭംഗം ച	ധർമ്മഭംഗത്തെയും
തദപിയാഃ	അപ്രകാരമുള്ളവർ	അയശഃ ച	അപകീർത്തിയേയും
യാഃ	യാതൊരാൾ	പ്രാപ്തവന്തി,	പ്രാപിക്കുന്നു,
സ്രീയഃ ഏവ,	സ്രീകളോ അവർ,	ഖലു.	നിശ്ചയം.
അകാശ്ചവശം	} അധഃപതിച്ചവരായി		
അപനാഃ			

തപദപിയാസ്തു ഗുണൈശ്ചക്താ ദൃഷ്ടലോകപരാവരാഃ
സ്രീയഃ സ്വഭൂത ചരിഷ്യന്തി യഥാ പുണ്യകൃതസ്തഥാ.

29

“ഗുണൈഃ	} “ഉത്തമഗുണങ്ങളാൽ	പുണ്യകൃതഃ	} പുണ്യം ചെയ്തവരായ്ക്കു
യുക്താഃ		യഥാ തഥാ	
തപദ്വിയാഃ	ഭവതിയെപ്പോലെയുള്ള		
സ്രീയഃ,	സ്രീകൾ,	സ്വഭൂത ഇ	സ്വഭൂതത്തിൽ എന്നും
ദൃഷ്ടലോക-	} ലോകത്തിൽ പരമ്പ		
പരാവരാഃ		ചരിഷ്യന്തി.	അധിവസിക്കുമാറാകും.
	രാജാക്കന്മാരെ		
	കയ്ക്കൊണ്ടവരായി		

തദേവമേനം തപമനുവ്രതാ സതീ

പതിവ്രതാനാം സമയാനുവർത്തിനി

ഭവ സ്വഭൂതഃ സഹധർമ്മചാരിണീ

യശശ്ച ധർമ്മം ച തതഃ സമാപ്തം സി.

30

“തത്	“ആകയാൽ	സ്വഭൂതഃ	സ്വഭൂതാവിന്റെ
തപം	ഭവതി	സഹധർമ്മ-	} ധർമ്മങ്ങളെത്തന്നെ
ഏവം	ഇപ്രകാരം	ചാരിണീ	
ഏനം	ഇങ്ങനത്തെ	ഭവ;	വർത്തിച്ചാലും;
അനുവ്രതാ	അനുസരിക്കുന്നവളായി	തതഃ	അതിനാൽ
പതിവ്രതാനാം	പതിവ്രതകളുടെ	യശഃ ച	യശസ്സിനെയും
സമയാനു-	} അനുഷ്ഠാനത്തെ അനു	ധർമ്മം ച	ധർമ്മത്തെയും
വർത്തിനീ		സമാപ്തം സി.”	ഭവതി പ്രാപിക്കുന്ന
സതീ,	വളായി		താണു്.”

ഇത്യാദി ശ്രീമദ്വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ
സപ്തദശോത്തരശതതതഃ സർഗ്ഗം = നൂറ്റിപ്പതിനേഴാം സർഗ്ഗം സമാപ്തം.

ആദ്യമുതൽ ദ്വൈകസംഖ്യ 6636; അന്ത്യമുതൽ ദ്വൈകസംഖ്യ 4381.

അഷ്ടാദശോത്തരശതതമഃ സർഗ്ഗഃ = നൂറ്റിപ്പതിനെട്ടാംസർഗ്ഗം.

[ദിവ്യാലങ്കാരസപീകാരഃ = ദിവ്യാലങ്കാരങ്ങളെ കുറയ്ക്കാളെന്നത്.]

സാ തേപവമുക്താ വൈദേഹീ ഹൃന്തസുയാടനസുയയാ

പ്രതിപൂജ്യ വധോ മന്ദം പ്രവക്തുമുപചക്രമേ.

1

അനസുയയാ	അനസുയയാൽ	പ്രതിപൂജ്യ തു,	കൊണ്ടാടിക്കൊണ്ടു്,
ഏവം	ഇപ്രകാരം	മന്ദം	ഭംഗിയായ
ഉക്താ	ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടവ	വധഃ	മരൂപടി
സാ വൈദേഹീ, ആ വൈദേഹി, [ഭായ		പ്രവക്തും	അരുളിച്ചെയ്യാൻ
അനസുയാ ഹി, അതിനെ അനുമാദി		ഉപചക്രമേ.	തുടങ്ങി.
ക്കുന്നവളായിത്തന്നെ			

നൈതദാശ്വതുമാശ്വായാ യന്മാം തപമഭിഭാഷസേ

വിദിതം തു മമാപ്യേതദ്യഥാ നാശ്വാഃ പതിർഗുരുഃ

2

“ ‘നാശ്വാഃ	“ ‘ഒരു നാരിക്ക്	തപം	നിന്തിരുവടി
പതിഃ തു ഗുരുഃ,’ ഭർത്താവുതന്നെയാണു്		അഭിഭാഷസേ	ഉപദേശംചെയ്യുന്ന
ഏതത്	എന്നുള്ളതു് [ദൈവം,’	യത് ഏതത്	യാതൊരു ഇതു് [തായ
മമ വിദിതം; എനിക്ക് ബോദ്ധ്യമുള്ള		ആശ്വായാഃ	പൂജ്യയായ നിന്തിരുവ
സംഗതിയാകുന്നു;			ടിയുടെ സംഗതിയിൽ
യഥാ അപി	അപ്രകാരമായാലും	ആശ്വയുഃ ന.	ആശ്വയു്പ്പെടത്തക്ക
മാം	എന്നോടു്		തല്പ.

യദ്യപ്യേഷ ഭവേദ്ഭർത്താ മമാശ്വേ വൃത്തവർജിതഃ

അദ്വൈധമുപചത്തവൃസ്തമാട്പ്യേഷ മയാ ഭൂവത്.

3

“ ആശ്വേ !	“ പൂജ്യയായവളേ !	തഥാ അപി	അപ്പോഴും
മമ ഭർത്താ	എന്റെ ഭർത്താവായ	ഏഷ മയാ	ഇദ്ദേഹം എന്നാൽ
ഏഷഃ	ഇദ്ദേഹം	അദ്വൈധം	മനസ്സിൽ യാതൊരു
വൃത്തവർജിതഃ	ദുരാചാരനായി		വൃത്യാസവുമില്ലാതെ
ഭവേത്	തീരുമെന്നു വന്നാലും	ഉപചത്തവ്യഃ	ഉപചരിക്കപ്പെടേണ്ടവ
യദി അപി	കൂടി,	ഭവേത്.	നായ്ക്കെന്നു വത്തിക്കും.

കിം പുനശ്ചോ ഗുണശ്ശാഘ്യഃ സാന്നക്രോശോ ജിതേന്ദ്രിയഃ

സ്ഥിരാനുരാഗോ ധർമ്മാത്മാ മാതുവർത്തി പിതൃപ്രിയഃ.

4

“ യഃ	“ യാതൊരുവൻ	മാതുവർത്തി	മാതാവിനെ അനുസരി
ഗുണശ്ശാഘ്യഃ,	ഉത് കൃഷ്ട ഗുണങ്ങളാ		ക്കുന്നവനും
	ന്നവനും,	പിതൃപ്രിയഃ,	പിതാവിന്നു പ്രിയനാ
സാന്നക്രോശഃ,	ഭൂതകാരണ്യമുള്ളവനും		യവനും ആകുന്നുവോ,
ജിതേന്ദ്രിയഃ	ജിതേന്ദ്രിയനും	കിം പുനഃ ?	{ അപ്രകാരമുള്ള ഇദ്ദേഹ
സ്ഥിരാനുരാഗഃ	അചഞ്ചല ഭൂപ്രമയുക്ത		
ധർമ്മാത്മാ	ധർമ്മാത്മാവും		
			ത്തിന്റെ സംഗതിയി
			ൽ പിന്നെ പറയേണ്ട
			തുണ്ടോ ?

യാം വൃത്തിം വർത്തതേ രാമഃ കൌസല്യായാം മഹായശഃ
താമേവ നൃപനാരിണാമന്യാസാമപി വർത്തതേ.

5

“ മഹായശഃ രാമഃ, കൌസല്യായാം	“ മഹായശസ്വിയായ ശ്രീരാമൻ, കൌസല്യാദേവിയുടെ സംഗതിയിൽ	വർത്തതേ താം ഏവ അന്യാസാം	അനുഷ്ഠിക്കുന്നുവോ, അതിനെത്തന്നെ മറുക്കുക
യാം വൃത്തിം	യാതൊരു ഉപചാരത്തെ	നൃപനാരിണാം അപി	രാജ്ഞിമാരുടെ സംഗ തിയിലും
		വർത്തതേ.	അനുഷ്ഠിച്ചുവരുന്നു.

സകൃദ്ദൃഷ്ട്വാസ്വപി ശ്രീഷു നൃപേണ നൃപവത്സലഃ
മാതൃവദവർത്തതേ വീരോ മാനമുത്സൃജ്യ ധർമ്മവിത്.

6

“ നൃപേണ സകൃത് ദൃഷ്ട്വാസു	“ മഹാരാജാവിനാൽ മുമ്പൊരു കാലത്തിൽ, സ്നേഹഭാവത്തിൽ നോ ക്കപ്പെട്ടിരുന്നവരായ	നൃപവത്സലഃ അപി മാനം ഉത്സൃജ്യ,	രാജാവിങ്കൽ ബഹുമാന മുള്ളവനായ്തന്നെ, മാതാവിന്റെ സ്വപതി മാരെന്നുള്ള ദേവഷബു
ശ്രീഷു, ധർമ്മവിത് വീരഃ,	ഭായ്മാരുടെ സംഗതി ധർമ്മജ്ഞനും [യിലും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്ര നുമായ ഇദ്ദേഹം,	മാതൃവത് വർത്തതേ.	ലിയെ വെടിഞ്ഞ്, പെറ്റമ്മമാരോടെന്ന പോലെ വർത്തിച്ചുവരുന്നു.

[മഹാരാജാവിന്ന് ചില രാജ്ഞിമാരിൽ മുമ്പെത്തേക്കാലെയുള്ള അഭിമാനമില്ലെന്നാലും, ശ്രീ
രാമൻ അപ്രകാരമുള്ള ഒരു ഭാവവ്യത്യാസവും ഇല്ല എന്ന് സാരം.]

ആഗച്ഛന്ത്യാശ്ച വിജനം വനമേവം ഭയാവഹം
സമാഹിതം മേ ശപത്നാ ച ഹൃദയേടവസ്ഥിതം മഹത്.

7

“ വിജനം ഭയാവഹം ച വനം ആഗച്ഛന്ത്യാഃ മേ, ശപത്നാ	“ ജനരഹിതവും ഭയപ്രദവും ആയ കാട്ടിലേക്ക് പുറപ്പെടുന്നവളായ എന്നോട്, എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ മാതാവിനാൽ	സമാഹിതം ച ഹൃദയേ ഏവം മഹത് അവസ്ഥിതം.	അജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട തെല്ലാം മനസ്സിൽ. അപ്രകാരംതന്നെ ദൃഢമായി പതിഞ്ഞുകിടക്കുന്നു ണ്ട്.
---	--	--	---

പാണിപ്രദാനകാലേ ച യത് പുരഃ ശപത്നീസന്നിയൗ
അനുശിഷ്ടാ ജനന്ത്യാസ്തി വാക്യം തദപി മേ ധൃതം.

8

“ പുരഃ ജനന്ത്യാ പാണിപ്രദാന- കാലേ ച അഗ്നി- സന്നിയൗ തു അനുശിഷ്ടാ അസ്തി;	“ മുമ്പ്, എന്റെ മാതാവിനാൽ വിവാഹകാലത്തിൽ അഗ്നിസാക്ഷിയായും ഞാൻ ഉപദേശിക്ക പ്പെട്ടിരിക്കുന്നു;	യത് തത് വാക്യം അപി മേ ധൃതം	യാതൊരു ആ വാക്യവും എനിക്ക് മാറാതെ അനുഷ്ഠിക്കേ ണ്ടതായ ധർമ്മമാ കുന്നു.
--	---	--	---

നവീകൃതഃ ച തത് സർവ്വം വാക്യൈശ്വേ ധർമ്മചാരിണി
പതിശുശ്രൂഷണാനാത്യാസ്തപോ നാനുഭവിധീയതേ.

9

“നാത്യാഃ	“ഓരു ശ്രീക്	തത് സർവ്വം ച	അതു മുഴുവനും
പതിശുശ്രൂഷ-	പതിശുശ്രൂഷയെ	ധർമ്മചാരിണി!	അല്ലെ പതിവ്രതാ
ണാത്	ക്കാരു		രത്നമെ!
അന്യത്	വേറെ	തേ	നിന്തിരുവടിയുടെ
തപഃ	തപസ്സ്	വാക്യൈഃ	വാക്യങ്ങൾകാരണം
വിധീയതേ ന,	വിധിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല,	നവീകൃതം.	ഇപ്പോൾ ഓർമ്മിക്ക
	എന്നുള്ളതായ		പ്പെട്ടു.

സാവിത്രി പതിശുശ്രൂഷാം കൃതാ സപശ്വേ മഹീയതേ
തഥാവൃത്തിശ്ച യാതാ തപഃ പതിശുശ്രൂഷയാ ദിവം.

10

“സാവിത്രി	“സാവിത്രിദേവി	തഥാവൃത്തിഃ	അതേ അനുഷ്ഠാനമുള്ള
പതിശുശ്രൂഷാം	പതിശുശ്രൂഷയെ	തപഃ	ഭവതി [വളായ
കൃതാ	അനുഷ്ഠിച്ചു	പതിശുശ്രൂഷ-	ഭർതൃപരിചയ്കൊണ്ടു
സപശ്വേ	സപശ്വത്തിൽ	യാ ച	തന്നെ
മഹീയതേ;	കൊണ്ടൊടുക്കുന്നു;	ദിവം	സപശ്വലോകത്തെ
		യാതാ.	പ്രാപിപ്പാൻപോകുന്നു.

വരിഷ്ഠാ സർവ്വനാരിണാമേഷാ ച ദിവി ദേവതാ
രോഹിണീ ന വിനാ ചന്ദ്രം മുഹൂർത്തമപി ദൃശ്യതേ.

11

“സർവ്വ-	“സർവ്വനാരിമാരിലും	ദിവി	ആകാശത്തിൽ
നാരിണാം	വെച്ചു	ചന്ദ്രം	ചന്ദ്രഭഗവാനെ
വരിഷ്ഠാ	ഉത്തമയായവളും	വിനാ	വിട്ടു
ദേവതാ ച	ദേവശ്രീയുമായ	മുഹൂർത്തം അപി	ഒരു നിമിഷമെങ്കിലും
ഏഷാ	ഈ	ദൃശ്യതേ ന.	കാണപ്പെടുന്നില്ല.
രോഹിണീ,	രോഹിണീദേവി,		

ഏവംവിധാശ്ച പ്രവരാഃ ശ്രീയോ ഭർതൃദൃശ്യവ്രതാഃ
ദേവലോകേ മഹീയന്തേ പുണ്യേന സേവന കർമ്മണാ.

12

“ഭർതൃദൃശ്യ-	“ദൃശ്യമായ ഭർതൃഭക്തി	സേവന	തങ്ങളുടെ
വ്രതാഃ	പൂണ്ടവരായ	പുണ്യേന	പുണ്യകർമ്മത്താൽ
ഏവംവിധാഃ	ഇപ്രകാരമുള്ള	കർമ്മണാ	
പ്രവരാഃ	ഉത്തമശ്രീകർമ്മമാത്രമെ	ദേവലോകേ	ദേവലോകത്തിൽ
ശ്രീയഃ ച		മഹീയന്തേ ”.	കൊണ്ടൊടുക്കുന്നുള്ള.”

തതോഽനസൂയാ സംഹൃഷ്ടാ ശ്രുതോപാക്തം സീതയാ വചഃ
ശിരസ്യാഹ്ലാസ ചോവാച മൈഥിലീം ഹഷ്ടയന്ത്യത. 13

അനസൂയാ	അനസൂയ	മൈഥിലീം	മൈഥിലിയെ
സീതയാ	സീതാദേവിയാൽ.	ഉത ച	ഇനിയുമധികം
ഉക്തം	ഉരചെയ്യപ്പെട്ടതായ	ഹഷ്ടയന്തീ,	ഉത്സാഹപ്പെടുത്തുന്നവ
വചഃ ശ്രുതപാ,	വാക്കുകേട്ട്,		ജായി,
തതഃ	അതിനാൽ	ശിരസി	} ശിരസ്സിൽ മുകൻ്
സംഹൃഷ്ടാ	സന്തോഷമുറക്കൊണ്ട	ആഹ്ലാസ	
	വളായി	ഉവാച.	ഇങ്ങിനെ ഉരചെയ്തു.

നിയമൈർവിവിധൈരാപ്തം തപോ ഹി മഹദസ്തി മേ

തത് സംശ്രിത്യ ബലം സീതേ മന്ദയേ തപാം ശുചിസ്തിതേ 14

“സീതേ!	“സീതേ!	ശുചിസ്തിതേ!	ശോഭനമായ മന്ദസ്തിത
വിവിധൈഃ	എത്രയോ പ്രകാരത്തി		മാൻവളെ!
നിയമൈഃ	നിയമങ്ങളാൽ [ലുള്ള	തത്	ആ
ആപ്തം	ലഭിച്ചതായ	ബലം	തപോബലത്തെ
മഹത്	മഹത്തായ	സംശ്രിത്യ ഹി	കയ്ക്കാണ്ടവളാകയാൽ
തപഃ	തപോമഹിമ	തപാം	ഭവതിയോടു
മേ	എനിക്ക്	മന്ദയേ.	ഞാൻ അവശ്യപ്പെ
അസ്തി;	ഉണ്ട്;		ടുന്നു.

ഉപപന്നം ച യുക്തം ച വചനം തവ മൈഥിലി

പ്രീതാ ചാസ്തപ്തചിതം കിം തേ കരവാണി ബ്രവീഹി മേ. 15

“മൈഥിലി!	“മൈഥിലി!	പ്രീതാ അസ്തി	ഞാൻ സന്തോഷിക്ക
തവ	ഭവതിയുടെ	തേ	ഭവതിക്ക് [ക്കുന്നു ;
വചനം	വാക്ക്	ഉചിതം	ഇഷ്ടമായത്
ഉപപന്നം ച,	തക്കതായും	കിം	എന്തൊന്നിനെ
യുക്തം ച;	വാസ്തവമായും ഇരി	കരവാണി?	ഞാൻ ചെയ്യട്ടെ?
	ക്കുന്നു;	മേ	എങ്ങനാടു
ച	ആകയാൽ	ബ്രവീഹി. ”	പറഞ്ഞാലും. ”

തസ്മാസ്തദപചനം ശ്രുതപാ വിസ്തിതാ മന്ദവിസ്തയാ

കൃതമിത്യബ്രവീത് സീതാ തപോബലസമനപിതാം. 16

തസ്മാഃ	അനസൂയയുടെ	തപോബല-	} തപോവൈഭവം പുണ്ട
തത് വചനം	ആ വാക്കു	സമനപിതാം,	
ശ്രുതപാ,	കേട്ട്,	“കൃതം,”	“എന്റെ മനോരമം
വിസ്തിതാ	ആശ്ചര്യപ്പെട്ടവളായ		സാധിച്ചു; മതി,”
സീതാ	സീതാദേവി	ഇതി	എന്ന്
മന്ദവിസ്തയാ	അല്പം പുഞ്ചിരിച്ചോ	അബ്രവീത്.	അരുളിച്ചെയ്തു.
	ടുകടി,		

സാ തേ പവമുക്തപാ ധർമ്മജ്ഞാ തയാ പ്രീതരാഭവത്
സഫലം ച പ്രഹർഷം തേ ഹന്ത സീതേ കരോമ്യഹം.

17

തയാ	അവളാൽ	അഭവത് ;	ഭവിച്ചു ;
ഏവം	ഇപ്രകാരം	“ സീതേ !	“ സീതേ !
ഉക്താ	ഉരചെയ്യപ്പെട്ടവളായ	തേ	ഭവതിക്ക്
ധർമ്മജ്ഞാ	ധർമ്മജ്ഞയായ	ഹന്ത !	സർവ്വമംഗളങ്ങളും ഭവി
സാ,	അനന്തരം,		ക്കട്ടെ !
തു	ആ സമയം	അഹം	ഞാൻ
പ്രീതരാ	{ മുഖേതിലും അധികം	പ്രഹർഷം	അത്യന്തസന്തുഷ്ടിയെ
	{ പ്രീതി കയ്ക്കാണ്ടവ	സഫലം ച	സഫലമാക്കി
	{ ഭായി	കരോമി.	ചെയ്യുന്നുണ്ട്.

ഇദം ദിവ്യം വരം മാല്യം വസ്രമാഭരണാനി ച
അംഗരാഗം ച വൈഭവേണി മഹാഹം ചാനഭോപനം
മയാ ഭത്തമിദം സീതേ തവ ഗാന്ത്രാണി ശോഭയേത്
അനുരൂപമസംക്ലിഷ്ടം നിത്യമേവ ഭവിഷ്യതി.

18

19

“ വൈഭവേണി !	“ വിഭവരാജപുത്രി	മയാ	എന്നാൽ
സീതേ !	സീതേ ! [യായ	ഭത്തം	നൽകപ്പെട്ട
ഇദം	ഇതാ	ഇദം ച,	ഇതെല്ലാം,
ദിവ്യം	ദിവ്യവും	തവ	ഭവതിയുടെ
വരം ച	ഉത്കൃഷ്ടവും ആയ	ഗാന്ത്രാണി	അംഗങ്ങൾക്ക്
മാല്യം	മാലയും,	ശോഭയേത് ;	അലങ്കാരമായിരിക്കും ;
വസ്രം	വസ്രവും,	നിത്യം	എപ്പോഴും
ആഭരണാനി	ആഭരണങ്ങളും	അനുരൂപം	അനുരൂപമായും
അംഗരാഗം ച	കുറിക്കൂട്ടം	അസംക്ലിഷ്ടം	} ഒട്ടും കോട്ടും തട്ടാത്ത
മഹാഹം	വിശേഷപ്പെട്ട	ഏവ	
അനുഭവനം,	തൈലച്ചാത്തും,	ഭവിഷ്യതി.	വിളങ്ങും.

അംഗരാഗേണ ദിവ്യേണ ലിപ്താംഗീ ജനകാത്മജേ
ശോഭയിഷ്യസി ഭർത്താരം യഥാ ശ്രീ വിഷ്ണുമവ്യയം.

20

“ ജനകാത്മജ !	“ ജനകനന്ദിനി !	അംഗരാഗേണ	കുറിക്കൂട്ടുകൊണ്ട്
ശ്രീഃ	മഹാലക്ഷ്മി	ലിപ്താംഗീ	ലേപനം ചെയ്യപ്പെട്ടവ
അവ്യയം	അവ്യയനായ		ളായ ഭവതി,
വിഷ്ണു	മഹാവിഷ്ണുവിനെ	ഭർത്താരം	ഭർത്താവിനെ
യഥാ,	എന്നപോലെ,	ശോഭ-	} ശോഭിപ്പിക്കുന്നതാ
ദിവ്യേണ	ദിവ്യമായ	യിഷ്യസി.”	

21

സാ വസ്രാംഗരാജം ച ഭൂഷണാനി സ്രജസ്തഥാ
മൈഥിലീ പ്രതിജഗ്രാഹ പ്രീതിഭാനമനുത്തമം.

സാ മൈമിഖീ	ആ മൈമിഖി,	അനന്തമം	നിസ്തുലമായ
വസ്രം	വസ്രത്തേയും	പ്രീതിദാനം	പ്രീതിയാൽ നൽകപ്പെട്ടതെന്ന്,
അംഗരാഗം	കുറിക്കൂട്ടിനേയും		
ഭൂഷണാനി	ആഭരണങ്ങളേയും	തഥാ	അപ്രകാരംതന്നെ
സ്രജഃ ച	മാലകളേയും,	പ്രതിജഗ്രാഹം.	കയ്ക്കൊണ്ടു.

പ്രതിഗൃഹ്യ ച രത് സീതാ പ്രീതിദാനം യശസ്വിനീ

ശൃഷ്ടാഞ്ജലിപുടാ ധീരാ സമുപാസ്മേ തപോധനാം.

22

യശസ്വിനീ	കീർത്തിശാലിനിയായ	ശൃഷ്ടാഞ്ജലി-	} അഞ്ജലികൂപ്പിക്കൊണ്ട്
സീതാ	സീതാദേവി	പുടാ,	
പ്രീതിദാനം	പ്രിയമായി നൽകപ്പെട്ട	ധീരാ ച	നിയതമാനസയായി
തത്	അതിനെ	തപോധനാം	താപസിയുടെ
പ്രതിഗൃഹ്യ,	അംഗീകരിച്ച്,	സമുപാസ്മേ.	അരികിൽ വർത്തിച്ചു.

തഥാ സീതാമുപാസീനാമനസ്യയാ ദൃഢവ്രതാ

വചനം പ്രാപ്തമാരേഭേ കഥാം കാഞ്ചിദനുപ്രിയാം.

23

ദൃഢവ്രതാ	ദൃഢവ്രതയായ	അനുപ്രിയാം	എപ്പോഴുംപ്രിയമായുള്ള
അനസ്യയാ,	അനസ്യയ,	കാഞ്ചിത് കഥാം	ഒരു കഥയെക്കുറിച്ച്
തഥാ	അപ്രകാരം	പ്രഷ്ടം	ചോദിക്കുന്നതിനായി
ഉപാസീനാം	അടുത്തിരുന്നിരുന്ന	വചനം	} ഒരു വാക്കുരചെയ്യാൻ
സീതാം,	സീതാദേവിയോടായി,	ആരേഭേ.	
			തുടങ്ങി.

സ്വയംവരേ കില പ്രാപ്താ തപമനേന യശസ്വിനാ

രാഘവേണേതി മേ സീതേ കഥാ ശ്രുതിമുപാഗതാ.

24

“സീതേ!	“സീതേ!	പ്രാപ്താ	പ്രാപിക്കപ്പെട്ടത്,
തപം,	ഭവതി,	ഇതി	എന്ന
അനേന	ഈ	കഥാ	സംഗതി,
യശസ്വിനാ	പുകഴേറിയ	മേ	എന്റെ
രാഘവേണ	ശ്രീരാഘവനാൽ	ശ്രുതിം	ചെവിയിൽ
സ്വയംവരേ	} സ്വയംവരത്തിൽ	ഉപഗതാ.	} കേൾക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.
കില			

താം കഥാം ശ്രോതുമിച്ഛാമി വിസ്തരേണ ച മൈമിഖി

യഥാനുഭൂതം കാർത്ത്യായേന തന്മേ തപം വക്തുമഹസി.

25

“മൈമിഖി!	“മൈമിഖി;	യഥാ	എപ്രകാരമൊ
താം	ആ	തത്	അതിനെ
കഥാം	വൃത്താന്തത്തെക്കുറിച്ച്	കാർത്ത്യായേന	മുഴുവനും,
വിസ്തരേണ	വിവരിച്ച്	മേ	എന്നോട്
ശ്രോതും	കേൾപ്പാൻ	തപം ച	ഭവതിതന്നെ
ഇച്ഛാമി;	ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു;	വക്തും	} പറവാൻ മനസ്സുണ്ടോ
അനുഭൂതം	നടന്നത്	അഹംസി.”	
			കേണം.”

ഏവമുക്താ തു സാ സീതാ താം തതോ ധർമ്മചാരിണീം
ശ്രുതാമിതി ചോക്തപാശ്ച കഥയാമാസ താം കഥാം.

26

ഏവം	ഇപ്രകാരം	ഇതി	എന്ന്
ഉക്താ	അവശ്യപ്പെടുത്തി	തു	അസമയം
സാ സീതാ,	ആ സീതാദേവി,	ഉക്തപാ,	ഉരചെയ്ത്,
തതഃ	അതിൽപിന്നെ	താം	ആ
ധർമ്മചാരിണീം	ധർമ്മനിഷ്ഠപുണ്യവളായ	കഥാം ച	വൃത്താന്തത്തെത്തന്നെ
താം,	അവളോടായി,	അഥ	താഴെവരുമാറ്
“ശ്രുതാം”	“കേട്ടുകൊണ്ടാലും”	കഥയാമാസ.	വിസ്തരിച്ചുവെച്ചു.

മിഥിലാധിപതിർവ്വീരോ ജനകോ നാമ ധർമ്മവിത്
ക്ഷത്രധർമ്മം ഹൃദിരതോ ന്യായതഃ ശാസ്ത്രി മേദിനീം.

27

“ധർമ്മവിത്”	“ധർമ്മജ്ഞനും	മിഥിലാധിപതിഃ മിഥിലാനാഥനായി	
ക്ഷത്രധർമ്മം	ക്ഷത്രിയധർമ്മത്തിൽ	മേദിനീം	ഭൂമിയെ
അഭിരതഃ	താല്പര്യമുള്ളവനും	ന്യായതഃ ഹി	മുറപോലെതന്നെ
വീരഃ	വീരനുമായ	ശാസ്ത്രി.	ആണ്ടുവരുന്നുണ്ട്.
ജനകഃ നാമ	ജനകൻ എന്ന		
	പേരാണ് രാജാവ്		

തസ്യ ലാംഗലഹസ്തസ്യ കഷ്ഠതഃ ക്ഷേത്രമണ്ഡലം

അഹം കിലോത്ഥമിതാ ഭിത്തപാ ജഗതീം നൃപതേഃ സുതാ.

28

“തസ്യ	“ആ	ഭിത്തപാ	പിളർന്നുകൊണ്ട്,
നൃപതേഃ	അരചൻ	ഉത്ഥമിതാ	ഉത്ഥമിയായ
ലാംഗല-	} കലപ്പ കയ്യിലെടുത്തു	സുതാ	പുത്രിയാകുന്നു
ഹസ്തസ്യ		അഹം	ഞാൻ
ക്ഷേത്രമണ്ഡലം	യാഗഭൂമിയെ	കില	എന്നാകുന്നു പറയ
കഷ്ഠതഃ,	ഉഴുവോരും,		പ്പെടുന്നത്.
ജഗതീം	ഭൂമിയെ		

സ മാം ദൃഷ്ട്വാ നരപതിർമുഷ്ടിവിക്ഷേപതത്പരഃ

പാംസുകണ്ണിതസർപ്പാംഗീം ജനകോ വിസ്തീഷ്താഭവത്.

29

“മുഷ്ടി-	} “വിത്തിനെ പിടിപ്പി	പാംസുകണ്ണിത-	} മേലാസകലം പൊടി
വിക്ഷേപ-		സർപ്പാംഗീം	
തത്പരഃ	} ടിയായ് എടുത്ത് വി	മാം	} എന്നെ
		ദൃഷ്ട്വാ	
	} തയ്ക്കുന്നതിൽ തല്പര	വിസ്തീതഃ	} കണ്ട്
		അഭവത്	
സഃ ജനകഃ	} ആ ജനകരാജാവ്,		} അതുഭൂതം വൃണ്ടു.
നരപതിഃ			

അനപത്യേന ച സ്തേഹാഭ്യമാരോഹ്യ ച സ്വയം
മമേതം തനയേതൃക്തപാ സ്തേഹോ മയി നിപാതിതഃ.

30

<p>“അനപത്യേന “ സന്താനമില്ലായ്മയാൽ, സ്വയം ച സ്വേദനമായി സ്തേഹാത് സ്തേഹമുൾക്കൊണ്ട് അങ്കം മടിയിൽ ആരോപ്യ, എടുത്തുവെച്ച്, ‘മമ ‘എനിക്ക്</p>		<p>ഇതം ച തനയാ,’ ഇതി ഉക്തപാ, മയി സ്തേഹഃ നിപാതിതഃ.</p>	<p>ഇവർതന്നെയാകുന്നു പുത്രി,’ എന്നു പറഞ്ഞ്, എന്റെ പേരിൽ പ്രീതി ചേർക്കപ്പെട്ടു.</p>
--	--	--	---

അന്തരീക്ഷേ ച വാഗ്ദത്താ പ്രതി മാശ്വാനുഷീ കില
ഏവമേതന്നരപതേ ധമേണ തനയാ തവ.

31

<p>“മാ പ്രതി, അന്തരീക്ഷേ ‘നരപതേ! ഏതത് ഏവം; ധമേണ</p>	<p>“ എന്നെക്കുറിച്ച്, ആകാശത്തിൽ, ‘അല്ലയോ രാജാവേ! ഇത് ഇപ്രകാരം തന്നെ; ധമപ്രകാരം</p>	<p>തവ തനയാ ച;’ അമാനുഷീ വാക് അശരീരിവാക് ഉക്താ കില.</p>	<p>അവിടുത്തെ പുത്രിതന്നെ;’ എന്നി ങ്ങിനെ അമാനുഷീ വാക് അശരീരിവാക് പറയപ്പെട്ടു, എന്നാകുന്നു വദന്തി.</p>
---	--	--	--

തതഃ പ്രഹൃഷ്ടോ ധമ്മാത്മാ പിതാ മേ മിഥിലാധിപഃ
അവാപ്തോ വിപുലാമൃദ്ധിം മാമവാപ്യ നരാധിപഃ.

32

<p>“ തതഃ ധമ്മാത്മാ മിഥിലാധിപഃ നരാധിപഃ പ്രഹൃഷ്ടഃ മാം</p>	<p>“ അതിനാൽ, ധമ്മാത്മാവായ മിഥിലാധിപതിയായ അരചൻ, സന്തുഷ്ടചിത്തനായി എന്നെ</p>	<p>അവാപ്യ, മേ പിതാ, വിപുലാം ഋദ്ധിം അവാപ്തഃ.</p>	<p>എടുത്തുൾക്കൊണ്ട്, എനിക്ക് പിതാവായി, ധാരാളമായ സമൃദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചു.</p>
---	--	---	---

ഭത്താ ചാസ്തീഷ്ടവദ്ഭവൈ ജ്യേഷ്ഠായൈ പുണ്യകർമ്മണാ
തയാ സംഭാവിതാ ചാസ്തീ സ്തീശ്വതാ മാതുസൗഹൃദാത്.

33

<p>“പുണ്യകർമ്മണാ “ സത്കർമ്മനിരതനായ അദ്ദേഹത്താൽ ജ്യേഷ്ഠായൈ മുത്തവളായ ഇഷ്ടവദ്ഭവൈ പ്രിയഭാര്യ വക്കൽ അസ്തി ഞാൻ ഭത്താ; നൽകപ്പെട്ടു;</p>		<p>സ്തീശ്വതാ തയാ മാതു- സൗഹൃദാത് ച സംഭാവിതാ ച അസ്തി.</p>	<p>അതിവാത്സല്യയുക്ത അവളാൽ [യായ മാതുസ്തേഹമുൾക്കൊണ്ടു തന്നെ ഞാൻ കൊണ്ടാടപ്പെട്ട വളായും ഭവിച്ചു.</p>
---	--	---	--

പതിസംയോഗസുലഭം വയോ ഭൃഷ്ടാ തു മേ പിതാ
ചിന്താമദ്യുഗമദ്ദീനോ വിത്തനാശാഭിവാധനഃ.

34

“മേ പിതാ പതിസംയോഗ സുലഭം വയഃ ഭൃഷ്ടാ,	“എന്റെ പിതാവ്, എനിക്ക് ഭർത്താവുമായി ചേരവാൻ യുക്തമായ വയസ്സെത്തിയെന്ന് കണ്ട്,	അധനഃ വിത്തനാശാത് ഇവ ദീനഃ തു ചിന്താം അഭ്യഗമത്	ദരിദ്രൻ ഉള്ള സപത്തും പോ യാൽ എന്നപോലെ, ദീനനായി വിചാരപ്പെട്ടു.
--	--	---	--

സദശാച്ഛാപകൃഷ്ടാച്ഛ ലോകേ കന്യാപിതാ ജനാത്
പ്രധർഷണമവാപ്നോതി ശക്രേണാപി സമോ ഭൂവി.

35

“ലോകേ ശക്രേണ സമഃ അപി,	“ലോകത്തിൽ ഇന്ദ്രൻ തുച്ഛൻ എന്നിരുന്നു കന്യാപിതാ ച കന്യകയുടെ പിതാവാ ണെന്നുവെച്ചാൽ,	ഭൂവി, സദശാത് അപകൃഷ്ടാത് ച താഴ്ന്നവനായൊള്ള ജനാത് ജനത്തിൽനിന്ന് പ്രധർഷണം അവമാനത്തെ അവാപ്നോതി. അനുഭവിക്കുന്നു.	ലോകത്തിൽ, തനിക്കുസമനായൊ ചതാഴ്ന്നവനായൊള്ള ജനത്തിൽനിന്ന് അവമാനത്തെ അനുഭവിക്കുന്നു.
-----------------------------	--	--	---

താം ധർഷണമദൂരസ്ഥാം ഭൃഷ്ടാ ചാത്മനി പാത്ഥിവഃ
ചിന്താർണവഗതഃ പാരം നാസസാദാപ്തവോ യഥാ.

36

“പാത്ഥിവഃ ആത്മനി ച താം ധർഷണം അദൂരസ്ഥാം ഭൃഷ്ടാ	“അരചൻ, തന്റെ സംഗതിയിലും അപ്രകാരമുള്ള അവമാനത്തെ സമീപിച്ചിരിക്കുന്ന തായി കരുതി	ചിന്താർണ്ണ- വഗതഃ ആപ്തവഃ യഥാ പാരം ആസസാദ ന.	ചിന്തയാകുന്ന സമുദ്ര ത്തിൽ അകപ്പെട്ടവ നായി മുങ്ങുന്നവനെന്ന പോലെ വിചാരത്തിന്റെ കര കാണാതിരുന്നു.
--	--	---	---

അയോനിജാം ഹി മാം ജ്ഞാതപാ നാധൃഗ്വർദ്ധിചിന്തയൻ
സദശം ചാനരൂപം ച മഹീപാലഃ പതിം മമ.

37

“മഹീപാലഃ മാം അയോനിജാം ജ്ഞാതപാ മമ സദശം ച	“രാജാവ്, ഞാൻ അയോനിജയാ ണെന്നുള്ളതിനെ മനസ്സിൽ കരുതി, എനിക്ക് തക്ക ഗുണത്തോടു കൂടിയവനായും	അനരൂപം ച പതിം വിചിന്തയൻ ഹി അധൃഗ്വർദ്ധി ന.	തക്ക അഴകോടുകൂടിയ വനായും ഉള്ള ഒരു ഭർത്താവിനെ കിട്ടുവാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടും കണ്ടെത്താതിരുന്നു.
--	---	---	---

തസ്യ ബുദ്ധിരിയാ ജാതാ ചിന്തയാനസ്യ സന്തതം
സ്വയംവരം തന്തജായാഃ കരിഷ്യാമിതി ധീമതഃ.

38

“സന്തതം	“ഇടവിടാതെ	സ്വയംവരം	സ്വയംവരമുണ്ടെന്ന്
ചിന്തയാനസ്യ	വിചാരപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന	കരിഷ്യാമി,	ഘോഷിക്കാം,
തസ്യ	ആ	ഇതി	എന്ന
ധീമതഃ,	ധീമാനായ പിതാവി	ഇയം	ഈ
	ന്ന്,	ബുദ്ധിഃ	നിശ്ചയം
‘തന്തജായാഃ	‘പുത്രിക്ക്	ജാതാ	ഉളവായി.

മഹായജേണ തദാ തസ്യ വരണേന മഹാത്മനാ
ഭന്തം ധനുർവരം പ്രീത്യാ തുണീ ചാക്ഷയസായകൌ.

39

“മഹായജേണ	“മഹായാഗത്തിൽ,	അക്ഷയ-	കറയാത്ത അമ്പ
തദാ,	അതു നടന്ന സമയം,	സായകൌ	കളാൻ
മഹാത്മനാ	മഹാത്മാവായ	തുണീ	രണ്ടു ആവനാഴികളും,
വരണേന	വരണനാൽ	ച	കൂടാതെ
തസ്യ	അദ്ദേഹത്തിന്നു	ധനുർവരം	ശ്രേഷ്ഠമായ വില്ലും
		പ്രീത്യാ	പ്രീതിയോടെ
		ഭന്തം	നൽകപ്പെട്ടു.

അസഞ്ചാല്യം മനുഷ്യൈശ്വര്യേ നന്തേനാപി ച ഗൌരവാത്
തന്ന ശക്താ നമയിതും സ്വപ്നേഷ്വപി നരാധിപാഃ.

40

“യത്തേന അപി	“എത്ര കഷ്ടപ്പെട്ടാലും,	തത്	അതിനെ
ഗൌരവാത്	അതിന്റെ മഹത്വ	നരാധിപാഃ	അരചന്മാർ
	ത്താൽ,	സ്വപ്നേഷ്വ അപി	സ്വപ്നങ്ങളിലുംകൂടി
മനുഷ്യൈഃ	മനുഷ്യർ ആരാലും	നമയിതും ച	കലയ്ക്കുന്നതിന്ന്
അസഞ്ചാല്യം ;	ഇളക്കപ്പെടുവാൻ	ശക്താഃ ന.	ശക്തിയററവരായി
ച	കഴിയാത്തതു് ;		
	എന്നതുകൊണ്ടു്,		രന്നു.

തലന്തഃ പ്രാപ്യ മേ ചിത്രാ വ്യാഘ്രതം സത്യവാദിനാ
സമവായേ നരേന്ദ്രാണാം പൂർവ്വാമന്ത്രാ പാത്ഥിവാൻ.

41

“പൂർവ്വം	“പണ്ടേതന്നെ	നരേന്ദ്രാണാം	ആ രാജസഭയിൽ
തത്	ആ	സമവായേ	വെച്ചു്
ധന്തഃ	ധനുസ്സിനെ	സത്യവാദിനാ	സത്യപ്രതിജ്ഞനായ
പ്രാപ്യ,	പ്രാപിച്ചു്,	മേ	എന്റെ
പാത്ഥിവാൻ	രാജാക്കന്മാരെ	ചിത്രാ	പിതാവിനാൽ
അമന്ത്രാ,	ക്ഷണിച്ചുവരുത്തിയ	വ്യാഘ്രതം.	ഇപ്രകാരം അറിയിക്ക
	ശേഷം,		പ്പെട്ടു.

ഇദം ച ധനുരഭ്യമ്യ സജ്യം യഃ കരുതേ നരഃ

തസ്യ മേ ദുഹിതാ ഭായ്വാ ഭവിഷ്യതി ന സംശയഃ.

42

“യഃ നരഃ ഇദം ധനുഃ ഉഭ്യമ്യ സജ്യം കരുതേ,	“യാതൊരു പുരുഷൻ ഈ ധനുസ്സിനെ എടുത്ത് ഞാണൊറുന്നുവാ,	തസ്യ ച മേ ദുഹിതാ ഭായ്വാ ഭവിഷ്യതി സംശയഃ നഃ.	അവനു തന്നെ എന്റെ പുത്രി ഭായ്യയായി ഭവിക്കുന്നതാണ് സംശയമില്ല.
---	--	--	---

തച്ച ദൃഷ്ട്വാ ധനുഃ ശ്രേഷ്ഠം ഗൌരവാദ്ഗിരിസന്നിഭം

അഭിവാദ്യേ നൃപാ ജഗദ്ഗരശക്താസ്തസ്യ തോലനേ.

43

“നൃപാഃ ഗിരിസന്നിഭം തത് ശ്രേഷ്ഠം ധനുഃ ദൃഷ്ട്വാ, ഗൌരവാത്	“രാജക്കന്മാർ പച്ചതാണ്ടുശമായ ആ ശ്രേഷ്ഠധനുസ്സിനെ കണ്ട്, മഹത്വത്താൽ	തോലന ച അശക്താഃ, തസ്യ അഭിവാദ്യേ ജഗദ്.	പൊന്തിപ്പാൻകൂടി സാധിക്കാത്തവരായി, അതിന്നു കുവിട്ടശേഷം, മടങ്ങിപ്പോയ്ക്കുളഞ്ഞു.
---	---	--	---

സുഭീഷ്ടസ്യ തു കാലസ്യ രാഘവോഽയം മഹാഭൃതിഃ

വിശ്വാമിത്രേണ സഹിതോ യജ്ഞം ദൃഷ്ട്വം സമാഗതഃ

ലക്ഷ്മണേന സഹ ഭ്രാത്രാ രാമഃ സത്യപരാക്രമഃ.

44

“സുഭീഷ്ടസ്യ കാലസ്യ തു രാഘവഃ; മഹാഭൃതിഃ, സത്യപരാക്രമഃ, അയം രാമഃ,	“ഏറെക്കാലം ചെന്ന ശേഷം രഘുകുലത്തിൽ അവതരിച്ചവനും, മഹാപ്രഭാവശാലിയും, സത്യമായ പരാക്രമത്തോടുകൂടിയവനുമായ ഈ ശ്രീരാമൻ,	വിശ്വാമിത്രേണ വിശ്വാമിത്രമഹർഷിയോടു സഹിതഃ, ഭ്രാത്രാ ലക്ഷ്മണേന സഹ യജ്ഞം ദൃഷ്ട്വം സമാഗതഃ.	കൂടിയവനായി അനുജനായ ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി യാഗത്തെ സന്ദർശിപ്പാൻ എഴുന്നള്ളി.
--	--	---	--

വിശ്വാമിത്രസ്തു ധർമ്മാത്മാ മമ പിത്രാ സുപൂജിതഃ

പ്രോവാച പിതരം തത്ര രാഘവേന രാമലക്ഷ്മണൌ.

45

“ധർമ്മാത്മാ വിശ്വാമിത്രഃ, മമ പിത്രാ സുപൂജിതഃ,	“ധർമ്മാത്മാവായ വിശ്വാമിത്ര മൂനി, എന്റെ പിതാവിനാൽ നല്ലപോലെ പൂജിക്കപ്പെട്ടവനായി,	തത്ര പിതരം രാഘവേന രാമലക്ഷ്മണൌ തു പ്രോവാച.	ആ സമയം പിതാവിന്ന് രഘുവംശജാതരായ ശ്രീരാമലക്ഷ്മണന്മാരെ കുറിച്ച് ഇപ്രകാരം അരുളിചെയ്തു.
---	--	--	---

സുതൗ ദശരഥഃസ്യമൗ ധനുർദർശനകാംക്ഷിണൗ
ധനുർദർശ രാമായ രാജപുത്രായ ദൈവികം.

46

“ഇമൗ ദശരഥസ്യ	“ഇവർ രണ്ടുപേരും ദശരഥ ചക്രവർത്തി യുടെ	ദൈവികം ധനം രാജപുത്രായ രാമായ ദർശ.	ദിവ്യമായ ഈ ധനുസ്സിനെ യുവരാജാവായേകളെവ ശ്രീരാമൻ [നായ കാണിച്ചു കൊടുപ്പി ച്ചാലും.]
സുതൗ; ധനുർദർശന- കാംക്ഷിണൗ;	കുമാരന്മാരാകുന്നു; } വില്ലിനെ കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു;		

ഇത്യുക്തസ്തേന വിപ്രേണ തഥനഃ സമുപാനയത്.

47

“ഇതി തേന വിപ്രേണ	“ഇപ്രകാരം ഈ ബ്രാഹ്മണോത്തമനാൽ	ഉക്തം, തത് ധനം സമുപാനയത്.	ഈജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ട അദ്ദേഹം, ഈ ധനുസ്സിനെ വരുത്തി.
------------------------	------------------------------------	---------------------------------	--

നിമേഷാന്തരമാത്രേണ തദാനമ്യ സ വീർ്വചാൻ

ജ്യാം സമാരോപ്യ ഡധിതി പൂരയാമാസ വീർ്വചത്.

48

“വീർ്വചാൻ സഃ നിമേഷാന്തര- മാത്രേണ തത് ആനമ്യ,	“ വീർ്വശാലിയായ അദ്ദേഹം, ഒരു ക്ഷണനേരം കൊണ്ട്, അതിനെ വളച്ച്,	വീർ്വചത് ജ്യാം സമാരോപ്യ ഡധിതി പൂരയാമാസ.	കാഴ്ചം സഫലമാകുമാറ് ഞാണിനെ ആരോപിച്ച് പെട്ടെന്ന് ടങ്കാരംചെയ്തു.
---	--	---	---

തേന പൂരയതാ വേഗാനുദ്ധ്യ ഭഗ്നം ദധിധാ ധനഃ

തസ്യ ശബ്ദോഽഭവത്ഭീമഃ പതിതസ്യാശനേരിച.

49

“വേഗാത് പൂരയതാ തേന ധനം മദ്ധ്യേ ദധിധാ	“ ഉഴക്കൊടെ ടങ്കാരംചെയ്യുന്ന അദ്ദേഹത്താൽ, ധനുസ്സ് നടുവിൽ രണ്ടായി	ഭഗ്നം; പതിതസ്യ തസ്യ ശബ്ദം അശനേഃ ഇവ ഭീമഃ അഭവത്.	മുറിക്കപ്പെട്ടു; മുറിഞ്ഞുവീണ അതിന്റെ ശബ്ദം ഇടിമുഴക്കംപോലെ ഭയങ്കരമായിരുന്നു.
---	--	---	--

തതോഽഹം തത്ര രാമായ പിത്രാ സത്യാഭിസന്ധിനാ

നിശ്ചിതാ ദാതുമദ്യമ്യ ജലഭാജനമുത്തമം.

50

“തതഃ തത്ര സത്യാഭി- സന്ധിനാ പിത്രാ, ഉത്തമം	“ അപ്പാൾ അവിടെത്തന്നെ } സത്യസന്ധനായ പിതാവിനാൽ, ഉത്തമമായ	ജലഭാജനം ഉദ്യമ്യ, രാമായ ദാതും അഹം നിശ്ചിതാ,	ജലപാത്രത്തെ കയ്യിലെടുത്തുകൊണ്ട്, ശ്രീരാമൻ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടു ത്താൻ [പ്പാൻ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടു.
--	---	---	---

ദീയമാനാം ന തു തദാ പ്രതിജഗ്രാഹ രഘവഃ

അവിജ്ഞായ പിതൃഹ്നുനമയോദ്ധ്യധിപഃ തഃ പ്രഭോഃ

51

“ രാഘവഃ തദാ തു	“ ശ്രീരാഘവൻ, ആ സമയംതന്നെ	അയോദ്ധ്യാധി- പതഃ }	അയോദ്ധ്യാധിപതിയു മായ
ദീയമാനാം, പ്രഭോഃ	{ പാണ്ഡിഗ്രഹണംചെയ്തു കൊടുക്കപ്പെടുന്നവളാ യ എന്നെ, പ്രഭുവും	പിതൃഃ ഹന്ദം അവിജ്ഞായ പ്രതിജഗ്രാഹ ന.	പിതാവിന്റെ തിരുവുള്ളം അറിയാതെ അംഗീകരിച്ചില്ല.

തതഃ ശപതൂരമാമന്ത്രാ വൃദ്ധം ദശരഥം നൃപാ

മമ പിത്രാ തപഹം ഭന്താ രാമായ വിദിതാത്മനേ.

52

“ വൃദ്ധം ശപതൂരം തു ദശരഥം നൃപം ആമന്ത്രാ, തതഃ	“ മഹാനം ശപതൂരനും ആയ ദശരഥചക്രവർത്തിയെ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി, അതിൽപിന്നെ	മമ പിത്രാ വിദിതാത്മനേ രാമായ അഹം ഭന്താ.	എന്റെപിതാവിനാൽ ലോകപ്രസിദ്ധനായ ശ്രീരാമന്നായ്ക്കാണ് ഞാൻ [ക്കുറുപ്പു. വിവാഹംചെയ്തുകൊടു-
---	---	--	--

മമ ചൈവാനജാ സാദ്ധവീ ഉജ്ജ്വലാ പ്രിയദർശനാ

ഭാർയാത്വേ ലക്ഷ്മണസ്യാപി പിത്രാ ഭന്താ മമ സ്വയം.

53

“ മമ അനജാ അപി സാദ്ധവീ ഏവ പ്രിയദർശനാ ച ഉജ്ജ്വലാ	“ എന്റെ അനജത്തിയും പുണ്യവതിയും സുന്ദരിയും ആയ ഉജ്ജ്വലയെന്നവൾ,	മമ പിത്രാ ലക്ഷ്മണസ്യാ സ്വയം ഭാർയാത്വേ ഭന്താ.	എന്റെ പിതാവിനാൽ ലക്ഷ്മണൻ സ്വേച്ഛയായി ധർമ്മപതിയായി പാ ണിഗ്രഹണം ചെയ്തു കൊടുക്കപ്പെട്ടു.
--	--	--	--

ഏവം ഭന്താഽസ്മി രാമായ തദാ തത്ര സ്വയംവരേ

അനരക്താഽസ്മി ധർമ്മേണ പതിം വീര്യവതാം വരം.

54

“ ഏവം തത്ര സ്വയംവരേ, തദാ അസ്മി രാമായ ഭന്താ ;	“ ഇപ്രകാരം ആ സ്വയംവരത്തിൽ, അന്ന് ഞാൻ ശ്രീരാമന്നായ്ക്കാണ് നൽകപ്പെട്ടു ;	വീര്യവതാം വരം പതിം, ധർമ്മേണ അസ്മി അനരക്താ. ”	വീരന്മാരിൽ വെച്ച് ഉത്തമനായ ഭർതാവിന്റെ പേരി ൽ, ധർമ്മാനുസൃതമായി ഞാൻ അനരക്തയാകുന്നു. ”
--	--	---	---

ഇത്യാദഞ്ച ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ

അഷ്ടാദശോത്തരശതതഃ സ്കന്ദഃ = നൂറ്റിപ്പതിനെട്ടാംസ്കന്ദം സമാപ്തം.

ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6690 ; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യം മുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4335.

ഏകോനവിംശത്യത്തരശതമഃ സദ്ഭം = നാറിപ്പത്തൊമ്പതാംസദ്ഭം.

[ഭണ്ഡകാരണ്യപ്രവേശഃ = ഭണ്ഡകാരണ്യത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത്.]

അനസൂയാ തു ധർമ്മജ്ഞാ ശ്രുതപാ താം മഹതീം കഥാം
പശ്യുഷപജത ബാഹുഭ്യോഃ ശിരസ്യാശ്രോണ മൈഥിലീം.

1

ധർമ്മജ്ഞാ	ധർമ്മത്തെ അറിഞ്ഞവ	കഥാം	കഥയെ
	ളായ	ശ്രുതപാ,	ശ്രവിച്ച്,
അനസൂയാ	അനസൂയ	മൈഥിലീം	മൈഥിലിയെ
തു	ആ സമയം	ശിരസിആശ്രോണ ശിരസ്സിൽ	മുകൻ്
താം	ആ	ബാഹുഭ്യോഃ	ഇരളുരുളങ്ങളായും
മഹതീം	പാവനമായ	പശ്യുഷപജത.	ആലിംഗനംചെയ്തു.

വ്യക്താക്ഷരപദം ചിത്രം ഭാഷിതം മധുരം തപയാ
യഥാ സ്വയംവരം വൃത്തം തത്സർവ്വം ച ശ്രുതം മധാ.

2

“സ്വയംവരം	“സ്വയംവര	മധുരം	ഇവം നൽകുമാറ്
വൃത്തം	വൃത്താനന്ദം	ചിത്രം	ചമത്കാരമായി
യഥാ	നടന്നപോലെതന്നെ	ഭാഷിതം	ഉറച്ചെയ്യപ്പെട്ടതായ
തപയാ	ഭവതിയാൽ	തത് സർവ്വം ച	അത് മുഴുവനും
വ്യക്താക്ഷര-	സ്പഷ്ടമായ അക്ഷരങ്ങളെ	മധാ	എന്നാൽ
പദം	ഭോക്തൃ പദങ്ങളോടും	ശ്രുതം.	കേട്ടറിയപ്പെട്ടു.

രമേട്ടഹരം കഥയാ തേ തു ദൃശം മധുരഭാഷിണി.

3

“മധുരഭാഷിണി!	“തേൻമൊഴിയാളേ!	കഥയാ	വൃത്താന്തത്താൽ
അഹരം	ഞാൻ	തു	ഈ സമയം
തേ	ഭവതിയുടെ	ദൃശം	ഏറ്റവും
		രമേ.	സന്തോഷിക്കുന്നു.

രവിരസ്തംഗതഃ ശ്രീമാനുപോഹ്യ രജനീം ശിവാം
ദിവസം പ്രതികീർണ്ണാനാമാഹാരാത്ഥം പതത്രിണാം
സന്ധ്യാകാലേ നിലീനാനാം നിദ്രാത്ഥം ശ്രുതതേ ധപനിഃ.

4

“ശിവാം	“ശുഭമായ	പ്രതികീർണ്ണാനാം	അവിടവിടെ സഞ്ചരി
രജനീം	രാത്രിയെ		ച്ചിരുന്നവയും
ഉപോഹ്യ,	ഏല്പിച്ചു,	സന്ധ്യാകാലേ	സന്ധ്യാകാലത്തിൽ
ശ്രീമാൻ	ശ്രീമാനായ	നിദ്രാത്ഥം	ഉറങ്ങുവാനായി
രവിഃ	സൂര്യഭഗവാൻ	നിലീനാനാം	കൂട്ടിൽ ഒളിച്ചുവയ്ക്കുന്നവയായ
അസ്തംഗതഃ;	അസ്തംഗതനായി;	പതത്രിണാം	പക്ഷികളുടെ
ആഹാരാത്ഥം	ഇരതെങ്ങി	ധപനിഃ	ശബ്ദം
ദിവസം	പകലിൽ	ശ്രുതതേ.	കേൾക്കപ്പെടുന്നു.

ഏതേ ചാപ്യഭിഷേകാദ്രാ മനയഃ കലശോദ്യതാഃ
സഹിതാ ഉപവർത്തന്തേ സലിലാപ്തവപ്തകലാഃ.

5

“ഏതേ	“ഇതാ	സലിലാപ്തത	} ഈറനായ മരവുരി ഉടുത്തവരായി, കയ്യിൽ കലശങ്ങളെ ച
മനയഃ അപി	മുനിമാരും	വപ്തകലാഃ	
സഹിതാഃ	ഒന്നിച്ചുകൂടി	കലശോദ്യതാഃ	
അഭിഷേകാർദ്രാഃ, സ്നാനം ചെയ്തവരായി,		ഉപവർത്തന്തേ. വരുന്നു.	

ഈഷിണാമഗ്നിഹോത്രേഷു ഹുതേഷു വിധിപൂർവ്വകം
കപോതാംഗാരണോ ധൃമോ ദൃശ്യതേ പവനോദ്ധതഃ.

6

“വിധിപൂർവ്വകം	“വിധിപ്രകാരം	പവനോദ്ധതഃ	} കാറുകൊണ്ട് അടി ക്കുപ്പട്ട്, പ്രാവുകൾക്കു വയറു പോലെ അരുണവണ്ണ ത്തിൽ
ഈഷിണം	ഈഷിമാരുടെ	കപോതാംഗാ-	
അഗ്നിഹോത്രേഷു	അഗ്നിഹോത്രങ്ങൾ	രണഃ	
ഹുതേഷു,	ഹോമം ചെയ്യപ്പെട്ട വോരും	ദൃശ്യതേ.	
ധൃമഃ	അതിൽനിന്നുള്ള പുക,	കാണപ്പെടുന്നു.	

അല്പപണ്ണാ ഹി തരവോ ഘനീഭൂതാഃ സമന്തതഃ
വിപ്രകൃഷ്ടോഽപി ദേശേഽസ്തിൻ ന പ്രകാശന്തി വൈ ദിശഃ.

7

“വിപ്രകൃഷ്ടഃ	“തിങ്ങിയ സ്ഥലത്തിൽ	അല്പപണ്ണാഃ	} അല്പം ഇലകളുള്ള വൃക്ഷങ്ങളും തന്നെ എങ്ങും നിബിഡമായവയായി കാണപ്പെടുന്നു.
അസ്തിൻ	ഈ [നിന്നുദൂരെയായുള്ള	തരവഃ ഹി	
ദേശേ അപി	സ്ഥലത്തിലും	സമന്തതഃ	
ദിശഃ	ദിക്കുകൾ	ഘനീഭൂതാഃ.	
പ്രകാശന്തി	} ഒട്ടും ശോഭിക്കുന്നില്ല;		
ന വൈ;			

രജനീചരസതപാനി പ്രചരന്തി സമന്തതഃ
തപോവനമൃഗാ ഘ്രേതേ വേദിരീതേഽഷ്ട ശേരതേ.

8

“രജനീചര-	} “രാത്രിസഞ്ചരിക്കുന്ന ജന്തുക്കൾ	തപോവന-	} തപോവനമൃഗങ്ങളും
സതപാനി		മൃഗാഃ ഹി	
സമന്തതഃ	എങ്ങും	വേദിരീതേഽഷ്ട	} ആശ്രമപ്രദേശങ്ങളിൽ കിടക്കുന്നു.
പ്രചരന്തി;	ചുറ്റിത്തിരിയുന്നു;	ശേരതേ.	
ഏതേ	ഈ		

സംപ്രവൃത്താ നിശാ സീതേ നക്ഷത്രസമലംകൃതാ
ജ്യോത്സ്നാപ്രാവരണശ്ചന്ദ്രോ ദൃശ്യതേഽഭ്യഭിതോഽംബരേ.

9

“സീതേ!	“സീതേ!	അംബരേ	} ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രഃ അഭ്യഭിതഃ ചന്ദ്രൻ ഉദിച്ചു ജ്യോത്സ്നാ- } നിലാവിനെ പുതച്ചു പ്രാവരണഃ } കൊണ്ട്
നക്ഷത്ര-	} നക്ഷത്രങ്ങളാൽ ഭംഗി തേടുന്ന	ദൃശ്യതേ.	
സമലംകൃതാ		വിളങ്ങുന്നു.	
നിശാ	രാത്രി		
സംപ്രവൃത്താ;	ആരംഭിച്ചു;		

ഗമ്യതാമനുജാനാമി രാമസ്യാനുചരീ ഭവ
കഥയന്ത്യാ ഹി മധുരം തപയാടഹം പരിതോഷിതാ.

10

“ മധുരം	“ മധുരമാംവണ്ണം	രാമസ്വ	ശ്രീരാമന്റെ
കഥയന്ത്യാ	സംഭാഷണം ചെയ്യുന്ന	അനുചരീ ഹി	മനസ്സിന്നു വിപരീതം
തപയാ,	ഭവതിയാൽ,		തോന്നാത്തവളായ്ക്കെന്നെ
അഹം	ഞാൻ	ഭവ;	വർത്തിച്ചാലും;
പരിതോഷിതാ;	ആനന്ദിപ്പിക്കപ്പെട്ടു;	ഗമ്യതാം	പോയ്ക്കരിക
		അനുജാനാമി.	ഞാൻ വിടനൽകുന്നു.

അലംകര ച താവത് തപം പ്രത്യക്ഷം മമ മൈഥിലി
പ്രീതിം ജനയ മേ വത്സേ ദിവ്യാലങ്കാരശോഭിനീ.

11

“ മൈഥിലി!	“ സീതേ!	വത്സേ!	വത്സേ!
മമ	എന്റെ	ദിവ്യാലങ്കാര-	ദിവ്യാലങ്കാരങ്ങളെ
പ്രത്യക്ഷം	മുമ്പിൽവെച്ചുതന്നെ	ശോഭിനീ	ണിഞ്ഞവളായി
തപം	ഭവതി	മേ	എനിക്ക്
താവത് ച	ഇപ്പോൾതന്നെ	പ്രീതിം	മനഃസന്തുഷ്ടിയെ
അലംകര;	അലങ്കാരംചെയ്തു	ജനയ.”	ഉളവാക്കിയാലും.”
	കൊറുക;		

സാ തദാ സമചക്രത്യ സീതാ സുരസുതോപമാ
പ്രണമ്യ ശിരസാ തസ്യൈ രാമം തപഭിമുഖീ യയൌ.

12

സുരസുതോപമാ	ദിവ്യകന്യകപോലെയു	തസ്യൈ	അനസൂയയെ
സാ	ആ [ജവളായ	ശിരസാ	തലകുവിട്ട്
സീതാ,	സീതാദേവി,	പ്രണമ്യ തു	വണങ്ങിയശേഷം
തദാ	ആ സമയം	രാമം	ശ്രീരാമനെ
സമചക്രത്യ	അലങ്കാരങ്ങൾ അണി	അഭിമുഖീ	നോക്കി
	ഞ്ഞുകൊണ്ട്	യയൌ.	ചെന്നു.

തഥാ തു ഭൂഷിതാം സീതാം ദദർ വദതാംവരഃ
രാഘവഃ പ്രീതിദാനേന തപസപിന്യാ ജഹഷ് ച.

13

വദതാംവരഃ	വാക്യവിശാരദനായ	ദദർ;	കണ്ടു;
രാഘവഃ,	ശ്രീരാമൻ,	തപസപിന്യാ	ആ തപസപിനിയുടെ
സീതാം	സീതാദേവിയെ	പ്രീതിദാനേന	പ്രീതിയാൽ നൽകപ്പെ
തഥാ തു	അപ്രകാരമെല്ലാം	ച	ട്ടതന്നെ കാരണ
ഭൂഷിതാം	അണിഞ്ഞുകൊണ്ടിരി		ത്താൽതന്നെ
	ക്കുന്നവളായി	ജഹഷ്.	സന്തുഷ്ടിയുൾക്കൊണ്ടു.

14

തരം	അപ്പോൾ	പ്രീതിദാനം	സ്നേഹപൂർവ്വം നൽകപ്പെട്ട
മൈമിലീ	മിമിലായിപസുതയായ	വസനാഭരണ- ശുജാം	} വസ്ത്രം, ആഭരണം; മാ ല എന്നവയെപററി
സീതാ	സീതാദേവി	സർപ്പം	
തപസ്വിത്യാ	താപസിയായ അനസു യയാൽ	രാമായ സുവേദയത്.	ശ്രീരാമനോടായി അറിയിച്ചു.

15

മഹാരഥഃ	മഹാരഥനായ	ദൃഷ്ടപാ,	അറിഞ്ഞു്,
രാമഃ	ശ്രീരാമൻ,	തു	അതിനാൽ
മൈഥില്യഃ	സീതാദേവിയ്ക്കു്	പ്രയുഷ്ടഃ	സത്തൃഷ്ടചിത്തനായി
സത്ക്രിയാം	ചെയ്യപ്പെട്ടതായ	അഭവത് ;	ഭവിച്ചു ;
	ഉപചാരത്തെ	ലക്ഷ്മണഃ	ലക്ഷ്മണനും
മാനുഷേഷു	മനുഷ്യരുടെ ഇടയിൽ	ച.	അപ്രകാരം തന്നെ
അതിദുർല്ലഭാം	ദുഷ്ശാപമെന്ന്		ഭവിച്ചു.

16

ശശിനിജാനനം	ശശാങ്കവദനനായ	പ്രീതഃ,	സത്തുഷ്ടിയാൻവനാ
രഘുനന്ദനഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,		യി,
തതഃ	അനന്തരം	താം	അന്നത്തെ
താപസൈഃ	താപസന്മാരാലും	പുണ്യം	തുഭ്യമായ
സിദ്ധൈഃ	സിദ്ധന്മാരാലും	ശർവ്വരീം	രാത്രി
അച്ഛിതഃ,	കൊണ്ടാടപ്പെട്ടവനാ	ഉവാസ.	കഴിച്ചുകൂട്ടി.
	യി.		

17

നരവ്യാഖ്യോ,	ആ പുരുഷോത്തമനാ	ഇതാനി കാൻ	മോമകാച്ചുണ്ടെയും
തസ്യാം	ആ [രിവരം,		പുത്തിയാക്കി,
രാത്യാം	രാത്രി	വനഗോചരാൻ	വനവാസികളായ
വൃതീതായാം,	കഴിഞ്ഞ ശേഷം,	താപസാൻ	താപസന്മാരോടായി
അഭിഷിച്യ	സ്നാനം ചെയ്ത്,	ആപ്തേർത്താം.	യാത്രപറഞ്ഞു.

താവുചുണ്ണേ വനചരാസ്താപസാ ധർമ്മചാരിണഃ

വനസ്ത്ര തസ്ത്ര സഞ്ചാരം രാക്ഷസൈഃ സമഭിപ്സ.തം.

18

“ധർമ്മചാരിണഃ ധർമ്മനിഷ്ഠന്മാരും
വനചരാഃ വനവാസികളുമായ
തേ താപസാഃ, ആ താപസന്മാർ,
തസ്ത്ര വനസ്ത്ര ആ വനത്തിന്ന്
രാക്ഷസൈഃ രാക്ഷസന്മാരാൽ

സമഭിപ്സ.തം എങ്ങനോക്കിയാലും
ഉണ്ടാകുന്ന
സഞ്ചാരം ആപത്തിനെക്കുറിച്ച്
തെര അവരിരുവരോടും,
ഉച്ചഃ. ഇപ്രകാരം അറിയിച്ചു.

രക്ഷാംസി പുരുഷാദാനി നാനാഭൂപാണി രാഘവ

വസന്ത്യസ്തിൻ മഹാരണ്യേ വ്യാളാശ്വ ഭൂധിരാശനാഃ.

19

“രാഘവ ! “ശ്രീരാമ !
അസ്തിൻ ഈ
മഹാരണ്യേ, വൻകാട്ടിൽ
പുരുഷാദാനി നരഭോജികളായ
നാനാഭൂപാണി പലപല

രക്ഷാംസി രാക്ഷസരും
ഭൂധിരാശനാഃ രക്തപാനംചെയ്യുന്ന
വ്യാളാഃ ച ഭുഷ്ടന്മാരും
വസന്തി. വസിക്കുന്നുണ്ട്.

ഉച്ഛിഷ്ടം വാ പ്രമത്തം വാ താപസം ധർമ്മചാരിണം

അദന്ത്യസ്തിൻ മഹാരണ്യേ താൻ നിവാരയ രാഘവ.

20

“രാഘവ ! “ശ്രീരാമ !
അസ്തിൻ ഈ
മഹാരണ്യേ വൻകാട്ടിൽ
ഉച്ഛിഷ്ടം വാ അശുചിയായൊ
പ്രമത്തം വാ അജാഗ്രതയായൊ

ഉള്ള

ധർമ്മചാരിണം ധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തോടു
താപസം താപസനെ [ക്രൂരിയ
അദന്തി; അവർ ഭക്ഷിച്ചുകുള
യുന്നു;
താൻ നിവാരയ. അവരുടെ ഉപദേവം
ഇല്ലാതാക്കിയാലും.

ഏഷ പന്ഥാ മഹർഷീണാം ഫലാസ്യാഹരതാം വനേ

അനേന തു വനം ഭുക്തം ഗന്തു രാഘവ തേ ക്ഷമം.

21

“രാഘവ ! “ശ്രീരാമ !
ഏഷഃ ഇക്കാണുന്ന
പന്ഥാഃ തു, ഉഴുതുവഴിതന്നെയാണ്,
വനേ കാട്ടിൽ
ഫലാനി ഫലങ്ങൾ
ആഹരതാം കൊണ്ടുവരുന്ന

മഹർഷീണാം; മഹർഷികൾ നടക്കു
ന്നത്;
ഭുക്തം വനം ഗഹനമായ കാട്ടിൽ,
അനേന ഈ മാർഗ്ഗത്തിലൂടെ
ഗന്തു ഗമിക്കുന്നത്
തേ നിന്തിരുവടിക്കു്
ക്ഷമം.” ഉചിതമായിരിക്കും.”

ഇതീവ തൈഃ പ്രാഞ്ജലിഭിസ്തപസപിഭിഃ
 ഭിജൈഃ കൃതസ്തപസ്തൃയനഃ പരന്തപഃ
 വനം സഭായ്ഃ പ്രവിവേശ രാഘവഃ
 സലക്ഷ്മണഃ സൂര്യ ഇവാഭ്രമണ്ഡലം.

22

പരന്തപഃ	ശത്രുസന്താപകനായ	ഭിജൈഃ	ബ്രാഹ്മണരാൽ
രാഘവഃ,	ശ്രീരാഘവൻ,	കൃത-	} ആശീർവ്വദിക്കപ്പെട്ടവനായി,
സലക്ഷ്മണഃ,	ലക്ഷ്മണസഹിതനായി	സ്തപസ്തൃയനഃ	
സഭായ്ഃ,	ഭായ്യാസമേതനായി,	അഭ്രമണ്ഡലം	മേഘമണ്ഡലത്തെ
ഇതി ഇവ	ഇപ്രകാരമുണ്ടാർത്തിച്ച്	സൂര്യഃ ഇവ,	ആദിത്യൻ എന്ന
പ്രാഞ്ജലിഭിഃ	കൈകൂപ്പിനില്ക്കുന്ന		പോലെ,
തൈഃ	} ആ താപസന്മാരായ	വനം	ഭണ്ഡകാവനത്തിൽ
തപസപിഭിഃ		പ്രവിവേശ.	പ്രവേശിച്ചു.

ഇത്യാശ്ച ശ്രീമദ്രാമായണേ വാല്മീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡേ ഏകോനവിംശത്യന്തരശതതമഃ സ്കന്ധഃ = നൂറ്റിപ്പത്തൊമ്പതാംസ്കന്ധം സമാപ്തം.

ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 6712; അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം ആദ്യംമുതൽ ശ്ലോകസംഖ്യ 4357.

[ശ്രീ ഗോമതിതീരേ നൈമിശാരണ്യേ അശ്വമേധയജ്ഞവാടഗതമുനീന്ദ്രഭിജേന്ദ്രനരേന്ദ്രലക്ഷം
 ഗോപുഷ്ടി വാനരേന്ദ്ര രാക്ഷസേന്ദ്ര പരിവൃതസ്യ മുനിവൃന്ദാരകവൃന്ദവന്ദ്യമാനകോരകാകാര
 പാദയുഗളസ്യ അയോദ്ധ്യാപുരധീശസ്യ രാജാധിരാജസ്യ കൃതജ്ഞസ്യ സകലലോക
 ശരണ്യസ്യ സകലജഗദ്രക്ഷണ ജാഗരൂകസ്യ ലോകാഭിരാമസ്യ ശ്രീരാമചന്ദ്രസ്യ
 നിക്ഷോഭേന്ദ്രാഃ ശ്രീരാമാത്മജയോഃ കശലവയോഃ ആഖ്യാനേ ശ്രീമദ്രാമാ
 യണേ നവമേഘനി വർത്തമാനകഥാപ്രസംഗഃ സമാപ്തഃ.

ഇപ്രകാരം കശലവന്മാരാൽ അശ്വമേധയാഗശാലയിൽ ശ്രീരാമസന്നിധിയിൽവെച്ച് ഗാനം ചെയ്യപ്പെട്ട ശ്രീരാമായണത്തിൽ ഒമ്പതാംഭിവസം ഗാനംചെയ്ത കഥ അവസാനിച്ചു.]

ഇതി അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡഃ സമാപ്തഃ.

അസ്ത്യാനന്തരം ആരണ്യകാണ്ഡോ ഭവിഷ്യതി—തസ്മിന്നയം പ്രഥമഃ ശ്ലോകഃ.

പ്രവിശ്യ തു മഹാരണ്യം ഭണ്ഡകാരണ്യമാത്മവാൻ
 ദദർശ രാമോ ഭൂധഷ്ടസ്താപസാശ്രമമണ്ഡലം.

ഇമേന്ത്യ.

ശുദ്ധി പത്രം.

(i) ശ്ലോകങ്ങളിൽ

ഭാഗം.	സ.	ശ്ലോ.	വരി.	അവലം.	സുഖലം.
17	52	66	2	അപശ്വം	അവശ്വം
52	55	27	2	വിയേയം	വിയേയാം
152	66	25	2	ശുന്യാചതപാര	ശുന്യാചതപര
167	68	19	1	പ്രേക്ഷ്യമാണാ	പ്രേക്ഷ്യമാണാ
173	69	15	1	രക്തമാല്യ	രക്തമാല്യ
193	71	41	1	വാണിജോ	വണിജോ
200	72	21	1	കണ്ഠേന	കണ്ഠേന
258	78	5	2	പ്രാശര	പ്രാശപാര
259	78	11	1	മുത്പാതിതം	മുത്പാദിതം
264	79	3	1	മഹായശഃ	മഹായശഃ
272	81	1	1	നാഭീമുഖിം	നാഭീമുഖീം
276	82	1	1	തമാതൃഗ്ണ	താമാതൃഗ്ണ
345	91	61	1	നരംസ്തത്ര	നരാസ്തത്ര
347	91	73	2	പയസാശ്വ	പയസശ്വാ
348	91	74	1	കല്പാശ്വ	കല്പാശ്വ
381	96	5	2	ഘൃഥപാനാ	ഘൃഥപാന
461	103	31	1	വാക്യോ	വാക്യം
487	106	30	2	ഭർഹൃത	ഭർഹൃദ
526	111	15	2	ഭൂമാദവവാ	ഭൂമാവേവാ
575	118	21	1	മംഗരാജം	മംഗരാഗം

(ii) അനപയാത്മത്തിൽ

ഭാഗം.	സ.	ശ്ലോ.	പാകതി.	അവലം.	സുഖലം.
110	63	9	2	ഛേദവലായാം	ഛേദവലായാം
152	66	25	2	ശുന്യാചതപാര	ശുന്യാചതപര
170	69	8	1	മലിനം	മലിനം
174	„	19	1	ഏതന്നിമിത്തഃ	ഏതന്നിമിത്തം
199	72	17	2	ഉദീയൻ	ഉദീരയൻ
307	87	2	1	പ്രിയദർശന	പ്രിയദർശനഃ

